З. М. ДЫМШИЦ

РУССКО-ХИНДИ УЧЕБНЫЙ СЛОВАРЬ

5000 слов

Под редакцией
ПУРНАМА
СОМАСУНДАРАМА



МОСКВА
ИЗДАТЕЛЬСТВО «РУССКИЙ ЯЗЫК»
1981

ज़० म० दीमशित्स

रूसी-हिन्दी शैक्षिक शब्दकोष

शब्द-संख्या ५०००

संपादक पूर्ण सोमसुन्दरम



मास्को
«रूसी भाषा» प्रकाशन-गृह
१९८१

ББК 81.2 Ид
Д 88

Русская часть создана в словарном секторе Института русского языка АН СССР; редактор В. В. Розанова.

Рецензент канд. филол. наук **О. Г. Ульциферов**

Дымшиц З. М.

Д 88 Русско-хинди учебный словарь. 5000 слов. Под ред. Пурнама Сомасундарама. — М.: Рус. яз., 1981. — 528 с.

Словарь содержит 5 тысяч наиболее употребительных слов современного русского литературного языка, необходимых для развития навыков устной речи, для понимания текстов средней трудности. В словаре приводятся также наиболее распространенные словосочетания. В учебных целях слова снабжены развернутой грамматической характеристикой. Словарь выпускается с иллюстрациями.

Предназначается для индийцев, изучающих русский язык. Словарь может быть также полезен для изучающих язык хинди в Советском Союзе.

4602020000

Д $\frac{70105-163}{015(01)-81}$ 187—80

ББК 81.2 Ид
4И (Инд) 03

प्रकाशकों की ओर से

प्रस्तुत «रूसी-हिन्दी शैक्षिक शब्दकोष» रूसी-विदेशी भाषाओं के छात्रोपयोगी शब्दकोषों में एक है, जिनका प्रकाशन रूसी भाषा का अध्ययन करनेवाले विदेशियों की सुविधा के लिए किया जा रहा है। भाषागत सामग्री के चयन तथा प्रस्तुतीकरण में इस शब्दकोष का शैक्षिक स्वरूप अभिव्यक्त है। शब्दकोष में आधुनिक रूसी भाषा के सबसे उपयोगी एवं समयोचित पाँच हज़ार शब्द और बहुत सी सामान्य शब्दावलियाँ संग्रहीत हैं।

शब्दों का चयन करते हुए शब्दार्थ के महत्व एवं समयानुकूलता, शब्द की प्रायिकता, दूसरे शब्दों के साथ उसकी संयोजन-क्षमता और किसी शब्द के आधार पर अन्य शब्दों के निर्माण की संभावना को ध्यान में रखा गया है।

शब्द-समूहों का चयन करते समय संकलनकर्त्ता ने रूसी भाषा में शब्द-प्रयोग की विशेषताओं और रूसी तथा हिन्दी वाक्य-रचना में अंतर की ओर ध्यान दिया है। शब्दकोष में दिये गये शब्द-समूह शब्दविशेष के लिए लाक्षणिक शब्द-संयोजन अथवा व्याकरणिक रचना की ओर इंगित करते हैं।

सोवियत देश-विषयक ज्ञान को शब्दकोष में बड़ा स्थान दिया गया है। रूसी भाषा के ऐसे बहुत से शब्द इसमें संग्रहीत हैं जो सोवियत संघ के जन-जीवन की लाक्षणिक विशेषताओं का परिचय देते हैं। उन देश-विषयक शब्दों तथा शब्द-संयोगों की, जो दुर्बोध हैं या हिन्दी भाषा में जिनके समानार्थी रूप नहीं हैं, शब्दकोष में व्याख्या की गयी है।

शब्दकोष में संग्रहीत शब्द औसत रूप से कठिन साहित्यिक रचनाएँ, सुबोध-वैज्ञानिक साहित्य और पत्र-पत्रिकाएँ पढ़ने के लिए आवश्यक हैं। इन शब्दों को जाने बिना दैनंदिन के जीवन तथा औपचारिक वातावरण में वार्त्तालाप करना संभव नहीं है।

शब्दकोष का शिक्षात्मक प्रयोजन शब्द-संबंधी व्याकरणिक विवरण के स्वरूप में भी प्रकट होता है। प्रत्येक विकारी शब्द के साथ उसके मूल व्याकरणिक रूप दिये गये हैं जिनकी बदौलत शब्द के संज्ञा-रूप अथवा क्रिया-रूप का पूर्णतः निर्माण करना संभव है।

शब्दकोष के परिशिष्ट में «रूसी भाषा का स्वन-विज्ञान» तथा «व्याकरण का संक्षिप्त विवरण» दिये गये हैं, जिनमें उच्चारण के मूल नियम, रूसी भाषा के लिए लाक्षणिक व्यंजन-विपर्यय, शब्द-विकार के मूल सिद्धांत और उपसर्गों एवं प्रत्ययों के माध्यम से नये शब्दों की रचना के उपाय बताये गये हैं।

शैक्षिक उद्देश्य से अनेक मुख्य शब्दों के साथ चित्र दिये गये हैं। उपान्तों पर रेखा-चित्र अंकित हैं जो वस्तुसूचक शब्दों का परिचय देते हैं।

शब्दकोश के रूसी भाग का संकलन व० व० रोजानोवा के सम्पादन में प्रकाशित हुए «रूसी भाषा का संक्षिप्त व्याख्यात्मक कोष» (विदेशियों के लिए) के आधार पर किया गया है। परिशिष्ट में दिये गये «रूसी भाषा का स्वन-विज्ञान» तथा «व्याकरण का संक्षिप्त विवरण» भी उसी शब्दकोष से लिये गये हैं।

«रूसी-हिन्दी शैक्षिक शब्दकोष» भारतीय शिक्षार्थियों की सेवा में प्रस्तुत किया जाता है जो स्वयं अथवा अध्यापक की देख-रेख में रूसी भाषा सीखते हैं। विदेशी भाषा के रूप में रूसी पढ़ाने-वाले अध्यापक भी शब्द-भण्डार, व्याकरण आदि का अध्ययन करते समय सहायक सामग्री के रूप में इस शब्दकोष का उपयोग कर सकते हैं। हिन्दी भाषा का अध्ययन करनेवाले सोवियत नगरिकों के लिए यह शब्दकोष उपयोगी सिद्ध हो सकता है।

सभी टिप्पणियाँ और सुझाव निम्न पते पर भेजने का कष्ट करें: СССР, 103009, Москва, К-9, Пушкинская ул., 23, издательство «Русский язык».

जा० म० दीमशित्स

शब्दकोष के उपयोग-संबंधी निर्देश

इस शब्दकोष में रूसी मूल शब्द वर्णक्रमानुसार दिये गये हैं।

समध्वनि भिन्नार्थ शब्द रोमन अंकों के साथ पृथक् मूल शब्दों के रूप में दिये गये हैं:

печь I, пе́чи, *предл.* о пе́чи, в печи́ *ж* (*мн.* пе́чи, пече́й)...

печь II, пеку́, печёшь, пеку́т (*прош.* пёк, пекл/а́, -о́, -и́) *несов.*; **испе́чь**, испе/ку́, -чёшь, -ку́т (*прош.* испёк, испекл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *что*...

एक शब्दांशवाले शब्दों को छोड़कर सभी रूसी शब्दों में बलाघात का चिह्न लगा है। «ё» अक्षर हर जगह पूर्ण रूप में लिखा जाता है और उसके ऊपर बलाघात का चिह्न नहीं लगाया जाता है।

प्रत्येक शीर्ष शब्द इस प्रकार दिया गया है:

१) मुख्य रूसी शब्द

२) इसका व्याकरणात्मक विशिष्टाएँ

३) इसके अर्थ (अर्थों) का हिन्दी में अनुवाद

४) वाक्य में मुख्य रूसी शब्द का उपयोग दिखानेवाले शब्द-समूह और हिन्दी में उनका अनुवाद

५) अंत में राम्बस-चिह्न (◇) के बाद रूढ़िगत शब्द-समूह दिये गये हैं।

मुख्य रूसी शब्द मूल रूप में दिये गये हैं: संज्ञाएँ—एकवचन कर्त्ता-कारक के रूप में, विशेषण, क्रमसूचक संख्याएँ, संबंधवाचक तथा संकेतवाचक सर्वनाम—एकवचन पुंलिंग कर्त्ता-कारक के रूप में, क्रियाएँ—सामान्य रूप में।

मुख्य शब्द मोटे टाइप में छापे गये हैं, उदाहरणार्थ: **мета́лл**।

क्रिया-पक्ष-युग्म भी मोटे टाइप में अंकित हैं, उदाहरणार्थ: **кива́/ть...; кивн/у́ть...**।

व्याकरणिक रूप-रचना के समय शब्द का विकारी भाग ऊर्ध्व रेखा (।) के जरिये शेषांश से पृथक् किया गया है। मुख्य शब्द के बाद दिये गये शब्द-रूपों में अविकारी शब्दांश के बजाय समास-चिह्न (-) लगाया गया है। उदाहरणार्थ:

выпуска́/ть, -ю, -ешь, -ют...

вы́сш/ий, -ая, -ее, -ие...

ме́лоч/ь, -и ...।

मुख्य शब्द के बाद दिये गये शब्द-रूपों में भी ऊर्ध्व रेखा (।) का उपयोग किया गया है। उसके द्वारा शब्द का वह भाग पृथक् किया गया है, जो व्याकरणिक रूप-रचना के समय अविकारी रहता है। इसके उपरांत दिये गये सभी शब्द-रूपों में अविकारी शब्दांश के स्थान पर समास-चिह्न लगाया गया है। उदाहरणार्थ:

дово/ди́ть, -жу́, дово́д/ишь, -ят *несов.*; **довести́**, довед/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* довёл, довел/а́, -о́, -и́) *сов.* ...।

अनेकार्थी शब्दों के विभिन्न अर्थ मोटे अरबी अंकों द्वारा विभाजित हैं, उदाहरणार्थ:

некотор/ый ... 1. (*мн. нет*)... 2. (*тк. мн.*)... 3. *в знач. сущ.* ... ।

प्रविष्टि के विभाग में, प्रत्येक शब्दार्थ-व्याख्या के अन्तर्गत और ◇ चिह्न के बाद शब्दगत सामग्री की वर्णक्रम एवं वर्णक्रमानुसार व्यवस्था की गयी है। पहले संज्ञा के साथ और बाद में विशेषण, सर्वनाम, क्रिया-विशेषण और पूर्वसर्ग के साथ मुख्य शब्द के प्रयोग के उदाहरण दिये गये हैं। अंत में क्रिया के सामान्य रूप और फिर पुरुषवाचक रूप के साथ मुख्य शब्द के प्रयोग के उदाहरण हैं।

प्रत्येक ऐसे शब्द-समूह के भीतर वर्णक्रम निभाया गया है, उदाहरणार्थ:

магази́н ...; магази́н самообслу́живания...; кни́жный магази́н...; конди́терский магази́н...; купи́ть в магази́не ма́сло...; пойти́ в магази́н...; магази́н открыва́ется в де́вять часо́в утра́, а закрыва́ется в во́семь часо́в ве́чера...

косми́ческ/ий...; косми́ческая биоло́гия...; косми́ческий кора́бль...; косми́ческая медици́на...; косми́ческие полёты...; косми́ческое простра́нство...

наде́яться ... 1. ...; наде́яться на побе́ду...; наде́яться на сча́стье...; мы наде́емся, что он ско́ро вернётся...; я наде́юсь ко́нчить рабо́ту в срок...

к *и* ко ... 3. ...; любо́вь к ро́дине...; не́нависть к врагу́...; письмо́ к дру́гу...; гото́виться к экза́мену...; обрати́ться с вопро́сом к учи́телю... ।

शब्दकोष में रूसी भाषा की संज्ञाएँ, विशेषण, संख्या-शब्द, सर्वनाम, क्रियाएँ, क्रिया-विशेषण, पूर्वसर्ग, समुच्चयबोधक और निपात दिये गये हैं। विस्मयादिबोधक, जिनके माध्यम से भावनाएँ तथा इच्छाएँ व्यक्त की जाती हैं, इस शब्दकोष में समाविष्ट नहीं किये गये।

सभी संज्ञाओं के साथ लिंग-संकेत (*м, ж, с*) और संबंध-कारक का रूप दिये गये हैं, उदाहरणार्थ:

коло́д/ец, -ца *м* ...
приро́д/а, -ы *ж* ...
изда́ни/е, -я *с* ... ।

वर्ण-विपर्यय अथवा बलाघात-स्थानांतरण होने पर संबंध-कारक के अतिरिक्त अन्य कारक-रूप भी दिये गये हैं। उदाहरणार्थ:

учи́тел/ь, -я *м* (*мн.* учител/я́, -е́й) ...
ход, хо́да *м* 1. (*род. тж.* хо́ду, *предл.* в хо́де, на ходу́) ...
цепь, це́пи *ж предл.* о це́пи, в (на) цепи́ (*мн.* це́пи, цепе́й) ... ।
дере́вн/я, -и *ж* (*мн.* дере́вни, дерев/е́нь, -ня́м) ...
окн/о́, -а́ *с* (*мн.* о́кна, о́кон, о́кнам) ...

प्रायः बहुवचन के रूप में प्रयुक्त संज्ञाओं का बहुवचन-रूप दिया गया है। एकवचन का रूप कोष्ठक में लिंग-संकेत के साथ अंकित है, उदाहरणार्थ:

носк/и́, -о́в *мн.* (*ед.* нос/о́к, -ка́ *м*) ...
перча́т/ки, -ок, -кам *мн.* (*ед.* перча́тк/а, -и *ж*) ... ।

पृथक् अर्थों में प्रयुक्त कुछ संज्ञाओं के साथ कोष्ठक में संकेत दिया जा सकता है कि इन शब्दों का प्रायः बहुवचन में उपयोग किया जाता है। उदाहरणार्थ:

перспектйв/а, -ы *ж* ... 2. (*обычно мн.*) ...
слóв/о, -а *с* ... 2. (*обычно мн.*) ... ।

यदि संज्ञा का बहुवचन-रूप प्रचलित नहीं होता तो कोष्ठक में (*мн. нет*) संकेत दिया जाता है, उदाहरणार्थ :

темнот/á, -ы́ *ж* (*мн. нет*) ...
пи́в/о, -а *с* (*мн. нет*) ... ।

अविकारी संज्ञाओं के साथ लिंग-संकेत के बाद *нескл.* संकेत दिया गया है, उदाहरणार्थ :

метрó *с нескл.* ... ।

विशेषणों के स्त्रीलिंग और नपुंसकलिंग एकवचन कर्त्ता-कारक के रूप और बहुवचन कर्त्ता-कारक के रूप दिये गये हैं, उदाहरणार्थ :

сóбственн/ый, -ая, -ое, -ые ... ।

विशेषणों के संक्षिप्त रूप केवल तब दिये गये हैं जब उनकी रचना असामान्य ढंग से होती है, उदाहरणार्थ :

печáльн/ый, -ая, -ое, -ые; печáлен, печáльн/а, -о, -ы ... ।

गुणवाचक विशेषणों की तुलनावस्था के केवल विशेष रूप दिये गये हैं, उदाहरणार्थ :

хорóш/ий ... (*сравн. ст.* лу́чше) ... ।

ऐसे विशेषण वर्णक्रमानुसार रखे गये हैं और उनके साथ विशेषण के मुख्य रूप का हवाला दिया गया है, उदाहरणार्थ :

лу́чше *см.* хорóший ।

संज्ञावत् विशेषण पृथक् शब्दों के रूप में शब्दकोष में दिये गये हैं। ऐसे विशेषणों के साथ *в знач. сущ.* संकेत हैं। कभी कभी पुंलिंग-रूप के अलावा स्त्रीलिंग-रूप भी दिये गये हैं। उदाहरणार्थ :

воéнн/ый ... 1. ... 2. ... 3. *в знач. сущ.* воéнн/ый, -ого *м* ...
больн/óй ... 1. ... 2. ... *в знач. сущ.* больн/óй, -óго *м*; больн/áя, -óй *ж* ... ।

क्रियाओं के साथ एकवचन उत्तम एवं मध्यम पुरुष के तथा बहुवचन के अन्य पुरुष के वर्त्तमानकालिक रूप (अपूर्णताबोधक क्रियाएँ) और सामान्य भविष्यत्कालिक रूप (पूर्णताबोधक क्रियाएँ) दिये गये हैं। उदाहरणार्थ :

осуществля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; осуществ/и́ть, -лю́, -и́шь, -я́т *сов.* ... ।

भाववाचक क्रियाओं (*безл.* संकेत) और केवल अन्य पुरुष में प्रयुक्त क्रियाओं के साथ अन्य पुरुष का रूप दिया गया है, उदाहरणार्थ:

темнé/ть ... 2. *безл.* темнéет ... ।

अगर किसी निश्चित अर्थ में क्रिया के केवल अन्य पुरुष का उपयोग किया जाता है तो उसके साथ कोष्ठक में *1 и 2 л. не употр.* संकेत लिखा हुआ होता है। उदाहरणार्थ :

рабóта/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* 1. ... 2. (*1 и 2 л. не употр.*)... 3. (*1 и 2 л. не употр.*) ... ।

вставля́/ть ... *что во что* ...

окружа́/ть ... 5. *кого чем* ... ।

सकर्मक क्रिया यदि कर्म के विना भी प्रयुक्त होती है तो नियंत्रण-संकेत के अतिरिक्त *без доп.* संकेत भी दिया जाता है, उदाहरणार्थ:

говори́/ть ... 1. *что, о ком-чём, с союзом* «что» *и без доп.* ... ।

अगर क्रिया का उपयोग दूसरी क्रिया के सामान्य रूप के साथ किया जाता है तो *с неопр.* संकेत दिया जाता है, उदाहरणार्थ:

начина́/ть ... 1. *что и с неопр.* ...

принима́/ться ... *за что и с неопр.* ... ।

सर्वनाम *мест.* संकेत के साथ दिये गये हैं। पुरुषवाचक सर्वनामों, «себя́» निजवाचक सर्वनाम और «кто», «что» सर्वनामों के सभी कारक-रूप बताये गये हैं, उदाहरणार्थ:

я, меня́, мне, меня́, мной, обо мне *мест.* ... ।

ये कारक-रूप वर्णक्रमानुसार यथास्थान मिलते हैं और उनके साथ मूल सर्वनाम का हवाला दिया गया है, उदाहरणार्थ:

вас *см.* вы

собо́й *см.* себя́

кому́ *см.* кто

чего́ *см.* что I ।

संज्ञावत् सर्वनाम *в знач. сущ.* संकेत के साथ मूल सर्वनाम के बाद दिये गये हैं, उदाहरणार्थ:

весь ... *мест.* 1. ... 2. *в знач. сущ.* всё, всего́ *с* ... 3. *в знач. сущ.* всё, всех *мн.* ... ।

जिन सर्वनामों की कारक-रचना विशेषणों जैसी होती है, उनका विवरण इस प्रकार दिया गया है:

ваш, ва́шего *м*; ва́ша, ва́шей *ж*; ва́ше, ва́шего *с* (*мн.* ва́ши, ва́ших) *мест.* ... ।

संख्या-शब्दों के साथ *числ.* संकेत दिया गया है।

परिमाणवाचक संख्याओं के संबंध-कारक का रूप बताया गया है, उदाहरणार्थ:

сем/ь, -и́ *числ.* ...

четы́ре, четырёх *числ.* ... ।

क्रमवाचक संख्याएँ वर्णक्रमानुसार अलग शब्दों के रूप में यथास्थान दी गयी हैं और उनका विशेषणों जैसा विवरण दिया गया है:

седьм/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е *числ.* ... ।

क्रिया-विशेषण पृथक् रूप में *нареч.* संकेत के साथ दिये गये हैं, उदाहरणार्थ:

зря *нареч.* ...

чрезвыча́йно *нареч.* ... ।

क्रिया-विशेषणों के साथ असामान्य तुलनावस्था के रूप दिये गये हैं, उदाहरणार्थ:

хорошо́ *нареч.* (*сравн. ст.* лу́чше) ...

ча́сто *нареч.* (*сравн. ст.* ча́ще) ... ।

क्रिया-विशेषणों की असामान्य तुलनावस्था के रूप वर्णक्रमानुसार यथास्थान दिये गये हैं और उनके साथ मूल क्रिया-विशेषण का हवाला दिया गया है। उदाहरणार्थ:

лу́чше *см.* хорошо́

ча́ще *см.* ча́сто ।

भाववाचक विधेयवत् प्रयुक्त होनेवाले क्रिया-विशेषण विशेष संकेत और संभाव्य निर्देशन के संकेत के साथ दिये गये हैं। उदाहरणार्थ:

гру́стно *нареч. и безл. в знач. сказ.* (*кому*) ...

жа́лко *безл. в знач. сказ.* ...

ме́лко *безл. в знач. сказ.* (*сравн. ст.* ме́льче) ... ।

पूर्वसर्ग *предлог* संकेत और नियंत्रक कारक के संकेत के साथ दिये गये हैं, उदाहरणार्थ:

на *предлог с вин. и предл.* 1. *с вин.* (*куда?*), *с предл.* (*где?*)... 4. *тк. с вин.* ...

над и надо *предлог с твор.* ... ।

समुच्चयबोधक और निपात के साथ शब्द-भेद का संकेत दिया गया है, उदाहरणार्थ:

а *союз* ...

да I *частица* ... ।

रूसी वर्ण-माला
РУССКИЙ АЛФАВИТ

Аа	Жж	Нн	Фф	ы
Бб	Зз	Оо	Хх	ь
Вв	Ии	Пп	Цц	Ээ
Гг	Йй	Рр	Чч	Юю
Дд	Кк	Сс	Шш	Яя
Ее	Лл	Тт	Щщ	
Ёё	Мм	Уу	ъ	

А

а *союз* 1. लेकिन ; а не न कि ; на у́лице бы́ло хо́лодно, а до́ма тепло́ बाहर सर्दी थी लेकिन घर में गरमी । ; он шути́л, а я серди́лся वह मज़ाक कर रहा था लेकिन मैं चिढ़ रहा था (मुझे ग़ुस्सा आ रहा था) । ; э́то ва́ша кни́га, а не моя́ यह आपकी किताब है मेरी नहीं ; э́то не кни́га, а тетра́дь यह किताब नहीं है कापी है, यह कापी है न कि किताब । 2. और ; ве́чером он собра́лся, а у́тром уе́хал शाम को उसने सामान समेट लिया और सुबह को चला गया । ; снача́ла они́ сходи́ли в кино́, а пото́м пошли́ в го́сти к дру́гу पहले वे सिनेमा गये और फ़िर दोस्त के यहाँ । 3. और ; а где сейча́с его́ брат? और उसका भाई अब कहाँ है ? ; а как вас зову́т? और आपका नाम क्या है ? ; а он не придёт? और वह नहीं आयेगा ? ◇ а то नहीं तो, वरना, अन्यथा ; на́до идти́ быстре́е, а то опозда́ем जल्दी जाना चाहिये नहीं तो देर हो जायेगी ।

абрико́с, -а *м* ज़रदालू, ख़ूबानी ; спе́лые абрико́сы पके (पक्के) ज़रदालू, पकी (पक्की) ख़ूबानियाँ

абрико́сов/ый, -ая, -ое, -ые ज़रदालू (ख़ूबानी) का ; абрико́совое варе́нье ज़रदालू (ख़ूबानी) का जैम; абрико́совый сок ज़रदालू (ख़ूबानी) का रस

ава́ри/я, -и *ж* दुर्घटना ; ख़राबी, बिगाड़ ; ава́рия на электроста́нции बिजली-घर में ख़राबी ; ава́рия самолёта विमान-दुर्घटना ; ме́сто ава́рии दुर्घटना-स्थल ; потерпе́вший ава́рию दुर्घटना-ग्रस्त ; с маши́ной произошла́ ава́рия कार दुर्घटना-ग्रस्त हो गयी ।

а́вгуст, -а *м* अगस्त ; мы вернёмся из пое́здки в нача́ле а́вгуста हम अगस्त के शुरू में यात्रा करके (से) लौट आयेंगे। ; он роди́лся в а́вгусте उसका जन्म अगस्त में हुआ ।

а́вгустовск/ий, -ая, -ое, -ие अगस्त का

авиацио́нн/ый, -ая, -ое, -ые हवाई, वैमानिक ; авиацио́нное учи́лище वैमानिक विद्यालय, उड्डयन-विद्यालय

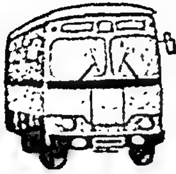
авиа́ци/я, -и *ж* 1. उड्डयन, वैमानिकी ; разви́тие авиа́ции उड्डयन (वैमानिकी) की उन्नति 2. विमान, हवाई जहाज़ ; гражда́нская авиа́ция नागरिक उड्डयन

авто... *первая часть сложных слов со знач.*: 1. автомоби́льный: автозаво́д मोटर [-गाड़ी] बनाने का कारख़ाना, मोटर [-गाड़ी]-निर्माण-कारख़ाना ; автотра́нспорт मोटर [-गाड़ी]-यातायात 2. свой, само-: автобиогра́фия आत्मकथा, जीवनी ; автопортре́т आत्मचित्र

авто́бус, -а *м* बस ; остано́вка авто́буса बस-स्टाप ; вы́йти из авто́буса बस से उतर (निकल) जाना ; е́хать на (в) авто́бусе, е́хать авто́бусом बस



абрико́с


авто́бус

में (से) जाना; сесть в авто́бус वस में वैठ जाना, वस पर चढ़ जाना

авто́бусн/ый, -ая, -ое, -ые वस का, वस-; авто́бусная ста́нция वस का अड्डा

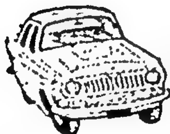
автома́т, -а *м* **1.** स्वचालन-यंत्र, स्वचल, स्वचालित यंत्र, आटोमैटिक मशीन; стано́к-автома́т स्वचालित (आटोमैटिक) मशीन **2.** पब्लिक (सार्वजनिक) टेलीफ़ोन; телефо́н-автома́т पब्लिक (सार्वजनिक) टेलीफ़ोन; звони́ть из автома́та पब्लिक (सार्वजनिक) टेलीफ़ोन से बोलना (बात करना) **3.**: автома́т по прода́же биле́тов स्वचालित (आटोमैटिक) टिकट-मशीन **4.** टामी-गन; стреля́ть из автома́та टामी-गन चलाना

автоматиза́ци/я, -и *ж* (*мн. нет*) स्वचलीकरण, आटोमैटीकरण; автоматиза́ция произво́дства उत्पादन का स्वचलीकरण

автомати́ческ/ий, -ая, -ое, -ие स्वचालित, आटोमैटिक; автомати́ческое ору́жие स्वचालित शस्त्र (अस्त्र); автомати́ческий стано́к स्वचालित (आटोमैटिक) मशीन

автомаши́н/а, -ы *ж см.* автомоби́ль

автомоби́л/ь, -я *м* [मोटर-] गाड़ी, कार, मोटर; грузово́й автомоби́ль ट्रक, लारी; е́хать в автомоби́ле गाड़ी (कार) में (से) जाना; сади́ться в автомоби́ль गाड़ी (कार) में वैठना; управля́ть автомоби́лем मोटर चलाना


автомоби́ль

автомоби́льн/ый, -ая, -ое, -ые मोटर-; автомоби́льный заво́д मोटर वनाने का कारख़ाना, मोटर [-गाड़ी]-निर्माण-कारख़ाना; автомоби́льная промы́шленность मोटर [-गाड़ी-] निर्माण-उद्योग

автоно́мн/ый, -ая, -ое, -ые; автоно́м/ен, -на, -но, -ны स्वायत्त, स्वायत्त-शासी; автоно́мный о́круг स्वायत्त क्षेत्र; автоно́мная респу́блика स्वायत्त गणतंत्र

а́втор, -а *м* लेखक, रचनाकार; изве́стный а́втор प्रसिद्ध लेखक

авторите́т, -а *м* प्रतिष्ठा, गौरव, प्रभाव; авторите́т роди́телей माँ-वाप की प्रतिष्ठा, माँ-वाप का प्रभाव; завоева́ть авторите́т प्रतिष्ठा प्राप्त करना (कर लेना); по́льзоваться авторите́том у свои́х това́рищей अपने साथियों में प्रतिष्ठा प्राप्त करना, अपने साथियों में प्रतिष्ठित होना; потеря́ть свой авторите́т अपनी प्रतिष्ठा खोना (खो देना)

агресси́вн/ый, -ая, -ое, -ые आक्रमणकारी, आक्रमणात्मक, आक्रमणवादी, हमलावर; агресси́вные пла́ны आक्रमणकारी (आक्रमणात्मक) योजनाएँ

агре́сси/я, -и *ж* आक्रमण, हमला, हमलावरी; соверша́ть агре́ссию आक्रमण (हमला) करना

агроно́м, -а *м* कृषि-विज्ञानी, एग्रोनोमिस्ट

адвока́т, -а *м* वकील, अधिवक्ता, एडवोकेट; обрати́ться за сове́том к адвока́ту वकील की सलाह लेना

администра́ци/я, -и *ж* प्रशासन, प्रवंध-मंडल, संचालन-मंडल; администра́ция заво́да कारख़ाने का प्रशासन (प्रवंध-मंडल)

адмира́л, -а *м* एडमिरल

а́дрес, -а *м* (*мн.* адрес/а́, -о́в) पता; а́дрес магази́на दुकान का पता; непра́вильный а́дрес ग़लत पता; то́чный а́дрес ठीक पता; дава́ть а́дрес पता

देना ; называ́ть а́дрес पता बताना ; посыла́ть письмо́ по но́вому а́дресу नये पते पर चिट्ठी भेजना

азербайджа́н/ец, -ца *м* आज़रबैजानी

азербайджа́нк/а, -и *ж* (*мн.* азербайджа́н/ки, -ок, -кам) आज़रबैजानी नारी

азербайджа́нск/ий, -ая, -ое, -ие आज़रबैजानी

азо́т, -а *м* (*мн. нет*) नाइट्रोजन

акаде́мик, -а *м* अकादमीशियन

акаде́ми/я, -и *ж* अकादमी ; Акаде́мия нау́к विज्ञान-अकादमी ; вое́нная акаде́мия सैनिक अकादमी ; учи́ться в сельскохозя́йственной акаде́мии कृषि-अकादमी में पढ़ना

акти́вно *нареч.* सक्रियता (सरगर्मी) से , सक्रिय रूप से ; акти́вно уча́ствовать в обще́ственной рабо́те समाज-कार्य में सक्रिय भाग लेना

акти́вн/ый, -ая, -ое, -ые; акти́в/ен, -на, -но, -ны सक्रिय , सरगर्म ; акти́вный член кружка́ गोष्ठी का सक्रिय सदस्य

а́лгебр/а, -ы *ж* (*мн. нет*) बीज-गणित , अलजबरा ; он сдал экза́мен по а́лгебре उसने बीज-गणित की परीक्षा पास कर दी ।

алгебраи́ческ/ий, -ая, -ое, -ие बीजगणितीय , बीज-गणित का ; алгебраи́ческая зада́ча बीज-गणित का प्रश्न

алкого́л/ь, -я *м* (*мн. нет*) अलकोहल , मद्य-सार

алкого́льн/ый, -ая, -ое, -ые मादक , मद्यसारीय ; алкого́льные напи́тки मादक (मद्यसारीय) पेय

алле́/я, -и *ж* छायादार रास्ता , तरु-पथ

алфави́т, -а *м* वर्णमाला ; написа́ть фами́лии по алфави́ту वर्णक्रमानुसार (वर्णानुक्रम से) नाम लिखना (लिख देना)

алюми́ниев/ый, -ая, -ое, -ые एलूमीनी , एलूमीनियम (अलुमीनम) का

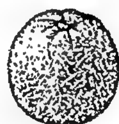
алюми́ни/й, -я *м* (*мн. нет*) एलूमीनियम , अलुमीनम ; кастрю́ля из алюми́ния एलूमीनियम का पतीला

ана́лиз, -а *м* 1. जाँच , विश्लेषण ; хими́ческий ана́лиз रासायनिक विश्लेषण ; сде́лать ана́лиз кро́ви ख़ून की जाँच करना (कर देना) 2. विश्लेषण ; ана́лиз кни́ги पुस्तक का विश्लेषण ; де́лать ана́лиз обстано́вки स्थिति का विश्लेषण करना

анги́н/а, -ы *ж* गलांकुर, तुंडिका-शोथ, टान्सिलाइटिस ; боле́ть анги́ной टान्सिलाइटिस होना , टान्सिलाइटिस से पीड़ित होना

анса́мбл/ь, -я *м* मंडली; музыка́льный анса́мбль संगीत-मंडली

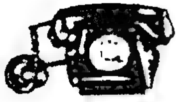
апельси́н, -а *м* (*мн.* апельси́н/ы, -ов) नारंगी , मालटा


апельси́н

апельси́нов/ый, -ая, -ое, -ые नारंगी (मालटे) का ; апельси́новый сок नारंगी (मालटे) का रस

аплоди́р/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* हर्ष-ध्वनि (करतल-ध्वनि) करना , तालियाँ बजाना ; зри́тели до́лго аплоди́ровали दर्शक देर तक हर्ष-ध्वनि करते रहे ।

аплодисме́нт/ы, -ов *мн.* हर्ष-ध्वनि , करतल-ध्वनि ; бу́рные аплодисме́нты तूफ़ानी हर्ष-ध्वनि ; гро́мкие аплодисме́нты ज़ोर की हर्ष-ध्वनि ; под аплодисме́нты हर्ष-ध्वनियों के बीच ; по́сле спекта́кля раздали́сь аплодисме́нты


телефонный аппарат

नाटक के बाद हर्ष-ध्वनियाँ गूँज उठीं, नाटक के बाद तालियाँ बज उठीं।

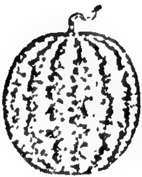
аппарáт, -а *м* यंत्र ; телефóнный аппарáт टेलीफ़ोन-यंत्र

аппетит, -а *м* भूख ; есть без аппети́та चाव (रुचि) के बिना खाना ; есть с аппети́том चाव (रुचि) से खाना ; прия́тного аппети́та! चाव से खाइये !

апрéл/ь, -я *м* अप्रैल ; он роди́лся четвёртого апрéля उसने चार अप्रैल को जन्म लिया। ; онá отсýтствовала с начáла апрéля по ию́нь वह अप्रैल के शुरू से जून तक अनुपस्थित थी।

апрéльск/ий, -ая, -ое, -ие अप्रैल का

аптéк/а, -и *ж* दवाख़ाना, औषधालय; дежýрная аптéка ड्यूटीवाला दवाख़ाना ; закáзывать лекáрство в аптéке दवाख़ाने में दवा का आर्डर करना


арбýз

арбýз, -а *м* तरबूज़ ; съесть кусóк арбýза तरबूज़ का टुकड़ा खा लेना

арест/овáть, -ýю, -ýешь, -ýют *сов.*, *кого* गिरफ़्तार करना ; арестовáть престýпника अपराधी को गिरफ़्तार करना

арифмéтик/а, -и *ж* (*мн. нет*) हिसाब, [अंक-] गणित ; задáча по арифмéтике हिसाब का सवाल ; четы́ре дéйствия арифмéтики गणित की चार क्रियाएँ

арифмети́ческ/ий, -ая, -ое, -ие [अंक-]गणितीय

áрми/я, -и *ж* सेना, फ़ौज ; дéйствующая áрмия युद्धरत सेना ; Совéтская Áрмия सोवियत सेना ; служи́ть в áрмии सेना में सेवा करना, फ़ौज में नौकरी करना

армяни́н, -а *м* आर्मीनी

армя́нк/а, -и *ж* (*мн.* армя́н/ки, -ок, -кам) आर्मीनी नारी

армя́нск/ий, -ая, -ое, -ие आर्मीनी

артиллери́йск/ий, -ая, -ое, -ие तोपख़ाने का, तोप (तोपों) का, तोप-; артиллери́йский снаря́д [तोप का] गोला

артиллéри/я, -и *ж* (*мн. нет*) तोपख़ाना, तोपें ; служи́ть в артиллéрии तोपख़ाने में सेवा (नौकरी) करना

арти́ст, -а *м* कलाकार, अभिनेता, आर्टिस्ट; арти́сты кинó फ़िल्म-अभिनेता; заслýженный арти́ст респýблики गणतंत्र का सम्मानित कलाकार ; нарóдный арти́ст респýблики जनतंत्र का जन-कलाकार

арти́стк/а, -и *ж* (*мн.* арти́ст/ки, -ок, -кам) कलाकर्त्री, अभिनेत्री, एक्ट्रेस

архитектýр/а, -ы *ж* (*мн. нет*) 1. वास्तु-कला, स्थापत्य-कला, वास्तु-विज्ञान 2. स्थापत्य, वास्तु-शिल्प ; домá старúнной архитектýры पुराने स्थापत्य (वास्तु-शिल्प) के भवन

аспирáнт, -а *м* स्नातकोत्तर (पोस्ट-ग्रेजुएट) छात्र

аспирáнтк/а, -и *ж* (*мн.* аспирáнт/ки, -ок, -кам) स्नातकोत्तर (पोस्ट-ग्रेजुएट) छात्रा

аспирантýр/а, -ы *ж* (*мн. нет*) स्नातकोत्तर शिक्षा ; закóнчить аспирантýру स्नातकोत्तर शिक्षा पूरी करना; поступи́ть в аспирантýру स्नातकोत्तर छात्र बनना ; учи́ться в аспирантýре स्नातकोत्तर शिक्षा पाना

астронóми/я, -и *ж* (*мн. нет*) खगोल-विज्ञान, खगोल-शास्त्र

атáк/а, -и *ж* आक्रमण, हमला, धावा; атáка проти́вника शत्रु का आक्रमण

(हमला); идти́ в ата́ку आक्रमण (हमला) करना, धावा बोलना

атак/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов. и сов., кого-что* आक्रमण (हमला) करना; атакова́ть врага́ शत्रु पर आक्रमण (हमला) करना

ателье́ *с нескл.* **1.** सिलाई की दुकान; заказа́ть пла́тье в ателье́ सिलाई की दुकान में फ़्राक का आर्डर देना **2.**: телевизио́нное ателье́ टेलीविज़न-सेट का मरम्मतख़ाना

атмосфе́р/а, -ы *ж* (*мн. нет*) वायु-मंडल, वातावरण; атмосфе́ра Земли́ पृथ्वी का वायु-मंडल; полёт за преде́лы атмосфе́ры वायु-मंडल के बाहर की उड़ान, बाह्य अंतरिक्ष की उड़ान

атмосфе́рн/ый, -ая, -ое, -ые वायु-मंडलीय, वातावरणिक; атмосфе́рное давле́ние वायुमंडलीय दबाव

а́том, -а *м* अणु, परमाणु, एटम; строе́ние а́тома अणु (परमाणु) की संरचना

а́томн/ый, -ая, -ое, -ые आणविक, अणु-, परमाणु-; а́томный вес अणु-भार, परमाणु-भार; а́томная электроста́нция आणविक बिजली-घर, अणु-बिजली-घर; а́томная эне́ргия अणु-शक्ति, परमाणु-शक्ति, परमाणु-ऊर्जा

аудито́ри/я, -и *ж* व्याख्यानालय, लेक्चर-रूम, पढ़ाई का कमरा; профе́ссор вошёл в аудито́рию प्रोफ़ेसर व्याख्यानालय में आये।

афи́ш/а, -и *ж* विज्ञापन, इश्तहार, पोस्टर

аэропо́рт, -а, *предл.* об аэропо́рте, в аэропорту́ *м* (*мн.* аэропо́рты, аэропо́ртов) एयरपोर्ट, हवाई अड्डा, विमान-पत्तन; встреча́ть делега́цию в аэропорту́ हवाई अड्डे पर प्रतिनिधि-मंडल का स्वागत करना

Б

б *см.* бы

ба́бочк/а, -и *ж* (*мн.* ба́боч/ки, -ек, -кам) तितली; над цвета́ми лета́ли ба́бочки फूलों के ऊपर तितलियाँ उड़ रही थीं।



ба́бочка

ба́бушк/а, -и *ж* (*мн.* ба́буш/ки, -ек, -кам) दादी, पितामही; नानी, मातामही

бага́ж, багажа́ *м* (*мн. нет*) सामान, असबाब, लगेज; тяжёлый бага́ж भारी सामान; прие́хать без багажа́ सामान के बग़ैर आना; сдава́ть бага́ж в ка́меру хране́ния असबाब-घर में सामान दे देना

бага́жн/ый, -ая, -ое, -ые सामान (असबाब) का, असबाबवाला, सामान रखने का; бага́жный ваго́н सामान का डब्बा; бага́жная по́лка सामान रखने की पटरी

ба́з/а, -ы *ж* **1.** आधार, नींव, बुनियाद; материа́льная ба́за भौतिक आधार; нау́чная ба́за коммуни́зма साम्यवाद का वैज्ञानिक आधार **2.** अड्डा; вое́нная ба́за सैनिक अड्डा **3.** गोदाम, भंडार; получа́ть това́ры на ба́зе गोदाम से माल लेना (प्राप्त करना)

бале́т, -а *м* बैले; посмотре́ть но́вый бале́т नया बैले देखना (देख लेना) ◇ бале́т на льду हिम-बैले; हिम-बैले-मंडली

балко́н, -а *м* **1.** बाल्कनी, बरामदा; кварти́ра без балко́на बिना बाल्कनी

का फ़्लैट 2. वाल्कनी ; купи́ть биле́ты на балко́н वाल्कनी के टिकट लेना (ले लेना)

банк, ба́нка *м* वैंक ; Госуда́рственный банк राजकीय (सरकारी) वैंक ; получа́ть де́ньги в ба́нке वैंक से पैसा लेना (प्राप्त करना)

ба́нк/а, -и *ж* (*мн.* ба́н/ки, -ок, -кам) डव्वा ; закры́ть ба́нку кры́шкой डव्वे को ढक्कन से वंद कर देना ; откры́ть ба́нку овощны́х консе́рвов सब्ज़ी का डव्वा खोल देना

ба́нка

ба́н/я, -и *ж* हम्माम, स्नान-गृह, ग़ुस्लख़ाना

бара́н, -а *м* भेड़ा

бара́н

бара́нин/а, -ы *ж* (*мн. нет*) भेड़ का गोश्त, मटन

баскетбо́л, -а *м* (*мн. нет*) वास्केटवाल ; соревнова́ния по баскетбо́лу वास्केटवाल-प्रतियोगिता ; игра́ть в баскетбо́л वास्केटवाल खेलना

баскетбо́льн/ый, -ая, -ое, -ые वास्केटवाल का, वास्केटवाल- ; баскетбо́льная кома́нда वास्केटवाल-टीम

бассе́йн, -а *м* तालाव

бато́н, -а *м* डवल-रोटी

бато́н

ба́шн/я, -и *ж* (*мн.* ба́ш/ни, -ен, -ням) मीनार ; वुर्ज ; ба́шни Кремля́ क्रेमलिन के वुर्ज ; телевизио́нная ба́шня टेलीविज़न-मीनार ; подня́ться на ба́шню मीनार पर चढ़ना (चढ़ जाना)

бег, бе́га, *предл.* о бе́ге, на бегу́ *м* (*мн. нет*) दौड़ ; бег на ты́сячу ме́тров एक हज़ार मीटर की दौड़ ; бы́стрый бег तेज़ दौड़

бе́га/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* दौड़ना ; бе́гать по доро́ге रास्ते पर दौड़ना ; во дворе́ бе́гают де́ти आँगन में वच्चे दौड़ते हैं।

бед/а́, -ы́ *ж* (*мн.* бе́ды, бед) मुसीवत, विपत्ति ; помо́чь кому́-нибудь в беде́ मुसीवत (विपत्ति) में किसीकी सहायता (मदद) करना (कर देना); попа́сть в беду́ मुसीवत (विपत्ति) में पड़ना (पड़ जाना)

бе́дност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) ग़रीवी, दरिद्रता, निर्धनता ; жить в бе́дности ग़रीवी (दरिद्रता) में रहना

бе́дн/ый, -ая, -ое, -ые; бе́ден, бедна́, бе́дн/о, -ы ग़रीव, दरिद्र, निर्धन ; бе́дная семья́ ग़रीव परिवार ; бе́дная страна́ ग़रीव देश ; бе́дный челове́к ग़रीव आदमी ; они́ о́чень бе́дны वे वहुत ग़रीव हैं।

бежа́ть, бегу́, бежи́шь, бегу́т *несов.* 1. दौड़ना, भागना ; бежа́ть по доро́ге रास्ते पर दौड़ना (भागना) ; ло́шади бежа́ли бы́стро घोड़े तेज़ी से दौड़ रहे थे। ; соба́ка бежи́т за хозя́ином कुत्ता मालिक के पीछे भाग रहा है। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) दौड़ना, भागना ; бегу́т дни दिन उड़ रहे हैं। ; по не́бу бегу́т облака́ आसमान में वादल तैर रहे हैं। ; слёзы бегу́т по щека́м आँसू गालों पर वह रहे हैं। 3. *тж. сов.* भागना ; бежа́ть из пле́на क़ैद से भागना ; бежа́ть из тюрьмы́ जेल से भागना

без *предлог с род.* 1. विना, वग़ैर ; дом без балко́на विना वाल्कनी का घर ; верну́ться без това́рища साथी के वग़ैर लौट आना ; оста́вить вопро́с без отве́та सवाल को जवाव दिये वग़ैर छोड़ देना ; писа́ть без оши́бок ठीक लिखना ; рабо́тать без о́тдыха विना

आराम काम करना ; слу́шать без интере́са अनमने मन से (दिलचस्पी के बिना) सुनना ; разгово́р происходи́л без свиде́телей बात एकांत में होती रही। ; э́то бы́ло без вас यह आपकी अनुपस्थिति में हुआ। 2.: на часа́х бы́ло без че́тверти шесть घड़ी में पौने छ: बजे थे। ◇ без [вся́кого] сомне́ния निस्संदेह, विना किसी संदेह के

безли́чн/ый, -ая, -ое, -ые: безли́чные глаго́лы भाव-वाच्य क्रियाएँ

безопа́сност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) सुरक्षा ; коллекти́вная безопа́сность संयुक्त (सामूहिक) सुरक्षा ; ли́чная безопа́сность व्यक्तिगत सुरक्षा ; боро́ться за междунаро́дную безопа́сность अंतर्राष्ट्रीय सुरक्षा के लिए लड़ना

безрабо́тиц/а, -ы *ж* (*мн. нет*) बेकारी, बेरोज़गारी

безрабо́тн/ый, -ого *м* बेकार, बेरोज़गार

бе́лк/а, -и *ж* (*мн.* бе́л/ки, -ок, -кам) गिलहरी ; गिलहरा

белору́с, -а *м* बेलोरूसी

белору́ск/а, -и *ж* (*мн.* белору́с/ки, -ок, -кам) बेलोरूसी नारी

белору́сск/ий, -ая, -ое, -ие बेलोरूसी

бе́л/ый, -ая, -ое, -ые; бел, бела́, бе́ло *и* бело́, бе́лы *и* белы́ सफ़ेद, श्वेत ; бе́лая бума́га सफ़ेद काग़ज़ ; бе́лые цветы́ सफ़ेद फूल ; пла́тье бе́лого цве́та सफ़ेद रंग का फ़्राक

бель/ё, -я́ *с* (*мн. нет*) कपड़ा, कपड़े ; носи́ть зимо́й тёплое бельё जाड़ों में गरम कपड़े पहनना

бензи́н, -а *м* (*мн. нет*) पेट्रोल

бе́рег, -а *предл.* о бе́реге, на берегу́ *м* (*мн.* берег/а́, -о́в) किनारा, तट; бе́рег мо́ря, морско́й бе́рег समुद्री किनारा (तट), समुद्र-तट, समुद्र का किनारा (तट) ; пра́вый бе́рег реки́ नदी का दायाँ किनारा (तट) ; идти́ вдоль бе́рега किनारे (तट) के साथ साथ जाना ; идти́ по бе́регу किनारे पर (से) जाना (चलना) ; ве́тер ду́ет с бе́рега हवा किनारे से चल रही है।

берегов/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е तटीय, तटवर्त्ती, किनारे (तट) का

берёз/а, -ы *ж* बर्च [-वृक्ष]

берёзов/ый, -ая, -ое, -ые बर्च का; берёзовый лес बर्च का वन

бер/е́чь, -егу́, -ежёшь, -егу́т (*прош.* берёг, берегл/а́, -о́, -и́) *несов.* 1. *кого-что* रखना, बचाये रखना, सुरक्षित रखना ; चिंता करना, परवाह करना (रखना), ध्यान रखना ; रक्षा करना ; бере́чь здоро́вье ребёнка बच्चे के स्वास्थ्य की चिंता करना (परवाह रखना) ; бере́чь кни́ги किताबें बचाये (सुरक्षित) रखना ; бере́чь ста́рые пи́сьма पुरानी चिट्ठियाँ [बचाये] रखना 2. बचाना, बचत करना ; бере́чь де́ньги पैसा बचाना, पैसे की बचत करना; бере́чь своё вре́мя अपना समय बचाना ; бере́чь си́лы ताक़त बचाना

бесе́д/а, -ы बातचीत, वार्त्ता, वार्त्तालाप ; дру́жеская бесе́да मैत्रीपूर्ण बातचीत ; вести́ бесе́ду बात (बातचीत, वार्त्ता, वार्त्तालाप) करना

бесе́д/овать, -ую, -уешь -уют *несов.* बात (बातचीत, वार्त्ता, वार्त्तालाप) करना ; бесе́довать о но́вых кни́гах नयी पुस्तकों पर बात (बातें, बातचीत) करना ; бесе́довать с друзья́ми मित्रों से बात (बातें, बातचीत) करना

берёза

бе́лка

бесконе́чн/ый, -ая, -ое, -ые; бесконе́чен, бесконе́ч/на, -но, -ны अनंत, असीम, बेहद; бесконе́чная доро́га अनंत (अंतहीन) मार्ग; бесконе́чные спо́ры अनंत विवाद

беспла́тно нареч. नि:शुल्क, मुफ़्त [में], बेदाम

беспла́тн/ый, -ая, -ое, -ые नि:शुल्क, मुफ़्त, बेदाम; беспла́тная медици́нская по́мощь नि:शुल्क डाक्टरी सहायता; беспла́тное обуче́ние नि:शुल्क शिक्षा

беспоко́/ить, -ю, -ишь, -ят несов., кого-что 1. परेशान (बेचैन) करना, घबराना; меня́ беспоко́ит ва́ше молча́ние मैं आपकी चुप्पी से परेशान हूँ, आपकी चुप्पी मुझे परेशान करती है। 2. कष्ट (तकलीफ़) देना; परेशान करना; больно́го беспоко́ил шум रोगी को शोर-गुल कष्ट (तकलीफ़) दे रहा था, रोगी को शोर-गुल परेशान कर रहा था।; извини́те, что беспоко́ю вас свое́й про́сьбой क्षमा कीजिये कि मैं अपनी प्रार्थना से आपको कष्ट दे रहा हूँ।

беспоко́/иться, -юсь, -ишься, -ятся несов., о ком-чём परेशान (बेचैन) होना, घबराना; चिंता (परवाह) करना; беспоко́иться о де́тях बच्चों की चिंता करना

беспоко́йств/о, -а с परेशानी, बेचैनी; कष्ट, तकलीफ़; ждать с беспоко́йством बेचैनी से इंतज़ार करना; испы́тывать беспоко́йство परेशानी उठाना; причиня́ть беспоко́йство परेशान करना; कष्ट (तकलीफ़) देना

бесполе́зно нареч. व्यर्थ, बेकार, बेफ़ायदा; с ним разгова́ривать бесполе́зно उससे बात करना बेकार है।

бесполе́зн/ый, -ая, -ое, -ые निरर्थक, व्यर्थ, बेकार, बेफ़ायदा; бесполе́зное заня́тие बेकार काम

беспоря́д/ок, -ка м अव्यवस्था, अस्तव्यस्तता, गड़बड़, गड़बड़ी, बेतरतीबी; оста́вить кни́ги в беспоря́дке किताबों को अस्त-व्यस्त छोड़ देना; в ко́мнате беспоря́док कमरे में अव्यवस्था है।

библиоте́к/а, -и ж पुस्तकालय, लाइब्रेरी; де́тская библиоте́ка बच्चों का पुस्तकालय, बाल-पुस्तकालय; брать кни́ги в библиоте́ке पुस्तकालय से पुस्तकें लेना

биле́т, -а м 1. टिकट; биле́ты в теа́тр थियेटर के टिकट; железнодоро́жный биле́т रेल का टिकट; чита́тельский биле́т वाचनालय का टिकट (प्रवेश-पत्र); купи́ть биле́т на по́езд रेल का टिकट ले लेना 2. कार्ड; парти́йный биле́т पार्टी-कार्ड; профсою́зный биле́т ट्रेड-यूनियन-कार्ड

бинт, -а́ м (мн. бинт/ы́, -о́в) पट्टी; перевяза́ть ру́ку бинто́м हाथ पर (में) पट्टी बाँध देना

биогра́фи/я, -и ж जीवन-चरित, जीवनी; написа́ть свою́ биогра́фию अपना जीवन-चरित लिख देना

биологи́ческ/ий, -ая, -ое, -ие जैविक, जैविकीय, जीवशास्त्रीय

биоло́ги/я, -и ж (мн. нет) जैविकी, जीव-शास्त्र, जीव-विज्ञान

би́тв/а, -ы ж लड़ाई, युद्ध; уча́стник би́твы за Москву́ मास्को के लिए हुई लड़ाई का भागीदार; вы́играть би́тву लड़ाई जीतना (जीत लेना); проигра́ть би́тву लड़ाई हारना (हार देना)

бить, бью, бьёшь, бьют (*повел.* бей) *несов.* 1. *кого* मारना, पीटना; бить собáку कुत्ते को मारना (पीटना) 2. *что* तोड़ना, टुकड़े टुकड़े करना; бить посýду बरतन तोड़ना (टुकड़े टुकड़े करना) 3. *кого* मारना, मार देना; бить прoти́вника शत्रु को मारना (मार देना)

би́ться, бьюсь, бьёшься, бьются *несов.* 1. लड़ना, जूझना, लड़ाई करना; би́ться до пóлной побéды पूरी विजय तक लड़ना; би́ться с врагóм शत्रु से लड़ना 2. (*1 и 2 л. не употр.*) धड़कना, फड़कना; егó сéрдце перестáло би́ться उसके दिल की धड़कन बंद हो गयी, उसकी हृदय-गति रुक गयी।; сéрдце бьётся бы́стро दिल धक-धक कर रहा है।

блáг/о, -а *с* भलाई, कल्याण, हित; труди́ться на блáго нарóда जनता की भलाई के लिए मेहनत करना, जनता के कल्याण के लिए परिश्रम करना

благодар/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *несов.*; **поблагодар/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *кого-что* धन्यवाद देना—(दे देना), धन्यवाद करना (कर देना), शुक्रिया अदा करना (कर देना); благодарю́ вас! आपको धन्यवाद!; горячó (от всегó сéрдца) поблагодари́ть когó-нибудь किसीको पूरे दिल से धन्यवाद देना, किसीका हार्दिक धन्यवाद कर देना

благодáрност/ь, -и *ж* धन्यवाद, कृतज्ञता, आभार; выражáть (приноси́ть) благодáрность за чтó-нибудь किसी बात के लिए कृतज्ञता (आभार) प्रकट करना; испы́тывать (чýвствовать) благодáрность कृतज्ञता (आभार) अनुभव करना; с благодáрностью возвращáю вам вáшу кни́гу आपको पुस्तक कृतज्ञता से (धन्यवादपूर्वक) लौटा देता हूँ।

благодаря́ *предлог с дат.* के कारण, की बदौलत, से; благодаря́ óбщим уси́лиям рабóту закóнчили вóвремя संयुक्त प्रयासों से काम समय पर समाप्त कर दिया गया।

благоприя́тн/ый, -ая, -ое, -ые; благоприя́т/ен, -на, -но, -ны अनुकूल; благоприя́тная возмóжность अनुकूल अवसर; благоприя́тные обстоя́тельства अनुकूल परिस्थितियाँ

благорóдн/ый, -ая, -ое, -ые; благорóд/ен, -на, -но, -ны उदार, शरीफ़; सज्जन; благорóдный постýпок उदार व्यवहार (क्रिया), शरीफ़ करतब; благорóдные цéли उदार उद्देश्य; благорóдный человéк सज्जन व्यक्ति

благосостоя́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) समृद्धि, ख़ुशहाली; с кáждым гóдом растёт благосостоя́ние совéтского нарóда साल-बसाल सोवियत जनता की समृद्धि बढ़ती जा रही है।

бледнé/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **побледнé/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.* पीला (फक) पड़ (हो) जाना; побледнéть от стрáха डर के मारे फक (पीला) पड़ जाना।; пóсле болéзни он побледнéл बीमारी के बाद उसका चेहरा पीला हो गया।

блéдн/ый, -ая, -ое, -ые; блéден, бледнá, блéдн/о, -ы *и* бледны́ पीला, फक; блéдное лицó पीला चेहरा; блéдный ребёнок पीले चेहरे का बच्चा; он блéден пóсле болéзни बीमारी के बाद उसका चेहरा पीला पड़ गया है।

блест/е́ть, -и́т, -я́т *несов.* चमकना, दमकना, जगमगाना ; глаза́ блестя́т от ра́дости आँखें आनंद से चमकती हैं। ; звёзды блестя́т तारे जगमगाते हैं। ; снег блести́т на со́лнце धूप में बर्फ़ चमकती है।

блестя́щ/ий, -ая, -ее, -ие 1. चमकीला, चमकदार, दमकदार ; блестя́щие глаза́ चमकीली (चमकदार) आँखें 2. उज्ज्वल, शानदार ; блестя́щее бу́дущее उज्ज्वल भविष्य ; блестя́щий отве́т на экза́мене परीक्षा में शानदार उत्तर ; получи́ть блестя́щее образова́ние शानदार शिक्षा पाना


блу́зка


блю́дце

ближа́йш/ий, -ая, -ее, -ие 1. निकटतम, सबसे निकट (नज़दीकी) ; ближа́йшая по́чта निकटतम (सबसे निकट) डाक-घर 2.: в ближа́йшее вре́мя निकट भविष्य में ; в ближа́йшие дни कुछ ही दिनों में 3. निकटतम, घनिष्ठतम, सबसे निकट (घनिष्ठ, नजदीकी) ; ближа́йший друг निकटतम मित्र

бли́же *см.* бли́зкий *и* бли́зко

бли́зк/ий, -ая, -ое, -ие; бли́зок, близка́, бли́зк/о, -и *и* близки́ (*сравн. ст.* бли́же) 1. निकट, समीप, पास का; подойти́ на бли́зкое расстоя́ние निकट [दूरी पर] आ जाना 2. निकट, समीप, नज़दीकी ; आसन्न ; ду́мать о бли́зком отъе́зде आसन्न (निकट) प्रस्थान के बारे में सोचना ; Но́вый год бли́зок नया साल निकट है। 3. निकट, घनिष्ठ, नजदीकी ; бли́зкая подру́га निकट (घनिष्ठ) सखी ; бли́зкий ро́дственник निकट संबंधी

бли́зко *нареч.* (*сравн. ст.* бли́же) 1. निकट, समीप, नज़दीक, पास ; библиоте́ка нахо́дится бли́зко पुस्तकालय निकट (नज़दीक, पास) है। ; подойди́ бли́же निकट (समीप, नज़दीक) आओ। ; я живу́ бли́зко от институ́та मैं इन्स्टिट्यूट के निकट रहता हूँ। 2. *в знач. сказ.*: дере́вня была́ бли́зко ग्राम निकट था। ; до го́рода бли́зко नगर निकट है। 3. *в знач. сказ.*: весна́ бли́зко वसंत निकट है। ; до утра́ бли́зко सुबह निकट है।

блин/ы́, -о́в *мн.* (*ед.* блин, -а́ *м*) चिल्ले ; блины́ со смета́ной क्रीम लगे चिल्ले ; печь блины́ चिल्ले पकाना

блу́зк/а, -и *ж* (*мн.* блу́з/ки, -ок, -кам) ब्लाउज़ ; шёлковая блу́зка रेशमी ब्लाउज़

блю́д/о, -а *с* (*мн.* блю́да, блюд) कोर्स, आइटम ; пе́рвое блю́до पहला कोर्स ; тре́тье блю́до तीसरा कोर्स ; обе́д из трёх блюд तीन कोर्सों का लंच

блю́дц/е, -а *с* (*мн.* блю́д/ца, -ец, -цам) चपनी, तश्तरी

бога́тств/о, -а *с* 1. धन, दौलत 2. संपत्ति, संपदा ; приро́дные бога́тства प्राकृतिक संपत्ति (संपदा)

бога́т/ый, -ая, -ое, -ые; бога́т, -а, -о, -ы 1. धनी, समृद्ध, दौलतमंद, मालदार ; бога́тая страна́ धनी (समृद्ध) देश ; бога́тый челове́к धनी व्यक्ति 2. *кем-чем* समृद्ध, संपन्न, भरपूर, भरा-पूरा ; страна́, бога́тая ле́сом जंगलों से भरा-पूरा देश, वन-समृद्ध देश, जंगलों का धनी देश ; э́та река́ бога́та ры́бой यह नदी मछली से भर-पूर (भरी-पूरी) है। 3. समृद्ध, भरा-पूरा, भारी; бога́тый о́пыт समृद्ध अनुभव ; бога́тый урожа́й भरी-पूरी (भारी, बड़ी) फ़सल

боев/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е युद्ध-, लड़ाकू ; जंगी ; боево́е зада́ние युद्ध-

-कार्य ; боевы́е това́рищи युद्ध के साथी, युद्धकालीन साथी

бое́ц, бойца́ *м* जवान, सैनिक, सिपाही

бой, бо́я, *предл.* о бо́е, в бою́ *м* (*мн.* бои́, боёв) लड़ाई, युद्ध ; возду́шный бой हवाई लड़ाई ; вести́ упо́рные бои́ सख़्त लड़ाइयाँ करना (लड़ना) ; вступи́ть в бой लड़ाई में प्रवेश करना (कर देना), लड़ाई में उतर जाना, लड़ाई में कूद पड़ना ; поги́бнуть в бою́ लड़ाई में मर जाना, काम आना, खेत रहना

бок, бо́ка, *предл.* о бо́ке, на боку́ *м* (*мн.* бок/а́, -о́в) पहलू, करवट, बग़ल ; лечь на пра́вый бок दायीं करवट (दायें बाज़ू) लेट जाना ; спать на боку́ करवट लेकर सोना ; маши́на упа́ла на́ бок गाड़ी एक तरफ़ को गिर गयी। ◇ бо́к о́ бок पहलू-बपहलू, अग़ल-बग़ल, एक बग़ल में ; они́ живу́т бо́к о́ бок वे एक बग़ल में रहते हैं।

бокс, бо́кса *м* (*мн. нет*) घूँसेबाज़ी, मुक्केबाज़ी, बाक्सिंग ; соревнова́ния по бо́ксу घूँसेबाज़ी-प्रतियोगिता, बाक्सिंग-प्रतियोगिता ; чемпио́н ми́ра по бо́ксу विश्व बाक्सिंग-चैंपियन

бо́лее *нареч.* 1. और, अधिक, ज़्यादा ; бо́лее высо́кий और (अधिक, ज़्यादा) ऊँचा ; бо́лее споко́йно अधिक शांतिपूर्वक 2. से अधिक (ज़्यादा) ; бо́лее десяти́ рубле́й दस रूबल से ज़्यादा ; бо́лее ча́су एक घंटे से अधिक (ज़्यादा) ◇ бо́лее и́ли ме́нее न्यूनाधिक, कमोवेश, कम या (वा) अधिक ; они́ бо́лее и́ли ме́нее похо́жи वे कमोवेश मिलते-जुलते हैं। ; бо́лее того́ इतना ही नहीं, यही नहीं

боле́зн/ь, -и *ж* रोग, बीमारी ; боле́знь се́рдца हृद्रोग, दिल की बीमारी ; не́рвные боле́зни स्नायु-रोग

боле́/ть I, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *чем и без доп.* रोगी (बीमार) होना ; боле́ть гри́ппом इनफ़्लुएंज़ा (फ़्लू) होना

бол/е́ть II, -и́т, -я́т *несов.* दर्द (पीड़ा) होना, दर्द करना, दुखना ; у меня́ боли́т голова́ मेरे सिर में दर्द है, मेरा सिर दर्द कर रहा है ; у него́ боля́т зу́бы उसके दाँत दुखते हैं।

боло́т/о, -а *с* दलदल

боль, бо́ли *ж* दर्द, पीड़ा। ; головна́я боль सिर-दर्द ; зубна́я боль दाँत-दर्द ; страда́ть от бо́ли पीड़ा से दुःखी होना ; чу́вствовать боль в руке́ हाथ में दर्द अनुभव करना

больни́ц/а, -ы *ж* अस्पताल, चिकित्सालय ; городска́я больни́ца नगर का अस्पताल ; де́тская больни́ца बच्चों का अस्पताल, बाल-चिकित्सालय ; лежа́ть в больни́це अस्पताल में होना ; положи́ть ребёнка в больни́цу बच्चे को अस्पताल में दाख़िल (भरती) कर देना

бо́льно 1. *нареч.* ज़ोर से, बुरी तरह ; бо́льно уда́риться коле́ном घुटने में ज़ोर की चोट आ जाना 2. *безл. в знач. сказ., кому-чему* (*часто с неопр.*) दर्द [होता] है ; бо́льно глаза́м आँखों में चुभता है। ; ей бо́льно смотре́ть उसे देखते हुए टीस उठती (दर्द होता) है। ; ему́ бо́льно ходи́ть उसे चलते हुए दर्द होता है।

больн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; бо́лен, больн/а́, -ы́ 1. बीमार, रोगी, रुग्ण ; अस्वस्थ ; больно́й ребёнок बीमार

бачча; больнóе сéрдце बीमार दिल, नरम (अस्वस्थ) हृदय; он давнó бóлен वह लंबे समय से बीमार है।; онá больнá ангíной उसे टान्सिलाइटिस है। 2. *с знач. сущ.* больн/óй, -óго *м*; больн/áя, -óй *ж* बीमार, रोगी, मरीज़; приём больных रोगियों की जाँच (परीक्षा); вы́звать к больнóму врачá डाक्टर को रोगी के यहां बुलाना

бóльше 1. (*сравн. ст. к прил.* большóй *и нареч.* мнóго) से बड़ा, से अधिक (ज्यादा); он читáет бóльше, чем я *или* он читáет бóльше меня वह मुझसे अधिक (ज्यादा) पढ़ता है।; э́тот дом бóльше, чем сосéдний *или* э́тот дом бóльше сосéднего यह घर पड़ोसी घर से बड़ा है। 2. अधिक, ज्यादा, और; бóлее пятидесяти килóметров पचास किलोमीटर से ज्यादा; ждать бóлее двух часóв दो घंटे से अधिक प्रतीक्षा करना 3. *с отрицанием* और, फिर [कभी]; бóльше вопрóсов нет? और सवाल नहीं हैं?; он бóльше не слу́шал меня́ उसने फिर मेरी बात नहीं सुनी।; они́ бóльше не встречáлись वे और नहीं मिले।; я бóльше не бу́ду так дéлать मैं फिर कभी ऐसा नहीं करूँगा।

бóльший *см.* большóй

большинств/ó, -á *с* (*мн. нет*) बहुमत; अधिकांश; получи́ть на вы́борах большинствó голосóв चुनावों में बहुमत प्राप्त कर लेना ◇ в большинствé слу́чаев अधिकांश अवसरों पर

больш/óй, -áя, -óе, -и́е (*сравн. ст.* бóльший, бóльшая, бóльшее, бóльшие *и* бóльше, бóлее) 1. बड़ा, वृहत्; большóе дéрево बड़ा पेड़; большóй дом बड़ा घर; большóй отря́д बड़ा दस्ता; большáя собáка बड़ा कुत्ता; большáя су́мма дéнег बड़ी रक़म 2. बड़ा; большóй арти́ст बड़ा अभिनेता; большáя задáча बड़ा उद्देश्य; большáя побéда बड़ी विजय; большáя пóльза बड़ा लाभ; большóй успéх बड़ी सफलता 3. बड़ा, सयाना; у них ужé большóй сын उनके तो बेटा बड़ा है, उनके बड़ा बेटा है।

бóмб/а, -ы *ж* बम; áтомная бóмба अणु-बम, परमाणु-बम; дом разру́шен бóмбой घर बम से ध्वस्त है।

бор/éц, -цá *м* (*мн.* борц/ы́, -óв) योद्धा, लड़ाका; борцы́ за мир शांति के लड़ाके; борéц за свобóду मुक्ति-योद्धा



бородá

бород/á, -ы́, *вин.* бóроду *ж* (*мн.* бóроды, борóд, бородáм) दाढ़ी; носи́ть бóроду दाढ़ी रखना

борóться, борю́сь, бóрешься, бóрются *несов.* 1. कुश्ती लड़ना; мáльчики люби́ли борóться लड़के कुश्ती लड़ना पसंद करते थे। 2. *с кем-чем, против кого-чего* लड़ना, जूझना, लड़ाई (संघर्ष) करना; борóться прóтив войны́ युद्ध के विरुद्ध संघर्ष करना; борóться с недостáтками ख़ामियों से लड़ना (जूझना, संघर्ष करना) 3. *за что* लड़ना, लड़ाई (संघर्ष, संग्राम) करना; борóться за мир во всём ми́ре विश्व-शांति के लिए संघर्ष करना; борóться за свобóду स्वतंत्रता के लिए लड़ना (संघर्ष करना)

борт, бóрта, *предл.* о бóрте, на бортý *м* (*мн.* борт/á, -óв) बाज़ू, पहलू, पार्श्व; лéвый борт डाना बाज़ू; прáвый борт जमना बाज़ू; брать пас-

сажи́ров на́ борт यात्रियों को जहाज़ पर लेना ; бро́сить за́ борт जहाज़ से फेंक देना ; находи́ться на борту́ самолёта विमान में होना

борщ, -а́ *м* (*мн.* борщ/и́, -е́й) बोर्श्च, गोभी, चुकंदर और गाजर का शोरवा

борьб/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) 1. कुश्ती 2. लड़ाई, संघर्ष, संग्राम, युद्ध ; मुक़ाबला ; борьба́ за мир शांति-संघर्ष ; борьба́ с враго́м शत्रु से लड़ाई (संघर्ष) ; идеологи́ческая борьба́ सैद्धांतिक संघर्ष ; кла́ссовая борьба́ वर्ग-संघर्ष ; вести́ борьбу́ लड़ाई (संघर्ष) करना (चलाना)

бота́ник/а, -и *ж* (*мн. нет*) वनस्पति-विज्ञान, वनस्पति-शास्त्र ; учи́тельница бота́ники वनस्पति-विज्ञान की अध्यापिका

ботани́ческ/ий, -ая, -ое, -ие वनस्पति-विज्ञान-[संबंधी] ; वनस्पति- ; ботани́ческий сад वनस्पति-उद्यान

боти́н/ки, -ок, -кам *мн.* (*ед.* боти́н/ок, -ка *м*) जूता, जूते ; बूट

бо́чк/а, -и *ж* (*мн.* бо́ч/ки, -ек, -кам) पीपा ; деревя́нная бо́чка लकड़ी का पीपा

боя́ться, бою́сь, бои́шься, боя́тся *несов.*, *кого-чего*, *с неопр.* *или с союзом* «что» डरना, डर लगना, भय करना (खाना) ; боя́ться соба́к कुत्तों से डरना ; они́ боя́лись заблуди́ться *или* они́ боя́лись, что заблу́дятся उन्हें रास्ता भूलने का डर था, वे डर रहे थे कि कहीं भटक न जायें।

брак, бра́ка *м* विवाह, शादी ; счастли́вый брак सौभाग्यशाली विवाह ; вступа́ть в брак विवाह (शादी) करना

брат, бра́та *м* (*мн.* бра́тья, бра́тьев) भाई ; мла́дший брат छोटा भाई ; родно́й брат सगा भाई ; ста́рший брат बड़ा भाई ; у него́ бы́ло три бра́та उसके तीन भाई थे।

бра́тск/ий, -ая, -ое, -ие भ्रातृभावपूर्ण, भाईचारापूर्ण, बिरादराना ; бра́тская любо́вь भ्रातृ-प्रेम ; бра́тский сою́з наро́дов जनगणों का भ्रातृभावपूर्ण संघ ◇ бра́тская моги́ла आम क़ब्र

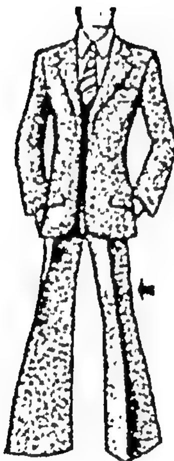
брать, беру́, берёшь, беру́т (*прош.* брал, -а́, бра́л/о, -и) *несов.*; **взять**, возьму́, возьмёшь, возьму́т (*прош.* взял, -а́, взя́л/о, -и) *сов.* 1. *кого-что* लेना ; брать кни́гу किताब लेना ; брать тетра́дь со стола́ मेज़ पर से कापी लेना (ले लेना) 2. *кого-что* लेना, ले जाना ; брать с собо́й портфе́ль अपने साथ बैग [को] ले लेना ; взять сы́на на прогу́лку बेटे को टहलने ले जाना 3. *что* लेना ; взять де́ньги в долг पैसा उधार लेना ; взять кни́ги в библиоте́ке पुस्तकालय से पुस्तकें लेना 4. *кого* लेना ; брать кого́-нибудь на рабо́ту किसीको काम पर लेना 5.: брать в плен क़ैद करना, क़ैदी बनाना ; взять го́род नगर पर अधिकार (क़ब्ज़ा) कर लेना ◇ взять биле́ты на самолёт विमान के टिकट लेना (ले लेना) ; брать верх हावी होना (हो जाना) ; брать на себя́ обяза́тельство अपने ऊपर ज़िम्मेदारी लेना ; брать нача́ло आरंभ (शुरू) होना ; निकलना ; брать о́тпуск छुट्टी लेना ; брать под защи́ту सुरक्षा देना (प्रदान करना) ; брать под контро́ль नियंत्रण में लेना ; брать приме́р с отца́ पिता से उदाहरण लेना,


бо́чка

пिता [के उदाहरण] का अनुसरण करना ; брать себя́ в ру́ки अपनेको सँभालना ; брать сло́во (*на собрании*) भाषण करना ; брать такси́ टैक्सी लेना ; брать штраф जुरमाना लेना ; он взял с меня́ сло́во, что я приеду उसने मुझसे वचन (वादा) लिया कि मैं आऊँगा ।

бра́ться, бер/у́сь, -ёшься, -у́тся (*прош.* бра́лся, брала́сь, брало́сь, брали́сь) *несов.*; **взя́ться**, возьм/у́сь, -ёшься, -у́тся (*прош.* взя́лся, взял/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.*; *за что* आरंभ (शुरू) करना (कर देना, कर लेना) ; जुटना (जुट जाना), लगना (लग जाना); бра́ться за кни́гу *или* бра́ться за чте́ние पढ़ने लगना ; взя́ться за рабо́ту काम में जुट (लग) जाना

брига́д/а, -ы *ж* टीम, टोली, दल ; брига́да коммунисти́ческого труда́ साम्यवादी श्रम की टीम; брига́да строи́телей निर्माता-दल


Брю́ки

бри́тв/а, -ы *ж* उस्तरा, रेज़र ; электри́ческая бри́тва बिजली का उस्तरा

бри́ться, бре́/юсь, -ешься, -ются *несов.* हजामत बनाना, शेव करना (*самому*); हजामत बनवाना, शेव करवाना (*в парикмахерской*); бри́ться электри́ческой бри́твой बिजली के उस्तरे से हजामत बनाना


Бровь

бро́ви, бровей *мн.* (*ед.* бровь, бро́ви, *предл.* о бро́ви, на брови́ *ж*) भौं, भौंह ; хму́рить бро́ви भौंह चढ़ाना

броса́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **бро́/сить**, -шу, -сишь, -сят *сов.* 1. *кого-что и чем* फेंकना (फेंक देना) ; डालना (डाल देना) ; бро́сить газе́ту на́ пол फ़र्श पर अख़बार फेंक देना ; бро́сить ка́мнем в окно́ खिड़की पर पत्थर फेंक देना ; броса́ть мяч गेंद फेंकना 2. *кого-что и с неопр.* छोड़ना (छोड़ देना), त्यागना (त्याग देना); बंद करना (कर देना) ; броса́ть заня́тия पढ़ाई को छोड़ना ; бро́сить кури́ть सिगरेट पीना छोड़ देना ; броса́ть рабо́ту काम को छोड़ देना ; бро́сить семью́ परिवार को छोड़ देना

броса́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **бро́/ситься**, -шусь, -сишься, -сятся *сов.* 1. लपकना, झपटना, दौड़ना (दौड़ पड़ना) ; бро́ситься навстре́чу това́рищам साथियों की अगवानी को लपकना (दौड़ पड़ना) 2. टूट पड़ना, झपटना; соба́ка бро́силась на ко́шку कुत्ता बिल्ली पर टूट पड़ा । 3. कूदना (कूद पड़ना) ; бро́ситься с моста́ в ре́ку पुल से नदी में कूद पड़ना ◇ броса́ться в глаза́ नज़रों में चमकना

брю́ки, брюк *мн.* पतलून, पैंट ; же́нские брю́ки ज़नाना पैंट ; мужски́е брю́ки मर्दाना पैंट

буди́ть, бужу́, бу́д/ишь, -ят *несов.*; **разбу/ди́ть**, -жу́, разбу́д/ишь, -ят *сов.*; *кого* जगाना (जगा देना) ; буди́ть дете́й बच्चों को जगाना ; разбуди́те меня́, пожа́луйста, в шесть часо́в утра́ कृपया मुझे सुबह को छः बजे जगा दीजिये ।

бу́дто *союз* (*употр. тж.* бу́дто бы, как бу́дто) 1. मानो, जैसे ; снег блести́т бу́дто серебро́ वर्फ़ चाँदी जैसी चमकती है, वर्फ़ यों चमकती है, मानो चाँदी है (हो) । 2. मानो, मानों, जैसे ; говоря́т, бу́дто он уже́

здоро́в कहते हैं मानो वह तंदुरुस्त हो चुका है।

бу́д/у, -ешь, -ут **1.** *будущее время глагола «быть»* **2.** *служит для образования будущего времени глаголов несовершенного вида с неопределённой формой этих глаголов:* он бу́дет рабо́тать वह काम करेगा। ; я бу́ду писа́ть मैं लिखूँगा।

бу́дущ/ий, -ая, -ее, -ие **1.** अगला, आगामी; бу́дущая встре́ча अगली भेंट; бу́дущей о́сенью अगली पतझड़ में ; в бу́дущем ме́сяце अगले (आगामी) महीने में ; в ноябре́ бу́дущего го́да अगले वर्ष [के] नवंबर में ; на бу́дущий год अगले (आगामी) वर्ष के लिए **2.** *в знач. сущ.* **бу́дущ/ее,** -его *с* भविष्य ; све́тлое бу́дущее उज्ज्वल भविष्य ; мечта́ть о счастли́вом бу́дущем सुखमय भविष्य का स्वप्न देखना

бу́кв/а, -ы *ж* अक्षर

буке́т, -а *м* गुलदस्ता, गुच्छा ; подари́ть де́вушке буке́т роз लड़की को गुलाबों का गुलदस्ता भेंट कर देना

бу́лк/а, -и *ж* (*мн.* бу́л/ки, -ок, -кам) पाव-रोटी, डबल-रोटी

бу́лочн/ая, -ой *ж* रोटी की दुकान ; купи́ть бе́лого хле́ба в бу́лочной रोटी की दुकान से डबल-रोटी ख़रीद लेना

бульва́р, -а *м* छायादार सड़क, वृक्ष-वीथी

бульо́н, -а *м* यख़नी ; мясно́й бульо́н गोश्त की यख़नी ; свари́ть бульо́н यख़नी पकाना (पका देना)

бума́г/а, -и *ж* काग़ज़ ; то́нкая бума́га पतला काग़ज ; заверну́ть кни́гу в бума́гу किताब को काग़ज से लपेट देना (लेना)

бума́жн/ый, -ая, -ое, -ые काग़ज़ी, काग़ज़ का

буржуази́/я, -и *ж* (*мн. нет*) पूँजी-पति-वर्ग

буржуа́зн/ый, -ая, -ое, -ые पूँजीवादी ; буржуа́зная па́ртия पूँजीवादी दल ; буржуа́зная респу́блика पूँजीवादी गणतंत्र

бу́рн/ый, -ая, -ое, -ые **1.** तूफ़ानी ; бу́рное мо́ре तूफ़ानी समुद्र **2.** तूफ़ानी ; бу́рная ра́дость उमंग ; бу́рное разви́тие промы́шленности उद्योग का द्रुत विकास

бу́р/я, -и *ж* तूफ़ान, आँधी ; сне́жная бу́ря बर्फ़ीला (बर्फ़ का) तूफ़ान ; начала́сь (подняла́сь) бу́ря तूफ़ान आया, आँधी आयी।

бутербро́д, -а *м* सैंडविच ; бутербро́д с икро́й कवियार का सैंडविच ; бутербро́д с колбасо́й सासेज का सैंडविच ; бутербро́д с ры́бой मछली का सैंडविच ; бутербро́д с сы́ром पनीर का सैंडविच

буты́лк/а, -и *ж* (*мн.* буты́л/ки, -ок, -кам) बोतल ; буты́лка молока́ एक बोतल दूध ; буты́лка с вино́м शराब-भरी बोतल ; нали́ть в буты́лку воды́ बोतल में पानी डाल देना

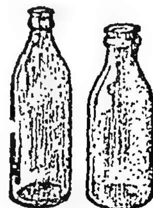
буфе́т, -а *м* कैंटीन ; буфе́т в гости́нице होटल में कैंटीन ; буфе́т рабо́тает с восьми́ часо́в утра́ कैंटीन सुबह [के] आठ बजे खुलता है, कैंटीन सुबह [के] आठ बजे से चालू (खुला) रहता है।

буха́нк/а, -и *ж* (*мн.* буха́н/ки, -ок, -кам) डबल-रोटी

бы *и* **б** *частица* (*употр. с глаголами прошедшего времени или в не-*


буке́т


бу́лка


буты́лка

определённой форме) 1.: éсли бы я был свобóден, я бы поéхал с вáми अगर मैं खाली होता तो आपके साथ जाता। ; он мог бы сдéлать хорóший доклáд वह अच्छी रिपोर्ट कर सकता था। ; я бы охóтно прочитáл э́ту кни́гу मैं खुशी से यह किताब पढ़ लेता। 2.: поу́жинали бы вы с нáми आप हमारे साथ रात का खाना खा लें न। ; сходи́ть бы вам к врачу́ आप डाक्टर के पास जाएँ।

бывá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* 1. (*1 и 2 л. не употр.*) होना ; здесь чáсто бывáют наводнéния यहाँ अक्सर बाढ़ें आती [होती] हैं। ; не бывáть э́тому यह कभी नहीं होगा। 2. होना; जाना ; бывáть в теáтре थियेटर जाया करना ; по вечерáм я бывáю дóма शाम को मैं घर पर हुआ करता हूँ, शाम को मैं घर पर रहता हूँ।; профéссор бывáет в институ́те четы́ре рáза в недéлю प्रोफ़ेसर हफ़्ते में चार बार इन्स्टिट्यूट में होते (इन्स्टिट्यूट में आते) हैं।

бы́вш/ий, -ая, -ее, -ие भूतपूर्व ; бы́вший дирéктор завóда कारख़ाने का भूतपूर्व डाइरेक्टर ; бы́вшая столи́ца भूतपूर्व राजधानी

бык, -á *м* बैल ; साँड़


бык

бы́стро *нареч.* जल्द, जल्दी [से], तेज़ी से; бы́стро бежáть शीघ्र (जल्दी) दौड़ना ; бы́стро говори́ть जल्दी बोलना

бы́стр/ый, -ая, -ое, -ые; быстр, -á, бы́стр/о, -ы जल्द, तेज़, तीव्र, द्रुत ; бы́стрый полёт तेज़ उड़ान ; бы́строе разви́тие сéльского хозя́йства कृषि की तीव्र उन्नति ; бы́стрый рост промы́шленности उद्योग की तीव्र उन्नति ; бы́строе течéние तेज़ (तीव्र) प्रवाह

быт, бы́та, *предл.* о бы́те, в быту́ *м* (*мн. нет*) रहन-सहन ; быт нарóдов Востóка पूर्व के जनगणों का रहन-सहन

бытов/óй, -áя, -óе, -ы́е रहन-सहन का ; бытовы́е услóвия रहन-सहन की परिस्थितियाँ

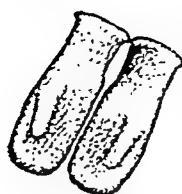
быть *наст. времени нет, кроме 3 л. ед. ч.* «есть» (*прош.* был, былá, бы́ло, бы́ли; *буд.* бу́ду, бу́дешь, бу́дут; *повел.* будь) *несов.* 1. (*форма наст. времени «есть» почти всегда отсутствует*) होना ; в кóмнате бы́ло светлó कमरे में रोशनी थी। ; день был тёплый दिन गरम था। ; зáвтра магази́н бу́дет закры́т कल दुकान बंद होगी। ; мой отéц был врачóм मेरे पिता डाक्टर थे। ; сестрá бу́дет учи́тельницей बहिन अध्यापिका होगी। 2. होना ; у меня́ есть кни́га मेरे पास किताब है। ; у них нé было детéй उनके बच्चे नहीं थे। 3. («есть» *не употр.*): библиотéка былá на вторóм этажé पुस्तकालय दूसरी मंज़िल में था। ; вéчером я бу́ду дóма शाम को मैं घर पर हूँगा (रहूँगा); вчерá мы бы́ли в теáтре कल हम थियेटर गये थे। 4. (*1 и 2 л., а также «есть» не употр.*): вчерá былá грозá कल गरजवाली (कड़ाकेवाली) आँधी [आयी] थी। ; скóро бу́дет лéто शीघ्र गरमियाँ आयेंगी। ; что бу́дет с нáми? हमारा क्या होगा? ; э́то бы́ло давнó यह बहुत पहले हुआ था। 5. (*с некоторыми существительными обозначает действие, состоя-*

ние): быть в восто́рге पुलकित होना ; быть в отча́янии निराश (हताश) होना ; быть в перепи́ске с ке́м-нибудь किसीसे पत्र-व्यवहार (पत्राचार) करना ◇ как мне быть? मैं क्या करूँ ?

бюро́ *с нескл.* **1.** ब्यूरो ; парти́йное бюро́ पार्टी-ब्यूरो ; чле́ны бюро́ ब्यूरो के सदस्य ; вы́брать в [соста́в] бюро́ пять челове́к ब्यूरो में पाँच आदमी चुनना (चुन लेना) **2.** कार्यालय, दफ़्तर, ब्यूरो ; бюро́ обслу́живания सर्विस-ब्यूरो ; спра́вочное бюро́ पूछ-ताछ का दफ़्तर

В

в *и* **во** (*перед некоторыми словами, которые начинаются двумя согласными, например:* во дворе́, во сне, во взгля́де, во всём, во вла́сти *и т. п.*) *предлог* **I** *с вин.* (*куда?*), *с предл.* (*где?*) **1.** में, के अंदर, के भीतर ; жить в го́роде नगर में रहना; положи́ть кни́гу в стол किताब मेज़ में (के अंदर) रख देना ; прие́хать в го́род नगर [में] आना (आ जाना) ; кни́га лежи́т в столе́ किताब मेज़ में पड़ी है, किताब मेज में रखी हुई है। **2.** में ; избра́ть кого́-нибудь в коми́ссию किसीको आयोग (समिति) में चुनना ; поступи́ть в университе́т विश्वविद्यालय में प्रविष्ट (दाख़िल) हो जाना; рабо́тать в комите́те कमिटी (समिति) में काम करना ; учи́ться в институ́те उच्च विद्यालय में पढ़ना **3.** में ; лека́рство в порошка́х चूरन ; преврати́ться в лёд बर्फ़ में बदल (परिवर्त्तित हो) जाना, बर्फ़ बन जाना **4.** (*указывает на то, что надевает кто-н., на предмет, который покрывает что-н.*): быть в но́вой руба́шке नयी क़मीज़ में होना; заверну́ть в бума́гу काग़ज़ से (में) लपेटना (लपेट देना, लपेट लेना) ; оде́ться в но́вый костю́м नया सूट पहनना (पहन लेना) ; рабо́тать в очка́х ऐनक लगाकर (चढ़ाकर) काम करना **5.** (*указывает на количество каких-н. единиц, из которых состоит что-н.*): дом в два этажа́ दोमंज़िला घर ; ко́мната в два́дцать ме́тров बीस मीटर का कमरा ; ра́зница в три го́да तीन साल का अंतर ; рома́н в трёх частя́х तीन खंडों का उपन्यास ; собра́ние сочине́ний в десяти́ тома́х दस खंडों का कृति-संग्रह **6.**: в два часа́ дня दिन के दो बजे ; в про́шлом году́ पिछले साल [में]; в ма́е бы́ло хо́лодно मई में सर्दी थी। ; в суббо́ту शनिवार को **II** *с вин.* **1.** (*указывает на предмет, место, на которые направлено действие*): ве́тер в лицо́ सामने की हवा; свет в глаза́ सामने की रोशनी ; поцелова́ть в щёку गाल चूम लेना ; стуча́ть в дверь दरवाज़ा खटखटाना **2.** (*указывает на соотношение количества*): в два ра́за бо́льше दो गुना बड़ा ; दो गुना अधिक ; он во мно́го раз сильне́е меня́ वह मुझसे कई गुना ताक़तवर है। **III** *с предл.* (*указывает на предметы, явления и т. п., у которых есть что-н. или нет чего-н.*): в двух киломе́трах от го́рода नगर से दो किलोमीटर की दूरी पर ;


ва́режка

в пяти́ мину́тах ходьбы́ पाँच मिनट चलने की दूरी पर ; недоста́тки в рабо́те काम में (की) ख़ामियाँ ; в году́ три́ста шестьдеся́т пять дней साल में तीन सौ पैंसठ दिन हैं। ; *в статье́* мно́го интере́сных фа́ктов लेख में बहुत दिलचस्प तथ्य हैं।

ваго́н, -а *м* डब्बा, डिब्बा, गाड़ी ; войти́ в ваго́н डब्बे में आना (आ जाना) ; вы́йти из ваго́на डब्बे से बाहर आना (जाना), डब्बे से [बाहर] निकलना (निकल आना)

ва́жно *в знач. сказ.* महत्वपूर्ण है ; мне ва́жно знать э́то मेरे लिए यह जानना महत्वपूर्ण है।

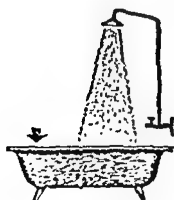
ва́жн/ый, -ая, -ое, -ые; ва́жен, важна́, ва́жн/о, -ы *и* важны́ महत्वपूर्ण, अहम ; ва́жное реше́ние महत्वपूर्ण निर्णय ; э́ти иссле́дования о́чень важны́ ये अनुसंधान बहुत महत्वपूर्ण हैं।


ва́за

ва́з/а, -ы *ж* फूलदान, गुलदान ; поста́вить цветы́ в ва́зу फूलदान में फूल रख देना

вали́ть, валю́, ва́л/ишь, -ят *несов.*; **свали́ть**, свалю́, сва́л/ишь, -ят *и* **повали́ть**, повалю́, пова́л/ишь, -ят *сов.*; *кого-что* गिराना (गिरा देना) ; свали́ть (повали́ть) проти́вника प्रतियोगी को चित गिरा देना, प्रतियोगी को पछाड़ देना; ве́тер ва́лит дере́вья हवा पेड़ों को गिरा देती है।

вам, ва́ми, вы तुमको, तुम्हें ; आपको


ва́нна

ва́нн/а, -ы *ж* टब ; мыть ребёнка в ва́нне बच्चे को टब में नहलाना; мы́ться в ва́нне टब में नहाना, टब-स्नान करना

ва́нн/ая, -ой *ж* स्नान-गृह, स्नान-घर, गुस्लख़ाना

ва́реж/ки, -ек, -кам *мн.* (*ед.* ва́режк/а, -и *ж*) बिना उँगलियों के दस्ताने

варён/ый, -ая, -ое, -ые पका हुआ ; उबला हुआ ; варёное мя́со उबला हुआ गोश्त ; варёные о́вощи उबली हुई सब्ज़ी

варе́нь/е, -я *с* जैम, मुरब्बा ; вишнёвое варе́нье चेरी-जैम ; вари́ть варе́нье जैम बनाना ; пить чай с варе́ньем जैम के साथ चाय पीना

вариа́нт, -а *м* रूपांतर ; пе́рвый вариа́нт прое́кта परियोजना का पहला रूपांतर

вари́ть, варю́, ва́р/ишь, -ят *несов.*; **свари́ть**, сварю́, сва́р/ишь, -ят *сов.*; *что* पकाना (पका देना), बनाना (बना देना) ; उबालना (उबाल देना) ; вари́ть ка́шу दलिया पकाना; вари́ть мя́со गोश्त पकाना ; свари́ть на обе́д ку́рицу दोपहर के खाने के लिए मुर्ग़ी पका देना

вас, вы तुमको, तुम्हें ; आपको

ва́т/а, -ы *ж* (*мн. нет*) रूई

ва́ф/ли, -ель, -лям *мн.* (*ед.* ва́фл/я, -и *ж*) वफ़र

ваш, ва́шего *м*; **ва́ша**, ва́шей *ж*; **ва́ше**, ва́шего *с* (*мн.* ва́ши, ва́ших) *мест.* तुम्हारा ; आपका ; ваш дом तुम्हारा (आपका) घर ; ваш заво́д तुम्हारा (आपका) कारख़ाना ; ва́ша маши́на तुम्हारी (आपकी) गाड़ी ; ва́ша страна́ तुम्हारा (आपका) देश; ва́ше письмо́ तुम्हारी (आपकी) चिट्ठी ; *как ва́ше здоро́вье?* आपकी तबीयत कैसी है ? ; мы ра́дуемся ва́шим успе́хам हमें आपकी सफलताओं से ख़ुशी (प्रसन्नता) है, आपकी सफलताओं को देखते हुए (देखकर)

हमें ख़ुशी (प्रसन्नता) होती (हो रही) है।

введе́ни/е, -я *с* भूमिका, प्रस्तावना, प्राक्कथन ; кни́га состои́т из введе́ния и пяти́ глав पुस्तक में भूमिका तथा पाँच अध्याय हैं।

ввезти́ *см.* ввози́ть

вверх *нареч.* (*куда?*) ऊपर [को] ; идти́ вверх по ле́стнице ऊपर को सीढ़ी पर चढ़ना (जाना), सीढ़ी के ऊपर चढ़ना (जाना) ; поднима́ться вверх ऊपर चढ़ना

вверху́ *нареч.* (*где?*) ऊपर ; вверху́ лета́ли пти́цы ऊपर पक्षी उड़ रहे थे।

ввести́ *см.* вводи́ть

вводи́ть, ввожу́, вво́д/ишь, -ят *несов.*; **ввести́**, введ/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* ввёл, ввел/а́, -о́, -и́) *сов.* **1.** *кого-что во что* [में (के अंदर)] लाना (ले आना), अंदर करना (कर देना), पहुँचाना (पहुँचा देना) ; вводи́ть го́стя в ко́мнату मेहमान को कमरे में लाना (पहुँचाना) ; ввести́ су́дно в порт जहाज़ को बंदरगाह में ला (पहुँचा) देना **2.** *что* लागू करना (कर देना) ; вводи́ть но́вый зако́н नया क़ानून लागू करना ; ввести́ обяза́тельное обуче́ние अनिवार्य शिक्षा लागू कर देना ◇ вводи́ть в де́йствие (в строй) चालू करना ; ввести́ в де́йствие ша́хту खान को चालू कर देना; вводи́ть в употребле́ние प्रयोग में लाना

вво́дн/ый, -ая, -ое, -ые निक्षिप्त ; вво́дное предложе́ние निक्षिप्त उपवाक्य ; вво́дное сло́во निक्षिप्त शब्द

ввоз, вво́за *м* (*мн. нет*) आयात, दरामद

ввози́ть, ввожу́, вво́з/ишь, -ят *несов.*; **ввезти́**, ввез/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* ввёз, ввезл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *кого-что* [बाहर से] मँगाना (मँगा लेना), आयात करना (कर लेना), आयातित करना (कर लेना) ; ввози́ть ко́фе из И́ндии भारत से काफ़ी मँगाना (आयात करना)

вдвоём *нареч.* दोनों; прийти́ вдвоём दोनों आना (आ जाना)

вдоль *предлог с род.* के साथ-साथ, के किनारे-किनारे ; идти́ вдоль бе́рега तट के साथ-साथ जाना

вдруг *нареч.* अचानक, एकाएक ; अकस्मात् ; вдруг пошёл дождь अचानक वारिश शुरू हुई।

ведр/о́, -а́ *с* (*мн.* вёд/ра, -ер, -рам) वालटी, डोल ; принести́ два ведра́ воды́ दो वालटी पानी लाना



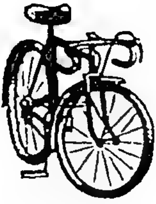
ведро́

ведь *частица* तो ; ведь пра́вда? [यह] सच ही तो है? ; вы ведь бы́ли в теа́тре? आप तो थियेटर गये थे? ; э́то ведь бы́ло давно́ यह तो वहुत समय पहले हुआ था। ; я ведь не спо́рю मैं तो वहस नहीं करता।

ве́жливо *нареч.* विनम्रता से, विनयपूर्वक ; ве́жливо отве́тить на вопро́с प्रश्न का विनयपूर्वक उत्तर देना

ве́жлив/ый, -ая, -ое, -ые; ве́жлив, -а, -о, -ы शिष्ट, विनम्र, विनयपूर्ण, विनीत ; ве́жливое обраще́ние शिष्ट (विनम्र) व्यवहार (वरताव); ве́жливый челове́к शिष्ट आदमी ; говори́ть ве́жливым то́ном विनम्र (विनयपूर्ण) स्वर में वोलना

везде́ *нареч.* हर जगह, सव जगह, जगह-जगह ; везде́ бы́ло темно́ हर


велосипéд

जगह अँधेरा था; у негó вездé есть друзья́ हर जगह उसके मित्र हैं।

вез/ти́, -у́, -ёшь (*прош.* вёз, везл/á, -ó, -и́) *несов., когó-что* ले जाना, पहुँचाना, ढोना; везти́ груз बोझ ढोना; везти́ óвощи в магази́н दुकान में सब्ज़ी ले जाना (पहुँचाना)

век, вéка *м* (*мн.* век/á, -óв) शताब्दी, सदी; युग, काल; век электри́чества बिजली का युग, विद्युत्-युग; áтомный век अणु-युग, परमाणु-युग, आणविक-युग; двадцáтый век बीसवीं शताब्दी (सदी); в прóшлом вéке पिछली शताब्दी (सदी) में

вел/éть, -ю́, -и́шь, -я́т *несов. и сов.* (*прош. тк. сов.*), *кому с неопр. или с союзом «чтóбы»* कहना (कह देना); мне велéли прийти́ вéчером मुझे शाम को आने के लिए (को) कहा गया।; он велéл, чтóбы я принёс кни́гу उसने कहा कि मैं पुस्तक को ले आऊँ।

вели́к/ий, -ая, -ое, -ие 1. (*кратк. ф.* вели́к, велик/á, -ó, -и́ *и* вели́ки) बड़ा; к моемý вели́кому удивлéнию, он оказáлся прав मुझे इससे बड़ा अचरज हुआ कि उसकी बात सही निकली।; опáсность былá великá ख़तरा बड़ा था। 2. (*кратк. ф.* вели́к, велик/á, -ó, -и́) महान्, महा-, बड़ा; вели́кие откры́тия महान् आविष्कार; вели́кий писáтель महान् लेखक 3. (*тк. кратк. ф.* вели́к, велик/á, -ó, -и́; *чаще кому*) बड़ा; костю́м мáльчику вели́к लड़के के लिए कोट बड़ा है।

величин/á, -ы́ *ж* आकार, परिमाण; измéрить величинý чегó-нибудь किसी वस्तु का आकार मापना

велосипéд, -а *м* साइकिल, बाइसिकल; éхать на велосипéде साइकिल चलाना, साइकिल पर सवार होकर जाना

вéр/а, -ы *ж* 1. (*мн. нет*) विश्वास, भरोसा; आस्था, निष्ठा; вéра в людéй लोगों में विश्वास (आस्था); вéра в побéду विजय में विश्वास 2. धर्म, मत ◇ приними́ть чтó-нибудь на вéру किसी बात को ऐसे ही मानना

верёвк/а, -и *ж* (*мн.* верёв/ки, -ок, -кам) रस्सी, सुतली; перевязáть пакéт верёвкой पैकेट को सुतली से बाँध देना

вéр/ить, -ю, -ишь, -ят *несов.*; **по-вéр/ить, -ю, -ишь, -ят** *сов.*; *комý-чемý, в когó, во что* विश्वास (भरोसा) करना (रखना); आस्था रखना; मानना (मान लेना); вéрить в бóга ईश्वर को मानना, ईश्वर-भक्त होना; вéрить в нарóд जनता में विश्वास (आस्था) रखना; повéрить в успéх सफलता में विश्वास कर लेना; вéрить кáждому слóву हर शब्द मानना; повéрить сообщéнию सूचना पर विश्वास कर लेना, सूचना मान लेना; вы мне повéрили, и я вас не обманý आपने मेरा (मुझ पर) विश्वास किया और मैं आपको धोखा नहीं दूँगा।; я вам вéрю मुझे आप पर विश्वास (भरोसा) है, मैं आप का (पर, में) विश्वास (भरोसा) करता हूँ। ◇ вéрить нá слово वचन पर विश्वास करना, वचन (बात) मानना

вéрно *нареч.* 1. ठीक, सही; задáча решенá вéрно सवाल का हल ठीक (सही) है। 2. निष्ठापूर्वक, निष्ठा (वफ़ादारी) से; вéрно служи́ть рóдине मातृभूमि की निष्ठापूर्वक सेवा करना

верн/у́ть, -у́, -ёшь, -у́т *сов.* 1. *что* लौटा देना, वापस देना (दे देना), वापस कर देना; लौटा लेना, वापस लेना (ले लेना); верну́ть долг това́рищу साथी को ऋण लौटा देना; верну́ть кни́ги в библиоте́ку पुस्तकें पुस्तकालय में लौटा देना 2. *кого* लौटा देना (लेना); वापस बुलाना (बुला लेना); верну́ть кого́-нибудь с доро́ги किसी को रास्ते से लौटा देना; меня́ верну́ли домо́й मुझे घर लौटाया गया।

верн/у́ться, -у́сь, -ёшься, -у́тся *сов.* लौट आना, वापस आना; लौट जाना, वापस जाना; верну́ться в ко́мнату कमरे में लौट आना (वापस आना); верну́ться из командиро́вки कार्य-यात्रा (मिशन) से लौट आना; верну́ться ра́но जल्दी (समय से पहले) लौट आना; я ско́ро верну́сь मैं जल्दी (थोड़ी देर में) वापस आऊँगा।

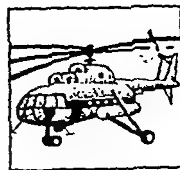
ве́рн/ый, -ая, -ое, -ые; ве́рен, верна́, ве́рн/о, -ы *и* верны́ 1. ठीक, सही, सच्चा; ве́рная мысль सही विचार; ве́рное реше́ние सही निर्णय 2. सच्चा, विश्वस्त, विश्वसनीय, वफ़ादार; ве́рный това́рищ विश्वस्त साथी

вероя́тно *вводн. сл.* शायद, कदाचित्, संभवतः; вероя́тно, мы не уви́димся शायद हम न मिलेंगे; он, вероя́тно, прие́дет за́втра शायद वह कल आयेगा, संभव है कि वह कल आयेगा।

вертика́льно *нареч.* खड़े, लंब रूप में

вертика́льн/ый, -ая, -ое, -ые खड़ा, ऊर्ध्वाधर; вертика́льная ли́ния खड़ी रेखा; в вертика́льном положе́ни खड़े, खड़े रूप में

вертолёт, -а *м* हेलिकाप्टर; перевози́ть гру́зы на вертолётах हेलिकाप्टर से बोझ ढोना



вертолёт

верх, ве́рха *и* ве́рху, *предл.* о ве́рхе, на верху́ 1. ऊपरी भाग (हिस्सा); शिखर; верх до́ма घर का ऊपरी भाग; жить на са́мом верху́ सबसे ऊपर रहना 2. (*мн. нет*) *чего* चरम-सीमा; верх глу́пости मूर्खता की चरम-सीमा; верх мастерства́ प्रवीणता की चरम-सीमा

ве́рхн/ий, -яя, -ее, -ие ऊपरी, उपरला, ऊपर का; ве́рхняя оде́жда ऊपरी कपड़ा; ве́рхняя по́лка в шкафу́ अलमारी में ऊपरी तख़्ता, अलमारी का ऊपरी तख़्ता; ве́рхний эта́ж ऊपरी (उपरली) मंज़िल, शिखर-मंज़िल

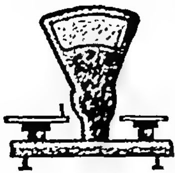
верхо́вн/ый, -ая, -ое, -ые सर्वोच्च, सुप्रीम; верхо́вная власть सर्वोच्च सत्ता; Верхо́вный Сове́т СССР सोवियत संघ की सर्वोच्च सोवियत

верши́н/а, -ы *ж* चोटी, शिखर; подня́ться на верши́ну горы́ पहाड़ की चोटी पर चढ़ना (चढ़ जाना)

вес, ве́са *м* (*мн. нет*) भार, वज़न; बोझ; груз ве́сом в одну́ то́нну एक टन [वज़न] का बोझ, एक टन वज़नी बोझ

ве́село 1. *нареч.* (*кому*) ख़ुशी ख़ुशी, मज़े से; ज़िंदादिली से; он ве́село смея́лся वह ख़ुशी ख़ुशी हँस रहा था। 2. *безл. в знач. сказ.* (*кому*): до́ма бы́ло ве́село घर में आमोद-प्रमोद था।

весёл/ый, -ая, -ое, -ые; ве́сел, весела́, ве́сел/о, -ы 1. हंस-मुख, ज़िंदादिल, प्रसन्नचित्त; ख़ुश, प्रसन्न; विनोदपूर्ण; весёлые глаза́ ख़ुशी-भरी (प्रसन्न, आनंदमय) आँखें; весёлое настрое́ние


весы́


весло́

ख़ुशी का मिज़ाज, प्रसन्न मन:स्थिति; весёлый смех ख़ुशी की (प्रसन्न) हँसी; весёлый человéк हँस-मुख (ज़िंदादिल, प्रसन्नचित्त) व्यक्ति 2. विनोदपूर्ण; हास्यकर; весёлый расскáз हास्यकर कहानी

весéнн/ий, -яя, -ее, -ие वसंती, वसंत का, वसंत-; весéнние канúкулы वसंत की छुट्टियाँ

вéсить, вéшу, вéсишь, вéсят *несов.* वज़न (तौल) होना, वज़नी होना; арбу́з вéсит пять килогрáммов तरबूज़ का वज़न पाँच किलोग्राम है।

весл/ó, -á *с* (*мн.* вёс/ла, -ел, -лам) चप्पू

весн/á, -ы́ *ж* (*мн.* вёс/ны, -ен, -нам) वसंत, वहार; веснá наступúла वसंत आ गया।

веснóй *нареч.* वसंत (वहार) में; *э́то бы́ло прóшлой веснóй* यह पिछले वसंत में हुआ था।

вести́, вед/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* вёл, вел/á, -ó, -ú) *несов.* 1. *кого* ले जाना; ले चलना; вести́ больнóго в больни́цу रोगी को अस्पताल [में] ले जाना; вести́ ребёнка зá руку वच्चे का हाथ पकड़कर ले जाना 2. *что* चलाना; вести́ машúну गाड़ी चलाना 3. (*1 и 2 л. не употр.*) *без доп.* जाना; кудá ведёт э́та дорóга? यह रास्ता कहाँ जाता है?; дорóга ведёт в лес रास्ता जंगल की ओर जाता है। 4. *что* करना, चलाना; вести́ борьбу́ लड़ाई (संघर्ष) करना (चलाना), संग्राम करना; вести́ нау́чную рабóту वैज्ञानिक कार्य करना; вести́ огóнь फ़ायर करना; вести́ серьёзный разговóр गंभीर वातचीत करना ◇ вести́ себя́ (*как?*) व्यवहार (आचरण) करना

вес/ы́, -óв *мн.* तराज़ू, तुला; взвéшивать что́-нибудь на весáх कोई चीज़ तराज़ू पर तौलना

весь, всегó *м*; вся, всей *ж*; всё, всегó *с* (*мн.* все, всех) *мест.* 1. सव, सारा, समस्त, पूरा; все без исключéния सवके सव; весь день सारा (पूरा) दिन, दिन भर; вся кни́га सारी (पूरी) पुस्तक; все кни́ги सव किताबें; весь мир सारा (समस्त) संसार; вся семья́ सारा परिवार; все учени́ки सव विद्यार्थी; *во всю длину́* पूरी लंबाई पर 2. *в знач. сущ.* всё, всегó *с* सव, सव कुछ; всё сдéлать सव कुछ करना (कर देना, कर लेना); рáдоваться всему́ हर वात (सारी वातों) पर आनंद करना; спроси́ть обо всём सव कुछ पूछना (पूछ लेना); мне всё равнó मुझे (मेरे लिए) कोई फ़र्क़ नहीं, मुझे (मेरे लिए) सव कुछ वरावर है।; я всё равнó приéду हर सूरत में मैं आऊँगा। 3. *в знач. сущ.* все, всех *мн.* सव; все до еди́ного (одногó) सवके सव; всегó хорóшего (дóброго)! नमस्ते!, नमस्कार!, ख़ुश (प्रसन्न) रहें!; егó все знáют उसे सव जानते हैं।; онá добрéе всех वह सवसे दयालु है।

ветвь, вéтви *ж* (*мн.* вéтви, ветвéй) टहना, टहनी, डाल, डाली; дéрево с густы́ми ветвя́ми घनी टहनियों का पेड़

вéт/ер, -ра, *предл.* о вéтре, на ветру́ *м* हवा, वायु; вéтер с ю́га दक्षिण की हवा; сéверный вéтер उत्तर की हवा; холóдный вéтер ठंडी हवा; ду́ет вéтер हवा चल रही है।; поднялся вéтер हवा चलने लगी।

ве́тк/а, *-и ж* (*мн.* ве́т/ки, -ок, -кам) टहनी, डाली ; ве́тка сосны́ चीढ़ की टहनी

ветчин/а́, *-ы́ ж* हैम

ве́чер, *-а м* (*мн.* вечер/а́, -о́в) 1. शाम, संध्या, सायं ; зи́мний ве́чер जाड़े की शाम ; в семь часо́в ве́чера शाम को (के) सात बजे 2. संध्या [-समारोह], पार्टी ; литерату́рный ве́чер साहित्य-समारोह ; шко́льный ве́чер स्कूल का संध्या-समारोह

вече́рн/ий, *-яя, -ее, -ие* शाम का, संध्याकालीन, सायंकालीन ; вече́рнее вре́мя शाम का समय, संध्या-समय, संध्या-काल ; вече́рние заня́тия शाम की पढ़ाई, शाम के पाठ ; вече́рний по́езд शाम की गाड़ी ; вече́рняя шко́ла रात का स्कूल, सायंकालीन स्कूल

ве́чером *нареч.* शाम को, संध्या के समय, संध्या-काल में ; что вы де́лаете сего́дня ве́чером? आप आज शाम को क्या करते हैं?

ве́чно *нареч.* नित्य, सदा, हमेशा ; па́мять о геро́ях ве́чно живёт в наро́де जनता में वीरों की स्मृति सदा बनी रहती है।

ве́чн/ый, *-ая, -ое, -ые* नित्य, निरंतर ; शाश्वत, अमर ; ве́чная сла́ва геро́ям! वीरों का यश अमर रहे!

ве́шалк/а, *-и ж* (*мн.* ве́шал/ки, -ок, -кам) खूँटी ; हैंगर ; टैब ; пове́сить пальто́ на ве́шалку खूँटी पर कोट टाँग देना ; пришива́ть ве́шалку टैब लगाना

ве́ша/ть, *-ю, -ешь, -ют несов.*; **пове́/сить,** *-шу, -сишь, -сят сов.*; *что* टाँगना (टाँग देना) ; लटकाना (लटका देना) ; ве́шать карти́ну तसवीर टाँगना ; пове́сьте пальто́ в шкаф कोट अलमारी में टाँग दीजिये।

веществ/о́, *-а́ с* (*мн.* вещества́, веще́ств, вещества́м) पदार्थ, द्रव्य ; жи́дкое вещество́ तरल पदार्थ ; твёрдое вещество́ ठोस पदार्थ

вещь, *ве́щи ж* (*мн.* ве́щи, вещ/е́й, -а́м) 1. चीज़, वस्तु ; краси́вая вещь ख़ूबसूरत चीज़, सुंदर वस्तु ; в ко́мнате мно́го веще́й कमरे में बहुत चीज़ें हैं। 2. (*тк. мн.*) सामान, असबाब ; прие́хать без веще́й सामान के वग़ैर (ख़ाली हाथ) आना (आ जाना) ; сдава́ть ве́щи в ка́меру хране́ния असबाब-घर में सामान देना 3. चीज़, कृति ; э́то лу́чшая вещь компози́тора यह संगीतकार की बेहतर चीज़ है, यह संगीतकार की सर्वश्रेष्ठ कृति है।

взаи́мн/ый, *-ая, -ое, -ые* परस्पर, पारस्परिक, आपसी ; взаи́мная любо́вь पारस्परिक (आपसी) प्रेम ; взаи́мное уваже́ние परस्पर (पारस्परिक) सम्मान ; ока́зывать взаи́мную по́мощь परस्पर (पारस्परिक) सहायता करना

взве́сить *см.* взве́шивать

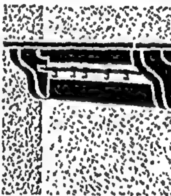
взве́шива/ть, *-ю, -ешь, -ют несов.*; **взве́/сить,** *-шу, -сишь, -сят сов.*; *кого-что* तौलना (तौल देना) ; взве́сить това́р माल तौल देना

взволнова́ть *см.* волнова́ть

взгляд, *взгля́да м* 1. दृष्टि, नज़र, निगाह ; весёлый взгляд आनंदमय दृष्टि ; трево́га во взгля́де नज़र में बेचैनी ; заме́тить че́й-нибудь взгляд किसीकी नज़र देख लेना 2. (*обычно мн.*) विचार, दृष्टिकोण ; полити́ческие взгля́ды राजनीतिक विचार ; пра́вильный взгляд на исто́рию इतिहास पर सही दृष्टिकोण ◇ на пе́рвый взгляд पहली नज़र से ; бро́сить взгляд



ве́тка



ве́шалка (на стене́)



ве́шалка (пе́тля)

на когó-нибудь किसी पर दृष्टि (नज़र) डालना (डाल देना); влюби́ться с пéрвого взгля́да पहली नज़र में प्यार हो जाना

взглян/у́ть, -у́, взгля́н/ешь, -ут *сов.*; *на кого-что* देखना, दृष्टि (नज़र, निगाह) डालना (डाल देना); взгляну́ть на часы́ घड़ी देखना (देख लेना), घड़ी पर दृष्टि डालना

вздохну́ть *см.* вздыха́ть

вздра́гива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вздрóгн/уть**, -у, -ешь, -ут *сов.* चौंकना (चौंक उठना, चौंक पड़ना), काँपना (काँप उठना); вздрóгнуть от стра́ха डर से चौंक उठना

вздрóгнуть *см.* вздра́гивать

вздыха́/ть -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вздохн/у́ть**, -у́, -ёшь, -у́т *сов.* साँस भरना (भर लेना); грýстно вздохну́ть गहरी (ठंडी) साँस लेना, ठंडी आह भरना

взлета́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **взле/тéть**, -чу́, -ти́шь, -тя́т *сов.* उड़ना; самолёты взлетéли विमान उड़े। ◇ взлетéть на вóздух [विस्फोट से] उड़ जाना

взлетéть *см.* взлета́ть

взойти́ *см.* всходи́ть

взорва́ть(ся) *см.* взрыва́ть(ся)

взрóсл/ый, -ая, -ое, -ые **1.** प्रौढ़, वयस्क, सयाना, बालिग़; взрóслый сын वयस्क (सयाना) बेटा; взрóслый человéк प्रौढ़ (वयस्क) व्यक्ति; стать взрóслым सयाना (बड़ा) हो जाना **2.** *в знач. сущ.* **взрóсл/ые**, -ых *мн.* प्रौढ़, वयस्क, बालिग़; дéти и взрóслые बच्चे और बूढ़े, छोटे और बड़े

взрыв, взры́ва *м* विस्फोट, धड़ाका; взрыв бóмбы बम का विस्फोट, बम-विस्फोट; си́льный взрыв भारी विस्फोट

взрыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **взорв/а́ть**, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* взорва́л, взорвала́, взорва́л/о, -и) *сов.*; *что* उड़ाना (उड़ा देना), विस्फोट करना (कर देना); взорва́ть корa̋бль जहाज़ को उड़ा देना, जहाज़ का विस्फोट कर देना

взрыва́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **взорв/а́ться**, -у́сь, -ёшься, -у́тся (*прош.* взорва́лся, взорвал/а́сь, -óсь, -и́сь) *сов.* फटना (फट जाना); उड़ना उड़ जाना; взорвала́сь бóмба बम फट गया।

взя́ть(ся) *см.* бра́ть(ся)

вид I, ви́да *и* ви́ду *м* **1.** रूप, आकार, दृश्य; सूरत, शक्ल; внéшний вид बाहरी रूप, बाहरी दृश्य, बाह्य आकृति; пра́здничный вид гóрода नगर का समारोही दृश्य (रूप) **2.** दृश्य; вид из окна́ खिड़की से बाहर का दृश्य; откры́тки с ви́дами Ленингра́да लेनिनग्राद के दृश्योंवाले पोस्ट-कार्ड **3.** (*с предлогами* «из», «при», «на»): быть на виду́ у всех सबकी नज़रों में होना; испуга́ться при ви́де звéря जानवर को देखकर डर जाना; потеря́ть когó-нибудь и́з виду किसीको आँखों (नज़रों) से ओझल होने देना।; скры́ться из ви́да आँखों (नज़रों) से ओझल हो जाना, अदृश्य हो जाना ◇ в ви́де *чего* के रूप में, स्वरूप में, के तौर पर; сдéлайте э́то в ви́де исключéния अपवाद के तौर पर (अपवाद-स्वरूप) यह कीजिये।; в пи́сьменном ви́де लिखित रूप में; для

ви́да दिखावे को; ни под каки́м ви́дом किसी सूरत में भी नहीं, किसी भी प्रकार से नहीं; ни под каки́м ви́дом не могу́ согласи́ться на э́то किसी सूरत में भी मैं इस पर राज़ी नहीं हो सकता हूँ।; де́лать вид बहाना करना, स्वाँग रचना; он сде́лал вид, что не узна́л меня́ उसने ऐसा बहाना किया मानों मुझे नहीं पहचाना।; име́ть в виду́ *кого-что* किसी को (किसी बात को) ध्यान (दृष्टि) में रखना; она́ не пока́зывает ви́ду, что бои́тся वह दिखाती नहीं कि उसे डर लग रहा है।

вид II, ви́да *м* **1.** विधि, प्रकार, तरह, क़िस्म; ви́ды обуче́ния प्रशिक्षण के प्रकार, प्रशिक्षण की विधियाँ; но́вый вид рабо́ты नयी क़िस्म का काम; ра́зные ви́ды расте́ний पौधों की विभिन्न क़िस्में **2.**: несоверше́нный вид глаго́ла क्रिया का अपूर्णतावाची रूप; соверше́нный вид глаго́ла क्रिया का पूर्णतावाची रूप

ви́деть, ви́жу, ви́д/ишь, -ят *несов.*; **уви́/деть,** -жу, -дишь, -дят *сов.* **1.** (*тк. несов.*) देखना (देख लेना); он хорошо́ ви́дит वह अच्छी तरह देखता है। **2.** *кого-что* देखना (देख लेना); मिलना; вчера́ я его́ не ви́дел कल मैंने उसे नहीं देखा; कल मैं उससे नहीं मिला।; из окна́ я ви́жу пло́щадь खिड़की में से मैं चौक देखता हूँ।; когда́ я вас уви́жу? मैं आपसे कब मिलूँगा?; рад вас ви́деть आपसे मिलकर (देखते हुए) मुझे ख़ुशी (प्रसन्नता) होती (हो रही) है; आपसे मिलकर मुझे ख़ुशी (प्रसन्नता) हुई।

ви́деться, ви́жусь, ви́д/ишься, -ятся *несов.*; **уви́/деться,** -жусь, -дишься, -дятся *сов.* मिलना (मिल जाना); ви́деться ка́ждый день हर दिन मिलना; уви́деться с дру́гом मित्र से मिलना; когда́ мы с ва́ми уви́димся? हम कब मिलेंगे?

ви́димо *вводн. сл.* लगता है, जान पड़ता है, मालूम होता है; शायद; ты, ви́димо, ещё не зна́ешь об э́том लगता है कि तुम यह अभी नहीं जानते हो।

видне́/ться, -ется, -ются *несов.* दिखाई देना, दिखाई पड़ना, नज़र आना; за дере́вьями видне́ется зда́ние पेड़ों के पीछे इमारत दिखाई देती है।

ви́дно *безл. в знач. сказ.*: здесь хорошо́ ви́дно и слы́шно यहाँ अच्छी तरह दिखाई और सुनाई देता है।; ничего́ не ви́дно कुछ दिखाई नहीं देता।

ви́дн/ый, -ая, -ое, -ые; ви́ден, видна́, ви́дн/о, -ы *и* видны́ **1.** (*обычно кратк. ф.*) दिखाई देनेवाला, दिखाई देता हुआ; ба́шня видна́ и́здали मीनार दूर से दिखाई देती है।; на снегу́ видны́ следы́ बर्फ़ पर पैरों के निशान दिखाई देते हैं। **2.** (*тк. полн. ф.*) प्रमुख; ви́дный учёный प्रमुख विद्वान्

визи́т, -а *м* यात्रा, दौरा; भेंट, मुलाक़ात; визи́т врача́ डाक्टर का आना; дру́жеский визи́т मैत्रीपूर्ण यात्रा; मैत्रीपूर्ण भेंट

ви́лк/а, -и *ж* (*мн.* ви́л/ки, -ок, -кам) काँटा; есть ви́лкой काँटे से खाना

вин/а́, -ы́ *ж* दोष, क़सूर; призна́ть свою́ вину́ अपना दोष स्वीकार कर

лेना, अपना दोष मान लेना; вина́ престу́пника дока́зана अपराधी का क़सूर सिद्ध किया गया है।; э́то моя́ вина́ यह मेरा दोष (क़सूर) है। ◇ по вине́ кого́-нибудь, по чьей-нибудь вине́ किसीके दोष (क़सूर) से; ава́рия произошла́ по вине́ шофёра दुर्घटना ड्राइवर के क़सूर से हुई।

вишни

винительный *см.* паде́ж

вин/о́, -а́ *с* (*мн.* ви́на, вин) शराब, मदिरा; пить вино́ शराब पीना

винова́т/ый, -ая, -ое, -ые; винова́т, -а, -о, -ы 1. (*обычно кратк. ф.*) दोषी, क़सूरवार; она́ ни в чём не винова́та उसका कोई (किसी बात में) दोष (क़सूर) नहीं।; я винова́т пе́ред ва́ми मैं आपके प्रति क़सूरवार हूँ। 2. (*тк. полн. ф.*) क़सूरवार; винова́тый взгляд दोष-द्योतक दृष्टि; винова́тая улы́бка क़सूर की-सी मुसकान

вино́вн/ый, -ая, -ое, -ые; вино́в/ен, -на, -но, -ны दोषी, क़सूरवार; призна́ть себя́ вино́вным अपने को दोषी स्वीकार कर लेना, अपने को क़सूरवार मान लेना; он вино́вен в преступле́нии वह अपराधी है।

виногра́д, -а *м* (*мн. нет*) अंगूर

виногра́дн/ый, -ая, -ое, -ые अंगूरी, अंगूर का; виногра́дное вино́ अंगूरी शराब

виногра́д

вис/е́ть, -и́т, -я́т *несов.* टँगना, लटकना; ла́мпа виси́т над столо́м लैंप मेज़ के ऊपर लटका है।; на стене́ виси́т карти́на दीवार पर तसवीर टँगी [हुई] है।

витри́н/а, -ы *ж* प्रदर्शन-खिड़की; शो-कैस

вишнёв/ый, -ая, -ое, -ые चेरी-, चेरी का; вишнёвое варе́нье चेरी-जैम

ви́шн/я, -и *ж* (*мн.* ви́ш/ни, -ен, -ням) 1. (*обычно мн.*) चेरी 2. चेरी का पेड़; посади́ть ви́шню चेरी का पेड़ लगा देना

вклад, вкла́да *м* देन, योग, योग-दान; вклад учёного в нау́ку विज्ञान में विद्वान की देन, विज्ञान में विद्वान का योग (योग-दान); вноси́ть вклад देन (योग) देना, योग-दान करना (देना)

включа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **включ/и́ть**, -у́, -и́шь, -а́т *сов.* 1. *кого-что, во что* समावेश करना (कर देना, कर लेना), सम्मिलित (शामिल) करना (कर देना, कर लेना); включи́ть кого́-нибудь в соста́в делега́ции प्रतिनिधि-मंडल में किसीका समावेश करना (कर देना, कर लेना), किसीको प्रतिनिधि-मंडल में सम्मिलित (शामिल) करना (कर देना, कर लेना) 2. *что* चालू करना (कर देना); खोलना (खोल देना), लगाना (लगा देना), चलाना (चला देना); включа́ть мото́р इंजन चालू करना; включа́ть ра́дио रेडियो खोलना (लगाना, चलाना); включа́ть свет बिजली खोलना

вкус, вку́са *м* 1. स्वाद, मज़ा, ज़ायक़ा; вкус хле́ба डबल-रोटी का स्वाद (ज़ायक़ा); го́рький вкус कड़वा स्वाद (ज़ायक़ा); я́блоко ки́слое на вкус स्वाद में खट्टा सेब 2. रुचि, पसंद, मज़ा; плохо́й вкус कुरुचि; со вку́сом सुरुचिपूर्ण ढंग से; име́ть хоро́ший вкус सुरुचि होना; у него́ нет вку́са उसकी रुचि अच्छी नहीं है।

вку́сно *нареч.*: вку́сно па́хнет пирога́ми पकौड़े से स्वादिष्ट (मज़ेदार) गंध (बू) आ रही है।

вку́сн/ый, -ая, -ое, -ые; вку́сен, вкусна́, вку́сн/о, -ы स्वादिष्ट, मज़ेदार; вку́сные конфе́ты स्वादिष्ट (मज़ेदार) टाफ़ियाँ; вку́сный обе́д मज़ेदार दोपहर का खाना

владе́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* 1. *кем-чем* [स्वामी (मालिक)] होना; स्वामित्व होना; владе́ть иму́ществом संपत्ति का स्वामित्व होना, संपत्ति होना 2. *чем* अधिकार (दख़ल) रखना; владе́ть иностра́нными языка́ми विदेशी भाषाओं पर अधिकार रखना, विदेशी भाषाओं में दख़ल रखना

власть, вла́сти *ж* 1. शासन, सत्ता, अधिकार; Сове́тская власть सोवियत शासन; о́рганы госуда́рственной вла́сти [राज-] सत्ता की संस्थाएँ; быть у вла́сти शासन (सत्ता) में होना, शासनारूढ़ (सत्तारूढ़) होना; взять власть в свои́ ру́ки सत्ता अपने हाथ में लेना (ले लेना); прийти́ к вла́сти सत्ता में आ जाना 2. (*тк. мн.*) अधिकारी, प्राधिकारी; городски́е вла́сти नगर के अधिकारी 3. सत्ता, अधिकार, वश; власть роди́телей माता-पिता का अधिकार (वश)

влеза́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **влезть,** вле́з/у, -ешь, -ут (*прош.* влез, вле́зл/а, -о, -и) *сов.* चढ़ना (चढ़ जाना); घुसना (घुस आना); आना (आ जाना); влеза́ть в окно́ खिड़की में घुसना (घुस आना); влеза́ть на де́рево पेड़ पर चढ़ना

влия́ни/е, -я *с* प्रभाव, असर; быть под влия́нием дру́га मित्र के प्रभाव (असर) में होना; ока́зывать плохо́е влия́ние कुप्रभाव (बुरा असर) डालना; попа́сть под чьё-нибудь влия́ние किसीके प्रभाव (असर) में आ जाना

влия́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **повлия́/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.*; *на кого-что* प्रभाव (असर) डालना (डाल देना), प्रभावित करना (कर देना), असर करना (कर देना); влия́ть на дете́й बच्चों पर प्रभाव (असर) डालना, बच्चों को प्रभावित करना; повлия́ть на собы́тия घटनाओं पर प्रभाव (असर) डाल देना, घटनाओं को प्रभावित कर देना; пого́да влия́ет на моё настрое́ние मेरी मनःस्थिति पर मौसम का प्रभाव पड़ता है।

влюби́ться *см.* влюбля́ться

влюблённ/ый, -ая, -ое, -ые प्रेमी, अनुरक्त, आसक्त, आशिक़; влюблённый взгляд अनुरक्त दृष्टि; влюблённая па́ра प्रेमी युगल

влюбля́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **влюб/и́ться,** -лю́сь, влю́б/ишься, -ятся (*прош.* влюби́л/ся, -ась, -ось, -ись) *сов.*; *в кого* प्रेम में फँसना (फँस जाना), प्रेम में पड़ना (पड़ जाना), मुग्ध (आशिक़) होना (हो जाना), प्यार होना (हो जाना); влюби́ться в краси́вую де́вушку सुंदर लड़की के प्रेम में फँस जाना, सुंदर लड़की पर लट्टू हो जाना, सुंदर लड़की से प्रेम हो जाना

вме́сте *нареч.* के साथ, साथ; मिलकर; вме́сте рабо́тать साथ काम करना; жить вме́сте с роди́телями माँ-बाप के साथ रहना

вме́сто *предлог с род.* के स्थान पर,

внима́тельно *нареч.* ध्यानपूर्वक, सावधानीपूर्वक, ध्यान से; внима́тельно слу́шать ле́кцию ध्यान से लेक्चर सुनना

внима́тельн/ый, -ая, -ое, -ые; внима́телен, внима́тельн/а, -о, -ы ध्यानयुक्त, सावधान; внима́тельный взгляд एकाग्र दृष्टि; внима́тельный учени́к सावधान छात्र

вно/си́ть, -шу́, вно́с/ишь, -ят *несов.*; **внес/ти́,** -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* внёс, внесл/а́, -о́, -и́) *сов.* 1. *кого-что* लाना, ले आना; पहुँचाना (पहुँचा देना); внести́ в ко́мнату сту́лья कमरे में कुरसियाँ लाना (ले आना); вноси́ть ве́щи в ваго́н सामान डब्बे में लाना (ले आना) 2. *что* देना (दे देना), चुकाना (चुका देना), अदा करना (कर देना); внести́ де́ньги на (за) экску́рсию सैर का शुल्क दे (चुका, अदा कर) देना; внести́ пла́ту за кварти́ру मकान का किराया देना 3. *кого-что* लाना (ला देना), रखना (रख देना); दर्ज करना (कर देना, कर लेना); शामिल (दाख़िल) करना (कर देना, कर लेना); вноси́ть измене́ния в прое́кт परियोजना में परिवर्त्तन करना (लाना); вноси́ть предложе́ние प्रस्ताव करना (रखना, पेश करना); внести́ фами́лию в спи́сок सूची में नाम लिखना (लिख देना, लिख लेना), सूची में नाम शामिल करना (कर देना, कर लेना)

внук, вну́ка *м* पोता; नवासा

вну́тренн/ий, -яя, -ее, -ие आंतरिक, आंतर, भीतरी, भीतर (अंदर) का, घरेलू; вну́тренние боле́зни आंतर (आंतरिक) रोग; вну́тренняя дверь भीतरी (भीतर का) दरवाज़ा; вну́тренние дела́ आंतरिक (घरेलू) मामले; вну́тренняя поли́тика आंतरिक (घरेलू) नीति

внутри́ *нареч. и предлог с род.* (*где?*) भीतर, अंदर; के भीतर (अंदर); находи́ться внутри́ до́ма घर के भीतर (अंदर) होना; осмотре́ть коро́бку снару́жи и внутри́ डब्बे को बाहर और भीतर से देख लेना

внутрь *нареч. и предлог с род.* (*куда?*) भीतर [को], अंदर; के भीतर (अंदर); войти́ внутрь помеще́ния मकान के भीतर (अंदर) आना (आ जाना); приня́ть лека́рство внутрь दवा खा (पी) लेना

вну́чк/а, -и *ж* (*мн.* вну́ч/ки, -ек, -кам) पोती; नवासी

внуша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **внуш/и́ть,** -у́, -и́шь, -а́т *сов.*; *что и с союзом* «что»: सुझाना (सुझा देना), मन में बैठाना (बैठा देना); внуша́ть страх भय पैदा करना; ему́ внуши́ли, что э́то опа́сно उसके मन में बैठाया गया कि यह ख़तरनाक है।; э́тот челове́к не внуша́ет дове́рия यह आदमी भरोसेदार (विश्वसनीय) नहीं है।

внуши́ть *см.* внуша́ть

во *см.* в

во́время *нареч.* समय (वक़्त) पर; во́время верну́ть кни́ги в библиоте́ку समय पर किताबें पुस्तकालय में लौटा देना; сде́лать рабо́ту во́время काम वक़्त पर कर देना

во-вторы́х *вводн. сл.* दूसरे, द्वितीयतः; мы должны́, во-пе́рвых, сходи́ть

в музéй, во-вторы́х, встрéтиться с друзья́ми एक तो हमको संग्रहालय जाना है और दूसरे मित्रों से मिलना है।

вод/á, -ы́, *вин.* вóду *ж* पानी, जल; прéсная водá मीठा पानी ; стакáн воды́ एक गिलास पानी, पानी का गिलास; пить вóду पानी पीना ◇ выходи́ть сухи́м из воды́ साफ़ बच निकलना

води́тел/ь, -я *м* चालक, ड्राइवर ; рабóтать води́телем автóбуса बस-ड्राइवर का काम करना

води́ть, вожу́, вóд/ишь, -ят *несов.* 1. *кого-что* ले जाना ; води́ть детéй гуля́ть बच्चों को घूमने ले जाना 2. *что* चलाना ; води́ть троллéйбус ट्रालीबस चलाना

водопровóд, -а *м* (*мн. нет*) [पानी का] नल, जल-प्रणाली ; провести́ водопровóд नल लगाना (लगा देना)

водорóд, -а *м* (*мн. нет*) उदजन, हाइड्रोजन

воевáть, вою́/ю, -ешь, -ют *несов.* लड़ना, जूझना, लड़ाई (युद्ध) करना ; воевáть прóтив когó-нибудь किसीके विरुद्ध लड़ना; воевáть с врагóм शत्रु से लड़ना

воéнн/ый, -ая, -ое, -ые 1. सैनिक, सैन्य, फ़ौजी, जंगी, युद्ध- ; воéнное врéмя युद्ध-काल ; воéнные дéйствия सैनिक (फ़ौजी, जंगी) काररवाइयाँ, युद्ध-काररवाइयाँ; воéнный завóд सैनिक (युद्ध-उद्योग का) कारख़ाना 2. सैनिक, सैन्य, फ़ौजी ; воéнный врач सैनिक (फ़ौजी) डाक्टर ; воéнное учи́лище सैनिक विद्यालय ; быть на воéнной слу́жбе सैनिक सेवा करना 3. *в знач. сущ.* воéнн/ый, -ого *м* सैनिक, फ़ौजी; он был воéнным वह सैनिक था।

вожд/ь, -я́ *м* नेता, नायक, अधिनायक ; вождь пролетариáта सर्वहारा का नेता, सर्वहारा-अधिनायक

возбуди́ть *см.* возбуждáть

возбуждá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **возбу/ди́ть,** -жу́, -ди́шь, -дя́т *сов.*; *что* जगाना (जगा देना), जागृत करना (कर देना) ; भड़काना (भड़का देना); возбуждáть интерéс दिलचस्पी जगाना ; возбуди́ть нéнависть द्वेष भड़का देना

возврати́ть(ся) *см.* возвращáть(ся)

возвращá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **возвра/ти́ть,** -щу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *кого-что* लौटाना (लौटा देना, लौटा लेना), वापस देना (दे देना), वापस करना (कर देना) ; возврати́ть долг ऋण लौटा देना ; возвращáть кни́ги в библиотéку पुस्तकें पुस्तकालय में लौटाना (वापस देना, वापस करना)

возвращá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; возвра/ти́ться, -щу́сь, -ти́шься, -тя́тся *сов.* लौटना (लौट आना, लौट जाना), वापस आना (जाना) ; возвращáться домóй घर लौटना ; возврати́ться из путешéствия यात्रा से (करके) लौटना (लौट आना)

возвращéни/е, -я *с* वापसी, प्रत्यागमन ; возвращéние на рóдину स्वदेश-वापसी, स्वदेशागमन

возвы́шенност/ь, -и *ж* बाँगर, पहाड़ी ; гóрод располóжен на возвы́шенности नगर पहाड़ी पर स्थित है।

возглáвить *см.* возглавля́ть

возглавля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **возглáв/ить,** -лю, -ишь, -ят *сов.*; *что*

नेतृत्व करना (कर देना), नेता होना; संचालन करना (कर देना), संचालक होना; возглавля́ть делега́цию प्रतिनिधि-मंडल का नेतृत्व करना, प्रतिनिधि-मंडल का नेता होना; на́ша страна́ возглавля́ет движе́ние за мир हमारा देश शान्ति-आंदोलन का नेतृत्व कर रहा है।

возде́йстви/е, -я *с* दबाव; प्रभाव, असर; ока́зывать положи́тельное возде́йствие на кого́-нибудь किसी पर अच्छा प्रभाव (असर) डालना

во́здух, -а *м* (*мн. нет*) 1. हवा, वायु; сыро́й во́здух नम (गीली) हवा 2. आकाश; с во́здуха आकाश से; подня́ться в во́здух आकाश में उड़ना ◇ на откры́том во́здухе खुली हवा में; выходи́ть на све́жий во́здух ताज़ा (ताज़ी) हवा में जाना (निकलना)

возду́шн/ый, -ая, -ое, -ые हवाई, वायु-; आकाश-; विमान-; возду́шное простра́нство वायु-क्षेत्र, वायु-प्रदेश; возду́шное сообще́ние विमान-यातायात, वैमानिक यातायात

вози́ть, вожу́, во́з/ишь, -ят *несов., кого-что* ले जाना, पहुँचाना; ढोना; вози́ть пассажи́ров यात्रियों को लाना-ले जाना

во́зле *нареч. и предлог с род.* निकट, समीप, नज़दीक, पास [में]; के निकट (समीप, नज़दीक, पास); маши́на останови́лась во́зле до́ма गाड़ी घर पर रुक गयी।

возмо́жно 1. *в знач. сказ.* संभव (मुमकिन) है; возмо́жно ли осуществи́ть э́тот план? — यह योजना कार्यान्वित करना संभव है? — Вполне́ возмо́жно सर्वथा (बिलकुल) संभव है। 2. *вводн. сл.* शायद, कदाचित्, संभवतः; संभव है, हो सकता है।; возмо́жно, мы уе́дем शायद हम चले जाएँगे, हो सकता है हम चले जाएँगे।

возмо́жност/ь, -и *ж* 1. (*мн. нет*) संभावना; возмо́жность нападе́ния आक्रमण की संभावना 2. अवसर, मौक़ा; испо́льзовать любу́ю возмо́жность किसी भी अवसर का लाभ उठाना; при пе́рвой возмо́жности я напишу́ тебе́ पहले अवसर (पहला अवसर पाने) पर मैं तुम्हें लिख दूँगा।

возмути́ть(ся) *см.* возмуща́ть(ся)

возмуща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **возму/ти́ть,** -щу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *кого* रुष्ट (नाराज़) करना (कर देना); возмути́ть отца́ гру́бым отве́том बाप को ढीठ (अक्खड़) जवाब से रुष्ट करना (कर देना); меня́ возмуща́ет его́ поведе́ние उसका आचरण मुझे रुष्ट कर देता है।

возмуща́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **возму/ти́ться,** -щу́сь, -ти́шься, -тя́тся *сов.* रोष प्रकट करना (कर देना), जलजलाना (जलजला उठना); возмуща́ться обма́ном धोखे पर रोष प्रकट करना, धोखे से जलजलाना

возмуще́ни/е, -я *с* रोष, जलजलाहट; вызыва́ть возмуще́ние रोष (नाराज़गी) पैदा करना; выража́ть возмуще́ние रोष प्रकट करना

возника́/ть, -ю, -ет, -ют *несов.*; **возни́кн/уть,** -у, -ешь, -ут (*прош.* возни́к, -ла, -ло, -ли) *сов.* उत्पन्न (पैदा) होना (हो जाना), अस्तित्व में आना (आ जाना); उठना; воз-

никáют нóвые государства नये राष्ट्र अस्तित्व में आ रहे हैं, नये राष्ट्रों का प्रादुर्भाव हो रहा है। ; возни́кло подозрéние संदेह पैदा हुआ।

возникновéни/е, -я *с* प्रादुर्भाव, उद्भव, उत्पत्ति ; возникновéние жи́зни на Землé पृथ्वी (जमीन) पर जीवन का उद्भव

возни́кнуть *см.* возникáть

возобнови́ть(ся) *см.* возобновля́ть (-ся)

возобновля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **возобнов/и́ть**, -лю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* पुनरारंभ करना (कर देना, कर लेना), फिर से शुरू करना (कर देना, कर लेना) ; возобновля́ть заня́тия पढ़ाई फिर से शुरू करना ; возобнови́ть знакóмство परिचय ताज़ा करना (कर देना, कर लेना)

возобновля́/ться, -ется, -ются *несов.*; **возобнов/и́ться**, -и́тся, -я́тся *сов.* पुनरारंभ होना (हो जाना), फिर से आरंभ (शुरू) होना (हो जाना) ; в шкóлах возобновля́ются заня́тия स्कूलों में पढ़ाई फिर से शुरू हो रही है।

возражá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **возра/зи́ть**, -жу́, -зи́шь, -зя́т *сов.* आपत्ति (प्रतिवाद, एतराज़) करना (कर देना) ; возрази́ть доклáдчику वक्ता के कथन पर आपत्ति (एतराज़) कर देना ; возражáть прóтив чьегó-нибудь предложéния किसीके प्रस्ताव पर आपत्ति (एतराज) करना

возражéни/е, -я *с* आपत्ति, प्रतिवाद, एतराज़ ; егó предложéние вы́звало возражéние उसके प्रस्ताव पर आपत्ति उठी, उसके प्रस्ताव पर एतराज़ किया गया। ; онá не тéрпит возражéний वह कोई एतराज़ बरदाश्त नहीं करती [है]।

возрази́ть *см.* возражáть

вóзраст, -а *м* उम्र, आयु ; дéти шкóльного вóзраста स्कूली उम्र के बच्चे ; в вóзрасте тридцати́ лет तीस साल की उम्र (आयु) में

возрастá/ть, -ет, -ют *несов.*; **возраст/и́**, -ёт, -у́т (*прош.* возрóс, возросл/á, -ó, -и́) *сов.* बढ़ना (बढ़ जाना), वृद्धि होना (हो जाना) ; возрослá зáработная плáта वेतन में वृद्धि हुई। ; возрастáет производи́тельность трудá श्रम-उत्पादकता बढ़ रही है।

вóинск/ий, -ая, -ое, -ие सैनिक, सैन्य, फ़ौजी ; вóинское звáние सैनिक पद ; вóинская часть फ़ौजी दस्ता

войн/á, -ы́ *ж* (*мн.* вóйны, войн, вóйнам) युद्ध, लड़ाई ; войнá за свобóду и незави́симость स्वतंत्रता तथा स्वाधीनता का युद्ध ; Вели́кая Отéчественная войнá 1941—1945 годóв सन् १९४१–१९४५ का महान् देशभक्तिपूर्ण युद्ध; граждáнская войнá गृह-युद्ध ; мировáя войнá महायुद्ध, विश्व-युद्ध; вести́ войну́ с кéм-нибудь (прóтив когó-нибудь) किसीसे (किसीके विरुद्ध) युद्ध करना (चलाना); учáствовать в войнé युद्ध में भाग लेना

войскá, войск, войскáм *мн.* (*ед.* вóйск/о, -а *с*) सेना, फ़ौज ; комáндовать войскáми सेना (सेनाओं) पर कमान करना

войти́ *см.* входи́ть

вокзáл, -а *м* स्टेशन; встрéтить отцá на вокзáле स्टेशन पर पीता जी की अगवानी करना (कर देना)

вокру́г *нареч. и предлог с род.* [के] चारों ओर (तरफ़), [के] इर्द-गिर्द, [के] आस-पास; путеше́ствие вокру́г све́та विश्व-भ्रमण; посмотре́ть вокру́г चारों ओर देखना; вокру́г нет ни одного́ челове́ка इर्द-गिर्द (आस-पास) एक भी आदमी नहीं है।

волейбо́л, -а *м* (*мн. нет*) वालीवाल

волейбо́льн/ый, -ая, -ое, -ые वालीवाल-, वालीवाल का; волейбо́льная кома́нда वालीवाल-टीम

волк, во́лка *м* (*мн.* **во́лки, волко́в**) भेड़िया

волн/а́, -ы́ *ж* (*мн.* **во́лны, волн, волна́м**) लहर, तरंग; ло́дка плывёт по волна́м नाव लहरों पर चल रही है।

волне́ни/е, -я *с* घबराहट, बेचैनी, परेशानी; быть в волне́нии बेचैन होना; испы́тывать си́льное волне́ние तीव्र परेशानी अनुभव करना

волн/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.*; **взволн/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют** *сов.*; *кого* उत्तेजित करना (कर देना), घबराना (घबरा देना), बेचैन (परेशान) करना (कर देना); больно́го нельзя́ волнова́ть रोगी को घबराना नहीं चाहिये।; моя́ телегра́мма взволнова́ла роди́телей मेरे तार से माँ-बाप घबरा गये।

волн/ова́ться, -у́юсь, -у́ешься, -у́ются *несов.* घबराना, बेचैन (परेशान) होना; волнова́ться пе́ред экза́менами परीक्षाओं से पूर्व घबराना

во́лосы, воло́с, волоса́м *мн.* (*ед.* **во́лос, -а** *м*) बाल, केश; седы́е во́лосы सफ़ेद बाल; стричь во́лосы बाल काटना ◇ до седы́х воло́с बुढ़ापे तक, बाल पकने तक

во́л/я, -и *ж* (*мн. нет*) **1.** इच्छा; си́ла во́ли इच्छा-शक्ति; воспи́тывать во́лю इच्छा-शक्ति को सुदृढ़ बनाना **2.** इच्छा, मरज़ी; вы́полнить во́лю дру́га मित्र की इच्छा पूरी कर देना ◇ дать во́лю слеза́м आँसू बहने देना (न रोकना)

вон *частица* वहाँ, उधर; вон идёт по́езд वहाँ रेल-गाड़ी चल रही है।; вон мой дом उधर मेरा घर है।; вон тот челове́к यह रहा वह आदमी।

вообража́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вообра/зи́ть, -жу́, -зи́шь, -зя́т** *сов.*; *кого-что* कल्पना (ख़याल) करना (कर लेना); मानना (मान लेना)

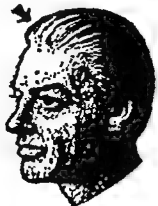
воображе́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) कल्पना, ख़याल; тво́рческое воображе́ние писа́теля लेखक की सृजनात्मक कल्पना

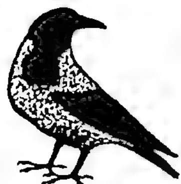
вообрази́ть *см.* вообража́ть

вообще́ *нареч.* वैसे तो, आम तौर पर, सामान्यतः, साधारणतः; вообще́ э́то ве́рно वैसे [तो] यह ठीक है।; говори́ли о лю́дях вообще́ सामान्यतः लोगों के बारे में बातें हुईं।; он вообще́ не жела́ет разгова́ривать वह बिलकुल बात करना नहीं चाहता [है]।

вооружа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вооруж/и́ть, -у́, -и́шь, -а́т** *сов.*; *кого-что* सशस्त्र बनाना (बना देना), शस्त्र-सज्जित (हथियारबंद) करना (कर देना); सज्जित (सुसज्जित, लैस) करना (कर देना); вооружи́ть а́рмию совреме́нной те́хникой सेना को आधुनिक तकनीक से सज्जित कर देना


волк


во́лосы


воро́на


воротни́к


воробе́й

вооруже́ни/е, *-я с* 1. शस्त्रीकरण, अस्त्रीकरण, हथियारबंदी 2. आयुध, अस्त्र[-शस्त्र], शस्त्रास्त्र

вооружённ/ый, -ая, -ое, -ые सशस्त्र, हथियारबंद; вооружённое нападе́ние सशस्त्र आक्रमण; вооружённые си́лы страны́ देश की सशस्त्र सेना (सेनाएँ)

вооружи́ть *см.* вооружа́ть

во-пе́рвых *вводн.сл.* एक तो, प्रथमत:

вопро́с, -а *м* 1. प्रश्न, सवाल; задава́ть вопро́сы प्रश्न (सवाल) करना (पूछना); зада́ть тру́дный вопро́с कठिन प्रश्न (सवाल) कर देना; обрати́ться с вопро́сом प्रश्न (सवाल) करना; отве́тить на все вопро́сы преподава́теля अध्यापक के सब प्रश्नों का उत्तर देना; получи́ть отве́т на вопро́с प्रश्न (सवाल का उत्तर (जवाब) पाना 2. समस्या, प्रश्न, सवाल, मसला, मामला; национа́льный вопро́с जातीय (राष्ट्रीय) समस्या; изучи́ть вопро́с समस्या (प्रश्न) का अध्ययन करना (कर लेना); ста́вить вопро́с समस्या (प्रश्न, मामला) रखना (उपस्थित करना)

вопроси́тельн/ый, -ая, -ое, -ые प्रश्नात्मक, प्रश्नसूचक; प्रश्नबोधक, प्रश्नवाचक; вопроси́тельный взгляд प्रश्नात्मक (प्रश्नसूचक) दृष्टि; вопроси́тельный знак प्रश्नबोधक (प्रश्नवाचक) चिह्न; вопроси́тельное предложе́ние प्रश्नबोधक (प्रश्नवाचक) वाक्य

вор, во́ра *м* (*мн.* во́ры, воро́в) चोर, ठग

вороб/е́й, -ья́ *м* गौरा, चिड़ा; गौरैया, चिड़िया; воробьи́ никуда́ не улета́ют зимо́й चिड़ियाँ जाड़ों में कहीं नहीं उड़तीं।

вор/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.*, *что* चोरी करना, चुराना, उड़ाना; ворова́ть де́ньги पैसे की चोरी करना, पैसा चुराना

воро́н/а, -ы *ж* कौवा

воротни́к, воротника́ *м* कालर गरेबान; бе́лый воротни́к सफ़ेद कालर; большо́й воротни́к बड़ा कालर; мо́дный воротни́к फ़ैशनेबुल कालर; пальто́ с мехов́ым воротнико́м फ़रवाले कालर का कोट, फ़रवाला कालर लगा कोट; пла́тье без воротника́ बिना कालर [का] फ़्राक; пла́тье с воротнико́м कालरदार (कालर लगा) फ़्राक; опусти́ть воротни́к ку́ртки जाकेट के कालर को नीचे करना (कर देना); подня́ть воротни́к плаща́ बरसाती के कालर को उठाना (उठा लेना)

восемна́дцат/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* अठारहवाँ; сего́дня восемна́дцатое ма́я आज अठारहवीं मई है।

восемна́дцат/ь, -и *числ.* अठारह; восемна́дцать лет अठारह साल; ка́сса рабо́тает до восемна́дцати часо́в टिकट-घर शाम के छ: बजे तक खुला है।

во́семь, восьми́ *числ.* आठ; во́семь рубле́й आठ रूबल; во́семь челове́к आठ आदमी; до восьми́ часо́в ве́чера रात के आठ बजे तक

во́семьдесят, восьми́десяти *числ.* अस्सी; во́семьдесят копе́ек अस्सी कोपेक

восемьсо́т, восьмисо́т *числ.* आठ सौ; восемьсо́т лет [тому́] наза́д आठ सौ साल पहले; в восьмиста́х кило́метрах от Москвы́ मास्को से आठ सौ किलोमीटर दूर (की दूरी पर)

воскресéнь/е, -я *с* रविवार, इतवार; в воскресéнье мы пойдём в музéй रविवार को हम संग्रहालय जाएँगे। ; по воскресéньям студéнты éздили зá город हर रविवार को विद्यार्थी नगर के बाहर जाया करते थे।

воспитáни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. शिक्षा, शिक्षा-दीक्षा ; पालन-पोषण, लालन-पालन ; идéйное воспитáние молодёжи युवा-जनों की सैद्धांतिक शिक्षा ; роль шкóлы в воспитáнии детéй बच्चों की शिक्षा[-दीक्षा] में स्कूल की भूमिका 2. *чего в ком* शिक्षा, शिक्षा-दीक्षा

воспитáть *см.* воспи́тывать

воспи́тыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **воспитá/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.* 1. *кого* पालना (पाल देना), पालन-पोषण (लालन-पालन) करना (कर देना) ; воспи́тывать детéй बच्चों को पालना, बच्चों का पालन-पोषण करना 2. *что в ком* जगाना (जगा देना) ; सिखाना (सिखा देना) ; воспи́тывать в дéтях любóвь к Рóдине बच्चों में देश-प्रेम जगाना, बच्चों को देश-प्रेम सिखाना ; воспи́тывать мýжество साहस जगाना

воспоминáни/е, -я *с* संस्मरण, स्मृति, याद ; воспоминáния дéтства बचपन के संस्मरण, बचपन की स्मृतियाँ (यादें) ; воспоминáния о прóшлом अतीत के संस्मरण, अतीत की स्मृतियाँ

восстанáвлива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **восстанов/и́ть**, -лю́, восстанóв/ишь, -ят *сов.*; *что* पुनःस्थापित (पुनर्निर्मित) करना (कर देना, कर लेना) ; восстанови́ть гóрод пóсле войны́ युद्ध के बाद नगर को पुनःस्थापित (पुनर्निर्मित) करना (कर देना) ; восстанови́ть завóд कारख़ाना पुनःस्थापित करना (कर देना)

восстáни/е, -я *с* विद्रोह, विप्लव, बग़ावत, बलवा ; Октя́брьское воорyжённое восстáние अक्तूबर सशस्त्र विद्रोह ; подня́ть восстáние विद्रोह करना (कर देना)

восстанови́ть *см.* восстанáвливать

востóк, -а *м* (*мн. нет*) पूर्व, पूरब ; вéтер с востóка पूरब की हवा ; плыть на востóк पूर्व की ओर जहाज़ (नाव) चलना ; на востóке óбласти идýт дожди́ ज़िले के पूर्व में बराबर बारिश हो रही है।

востóрг, -а *м* उमंग, उत्साह, उल्लास, हर्षोल्लास ; быть в востóрге от когó-нибудь किसीसे गद्गद (पुलकित, हर्षोन्मत्त) होना ; испы́тывать востóрг उमंग (उल्लास) अनुभव करना ; приходи́ть в востóрг от чегó-нибудь किसी चीज़ से गद्गद (पुलकित) हो जाना ; с востóргом слýшать мýзыку उत्साह (उल्लास) के साथ संगीत सुनना

востóчн/ый, -ая, -ое, -ые पूर्वी, पूरबी ; востóчный вéтер पूर्वी हवा ; востóчные грани́цы страны́ देश की पूर्वी सीमाएँ

востребóвани/е, -я *с* (*мн. нет*): до востребóвания डाकख़ाने के पते पर, माँगने तक जमा ; письмó до востребóвания डाकख़ाने के पते पर की चिट्ठी

восхити́ться *см.* восхищáться

восхищá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **восхи/ти́ться**, -щýсь, -ти́шься, -тя́тся *сов.*; *кем-чем* पुलकित (आनंद-

-विमोद) होना (हो जाना) ; मोहित (मुग्ध) होना (हो जाना) ; восхища́ться красото́й सुंदरता से पुलकित होना ; восхища́ться стиха́ми कविताओं से पुलकना (पुलकित होना)

восхище́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) मुग्धता ; вызыва́ть восхище́ние मुग्धता पैदा करना ; испы́тывать восхище́ние मुग्धता अनुभव करना

восхо́д, -а *м* उदय ; восхо́д луны́ चंद्रोदय ; восхо́д со́лнца सूर्योदय ; на восхо́де со́лнца सूरज उगते [समय]

восьмидеся́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* अस्सीवाँ

восьмисо́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* आठ सौवाँ

восьм/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е *числ.* आठवाँ ; восьмо́е ма́рта आठ (आठवीं) मार्च

вот *частица* यह, यही ; लो ; вот мой дом यह मेरा घर है। ; вот на́ши биле́ты यह हमारे टिकट, लो हमारे टिकट ; вот э́ту кни́гу на́до взять с собо́й लो, यह किताब अपने साथ लेना चाहिये।

впервы́е *нареч.* पहली वार, पहले-पहल ; впервы́е в жи́зни лете́ть на самолёте जीवन में पहली वार विमान से जाना ; впервы́е прие́хать в столи́цу राजधानी में पहली वार आना

вперёд *нареч.* (*куда?*) आगे ; дви́гаться вперёд आगे चलना; идти́ вперёд आगे जाना (वढ़ना) ; посмотре́ть вперёд आगे देखना; сде́лать шаг вперёд एक कदम आगे वढ़ाना (वढ़ा देना)

впереди́ *нареч. и предлог с род.* (*где?*) [के] आगे, [के] सामने ; впереди́ видны́ го́ры सामने पहाड़ दिखाई देते हैं। ; впереди́ круто́й поворо́т आगे तंग मोड़ है। ; он шёл впереди́ меня́ वह मेरे आगे जा रहा था। ; она́ шла впереди́ वह आगे जा रही थी।

впечатле́ни/е, -я *с* अनुभाव, छाप ; प्रभाव, असर ; си́льное впечатле́ние प्रवल अनुभाव (छाप) ; быть под впечатле́нием прочи́танной кни́ги पढ़ी हुई पुस्तक के प्रभाव (असर) में होना ; дели́ться впечатле́ниями о пое́здке в Москву́ मास्को की यात्रा के अनुभाव वताना (सुनाना)

вполне́ *нареч.* विलकुल ; पूरी तरह [से], पूरे तौर पर, पूर्णतः ; вполне́ возмо́жно, что... विलकुल संभव है कि... ; я с ва́ми вполне́ согла́сен मैं आपसे विलकुल सहमत हूँ।

впосле́дствии *нареч.* आगे को (चलकर, जाकर), वाद को (में) ; впосле́дствии он стал врачо́м वाद में वह डाक्टर हो गया।

враг, -а́ *м* शत्रु, दुश्मन ; быть чьи́м-нибудь враго́м किसीका शत्रु (दुश्मन) होना ; не име́ть враго́в शत्रु (दुश्मन) न होना ; разби́ть врага́ в бою́ लड़ाई में शत्रु को नष्ट कर देना; стать врага́ми शत्रु (दुश्मन) हो जाना; у него́ мно́го враго́в उसके वहुत शत्रु (दुश्मन) हैं।

вражде́бно *нареч.* शत्रुतापूर्वक, दुश्मनी (शत्रुता) से ; вражде́бно относи́ться к кому́-нибудь किसीके साथ शत्रुतापूर्वक व्यवहार करना

вражде́бн/ый, -ая, -ое, -ые; вражде́б/ен, -на, -но, -ны शत्रुतापूर्ण, दुश्मनीपूर्ण ; вражде́бные де́йствия शत्रुतापूर्ण (दुश्मनीपूर्ण) कारवाइयाँ ;

враждебное отношение शत्रुतापूर्ण व्यवहार

врач, -á *м* डाक्टर, चिकित्सक; главный врач बड़ा डाक्टर; детский врач बच्चों का डाक्टर; зубной врач दाँत का डाक्टर, दंत-चिकित्सक; опытный врач अनुभवी डाक्टर; вызвать к больному врача रोगी के यहाँ डाक्टर को बुला भेजना; обратиться к врачу डाक्टर की सलाह लेना

вращá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* घूमना, फिरना, चक्कर खाना; Земля вращается вокруг своей оси ज़मीन अपनी धुरी पर घूम रही है।; колесо быстро вращается पहिया तेज़ी से घूमता है।; Луна вращается вокруг Земли चाँद ज़मीन के गिर्द घूम रहा है।

вред, -á *м* (*мн. нет*) हानि, नुक़सान; морозы причинили большой вред урожаю पाले से फ़सल को भारी नुक़सान पहुँचा।

врéдно *нареч. безл. в знач. сказ.* हानिकर (नुक़सानदेह) है; вам вредно много ходить आपके लिए बहुत घूमना नुक़सानदेह है।; курить вредно सिगरेट पीना हानिकर है।

врéдн/ый, -ая, -ое, -ые; **врéден,** вреднá, врéдн/о, -ы हानिकर, नुक़सानदेह; घातक; вредные вещества हानिकर पदार्थ; вредная теория घातक सिद्धांत; такой образ жизни вреден для здоровья ऐसी जीवन-प्रणाली के लिए हानिकर है।

врéменно *нареч.* अस्थायी रूप से, अस्थायी (वक़्ती) तौर पर; я живу здесь временно मैं यहाँ अस्थायी तौर पर रहता हूँ।

врéменн/ый, -ая, -ое, -ые सामयिक, वक़्ती; अस्थायी; временное жилище अस्थायी आवास; временные затруднения सामयिक (अस्थायी) कठिनाइयाँ; временная работа अस्थायी काम; временное удостоверение अस्थायी प्रमाण-पत्र; временное явление सामयिक घटना

врéмя, врéмени *с* (*мн.* времена, времён, временами) **1.** (*мн. нет*) समय, वक़्त; время идёт быстро समय जल्दी बीत रहा है।; время не ждёт समय रुकता नहीं।; время терпит अभी समय है।; время тянется медленно समय आहिस्ता बीत (कट) रहा है।; прошло много времени बहुत समय गुज़र (हो) गया।; сколько времени? (*который час?*) क्या समय (वक़्त) है?, कितने बजे हैं? **2.** (*мн. нет*) काल, समय, वक़्त; время обеда दोपहर के खाने (मध्याह्न-भोजन) का समय; время отъезда प्रस्थान-काल, प्रस्थान का समय; время приезда आगमन-काल, आगमन का समय; встречу назначили на позднее время भेंट ज़्यादा देर के लिए स्थगित की गयी।; звоните мне в любое время किसी भी समय (वक़्त) मुझे टेलीफ़ोन कीजिये। **3.** (*мн. нет*) समय, वक़्त, देर; много сделать за короткое время थोड़ी देर में बहुत कुछ करना (कर देना); отдохнуть за время каникул छुट्टियों के समय [में] आराम करना; хорошо провести время अच्छी तरह समय बिता देना; эта работа требует много времени यह काम बहुत समय माँगता है, इस काम के लिए बहुत समय

врач

चाहिये। 4. (*мн. нет*) *какое или чего* काल, समय, वक़्त; дневно́е вре́мя दिन का समय (वक़्त); дождли́вое вре́мя वर्षा-काल, वारिश का समय; тёплое вре́мя गरम समय (वक़्त); у́треннее вре́мя प्रातःकाल, सुबह का समय (वक़्त) 5. (*мн. употр. в одном знач. с ед.*) *какое или чего* काल, समय, वक़्त, ज़माना; вре́мя бу́рного разви́тия нау́ки विज्ञान के तूफ़ानी विकास का समय; вое́нное вре́мя युद्ध-काल; ми́рное вре́мя शांति-काल, शांति का समय; тяжёлое вре́мя *или* тяжёлые времена́ कठिन समय, कुसमय, बुरे दिन; наступи́ло но́вое вре́мя नया ज़माना आ गया।; прошли́ ста́рые времена́ पुराना ज़माना गुज़र गया। 6. (*мн. нет*) समय, वक़्त; अवकाश, फ़ुरसत; найти́ вре́мя для прогу́лки सैर के लिए समय (वक़्त) निकालना (निकाल लेना); позвони́те мне, е́сли бу́дет вре́мя अगर समय होगा तो मुझे टेलीफ़ोन कर दीजिये।; у меня́ нет вре́мени मेरे पास समय (वक़्त) नहीं है। 7. काल; бу́дущее вре́мя भविष्य-काल; настоя́щее вре́мя वर्तमान-काल; проше́дшее вре́мя भूत-काल ◇ вре́мя го́да (*мн.* времена́ го́да) ऋतु, मौसम, सीज़न; вре́мя от вре́мени *или* по времена́м समय समय [पर], वक़्त ववक़्त; вре́мя от вре́мени ходи́ть в го́сти समय समय पर मित्रों के यहाँ जाना; [в] пе́рвое вре́мя पहले समय (वक़्त) में; [в] пе́рвое вре́мя бы́ло тру́дно पहले समय में मुश्किल था।; [в] после́днее вре́мя *или* за после́днее вре́мя अंतिम समय में, आख़िरी वक़्त में; [в] после́днее вре́мя он ча́сто боле́ет अंतिम समय में वह अक्सर बीमार होता है।; в ско́ром вре́мени थोड़ी देर में; शीघ्र; जल्दी; в ско́ром вре́мени начну́тся экза́мены थोड़ी देर में परीक्षाएँ शुरू होंगी।; всё вре́мя सारे समय (वक़्त), हर समय (वक़्त); всё вре́мя молча́ть सारे समय चुप रहना; за после́днее вре́мя мы мно́го сде́лали अंतिम समय में हमने बहुत काम किया।; на вре́мя कुछ समय के लिए; он взял кни́гу на вре́мя उसने कुछ समय के लिए किताब ली।; проводи́ть вре́мя समय पूरा करना; ра́ньше вре́мени समय (वक़्त) से पहले (पूर्व); зако́нчить рабо́ту ра́ньше вре́мени समय से पहले काम समाप्त कर देना; со вре́менем समय के साथ, समय पाकर; э́та боле́знь пройдёт со вре́менем समय के साथ यह बीमारी ठीक हो जायेगी।; с тече́нием вре́мени समय [गुज़रने] के साथ-साथ; с тече́нием вре́мени он привы́к к но́вой кварти́ре समय गुज़रने के साथ-साथ वह नये फ़्लैट का आदी हो गया।

вруча́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вруч/и́ть**, -у́, -и́шь, -а́т *сов.*; *что* सौंपना (सौंप देना), सुपुर्द करना (कर देना); देना (दे देना), प्रदान करना (कर देना); вруча́ть кому́-нибудь телегра́мму किसीको तार देना; зна́мя вручи́ли передово́му предприя́тию ध्वज अग्रणी उद्यम को प्रदान किया गया।

вручи́ть *см.* вруча́ть

все *см.* весь

всё I *см.* весь

всё II *частица* ही, और; всё вы́ше ऊपर ही ऊपर; всё да́льше आगे ही आगे; всё лу́чше बेहतर ही बेहतर; температу́ра всё повыша́ется ताप बढ़ता ही जाता है। ◇ всё ещё अभी तक, अभी भी; он всё ещё боле́ет वह अभी तक बीमार है।

всегда́ *нареч.* सदा, हमेशा; мы всегда́ гуля́ем по́сле обе́да दोपहर के खाने के बाद हम सदा टहलते (सैर [किया] करते) हैं।; на у́лицах всегда́ мно́го наро́да सड़कों पर सदा भीड़-भाड़ होती है।

всего́ 1. *нареч.* कुल (सब) मिलाकर, कुल जमा; всего́ он получи́л две́сти рубле́й कुल मिलाकर उसे दो सौ रूबल मिले। 2. *частица* केवल, सिर्फ़; ही; прошёл всего́ оди́н год एक ही साल गुज़रा।

всеми́рн/ый, -ая, -ое, -ые विश्व-, विश्वव्यापी; всеми́рный конгре́сс विश्व-कांग्रेस

всесою́зн/ый, -ая, -ое, -ые अखिल-सोवियत, अखिलसंघीय; всесою́зное о́бщество अखिल-सोवियत संस्था; всесою́зный реко́рд अखिलसंघीय रिकार्ड; всесою́зный съезд писа́телей अखिल-सोवियत (अखिलसंघीय) लेखक-सम्मेलन

всё-таки *союз и частица* (*обычно с союзами* «и», «а», «но») फिर भी, तो भी, इसपर भी, इतने पर भी; бы́ло уже́ по́здно, но всё-таки мы пошли́ из теа́тра пешко́м बहुत रात हो गयी थी फिर भी (इतने पर भी) हम थियेटर से पैदल गये।; он всё-таки верну́лся फिर भी वह लौट आया।

вска́кива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вскоч/и́ть, -у́, вско́ч/ишь, -ат** *сов.* 1. कूदना (कूद पड़ना), उचकना (उचक पड़ना), उछलना (उछल पड़ना); вскочи́ть на коня́ घोड़े पर उचककर (उछलकर) चढ़ जाना (सवार हो जाना); ко́шка вскочи́ла на стул बिल्ली कुरसी पर कूद (उछल) पड़ी। 2. उचकना (उचक पड़ना), उछलना (उछल पड़ना), उठ खड़ा होना; вскочи́ть на́ ноги उचकना, उठ खड़ा होना; вскочи́ть с посте́ли बिस्तर से उछल पड़ना; вскочи́ть со сту́ла कुरसी से उछल पड़ना; все вскочи́ли со свои́х мест सब अपनी जगहों से उछल पड़े, सब अपनी जगहों पर उठ खड़े हुए।

вскипяти́ть *см.* кипяти́ть

вско́ре *нареч.* जल्द (शीघ्र) ही, थोड़ी देर में (बाद), कुछ समय (वक़्त) बाद; вско́ре по́сле ва́шего отъе́зда आपके जाने के थोड़ी देर बाद, आपके जाने के कुछ समय बाद; вско́ре они́ расста́лись जल्द ही (शीघ्र ही, थोड़ी देर बाद) वे विदा हो गये।; э́то бы́ло вско́ре по́сле войны́ यह युद्ध के कुछ समय बाद हुआ।

вскочи́ть *см.* вска́кивать

вслед *нареч.* (*за кем-чем*) *и предлог с дат.* पीछे, के पीछे; бежа́ть вслед за ке́м-нибудь किसीके पीछे [पीछे] भागना; он посмотре́л вслед това́рищу उसने साथी के पीछे देखा।

всле́дствие *предлог с род.* के कारण (मारे), की बदौलत, की वजह [से]; самолёты опа́здывали всле́дствие си́льного тума́на घने कोहरे के कारण विमानों को देर हो रही थी।

вслух *нареч.* ज़ोर से, ऊँचे स्वर में; чита́ть вслух पढ़ सुनाना

вспаха́ть *см.* паха́ть

вспомина́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вспо́мн/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *кого-что и о ком-чём* याद करना (कर लेना), स्मरण करना (कर लेना); याद आना (आ जाना); вспомина́ть де́тство (о де́тстве) बचपन को याद करना; вспо́мнить друзе́й (о друзья́х) मित्रों का स्मरण कर लेना; вспомина́ть про́шлое (о про́шлом) अतीत को याद करना; он вспо́мнил о ва́жном де́ле उसे महत्वपूर्ण बात याद आ गयी।; я не могу́ вспо́мнить его́ а́дрес मैं उसका पता याद नहीं कर सकता हूँ।

вспо́мнить *см.* вспомина́ть

вспомога́тельн/ый, -ая, -ое, -ые सहायक; вспомога́тельные рабо́ты सहायक कार्य; вспомога́тельный цех सहायक विभाग ◇ вспомога́тельный глаго́л सहायक क्रिया

вспы́хива/ть, -ет, -ют *несов.*; **вспы́хн/уть**, -ет, -ут *сов.* 1. भड़कना (भड़क उठना), भभकना (भभक उठना); вспы́хнул ого́нь आग भड़क उठी।; спи́чка вспы́хнула и пога́сла दियासलाई भड़क उठी और बुझ गयी। 2. भड़कना (भड़क उठना), छिड़ना (छिड़ जाना); вспы́хнула война́ युद्ध भड़क उठा (छिड़ गया)।; вспы́хнула ссо́ра झगड़ा छिड़ गया।

вспы́хнуть *см.* вспы́хивать

вста/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **вст/ать**, -а́ну, -а́нешь, -а́нут *сов.* 1. उठना (उठ जाना), खड़ा हो जाना; встать из-за стола́ मेज़ से उठना (उठ जाना); встать на́ ноги [अपने] पैरों पर खड़ा हो जाना; встать с ме́ста अपनी जगह से उठना (उठ जाना); встать со сту́ла कुरसी से उठना (उठ जाना); ра́но встава́ть जल्दी [जाग] उठना; он встал в семь часо́в утра́ वह सुबह के सात बजे जाग उठा। 2. *куда-либо* खड़ा हो जाना; पाँव (पैर) रखना (रख देना); встать на ступе́ньку सीढ़ी पर पाँव रखना (रख देना); встать ря́дом पास [में] खड़ा हो जाना 3. (*1 и 2 л. не употр.*) उठना (उठ जाना); пе́ред на́ми встаю́т но́вые пробле́мы हमारे सामने नयी समस्याएँ उठ रही हैं।

вста́вить *см.* вставля́ть

вставля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вста́в/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *что во что* लगाना (लगा देना), जड़ना (जड़ देना); शामिल (सम्मिलित) करना (कर देना); вставля́ть стёкла в о́кна खिड़कियों में शीशे लगाना

встать *см.* встава́ть

встрево́жить *см.* трево́жить

встре́тить(ся) *см.* встреча́ть(ся)

встре́ч/а, -и *ж* 1. भेंट, मुलाक़ात; स्वागत, सत्कार; неожи́данная встре́ча अप्रत्याशित भेंट; неприя́тная встре́ча नाख़ुशगवार मुलाक़ात, अप्रिय भेंट; случа́йная встре́ча आकस्मिक भेंट; торже́ственная встре́ча делега́ции प्रतिनिधि-मंडल का भव्य स्वागत; встре́ча не состоя́лась भेंट नहीं हुई।; встре́ча прошла́ в торже́ственной обстано́вке भेंट भव्य वातावरण में हुई। 2. भेंट [-मुलाक़ात]; स्वागत-समारोह; встре́ча депута́тов с избира́телями [सोवियत के] प्रतिनिधियों से निर्वाचकों

की भेंट ; встре́ча студе́нтов с писа́телями लेखकों से विद्यार्थियों की भेंट 3. मैच, प्रतियोगिता; встре́ча кома́нд трёх стран तीन देशों की टीमों का मैच

встреча́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **встре́/тить,** -чу, -тишь, -тят *сов.*; *кого-что* 1. मिलना (मिल जाना); встре́тить кого́-нибудь на у́лице किसीसे सड़क पर मिलना 2. स्वागत (अगवानी) करना (कर देना), लेना (ले लेना); на вокза́ле делега́цию встреча́ли сотру́дники посо́льства स्टेशन में दूतावास के कर्मचारियों ने प्रतिनिधि-मंडल का स्वागत किया। ; роди́тели встре́тили сы́на на остано́вке माँ-बाप ने बेटे को स्टाप पर लिया। ; хозя́йка встреча́ет госте́й गृह-स्वामिनी (घरवाली) मेहमानों की अगवानी कर रही है। 3. *чем* स्वागत करना (कर देना); सामना करना (कर देना); встреча́ть проти́вника огнём शत्रु का गोलीबारी (गोलाबारी) से सामना करना; встре́тим пра́здник Октября́ но́выми успе́хами в труде́ श्रम में नयी सफलताओं से अक्तूबर-उत्सव का स्वागत करें। 4. मिलना (मिल जाना); встреча́ть подде́ржку समर्थन मिलना; встре́тить понима́ние समझा जाना ; встре́тить сочу́вствие सहानुभूति मिलना (मिल जाना) ; встре́тить упо́рное сопротивле́ние अटल प्रतिरोध किया जाना

встреча́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **встре́/титься,** -чусь, -тишься, -тятся *сов.* 1. *обычно с кем* मिलना (मिल जाना), भेंट करना (कर लेना), मुलाक़ात करना (कर लेना); встре́титься в теа́тре थियेटर में मिलना (मिल जाना) ; встре́титься с дру́гом मित्र से मिलना (मिल जाना) ; встре́титься у подъе́зда प्रवेश-द्वार पर मिलना (मिल जाना) ; друзья́ встре́тились че́рез не́сколько лет मित्र कई साल के बाद मिल गये। ; мы с ней ре́дко встреча́емся हम उससे कम (विरले) मिलते हैं। 2. मैच खेलना, मैच होना (हो जाना) ; встреча́ются две са́мых си́льных кома́нды दो सबसे मज़बूत टीमों का मैच हो रहा है। ; на соревнова́ниях на́ши игроки́ встре́тятся со спортсме́нами други́х стран प्रतियोगिता में हमारे खिलाड़ी दूसरे देशों के खिलाड़ियों से मैच खेलेंगे। 3. (*1 и 2 л. не употр.*) मिलना (मिल जाना), पाया जाना; мне то́лько оди́н раз встре́тилась э́та кни́га यह किताब मुझे एक ही बार मिली थी। ; э́то расте́ние встреча́ется на ю́ге यह पौधा दक्षिण में मिलता (पाया जाता) है।

вступа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вступ/и́ть,** -лю́, всту́п/ишь, -ят *сов.*; *во что* 1. आना (आ जाना), प्रवेश करना (कर देना), क़दम (पाँव, पैर) रखना (रख देना) ; во́йска́ вступи́ли в го́род सेनाओं ने नगर में प्रवेश किया। 2. प्रवेश (दाख़िला) पाना (पा लेना), प्रविष्ट (दाख़िल, शामिल, भरती) होना (हो जाना); вступа́ть в па́ртию पार्टी में प्रविष्ट (दाख़िल, शामिल, भरती) होना (हो जाना) ; вступи́ть в профсою́з श्रम-संघ (ट्रेड-यूनियन) में दाख़िल (शामिल) होना (हो जाना)

3. आरंभ (शुरू) करना (कर देना, कर लेना); छेड़ना (छेड़ देना, छेड़ लेना); पड़ना (पड़ जाना); вступáть в борьбу́ लड़ाई में कूदना; вступáть в переговóры बातचीत शुरू करना; вступи́ть в спор बहस छेड़ना (छेड़ देना), विवाद में पड़ना (पड़ जाना) ◇ вступáть в брак с кéм-нибудь किसीसे शादी (विवाह) करना; вступáть в дéйствие (в си́лу) अमल में आना (आ जाना), लागू होना (हो जाना); вступи́л в строй нóвый завóд नया कारख़ाना चालू हो गया।

вступи́ть *см.* вступáть

вступлéни/е, *-я с* भूमिका, प्रस्तावना; вступлéние к ромáну उपन्यास की भूमिका (प्रस्तावना); доклáдчик сдéлал небольшóе вступлéние वक्ता ने छोटी-सी भूमिका बाँधी, वक्ता ने छोटा-सा आरंभिक वक्तव्य दिया।

всходи́ть, всхожу́, всхóд/ишь, -ят *несов.*; **взой/ти́, -ду́, -дёшь, -ду́т** (*прош.* взошёл, взошл/á, -ó, -и́) *сов.* 1. चढ़ना (चढ़ जाना), आना (आ जाना); всходи́ть на верши́ну горы́ पहाड़ की चोटी पर चढ़ना; взойти́ на трибу́ну मंच पर आना (आ जाना), मंच पर चढ़ना (चढ़ जाना) 2. (*1 и 2 л. не употр.*) उठना (उठ जाना), उगना (उग जाना), निकलना (निकल आना), चढ़ना (चढ़ जाना); зимóй сóлнце всхóдит пóздно जाड़ों (शीत-काल) में सूरज देर से उगता है।; луна́ ещё не взошла́ चाँद अभी नहीं निकला है। 3. (*1 и 2 л. не употр.*) अंकुर [फूट] निकलना (निकल आना), अंकुर उठना; उगना (उग जाना); огурцы́ ужé всхóдят खीरे के अंकुर अभी फूट रहे हैं।; пшени́ца хорошó взошла́ गेहूँ ख़ूब पनप निकला (उठा) है।

всю́ду *нареч.* हर जगह, जगह-जगह, सर्वत्र; побывáть всю́ду हर जगह हो आना

вся *см.* весь

вся́к/ий, -ая, -ое, -ие *мест.* 1. हर, हर एक, हर कोई, कोई भी, प्रत्येक; вся́кий раз हर बार; вся́кий [человéк] э́то знáет हर आदमी यह जानता है। 2. हर प्रकार (तरह, क़िस्म) का, सब प्रकार (तरह, क़िस्म) का; в магази́не продаю́т вся́кие товáры दुकान में सब प्रकार की चीज़ें बिकती हैं।; здесь бывáют вся́кие лю́ди यहाँ हर तरह के आदमी आते हैं।; у меня́ мнóго вся́ких дел मेरे पास विभिन्न प्रकार के बहुत काम हैं। 3. कोई [भी]; потеря́ть вся́кую надéжду कोई भी आशा न रह जाना, सारी (सब तरह की) आशा खोना; слу́шать без вся́кого интерéса किसी भी दिलचस्पी के बिना सुनना ◇ во вся́ком слу́чае बहर-हाल; на вся́кий слу́чай किसी ज़रूरत के लिए; возьми́те с собóй на вся́кий слу́чай тёплое пальтó किसी ज़रूरत के लिए अपने साथ गरम कोट ले लीजिये।

втóрник, -а *м* मंगलवार; он уезжáет во втóрник वह मंगलवार को जा रहा है।; по втóрникам музéй не рабóтает हर मंगलवार को संग्रहालय बंद होता है।; со втóрника я свобóден मंगलवार से मैं ख़ाली हूँ।; экзáмен назнáчили на втóрник परीक्षा मंगलवार के लिए नियत की गयी।

втор/óй, -áя, -óе, -ы́е *нцсл.* 1. दूसरा, द्वितीय ; *вторóй год* दूसरा साल; вторóй день दूसरा दिन ; на вторóм этажé दूसरी मंज़िल में; сегóдня вторóе [числó] आज दूसरी तारीख़ है। ; э́то случи́лось вторóго февраля́ यह दूसरी (दो) फ़रवरी को हुआ। 2. *в знач. сущ.* втор/óе, -óго *с* दूसरा कोर्स (आइटम) ; на вторóе бы́ли котлéты दूसरे कोर्स में कटलेट थे।

вуз, ву́за *м* (вы́сшее учéбное заведéние) उच्च-शिक्षालय ; *поступáть в вуз* उच्च-शिक्षालय में प्रवेश करना (दाख़िल होना, प्रविष्ट होना), उच्चा-शिक्षालय में प्रवेश पाना ; учи́ться в ву́зе उच्च-शिक्षालय में पढ़ना

вход, вхóда *м* 1. प्रवेश, दाख़िला ; плáта за вход प्रवेश-शुल्क ; вход запрещён प्रवेश (अंदर आना) मना है। 2. [प्रवेश-] द्वार, दरवाज़ा ; вход в метрó मैट्रो का प्रवेश-द्वार ; вход в парк पार्क का प्रवेश-द्वार ; закры́ть вход [प्रवेश-]द्वार बंद कर देना ; откры́ть вход [प्रवेश-]द्वार खोल देना

входи́ть, вхожу́, вхóд/ишь, -ят *несов.*; **вой/ти́**, -ду́, -дёшь, -ду́т (*прош.* вошёл, вошл/á, -ó, -и́) *сов.*; *во что* 1. अंदर (भीतर) आना (आ जाना), अंदर (भीतर) जाना, प्रवेश करना ; войди́те! [अंदर] आइये! ; войти́ в вóду पानी में आना (आ जाना) ; входи́ть в гóрод नगर में आना (प्रवेश करना) ; входи́ть в дом घर में (घर के अंदर) आना, घर के अंदर (भीतर) जाना ; войти́ в кóмнату कमरे में (कमरे के अंदर) आना (आ जाना), कमरे के अंदर जाना ; войти́ в метрó मैट्रो में आना (आ जाना), मैट्रो के अंदर जाना ; *корáбль вхóдит* в порт जहाज़ बंदरगाह में आ रहा है। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) आना (आ जाना), समाना (समा जाना), अँटना (अँट जाना) ; в портфéль вхóдит мнóго книг बैग में बहुत किताबें आती (समाती) हैं। ; в чемодáн вошли́ все нýжные вéщи सब ज़रूरी चीज़ें सूटकेस में आ गयीं। 3. आना (आ जाना), शामिल होना (हो जाना) ; в комиссию вхóдит вóсемь человéк कमीशन में आठ व्यक्ति शामिल हैं। ; дирéктор вошёл в состáв парти́йного бюрó डाइरेक्टर पार्टी-ब्यूरो में आ (शामिल हो) गये। ◇ входи́ть в довéрие к комý-нибудь किसीका विश्वास प्राप्त करना ; входи́ть в мóду फ़ैशन में आना ; входи́ть в чьё-нибудь положéние किसीकी स्थिति समझना

вчерá *нареч.* कल ; мы приéхали вчерá вéчером हम कल शाम को आये।

вчерáшн/ий, -яя, -ее, -ие कल का ; вчерáшние газéты कल के अख़बार ; вчерáшний день कल का दिन

въезд, въéзда *м* प्रवेश, दाख़िला

въезжá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **въéхать**, въéд/у, -ешь, -ут *сов.* [अंदर (भीतर)] आना (आ जाना), अंदर (भीतर) जाना, प्रवेश करना; въезжáть в гóрод नगर में आना (प्रवेश करना) ; маши́на въезжáет на плóщадь गाड़ी चौक में आ रही है।

въéхать *см.* въезжáть

вы, вас, вам, вас, вáми, о вас *мест. 2 л. мн.* आप ; तुम ; вы настоя́щие товáрищи तुम असली (सच्चे) साथी हो ; आप असली (सच्चे)

साथी हैं। ; вы наш лу́чший друг तुम हमारे बेहतर मित्र हो ; आप हमारे बेहतर दोस्त हैं। ; мы ча́сто вспомина́ем о вас हम अकसर आपको याद कर लेते हैं। ; что с ва́ми случи́лось? आपको क्या हुआ ?

выбега́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́бе/жать**, -гу, -жишь, -гут *сов.* [बाहर] दौड़ना (दौड़ आना, दौड़ जाना), [बाहर] भागना (भाग आना, भाग जाना); вы́бежать из ко́мнаты कमरे से भाग निकलना ; ма́льчик ча́сто выбега́ет на у́лицу без пальто́ लड़का अकसर बिना कोट पहने बाहर भाग निकलता है।

вы́бежать *см.* выбега́ть

выбира́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́брать**, вы́бер/у, -ешь, -ут *сов.*; *кого-что* 1. चुनना (चुन लेना); पसंद करना (कर लेना) ; вы́брать кни́гу в библиоте́ке पुस्तकालय में पुस्तक चुन लेना ; вы́брать себе́ шля́пу अपने लिए टोपी चुन (पसंद कर) लेना 2. चुनना (चुन लेना), निर्वाचित करना (कर लेना), चुनाव (निर्वाचन) करना (कर लेना); вы́брать делега́та на конфере́нцию कांफ्रेंस के लिए प्रतिनिधि को चुन लेना ; собра́ние выбира́ет председа́теля सभा सभा-पति को चुन लेती है।

вы́бор, -а *м* (*мн. нет*) चुनाव ; पसंद ; вы́бор поку́пки ख़रीद का चुनाव ; на вы́бор पसंद के अनुसार ; चुनने (चुनाव करने) के लिए ; по чьему́-нибудь вы́бору किसीकी पसंद से ; ему́ предложи́ли на вы́бор не́сколько книг उसे चुनने के लिए कई किताबें पेश की गयीं।

вы́бор/ы, -ов *мн.* चुनाव, निर्वाचन; вы́боры в Верхо́вный Сове́т СССР सोवियत संघ की सुप्रीम सोवियत के चुनाव ; уча́стие в вы́борах चुनाव (चुनावों) में भाग लेना ; назна́чить вы́боры на коне́ц го́да वर्ष के अंत में चुनाव (निर्वाचन) तय (नियत) कर देना

выбра́сыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́бро/сить**, -шу, -сишь, -сят *сов.*; *что* [बाहर] फेंकना (फेंक देना), [बाहर] डालना (डाल देना); вы́бросить ста́рые тетра́ди पुरानी कापियाँ फेंक देना ; вы́бросить что́-нибудь в окно́ (за окно́) किसी चीज़ को खिड़की के बाहर फेंक देना ; не выбра́сывайте э́ту газе́ту इस समाचार-पत्र को न फेंकिये ◇ вы́бросить из головы́ दिमाग़ से निकाल देना

вы́брать *см.* выбира́ть

вы́бросить *см.* выбра́сывать

вы́везти *см.* вывози́ть

вы́вести *см.* выводи́ть

вы́вод, -а *м* निष्कर्ष, परिणाम, नतीजा ; ва́жный вы́вод महत्वपूर्ण निष्कर्ष ; прийти́ к непра́вильному вы́воду ग़लत निष्कर्ष (परिणाम) पर पहुँचना (पहुँच जाना); сде́лать вы́воды из свои́х наблюде́ний अपने निरीक्षणों से निकर्ष (नतीजे) निकाल लेना

выводи́ть, вывожу́, выво́д/ишь, -ят *несов.*; **вы́ве/сти**, -ду, -дешь, -дут *сов.*; *кого-что* 1. [बाहर] ले जाना ; निकालना (निकाल लेना); हटाना (हटा लेना); вы́вести больно́го в сад रोगी को बाग़ में ले जाना ; выводи́ть войска́ из го́рода नगर से

सेनाओं को हटाना; вы́вести ребёнка из ко́мнаты बच्चे को कमरे से बाहर ले जाना 2. उगाना (उगा देना, उगा लेना); पैदा करना (कर देना, कर लेना); पालना (पाल देना, पाल लेना); вы́вести но́вый сорт пшени́цы गेहूँ की नयी क़िस्म उगा (पैदाकर) देना ◇ выводи́ть из себя́ आपे से बाहर करना; выводи́ть из стро́я बेकार करना; выводи́ть кого́-нибудь из терпе́ния किसीका धीरज (धैर्य) तोड़ना

вы́воз, -а *м* (*мн. нет*) निर्यात, बरामद

вывози́ть, вывожу́, выво́з/ишь, -ят *несов.*; **вы́вез/ти, -у, -ешь, -ут** (*прош.* вы́вез, -ла, -ло, -ли) *сов.*; *кого-что* [बाहर] ले जाना; हटाना (हटा देना, हटा लेना); निर्यात करना (कर देना); вы́везти дете́й за́ город बच्चों को नगर के बाहर ले जाना; вывози́ть кирпи́ч со двора́ अहाते से ईंटें हटाना (ले जाना); на́ша страна́ выво́зит за грани́цу маши́ны हमारा देश विदेशों को मशीनों का निर्यात करता है।

вы́гладить *см.* гла́дить II

вы́гля/деть, -жу, -дишь, -дят *несов., как или каким, кем* दीखना, दिखाई देना; пло́хо вы́глядеть बीमार-सा (अस्वस्थ) दिखाई देना; хорошо́ вы́глядеть ख़ुश (तंदुरुस्त) दिखाई देना; он вы́глядел больны́м वह बीमार दीखता था।; она́ вы́глядит стару́хой वह बूढ़ी दीख रही है।

вы́гнать *см.* выгоня́ть

вы́говор, -а *м* झिड़की, फटकार; भर्त्सना; де́лать вы́говор झिड़की देना (सुनाना), फटकार बताना (सुनाना); объяви́ть сотру́днику вы́говор за наруше́ние дисципли́ны अनुशासन के उल्लंघन के लिए कर्मचारी की भर्त्सना की जाना

вы́годн/ый, -ая, -ое, -ые; вы́год/ен, -на, -но, -ны लाभकारी, लाभदायक, फ़ायदेमंद; вы́годное де́ло लाभकारी (लाभदायक) धंधा; вы́годная рабо́та लाभकारी काम; э́ти усло́вия вы́годны для обе́их сторо́н ये शर्तें दोनों पक्षों के लिए लाभकारी (हितकर) हैं।

выгоня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́гнать, вы́гон/ю, -ишь, -ят** *сов.*; *кого* [बाहर] निकालना (निकाल देना), [निकाल] बाहर करना (कर देना); вы́гнать кого́-нибудь из до́ма किसीको घर से निकाल देना; выгоня́ть с рабо́ты नौकरी से जवाब दे देना, नौकरी से हटा (निकाल) देना

выгружа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́гру/зить, -жу, -зишь, -зят** *сов.*; *что* उतारना (उतार देना, उतार लेना); выгружа́ть ве́щи из маши́ны गाड़ी से सामान उतारना

вы́грузить *см.* выгружа́ть

выда/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **вы́да/ть, -м, -шь, -ст, -дим, -дите, -дут** *сов.*; *что* 1. देना (दे देना); अदा करना (कर देना); выдава́ть зарпла́ту वेतन देना; вы́дать удостовере́ние प्रमाण-पत्र देना (दे देना) 2. देना (दे देना); खोलना, खोल देना; प्रकट करना (कर देना); вы́дать кому́-нибудь свою́ та́йну किसीको अपना भेद बता देना, किसीके सामने अपना भेद खोल देना; вы́дать чужо́й секре́т किसीका भेद बता देना,

किसीका भेद खोल देना ; его́ го́лос выдава́л волне́ние उसकी आवाज़ बेचैनी प्रकट कर रही थी। ◇ вы́дать себя́ с голово́й अपने को एकदम बेनक़ाब कर देना

вы́дать *см.* выдава́ть

выдаю́щ/ийся, -аяся, -ееся, -иеся असाधारण ; выдаю́щееся собы́тие विशिष्ट घटना ; выдаю́щиеся успе́хи на́шей страны́ हमारे देश की असाधारण सफलताएँ ; выдаю́щийся учёный असाधारण विद्वान

вы́делить *см.* выделя́ть

выделя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́дел/ить,** -ю, -ишь, -ят *сов.*; *кого-что* देना (दे देना), प्रदान करना (कर देना); नियत (निर्धारित) करना (कर देना); вы́делить де́ньги на поку́пки ख़रीदों के लिए पैसा देना ; вы́делить не́сколько челове́к для пое́здки यात्रा के लिए कई आदमियों को नियत कर देना

выделя́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* आगे निकलना, आगे होना, विशिष्ट होना ; выделя́ться свои́ми спосо́бностями अपनी योग्यताओं के कारण विशिष्ट होना ; его́ го́лос выделя́лся в хо́ре कोरस में उसकी आवाज़ साफ़ सुनाई देती है। ; она́ ниче́м не выделя́ется среди́ други́х वह किसी बात में दूसरों से आगे नहीं है, वह दूसरों से किसी बात में विशिष्ट नहीं।

вы́держать *см.* выде́рживать

выде́ржива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́держ/ать,** -у, -ишь, -ат *сов.*; *что* **1.** (*1 и 2 л. не употр.*) सहना (सह लेना), बरदाश्त करना (कर लेना); прибо́р выде́рживает высо́кую температу́ру यंत्र उच्च ताप बरदाश्त करता है। **2.** बरदाश्त करना (कर लेना); टिकना (टिक जाना), टिका रहना (रह जाना), डटकर मुक़ाबला करना (कर देना); больно́й не вы́держит опера́ции रोगी आपरेशन को बरदाश्त नहीं करेगा।; полк вы́держал ата́ку проти́вника रेजिमेंट शत्रु के आक्रमण के सामने डटी (टिकी) रही। ◇ вы́держать экза́мены в институ́т उच्च विद्यालय की परीक्षाओं में उत्तीर्ण (पास) होना (हो जाना)

вы́езд, -а *м* प्रस्थान, रवानगी ; प्रवास [-गमन]

выезжа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́ехать, вы́ед/у,** -ешь, -ут *сов.* [चला] जाना ; प्रस्थान करना (कर देना), रवाना होना (हो जाना); вы́ехать за́ город नगर के बाहर जाना ; вы́ехать за грани́цу विदेश चला जाना ; вы́ехать из го́рода नगर से चला जाना; вы́ехать из ле́са на доро́гу जंगल से रास्ते पर आ जाना

вы́ехать *см.* выезжа́ть

вы́звать *см.* вызыва́ть

выздора́влива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́здорове/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.* स्वस्थ (अच्छा, तंदुरुस्त) होना (हो जाना); де́вочка выздора́вливает लड़की स्वस्थ हो (होती जा) रही है। ; мой брат уже́ вы́здоровел मेरा भाई स्वस्थ हो गया है।

вы́здороветь *см.* выздора́вливать

вы́зов, -а *м* बुलावा ; निमंत्रण ; आह्वान ; вы́зов врача́ на́ дом डाक्टर को घर पर आने का निमंत्रण ; вы́зов свиде́телей в суд अदालत में गवाहों का आह्वान

вызыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́звать**, вы́зов/у, -ешь, -ут *сов.* 1. *кого-что* बुलाना (बुला लेना), पुकारना (पुकार देना); निमंत्रण देना (दे देना), निमंत्रित करना (कर लेना); вы́звать в суд अदालत में बुला लेना; вызыва́ть врача́ из поликли́ники पोलीक्लीनिक के डाक्टर को बुलाना; вы́звать дире́ктора в министе́рство डाइरेक्टर को मंत्रालय में बुला लेना; вызыва́ть роди́телей в шко́лу माँ-बाप को स्कूल में बुलाना; вы́звать ученика́ к доске́ ब्लैक-बोर्ड के पास छात्र को बुला लेना 2. *на что и с неопр.* चुनौती देना (दे देना), ललकारना (ललकार देना); вызыва́ть брига́ду на соревнова́ние टीम को होड़ के लिए ललकारना 3. *что* पैदा (उत्पन्न) करना (कर देना); вызыва́ть интере́с दिलचस्पी पैदा करना; вы́звать любопы́тство कुतूहल पैदा कर देना; вы́звать ра́дость ख़ुशी लाना; вызыва́ть сочу́вствие सहानुभूति पैदा करना; вы́звать улы́бку मुस्कान लाना; его́ посту́пки вызыва́ют удивле́ние उसके कार्य अचरज पैदा करते हैं, उसके कार्यों से अचरज पैदा होता है।; э́ти слова́ вы́звали смех в за́ле इन शब्दों ने हाल में हँसी पैदा की।

вы́играть *см.* выи́грывать

выи́грыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́игра/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* जीतना (जीत लेना); लाभ उठाना (उठा लेना); вы́играть бой (сраже́ние) लड़ाई जीत लेना; вы́играть па́ртию в ша́хматы शतरंज की बाजी जीत लेना

вы́йти *см.* выходи́ть

выключа́тел/ь, -я *м* स्विच

выключа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́ключ/ить**, -у, -ишь, -ат *сов.*; *что* बंद करना (कर देना); выключа́ть газ गैस बंद करना; выключа́ть мото́р इंजन बंद करना; вы́ключить ра́дио रेडियो बंद कर देना; выключа́ть свет बिजली बंद करना; вы́ключить телеви́зор टेलीविज़न बंद कर देना

вы́ключить *см.* выключа́ть

вы́копать *см.* копа́ть

вы́красить *см.* кра́сить

вы́купаться *см.* купа́ться

вылета́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́ле/теть**, -чу, -тишь, -тят *сов.* उड़ना (उड़ जाना); विमान से जाना; мы вылета́ем за́втра у́тром हम कल सुबह [को] विमान से जा रहे हैं।; пти́ца вы́летела из гнезда́ पक्षी घोंसले में से उड़ा।

вы́лететь *см.* вылета́ть

вы́лечить(ся) *см.* лечи́ть(ся)

вылива́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́лить**, вы́ль/ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* उँडेलना (उँडेल देना); вылива́ть во́ду из стака́на गिलास में से पानी उँडेलना

вы́лить *см.* вылива́ть

вы́мыть *см.* мыть

вы́мыться *см.* мы́ться

вы́нести *см.* выноси́ть

вынима́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́н/уть**, -у, -ешь, -ут *сов.*; *что* निकालना (निकाल लेना); вы́нуть газе́ты из почто́вого я́щика पत्र-पेटी से समाचार-पत्रों को निकाल लेना;

вынима́ть де́ньги из кошелька́ बटुए से पैसा निकालना ; вы́нуть ключ из карма́на जेब से चाबी निकाल लेना

выноси́ть, выношу́, выно́с/ишь, -ят *несов.*; **вы́нес/ти, -у, -ешь, -ут** (*прош.* вы́нес, -ла, -ло, -ли) *сов.* 1. *кого-что* [बाहर] ले जाना ; निकाल ले जाना ; हटाना (हटा देना, हटा लेना), निकालना (निकाल देना, निकाल लेना); вы́нести ме́бель из ко́мнаты फ़र्नीचर को कमरे से बाहर ले जाना, फ़र्नीचर को कमरे से हटा (निकाल) देना ; вы́нести ребёнка на во́здух बच्चे को खुली हवा में ले जाना ; вы́нести цветы́ на балко́н फूलों के पौधे बाल्कनी में ले जाना ; носи́льщик выно́сит ве́щи из ваго́на क़ुली डब्बे से सामान निकाल ले जाता है। 2. *что*: выноси́ть благода́рность [निदेश द्वारा] धन्यवाद देना ; выноси́ть пригово́р सज़ा देना ; вы́нести реше́ние निर्णय (फ़ैसला) कर देना 3. *кого-что* सहना (सह लेना), सहन (बरदाश्त) करना (कर लेना); вы́нести любо́е испыта́ние कोई भी परीक्षा सह लेना ; вы́нести опера́цию आपरेशन बरदाश्त कर लेना ; он хорошо́ выно́сит жару́ वह गरमी अच्छी तरह बरदाश्त करता है। ; она́ меня́ не выно́сит उससे मुझे सहा नहीं जाता ; я не выношу́ гру́бого то́на मैं बेहूदा (भद्दा) लहजा बरदाश्त नहीं करता हूँ।

выно́слив/ый, -ая, -ое, -ые सहनशील ; выно́сливое живо́тное सहनशील जानवर

вы́нуть *см.* вынима́ть

вы́писать *см.* выпи́сывать

выпи́сыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́пи/сать, -шу, -шешь, -шут** *сов.*; *что* 1. लिखना ; вы́писать из те́кста незнако́мые слова́ मूल-पाठ से अपरिचित शब्द लिख लेना ; выпи́сывать отде́льные стихотворе́ния из кни́ги पुस्तक से अलग-अलग कविताएँ लिख लेना 2. लिखना (लिख देना); вы́писать квита́нцию रसीद लिख देना ; вы́писать счёт बिल लिख देना 3. मँगाना (मँगा लेना); выпи́сывать газе́ты समाचार-पत्र मँगाना ; вы́писать на́ год журна́л «Нау́ка и жизнь» «विज्ञान और जीवन» [नामक] पत्रिका को साल भर के लिए मँगा लेना

вы́пить *см.* пить

выполне́ни/е, -я *с* पूर्त्ति, कार्यान्वयन, निष्पादन ; выполне́ние пла́на योजना की पूर्त्ति ; выполне́ние усло́вий догово́ра संधि के प्रतिबंधों का निष्पादन, संधि की शर्तों की पूर्त्ति

вы́полнить *см.* выполня́ть

выполня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́полн/ить, -ю, -ишь, -ят** *сов.*; *что* पूरा करना (कर देना, कर लेना), कार्यान्वित करना (कर देना, कर लेना); लागू करना (कर देना, कर लेना); выполня́ть зада́ние लक्ष्य पूरा करना ; выполня́ть рабо́ту काम पूरा करना ; выполня́ть реше́ние निर्णय को लागू करना ; она́ вы́полнит ва́шу про́сьбу वह आपकी प्रार्थना पूरी कर देगी।; я вы́полнил своё обеща́ние मैंने अपना वादा पूरा कर दिया।

вы́пуск, -а *м* उत्पादन, उपज ; увели́чить вы́пуск това́ров для населе́ния जनता के लिए माल का उत्पादन बढ़ा देना

выпуска́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́пу/стить,** -щу, -стишь, -стят *сов.*; *кого-что* 1. छोड़ना (छोड़ देना); रिहा करना (कर देना), वाहर जाने देना ; выпуска́ть во́ду из ва́нны टव से पानी निकाल देना ; вы́пустить ко́шку из ко́мнаты विल्ली को कमरे से वाहर जाने देना 2. *кого* तैयार करना (कर देना); ка́ждый год институ́т выпуска́ет большо́е число́ специали́стов हर वर्ष उच्च विद्यालय वड़ी संख्या में विशेषज्ञों को तैयार कर देता है।; учи́лище выпуска́ет офице́ров सैनिक विद्यालय अफ़सरों को तैयार करता है। 3. *что* वनाना (बना देना), तैयार करना (कर देना), उत्पादन करना (कर देना); выпуска́ть автомоби́ли मोटर-गाड़ियाँ बनाना (तैयार करना), मोटर-गाड़ियों का उत्पादन करना ; заво́д вы́пустил телеви́зор но́вой ма́рки कारख़ाने में नये मार्का (नयी क़िस्म) का टेलीविज़न-सेट तैयार किया गया। 4. *что* निकालना (निकाल देना), जारी करना (कर देना), प्रकाशित करना (कर देना); вы́пустить но́вую ма́рку नया डाक-टिकट जारी करना (कर देना)

вы́пустить *см.* выпуска́ть

выража́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́ра/зить,** -жу, -зишь, -зят *сов.*; *что* प्रकट करना (कर देना), व्यक्त (अभिव्यक्त) करना (कर देना); выража́ть благода́рность това́рищам साथियों के प्रति कृतज्ञता प्रकट करना ; выража́ть возмуще́ние रोष प्रकट करना ; вы́разить о́бщее мне́ние आम मत प्रकट कर देना ; выража́ть ра́дость प्रसन्नता व्यक्त करना ; вы́разить свою́ мысль кра́тко अपने विचार को संक्षेप में प्रकट कर देना

выража́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **вы́ра/зиться,** -жусь, -зишься, -зятся *сов.* 1. *(1 и 2 л. не употр.)* प्रकट होना (हो जाना), अभिव्यक्त होना (हो जाना); на его́ лице́ вы́разилось удивле́ние उसके चेहरे पर आश्चर्य प्रकट हुआ। 2. अपने विचार प्रकट करना ; выража́ться то́чно и кра́тко अपने विचार ठीक और संक्षिप्त रूप में प्रकट करना

выраже́ни/е, -я *с* 1. अभिव्यक्ति, भाव ; выраже́ние глаз आँखों की अभिव्यंजकता, आँखों का भाव ; споко́йное выраже́ние лица́ शांत मुद्रा (भाव) 2. मुहावरा ; употребля́ть в свое́й ре́чи наро́дные выраже́ния वोल-चाल में लोकोक्तियों (आम मुहावरों) का उपयोग करना ◇ чита́ть с выраже́нием भावमय ढंग से पढ़ना

вырази́тельно *нареч.* भावमय ढंग से

вырази́тельн/ый, -ая, -ое, -ые; вырази́телен, вырази́тельн/а, -о, -ы भावपूर्ण, भावमय, भाववाहक ; вырази́тельные глаза́ भावपूर्ण (भावमय) आँखें ; вырази́тельное лицо́ भावपूर्ण (भावमय) चेहरा ; вырази́тельная речь भावपूर्ण (भावमय) भाषण

вы́разить(ся) *см.* выража́ть(ся)

вы́расти *см.* расти́

вы́растить *см.* выра́щивать

выра́щива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́ра/стить,** -щу, -стишь, -стят *сов.* 1. *что* उगाना (उगा देना, उगा लेना); पैदा (उत्पन्न) करना (कर देना, कर लेना); выра́щивать о́во-

щи साग-सब्ज़ी उगाना ; вы́растить хоро́ший урожа́й अच्छी फ़सल पैदा करना (कर देना, कर लेना); выра́щивать цветы́ फूल उगाना 2. *кого* पालना (पाल देना, पाल लेना), पालन-पोषण करना (कर देना, कर लेना) ; вы́растить сы́на बेटे को पालना (पाल देना, पाल लेना)

вы́рыть *см.* рыть

вы́сморкаться *см.* сморка́ться

высо́к/ий, -ая, -ое, -ие; высо́к, высока́, высоко́, высо́ки *и* высоки́ (*сравн. ст.* вы́ше) 1. ऊँचा, उच्च ; लंबा ; высо́кая гора́ ऊँचा पहाड़ ; высо́кие дома́ ऊँचे घर ; высо́кий лоб ऊँचा माथा ; высо́кий челове́к, челове́к высо́кого ро́ста ऊँचे क़द का आदमी, लंबा आदमी 2. उच्च, ऊँचा; बड़ा, भारी ; तेज़ ; высо́кое давле́ние ऊँचा दबाव ; высо́кая ско́рость द्रुत गति, तेज़ रफ़्तार ; высо́кая температу́ра ऊँचा ताप, तेज़ बुख़ार ; высо́кий урожа́й बड़ी (अच्छी) फ़सल; высо́кие це́ны ऊँचे भाव, भारी दाम 3. उच्च, ऊँचा, बढ़िया ; высо́кая оце́нка उच्च (ऊँचा) मूल्यांकन ; това́ры высо́кого ка́чества बढ़िया माल 4. उच्च, ऊँचा ; высо́кие го́сти उच्च अतिथि ; высо́кое зва́ние उच्च उपाधि; высо́кая награ́да उच्च पुरस्कार ; высо́кая цель उच्च उद्देश्य ; высо́кая честь भारी सम्मान

высоко́ *и* **высо́ко** (*сравн. ст.* вы́ше) *нареч.* ऊँचा, ऊपर ; के ऊपर ; высоко́ над землёй ज़मीन के बहुत ऊपर; жить высоко́ в гора́х ऊपर के पहाड़ों के बीच रहना ; подня́ться высоко́ в го́ры पहाड़ों पर ऊँचा चढ़ जाना ; ла́мпа виси́т высоко́ над столо́м लैंप मेज़ के ऊपर ऊँचा लटका है।

высот/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) 1. ऊँचाई; высота́ горы́ पहाड़ की ऊँचाई ; высота́ до́ма घर की ऊँचाई ; де́рево высото́й в пять ме́тров पाँच मीटर ऊँचा पेड़ ; изме́рить высоту́ ко́мнаты कमरे की ऊँचाई मापना 2. ऊँचाई, उच्चता ; высота́ полёта उड़ान की ऊँचाई ; лете́ть на небольшо́й высоте́ थोड़ी ऊँचाई पर उड़ना ; находи́ться на высоте́ двух ты́сяч ме́тров दो हज़ार मीटर की ऊँचाई पर होना ; па́дать с большо́й высоты́ बड़ी ऊँचाई से गिरना

вы́сп/аться, -люсь, -ишься, -ятся (*прош.* вы́спал/ся, -ась, -ось, -ись) *сов.* नींद भर सोना ; я не вы́спался मेरी नींद नहीं भरी।

вы́ставк/а, -и *ж* (*мн.* вы́став/ки, -ок, -кам) प्रदर्शनी, नुमाइश ; Вы́ставка достиже́ний наро́дного хозя́йства СССР सोवियत संघ की राष्ट्रीय अर्थ-व्यवस्था की उपलब्धियों की प्रदर्शनी; междунаро́дная вы́ставка अंतर्राष्ट्रीय प्रदर्शनी ; промы́шленная вы́ставка औद्योगिक प्रदर्शनी ; сельскохозя́йственная вы́ставка कृषि-प्रदर्शनी ; худо́жественная вы́ставка कला-प्रदर्शनी ; закры́ть вы́ставку प्रदर्शनी बंद करना (कर देना), प्रदर्शनी का समापन करना (कर देना) ; откры́ть вы́ставку प्रदर्शनी का उद्घाटन करना (कर देना) ; пойти́ на вы́ставку प्रदर्शनी में जाना ; посети́ть вы́ставку प्रदर्शनी देखना (देख लेना), प्रदर्शनी का निरीक्षण करना (कर लेना)

вы́стирать *см.* стира́ть II

вы́стрел/ить, -ю, -ишь, -ят *сов.* गोली चलाना (चला देना); गोला चलाना (चला देना); вы́стрелить из винто́вки रायफ़ल चलाना (चला देना])

выступа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́ступ/ить,** -лю, -ишь, -ят *сов.* बोलना; भाषण करना (कर देना), भाषण देना; выступа́ть на собра́нии सभा में बोलना (भाषण करना, भाषण देना); выступа́ть с докла́дом भाषण करना (देना), रिपोर्ट देना; выступа́ть с ле́кцией लेक्चर देना; выступа́ет изве́стная певи́ца प्रसिद्ध गायिका गा रही है।; арти́сты вы́ступили с но́вой програ́ммой अभिनेताओं ने नया कार्यक्रम प्रस्तुत किया। ◇ отря́д вы́ступил в похо́д दस्ते ने कूच बोल दिया, दस्ता [कूच के लिए] चल पड़ा।

вы́ступить *см.* выступа́ть

выступле́ни/е, -я *с* 1. भाषण, वक्तव्य; выступле́ние мини́стра по ра́дио रेडियो पर मंत्री का भाषण (वक्तव्य); интере́сное выступле́ние दिलचस्प भाषण 2. प्रदर्शन; выступле́ние арти́стов अभिनेताओं का प्रदर्शन

вы́сушить *см.* суши́ть

вы́сш/ий, -ая, -ее, -ие 1. सबसे ऊँचा, उच्चतम, सर्वोच्च, अत्युत्तम, सर्वोत्तम; вы́сшая награ́да सर्वोच्च पुरस्कार; вы́сшая оце́нка उच्चतम मूल्यांकन; вы́сший сорт अत्युत्तम श्रेणी; това́ры вы́сшего ка́чества उच्चतम कोटि (वढ़िया क्वालिटी) का माल 2. सर्वोच्च; вы́сшее во́инское зва́ние सर्वोच्च सैनिक उपाधि 3. उच्च; вы́сшая матема́тика उच्च गणित; вы́сшее образова́ние उच्च शिक्षा

высыха́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́сохн/уть,** -у, -ешь, -ут (*прош.* вы́сох, -ла, -ло, -ли) *сов.* सूखना (सूख जाना); бельё вы́сохло कपड़ा सूख गया, कपड़े सूख गये।; лу́жи высыха́ют डबरे सूख रहे हैं।

выта́скива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́тащ/ить,** -у, -ишь, -ат *сов.*; *кого-что* घसीटना (घसीट लेना); निकालना (निकाल देना, निकाल लेना); हटाना (हटा देना, हटा लेना); выта́скивать кни́гу из портфе́ля बैग से किताब निकालना; вы́тащить ло́дку на бе́рег नाव को किनारे पर घसीट लेना; вы́тащить плато́к из карма́на जेब से रूमाल निकाल लेना; вы́тащить шкаф из ко́мнаты कमरे से अलमारी हटा देना

вы́тащить *см.* выта́скивать

вы́тереть(ся) *см.* вытира́ть(ся)

вытира́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́тереть,** вы́тр/у, -ешь, -ут (*прош.* вы́тер, -ла, -ло, -ли) *сов.*; *кого-что* पोंछना (पोंछ देना, पोंछ डालना, पोंछ लेना); вы́тереть посу́ду बर्तन को पोंछ डालना; вы́тереть пыль со стола́ मेज़ से धूल पोंछ डालना; вы́тереть ребёнка बच्चे का बदन पोंछ देना; вытира́ть ру́ки полоте́нцем तौलिये से हाथ पोंछना; вытира́ть стол मेज़ पोंछना

вытира́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **вы́тереться,** вы́тр/усь, -ешься, -утся (*прош.* вы́тер/ся, -лась, -лось, -лись; *повел.* вы́трись) *сов.* पोंछना

вы́честь *см.* вычита́ть

вы́чистить *см.* чи́стить

вычита́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) घटाव; производи́ть вычита́ние घटाव की क्रिया करना, घटाना

вычита́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́честь**, **вы́чт/у**, -ешь, -ут (*прош.* вы́чел, вы́чл/а, -о, -и) *сов.*; *что* घटाना (घटा देना); निकालना (निकाल लेना); вы́честь из пяти́ два पाँच में से दो घटा देना

вы́ше *см.* высо́кий *и* высо́ко́

вы́яснить(ся) *см.* выясня́ть(ся)

выясня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́ясн/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *что* मालूम करना (कर लेना), पता चलाना (चला देना), पता लगाना (लगा लेना); вы́яснить обстано́вку परिस्थिति मालूम कर लेना, परिस्थिति का पता लगा लेना; вы́яснить усло́вия ко́нкурса प्रतियोगिता की शर्तें मालूम कर लेना

выясня́/ться, -ется, -ются *несов.*; **вы́ясн/иться**, -ится, -ятся *сов.* मालूम होना (हो जाना), स्पष्ट (साफ़) होना (हो जाना), पता चलना; всё вы́яснилось सब कुछ स्पष्ट हो गया; вы́яснилось, что... विदित हुआ कि...; вы́яснились подро́бности катастро́фы दुर्घटना की तफ़सीलों का पता चला है।

Г

газ, га́за *м* गैस; приро́дный газ प्राकृतिक गैस; проводи́ть газ गैस लगाना; गैस लगवाना; кислоро́д и водоро́д — э́то га́зы आक्सीजन और हाईड्रोजन गैस हैं।

газе́т/а, -ы *ж* समाचार-पत्र, अख़बार; вече́рняя газе́та सायंकालीन (शाम का) समाचार-पत्र; ежедне́вная газе́та दैनिक [समाचार-पत्र]; выпи́сывать газе́ту समाचार-पत्र (अख़बार) मँगाना; узна́ть из газе́т о за́пуске косми́ческого корабля́ अंतरिक्ष-यान छोड़ने के बारे में समाचार-पत्रों से जान लेना; чита́ть газе́ту समाचार-पत्र पढ़ना; постановле́ние опублико́вано в газе́тах निर्णय समाचार-पत्रों में प्रकाशित किया गया।

га́лстук, -а *м* टाई; пионе́рский га́лстук पायोनियर-टाई; завя́зывать га́лстук टाई बाँधना; носи́ть га́лстук टाई पहनना; развя́зывать га́лстук टाई खोलना



га́лстук



пионе́рский га́лстук

гара́ж, гаража́ *м* (*мн.* гараж/и́, -е́й, -а́м) गैरज, गराज, मोटरख़ाना; поста́вить маши́ну в гара́ж गैरज में गाड़ी खड़ी कर देना; маши́на вы́ехала из гаража́ गाड़ी गैरज से निकली (चली गयी)।

гара́нти/я, -и *ж* गारंटी; гара́нтия безопа́сности सुरक्षा की गारंटी; э́тот догово́р слу́жит гара́нтией ми́ра в Евро́пе यह संधि यूरोप में शांति की गारंटी है।

гардеро́б, -а *м* कपड़-द्वार, तोशकख़ाना; оста́вить пальто́ в гардеро́бе [ओवर] कोट कपड़-द्वार में छोड़ देना; разде́ться в гардеро́бе कपड़-द्वार में कोट उतार देना; сдать шля́пу и зо́нтик в гардеро́б टोपी और छतरी को कपड़-द्वार में दे देना

гарни́р, -а *м* गारनिश, उपव्यंजन;

овощной гарнир सब्ज़ियों की गारनिश, सब्ज़ियों का उपव्यंजन; котлéты с гарни́ром गारनिश (उपव्यंजन) के साथ कटलेट

гаси́ть, гашу́, гáс/ишь, -ят *несов.*; **погаси́ть**, погашу́, погáс/ишь, -ят *сов.*; *что* बुझाना (बुझा देना), बढ़ाना (बढ़ा देना), गुल करना (कर देना); बंद करना (कर देना); гаси́ть газ गैस बंद करना; гаси́ть лáмпу लैंप बुझाना (बढ़ाना, गुल करना); гаси́ть огóнь आग बुझाना; гаси́ть спи́чку दियासलाई बुझाना; уходя́, гаси́те свет जाने से पहले रोशनी बंद कीजिये।

гáсн/уть, -ет, -ут (*прош.* гас, гáс/-ла, -ло, -ли) *несов.*; **погáсн/уть**, -ет, -ут (*прош.* погáс, -ла, -ло, -ли) *сов.* बुझना (बुझ जाना), बढ़ना (बढ़ जाना), गुल होना (हो जाना); лáмпа погáсла लैंप बुझ (बढ़) गया।; свет гáснет रोशनी बुझ रही है।; спи́чка погáсла दियासलाई बुझ गयी।

гастронóм, -а *м* खाद्य-सामग्री की [बड़ी] दुकान; купи́ть продýкты в гастронóме खाद्य-सामग्री की [बड़ी] दुकान से खाने-पीने की चीज़ें ख़रीद लेना


гвозди́ка

гвозди́к/а, -и *ж* कार्नेशन[-फूल]; букéт гвозди́к कार्नेशन[-फूलों] का गुलदस्ता


гвоздь

гвозд/ь, -я́ *м* (*мн.* гвóзди, гвоздéй) कील, मेख़; повéсить карти́ну на гвоздь कील पर तसवीर टाँग देना; приби́ть дóску гвоздя́ми तख़्ते को कीलों से जकड़ देना

где *нареч.* कहाँ, किधर; जहाँ, जिधर; где вы живёте? आप कहाँ रहते हैं?; где мы встрéтимся? हम कहाँ मिलेंगे?; где нахóдится пóчта? डाक-घर कहाँ है?; не пóмню, где я вас ви́дел याद नहीं मैं आपसे कहाँ मिला था, याद नहीं मैं आपको कहाँ देखा था।

гдé-нибудь *нареч.* कहीं, कहीं न कहीं; нáдо гдé-нибудь пообéдать कहीं लंच कर लेना चाहिये।

гдé-то *нареч.* कहीं; гдé-то плáкал ребёнок कहीं बच्चा रो रहा था।; он живёт гдé-то далекó वह कहीं दूर रहता है।

гектáр, -а *м* हैक्टर; сто гектáров земли́ सौ हैक्टर ज़मीन; посади́ть картóфель на десяти́ гектáрах दस हैक्टर ज़मीन में आलू रोप देना

генерáл, -а *м* जनरल; генерáл áрмии पूर्ण जनरल; получи́ть звáние генерáла जनरल का पद पा लेना; её отéц генерáл उसके पिता जनरल हैं।

гениáльн/ый, -ая, -ое, -ые; гениá-лен, гениáльн/а, -о, -ы प्रतिभाशाली, प्रतिभासंपन्न; प्रतिभापूर्ण; гениáльное откры́тие प्रतिभापूर्ण आविष्कार; гениáльный поэ́т प्रतिभाशाली (प्रतिभासंपन्न) कवि; гениáльное произведéние искýсства प्रतिभापूर्ण कला-कृति

географи́ческ/ий, -ая, -ое, -ие भौगोलिक; географи́ческая кáрта भौगोलिक नक़्शा, भू-चित्र

геогрáфи/я, -и *ж* (*мн. нет*) भूगोल [-विज्ञान]; физи́ческая геогрáфия भौतिक भूगोल; экономи́ческая геогрáфия आर्थिक भूगोल; изучáть геогрáфию भूगोल[-विज्ञान] सीखना, भूगोल [-विज्ञान] का अध्ययन करना; пре-

подава́ть геогра́фию в шко́ле स्कूल में भूगोल पढ़ाना

геоло́ги/я, -и *ж* (*мн. нет*) भू-विज्ञान, भू-गर्भ-शास्त्र ; изуча́ть геоло́гию भू-विज्ञान का अध्ययन करना

геометри́ческ/ий, -ая, -ое, -ие ज्यामितिक, ज्यामितीय

геоме́три/я, -и *ж* (*мн. нет*) ज्यामिति, रेखा-गणित ; изуча́ть геоме́трию ज्यामिति सीखना, ज्यामिति का अध्ययन करना

герб, -а́ *м* (*мн.* герб/ы́, -о́в) चिह्न; герб го́рода Москвы́ मास्को नगर का चिह्न ; Госуда́рственный герб СССР सोवियत संघ का राष्ट्र-चिह्न

геро́ин/я, -и *ж* (*мн.* геро́ин/и, -ь) वीरांगना

геро́ическ/ий, -ая, -ое, -ие वीरतापूर्ण ; геро́ический наро́д वीरतापूर्ण जनता ; геро́ический посту́пок वीरतापूर्ण व्यवहार

геро́/й, -я *м* **1.** वीर; геро́й Вели́кой Оте́чественной войны́ महान् देशभक्त युद्ध का वीर ; геро́й гражда́нской войны́ गृह-युद्ध का वीर **2.** पात्र, नायक ; геро́й рома́на उपन्यास का पात्र ◇ Геро́й Сове́тского Сою́за सोवियत संघ का वीर ; Геро́й Социалисти́ческого Труда́ समाजवादी श्रम का वीर

ги́бел/ь, -и *ж* (*мн. нет*) नाश, वनाश, बरबादी ; मृत्यु ; ги́бель корабля́ जहाज़ का नाश ; ги́бель отря́да दस्ते का नाश ; ги́бель отца́ पिता की मृत्यु ; ги́бель самолёта विमान का नाश ; ги́бель урожа́я फ़सल का नाश, फ़सल की बरबादी

ги́бк/ий, -ая, -ое, -ие; ги́бок, гибка́, ги́бк/о, -и लचकीला, लचीला, लचकदार ; ги́бкая ве́тка लचकीली टहनी ; ги́бкие па́льцы музыка́нта वादक की लचकीली उँगलियाँ ; ги́бкая фигу́ра लचकीला डील-डौल

гидроста́нци/я, -и *ж* पनबिजली-घर, जल-विद्युत्-गृह ; стро́ить гидроста́нцию पनबिजली-घर का निर्माण करना

гимн, ги́мна *м* गीत, गान ; национа́льный гимн राष्ट्रीय गीत (धुन), राष्ट्र-गीत, राष्ट्र-गान

гимна́стик/а, -и *ж* (*мн. нет*) व्यायाम, कसरत; соревнова́ния по гимна́стике व्यायाम-प्रतियोगिता

гита́р/а, -ы *ж* गिटार ; игра́ть на гита́ре गिटार बजाना ; петь под гита́ру गिटार की धुनों पर गाना


гита́ра

глав/а́ I, -ы́ *м и ж* (*мн.* гла́вы, глав), *чего* नेता, अध्यक्ष, प्रधान, प्रमुख, मुखिया ; глава́ госуда́рства राष्ट्राध्यक्ष, देश का प्रमुख ; глава́ делега́ции प्रतिनिधि-मंडल का नेता ; глава́ прави́тельства सरकार का नेता (अध्यक्ष, प्रधान) ; глава́ учрежде́ния कार्यालय का अध्यक्ष (प्रधान) ; он глава́ семьи́ वह परिवार का मुखिया है। ◇ делега́ция во главе́ с мини́стром मंत्री के नेतृत्व में प्रतिनिधि-मंडल ; во главе́ учрежде́ния стои́т дире́ктор कार्यालय का प्रमुख डाइरेक्टर है।

глав/а́ II, -ы́ *ж* (*мн.* гла́вы, глав) अध्याय ; пе́рвая глава́ प्रथम अध्याय; в кни́ге пять глав पुस्तक में पाँच अध्याय हैं। ◇ открыва́ть но́вую главу́ नये अध्याय का आरंभ करना

гла́вн/ый, -ая, -ое, -ые प्रधान, प्रमुख, मुख्य ; гла́вный геро́й кни́ги पुस्तक का मुख्य (प्रधान) पात्र ;

гла́вная мысль докла́да रिपोर्ट का मुख्य विचार ; гла́вная осо́бенность प्रमुख विशेषता ; гла́вный реда́ктор журна́ла पत्रिका का प्रधान संपादक; гла́вная у́лица го́рода नगर की मुख्य सड़क ; рабо́тать гла́вным инжене́ром प्रधान इंजीनियर का काम करना ◇ гла́вным о́бразом मुख्य रूप से (में), मुख्यत:, प्रधानत:

глаго́л, -а *м* क्रिया ; неперехо́дный глаго́л अकर्मक क्रिया ; перехо́дный глаго́л सकर्मक क्रिया ; спряже́ние глаго́лов क्रिया का रूप-साधन

гла́/дить I, -жу, -дишь, -дят *несов.*; **погла́/дить**, -жу, -дишь, -дят *сов.*; *кого-что* हाथ फेरना (फेर देना), सहलाना (सहला देना); погла́дить ко́шку बिल्ली पर हाथ फेरना (फेर देना), बिल्ली को सहलाना (सहला देना); гла́дить ребёнка по голове́ बच्चे के सिर पर हाथ फेरना

гла́/дить II, -жу, -дишь, -дят *несов.*; **вы́гла/дить**, -жу, -дишь, -дят *сов.*; *что* इस्तरी करना (कर देना), लोहा करना (कर देना); гла́дить бельё कपड़ों पर इस्तरी करना ; вы́гладить руба́шку क़मीज़ पर इस्तरी कर देना

гла́дк/ий, -ая, -ое, -ие; гла́док, гладка́, гла́дк/о, -и चिकना ; समतल, चौरस; гла́дкая доро́га समतल सड़क; гла́дкая доска́ चिकना तख़्ता ; гла́дкая ко́жа चिकनी चमड़ी

глаз, гла́за, *предл.* о гла́зе, в глазу́ *м* (*мн.* глаза́, глаз, глаза́м) आँख, नेत्र ; больши́е глаза́ बड़ी आँखें ; голубы́е глаза́ नीली आँखें ; ле́вый глаз बायीं आँख ; пра́вый глаз दायीं आँख ; закры́ть глаза́ आँखें बंद करना (कर देना) ; опусти́ть глаза́ आँखें नीची करना (कर देना); откры́ть глаза́ आँखें खोलना (खोल देना); подня́ть глаза́ आँखें उठाना (उठा लेना) ◇ за глаза́ руга́ть кого́-нибудь किसीको पीठ [के] पीछे कोसना ; определи́ть расстоя́ние на глаз नज़र में [तौलकर] दूरी निर्धारित करना (कर देना); разгова́ривать с ке́м-нибудь с гла́зу на гла́з किसीसे दू-बदू (एकांत में) बोलना (बात करना); сказа́ть пра́вду в глаза́ кому́-нибудь किसीके मुँह पर सचाई बताना (बता देना); катастро́фа произошла́ у меня́ на глаза́х (на мои́х глаза́х) दुर्घटना मेरे देखते (मेरे सामने) हुई।


глаз

глазн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е आँखों का, नेत्र- ; глазны́е боле́зни आँखों की बीमारियाँ, नेत्र-रोग

гла́сн/ый, -ого *м* (*или* гла́сный звук) स्वर

гли́н/а, -ы *ж* (*мн. нет*) मिट्टी ; бе́лая гли́на सफ़ेद मिट्टी ; кра́сная гли́на लाल मिट्टी ; из гли́ны де́лают посу́ду и кирпи́ч मिट्टी से बरतन और ईंट बनायी जाती हैं।

глота́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прогло/ти́ть**, -чу́, прогло́т/ишь, -ят *сов.*; *что* निगलना (निगल जाना), लीलना (लील जाना) ; проглоти́ть кусо́к мя́са गोश्त की बोटी निगल जाना ; глота́ть пи́щу खाना निगलना

глот/о́к, -ка́ *м* घूँट, चुसकी ; глото́к вина́ एक घूँट शराब ; глото́к воды́ एक घूँट पानी ; сде́лать два глотка́ दो घूँट पीना (लेना)

глу́бже *см.* глубо́кий *и* глубо́ко́

глубин/á, -ы́ *ж* **1.** गहराई, गहनता; глубинá реки́ नदी की गहराई; глубинá шáхты खान की गहराई; óзеро глубинóй в дéсять мéтров दस मीटर गहरी झील; до глубины́ три́ста мéтров तीन सौ मीटर की गहराई तक; измéрить глубину́ колóдца कुएँ की गहराई मापना (माप लेना); находи́ться на глубинé семи́ мéтров सात मीटर की गहराई पर होना **2.** गहराई, गहनता, गंभीरता; глубинá знáний ज्ञान की गहराई (गहनता); глубинá страдáний वेदना की गहराई; глубинá чу́вства भाव की गहराई ◇ скры́ться в глубинé дворá आँगन की गहराई में ग़ायब हो जाना; э́то собы́тие порази́ло его́ до глубины́ души́ इस घटना ने उसे एकदम आश्चर्य-चकित कर दिया।

глубóк/ий, -ая, -ое, -ие; глубóк, глубокá, глубóко *и* **глубокó, глубóки** *и* **глубоки́** (*сравн. ст.* глу́бже) **1.** गहरा, गहन; глубóкий колóдец गहरा कुआँ; глубóкая рекá गहरी नदी; глубóкая шáхта गहरी खान **2.** गहरा, गहन, गंभीर; глубóкая дру́жба गहरी दोस्ती; глубóкие знáния गहरा (गहन) ज्ञान; глубóкое изучéние गहरा (गहन) अध्ययन; глубóкое чу́вство गहरा भाव; с глубóким уважéнием (*в конце письма*) अत्यंत आदर के साथ

глубокó *и* **глубóко** *нареч.* (*сравн. ст.* глу́бже) **1.** गहराई में; находи́ться глубокó под землёй ज़मीन में बहुत गहराई में होना; плыть глубокó под водóй [पानी में] बहुत गहराई में तैरना **2.** *безл. в знач. сказ.*: здесь у бéрега глубокó यहाँ किनारे के पास गहरा है। **3.** (*чаще* глубокó) गहराई (गंभीरता) से, गंभीरतापूर्वक; глубокó уважáть अत्यंत आदर (सम्मान) करना

глу́пост/ь, -и *ж* **1.** (*мн. нет*) मूर्खता, बेवक़ूफ़ी, नादानी; прояви́ть свою́ глу́пость अपनी मूर्खता दिखाना (दिखा देना), अपनी मूर्खता प्रकट करना (कर देना); сдéлать чтó-нибудь по глу́пости कोई काम मूर्खता के कारण करना (कर देना) **2.** मूर्खता, बेवक़ूफ़ी; говори́ть глу́пости मूर्खतापूर्ण बातें करना, बकवास करना; сдéлать (соверши́ть) глу́пость मूर्खता करना (कर देना)

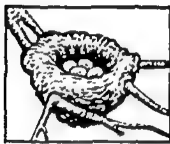
глу́п/ый, -ая, -ое, -ые; глуп, глупá, глу́п/о, -ы **1.** मूर्ख, बेवक़ूफ़, नादान; глу́пый человéк मूर्ख व्यक्ति **2.** मूर्खतापूर्ण; глу́пый вопрóс मूर्खतापूर्ण प्रश्न; глу́пая кни́га मूर्खतापूर्ण पुस्तक; глу́пый посту́пок मूर्खतापूर्ण व्यवहार; глу́пая статья́ मूर्खतापूर्ण लेख

глух/óй, -áя, -óе, -и́е; глух, глухá, глу́х/о, -и बहरा; глухóй человéк बहरा आदमी

гля/дéть, -жу́, -ди́шь, -дя́т *несов.*; **погля/дéть, -жу́, -ди́шь, -дя́т** *сов.* देखना (देख लेना), दृष्टि (नज़र) डालना (डाल देना); глядéть в oкнó खिड़की से बाहर देखना, खिड़की से झाँककर देखना; поглядéть на своегó спу́тника अपने साथी की ओर देखना, अपने साथी पर दृष्टि डाल देना; глядéть на у́лицу सड़क की ओर देखना; глядéть с удивлéнием आश्चर्य से देखना; внимáтельно поглядéть ध्यान से देखना

гнать, гоню́, го́н/ишь, -ят (*прош.* гнал, -а́, гна́л/о, -и) *несов.* 1. *кого-что* हाँकना (हाँक देना); гнать ста́до домо́й रेवड़ को घर की ओर हाँकना; де́вочка го́нит гусе́й लड़की हंस (हंसों को) हाँक रही है। 2. *кого* भगाना (भगा देना); निकालना (निकाल देना), निकाल बाहर करना (कर देना), खदेड़ना (खदेड़ देना); гнать кого́-нибудь из ко́мнаты किसीको कमरे से निकालना (खदेड़ना); гнать кого́-нибудь на у́лицу किसीको सड़क पर निकालना

гнев, гне́ва *м* (*мн. нет*) क्रोध, रोष, ग़ुस्सा; она́ покрасне́ла от гне́ва वह क्रोध से तमक उठी।



гнездо́

гнезд/о́, -а́ *с* (*мн.* гнёзда, гнёзд) घोंसला; гнездо́ ла́сточки अबाबील का घोंसला; пти́ца лети́т в гнездо́ पक्षी घोंसले में आ रहा है।

гнёт, -а *м* (*мн. нет*) दमन; национа́льный гнёт राष्ट्रीय दमन; экономи́ческий гнёт आर्थिक दमन

говор/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *несов.*; **сказа́ть**, скажу́, ска́ж/ешь, -ут *сов.* 1. *что, о ком-чём, с союзом* «что» *и без доп.* बोलना, कहना (कह देना), बताना (बता देना); говори́ть гро́мко ज़ोर से बोलना; сказа́ть не́сколько слов एकाध शब्द कहना (कह देना); говори́ть пра́вду सच बोलना; говори́ть с увлече́нием लगन से बोलना; говори́ть самому́ себе́ अपने आपसे कहना; скажи́те, пожа́луйста, где нахо́дится телегра́ф? बताइये तार-घर कहाँ है?; докла́дчик говори́т о после́дних собы́тиях वक्ता ताज़ी घटनाओं पर बोल रहा है।; он говори́т, что сестра́ больна́ वह कहता है कि बहिन बीमार है।; она́ не сказа́ла о своём отъе́зде उसने अपने प्रस्थान के बारे में नहीं कहा। 2. (*тк. несов.*) *часто с кем* बोलना, बात करना; говори́ть по телефо́ну टेलिफ़ोन पर बोलना; говори́ть с учи́телем शिक्षक से बोलना; друзья́ говори́ли до по́здней но́чи मित्र गयी रात तक बोलते रहे।; мы говори́ли об э́том ме́жду собо́й हम इस बात पर आपस में बोल रहे थे।; с кем вы сейча́с говори́ли? आप अभी किससे बोल रहे थे?, आपने अभी किससे बात की? 3. (*тк. несов.*) बोलना; он хорошо́ говори́т по-ру́сски (на ру́сском языке́) वह अच्छी तरह रूसी [में] बोलता है।; ребёнок ещё не уме́ет говори́ть बच्चा अभी बोल नहीं सकता है। ◇ говори́ть на ра́зных языка́х एक दूसरे की बात न समझना

говя́дина, -ы *ж* (*мн. нет*) गाय का गोश्त, बीफ़

год, *го́да*, *предл.* в году́, о го́де *м* (*мн.* го́ды *и* года́, лет, года́м) 1. वर्ष, साल; सन्; год за го́дом वर्ष पर वर्ष; в бу́дущем году́ अगले वर्ष (साल) [में]; в про́шлом году́ पिछले साल [में]; в э́том году́ इस वर्ष (साल) में; в ию́не того́ го́да उस वर्ष के जून में; план рабо́ты *на́ год* एक वर्ष के लिए कार्यक्रम (काम करने की योजना); план рабо́ты на́ пять лет पाँच साल के लिए काम करने की योजना; че́рез два го́да दो वर्ष [के] बाद; че́рез де́сять лет दस साल [के] बाद; вы́полнить пятиле́тку в четы́ре го́да पंचवर्षीय

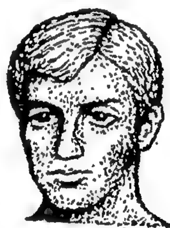
योजना को चार साल में पूरा कर देना ; год начинáется с пéрвого январá वर्ष पहली जनवरी से शुरू होता है। ; идёт ты́сяча девятьсóт вóсемьдесят пéрвый год उन्नीस सौ इक्यासी का वर्ष (सन् उन्नीस सौ इक्यासी) चल रहा है। ; прошлó два гóда दो साल बीत (हो) गये। ; пройдёт шесть лет छः साल बीत (हो) जायेंगे। ; э́то бы́ло нéсколько лет назáд यह कुछ साल पहले हुआ था। 2. उम्र, आयु ; ей двáдцать три гóда उसकी उम्र तेईस साल की है। ; емý четы́ре гóда उसकी उम्र चार साल की है, वह चार साल का है। ; ребёнку оди́н год बच्चे की उम्र एक साल की है, बच्चा एक साल का है। ; сы́ну семь лет बेटे की उम्र सात साल [की] है। ; скóлько вам лет? आपकी उम्र कितनी (क्या) है? 3. (*тк. мн.*) *какие или чего* वर्ष, साल ; гóды ю́ности, ю́ношеские гóды जवानी के साल, तरुणावस्था, तरुणाई, यौवन ; дéтские гóды बचपन [के साल] ; студéнческие гóды छात्र-जीवन, छात्रावस्था ; шкóльные гóды स्कूल के साल ; в гóды граждáнской войны́ गृह-युद्ध के वर्षों में ◇ из гóда в год साल बसाल ; Нóвый год नव-वर्ष ; встрéтить Нóвый год नव-वर्ष का स्वागत करना, नववर्षोत्सव मनाना (मना लेना) ; поздрáвить с Нóвым гóдом नव-वर्ष की बधाई देना, नव-वर्ष के लिए शुभ-कामनाएँ देना ; учéбный год पढ़ाई का साल, शिक्षा-वर्ष, शैशणिक वर्ष, अध्ययन-वर्ष ; в шкóлах учéбный год начинáется пéрвого сентябрá и кончáется в ию́не स्कूलों में पढ़ाई का साल एक सितंबर से शुरू होता है और जून में ख़तम होता है।

годи́ться, гожýсь, год/и́шься, -я́тся *несов.* काम आना ; योग्य (लायक़) होना ; ठीक आना (होना) ; э́ти тýфли годя́тся для любóй погóды ये जूते हर मौसम में काम आ सकते हैं, ये जूते हर मौसम के लिए लायक़ हैं। ; э́то никудá не годи́тся यह किसी काम का नहीं।

годов/óй, -áя, -óе, -ы́е वार्षिक, सलाना ; годовóй план वार्षिक योजना

годовщи́н/а, -ы *ж* वर्ष-गाँठ, साल-गिरह ; шестидеся́тая годовщи́на Вели́кой Октя́брьской социалисти́ческой револю́ции महान् अक्तूबर समाजवादी क्रांति की साठवीं वर्ष-गाँठ ; прáздновать годовщи́ну свáдьбы शादी की वर्ष-गाँठ मनाना

голов/á, -ы́, *вин.* гóлову *ж* (*мн.* гóловы, голóв, головáм) सिर, शीर्ष ; दिमाग़ ; большáя головá बड़ा सिर ; мáленькая головá छोटा सिर ; в головé दिमाग़ में ; кивнýть головóй सिर हिलाना (हिला देना) ; надéть на гóлову платóк सिर पर रूमाल पहनना (पहन लेना) ; наклони́ть гóлову सिर झुकाना (झुका लेना) ; опусти́ть гóлову सिर नीचा करना (कर लेना) ; повернýть гóлову सिर घुमाना (घुमा लेना) ; подня́ть гóлову सिर उठाना (उठा लेना) ; головá боли́т सिर में दर्द है, सिर दर्द कर रहा है। ◇ ломáть гóлову над чéм-нибудь किसी बात पर सिर खपाना ; не выходи́ть из головы́ दिमाग़ से न निकलना, छाती पर फिरना ; он с головóй ушёл в рабóту वह


головá

दिलोजान से काम में लग (जुट) गया। ; он челове́к с голово́й वह दिमाग़दार (दिमाग़ी) आदमी है। ; у меня́ из головы́ вон, что я обеща́л прийти́ मेरे दिमाग़ से विलकुल निकल गया कि मैंने आने का वादा किया था।

головн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е: головна́я боль सिर-दर्द ; головно́й мозг [प्र]-मस्तिष्क, दिमाग़

го́лод, -а *м* (*мн. нет*) भूख ; испы́тывать го́лод भूख लगना ; утоля́ть го́лод भूख मिटाना

голо́дн/ый, -ая, -ое, -ые; го́лоден, голодна́, го́лодн/о, -ы भूखा ; голо́дная соба́ка भूखा कुत्ता ; я не го́лоден मैं भूखा नहीं हूँ।

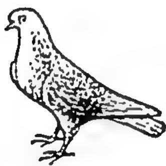
го́лос, -а *м* (*мн.* голос/а́, -о́в) 1. आवाज़, स्वर, वाणी ; зво́нкий де́тский го́лос ऊँची वचकानी आवाज़ ; говори́ть ти́хим го́лосом धीमे स्वर (धीमी आवाज़) में वोलना ; повыша́ть го́лос स्वर ऊँचा करना, आवाज़ उठाना (ऊँची करना); раздали́сь гро́мкие голоса́ ऊँची (वुलंद) आवाज़ें सुनाई दीं। ; узна́ть кого́-нибудь по го́лосу किसीको स्वर (आवाज़) से पहचानना (पहचान लेना); услы́шать знако́мый го́лос परिचित स्वर सुनना (सुन लेना) 2. मत, राय, वोट ; избра́ть делега́та большинство́м голосо́в प्रतिनिधि को वहुमत से चुनना (चुन लेना); име́ть пра́во го́лоса मताधिकार होना ; отда́ть свои́ голоса́ за кого́-нибудь किसीके लिए अपने मत देना (दे देना) ◇ во весь го́лос ऊँची आवाज़ में, गला फाड़कर ; в оди́н го́лос एक स्वर से

голосова́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) मतदान ; та́йное голосова́ние गुप्त मतदान ; ста́вить вопро́с на голосова́ние मतदान के लिए सवाल पेश करना

голос/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.*; **проголос/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют** *сов.* मत देना (दे देना), मतदान करना (कर देना); проголосова́ть за кандида́та в депута́ты Верхо́вного Сове́та सर्वोच्च सोवियत के प्रत्याशी सदस्य के पक्ष में (के लिए) मत देना (दे देना); голосова́ть про́тив како́го-нибудь предложе́ния किसी प्रस्ताव के विरुद्ध मत देना (मतदान करना)

голуб/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е नीला, आसमानी ; голубы́е глаза́ नीली आँखें ; голубо́е не́бо नीला आसमान ; голубы́е цветы́ नीले फूल ; ткань голубо́го цве́та नीले रंग का कपड़ा

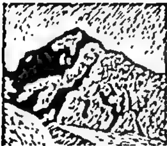
го́луб/ь, -я *м* (*мн.* го́луби, голубе́й) कबूतर, कपोत ; ди́кие го́луби जंगली कबूतर ; дома́шние го́луби पालतू कबूतर



го́лубь

го́л/ый, -ая, -ое, -ые 1. नंगा, नग्न; го́лый ребёнок नंगा बच्चा ; го́лые ру́ки नंगे वाज़ू ; го́лая ше́я नंगा गला 2. नंगा ; го́лые ве́тви नंगी टहनियाँ ; го́лая ме́стность वंजर भूमि, तरुहीन प्रदेश ; зимо́й дере́вья стоя́т го́лые जाड़ों में पेड़ नंगे होते हैं।

гор/а́, -ы́, *вин.* го́ру *ж* (*мн.* го́ры, гор, -а́м) पहाड़, पर्वत ; высо́кая гора́ ऊँचा पहाड़ (पर्वत); верши́на горы́ पहाड़ की चोटी ; жить в гора́х पहाड़ों में रहना ; идти́ в го́ру पहाड़ के ऊपर जाना ; поднима́ться на́ гору



гора́

पहाड़ पर चढ़ना ; спускáться с горы́ पहाड़ से उतरना

горáздо *нареч.* (*при сравн. ст.*) कहीं ; горáздо бóльше कहीं अधिक ; горáздо лýчше कहीं बेहतर ; горáздо умнée कहीं अक़्लमंद

гор/ди́ться, -жýсь, -ди́шься, -дя́тся *несов., кем-чем* गर्व (अभिमान) करना ; горди́ться сы́ном बेटे पर गर्व (अभिमान) करना ; горди́ться успéхами товáрища साथी की सफ़लताओं पर गर्व करना ; мы горди́мся своéй странóй हमें अपने देश पर गर्व है, हम अपने देश पर गर्व करते हैं।

гóрдост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) गर्व, अभिमान ; говори́ть с гóрдостью о свои́х друзья́х अपने मित्रों के बारे में गर्व से बोलना ; испы́тывать гóрдость за свою́ странý अपने देश के लिए गर्व अनुभव करना ; оскорби́ть чью́-нибудь гóрдость किसीके अभिमान को कुचलना (कुचल देना)

гóрд/ый, -ая, -ое, -ые; горд, гордá, гóрд/о, -ы *и* горды́ 1. गर्वीला, अभिमानी ; гóрдый человéк गर्वीला आदमी 2. गर्वित ; мы горды́ за свой нарóд हमें अपनी जनता पर गर्व है, हम अपनी जनता के कारण गर्वित हैं।; он горд довéрием друзéй वह मित्रों के विश्वास से गर्वित है, उसे मित्रों के विश्वास पर गर्व है।

гóр/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. दु:ख, शोक ; уби́тый гóрем दु:ख का मारा; дели́ть гóре и рáдость с друзья́ми मित्रों का सुख-दु:ख बँटाना ; стать седы́м от гóря दु:ख से बाल सफ़ेद हो जाना 2. मुसीबत, आफ़त, विपत्ति ; пережи́ть мнóго гóря बहुत मुसीबतें झेलना (झेल लेना); случи́лось большóе гóре बड़ी मुसीबत (विपत्ति) हुई।

горéни/е, -я *с* (*мн. нет*) दहन, [प्र]ज्वलन

гор/éть, -и́т, -я́т *несов.*; **сгор/éть,** -и́т, -я́т *сов.* 1. जलना (जल जाना), दहकना ; в пéчке горя́т дровá चूल्हे में लकड़ी जल रही है।; дом сгорéл от пожáра घर आग लगने से जल गया।; дровá ужé сгорéли लकड़ी जल चुकी है। 2. (*тк. несов.*) जलना (जल उठना); तमतमाना (तमतमा उठना) ; глазá горя́т от рáдости आँखें ख़ुशी से चमक रही हैं।

горизóнт, -а *м* क्षितिज, दिगंत ; из-за горизóнта क्षितिज से ; на горизóнте क्षितिज पर ; сóлнце скры́лось за горизóнтом सूर्य क्षितिज के परे छिप गया।

горизонтáльно *нареч.* क्षैतिजत: ; पड़े हुए, लेटे हुए

горизонтáльн/ый, -ая, -ое, -ые क्षैतिज, क्षितिजीय ; पड़ा (लेटा) हुआ ; समतल, हमवार (*ровный*); горизонтáльная ли́ния क्षैतिज (पड़ी) रेखा ; горизонтáльная повéрхность समतल सतह ; горизонтáльное положéние लेटी हुई अवस्था

гóрл/о, -а *с* गला, कंठ ; закры́ть *гóрло шáрфом* गले को गुलूबंद से लपेटना (लपेट देना, लपेट लेना); у дéвочки боли́т гóрло लड़की के गले में दर्द है।

гóрн/ый, -ая, -ое, -ые पहाड़ी, पर्वतीय, पर्वत- ; гóрные верши́ны पहाड़ों की चोटियाँ, पर्वत-शिखर ; гóрный кли́мат पहाड़ी जल-वायु ; гóрная об-

ласть पहाड़ी प्रदेश, पर्वतीय क्षेत्र; го́рное о́зеро पहाड़ी झील

го́род, -а *м* (*мн.* город/а́, -о́в) नगर, शहर; кру́пный промы́шленный го́род बड़ा औद्योगिक नगर; небольшо́й го́род छोटा नगर; населе́ние го́рода नगर की आबादी; жить в го́роде नगर में रहना; стро́ить но́вые города́ नये नगरों का निर्माण करना ◇ жить за́ городом नगर के बाहर रहना; пое́хать за́ город नगर के बाहर जाना

городск/о́й, -а́я, -о́е, -и́е नगरीय, नागरिक, नगर का, नगर-; городска́я библиоте́ка नगर-पुस्तकालय; городско́й Сове́т नगर की सोवियत; городско́е населе́ние नगर (नगरों) की आबादी; городско́й тра́нспорт नगर-यातायात

горо́х, -а *м* (*мн. нет*) मटर; суп с горо́хом मटर का सूप


горо́х

горчи́ц/а, -ы *ж* (*мн. нет*) सरसों (राई) की लेई; есть мя́со с горчи́цей राई की लेई लगाकर गोश्त खाना

го́рьк/ий, -ая, -ое, -ие; го́рек, горька́, го́рьк/о, -и कड़वा, कटु; го́рькое лека́рство कड़वी दवा ◇ го́рький о́пыт कटु अनुभव

горя́ч/ий, -ая, -ее, -ие; горя́ч, горяч/а́, -о́, -и́ 1. गरम, उष्ण; горя́чий чай गरम चाय; гла́дить горя́чим утюго́м गरम इस्तरी करना; лежа́ть на горя́чем песке́ गरम रेत पर लेटना; мы́ться горя́чей водо́й गरम पानी से हाथ-मुहँ धोना; गरम पानी में नहाना 2. गरम, सरगर्म; तीव्र; हार्दिक, दिली; горя́чее жела́ние तीव्र इच्छा; горя́чая любо́вь तीव्र प्रेम, दिली मुहब्बत; горя́чий приве́т हार्दिक अभिवादन; горя́чий приём हार्दिक (भव्य) स्वागत; горя́чий спор गरम बहस

горячо́ *нареч.* सरगर्मी से, गरम भाव से, हार्दिक भाव से; горячо́ люби́ть लगन से प्रेम करना; горячо́ поздравля́ть с че́м-нибудь किसी बात पर हार्दिक बधाई देना

господи́н, -а *м* (*мн.* господа́, госпо́д, господа́м) महोदय, महाशय; श्री, श्रीमान्, साहब, मिस्टर; господи́н посо́л! श्रीमान् राजदूत, राजदूत महोदय!; господи́н президе́нт! श्रीमान् राष्ट्रपति!

госпо́дств/о, -а *с* (*мн. нет*) प्रभुत्व, आधिपत्य; госпо́дство в во́здухе आकाश पर प्रभुत्व

госпо́дств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* प्रभुत्व रखना, आधिपत्य करना (रखना); госпо́дствовать на мо́ре समुद्र पर प्रभुत्व रखना

госпож/а́, -и́ *ж* महोदया, महाशया; श्रीमती, साहबा, मिसेज़

гостеприи́мно *нареч.* आतिथ्य-सत्कार से, मेहमानदारी से; гостеприи́мно встре́тить кого́-нибудь किसीका आतिथ्यकारी स्वागत करना

гостеприи́мн/ый, -ая, -ое, -ые आतिथ्यकारी, अतिथि-सेवी, अतिथि-प्रेमी, मेहमानदार; гостеприи́мные лю́ди आतिथ्यकारी (मेहमानदार) लोग; гостеприи́мный хозя́ин आतिथेय, मेज़बान, मेहमानदार

гости́ниц/а, -ы *ж* होटल; останови́ться в гости́нице होटल में ठहरना (ठहर जाना); снять но́мер в го-

сти́нице होटल में कमरा लेना (ले लेना)

гость, го́стя *м* (*мн.* го́сти, госте́й) अतिथि, मेहमान; иностра́нные го́сти विदेशी अतिथि; приглаша́ть госте́й मेहमानों को बुलाना, अतिथियों को निमंत्रण देना, अतिथियों को निमंत्रित करना; принима́ть госте́й अतिथियों का स्वागत करना; проводи́ть го́стя до двере́й अतिथि को द्वार तक पहुँचा देना ◇ быть в гостя́х अतिथि (मेहमान) होना; верну́ться из госте́й दावत से लौट आना, आतिथ्य-ग्रहण करने के वाद घर लौट आना, किसी [मित्र, परिचित या रिश्तेदार] के यहाँ से लौट आना; идти́ в го́сти किसी [मित्र, परिचित या रिश्तेदार] के यहाँ जाना

го́сть/я, -и *ж* (*мн.* го́ст/ьи, -ий) अतिथि-नारी

госуда́рственн/ый, -ая, -ое, -ые राजकीय, राष्ट्रीय, सरकारी, राज-, राज्य-; госуда́рственная власть राज-सत्ता; госуда́рственные грани́цы राज्य-सीमाएँ; госуда́рственный строй राज-व्यवस्था, राज्य-व्यवस्था; госуда́рственный язы́к राजकीय भाषा, राज-भाषा

госуда́рств/о, -а *с* राष्ट्र, राज्य, देश; Сове́тское госуда́рство सोवियत राष्ट्र (राज्य, देश); социалисти́ческое госуда́рство समाजवादी राष्ट्र (राज्य, देश); грани́цы госуда́рства देश की सीमाएँ; о́рганы управле́ния госуда́рством राष्ट्र (देश) की शासन-संस्थाएँ

гото́в/ить, -лю, -ишь, -ят *несов.*; **пригото́в/ить, -лю, -ишь, -ят** *сов.*; *что* 1. तैयार करना (कर देना); гото́вить маши́ну к пое́здке गाड़ी को सफ़र के लिए तैयार करना; гото́вить статью́ для газе́ты समाचार-पत्र के लिए लेख तैयार करना 2. तैयार करना (कर देना), तैयारी करना (कर देना); гото́вить докла́д रिपोर्ट तैयार करना, रिपोर्ट की तैयारी करना; гото́вить но́вую роль नयी भूमिका तैयार करना; пригото́вить уро́ки पाठ तैयार करना (कर देना), पाठों की तैयारी करना (कर देना) 3. (*в несов. виде тк. без доп.*) तैयार करना (कर देना), पकाना (पका देना), वनाना (वना देना); гото́вить за́втрак नाश्ता वनाना (तैयार करना); пригото́вить на обе́д ры́бу दोपहर के खाने के लिए मछली तैयार कर देना; сестра́ хорошо́ гото́вит वहिन अच्छी तरह पका रही है।

гото́в/иться, -люсь, -ишься, -ятся *несов.*; **пригото́в/иться, -люсь, -ишься, -ятся** *сов.*; *к чему и с неопр.* तैयारी करना (कर देना), तैयार होना (हो जाना); гото́виться к заня́тиям पाठों की तैयारी करना; гото́виться к пое́здке सफ़र की तैयारी करना, यात्रा के लिए तैयारी करना; пригото́виться к приёму госте́й अतिथियों के स्वागत के लिए तैयार हो जाना; они́ гото́вятся сдава́ть экза́мены वे परीक्षाएँ देने की तैयारी कर रहे हैं।

гото́в/ый, -ая, -ое, -ые; гото́в, -а, -о, -ы 1. तैयार, सिला-सिलाया; купи́ть гото́вое пла́тье तैयार फ़्राक ख़रीदना (ख़रीद लेना) 2. (*чаще кратк. ф.*) तैयार; лётчики гото́вы к полё-

ту विमान-चालक उड़ान भरने के लिए तैयार हैं। ; машина готова, можно ехать गाड़ी तैयार है, जा सकते हैं। ; обед готов खाना तैयार है। ; подождите нас, мы скоро будем готовы हमारा इंतज़ार कीजिये, हम जल्दी तैयार होंगे। ; *ученики готовы к экзаменам* छात्र परीक्षाओं के लिए तैयार हैं। 3. *на что и с неопр.* तैयार ; быть готовым на всё सब कुछ करने के लिए तैयार होना ; он всегда готов помочь товарищам वह सदा साथियों की सहायता करने को तैयार है।

град, гра́да (*мн. нет*) *м* ओले ; ओला-वृष्टि ; идёт град ओले गिर (पड़, बरस) रहे हैं। ; *пошёл* дождь с градом ओलों के साथ वारिश होने लगी है।

гра́дус, -а *м* अंश, डिगरी ; на у́лице де́сять гра́дусов моро́за (—10°) बाहर दस डिगरी सर्दी है। ; семь гра́дусов тепла́ (+7°) सात डिगरी गर्मी ; температу́ра воды́ 25 гра́дусов (25°) जल का तापमान २५ डिगरी है। ; *у́гол в со́рок пять* гра́дусов (45°) पैंतालीस अंश का कोण

граждани́н, -а *м* (*мн.* гра́ждане, гра́ждан) 1. नागरिक, शहरी ; граждани́н Сове́тского Сою́за सोवियत संघ का नागरिक ; права́ и обя́занности гра́ждан नागरिकों के अधिकार तथा दायित्व 2. (*обращение — во мн. числе к мужчинам и женщинам*) नागरिक ; граждани́н, пройди́те в зал! नागरिक, हाल में आइये। ; гра́ждане, соблюда́йте тишину́! नागरिको, शांत रहिए!

гражда́нк/а, -и *ж* (*мн.* гражда́н/ки, -ок, -кам) 1. नागरिका 2. नागरिका ; гражда́нка, разреши́те пройти́! नाग-रिका, मुझे रास्ता दीजिये !

гражда́нск/ий, -ая, -ое, -ие 1. नाग-रिक, शहरी ; гражда́нские права́ नागरिक अधिकार ; гражда́нские сво-бо́ды नागरिक स्वतंत्रताएँ 2. नागरिक ; असैनिक ; гражда́нские вла́сти नाग-रिक (असैनिक) अधिकारी ; граж-да́нская слу́жба असैनिक सेवा

грамм, гра́мма *м* (*мн.* гра́мм/ы, -ов) ग्राम ; купи́ть две́сти гра́ммов ма́сла दो सौ ग्राम मक्खन ख़रीदना (ख़री[illegible] लेना)

грамма́тик/а, -и *ж* व्याकरण ; шко́льная грамма́тика स्कूली व्याकरण; изуча́ть грамма́тику ру́сского язык[а] रूसी भाषा के व्याकरण का अध्ययन करन[ा]

граммати́ческ/ий, -ая, -ое, -и[е] व्याकरणिक, व्याकरणगत ; граммати́[-]ческие пра́вила व्याकरण के नियम

грани́ц/а, -ы *ж* सीमा, सीमा-रेखा [;] हद ; грани́ца ме́жду двумя́ стра́нами दो देशों [के बीच] की सीमा ; госу-да́рственная грани́ца Сове́тского Сою́[за] सोवियत संघ की राज्य-सीमा-रेखा ; грани́ца идёт по реке́ सीमा नदी के साथ चलती (लगी हुई) है। ◇ нару-ша́ть грани́цу सीमा का उल्लंघन (अतिक्रमण) करना, सीमा भंग कर-ना ; он то́лько что верну́лся из-за грани́цы वह अभी विदेश से आय[ा] है। ; она́ ча́сто быва́ет за грани́цей वह अक्सर विदेश (विदेशों) में ह[ो]-आती है, वह अक्सर विदेश (विदेशों) में जाती है। ; они́ пое́хали за гра-ни́цу वे विदेश [को] चले गये।

грем/е́ть, -лю́, -и́шь, -я́т *несов* गरजना, झनझनाना ; на у́лице гре[-]

ми́т му́зыка बाहर संगीत गूँज रहा है, बाहर बाजा बज रहा है।; хозя́йка греме́ла посу́дой घरवाली बरतन झनझना रही थी।

греть, гре́/ю, -ешь, -ют *несов.*; **со-гре́/ть, -ю, -ешь, -ют** *сов.*; *что* गरम करना (कर देना), गरमाना (गरमा देना); तपाना (तपा देना), तापना (ताप देना); согре́ть во́ду पानी गरम कर देना; греть ру́ки у костра́ अलाव से हाथ तापना; со́лнце гре́ет зе́млю धूप ज़मीन को गरमा रही है।

гриб, -а́ *м* खुमी, कुकुरमुत्ता; съедо́бный гриб खाद्य (खाने योग्य) खुमी (कुकुरमुत्ता); жа́рить грибы́ खुमियाँ भूनना (तलना); собира́ть грибы́ в лесу́ जंगल में खुमियाँ बटोरना

грибн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е खुमी (कुकुरमुत्ते) का; грибно́й суп खुमी (कुकुरमुत्ते) का सूप

грипп, гри́ппа *м* इनफ़्लूएंज़ा, फ़्लू; заболе́ть гри́ппом फ़्लू हो जाना

гром, гро́ма *м* गरज, गाज; वज्रपात; гром греми́т बादल गरज रहे हैं।; разда́лся гром बादलों की गरज सुनाई दी, वज्रपात हुआ।

грома́дн/ый, -ая, -ое, -ые भारी, विशाल; грома́дное зда́ние विशाल भवन; име́ть грома́дный успе́х भारी सफलता मिलना

гро́мк/ий, -ая, -ое, -ие; гро́мок, громка́, гро́мк/о, -и (*сравн. ст.* гро́мче) ऊँचा, बुलंद; ज़ोर (ज़ोरों) का; гро́мкая му́зыка ज़ोरदार (ज़ोर का) बाजा; гро́мкий стук ज़ोर की खट-खट; говори́ть гро́мким го́лосом ऊँचे स्वर में (से) बोलना, ऊँची (बुलंद) आवाज़ में बोलना; просну́ться от гро́мкого кри́ка ज़ोर की चिल्लाहट से जाग उठना

гро́мко *нареч.* ऊँचे स्वर में (से), ऊँची (बुलंद) आवाज़ में; гро́мко разгова́ривать ऊँचे स्वर में बोलना; повтори́те гро́мче, я пло́хо слы́шу ज़ोर से दोहराइये, मुझे अच्छा सुनाई नहीं देता।

гру́бо *нареч.* कठोरता (कड़ाई, रुखाई) से; гру́бо разгова́ривать с ке́м-нибудь किसीसे रुखाई (कड़ाई) से बोलना

гру́б/ый, -ая, -ое, -ые; груб, груба́, гру́б/о, -ы 1. रूखा; मोटा; гру́бая ко́жа रूखा चमड़ा; гру́бая о́бувь भद्दे (मोटे) जूते; гру́бая ткань मोटा कपड़ा **2.** अशिष्ट, भोंडा; कठोर, कड़ा; гру́бое обраще́ние कठोर (कड़ा) व्यवहार; гру́бый челове́к अशिष्ट (भोंडा) व्यक्ति **3.** भारी, घोर; гру́бое наруше́ние дисципли́ны अनुशासन का घोर उल्लंघन; гру́бая оши́бка भद्दी (मोटी) भूल


гриб

груд/ь, -и́, *предл.* о груди́, в (на) груди́ *ж* (*мн.* гру́ди, груд/е́й, -я́м) छाती, सीना; широ́кая грудь चौड़ी छाती, चौड़ा सीना; чу́вствовать боль в груди́ छाती में दर्द महसूस करना

груз, гру́за *м* बोझ, भार; маши́на с тяжёлым гру́зом भारी बोझ लदी गाड़ी; отпра́вить груз самолётом बोझ विमान से भेज देना

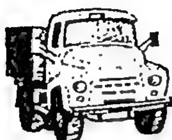
грузи́н, -а *м* गुर्जी, जोर्जियाई

грузи́нк/а, -и *ж* (*мн.* грузи́н/ки, -ок, -кам) गुर्जी (जोर्जियाई) नारी

грузи́нск/ий, -ая, -ое, -ие गुर्जी, जोर्जियाई

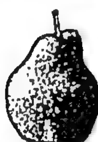
грузи́ть, гружу́, гру́з/ишь, -ят *несов.*; погрузи́ть, погружу́, погру́з/ишь, -ят *сов.*; *что* लादना (लाद देना), लदान करना (कर देना); भरना (भर देना); погрузи́ть бага́ж в ваго́н डब्बे में असबाब रख (डाल) देना; грузи́ть ве́щи на маши́ну लारी पर सामान लादना (डालना)

грузови́к, грузовика́ *м* लारी, ट्रक; перевози́ть ве́щи на грузовике́ लारी पर सामान ढोना



грузови́к

грузов/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е मालवाही, मालवाहक, माल-; грузова́я маши́на लारी, ट्रक; грузово́е су́дно मालवाही (मालवाहक) जहाज़; грузово́й тра́нспорт माल-यातायात, माल-वाहन



гру́ша

гру́пп/а, -ы *ж* 1. दल, टोली, जत्था; झुरमुट; делега́ты входи́ли в зал небольши́ми гру́ппами प्रतिनिधि छोटे छोटे दलों में हाल के अंदर आ (जा) रहे थे।; на берегу́ росла́ гру́ппа дере́вьев किनारे पर पेड़ों का झुरमुट उगा था। 2. दल, ग्रुप, गुट्ट, गिरोह; гру́ппа по изуче́нию иностра́нного языка́ विदेशी भाषा-अध्ययन-मंडली; парти́йная гру́ппа पार्टी-ग्रुप; профсою́зная гру́ппа ट्रेड-यूनियन-ग्रुप, श्रमसंघी दल; уче́бная гру́ппа अध्ययन-दल; заявле́ние от гру́ппы това́рищей साथियों के एक दल (ग्रुप) का निवेदन-पत्र

гру/сти́ть, -щу́, -сти́шь, -стя́т *несов.* उदास (दु:खी) होना, शोक करना; грусти́ть о про́шлом अतीत पर शोक करना; он о́чень грусти́т वह बहुत उदास (दु:खी) है।



губа́

гру́стно *нареч. и безл. в знач. сказ.* (*кому*) उदासी से; दु:ख [लग रहा] है; гру́стно улыбну́ться उदासी से मुसकराना; мне гру́стно मुझे दु:ख लग रहा है।

гру́стн/ый, -ая, -ое, -ые; гру́стен, грустна́, гру́стн/о, -ы उदास, दु:खी; शोकपूर्ण; гру́стный вид उदास (दु:खी) मुद्रा; гру́стный го́лос उदास (दु:खी) स्वर; гру́стная пе́сня उदास गीत; почему́ вы так гру́стны? आप क्यों इतने उदास (दु:खी) हैं?

гру́ш/а, -и *ж* 1. नाशपाती 2. नाशपाती का पेड़

гру́шев/ый, -ая, -ое, -ые नाशपाती का; гру́шевое варе́нье नाशपाती का जैम

гря́зно *безл. в знач. сказ.*: в ко́мнате бы́ло гря́зно कमरा गंदा था, कमरे में कूड़ा-कचरा जमा था।; на у́лице по́сле дождя́ гря́зно वारिश के वाद सड़क पर कीचड़ है।

гря́зн/ый, -ая, -ое, -ые; гря́зен, грязна́, гря́зн/о, -ы मैला, गंदा; कीचड़-भरा, कीचड़दार; гря́зное бельё मैले (गंदे) कपड़े; гря́зный двор गंदा आँगन; гря́зный пол मैला (गंदा) फ़र्श; гря́зная посу́да मैला (गंदा) बरतन; гря́зные ру́ки मैले (गंदे) हाथ

грязь, гря́зи, *предл.* о гря́зи, в грязи́ *ж* (*мн. нет*) 1. कीचड़, पंक; идти́ по гря́зи कीचड़ में जाना; упа́сть в грязь कीचड़ में गिर पड़ना; на у́лице по́сле дождя́ грязь वारिश के वाद सड़क पर कीचड़ है। 2. मैल, कचरा, [कूड़ा-]करकट; на рука́х грязь हाथ पर मैल है।; ру́ки в грязи́ हाथ मैले हैं।

губ/а́, -ы́ *ж* (*мн.* гу́бы, губ, губа́м) होंठ, ओंठ; ве́рхняя губа́ ऊपरी

होंठ; нижняя губá निचला होंठ; крáсить гýбы होंठों को रँगना; поцеловáть в гýбы होंठ (ओंठ) चूमना (चूम लेना)

гуля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* घूमना [-फिरना], टहलना, सैर-सपाटा करना; हवा खाना; гуля́ть в пáрке पार्क में टहलना (सैर-सपाटा करना); гуля́ть по гóроду नगर में घूमना [-फिरना]; гуля́ть под дождём बारिश में घूमना; гуля́ть с детьми́ बच्चों के साथ घूमना (टहलना); идти́ гуля́ть घूमने (टहलने) जाना (निकलना)

гуманúзм, -а *м* (*мн. нет*) मानवतावाद, मानववाद; социалисти́ческий гумани́зм समाजवादी मानवतावाद

гуси́н/ый, -ая, -ое, -ые हंस का; гуси́ное перó हंस का पर

густ/óй, -áя, -óе, -ы́е; густ, -á, гýст/о, -ы *и* густы́ (*сравн. ст.* гýще) 1. घना, सघन; густы́е вóлосы घने (सघन) बाल; густóй лес घना जंगल, सघन वन; густáя травá घनी घास 2. गहरा, गाढ़ा; густóе варéнье गाढ़ा जैम; густáя кáша गाढ़ा दलिया

гусь, гýся *м* (*мн.* гýси, гусéй) हंस; жáрить гýся с капýстой बंद-गोभी के साथ हंस को भूनना (तलना); у бéрега плáвают гýси किनारे के पास हंस तैर रहे हैं।

гýще *см.* густóй

Д

да I *частица* हाँ, जी हाँ; все пришли́ на заня́тия?—Да क्या सब पढ़ने (क्लास में) आ गये हैं?—जी हाँ।; ты закóнчил рабóту?—Да, закóнчил तुमने काम ख़तम कर दिया है?—हाँ, ख़तम कर दिया।

да II *союз* लेकिन, पर; я хотéл сдéлать э́то, да нé было врéмени मैं यह करना चाहता था लेकिन समय नहीं था।

давáть, даю́, даёшь, даю́т *несов.*; **дать**, дам, дашь, даст, дад/и́м, -и́те, -ýт (*прош.* дал, далá, дáл/о, -и; нé дал, не далá, нé дало, нé дали) *сов.* *что* 1. *обычно кому-чему* देना (दे देना); давáть больнóму лекáрство रोगी को दवा देना (पिलाना); давáть кни́гу товáрищу साथी को किताब देना; дать свой áдрес знакóмым जान-पहचानियों को अपना पता देना; дáйте мне ключ от кóмнаты मुझे कमरे की चाबी दीजिये। 2. *тж. с неопр., обычно кому* देना (दे देना); давáть возмóжность уéхать चले जाने का अवसर देना; дать дорóгу комý-нибудь किसीको रास्ता देना; дать есть खाने को देना; дать пить पीने को देना; дать ученикáм задáние छात्रों को काम देना; не давáть покóя चैन न देना, परेशान करना; шум не давáл емý спать शोर-गुल उसे सोने नहीं देता था। 3. देना (दे देना); давáть дохóд लाभ (नफ़ा) देना; земля́ даёт богáтый урожáй ज़मीन भरी-पूरी फ़सल देती है। 4. देना (दे देना); प्रस्तुत करना (कर देना); давáть концéрт कंसर्ट देना (प्रस्तुत करना); давáть обéд в честь высóкого гóстя उच्च अतिथि के सम्मान में भोज देना; давáть представлéние अभिनय प्रस्तुत करना; в теáтре да-


гусь

ва́ли но́вый спекта́кль थियेटर में नया नाटक प्रस्तुत किया जा रहा था। 5. देना (दे देना); дава́ть обеща́ние वादा करना ; дава́ть отве́т उत्तर (जवाब) देना ; дать прика́з आदेश (हुक्म) देना (दे देना); дава́ть разреше́ние अनुमति (इजाज़त) देना ; дать сигна́л सिगनल देना (दे देना); дава́ть согла́сие सहमति देना 6. *повел.* дава́й *с неопр. несов. или с 1 л. мн. буд.* चलो, आओ, आइये, लाओ, लीजिये ; дава́й игра́ть आओ, खेलें।; дава́йте обе́дать आइये, खाना खायें। ; дава́йте поговори́м चलो, बात करें।; дава́й ся́дем आओ, बैठें। ◇ дава́ть сло́во а) वादा करना, वचन देना ; он дал сло́во не опа́здывать उसने देर न लगाने का वादा किया। б) *кому:* председа́тель дал мне сло́во सभा-पति ने मुझे भाषण देने की अनुमति दी। ; дава́ть *телегра́мму* तार देना (भेजना)

давле́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. दबाव; давле́ние воды́ पानी का दबाव ; атмосфе́рное давле́ние वायुमंडलीय दबाव, वायु-मंडल का दबाव 2. दबाव ; ока́зывать давле́ние на кого́-нибудь किसी पर दबाव डालना ; уступа́ть давле́нию кого́-нибудь किसीका दबाव मानना ; он сде́лал э́то под давле́нием обстоя́тельств उसने परिस्थितियों के दबाव में आकर यह काम किया।

давно́ *нареч.* 1. बहुत समय पहले, बहुत समय हुआ, बहुत दिन हुए ; мы познако́мились давно́ हमें परिचित हुए बहुत दिन हो गये। ; он давно́ прие́хал वह बहुत समय हुआ आया था, उसे आये बहुत समय हो गया है। ; э́то бы́ло давно́ यह बहुत समय पहले हुआ था। 2. बहुत समय से, अरसे से ; он живёт здесь давно́ वह यहाँ बहुत समय से रह रहा है, उसे यहाँ रहते हुए बहुत समय हो गया। ; я его́ давно́ не ви́дел बहुत समय से मैंने उसे देखा नहीं।

да́же *частица* भी, ही, तक ; да́же де́ти э́то понима́ют बच्चे भी यह समझते हैं। ; да́же тепе́рь я не могу́ э́того забы́ть अब भी मैं यह भूल नहीं सकता [हूँ]। ; он да́же не смо́трит на меня́ वह मेरी ओर देखता ही नहीं है।

да́лее: и так да́лее (и т. д.) आदि, इत्यादि, वग़ैरह

далёк/ий, -ая, -ое, -ие; далёк, далек/а́, -о́, -и́ (*сравн. ст.* да́льше) 1. दूर, दूरवर्त्ती, दूर का ; далёкое путеше́ствие दूर की (लंबी) यात्रा; далёкий путь दूर का (लंबा) रास्ता; далёкая ро́дина दूरस्थ स्वदेश (मातृभूमि); далёкие стра́ны दूर देश 2. सुदूर ; далёкое *бу́дущее* सुदूर भविष्य ; далёкое про́шлое सुदूर अतीत ; в далёком де́тстве सुदूर बचपन में

далеко́ *и* далёко *нареч.* (*сравн. ст.* да́льше) 1. (*где?, куда?*) दूर [तक]; не о́чень далеко́ बहुत दूर नहीं ; о́чень далеко́ बहुत दूर ; жить далеко́ от го́рода नगर से दूर रहना ; сиде́ть далеко́ от сце́ны मंच से दूर बैठना; уе́хать далеко́ दूर [तक] चला जाना 2. *в знач. сказ.* दूर है ; до весны́ бы́ло ещё далеко́ वसंत अभी दूर था। ; до́ дому ещё далеко́ घर अभी दूर है। ; доро́га проходи́ла да-

лекó отсю́да रास्ता यहाँ से दूर था । ◇ далекó за пóлночь आधी रात के बहुत बाद, काफ़ी रात गये ; ему́ далекó за сóрок उसकी उम्र चालीस से बहुत ज़्यादा है ।

дальнéйш/ий, -ая, -ее, -ие अगला, बाद का ; для дальнéйшего обсуждéния आगे विचार करने के लिए ; вы́яснить чтó-нибудь из дальнéйшего разговóра बाद की बातचीत से कोई बात मालूम कर लेना ; ждать дальнéйших указáний अगले निर्देशों की प्रतीक्षा करना ◇ в дальнéйшем आगे को, आगे चलकर (जाकर), बाद को (में) ; в дальнéйшем мы обо всём договори́мся आगे को हम सब कुछ तय कर देंगे ।

дáльн/ий, -яя, -ее, -ие दूरवर्त्ती, दूरस्थ, दूर का ; дáльние райóны страны́ देश के दूरवर्त्ती इलाक़े; дáльний путь दूर का (लंबा) रास्ता ; дáльнее расстоя́ние लंबी दूरी

дáльше 1. *см.* далёкий *и* далекó 2. *нареч.* आगे [को], आगे चलकर (जाकर), फिर, बाद को (में); что бу́дет дáльше? आगे क्या होगा? 3. *нареч.* आगे ; расскáзывай дáльше आगे सुनाइये । ; я дáльше не стал слу́шать आगे मैंने सुना ही नहीं ।

дáнн/ый, -ая, -ое, -ые 1. यह, प्रस्तुत ; дáнное услóвие यह (प्रस्तुत) शर्त ; дáнный факт यह (प्रस्तुत) तथ्य ; в дáнное врéмя इस समय [में], प्रस्तुत समय में ; в дáнную мину́ту इस मिनट में ; в дáнный момéнт इस घड़ी (क्षण) में ; в дáнном слу́чае इस अवसर पर, इस हालत में 2. *в знач. сущ.* дáнн/ые, -ых *мн.* आँकड़े ; सामग्री; получи́ть нóвые дáнные नये आँकड़े प्राप्त करना (कर लेना); नयी सामग्री प्राप्त करना (कर लेना); приводи́ть дáнные आँकड़े देना ; сдéлать вы́вод на основáнии мнóгих дáнных बहुत आँकड़ों के आधार पर निष्कर्ष निकालना (निकाल लेना)

дар/и́ть, -ю́, дáр/ишь, -ят *несов.*; **подар/и́ть**, -ю́, подáр/ишь, -ят *сов.*; *кому-чему* भेंट करना (कर देना), उपहार में देना (दे देना); подари́ть дóчери ку́клу बेटी को गुड़िया भेंट कर देना ; дари́ть жéнщинам цветы́ स्त्रियों को फूल भेंट करना

дáт/а, -ы *ж* दिनांक, तिथि, तारीख़ ; дáта рождéния जन्म-तिथि ; письмó без дáты बिना दिनांक की चिट्ठी ; указáть дáту दिनांक लिख देना, तिथि (तारीख़) डाल देना

дáтельный *см.* падéж

дать *см.* давáть

дáч/а, -и *ж* ग्रीष्मकालीन (गरमियों में रहने का) बँगला ; жить на дáче ग्रीष्मकालीन बँगले में रहना ; поéхать на дáчу गरमियों में रहने के बँगले में जाना

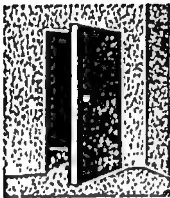
два (*м и с*) *и* две (*ж*), двух, двум *числ.* दो ; два окнá दो खिड़कियाँ ; два человéка दो आदमी ; две жéнщины दो औरतें ; двум подру́гам दो सहेलियों को ; двум товáрищам दो साथियों को ; óколо двух рублéй कोई दो रूबल ; с двух сторóн दोनों ओर से ; он живёт двумя́ этажáми ни́же वह दो मंज़िल नीचे रहता है । ; сейчáс без двух мину́т четы́ре अब चार बजने में दो मिनट बाक़ी हैं ।

двадца́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* बीसवाँ

два́дцать, двадцати́ *числ.* बीस; два́дцать лет बीस साल; магази́н рабо́тает до двадцати́ часо́в दुकान रात के आठ बजे तक खुली है।

двена́дцат/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* बारहवाँ

двена́дцат/ь, -и *числ.* बारह; двена́дцать де́вочек बारह लड़कियाँ; двена́дцать ма́льчиков बारह लड़के; до двена́дцати лет बारह वर्ष तक; к двена́дцати часа́м बारह बजे तक; в году́ двена́дцать ме́сяцев साल में बारह महीने हैं।



дверь

дверь, две́ри, *предл.* о две́ри, в (на) двери́ *ж* (*мн. употр. тж. в знач. ед.* две́ри, двере́й, *твор.* дверьми́) दरवाज़ा, द्वार; дверь (две́ри) в ко́мнату कमरे का दरवाज़ा; дубо́вая дверь बलूत का दरवाज़ा; войти́ в дверь (две́ри) दरवाज़े में आना; откры́ть дверь (две́ри) दरवाज़ा खोलना (खोल देना); стоя́ть в двеpя́х ड्योढ़ी में खड़ा होना

две́сти, двухсо́т *числ.* दो सौ; две́сти челове́к दो सौ आदमी; бо́льше двухсо́т рубле́й दो सौ रूबल से अधिक; в двухста́х ме́трах от доро́ги रास्ते से दो सौ मीटर की दूरी पर

дви́гател/ь, -я *м* इंजन, मोटर; реакти́вный дви́гатель जेट इंजन; электри́ческий дви́гатель बिजली का इंजन; включи́ть дви́гатель इंजन चालू करना (कर देना); вы́ключить дви́гатель इंजन बंद करना (कर देना)

дви́га/ть, -ю, -ешь, -ют *несов., кого-что и чем* चलाना, हिलाना; हटाना, सरकाना; дви́гать ме́бель फ़र्नीचर हटाना (सरकाना); дви́гать рука́ми हाथ हिलाना

дви́га/ться, -юсь, -ешься, -ются *и* дви́жешься, дви́жутся *несов.* चलना; बढ़ना; हिलना; дви́гаться бы́стро जल्दी चलना; дви́гаться вперёд आगे बढ़ना (चलना); дви́гаться по доро́ге रास्ते पर चलना; по́езд дви́жется со ско́ростью сто киломе́тров в час रेल-गाड़ी एक सौ किलोमीटर प्रतिघंटे की रफ़्तार से चल रही है।

движе́ни/е, -я *с* 1. गति, चाल; движе́ние во́йск सेना की गति-विधि; ме́дленное движе́ние मंद गति, धीमी चाल; приводи́ть в движе́ние चालू करना; приходи́ть в движе́ние चालू होना (हो जाना) 2. हरकत, चेष्टा, क्रिया; движе́ние головы́ सिर की हरकत; движе́ние руки́ हाथ की हरकत; ло́вкие движе́ния फुरतीली हरकतें; лежа́ть без движе́ния अचल लेटना; сде́лать осторо́жное движе́ние एहतियाती हरकत करना, सावधान चेष्टा करना 3. यातायात; односторо́ннее движе́ние एकतरफ़ा यातायात; пра́вила у́личного движе́ния यातायात-नियम; на у́лицах го́рода большо́е движе́ние नगर की सड़कों पर व्यस्त यातायात है। 4. आंदोलन; движе́ние сторо́нников ми́ра शांति-समर्थकों का आंदोलन, शांति-आंदोलन; молодёжное движе́ние युवक-आंदोलन; профсою́зное движе́ние ट्रेड-यूनियन-आंदोलन; рабо́чее движе-

ние मज़दूर-आंदोलन, श्रमिक आंदोलन; революцио́нное движе́ние क्रांतिकारी आंदोलन

двойн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е दुगुना; दोहरा; двойны́е две́ри दोहरा दरवाज़ा; двойна́я пла́та दुगुना किराया; двойно́й расхо́д दुगुना ख़र्च

двор, -а́ *м* आँगन, अहाता; въе́хать во двор आँगन में आना (आ जाना); вход в дом со двора́ घर में प्रवेश आँगन की ओर से है।; о́кна выхо́дят на небольшо́й двор खिड़कियाँ छोटे आँगन की ओर हैं।

двор/е́ц, -ца́ *м* 1. महल, प्रासाद; стари́нный дворе́ц पुराना महल; во дворце́ нахо́дится музе́й महल में संग्रहालय है। 2. *чего* प्रासाद, भवन; Дворе́ц культу́ры संस्कृति-प्रासाद; Дворе́ц пионе́ров पायोनियर-प्रासाद; Дворе́ц съе́здов कांग्रेस-प्रासाद; президе́нтский дворе́ц राष्ट्रपति-भवन; соревнова́ния иду́т во Дворце́ спо́рта प्रतियोगिता खेल-कूद-प्रासाद में हो रही है।

двою́родн/ый, -ая, -ое, -ые चचेरा; ममेरा; फुफेरा; मौसेरा; двою́родный брат चचेरा भाई; फुफेरा भाई; ममेरा भाई; मौसेरा भाई; двою́родная сестра́ चचेरी बहिन; फुफेरी बहिन; ममेरी बहिन; मौसेरी बहिन

двухсо́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* दो सौवाँ

де́вочк/а, -и *ж* (*мн.* де́воч/ки, -ек, -кам) लड़की, बच्ची, बालिका, कन्या; де́вочка и ма́льчик लड़की और लड़का, बालिका और बालक; де́вочка семи́ лет सात साल की लड़की; де́вочки игра́ют в ку́клы लड़कियाँ गुड़ियाँ खेल रही हैं।

де́вушк/а, -и *ж* (*мн.* де́вуш/ки, -ек, -кам) लड़की, बालिका, कन्या; краси́вая де́вушка सुंदर लड़की

девяно́ст/о, -а *числ.* नव्बे, नव्वे; девяно́сто челове́к नव्बे आदमी; де́душке испо́лнилось девяно́сто лет दादा (नाना) के नव्वे साल पूरे हो गये।

девяно́ст/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* नव्बेवाँ, नव्वेयाँ

девятисо́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* नौ सौवाँ

девятна́дцат/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* उन्नीसवाँ

девятна́дцат/ь, -и *числ.* उन्नीस; девятна́дцать лет उन्नीस साल

девя́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* नौवाँ, नवाँ

де́вять, девяти́ *числ.* नौ; приходи́ть на рабо́ту к девяти́ часа́м утра́ सुबह [के] नौ बजे तक काम पर आना

девятьсо́т, девятисо́т *числ.* नौ सौ; девятьсо́т рубле́й नौ सौ रूबल; ты́сяча девятьсо́т восьмидеся́тый год सन् उन्नीस सौ अस्सी

де́душк/а, -и *м* (*мн.* де́душ/ки, -ек, -кам) दादा, पितामह; नाना, मातामह; де́душка и ба́бушка दादा और दादी; नाना और नानी; де́душка с вну́ком पोते के साथ दादा

дееприча́сти/е, -я *с* पूर्वकालिक कृदंत

дежу́р/ить, -ю, -ишь, -ят *несов.* ड्यूटी पर होना; дежу́рить на заво́де कारख़ाने में ड्यूटी पर होना; дежу́рить по шко́ле स्कूल में ड्यूटी पर होना

дежу́рн/ый, -ая, -ое, -ые 1. ड्यूटीवाला; дежу́рный врач ड्यूटीवाला

डाक्टर 2. *в знач. сущ.* дежу́рн/ый, -ого *м* ड्यूटीवाला ; дежу́рный по ста́нции ड्यूटीवाला स्टेशन-मास्टर ; дежу́рный учи́тель ड्यूटीवाला अध्यापक ; кто сего́дня дежу́рный? आज ड्यूटीवाला कौन है ?

де́йстви/е, -я *с* 1. काम, कार्य, कार्यवाही, काररवाई ; вое́нные де́йствия सैनिक काररवाइयाँ ; его́ де́йствия не получи́ли одобре́ния उसके कार्यों को अनुमोदन नहीं मिला, उसके कार्यों का अनुमोदन नहीं किया गया। ; наме́тить план де́йствий कार्यक्रम (कार्यों की योजना) निर्धारित करना (कर देना) 2. (*мн. нет*) क्रिया ; де́йствие механи́зма यंत्र की क्रिया ; привести́ в де́йствие автома́т स्वचालन-यंत्र को चालू करना (कर देना) 3. प्रभाव, असर ; де́йствие луче́й со́лнца на расте́ния पौधों पर सूर्य--किरणों का प्रभाव ; под де́йствием тепла́ गरमी के असर में ; лека́рство оказа́ло си́льное де́йствие दवा ने ज़ोर का असर डाला, दवा का ज़ोरदार असर पड़ा। 4. अंक, एक्ट ; пье́са в четырёх де́йствиях चार अंकों का नाटक

действи́тельно *нареч.* सचमुच, वास्तव में, असल में ; он действи́тельно бо́лен वह सचमुच (वास्तव में) बीमार है।

действи́тельност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) वास्तविकता ; реа́льная действи́тельность ठोस वास्तविकता ; совреме́нная действи́тельность वर्तमान वास्तविकता ; преврати́ть возмо́жность в действи́тельность संभावना को वास्तविकता में परिणत करना (कर देना), संभावना को वास्तविकता बनाना (बना देना) ◇ в действи́тельности वास्तव (असल) में

де́йств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* 1. काम (कार्य) करना, काररवाई करना, काम लेना ; де́йствовать реши́тельно दृढ़ता से काम लेना; де́йствовать самостоя́тельно ख़ुद काम करना, स्वयं (स्वतंत्र रूप से) कार्य करना ; отря́д де́йствовал в тылу́ врага́ दस्ता शत्रु के पिछवाड़े में काररवाई कर रहा था। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) चलना, काम करना ; как де́йствует э́тот прибо́р? यह यंत्र किस तरह काम कर रहा है ? ; телефо́н не де́йствует टेलीफ़ोन नहीं चलता [है], टेलीफ़ोन बंद है। 3. *на кого--что и без доп.* प्रभाव (असर) डालना, असर करना ; лека́рство хорошо́ де́йствует दवा अच्छा असर करती है। ; угро́зы на него́ не де́йствуют उस पर धमकियों का असर नहीं पड़ता [है], धमकियाँ उस पर असर नहीं करती हैं। ◇ де́йствующее лицо́ पात्र

дека́бр/ь, -я́ *м* दिसंवर ; в декабре́ про́шлого го́да गत दिसंवर में ; он прие́дет в декабре́ वह दिसंवर में आयेगा। ; она́ уезжа́ет пя́того декабря́ वह पाँच दिसंवर को जा रही है। ; сего́дня восьмо́е декабря́ आज आठ दिसंवर का दिन है।

дека́брьск/ий, -ая, -ое, -ие दिसंवर का ; дека́брьские моро́зы दिसंवर की सर्दियाँ

дека́н, -а *м* डीन, संकायाध्यक्ष; дека́н сельскохозя́йственного факульте́та कृषि-संकायाध्यक्ष

декана́т, -а *м* डीन का दफ़्तर ;

деканáт физи́ческого факульте́та भौतिकी-संकाय-कार्यालय

де́ла/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **сде́ла/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* 1. करना (कर देना, कर लेना); де́лать всё бы́стро सब कुछ जल्दी करना; сде́лать рабо́ту в срок समय पर काम करना (कर देना); ничего́ не де́лать कुछ न (नहीं) करना ; он не знал, что де́лать वह नहीं जानता था कि क्या करे। ; так нельзя́ де́лать ऐसा करना नहीं चाहिये। ; что вы собира́етесь де́лать? आप क्या करनेवाले हैं? 2. बनाना (बना देना), तैयार करना (कर देना) ; де́лать ме́бель फ़र्नीचर बनाना (तैयार करना) ; де́лать станки́ मशीनें बनाना; сде́лать стол मेज़ बना देना 3.: сде́лать вы́говор फटकार बताना (बता देना); де́лать замеча́ние झिड़की देना (दे देना) ; де́лать оши́бку (оши́бки) ग़लती (ग़लतियाँ) करना ; сде́лать пода́рок उपहार भेंट कर देना ; де́лать попы́тку कोशिश करना 4. *кем-чем или каким* बनाना (बना देना); де́лать кого́-нибудь свои́м помо́щником किसीको अपना सहायक बनाना ; сде́лать челове́ка несча́стным आदमी को अभागा बना देना ; очки́ де́лали его́ лицо́ незнако́мым ऐनक ने उसके चेहरे को अपरिचित बना दिया।

де́ла/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **сде́ла/ться**, -юсь, -ешься, -ются *сов.*; *каким* बनना (बन जाना), होना (हो जाना) ; де́латься взро́слым सयाना हो जाना; де́латься ста́рым बूढ़ा हो जाना ; сде́латься печа́льным उदास हो जाना

делега́т, -а *м* प्रतिनिधि, सदस्य ; делега́т от заво́да कारख़ाने का प्रतिनिधि ; делега́т съе́зда कांग्रेस का सदस्य ; избра́ть делега́тов на городску́ю конфере́нцию नगर-सम्मेलन के लिए प्रतिनिधि चुनना (चुन लेना)

делега́ци/я, -и *ж* प्रतिनिधि-मंडल, शिष्ट-मंडल ; делега́ция иностра́нных рабо́чих विदेशी मज़दूरों का प्रतिनिधि-मंडल ; прави́тельственная делега́ция सरकारी प्रतिनिधि-मंडल ; сове́тская делега́ция सोवियत प्रतिनिधि-मंडल ; встреча́ть делега́цию प्रतिनिधि-मंडल का स्वागत करना ; напра́вить делега́цию для уча́стия в торжества́х समारोह में भाग लेने के लिए प्रतिनिधि-मंडल भेजना (भेज देना); принима́ть делега́цию प्रतिनिधि-मंडल का स्वागत करना, शिष्ट-मंडल की आगवनी करना ; делега́ция состои́т из пяти́ чле́нов प्रतिनिधि-मंडल के पाँच सदस्य हैं। ; в рабо́те конгре́сса уча́ствовали делега́ции мно́гих стран कांग्रेस के काम में बहुत देशों के प्रतिनिधि-मंडलों ने भाग लिया।

деле́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. (*на части*) विभाजन, बँटवारा ; деле́ние на ча́сти भागों में विभाजन ; деле́ние о́бщества на кла́ссы वर्गों में समाज का विभाजन 2. भाग ; деле́ние чи́сел अंकों को भाग [करना]

дел/и́ть, -ю́, де́л/ишь, -ят *несов.*; **раздел/и́ть**, -ю́, разде́л/ишь, -ят *сов.*; *кого-что* 1. बाँटना (बाँट देना, बाँट लेना), विभाजित करना (कर देना, कर लेना); раздели́ть конфе́ты ме́жду детьми́ टाफ़ियाँ बच्चों में बाँट देना ; дели́ть ученико́в на гру́ппы

छात्रों को दलों (टोलियों) में बाँटना (विभाजित करना); разделить батóн на части डवल-रोटी को टुकड़ों में बाँटना (बाँट देना, बाँट लेना) 2. भाग देना (दे देना), भाग करना (कर देना); разделить четыре нá два चार को (का) दो से भाग देना 3. *с кем* बँटाना (बँटा देना); делить с друзьями гóре и рáдость मित्रों का सुख-दुःख बँटाना; разделить с мýжем егó судьбý पति का भाग्य बँटा लेना

дел/иться, -юсь, дéл/ишься, -ятся *несов.* 1. *сов.* **разделиться** (*1 и 2 л. не употр.*) बँटना (बँट जाना), विभाजित होना (हो जाना); óбщество дéлится на клáссы समाज वर्गों में विभाजित होता है।; ученики разделились нá две грýппы छात्र दो वर्गों में बँट गये। 2. *сов.* **подел/иться**, -юсь, подéл/ишься, -ятся *чем с кем* वताना (वता देना); बाँटना (बाँट देना); देना (दे देना); поделиться с дрýгом впечатлéниями मित्र को अपने अनुभव वता देना; делиться с кéм-нибудь знáниями किसीको अपना ज्ञान देना (प्रदान करना); делиться с товáрищами óпытом рабóты साथियों को काम का अनुभव प्रदान करना

дéл/о, -а *с* (*мн.* делá, дел, делáм) 1. काम, कार्य, काम-काज; дéло воспитáния молодёжи युवा-वर्ग की शिक्षा-दीक्षा का कार्य; вáжное дéло महत्वपूर्ण कार्य; трýдное дéло कठिन काम; быть без дéла ख़ाली वैठना; занимáться общéственными делáми सामाजिक कार्य करना; имéть мнóго дел वहुत काम होना; прийти по дéлу काम से आना (आ जाना); принимáться за дéло काम शुरू करना, काम में लगना (जुटना) 2. (*тк. мн.*) काम, कार्य; मामला; समस्या; внýтренние делá страны देश के घरेलू मामले; текýщие делá चालू काम; занимáться своим дéлом अपने काम में लगा रहना; обсуждáть делá завóда कारख़ाने की समस्याओं पर विचार करना 3. (*мн. нет*) काम, कार्य; उद्देश्य, ध्येय; дéло мира शांति का ध्येय; защита рóдины — дéло всегó нарóда मातृभूमि की रक्षा सारी जनता का कार्य है।; э́то нáше óбщее дéло यह हमारा साँझा काम है। ◇ дéло в том, что... वात यह है कि...; на дéле वास्तव (असल) में; то и дéло वार-वार, रह रहकर; в чём дéло? वात क्या [हुई] है?

демократическ/ий, -ая, -ое, -ие जनतांत्रिक, लोकतांत्रिक, जनवादी; демократические преобразовáния जनवादी परिवर्त्तन; демократическая респýблика जनतांत्रिक गणराज्य; демократические рефóрмы जनवादी सुधार; демократический строй जनतांत्रिक (जनवादी) शासन-व्यवस्था; демократические элемéнты óбщества समाज के जनवादी तत्व

демокрáти/я, -и *ж* 1. जनतंत्र, लोकतंत्र, प्रजातंत्र; социалистическая демокрáтия समाजवादी जनतंत्र 2. जनवाद, जनतंत्र; профсоюзная демокрáтия ट्रेड-यूनियन का जनवाद

демонстрáци/я, -и *ж* 1. प्रदर्शन, जलूस; демонстрáция трудящихся मेहनतकशों का प्रदर्शन; мирная демонстрáция शांतिपूर्ण प्रदर्शन; прáзд-

ничная демонстра́ция उत्सव-प्रदर्शन ; идти́ на демонстра́цию प्रदर्शन में जाना ; уча́ствовать в демонстра́ции प्रदर्शन में शामिल होना 2. प्रदर्शन ; демонстра́ция мод फ़ैशन का प्रदर्शन, फ़ैशन-परेड ; демонстра́ция но́вого кинофи́льма नयी फ़िल्म का प्रदर्शन

демонстри́р/оваться, -уюсь, -уешься, -уются *несов.* प्रदर्शित होना ; в кинотеа́трах го́рода демонстри́руется но́вый инди́йский документа́льный фильм नगर के सिनेमा-घरों में भारत की नयी वृत्त-फ़िल्म प्रदर्शित हो रही है।

де́нежн/ый, *-ая,* -ое, -ые मौद्रिक, मुद्रा- ; де́нежный перево́д मनी-आर्डर, धनादेश ; де́нежная по́мощь वित्तीय सहायता ; де́нежная рефо́рма मुद्रा-सुधार

день, дня *м* 1. दिन, रोज़ ; зи́мний день जाड़ों का दिन ; со́лнечный день धुपहला (धूपवाला) दिन ; в два часа́ дня दिन के दो बजे ; в конце́ дня दिन के अंत में ; в середи́не дня दिन के बीच में, दिन दोपहर, दिन दहाड़े ; дни ста́ли коро́че दिन छोटे हो गये। 2. दिन ; ка́ждый день हर दिन ; на друго́й день, на сле́дующий день अगले दिन ; це́лый день दिन भर ; верну́ться че́рез три дня तीन दिन के बाद वापस आना (आ जाना) ; уе́хать на не́сколько дней कुछ दिनों के लिए चला जाना ; в году́ 365 дней साल में ३६५ दिन हैं। 3. दिन ; трудово́й день काम का दिन ; श्रम-दिन ; рабо́чий день продолжа́ется во́семь часо́в काम का दिन आठ घंटे जारी रहता है। 4. *кого-чего* दिवस, दिन ; день рожде́ния जन्म-दिन, जन्म-दिवस; День учи́теля शिक्षक-दिवस ; День шахтёра खनक-दिवस ; 8 ма́рта — Междунаро́дный же́нский день ८ मार्च अंतर्राष्ट्रीय महिला-दिवस है। 5. (*тк. мн.*) दिन ; дни мо́лодости जवानी के दिन ; в дни войны́ युद्ध के दिनों में ◇ изо дня́ в де́нь दिन-प्रतिदिन, दिन-बदिन, दिनोंदिन ; на днях कुछ दिन हुए, हाल ही में ; कुछ दिनों के बाद ; на днях он бу́дет сдава́ть экза́мены कुछ दिनों में वह परीक्षाओं में बैठेगा। ; на днях она́ уе́хала отдыха́ть कुछ दिन हुए वह आराम करने [चली] गयी।

де́ньги, де́нег, деньга́м *мн.* पैसा, रुपया, धन; *заплати́ть* де́ньги в ка́ссу कैश-काउंटर पर पैसा देना (दे देना) ; зараба́тывать де́ньги पैसा कमाना ; положи́ть де́ньги в кошелёк पैसा बटुए में रख (डाल) देना ; тра́тить де́ньги पैसा ख़र्च करना

депута́т, -а *м* प्रतिनिधि, सदस्य ; депута́т Верхо́вного Сове́та СССР सोवियत संघ की सुप्रीम सोवियत का सदस्य ; Сове́ты наро́дных депута́тов जन-प्रतिनिधियों (जन-सदस्यों) की सोवियतें

деревéнск/ий, -ая, -ое, -ие ग्रामीण, ग्राम-, देहाती ; деревéнская у́лица देहाती सड़क

дере́вн/я, -и *ж* (*мн.* дере́вни, дерев/е́нь, -ня́м) गाँव, ग्राम, देहात ; больша́я дере́вня बड़ा गाँव ; жить в дере́вне गाँव में रहना ; прие́хать из дере́вни गाँव से आना (आ जाना)

де́рев/о, -а *с* (*мн.* дерéвь/я, -ев) 1. पेड़, वृक्ष ; высо́кое де́рево ऊँचा पेड़ ; ли́ственные дере́вья पत्तोंवाले


де́рево

पेड़ ; плодо́вые дере́вья फल के पेड़; хво́йные дере́вья शंकुधर वृक्ष, कोनिफ़रस पेड़ ; пе́ред окно́м растёт де́рево खिड़की के सामने पेड़ उग रहा है। 2. (*мн. нет*) लकड़ी, काठ

деревя́нн/ый, -ая, -ое, -ые लकड़ी का ; деревя́нные игру́шки लकड़ी के खिलौने ; деревя́нная ло́жка लकड़ी का चम्मच ; деревя́нный стол लकड़ी की मेज़

держ/а́ть, -у́, де́рж/ишь, -ат *несов.* 1. *кого-что* रखना, थामना, सँभालना ; держа́ть ло́жку चम्मच रखना ; держа́ть портфе́ль в пра́вой руке́ बैग को दायें हाथ में रखना ; держа́ть ребёнка за́ руку बच्चे का हाथ पकड़े (थामे) होना ; держа́ть сы́на на рука́х बेटे को गोद (बाँहों) में उठाये रखना ; держа́ть стака́н गिलास रखना 2. *что* रखना ; держа́ть ру́ки за спино́й पीठ के पीछे हाथ रखना ; высоко́ держа́ть го́лову सिर को ऊँचा रखना 3. *что* रखना; держа́ть кни́ги в шкафу́ किताबों को अलमारी में रखना ; держа́ть цветы́ на окне́ फूल खिड़की पर रखना 4. *кого* रखना ; держа́ть кого́-нибудь в плену́ किसीको क़ैद में रखना ; держа́ть кого́-нибудь под аре́стом किसीको हिरासत में रखना ◇ держа́ть отве́т за что́-нибудь किसी काम का उत्तरदायी (ज़िम्मेदार, जवाबदेह) होना ; держа́ть под контро́лем नियंत्रण में रखना ; держа́ть речь भाषण देना (करना); держа́ть себя́ в рука́х अपनेको सँभालना ; держа́ть сло́во वादा पूरा करना, वचन निभाना, बात रखना

держ/а́ться, -у́сь, де́рж/ишься, -атся *несов.* 1. *за кого-что* पकड़ना, थामना, पकड़े (थामे) रखना (रहना); टेकना ; держа́ться руко́й за пери́ла जंगले को पकड़े रखना ; он встал, держа́сь за край крова́ти वह पलंग का किनारा टेककर उठा। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) *на чём* टिकना; सँभलना; карти́на де́ржится на гвозде́ तसवीर कील पर टिकी हुई है। ; по́лка е́ле де́ржится रैक (तख़्ता) मुश्किल से टिका हुआ है। 3. व्यवहार (बरताव) करना ; держа́ться скро́мно नम्रता से व्यवहार करना ; держа́ться уве́ренно विश्वासपूर्वक व्यवहार करना ; она́ хорошо́ держа́лась на сце́не उसने मंच पर अच्छी तरह व्यवहार किया। 4. *чего*: держа́ться пра́вой стороны́ दायीं ओर चलना

десе́рт, -а *м* डेसर्ट; на десе́рт डेसर्ट के लिए

десе́ртн/ый, -ая, -ое, -ые डेसर्ट- ; десе́ртная ло́жка डेसर्ट का चम्मच

деся́т/ок, -ка *м* दस ; दसी; деся́тки тру́дностей दसियों कठिनाइयाँ; деся́ток яи́ц दस अंडे

деся́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* दसवाँ; деся́тый ваго́н दसवाँ डब्बा ; в деся́том часу́ नौ बजे के बाद, नौ बजने पर

де́сять, десяти́ *числ.* दस ; де́сять книг दस किताबें ; де́сять лет दस साल ; де́сять челове́к दस आदमी ; магази́н откры́т с десяти́ часо́в утра́ दुकान सुबह के दस बजे से खुली है।

де́ти, дете́й, де́тям, дете́й, детьми́, о де́тях *мн.* 1. (*употр. в знач. мн. к* ребёнок) बच्चे ; де́ти шко́льного

во́зраста स्कूली उम्र के बच्चे ; спекта́кль для дете́й बच्चों के लिए तमाशा (खेल); де́ти игра́ют в саду́ बच्चे बाग़ में खेल रहे हैं। 2. बच्चे, बाल-बच्चे ; у него́ уже́ взро́слые де́ти उसके सयाने बच्चे हैं। ; у них нет дете́й उनके बच्चे नहीं हैं।

де́тск/ий, -ая, -ое, -ие बचकाना, बच्चों का, बाल- ; де́тские боле́зни बच्चों की बीमारियाँ, बाल-रोग ; де́тский во́зраст बचपन की उम्र, बचकानी उम्र, बालावस्था ; де́тские го́ды बचपन, बालावस्था ; де́тские и́гры बच्चों के खेल, बाल-क्रिड़ाएँ ; де́тская ко́мната बच्चों का कमरा, बाल-कक्ष ; де́тская оде́жда बचकाना वस्त्र ◇ де́тский дом अनाथालय, अनाथ बच्चों का घर ; де́тский сад किंडरगार्टेन, बालोद्यान

де́тств/о, -а *с* (*мн. нет*) बचपन, बालावस्था ; счастли́вое де́тство सुखी (भाग्यशाली) बचपन ; друзья́ де́тства बचपन के मित्र ; в де́тстве он жил в дере́вне बचपन में वह गाँव में रहता था।

дёшево *нареч.* सस्ता, सस्ते में ; дёшево купи́ть सस्ता (सस्ते में) ख़रीदना (ख़रीद लेना); прода́ть что́-нибудь дёшево किसी चीज़ को सस्ता (सस्ते में) बेच देना

дешёв/ый, -ая, -ое, -ые; дёшев, дешева́, дёшев/о, -ы (*сравн. ст.* деше́вле) सस्ता, कमक़ीमत ; дешёвый костю́м सस्ता सूट ; дешёвые проду́кты सस्ती खाने-पीने की चीज़ें ; купи́ть по дешёвой цене́ सस्ते दाम पर ख़रीदना (ख़रीद लेना)

де́ятел/ь, -я *м* कार्य-कर्त्ता, कर्त्ता, कर्मी ; де́ятели нау́ки, иску́сства и культу́ры विज्ञान, कला तथा संस्कृति के कार्य-कर्त्ता ; выдаю́щийся госуда́рственный де́ятель प्रमुख राज-नेता ; обще́ственный де́ятель सामाजिक (सार्वजनिक) कार्य-कर्त्ता ; полити́ческий де́ятель राजनीतिक कार्य-कर्त्ता, राजनीतिज्ञ

де́ятельност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) कार्य, काम, काम-काज ; कार्यवाही, काररवाई ; де́ятельность на бла́го наро́да जनता की भलाई के लिए कार्य ; госуда́рственная де́ятельность सरकारी काम-काज, राज-कार्य ; нау́чная де́ятельность वैज्ञानिक कार्य ; обще́ственная де́ятельность सामाजिक कार्य ; революцио́нная де́ятельность क्रांतिकारी कार्य, क्रांतिकारी काररवाइयाँ ; трудова́я де́ятельность श्रमिक कार्य

джем, дже́ма *м* जैम ; мали́новый джем रसभरी का जैम ; я́блочный джем सेब का जैम

диале́ктик/а, -и *ж* (*мн. нет*) द्वंद्ववाद

диалекти́ческ/ий, -ая, -ое, -ие द्वंद्वात्मक, द्वंद्ववादी ; диалекти́ческий материали́зм द्वंद्वात्मक भौतिकवाद

диа́метр, -а *м* व्यास ; диа́метр кру́га वृत्त का व्यास

дива́н, -а *м* [लंबा] सोफ़ा ; лежа́ть на дива́не सोफ़ा पर लेटना ; сесть на дива́н सोफ़ा पर बैठ जाना

дива́н

дие́т/а, -ы *ж* परहेज, पथ्य ; соблюда́ть дие́ту पथ्य खाना

диети́ческ/ий, -ая, -ое, -ие परहेज़ी, पथ्य-; диети́ческое пита́ние परहेज़ी खाना, पथ्य-भोजन

ди́к/ий, -ая, -ое, -ие जंगली, वनैला; ди́кий виногра́д जंगली अंगूर; ди́кие зве́ри जंगली जानवर; ди́кая *ло́шадь* जंगली घोड़ा

диктату́р/а, -ы *ж* अधिनायकत्व, एकाधिपत्य; диктату́ра пролетариа́та सर्वहारा-[वर्ग का] अधिनायकत्व (एकाधिपत्य)

ди́ктор, -а *м* उद्घोषक, वाचक; ди́ктор ра́дио आकाश-वाणी का उद्घोषक, रेडियो का एनाउनसर; ди́ктор телеви́дения टेलीविज़न (दूरदर्शन) का उद्घोषक

дипло́м, -а *м* 1. डिगरी, डिप्लोमा; дипло́м инжене́ра इंजीनियर की डिगरी, इंजीनियर का डिप्लोमा; получи́ть дипло́м об оконча́нии университе́та विश्वविद्यालय का डिप्लोमा प्राप्त करना (कर लेना) 2. प्रमाण-पत्र; उपाधि-पत्र; дипло́м лауреа́та Госуда́рственной пре́мии राजकीय पुरस्कार-विजेता का प्रमाण-पत्र; дипло́м пе́рвой сте́пени प्रथम श्रेणी का उपाधि-पत्र

диплома́т, -а *м* राजनयिक, कूटनीतिज्ञ; иностра́нные диплома́ты विदेशी राजनयिक

дипломати́ческ/ий, -ая, -ое, -ие राजनयिक, कूटनीतिक, दौत्य; дипломати́ческий представи́тель राजनयिक (कूटनीतिक) प्रतिनिधि; прекрати́ть дипломати́ческие отноше́ния राजनयिक (कूटनीतिक) संबंध तोड़ना (तोड़ देना); установи́ть дипломати́ческие отноше́ния राजनयिक (कूटनीतिक) संबंध स्थापित करना (कर देना)

дипло́мн/ый, -ая, -ое, -ые: дипло́мная работа डिगरी-प्रबंध

дире́ктор, -а *м* (*мн.* директор/а́, -о́в) निदेशक, संचालक, डाइरेक्टर; дире́ктор заво́да कारख़ाने का निदेशक (डाइरेक्टर); дире́ктор теа́тра थियेटर का निदेशक (डाइरेक्टर); дире́ктор шко́лы हेड-मास्टर

дирижёр, -а *м* संगीत-निर्देशक, कंडक्टर, आर्केस्ट्रा का मुखिया; дирижёр хо́ра कोरस का संगीत-निर्देशक (कंडक्टर); орке́стр под управле́нием изве́стного дирижёра प्रसिद्ध कंडक्टर द्वारा निर्दिष्ट आर्केस्ट्रा

диссерта́ци/я, -и *ж* थीसिस, शोध-प्रबंध; рабо́тать над диссерта́цией थीसिस लिखना (तैयार करना)

дисципли́н/а, -ы *ж* (*мн. нет*) अनुशासन; парти́йная дисципли́на पार्टी-अनुशासन, दलीय अनुशासन; трудова́я дисципли́на श्रम-अनुशासन; шко́льная дисципли́на स्कूली अनुशासन, स्कूल में अनुशासन; наруша́ть дисципли́ну अनुशासन भंग करना; подде́рживать дисципли́ну अनुशासन [बनाये] रखना; соблюда́ть дисципли́ну अनुशासन का पालन करना, अनुशासन मानना

длин/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) लंबाई; длина́ стола́ मेज़ की लंबाई; длина́ у́лицы सड़क की लंबाई; доска́ длино́й в метр एक मीटर लंबा तख़्ता; дости́чь пятна́дцати киломе́тров в длину́ पंद्रह किलोमीटर की लंबाई तक पहुँच जाना; измеря́ть длину́ ко́мнаты कमरे की लंबाई मापना

дли́нн/ый, -ая, -ое, -ые; дли́нен, длинна́, дли́нн/о, -ы 1. लंबा; дли́нные во́лосы लंबे बाल; дли́нная доро́га लंबा रास्ता; дли́нная доска́

लंबा तख़्ता ; длúнное плáтье लंबा फ़्राक ; длúнная ýлица लंबी सड़क 2. लंबा, दीर्घ ; длúнный вéчер लंबी संध्या ; длúнный доклáд लंबी रिपोर्ट

длúтельн/ый, -ая, -ое, -ые; длúтелен, длúтельн/а, -о, -ы लंबा ; длúтельная командирóвка लंबा मिशन ; длúтельный óтпуск लंबी छुट्टी ; длúтельное отсýтствие लंबी अनुपस्थिति

для *предлог с род.* 1. के लिए, के वास्ते ; का ; всё для побéды सब कुछ विजय के लिए ; местá для пассажúров с детьмú बच्चोंवाले यात्रियों की सीटें ; пóлка для книг किताबों का तख़्ता (रैक) ; я́щик для пúсем и газéт पत्र-पेटी ; я э́то сдéлаю для вас मैं यह आपके लिए करूँगा । 2. के लिए ; курúть — врéдно для здорóвья सिगरेट पीना स्वास्थ्य के लिए हानिकारक है । ; прогýлки полéзны для детéй सैर-सपाटे बच्चों के लिए लाभकारी हैं ।

днев/óй, -áя, -óе, -ы́е दैनिक, दिन का ; дневнóе врéмя दिन का समय; дневнáя нóрма рабóты काम का दैनिक कोटा ; дневнóй свет दिन का प्रकाश; рабóтать в дневнýю смéну दिन की पाली में काम करना

днём *нареч.* दिन को (में) ; днём он рабóтает, а вéчером ýчится दिन में वह काम करता है और शाम को पढ़ता है । ; *ýтром на ýлице бы́ло* хóлодно, днём стáло теплó सुबह को बाहर ठंड थी, दिन को गरमी हो गयी ।

дно, дна *с* 1. (*мн. нет*) तल, तली; дно рекú नदी की तली ; рóвное дно हमवार तल (तली) ; на дне óзера झील की तली पर ; подня́ть со дна мóря समुद्र की तली से उठाना (उठा लेना) 2. (*мн.* дóнь/я, -ев) पेंदा, तली ; дно бóчки पीपे का पेंदा ; дно лóдки नाव का पेंदा, नाव की तली ; дно я́щика बकस की तली ; перевернýть кастрю́лю вверх днóм पतीले को उलटा (औंधा) कर देना ◇ идтú ко дну डूबना

до *предлог с род.* 1. (*часто с предлогами* «от» *и* «с») तक ; от восхóда до закáта सूर्योदय से सूर्यास्त तक ; от десятú до двадцатú दस से बीस तक ; от Москвы́ до Ленинграда मास्को से लेनिनग्राद तक ; от начáла до концá शुरू से अंत तक ; с утрá до вéчера सुबह से शाम तक ; до отхóда пóезда остáлось пять минýт रेल-गाड़ी छूटने तक पाँच मिनट रहे । ; до рекú ужé блúзко नदी अभी निकट है । 2. तक ; борьбá до пóлной побéды पूर्ण विजय तक [की] लड़ाई ; дéти до шестнáдцати лет सोलह वर्ष की आयु तक के बच्चे ; доéхать до гóрода नगर तक आना (आ जाना), नगर तक पहुँचना (पहुँच जाना) ; ждать до вéчера शाम तक प्रतीक्षा करना 3. से पहले (पूर्व) ; до войны́ युद्ध से पहले (पूर्व) ; до революции क्रांति से पहले (पूर्व) 4.: смея́ться до слёз हँसते हँसते आँखों में आँसू आ जाना, इतना हँसना कि आँखों में आँसू आ जाएँ 5. तक ; в зáле помещáется до ты́сячи человéк हाल में हज़ार तक आदमी आते हैं । ; морóз дохóдит до сорокá грáдусов सर्दी चालीस डिगरी तक पहुँचती है । ◇ до тогó, что... इतना कि...,

यहाँ तक कि . . . ; он до того́ уста́л, что сра́зу засну́л वह इतना थक गया था कि फ़ौरन सो गया।

добa̍вить *см.* добавля́ть

добавля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **доба́в/ить,** -лю, -ишь, -ят *сов.*; *что и чего* जोड़ना (जोड़ देना); मिलाना (मिला देना); और देना (दे देना); доба́вить не́сколько слов कुछ शब्द जोड़ देना; добавля́ть са́хару в чай चाय में और चीनी डालना; доба́вить три рубля́ और तीन रूबल देना; мне не́чего доба́вить मुझे और कहने को कुछ नहीं है।

добива́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **доби́ться,** добь/ю́сь, -ёшься, -ю́тся *сов.*; *чего* पाना (पा लेना), प्राप्त (हासिल) करना (कर लेना); доби́ться своего́ अपना काम कर लेना; добива́ться свое́й це́ли अपना उद्देश्य प्राप्त (हासिल) करना (कर लेना); доби́ться успе́ха सफलता प्राप्त करना (कर लेना)

доби́ться *см.* добива́ться

добр/о́, -а́ *с* (*мн. нет*) भला, भलाई; де́лать лю́дям добро́ लोगों का (को) भला करना; жела́ть добра́ भला (भलाई) चाहना; плати́ть за добро́ добро́м भलाई के बदले भलाई करना

доброво́льно *нареч.* अपनी इच्छा से, स्वेच्छा से, स्वेच्छापूर्वक; доброво́льно согласи́ться на что́-нибудь स्वेच्छा से किसी बात पर सहमत हो जाना

доброво́льн/ый, -ая, -ое, -ые ऐच्छिक, स्वेच्छापूर्ण; доброво́льная по́мощь स्वेच्छापूर्ण सहायता; доброво́льный труд ऐच्छिक श्रम

до́бр/ый, -ая, -ое, -ые; добр, добра́, до́бр/о, -ы *и* добры́ दयालु, कृपालु; उदार; до́брое лицо́ उदार चेहरा; до́брая улы́бка उदार मुसकान; до́брый челове́к दयालु (नेक) आदमी ◇ лю́ди до́брой во́ли सद्भावनाशील लोग; до́брый ве́чер! शुभ संध्या!; до́брый день! शुभ दिन!; до́брой но́чи! शुभ रात्रि!; до́брое у́тро! *или* с до́брым у́тром! सुप्रभातम्!; бу́дьте добры́ कृपया, मेहरबानी करके; по до́брой во́ле अपनी इच्छा से

добыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **добы́ть,** добу́д/у, -ешь, -ут (*прош.* до́был, добыла́, добы́л/о, -и) *сов.*; *что* निकालना (निकाल देना, निकाल लेना); प्राप्त (हासिल) करना (कर लेना); добы́ть за сме́ну пятьсо́т тонн руды́ पाली में पाँच सौ टन अयस्क निकाल देना; добыва́ть зо́лото सोना निकालना; добыва́ть ма́сло из семя́н расте́ний पौधों के बीजों से तेल निकालना; добыва́ть нефть तेल निकालना

добы́ть *см.* добыва́ть

добы́ч/а, -и *ж* (*мн. нет*) निकासी; добы́ча не́фти तेल की निकासी; увели́чивать добы́чу у́гля कोयले की निकासी बढ़ाना

дове́ри/е, -я *с* (*мн. нет*) विश्वास, यक़ीन; по́лное дове́рие पूरा विश्वास; выража́ть дове́рие विश्वास व्यक्त करना; завоёвывать дове́рие विश्वास प्राप्त करना; оказывать дове́рие विश्वास (यक़ीन) करना (रखना); относи́ться к кому́-нибудь с дове́рием किसी का (पर) विश्वास करना; по́льзоваться дове́рием това́рищей

साथियों का विश्वास प्राप्त होना ; потеря́ть дове́рие विश्वास (यक़ीन) खोना (खो देना) ; его́ слова́ не заслу́живают дове́рия उसकी बातें विश्वसनीय नहीं हैं।

дове́рить *см.* доверя́ть

доверя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **дове́р/ить,** -ю, -ишь, -ят *сов.* 1. (*тк. несов.*) *кому* विश्वास (यक़ीन) करना (रखना) ; доверя́ть врачу́ डाक्टर पर विश्वास (यक़ीन) करना (रखना) ; солда́ты доверя́ли своему́ команди́ру जवान अपने कमांडर पर विश्वास करते थे। 2. *кого-что и с неопр. кому* सौंपना (सौंप देना), सुपुर्द करना (कर देना) ; बताना (बता देना) ; доверя́ть ба́бушке воспита́ние дете́й बच्चों का पालन-पोषण दादी को सौंपना ; дове́рить та́йну дру́гу मित्र को भेद बता देना ; доверя́ю вам получи́ть мои́ де́ньги अपने पैसे प्राप्त करने का अधिकार आपको देता हूँ।

довести́ *см.* доводи́ть

дово/ди́ть, -жу́, дово́д/ишь, -ят *несов.*; **довести́,** довед/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* довёл, довел/а́, -о́, -и́) *сов.* 1. *кого до чего* पहुँचाना (पहुँचा देना) ; довести́ до до́ма घर तक पहुँचा देना 2. *что до чего* पहुँचाना (पहुँचा देना) ; довести́ желе́зную доро́гу до мо́ря रेलवे को समुद्र[-तट] तक पहुँचा देना ; довести́ рабо́ту до конца́ अंत तक काम कर देना, काम पूरा कर देना 3. *кого-что до чего*: довести́ до отча́яния निराश (हताशा) कर देना; доводи́ть до слёз रुलाना ◇ доводи́ть до све́дения सूचित करना ; довести́ до све́дения дире́ктора о своём возвраще́нии अपनी वापसी के बारे में निदेशक (डाइरेक्टर) को सूचित कर देना

дово́льно *нареч.* 1. प्रसन्नता से, ख़ुशी से ; он дово́льно улыба́лся वह प्रसन्नता (ख़ुशी) से मुसकराया रहा था। 2. काफ़ी, पर्याप्त ; мы шли дово́льно бы́стро हम काफ़ी जल्दी जा रहे थे। ; он дово́льно краси́в वह काफ़ी ख़ूबसूरत है। ; прошло́ дово́льно мно́го вре́мени काफ़ी समय बीत गया। ; ты дово́льно умён तुम काफ़ी अक़्लमंद हो। ; я встал дово́льно ра́но मैं काफ़ी जल्दी जाग उठा। 3. *чего и с неопр.* बस, बस करो ; बाज़ आओ ; дово́льно разгово́ров बस, बातें बंद कर दो। ; дово́льно смея́ться हँसने से बाज़ आओ। ; дово́льно спо́рить बस, वाद-विवाद बंद कर दो। ; дово́льно шуме́ть बस, शोर-गुल बंद कर दो।

дово́льн/ый, -ая, -ое, -ые; дово́лен, дово́льн/а, -о, -ы; *кем-чем* ख़ुश, प्रसन्न, संतुष्ट ; дово́льный вид प्रसन्न मुद्रा ; дово́льное лицо́ प्रसन्न मुख ; дово́льная улы́бка प्रसन्न मुसकान ; зри́тели оста́лись дово́льны но́вым спекта́клем दर्शक नये नाटक से प्रसन्न रहे। ; он дово́лен рабо́той वह काम से ख़ुश (प्रसन्न) है। ; оте́ц дово́лен сы́ном पिता बेटे पर प्रसन्न हैं।

догада́ться *см.* дога́дываться

дога́дыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **догада́/ться,** -юсь, -ешься, -ются *сов.* भाँपना (भाँप लेना), ताड़ना (ताड़ जाना, ताड़ लेना) ; अनुमान (अंदाज़ा) करना (लगाना) ;

догада́ться, как открыва́ется дверь भाँप लेना कि द्वार कैसे खुलता है। ; они́ догада́лись посла́ть телегра́мму उन्हें तार भेजने की बात सूझी। ; я дога́дываюсь, что вы здесь неда́вно मुझे अनुमान है कि आप यहाँ थोड़ी देर से हैं।

догна́ть *см.* догоня́ть

догова́рива/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **договор/и́ться**, -ю́сь, -и́шься, -я́тся *сов.*; *с кем о чём и с неопр.* समझौता करना (कर लेना); सहमत (राज़ी) होना (हो जाना); तय करना (कर देना, कर लेना); догова́риваться о поездке सफ़र की बात तय करना; договори́ться об усло́виях прода́жи बिक्री की शर्तों पर सहमति हो जाना, बिक्री की शर्तें तय करना (कर देना, कर लेना); договори́ться с това́рищем о встре́че साथी से भेंट तय कर देना; мы договори́лись встре́титься за́втра हमने कल मिलना तय कर दिया।

догово́р, -а *м* (*мн.* догово́р/ы, -ов) संधि, समझौता; догово́р о дру́жбе *и* *взаи́мной по́мощи* मित्रता और परस्पर सहायता की संधि; *ми́рный* догово́р शांति-संधि; *заключи́ть* догово́р *о ми́ре* शांति-संधि करना (कर लेना); подписа́ть догово́р *о* культу́рном сотру́дничестве सांस्कृतिक सहयोग की संधि पर हस्ताक्षर करना (कर देना)

договори́ться *см.* догова́риваться

догоня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **догна́ть**, догоню́, дого́н/ишь, -ят (*прош.* догна́л, догнала́, догна́л/о, -и) *сов.* **1.** *кого* [दौड़कर] पकड़ना (पकड़ लेना), जा लेना, बराबर आ पहुँचना; догна́ть това́рищей, кото́рые ушли́ вперёд उन साथियों को जा लेना जो आगे गये। **2.** *кого-что* बराबर पहुँचना (पहुँच जाना), बराबर होना (हो जाना); догна́ть передово́е предприя́тие अग्रणी उद्यम के बराबर हो जाना

доезжа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **дое́хать**, дое́д/у, -ешь, -ут *сов.*; *до чего* आना (आ जाना), पहुँचना (पहुँच जाना); дое́хать до го́рода नगर तक आना (आ जाना); नगर तक पहुँचना (पहुँच जाना); дое́хать до поворо́та и верну́ться मोड़ तक पहुँचकर लौट जाना; дое́хать до це́нтра на метро́ केंद्र तक मैट्रो से पहुँचना (पहुँच जाना); как дое́хать до вокза́ла? स्टेशन तक कैसे पहुँचूं?

дое́хать *см.* доезжа́ть

дожд/а́ться, -у́сь, -ёшься, -у́тся (*прош.* дожда́лся, дождал/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.*; *кого-что* आख़िर (लंबी प्रतीक्षा के बाद) मिलना; дожда́ться отца́ आख़िर पिता से मिलना; дожда́ться письма́ लंबी प्रतीक्षा के बाद पत्र मिलना; *дожда́ться* *побе́ды* आख़िर विजय प्राप्त होना; *дожда́ться* *успе́ха* लंबी प्रतीक्षा के बाद सफलता मिलना; *они́ дожда́ли́сь по́езда* आख़िर उन्हें रेल-गाड़ी मिल गयी।

дождев/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е बरसाती, वर्षा-; дождева́я вода́ बरसाती पानी, वर्षा-जल; дождевы́е ка́пли वर्षा-बिंदु, मेंह की बूँदें

дождли́в/ый, -ая, -ое, -ые; дождли́в, -а, -о, -ы बारिश का; дождли́вый день बारिश का दिन; дождли́вая пого́да बारिश का मौसम

дожд/ь, -я́ *м* वर्षा, वारिश ; ле́тний дождь गरमियों की वारिश ; ме́лкий дождь हलकी वर्षा (वारिश), रिम-झिम ; си́льный дождь भारी (तेज़) वर्षा (वारिश) ; дождь идёт वर्षा (वारिश) हो रही है, पानी आ (बरस, गिर, पड़) रहा है। ; дождь начался́ वारिश शुरू हुई। ; мы возвраща́лись и́з лесу под дождём हम जंगल से वर्षा में लौट रहे थे।

дойти́ *см.* доходи́ть

доказа́тельств/о, -а *с* प्रमाण, सबूत ; приводи́ть доказа́тельства प्रमाण (सबूत) प्रस्तुत (पेश) करना ; служи́ть доказа́тельством чего́-нибудь किसी बात का प्रमाण (सबूत) होना

доказа́ть *см.* дока́зывать

дока́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **дока/за́ть,** -жу́, дока́ж/ешь, -ут *сов.*; *что* प्रमाणित (साबित) करना (कर देना) ; доказа́ть на пра́ктике свои́ зна́ния व्यवहार में अपनी जानकारी साबित कर देना

докла́д, -а *м* 1. भाषण, रिपोर्ट ; докла́д на съе́зде कांग्रेस में रिपोर्ट ; докла́д о косми́ческих полётах अंतरिक्ष-उड़ानों पर रिपोर्ट ; докла́д о междунаро́дном положе́нии अंतर्राष्ट्रीय परिस्थिति पर भाषण ; интере́сный докла́д दिलचस्प भाषण (रिपोर्ट) ; выступа́ть с докла́дом [अपनी] रिपोर्ट पेश करना ; гото́вить докла́д रिपोर्ट तैयार करना ; гото́виться к докла́ду रिपोर्ट की तैयारी करना ; де́лать докла́д भाषण करना (देना), रिपोर्ट देना (पेश करना) 2. रिपोर्ट ; докла́д команди́ру कमांडर को रिपोर्ट

докла́дчик, -а *м* वक्ता, भाषण-कर्त्ता, भाषण-दाता

докла́дыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **долож/и́ть,** -у́, доло́ж/ишь, -ат *сов.*; *что и о чём* भाषण (रिपोर्ट) देना (दे देना) ; सूचना (ख़बर) देना (दे देना) ; доложи́ть команди́ру о выполне́нии зада́ния कमांडर को आदेश पूरा करने की रिपोर्ट देना ; докла́дывать результа́ты (о результа́тах) наблюде́ний निरीक्षण के परिणामों की रिपोर्ट देना

до́ктор, -а *м* (*мн.* доктор/а́, -о́в) डाक्टर ; до́ктор Ивано́ва डाक्टर इवानोवा; до́ктор, разреши́те войти́? डाक्टर, मैं अंदर आ सकता हूँ?, डाक्टर, मैं आऊँ?

докуме́нт, -а *м* 1. दस्तावेज़, काग़ज़, पत्र ; ва́жные докуме́нты महत्वपूर्ण दस्तावेज़ें ; истори́ческий докуме́нт ऐतिहासिक दस्तावेज़ 2. दस्तावेज़ ; прове́рить докуме́нты दस्तावेज़ों की जाँच करना (कर लेना)

долг I, до́лга, *предл.* о до́лге, в долгу́ *м* (*мн. нет*) कर्त्तव्य ; долг пе́ред ро́диной मातृभूमि के प्रति कर्त्तव्य; гражда́нский долг नागरिक कर्त्तव्य ; парти́йный долг पार्टी का कर्त्तव्य ; чу́вство до́лга कर्त्तव्य की भावना ; по до́лгу че́сти मान का कर्त्तव्य (प्रतिष्ठात्मक कर्त्तव्य) निभाते हुए ; вы́полнить свой долг अपना कर्त्तव्य पूरा करना (कर लेना)

долг II, до́лга *и* до́лгу, *предл.* о до́лге, в долгу́ *м* (*мн.* долг/и́, -о́в) क़र्ज़, ऋण ; большо́й долг बड़ा क़र्ज़ (ऋण) ; возврати́ть (отда́ть) долг क़र्ज़ दे देना ; име́ть долги́ क़र्ज़

(ऋण) होना; получи́ть долг с кого́-нибудь किसीसे क़र्ज़ ले लेना ◇ брать в долг उधार लेना ; дава́ть в долг उधार देना

до́лг/ий, -ая, -ое, -ие; до́лог, долга́, до́лг/о, -и (*сравн. ст.* до́льше) लंवा, दीर्घ; до́лгое вре́мя लंवा समय; до́лгие го́ды वहुत वर्षो से, वहुत वर्षों तक ; до́лгая жизнь लंवा जीवन, दीर्घ-जीवन ; до́лгое отсу́тствие लंवी अनुपस्थिति; до́лгий путь लंवा रास्ता; до́лгий срок लंवी अवधि

до́лго *нареч.* देर तक, लंवे समय तक ; до́лго ждать देर तक प्रतीक्षा करना ; до́лго разгова́ривать देर तक वोलना



доли́на

долета́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **доле/те́ть**, -чу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *до чего* [विमान से] पहुँचना (पहुँच जाना); долете́ть до Ленингра́да за час एक घंटे में विमान से लेनिनग्राद पहुँच जाना ; снаря́д долете́л до це́ли गोला लक्ष्य पर पहुँच गया ।

долете́ть *см.* долета́ть

до́лжен, должн/а́, -о́, -ы́ *в знач. сказ.* **1.** *с неопр.* चाहिये ; за́втра мы должны́ встре́титься कल हमें मिलना चाहिये । ; ка́ждый до́лжен рабо́тать हर एक को काम करना चाहिये ।; она́ должна́ э́то сде́лать उसे यह करना चाहिये । ; я до́лжен уе́хать मुझे चला जाना चाहिये, मुझे चला जाना है । **2.** *кому*: он мне до́лжен 100 рубле́й उस पर मेरे १०० रूवल का क़र्ज़ है। ; ско́лько мы вам должны́? हमारे ऊपर आपका क्या क़र्ज़ है ?, हमें आपको कितना देना है ? ◇ должно́ быть शायद, कदाचित् ; должно́ быть, он не придёт शायद वह नहीं आयेगा ।

до́лжност/ь, -и *ж* (*мн.* до́лжности, должносте́й) पद, ओहदा ; отве́тственная до́лжность उत्तरदायित्वपूर्ण पद; назна́чить кого́-нибудь на до́лжность заве́дующего किसीको अध्यक्ष के पद पर नियुक्त कर देना

доли́н/а, -ы *ж* घाटी, वादी ; доли́на реки́ नदी की घाटी ; го́рная доли́на [पहाड़ी] घाटी ; спусти́ться в доли́ну घाटी में उतरना (उतर जाना)

доложи́ть *см.* докла́дывать

до́льше *см.* до́лгий

до́л/я, -и *ж* (*мн.* до́ли, доле́й) हिस्सा, भाग, अंश ; дели́ть на ра́вные до́ли वरावर भागों में वाँटना; в его́ слова́х есть до́ля пра́вды उसके शब्दों में सत्य का एक अंश है । ◇ на мою́ (твою́, его́ *и т. д.*) до́лю доста́лось 10 рубле́й मुझे (तुम्हें, उसे, आदि को) १० रूवल पड़े (नसीव हुए), मेरे (तुम्हारे, उसके, इत्यादि) हिस्से में दस रूवल पड़े (आये) ।

дом, до́ма *и* до́му *м* (*мн.* дом/а́, -о́в) **1.** घर, मकान, भवन ; дом в два этажа́ दोमंज़िला घर ; деревя́нный дом लकड़ी का घर ; ка́менный дом पक्का घर (मकान); войти́ в дом घर में आना (आ जाना), घर के अंदर आना (आ जाना); вы́йти из до́ма घर से वाहर आना (आ जाना), घर से [वाहर] निकलना (निकल जाना) ; жить в но́вом до́ме नये घर में रहना ; стро́ить дома́ घर वनाना, भवन निर्मित करना ;

библиотéка нахóдится в cocéднем дóме पुस्तकालय पड़ोस के मकान में है। 2. घर, मकान; быть дóма घर पर होना (रहना); вы́йти и́з дому घर से [बाहर] निकलना (निकल जाना); держáть в дóме собáку घर में कुत्ता रखना; дойти́ дó дому घर तक आना (आ जाना), घर तक पहुँचना (पहुँच जाना) 3. *чего* घर, गृह, भवन; Дом кни́ги पुस्तक-भवन; Дом культýры संस्कृति-भवन; дом óтдыха आराम-घर, विश्राम-गृह ◇ нá дом घर पर; достáвить посы́лку нá дом पार्सल को घर पर पहुँचा देना; на домý घर में; рабóтать на домý घर में काम करना

дóма *нареч.* घर पर (में); сидéть дóма घर पर पड़ा रहना; вéчером егó не бýдет дóма शाम को वह घर पर नहीं रहेगा।; я забы́л дóма кни́гу मैं घर में किताब भूल गया।

домáшн/ий, -яя, -ее, -ие 1. घर का, घरेलू; домáшний áдрес घर का पता; домáшние делá घर के काम (धंधे); домáшний обéд घर का दोपहर का खाना, घर का मध्याह्न का भोजन; домáшняя одéжда घर का कपड़ा; домáшняя рабóта घर का काम; домáшний телефóн घर का टेलीफ़ोन-नंबर 2. पालतू, घरेलू; домáшние живóтные पालतू जानवर

домóй *нареч.* घर [को]; идти́ домóй घर जाना; позвони́ть домóй घर को टेलीफ़ोन कर देना; мне порá домóй मेरे घर जाने का समय हो गया है।

донести́сь *см.* доноси́ться

доноси́ться, донóс/ится, -ятся *несов.*; **донес/ти́сь**, -ётся, -ýтся *сов.* सुनाई देना; आना (आ जाना); из окнá донóсится пéсня खिड़की से गीत सुनाई दे रहा है।; из сáда доноси́лся зáпах роз बाग़ से गुलाबों की सुगंध आ रही थी।; и́здали донёсся крик दूर से चीख सुनाई दी।

дополнéни/е, -я *с* 1. (*мн. нет*) परिवर्द्धन, अनुपूरण; дополнéние статьи́ нóвыми материáлами नयी सामग्री से लेख का परिवर्द्धन 2. अनुपूरक; дополнéние к инструкции निर्देश का अनुपूरक; приня́ть проéкт со всéми дополнéниями सब अनुपूरकों समेत प्रारूप को स्वीकार करना (कर लेना) 3. कर्म ◇ в дополнéние к чемý-нибудь किसी बात के अतिरिक्त, किसी बात की पूर्त्ति में

дополни́тельн/ый, -ая, -ое, -ые अतिरिक्त; पूरक, अनुपूरक; дополни́тельный вопрóс पूरक (अनुपूरक) प्रश्न; дополни́тельный приём студéнтов छात्रों का अतिरिक्त प्रवेश; получи́ть дополни́тельные свéдения पूरक (अतिरिक्त) जानकारी प्राप्त करना (कर लेना)

допóлнить *см.* дополня́ть

дополня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **допóлн/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *что* जोड़ना (जोड़ देना), बढ़ाना (बढ़ा देना); дополня́ть расскáз подрóбностями बयान में तफ़सीलें जोड़ना

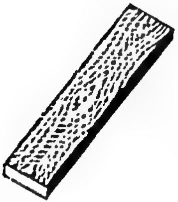
допускá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **допусти́ть**, допущý, допýст/ишь, -ят *сов.* 1. *кого* देना, अनुमति (इजाज़त) देना (दे देना); допусти́ть когó-нибудь к больномý किसीको रोगी के पास आने देना; допусти́ть студéнта к эк-

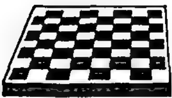
за́менам छात्र को परीक्षाओं में बैठने देना, विद्यार्थी को परीक्षाओं में बैठने की अनुमति देना (दे देना) 2. करना (कर देना); допуска́ть наруше́ния дисципли́ны अनुशासन भंग करना; допусти́ть оши́бку ग़लती करना (कर देना, कर डालना)

допусти́ть *см.* допуска́ть


доро́га

доро́г/а, -и *ж* **1.** रास्ता, सड़क, मार्ग, पथ; доро́га в гора́х पहाड़ों का (में) रास्ता; доро́га в лес जंगल का रास्ता; доро́га на за́пад पश्चिम की ओर का रास्ता; автомоби́льная доро́га मोटर-सड़क; широ́кая доро́га चौड़ा रास्ता (मार्ग), चौड़ी सड़क; дом у доро́ги रास्ते के पास का घर; выезжа́ть на доро́гу रास्ते (सड़क) पर आना (आ पहुँचना); е́хать по доро́ге रास्ते पर जाना; доро́га вела́ к реке́ रास्ता नदी की ओर जा रहा था। **2.** रास्ता, मार्ग; доро́га домо́й घर का रास्ता; дава́ть доро́гу रास्ता (मार्ग) देना; найти́ доро́гу रास्ता ढूंढ़ लेना, मार्ग खोज निकालना; не знать доро́ги रास्ता (मार्ग) न जानना; показа́ть доро́гу रास्ता (मार्ग) दिखाना (दिखा देना) **3.** रास्ता; सफ़र, यात्रा; да́льняя доро́га लंबा रास्ता; लंबा सफ़र, लंबी यात्रा; отдохну́ть по́сле доро́ги सफ़र के बाद सुस्ता लेना; отправля́ться в доро́гу चल देना, चल पड़ना, रवाना होना; простуди́ться в доро́ге रास्ते में ठंड खा जाना; собира́ться в доро́гу सफ़र के लिये तैयारी करना; уста́ть с доро́ги सफ़र से थक जाना ◇ по доро́ге रास्ते में, जाते हुए; по доро́ге в Москву́ मास्को जाते हुए; нам по доро́ге हमारा एक ही रास्ता है।


доска́


ша́хматная доска́

до́рого *нареч.* महँगा; э́та вещь сто́ила о́чень до́рого यह चीज़ बहुत महँगी पड़ी थी।

дорог/о́й, -а́я, -о́е, -и́е; до́рог, дорога́, до́рог/о, -и (*сравн. ст.* доро́же) **1.** महँगा; मूल्यवान्, क़ीमती; дороги́е кни́ги महँगी किताबें; дорого́е пальто́ महँगा कोट; дорого́й пода́рок महँगा उपहार; покупа́ть по дорого́й цене́ महँगे दाम पर ख़रीदना (मोल लेना) **2.** प्रिय, प्यारा; э́та кни́га мне дорога́ как па́мять об отце́ मुझे यह किताब बाप की याददाश्त के तौर पर प्यारी है। **3.** (*тк. полн. ф., употр. в обращении*) प्रिय, प्यारा; дорого́й друг Ва́ся! प्रिय (प्यारे) मित्र वास्या!; дорога́я ма́ма! प्यारी अम्माँ!; дороги́е това́рищи! प्रिय (प्यारे) साथियो!

доро́же *см.* дорого́й *и* до́рого

доро́жк/а, -и *ж* (*мн.* доро́ж/ки, -ек, -кам) पगडंडी; रविश, पटरी; лесна́я доро́жка जंगल की पगडंडी; гуля́ть по доро́жкам па́рка पार्क की रविशों पर टहलना

доск/а́, -и́, *вин.* до́ску *ж* (*мн.* до́ски, досо́к, доска́м) **1.** तख़्ता, पटरा; сосно́вая доска́ चीढ़ का तख़्ता; пили́ть до́ску तख़्ते को चीरना; постро́ить сара́й из досо́к तख़्तों का कोठा बना देना **2.** तख़्ता, पटरी; पट्ट, फलक; доска́ объявле́ний विज्ञापन-पट्ट; мра́морная доска́ संगमरमर का तख़्ता; ша́хматная доска́ बिसात; писа́ть ме́лом на доске́ ब्लैक-बोर्ड पर खड़िया से लिखना; на доске́ вися́т

लेना ; достигáть цéли उद्देश्य (लक्ष्य) प्राप्त (सिद्ध) करना

достигнуть *см.* достигáть

достижéни/е, -я *с* 1. प्राप्ति ; достижéние цéли उद्देश्य की प्राप्ति 2. उपलब्धि , सफलता ; достижéния мировóй наýки विश्व-विज्ञान की उपलब्धियाँ (सफलताएँ) ; трудовы́е достижéния श्रम-उपलब्धियाँ

достóинств/о, -а *с* 1. गुण , ख़ूबी ; достóинства кни́ги पुस्तक के गुण , किताब की ख़ूबियाँ ; имéть мнóго достóинств बहुत गुण होना , बहुत ख़ूबियाँ होना ; оцени́ть по достóинству उचित मूल्यांकन करना (कर देना) ; превозноси́ть чый-нибудь достóинства किसीके गुण गाना, किसीकी ख़ूबियाँ बखानना 2. (*мн. нет*) प्रतिष्ठा , मान , मान-मर्यादा ; чýвство сóбственного достóинства आत्म-सम्मान , आत्म-गौरव ; говори́ть с достóинством आत्म-सम्मान से बोलना ; держáться с достóинством आत्म-सम्मान से व्यवहार करना ; э́то ни́же егó достóинства यह उसकी प्रतिष्ठा के योग्य नहीं है ।

достóйн/ый, -ая, -ое, -ые; достóин, достóйн/а, -о, -ы; *чего* योग्य, लायक़; человéк, достóйный уважéния आदरणीय व्यक्ति

дохóд, -а *м* आय , आमदनी; लाभ, नफ़ा ; большóй дохóд बड़ी आमदनी; госудáрственный дохóд राष्ट्रीय आय; ежегóдный дохóд वार्षिक आय ; трудовы́е дохóды колхóзников सामूहिक किसानों की श्रमिक आय ; давáть (приноси́ть) дохóд लाभ (नफ़ा) देना (पहुँचाना) ; дохóды населéния растýт (увели́чиваются) जनता की आय बढ़ती जा रही है। ; дохóды уменьшáются आय घटती जा रही है।

доходи́ть, дохожý, дохóд/ишь, -ят, *несов.*; **дойти́, дойд/ý, -ёшь, -ýт** (*прош.* дошёл, дошл/á, -ó, -и́) *сов.*; *до чего* 1. पहुँचना (पहुँच जाना) , आना (आ जाना); доходи́ть до стáнции स्टेशन तक पहुँचना (आना); дойти́ до углá и вернýться नुक्कड़ तक जाकर लौटना ; дойти́ пешкóм до дóма घर तक पैदल आना (आ जाना); мы дошли́ до верши́ны холмá हम पहाड़ी की चोटी तक जा पहुँचे। 2. पहुँचना (पहुँच जाना); во врéмя наводнéния водá доходи́ла до сáмых óкон बाढ़ के समय पानी ठीक खिड़कियों तक पहुँचता था। ; лес доходи́л до грани́цы гóрода जंगल नगर की सीमा तक पहुँचता था। 3. पहुँचना (पहुँच जाना); доходи́ть до отчáяния निराशा की स्थिति में पहुँचना

доцéнт, -а *м* असिस्टेंट-प्रोफ़ेसर, रीडर

дочь, дóчери, *твор.* дóчерью, *предл.* о дóчери *ж* (*мн.* дóчери, дочерéй) बेटी , लड़की ; взрóслая дочь सयानी बेटी ; у неё три дóчери उसके तीन बेटियाँ हैं।

дрáм/а, -ы *ж* नाटक , ड्रामा ; дрáмы Чéхова चेख़ोव के नाटक ; теáтр дрáмы и комéдии नाटक व प्रहसन का थियेटर ; постáвить нóвую дрáму नया नाटक प्रस्तुत करना (कर देना) , नये नाटक का प्रस्तुतीकरण करना (कर देना)

драмати́ческ/ий, -ая, -ое, -ие नाटक- , ड्रामा- , नाटकीय ; драмати́ческий актёр ड्रामा-एक्टर , नाटक-अभि-

नेता ; драматический театр ड्रामा-थियेटर

дре́вн/ий, -яя, -ее, -ие पुराना, पुरातन, प्राचीन ; дре́вний го́род पुराना नगर ; дре́вние наро́ды पुरातन जनगण ; дре́вняя страна́ प्राचीन देश ; дре́вние языки́ पुरानी (प्राचीन) भाषाएँ

дрова́, дров, дрова́м *мн.* [ईंधन की] लकड़ी ; берёзовые дрова́ बर्च की लकड़ी ; сухи́е дрова́ सूखी लकड़ी ; топи́ть печь дрова́ми चूल्हे में लकड़ी जलाना

дрож/а́ть, -у́, -и́шь, -а́т *несов.* 1. काँपना ; во вре́мя землетрясе́ния дрожа́л дом भूकंप में घर काँप रहा था। ; пол дрожи́т फ़र्श काँप रहा है। 2. काँपना, थरथराना ; дрожа́ть от стра́ха भय के मारे थरथराना ; дрожа́ть от хо́лода ठंड से काँपना, ठंड से कँपकँपी चढ़ना ; ру́ки дрожа́т от волне́ния घबराहट से हाथ काँप रहे हैं। 3. (*1 и 2 л. не употр.*) काँपना ; го́лос дрожи́т от оби́ды खीझ से आवाज़ काँप रही है।

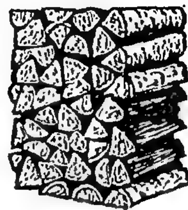
друг I, дру́га *м* (друз/ья́, -е́й, -ья́м) मित्र, दोस्त ; друзья́ де́тства बचपन के मित्र, साथ के खेले ; мой лу́чший друг मेरा श्रेष्ठ मित्र ; ста́рый друг पुराना मित्र (दोस्त) ; они́ давно́ ста́ли друзья́ми वे बहुत समय हुआ मित्र हो गये, वे एक अरसे से दोस्त हो गये। ; у него́ мно́го друзе́й उसके बहुत मित्र हैं।

друг II: друг дру́га एक दूसरे को ; люби́ть друг дру́га एक दूसरे को प्यार करना ; друг дру́гу एक दूसरे को ; помога́ть друг дру́гу एक दूसरे की सहायता करना, एक दूसरे का साथ देना ; друг за дру́гом एक दूसरे के पीछे, एक दूसरे के बाद ; друг о дру́ге एक दूसरे के बारे में ; забо́титься друг о дру́ге एक दूसरे की चिंता करना ; друг с дру́гом एक दूसरे से, आपस में ; знако́миться друг с дру́гом एक दूसरे का परिचय पाना

друг/о́й, -а́я, -о́е, -и́е 1. दूसरा, अन्य ; друго́й челове́к दूसरा आदमी ; взять другу́ю кни́гу दूसरी किताब लेना (ले लेना) ; жить на друго́й стороне́ у́лицы सड़क की दूसरी ओर रहना ; наде́ть друго́й костю́м दूसरा सूट पहन लेना ; прийти́ в друго́й раз (в друго́е вре́мя) दूसरी बार आना (आ जाना) ; уйти́ в другу́ю ко́мнату दूसरे कमरे में जाना 2. *в знач. сущ.* друг/о́й, -о́го *м*; друг/а́я, -о́й *ж*; друг/о́е, -о́го *с* (*мн.* друг/и́е, -и́х) दूसरा ; все други́е दूसरे सब ; тот и друго́й दोनों ; забо́титься о други́х दूसरों की चिंता करना 3. दूसरा, अन्य ; други́ми слова́ми दूसरे शब्दों में ; с друго́й стороны́ दूसरी ओर ; стать други́м челове́ком दूसरा आदमी हो (बन) जाना ; сейча́с друго́е вре́мя अब दूसरा समय (ज़माना) है।

дру́жб/а, -ы *ж* (*мн. нет*) मित्रता, मैत्री, दोस्ती ; дру́жба наро́дов जनगणों की मित्रता ; ста́рая дру́жба पुरानी दोस्ती ; быть в дру́жбе с ке́м-нибудь किसीसे मित्रता (दोस्ती) करना (रखना)

дру́жеск/ий, -ая, -ое, -ие मित्रतापूर्ण, मैत्रीपूर्ण, दोस्ताना ; дру́жеская бесе́да मित्रतापूर्ण बातचीत ; дру́жес-



дрова́



дуб

кая встреча मित्रतापूर्ण भेंट, दोस्ताना मुलाक़ात ; дружеские отношения मित्रतापूर्ण संबंध, मैत्री-संबंध ; дружеская помощь मित्रतापूर्ण सहायता ; дружеский совет मित्रतापूर्ण परामर्श

дружественн/ый, -ая, -ое, -ые; дружествен, дружественн/а, -о, -ы मित्रतापूर्ण, मैत्रीपूर्ण, दोस्ताना, मित्र- ; дружественный визит मैत्री-यात्रा ; дружественное послание मित्रतापूर्ण संदेश ; дружественная страна मित्र-देश, मित्र-राष्ट्र

друж/ить, -у, друж/ишь, -ат *несов.* मित्रता (दोस्ती) करना (रखना); дружить с детства बचपन से दोस्ती करना; дружить с товарищем по работе काम के साथी से (के साथ) मिलना, काम के साथी से (के साथ) दोस्ती करना (रखना); они давно дружат वे एक अरसे से दोस्ती कर रहे हैं।

дружно *нареч.* 1. दोस्ती (मेल) से, घुल-मिलकर ; жить дружно दोस्ती (मेल) से रहना 2. मिल-जुलकर, एक-साथ ; дружно взяться за работу मिल-जुलकर (एक-साथ) काम शुरू करना

дружн/ый, -ая, -ое, -ые; дружен, дружна, дружн/о, -ы 1. हिला-मिला, घुला-मिला ; дружный класс हिली-मिली कक्षा ; дружный коллектив हिला-मिला कर्मी-मंडल (श्रमिक समुदाय); дружная семья हिला-मिला परिवार ; мы дружны с детства हम बचपन से दोस्ती कर रहे हैं, हम बचपन के मित्र हैं। ; я с ним дружен मैं उससे दोस्ती करता हूँ, वह मेरा दोस्त है। 2. मिला-जुला ; дружная работа मिला-जुला काम ; дружные усилия मिले-जुले प्रयत्न

дуб, дуба, *предл.* на дубе, на дубу *м* (*мн.* дуб/ы, -ов) बलूत; старый дуб पुराना बलूत ; в парке росли дубы पार्क में बलूत उग रहे थे।

дубов/ый, -ая, -ое, -ые बलूत का ; дубовый стол बलूत की मेज़

дума/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; подума/ть, -ю, -ешь, -ют *сов.* 1. *о ком-чём, над чем и без доп.* सोचना (सोच लेना); думать над задачей प्रश्न पर सोचना (विचार करना); думать о будущем भविष्य के बारे में सोचना ; о чём думаешь? तुम किस बारे में सोच रहे हो?, तुम किस सोच में पड़े हो? 2. (*тк. несов.*) सोचना, विचार (ख़याल) होना ; думаю, что это правда सोचता हूँ कि यह सच है, मेरा विचार (ख़याल) है कि यह सच है। ; а вы как думаете? और आप क्या सोचते हैं?, और आपका क्या विचार (ख़याल) है? 3. (*тк. несов.*) *с неопр.* सोचना, सोच (ख़याल) करना ; он думает поступать в институт वह उच्च विद्यालय में प्रवेश करने का विचार कर रहा है। 4. *о ком-чём* चिंता (फ़िक्र) करना (कर लेना), ख़याल करना (रखना); думать о детях बच्चों की चिंता (फ़िक्र) करना, बच्चों का ख़याल करना (रखना); думать только о себе अपनी ही चिंता (फ़िक्र) करना, अपने ख़याल में रहना ; надо было подумать о месте для лагеря पड़ाव की जगह की सोच लेनी थी, पड़ाव की जगह की फ़िक्र कर लेनी थी।

ду́р/а, -ы *ж* मूर्ख (बेवकूफ़) औरत ; मूर्ख (बेवकूफ़) लड़की

дура́к, -а *м* मूर्ख, बुद्धू, बेवकूफ़

дуть, ду́ю, ду́ешь, ду́ют *несов.* 1. चलना, बहना ; ду́ет ю́жный ве́тер दक्षिणी हवा चल रही है। ; ве́тер дул с се́вера उत्तर की ओर से हवा चल रही थी। 2. *безл.:* ду́ет от окна́ खिड़की (बाहर) से हवा आ रही है। ; здесь о́чень ду́ет यहाँ तेज़ हवा आ रही है। 3. फूँकना ; дуть на свечу́ बत्ती को फूँकना

дух, ду́ха *м* (*мн. нет*) आत्मा ; भावना ; मनोबल; боево́й дух а́рмии सेना का मनोबल ; во́инский дух सैनिक भावना ; в здоро́вом те́ле здоро́вый дух स्वस्थ शरीर में स्वस्थ आत्मा होती है। ◇ в ду́хе [अच्छे] मूड में ; он был не в ду́хе वह उदास (मनहूस) मूड में था।; бежа́ть во весь дух बेतहाशा (सिर पर पाँव रखकर) दौड़ना ; па́дать ду́хом साहस (हिम्मत) छोड़ना, जी हारना, जी (दिल) छूटना (डूबना)

дух/и́, -о́в *мн.* इत्र ; хоро́шие духи́ अच्छा इत्र ; за́пах духо́в इत्र की [सु]गंध ; от неё па́хло дороги́ми духа́ми उससे महँगे इत्र की ख़ुशबू आ रही थी।

душ, ду́ша *м* फ़ौवारा, फुहारा, शावर; мы́ться под ду́шем फ़ौवारे का स्नान करना, फुहार-स्नान करना

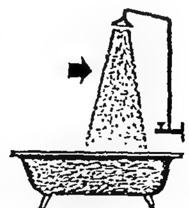
душ/а́, -и́, *вин.* ду́шу *ж* (*мн.* ду́ши, душ) आत्मा ; जान, जी, दिल ; душа́ и те́ло आत्मा और शरीर ; у него́ ве́село на душе́ उसका दिल खिल रहा है। ; у неё до́брая душа́ उसका अच्छा (नेक) दिल है। ◇ в душе́ दिल (मन) में, मन ही मन; в душе́ он был оби́жен दिल (मन) में वह नाराज़ था। ; в глубине́ души́ जी ही जी में, दिल ही दिल [में]; मन ही मन ; люби́ть кого́-нибудь всей душо́й [पूरे] दिल में किसीको प्यार करना ; открыва́ть ду́шу кому́-нибудь किसीके सामने दिल की गाँठ खोलना, किसीसे मन खोलना ; поговори́ть по душа́м с ке́м-нибудь किसीसे दिल खोलकर बात करना ; ему́ э́то бы́ло по душе́ यह उसे भाता (अच्छा लगता) था। ; мне э́то не по душе́ यह मुझे नहीं भाता, इसमें मेरा दिल (मन) नहीं लगता है।; от всей души́ поздравля́ю вас с пра́здником आपको दिल से त्योहार की बधाई देता हूँ। ; у меня́ не лежи́т душа́ к э́тому де́лу इस मामले में मेरा दिल नहीं लगता है।

душе́вн/ый, -ая, -ое, -ые मानसिक; душе́вное состоя́ние मन:स्थिति ; душе́вные страда́ния मानसिक दु:ख

ду́шно *безл. в знач. сказ.* दम घुट रहा है, घुटन है ; в ко́мнате бы́ло ду́шно कमरे में दम घुट रहा था, कमरे में घुटन थी। ; мне ду́шно मेरा दम घुट रहा है।

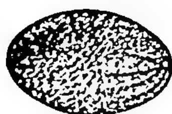
ду́шн/ый, -ая, -ое, -ые दम घुटनेवाला, घुटन-भरा, उमसदार ; ду́шный ве́чер घुटन-भरी शाम ; ду́шный во́здух उमसदार हवा ; ду́шное помеще́ние दम घुटनेवाला कमरा

дым, ды́ма *и* ды́му, *предл.* о ды́ме, в дыму́ *м* (*мн. нет*) धुआँ ; дым от костра́ अलाव का धुआँ; дым от папиро́сы सिगरेट का धुआँ ; задохну́ться в дыму́ धुएँ में दम घुट जाना ;



душ

в ко́мнате бы́ло мно́го ды́му कमरे में बहुत धुआँ था। ; из трубы́ шёл дым चिमनी से धुआँ निकल रहा था। ◇ нет ды́ма без огня́ *погов.* धुएँ के बग़ैर आग नहीं होती।


ды́ня

ды́н/я, -и *ж* ख़रबूज़ा ; спе́лая ды́ня पका (पक्का) ख़रबूज़ा ; есть ды́ню ख़रबूज़ा खाना

дыр/а́, -ы́ *ж* (*мн.* ды́ры, дыр) छेद, सूराख़ ; дыра́ в кры́ше до́ма घर की छत में छेद ; дыра́ на пла́тье फ़्राक में छेद

дыха́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) साँस, श्वास ; дыха́ние больно́го रोगी की साँस ; заде́рживать дыха́ние साँस दबाना (रोकना)

дыш/а́ть, -у́, ды́ш/ишь, -ат *несов.* साँस लेना ; дыша́ть кислоро́дом आक्सीजन की साँस लेना

дя́д/я, -и *м* (*мн.* дя́д/и, -ей) चाचा ; मामा

Е

его́ 1. *см.* он *и* оно́ 2. *нескл.* उसका, इसका ; उसको, इसको, उसे, इसे ; его́ кни́га उसकी किताब ; его́ оте́ц उसके बाप ; его́ пальто́ उसका कोट ; его́ това́рищи उसके साथी

еда́, еды́ *ж* (*мн. нет*) 1. खाना, भोजन ; мыть ру́ки пе́ред едо́й खाना खाने से पहले हाथ धोना ; чи́стить зу́бы по́сле еды́ खाना खाने के बाद दाँत साफ़ करना 2. खाना, भोजन ; вку́сная еда́ मज़ेदार खाना, स्वादिष्ट भोजन ; пригото́вить еду́ खाना तैयार कर देना

едва́ 1. *нареч.* मुश्किल (कठिनाई) से ; बाल-बाल ; он едва́ дошёл до до́ма वह मुश्किल से घर पहुँचा। ; они́ едва́ спасли́сь वे बाल-बाल बच गये। ; я едва́ по́днял чемода́н मैंने मुश्किल से सूटकेस को उठा लिया। 2. *нареч.* थोड़ा-सा, कम ; मुश्किल से ; его́ го́лос едва́ слы́шен उसकी आवाज़ मुश्किल से सुनाई देती है। ; ко́мната едва́ освещена́ कमरे में कम प्रकाश है, कमरे में थोड़ी-सी रोशनी है। ; тропи́нка едва́ заме́тна पगडंडी मुश्किल से दिखाई पड़ती है। 3. *союз* (*часто в форме* едва́ то́лько, едва́ лишь): едва́ [лишь] взошло́ со́лнце, мы отпра́вились в путь सूरज चढ़ते ही हम चल दिये।; едва́ хозя́ин откры́л дверь, соба́ка вы́бежала на у́лицу मालिक के दरवाज़ा खोलते ही कुत्ता बाहर दौड़ निकला। ◇ едва́ ли थोड़ा (थोड़े) ही, शायद ही, विरला (विरले) ही ; едва́ ли он вернётся сего́дня वह शायद ही आज वापस आयेगा। ; они́ едва́ не поссо́рились वे झगड़ते झगड़ते बच गये। ; я едва́ не упа́л मैं गिरते गिरते बचा (बच गया)।

едини́ц/а, -ы *ж* 1. एक 2. इकाई, मात्रक; едини́ца ве́са तौल की इकाई, भार-मात्रक ; едини́ца длины́ लंबाई-मात्रक

единогла́сно *нареч.* एक मत से, सर्वसम्मति से ; его́ предложе́ние бы́ло при́нято единогла́сно उसका प्रस्ताव एक मत से स्वीकृत किया गया था।

еди́нственн/ый, -ая, -ое, -ые एकमात्र ; अकेला ; एक ही ; एकलौता ; еди́нственный брат एकमात्र भाई ;

единственная книга एकमात्र पुस्तक; единственный сын एकलौता बेटा; это единственный выход из положения यह एक ही (एकमात्र) निकास है। ◇ один-единственный एक ही

единств/о, -а *с* (*мн. нет*) **1.** समानता; единство взглядов विचारों की समानता; единство интересов हितों की समानता **2.** एकता; единство мирового пролетариата विश्व-सर्वहारा की एकता; единство партии и народа पार्टी और जनता की एकता; единство теории и практики सिद्धांत और व्यवहार की एकता

един/ый, -ая, -ое, -ые; един, -а, -о, -ы **1.** एक, एकीभूत, संयुक्त; единое мнение एक मत; единый хозяйственный план एकीभूत अर्थ-व्यवस्था की योजना **2.** एक; अविभाज्य, अविभक्त; партия и народ едины पार्टी और जनता एक हैं।

её **1.** *см.* она **2.** *нескл.* उसका, इसका; उसको, इसको, उसे, इसे; её друзья उसके मित्र; её платье उसका फ़्राक

ёж, ежа *м* काँटा-चूहा

ежегодно *нареч.* हर वर्ष (साल), प्रतिवर्ष

ежегодн/ый, -ая, -ое, -ые वार्षिक, सालाना; ежегодная выставка वार्षिक प्रदर्शनी; ежегодный отпуск वार्षिक छुट्टी; ежегодный отчёт वार्षिक विवरण; ежегодные соревнования वार्षिक प्रतियोगिता (प्रतियोगिताएँ)

ежедневно *нареч.* हर दिन, प्रतिदिन, रोज; газета выходит ежедневно समाचार-पत्र हर दिन निकलता है।

ежедневн/ый, -ая, -ое, -ые दैनिक, प्रतिदिन का, रोज़ाना; ежедневная газета दैनिक [पत्र]; ежедневный осмотр больных रोगियों की दैनिक जाँच

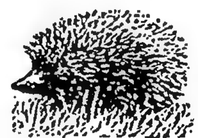
езд/а, -ы *ж* (*мн. нет*) सवारी; езда на велосипеде साइकिल की सवारी; езда на мотоцикле मोटर-साइकिल की सवारी

ездить, езжу, езд/ишь, -ят *несов.* जाना, चलना; सफ़र (यात्रा) करना; ездить на машине गाड़ी में जाना, मोटर पर सवारी करना; ездить на работу в троллейбусе काम पर ट्रालीबस से जाना; ездить поездом ट्रेन से जाना (यात्रा करना); в августе мы часто ездим в деревню за грибами अगस्त [के महीने] में हम खुमियाँ बटोरने अक्सर गाँव जाते हैं।; я езжу за город каждое воскресенье मैं हर रविवार को नगर के बाहर जाता हूँ।

ей *см.* она

еле *нареч.* **1.** मुश्किल (कठिनाई) से; बाल-बाल; он еле дошёл до дома वह मुश्किल से घर पहुँचा।; я еле успел закрыть окно मैं मुश्किल से खिड़की बंद कर पाया। **2.** थोड़ा-सा, ज़रा-सा; лампочка еле светит बत्ती थोड़ी (ज़रा)-सी रोशनी देती है।

ёлк/а, -и *ж* (*мн.* ёлки, ёлок, ёлкам) **1.** फ़र [का पेड़]; около дома росла ёлка घर के पास फ़र का पेड़ उगा था। **2.**: новогодняя ёлка 1) नव-वर्ष का फ़र का पेड़, नव-वर्ष-वृक्ष; украсить ёлку नव-वर्ष-वृक्ष सजाना (सजा देना) 2) नव-वर्ष-वृक्ष का उत्सव; пригласить детей на ёлку



ёж



новогодняя ёлка

नव-वर्ष-वृक्ष के उत्सव पर बच्चों को आमंत्रित कर देना ; пойти́ в шко́лу на ёлку स्कूल में नव-वर्ष-वृक्ष के उत्सव पर जाना

ело́в/ый, -ая, -ое, -ые फ़र के पेड़ (पेड़ों) का, फ़र-वृक्ष-

ель, е́ли *ж* फ़र [का पेड़], फ़र-वृक्ष ; высо́кая ель ऊँचा फ़र-वृक्ष ; на Кра́сной пло́щади поса́жены е́ли लाल चौक में फ़र के पेड़ लगे हैं।

ель

ему́ *см.* он *и* оно́

е́сли *союз* यदि, अगर ; е́сли пойдёт дождь, мы вернёмся домо́й यदि बारिश होगी तो हम घर लौट आयेंगे। ; *е́сли я смогу́, то приду́ за́втра* अगर मुझसे हो सकेगा तो मैं कल आऊँगा। ; закро́й окно́, е́сли бу́дет хо́лодно अगर सर्दी लगेगी तो खिड़की बंद कर दो। ; я был бы рад, е́сли бы вы мне *позвони́ли* मुझे ख़ुशी होगी अगर आप मुझे टेलीफ़ोन कर दें।

есте́ственн/ый, -ая, -ое, -ые प्राकृतिक, क़ुदरती ; есте́ственные бога́тства страны́ देश की प्राकृतिक संपदा ; есте́ственные грани́цы प्राकृतिक सीमाएँ ; есте́ственные нау́ки प्राकृतिक विज्ञान

есть I, ем, ешь, ест, еди́м, еди́те, едя́т (*прош.* ел, е́ла, е́ло, е́ли; *повел.* ешь) *несов.*; **съесть**, съем, съешь, съест, съеди́м, съеди́те, съедя́т (*прош.* съел, съе́ла, съе́ло, съе́ли; *повел.* съешь) *сов.*; *кого-что и без доп.* (*сов. тж. чего*) खाना (खा लेना, खा जाना), भोजन करना (कर लेना) ; есть без аппети́та बिना स्वाद (चाव) के खाना ; есть с аппети́том स्वाद (चाव) से खाना ; есть ка́шу दलिया खाना ; съесть суп सूप पी लेना ; съесть я́блоко सेब खा जाना ; он не ест ры́бы वह मछली नहीं खाता। ; она́ сего́дня ещё ничего́ не е́ла उसने आज अब तक कुछ नहीं खाया। ; ребёнок ел ме́дленно बच्चा धीरे-धीरे खा रहा था। ; я хочу́ есть मुझे भूख लगी है।

есть II *см.* быть

е́хать, е́ду, е́дешь, е́дут *несов.* 1. जाना, चलना ; е́хать без остано́вки बिना रुके जाना ; е́хать бы́стро तेज़ी से जाना ; е́хать на велосипе́де साइकिल पर (से) जाना, साइकिल पर सवार होकर जाना ; е́хать на ло́шади घोड़े पर जाना ; е́хать на маши́не कार (गाड़ी) पर (में, से) जाना ; е́хать на по́езде रेल-गाड़ी में (से) जाना ; е́хать по *доро́ге* रास्ते पर (से) जाना ; е́хать по́ лесу जंगल से जाना ; мы с ним вме́сте е́хали в трамва́е हम उसके साथ ट्राम से (में) जाते रहे। 2. जाना ; за́втра я е́ду в Москву́ कल मैं मास्को जा रहा हूँ। ; това́рищ е́дет на се́вер साथी उत्तर जा रहा है।

ещё *нареч.* 1. और, फिर ; ещё немно́го थोड़ा (कुछ) और ; где́-*либо* ещё कहीं और ; *кто́-либо* ещё कोई और ; мне ну́жно ещё две неде́ли, что́бы зако́нчить рабо́ту मुझे काम पूरा करने के लिए और दो हफ़्ते चाहिये। ; нале́й ещё стака́н *ча́ю* एक और गिलास चाय डाल दो। ; он взял ещё две кни́ги उसने और दो किताबें ले लीं। ; она́ приходи́ла ещё раз वह एक और वार (एक

वार फिर) आयी थी। ; съешь ещё ка́ши और दलिया खा लो। ; я куплю́ ещё два килогра́мма я́блок मैं और दो किलोग्राम सेव लूँगा (ख़रीदूँगा) । 2. ही ; он уе́хал ещё неде́лю наза́д वह एक सप्ताह पहले ही चला गया। ; они́ ста́ли друзья́ми ещё в шко́ле वे स्कूल में ही मित्र हो गये थे। 3. अभी, ही ; ещё вчера́ он был здоро́в अभी कल (कल ही) वह स्वस्थ था। ; мы ещё мо́лоды हम अभी जवान हैं। ; они́ всё ещё не верну́лись वे अभी तक नहीं लौटे। 4. (*при сравн. ст.*) और ; ещё бо́льше और अधिक (ज़्यादा) ; ещё добре́е और दयालु ; ещё моло́же और जवान ; ещё ху́же और वदतर (ख़राब) ; в э́том году́ на́ша кома́нда игра́ет ещё лу́чше इस साल हमारी टीम पहले से (और भी) अच्छा खेलती है।

Ж

ж *см.* же

жа́дн/ый, -ая, -ое, -ые; жа́ден, жадна́, жа́дн/о, -ы 1. लालची ; жа́дный челове́к लालची आदमी; он совсе́м не жа́ден वह विलकुल लालची नहीं है। 2. गहरा ; жа́дный интере́с गहरी रुचि ; жа́дное любопы́тство गहरी जिज्ञासा ; слу́шать с жа́дным внима́нием गहरे ध्यान से सुनना

жа́жд/а, -ы *ж* (*мн. нет*) प्यास, पिपासा, तृष्णा ; си́льная жа́жда कड़ी (सख़्त) प्यास ; испы́тывать жа́жду प्यास लगना, प्यासा होना ; страда́ть от жа́жды प्यास से तड़पना (दु:खित होना)

жале́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **пожале́/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.* 1. *кого* दया करना (कर देना), दया (तरस) आना (आ जाना), तरस खाना ; пожале́ть ребёнка वच्चे पर दया करना (कर देना) 2. *о чём и с союзом «что»* पछताना, पछतावा (अफ़सोस) करना ; жале́ть о про́шлом अतीत पर पछताना ; он пожале́л, что не пошёл в теа́тр उसे खेद (अफ़सोस) हुआ कि वह थियेटर नहीं गया था। 3. *кого-что и чего* वचाना ; рабо́тать, не жале́я сил सारी शक्ति लगाकर काम करना; он жале́л де́ньги (де́нег) वह पैसा वचाता था।

жа́лко *безл. в знач. сказ.* 1. *кого-что и с неопр.*: ей для сестры́ ничего́ не жа́лко वह वहिन के लिए कुछ भी देने को तैयार है। ; ему́ жа́лко вре́мени उसे वक़्त का अफ़सोस है। ; им жа́лко бра́та उन्हें भाई पर दया आती है। ; мне жа́лко тра́тить вре́мя मुझे समय गँवाने का अफ़सोस है, समय गँवाते हुए मुझे खेद हो रहा है। 2. *чего, с неопр. и союзами* «что» *и* «е́сли»: жа́лко уезжа́ть जाने का अफ़सोस है। ; жа́лко, что вы не прие́дете खेद (अफ़सोस) है कि आप नहीं आयेंगे। 3. *чего и с неопр.*: ей бы́ло жа́лко расста́ться с э́той кни́гой उसे यह किताब छोड़ते हुए अफ़सोस हुआ।

жа́лоб/а, -ы *ж* 1. शिकायत ; жа́лобы на одино́чество अकेलेपन की शिकायत ; жа́лобы на плохо́е здоро́вье अस्वस्थता की शिकायत; никто́ не слу-

шал его́ жа́лоб कोई उसकी शिकायतें नहीं सुनता था। 2. आवेदन, शिकायत, नालिश; आवेदन-पत्र; по жа́лобе кого́-нибудь किसीकी शिकायत पर; обрати́ться с жа́лобой в суд अदालत में आवेदन (नालिश) करना; подава́ть жа́лобу на кого́-нибудь किसीके विरुद्ध आवेदन करना, किसीके ख़िलाफ़ नालिश करना (दायर करना, पेश करना)

жа́л/оваться, -уюсь, -уешься, -уются *несов.*; **пожа́л/оваться, -уюсь, -уешься, -уются** *сов.*; *на кого-что* 1. *тж. с союзом* «что» शिकायत करना (कर देना), शिकायत होना; больно́й пожа́ловался врачу́ на плохо́й сон रोगी ने डाक्टर से बुरी नींद की शिकायत की।; на что вы жа́луетесь? (*вопрос, с которым врач обращается к больному*) आपको क्या शिकायत है?; он жа́луется, что у него́ боли́т рука́ उसे शिकायत है कि हाथ में दर्द है। 2. शिकायत करना (कर देना); आवेदन (नालिश) करना (कर देना); жа́ловаться на гру́бость продавца́ विक्रेता की ढिठाई की शिकायत करना; жа́ловаться на плохо́е обслу́живание बुरी परिचर्या की शिकायत करना

жа́лост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) दया, तरस; чу́вство жа́лости दया-भाव; испы́тывать жа́лость к кому́-нибудь किसी पर दया (तरस) अनुभव (महसूस) करना, किसी पर दया (तरस) आना

жаль *безл. в знач. сказ.* 1. *кого-что и с неопр.*: жаль смотре́ть на него́ उसको देखते हुए दया आ रही है।; мне вас жаль मुझे आप पर दया आ रही है, मुझे आपका अफ़सोस है। 2. *чего, с неопр. и союзами* «что» *и* «е́сли»: о́чень жаль! बड़े अफ़सोस की बात!; жаль, е́сли вы не придёте खेद (अफ़सोस) होगा अगर आप नहीं आयेंगे।; жаль расстава́ться विदा होने का अफ़सोस है, विदा होते खेद (अफ़सोस) हो रहा है।; жаль, что на́до уезжа́ть खेद (अफ़सोस) है कि जाना चाहिये।; ему́ жаль про́шлого उसे अतीत पर खेद (अफ़सोस) है। 3. *чего и с неопр.*: для вас мне ничего́ не жаль आपके लिए मुझे किसी चीज का अफ़सोस नहीं है।; ему́ жаль тра́тить де́ньги на кино́ उसे फ़िल्म देखने में पैसा ख़र्च करने का अफ़सोस है।

жар/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) (*часто в знач. сказ.*) गरमी, उष्मा; в ко́мнате жара́ कमरे में गरमी है।; сего́дня си́льная жара́ आज कड़ाके की (सख़्त) गरमी है।; це́лую неде́лю стоя́ла жара́ सप्ताह भर गरमी रही (पड़ी) थी।

жа́рен/ый, -ая, -ое, -ые भुना (भूना) हुआ; жа́реный карто́фель भुना हुआ आलू; жа́реное мя́со भुना हुआ गोश्त; жа́реная ры́ба भुनी हुई मछली

жа́р/ить, -ю, -ишь, -ят *несов.*; **поджа́р/ить, -ю, -ишь, -ят** *сов.*; *что* भूनना (भून देना), तलना (तल देना); жа́рить карто́фель на [сли́вочном] ма́сле मक्खन डालकर (मक्खन में) आलू भूनना (तलना); жа́рить котле́ты कटलेट भूनना (तलना); поджа́рить мя́со на сковороде́ कड़ाही में गोश्त भून (तल) देना

жа́рк/ий, -ая, -ое, -ие 1. गरम, उष्ण-, धूपप्रधान, उष्णप्रधान; жа́ркий день गरम दिन; жа́ркий кли́мат धूपप्रधान जल-वायु; жа́ркая пого́да गरम मौसम; жа́ркие стра́ны गरम (उष्णप्रधान) देश 2. गरम, गरमा-गरम; жа́ркий спор गरम (गरमा-गरम) वहस

жа́рко *безл. в знач. сказ.*: в ко́мнате жа́рко कमरे में गरमी है।; ему́ ста́ло жа́рко उसे गरमी लगी।; мне бы́ло жа́рко मुझे गरमी लग रही थी।; на у́лице жа́рко वाहर गरमी है, वाहर गरमी पड़ रही है।; сего́дня о́чень жа́рко आज वहुत (सख़्त) गरमी है।

жа́тв/а, -ы *ж* (*мн. нет*) कटाई; ию́ль — вре́мя жа́твы जुलाई कटाई का समय है।; начала́сь жа́тва कटाई शुरू हुई।; маши́ны гото́вы к жа́тве मशीनें कटाई के लिए तैयार हैं।

ждать, жду, ждёшь, ждут (*прош.* ждал, ждала́, жда́л/о, -и) *несов.* 1. *кого-что и чего* प्रतीक्षा (इंतज़ार) करना, प्रतीक्षा (इंतज़ार) में होना; ждать авто́буса वस की प्रतीक्षा करना; ждать знако́мых к обе́ду खाना खाने के लिए परिचितों की प्रतीक्षा करना दोपहर के खाने के लिए जान-पहचानियों का इंतज़ार करना; ждать письма́ चिट्ठी की प्रतीक्षा करना; ждать това́рища साथी की प्रतीक्षा करना, साथी का इंतज़ार करना, साथी की प्रतीक्षा में होना, साथी के इंतज़ार में होना; ждать хоро́шей пого́ды अच्छे मौसम की प्रतीक्षा करना; заста́вить ждать प्रतीक्षा (इंतज़ार) कराना; мы до́лго жда́ли трамва́я हमने देर (वहुत समय) तक ट्राम की प्रतीक्षा की।; я бу́ду ждать вас у вхо́да в теа́тр थियेटर के प्रवेश पर मैं आपका इंतज़ार करूँगा। 2. *чего* आशा (उम्मीद) करना; प्रतीक्षा (इंतज़ार) करना; ждать награ́ды पुरस्कार की आशा करना; पुरस्कार की प्रतीक्षा करना; ждать одобре́ния प्रशंसा की आशा करना; प्रशंसा की प्रतीक्षा करना; ждать сочу́вствия सहानुभूति की आशा करना; सहानुभूति की प्रतीक्षा करना

же *и* **ж** *частица* 1. (*употр., чтобы подчеркнуть слово, после которого стоит*): иди́те, вас же вызыва́ют जाइये, आप ही को वुलाते हैं।; когда́ же вы прие́дете? आख़िर आप कव आयेंगे?; мы пое́дем сего́дня же हम आज ही जाएँगे।; я же сказа́л ему́ об э́том मैंने तो उसे इसके वारे में वता दिया। 2. (*употр. для указания на полное сходство или на сравнение*): мы встре́тимся здесь же हम यहीं मिलेंगे।; у него́ есть така́я же кни́га, как у меня́ उसके पास ऐसी ही किताव है जैसी मेरे पास।; э́то был то́т же челове́к यह वही आदमी था।

жева́ть, жую́, жуёшь, жую́т *несов.*, *что* चवाना; жева́ть пи́щу खाना चवाना; жева́ть хлеб [डवल-]रोटी चवाना

жела́ни/е, -я *с* इच्छा, अभिलाषा, ख़्वाहिश; жела́ние уйти́ चला जाने की इच्छा; и́скреннее жела́ние हार्दिक इच्छा; по жела́нию кого́-нибудь किसीकी इच्छा से; про́тив жела́ния кого́-нибудь किसीकी इच्छा के विरुद्ध;

вы́разить жела́ние познако́миться с ке́м-нибудь किसीका परिचय पाने की इच्छा प्रकट करना (कर देना); испо́лнить жела́ние इच्छा पूरी कर देना; *при всём моём жела́нии не* могу́ вам помо́чь बड़ी इच्छा होने पर (होते हुए) भी मैं आपकी सहायता नहीं कर सकता हूँ।

жела́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; по**жела́/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.* 1. *чего, с неопр. и с союзом* «что́бы» चाहना, इच्छा करना (रखना); не сле́дует жела́ть того́, что невозмо́жно एसी वात चाहना नहीं चाहिये जो असंभव है।; он не пожела́л прийти́ उसने आना नहीं चाहा।; она́ жела́ет, что́бы ты верну́лся скоре́е वह चाहती है कि तुम जल्दी वापस आओ।; я не жела́ю ви́деть его́ मैं उसे (उसका मुँह) देखना नहीं चाहता हूँ। 2. *кому чего и с неопр.* चाहना, कामना करना; жела́ть до́лгих лет жи́зни दीर्घ जीवन की कामना करना; жела́ть отцу́ здоро́вья पिता के स्वास्थ्य की कामना करना; пожела́ть това́рищу успе́хов साथी की सफलता चाहना, साथी की सफलता की कामना करना; жела́ю вам попра́виться आपके अच्छा हो जाने की कामना करता हूँ।; разреши́те пожела́ть вам всего́ хоро́шего आपके सुख की कामना करने की अनुमति दीजिये।

железнодоро́жн/ый, -ая, -ое, -ые रेल-, रेल का, रेलवे-; железнодоро́жный биле́т रेल का टिकट; железнодоро́жный ваго́н रेल-डब्बा, रेल का डिब्बा, रेल-गाड़ी; железнодоро́жный вокза́л रेलवे-स्टेशन; железнодоро́жная ли́ния रेलवे-लाइन, रेल-सड़क, रेल-मार्ग; железнодоро́жный мост रेल का पुल; железнодоро́жное сообще́ние रेल-संपर्क; железнодоро́жный тра́нспорт रेल-यातायात

желе́зн/ый, -ая, -ое, -ые लोहे का, लौह; желе́зное ведро́ लोहे की बालटी; желе́зный гвоздь लोहे की कील ◇ желе́зная доро́га रेल, रेलवे, रेल की सड़क; е́хать по желе́зной доро́ге रेलवे से जाना; рабо́тать на желе́зной доро́ге रेलवे पर काम करना

желе́з/о, -а *с* (*мн. нет*) लोहा, लौह; из желе́за लोहे का

жёлт/ый, -ая, -ое, -ые पीला, ज़रद; жёлтая кра́ска पीला रंग; жёлтый цвето́к पीला फूल; пла́тье жёлтого цве́та पीले रंग का फ़ाक

желу́д/ок, -ка *м* उदर, पेट

жен/а́, -ы́ *ж* (*мн.* жёны, жён, -ам) पत्नी, बीवी; жена́ до́ктора डाक्टर की पत्नी; у него́ молода́я жена́ उसकी नौजवान बीवी है।

жена́т/ый, -ые; жена́т, -ы विवाहित, शादीशुदा; жена́тый сын विवाहित बेटा; жена́тый челове́к विवाहत (शादीशुदा) व्यक्ति; он жена́т на арти́стке वह अभिनेत्री से शादी किये हुए है, उसने अभिनेत्री से शादी की है।; он жена́т уже́ четы́ре го́да वह इधर चार साल से शादी किये हुए है।; он ещё не жена́т वह अभी अविवाहित है।

жен/и́ться, -ю́сь, же́н/ишься, -ятся *несов. и сов.* शादी (विवाह) करना (कर लेना); он же́нится на молодо́й де́вушке वह तरुणी से शादी (विवाह) कर रहा है।; он неда́в-

но женился उसने अभी हाल ही में शादी की है। ; сын собирается жениться बेटा शादी (विवाह) करनेवाला है।

жени́х, жениха́ *м* वर, दूल्हा ; жени́х и неве́ста वर-वधू, दूल्हा-दुलहिन; у неё есть жени́х उसका वर (दूल्हा) है।

же́нск/ий, -ая, -ое, -ие जनाना, महिला (नारी, स्त्री, औरत) का, महिला- ; же́нская забо́та महिला (नारी, औरत) की देख-भाल; же́нская кома́нда महिला-टीम ; же́нская оде́жда जनाना कपड़ा ; же́нский пол स्त्री-जाति, नारी-जाति, औरत की जात; же́нская рука́ जनाना (औरत का) हाथ ; же́нский труд नारी-श्रम

же́нщин/а, -ы *ж* नारी, स्त्री, महिला, औरत ; же́нщина-врач लेडी-डाक्टर, महिला-डाक्टर ; краси́вая же́нщина सुंदर नारी (स्त्री), ख़ूबसूरत औरत ; молода́я же́нщина युवती ; пожила́я же́нщина अधेड़ उम्र की औरत ; же́нщина в СССР име́ет ра́вные права́ с мужчи́ной सोवियत संघ में स्त्री और पुरुष के समान अधिकार हैं।

же́ртв/а, -ы *ж* 1. वलि, क़ुरवान ; приноси́ть же́ртву वलि (वलिदान) करना (देना), क़ुरवान (क़ुरवानी) करना ; ра́ди дете́й она́ гото́ва на любы́е же́ртвы वच्चों के लिए वह कोई भी वलि (वलिदान) देने को तैयार है। ; я не могу́ приня́ть ва́шей же́ртвы मैं आपकी वलि नहीं ले सकता हूँ। 2. शिकार ; же́ртва агре́ссии आक्रमण का शिकार ; же́ртвы войны́ युद्ध के शिकार ; он стал же́ртвой несча́стного слу́чая वह दुर्घटना का शिकार हो गया। ; при ава́рии самолёта бы́ли же́ртвы विमान-दुर्घटना में हताहत थे।

же́ртв/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*; **поже́ртв/овать, -ую, -уешь, -уют** *сов.*; *кем-чем* वलि (क़ुरवान) करना (कर देना), वलिदान करना (कर देना); поже́ртвовать любо́вью प्रेम की वलि कर देना (दे देना), प्रेम का वलिदान करना (कर देना) ; же́ртвовать свое́й жи́знью अपने प्राणों की वलि देना, अपनी जान क़ुरवान करना ; же́ртвовать свои́ми интере́сами अपने हितों (स्वार्थों) का त्याग (वलिदान) करना ; же́ртвовать собо́й ра́ди дете́й वच्चों के लिए अपने प्राणों की वलि देना

жест, же́ста *м* संकेत, इशारा ; вырази́тельный жест अभिव्यंजक (भावपूर्ण) संकेत ; сде́лать жест руко́й हाथ का संकेत (इशारा) करना (कर देना) ; он же́стом пригласи́л их сесть उसने इशारे से उनको वैठने का आमंत्रण दिया।

жёстк/ий, -ая, -ое, -ие; жёсток, жестка́, жёстк/о, -и (*сравн. ст.* жёстче) कड़ा, सख़्त, कठोर ; жёсткие во́лосы कड़े (सख़्त) वाल ; жёсткий дива́н कड़ा (सख़्त) सोफ़ा ; жёсткая поду́шка कड़ा (सख़्त) तकिया

жесто́к/ий, -ая, -ое, -ие; жесто́к, жестока́, жесто́к/о, -и 1. क्रूर, कठोर, सख़्त; निर्दय, वेरहम ; жесто́кое обраще́ние क्रूरतापूर्ण व्यवहार ; жесто́кий челове́к क्रूर (कठोर, सख़्त) आदमी 2. उग्र, कठोर, सख़्त ; же-

сто́кий бой कठोर (सख़्त) लड़ाई ; жесто́кая борьба́ उग्र (कठोर) संघर्ष; жесто́кий ве́тер सख़्त हवा ; жесто́кий моро́з कड़ाके का जाड़ा

жесто́ко *нареч.* कड़ाई (कठोरता , सख़्ती) से ; निर्दयता (बेरहमी) से; жесто́ко обраща́ться с ке́м-нибудь किसीके साथ कड़ाई (कठोरता , सख़्ती) का व्यवहार (बरताव) करना

жесто́кост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) क्रूरता ; निर्दयता , बेरहमी ; проявля́ть жесто́кость по отноше́нию к кому́-нибудь किसीसे क्रूरता बरतना

жёстче *см.* жёсткий

жечь, жгу, жжёшь, жгут (*прош.* жёг, жгл/а, -о, -и) *несов.*; сжечь, сожгу́, сожжёшь, сожгу́т (*прош.* сжёг, сожгл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *кого-что* जलाना (जला देना); жечь дрова́ लकड़ी जलाना ; сжечь письмо́ चिट्ठी जला देना

жи́во *нареч.* सजीव (जीवंत) रूप से (में) , सजीव ढंग से ; жи́во интересова́ться вопро́сами литерату́ры и иску́сства साहित्य और कला की समस्याओं में गहरी दिलचस्पी लेना

жив/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; жив, жива́, жи́в/о, -ы **1.** जीवित , ज़िंदा , जीता; жива́я ры́ба ज़िंदा मछली ; живы́е существа́ जीव , प्राणी; его́ роди́тели ещё жи́вы उसके माँ-बाप अभी ज़िंदा (जीते) हैं। **2.** सजीव , फुरतीला ; он о́чень живо́й ребёнок वह बहुत फुरतीला बच्चा है। ; у него́ живо́й хара́ктер उसका सजीव स्वभाव है। **3.** सजीव , जीवंत; живо́е любопы́тство सजीव जिज्ञासा ; приня́ть живо́е уча́стие в спо́ре बहस में सजीव भाग लेना ◇ живо́й приме́р सजीव (जीता-जागता) उदाहरण ; живо́й ум सजीव बुद्धि ; живы́е цветы́ ताज़ा फूल

жи́вопис/ь, -и *ж* (*мн. нет*) चित्र-कला ; चित्रण ; вы́ставка жи́вописи конца́ XVIII ве́ка १८ वीं शताब्दी के अंत की चित्र-कला की प्रदर्शनी ; уро́ки жи́вописи चित्रण के पाठ ; занима́ться жи́вописью चित्रण करना

живо́т, живота́ *м* पेट ; лечь на живо́т पेट के बल लेट जाना

животново́дств/о, -а *с* (*мн. нет*) पशु-पालन ; разви́тие животново́дства पशु-पालन का विकास

живо́тн/ое, -ого *с* जानवर ; पशु ; ко́шка, соба́ка, ло́шадь — дома́шние живо́тные बिल्ली , कुत्ता , घोड़ा पालतू जानवर (पशु) हैं। ; лев — хи́щное живо́тное सिंह हिंसक जानवर है।

жи́дк/ий, -ая, -ое, -ие; жи́док, жидка́, жи́дк/о, -и (*сравн. ст.* жи́же) **1.** (*тк. полн. ф.*) तरल , द्रव ; жи́дкий кислоро́д तरल आक्सीजन ; жи́дкое то́пливо तरल (द्रव) ईंधन **2.** पतला , हलका ; жи́дкая ка́ша पतला दलिया ; жи́дкий суп पतला सूप ; жи́дкий чай पतली (हलकी) चाय

жи́дкост/ь, -и *ж* तरल (द्रव) पदार्थ ; прозра́чная жи́дкость पारदर्शक तरल पदार्थ ; вода́, молоко́, чай — э́то жи́дкости पानी , दूध , चाय तरल पदार्थ हैं।

жи́же *см.* жи́дкий

жи́зненн/ый, -ая, -ое, -ые जीवन- , जीवन का ; жи́зненные потре́бности जीवन की आवश्यकताएँ ; жи́зненный проце́сс जीवन-क्रिया ; жи́зненный

путь जीवन-पथ, जीवन-मार्ग; жизненный уровень जीवन-स्तर, जीवन-मान

жизнь, жизни *ж* 1. जीवन, ज़िंदगी; никто не знает, есть ли жизнь на других планетах कोई नहीं जानता कि दूसरे ग्रहों में जीवन है या नहीं। 2. जीवन, ज़िंदगी; आयु, उम्र; जान, प्राण; жизнь животного पशु का जीवन, जानवर की ज़िंदगी; жизнь человека मानव का जीवन, आदमी की ज़िंदगी; короткая жизнь छोटी आयु; в начале жизни जीवन के आरंभ में, ज़िंदगी के शुरू में; всю жизнь उम्र (आयु) भर; до конца жизни जीवनपर्यंत; интересно прожить жизнь रुचिकर (दिलचस्प) जीवन (ज़िंदगी) जीना; спасти кому-нибудь жизнь किसीकी जान (किसीके प्राण) बचा लेना 3. जीवन, ज़िंदगी; жизнь в городе नगर का जीवन; скучная жизнь नीरस जीवन; вести одинокую жизнь एकांत जीवन जीना (बिताना), अकेली ज़िंदगी बिताना (बसर करना) 4. *какая или чего* जीवन, ज़िंदगी; жизнь общества समाज का जीवन; духовная жизнь человека व्यक्ति का आध्यात्मिक जीवन; культурная жизнь города नगर का सांस्कृतिक जीवन; научная жизнь института उच्च विद्यालय का वैज्ञानिक जीवन; активно участвовать в общественной жизни सामाजिक (सार्वजनिक) जीवन में सक्रिय भाग लेना; произошли важные изменения в политической жизни страны देश के राजनीतिक जीवन में महत्वपूर्ण परिवर्त्तन हुए हैं।

жилищ/е, -а *с* घर, मकान, आवास; строить новые жилища नये घर बनाना, नये घरों का निर्माण करना

жилищн/ый, -ая, -ое, -ые आवासीय, आवास-, रिहायशी; жилищный вопрос आवास-समस्या; жилищное строительство गृह-निर्माण, आवास-निर्माण; улучшать жилищные условия населения जनता की निवास-परिस्थितियाँ (आवासीय व्यवस्था) सुधारना

жил/ой, -ая, -ое, -ые रिहायशी, आवास-, निवास-; жилой дом रिहायशी घर, निवास-घर; жилое помещение रिहायशी मकान

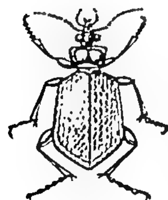
жир, жира *и* **жиру** *м* (*мн.* жир/ы, -ов) चरबी; तेल; рыбий жир मछली का तेल; свиной жир सूअर की चरबी

жирн/ый, -ая, -ое, -ые 1. चरब, चरबीदार; жирный кусок мяса गोश्त का चरब (चरबीदार) टुकड़ा; жирное молоко मलाईदार दूध; жирный суп चरबीदार सूप 2. चिकना; жирное пятно चिकना धब्बा

жител/ь, -я *м* निवासी; жители города नगर के निवासी; жители деревни गाँव के निवासी; жители острова द्वीप के निवासी; городской житель नगर का निवासी, नगर-निवासी, नगरवासी; коренной житель मूल निवासी; сельский житель गाँव (ग्राम) का निवासी, ग्रामवासी

жить, жив/у, -ёшь, -ут (*прош.* жил, жила, жил/о, -и) *несов.* 1. जीना, जीवन (ज़िंदगी) जीना (बिताना, गुज़ारना), जीता (जीवित, ज़िंदा) रहना; жить долго बड़ी उम्र तक जीना; дуб живёт более ста лет बलूत सौ साल से ज़्यादा ज़िंदा रहता

है।; он жил шестьдеся́т лет वह साठ साल जीता रहा।; ры́бы не мо́гут жить без воды́ मछलियाँ पानी के बिना नहीं जी सकती हैं। 2. *где-нибудь* रहना, वसना, निवास करना; жить в дере́вне गाँव में रहना; жить в но́вом до́ме नये घर में रहना; жить в Сове́тском Сою́зе सोवियत संघ में रहना; жить за грани́цей विदेश में रहना; он живёт на пя́том этаже́ वह पाँचवीं मंज़िल पर रहता है।; они́ жи́ли три го́да на се́вере वे तीन साल [तक] उत्तर में रहे। 3. *как-нибудь*: жить ве́село ख़ुशी (मज़े) से जीना; жить дру́жно दोस्ती (मेल) से रहना; жить пло́хо वुरा जीवन विताना, तंगहाल होना; жить хорошо́ अच्छा जीवन विताना, ख़ुशहाल होना 4. *кем-чем*: жить интере́сами наро́да जन-हित-साधन करना; он жил мы́слью о ро́дине वह मातृभूमि का ही विचार करता रहा।; она́ живёт воспомина́ниями वह स्मृतियों पर जिवित है।


жук

жук, -а́ *м* भौंरा; भृंग; गोवरैला

журна́л, -а *м* 1. पत्रिका; нау́чный журна́л वैज्ञानिक पत्रिका; обще́ственно-полити́ческий журна́л सामाजिक-राजनीतिक पत्रिका; опубликова́ть се́рию стате́й в журна́ле पत्रिका में लेख-माला प्रकाशित कर देना; чита́ть журна́лы पत्रिकाएँ पढ़ना; журна́л выхо́дит четы́ре ра́за в год पत्रिका त्रैमासिक है, पत्रिका साल में चार वार निकलती है।; но́вый журна́л бу́дет выходи́ть ка́ждый ме́сяц नई पत्रिका हर महीने निकलेगी। 2. पंजी, रजिस्टर, दैनिक; журна́л для за́писи наблюде́ний पर्यवेक्षण-पंजी; шко́льный журна́л स्कूल का रजिस्टर, क्लास-रजिस्टर; поста́вить оце́нку в журна́ле रजिस्टर में अंक लिख देना

журнали́ст, -а *м* पत्रकार; сове́тские и иностра́нные журнали́сты सोवियत और विदेशी पत्रकार

журнали́стк/а, -и *ж* (*мн.* журнали́ст/ки, -ок, -кам) महिला-पत्रकार; изве́стная журнали́стка प्रसिद्ध महिला-पत्रकार

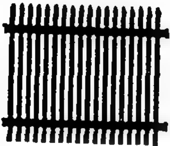
жюри́ *с нескл.* निर्णायक-मंडल, निर्णायक-समिति; входи́ть в соста́в жюри́ ко́нкурса де́тского рису́нка वाल-चित्र-प्रतियोगिता के निर्णायक-मंडल का सदस्य होना

З

за *предлог* I *с вин. и твор.* 1. *с вин.* (*куда?*), *с твор.* (*где?*) के (से) वाहर; के पीछे; से; бро́сить что́-нибудь за окно́ कोई चीज़ खिड़की के वाहर फेंक देना; вы́йти за дверь वाहर जाना; останови́ться за две́рью द्वार (दरवाज़े) के पीछे (वाहर) रुकना (रुक जाना); поверну́ть за́ угол नुक्कड़ के पीछे मुड़ना (मुड़ जाना); стоя́ть за угло́м नुक्कड़ के पीछे खड़ा होना; за окно́м ви́ден лес खिड़की से जंगल दिखाई देता है। 2. *с вин.* (*употр. после глаголов*: сади́ться, сесть, стать, приня́ться, взя́ться *и т. д.*), *с твор.* (*употр. после глаголов*: сиде́ть, стоя́ть *и т. д.*) पर, में; взя́ться за учёбу पढ़ाई में लग जाना; сесть за стол मेज़ पर

बैठ जाना; сидéть за столóм मेज़ पर बैठना; стать за станóк मशीन पर खड़ा हो ना; стоя́ть за станкóм मशीन पर खड़ा हो ना; сади́ться за кни́ги किताबों में लगना; сидéть за кни́гами किताबों में लगा रहना (होना); сади́ться за рабóту काम में लगना (जुटना); сидéть за рабóтой काम में लगा (जुटा) रहना (होना) II *с вин.* 1. *указывает на предмет, которого касаются*: вести́ ребёнка зá руку बच्चे को हाथ पकड़े (थामे) ले जाना; взя́ться за ру́чку двéри दरवाज़े की मुठिया पकड़ (थाम) लेना; держáться за пери́ла जंगला पकड़े (थामे) रखना 2. में, के अंदर (भीतर); зá зиму (за всю зи́му) я ни рáзу не простуди́лся जाड़ों में (के दौरान) मुझे एक बार भी ज़ुकाम नहीं हुआ।; зá ночь снег растáял रात में बर्फ़ पिघल गयी।; подготóвиться к экзáменам за недéлю एक सप्ताह में परीक्षाओं के लिए तैयार हो जाना (तैयारी कर लेना); сдéлать всю рабóту зá день (за оди́н день) एक दिन में पूरा काम कर देना 3. के (से) पहले (पूर्व); зá год до окончáния институ́та उच्च विद्यालय की शिक्षा-पूर्ति के एक साल पहले (पूर्व); зá день до отъéзда प्रस्थान (विदाई) के एक दिन पहले (पूर्व); за час до обéда दोपहर के खाने से एक घंटा पहले (पूर्व) 4. के लिए; благодáрность за пóмощь सहायता के लिए धन्यवाद; наказáние за преступлéние अपराध के लिए दंड; благодари́ть за подáрок उपहार के लिए धन्यवाद देना; уважáть за ум बुद्धि के लिए मानना (आदर करना); за что вы на меня́ сéрдитесь? आप किस लिए मुझसे नाराज़ हैं? 5. के लिए; борьбá за мир во всём ми́ре विश्व-शांति-संघर्ष, विश्व-शांति के लिए संघर्ष; борóться за пéрвое мéсто в соревновáнии प्रतियोगिता में प्रथम स्थान के लिए होड़ करना; голосовáть за какóе-нибудь предложéние किसी प्रस्ताव के पक्ष में मत देना; сражáться за рóдину मातृभूमि के लिए लड़ना 6. के लिए; में, पर; से; за свой счёт, за свои́ дéньги अपने पैसे (दाम) से; купи́ть кни́гу за 80 копéек ८० कोपेक में पुस्तक ख़रीद लेना; продáть карти́ну за двéсти рублéй दो सौ रूबल में तसवीर बेच देना; сдéлать каку́ю-нибудь рабóту за дéньги (за плáту) कोई काम पैसे (वेतन) के लिए करना (कर देना) 7. की जगह, के बदले; дежу́рить за товáрища साथी की जगह ड्यूटी बजाना; сдéлай э́то за меня́ मेरे बदले यह कर दो। 8. (*употр. со словами*: боя́ться, волновáться, беспокóиться, рáдоваться, отвечáть *и т. д.*; рад, сты́дно, стрáшно *и т. д.*) के लिए; боя́ться за чью-нибудь жизнь किसीकी जान के लिए डरना; волновáться (беспокóиться) за детéй बच्चों के लिए घबराना, बच्चों की चिंता करना; рáдоваться за друзéй दोस्तों की सफलता (के सौभाग्य) पर ख़ुश होना; мне сты́дно за вас आपकी वजह से मुझे शर्म आती है।; я рад за тебя́ मैं तुम्हारे कारण प्रसन्न हूँ। III *с твор.* 1. के पीछे; за тáнками дви́галась пехóта टैंकों के पीछे पैदल सेना चल

रही थी। ; иди́ за мной मेरे पीछे चलो। ; соба́ка бежа́ла за хозя́ином कुत्ता मालिक के पीछे भाग रहा था। 2. पर ; день за днём दिन पर दिन ; ме́сяц за ме́сяцем महीने पर महीना ; чита́ть кни́гу за кни́гой पुस्तक पर पुस्तक पढ़ना 3. में, के समय (वक़्त); за рабо́той он забыва́ет обо всём काम करते समय वह सब कुछ भूल जाता है। ; за у́жином разгово́р шёл о пого́де रात के खाने के समय मौसम पर बातचीत हो रही थी। 4. के लिए ; пойти́ в лес за гриба́ми जंगल में खुमियाँ बटोरने जाना ; посла́ть за до́ктором डाक्टर को बुला भेजना; прие́хать за веща́ми सामान के लिए आना (आ जाना); сходи́ть в магази́н за хле́бом डबल-रोटी के लिए दुकान जाना 5. (*употр. с некоторыми глаголами:* наблюда́ть, следи́ть, уха́живать *и т. д.*) का ; наблюда́ть за поря́дком व्यवस्था का निरीक्षण करना ; уха́живать за больны́м रोगी की सेवा (तीमारदारी) करना


забо́р

забасто́вк/а, -и *ж* (*мн.* забасто́в/-ки, -ок, -кам) हड़ताल ; забасто́вка рабо́чих по́рта बंदरगाह-मज़दूरों की हड़ताल; объяви́ть забасто́вку हड़ताल बोल (घोषित कर) देना ; прекрати́ть забасто́вку हड़ताल बंद कर देना

забива́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; заби́ть, забь/ю́, -ёшь, -ю́т *сов.*; *что* गाड़ना (गाड़ देना), गड़ाना (गड़ा देना), ठोंकना (ठोंक देना); забива́ть гво́зди в сте́ну दीवार में कीलें गाड़ना ; заби́ть молотко́м гвоздь हथौड़े से कील गाड़ देना

заби́ть *см.* забива́ть

заблуди́ться, заблужу́сь, заблу́д/ишься, -ятся *сов.* भटकना (भटक जाना), रास्ता भूलना (भूल जाना); заблуди́ться в темноте́ अँधेरे में [रास्ते से] भटक जाना ; де́ти заблуди́лись в лесу́ बच्चे जंगल में भटक गये।

заболе́/ть I, -ю, -ешь, -ют *сов.*, *чем и без доп.* बीमार पड़ना (पड़ जाना), बीमार होना (हो जाना); он заболе́л гри́ппом उसे फ़्लू हो गया।

заболе́/ть II, -ю, -ешь, -ют *сов.* दर्द उठना (उठ जाना), दर्द होने लगना, दर्द करने लगना ; у меня́ заболе́ла голова́ मेरे सिर में दर्द होने लगा, मेरा सिर दर्द करने लगा।

забо́р, -а *м* बाड़, चहारदीवारी ; деревя́нный забо́р लकड़ी की बाड़ (चहारदीवारी); сад окружён забо́ром बाग़ बाड़ से घिरा हुआ है।

забо́т/а, -ы *ж* 1. चिंता, परवाह, फ़िक्र ; забо́та о больно́м रोगी की चिंता (परवाह), रोगी का ख़याल ; забо́та об удовлетворе́нии потре́бностей трудя́щихся मेहनतकश लोगों की आवश्यकताओं की पूर्ति की चिंता; окружи́ть дру́га забо́той मित्र की परवाह करना ; прояви́ть забо́ту о челове́ке मानव की चिंता प्रकट करना (कर देना) 2. चिंता, फ़िक्र, परेशानी ; жить без забо́т निश्चिंत (बेफ़िक्र) रहना ; у него́ сейча́с мно́го забо́т अब उसे बहुत परेशानियाँ (तकलीफ़ें) हैं।

забо́/титься, -чусь, -тишься, -тятся *несов.*; позабо́/титься, -чусь, -тишься, -тятся *сов.*; *о ком-чём* चिंता (परवाह, फ़िक्र) करना (कर लेना), ख़याल करना (कर लेना); забо-

титься о здоро́вье ребёнка बच्चे के स्वास्थ्य की चिंता करना, बच्चे की सेहत की परवाह करना; позабо́титься об отце́ बाप की फ़िक्र कर लेना, बाप का ख़याल कर लेना

забо́тлив/ый, -ая, -ое, -ые; забо́тлив, -а, -о, -ы चिंताशील, फ़िक्रमंद; забо́тливый друг चिंताशील मित्र; забо́тливое отноше́ние चिंताशील व्यवहार

забыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; забы́ть, забу́д/у, -ешь, -ут *сов.* 1. *кого-что и о ком-чём* भूलना (भूल जाना), विस्मृत करना (कर देना); забы́ть а́дрес знако́мых जान-पहचानियों का पता भूल जाना; забы́ть назва́ние кни́ги किताब का नाम भूल जाना; забы́ть о про́шлом अतीत के बारे में भूल जाना; не забыва́йте нас (о нас) हमें न भूलिये। 2. *с неопр. и союзом* «что» भूलना (भूल जाना); не забу́дь посла́ть телегра́мму तार भेजना न भूलो।; она́ забыва́ет вы́ключить свет वह रोशनी बुझाना (बंद करना) भूल जाती है।; они́ забы́ли позвони́ть това́рищу वे मित्र को टेलीफ़ोन करना भूल गये।; я забы́л, что на́до купи́ть газе́ту मैं भूल गया कि समाचार-पत्र ख़रीदना चाहिये। 3. *что* भूलना (भूल जाना); забы́ть уче́бник до́ма घर में पाठ्य-पुस्तक भूल जाना; вы ничего́ не забы́ли в ваго́не? आप डब्बे में कुछ न भूले?

заведе́ни/е, -я *с*: уче́бное заведе́ние शिक्षा-संस्था, शिक्षालय, शिक्षणालय; вы́сшее уче́бное заведе́ние उच्च शिक्षालय

заве́дующ/ая, -ей *ж* अध्यक्षा, संचालिका; заве́дующая библиоте́кой पुस्तकालय-अध्यक्षा

заве́дующ/ий, -его *м* अध्यक्ष, प्रबंधक, संचालक; заве́дующий клу́бом क्लब का प्रबंधक (संचालक); заве́дующий магази́ном दुकान का प्रबंधक (संचालक); заве́дующий отде́лом विभागाध्यक्ष; назна́чить но́вого заве́дующего नया अध्यक्ष (संचालक) नियुक्त कर देना

заверну́ть *см.* завёртывать

завёртыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; заверн/у́ть, -у́, -ёшь, -у́т *сов.*; *что* लपेटना (लपेट देना, लपेट लेना); завёртывать поку́пку в бума́гу ख़रीद को काग़ज़ से लपेटना; заверну́ть ребёнка в одея́ло बच्चे को कंबल से लपेट देना

заверша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; заверш/и́ть, -у́, -и́шь, -а́т *сов.*; *что* समाप्त (ख़तम) करना (कर देना), पूरा करना (कर देना); заверши́ть пятиле́тку в четы́ре го́да पंचवर्षीय योजना को चार साल में पूरा कर देना; заверша́ть строи́тельство электроста́нции बिजली-घर का निर्माण समाप्त करना; досро́чно заверши́ть план второ́го кварта́ла समय से पहले दूसरी तिमही की योजना पूरी करना (कर देना); успе́шно заверши́ть сев बोवाई को सफलतापूर्वक समाप्त कर देना

заверша́/ться, -ется, -ются *несов.*; **заверш/и́ться,** -и́тся, -а́тся *сов.* समाप्त (ख़तम) होना (हो जाना), पूरा होना (हो जाना); рабо́та уже́ заверша́ется काम समाप्त (ख़तम) हो चुका है।; успе́шно заверши́лся по-

последний год десятой пятилетки दसवीं पंचवर्षीय योजना का अंतिम साल सफलता से पूरा हुआ।

завершéни/е, -я *с* (*мн. нет*) समाप्ति; завершéние рабóты काम की समाप्ति; по завершéнии строительства нóвого цéха नयी वर्कशाप के निर्माण की समाप्ति पर

завершúть(ся) *см.* завершáть(ся)

завестú *см.* заводúть

завещá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов. и сов., что кому-чему* वसीयत करना (कर देना), वसीयत में देना (दे देना); картúна завéщана емý дрýгом मित्र ने उसे तसवीर वसीयत कर दी, दोस्त ने उसके नाम तसवीर लिख दी।

завúд/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*; **позавúд/овать, -ую, -уешь, -уют** *сов.*; *кому-чему* जलना, डाह (ईर्ष्या) करना; позавúдовать чьим-нибудь успéхам किसीकी सफलताओं से जलना (ईर्ष्या करना); он никомý не завúдует वह किसीसे ईर्ष्या नहीं करता।

завú/сеть, -шу, -сишь, -сят *несов., от кого-чего* आश्रित होना (रहना), निर्भर होना, निर्भर करना; завúсеть от инострáнной экономúческой пóмощи विदेशी आर्थिक सहायता पर निर्भर होना; в материáльном отношéнии завúсеть от родúтелей आर्थिक मामलों में माँ-बाप के आसरे पर होना; мнóгое завúсит от слýчая बहुत कुछ अवसर पर निर्भर करता है।; успéх дéла завúсит от нас самúх काम की सफलता ख़ुद हमीं पर निर्भर करती है।; э́то от меня́ не завúсело मुझ पर यह निर्भर नहीं था।; я пóлностью завúшу от негó मैं पूरा पूरा उसपर निर्भर हूँ, मैं पूरा पूरा उसके आसरे पर हूँ।

завúсимост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) 1. अधीनता, पराधीनता; निर्भरता; экономúческая и политúческая завúсимость आर्थिक और राजनीतिक पराधीनता; быть в завúсимости от родúтелей माँ-बाप पर आश्रित होना (रहना), माता-पिता के आसरे पर होना 2. निर्भरता; завúсимость прáктики от теóрии सिद्धांत पर व्यवहार की निर्भरता; завúсимость от обстоя́тельств परिस्थितियों पर निर्भरता ◇ *в завúсимости от погóды мы поéдем зá город úли пойдём в музéй* मौसम को देखते हुए हम नगर के बाहर या संग्रहालय जाएँगे।

завúсим/ый, -ая, -ое, -ые अधीन, पराधीन; आश्रित; завúсимые стрáны (госудáрства) अधीन (पराधीन) देश (राष्ट्र); *завúсимый человéк* अधीन व्यक्ति; попáсть в завúсимое положéние अधीन स्थिति में पड़ना (पड़ जाना)

зáвисть, -и *ж* (*мн. нет*) ईर्ष्या, डाह, जलन; возбуждáть зáвисть в кóм-нибудь किसीकी (किसीमें) ईर्ष्या (जलन) भड़काना; испы́тывать чýвство зáвисти по отношéнию к комý-нибудь किसीसे ईर्ष्या करना; с зáвистью смотрéть на чтó-нибудь किसी वस्तु को ईर्ष्या से देखना; егó мýчила зáвисть उसे ईर्ष्या सता रही थी।

завóд, -а *м* कारख़ाना, मिल, फ़ैक्टरी; *завóд сельскохозя́йственных машúн* कृषि-यंत्रों का कारख़ाना, कृषि-मशीनें बनाने का कारख़ाना; посту-

пи́ть на заво́д कारख़ाने में दाख़िल होना ; прийти́ на заво́д कारखाने में काम शुरू करना (कर देना); рабо́тать на заво́де कारख़ाने में काम करना ; уйти́ с заво́да कारख़ाने का काम छोड़ना (छोड़ देना); заво́д выпуска́ет станки́ कारख़ाने में मशीनें बन रही हैं। ; в го́роде постро́ено не́сколько кру́пных заво́дов नगर में कुछ बड़े कारख़ाने बने हैं।

заводи́ть, завожу́, заво́д/ишь, -ят *несов.*; **завести́**, завед/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* завёл, завел/а́, -о́, -и́) *сов.*; *что*: завести́ мото́р इंजन [को] चालू कर देना ; заводи́ть часы́ घड़ी में चाबी देना, घड़ी कूकना, घड़ी की कूक करना

заводск/о́й, -а́я, -о́е, -и́е कारख़ाने (मिल) का, कारख़ाना-, मिल-; заводско́й коллекти́в कारख़ाने का कर्मी-मंडल, कारखाने के कर्मचारीगण ; заводско́й комите́т профсою́за कारख़ाने की ट्रेड-यूनियन-कमिटी; заводска́я террито́рия कारख़ाने का इलाक़ा

завоева́ни/е, -я *с* 1. (*мн. нет*) प्राप्ति ; завоева́ние демократи́ческих прав जनतांत्रिक (जनवादी) अधिकारों की प्राप्ति 2. (*тк. мн.*) उपलब्धियाँ; завоева́ния социали́зма समाजवाद की उपलब्धियाँ

завоева́ть *см.* завоёвывать

завоёвыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **завоева́ть**, завою́/ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* 1. जीतना (जीत लेना); завоёвывать страну́ देश को जीतना 2. प्राप्त करना (कर लेना); завоева́ть дове́рие विश्वास प्राप्त करना (कर लेना); завоева́ть свобо́ду आज़ादी प्राप्त कर लेना ; завоева́ть симпа́тию зри́телей दर्शकों की सहानुभूति प्राप्त करना (कर लेना)

за́втра *нареч.* कल ; он прие́дет за́втра у́тром वह कल सुबह को आयेगा। ; я приду́ за́втра ве́чером मैं कल शाम को आऊँगा। ◇ до за́втра! कल मिलेंगे !

за́втрак, -а *м* नाश्ता, जल-पान ; вку́сный за́втрак मज़ेदार (स्वादिष्ट) नाश्ता (जल-पान) ; на за́втрак бы́ли варёные я́йца и ко́фе नाश्ते में उबले [हुए] अंडे और काफ़ी थी। ; по́сле за́втрака состои́тся экску́рсия नाश्ते के बाद सैर होगी।

за́втрака/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **поза́втрака/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.* नाश्ता (जल-पान) करना (कर लेना); поза́втракав, он ушёл на рабо́ту नाश्ता करके वह काम पर चला गया। ; она́ за́втракала в во́семь часо́в утра́ वह सुबह आठ बजे नाश्ता करती थी।

за́втрашн/ий, -яя, -ее, -ие कल का ; за́втрашний день कल का दिन

завяза́ть *см.* завя́зывать

завя́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **завя/за́ть**, -жу́, завя́ж/ешь, -ут *сов.*; *что* 1. बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना) ; завяза́ть га́лстук टाई बाँध देना ; завяза́ть ле́нту फ़ीता बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना) ; завя́зывать у́зел गाँठ बाँधना 2. बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना); завяза́ть па́лец бинто́м उँगली पर पट्टी बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना); завя́зывать го́рло गले में पट्टी लपेटना (बाँधना) 3. छेड़ना ; शुरू (आरंभ) करना ;

जोड़ना ; завяза́ть знако́мство с ке́м-нибудь किसीसे मेल-जोल कर लेना ; завя́зывать отноше́ния संबंध जोड़ना ; завя́зывать перепи́ску पत्र-व्यवहार शुरू करना ; завя́зывать разгово́р बातचीत छेड़ना

загáдк/а, -и *ж* (*мн.* зага́д/ки, -ок, -кам) 1. पहेली ; дать пра́вильный отве́т на зага́дку पहेली का सही उत्तर देना ; разга́дывать зага́дку पहेली [को] हल करना 2. रहस्य, पहेली ; зага́дки приро́ды प्रकृति के रहस्य, प्रकृति की पहेलियाँ ; его́ наме́рения оста́лись для нас зага́дкой उसके उद्देश्य हमारे लिए पहेली रहे।

заглáви/е, -я *с* शीर्षक, नाम ; загла́вие кни́ги पुस्तक का शीर्षक (नाम)

зáговор, -а *м* षड्यंत्र, साज़िश, कुचक्र ; полити́ческий за́говор राजनीतिक षड्यंत्र (साज़िश) ; организо́вывать (устра́ивать) за́говор षड्यंत्र (साज़िश) करना (रचना) ; раскры́ть за́говор षड्यंत्र (साज़िश) का पता लगाना (लगा लेना) ; сорва́ть *за́говор враго́в ми́ра* शांति के शत्रुओं का षड्यंत्र विफल करना (कर देना), अमन के दुश्मनों की साज़िश नाकाम करना (कर देना)

заговор/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.* बोल उठना, बोलने लगना ; все заговори́ли одновре́менно सब एक-साथ बोल उठे। ; *они́ заговори́ли* об о́бщих знако́мых वे आम जान-पहचानियों के बारे में बोलने लगे। ; ребёнок ско́ро заговори́т बच्चा जल्दी बोलने लगेगा।

загорá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **загор/éть, -ю́, -и́шь, -я́т** *сов.* धूप खाना (खा लेना) ; ле́том она́ си́льно загоре́ла गरमियों में वह बहुत धूप खा गयी, गरमियों में वह धूप से एकदम साँवली हो गयी। ; у него́ загоре́ло лицо́ उसका चेहरा तप गया।

загорá/ться, -ется, -ются *несов.*; **загор/éться, -и́тся, -я́тся** *сов.* 1. आग लगना (लग जाना) ; जलना (जल उठना), सुलगना (सुलग जाना) ; загоре́лся дом घर में आग लगी (भड़क उठी), घर जल उठा। ; загоре́лись дрова́ в печи́ चूल्हे में लकड़ी जल उठी, चूल्हे में लकड़ी सुलग गयी। 2. जलना (जल उठना) ; загоре́лась ла́мпочка बत्ती जल उठी। ; загоре́лся свет रोशनी जल उठी। ◇ глаза́ загоре́лись от ра́дости ख़ुशी से आँखें चमक उठीं, आनंद से आँखें चमकने लगीं।

загорéть(ся) *см.* загора́ть(ся)

задa/вáть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **зад/áть, -а́м, -а́шь, -а́ст, -ади́м, -ади́те, -аду́т** (*прош.* за́дал, задала́, за́дал/о, -и) *сов.*; *что* देना (दे देना) ; *зада́ть* зада́чу सवाल देना (दे देना) ; задава́ть уро́ки [на́ дом] [घर का] सबक़ (काम) देना

задáни/е, -я *с* लक्ष्य ; काम, कार्य ; आदेश, निर्देश ; боево́е зада́ние सैनिक (सामरिक) आदेश ; ва́жное зада́ние महत्वपूर्ण कार्य ; произво́дственное зада́ние उत्पादन का लक्ष्य, उत्पादन-लक्ष्य ; вы́полнить зада́ние लक्ष्य पूरा कर देना ; कार्य पूरा कर देना ; получи́ть зада́ние आदेश (निर्देश) मिलना (मिल जाना) ; запиши́те зада́ние на́ дом घर का काम लिख लीजिये।

задáть *см.* задавáть

задáч/а, -и *ж* 1. सवाल, प्रश्न; лёгкая задáча आसान (हलका) सवाल (प्रश्न); математи́ческая задáча गणित का प्रश्न (सवाल), हिसाव; трýдная задáча मुश्किल (कठिन) सवाल (प्रश्न); реши́ть задáчу по фи́зике भौतिकी का प्रश्न (सवाल) हल कर देना 2. लक्ष्य; काम, कार्य; очередны́е задáчи нарóдного хозя́йства राष्ट्रीय अर्थ-व्यवस्था के आगामी लक्ष्य; выполня́ть задáчу लक्ष्य पूरा करना; постáвить пéред собóй задáчу вы́полнить план до срóка योजना को नियत समय से पूर्व पूरा करने का लक्ष्य अपने सामने रखना (रख देना)

задержáть(ся) *см.* задéрживать(ся)

задéржива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **задерж/áть, -ý, задéрж/ишь, -ат** *сов.*; *кого-что* 1. रोकना (रोक देना); задержáть пóезд на час रेल-गाड़ी को एक घंटे के लिए रोक देना; не задéрживай меня́, я óчень спешý मुझे रोको नहीं, मैं वहुत जल्दी में हूँ। 2. रोकना (रोक देना), पकड़ना (पकड़ लेना); задержáть престýпника अपराधी को रोक देना, अपराधी को पकड़ लेना

задéржива/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **задерж/áться, -ýсь, задéрж/ишься, -атся** *сов.* रुकना (रुक जाना), अटकना (अटक जाना); задержáться в гóроде на недéлю नगर में एक सप्ताह के लिए रुक जाना; задержáться на рабóте कार्य-स्थल में रुक (अटक) जाना

зáдн/ий, -яя, -ее, -ие पिछला, पीछे का; зáдний вагóн पिछला डब्बा; зáднее колесó पिछला (पीछे का) पहिया

задохнýться *см.* задыхáться

задýматься *см.* задýмываться

задýмчив/ый, -ая, -ое, -ые चिंतापूर्ण, चिंतित; задýмчивый взгляд चिंतापूर्ण (चिंतामय) दृष्टि; сидéть с задýмчивым ви́дом चिंतित (चिंता-मग्न) मुद्रा में वैठना

задýмыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **задýма/ться, -юсь, -ешься, -ются** *сов.* सोच में पड़ना (पड़ जाना), सोचना; задýматься над решéнием задáчи प्रश्न के हल के संवंध में सोच में पड़ना (पड़ जाना), प्रश्न के हल पर सोचना; задýматься о бýдущем भविष्य के सोच में पड़ना (पड़ जाना), भविष्य पर सोचना; о чём вы задýмались? आप किस सोच में पड़े हैं?, आप किस वात के वारे में सोच रहे हैं?

задыхá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **задохн/ýться, -ýсь, -ёшься, -ýтся** (*прош.* задóх/ся, -лась, -лось, -лись) *сов.* 1. (*обычно несов.*) दम घुटना, हाँफना, दम (साँस) चढ़ना; задыхáться от бéга भागने के कारण हाँफना (साँस चढ़ना); задыхáться от волнéния घवराहट से दम (साँस) चढ़ना; задыхáться от жары́ गरमी से दम घुटना 2. दम टूटना (टूट जाना), साँस रुकना (रुक जाना); задохнýться в дымý धुएँ में दम टूट जाना, धुएँ में साँस रुक जाना

заезжá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **заéхать, заéд/у, -ешь, -ут** *сов.* जाना, हो आना; заéхать в библиотéку за кни́гами किताबों के लिए पुस्तकालय जाना

зае́хать *см.* заезжа́ть

заже́чь *см.* зажига́ть

зажига́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **заже́чь,** зажгу́, зажжёшь, зажгу́т (*прош.* зажёг, зажгл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *что* जलाना (जला देना), सुलगाना (सुलगा देना); зажига́ть ла́мпу लैंप जलाना (सुलगाना); заже́чь ого́нь आग जलाना (जला देना); *заже́чь* свет रोशनी जला देना; заже́чь сигаре́ту सिगरेट सुलगा देना; заже́чь спи́чку दियासलाई जला देना

заинтересова́ть(ся) *см.* интересова́ть(ся)

зайти́ *см.* заходи́ть

зака́з, -а *м* आर्डर, फ़रमाइश; по зака́зу кого́-нибудь किसीके आर्डर पर, किसीकी फ़रमाइश पर; вы́полнить зака́з आर्डर पूरा करना (कर देना), फ़रमाइश पूरी करना (कर देना); приня́ть зака́з आर्डर लेना (ले लेना), फ़रमाइश क़बूल करना (कर लेना)

заказа́ть *см.* зака́зывать

заказн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е रेजिस्टर्ड; заказно́е письмо́ रेजिस्टर्ड चिट्ठी

зака́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **заказа́ть,** закажу́, зака́ж/ешь, -ут *сов.*; *что* आर्डर देना (दे देना), फ़रमाइश करना (कर देना); मँगाना (मँगा लेना), मँगवाना (मँगवा लेना); बुक करना (कर देना), बुक कराना (करा देना); зака́зывать биле́ты *в теа́тр* थियेटर के टिकट बुक करना (कराना); заказа́ть в ателье́ костю́м सिलाई की दुकान में सूट का आर्डर दे देना; заказа́ть лека́рство दवा मँगा लेना; зака́зывать но́вое обору́дование за грани́цей विदेशों में नया साज़-सामान का आर्डर देना; он заказа́л на второ́е ку́рицу с ри́сом उसने दूसरे आइटम के लिए मुर्ग़ी और चावल का आर्डर दिया।

зака́нчива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **зако́нч/ить,** -у, -ишь, -ат *сов.*; *что* 1. समाप्त (ख़तम) करना (कर देना); зако́нчить докла́д во́время रिपोर्ट समय पर समाप्त (ख़तम) कर देना; зако́нчить письмо́ चिट्ठी समाप्त (ख़तम) कर देना; зако́нчить строи́тельство निर्माण समाप्त कर देना; он зака́нчивает рабо́ту в шесть часо́в ве́чера वह शाम के छे: बजे काम ख़तम करता है। 2. *чем* समाप्त (ख़तम) करना (कर देना); зако́нчить речь приве́тствиями अभिनंदनों के साथ भाषण समाप्त कर देना

зака́нчива/ться, -ется, -ются *несов.*; **зако́нч/иться,** -ится, -атся *сов.* समाप्त (ख़तम) होना (हो जाना); рабо́та зако́нчилась काम ख़तम हुआ।; совеща́ние зако́нчилось по́здно बैठक देर से समाप्त हुई।; строи́тельство фа́брики зака́нчивается в бу́дущем году́ फ़ैक्टरी का निर्माण अगले साल में समाप्त होनेवाला है।

зака́т, -а *м* अस्त; зака́т со́лнца सूर्यास्त

заключа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **заключ/и́ть,** -у́, -и́шь, -а́т *сов.*; *что* 1. *с сою́зом «что»* निष्कर्ष (नतीजा) निकालना (निकाल लेना); из его́ письма́ я заключи́л, что он не зна́ет о после́дних собы́тиях उसकी चिट्ठी से मैंने यह नतीजा निकाला कि नयी घटनाओं के बारे में वह नहीं जानता है। 2. करना (कर देना, कर लेना);

заключа́ть догово́р संधि करना ◇ заключи́ть мир शांति-संधि करना (कर देना, कर लेना); письмо́ заключа́ло в себе́ ва́жные све́дения चिट्ठी में महत्वपूर्ण जानकारी [निहित] थी।

заключа́/ться, -ется, -ются *несов.* [निहित] होना; де́ло заключа́ется в сле́дующем... बात यह है कि...; зада́ча заключа́лась в том, что́бы пра́вильно организова́ть рабо́ту उद्देश्य यह था कि काम का ठीक आयोजन किया जाए।

заключе́ни/е, -я *с* 1. निष्कर्ष, नतीजा; निदान; заключе́ние врача́ डाक्टर का निदान; заключе́ние коми́ссии आयोग (समिति) का निष्कर्ष; сде́лать заключе́ние निष्कर्ष (नतीजा) निकालना (निकाल लेना) 2. उपसंहार; заключе́ние в кни́ге पुस्तक में उपसंहार; в докла́де нет заключе́ния रिपोर्ट में निष्कर्ष नहीं दिया गया है। 3. हिरासत, क़ैद, नज़रबंदी; быть (находи́ться) в заключе́нии हिरासत (हवालात) में होना, नज़रबंद (क़ैद) होना ◇ в заключе́ние он рассказа́л о после́дних новостя́х अंत में उसने ताज़ी ख़बरों के बारे में सुना दिया।

заключи́ть *см.* заключа́ть

зако́н, -а *м* 1. क़ानून, नियम; зако́ны о труде́ श्रम-नियम; основно́й зако́н страны́ देश का आधारभूत नियम; де́йствовать по зако́ну क़ानून (नियम) के अनुसार काम (कार्य) करना; наруша́ть зако́н क़ानून (नियम) का उल्लंघन करना, क़ानून (नियम) तोड़ना (भंग करना); отмени́ть зако́н नियम रद्द करना (कर देना); приня́ть но́вый зако́н नया नियम स्वीकार (पास) करना (कर देना) 2. क़ानून, नियम; зако́ны мышле́ния चिंतन के नियम; зако́ны обще́ственного разви́тия सामाजिक विकास के क़ानून (नियम); изуча́ть зако́ны приро́ды प्रकृति के नियमों का अध्ययन करना

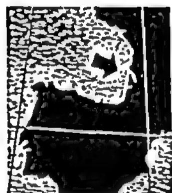
зако́нчить(ся) *см.* зака́нчивать(ся)

закрич/а́ть, -у́, -и́шь, -а́т *сов.* चिल्ला (चीख) उठना; закрича́ть от бо́ли दर्द से चिल्ला (चीख) उठना

закрыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **закры́ть**, закро́/ю, -ешь, -ют *сов.* 1. *что* बंद करना (कर देना); закры́ть дверь на замо́к दरवाज़े को (पर) ताला लगाना (लगा देना); закры́ть кастрю́лю кры́шкой पतीले को ढक्कन से बंद कर देना; закрыва́ть окно́ खिड़की बंद करना; закры́ть шкаф अलमारी बंद कर देना; вход закры́т प्रवेश बंद है। 2. *что* बंद करना (कर देना); закрыва́ть глаза́ आँखें मूँदना (बंद करना); закры́ть зонт छतरी बंद कर देना; закрыва́ть кни́гу किताब बंद करना 3. *кого-что* ओढ़ना (ओढ़ देना, ओढ़ लेना); ढँकना (ढँक देना, ढँक लेना), ढाँकना (ढाँक देना, ढाँक लेना); закры́ть лицо́ рука́ми चेहरे (मुँह) को हाथों से ढाँक (छिपा) लेना; закрыва́ть ребёнка одея́лом बच्चे को कंबल ओढ़ना, बच्चे को कंबल से ढँकना (ढाँकना); во́лосы закрыва́ли лоб बाल माथे को ढँके हुए थे। 4. *что* बंद करना (कर देना), समाप्त करना (कर देना); закрыва́ть вы́ставку प्रदर्शनी बंद करना; закрыва́ть магази́н на обе́д दोपहर के खाने

के लिए दुकान बंद करना ; закры́ть собра́ние सभा समाप्त कर देना ; магази́н закры́т दुकान बंद है। ; э́ту столо́вую закры́ли, но ско́ро откро́ют другу́ю इस भोजनालय को बंद कर दिया गया, लेकिन शीघ्र ही दूसरा खोला जायेगा। ◇ закрыва́ть глаза́ на что́-нибудь किसी बात पर (की ओर से) आँखें बंद करना, किसी बात पर (की ओर से) आँखें मूँदना

закрыва́/ться, -ется, -ются *несов.*; **закр/ы́ться**, -о́ется, -о́ются **1.** बंद होना (हो जाना) ; дверь закрыва́ется хорошо́ दरवाज़ा अच्छी तरह बंद हो जाता है। ; окно́ не закрыва́ется खिड़की बंद नहीं होती। **2.** बंद होना (हो जाना) ; зонт закрыва́ется пло́хо छतरी ठीक से बंद नहीं होती। ; у него́ глаза́ закрыва́ются उसकी आँखें लग जाती हैं। **3.** ओढ़ना (ओढ़ लेना) ; ढँकना (ढँक लेना) ; закро́йся одея́лом कंबल ओढ़ लो, कंबल से ढँक लो। **4.** बंद होना (हो जाना) ; магази́н закрыва́ется в де́вять часо́в ве́чера दुकान रात के नौ बजे बंद हो जाती है।



зали́в

закры́ти/е, -я *с* (*мн. нет*) समाप्ति, समापन ; закры́тие междунаро́дной вы́ставки अंतर्राष्ट्रीय प्रदर्शनी का समापन ; закры́тие се́ссии Верхо́вного Сове́та респу́блики जनतंत्र की सुप्रीम सोवियत के अधिवेशन का समापन

закры́т/ый, -ая, -ое, -ые **1.** बंद ; закры́тая кни́га बंद किताब ; закры́тое окно́ बंद खिड़की **2.** बंद ; закры́тое собра́ние बंद अधिवेशन

закры́ть(ся) *см.* закрыва́ть(ся)

заку́рива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **закур/и́ть**, -ю́, заку́р/ишь, -ят *сов.*; *что и без доп.* जलाना (जला देना), सुलगाना (सुलगा देना) ; закури́ть сигаре́ту सिगरेट जला (सुलगा) देना ; закури́ть тру́бку पाइप जला (सुलगा) देना ; он сно́ва закури́л वह फिर सिगरेट पीने लगा।

закури́ть *см.* заку́ривать

заку́ск/а, -и *ж* (*мн.* заку́с/ки, -ок, -кам) जल-पान, कलेवा, गज़क ; холо́дная заку́ска ठंडा गज़क (उपाहार) ; что мы возьмём на заку́ску? गज़क के लिए क्या लें ?

зал, за́ла *м* कक्ष, हाल ; зал заседа́ний अधिवेशन-कक्ष ; зал ожида́ния на вокза́ле रेलवे-प्रतीक्षालय, रेलवे-प्रतीक्षा-गृह ; спорти́вный зал व्यायामशाला, जीमख़ाना ; чита́льный зал वाचनालय ; в кинотеа́тре большо́й зал सिनेमा-घर में बड़ा हाल है।

зали́в, -а *м* खाड़ी, ख़लीज ; большо́й зали́в बड़ी खाड़ी ; глубо́кий зали́в गहरी खाड़ी ; кора́бль вошёл в зали́в जहाज़ खाड़ी में आ गया।

заме́длить *см.* замедля́ть

замедля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **заме́дл/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *что* धीमा करना (कर देना) ; замедля́ть шаги́ चाल धीमी करना ; маши́на заме́длила ход गाड़ी ने गति धीमी कर दी, गाड़ी की गति धीमी पड़ गयी।

замени́ть *см.* заменя́ть

заменя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **замен/и́ть**, -ю́, заме́н/ишь, -ят *сов.* **1.** *что* बदलना (बदल देना, बदल लेना) ; ла́мпочка не гори́т, её на́до замени́ть बत्ती जलती नहीं, उसे बदलना चाहिये। ; он замени́л не́сколько фраз

в письмé उन्होंने पत्र में कई वाक्य वदल दिये। 2. *кого* जगह (स्थान) लेना (ले लेना); कार्य सँभालना (सँभाल लेना), स्थानापन्न होना (रहना); когдá ты устáнешь, я тебя́ заменю́ जब तुम थक जाओगे मैं तुम्हारी जगह लूँगा।; он заменя́ет учи́теля, котóрый бóлен जो शिक्षक बीमार पड़ा है वह उसका स्थान ले रहा है।; я заменя́ю завéдующего, когдá он уезжáет в óтпуск जब अध्यक्ष छुट्टी पर जाते हैं मैं उनका कार्य सँभाल लेता हूँ (मैं उनका स्थानापन्न रहता हूँ)।

замерзá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **замёрзн/уть**, -у, -ешь, -ут (*прош.* замёрз, -ла, -ло, -ли) *сов.* 1. जमना (जम जाना), जमकर वर्फ़ बन (हो) जाना; водá замёрзла पानी जम गया, पानी जमकर वर्फ़ हो गया।; зимóй рекá замерзáет जाड़ों में नदी जम जाती है। 2. ठिठुरना (ठिठुर जाना), गलना (गल जाना); ठंड (सर्दी) लगना (लग जाना); у меня́ си́льно замёрзли рýки मेरे हाथ बहुत ठिठुर गये। 3. ठिठुरकर मरना; в холóдную зи́му пти́цы чáсто замерзáют ठंडे जाड़ों में पक्षी अक्सर ठिठुरकर मर जाते हैं।

замести́тел/ь, -я *м* डिप्टी; замести́тель глáвного инженéра उपप्रधान इंजीनियर; замести́тель дирéктора उपनिदेशक, डिप्टी-डाइरेक्टर; замести́тель мини́стра उपमंत्री

замéтить *см.* замечáть

замéтно *нареч.* स्पष्ट रूप से, ज़ाहिर तौर पर; он замéтно похудéл वह ज़ाहिर तौर पर दुबला हो गया।

замéтн/ый, -ая, -ое, -ые; замéтен, замéтн/а, -о, -ы दृष्टिगोचर, दृष्ट, दिखनेवाला; замéтное волнéние ज़ाहिर खलवली; едвá замéтная тропи́нка ज़रा दीखनेवाली पगडंडी; на снегý замéтны следы́ वर्फ़ पर पद-चिह्न दृष्टिगोचर (दिखाई पड़ते) हैं।

замечáни/е, -я *с* 1. टिप्पणी; вéрное замечáние सही टिप्पणी; крити́ческое замечáние आलोचनात्मक टिप्पणी; сдéлать замечáния по доклáду रिपोर्ट पर टिप्पणियाँ करना (कर देना) 2. फटकार, झिड़की; получи́ть замечáние завéдующего अध्यक्ष की फटकार मिलना (मिल जाना); сдéлать ученикý замечáние за опоздáние देर से आने के लिए छात्र को फटकार बता देना

замечáтельно *нареч.* बहुत अच्छा, बढ़िया; вы замечáтельно рисýете आप बहुत अच्छे चित्र बनाते हैं।

замечáтельн/ый, -ая, -ое, -ые; замечáтелен, замечáтельн/а, -о, -ы बहुत अच्छा; अद्भुत, उत्कृष्ट; замечáтельный гóрод बढ़िया शहर; замечáтельный писáтель बहुत अच्छा लेखक, उत्कृष्ट लेखक

замечá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **замé/тить**, -чу, -тишь, -тят *сов.*; *кого-что и с союзом «что»* देखना (देख लेना); ध्यान देना; замéтить знакóмого в толпé भीड़ में परिचित (जान-पहचानी) को देख लेना; замéтить корáбль на горизóнте क्षितिज पर जहाज़ को देख लेना; он не замечáл хóлода वह ठंड (सर्दी) की परवाह नहीं करता था।

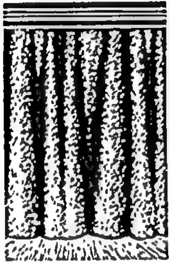
зам/óк, -кá *м* ताला; закрывáть

дверь на замо́к दरवाज़े पर ताला लगाना

замолч/а́ть, -у́, -и́шь, -а́т *сов.* चुप (ख़ामोश) हो जाना ; она́ перебила его́, и он замолча́л उसने उसकी बात काट दी और वह चुप हो गया।

за́муж *нареч.*: выходи́ть за́муж शादी (विवाह) करना (कर लेना); вы́йти за́муж за кого́-нибудь किसीसे शादी (विवाह) कर लेना

за́мужем *нареч.*: быть за́мужем विवाहिता (शादीशुदा) होना ; она́ за́мужем за учи́телем उसने शिक्षक से विवाह किया है।



за́навес

за́навес, -а *м* परदा ; театра́льный за́навес थियेटर का परदा ; опусти́ть за́навес परदा डाल (गिरा) देना ; подня́ть за́навес परदा उठा देना (उठा लेना), परदा खोल देना ; за́навес опуска́ется परदा गिर रहा है।; за́навес поднима́ется परदा उठ (खुल) रहा है।

занима́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **заня́ть**, займ/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* за́нял, заняла́, за́нял/о, -и) *сов.*; *что* 1. लेना (ले लेना); घेरना (घेर लेना); кни́ги занима́ют две по́лки किताबों से दो तख़्ते घिरे (लदे) हुए हैं।; они́ за́няли веща́ми всю ко́мнату उन्होंने सामान से सारा कमरा घेर लिया।; шкаф за́нял мно́го ме́ста अलमारी ने बहुत जगह ली। 2. लगना (लग जाना); рабо́та заняла́ весь день काम में पूरा दिन लग गया। 3. घेरना (घेर लेना), भरना (भर लेना); रहना (रह जाना), ठहरना (ठहर जाना); занима́ть кварти́ру из трёх ко́мнат तीन कमरों का फ़्लैट घेरना, तीन कमरों के फ़्लैट में रहना (ठहरना); пассажи́ров про́сят заня́ть свои́ места́ यात्रियों से अपनी सीटें घेरने का अनुरोध है।; полови́ну до́ма занима́л де́тский сад आधे घर में किंडरगार्टन थी। 4. अधिकार (क़ब्ज़ा) करना (कर लेना); войска́ за́няли го́род सेनाओं ने नगर पर अधिकार (क़ब्ज़ा) कर लिया। 5. सँभालना (सँभाल लेना), ग्रहण करना (कर लेना); प्राप्त करना (कर लेना); занима́ть отве́тственную до́лжность उत्तरदायित्वपूर्ण पद पर [आसीन] होना ; заня́ть пе́рвое ме́сто в соревнова́ниях प्रतियोगिता में प्रथम स्थान ग्रहण (प्राप्त) कर लेना ; заня́ть пост мини́стра मंत्री का पद सँभाल (ग्रहण कर) लेना 6. लेना (ले लेना), घेरना (घेर लेना), भरना (भर लेना); занима́ть но́мер в гости́нице होटल में कमरा (रूम) लेना ; все места́ в теа́тре бы́ли за́няты थियेटर में सब सीटें भरी हुई थीं।; телефо́н за́нят टेलीफ़ोन एनगेज्ड है।; э́тот стул за́нят यह कुरसी घिरी हुई है। 7. उधार (क़र्ज़) लेना (ले लेना); занима́ть де́ньги पैसा उधार (क़र्ज़) लेना ; заня́ть де́сять рубле́й दस रूबल उधार लेना

занима́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **заня́ться**, займ/у́сь, -ёшься, -у́тся (*прош.* занял/ся́, -а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* 1. *чем* करना, करने लगना ; लगना (लग जाना), जुटना (जुट जाना); заня́ться поли́тикой राजनीति करने लगना, राजनीति में जुट जाना; заня́ться спо́ртом खेल-कूद में लग (जुट) जाना ; занима́ться убо́ркой

सफ़ाई करना ; занима́ться *хозя́йством* गृहस्थी करना, घर के काम में जुटना ; занима́ться чте́нием पढ़ना 2. (*тк. несов.*) पढ़ना ; занима́ться в библиоте́ке पुस्तकालय में पढ़ना ; занима́ться в университе́те विश्वविद्यालय में पढ़ना ; занима́ться до́ма घर पर पढ़ना ; мно́го занима́ться बहुत पढ़ना

за́нят, занята́, за́нят/о, -ы व्यस्त, लगा (जुटा) हुआ ; вы за́няты сего́дня ве́чером? आप आज शाम को व्यस्त हैं ? ; он за́нят серьёзным де́лом वह गंभीर काम में लगा (जुटा) हुआ है। ; они́ о́чень за́няты वे बहुत व्यस्त हैं। ; чем она́ была́ занята́ вчера́ днём? कल दिन में वह क्या कर रही थी ? ; я бу́ду занята́ до обе́да लंच (दोपहर के खाने के समय) तक मैं व्यस्त रहूँगी।

заня́ти/е, -я *с* 1. काम, कार्य ; धंधा, पेशा ; интере́сное заня́тие दिलचस्प काम ; люби́мое заня́тие प्यारा (प्रिय) काम, पसंद का काम 2. (*обычно мн.*) पढ़ाई ; पाठ, सबक़ ; заня́тия по исто́рии इतिहास के पाठ ; шко́льные заня́тия स्कूल की पढ़ाई ; посеща́ть заня́тия क्लास में आना, पाठों में उपस्थित होना (रहना) ; прису́тствовать на заня́тиях पाठों में उपस्थित होना (रहना) ; *на после́днем заня́тии* он отсу́тствовал पिछले पाठ में वह अनुपस्थित था।

заня́ть(ся) *см.* занима́ть(ся)

зао́чно *нареч.* पत्राचार-पाठ्य-क्रम पर ; зао́чно око́нчить те́хникум पत्राचार-पाठ्य-क्रम पर औद्योगिक स्कूल की शिक्षा समाप्त कर देना ; зао́чно учи́ться पत्राचार-पाठ्य-क्रम पर पढ़ना

зао́чн/ый, -ая, -ое, -ые पत्राचार- ; зао́чный институ́т पत्राचार-उच्च विद्यालय ; зао́чное обуче́ние पत्राचार-शिक्षण, पत्राचार-शिक्षा ; зао́чное отделе́ние институ́та उच्च विद्यालय की पत्राचार-शाखा

за́пад, -а *м* पश्चिम ; ве́тер с за́пада पश्चिम की हवा ; к за́паду от Москвы́ मास्को से पश्चिम में ; на за́паде о́бласти ज़िले के पश्चिम में ; поверну́ть на за́пад पश्चिम की ओर मुड़ना (मुड़ जाना)

за́падн/ый, -ая, -ое, -ые पश्चिमी, पश्चिम, पाश्चात्य ; за́падный ве́тер पश्चिमी हवा ; за́падные стра́ны पश्चिमी देश ; двига́ться в за́падном направле́нии पश्चिम (पश्चिमी दिशा) की ओर चलना

запа́с, -а *м* भंडार, ज़ख़ीरा, स्टाक ; запа́с дров на́ зиму जाड़ों के लिए लकड़ी का ज़ख़ीरा ; *запа́с продово́льствия* खाद्य-पदार्थों का भंडार, खाने-पीने की चीज़ों का ज़ख़ीरा ; запа́сы у́гля कोयले का भंडार (ज़ख़ीरा) ; сде́лать запа́сы भंडार (ज़ख़ीरा) बनाना (बना लेना) ; ко́нчился запа́с воды́ पानी का ज़ख़ीरा ख़तम हो गया।

запасн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е फ़ालतू, अतिरिक्त, फ़ाज़िल ; रिज़र्व- ; запасны́е ча́сти для автомоби́ля गाड़ी के लिए फ़ालतू पुर्ज़े

за́пах, -а *м* गंध, बू ; за́пах цвето́в फूलों की गंध ; прия́тный за́пах सुगंध, ख़ुशबू ; чу́вствовать за́пах духо́в इत्र की गंध अनुभव (महसूस) करना

запа́чкать *см.* па́чкать

запевá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **запéть**, запо/ю́, -ёшь, -ю́т *сов.*; *что и без доп.* गाने लगना ; запéть пéсню गीत गाने लगना ; грóмко запéть ज़ोर से गाने लगना

запéть *см.* запевáть

записáть(ся) *см.* запи́сывать(ся)

запи́ск/а, -и *ж* (*мн.* запи́с/ки, -ок, -кам) पत्र, परचा, परची, नोट ; написáть запи́ску पत्र लिख देना ; передáть комý-нибудь запи́ску किसीको पत्र देना (दे देना) ; получи́ть запи́ску от дéвушки लड़की का पत्र मिलना

записн/óй, -áя, -óе, -ы́е: записнáя кни́жка नोटबुक

запи́сыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **записáть**, запишý, запи́ш/ешь, -ут *сов.* 1. *что* लिखना (लिख देना, लिख लेना) ; запи́сывать лéкцию लेक्चर लिखना ; запиши́те мой áдрес मेरा पता लिख लीजिये। 2. *кого-что* टेप करना (कर देना, कर लेना) ; रिकार्ड करना (कर देना, कर लेना) ; запи́сывать гóлос певцá गायक का स्वर टेप करना ; записáть концéрт कंसर्ट टेप कर देना (लेना) ; записáть на магнитофóн нóвую пéсню नये गीत को टेप कर देना 3. *что* नाम लिखना (लिख देना, लिख लेना) ; नाम लिखवाना (लिखवा देना, लिखवा लेना) ; [नाम] दर्ज (रजिस्टर) करना (कर देना, कर लेना) ; [नाम] दर्ज (रजिस्टर) कराना (करा देना, करा लेना) ; записáть брáта на приём к врачý डाक्टर की जाँच के लिए भाई का नाम लिख देना ; запи́сывать когó-нибудь в библиотéку किसीको पुस्तकालय का ग्राहक बनाना ; записáть сы́на в шкóлу स्कूल में बेटे का नाम लिखवा देना

запи́сыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **записáться**, запишýсь, запи́ш/ешься, -утся *сов.* अपना नाम लिखना (लिख देना, लिख लेना) ; अपना नाम लिखवाना (लिखवा देना, लिखवा लेना) ; अपना नाम दर्ज (रजिस्टर) करना (कर देना, कर लेना) ; अपना नाम दर्ज (रजिस्टर) कराना (करा देना, करा लेना) ; записáться в библиотéку अपने को पुस्तकालय का ग्राहक बनवा देना ; записáться на приём к врачý डाक्टर की जाँच के लिए अपना नाम लिखना (दर्ज करना)

зáпис/ь, -и *ж* 1. अभिलेख, रिकार्ड, नोट ; зáпись нарóдных скáзок लोक-कथाओं का अभिलेख ; тетрáдь с зáписями नोटबुक, रिकार्ड-कापी 2. रिकार्डिंग ; зáпись на магнитофóн टेप-रिकार्डिंग, टेपिंग 3. दर्ज, रजिस्टरी ; зáпись в шкóлу स्कूल में रजिस्टरी

запла́/кать, -чу, -чешь, -чут *сов.* रो पड़ना, रो देना ; ребёнок заплáкал बच्चा रो पड़ा।

заплати́ть *см.* плати́ть

запоминá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **запóмн/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *кого-что* याद करना (कर लेना), याद रखना (रख लेना), स्मरण करना (कर लेना) ; запóмнить стихотворéние कविता याद कर लेना ; запóмнить ýлицу सड़क को याद कर लेना ; спосóбность бы́стро запоминáть ци́фры आँकड़ों को जल्दी याद कर लेने की क्षमता

запóмнить *см.* запоминáть

запрети́ть *см.* запреща́ть

запреща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **запре/ти́ть**, -щу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *что и с неопр.* मना करना (कर देना); प्रतिवंध (रोक, पावंदी) लगाना (लगा देना); запрети́ть а́томное ору́жие अणु-शस्त्र पर प्रतिवंध (रोक, पावंदी) लगा देना; запрети́ть больно́му выходи́ть на у́лицу रोगी को वाहर जाने से मना कर देना; запреща́ть кури́ть सिगरेट पीना मना करना; врачи́ запрети́ли ему́ мно́го чита́ть डाक्टरों ने उसको वहुत पढ़ने से मना कर दिया।

запреще́ни/е, -я *с* निषेध, प्रतिवंध, रोक, पावंदी; запреще́ние испыта́ний ору́жия ма́ссового уничтоже́ния नर-संहारक अस्त्रों के परीक्षणों का निषेध

за́пуск, -а *м* 1. प्रक्षेपण; за́пуск иску́сственного спу́тника Земли́ पृथ्वी के कृत्रिम उपग्रह का प्रक्षेपण 2.: за́пуск мото́ра इंजन (मोटर) का चालन

запуска́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **запусти́ть**, запущу́, запу́ст/ишь, -ят *сов.*; *что* 1. छोड़ना (छोड़ देना); запусти́ть спу́тник свя́зи संचार-उपग्रह छोड़ देना, संचार-उपग्रह का प्रक्षेपण कर देना 2. चालू करना (कर देना); запуска́ть мото́р самолёта विमान का इंजन चालू करना

запусти́ть *см.* запуска́ть

зараба́тыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **зарабо́та/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* कमाना (कमा लेना); зарабо́тать мно́го де́нег वहुत पैसा (धन) कमा लेना; зараба́тывать две́сти рубле́й в ме́сяц महीने में दो सौ रूवल कमाना

зарабо́тать *см.* зараба́тывать

за́работн/ый, -ая, -ое, -ые: за́работная пла́та वेतन, तनख़्वाह, मज़दूरी

зара́нее *нареч.* पहले से; зара́нее подгото́виться к экза́мену по матема́тике गणित की परीक्षा के लिए पहले से तैयार हो जाना (तैयारी कर लेना)

зарпла́т/а, -ы *ж* वेतन, तनख़्वाह, मज़दूरी; выдава́ть зарпла́ту वेतन (तनख़्वाह) देना; получа́ть зарпла́ту वेतन (तनख़्वाह) लेना

зарубе́жн/ый, -ая, -ое, -ые विदेशी, परराष्ट्रीय; зарубе́жные го́сти Москвы́ मास्को के विदेशी अतिथि; зарубе́жная литерату́ра विदेशी साहित्य; зарубе́жная пое́здка विदेश-यात्रा

зар/я́, -и́ *ж* (*мн.* зо́ри, зорь, зо́рям) ऊषा-[काल]; вече́рняя заря́ सूर्यास्त की लाली; у́тренняя заря́ सूर्योदय की लाली; встать на заре́ (с зарёй) सुवह-तड़के (वड़े सवेरे) जाग उठना

заря́дк/а, -и *ж* व्यायाम, कसरत; он ка́ждое у́тро де́лает заря́дку हर सुवह को वह कसरत करता है।

заседа́ни/е, -я *с* अधिवेशन, वैठक; заседа́ние Верхо́вного Сове́та सर्वोच्च सोवियत का अधिवेशन; закры́тое заседа́ние वंद अधिवेशन; нау́чное заседа́ние वैज्ञानिक अधिवेशन; торже́ственное заседа́ние समारोह-अधिवेशन; заседа́ние начало́сь в де́сять часо́в утра́ अधिवेशन सुवह दस वजे शुरू हुआ है।

заслу́г/а, -и *ж* सेवा; заслу́ги пе́ред Ро́диной मातृभूमि की सेवा; за выдаю́щиеся заслу́ги उल्लेखनीय सेवाओं के लिए; признава́ть за ке́м-нибудь

большие заслу́ги किसीकी बड़ी सेवाओं को मानना (मान्यता देना) ◇ награди́ть по заслу́гам उचित पुरस्कार देना; получи́ть по заслу́гам अपना किया (किये का फल) पाना, उचित दंड पाना

заслу́женн/ый, -ая, -ое, -ые 1. सम्मानित, प्रतिष्ठित ; заслу́женный арти́ст *респу́блики* गणतंत्र का सम्मानित कलाकार ; заслу́женный де́ятель иску́сств कला का सम्मानित कार्य-कर्त्ता; заслу́женный учёный प्रतिष्ठित वैज्ञानिक ; заслу́женный челове́к प्रतिष्ठित व्यक्ति 2. उचित ; заслу́женное наказа́ние उचित दंड

заслу́жива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **заслуж/и́ть**, -у́, заслу́ж/ишь, -ат *сов.*; *что* योग्य (लायक़) होना (हो जाना), पात्र होना (हो जाना); заслу́живать награ́ды पुरस्कार का पात्र होना ; заслужи́ть чью-нибудь любо́вь किसीके प्रेम का पात्र हो जाना ; э́тот упрёк вы заслужи́ли यह झिड़की आपको उचित दी गयी।

заслужи́ть *см.* заслу́живать

засме/я́ться, -ю́сь, -ёшься, -ю́тся *сов.* हँस पड़ना ; де́вочка гро́мко засмея́лась लड़की ठठाकर हँस पड़ी।

засну́ть *см.* засыпа́ть

заста/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **заста́/ть**, -ну, -нешь, -нут *сов.*; *кого-что* पाना (पा लेना); पकड़ना (पकड़ लेना); застава́ть това́рища до́ма मित्र को घर पर पाना ; застава́ть кого́-нибудь на рабо́те किसीको काम पर पाना ; *я заста́л его́ за чте́нием* मैंने उसे पढ़ते पाया। ◇ заста́ть кого́-нибудь на ме́сте преступ*ле́ния* किसीको रँगे हाथ (हाथों) पकड़ लेना, किसीको अपराध के स्थल पर पकड़ लेना

заста́вить *см.* заставля́ть

заставля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **заста́в/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *кого с неопр.* बाध्य (मजबूर) करना (कर देना) ; заста́вить кого́-нибудь уйти́ किसीको चले जाने पर (को, के लिए) बाध्य (मजबूर) कर देना ; заставля́ть сы́на чита́ть बेटे को पढ़ने पर बाध्य (मजबूर) करना ; дождь заста́вил тури́стов верну́ться в ла́герь बारिश से पर्यटक शिविर में लौटने के लिए मजबूर हो गये, बारिश ने पर्यटकों को शिविर में लौटने के लिए मजबूर कर दिया। ; обстоя́тельства заста́вили меня́ прие́хать на́ два дня ра́ньше परिस्थितियों ने मुझे दो दिन पहले आने पर विवश कर दिया, परिस्थितियों के कारण मैं दो दिन पहले आने को मजबूर हो गया।

заста́ть *см.* застава́ть

застёгива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **застегн/у́ть**, -у́, -ёшь, -у́т *сов.*; *что* लगाना (लगा देना); बंद करना (कर देना) ; застёгивать пальто́ कोट बंद करना, कोट के बटन लगाना ; застегну́ть ту́фли जूते बंद कर देना

застегну́ть *см.* застёгивать

засыпа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **засн/у́ть**, -у́, -ёшь, -у́т *сов.* नींद आना (आ जाना), नींद लगना (लग जाना), आँखें लगना (लग जाना); он до́лго не мог засну́ть उसे देर तक नींद नहीं आयी। ; *она́ сра́зу засну́ла* वह फ़ौरन सो गयी। ; ребёнок на́чал засыпа́ть बच्चा ऊँघने लगा।

зате́м *нареч.* फिर; машина уме́ньшила ско́рость, зате́м останови́лась गाड़ी की गति धीमी पड़ी फिर वह रुक गयी। ◇ зате́м, что́бы इस लिए कि; я расскажу́ вам об э́том зате́м, что́бы вы зна́ли положе́ние веще́й मैं आपको इसलिए यह बताऊँगा कि आपको परिस्थिति मालूम हो जाये।

зато́ *союз* लेकिन, पर; пла́тье дорого́е, зато́ краси́вое फ़ाक महँगा पर सुंदर है।; пришло́сь мно́го рабо́тать, зато́ зада́ние бы́ло вы́полнено в срок मेहनत बहुत करनी पड़ी लेकिन काम समय पर पूरा हो गया।

затрудне́ни/е, -я *с* कठिनाई, दिक़्क़त; затрудне́ния в рабо́те काम में कठिनाइयाँ (दिक़्क़तें); испы́тывать больши́е затрудне́ния बड़ा संकट अनुभव करना, बड़ी दिक़्क़तें महसूस करना; преодоле́ть затрудне́ния कठिनाइयों (दिक़्क़तों) का सामना कर देना; появи́лось но́вое затрудне́ние नयी कठिनाई पैदा हुई, नयी दिक़्क़त सामने आ गयी।

заты́л/ок, -ка *м* गुद्दी, डब; он упа́л на́ спину и уда́рился заты́лком वह पीठ के बल गिर गया और उसकी गुद्दी में चोट आ गयी।

захвати́ть *см.* захва́тывать

захва́тыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **захвати́ть, захвачу́, захва́т/ишь, -ят** *сов.*; *кого-что* अधिकार (क़ब्ज़ा) करना (कर लेना), हड़पना (हड़प लेना), हथियाना (हथिया लेना); захвати́ть власть सत्ता पर अधिकार (क़ब्ज़ा) कर लेना, सत्ता हड़प (हथिया) लेना; захва́тывать чужу́ю террито́рию दूसरे के प्रदेश पर अधिकार (क़ब्ज़ा) करना

заходи́ть, захожу́, захо́д/ишь, -ят *несов.*; **зайти́, зайд/у́, -ёшь, -у́т** *сов.* 1. आना; मिलने आना; जाना; हो आना, झाँकना; зайти́ в библиоте́ку за кни́гой पुस्तकालय में पुस्तक के लिए आना (जाना); заходи́ть в магази́ны दुकानों में झाँकना; зайти́ в я́сли за ребёнком शिशु-गृह से बच्चे को लेने आना (जाना), शिशु-गृह [में] बच्चे को लेने जाना; зайти́ к това́рищу साथी के यहाँ हो आना 2. आना (आ जाना); जाना; घुसना (घुस जाना); зайти́ в во́ду по го́рло गले तक पानी में आ जाना; зайти́ в тыл врага́ शत्रु के पिछवाड़े में घुस जाना; заходи́ть далеко́ в лес जंगल में दूर तक जाना; зайти́ за́ угол до́ма घर के नुक्कड़ के पीछे जाना; заходи́ть то сле́ва, то спра́ва कभी बायें से कभी दायें से जाना 3. डूबना (डूब जाना), अस्त होना (हो जाना); со́лнце захо́дит सूर्य डूब रहा है।; со́лнце зашло́ सूर्य डूब गया, सूर्यास्त हो गया।


затылок

захоте́ть(ся) *см.* хоте́ть(ся)

заче́м *нареч.* किस लिए; заче́м вы э́то де́лаете? आप यह क्यों करते हैं?; заче́м ты пришёл? तुम किस लिए आये हो?

зачёркива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **зачеркн/у́ть, -у́, -ёшь, -у́т** *сов.*; *что* काटना (काट देना), क़लम फेरना (फेर देना); зачёркивать сло́во शब्द काटना; зачеркну́ть фами́лию в спи́ске सूची से नाम काट देना; он зачеркну́л то, что написа́л ра́ньше

उसने वह काट दिया जो पहले लिखा था।

зачеркну́ть *см.* зачёркивать

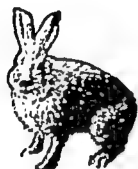
зачёт, -а *м* परीक्षा [जिसमें अंक नहीं लगाया जाता है]; сдать зачёт по ру́сскому языку́ रूसी भाषा की परीक्षा दे (पास कर) देना

защи́т/а, -ы *ж* रक्षा, सुरक्षा, हिफ़ाज़त; защи́та го́рода नगर की रक्षा; выступа́ть в защи́ту ми́ра शांति का पक्ष-पोषण करना

защити́ть *см.* защища́ть

защи́тник, -а *м* रक्षक; защи́тники ро́дины मातृभूमि के रक्षक

защища́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; защи/ти́ть, -щу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *кого-что* रक्षा (हिफ़ाज़त) करना (कर देना, कर लेना), सुरक्षित करना (कर देना, कर लेना); वचाना (वचा देना, वचा लेना); защища́ть го́род от врага́ शत्रु से नगर की रक्षा करना; защища́ть ро́дину मातृभूमि की रक्षा करना; защища́ть свои́ права́ अपने अधिकारों की रक्षा करना; зо́нтик защища́л её от со́лнца छतरी उसे धूप से वचाती थी।


за́яц

заяви́ть см. заявля́ть

заявле́ни/е, -я *с* 1. वक्तव्य, घोषणा, एलान; заявле́ние главы́ делега́ции प्रतिनिधि-मंडल के नेता की घोषणा; заявле́ние прави́тельства सरकार की घोषणा; публи́чное заявле́ние सार्वजनिक वक्तव्य; совме́стное заявле́ние संयुक्त वक्तव्य (घोषणा); вы́ступить с заявле́нием वक्तव्य देना, घोषणा (एलान) करना (कर देना); сде́лать официа́льное заявле́ние औपचारिक घोषणा कर देना 2. आवेदन [-पत्र], प्रार्थना[-पत्र], दरख़ास्त; заявле́ние о приёме в чле́ны па́ртии पार्टी की सदस्यता का (के लिए) आवेदन; написа́ть заявле́ние आवेदन (प्रार्थना, दरख़ास्त) लिख देना; пода́ть заявле́ние आवेदन (प्रार्थना, दरख़ास्त) देना (दे देना)

заявля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; заяв/и́ть, -лю́, зая́в/ишь, -ят *сов.*; *о чём и с союзом* «что» घोषणा (एलान) करना (कर देना), घोषित करना (कर देना); कहना (कह देना); заявля́ть о своём согла́сии अपनी सहमति की घोषणा करना; заяви́ть проте́ст विरोध [प्रकट] करना; прави́тельство заяви́ло, что оно́ бу́дет проводи́ть поли́тику ми́ра सरकार ने घोषणा की कि वह शांति-नीति लागू करेगी।

за́яц, за́йца *м* ख़रगोश; трусли́в как за́яц ख़रगोश की तरह डरपोक

зва́ни/е, -я *с* उपाधि; पद, पदवी, ख़िताब; зва́ние Геро́я Сове́тского Сою́за सोवियत संघ के वीर की उपाधि; зва́ние доце́нта असिस्टेंट-प्रोफ़ेसर की उपाधि; зва́ние заслу́женного рабо́тника культу́ры सम्मानित सांस्कृतिक कार्य-कर्त्ता की उपाधि; во́инское зва́ние सैनिक पद; име́ть зва́ние заслу́женного учи́теля सम्मानित अध्यापक की उपाधि [प्राप्त] होना; получи́ть зва́ние наро́дного арти́ста респу́блики गणतंत्र के जन-कलाकार की उपाधि पाना (प्राप्त करना); присва́ивать почётное зва́ние सम्मानित उपाधि देना (प्रदान करना), उपाधि से सम्मानित करना; ему́ присво́или зва́ние полко́вника उसे कर्नल का पद प्रदान

किया गया। ; профе́ссору присво́или зва́ние заслу́женного де́ятеля нау́ки प्रोफ़ेसर को विज्ञान के सम्मानित कार्य-कर्त्ता की उपाधि प्रदान की गयी है।

зва́ть, зов/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* звал, звала́, зва́л/о, -и) *несов.*; по-зва́ть, позов/у́, -ёшь, -у́т *сов.*; *кого* 1. बुलाना (बुला लेना), पुकारना (पुकार लेना); позва́ть друзе́й в го́сти दोस्तों को अपने यहाँ बुलाना; звать кого́-нибудь на прогу́лку किसीको सैर के लिए (को) बुलाना; звать на по́мощь दुहाई देना; позва́ть сы́на домо́й बेटे को घर बुला लेना 2. (*тк. несов.*) कहना; как вас зову́т? *или* как вас звать? आपका नाम क्या है?, आपको क्या कहते (कहकर पुकारते) हैं?, आपको कैसे पुकारते हैं?; её зва́ли А́нна (А́нной) उसका नाम आन्ना था। ; меня́ зову́т Петро́м (Пётр) *или* меня́ звать Пётр मेरा नाम प्योत्र है, मुझे प्योत्र कहते हैं।

звезд/а́, -ы́ *ж* (*мн.* звёзды, звёзд) 1. तारा, सितारा; в а́вгусте на не́бе мно́го звёзд अगस्त में आसमान में बहुत तारे (सितारे) होते हैं। 2. तारा, सितारा; звёзды на ба́шнях Кремля́ в Москве́ मास्को में क्रेमलिन की मीनारों पर सितारें; о́рден «Кра́сной Звезды́» «लाल सितारे» का पदक; нарисова́ть звезду́ सितारा खींच देना

звен/е́ть, -и́т, -я́т *несов.* बजना; खनखनाना; звени́т звоно́к घंटी बज रही है।

зверь, зве́ря *м* (*мн.* зве́ри, звере́й) जानवर, पशु; хи́щные зве́ри हिंसक जानवर

звон/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *несов.*; по-звон/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.* 1. बजाना (बजा देना); खनखनाना; откро́й дверь, кто́-то звони́т दरवाज़ा खोलो, कोई घंटी बजा रहा है। 2. [टेली]फ़ोन करना (कर देना); позвони́ть по телефо́ну टेलीफ़ोन कर देना; вам звоня́т आपका टेलीफ़ोन है, आपका टेलीफोन आया है। ; позвони́те мне от трёх до четырёх часо́в तीन और चार बजे के बीच (तीन से चार बजे तक) मुझे [टेली]फ़ोन कीजिये। ; я звони́л ему́ три ра́за, но не заста́л [его́] до́ма मैंने उसे तीन बार [टेली]फ़ोन किया लेकिन [उसे] घर पर नहीं पाया।

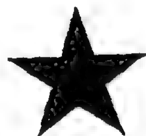
зво́нк/ий, -ая, -ое, -ие; зво́нок, звонка́, зво́нк/о, -и (*сравн. ст.* зво́нче): зво́нкий го́лос खनखनाती आवाज़; зво́нкая пе́сня गूँजता हुआ गीत; зво́нкий смех खिलखिलाहट

зво́нко *нареч.* खिलखिलाकर; зво́нко смея́ться खिलखिलाकर हँसना

звон/о́к, -ка́ *м* 1. घंटी; электри́ческий звоно́к बिजली की घंटी; звоно́к не рабо́тает घंटी ख़राब है। 2. घंटी; звоно́к к нача́лу заня́тий पढ़ाई शुरू होने की घंटी; разда́лся звоно́к घंटी बज गयी, घंटी सुनाई दी।

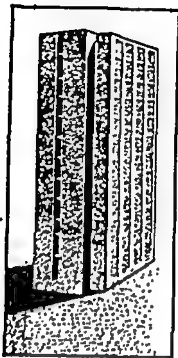
зво́нче *см.* зво́нкий *и* зво́нко

звук, зву́ка *м* आवाज़, स्वर, शब्द; звук вы́стрела गोली चलने की आवाज़; звук го́лоса गले की आवाज़; звук роя́ля प्यानो की आवाज़; звук шаго́в पैरों की आहट; гро́мкие зву́ки ऊँची (बुलंद) आवाज़ें; раздава́лись зву́ки му́зыки संगीत की धुनें गूँज रही थीं, बाजे की धुनें बज रही थीं।


звезда́

звуков/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е ध्वनि-, ध्वन्यात्मक ; बोलता, टाकी- ; звуковы́е сигна́лы ध्वनि-संकेत

звуч/а́ть, -и́т, -а́т *несов.* बजना ; गूँजना ; ध्वनित होना ; सुनाई देना (पड़ना) ; в ко́мнате звуча́ли голоса́ कमरे में आवाज़ें सुनाई दे रही थीं। ; гро́мко звучи́т гита́ра गिटार ज़ोर से बज रहा है। ; на у́лице звучи́т пе́сня सड़क पर गीत गूँज रहा है।



зда́ние

зда́ни/е, -я *с* भवन, इमारत, मकान; зда́ние в де́вять этаже́й नौमंज़िला इमारत ; зда́ние шко́лы स्कूल की इमारत ; обще́ственное зда́ние सार्वजनिक भवन (इमारत) ; в э́том зда́нии нахо́дится музе́й इस इमारत (भवन) में संग्रहालय है।

здесь *нареч.* यहाँ, इधर ; здесь о́чень краси́во यहाँ बहुत सुंदर है। ; могу́ я оста́вить здесь свои́ ве́щи? मैं यहाँ अपना सामान छोड़ सकता हूँ ? ; я живу́ здесь давно́ मैं यहाँ लंबे अरसे से रह रहा हूँ।

здоро́ва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **поздоро́ва/ться**, -юсь, -ешься, -ются *сов.* नमस्कार (नमस्ते) कहना (कह देना), नमस्कार (नमस्ते, सलाम) करना (कर देना) ; здоро́ваться за́ руку हाथ मिलाना ; де́ти поздоро́вались с учи́тельницей बच्चों ने अध्यापिका को नमस्ते कहा।

здоро́в/ый, -ая, -ое, -ые स्वस्थ, तंदुरुस्त ; здоро́вый ребёнок स्वस्थ बच्चा ; здоро́вое се́рдце स्वस्थ दिल (हृदय) ; он до́лго боле́л, а тепе́рь здоро́в वह देर (लंबे अरसे) तक बीमार रहा और अब स्वस्थ (तंदुरुस्त) है।

здоро́вь/е, -я *с* (*мн. нет*) स्वास्थ्य, सेहत ; तबीयत, मिज़ाज ; сла́бое здоро́вье क्षीण स्वास्थ्य ; бере́чь здоро́вье स्वास्थ्य की रक्षा करना ; жа́ловаться на плохо́е здоро́вье तबीयत की ख़राबी की शिकायत करना ; здоро́вье улучша́ется स्वास्थ्य सुधरता (बेहतर होता) जाता है। ; как ва́ше здоро́вье? आपकी तबीयत कैसी है?, आपका मिज़ाज कैसा है?

здра́вствуй[те] नमस्कार!, नमस्ते! ; здра́вствуй, Ви́ктор! नमस्ते, वीक्तोर! ; здра́вствуйте, дороги́е друзья́! प्रिय मित्र, नमस्ते !

зелён/ый, -ая, -ое, -ые हरा, सब्ज़; зелёное пла́тье हरा (हरे रंग का) फ़्राक ; зелёная трава́ हरी घास ; зелёный цвет हरा रंग

земе́льн/ый, -ая, -ое, -ые भूमि- ; земе́льная рефо́рма भूमि-सुधार

земледе́ли/е, -я *с* (*мн. нет*) कृषि, खेती, किसानी ; занима́ться земледе́лием खेती (किसानी) करना

землетрясе́ни/е, -я *с* भूकंप, भूचाल; си́льное землетрясе́ние शक्तिशाली भूकंप ; райо́н землетрясе́ния भूकंप का क्षेत्र ; во вре́мя землетрясе́ния разру́шено мно́го домо́в भूकंप [आने] के समय बहुत घर ढह गये।

земл/я́, -и́, *вин.* зе́млю *ж* (*мн.* зе́мли, земе́ль, зе́млям) 1. (*мн. нет*) पृथ्वी, भू-गोल, ज़मीन ; Земля́ дви́жется вокру́г Со́лнца и враща́ется вокру́г свое́й оси́ पृथ्वी सूर्य के गिर्द चलती है और अपनी धुरी पर घूमती है। 2. (*мн. нет*) ज़मीन, भूमि, धरती ; моряки́ уви́дели зе́млю नाविकों ने ज़मीन को देख लिया। 3. (*мн.

нет) ज़मीन, भूमि; встать с земли́ ज़मीन से उठना (उठ जाना); лежа́ть на земле́ ज़मीन पर लेटा होना (रहना); находи́ться под землёй ज़मीन के अंदर होना; обраба́тывать зе́млю ज़मीन जोतना; паха́ть зе́млю ज़मीन जोतना; сесть на зе́млю ज़मीन पर बैठ जाना 4. ज़मीन, भूमि; колхо́зные зе́мли कोलख़ोज़ी ज़मीन, सामूहिक फ़ार्म की ज़मीन; владе́ть землёй ज़मीन (भूमि) पर अधिकार करना

землян/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е मिट्टी का, मिट्टी-; земляны́е рабо́ты मिट्टी के काम

земн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е भू-, पृथ्वी (ज़मीन) का; земна́я ось पृथ्वी (ज़मीन) की धुरी; земна́я пове́рхность भू-तल, पृथ्वी (ज़मीन) की सतह; земно́й шар पृथ्वी, भू-गोल, ज़मीन

зе́ркал/о, -а *с* (*мн.* зеркала́, зерка́л, зеркала́м) आईना, दर्पण; смотре́ть на себя́ в зе́ркало आईने में अपनेको (अपना मुँह) देखना; уви́деть себя́ в зе́ркале अपनेको आईने में देख लेना; зе́ркало виси́т на стене́ आईना दीवार पर टँगा हुआ है।

зерн/о́, -а́ *с* (*мн.* зёрна, зёрен, зёрнам) दाना, बीज; зерно́ пшени́цы गेहूँ का दाना (बीज); ко́фе в зёрнах दानेदार काफ़ी

зим/а́, -ы́, *вин.* зи́му *ж* (*мн.* зи́мы, зим) जाड़ा, सर्दी, शीत-काल; до́лгая зима́ लंबा जाड़ा; холо́дная зима́ ठंडा जाड़ा; в э́том году́ зима́ наступи́ла ра́но इस वर्ष जाड़े जल्दी आ गये, इस साल सर्दियाँ जल्दी आ गयीं।; мы всю зи́му ката́лись на лы́жах जाड़े भर हम स्कीइंग करते रहे [थे]।

зи́мн/ий, -яя, -ее, -ие जाड़े (जाड़ों) का, शीतकालीन; зи́мний ве́чер जाड़े की शाम; зи́мние ви́ды спо́рта शीतकालीन खेल; зи́мнее вре́мя जाड़े का समय, शीत-काल; зи́мние кани́кулы जाड़े (जाड़ों) की छुट्टियाँ

зимо́й *нареч.* जाड़ों में, सर्दियों में; зимо́й про́шлого го́да, про́шлой зимо́й पिछले [साल के] जाड़ों में, पिछले साल की सर्दियों में; зимо́й бы́ло хо́лодно जाड़ों में ठंड [पड़ी] थी।; у шко́льников и студе́нтов зимо́й быва́ют кани́кулы जाड़ों में स्कूली बच्चों और विद्यार्थियों की छुट्टियाँ होती हैं।

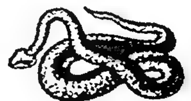
зло, зла (*мн. нет*) *с* बुरा, बुराई; жела́ть зла बुरा चाहना; он никому́ не де́лает зла वह किसीका बुरा नहीं करता है।

злой, зла́я, зло́е, злы́е; зол, зла, зло, злы 1. क्रोधी, क्रुद्ध, गुस्सैल; зло́е лицо́ ख़फ़ा (क्रुद्ध) चेहरा; зла́я насме́шка क्रुद्ध उपहास; зла́я соба́ка गुस्सैल (क्रुद्ध) कुत्ता; злой хара́ктер क्रोधी स्वभाव; злой челове́к गुस्सैल (क्रुद्ध) आदमी 2. (*тк. кратк. ф.*) क्रुद्ध, ख़फ़ा, नाराज़; мы злы на него́ за его́ опозда́ние देरी के लिए हम उससे क्रुद्ध (ख़फ़ा) हैं।; он зол на всех वह सबसे नाराज़ है, उसे सबसे चिढ़ है।; сего́дня я о́чень зла आज मैं बहुत नाराज़ हूँ।

зме/я́, -и́ *ж* (*мн.* зме́и, змей) साँप; ядови́тая змея́ ज़हरीला (विषैला) साँप; мно́гие зме́и опа́сны बहुत-से



земно́й шар



змея́

साँप ख़तरनाक होते हैं। ; ползёт змея साँप रेंग रहा है।

знак, *знака м* 1. चिह्न, निशान; знак вычитания (—) घटाव का चिह्न (निशान); знак деления (:) भाग का चिह्न (निशान); знак равенства (=) समता का चिह्न, बराबरी का चिह्न; знак сложения (+) जोड़ का चिह्न (निशान); знак умножения (×) गुणन का चिह्न (निशान); знаки отличия पदक; सम्मान-चिह्न; सैनिक चिह्न; знаки различия पद के चिह्न; он рисовал на листке какие-то знаки वह परचे पर कोई चिह्न (निशान) बना रहा था। 2. संकेत, इशारा; делать знаки глазами आँखों के (से) इशारे करना; подавать знак рукой हाथ का (से) इशारा करना; *он сделал мне знак, чтобы я молчал* उसने मेरी ओर इशारा किया कि मैं चुप रहूँ। ◇ в знак дружбы मित्रता के उपलक्ष्य में; в знак протеста के विरोधस्वरूप, के विरोध में; *он кивнул в знак согласия* उसने स्वीकृति में सिर हिलाया।

знаком/ить, -лю, -ишь, -ят *несов.*; **познаком/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *кого* परिचय कराना; знакомить иностранных туристов с жизнью советского народа विदेशी पर्यटकों का सोवियत जनता के जीवन से परिचय कराना; познакомьте меня с нею उससे मेरा परिचय कराइये।

знаком/иться, *-люсь, -ишься, -ятся несов.*; **познаком/иться**, -люсь, -ишься, -ятся *сов.* 1. *с кем и без доп.* परिचय पाना (पा लेना), परिचय प्राप्त करना (कर लेना), परिचित होना (हो जाना); знакомиться с товарищами по работе सहकर्मियों का परिचय पाना; мы познакомились *в прошлом году* हम पिछले साल परिचित हो गये, हमारा परिचय पिछले साल [में] हुआ। ; они познакомились в экспедиции वे खोज-यात्रा के समय परिचित हो गये। 2. *с чем* परिचय पाना (पा लेना); познакомиться с городом नगर का परिचय पाना; знакомиться с обстановкой वातावरण का परिचय पाना; знакомиться с условиями жизни जीवन-परिस्थितियों का परिचय पाना

знакомств/о, -а *с* 1. परिचय, जान-पहचान; личное знакомство व्यक्तिगत परिचय; поддерживать знакомство с кем-нибудь किसीसे परिचय बनाये रखना, किसीसे परिचय बढ़ाना; прекращать знакомство с кем-нибудь किसीसे अपना परिचय समाप्त करना 2. परिचय; знакомство с историей народа जनता के इतिहास से परिचय; *знакомство с музыкой* संगीत से परिचय; знакомство с русской литературой रूसी साहित्य से परिचय

знаком/ый, -ая, -ое, -ые 1. परिचित, जाना-पहचाना, जान-पहचानी; *знакомая женщина* परिचित महिला; знакомый человек परिचित आदमी; вы знакомы с моим другом? आप मेरे मित्र से परिचित हैं?, आप मेरे दोस्त से जाने-पहचाने हैं?; мы знакомы *с детства* हम बचपन से परिचित हैं।; я с ним совсем не знаком मैं उससे बिलकुल परिचित नहीं। 2. *в знач. сущ.* знаком/ый, -ого *м*; знаком/ая, -ой *ж* परिचिता, जान-पहचानी;

встре́тить ста́рого знако́мого पुराना जान-पहचानी मिलना (मिल जाना); э́то моя́ но́вая знако́мая यह मेरी नयी जान-पहचानी (परिचिता) है। 3. परिचित, जाना-पहचाना; знако́мый го́род परिचित नगर; знако́мая мело́дия परिचित धुन; знако́мое ме́сто जानी-पहचानी जगह; э́та у́лица мне знако́ма यह सड़क मेरी जानी-पहचानी है।

знамени́т/ый, -ая, -ое, -ые [सु]प्रसिद्ध, [वि]ख्यात, मशहूर; знамени́тый писа́тель प्रसिद्ध लेखक; э́тот го́род ниче́м не знамени́т यह नगर किसी चीज़ के लिए प्रसिद्ध नहीं है।

зна́м/я, *род.*, *дат.*, *предл.* -ени, *твор.* -енем *с* (*мн.* знамёна, знамён) झंडा, पताका, ध्वज; зна́мя го́рода नगर का ध्वज; идти́ со знамёнами на демонстра́цию झंडे लेकर जलूस में जाना; нести́ знамёна झंडे ले जाना ◇ заво́д получи́л переходя́щее Кра́сное зна́мя कारख़ाने ने अस्थायी लाल झंडा प्राप्त किया।

зна́ни/е, -я *с* 1. (*мн. нет*) ज्ञान; зна́ние жи́зни страны́ देश के जीवन का ज्ञान; зна́ние интере́сов трудя́щихся श्रमजीवियों की अभिरुचियों का ज्ञान; рабо́тать со зна́нием де́ла समझ-बूझ से काम करना 2. (*тк. мн.*) ज्ञान, जानकारी; глубо́кие зна́ния в о́бласти иску́сства कला के क्षेत्र में गहरी जानकारी; глубо́кие зна́ния по вопро́сам эконо́мики अर्थ-शास्त्र के प्रश्नों की (के बारे में) गहरी जानकारी; нау́чные зна́ния वैज्ञानिक ज्ञान (जानकारी); техни́ческие зна́ния प्रौद्योगिक (तकनीकी) ज्ञान, तकनीकी जानकारी; облада́ть зна́ниями ज्ञान होना, ज्ञान पर अधिकार रखना; передава́ть свои́ зна́ния молоды́м специали́стам युवा विशेषज्ञों को अपना ज्ञान प्रदान करना; получи́ть необходи́мые зна́ния आवश्यक ज्ञान प्राप्त करना (कर लेना)

знать, зна́/ю, -ешь, -ют *несов.* 1. *кого-что, о ком-чём* (*тж. со словами* «где», «когда́», «куда́», «кто», «что» *и т. п.*) जानना (जान लेना), अवगत होना; знать наме́рения (о наме́рениях) бра́тьев भाइयों के उद्देश्य जानना; мы не зна́ли о после́дних собы́тиях हम ताज़ी घटनाओं के बारे में नहीं जानते थे।; он зна́ет, где мы живём वह जानता है हम कहाँ रहते हैं।; она́ зна́ет а́дрес магази́на वह दुकान का पता जानती है।; я зна́ю, что он прие́хал मैं जानता हूँ कि वह आ गया। 2. *кого-что* जानना; знать иностра́нные языки́ विदेशी भाषाएँ जानना; знать совреме́нную литерату́ру И́ндии भारत का आधुनिक साहित्य जानना; знать фи́зику भौतिकी जानना; он хорошо́ знал устро́йство маши́ны वह मशीन की बनावट अच्छी तरह जानता था। 3. *кого* जानना; мать зна́ет друзе́й сы́на माँ बेटे के मित्रों को जानती है।; они́ давно́ зна́ют друг дру́га वे अरसे से एक दूसरे को जानते हैं।; я зна́ю его́ с де́тства मैं उसे बचपन से जानता हूँ।

значе́ни/е, -я *с* 1. अर्थ, मतलब; значе́ние сло́ва शब्द का अर्थ, शब्दार्थ; разобра́ться в значе́нии зна́ков и цифр संकेतों और अंकों के अर्थ जान

(पहचान) लेना 2. (*мн. нет*) महत्व, अहमियत; истори́ческое значе́ние Вели́кой Октя́брьской социалисти́ческой револю́ции महान् अक्तूबर समाजवादी क्रांति का ऐतिहासिक महत्व; име́ть большо́е полити́ческое значе́ние बड़ा राजनीतिक महत्व रखना (होना); придава́ть значе́ние महत्व (अहमियत) देना; э́то не име́ет никако́го значе́ния यह [कोई] महत्व नहीं रखता, इसका [कोई] महत्व नहीं है।



значо́к

значи́тельно *нареч.* (*при сравн. ст.*) काफ़ी, बहुत; значи́тельно бо́льше काफ़ी (बहुत) अधिक (ज़्यादा); значи́тельно ра́ньше काफ़ी पहले, बहुत पहले; значи́тельно ху́же काफ़ी बदतर; де́ло обстои́т значи́тельно ху́же मामला काफ़ी ख़राब है।; его́ чемода́н значи́тельно ле́гче उसका सूटकेस ज़्यादा हलका है।; он значи́тельно ста́рше своего́ дру́га वह अपने मित्र से काफ़ी बड़ा है।

значи́тельн/ый, -ая, -ое, -ые; значи́телен, значи́тельн/а, -о, -ы 1. काफ़ी बड़ा, भारी; значи́тельная су́мма де́нег [काफ़ी] बड़ी रक़म; в значи́тельной ме́ре (сте́пени) काफ़ी हद तक; на значи́тельном расстоя́нии от го́рода नगर से [काफ़ी] बड़ी दूरी पर; проде́лать значи́тельную рабо́ту काफ़ी बड़ा काम कर देना 2. महत्वपूर्ण; значи́тельные измене́ния в его́ жи́зни उसके जीवन में महत्वपूर्ण परिवर्त्तन; значи́тельные собы́тия महत्वपूर्ण घटनाएँ; внести́ значи́тельные добавле́ния в текст статьи́ लेख के पाठ में महत्वपूर्ण परिवर्द्धन कर देना; игра́ть значи́тельную роль в жи́зни о́бщества समाज के जीवन में महत्वपूर्ण भूमिका निभाना

зна́ч/ить, -ит, -ат *несов.*, *что и без доп.* अर्थ (मतलब) होना; он не по́нял, что зна́чили поме́тки в кни́ге उसने नहीं समझा कि पुस्तक में नोटों का क्या अर्थ था।; сло́во «чрезвыча́йно» зна́чит «о́чень» «निहायत» शब्द का अर्थ «बहुत» है।; что э́то зна́чит? इसका क्या मतलब है?

знач/о́к, -ка́ *м* (*мн.* значк/и́, -о́в) 1. बैज, बिल्ला, चिह्न; комсомо́льский значо́к तरुण कम्युनिस्ट संघ का बैज, कोमसोमोल-बैज; он собира́л значки́ с герба́ми городо́в वह नगर-चिह्न लगे बैज इकट्ठे कर रहे थे। 2. चिह्न, निशान; на бума́ге бы́ли ци́фры и значки́ काग़ज़ पर अंक और चिह्न थे।

зо́лот/о, -а *с* (*мн. нет*) सोना, स्वर्ण; добыва́ть зо́лото सोना निकालना; э́то кольцо́ из зо́лота यह अँगूठी सोने की है, यह सोने की अँगूठी है। ◇ на вес зо́лота सोने के मोल

золот/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е सोने का, स्वर्ण-; золото́е кольцо́ सोने की अँगूठी

зо́н/а, -ы *ж* क्षेत्र, इलाक़ा; зо́на лесо́в जंगलों का क्षेत्र; зо́на ми́ра शांति-क्षेत्र; зо́на о́тдыха आराम-क्षेत्र; вое́нная зо́на सैनिक क्षेत्र; лесна́я зо́на वन-क्षेत्र


зонт

зонт, -а́ *м* छतरी, छाता; идти́ под зонто́м छतरी (छाता) तानकर चलना; раскры́ть зонт छतरी खोल देना

зо́нтик, -а *м см.* зонт

зооло́ги/я, -и *ж* (*мн. нет*) प्राणि-विज्ञान, जंतु-विज्ञान; изуча́ть зооло́гию प्राणि-विज्ञान का अध्ययन करना

зре́л/ый, -ая, -ое, -ые 1. पक्का, पक्का, परिपक्व; зре́лые плоды́ पके फल 2. पक्का, परिपक्व; प्रौढ़; зре́лый ма́стер पक्का मास्टर; зре́лый худо́жник पक्का चित्रकार; зре́лый мужчи́на प्रौढ़ आदमी

зре́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) दृष्टि, नज़र; плохо́е зре́ние बुरी दृष्टि (नज़र); хоро́шее зре́ние अच्छी दृष्टि (नज़र); потеря́ть зре́ние आँखें खोना (खो देना); у меня́ си́льно уху́дшилось зре́ние मेरी नज़र बहुत बिगड़ गयी, मेरी नज़र बहुत ख़राब हो गयी। ◇ то́чка зре́ния दृष्टि-कोण

зреть, зре́/ет, -ют *несов.*; созре́/ть, -ет, -ют *сов.* पकना (पक जाना), पक्का (परिपक्व) होना (हो जाना); я́блоки созре́ли सेब पक गये, सेब पक्के हो गये।

зри́тел/ь, -я *м* दर्शक; встре́ча арти́стов со зри́телями दर्शकों से कलाकारों की भेंट; зри́тели оста́лись дово́льны фи́льмом दर्शक फ़िल्म से ख़ुश रहे।; в теа́тре бы́ло мно́го зри́телей थियेटर में बहुत दर्शक थे।

зря *нареч.* बेकार, व्यर्थ, मुफ़्त; зря тра́тить вре́мя समय बेकार गँवाना; он зря стара́лся उसका प्रयत्न व्यर्थ गया।

зуб, зу́ба *м* (*мн.* зу́бы, зубо́в) दाँत; бе́лые зу́бы सफ़ेद दाँत; иску́сственные зу́бы नक़ली दाँत; чи́стить зу́бы दाँत साफ़ करना; боли́т зуб दाँत में दर्द [हो रहा] है, दाँत दर्द कर रहा है।; у неё краси́вые зу́бы उसके सुंदर दाँत हैं।; у ребёнка появи́лось уже́ не́сколько зубо́в बच्चे के कई दाँत निकल चुके हैं।

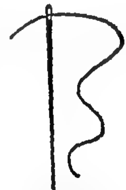
зубн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е दाँत (दाँतों) का, दंत-; зубна́я боль दाँत का दर्द, दंत-पीड़ा; зубно́й порошо́к दाँतों का मंजन; зубна́я щётка दाँतों का ब्रश

И

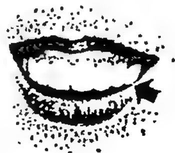
и 1. *союз* और, तथा, व, भी; оте́ц и сын बाप और बेटा; и в го́роде, и в дере́вне नगर में और गाँव में, नगर और गाँव दोनों में; чита́ть и писа́ть पढ़ना और लिखना; ко́мната была́ больша́я и све́тлая कमरा बड़ा और रोशन था।; ко́нчилось ле́то, и начали́сь дожди́ गरमियाँ ख़तम हुईं और वर्षाएँ होने लगीं। 2. *частица* और, ही; и как вы могли́ согласи́ться! और आप कैसे राजी हो सके!; не могу́ и поду́мать об э́том मैं इसके बारे में सोच भी नहीं सकता हूँ।; он и сам не рад वह ख़ुद भी ख़ुश नहीं है।

игл/а́, -ы́ *ж* (*мн.* и́глы, игл) 1. सूई; шить то́нкой игло́й पतली सूई से सीना 2. काँटा; и́глы на е́ли फ़र-वृक्ष के काँटे

иго́лк/а, -и *ж* (*мн.* иго́л/ки, -ок, -кам) सूई; иго́лка с ни́ткой तागा डली सूई



иго́лка с ни́ткой



зуб

игр/а́, -ы́ *ж* (*мн.* и́гры, игр) 1. (*мн. нет*) खेल, खिलवाड़, क्रीड़ा; игра́ с детьми́ बच्चों से खेल (खिलवाड़) 2. (*мн. нет*): игра́ арти́ста कलाकार का खेल (अभिनय); игра́ на роя́ле प्यानो-वादन; игра́ на сце́не रंगमंच पर अभिनय 3. (*мн. нет*) खेल; игра́ в хокке́й हाकी का खेल; пока́зывать

хорóшую игрý अच्छा खेल दिखाना ; соблюдáть прáвила игры́ खेल के नियमों का पालन करना 4. खेल ; дéтские и́гры बच्चों के (बचकाने) खेल 5. खेल ; मैच ; игрá на пéрвенство СССР по футбóлу सोवियत संघ की फ़ुटबाल-चैंपियनशिप का खेल (मैच) 6. (*обычно мн.*) खेल ; Всеми́рные студéнческие и́гры विश्व-छात्र-खेल, विश्व-विद्यालय-खेल ; Всесою́зные и́гры молодёжи अखिल-सोवियत संघीय युवा-खेल

игрá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **сыгрá/ть, -ю, -ешь, -ют** *сов.* 1. (*тк. несов.*) खेलना, खिलवाड़ करना ; игрáть в кýклы गुड़िया (गुड़ियाँ) खेलना ; игрáть с ребёнком बच्चे से खेलना ; дéти игрáют в садý बच्चे बाग़ में खेल रहे हैं। 2. *во что* खेलना ; игрáть в волейбóл वालीबाल खेलना ; сыгрáть пять пáртий в шáхматы с товáрищем साथी से पाँच बाज़ियाँ शतरंज खेलना ; хорошó игрáть в баскетбóл बास्केटबाल अच्छा खेलना ; вы игрáете в кáрты? आप ताश खेलते हैं? ; онá не умéет игрáть в тéннис वह टेनिस नहीं खेल सकती, उसे टेनिस खेलना नहीं आता। 3. *что, на чём* बजाना ; वादन करना ; игрáть *на* гитáре गिटार बजाना ; игрáть на скри́пке वायोलिन बजाना, वायोलिन-वादन करना ; игрáть симфóнию молодóго совéтского компози́тора युवा सोवियत संगीतकार की सिंफ़नी का वादन करना ; онá прекрáсно игрáет на роя́ле वह बढ़िया ढंग से प्यानो बजाती है। 4. *что, в чём, на чём* खेलना, अभिनय करना ; игрáть в кинó सिनेमा में अभिनय करना ; игрáть в теáтре थियेटर में अभिनय करना ; сыгрáть глáвную роль в пьéсе नाटक में मुख्य भूमिका (पार्ट) अदा कर देना ◇ игрáть роль भूमिका (पार्ट) करना (अदा करना, खेलना)



игрýшки

игрóк, игрокá *м* खिलाड़ी ; запаснóй игрóк रिज़र्व-खिलाड़ी ; основнóй игрóк, игрóк основнóго состáва बुनियादी खिलाड़ी ; игрóк в волейбóл वालीबाल का खिलाड़ी ; плохóй игрóк в хоккéй [आइस-]हाकी का कच्चा (बुरा) खिलाड़ी ; в э́той футбóльной комáнде сóбраны хорóшие игроки́ इस फ़ुटबाल-टीम में अच्छे खिलाड़ी इकट्ठे हैं।

игрýшк/а, -и *ж* (*мн.* **игрýш/ки, -ек, -кам**) खिलौना ; дéтские игрýшки बच्चों के (बचकाने) खिलौने ; купи́ть сы́ну нóвую игрýшку बेटे को (के लिए) नया खिलौना ख़रीद लेना; сломáть игрýшку खिलौना तोड़ देना; खिलौना बिगाड़ (ख़राब कर) देना; у егó дóчери мнóго краси́вых игрýшек उसकी बेटी के पास बहुत सुंदर खिलौने हैं।

идеáл, -а *м* 1. आदर्श ; коммунисти́ческие идеáлы साम्यवादी आदर्श 2. *чего и чей* आदर्श ; идеáл красоты́ सौंदर्य का आदर्श ; э́тот человéк — мой идеáл वह व्यक्ति मेरा आदर्श है।

идеали́зм, -а *м* (*мн. нет*) आदर्शवाद

идéйн/ый, -ая, -ое, -ые 1. सैद्धांतिक, विचारधारात्मक ; идéйная борьбá सैद्धांतिक संघर्ष ; идéйное воспитáние सैद्धांतिक (विचारधारात्मक) शिक्षा-दीक्षा ; идéйное еди́нство विचारधारात्मक एकता ; идéйный проти́вник

सैद्धांतिक (विचारधारात्मक) विरोधी (प्रतिपक्षी); высо́кий иде́йный у́ровень उच्च सैद्धांतिक स्तर 2. सैद्धांतिक, विचारधारात्मक; иде́йное содержа́ние кни́ги पुस्तक का सैद्धांतिक (विचारधारात्मक) सार

идеологи́ческ/ий, -ая, -ое, -ие विचारधारात्मक, सैद्धांतिक; идеологи́ческое влия́ние विचारधारात्मक प्रभाव; идеологи́ческие проти́вники सैद्धांतिक विरोधी (प्रतिपक्षी); на идеологи́ческом фро́нте विचारधारात्मक मोर्चे पर

идеоло́ги/я, -и *ж* विचार-धारा, चिंतन-धारा; идеоло́гия пролетариа́та सर्वहारा[-वर्ग] की विचार-धारा; маркси́стско-ле́нинская идеоло́гия मार्क्सवादी-लेनिनवादी विचार-धारा; передова́я идеоло́гия अग्रणी विचार-धारा

иде́/я, -и *ж* 1. विचार, धारणा, भावना; передовы́е иде́и अग्रणी विचार; защища́ть иде́и револю́ции क्रांति के विचारों की रक्षा करना 2. [अव]धारणा, उद्देश्य; иде́я рома́на उपन्यास की [अव]धारणा, उपन्यास का उद्देश्य; иде́я фи́льма फ़िल्म की धारणा, फ़िल्म का उद्देश्य

идти́, иду́, идёшь, иду́т (*прош.* шёл, шла, шло, шли) *несов.* 1. जाना, चलना; идти́ бы́стро जल्दी जाना; идти́ вдоль бе́рега किनारे के साथ साथ जाना; идти́ ме́дленно आहिस्ता जाना; идти́ пешко́м पैदल जाना; идти́ по у́лице सड़क पर (से) जाना; идти́ че́рез по́ле खेत से होकर जाना; соба́ка шла за хозя́ином कुत्ता मालिक के पीछे जा (चल) रहा था। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) जाना, चलना; वहना; парохо́д шёл ме́дленно जहाज आहिस्ता जा (चल) रहा था।; по реке́ идёт лёд नदी पर वर्फ़ वह रही है।; по́езд идёт без остано́вок रेल-गाड़ी विना रुके जाती है।; часы́ иду́т нето́чно घड़ी ग़लत चलती है। 3. जाना; идти́ в го́сти किसीके यहाँ जाना; идти́ в теа́тр थियेटर जाना; идти́ в шко́лу स्कूल जाना; идти́ гуля́ть घूमने (सैर करने) जाना; идти́ из шко́лы स्कूल से जाना; идти́ на рабо́ту काम पर जाना; идти́ на охо́ту शिकार खेलने जाना; идти́ с рабо́ты काम से जाना; по́езд идёт че́рез час रेल-गाड़ी एक घंटे के बाद छूट रही है। 4. जाना, चलना; идти́ к коммуни́зму साम्यवाद की ओर जाना (चलना); идти́ к наме́ченной це́ли निर्धारित लक्ष्य की ओर जाना; идти́ по пути́ техни́ческого прогре́сса तकनीकी प्रगति के पथ पर चलना 5. (*1 и 2 л. не употр.*) आना; चलना; बहना; кровь идёт из ра́ны घाव से ख़ून आ (बह) रहा है।; от пе́чки шло тепло́ चूल्हे से गरमी आ रही थी। 6. (*1 и 2 л. не употр.*) जाना, चलना; грани́ца идёт по реке́ सीमा नदी के साथ साथ जाती है।; доро́га шла вверх रास्ता ऊपर जाता था।; за ле́сом шло по́ле जंगल के पार खेत था।; с се́вера на юг иду́т го́ры उत्तर से दक्षिण की ओर पहाड़ चले हैं। 7. (*1 и 2 л. не употр.*) चलना, बीतना, गुज़रना; идёт втора́я неде́ля о́тпуска छुट्टी का दूसरा सप्ताह चल रहा है।; шёл после́дний год войны́ युद्ध का अंतिम साल चल रहा था।; вре́мя идёт ме́дленно समय

आहिस्ता चल (बीत) रहा है।; го́ды иду́т वर्ष बीतते जा रहे हैं। 8. (*1 и 2 л. не употр.*) चलना, होना; идёт разгово́р बात (बातचीत) हो रही है।; идёт собра́ние सभा हो रही है।; идёт спор बहस हो रही है।; перегово́ры иду́т к концу́ वार्त्ता समाप्त होनेवाली है।; рабо́та идёт хорошо́ काम अच्छा चल रहा है।; речь идёт о но́вой кни́ге नयी किताब की बात हो रही है। 9. (*1 и 2 л. не употр.*) होना, पड़ना, गिरना; идёт дождь बारिश हो रही है।; шёл снег बर्फ़ गिर (पड़) रही थी। 10. (*1 и 2 л. не употр.*) चलना, दिखाया जाना; в теа́тре идёт но́вая пье́са थियेटर में नया नाटक चल रहा है।; како́й фильм идёт сего́дня? आज कौनसी फ़िल्म चल रही है? 11. (*1 и 2 л. не употр.*) *кому* अच्छा लगना, फबना, जँचना; *пла́тье ей идёт* फ़्राक उसे अच्छा लगता है।; шля́па ему́ не шла टोपी उसे अच्छी नहीं लगती थी।

из *и* изо (*перед некоторыми словами с двумя согласными в начале*: изо рта, изо льна, изо всех *и т. п.*) *предлог с род.* 1. से, में से; вы́нуть плато́к из карма́на जेब [में] से रूमाल निकाल लेना; выходи́ть из авто́буса बस से उतरना (निकलना), बस से बाहर आना; вы́йти из до́ма घर से निकल जाना, घर से बाहर आना (जाना); выходи́ть из теа́тра थियेटर से निकलना, थियेटर से बाहर आना (जाना); прие́хать из Москвы́ मास्को से आना (आ जाना); смотре́ть из окна́ खिड़की से देखना 2. से; का; карти́на из ча́стной *колле́кции* व्यक्तिगत संग्रह का चित्र; статья́ из журна́ла पत्रिका का लेख; узна́ть из газе́т अख़बारों से जान लेना; он из рабо́чей семьи́ वह मज़दूर-परिवार का है।; оте́ц его́ из Сиби́ри उसके पिता साइबेरिया के हैं। 3. में, में से; мно́гие из них उनमें बहुत; не́которые из това́рищей साथियों में से कुछ; оди́н из мно́гих बहुतों में से एक; ста́рший из бра́тьев भाइयों में [से] बड़ा; из пяти́ книг оста́лось то́лько две पाँच किताबों में से केवल दो बचीं। 4. का; забо́р из *досо́к* तख़्तों की बाड़; *пла́тье из шёлка* रेशमी फ़्राक; вари́ть из ви́шни варе́нье चेरी का जैम बनाना 5. से, के कारण; де́лать что́-нибудь из любви́ कोई बात प्रेम से करना; он э́то сде́лал из за́висти उसने यह ईर्ष्या के कारण किया।

избега́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; избежа́ть, избегу́, избежи́шь, избегу́т *сов.* 1. *кого-чего* बचना (बच निकलना), कतराना (कतरा जाना); избега́ть вопро́сов प्रश्नों से बचना (कतराना); избежа́ть встре́чи с ке́м-нибудь किसीकी भेंट से बच निकलना; избега́ть знако́мых जान-पहचानियों से बचना (कतराना) 2. *чего* बचना (बच जाना), कतराना (कतरा जाना); избежа́ть ава́рии दुर्घटना से बच जाना; избега́ть отве́тственности उत्तरदायित्व से बचना (कतराना); избежа́ть *опа́сности* ख़तरे से बच जाना

избежа́ть *см.* избега́ть

избира́тел/ь, -я *м* निर्वाचक, मतदाता; спи́сок избира́телей निर्वाचक-सूची, मतदाता-सूची

избира́тельн/ый, -ая, -ое, -ые निर्वाचन-, चुनाव-; избира́тельный о́круг चिर्वाचन-क्षेत्र, चुनाव-क्षेत्र; избира́тельное пра́во निर्वाचन-अधिकार

избира́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; избра́ть, избер/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* избра́л, избрала́, избра́л/о, -и) *сов.*; *кого-что* चुनना (चुन लेना), चुनाव (निर्वाचन) करना (कर लेना), निर्वाचित करना (कर लेना); избира́ть депута́та в Верхо́вный Сове́т СССР सोवियत संघ की सर्वोच्च सोवियत का सदस्य चुनना; избра́ть кого́-нибудь в наро́дные су́дьи किसीको जन--न्यायाधीश चुन लेना; избра́ть почётный прези́диум सम्मानित अध्यक्ष--मंडल (प्रसीडियम) चुन लेना; пра́во избира́ть и быть и́збранным निर्वाचन करने और निर्वाचित होने का अधिकार; он был и́збран председа́телем собра́ния वह सभा-पति चुने गये।

избра́ть *см.* избира́ть

изве́сти/е, -я *с* समाचार, सूचना, ख़बर; плохо́е изве́стие बुरा समाचार, बुरी ख़बर; хоро́шее изве́стие शुभ--समाचार, ख़ुशख़बरी; не име́ть изве́стий от родны́х अपनों से कोई समाचार (ख़बर) न होना; получи́ть изве́стие и́з дому घर से समाचार (ख़बर) मिलना (मिल जाना); слу́шать после́дние изве́стия по ра́дио रेडियो से ताजा समाचार सुनना

изве́стно *в знач. сказ.* ज्ञात (मालूम) होना; как изве́стно जैसा कि मालूम है; изве́стно ли вам об э́том? यह आपको मालूम है?; ста́ло изве́стно, что он уе́хал ज्ञात (मालूम) हुआ है कि वह चला गया, पता चला है कि वह चला गया।

изве́стн/ый, -ая, -ое, -ые; изве́ст/ен, -на, -но, -ны 1. ज्ञात, मालूम; प्रसिद्ध, मशहूर; изве́стные всем собы́тия सबको ज्ञात घटनाएँ; челове́к, изве́стный свое́й справедли́востью अपनी न्यायप्रियता के लिए प्रसिद्ध व्यक्ति; э́ти места́ бы́ли ему́ хорошо́ изве́стны ये स्थान उसे ख़ूब मालूम थे। 2. प्रसिद्ध, विख्यात, मशहूर; хорошо́ изве́стный सुप्रसिद्ध, सुख्यात; изве́стная арти́стка प्रसिद्ध अभिनेत्री; изве́стная певи́ца प्रसिद्ध गायिका; изве́стный путеше́ственник प्रसिद्ध यात्री; изве́стный худо́жник प्रसिद्ध (विख्यात) कलाकार 3. (*тк. полн. ф.*) निश्चित; अमुक, कुछ; в изве́стных слу́чаях अमुक (कुछ) अवसरों पर; при изве́стных усло́виях निश्चित परिस्थितियों में

извини́ть(ся) *см.* извиня́ть(ся)

извиня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; извин/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *кого-что* क्षमा (माफ़) करना (कर देना); извини́ за опозда́ние देरी के लिए क्षमा (माफ़) करो।; извини́те, что отрыва́ю вас от де́ла माफ़ कीजिये कि काम से आपका ध्यान बँटा रहा हूँ।; извини́те, что я опозда́л क्षमा कीजिये कि मुझे देर हो गयी, माफ़ कीजिये कि मैं देर से आया हूँ।; прошу́ меня́ извини́ть मुझे क्षमा करने की प्रार्थना करता हूँ।

извиня́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; извин/и́ться, -ю́сь, -и́шься, -я́тся *сов.* क्षमा (माफ़ी) माँगना (माँग लेना); извини́ться за опозда́-

ние देरी के लिए क्षमा माँगना (माँग लेना); извиня́ться пе́ред ке́м-нибудь за что́-нибудь किसीसे किसी वात के लिए क्षमा (माफ़ी) माँगना ; я до́лжен извини́ться, что прие́хал по́здно मुझे इस वात के लिए क्षमा माँगनी चाहिये कि मैं देर से आया हूँ।

изгото́вить *см.* изготовля́ть

изготовля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; изгото́в/ить, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *что* वनाना (वना देना), तैयार करना (कर देना) ; заво́д изготовля́ет то́чные прибо́ры कारख़ाने में सूक्ष्म यंत्र-साधन वनाये (तैयार किये) जाते हैं।

изда/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; изд/а́ть, -а́м, -а́шь, -а́ст, -адим, -адите, -аду́т (*прош.* изда́л, издала́, изда́л/о, -и) *сов.*; *что* 1. प्रकाशित करना (कर देना), छापना (छाप देना); निकालना (निकाल देना); издава́ть газе́ту अख़वार निकालना ; издава́ть кни́гу पुस्तक प्रकाशित करना; издава́ть сочине́ния Го́голя गोगोल की कृतियों को प्रकाशित करना ; по́весть и́здана отде́льной кни́гой उपन्यासिका अलग पुस्तक के रूप में प्रकाशित की गयी। 2. जारी करना (कर देना) ; изда́ть но́вый зако́н नया क़ानून जारी कर देना ; изда́ть распоряже́ние निर्देश जारी कर देना 3.: издава́ть гро́мкие зву́ки वुलंद आवाज़ें करना ; изда́ть крик चीख मारना (मार देना)

издалека́ *нареч. см.* и́здали

и́здали *нареч.* दूर से ; здоро́ваться и́здали दूर से नमस्कार (नमस्ते) करना ; смотре́ть и́здали दूर से देखना ; и́здали гора́ каза́лась небольшо́й दूर से पहाड़ छोटा लगता (दिखाई पड़ता) था।

изда́ни/е, -я *с* 1. प्रकाशन, संस्करण ; дешёвое изда́ние सस्ता प्रकाशन (संस्करण); испра́вленное и допо́лненное изда́ние संशोधित तथा परिवर्द्धित संस्करण ; но́вое изда́ние नया प्रकाशन (संस्करण) ; пе́рвое изда́ние प्रथम संस्करण ; ре́дкое изда́ние кни́ги पुस्तक का विरला संस्करण ; рома́н вы́шел вторы́м изда́нием उपन्यास का दूसरा संस्करण निकला। 2. पुस्तक, किताब; лу́чшие изда́ния после́дних лет हाल के वर्षों की श्रेष्ठ पुस्तकें

изда́ть *см.* издава́ть

изде́ли/е, -я *с* वस्तु, चीज़, पदार्थ ; изде́лия из де́рева и ко́сти लकड़ी और हड्डी की [बनी] चीज़ें ; гото́вое изде́лие तैयार वस्तु (चीज़) ; фабри́чное изде́лие कारख़ाने की चीज़ ; промы́шленные изде́лия औद्योगिक पदार्थ

из-за *предлог с род.* 1. (*откуда?*) से ; के पीछे से ; верну́ться из-за грани́цы विदेश से लौटना (लौट आना); вы́йти из-за угла́ नुक्कड़ के पीछे से निकलना (निकल आना) ; встать из-за стола́ मेज़ से उठना (उठ जाना); смотре́ть из-за две́ри दरवाज़े के पीछे से देखना 2. से, के कारण, के मारे, की वजह से; के लिए; पर; верну́ться из-за дождя́ वारिश के कारण लौटना (लौट आना) ; не успе́ть на спекта́кль из-за ава́рии авто́буса वस-दुर्घटना के कारण नाटक के लिए देर हो जाना ; отсу́тствовать из-за

боле́зни बीमारी के कारण अनुपस्थित होना; поссо́риться из-за пустяка́ छोटी-सी बात पर झगड़ जाना

излага́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **излож/и́ть**, -у́, изло́ж/ишь, -ат *сов.*; *что* लिखना (लिख देना); बताना (बता देना), वर्णन करना (कर देना), विवरण देना (दे देना); изложи́ть про́сьбу на бума́ге काग़ज़ पर अपनी प्रार्थना लिख देना; излага́ть свои́ мы́сли अपने विचार बताना (प्रस्तुत करना)

изложе́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) वर्णन, विवरण; объекти́вное изложе́ние фа́ктов तथ्यों का वस्तुगत वर्णन (विवरण)

изложи́ть *см.* излага́ть

изме́н/а, -ы *ж* विश्वासघात, ग़द्दारी; изме́на ро́дине देश-द्रोह, देश के साथ ग़द्दारी; госуда́рственная изме́на राज-द्रोह, राष्ट्र-द्रोह; соверши́ть изме́ну देश-द्रोह करना (कर देना); суди́ть за изме́ну देश-द्रोह का मुक़दमा चलाना

измене́ни/е, -я *с* परिवर्त्तन, हेर-फेर, बदली; измене́ние направле́ния движе́ния गति (चलने) की दिशा का (में) परिवर्त्तन; измене́ние сло́ва शब्द-विकार, शब्द का रूप-परिवर्त्तन; внести́ измене́ния в текст पाठ में परिवर्त्तन करना (लाना); произошли́ больши́е измене́ния в жи́зни о́бщества समाज के जीवन में बड़े परिवर्त्तन हो गये।

измени́ть I, II *см.* изменя́ть I, II

измени́ться *см.* изменя́ться

изменя́/ть I, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **измен/и́ть**, -ю́, изме́н/ишь, -ят *сов.*; *кого-что* बदलना (बदल देना, बदल लेना), परिवर्त्तन (हेर-फेर) करना (कर देना, कर लेना), परिवर्त्तित करना (कर देना, कर लेना); изменя́ть план योजना बदलना, योजना में परिवत्तन (हेर-फेर) करना; измени́ть своё отноше́ние к кому́-нибудь किसीके प्रति अपना रुख़ बदल देना, किसीके साथ अपना व्यवहार बदल देना; измени́ть фами́лию कुल-नाम बदल देना; ве́тер измени́л направле́ние हवा का रुख़ बदल गया।

изменя́/ть II, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **измен/и́ть**, -ю́, изме́н/ишь, -ят *сов.*; *кому-чему* विश्वासघात करना (कर देना), ग़द्दारी करना (कर देना); измени́ть до́лгу कर्त्तव्य से विमुख होना; измени́ть ро́дине देश-द्रोह कर देना

изменя́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **измен/и́ться**, -ю́сь, изме́н/ишься, -ятся *сов.* बदलना (बदल जाना), परिवर्त्तित होना (हो जाना); он измени́лся к лу́чшему वह बेहतर हो गया।; пого́да измени́лась मौसम बदल गया।

изме́рить *см.* измеря́ть

измеря́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **изме́р/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *кого-что* नापना (नाप लेना), मापना (माप लेना); измеря́ть величину́ чего́-нибудь किसी वस्तु का आकार नापना (मापना), किसी चीज़ की लंबाई-चौड़ाई नापना (मापना); изме́рить высоту́ ба́шни मीनार की ऊँचाई माप लेना; изме́рить глубину́ реки́ नदी की गहराई माप लेना; изме́рить длину́ и ширину́ ко́мнаты कमरे की लंबाई-चौड़ाई माप लेना; изме́рить

температу́ру воды́ पानी का टेंपेरेचर लेना (ले लेना)

изо *см.* из

изобража́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; изобра/зи́ть, -жу́, -зи́шь, -зя́т *сов.*; *что* 1. बनाना (बना देना); изобрази́ть треуго́льник त्रिकोण बना देना 2. चित्रण करना (कर देना), चित्रित करना (कर देना); वर्णन करना (कर देना); दिखाना (दिखा देना); изобрази́ть в рома́не геро́ев войны́ उपन्यास में युद्ध के वीरों का चित्रण कर देना; карти́на изобража́ет у́лицу चित्र में सड़क दिखाई गयी है।

изображе́ни/е, -я *с* 1. (*мн. нет*) चित्रण, वर्णन; изображе́ние в расска́зе совреме́нной действи́тельности कहानी में समयकालीन वास्तविकता का चित्रण 2. चित्र, तसवीर; प्रतिमा, मूर्त्ति; ма́рка с изображе́нием госуда́рственного герба́ राष्ट्र-चिह्नवाला टिकट, राष्ट्र-चिह्नांकित टिकट

изобрази́ть *см.* изобража́ть

изобрести́ *см.* изобрета́ть

изобрета́тел/ь, -я *м* आविष्कारक, आविष्कर्त्ता; тала́нтливый изобрета́тель प्रतिभाशाली आविष्कारक

изобрета́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; изобре/сти́, -ту́, -тёшь, -ту́т (*прош.* изобрёл, изобрел/а́, -о́, -и́) *сов.*; *что* आविष्कार (ईजाद) करना (कर देना, कर लेना), आविष्कृत करना (कर देना, कर लेना); изобрести́ но́вый стано́к नयी मशीन का आविष्कार कर देना

изобрете́ни/е, -я *с* 1. (*мн. нет*) आविष्करण, आविष्कार; изобрете́ние но́вой маши́ны नयी मशीन का आविष्कार; изобрете́ние телеви́дения दूरदर्शन (टेलीविज़न) का आविष्कार 2. आविष्कार, ईजाद; ва́жное изобрете́ние महत्वपूर्ण आविष्कार; но́вые изобрете́ния नये आविष्कार

из-под *предлог с род.* 1. (*откуда?*) के नीचे से; вы́тащить чемода́н из-под крова́ти पलंग के नीचे से सूटकेस को निकाल लेना; доста́ть плато́к из-под поду́шки तकिये के नीचे से रूमाल निकाल लेना; из-под камне́й ползёт змея́ पत्थरों के नीचे से साँप रेंग रहा है। 2. का; ба́нка из-под варе́нья जैम का डब्बा; бо́чка из-под огурцо́в खीरे का पीपा; коро́бка из-под то́рта केक का डब्बा

израсхо́довать *см.* расхо́довать

изуча́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; изуч/и́ть, -у́, изу́ч/ишь, -ат *сов.*; *что* 1. सीखना (सीख लेना), अध्ययन करना (कर लेना); изуча́ть иностра́нные языки́ विदेशी भाषाएँ सीखना; изуча́ть матема́тику и фи́зику गणित तथा भौतिकी सीखना, गणित तथा भौतिकी का अध्ययन करना 2. अध्ययन करना (कर लेना); изуча́ть обстано́вку परिस्थिति का अध्ययन करना; изучи́ть хара́ктер това́рища साथी के स्वभाव का अध्ययन करना (कर देना)

изуче́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) अध्ययन; изуче́ние литерату́ры साहित्य का अध्ययन; изуче́ние материа́лов съе́зда कांग्रेस की सामग्री का अध्ययन; изуче́ние обстано́вки परिस्थिति का अध्ययन; изуче́ние хи́мии रसायन का अध्ययन

изучи́ть *см.* изуча́ть

икр/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) कवियार,

кéвиयर, मछली के अंडे; крáсная икрá लाल कवियार; чёрная икрá काला कवियार

и́ли *союз* या, अथवा; и́ли в суббóту, и́ли в воскресéнье या शनिवार या रविवार को; в срéду, в четвéрг и́ли в пя́тницу बुधवार, बृहस्पतिवार या शुक्रवार को; да и́ли нет? हाँ या नहीं?; сейчáс и́ли никогдá अभी या कभी नहीं; я и́ли он मैं या वह; вам нали́ть чáю и́ли кóфе? आपको चाय [दें] या काफ़ी?

иллюстрáци/я, -и *ж* चित्र, तसवीर; иллюстрáции к тéксту प्रासंगिक चित्र; кни́га с иллюстрáциями सचित्र पुस्तक

иллюстри́рованн/ый, -ая, -ое, -ые सचित्र; иллюстри́рованный журнáл सचित्र पत्रिका

иллюстри́р/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*, *что* 1. उदाहरण देना; иллюстри́ровать прáвило примéрами नियम को उदाहरणों से सुझाना 2. चित्र-सज्जित करना; иллюстри́ровать кни́гу извéстного писáтеля प्रसिद्ध लेखक की पुस्तक को चित्र-सज्जित करना

им *см.* он, они́, онó

имени́тельный *см.* падéж

и́менно *частица* ही; и́менно здесь यहीं; и́менно сегóдня, а не зáвтра आज ही, कल नहीं, आज ही, न कि कल; мне нужнá и́менно э́та кни́га मुझे यही किताब चाहिये।; я обращáюсь и́менно к вам मैं आपसे ही निवेदन करता हूँ।

имé/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* 1. *кого-что* होना, रखना; имéть большýю библиотéку बड़ा पुस्तकालय होना; имéть дом घर होना; имéть друзéй मित्र होना; имéть маши́ну गाड़ी (कार) होना, गाड़ी (कार) रखना; имéть óпыт अनुभव होना; имéть рабóту काम होना; не имéть детéй बच्चे न (नहीं) होना 2. (*1 и 2 л. не употр.*) होना; бассéйн имéл пятьдеся́т мéтров в длинý तालाब पचास मीटर लंबा था, तालाब की लंबाई पचास मीटर थी।; кóмната имéет два окнá कमरे में दो खिड़कियाँ हैं।; стол имéет крýглую фóрму मेज़ का आकार (रूप) गोल है, मेज़ गोल है। 3. *что* होना, रखना; имéть влия́ние प्रभाव (असर) होना, प्रभाव (असर) रखना; имéть значéние महत्व रखना, महत्व (अहमियत) होना; имéть намéрение उद्देश्य (इरादा) रखना; не имéть возражéний कोई आपत्ति (एतराज़) न (नहीं) होना ◇ имéть дéло с кéм-нибудь किसीसे काम (सरोकार, वास्ता) रखना; имéть мéсто होना

имé/ться, -ется, -ются *несов.* होना; в библиотéке имéются кни́ги по медици́не पुस्तकालय में चिकित्सा-शास्त्र पर पुस्तकें हैं।; в гóроде имéется мнóго музéев नगर में बहुत संग्रहालय हैं।

и́ми *см.* они́

империали́зм, -а *м* (*мн. нет*) साम्राज्यवाद

империалисти́ческ/ий, -ая, -ое, -ие साम्राज्यवादी; империалисти́ческая войнá साम्राज्यवादी युद्ध; империалисти́ческие госудáрства साम्राज्यवादी राष्ट्र

и́мпорт, -а *м* (*мн. нет*) आयात; и́мпорт маши́н मशीनों का आयात; и́мпорт товáров माल का आयात

и́мпортн/ый, -ая, -ое, -ые आयात [का], आयातित; и́мпортные това́ры आयातित माल

иму́честв/о, -а с (мн. нет) संपत्ति, जायदाद; иму́щество шко́лы स्कूल की संपत्ति; госуда́рственное иму́щество राजकीय संपत्ति; колхо́зное иму́щество कोलख़ोज़ी (सामूहिक फ़ार्म की) संपत्ति; ли́чное иму́щество निजी संपत्ति; обще́ственное иму́щество सार्वजनिक (सामूहिक) संपत्ति

и́мя, и́мени с (мн. имена́, имён, имена́м) 1. नाम; же́нское и́мя स्त्री का नाम, जनाना नाम; мужско́е и́мя पुरुष का नाम, मर्दाना नाम; по́лное и́мя पूरा नाम; дава́ть и́мя नाम देना (रखना); *знать всех по имена́м* सबको नाम से जानना; *называ́ть и́мя* नाम बताना (लेना); называ́ть по и́мени नाम से पुकारना; и́мя де́вочки — Мари́я लड़की का नाम मरीया है। 2.: «арбу́з» — и́мя существи́тельное «तरबूज़» संज्ञा है।; «большо́й», «у́мный» — имена́ прилага́тельные «बड़ा», «अक़्लमंद» विशेषण हैं।; «оди́н», «три», «де́сять» — имена́ числи́тельные «एक», «तीन», «दस» संख्यावाचक हैं। ◇ и́мени *кого-чего* नामक, नामी; кана́л и́мени Москвы́ मास्को [नामक] नहर; *парк и́мени* Го́рького गोर्की नामक पार्क, गोर्की-पार्क; теа́тр и́мени Ки́рова कीरोव [नामक] थियेटर; во и́мя дру́жбы मैत्री के नाम पर; во и́мя ми́ра во всём ми́ре विश्व-शांति के नाम पर; на и́мя кого́-нибудь किसीके नाम; *заявле́ние на и́мя дире́ктора* डाइरेक्टर के नाम आवेदन-पत्र; на ва́ше и́мя *пришла́ посы́лка* आपके नाम पार्सल आया है।; от и́мени кого́-нибудь किसीकी ओर से; говори́ть от и́мени отца́ पिता जी की ओर से बोलना; под и́менем नाम से

ина́че *нареч.* 1. दूसरी तरह [से], दूसरे (अन्य) प्रकार से, दूसरे तरीक़े (ढंग) से; написа́ть ина́че दूसरी तरह (दूसरे तरीक़े, अन्य प्रकार) से लिखना (लिख देना); сде́лать ина́че दूसरी तरह (दूसरे तरीक़े से) करना (कर देना) 2. नहीं तो, अन्यथा, वरना; предупреди́те меня́, ина́че я не приду́ मुझे सूचित कीजिये वरना मैं नहीं आऊँगा। ◇ ина́че говоря́ दूसरे शब्दों में

индиа́нк/а, -и ж (*мн.* индиа́н/ки, -ок, -кам) भारतीय नारी, भारतवासिनी

индивидуа́льн/ый, -ая, -ое, -ые; индивидуа́лен, индивидуа́льн/а, -о, -ы व्यक्तिगत, वैयक्तिक, निजी; индивидуа́льное обслу́живание व्यक्तिगत सेवा; индивидуа́льные осо́бенности व्यक्तिगत विशेषताएँ; индивидуа́льный план व्यक्तिगत योजना

инди́/ец, -йца *м* भारतीय, भारतवासी

инди́йск/ий, -ая, -ое, -ие भारतीय, भारत का; инди́йские та́нцы भारतीय नृत्य

и́не/й, -я *м* (*мн. нет*) पाला, नीहार; дере́вья покры́ты и́неем पेड़ पाले से ढँक गये।

инжене́р, -а м (*мн.* инжене́р/ы, -ов) इंजीनियर, अभियंता; инжене́р-строи́тель निर्माण-अभियंता; вое́нный инжене́р सैनिक (फ़ौजी) इंजीनियर;

рабо́тать гла́вным инжене́ром на заво́де कारख़ाने में चीफ़ इंजीनियर (मुख्य अभियंता) का (के रूप में) काम करना

инициати́в/а, -ы *ж* पहल, पहलक़दमी; по инициати́ве кого́-нибудь किसीकी पहल से, किसीकी पहलक़दमी पर; по со́бственной инициати́ве अपनी पहल से, अपनी पहलक़दमी पर; прояви́ть инициати́ву पहल करना

иногда́ *нареч.* कभी कभी, यदा-कदा; иногда́ мы встреча́емся हम कभी कभी मिलते हैं।; иногда́ он приходи́л к нам वह कभी [कभी] हमारे यहाँ आया करता था।

ино́й, ина́я, ино́е, ины́е *мест.* दूसरा, अन्य; найти́ ино́е реше́ние вопро́са समस्या का दूसरा हल निकालना (निकाल लेना); приобрести́ ино́й вид अन्य रूप ग्रहण कर लेना

иностра́н/ец, -ца *м* विदेशी, परराष्ट्रिक; в гости́нице живёт мно́го иностра́нцев होटल में बहुत विदेशी रहते हैं।

иностра́нн/ый, -ая, -ое, -ые विदेशी, परराष्ट्रीय; иностра́нное госуда́рство विदेशी राज्य, परराष्ट्र; иностра́нные студе́нты विदेशी विद्यार्थी; иностра́нные языки́ विदेशी भाषाएँ

институ́т, -а *м* उच्च विद्यालय, इन्स्टिट्यूट; вече́рний институ́т सायंकालीन इन्स्टिट्यूट; зао́чный институ́т पत्राचार-उच्च विद्यालय; нау́чно-иссле́довательский институ́т संस्थान, अनुसंधानशाला; сельскохозя́йственный институ́т उच्च कृषि-विद्यालय; зако́нчить институ́т उच्च विद्यालय की शिक्षा समाप्त (ख़तम) करना (कर देना); поступи́ть в институ́т उच्च विद्यालय में प्रविष्ट (दाख़िल) होना (हो जाना), उच्च विद्यालय में प्रवेश (दाख़िला) पाना; учи́ться на пе́рвом ку́рсе институ́та उच्च विद्यालय के पहले कोर्स में पढ़ना, इन्स्टिट्यूट का पहले साल का विद्यार्थी होना

инстру́кци/я, -и *ж* निर्देश, आदेश; подро́бная инстру́кция ब्योरेवार (विस्तारपूर्ण) निर्देश (आदेश); дава́ть инстру́кции निर्देश (आदेश) देना; де́йствовать по инстру́кции निर्देश (आदेश) पर काम करना; получа́ть инстру́кции निर्देश (आदेश) पाना

инструме́нт, -а *м* 1. औज़ार, हथियार; молото́к, пила́, топо́р — инструме́нты हथौड़ा, आरी और कुल्हाड़ा — हथियार (औज़ार) हैं। 2. बाजा; орке́стр наро́дных инструме́нтов लोक-वाद्य-वृंद, लोक-बाजों का आर्केस्ट्रा; пиани́но, скри́пка, гита́ра — музыка́льные инструме́нты प्यानो, वायोलिन और गिटार — बाजे हैं।

интеллиге́нци/я, -и *ж* (*мн. нет*) बुद्धिजीवी [लोग], बुद्धिजीवी वर्ग; сове́тская интеллиге́нция सोवियत बुद्धिजीवी [लोग]

интервью́ *с нескл.* भेंट, भेंट-वार्त्ता, इंटरव्यू; взять (получи́ть) интервью́ भेंट (भेंट-वार्त्ता) करना, इंटरव्यू करना (लेना); дать интервью́ भेंट (भेंट-वार्त्ता, इंटरव्यू) देना; газе́та опублико́вала интервью́ журнали́ста с космона́втами समाचार-पत्र ने अंतरिक्ष-यात्रियों के साथ पत्रकार की एक भेंट-वार्त्ता प्रकाशित कर दी।

интере́с, -а *м* 1. (*мн. нет*) रुचि, अभिरुचि, दिलचस्पी; проявля́ть интере́с к де́лу काम में दिलचस्पी दि-

खाना (दिखलाना); слу́шать доклад с больши́м интере́сом बड़ी रुचि (दिलचस्पी) से रिपोर्ट सुनना; слу́шать речь без интере́са अरुचि से (दिलचस्पी के वग़ैर) भाषण सुनना; кни́га вы́звала интере́с чита́телей पुस्तक ने पाठकों में दिलचस्पी पैदा कर दी। 2. हित; взаи́мный интере́с आपसी हित; национа́льные интере́сы страны́ देश के राष्ट्रीय हित; в интере́сах безопа́сности наро́дов जनगणों की सुरक्षा के हित (हितों) में; защища́ть интере́сы госуда́рства राष्ट्र-हितों की रक्षा करना; не противопоставля́ть ли́чных интере́сов интере́сам о́бщества निजी हितों को समाज के हितों के मुक़ावले पर न रखना; э́то де́лается в ва́ших интере́сах यह आपके हित (हितों) में (के लिए) किया जाता है।

интере́сно *нареч.* रुचिकर (रोचक) ढंग से; интере́сно расска́зывать रुचिकर (रोचक) ढंग से सुनाना

интере́сн/ый, -ая, -ое, -ые; интере́с/ен, -на, -но, -ны रोचक, रुचिकर, दिलचस्प; интере́сный расска́з रोचक (दिलचस्प) कहानी; интере́сный фильм रोचक (दिलचस्प) फ़िल्म; э́тот спекта́кль интере́сен для дете́й यह नाटक वच्चों के लिए रुचिकर है।

интерес/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.*; **заинтерес/ова́ть**, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *сов.*; *кого* रुचि (दिलचस्पी) लेना (रखना); रुचि (दिलचस्पी) पैदा करना (कर लेना); его́ интересова́ла наро́дная му́зыка वह लोक-संगीत में (से) दिलचस्पी लेता (रखता) था।; она́ заинтересова́ла меня́ свои́м расска́зом उसने अपनी कहानी से मुझमें जिज्ञासा पैदा कर दी।; что вас интересу́ет? आपको किस वात में (से) दिलचस्पी है?, आप किस वात में (से) दिलचस्पी लेते हैं?

интерес/ова́ться, -у́юсь, -у́ешься, -у́ются *несов.*; **заинтерес/ова́ться**, -у́юсь, -у́ешься, -у́ются *сов.*; *кем-чем* रुचि (दिलचस्पी) लेना (ले लेना), रुचि (दिलचस्पी) रखना (रख लेना); интересова́ться литерату́рой и иску́сством साहित्य व कला में (से) रुचि (दिलचस्पी) लेना (रखना); интересова́ться поли́тикой राजनीति में (से) दिलचस्पी लेना; все заинтересова́лись э́тим откры́тием सव ने उस आविष्कार में दिलचस्पी ली।; он интересу́ется культу́рой наро́дов Йндии वह भारत की जनताओं की संस्कृति में दिलचस्पी लेता है।

интернационали́зм, -а *м* (*мн. нет*) अंतर्राष्ट्रीयवाद; пролета́рский интернационали́зм सर्वहारा-अंतर्राष्ट्रीयवाद

интернациона́льн/ый, -ая, -ое, -ые अंतर्राष्ट्रीय; интернациона́льная дру́жба अंतर्राष्ट्रीय मैत्री; интернациона́льная солида́рность трудя́щихся मेहनतकशों की अंतर्राष्ट्रीय एकजुटता

информа́ци/я, -и *ж* सूचना, समाचार, जानकारी; дать информа́цию в газе́те समाचार-पत्न में सूचना देना; получи́ть то́чную информа́цию सही सूचना (जानकारी) प्राप्त करना (कर लेना)

иска́ть, ищу́, и́щешь, и́щут *несов.*, *кого-что и чего* ढूंढ़ना, खोजना, खोज (तलाश) करना; иска́ть знако́мого в толпе́ भीड़ में जान-पहचानी को ढूंढ़ना; иска́ть ключ चावी ढूंढ़ना; ис-

кáть книгу на пóлке तख़्ते पर किताब ढूँढ़ना; искáть помóщника सहायक को ढूँढ़ना; искáть себé квартиру अपने लिए मकान ढूँढ़ना; искáть тропи́нку в лесу́ जंगल में पगडंडी ढूँढ़ना; искáть решéние हल खोजना ◇ искáть глазáми когó-нибудь किसीको आँखों से ढूँढ़ना

исключá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **исключ/и́ть**, -у́, -и́шь, -áт *сов.*; *кого* निकालना (निकाल देना), निष्कासित (बरख़ास्त) करना (कर देना); काटना (काट देना); исключáть когó-нибудь из спи́сков किसीका नाम सूची में से निकालना, किसीका नाम सूची से काटना; исключи́ть когó-нибудь из шкóлы किसीको स्कूल से निकाल देना

исключéни/е, -я *с* 1. निष्कासन, बरख़ास्तगी; исключéние из институ́та उच्च विद्यालय से निष्कासन (बरख़ास्तगी) 2. अपवाद; в ви́де исключéния अपवाद-स्वरूप, अपवाद के तौर पर; в ви́де исключéния вам разреши́ли сдавáть экзáмен во вторóй раз अपवाद के तौर पर आपको दूसरी बार परीक्षा देने की अनुमति दी गयी।; дéлать исключéние для когó-нибудь किसीके लिए अपवाद की व्यवस्था करना, किसीको विशेष छूट देना; нет прáвил без исключéния बिना अपवाद के नियम नहीं होते। ◇ за исключéнием *когó-чегó* के सिवा, को छोड़कर; на собрáнии прису́тствовали все, за исключéнием больны́х रोगियों को छोड़कर सब सभा में उपस्थित थे।; за нéкоторыми исключéниями कुछ अपवादों के साथ

исключи́ть *см.* исключáть

и́скренне *и* **и́скренно** *нареч.* सच्चे (साफ़) दिल से, हार्दिक भाव से; я и́скренне рад вáшим успéхам मुझे आपकी सफलताएँ देखकर हार्दिक ख़ुशीहोती है।

и́скренн/ий, -яя, -ее, -ие; и́скрен/ен, -на, -но, -ны साफ़दिल, निष्कपट, हार्दिक; и́скренняя дру́жба हार्दिक मैत्री; и́скреннее желáние हार्दिक कामना; и́скреннее признáние हार्दिक स्वीकृति; и́скренний человéк साफ़दिल आदमी; я бу́ду и́скренна с вáми मैं आपके साथ साफ़दिल हूँगी (रहूँगी)।

иску́сственн/ый, -ая, -ое, -ые कृत्रिम, बनावटी, नक़ली; иску́сственные зу́бы नक़ली दाँत; иску́сственный мех बनावटी फ़र; иску́сственное освещéние नक़ली रोशनी; иску́сственный спу́тник Земли́ कृत्रिम भू-उपग्रह; иску́сственные ткáни बनावटी कपड़े; иску́сственные цветы́ कृत्रिम (नक़ली) फूल; плáтье из иску́сственного шёлка कृत्रिम (नक़ली) रेशम का फ़्राक

иску́сств/о, -а *с* (*мн. нет*) 1. कला; нарóдное иску́сство जन-कला; произведéние иску́сства कला की वस्तु (चीज़), कला-कृति; интересовáться иску́сством कला में रुचि लेना (रखना) 2. कला, कला-कौशल; владéть иску́сством воспитáния शिक्षा-दीक्षा की कला पर अधिकार रखना; показáть своё иску́сство в тáнцах नृत्यों में अपनी कला दिखा देना; букéт состáвлен с бóльшим иску́сством गुलदस्ता बड़ी कला-कुशलता से बनाया गया।

испéчь *см.* печь

исполне́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. पूर्त्ति ; कार्यान्वयन ; исполне́ние прика́за आदेश की पूर्त्ति 2. अभिनय ; अदाकारी ; исполне́ние гла́вной ро́ли в кинофи́льме फ़िल्म में नायक (नायिका) का अभिनय

испо́лнить(ся) *см.* исполня́ть(ся)

исполня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **испо́лн/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *что* 1.पूरा करना (कर देना), निभाना (निभा देना); कार्यान्वित करना (कर देना); испо́лнить обеща́ние वादा पूरा करना (कर देना), वचन की पूर्त्ति करना (कर देना); испо́лнить поруче́ние मिशन पूरा कर देना ; исполня́ть прика́з आदेश पूरा करना ; исполня́ть свой долг अपना कर्त्तव्य निभाना 2. अभिनय करना (कर देना); अदा करना (कर देना); बजाना ; исполня́ть на роя́ле произведе́ния Чайко́вского चाइकोव्स्की की रचनाएँ प्यानो पर प्रस्तुत करना ; исполня́ть национа́льный гимн राष्ट्रीय धुन बजाना ; исполня́ть популя́рную пе́сню लोक-प्रिय गीत गाना ; исполня́ть та́нец नृत्य करना, नाचना ; ро́ли в спекта́кле исполня́ют изве́стные арти́сты प्रसिद्ध अभिनेता नाटक में भूमिकाएँ (पार्ट) अदा करते हैं।

исполня́/ться, -ется, -ются *несов.*; **испо́лн/иться**, -ится, -ятся *сов.* 1. पूरा होना (हो जाना) ; испо́лнились все его́ наде́жды उसकी सारी आशाएँ पूरी हुईं। 2. होना (हो जाना); испо́лнилось сто лет со дня рожде́ния писа́теля लेखक को जन्म लिये सौ वर्ष हो गये। 3. *безл., кому* पूरा होना (हो जाना), पूरा करना (कर लेना); ему́ испо́лнилось со́рок лет उसके चालीस साल पूरे हो गये, उसने चालीस वर्ष पूरे कर लिये।

испо́льзовани/е, -я *с* (*мн. нет*) उपयोग, प्रयोग, इस्तेमाल ; испо́льзование те́хники в наро́дном хозя́йстве राष्ट्रीय अर्थ-व्यवस्था में यंत्रों (मशीनों) का उपयोग (प्रयोग); ми́рное испо́льзование а́томной эне́ргии आणु-शक्ति का शांतिपूर्ण उपयोग (प्रयोग)

испо́льз/овать, -ую, -уешь, -уют *несов. и сов., кого-что* उपयोग (प्रयोग, इस्तेमाल) करना; испо́льзовать в докла́де но́вые да́нные нау́ки रिपोर्ट में विज्ञान के नये आँकड़ों का उपयोग करना ; испо́льзовать совреме́нную те́хнику в се́льском хозя́йстве कृषि में आधुनिक मशीनों का उपयोग (प्रयोग) करना ; широко́ испо́льзовать о́пыт передовы́х рабо́чих अग्रणी मज़दूरों के अनुभव का व्यापक उपयोग (प्रयोग) करना ; испо́льзовать кого́-нибудь в свои́х це́лях अपने मक़सद के लिए किसीका इस्तेमाल करना

испо́льз/оваться, -уется, -уются *несов.* प्रयुक्त होना ; мета́лл испо́льзуется в промы́шленности धातु उद्योग में प्रयुक्त होती है।

испо́ртить(ся) *см.* по́ртить(ся)

испра́вить *см.* исправля́ть

исправля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **испра́в/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *что* 1. ठीक (सही) करना (कर देना), सुधारना (सुधार देना); исправля́ть оши́бку ग़लती ठीक (सही) करना, भूल सुधारना 2. ठीक करना (कर देना); मरम्मत करना (कर देना);

исправля́ть замо́к ताले को ठीक करना; они́ бы́стро испра́вили поврежде́ния उन्होंने जल्दी टूट-फूट ठीक कर दी।

испуга́ть(ся) *см.* пуга́ть(ся)

испыта́ни/е, -я *с* **1.** परीक्षण, जाँच; испыта́ние самолёта विमान का परीक्षण; провести́ испыта́ние но́вого мото́ра नये इंजन का परीक्षण करना (कर देना, कर लेना), नये इंजन की जाँच करना (कर देना, कर लेना); испыта́ния прибо́ра прошли́ успе́шно यंत्र का परीक्षण सफल हुआ। **2.** परीक्षा; боле́знь ма́тери ста́ла для него́ тяжёлым испыта́нием माता की बीमारी उसके लिए कठिन परीक्षा हो गयी।; на её до́лю пришло́сь мно́го испыта́ний उसको बहुत कठिनाइयाँ झेलती पड़ीं।

испыта́ть *см.* испы́тывать

испы́тыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **испыта́/ть, -ю, -ешь, -ют** *сов.*; *что* **1.** परीक्षण (जाँच) करना (कर लेना), आज़माना (आज़मा लेना); испы́тывать но́вую те́хнику नई मशीनों का परीक्षण करना, नई मशीनें आज़माना **2.** अनुभव (महसूस) करना (कर लेना); भुगतना (भुगत लेना), भोगना (भोग लेना); испы́тывать го́рдость गर्व अनुभव करना; испы́тывать нужду́ तंगी महसूस करना; испы́тывать ра́дость प्रसन्नता अनुभव करना; испы́тывать сомне́ние संदेह अनुभव करना; испы́тывать тру́дности कठिनाइयाँ भुगतना (भोगना); испы́тывать удово́льствие आनंद (मज़ा) उठाना

иссле́довани/е, -я *с* अनुसंधान, अन्वेषण, खोज; вести́ (проводи́ть) нау́чные иссле́дования वैज्ञानिक अनुसंधान करना

иссле́довател/ь, -я *м* अनुसंधाता, अनुसंधान-कर्ता, अन्वेषक

иссле́д/овать, -ую, -уешь, -уют *несов. и сов., что* अनुसंधान (अन्वेषण, खोज) करना (कर देना), जाँचना (जाँच देना); иссле́довать зако́ны приро́ды प्रकृति के नियमों का अनुसंधान करना

и́стин/а, -ы *ж* सत्य, सचाई; стремле́ние к и́стине सत्य जानने की अभिलाषा, सत्य जानने का प्रयास; скрыва́ть и́стину सत्य (सचाई) छिपाना; узна́ть и́стину सत्य (सचाई) जान (पहचान) लेना; в ва́ших слова́х есть до́ля и́стины आपके शब्दों (आपकी बातों) में सत्य का अंश है।

исто́рик, -а *м* इतिहासकार

истори́ческ/ий, -ая, -ое, -ие ऐतिहासिक; истори́ческий докуме́нт ऐतिहासिक दस्तावेज; истори́ческое собы́тие ऐतिहासिक घटना; истори́ческие фа́кты ऐतिहासिक तथ्य; но́вая истори́ческая эпо́ха नया ऐतिहासिक काल (युग); э́то собы́тие име́ло огро́мное истори́ческое значе́ние यह घटना बड़ा[-भारी] महत्व रखती थी।

исто́ри/я, -и *ж* (*мн. нет*) **1.** इतिहास[-विज्ञान]; исто́рия СССР सोवियत संघ का इतिहास; изуча́ть всеми́рную исто́рию विश्व-इतिहास सीखना, संसार के इतिहास का अध्ययन करना **2.** इतिहास; исто́рия литерату́ры साहित्य का इतिहास; исто́рия челове́чества मानव-इतिहास ◇ э́то собы́тие войдёт в исто́рию यह घटना इतिहास में स्थान पा जायेगी।

исто́чник, -а *м* 1. स्रोत, सोता, चश्मा ; горя́чий исто́чник गर्म सोता; минера́льный исто́чник खनिज पानी का सोता, खनिज जल-स्रोत; пить во́ду из исто́чника सोते से पानी पीना, सोते का पानी पीना 2. स्रोत, सूत्र ; исто́чники дохо́да आय के स्रोत

истра́тить *см.* тра́тить

исчеза́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **исче́зн/уть,** -у, -ешь, -ут *сов.* अदृश्य (लुप्त) होना (हो जाना), गुम (ग़ायब) होना (हो जाना), मिटना (मिट जाना); к утру́ тума́н исче́з सुबह होते न होते कोहरा छँट गया।; он исче́з в толпе́ वह भीड़ में गुम (ग़ायब) हो गया।; со́лнце исче́зло за горизо́нтом सूर्य क्षितिज के परे अदृश्य (लुप्त) हो गया।

исчезнове́ни/е, -я *с* लोप, अंतर्धान; *внеза́пное исчезнове́ние* अचानक अंतर्धान

исче́знуть *см.* исчеза́ть

ита́к *союз* यों, ऐसे, इस तरह (प्रकार); तो, सो ; ита́к, всё решено́ सो सब कुछ तय हो गया।; ита́к, встре́тимся за́втра у́тром तो कल सुबह मिलेंगे।; ита́к, мы уезжа́ем सो हम जा रहे हैं।

и так да́лее (и т. д.) इत्यादि, आदि, वग़ैरह

ито́г, -а *м* परिणाम, नतीजा ; ито́ги перегово́ров ме́жду госуда́рствами राष्ट्रों में वार्त्ताओं के परिणाम ; ито́ги разви́тия наро́дного хозя́йства राष्ट्रीय अर्थ-व्यवस्था के विकास के परिणाम

и тому́ подо́бное (и т. п.) इत्यादि, आदि, वग़ैरह

их 1. *см.* они́ 2. *нескл.* उनका, इनका ; их кни́ги इनकी किताबें ; их оте́ц — врач उनके पिता डाक्टर हैं।; э́то их ко́мната यह उनका कमरा है।

ию́л/ь, -я *м* जुलाई ; в ию́ле ме́сяце जुलाई [के महीने] में ; в ию́ле про́шлого го́да पिछली (गत) जुलाई में ; с ию́ля по сентя́брь мы жи́ли за́ городом जुलाई से सितंबर तक हम उपनगर में रहे।; с конца́ ию́ля наступи́ла жара́ जुलाई के आख़िर से गरमी पड़ने लगी।

ию́льск/ий, -ая, -ое, -ие जुलाई का ; ию́льская жара́ जुलाई की गरमी

ию́н/ь, -я *м* जून ; в ию́не студе́нты сда́ли экза́мены जून में विद्यार्थियों ने परीक्षाएँ पास कर दीं।; с апре́ля по ию́нь стоя́ла дождли́вая пого́да अप्रैल से जून तक बारिश होती रही।; с середи́ны ию́ня я уйду́ в о́тпуск जून के बीच से मैं छुट्टी पर जाऊँगा।

ию́ньск/ий, -ая, -ое, -ие जून का ; ию́ньские но́чи коротки́ जून की रातें छोटी होती हैं।

К

к *и* **ко** (*перед некоторыми словами с двумя согласными в начале*: ко всем, ко лбу *и т. д.*) *предлог с дат.* 1. (*куда?*) के पास ; के यहाँ ; का ; की ओर ; पर ; путь к коммуни́зму साम्यवाद का पथ ; путь к сча́стью सौभाग्य का पथ ; *плыть к бе́регу* किनारे की ओर तैरना ; подойти́ к окну́ खिड़की के पास आना ; пое́хать

к бра́ту भाई के यहाँ जाना ; позва́ть к телефо́ну टेलीफ़ोन पर बुलाना ; поста́вить стол к стене́ दीवार से मेज़ खड़ी करना (कर देना) ; по́езд подъезжа́ет к ста́нции रेल-गाड़ी स्टेशन पहुँच रही है। 2. तक ; пригото́вить отчёт к концу́ ме́сяца महीने के अंत तक विवरण (रिपोर्ट) तैयार करना (कर देना) ; прийти́ к двена́дцати часа́м बारह बजे तक आना (आ जाना) ; к ве́черу дождь прекрати́лся शाम तक बारिश बंद हो गयी। 3. को; से, के प्रति ; का, के लिए ; любо́вь к ро́дине मातृभूमि से प्रेम ; не́нависть к врагу́ शत्रु से द्वेष ; письмо́ к дру́гу मित्र को चिट्ठी ; гото́виться к экза́мену परीक्षा की (के लिए) तैयारी करना ; обрати́ться с вопро́сом к учи́телю शिक्षक से प्रश्न (सवाल) करना (पूछना)

каби́н/а, -ы *ж* केबिन ; बूथ ; каби́на лётчиков काकपिट; войти́ в каби́ну ли́фта लिफ़्ट के केबिन में आना (आ जाना)

кабине́т, -а *м* 1. कक्ष, कमरा, केबिनेट ; рабо́чий кабине́т учёного वैज्ञानिक का कार्य-कक्ष, वैज्ञानिक का लिखने-पढ़ने का कमरा ; заседа́ние состои́тся в кабине́те дире́ктора बैठक डाइरेक्टर के कक्ष (कमरे) में होगी। 2. कक्ष, कमरा ; кабине́т зубно́го врача́ दंत-चिकित्सक-कक्ष, दाँतों के डाक्टर का कमरा ; уро́к проходи́л в физи́ческом кабине́те पाठ भौतिकी-कक्ष में हुआ।

каблу́к, каблука́ *м* एड़ी ; ни́зкий каблу́к नीची एड़ी ; широ́кий каблу́к चौड़ी एड़ी; ту́фли без каблуко́в बिना एड़ी का जूता (के जूते) ; ту́фли на высо́ком каблуке́ ऊँची एड़ी का जूता (के जूते)

ка́жд/ый, -ая, -ое (*мн.* ка́ждые *употр. тк. с сущ., которые не имеют ед. числа или при которых есть числ.*: ка́ждые су́тки, ка́ждые пять мину́т *и т. д.*) *мест.* 1. हर, हर एक, प्रत्येक ; ка́ждый год हर साल ; ка́ждые два часа́ हर दो घंटे; ка́ждый день हर दिन ; ка́ждое ле́то हर बार की गरमियों में, हर ग्रीष्म-काल में ; ка́ждый рабо́чий हर (प्रत्येक) मज़दूर ; ка́ждый студе́нт हर (प्रत्येक) विद्यार्थी ; ка́ждый челове́к हर [एक] आदमी ; в ка́ждом до́ме हर घर में ; на ка́ждой у́лице हर सड़क पर 2. *в знач. сущ.* ка́жд/ый, -ого *м* हर एक, हर कोई, प्रत्येक ; ка́ждый из уча́стников соревнова́ний प्रतियोगिता में भाग लेनेवालों में से हर एक ; э́то зна́ет ка́ждый यह हर एक (हर कोई) जानता है। ◇ на ка́ждом шагу́ क़दम क़दम पर, पग पग पर

каза́ться, кажу́сь, ка́ж/ешься, -утся *несов.*; показа́ться, покажу́сь, пока́ж/ешься, -утся *сов.* 1. *кем-чем и каким* लगना, जान पड़ना, दिखाई पड़ना, नज़र [में] आना ; каза́ться моло́же свои́х лет अपनी उम्र से जवान लगता (जान पड़ना) ; каза́ться у́мным बुद्धिमान् लगना (जान पड़ना) ; каза́ться уста́лым थका [हुआ] लगना (जान पड़ना) ; вода́ показа́лась ему́ холо́дной उसे पानी ठंडा लगा। 2. *в знач. вводн. сл.* ка́жется लगता है, मालूम (प्रतीत) होता है ;

ка́жется, пойдёт дождь लगता (मालूम होता) है कि बारिश होगी। ; он, ка́жется, зна́ет э́того челове́ка लगता है [कि] वह इस आदमी को जानता है।

каза́х, -а м कज़ाख़

каза́хск/ий, -ая, -ое, -ие कज़ाख़ का

каза́шк/а, -и ж (мн. каза́ш/ки, -ек, -кам) कज़ाख़ नारी

как 1. *нареч.* कैसे, किस प्रकार (तरह) ; как вас зову́т? आपका [शुभ-]नाम क्या है ? ; как вы живёте? आप कैसे हैं ? ; как ты сюда́ попа́л? तुम यहाँ कैसे आये ? ; как э́то сде́лать? यह कैसे (किस तरह) किया जाए ? ; как э́то случи́лось? यह कैसे हुआ ? ; врач спроси́л, как себя́ чу́вствует больно́й डाक्टर ने पूछा कि रोगी की तबीयत कैसी है। ; не зна́ю, как ему́ помо́чь मैं नहीं जानता किस तरह उसकी सहायता करूँ। ; скажи́те, как отсю́да пройти́ на Кра́сную пло́щадь? कृपया बताइये, यहाँ से लाल चौक कैसे पहुँच जाऊँ ? 2. *нареч.* कितना ; как жаль, что он не пришёл कितना अफ़सोस है कि वह नहीं आया। ; как жа́рко! कितनी गर्मी है ! ; как краси́в го́род! नगर कितना सुंदर है ! ; как я рад вас ви́деть! आपसे मिलकर मैं कितना ख़ुश हुआ हूँ ! 3. *союз* जैसा, की तरह, की भाँति ; холо́дный как лёд बर्फ़ जैसा (की तरह) ठंडा ; широ́кий как мо́ре समुद्र की तरह चौड़ा ; снег блести́т как серебро́ बर्फ़ चाँदी की तरह चमकती है। 4. *союз* जैसा, की तरह, की भाँति ; के रूप में, की हैसियत से, के तौर पर ; газ испо́льзуют как то́пливо गैस ईंधन के रूप में (की हैसियत से) इस्तेमाल होती है। ; говорю́ с ва́ми как с дру́гом मैं मित्र की तरह आपसे बात कर रहा हूँ। ; он поступи́л как че́стный челове́к उसने ईमानदार आदमी की तरह व्यवहार किया। 5. *союз* (*обычно в составе сложных союзов*: «тогда́ как», «в то вре́мя как», «по́сле того́ как», «с тех по́р как», «пе́ред те́м как», «как то́лько» *и т. д.*) जब, जब कि, जब से, इस पहले कि ; как то́лько разда́лся звоно́к, все вошли́ в зал घंटी बजते ही सब हाल में आ गये। ; в то вре́мя как начала́сь война́, я жил в Ленингра́де जब युद्ध शुरू हुआ था मैं लेनिनग्राद में रहता था। ; по́сле того́ как ушли́ го́сти, он лёг спать मेहमानों के जाने के बाद वह सोने गया। ; прошёл уже́ год, как она́ уе́хала उसे गये एक साल हो चुका है। ; с тех по́р как он ко́нчил шко́лу, прошло́ мно́го лет उसे स्कूल समाप्त किये बहुत साल हुए (हो गये) हैं। ◇ как бу́дто मानो, मानों

ка́к-нибудь *нареч.* [किसी न] किसी तरह (प्रकार) ; на́до ка́к-нибудь вы́йти из затрудне́ния किसी तरह संकट से निकलना चाहिये। ; он ка́к-нибудь найдёт нас वह किसी तरह हमको ढूँढ़ लेगा।

како́в, каков/а́, -о́, -ы́ *мест. в знач. сказ.* क्या, कैसा ; каковы́ ва́ши дальне́йшие пла́ны? आपकी अगली योजनाएँ क्या हैं ?

как/о́й, -а́я, -о́е, -и́е *мест.* 1. क्या, कैसा ; कौनसा ; каки́е кни́ги вы ку-

пи́ли? आपने क्या-क्या किताबें ख़रीदीं ? како́й он челове́к? — Хоро́ший वह क्या (कैसा) आदमी है? — अच्छा है। ; како́й сего́дня день? — Пя́тница आज कौनसा दिन है? — शुक्रवार। ; в како́м году́ ты прие́хал в э́тот го́род? कौनसे साल में तुम इस नगर में आये? ; его́ спроси́ли, каки́е фи́льмы он ви́дел उससे पूछा गया कि उसने कौनसी फ़िल्में देखी थीं। 2. कैसा, कितना ; како́е го́ре! कैसी मुसीबत है! ; кака́я неожи́данная встре́ча! कैसी अचानक मुलाक़ात है! ; како́й он си́льный! वह कितना मज़बूत है! ; кака́я она́ у́мная же́нщина! वह कैसी समझदार नारी है! ; како́й со́лнечный день сего́дня! आज कैसा धूपवाला दिन है!

како́й-нибудь, кака́я-нибудь, како́е-нибудь, каки́е-нибудь *мест.* कोई; да́йте почита́ть каку́ю-нибудь кни́гу मुझे कोई किताब पढ़ने को दीजिये। ; хочу́ посмотре́ть како́й-нибудь спекта́кль कोई नाटक देखना चाहता हूँ।

како́й-то, кака́я-то, како́е-то, каки́е-то *мест.* एक, कोई ; в како́й-то ме́ре किसी हद तक ; ему́ да́ли како́е-то но́вое зада́ние उसे कोई नया कार्य दिया गया है। ; к до́му подошёл како́й-то челове́к घर पर कोई आदमी आ गया।

календа́р/ь, календаря́ *м* कैलेंडर ; оторва́ть листо́к календаря́ कैलेंडर का पन्ना तोड़ना (तोड़ देना) ; переверну́ть листо́к календаря́ कैलेंडर का पन्ना उलटना (उलट देना) ; пове́сить календа́рь на́ стену कैलेंडर दीवार पर टाँगना (टाँग देना)

ка́менн/ый, -ая, -ое, -ые पत्थर का; ка́менный дом पत्थर का घर, पक्का घर ; ка́менные сте́ны पत्थर की दीवारें, पक्की दीवारें

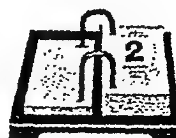
ка́м/ень, -ня *м* (*мн.* ка́мни, камне́й) पत्थर ; кру́глый ка́мень गोल पत्थर ; дом из ка́мня पत्थर का घर, पक्का घर ; твёрдый как ка́мень पत्थर की तरह कड़ा ; бро́сить ка́мень в во́ду पानी में पत्थर फेंकना (फेंक देना) ◇ ка́мня на ка́мне не оста́вить от чего́-нибудь किसी वस्तु की ईंट से ईंट बजाना (बजा देना)

ка́мер/а, -ы *ж* (*мн.* ка́меры, ка́мер) कमरा, कोठरी ; ка́мера хране́ния असबाब-घर ; получи́ть свои́ ве́щи в ка́мере хране́ния असबाब-घर से अपना सामान (लगेज) लेना (ले लेना) ; сдать бага́ж в ка́меру хране́ния सामान (लगेज) असबाब-घर में देना (दे देना)

кана́л, -а *м* नहर ; рыть кана́л नहर खोदना ; парохо́д идёт по кана́лу जहाज़ नहर में चल रहा है।

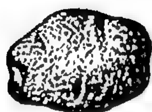
кандида́т, -а *м* उम्मेदवार, प्रत्याशी; кандида́т в депута́ты Верхо́вного Сове́та СССР सोवियत संघ की सुप्रीम सोवियत की सदस्यता के लिए उम्मेदवार; кандида́т в чле́ны Коммунисти́ческой па́ртии कम्युनिस्ट पार्टी का उम्मेदवार सदस्य; кандида́т на до́лжность पद का (के लिए) उम्मेदवार [सदस्य]; спи́сок кандида́тов उम्मेदवारों की सूची

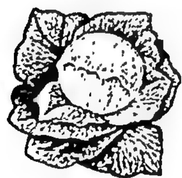
кани́кулы, кани́кул *мн.* छुट्टी, छुट्टियाँ ; шко́льные кани́кулы स्कूली छुट्टियाँ ; провести́ ле́тние кани́кулы в дере́вне गर्मियों की छुट्टियाँ (ग्रीष्मा-



календа́рь


пальтó с кармáнами


картóфель


капýста


карандáш

вकाश) गाँव में विताना (विता देना); уéхать на зи́мние кани́кулы к бáбушке जाड़ों की छुट्टियों के लिए (में) दादी के यहाँ जाना

капитали́зм, -а *м* (*мн. нет*) पूँजीवाद

капиталисти́ческ/ий, -ая, -ое, -ие पूँजीवादी ; капиталисти́ческий строй पूँजीवादी व्यवस्था

капитáн, -а *м* 1. कप्तान ; получи́ть звáние капитáна कप्तान का पद प्राप्त करना (कर लेना) 2. कप्तान; капитáн корабля́ जहाज़ का कप्तान 3. कप्तान ; вручи́ть приз капитáну комáнды टीम के कप्तान को पुरस्कार प्रदान करना (कर देना)

кáпл/я, -и *ж* (*мн.* кáпли, кáпель, кáплям) 1. बूँद ; кáпля воды́ पानी की बूँद ; по кáпле बूँद बूँद करके ; дождь пáдал крýпными кáплями पानी मोटी बूँदों में बरस रहा था। 2. (*тк. мн.*) दवा; принимáть кáпли от кáшля खाँसी की दवा पीना ◇ кáпля в мóре सागर में बूँद ; похóжи как две кáпли воды́ हू-वहू मिलते हैं, एक जैसे हैं।

капýст/а, -ы *ж* (*мн. нет*) [वंद-] गोभी ; цветнáя капýста फूल-गोभी ; пирóг с капýстой गोभी का पकौड़ा ; салáт из свéжей капýсты ताज़ी गोभी का सलाद ; щи из свéжей капýсты ताज़ी गोभी का शोरवा ; соли́ть капýсту нá зиму जाड़ों के लिए गोभी का अचार डालना

карандáш, карандашá *м* पेंसिल ; цветны́е карандаши́ रंगीन पेंसिलें ; писáть карандашóм पेंसिल से लिखना ; чини́ть карандáш पेंसिल वनाना (तेज़ करना, छीलना); карандáш сломáлся पेंसिल टूट गयी।

кармáн, -а *м* जेव ; внýтренний кармáн भीतरी जेव ; пальтó с кармáнами जेबोंवाला कोट ; положи́ть дéньги в кармáн पैसा जेव में रख (डाल) देना

кáрт/а, -ы *ж* 1. नक़्शा, मान-चित्र; географи́ческая кáрта Áзии एशिया का भौगोलिक नक़्शा; полити́ческая кáрта ми́ра संसार का राजनीतिक नक़्शा ; физи́ческая кáрта प्राकृतिक नक़्शा ; найти́ на кáрте гóрод Ки́ев नक़्शे पर कीएव नगर ढूंढ़ लेना 2. (*тк. мн.*) ताश ; игрáть в кáрты ताश खेलना ◇ раскрывáть свои́ кáрты अपने ताश खोलना; стáвить на кáрту всё सव कुछ दाँव पर रखना

карти́н/а, -ы *ж* 1. चित्र, तसवीर ; карти́на извéстного худóжника प्रसिद्ध चित्रकार का चित्र ; изобрази́ть на карти́не мóре चित्र में समुद्र वनाना ; писáть карти́ну चित्र (तसवीर) वनाना 2. (*обычно мн.*) दृश्य ; любовáться карти́нами весéннего лéса वसंत के जंगल के दृश्यों का आनंद लेना ; представить карти́ны далёкого прóшлого सुदूर अतीत के दृश्यों की कल्पना करना (कर लेना) 3. फ़िल्म ; снимáть карти́ну फ़िल्म वनाना (लेना)

картóфел/ь, -я *м* (*мн. нет*) आलू ; вари́ть картóфель आलू उवालना ; вырáщивать картóфель आलू उगाना

картóфельн/ый, -ая, -ое, -ые आलू का ; картóфельное пóле आलू का खेत ; картóфельный суп आलू का सूप

касá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; косн/ýться, -ýсь, -ёшься, -ýтся

сов.; *кого-чего* 1. छूना (छू लेना), स्पर्श करना (कर लेना); коснýться рукú дрýга दोस्त का हाथ छूना (छू लेना); коснýться рукóй столá मेज़ को हाथ से छूना (छू लेना); вéтки касáются окнá पेड़ की डालें खिड़की छूती हैं। 2. (*тк. несов.*) उल्लेख (ज़िक्र, चर्चा) करना ; разговóр касáется вáшего товáрища आपके मित्र की चर्चा हो रही है। 3. (*1 и 2 л. не употр.*) संबंध (वास्ता) रखना (होना); э́то меня́ не касáется इससे मेरा कोई संबंध (वास्ता) नहीं है, मुझसे इसका कोई संबंध (वास्ता) नहीं है। ◇ что касáется её, то... जहाँ तक इसका संबंध (प्रश्न, सवाल) है तो...

кáсс/а, -ы *ж* 1. टिकट-घर, बुकिंग-आफ़िस ; кáссы кинотеáтра सिनेमा-घर का टिकट-घर ; кáсса теáтра थियेटर का टिकट-घर ; железнодорóжные кáссы रेलवे का टिकट-घर (बुकिंग-आफ़िस) ; прúгородные кáссы लोकल ट्रेनों का बुकिंग-आफ़िस ; театрáльная кáсса थियेटरों का टिकट-घर ; купúть билéт в кáссе на вокзáле स्टेशन के टिकट-घर में टिकट लेना (ले लेना) 2. कैश-बक्स, कैश-काउंटर ; платúть дéньги за покýпку в кáссу कैश-काउंटर पर ख़रीद के लिए पैसा देना ; получúть обрáтно дéньги в кáссе कैश-काउंटर पर रुपया वापस लेना ; кто послéдний в кáссу? कैश-काउंटर पर आख़िरी कौन है? ◇ сберегáтельная кáсса बचत-बैंक, सेविंग-बैंक

кассúр, -а *м* कैशियर

кастрю́л/я, -и *ж* पतीला, देगचा ; кастрю́ля с сýпом सूप से भरा पतीला ; варúть кáшу в кастрю́ле पतीले में दलिया पकाना ; стáвить кастрю́лю на плитý स्टोव (आँच) पर पतीला चढ़ाना

катáни/е, -я *с*: катáние на конькáх स्केटिंग ; *катáние на лóдке* नाव पर सैर, नौका-विहार

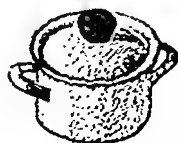
катастрóф/а, -ы *ж* दुर्घटना ; авиациóнная катастрóфа विमान-दुर्घटना ; автомобúльная катастрóфа मोटर-दुर्घटना ; во врéмя катастрóфы दुर्घटना में ; попáсть в железнодорóжную катастрóфу रेल-दुर्घटना का शिकार हो जाना ; на мéсто катастрóфы прúбыл врач दुर्घटना-स्थल पर डाक्टर आ गया। ; самолёт потерпéл катастрóфу विमान दुर्घटना-ग्रस्त हुआ, हवाई जहाज़ दुर्घटना का शिकार हुआ।

катá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* 1. सवारी करना, सैर करना ; катáться на велосипéде साइकिल पर सवारी करना, साइकिल चलाना ; катáться на лóдке नाव में सैर करना, नौका-विहार करना 2.: катáться на конькáх स्केटिंग करना ; *катáться на* лыжах स्कीइंग करना

категóри/я, -и *ж* श्रेणी, दर्जा; разделúть ученикóв на нéсколько категóрий по вóзрасту छात्रों को आयु के अनुसार कई श्रेणियों में बाँटना (बाँट देना)

кат/óк, -кá *м* स्केटिंग-रिंक ; вы чáсто бывáете на каткé? आप अक्सर स्केटिंग-रिंक जाते हैं?; зимóй мы чáсто ходúли на катóк जाड़ों में हम अक्सर स्केटिंग-रिंक जाया करते थे।

кафé *с нескл.* काफ़े, काफ़ी-हाउस ; зáвтракать в кафé काफ़े में नाश्ता

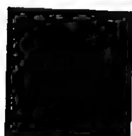

кастрю́ля

करना ; зайти́ в кафе́ вы́пить ча́шку ко́фе एक प्याला काफ़ी पीने के लिए काफ़े आना; они́ провели́ ве́чер в кафе́ उन्होंने काफ़े में शाम बितायी।

ка́федр/а, -ы *ж* विभाग, चेयर; ка́федра мирово́й эконо́мики विश्व अर्थ-शास्त्र का विभाग ; ка́федра ру́сского языка́ रूसी भाषा का विभाग ; заве́дующий ка́федрой исто́рии СССР सोवियत संघ के इतिहास का विभागाध्यक्ष

кача́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* हिलना, झूलना; дере́вья кача́ются от ве́тра पेड़ हवा के झोंकों से हिल रहे हैं। ; ло́дка кача́ется на волна́х नाव लहरों पर हिल रही है।

ка́честв/о, -а *с* 1. क्वालिटी ; ка́чество това́ра माल की क्वालिटी ; о́бувь хоро́шего ка́чества बढ़िया क्वालिटी का जूता ; ткань плохо́го ка́чества घटिया क्वालिटी का कपड़ा ; боро́ться за ка́чество проду́кции उत्पादन (पैदावार) की क्वालिटी के लिए प्रयास करना 2. गुण ; прояви́ть высо́кие мора́льные ка́чества उच्च नैतिक गुण दिखाना (दिखा देना) ◇ в ка́честве *кого-чего* के रूप में, की हैसियत से ; он рабо́тает на заво́де в ка́честве инжене́ра वह कारख़ाने में इंजीनियर के रूप में (की हैसियत से, बनकर) काम करता है।



квадра́т

ка́ш/а, -и *ж* दलिया ; ка́ша на молоке́ दूध का दलिया ; густа́я ка́ша गाढ़ा दलिया ; жи́дкая ка́ша पतला दलिया; вари́ть ка́шу दलिया पकाना; съесть таре́лку ка́ши दलिया का प्लेट खा लेना (जाना)

ка́ш/ель, -ля *м* (*мн. нет*) खाँसी ; гро́мкий ка́шель ज़ोर की खाँसी; сухо́й ка́шель सूखी खाँसी ; он простуди́лся, у него́ си́льный ка́шель उसे सर्दी लगी है, उसे सख़्त (ज़ोर की) खाँसी [आ रही] है।

ка́шля/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* खाँसना; ка́шлять от просту́ды ज़ुकाम (सर्दी) से खाँसना ; си́льно ка́шлять ज़ोर से खाँसना

каю́т/а, -ы *ж* केबिन, कोठरी, कमरा ; каю́та на́ два челове́ка दो व्यक्तियों की केबिन ; каю́ты пассажи́ров यात्रियों की कोठरियाँ ; е́хать в каю́те пе́рвого кла́сса फ़र्स्ट-क्लास की केबिन में सवार होना ; на́ша каю́та располо́жена на ве́рхней па́лубе हमारी केबिन ऊपरी डेक पर है।

квадра́т, -а *м* वर्ग ; двор име́л фо́рму квадра́та अहाते का रूप वर्गाकार (चौकोना) था, अहाता चौकोना था।

квадра́тн/ый, -ая, -ое, -ые वर्गाकार, चौकोना ; квадра́тный стол चौकोनी मेज़ ; ко́мната квадра́тной фо́рмы चौकोना कमरा

кварта́л, -а *м* 1. महल्ला ; но́вые кварта́лы го́рода नगर के नये महल्ले ; он живёт в сосе́днем кварта́ле वह पड़ोसी महल्ले में रहता है। 2. तिमाही ; план рабо́ты на пе́рвый кварта́л पहली तिमाही का कार्य-क्रम ; отчёт за кварта́л तिमाही रिपोर्ट

кварти́р/а, -ы *ж* फ़्लैट, मकान ; кварти́ра из двух ко́мнат на второ́м этаже́ दूसरी मंज़िल पर दो कमरों का फ़्लैट ; больша́я и све́тлая кварти́ра बड़ा और उजला (रोशन) फ़्लैट ; сосе́дняя кварти́ра पड़ोसी फ़्लैट ; пе-

реéхать на другýю квартúру फ़्लैट वदलना (वदल लेना), दूसरे फ़्लैट में वस (आ) जाना; получúть нóвую квартúру नया फ़्लैट मिलना (मिल जाना); снимáть квартúру फ़्लैट किराये पर लेना; кто живёт в квартúре над вáми? आपके ऊपर के फ़्लैट में कौन रहता है?

квитáнци/я, -и *ж* रसीद; выпúсывать квитáнцию रसीद काटना

кем *см.* кто

кивá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **кивн/ýть**, -ý, -ёшь, -ýт *сов.* इशारा (संकेत) करना; кивнýть в знак соглáсия स्वीकृति में सिर हिलाना (हिला देना); кивáть головóй सिर हिलाना, सिर का इशारा (संकेत) करना

кивнýть *см.* кивáть

килогрáмм, -а *м* (*мн.* килогрáмм/ы, -ов) किलोग्राम; купúть килогрáмм сáхару и пять килогрáммов мукú एक किलोग्राम चीनी और पाँच किलोग्राम आटा ख़रीदना (ख़रीद लेना)

киломéтр, -а *м* किलोमीटर; пройтú два киломéтра दो किलोमीटर [का रास्ता] तय करना (कर देना); остановúться в трёх киломéтрах от стáнции स्टेशन से तीन किलोमीटर दूर रुकना (रुक जाना); пóезд идёт со скóростью сто киломéтров в час रेल-गाड़ी [एक] सौ किलोमीटर प्रतिघंटे की गति (रफ़्तार) से चल रही है।

кинó *с нескл.* 1. सिनेमा, सिनेमा-कला, सिनेकला; цветнóе кинó रंगीन सिनेमा; артúсты кинó и теáтра सिनेमा और थियेटर के अभिनेता; успéхи совéтского кинó सोवियत सिनेमा-कला की सफलताएँ. 2. सिनेमा-घर; सिनेमा-गृह; купúть билéты в кинó सिनेमा के टिकट लेना (ले लेना); пойтú в кинó सिनेमा[-घर] जाना; что сегóдня идёт в кинó? आज कौनसी फ़िल्म चल रही है?

кино... *употр. как первая часть сложных слов, например:* киноартúст सिनेमा-अभिनेता; киножурнáл समाचार-दर्शन, न्यूज़रील; кинозвездá सिनेमा-तारिका, फ़िल्म-तारिका; киноискýсство सिनेमा-कला

кинотеáтр, -а *м* सिनेमा-घर; в кинотеáтре идёт нóвый фильм सिनेमा-घर में नयी फ़िल्म लगी हुई है।; мы идём в кинотеáтр हम सिनेमा-घर जाते हैं।

кинофестивáл/ь, -я *м* फ़िल्म-समारोह, फ़िल्म-उत्सव

кинофúльм, -а *м* फ़िल्म, चलचित्र; онú хотят посмотрéть нóвый индúйский кинофúльм वे नयी इंडियन फ़िल्म देखना चाहते हैं।

киóск, -а *м* स्टाल; газéтный киóск अख़बारों का स्टाल, पेपर-स्टाल; кнúжный киóск बुक-स्टाल; табáчный киóск सिगरेट-स्टाल; купúть сигарéты в киóске स्टाल से सिगरेट ख़रीदना (ख़रीद लेना)



киóск (газéтный)

кип/éть, -úт, -ят *несов.* उवलना, खौलना; кипúт молокó दूध उवल रहा है।; водá кипúт पानी उवल रहा है।; чáйник ужé кипúт केतली में पानी उवल रहा है।

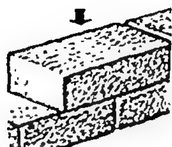
кипя/тúть, -чý, -тúшь, -тят *несов.*, *что* उवालना, खौलाना; кипятúть бельё गंदे कपड़े उवालना; кипятúть вóду पानी उवालना; кипятúть чай चाय के लिए पानी उवालना

киргиз, -а *м* किर्गिज़

киргизк/а, -и *ж* (*мн.* киргиз/ки, -ок) किर्गिज़ नारी

киргизск/ий, -ая, -ое, -ие किर्गिज़ का

кирпич, кирпича *м* ईंट ; красный кирпич लाल ईंट ; дом из кирпича ईंट का घर, पक्का घर


кирпич

кирпичн/ый, -ая, -ое, -ые ईंट का, पक्का ; кирпичный дом ईंट का घर, पक्का घर ; кирпичная стена ईंट की दीवार, पक्की दीवार

кисель, киселя *м* जेली ; сварить кисель из клюквы क्रेनबेरी की जेली बनाना (बना देना)

кислород, -а *м* (*мн. нет*) आक्सीजन ; дышать кислородом आक्सीजन की साँस लेना

кисл/ый, -ая, -ое, -ые खट्टा ; кислое яблоко खट्टा सेब

кисть, кисти *ж* (*мн.* кисти, кистей) 1. पंजा ; кисть правой руки दायें हाथ का पंजा 2. गुच्छा ; кисть винограда अंगूर का गुच्छा ; кисть сирени बकाइन का गुच्छा 3. कूंची, तूलिका ; кисть художника चित्रकार की तूलिका ; красить кистью कूंची से रँगना ; рисовать кистью तूलिका से चित्र बनाना


кисть правой руки


кисть (малярная)

кладбищ/е, -а *с* समाधि-क्षेत्र, क़ब्रिस्तान ; старое кладбище पुराना क़ब्रिस्तान ; на этом кладбище похоронены его родители इस क़ब्रिस्तान में उसके माँ-बाप दफ़नाये हुए हैं।

класс, класса *м* 1. वर्ग, श्रेणी ; класс капиталистов पूँजीपति-वर्ग ; рабочий класс मज़दूर-वर्ग ; борьба классов वर्ग-संघर्ष, श्रेणियों का संघर्ष 2. क्लास, श्रेणी ; कक्षा ; ученики первого класса पहली श्रेणी (कक्षा) के छात्र ; окончить десятый класс दसवीं कक्षा समाप्त करना (कर देना) ; учиться в седьмом классе सातवीं कक्षा में पढ़ना 3. क्लास [का कमरा], कक्ष ; светлый класс उजला क्लास ; войти в класс क्लास में आना (आ जाना) ; выйти из класса क्लास से बाहर आना (जाना) 4. श्रेणी, दर्जा ; जाति ; класс рыб मछली की जाति

классов/ый, -ая, -ое, -ые वर्गगत, वर्ग- ; классовая борьба वर्ग-संघर्ष ; классовое общество वर्गगत समाज ; классовые противоречия वर्ग-विरोध

класть, клад/у, -ёшь, -ут (*прош.* клал, клал/а, -о, -и) *несов.*; полож/ить, -у, полож/ишь, -ат *сов.* 1. *кого-что* रखना ; लेटाना ; положить книгу на стол किताब मेज़ पर रखना (रख देना) ; класть ребёнка на кровать बच्चे को बिस्तर में लेटाना, बच्चे को पलंग पर रखना 2. *что* रखना, डालना ; класть деньги в карман पैसा जेब में रखना (डालना) ; положить масла в кашу दलिये में मक्खन डालना (डाल देना) ; положить платок в сумку रूमाल बैग में रखना (डालना) ; класть сахар в чай चाय में चीनी डालना ◇ положить больного в больницу रोगी को अस्पताल में भरती (दाख़िल) करना (कर देना) ; положить конец чему-нибудь किसी बात का अंत करना (कर देना) ; пора положить конец спорам विवादों का अंत करने का समय आ गया है। ; положить нача-

ло чемý-нибудь किसी बात की नींव डालना (रखना), किसी बात की पहल करना (कर देना); э́тот учёный положи́л начáло нóвому направлéнию в наýке इस वैज्ञानिक ने विज्ञान में नयी दिशा का प्रवर्त्तन किया।

клей, клéя и клéю, *предл.* о клéе, на клею́ *м* गोंद; सरेस; купи́ть в магази́не клей दुकान में गोंद ख़रीदना (ख़रीद लेना)

клён, -а *м* मेपल [का पेड़]; высó-кий клён ऊँचा मेपल; посади́ть в пáрке клёны पार्क में मेपल [के पेड़] लगाना (लगा देना)

кленóв/ый, -ая, -ое, -ые मेपल [के पेड़] का, मेपल-; кленóвые ли́стья मेपल के पेड़ के पत्ते

клéтк/а, -и *ж* (*мн.* клéт/ки, -ок, -кам) 1. पिंजरा; лев в клéтке पिंजरे में शेर; вы́пустить пти́цу из клéтки पक्षी को पिंजरे से छोड़ना (छोड़ देना); держáть в клéтке पिंजरे में रखना; сажáть в клéтку पिंजरे में बंद करना 2. ख़ाना, चेक; плáтье в клéтку चारख़ानेदार [कपड़े का] फ़्राक; тетрáдь в клéтку चारख़ानेदार कापी; ткань в клéтку चारख़ानेदार कपड़ा

клиéнт, -а *м* गाहक; бы́строе обслýживание клиéнтов गाहकों की तुरंत सेवा

кли́мат, -а *м* (*мн. нет*) जल-वायु, आबोहवा; жáркий кли́мат गर्म जल-वायु; морскóй кли́мат समुंदरी जल-वायु; холóдный кли́мат ठंडा जल-वायु; странá с умéренным кли́матом समशीतोष्ण जल-वायु का देश

кли́ник/а, -и *ж* क्लिनिक; положи́ть в кли́нику क्लिनिक में रखना (भरती करना)

клуб, клýба *м* क्लब; заводскóй клуб कारख़ाने का क्लब; пойти́ в клуб на концéрт क्लब में कंसर्ट पर जाना; в клýбе состои́тся лéкция о междунарóдном положéнии क्लब में अंतर्राष्ट्रीय परिस्थिति पर व्याख्यान होगा।

клубни́к/а, -и *ж* (*мн. нет*) स्ट्रावेरी; крýпная клубни́ка बड़ी स्ट्रावेरी; варéнье из клубни́ки स्ट्रावेरी-जैम; выращивать клубни́ку स्ट्रावेरी उगाना; покупáть клубни́ку на ры́нке बाज़ार में स्ट्रावेरी ख़रीदना

клубни́чн/ый, -ая, -ое, -ые स्ट्रावेरी का, स्ट्रावेरी-; клубни́чное варéнье स्ट्रावेरी-जैम

клýмб/а, -ы *ж* क्यारी; разбивáть клýмбу क्यारी बनाना; на клýмбах в садý цветýт рóзы बाग़ की क्यारियों पर गुलाब चटक रहे हैं।

клюв, клю́ва *м* चोंच; клюв орлá उक़ाब की चोंच; дли́нный клюв लंबी चोंच

клю́кв/а, -ы *ж* (*мн. нет*) क्रेनबेरी; кисéль из клю́квы क्रेनबेरी की जेली

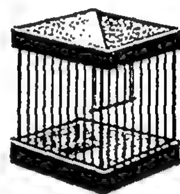
клю́квенн/ый, -ая, -ое, -ые क्रेनबेरी का, क्रेनबेरी-; клю́квенное варéнье क्रेनबेरी-जैम

ключ, -á *м* चाबी, ताली; ключ от квартиры मकान की चाबी; ключ от шкáфа अलमारी की चाबी; закры́ть кóмнату на ключ कमरे में ताली लगाना (लगा देना); откры́ть дверь ключóм चाबी से दरवाज़ा खोलना (खोल देना)

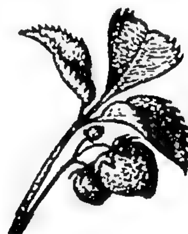
кля́тв/а, -ы *ж* शपथ, सौगंध, क़सम;



клён



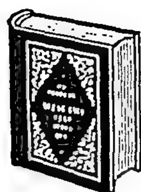
клéтка (для птиц)



клубни́ка (я́годы)



клюв



книга

кля́тва в любви́ प्रेम की शपथ (सौगंध); дать кля́тву शपथ (क़सम) देना (दे देना); нару́шить кля́тву शपथ (क़सम) तोड़ना (तोड़ देना)

кни́г/а, -и *ж* पुस्तक, किताब; кни́га о войне́ युद्ध पर पुस्तक; кни́га с иллюстра́циями सचित्र पुस्तक; де́тские кни́ги बच्चों की किताबें (पुस्तकें); то́лстая кни́га मोटी किताब (पुस्तक); закры́ть кни́гу पुस्तक (किताब) बंद करना (कर देना); писа́ть кни́гу पुस्तक लिखना; раскры́ть кни́гу किताब (पुस्तक) खोलना (खोल देना); чита́ть кни́гу किताब (पुस्तक) पढ़ना; в кни́ге две́сти страни́ц पुस्तक में दो सौ पृष्ठ हैं।; ему́ подари́ли о́чень интере́сную кни́гу о ру́сских писа́телях XIX ве́ка १९ वीं शताब्दी के रूसी लेखकों के बारे में बहुत रोचक पुस्तक उसे भेंट की गयी।

кни́жк/а, -и *ж* (*мн.* кни́ж/ки, -ек, -кам) पुस्तक, किताब; पुस्तिका; де́тская кни́жка बच्चों की किताब (पुस्तक)

кни́жн/ый, -ая, -ое, -ые 1. पुस्तकों (किताबों) का; кни́жный магази́н किताबों की दुकान; кни́жная по́лка किताबों (पुस्तकों) का रैक, बुक-शेल्फ़; кни́жный шкаф किताबों की अलमारी 2. पुस्तकीय, किताबी; кни́жные зна́ния पुस्तकीय ज्ञान, किताबी जानकारी

ко *см.* к

ков/ёр, -ра́ *м* क़ालीन, दरी; краси́вый ковёр ख़ूबसूरत क़ालीन; то́лстый и мя́гкий ковёр मोटा और मुलायम क़ालीन; покры́ть дива́н цветны́м ковро́м सोफ़ा को रंगीन क़ालीन से ढँकना (ढँक देना)

когда́ 1. *нареч.* कब; когда́ вы бу́дете до́ма? आप कब घर पर होंगे?; когда́ она́ прие́дет? वह कब आयेगी?; не по́мню, когда́ э́то бы́ло मुझे याद नहीं यह कब था।; я не зна́ю, когда́ он пришёл मैं नहीं जानता वह कब आया। 2. *союз* जब; когда́ дождь ко́нчился, все пошли́ за гриба́ми जब बारिश बंद हुई सब खुमियाँ बटोरने गये।; когда́ он просну́лся, бы́ло ещё темно́ जब वह जाग उठा अभी अँधेरा था।

когда́-нибудь *нареч.* कभी; когда́-нибудь пото́м फिर कभी; когда́-нибудь я расскажу́ об э́том कभी मैं इसके बारे में बता दूँगा।

когда́-то *нареч.* कभी, किसी वक़्त (समय); когда́-то мы бы́ли знако́мы कभी हम परिचित थे।; когда́-то он жил в дере́вне कभी (किसी वक़्त) वह गाँव में रहता था।

кого́ *см.* кто

ко́ж/а, -и *ж* 1. चमड़ा, त्वचा; ко́жа лица́ и рук हाथों और मुँह का चमड़ा; гла́дкая ко́жа चिकना चमड़ा; гру́бая ко́жа खुरदरा (सख़्त) चमड़ा; не́жная ко́жа नरम (मुलायम) चमड़ा 2. चमड़ा; чемода́н из хоро́шей ко́жи बढ़िया चमड़े का सूटकेस

ко́жан/ый, -ая, -ое, -ые चमड़े का, चमड़े से (का) बना; ко́жаные изде́лия चमड़े की चीज़ें, चमड़े से (की) बनी चीज़ें (वस्तुएँ); ко́жаная о́бувь चमड़े के जूते; ко́жаная су́мка चमड़े का बैग; ко́жаный чемода́н चमड़े का सूटकेस

коз/á, -ы́ *ж* (*мн.* ко́зы, коз, ко́зам) बकरी ; дои́ть козу́ बकरी से दूध दुहना ; пасти́ коз बकरियों को चराना

колбас/á, -ы́ *ж* (*мн.* колба́сы, колба́с) सलामी; купи́ть килогра́мм колбасы́ एक किलोग्राम सलामी ख़रीदना (ख़रीद लेना)

колеба́ни/е, -я *с* 1. दोलन , स्पंदन; колеба́ние пла́мени लौ का स्पंदन 2. उतार-चढ़ाव , चढ़ा-उतरी ; колеба́ние цен на ры́нке बाज़ार की क़ीमतों में उतार-चढ़ाव 3. हिचक , हिचकिचाहट ; испы́тывать колеба́ние हिचकना , हिचकिचाना

колеба́ться, коле́бл/юсь, -ешься, -ются *несов.* 1. (*1 и 2 л. не употр.*) हिलना , डोलना , हिलना-डोलना ; до́ски ста́рого моста́ коле́блются под нога́ми पैरों के नीचे पुराने पुल के तख़्ते हिलते हैं। ; ли́стья колеба́лись от ве́тра पत्तियाँ हवा के झोंकों से हिल रही (हिलती-डोलती) थीं। ; пла́мя коле́блется लौ हिलती है। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) चढ़ना-उतरना ; температу́ра во́здуха коле́блется от пяти́ до семна́дцати гра́дусов वायु का तापमान पाँच डिगरी से सत्तरह डिगरी तक चढ़ता-उतरता (बदलता) है। 3. हिचकना, हिचकिचाना; колеба́ться в вы́боре профе́ссии व्यवसाय चुनने में हिचकना (हिचकिचाना); он до́лго колеба́лся, пре́жде чем дал согла́сие सहमति देने से पहले वह देर तक हिचकता रहा।

коле́н/о, -а *с* (*мн.* коле́н/и, -ей *и* коле́н, -ям) 1. घुटना ; пла́тье до коле́н घुटनों तक का फ़्राक ; трава́ по коле́но घुटनों तक बढ़ी घास ; опусти́ться на коле́ни घुटने टेकना (टेक देना) , घुटनों के बल खड़ा हो जाना; согну́ть но́гу в коле́не घुटने में पैर मोड़ना ; стоя́ть на коле́нях घुटनों के बल खड़ा होना 2. (*тк. мн.*) घुटना ; положи́ть су́мку на коле́ни बैग घुटनों पर रखना (रख देना) ; посади́ть ребёнка себе́ на коле́ни बच्चे को [अपनी] गोद में उठा लेना ; де́вочка сиди́т у ма́тери на коле́нях लड़की माँ की गोद में है, लड़की माँ के घुटनों पर बैठी है।

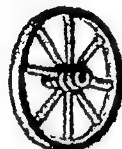
колес/о́, -á *с* (*мн.* колёса, колёс) पहिया ; колесо́ автомоби́ля गाड़ी का पहिया ; на двух колёсах दो पहियों का

коли́честв/о, -а *с* (*мн. нет*) मात्रा , परिमाण ; संख्या ; коли́чество воды́ в бассе́йне तालाब में पानी की मात्रा; большо́е коли́чество студе́нтов बहुत अधिक विद्यार्थी ; в большо́м коли́честве बड़ी (भारी) मात्रा में ; बड़ी (भारी) संख्या में ; увели́чить коли́чество проду́кции उत्पादन की मात्रा बढ़ाना (बढ़ा देना)

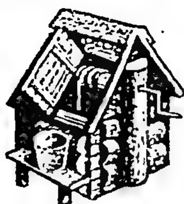
коллекти́в, -а *м* कर्मी-समूह , कर्मी-दल , कर्मीगण ; коллекти́в заво́да कारख़ाने का कर्मी-समूह , कारख़ाने के कर्मीगण ; коллекти́в нау́чного институ́та वैज्ञानिक संस्थान का कर्मी-दल ; коллекти́в учителе́й шко́лы स्कूल का शिक्षक-समूह, स्कूल का शिक्षक-समुदाय; дру́жный студе́нческий коллекти́в हिला-मिला विद्यार्थी-समूह (विद्यार्थी-समुदाय) ; заводско́й коллекти́в कारख़ाने का कर्मी-समूह , कारख़ाने के कर्मीगण

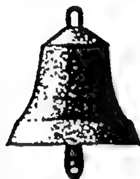

коза́

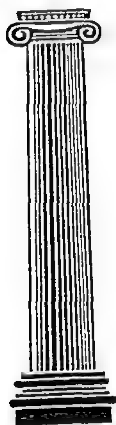

колбаса́


колесо́


коле́но


колóдец


кóлокол


колóнна


кóлос

коллектúвн/ый, -ая, -ое, -ые सामूहिक ; коллектúвная рабóта सामूहिक कार्य ; коллектúвный труд सामूहिक श्रम ; коллектúвное хозя́йство सामूहिक फ़ार्म

коллéкци/я, -и *ж* संग्रह ; коллéкция картúн चित्र-संग्रह, चित्रों का संग्रह ; богáтая коллéкция почтóвых мáрок समृद्ध डाक-टिकट-संग्रह ; собирáть коллéкцию संग्रह (संग्रहण) करना

колóд/ец, -ца *м* कुआँ ; брать (доставáть) вóду из колóдца कुएँ से पानी निकालना ; опустúть ведрó в колóдец कुएँ में बालटी डालना (डाल देना); рыть колóдец कुआँ खोदना

кóлокол, -а *м* (*мн.* колокол/á, -óв) घंटा, घड़ियाल ; звонúть в кóлокол घंटा बजाना ; раздалúсь звýки кóлокола घंटा बज उठा, घंटे की आवाज़ सुनाई पड़ी।

колониалúзм, -а *м* (*мн. нет*) उपनिवेशवाद ; борьбá прóтив колониалúзма उपनिवेशवाद के विरुद्ध संघर्ष

колониáльн/ый, -ая, -ое, -ые औपनिवेशिक, उपनिवेशी, उपनिवेश- ; колониáльная систéма उपनिवेश-प्रणाली

колóни/я, -и *ж* उपनिवेश ; колóнии бóрются за своё освобождéние उपनिवेश मुक्ति-संघर्ष कर रहे हैं।

колóнн/а, -ы *ж* 1. खंभा, स्तंभ ; дом с колóннами खंभोंवाला घर 2. क़तार, क़ाफ़िला ; *колóнна* грузовы́х машúн लारियों की क़तार, ट्रकों का क़ाफ़िला ; идтú колóнной (в колóнне) क़तार में चलना, क़तार बनाकर चलना

кóлос, -а *м* (*мн.* колóсь/я, -ев) बाल ; колóсья пшенúцы गेहूँ की बालें ; спéлый кóлос पक्की बाल

кол/óть, -ю́, кóл/ешь, -ют *несов.*, *что* तोड़ना ; टुकड़े-टुकड़े करना; काटना ; колóть дровá लकड़ी (लकड़ियाँ) काटना ; колóть орéхи अख़रोट तोड़ना

колхóз, -а *м* कोलख़ोज़, सामूहिक फ़ार्म ; передовóй колхóз अग्रणी कोलख़ोज़ (सामूहिक फ़ार्म) ; председáтель колхóза कोलख़ोज़ (सामूहिक फ़ार्म) का अध्यक्ष ; рабóтать в колхóзе कोलख़ोज़ (सामूहिक फ़ार्म) में काम करना

колхóзник, -а *м* कोलख़ोज़ी (सामूहिक) किसान ; собрáние колхóзников कोलख़ोज़ी (सामूहिक) किसानों की सभा

колхóзниц/а, -ы *ж* कोलख़ोज़वाली

колхóзн/ый, -ая, -ое, -ые कोलख़ोज़ी, कोलख़ोज़ का ; колхóзная земля́ कोलख़ोज़ी (सामूहिक फ़ार्म की) ज़मीन (भूमि) ; колхóзный клуб कोलख़ोज़ी क्लब ; колхóзное крестья́нство कोलख़ोज़ी (सामूहिक) किसान-वर्ग ; колхóзные поля́ कोलख़ोज़ी खेत

кольц/ó, -á *с* (*мн.* кóльца, колéц, кóльцам) 1. अँगूठी ; золотóе кольцó सोने की अँगूठी ; носúть кольцó на прáвой рукé दायें हाथ की अँगुली पर अँगूठी पहनना 2. छल्ला ; кольцó для ключéй चाबियों का छल्ला 3. कुंडली ; кольцó ды́ма धुएँ की कुंडली

ком *см.* **кто**

комáнд/а, -ы *ж* 1. आदेश, हुक्म, कमान ; дать комáнду आदेश करना (देना) ; стреля́ть по комáнде आदेश पर फ़ायर करना ; все встáли как по комáнде सब एक-साथ उठ खड़े

हुए। 2. कमान ; отря́д под кома́ндой офице́ра अफ़सर की कमान में दस्ता, अफ़सर के अधीन दस्ता 3. [कर्मी-]दल, अमला ; кома́нда вое́нного корабля́ युद्ध-पोत का नाविक-दल (अमला) 4. टीम ; кома́нда лы́жников स्कीइंग करनेवालों की टीम ; кома́нда хокке́истов институ́та इन्स्टिट्यूट की [आइस-]हाकी-टीम; футбо́льная кома́нда फ़ुटवाल-टीम; победи́ть кома́нду университе́та यूनिवर्सिटी की टीम को हराना (हरा देना)

команди́р, -а *м* कमांडर ; команди́р полка́ रेजिमेंट का कमांडर ; *прика́з* команди́ра कमांडर का आदेश

командиро́вк/а, -и *ж* (*мн.* командиро́в/ки, -ок, -кам) मिशन ; командиро́вка на заво́д कारख़ाने में मिशन; нау́чная командиро́вка वैज्ञानिक मिशन ; быть в командиро́вке три дня मिशन पर तीन दिन होना (रहना); е́хать в командиро́вку मिशन पर जाना

кома́ндовани/е, -я *с* कमान ; кома́ндование отря́дом दस्ते की कमान; а́рмия под кома́ндованием генера́ла जनरल की कमान में फ़ौज ; приня́ть кома́ндование на себя́ अपने ऊपर कमान लेना (ले लेना)

кома́нд/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* 1. आदेश (कमान) देना ; офице́р кома́ндует: «Вперёд!» अफ़सर आदेश देता है: «आगे चलो!» 2. *чем* कमान करना ; он кома́ндует полко́м वह रेजिमेंट पर कमान करते हैं।

кома́р, комара́ *м* मच्छर ; в сыры́х места́х быва́ет мно́го комаро́в तर (गीली) जगहों में वहुत मच्छर होते हैं।

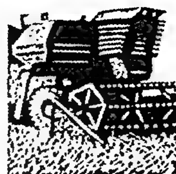
комба́йн, -а *м* कंवाइन[-मशीन] ; комба́йн для убо́рки карто́феля आलू निकालने (खोदने) की कंवाइन ; рабо́тать в по́ле на комба́йне खेत में कंवाइन पर काम करना; убира́ть рожь комба́йном कंवाइन से रई काटना ; при добы́че у́гля испо́льзуют комба́йны कोयला निकालने में कंवाइनों का उपयोग किया जाता है।

комбина́т, -а *м* 1. संयंत्र ; моло́чный комбина́т डायरी 2.: комбина́т бытово́го обслу́живания दैनिक (दिनों-दिन) सेवा-केंद्र

коме́ди/я, -и *ж* कामेडी, सुखांत-नाटक ; написа́ть коме́дию सुखांत-नाटक लिखना (लिख लेना) ; ста́вить коме́дию सुखांत-नाटक प्रस्तुत करना

коми́сси/я, -и *ж* आयोग, समिति, कमिटी, कमीशन ; избира́тельная коми́ссия निर्वाचन-आयोग ; совме́стная коми́ссия संयुक्त आयोग ; входи́ть в соста́в коми́ссии आयोग (समिति, कमिटी) में शामिल होना ; избира́ть коми́ссию आयोग (समिति, कमिटी) चुनना ; назнача́ть коми́ссию आयोग (समिति, कमिटी) नियुक्त करना ; создава́ть коми́ссию आयोग (समिति, कमिटी) वनाना (गठित करना) ; коми́ссия состои́т из пяти́ члено́в आयोग के पाँच सदस्य हैं।

комите́т, -а *м* कमिटी, समिति ; Центра́льный Комите́т КПСС सोवियत संघ की कम्युनिस्ट पार्टी की केंद्रीय कमिटी ; комите́т комсомо́ла институ́та इन्स्टिट्यूट की कोम्सोमोल-कमिटी, उच्च विद्यालय की युवा-कम्युनिस्ट-लीग की कमिटी ; городско́й комите́т па́р-


комба́йн


кома́р

тии नगर की पार्टी-कमिटी ; госуда́рственный комите́т राज्य-समिति ; исполни́тельный комите́т कार्यकारिणी समिति; ме́стный комите́т профессиона́льного сою́за श्रमिक संघ (ट्रेड-यूनियन) की स्थानीय कमिटी ; парти́йный комите́т заво́да कारख़ाने की पार्टी-कमिटी

коммента́тор, -а टिप्पणीकार ; коммента́тор телеви́дения टेलीविज़न का टिप्पणीकार ; полити́ческий коммента́тор राजनीतिक टिप्पणीकार ; спорти́вный коммента́тор खेल-कूद का टिप्पणीकार, खेल-टिप्पणीकार

коммуни́зм, -а *м* (*мн. нет*) साम्यवाद, कम्युनिज़्म ; нау́чный коммуни́зм वैज्ञानिक साम्यवाद ; перехо́д от социали́зма к коммуни́зму समाजवाद से साम्यवाद की ओर संक्रमण ; строи́тельство коммуни́зма साम्यवाद का निर्माण

коммуни́ст, -а *м* साम्यवादी, कम्युनिस्ट

коммунисти́ческ/ий, -ая, -ое, -ие साम्यवादी, कम्युनिस्ट ; коммунисти́ческое отноше́ние к труду́ श्रम के प्रति कम्युनिस्ट रवैया ; коммунисти́ческая па́ртия साम्यवादी दल, कम्युनिस्ट पार्टी ; междунаро́дное коммунисти́ческое движе́ние अंतर्राष्ट्रीय कम्युनिस्ट आंदोलन

ко́мнат/а, -ы *ж* कमरा, कक्ष; ко́мната о́тдыха विश्राम-कक्ष ; ко́мната с больши́м окно́м बड़ी खिड़कीवाला कमरा ; све́тлая и просто́рная ко́мната रोशन और बड़ा कमरा ; кварти́ра из трёх ко́мнат तीन कमरों का फ़्लैट

компози́тор, -а *м* संगीतकार ; о́пера изве́стного компози́тора प्रसिद्ध संगीतकार का ओपेरा ; му́зыку к кинофи́льму написа́л молодо́й компози́тор फ़िल्म का संगीत तरुण संगीतकार ने रचा।

компо́т, -а *м* कंपोत, फलों या चेरियों का शरबत; компо́т из я́блок सेव का शरबत

комсомо́л, -а *м* (*мн. нет*) कोम्सोमोल, युवा-कम्युनिस्ट-लीग, तरुण-कम्युनिस्ट-लीग ; вступи́ть в комсомо́л कोम्सोमोल में दाख़िल होना (हो जाना) ; комсомо́л — передово́й отря́д сове́тской молодёжи कोम्सोमोल — सोवियत युवा-वर्ग का अग्रणी दस्ता है।

комсомо́л/ец, -ьца *м* कोम्सोमोल-मेंबर, तरुण-कम्युनिस्ट-लीग का सदस्य ; стать комсомо́льцем कोम्सोमोल-मेंबर हो (बन) जाना

комсомо́лк/а, -и *ж* (*мн.* комсомо́л/ки, -ок, -кам) कोम्सोमोल-मेंबर, तरुण-कम्युनिस्ट लीग की सदस्या

комсомо́льск/ий, -ая, -ое, -ие कोम्सोमोल- ; комсомо́льский биле́т कोम्सोमोल-कार्ड ; комсомо́льская брига́да कोम्सोमोल-ब्रिगेड ; комсомо́льское собра́ние कोम्सोमोल-सभा

кому́ *см.* кто

конве́рт, -а *м* लिफ़ाफ़ा ; конве́рт с ма́ркой टिकट लगा लिफ़ाफ़ा ; вы́нуть письмо́ из конве́рта लिफ़ाफ़े में से चिट्ठी निकालना (निकाल देना, निकाल लेना) ; закле́ить конве́рт लिफ़ाफ़ा [बंद करके] छिपका देना ; написа́ть а́дрес на конве́рте लिफ़ाफ़े पर पता लिखना (लिख देना, लिख लेना)

конве́рт

конгре́сс, -а *м* कांग्रेस, सम्मेलन ;

междунаро́дный нау́чный конгре́сс अंतर्राष्ट्रीय वैज्ञानिक कांग्रेस ; делега́т конгре́сса कांग्रेस का प्रतिनिधि ; уча́ствовать в рабо́те конгре́сса कांग्रेस के काम में भाग लेना

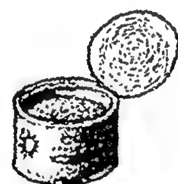
конди́терск/ий, -ая, -ое, -ие मिठाई-, मिठाई का ; конди́терские изде́лия मिठाई, मिठाइयाँ ; конди́терский магази́н मिठाई की दुकान ; конди́терская фа́брика मिठाई-कारख़ाना

кон/е́ц, -ца́ *м* 1. नोक; о́стрый коне́ц иглы́ सूई की पैनी नोक 2. छोर; дойти́ до конца́ у́лицы सड़क के छोर तक पहुँचना (पहुँच जाना) 3. शेष; *коне́ц докла́да* रिपोर्ट का शेष ; коне́ц стихотворе́ния कविता का शेष ; прочита́ть кни́гу от нача́ла до конца́ किताब शुरू से अंत तक पढ़ना (पढ़ लेना) 4. अंत ; коне́ц ле́та गरमियों का अंत ; коне́ц ме́сяца महीने का अंत ; коне́ц уро́ка पाठ का अंत ; верну́ться в конце́ дня दिन के अंत में लौटना (लौट आना, लौट जाना); вы́полнить рабо́ту к концу́ го́да साल के अंत तक काम पूरा करना ◇ без конца́ निरंतर, अनंत ; спо́рить без конца́ अनंत बहस करना ; в конце́ концо́в अंत में (को), आख़िरकार, आख़िर [में] ; его́ до́лго жда́ли, в конце́ концо́в он пришёл उसका देर तक इंतज़ार किया जा रहा था, आख़िर वह आ गया। ; в о́ба конца́ दोनों ओर (तरफ़) ; в оди́н коне́ц एक ओर (तरफ़) ; из конца́ в коне́ц एक सिरे से [लेकर] दूसरे सिरे तक, एक छोर से दूसरे छोर तक ; под коне́ц अंत में ; со всех концо́в कोने-कोने से ; со всех концо́в страны́ देश के कोने-कोने से ; приближа́ться (подходи́ть) к концу́ ख़तम होने को होना ; ле́то подошло́ к концу́ गरमियाँ ख़तम होने को हुई। ; рабо́та приближа́ется к концу́ काम ख़तम होने को है।

коне́чно 1. *вводн. сл.* अवश्य, ज़रूर; коне́чно, он рад прие́зду сы́на बेटे के आने से उसे अवश्य ख़ुशी हुई है। ; вы, коне́чно, *пра́вы* ज़रूर, आपकी बात ठीक है। 2. *частица* हाँ, जी हाँ; вы лю́бите чита́ть? — Коне́чно आप पढ़ना पसंद करते हैं ? — जी हाँ, पसंद करता हूँ।

ко́нкурс, -а *м* प्रतियोगिता; ко́нкурс *пиани́стов* प्यानो-वादकों की प्रतियोगिता ; объяви́ть ко́нкурс на лу́чший расска́з सर्वश्रेष्ठ कहानी के लिए प्रतियोगिता घोषित करना (कर देना); поступи́ть в университе́т по ко́нкурсу प्रतियोगिता में सफल होकर विश्वविद्यालय में दाख़िल होना (हो जाना) ; уча́ствовать в ко́нкурсе प्रतियोगिता में भाग लेना

консе́рв/ы, -ов *мн.* टिनबंद खाद्य ; мясны́е консе́рвы टिनबंद मांस; овощны́е консе́рвы टिनबंद तरकारी; ры́бные консе́рвы टिनबंद मछली; фрукто́вые консе́рвы टिनबंद फल; откры́ть ба́нку консе́рвов खाद्य पदार्थ का डब्बा (खाद्य पदार्थ की टिन) खोलना (खोल देना, खोल लेना)


ба́нка консе́рвов

конспе́кт, -а *м* रूप-रेखा, सारांश ; составля́ть конспе́кт[ы] रूप-रेखा तैयार करना, सारांश लिखना

конститу́ци/я, -и *ж* संविधान; Конститу́ция СССР सोवियत संघ का संविधान ; День Конститу́ции संविधान-दिवस

ко́нсул, -а *м* कांसल, वाणिज्य-दूत ; генера́льный ко́нсул СССР в Мадра́се मद्रास-स्थित सोवियत संघ का कांसल-जनरल (महावाणिज्यदूत)

ко́нсульств/о, -а *с* कांसलेट, वाणिज्य-दूतावास ; ко́нсульство Индии в Одéссе ओडेसा-स्थित भारतीय कांसलेट (वाणिज्य-दूतावास) ; генера́льное ко́нсульство СССР в Бомбéе बंबई-स्थित सोवियत संघ का कांसलेट-जनरल (महावाणिज्यदूतावास)

консульта́ци/я, -и *ж* 1. परामर्श, मशवरा ; обрати́ться к врачу́ за консульта́цией डाक्टर से परामर्श (मशवरा) लेना ; получи́ть консульта́цию адвока́та एडवोकेट (अभिवक्ता) से परामर्श (मशवरा) लेना ; профéссор даёт консульта́ции по вто́рникам प्रोफ़ेसर हर मंगलवार को परामर्श देते हैं। 2. परामर्श-केंद्र; жéнская консульта́ция स्त्रियों का परामर्श-केंद्र ; юриди́ческая консульта́ция क़ानूनी परामर्श-केंद्र

контроли́р/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*; **проконтроли́р/овать**, -ую, -уешь, -уют *сов.*; *кого-что* नियंत्रण करना (रखना) ; निरीक्षण करना (कर देना, कर लेना); जाँच करना (कर देना, कर लेना) ; контроли́ровать рабо́ту учреждéния कार्यालय के काम का नियंत्रण करना

контро́л/ь, -я *м* (*мн. нет*) नियंत्रण, कंट्रोल ; निरीक्षण ; जाँच ; контро́ль за ка́чеством проду́кции उत्पादन की क्वालिटी का (पर) निरीक्षण ; брать под контро́ль नियंत्रण में लेना ; выходи́ть из-под контро́ля नियंत्रण के बाहर जाना ; держа́ть под контро́лем नियंत्रण (निरीक्षण) में रखना ; осуществля́ть контро́ль за рабо́той сотру́дников कर्मचारियों के काम का निरीक्षण करना ; рабо́тать под контро́лем ма́стера फ़ोरमैन की देख-रेख में काम करना ; установи́ть стро́гий контро́ль за посещéнием заня́тий पाठों में उपस्थित होने का (पर) सख़्त (कठोर) नियंत्रण लगाना (लगा देना)

контро́льн/ый, -ая, -ое, -ые 1. निरीक्षण- ; контро́льная коми́ссия निरीक्षण-आयोग ; контро́льный пост निरीक्षण-चौकी 2.: контро́льная рабо́та по матема́тике गणित पर जाँच का काम

конферéнци/я, -и *ж* सम्मेलन, कांफ़रेंस ; конферéнция учителéй शिक्षक-सम्मेलन ; междунаро́дная конферéнция अंतर्राष्ट्रीय सम्मेलन (कांफ़रेंस); парти́йная конферéнция पार्टी-कांफ़रेंस; созыва́ть конферéнцию सम्मेलन (कांफ़रेंस) बुलाना

конфéт/а, -ы *ж* टाफ़ी; कैंडी (*леденец*); вку́сные конфéты मज़ेदार टाफ़ियाँ ; коро́бка конфéт टाफ़ी का डब्बा ; дать ребёнку конфéту बच्चे को टाफ़ी देना (दे देना)

концéрт, -а *м* 1. कंसर्ट ; концéрт извéстной певи́цы प्रसिद्ध गायिका का कंसर्ट ; концéрт совремéнной му́зыки आधुनिक संगीत का कंसर्ट ; уча́стники концéрта कंसर्ट के कलाकार; быть на концéрте कंसर्ट पर होना ; дава́ть концéрты कंसर्ट देना ; пойти́ на концéрт कंसर्ट पर जाना; посеща́ть концéрты कंसर्टों पर आया (जाया) करना; принима́ть уча́стие (уча́ствовать) в концéрте कंसर्ट में भाग (हिस्सा)

лена 2. कंसर्टो ; конце́рт для скри́пки с орке́стром आर्केस्ट्रा सहित वायोलिन के लिए कंसेर्टो

конце́ртн/ый, -ая, -ое, -ые कंसर्ट- ; конце́ртный зал कंसर्ट-हाल

конча́ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **ко́нч/ить**, -у, -ишь, -ат *сов.* 1. *что и с неопр.* समाप्त (ख़तम) करना (कर देना) ; ко́нчить заня́тия в три часа́ तीन बजे पाठ (पढ़ाई) समाप्त करना (कर देना) ; конча́ть рабо́ту काम समाप्त (ख़तम) करना; конча́ть разгово́р बातचीत समाप्त (ख़तम) करना ; конча́ть ремо́нт मरम्मत ख़तम करना ; ко́нчить строи́тельство до́ма к весне́ घर का निर्माण वसंत तक समाप्त करना (कर देना) ; конча́ть убо́рку सफ़ाई समाप्त (ख़तम) करना ; он ко́нчил писа́ть उसने लिखना समाप्त (ख़तम) किया। 2. *что* समाप्त (ख़तम) करना ; ко́нчить те́хникум औद्योगिक स्कूल की शिक्षा समाप्त (ख़तम) करना (कर देना); ко́нчить шко́лу स्कूल की पढ़ाई समाप्त (ख़तम) करना (कर देना) ; он конча́ет университе́т в бу́дущем году́ वह अगले साल में विश्वविद्यालय की शिक्षा समाप्त कर रहा है। 3. *что чем* समाप्त (ख़तम) करना ; ко́нчить речь призы́вом नारे के साथ भाषण समाप्त करना (कर देना)

конча́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **ко́нч/иться**, -усь, -ишься, -атся *сов.* समाप्त (ख़तम) होना (हो जाना) ; ко́нчились кани́кулы छुट्टियाँ समाप्त हुईं। ; война́ ко́нчилась неда́вно युद्ध हाल ही में समाप्त हुआ। ; ле́то конча́ется गरमियाँ समाप्त हो रही हैं। ◇ всё хорошо́, что хорошо́ конча́ется *посл.* अंत भला तो सब भला।

конь, коня́ *м* (*мн.* ко́ни, коне́й) घोड़ा ; вса́дник на коне́ घुड़सवार ; вскочи́ть на коня́ घोड़े पर उछलकर चढ़ना (चढ़ जाना)

коньк/и́, -о́в *мн.* (*ед.* кон/ёк, -ька́ *м*) स्केट ; ката́ться на конька́х स्केटिंग करना

конькобе́ж/ец, -ца *м* स्केटर, स्केटिंग करनेवाला

копа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́копа/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* 1. (*тк. несов.*) खोदना ; копа́ть зе́млю ज़मीन (मिट्टी) खोदना ; копа́ть огоро́д तरकारी के बग़ीचे में मिट्टी खोदना 2. खोदना (खोद डालना, खोद देना) ; копа́ть коло́дец कुआँ खोदना ; копа́ть я́му गड्ढा खोदना 3. खोदना (खोद डालना, खोद देना), निकालना (निकाल देना) ; копа́ть карто́фель आलू खोदना (निकालना); вы́копать куст сире́ни बकाइन की झाड़ी खोद निकालना

копе́йк/а, -и *ж* (*мн.* копе́йки, копе́ек, копе́йкам) कोपेक ; биле́т в авто́бусе сто́ит пять копе́ек बस-टिकट का दाम पाँच कोपेक है।

ко́пи/я, -и *ж* प्रतिलिपि, नक़ल ; ко́пия изве́стной карти́ны प्रसिद्ध चित्र की प्रतिलिपि ; ко́пия чертежа́ नक़्शे की नक़ल ; снима́ть ко́пию с докуме́нта दस्तावेज़ की प्रतिलिपि (नक़ल) बनाना

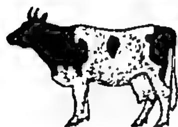
кор/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) छाल ; бе́лая кора́ берёзы बर्च की सफ़ेद छाल; снять с де́рева кору́ पेड़ की छाल

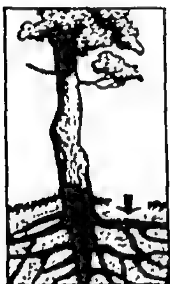
коньки́

конькобе́жец

копе́йка


коро́бка (конфе́т)


коро́ва


ко́рни де́рева


косá

उतारना (उतार देना, उतार लेना)

кора́бль, корабля́ *м* (*мн.* **корабл/и́, -е́й**) जहाज़, पोत; **вое́нный кора́бль** जंगी जहाज़, युद्ध-पोत; *плыть на корабле́* जहाज़ से जाना, जहाज़ पर सवार होना; **сади́ться на кора́бль** जहाज़ पर चढ़ना; **корабли́ ухо́дят в мо́ре** जहाज़ समुद्र में जा रहे हैं।

ко́р/ень, -ня *м* (*мн.* **ко́рни, корне́й**) जड़, मूल; **ко́рни де́рева** पेड़ की जड़ें

коридо́р, -а *м* कारिडर, दालान; **коридо́р гости́ницы** होटल का कारिडर; **у́зкий и дли́нный коридо́р** तंग (सँकरा) और लंबा कारिडर; **вы́йти из ко́мнаты в коридо́р** कमरे से निकलकर कारिडर में आना (जाना); **разгова́ривать в коридо́ре** कारिडर में बात करना

кори́чнев/ый, -ая, -ое, -ые भूरा, ब्राउन; **кори́чневые боти́нки** भूरे जूते, ब्राउन शू; **кори́чневый костю́м** भूरा (ब्राउन) सूट; **кори́чневое пла́тье** भूरी (ब्राउन) फ़्राक; **кори́чневый цвет** भूरा रंग

корм, ко́рма *и* **ко́рму** *м* (*мн.* **корм/а́, -о́в**) चारा; **корм для скота́** मवेशी के लिए चारा; **дать коро́ве ко́рму** गाय को चारा देना (डालना); **гото́вить корма́ на́ зиму** जाड़ों के लिए चारा तैयार करना

корм/и́ть, -лю́, ко́рм/ишь, -ят *несов.*; **накорм/и́ть, -лю́, нако́рм/ишь, -ят** *сов.*; *кого* खिलाना (खिला देना); **корми́ть больно́го с ло́жки** रोगी को चम्मच से खिलाना; **накорми́ть ребёнка ка́шей** बच्चे को दलिया खिलाना (खिला देना); **корми́ть соба́ку** कुत्ते को खिलाना

коро́бк/а, -и *ж* (*мн.* **коро́б/ки, -ок, -кам**) डब्बा, डिब्बा, बकस; **коро́бка с конфе́тами** टाफ़ी का डब्बा; **коро́бка спи́чек** दियासलाई की डिब्बी (डिबिया)

коро́в/а, -ы *ж* गाय; **ста́до коро́в** गायों का रेवड़; **пасти́ коро́ву** गाय को चराना

коро́тк/ий, -ая, -ое, -ие; коро́ток *и* **ко́роток, коротка́, коро́тко, ко́ротко** *и* **коротко́, коро́тки, ко́ротки** *и* **коротки́** (*сравн. ст.* **коро́че**) 1. छोटा; ऊँचा; **коро́ткие во́лосы** छोटे बाल; **коро́ткая па́лка** छोटा डंडा; **коро́ткий путь** छोटा रास्ता; **коро́ткая ю́бка** ऊँची स्कर्ट 2. छोटा, संक्षिप्त; **коро́ткие ле́тние но́чи** गरमियों की छोटी रातें; **коро́ткий разгово́р** छोटी (संक्षिप्त) बातचीत; **коро́ткое совеща́ние** छोटी बैठक; **на коро́ткое вре́мя** थोड़ी देर के लिए; **сде́лать рабо́ту в коро́ткий срок** थोड़ी देर में काम पूरा करना (कर देना, कर लेना)

ко́ротко (*сравн. ст.* **коро́че**) *нареч.* 1. छोटा; **ко́ротко стри́чься** बाल छोटे बनवाना 2. संक्षिप्त रूप में (से), संक्षेप में (से); **ко́ротко сообщи́ть о свои́х дела́х** संक्षेप में अपना हाल बताना (बता देना)

корреспонде́нт, -а *м* संवाददाता, पत्रकार; **корреспонде́нт газе́ты «Пра́вда»** «प्राव्‌दा» समाचार-पत्र का संवाददाता; **со́бственный корреспонде́нт** निजी संवाददाता; **специа́льный корреспонде́нт** विशेष संवाददाता

кос/а́, -ы́, *вин.* **ко́су** *ж* (*мн.* **ко́сы, кос**) चोटी, बेनी; **дли́нная коса́** लंबी चोटी

космическ/ий, -ая, -ое, -ие अंतरिक्ष-, अंतरिक्षीय ; космическая биология अंतरिक्ष-जैविकी ; космический корабль अंतरिक्ष-यान ; космическая медицина अंतरिक्ष-चिकित्सा-विज्ञान ; космические полёты अंतरिक्ष-यात्राएँ, अंतरिक्ष-उड़ानें ; космическое пространство अंतरिक्ष-मंडल, वाह्य अंतरिक्ष

космонавт, -а *м* अंतरिक्ष-यात्री, अंतरिक्ष-यान-चालक ; быть принятым в отряд космонавтов अंतरिक्ष-यात्री-दल का सदस्य वनाया जाना

космос, -а *м* (*мн. нет*) अंतरिक्ष ; выход в открытый космос खुले अंतरिक्ष में प्रवेश (निकास) ; изучение космоса अंतरिक्ष का अनुसंधान ; полёты в космос अंतरिक्ष-यात्राएँ, अंतरिक्ष-उड़ानें

коснуться *см.* касаться

кост/ёр, -ра *м* अलाव ; большой костёр वड़ा अलाव ; пламя костра अलाव की लपट ; жарить рыбу на костре अलाव पर मछली भूनना ; зажечь костёр अलाव लगाना (लगा देना) ; сидеть вокруг костра अलाव के गिर्द वैठना ; сидеть у костра अलाव के पास वैठना

кость, кости *ж* (*мн.* кости, костей) हड्डी ; кости ног टाँगों की हड्डियाँ ; вынуть из рыбы кости मछली में से हड्डियाँ निकालना (निकाल देना, निकाल लेना) ; бросить собаке кость कुत्ते को हड्डी फेंकना (फेंक देना)

костюм, -а *м* सूट, पोशाक; вечерний костюм रात का सूट ; रात की पोशाक ; женский костюм जनाना सूट ; мужской костюм मर्दाना सूट ; девушка в национальном костюме जातीय पोशाक पहनी हुई लड़की; размер костюма सूट का साइज़, सूट की माप; мерить костюм सूट ट्राई करना, सूट की ट्राई लेना ; надеть костюм सूट पहनना (पहन लेना) ; снять костюм सूट उतारना (उतार देना)

котлет/а, -ы *ж* कटलेट ; картофельные котлеты, котлеты из картофеля आलू के कटलेट ; мясные котлеты, котлеты из мяса मांस के कटलेट ; рыбные котлеты, котлеты из рыбы मछली के कटलेट ; жарить котлеты कटलेट तलना

котор/ый, -ая, -ое, -ые 1. जो ; врач, которого мы вызвали वह डाक्टर जिन्हें हमने वुलाया।; дом, в котором мы живём वह घर जिसमें हम रहते हैं। ; картина, о которой много писали वह चित्र जिसके वारे में वहुत लिखा गया था।; книга, которая лежит на столе वह किताव जो मेज़ पर पड़ी है। ; мальчик, родителей которого я знаю वह लड़का जिसके माँ-वाप को मैं जानता हूँ। ; человек, который вошёл в комнату वह आदमी जो कमरे में आया। 2. कौनसा; क्या; которую из этих тетрадей ты возьмёшь? इन कापियों में से तुम कौनसी ले लोगे? ; который час? क्या वजा है?, कितने वजे हैं?

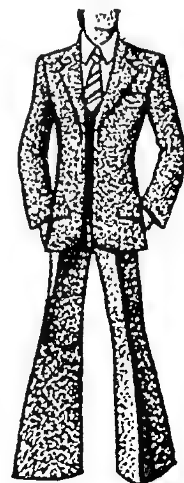
кофе *м нескл.* काफ़ी, क़हवा ; кофе в зёрнах दानेदार काफ़ी ;. кофе с молоком दूध मिली काफ़ी ; чёрный кофе काली काफ़ी; выпить чашку кофе एक प्याला काफ़ी पीना (पी लेना)

кофт/а, -ы *ж* व्लाउज़ ; कार्डिगन ; шерстяная кофта ऊनी कार्डिगन ; надеть тёплую кофту गरम कार्डिगन पह-



космонавт


костёр


мужской костюм

नना (पहन लेना) ; ходи́ть в бе́лой ко́фте и чёрной ю́бке सफ़ेद ब्लाउज़ और काला स्कर्ट पहनना

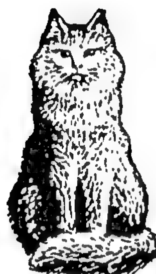
ко́фточк/а, *-и ж* (*мн.* ко́фточ/ки, -ек, -кам) ब्लाउज़ ; синтети́ческая ко́фточка बनावटी कपड़े की ब्लाउज़ ; шёлковая ко́фточка रेशमी ब्लाउज़



ко́фточка

кошел/ёк, *-ька́ м* बटुआ; ко́жаный кошелёк चमड़े का बटुआ ; вы́нуть де́ньги из кошелька́ बटुए में से पैसा निकालना (निकाल देना, निकाल लेना) ; *положи́ть кошелёк в карма́н* बटुए को जेब में डालना (डाल देना) ; потеря́ть кошелёк बटुआ खो देना

ко́шк/а, *-и ж* (*мн.* ко́ш/ки, -ек, -кам) बिल्ली ; бе́лая ко́шка सफ़ेद बिल्ली ; ко́шка ло́вит мыше́й बिल्ली चूहों को पकड़ लेती है।



ко́шка

край, кра́я, *предл.* о кра́е, на краю́ *м* (*мн.* кра/я́, -ёв) 1. किनारा ; सिरा, छोर ; край стола́ मेज़ का किनारा ; жить на краю́ го́рода नगर के छोर पर रहना ; нали́ть стака́н до краёв गिलास लबालब भरना (भर देना, भर लेना) ; сиде́ть на краю́ крова́ти पलंग के किनारे (सिरे) पर बैठना ; уе́хать на край све́та सात समुद्र पार चला जाना 2. प्रदेश, इलाक़ा ; в на́шем краю́ мно́го лесо́в и озёр हमारे प्रदेश (इलाक़े) में बहुत जंगल और झीलें हैं। ; пти́цы улете́ли в тёплые края́ पक्षी गरम इलाक़ों में उड़ चले।



кран

кра́йне *нареч.* अत्यंत; кра́йне ва́жно अत्यंत महत्वपूर्ण; он кра́йне огорчён वह अत्यंत दुःखी है। ; я кра́йне удивлён मैं अत्यंत आश्चर्य-चकित हूँ।

кра́йн/ий, -яя, -ее, -ие 1. अंतिम, आख़िरी ; в кра́йнем окне́ горе́л свет अंतिम खिड़की में रोशनी [जल रही] थी। 2. अत्यंत, चरम ; проявля́ть кра́йнее *беспоко́йство* अत्यंत बेचैनी प्रकट करना ◇ в кра́йнем слу́чае चरम आवश्यकता पड़ने पर ; обрати́тесь к нему́ за по́мощью лишь в кра́йнем слу́чае चरम आवश्यकता पड़ने पर ही उसकी सहायता लीजिये। ; по кра́йней ме́ре कम से कम ; сходи́те к больно́му и́ли, по кра́йней ме́ре, напиши́те ему́ *письмо́* रोगी के यहाँ जाइये या कम से कम उसे चिट्ठी लिख दीजिये। ; я проживу́ в дере́вне по кра́йней ме́ре ме́сяц मैं गाँव में कम से कम एक महीना रहूँगा।

кран, кра́на *м* (*мн.* кра́н/ы, -ов) 1. [पानी की] टोंटी, बंबा, टैप ; закры́ть кран टोंटी बंद करना (कर देना) ; откры́ть кран टोंटी खोलना (खोल देना) ; вода́ течёт из кра́на पानी टोंटी (कल) से चू रहा है। 2. क्रेन ; в порту́ рабо́тало мно́го кра́нов बंदरगाह में बहुत क्रेन काम करते थे।

краси́во *нареч.* सुंदर, ख़ूबसूरत ; краси́во писа́ть सुंदर (ख़ूबसूरत) लिखना

краси́в/ый, -ая, -ое, -ые सुंदर, ख़ूबसूरत; краси́вые глаза́ सुंदर (ख़ूबसूरत) आँखें ; краси́вое лицо́ सुंदर (ख़ूबसूरत) चेहरा ; краси́вый мужчи́на ख़ूबसूरत आदमी, सुंदर पुरुष ; краси́вая приро́да सुंदर प्रकृति; सुंदर प्राकृतिक दृश्य ; краси́вые цветы́ सुंदर (ख़ूबसूरत) फूल

кра́сить, кра́шу, кра́с/ишь, -ят *несов.*; **вы́красить,** вы́крашу, вы́кра-

с/ишь, -ят *сов.*; *что* रँगना (रँग देना), रंग करना (चढ़ाना); **кра́сить** крышу зелёной кра́ской छत को हरे रंग से रँगना, छत पर हरा रंग चढ़ाना; вы́красить сте́ны в голубо́й цвет दीवारों को नीले रंग में रँगना (रँग देना)

кра́ск/а, -и *ж* (*мн.* кра́с/ки, -ок, -кам) रंग; кра́ска для ше́рсти ऊन के लिए रंग; зелёная кра́ска हरा रंग; си́няя кра́ска नीला रंग; худо́жник пи́шет карти́ну кра́сками चित्रकार चित्र जल-रंगों से बना रहा है।

красне́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **покрасне́/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.* लाल हो जाना; तमतामा उठना; он покрасне́л от стыда́ शर्म से (के मारे) उसका चेहरा लाल हो उठा।; ру́ки покрасне́ли от хо́лода सर्दी से हाथ लाल हो गये।

кра́сн/ый, -ая, -ое, -ые लाल, सुर्ख़; кра́сное зна́мя लाल झंडा; Кра́сная пло́щадь लाल चौक; кра́сные цветы́ लाल फल

красот/а́, -ы́ *ж* सुंदरता, सौंदर्य, ख़ूबसूरती; красота́ приро́ды प्रकृति की सुंदरता; красота́ челове́ка मानव की सुंदरता

красть, крад/у́, -ёшь, -у́т *несов.*; **укра́сть**, украд/у́, -ёшь, -у́т *сов.*; *что* चोरी करना (कर लेना), चुराना (चुरा लेना); укра́сть де́ньги पैसा चुराना (चुरा लेना)

кра́тк/ий, -ая, -ое, -ие; кра́ток, кратка́, кра́тк/о, -и छोटा, संक्षिप्त; थोड़ा; кра́ткая биогра́фия संक्षिप्त जीवनी; кра́ткий докла́д छोटी (संक्षिप्त) रिपोर्ट; кра́ткий слова́рь संक्षिप्त शब्दकोश; вы́полнить рабо́ту в кра́ткие сро́ки थोड़े अरसे में काम पूरा करना (कर देना); разгово́р был кра́ток बातचीत संक्षिप्त थी।

кра́тко *нареч.* थोड़े शब्दों में, संक्षिप्त रूप में; кра́тко отве́тить थोड़े शब्दों में (संक्षिप्त रूप में) उत्तर देना

креди́т, -а *м* उधार, क़र्ज़; в креди́т उधार; прода́жа това́ров в креди́т माल की उधार-बिक्री; *покупа́ть в креди́т* उधार ख़रीदना; купи́ть телеви́зор в креди́т टेलीविज़न-सेट उधार ख़रीदना (ख़रीद लेना); прода**ва́ть** в креди́т उधार बेचना

крем, кре́ма *м* 1. क्रीम; торт с кре́мом क्रीमवाला केक 2. क्रीम; रोग़न; крем для рук हाथों के लिए क्रीम; чи́стить ту́фли кре́мом जूतों में रोग़न लगाना, रोग़न से जूते पालिश करना

кремл/ь, -я́ *м* क्रेमलिन; музе́и Кремля́ क्रेमलिन के म्यूज़ियम

кре́пк/ий, -ая, -ое, -ие; кре́пок, крепка́, кре́пк/о, -и (*сравн. ст.* кре́пче) 1. दृढ़, मज़बूत, कड़ा; кре́пкая верёвка मज़बूत रस्सी 2. दृढ़, मज़बूत; кре́пкое здоро́вье मज़बूत सेहत, दृढ़ स्वास्थ्य; кре́пкий челове́к मज़बूत आदमी 3. तेज़, गहरा, गाढ़ा, कड़ा; кре́пкое вино́ तेज़ शराब; кре́пкий ко́фе तेज़ (कड़ी, गाढ़ी) काफ़ी; кре́пкий чай तेज़ (कड़ी, गाढ़ी) चाय ◇ кре́пкая дру́жба दृढ़ मित्रता, मज़बूत दोस्ती; кре́пкий сон गहरी (गाढ़ी) नींद

кре́пко *нареч.* दृढ़ता (मज़बूती) से; кре́пко связа́ть मज़बूत (मज़बूती से) बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना)

◇ кре́пко спать गहरी (गाढ़ी) नींद सोना

кре́пост/ь, -и *ж* (*мн.* кре́пости, крепосте́й) क़िला, गढ़, दुर्ग; морска́я кре́пость समुद्री गढ़; в го́роде сохрани́лась стари́нная кре́пость शहर में पुराना क़िला बचा है।

кре́пче *см.* кре́пкий *и* кре́пко


кре́сло

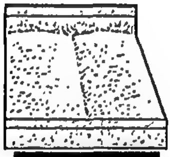
кре́сл/о, -а *с* (*мн.* кре́с/ла, -ел, -лам) [आराम-]कुरसी; ко́жаное кре́сло चमड़े की आराम-कुरसी; мя́гкое и удо́бное кре́сло गद्दीदार और आरामदेह कुरसी; сесть в кре́сло आराम-कुरसी पर बैठ जाना; сиде́ть в кре́сле आराम-कुरसी पर बैठना

крестья́нин, -а *м* (*мн.* крестья́не, крестья́н) किसान, कृषक

крестья́нк/а, -и *ж* (*мн.* крестья́н/ки, -ок, -кам) किसान-औरत

крестья́нск/ий, -ая, -ое, -ие किसान-; крестья́нские ма́ссы किसान-जनता, किसान-समुदाय; крестья́нское хозя́йство किसान-खेत, किसानी

крестья́нств/о, -а *с* किसान-वर्ग; колхо́зное крестья́нство कोलख़ोज़ी (सामूहिक) किसान-वर्ग


крова́ть

крив/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; крив, крива́, кри́в/о, -ы टेढ़ा, वक्र; крива́я ли́ния टेढ़ी रेखा (लाइन); де́рево с кривы́м стволо́м टेढ़े तने का पेड़

кри́зис, -а *м* संकट; промы́шленный кри́зис औद्योगिक संकट; экономи́ческий кри́зис आर्थिक संकट

крик, кри́ка *м* चिल्लाहट, चीख; शोर; крик петуха́ मुर्गे की बाँग; крик о по́мощи दुहाई, पुकार; подня́ть крик शोर मचाना (मचा देना); раздали́сь кри́ки चीखें सुनाई पड़ीं।

кри́тик/а, -и *ж* (*мн. нет*) आलोचना; кри́тика недоста́тков ख़ामियों की आलोचना; справедли́вая кри́тика सही आलोचना; подверга́ть кого́-нибудь кри́тике किसीकी आलोचना करना

критик/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов., кого-что* आलोचना करना; критикова́ть кого́-нибудь किसीकी आलोचना करना; критикова́ть серьёзные недоста́тки в рабо́те कार्य में गंभीर (भारी) ख़ामियों की आलोचना करना; критикова́ть фильм फ़िल्म की आलोचना करना

крити́ческ/ий, -ая, -ое, -ие आलोचनात्मक; крити́ческие замеча́ния आलोचनात्मक टिप्पणियाँ; крити́ческая статья́ आलोचनात्मक लेख

крич/а́ть, -у́, -и́шь, -и́т *несов.* चिल्लाना, चीखना, चीख मारना; крича́ть от бо́ли दर्द से चीखना; гро́мко кричи́т пету́х मुर्गा ज़ोर से बाँग दे (लगा) रहा है।

крова́т/ь, -и *ж* पलंग; चरपाई; де́тская крова́ть बच्चों का पलंग; удо́бная крова́ть आरामदेह पलंग; широ́кая крова́ть चौड़ा पलंग; лежа́ть в крова́ти बिस्तर में पड़ा रहना; лежа́ть на крова́ти पलंग पर लेटा होना; лечь на крова́ть पलंग पर लेटना (लेट जाना); спать на крова́ти पलंग पर सोना

кровь, кро́ви, *предл.* о кро́ви, в крови́ *ж* (*мн. нет*) ख़ून, रक्त; кровь текла́ из ра́ны घाव से ख़ून (रक्त) आ (रिस) रहा था।

кро́ме *предлог с род.* 1. के अलावा, के सिवा, को छोड़कर; в ко́мнате, кро́ме стола́, ничего́ не́ было

мेज़ के अलावा (सिवा) कमरे में कुछ नहीं था। ; все уе́хали, кро́ме де́душки दादा के अलावा (को छोड़कर) सब चले गये। 2. के अतिरिक्त, के अलावा, के सिवा ; кро́ме дере́вьев в саду́ расту́т кусты́ पेड़ों के अलावा बाग़ में झाड़ियाँ उग रही हैं। ; кро́ме книг в библиоте́ке мно́го журна́лов и газе́т पुस्तकों के अतिरिक्त पुस्तकालय में बहुत पत्रिकाएँ और समाचार-पत्र हैं।

круг, кру́га *м* (*мн.* круг/и́, -о́в) 1. (*предл.* в кру́ге) घेरा, चक्कर, वृत्त ; *пло́щадь кру́га* घेरे का क्षेत्र-फल ; начерти́ть круг घेरा (वृत्त) खींचना (खींच लेना) 2. (*предл.* в кру́ге): бежа́ть по кру́гу चक्कर लगाकर दौड़ना; де́лать круг चक्कर काटना (लगाना); самолёт сде́лал круг над го́родом विमान ने नगर के ऊपर चक्कर काटा। 3. (*предл.* в кругу́) *чего* क्षेत्र, दायरा ; круг вопро́сов सवालों का दायरा ; круг зна́ний ज्ञान का क्षेत्र ; у него́ широ́кий круг интере́сов उसकी दिलचस्पियों का दायरा बड़ा है। 4. (*предл.* в кругу́) *кого или какой* दायरा, मंडली ; круг знако́мых जान-पहचानियों का दायरा ; в кругу́ семьи́ परिवार के दायरे में 5. (*тк. мн.*) *кого или какие* क्षेत्र, हलक़े ; круги́, бли́зкие к прави́тельству सरकार के निकटवर्त्ती हलक़े ; круги́ сове́тской интеллиге́нции सोवियत बुद्धिजीवियों के क्षेत्र ; литерату́рные круги́ साहित्यिक क्षेत्र ; нау́чные круги́ वैज्ञानिक क्षेत्र; широ́кие круги́ населе́ния जनगण के व्यापक क्षेत्र ; по́льзоваться изве́стностью в полити́ческих круга́х राजनीतिक क्षेत्रों (हलक़ों) में प्रसिद्ध होना

кру́гл/ый, -ая, -ое, -ые; кругл, -а́, кру́гл/о, -ы *и* круглы́ गोल, गोलाकार ; кру́глый как мяч गेंद की तरह गोल ; кру́глое окно́ गोल खिड़की; кру́глый стол गोल मेज़ ◇ кру́глый год साल भर, बारह महीने, बारहों मास ; кру́глые су́тки दिन-रात, चौबीस घंटे ; телегра́ф рабо́тает кру́глые су́тки तार-घर दिन-रात काम करता है।

круго́м *нареч.* चारों ओर (तरफ़), इर्द-गिर्द ; *круго́м мно́го лесо́в* चारों ओर बहुत जंगल हैं। ; круго́м тишина́ चारों ओर सन्नाटा है।

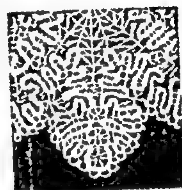
кружева́, кру́жев, кружева́м *мн.* (*ед. в том же знач.* кру́жев/о, -а *с*) लैस ; воротни́к из кру́жев लैस का कालर ; приши́ть кружева́ к пла́тью फ़्राक पर लैस टाँकना (टाँक देना)

круж/о́к, -ка́ *м* मंडली; драмати́ческий кружо́к नाटक-मंडली ; литерату́рный кружо́к साहित्य-मंडली ; музыка́льный кружо́к संगीत-मंडली; руководи́тель кружка́ मंडली का नेता; занима́ться в кружке́ пе́нием संगीत-मंडली में गाना (गायन करना)

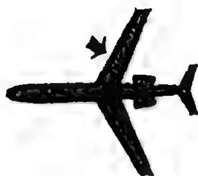
круп/а́, -ы́ *ж* (*мн.* кру́пы, круп) दलिया ; свари́ть ка́шу из крупы́ दलिया बनाना (बना देना) ; в магази́не продаю́т рис и други́е кру́пы दुकान में चावल और दूसरी क़िस्म का दलिया बिकता है।

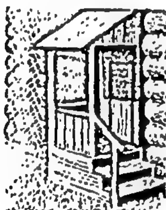
кру́пн/ый, -ая, -ое, -ые; кру́п/ен, крупна́, -но, -ны 1. बड़ा, भारी, मोटा ; кру́пный дождь बड़ी बारिश ; кру́пные зу́бы बड़े दाँत ; кру́пные

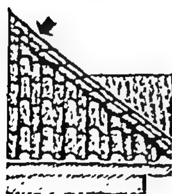

круг


кружева́


крючо́к


крыло́ (самолёта)


крыльцо́


кры́ша


кры́шка

ка́пли дождя́ बारिश की मोटी बूँदें ; кру́пный песо́к मोटा बालू ; писа́ть кру́пными бу́квами बड़े अक्षरों में लिखना 2. बड़ा, भारी ; кру́пная су́мма बड़ी (भारी) रक़म 3. बड़ा ; кру́пный учёный बड़ा विद्वान

крут/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; крут, -а́, кру́т/о, -ы *и* **круты́** (*сравн. ст.* кру́че) सीधा ; крута́я гора́ सीधा पहाड़ ; дом стои́т на круто́м берегу́ घर सीधे किनारे पर [खड़ा] है। ; подъём о́чень крут चढ़ाई बहुत सीधी है। ◇ круто́й поворо́т तंग मोड़ ; маши́на замедля́ет ход на круты́х поворо́тах तंग मोड़ों पर गाड़ी चाल धीमी कर देती है।

кру́че *см.* круто́й

крыл/о́, -а́ *с* (*мн.* **кры́ль/я, -ев**) पर, पंख, बाज़ू ; кры́лья ба́бочки तितली के पर ; крыло́ самолёта विमान का पंख ; маха́ть кры́льями पर झाड़ना

крыльц/о́, -а́ *с* दालान, ओसारा ; вы́йти из до́ма на крыльцо́ घर में से दालान में आना (आ जाना) ; спусти́ться с крыльца́ दालान से उतरना (उतर जाना)

кры́ш/а, -и *ж* छत ; желе́зная кры́ша टिन की छत ; лезть на кры́шу छत पर चढ़ना ◇ жить с ке́м-нибудь под одно́й кры́шей किसीके साथ एक ही मकान में रहना

кры́шк/а, -и *ж* (*мн.* **кры́ш/ки, -ек, -кам**) ढकनी, ढक्कन ; кры́шка ча́йника चायदान की ढकनी ; ба́нка с кры́шкой ढकनीवाला डब्बा ; закры́ть кастрю́лю кры́шкой पतीले को ढकनी से ढँकना ; подня́ть кры́шку роя́ля प्यानो का ढक्कन खड़ा करना (कर देना)

крюч/о́к, -ка́ *м* 1. अँकड़ी, काँटा ; крючки́ ве́шалки खूँटी की अँकड़ियाँ 2. काँटा, अँकड़ा ; ры́ба попа́лась на крючо́к मछली काँटे में फँस गयी।

кто, кого́, кому́, кого́, кем, о ком *мест.* कौन ; кто э́то? — Э́то мой брат यह कौन है? — यह मेरा भाई है। ; кого́ вы ждёте? आप किसका इंतज़ार कर रहे हैं? ; кому́ ты дал кни́гу? तुमने किसको किताब दी? ; с кем ты говори́л? तुमने किससे बात की? ; я не зна́ю, о ком вы спра́шиваете मैं नहीं जानता आप किसके बारे में पूछ रहे हैं। ◇ кто́ бы ни जो भी ; кто́ бы ни́ был जो भी हो, कोई भी हो ; кто́ бы ни пришёл, я бу́ду рад जो भी आये मैं ख़ुश हूँगा।

кто́-нибудь, кого́-нибудь, кому́-нибудь, кого́-нибудь, ке́м-нибудь, о ко́м-нибудь *мест.* कोई ; кто́-нибудь друго́й कोई और (दूसरा) ; кто́-нибудь ещё хо́чет пойти́ со мно́й? मेरे साथ कोई और जाना चाहता है? ; кто́-нибудь пое́дет сего́дня за́ город? आज नगर के बाहर कोई जाएगा? ; она́ хо́чет познако́миться с ке́м-нибудь из твои́х това́рищей वह तुम्हारे किसी मित्र का परिचय पाना चाहती है। ; постара́йся вспо́мнить о ко́м-нибудь из них उनमें से किसीको याद करने की कोशिश करो। ; я жду к себе́ кого́-нибудь из вас मैं इंतज़ार करता हूँ कि आप में से कोई मेरे यहाँ आये।

кто́-то, кого́-то, кому́-то, кого́-то, ке́м-то, о ко́м-то *мест.* कोई ; кто́-то

стучи́т в дверь कोई दरवाज़ा खटखटा रहा है। ; он кому́-то о́тдал кни́гу उसने किसीको किताब दे दी। ; письмо́ по́слано ке́м-то из ро́дственников रिश्तेदारों में किसीने चिट्ठी भेजी।

куб, ку́ба *м* घन

куда́ *нареч.* कहाँ, किधर ; куда́ вы идёте сего́дня ве́чером? आज शाम को आप कहाँ जा रहे हैं? ; куда́ ты положи́л кни́гу? तुमने किताब कहाँ रखी थी? ; я спроси́л де́вочку, куда́ она́ бежи́т मैंने लड़की से पूछा तुम कहाँ भाग रही हो।

куда́-нибудь *нареч.* कहीं; на́до пое́хать куда́-нибудь कहीं जाना चाहिये।

куда́-то *нареч.* कहीं, किसी जगह ; он ушёл куда́-то वह कहीं गया है।; я куда́-то положи́л кни́гу и ника́к не могу́ её найти́ मैंने कहीं किताब रख दी और अब इसे किसी तरह ढूँढ़ नहीं पाता।

ку́кл/а, -ы *ж* (*мн.* ку́к/лы, -ол, -лам) गुड़िया, पुतली ; купи́ть до́чери ку́клу बेटी के लिए गुड़िया ख़रीदना (ख़रीद लेना) ; де́вочки игра́ют в ку́клы लड़कियाँ गुड़ियाँ खेल रही हैं।

кула́к, кулака́ *м* मुट्ठी, घूँसा ; уда́рить кулако́м по́ столу मेज़ पर मुट्ठी पटकना (मारना)

культу́р/а, -ы *ж* संस्कृति, सभ्यता; социалисти́ческая культу́ра समाजवादी संस्कृति ; исто́рия культу́ры संस्कृति का इतिहास ; страна́ передово́й культу́ры अग्रणी संस्कृति का देश

культу́рн/ый, -ая, -ое, -ые; культу́р/ен, -на, -но, -ны 1. (*тк. полн. ф.*) सांस्कृतिक ; культу́рные свя́зи ме́жду стра́нами देशों के बीच सांस्कृतिक संबंध ; культу́рный у́ровень населе́ния जनता का सांस्कृतिक धरा-तल (स्तर) 2. सुसंस्कृत, सांस्कृतिक ; культу́рный челове́к सुसंस्कृत व्यक्ति

купа́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* नहाना, स्नान करना ; купа́ться в мо́ре समुद्र में नहाना ; купа́ться в реке́ नदी में नहाना; купа́ться ка́ждое у́тро हर सुबह नहाना ; купа́ться по вечера́м हर शाम नहाना

купе́ *с нескл.* कंपार्टमेंट ; его́ това́рищ е́дет в сосе́днем купе́ उसका साथी पड़ोसी कंपार्टमेंट में जा रहा है।

купи́ть *см.* покупа́ть

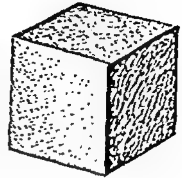
кури́н/ый, -ая, -ое, -ые मुर्ग़ी का ; кури́ные я́йца मुर्ग़ी के अंडे

кур/и́ть, -ю́, ку́р/ишь, -ят *несов.*, *что и без доп.* पीना ; кури́ть сигаре́ты सिगरेट पीना ; кури́ть тру́бку पाइप पीना ; кури́ть вре́дно सिगरेट पीना हानिकर है। ; в э́той ко́мнате не ку́рят इस कमरे में सिगरेट पीना मना है।

ку́риц/а, -ы *ж* (*мн.* ку́ры, кур, ку́рам) मुर्ग़ी; суп с ку́рицей चिकन-सूप

куро́рт, -а *м* स्वास्थ्य-स्थल, स्वास्थ्य-केंद्र ; куро́рт на берегу́ мо́ря समुद्र-तटवर्ती स्वास्थ्य-केंद्र ; лечи́ться на куро́рте स्वास्थ्य-केंद्र में इलाज कराना (करवाना)

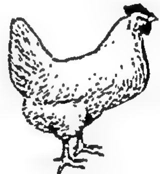
курс, ку́рса *м* 1. वर्ष, साल, कोर्स; студе́нт второ́го ку́рса दूसरे वर्ष (कोर्स) का विद्यार्थी ; студе́нтка четвёртого ку́рса चौथे वर्ष की छात्रा ; око́нчить пе́рвый курс те́хникума औद्योगिक स्कूल का पहला कोर्स समाप्त



куб



ку́кла



ку́рица



кула́к

करना (कर देना) ; учиться на последнем курсе университета विश्वविद्यालय के अंतिम कोर्स में पढ़ना, यूनिवर्सिटी का अंतिम साल का विद्यार्थी होना ; третий курс уехал на практику तीसरे कोर्स के विद्यार्थी अभ्यास करने गये । 2. (*тк. мн.*) कोर्स, कक्षाएँ; вечерние курсы सायंकालीन कक्षाएँ ; окончить курсы шофёров ड्राइविंग-कोर्स समाप्त करना (कर देना) ; поступить на курсы иностранных языков विदेशी भाषाओं की कक्षाओं में दाख़िल होना (हो जाना) ; учиться на курсах कोर्स में पढ़ना


куст

ку́ртк/а, -и *ж* (*мн.* ку́рт/ки, -ок, -кам) जाकेट, कुरता ; же́нская ку́ртка जनाना जाकेट; ко́жаные мужски́е ку́ртки चमड़े की मर्दाना जाकेटें ; наде́ть ку́ртку जाकेट पहनना (पहन लेना) ; снять ку́ртку जाकेट उतारना (उतार देना) ; ходи́ть в ку́ртке जाकेट पहने रहना


ку́ртка

куса́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **укуси́ть**, укушу́, уку́с/ишь, -ят *сов.*; *кого-что* काटना ; куса́ть гу́бы होंठ काटना ; его́ укуси́ла соба́ка उसको कुत्ते ने काटा ।

кус/о́к, -ка́ *м* टुकड़ा ; кусо́к са́хару शक्कर का टुकड़ा ; купи́ть два куска́ мы́ла साबुन की दो टिकियाँ ख़रीदना (ख़रीद लेना) ; отре́зать небольшо́й кусо́к хле́ба डबल-रोटी का छोटा टुकड़ा काटना (काट लेना); положи́ть на таре́лку кусо́к мя́са प्लेट पर मांस का टुकड़ा डालना (डाल देना) ; разби́ть на куски́ टुकड़े-टुकड़े करना (कर देना) ; разби́ться на куски́ टुकड़े-टुकड़े हो जाना


ладо́нь

кусо́ч/ек, -ка *м* टुकड़ी ; кусо́чек хле́ба डबल-रोटी की टुकड़ी

куст, -а́ *м* झाड़, झाड़ी ; куст роз गुलाब की झाड़ी ; куст сире́ни बकाइन की झाड़ी ; спря́таться в куста́х झाड़ियों में छिपना (छिप जाना) ; в саду́ растёт мно́го дере́вьев и кусто́в बाग़ में बहुत पेड़ और झाड़ियाँ उग रही हैं ।

ку́хн/я, -и *ж* (*мн.* ку́х/ни, -онь, -ням) रसोई-घर ; гото́вить обе́д на ку́хне रसोई-घर में दोपहर का खाना पकाना ; в кварти́ре две ко́мнаты и ку́хня फ़्लैट में दो कमरे और रसोई-घर हैं । ; в ку́хне стои́т электри́ческая плита́ रसोइ-घर में बिजली का स्टोव है ।

ку́ч/а, -и *ж* ढेर ; ку́чи сне́га बर्फ़ के ढेर ; собра́ть ли́стья в ку́чу पत्तियों का ढेर लगाना (लगा देना)

Л

ла́гер/ь, -я *м* (*мн.* лагер/я́, -е́й) शिविर, कैंप; ла́герь тури́стов पर्यटक-शिविर, टूरिस्ट-कैंप ; провести́ о́тпуск в спорти́вном ла́гере स्पोर्ट्स-कैंप में छुट्टियाँ बिताना (बिता देना) ◇ [пионе́рский] ла́герь पायोनियर-शिविर, पायोनियर-कैंप; отпра́вить сы́на в [пионе́рский] ла́герь बेटे को पायोनियर-कैंप में भेजना (भेज देना)

ладо́н/ь, -и *ж* हथेली ; вы́тереть ладо́нью щёку गाल को हथेली से पोंछना (पोंछ डालना) ; держа́ть на ладо́ни я́блоко हथेली पर सेब रखना

лай, ла́я *м* (*мн. нет*) भौंक ; во

дворе́ разда́лся гро́мкий лай आँगण में जोर की भौंक सुनाई पड़ी।

ла́мп/а, -ы *ж* लैंप, वत्ती; насто́льная ла́мпа मेज़ का लैंप, टेवुल-लैंप; электри́ческая ла́мпа विजली का लैंप; гаси́ть ла́мпу लैंप वुझाना; зажига́ть ла́мпу लैंप जलाना; на столе́ гори́т ла́мпа मेज पर लैंप जल रहा है।

ла́мпочк/а, -и *ж* (*мн.* ла́мпоч/ки, -ек, -кам) [विजली का] वल्व, विजली की वत्ती, लट्टू

ла́п/а, -ы *ж* पंजा; пере́дние ла́пы соба́ки कुत्ते के अगले पंजे; пра́вая за́дняя ла́па दायाँ पिछला पंजा

ласка́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *кого* दुलारना, लाड़-प्यार करना; हाथ फेरना; ласка́ть ко́шку विल्ली पर हाथ फेरना; ласка́ть ребёнка वच्चे को दुलारना (लाड़-प्यार करना)

ла́сково *нареч.* लाड़ (प्यार) से; ла́сково смотре́ть на кого́-нибудь किसीकी ओर प्यार से (मीठी नजरों से) देखना; ла́сково улыба́ться кому́-нибудь किसीको देखकर प्यार से मुसकराना

ла́сков/ый, -ая, -ое, -ые दुलार (लाड़)-भरा; प्यारा; मीठा; ла́сковый взгляд मीठी दृष्टि (नजर); ла́сковый ребёнок दुलारा (लाड़ला) वच्चा; ла́сковые слова́ प्रेममय शब्द; ла́сковая улы́бка लाड़-भरी (मीठी) मुस्कान; оте́ц был ла́сков с детьми́ (к де́тям) पिता जी वच्चों को लाड़-प्यार करते थे।

ла́сточк/а, -и *ж* (*мн.* ла́сточ/ки, -ек, -кам) अवावील; о́сенью ла́сточки улета́ют на юг, а весно́й возвраща́ются पतझड़ में अवावीलें दक्षिण [में] उड़ जाती हैं और वसंत में आती हैं।

латы́ш, -а́ *м* लाटवियाई

латы́шк/а, -и *ж* (*мн.* латы́ш/ки, -ек, -кам) लाटवियाई नारी

латы́шск/ий, -ая, -ое, -ие लाटवियाई

лауреа́т, -а *м* पुरस्कार-विजेता; лауреа́т Ле́нинской пре́мии लेनिन-पुरस्कार-विजेता; получи́ть зва́ние лауреа́та на ко́нкурсе музыка́нтов वाद्यकार-प्रतियोगिता में पुरस्कार-विजेता की उपाधि प्राप्त करना (कर लेना)

ла́ять, ла́ю, ла́ешь, ла́ют *несов.* भौंकना, भूँकना; но́чью гро́мко ла́яли соба́ки रात में कुत्ते ज़ोर से भौंक रहे थे।; соба́ка ла́ет на ко́шку कुत्ता विल्ली पर भौंक रहा है।

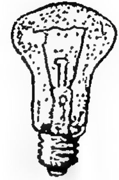
лгать, лгу, лжёшь, лгут (*прош.* лгал, лгала́, лга́л/о, -и) *несов.*; **сол/га́ть**, -гу́, -жёшь, -гу́т (*прош.* солга́л, солгала́, солга́л/о, -и) *сов.* झूठ वोलना; не ве́рьте ему́, он лжёт उसकी वात न मानिये, वह झूठ वोलता है।

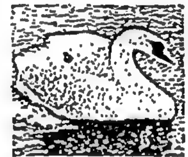
ле́бед/ь, -я *м* (*мн.* ле́беди, лебеде́й) [राज-]हंस; [राज-]हंसिनी; по о́зеру пла́вали бе́лые ле́беди झील में सफ़ेद राज-हंस तैर रहे थे।

лев, льва *м* शेर, सिंह; хра́брый как лев शेर की तरह वहादुर

ле́в/ый, -ая, -ое, -ые वायाँ; ле́вый бе́рег реки́ नदी का वायाँ किनारा; ле́вая нога́ वायीं टाँग; ле́вая рука́ वायाँ हाथ; закры́ть ле́вый глаз वायीं आँख वंद करना (कर लेना); в ле́вом углу́ ко́мнаты стои́т стол कमरे के वायें कोने में मेज [खड़ी] है।

лёгк/ие, -их *мн.* (*ед.* лёгк/ое, -ого


ла́мпочка


ле́бедь


лев


ла́сточка

с) फेफड़े ; воспале́ние лёгких निमोनिया, फेफड़ों की सूजन

лёгк/ий, -ая, -ое, -ие; лёгок, легк/á, -ó, -и́ *и* лёгки (*сравн. ст.* ле́гче) 1. हलका ; лёгкий груз हलका बोझ ; лёгкий чемода́н हलका सूटकेस 2. हलका, आसान ; лёгкая доро́га आसान रास्ता ; лёгкая рабо́та हलका (आसान) काम 3. हलका, आसान, सरल ; лёгкая зада́ча सरल कार्य ; лёгкий уро́к आसान (सरल) पाठ 4. हलका; лёгкий ве́тер हलकी हवा ; лёгкий за́пах духо́в इत्र की हलकी सुगंध ; лёгкий моро́з हलकी सर्दी 5. हलका; лёгкая просту́да हलका ज़ुकाम; лёгкий ушиб हलकी चोट ◇ лёгкое наказа́ние हलकी सज़ा

легко́ *нареч.* 1. आसानी से ; де́ти легко́ запомина́ют стихи́ बच्चे कविताओं को आसानी से याद कर लेते हैं। ; он легко́ по́днял ребёнка उसने बच्चे को आसानी से उठा लिया। 2. हलका; *в бою́ его́ легко́ ра́нили* लड़ाई में उसे हलका घायल किया गया।

легкомы́сленно *нареч.* बिना सोचे-विचारे ; लापरवाही से ; поступи́ть легкомы́сленно लापरवाही से व्यवहार करना (कर देना)

легкомы́сленн/ый, -ая, -ое, -ые; легкомы́слен, -на, -но, -ны छिछोरा, लापरवाह ; अविवेकपूर्ण ; легкомы́сленный посту́пок लापरवाह हरकत, अविवेकपूर्ण व्यवहार ; легкомы́сленный челове́к छिछोरा (लापरवाह) आदमी

ле́гче *см.* лёгкий *и* легко́

лёд, льда, *предл.* о льде, на льду *м* बर्फ़, हिम ; ру́ки холо́дные как лёд बर्फ़ की तरह ठंडे हाथ ; лёд раста́ял बर्फ़ पिघल गयी। ; ре́ки покры́лись льдом नदियाँ बर्फ़ से ढँक गयीं।

ледохо́д, -а *м* बर्फ़ का बहाव ; на Во́лге ледохо́д начина́ется в апре́ле वोल्गा नदी में बर्फ़ का बहाव अप्रैल में शुरू होता है।

ледян/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е 1. बर्फ़ीला, बर्फ़ानी, बर्फ़ (हिम) का ; ледяна́я гора́ बर्फ़ का पहाड़ 2. बर्फ़ीला, बर्फ़ानी ; ледяно́й ве́тер बर्फ़ीली (बर्फ़ानी) हवा ; ледяна́я вода́ बर्फ़ीला पानी, बर्फ़ की तरह ठंडा पानी

леж/а́ть, -у́, -и́шь, -а́т *несов.* 1. लेटना, लेटा रहना (होना), पड़ना, पड़ा रहना (होना) ; лежа́ть в посте́ли बिस्तर में पड़ा रहना ; лежа́ть на боку́ पहलू पर लेटना ; лежа́ть на дива́не सोफ़ा पर लेटना (लेटा रहना, लेटा होना) ; лежа́ть на земле́ ज़मीन पर लेटना (लेटा रहना, लेटा होना) ; *лежа́ть на спине́* पीठ के बल लेटना (लेटा रहना, लेटा होना) ; лежа́ть неподви́жно अचल लेटना (लेटा रहना, लेटा होना); лежа́ть под де́ревом पेड़ के नीचे लेटना (लेटा रहना, लेटा होना) 2. [पड़ा] होना, रखा होना ; кни́га лежи́т на столе́ पुस्तक मेज़ पर [पड़ी] है, किताब मेज़ पर रखी है। ; на полу́ лежи́т ковёр फ़र्श पर क़ालीन पड़ा है। ; очки́ лежа́т о́коло зе́ркала ऐनक आइने के पास [पड़ा] है। 3. [पड़ा] होना, रखा होना ; ключ лежи́т в карма́не चाबी जेब में [पड़ी] है। ; уче́бник лежи́т в портфе́ле पाठ्य-पुस्तक बैग में [रखी] है।

лезть, ле́з/у, -ешь, -ут (*прош.* лез, ле́зл/а, -о, -и) *несов.*, *куда-н.*, *во что-н.* चढ़ना; घुसना; лезть в окно́ खिड़की में घुसना ; лезть на де́рево पेड़ पर चढ़ना ; лезть на крышу छत पर चढ़ना

лейтена́нт, -а *м* लेफ़्टिनेंट ; мла́дший лейтена́нт जूनियर (छोटा) लेफ़्टिनेंट ; ста́рший лейтена́нт सीनियर (बड़ा) लेफ़्टिनेंट

лека́рств/о, -а *с* दवा , औषधि ; лека́рство от головно́й бо́ли सिर-दर्द की दवा; дава́ть лека́рство दवा पिलाना (देना) ; дать больно́му лека́рство रोगी को दवा देना (दे देना) ; заказа́ть лека́рство в апте́ке दवाख़ाने में दवा बनवाना (बनवा देना , बनवा लेना) ; принима́ть лека́рство दवा खाना (पीना , लेना) ; э́то лека́рство продаётся без реце́пта यह दवा बग़ैर नुसख़े के बिकती है।

ле́кци/я, -и *ж* लेक्चर , व्याख्यान ; ле́кция о междунаро́дном положе́нии अंतर्राष्ट्रीय परिस्थिति पर लेक्चर (व्याख्यान) ; ле́кция по ру́сской исто́рии रूसी इतिहास पर लेक्चर (व्याख्यान) ; курс ле́кций लेक्चर-कोर्स , व्याख्यान-माला ; запи́сывать ле́кцию लेक्चर (व्याख्यान) लिखना ; посеща́ть ле́кции, ходи́ть на ле́кции लेक्चरों (व्याख्यानों) में उपस्थित होना , लेक्चर (व्याख्यान) सुनने आना (जाना) ; слу́шать ле́кцию लेक्चर (व्याख्यान) सुनना ; чита́ть ле́кцию लेक्चर (व्याख्यान) देना

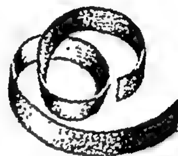
лён, льна *м* फ़्लैक्स, अलसी , तीसी; се́ять лён फ़्लैक्स (अलसी , तीसी) बोना

лени́в/ый, -ая, -ое, -ые आलसी , सुस्त; лени́вый учени́к आलसी (सुस्त) छात्र ; она́ о́чень лени́ва वह बहुत सुस्त है।

ленини́зм, -а *м* (*мн. нет*) लेनिनवाद

ле́нинск/ий, -ая, -ое, -ие लेनिन-, लेनिन-संबंधी , लेनिनी ; लेनिनवादी ; Ле́нинские дни लेनिन-दिवस ; ле́нинские места́ लेनिन-संबंधी स्थान ; Ле́нинская пре́мия लेनिन-पुरस्कार ; ле́нинское уче́ние о госуда́рстве राज्य के बारे में लेनिन की शिक्षा

ле́нт/а, -ы *ж* फ़ीता ; पट्टी ; шёлковая ле́нта रेशमी फ़ीता ; кра́сная ле́нта लाल फ़ीता ; завяза́ть ко́су ле́нтой चोटी फ़ीते से बाँधना (बाँध देना , बाँध लेना)



ле́нта

лень, ле́ни *ж* (*мн. нет*) 1. आलस्य, सुस्ती ; лень меша́ет ему́ стать хоро́шим ученико́м आलस्य (सुस्ती) से उसे अच्छा छात्र बनने में बाधा पड़ती है। 2. *в знач. сказ.*, *с неопр.* जी न (नहीं) करता ; ей бы́ло лень идти́ в магази́н दुकान जाने को उसका जी नहीं करता था। ; мне лень чита́ть पढ़ने को मेरा जी न (नहीं) करता।

лес, ле́са *и* и́з лесу, *предл.* о ле́се, в лесу́ *м* (*мн.* лес/а́, -о́в) जंगल , वन ; густо́й лес घना जंगल ; ли́ственный лес पत्तेदार जंगल ; хво́йный лес शंकु-वृक्ष-वन ; вы́йти и́з лесу (из ле́са) जंगल से निकलना (निकल आना, निकल जाना) ; гуля́ть по́ лесу (по ле́су) जंगल में टहलना (सैर करना); е́хать ле́сом जंगल में (से) होकर जाना ; ночева́ть в лесу́ जंगल में रात बिताना ; пойти́ в лес за грибáми



лес

खुमियाँ बटोरने के लिए जंगल में जाना ; здесь много лесо́в यहाँ बहुत जंगल हैं।

лесн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е जंगली, जंगल (वन) का, वन्य ; лесно́й во́здух जंगली हवा ; лесна́я доро́га जंगली रास्ता ; лесны́е зве́ри जंगली (जंगल के) जानवर ; лесно́й пожа́р जंगली आग



ле́стница

ле́стниц/а, -ы *ж* सीढ़ी ; мра́морная ле́стница संगमरमर की (संगमरमरी) सीढ़ी ; подня́ться по ле́стнице на второ́й эта́ж दूसरी मंज़िल तक सीढ़ी पर चढ़ना (चढ़ आना, चढ़ जाना) ; спусти́ться по ле́стнице на пе́рвый эта́ж निचली मंज़िल पर सीढ़ी से उतर जाना।

лет *см.* год

лета́/ть, -ю, -ешь, -ет *несов.* उड़ना ; над до́мом лета́ют ла́сточки घर के ऊपर अबाबीलें उड़ रही हैं।

лете́ть, лечу́, лет/и́шь, -я́т *несов.* उड़ना ; विमान (हवाई जहाज़) से जाना ; лети́т пыль धूल उड़ रही है। ; о́сенью пти́цы летя́т на юг पतझड़ में पक्षी दक्षिण की ओर उड़ते हैं। ; самолёт лети́т из Ки́ева в Москву́ विमान कीएव से मास्को जा रहा है, विमान कीएव से मास्को की उड़ान पर है। ; я пе́рвый раз лечу́ в самолёте मैं पहली बार विमान से जाता हूँ।

ле́тн/ий, -яя, -ее, -ие गरमियों का, ग्रीष्मकालीन ; ле́тнее вре́мя गरमियों का समय ; ле́тний о́тдых ग्रीष्मकालीन विश्राम ; ле́тнее пальто́ गरमियों का कोट

ле́т/о, -а *с* गरमी, गरमियाँ, ग्रीष्म [-काल] ; жа́ркое ле́то कड़ी (कड़ाके की) गरमियाँ ; ле́то в э́том году́ бы́ло дождли́вое इस साल की गरमियाँ मेंह-भरी थीं। ; наступи́ло ле́то गरमियाँ आ गयीं।

ле́том *нареч.* गरमियों में, ग्रीष्म-काल में ; ле́том мы ка́ждое воскресе́нье выезжа́ем за́ город गरमियों में हम हर रविवार को शहर के बाहर जाते हैं। ; про́шлым ле́том она́ е́здила в дере́вню गत गरमियों में वह गाँव गयी थी। ; э́тим ле́том я бу́ду отдыха́ть в до́ме о́тдыха इस बार की गरमियों में मैं आराम-घर में विश्राम करूँगा।

лётчик, -а *м* विमान-चालक, वैमानिक, हवाबाज़ ; лётчик гражда́нской авиа́ции नागरिक विमान-चालक; вое́нный лётчик सैनिक विमान-चालक; самолёт ведёт о́пытный лётчик विमान [को] अनुभवी वैमानिक चला रहा है।

лече́ни/е, -я *с* चिकित्सा, इलाज ; лече́ние анги́ны टान्सिल-शोथ (गले की सूजन) का इलाज ; продо́лжить курс лече́ния на куро́рте स्वास्थ्य-केंद्र में चिकित्सा-क्रम (इलाज का कोर्स) जारी रखना

леч/и́ть, -у́, ле́ч/ишь, -ат *несов.*; вы́леч/ить, -у, -ишь, -ат *сов.*; *кого-что* चिकित्सा (इलाज) करना (कर देना) ; вы́лечить больно́го от гри́ппа रोगी के इनफ़्लुएंज़ा का इलाज करना (कर देना) ; лечи́ть воспале́ние лёгких но́выми лека́рствами नयी दवाओं से निमोनिया की चिकित्सा करना ; лечи́ть зу́бы दाँतों का इलाज करना

леч/и́ться, -у́сь, ле́ч/ишься, -атся *несов.*; вы́леч/иться, -усь, -ишься,

-атся *сов.* चिकित्सा (इलाज) कराना (करा लेना); лечи́ться от на́сморка जुकाम का इलाज कराना ; лечи́ться у райо́нного врача́ महल्ले के डाक्टर से इलाज कराना।

ли *и* **ль** *частица* क्या ; न ; या (कि) नहीं ; давно́ ли ты здесь? तुम बहुत देर से यहाँ हो ? ; здоро́вы ли ва́ши де́ти? क्या आपके बच्चे स्वस्थ हैं ? ; не зна́ю, смогу́ ли я прие́хать मैं नहीं जानता मैं आ सकूँगा या नहीं। ; придёте ли вы за́втра? क्या आप कल आयेंगे ?

ли́бо *союз* या , अथवा; ве́чером он ли́бо чита́л кни́гу, ли́бо расска́зывал де́тям ска́зки शाम को वह या तो किताब पढ़ता था या बच्चों को कहानियाँ सुनाता था।

ли́в/ень, -ня *м* मूसलधार वारिश (वर्षा), बौछार ; ли́вень бы́стро ко́нчился मूसलधार वारिश जल्दी ख़तम (बंद) हुई।

ликвиди́р/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* и *сов.*, *что* दूर करना , मिटाना ; ликвиди́ровать недоста́тки ख़ामियों को दूर करना

лимо́н, -а *м* नीबू ; пить ко́фе с лимо́ном नीबू मिली काफ़ी पीना ; пить чай без лимо́на नीबू के बिना चाय पीना

лимона́д, -а *и* -у *м* लेमोनेड ; я́блочный лимона́д सेव का लेमोनेड ; буты́лка лимона́да लेमोनेड की एक वोतल ; вы́пить лимона́ду लेमोनेड पीना (पी लेना) ; вы́пить стака́н лимона́да एक गिलास लेमोनेड (लेमोनेड का एक गिलास) पी लेना

лимо́нн/ый, -ая, -ое, -ые नीबू का , नीबू- ; лимо́нный сок नीबू का रस

лине́йк/а, -и *ж* (*мн.* лине́/йки, -ек, -йкам) रूलर , रेखनी ; изме́рить лине́йкой расстоя́ние на ка́рте रूलर से नक़्शे पर दूरी मापना (माप लेना)



лине́йка

ли́ни/я, -и *ж* 1. रेखा , लकीर , लाइन ; крива́я ли́ния टेढ़ी रेखा ; пряма́я ли́ния सीधी रेखा ; провести́ карандашо́м вертика́льную ли́нию पेंसिल से खड़ी रेखा खींचना (खींच देना) 2. रेखा , पंक्ति , लाइन ; ли́ния горизо́нта क्षितिज-रेखा ; ли́ния фро́нта युद्ध-रेखा, मोरचा-पंक्ति 3. मार्ग , पथ , रास्ता, लाइन ; железнодоро́жная ли́ния रेल-मार्ग , रेलवे-लाइन ; откры́ты но́вые возду́шные ли́нии नये वायु-मार्ग (वायु-पथ) खोले गये हैं। 4. लाइन ; телефо́нная ли́ния टेलीफ़ोन-लाइन



лимо́н

ли́п/а, -ы *ж* लाइम-पेड़ , लाइम-वृक्ष, लिंडेन-पेड़ ; посади́ть ли́пу लाइम-पेड़ (लिंडेन-पेड़) लगाना (लगा देना) ; в саду́ цвету́т ли́пы वाग़ में लाइम-पेड़ फूल रहे हैं।

ли́пов/ый, -ая, -ое, -ые लाइम-पेड का , लाइम-वृक्ष- ; ли́повая алле́я लाइम-वृक्ष-वीथि , लाइम-पेड़-पथ

лис/а́, -ы́ *ж* (*мн.* ли́сы, лис) लोमड़ी ; хи́трый как лиса́ लोमड़ी की तरह चालाक



лиса́

лист, -а́ *м* 1. (*мн.* ли́сть/я, -ев) पत्ता , पत्ती , पत्र ; лист берёзы वर्च-वृक्ष का पत्ता , वर्च की पत्ती ; на дере́вьях появи́лись ли́стья पेड़ों में पत्तियाँ निकल आयी हैं। 2. (*мн.* листы́, -о́в) पृष्ठ , पन्ना , परचा ; चादर , पत्तर ; лист бума́ги काग़ज़ का परचा ; лист желе́за लोहे की चादर ;

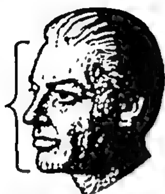


лист (берёзы)

листы́ тетра́ди कापी के पन्ने ; лист кни́ги पुस्तक (किताब) का पृष्ठ (पन्ना)

ли́ственн/ый, -ая, -ое, -ые पत्तेदार; ли́ственный лес पत्तेदार पेड़ों का वन ; берёза, оси́на, ли́па — ли́ственные дере́вья बर्च[-वृक्ष], ऐस्प[-वृक्ष] और लाइम[-वृक्ष] पत्तेदार पेड़ हैं।

лист/о́к, -ка́ *м* 1. पत्ती ; дубо́вый листо́к बलूत की पत्ती 2. परचा, परची ; листо́к бума́ги काग़ज़ की परची


лицо́

литерату́ра, -ы *ж* साहित्य, अदब; де́тская литерату́ра बाल-साहित्य; нау́чная литерату́ра वैज्ञानिक साहित्य ; полити́ческая литерату́ра राजनीतिक साहित्य ; худо́жественная литерату́ра ललित साहित्य ; изуча́ть сове́тскую литерату́ру सोवियत साहित्य का अध्ययन करना

литерату́рн/ый, -ая, -ое, -ые साहित्यिक, साहित्य- ; литерату́рная де́ятельность साहित्यिक कार्य ; литерату́рный кружо́к साहित्यिक मंडली, साहित्य-मंडली ; литерату́рная пре́мия साहित्यिक पुरस्कार ; литерату́рное произведе́ние साहित्यिक कृति

лито́в/ец, -ца *м* लिथुआनी

лито́вк/а, -и *ж* (*мн.* лито́в/ки, -ок, -кам) लिथुआनी नारी

лито́вск/ий, -ая, -ое, -ие लिथुआनी

литр, ли́тра *м* लिटर ; литр молока́ एक लिटर दूध ; де́сять ли́тров бензи́на दस लिटर पेट्रोल ; пять ли́тров воды́ पाँच लिटर पानी

лить, лью, льёшь, льют (*прош.* лил, лила́, ли́л/о, -и; *повел.* лей) *несов.*, *что* डालना, ढालना; उँडेलना; лить во́ду из ведра́ बालटी से पानी उँडेलना ; лить молоко́ в стака́н गिलास में दूध डालना (ढालना)

лифт, ли́фта *м* लिफ़्ट ; подня́ться на ли́фте на пя́тый эта́ж लिफ़्ट से पाँचवीं मंज़िल पर पहुँचना (पहुँच जाना) ; в на́шем до́ме лифт рабо́тает кру́глые су́тки हमारे घर में लिफ़्ट दिन-रात चलती है।

лиц/о́, -а́ *с* (*мн.* ли́ца, лиц) 1. चेहरा, मुँह, मुख ; бле́дное лицо́ पीला चेहरा ; краси́вое лицо́ सुंदर चेहरा ; кру́глое лицо́ गोल चेहरा, रकाबी-चेहरा ; уста́лое лицо́ थका चेहरा ; выраже́ние лица́ मुद्रा, मुख का भाव; на его́ лице́ появи́лась улы́бка उसका चेहरा खिल उठा। ; сесть лицо́м к окну́ खिड़की की ओर मुँह करके बैठना (बैठ जाना) 2. व्यक्ति ; истори́ческое лицо́ ऐतिहासिक व्यक्ति ; официа́льные ли́ца सरकारी व्यक्ति; ча́стное лицо́ ग़ैरसरकारी व्यक्ति ; биле́т на два лица́ दो व्यक्तियों के लिए टिकट ; мини́стр и сопровожда́ющие его́ ли́ца मंत्री और उनके साथी 3. पुरुष; глаго́лы изменя́ются по ли́цам क्रियाएँ पुरुष के अनुसार बदलती हैं। ; «говори́м» — глаго́л пе́рвого лица́ мно́жественного числа́ «हम बोलते हैं» — उत्तम पुरुष बहुवचन की क्रिया है।

ли́чно *нареч.* स्वयं, ख़ुद ; व्यक्तिगत (निजी) रूप से ; ему́ приказа́ли яви́ться ли́чно उसे स्वयं आने को कहा गया। ; прове́рьте ли́чно स्वयं जाँच कीजिये।

ли́чн/ый, -ая, -ое, -ые 1. व्यक्तिगत, निजी, निज [का] ; ли́чная библиоте́ка व्यक्तिगत पुस्तकालय ; ли́чные ве́щи व्यक्तिगत (निजी) सामान ;

ли́чная жизнь व्यक्तिगत (निजी) जीवन; ли́чная маши́на व्यक्तिगत (निजी) गाड़ी; ли́чное мне́ние व्यक्तिगत (निजी) मत; ли́чные недоста́тки व्यक्तिगत (निजी) ख़ामियाँ; ли́чный о́пыт व्यक्तिगत अनुभव; ли́чное ору́жие निजी हथियार; ли́чный секрета́рь निजी सचिव; ли́чное сча́стье व्यक्तिगत सौभाग्य; э́то моё ли́чное де́ло यह मेरा निजी मामला है। 2. व्यक्तिगत; подава́ть ли́чный приме́р व्यक्तिगत उदाहरण प्रस्तुत करना; необходи́мо ва́ше ли́чное прису́тствие आपकी व्यक्तिगत उपस्थिति अनिवार्य है।

лиша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **лиш/и́ть**, -у́, -и́шь, -а́т *сов.*; *кого-что кого-чего* वंचित करना, छीनना; лиша́ть жи́зни जान लेना, जान से मारना, हत्या करना; лиши́ть прав अधिकारों से वंचित करना (कर देना), अधिकार छीनना (छीन लेना); лиша́ть пра́ва го́лоса मताधिकार से वंचित करना; лиши́ть пре́мии за плоху́ю рабо́ту बुरे काम के कारण बोनस से वंचित करना (कर देना); лиша́ть свобо́ды जेल में बंद करना, क़ैद करना; лиша́ть сло́ва बोलने न देना, भाषण न करने देना

лиша́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **лиш/и́ться**, -у́сь, -и́шься, -а́тся *сов.*; *кого-чего* खोना (खो देना), वंचित होना (हो जाना); лиша́ться дове́рия विश्वास खोना; лиши́ться му́жа पति को खोना (खो देना); он лиши́лся бра́та उसने भाई को खो दिया।

лиши́ться *см.* лиша́ться

ли́шн/ий, -яя, -ее, -ие फ़ालतू, अतिरिक्त; нет ли у вас ли́шнего биле́та? आपके पास फ़ालतू टिकट तो नहीं है?

лишь *частица* ही, केवल, सिर्फ़; он ве́рит лишь вам वह आपका ही विश्वास करता है।

лоб, лба, *предл.* о лбе, на лбу́ *м* माथा, ललाट, मस्तक; высо́кий лоб ऊँचा माथा; ни́зкий лоб नीचा माथा; широ́кий лоб चौड़ा माथा

лов/и́ть, -лю́, ло́в/ишь, -ят *несов.*; **пойма́/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *кого-что* 1. पकड़ना, दबोचना; лови́ть мяч गेंद पकड़ना; ко́шка пойма́ла мышь बिल्ली ने चूहा पकड़ लिया।; ма́льчик ло́вит ба́бочку लड़का तितली पकड़ रहा है। 2. पकड़ना; лови́ть ры́бу मछली पकड़ना; пойма́ть мно́го ры́бы बहुत मछली पकड़ना (पकड़ लेना)

ло́вк/ий, -ая, -ое, -ие; ло́вок, ловка́, ло́вк/о, -и *и* ловки́ फुरतीला; चालाक, चतुर, कुशल; ло́вкий ма́льчик फुरतीला लड़का; ло́вкий прыжо́к चतुर (कुशल) छलाँग; ло́вкий уда́р चतुर (कुशल) आघात

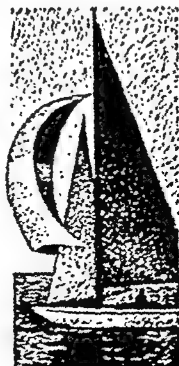
ло́вко *нареч.* फुरती से; चतुरता से, कुशलपूर्वक; ло́вко пры́гнуть че́рез забо́р फुरती से बाड़ के ऊपर से कूद पड़ना

ло́дк/а, -и *ж* (*мн.* ло́д/ки, -ок, -кам) नाव, नौका, कश्ती; ката́ться по о́зеру на ло́дке नाव में झील की सैर करना; ло́дка с па́русом पालवाली नाव; плыть на ло́дке (в ло́дке) नाव पर जाना, नाव की सवारी करना ◇ подво́дная ло́дка पनडुब्बी

лож/и́ться, -у́сь, -и́шься, -а́тся *не-*



ло́дка



ло́дка с па́русом

сов.; лечь, ля́гу, ля́жешь, ля́гут (*прош.* лёг, легл/а́, -о́, -и́; *повел.* ляг) *сов.* लेटना; лечь на дива́н सोफ़े पर लेटना; ложи́ться на крова́ть पलंग पर लेटना; лечь на пра́вый бок दायीं करवट लेटना; лечь на́ спину पीठ के वल लेटना; все легли́ спать सव सोने गये।; ма́ма уже́ легла́ माँ सोने गयीं।; *обы́чно мы ложи́мся по́здно* आम तौर पर (सामान्यतया) हम रात गये सोने जाते हैं।; соба́ка легла́ о́коло кре́сла कुत्ता आराम-कुरसी के पास लेट गया।

ло́жк/а, -и *ж* (*мн.* ло́ж/ки, -ек, -кам) चम्मच, चमचा; столо́вая ло́жка खाने का चम्मच; *ча́йная ло́жка* चाय का चम्मच, चमची; есть суп ло́жкой चम्मच से सूप पीना; принима́ть лека́рство по столо́вой ло́жке три ра́за в день दिन में तीन वार चम्मच भर दवा पीना



столо́вая ло́жка

ло́жн/ый, -ая, -ое, -ые; ло́ж/ен, -на, -но, -ны झूठा, ग़लत; ло́жные све́дения झूठी (ग़लत) सूचनाएँ

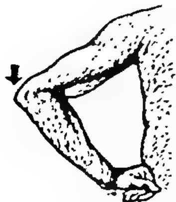
ложь, лжи *ж* (*мн. нет*) झूठ, असत्य; всё, что он сказа́л, бы́ло ло́жью उसने जो कुछ कहा सव झूठ था।; она́ не выно́сит лжи वह झूठ वरदाश्त नहीं करती।

ло́зунг, -а *м* नारा; नारा लिखा पोस्टर; выдвига́ть ло́зунг नारा लगाना (देना); на демонстра́цию все вы́шли с ло́зунгами и знамёнами प्रदर्शन में सव नारोंवाले पोस्टर और झंडे लेकर आये।; на стене́ висе́л ло́зунг दीवार पर नारा लिखा पोस्टर टँगा था।

ло́к/оть, -тя *м* (*мн.* ло́кти, локте́й) कोहनी; толкну́ть кого́-нибудь ло́ктем किसीको कोहनी मारना (मार देना)



лопа́та



ло́коть

лома́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; слома́/ть, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* 1. तोड़ना (तोड़ देना, तोड़ लेना), फोड़ना (फोड़ देना), टुकड़े-टुकड़े करना (कर देना); лома́ть ве́тки टहनियाँ तोड़ना; ве́тер слома́л де́рево हवा से पेड़ टूट गया।; он упа́л и слома́л ру́ку वह गिरा और हाथ तोड़ लिया।; рабо́чие лома́ют ста́рый дом मज़दूर पुराना घर तोड़ (गिरा) रहे हैं। 2. तोड़ना (तोड़ देना, तोड़ लेना), विगाड़ना (विगाड़ देना, विगाड़ लेना); де́ти ча́сто лома́ют игру́шки वच्चे अक्सर खिलौने तोड़ते (विगाड़ते) हैं।; не сади́тесь на э́тот стул, он сло́ман इस कुरसी पर न बैठिये, वह टूटी है।

лома́/ться, -ется, -ются *несов.*; слома́/ться, -ется, -ются *сов.* 1. टूटना (टूट जाना), फटना (फट जाना), टुकड़े-टुकड़े हो जाना; ве́тка слома́лась टहनी टूट गयी; каранда́ш слома́лся पेंसिल टूट गयी। 2. टूटना (टूट जाना), विगड़ना (विगड़ जाना); игру́шки бы́стро лома́ются खिलौने जल्दी टूटते हैं।

лопа́т/а, -ы *ж* फावड़ा, कुदाल, वेलचा; желе́зная лопа́та लोहे का फावड़ा (कुदाल); рыть я́му лопа́той फावड़े से गड्ढा खोदना

ло́шад/ь, -и *ж* (*мн.* ло́шади, лошад/е́й, -я́м, -ьми́, -я́х) घोड़ा; е́хать на ло́шади घोड़े पर सवार होना; сесть на ло́шадь घोड़े पर चढ़ना (चढ़ जाना)

луг, лу́га, *предл.* о лу́ге, на лугу́

м (мн. луг/á, -óв) चरागाह, बाँगर, घास का मैदान; зелёные лугá हरी चरागाहें, हरे बाँगर; идти́ пó лугу चरागाह पर चलना; пасти́ корóв на лугý चरागाह पर गायें चराना

лýж/а, -и ж डबरा; бéгать по лýжам डबरों से होकर दौड़ना; на полý большáя лýжа फ़र्श पर बहुत पानी जमा है।

лук, лýка и лýку м प्याज़; зелёный лук हरा प्याज़; салáт с лýком प्याज़ मिला सलाद; добáвить в суп лýку शोरबे में और प्याज़ डालना; рéзать лук प्याज़ काटना

лун/á, -ы ж चंद्र, चाँद, चंद्रमा; полёт на Лунý चंद्र-यात्रा, चाँद-यात्रा; свет луны́ चाँदनी, चाँद की रोशनी; гуля́ть при лунé चाँदनी (चाँद की रोशनी) में सैर-सपाटा करना

лýнн/ый, -ая, -ое, -ые चाँद्र, चंद्र (चाँद) का; лýнная ночь चाँदनी-रात; лýнная повéрхность चंद्र-तल; лýнный свет चाँदनी, चाँद की रोशनी

луч, -á м किरण; луч сóлнца सूर्य की किरण; сóлнечные лучи́ सूर्य की किरणें; в темнотé мелькнýл луч фонаря́ अँधेरे में लालटेन की झलक आयी।

лýчше см. хорóший и хорошó

лýчш/ий, -ая, -ее, -ие बेहतर, श्रेष्ठ; сáмый лýчший सबसे अच्छा, सर्वश्रेष्ठ, बेहतरीन; лýчшие лю́ди страны́ देश के श्रेष्ठ जन; лýчший сорт чáя चाय की बेहतर क़िस्म

лы́жи, лыж мн. (ед. лы́ж/а, -и ж) स्की; надéть лы́жи स्की लगाना (लगा लेना); ходи́ть (катáться) на лы́жах स्की पर चलना, स्कीइंग करना

лы́жник, -а м स्कीयर; соревновáния лы́жников स्कीयरों की प्रतियोगिता, स्कीइंग की प्रतियोगिता; быть хорóшим лы́жником अच्छा स्कीयर होना

лы́жн/ый, -ая, -ое, -ые स्की-, स्कीइंग-; лы́жные боти́нки स्की-बूट; лы́жный костю́м स्कीइंग-सूट; лы́жные пáлки स्की-स्टिक; лы́жная прогýлка स्की-सैर

лы́с/ый, -ая, -ое, -ые गंजा, चँदला; лы́сый человéк गंजा आदमी

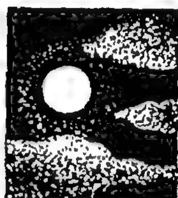
ль см. ли

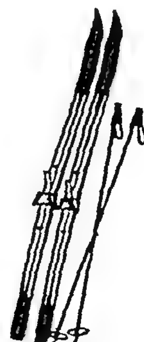
люби́м/ый, -ая, -ое, -ые प्यारा, प्रिय; पसंद का; люби́мая жéнщина प्यारी नारी, प्रिया, प्रेयसी; люби́мая кни́га प्यारी (प्रिय) पुस्तक, पसंद की किताब; люби́мый писáтель प्यारा (प्रिय) लेखक; люби́мый сын प्यारा (प्रिय) बेटा; люби́мые цветы́ प्यारे (प्रिय) फूल, पसंद के फूल

люб/и́ть, -лю́, лю́б/ишь, -ят несов.; полюб/и́ть, -лю́, полю́б/ишь, -ят сов.; кого-что 1. प्रेम (प्यार, स्नेह) करना; полюби́ть в пéрвый раз पहली ही बार प्रेम में फँस जाना, पहली ही बार लोट हो जाना; люби́ть горячó (всей душóй, всем сéрдцем) हृदय (पूरे दिल) से प्रेम (प्यार) करना; люби́ть детéй बच्चों को प्यार करना; люби́ть женý पत्नी से प्रेम (स्नेह) करना, बीवी को प्यार करना; люби́ть рóдину मातृभूमि से प्रेम करना; люби́ть свой гóрод अपने नगर से प्रेम करना; люби́ть своё дéло अपने काम से प्रेम करना 2. (тж. с неопр.) पसंद करना, पसंद होना (आना); люби́ть мýзыку संगीत


лы́жник


лук


лунá


лы́жи

पसंद करना ; я люблю́ чита́ть मैं पढ़ना पसंद करता हूँ।

люб/ова́ться, -у́юсь, -у́ешься, -у́ются *несов.*, *кем-чем* मज़े से देखना ; любова́ться зака́том सूर्यास्त का आनंद लेना ; любова́ться карти́ной चित्र का आनंद लेना

люб/о́вь, -ви́, *твор.* любо́вью, *предл.* о любви́ *ж* (*мн. нет*) 1. प्रेम, प्यार, स्नेह ; любо́вь к ма́тери माँ से प्रेम (स्नेह) ; любо́вь к ро́дине मातृभूमि से प्रेम ; горя́чая любо́вь к де́тям बच्चों से हार्दिक प्रेम (स्नेह) 2. प्रेम, प्यार, प्रीति ; любо́вь с пе́рвого взгля́да पहली नज़र में प्रेम ; взаи́мная любо́вь परस्पर प्रेम (प्रीति) ; пе́рвая любо́вь प्रथम प्रेम ; пе́сни о любви́ प्रेम-गीत ; жени́ться по любви́ प्रेम-विवाह (प्रीति-विवाह) करना ; признава́ться (объясня́ться) в любви́ प्रेम-निवेदन करना 3. प्रेम, रुचि ; любо́вь к иску́сству कला से प्रेम, कला में रुचि ; любо́вь к матема́тике गणित से प्रेम, गणित में रुचि

любозна́тельн/ый, -ая, -ое, -ые; любозна́телен, любозна́тельн/а, -о, -ы जिज्ञासु, कुतूहली, उत्सुक ; любозна́тельный студе́нт जिज्ञासु (कुतूहली) विद्यार्थी ; ребёнок о́чень любозна́телен बच्चा बहुत जिज्ञासु है।

люб/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е 1. हर [एक], प्रत्येक, कोई भी ; вы́полнить любо́е зада́ние कोई भी कार्य पूरा करना (कर देना) ; заходи́те в любо́е вре́мя किसी भी समय आइये। ; э́то зна́ет любо́й шко́льник यह हर (हर एक) स्कूली बच्चा जानता है। 2. *в знач. сущ.* люб/о́й, -о́го *м*; люб/а́я, -о́й *ж* हर एक, प्रत्येक, कोई भी ; любо́й из нас हम में से हर एक (प्रत्येक, कोई भी) ; спроси́те любо́го हर एक से पूछिये।

любопы́тн/ый, -ая, -ое, -ые; любопы́т/ен, -на, -но, -ны 1. जिज्ञासु, कुतूहली, उत्सुक ; любопы́тный челове́к जिज्ञासु (कुतूहली) व्यक्ति 2. दिलचस्प, रुचिकर ; любопы́тная кни́га रुचिकर पुस्तक ; любопы́тный слу́чай दिलचस्प घटना

любопы́тств/о, -а *с* (*мн. нет*) जिज्ञासा, कुतूहल, उत्सुकता ; же́нское любопы́тство स्त्रियोचित जिज्ञासा ; возбуди́ть чьё-нибудь любопы́тство किसीकी जिज्ञासा (कुतूहल) जगाना (जगा देना) ; проявля́ть любопы́тство जिज्ञासा (उत्सुकता) दिखाना ; с любопы́тством прислу́шиваться к разгово́ру जिज्ञासा (कुतूहल) से किसीकी बातचीत कान लगाकर सुनना

лю́ди *см.* челове́к

лю́стр/а, -ы *ж* झाड़-फ़ानूस


лю́стра

лягу́шк/а, -и *ж* (*мн.* лягу́ш/ки, -ек, -кам) मेंढक ; в траве́ пры́гали лягу́шки घास में मेंढक फुदक रहे थे।


лягу́шка

М

мавзоле́/й, -я *м* समाधि, मक़बरा ; мавзоле́й В. И. Ле́нина в Москве́ मास्को-स्थित लेनिन की समाधि

магази́н, -а *м* दुकान ; магази́н самообслу́живания स्वयंसेवी दुकान ; кни́жный магази́н किताबों की दुकान ; конди́терский магази́н मिठाई की दुकान ; купи́ть в магази́не ма́сло

दुकान से मक्खन ख़रीदना (ख़रीद लेना); пойти́ в магази́н दुकान [पर] जाना; магази́н открыва́ется в де́вять часо́в утра́, а закрыва́ется в во́семь часо́в ве́чера दुकान सुबह [को] नौ बजे खुलती है और शाम को आठ बजे बंद हो जाती है।

магнитофо́н, -а *м* टेप-रिकार्डर; включи́ть магнитофо́н टेप-रिकार्डर खोलना (खोल देना); вы́ключить магнитофо́н टेप-रिकार्डर बंद करना (कर देना); записа́ть на магнитофо́н но́вую пе́сню नया गीत टेप [-रिकार्ड] करना (कर लेना), नया गीत टेप पर रिकार्ड करना (कर लेना)

ма́зать, ма́ж/у, -ешь, -ут *несов.*; нама́/зать, -жу, -жешь, -жут *сов.*; *кого-что* लीपना (लीप देना), पोतना (पोत देना), लगाना (लगा देना), चुपड़ना (चुपड़ देना); ма́зать хлеб ма́слом डबल-रोटी पर मक्खन लगाना, डबल-रोटी में मक्खन चुपड़ना; нама́зать что́-нибудь ма́зью किसी वस्तु पर मरहम लगाना (लगा देना)

мазь, ма́зи *ж* (*мн.* ма́з/и, -ей, -ям) मरहम, लेप

май, ма́я *м* मई; деся́того ма́я दसवीं मई को; в ма́е про́шлого го́да पिछली (गत) मई में; в конце́ ма́я бу́дущего го́да अगली मई के अंत में; в нача́ле ма́я मई के आरंभ (शुरू) में; в середи́не ма́я मई के मध्य में ◇ Пе́рвое ма́я पहली मई, मई-दिवस

ма́йк/а, -и *ж* (*мн.* ма́йки, ма́ек, ма́йкам) बनियान, बनियाइन

майо́р, -а *м* मेजर; неда́вно ему́ присво́или зва́ние майо́ра हाल में उसे मेजर की पदवी दी गयी।

ма́йск/ий, -ая, -ое, -ие मई का; ма́йская ночь मई की रात

макаро́ны *мн.* मैकारानी

мал, мал/а́, -о́, -ы́ (*чаще кому*) छोटा; ту́фли мне малы́ मेरे लिए जूते छोटे हैं।; э́тот костю́м вам мал आपके लिए यह सूट छोटा है।

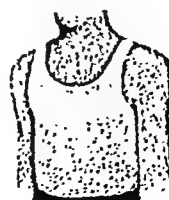
ма́леньк/ий, -ая, -ое, -ие (*сравн. ст.* ме́ньш/ий, -ая, -ее, -ие *и* ме́ньше) छोटा; तनिक; ма́ленький го́род छोटा नगर; ма́ленькие де́ти छोटे बच्चे; ма́ленький дом छोटा घर; ма́ленький отря́д छोटा दस्ता

ма́ло *нареч.* (*сравн. ст.* ме́ньше *и* ме́нее) कम, थोड़ा; ма́ло вре́мени कम समय; ма́ло знать कम जानना; ма́ло книг कम किताबें; ма́ло чита́ть कम पढ़ना; люде́й на у́лице бы́ло ма́ло सड़क पर कम लोग थे।; она́ ма́ло говори́т, но мно́го де́лает वह कम बोलती पर बहुत काम करती है, वह बातें कम लेकिन काम अधिक करती है।; рабо́ты ста́ло ме́ньше काम कम हो गया।; у него́ ма́ло друзе́й उसके कम मित्र हैं।

ма́льчик, -а *м* लड़का, बालक; ма́льчик пяти́ лет पाँच साल का लड़का; ма́льчик и де́вочка लड़का और लड़की

ма́м/а, -ы *ж* माँ, अम्मा, अम्माँ; अम्मी; ма́ма, я хочу́ есть अम्मी, मुझे भूख लगी है।; переда́й э́ту кни́гу свое́й ма́ме यह किताब अपनी माँ को दे दो।

мане́р/а, -ы *ж* 1. ढंग, तरीक़ा; мане́ра чте́ния पढ़ने का ढंग (तरीक़ा); у него́ стра́нная мане́ра разгова́ривать उसका बोलने का अजीब


ма́йка

ढंग है। 2. (*тк. мн.*) चाल-ढाल, चाल-चलन; плохи́е мане́ры बुरी चाल-ढाल; хоро́шие мане́ры अच्छी चाल-ढाल



почто́вая ма́рка

ма́рк/а, -и *ж* (*мн.* ма́р/ки, -ок, -кам) 1. टिकट, स्टांप; почто́вые ма́рки डाक-टिकट; конве́рт без ма́рки विना टिकट का लिफ़ाफ़ा; конве́рт с ма́ркой टिकट लगा लिफ़ाफ़ा; собира́ть сове́тские ма́рки सोवियत डाक-टिकट इकट्ठे (संग्रहित) करना 2. क़िस्म, प्रकार, मारका; маши́на но́вой ма́рки नयी क़िस्म की गाड़ी; часы́ ма́рки «Полёт» «पोल्योत» किस्म (मारका) की घड़ी

маркси́зм, -а *м* (*мн. нет*) मार्क्सवाद

маркси́зм-ленини́зм, -а *м* (*мн. нет*) मार्क्सवाद-लेनिनवाद

маркси́стск/ий, -ая, -ое, -ие मार्क्सवादी; маркси́стская па́ртия मार्क्सवादी पार्टी; маркси́стская тео́рия मार्क्सवादी सिद्धांत; маркси́стская филосо́фия मार्क्सवादी दर्शन

март, ма́рта *м* मार्च; весна́ начина́ется в ма́рте वसंत मार्च में शुरू होता है।

ма́ртовск/ий, -ая, -ое, -ие मार्च का; ма́ртовское у́тро मार्च की सुवह

ма́ршал, -а *м* मार्शल; ма́ршал авиа́ции एयर-मार्शल; Ма́ршал Сове́тского Сою́за सोवियत संघ का मार्शल

маршру́т, -а *м* रूट, मार्ग, रास्ता; маршру́т пое́здки по стране́ देश की यात्रा का मार्ग; идти́ по ста́рому маршру́ту पुराने रूट से जाना; измени́ть маршру́т रूट वदलना (वदल देना, वदल लेना); наме́тить маршру́т रूट निर्धारित करना (कर देना, कर लेना); открыва́ть но́вый маршру́т नया रूट चलाना (चालू करना)

маслёнк/а, -и *ж* (*мн.* маслён/ки, -ок, -кам) मक्खनदानी

ма́сл/о, -а *с* मक्खन; तेल; хлеб с ма́слом मक्खन लगी डवल-रोटी; положи́ть ма́сла в ка́шу दलिये में मक्खन डालना (डाल देना) ◇ как по ма́слу सहज में; рабо́та шла как по ма́слу काम सहज में चल रहा था।

ма́сс/а, -ы *ж* 1. द्रव्य-मान, पिंड-भार 2. पेस्ट, लपटा; густа́я ма́сса घना पेस्ट (लपटा); жи́дкая ма́сса तरल पेस्ट (लपटा) 3. (*обычно мн.*) जनता जनगण, जन-समूह, जन-समुदाय; трудя́щиеся ма́ссы मेहनतकश (श्रमजीवी) जनता; нести́ зна́ния в ма́ссы जनता को ज्ञान पहुँचाना; не теря́ть свя́зи с ма́ссами जनता से संवंध न खोना 4. (*мн. нет*) ढेरों, वहुत-सा, वहुत अधिक (ज्यादा); ма́сса наро́да वहुत-से लोग; ма́сса цвето́в ढेरों (वहुत-से) फूल; у него́ ма́сса сро́чных дел उसके पास ढेरों फ़ौरी काम हैं।

ма́ссов/ый, -ая, -ое, -ые 1. सार्वजनिक, आम; ма́ссовое движе́ние сторо́нников ми́ра शांति-समर्थकों का सार्वजनिक आंदोलन; ма́ссовый ми́тинг सार्वजनिक (आम) सभा 2. वहुमात्र, जनव्यापी; ма́ссовый вы́пуск това́ров для населе́ния जनोपयोगी माल का वहुमात्र (वड़े पैमाने पर) उत्पादन

ма́стер, -а *м* (*мн.* мастер/а́, -о́в) 1. मिस्तरी, फ़ोरमैन; ма́стер це́ха

вर्कशाप-फ़ोरमैन ; он рабо́тает ма́стером на заво́де वह कारख़ाने में मिस्तरी (फ़ोरमैन) का काम करता है। 2. माहिर, उस्ताद, मास्टर ; ма́стер своего́ де́ла अपने काम का (में) माहिर (उस्ताद) ; ма́стер спо́рта स्पोर्ट्स-मास्टर ◇ ма́стер на все ру́ки हर फ़न मौला, दर्ज़ी की सूई

мастерск/а́я, -о́й *ж* 1. वर्कशाप ; दुकान ; мастерска́я по ремо́нту о́буви जूतों की मरम्मत की दुकान ; отнести́ часы́ в мастерску́ю घड़ीसाज़ की दुकान में घड़ी ले जाना 2. स्टुडियो ; мастерска́я ску́льптора मूर्त्तिकार का स्टुडियो

мастерств/о́, -а́ *с* (*мн. нет*) दक्षता, निपुणता, कौशल, कारीगरी ; дости́гнуть мастерства́ в своём де́ле अपने काम में दक्षता (निपुणता) प्राप्त करना (कर लेना) ; костю́м сшит с больши́м мастерство́м सूट बड़ी कारीगरी से बनाया गया है।

матема́тик/а, -и *ж* (*мн. нет*) गणित ; учи́тель матема́тики गणित का अध्यापक

математи́ческ/ий, -ая, -ое, -ие गणित का, गणित- ; математи́ческая зада́ча गणित का प्रश्न

материа́л, -а *м* 1. सामग्री, सामान ; строи́тельный материа́л निर्माण-सामग्री, इमारती सामग्री (सामान) ; я́щик сде́лан из про́чного материа́ла डब्बा मज़बूत सामान से बनाया गया है। 2. सामग्री, मसाला ; материа́лы съе́зда कांग्रेस की सामग्री ; подгото́вить материа́лы для докла́да रिपोर्ट के लिए सामग्री (मसाला) तैयार करना (कर देना) ; собра́ть большо́й материа́л по исто́рии го́рода नगर के इतिहास पर बहुत सामग्री (मसाला) जुटाना (जुटा देना, जुटा लेना) 3. कपड़ा ; материа́л на пла́тье फ़्राक के लिए कपड़ा ; пальто́ из дорого́го материа́ла महँगे कपड़े का [ओवर]कोट

материали́зм, -а *м* (*мн. нет*) भौतिकवाद ; диалекти́ческий материали́зм द्वंद्वात्मक भौतिकवाद ; истори́ческий материали́зм ऐतिहासिक भौतिकवाद

материалисти́ческ/ий, -ая, -ое, -ие भौतिकवादी ; материалисти́ческая филосо́фия भौतिकवादी दर्शन

материа́льн/ый, -ая, -ое, -ые आर्थिक, वित्तीय ; материа́льное положе́ние आर्थिक स्थिति (अवस्था, दशा) ; повы́сить материа́льный у́ровень наро́да जनता का आर्थिक स्तर ऊँचा उठाना (उठा देना)

матери́к, материка́ *м* महाद्वीप ; африка́нский матери́к अफ़्रीकी महाद्वीप

мате́ри/я, -и *ж* (*мн. нет*) 1. पदार्थ, वस्तु, द्रव्य ; строе́ние мате́рии पदार्थ-रचना ; фо́рмы существова́ния мате́рии पदार्थ के अस्तित्व के रूप 2. कपड़ा, वस्त्र ; мате́рия в поло́ску धारीदार कपड़ा

матро́с, -а *м* नाविक, मल्लाह ; служи́ть матро́сом на корабле́ जहाज़ पर नाविक का काम करना, नाविक के रूप में जहाज़ पर सेवा करना

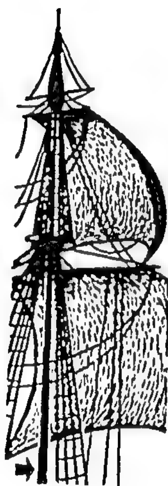
матч, ма́тча *м* मैच ; матч на пе́рвенство ми́ра по ша́хматам विश्व शतरंज-चैंपियनशिप का मैच ; матч по те́ннису ме́жду кома́ндами СССР и Индии सोवियत संघ और भारत की टीमों में टेनिस-मैच ; уча́стники ма́тча

मैच में भाग लेनेवाले [खिलाड़ी]; вы́играть матч मैच जीतना (जीत लेना); игра́ть (проводи́ть) матч मैच खेलना; проигра́ть матч मैच हारना (हार जाना)

мать, ма́тери, *твор.* ма́терью, *предл.* о ма́тери *ж* (*мн.* ма́тери, матере́й) माँ, अम्माँ, माता; родна́я мать सगी माँ; жить с ма́терью и отцо́м माँ-बाप के साथ रहना; написа́ть письмо́ ма́тери माँ को चिट्ठी लिखना (लिख देना)

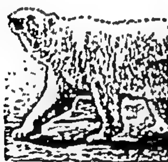
маха́ть, машу́, ма́ш/ешь, -ут *несов.*; махн/у́ть, -у́, -ёшь, -у́т *сов.*; *чем* हिलाना; махну́ть платко́м रूमाल हिलाना (हिला देना); маха́ть руко́й हाथ हिलाना; пти́ца ма́шет кры́льями पक्षी पर फड़फड़ाता (झाड़ता) है।

махну́ть *см.* маха́ть

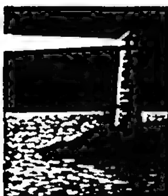

ма́чта

ма́чт/а, -ы *ж* मस्तूल; кора́бль с двумя́ ма́чтами दो मस्तूलोंवाला जहाज

маши́н/а, -ы *ж* 1. मशीन, यंत्र; маши́на для сти́рки белья́ धुलाई की मशीन; сельскохозя́йственные маши́ны कृषि-मशीनें 2. [मोटर-]गाड़ी, मोटर; маши́на «ско́рой по́мощи» एंबुलेंस [-कार], एंबुलेंस-गाड़ी; грузова́я маши́на ट्रक, लारी; легкова́я маши́на [मोटर-]कार; е́хать в маши́не गाड़ी में जाना; он купи́л но́вую маши́ну उसने नई गाड़ी ख़रीदी।


медве́дь бе́лый

маши́нк/а, -и *ж* (*мн.* маши́н/ки, -ок, -кам) टाइपराइटर; печа́тать на маши́нке докла́д रिपोर्ट टाइप करना


мая́к

мая́к, маяка́ *м* प्रकाश-गृह, प्रकाश-स्तंभ; свет маяка́ दीप-गृह का प्रकाश

мгнове́ни/е, -я *с* क्षण, पल; остановиться на мгнове́ние क्षण (पल) भर के लिए रुकना (रुक जाना)

ме́бел/ь, -и *ж* (*мн. нет*) फ़र्नीचर; мя́гкая ме́бель गद्दीदार फ़र्नीचर; купи́ть но́вую ме́бель नया फ़र्नीचर ख़रीदना (ख़रीद लेना)

мёд, мёда *и* мёду, *предл.* о мёде, на меду́ *м* (*мн. нет*) शहद, मधु; пить чай с мёдом शहद के साथ चाय पीना

меда́л/ь, -и *ж* पदक, मेडल; золота́я меда́ль गोल्ड मेडल, स्वर्ण-पदक; сере́бряная меда́ль सिलवर मेडल, रजत-पदक; награди́ть меда́лью पदक से पुरस्कृत (विभूषित) करना (कर देना); око́нчить шко́лу с золото́й меда́лью स्वर्ण-पदक पाकर स्कूली शिक्षा पूरी (समाप्त) करना (कर देना); получи́ть меда́ль «За трудово́е отли́чие» «उत्कृष्ट श्रम» मेडल प्राप्त करना (कर लेना)

медве́д/ь, -я *м* रीछ, भालू; бе́лый медве́дь सफ़ेद रीछ (भालू); охо́титься на медве́дя रीछ का शिकार करना

медици́н/а, -ы *ж* (*мн. нет*) चिकित्सा-शास्त्र; разви́тие медици́ны चिकित्सा-शास्त्र का विकास

медици́нск/ий, -ая, -ое, -ие मेडिकल, चिकित्सा-, डाक्टरी; медици́нский институ́т मेडिकल इन्स्टिट्यूट; медици́нское обслу́живание चिकित्सा-सेवा; медици́нские рабо́тники चिकित्सा-कर्मचारीगण

ме́дленно *нареч.* धीरे, धीमे, आहिस्ता; ме́дленно е́хать धीरे (आहिस्ता) जाना; ме́дленно рабо́тать धीरे (आहिस्ता) काम करना

ме́дленн/ый, -ая, -ое, -ые; ме́длен, -на, -но, -ны धीरा, धीमा, मंद; ме́дленная рабо́та धीरा (धीमा) काम; ме́дленное тече́ние धीमा प्रवाह; идти́ ме́дленным ша́гом धीरे (धीमे) चलना

ме́дл/ить, -ю, -ишь, -ят *несов.* देर (ढील, विलंब) करना; он ме́длил приня́ть реше́ние निर्णय लेने में वह देर कर रहा था।; с э́тим де́лом нельзя́ ме́длить इस मामले में देर करना नहीं चाहिये।

ме́дн/ый, -ая, -ое, -ые ताँबे का, ताम्र-; ме́дная посу́да ताँबे का बरतन; ме́дная про́волока ताँबे का तार; ме́дная руда́ ताम्र-अयस्क

медсестр/а́, -ы́ *ж* (*мн.* медсёстры, медсестёр, медсёстрам) नर्स; о́пытная медсестра́ अनुभवी नर्स

медь, ме́ди (*мн. нет*) *ж* ताँबा; про́волока из ме́ди ताँबे का तार

ме́жду *предлог с твор.* 1. के बीच, के मध्य; ме́жду окно́м и две́рью खिड़की और दरवाज़े के बीच; переры́в ме́жду ле́кциями व्याख्यानों के बीच का मध्यावकाश; ме́жду дере́вьями стоя́ла скаме́йка पेड़ों के बीच बेंच थी।; я верну́сь ме́жду деся́тым и пятна́дцатым ма́я मैं दसवीं और पंद्रहवीं मई के बीच लौट आऊँगा। 2. में, के बीच; дру́жба ме́жду наро́дами जनताओं के बीच मैत्री, जनताओं में दोस्ती; отноше́ния ме́жду отцо́м и сы́ном बाप और बेटे के बीच के संबंध; договори́ться ме́жду собо́й आपस में बात तय करना (कर देना, कर लेना)

междунаро́дн/ый, -ая, -ое, -ые अंतर्राष्ट्रीय; Междунаро́дный же́нский день अंतर्राष्ट्रीय महिला-दिवस; междунаро́дные организа́ции अंतर्राष्ट्रीय संगठन; междунаро́дные отноше́ния अंतर्राष्ट्रीय संबंध; междунаро́дная поли́тика अंतर्राष्ट्रीय [राज-]नीति; междунаро́дное положе́ние अंतर्राष्ट्रीय परिस्थिति; междунаро́дная солида́рность अंतर्राष्ट्रीय एकजुटता; собы́тия междунаро́дной жи́зни अंतर्राष्ट्रीय जीवन की घटनाएँ

мел, ме́ла *и* ме́лу, *предл.* о ме́ле, в мелу́ *м* (*мн. нет*) खड़िया, चाक; писа́ть ме́лом на доске́ काले तख़्ते पर खड़िया से लिखना

ме́лк/ий, -ая, -ое, -ие; ме́лок, мелка́, ме́лк/о, -и (*сравн. ст.* ме́льче) 1. छोटा; बारीक, पतला; ме́лкий дождь छोटी बारिश, फुहार; ме́лкая ры́ба छोटी मछली; ме́лкие я́блоки छोटे सेब 2. छिछला, उथला; ме́лкое о́зеро छिछली (उथली) झील; ме́лкая река́ छिछली (उथली) नदी ◇ ме́лкие де́ньги छोटे पैसे

ме́лко *безл. в знач. сказ.*: у бе́рега ме́лко तट के पास पानी छिछला है।

мело́ди/я, -и *ж* राग, धुन; мело́дия пе́сни गीत का राग; весёлая мело́дия उमंग-भरा राग, उमंग-भरी धुन; мы услы́шали по ра́дио популя́рную мело́дию हमने लोक-प्रिय धुन रेडियो पर सुनी।

ме́лоч/ь, -и *ж* (*мн. нет*) रेज़गारी, रेजगी; в кошелько́ оста́лась одна́ ме́лочь बटुए में रेज़गारी ही रह गयी।

мелька́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; мелькн/у́ть, -у́, -ёшь, -у́т *сов.* झलकना; झिलमिलाना; вдали́ мелькну́л

огóнь кострá दूर पर अलाव की आग झलक उठी।

мелькнýть *см.* мелькáть

мéльче *см.* мéлкий *и* мéлко

мéнее *нареч.* 1. कम ; мéнее красивый कम सुंदर ; мéнее грóмко कम ज़ोर से 2. कम ; ждать не мéнее чáсу एक घंटे से कम नहीं इंतज़ार करना ; он был взволнóван не мéнее меня́ वह मुझसे कम परेशान नहीं था। ◇ тем не мéнее फिर भी, तिस पर भी, इसके बावजूद

мéньше 1. (*сравн. ст.* к мáленький *и* мáло) से छोटा; से कम; моя́ кóмната мéньше твоéй (мéньше, чем твоя́) मेरा कमरा तुम्हारे [कमरे] से छोटा है। ; он рабóтает мéньше, чем я वह मुझसे कम काम करता है। 2. से कम ; мéньше гóда एक साल से कम ; мéньше киломéтра एक किलोमीटर से कम ; не мéньше пяти́ рублéй पाँच रूबल से कम नहीं

мéньший *см.* мáленький

меньшинств/ó, -á *с* (*мн. нет*) अल्पांश ; अल्पसंख्या ; меньшинствó голосóв अल्पांश मत, अल्पमत; в э́том спóре они́ остáлись в меньшинствé इस बहस में वे अल्पसंख्या में रहे।

меню́ *с нескл.* मीनू, भोजन-सूची ; попроси́ть меню́ मीनू (भोजन-सूची) माँगना (माँग लेना) ; прочитáть меню́ मीनू (भोजन-सूची) पढ़ना (पढ़ लेना)

меня́ *см.* я

меня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов., что* 1. बदलना ; меня́ть вид रूप बदलना; меня́ть содержáние विषय-वस्तु बदलना 2. बदलना, आदान-प्रदान (अदला-बदला) करना ; меня́ть кварти́ру फ़्लैट बदलना ; меня́ть пáспорт पासपोर्ट बदलना 3. भुनाना, तोड़ना ; меня́ть дéньги पैसा भुनाना (तोड़ना)

меня́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* 1. बदलना; погóда меня́ется मौसम बदल रहा है। 2. बदलना, आदान-प्रदान (अदला-बदला) करना ; вы бýдете со мной меня́ться кни́гами? क्या आप मुझसे किताबों की अदला-बदली नहीं करेंगे?

мéр/а, -ы *ж* 1. माप, नाप ; мéры вéса तौल-मापें ; мéры длины́ रैखिक मापें 2. (*чаще мн.*) क़दम, उपाय, कारवाई ; крáйние мéры चरम कारवाइयाँ ; стрóгие мéры सख़्त क़दम, कड़े उपाय ; приня́ть сpóчные мéры फ़ौरी क़दम उठाना (उठा लेना), तात्कालिक उपाय करना (कर देना, कर लेना) ◇ без мéры बेहद; в пóлной мéре पूरी मात्रा में ; по крáйней мéре कम से कम

мёрзн/уть, -у, -ешь, -ут (*прош.* мёрз, -ла, -ло, -ли) *несов.* जमना ; ठंड (सर्दी) लगना, ठिठुरना, गलना; в кóмнате хóлодно, я мёрзну कमरे में सर्दी है मैं ठिठुर रहा हूँ। ; у меня́ мёрзнут рýки मेरे हाथों में ठंड (सर्दी) लग रही है, मेरे हाथ ठिठुर रहे हैं। ; у негó мёрзли нóги उसके पैर ठिठुर (गल) रहे थे।

мéр/ить, -ю, -ишь, -ят *несов., что* 1. नापना, मापना ; мéрить глубинý गहराई नापना (मापना) ; мéрить длинý लंबाई नापना (मापना) ; мéрить расстоя́ние दूरी नापना (मापना) 2. पहनकर देखना, ट्राई करना ; мéрить костю́м सूट पहनकर देखना, सूट

ट्राई करना, सूट की ट्राई लेना ◇ мéрить температýру टेंपेरेचर (तापमान) लेना

мёртв/ый, -ая, -ое, -ые; мёртв, мертвá, мёртв/о, -ы मरा [हुआ], मुरदा, मुआ; мёртвый человéк मुरदा, मृतक ◇ мёртвая тишинá क़ब्र-सा सन्नाटा; спать мёртвым сном मुरदे की नींद सोना

мéстност/ь, -и *ж* स्थान, प्रदेश, इलाक़ा; красúвая мéстность सुंदर स्थान (प्रदेश); сéльская мéстность ग्रामीण प्रदेश, देहाती इलाक़ा; оказáться в незнакóмой мéстности अनजाने स्थान में आ पड़ना, अपने को अनजाने स्थान में पाना

мéстн/ый, -ая, -ое, -ые स्थानीय; мéстные жúтели स्थानीय (यहाँ के) निवासी; мéстное населéние स्थानीय जनता; мéстные организáции स्थानीय संस्थाएँ; мéстные óрганы государственной влáсти राज-सत्ता की स्थानीय संस्थाएँ; мéстная промы́шленность स्थानीय उद्योग; по мéстному врéмени स्थानीय समय के अनुसार; принимáть во внимáние мéстные услóвия स्थानीय परिस्थितियों को ध्यान में लेना

мéст/о, -а *с* (*мн.* местá, мест, местáм) 1. स्थान, जगह; мéсто встрéчи मिलने की जगह, भेंट का स्थान; мéсто происшéствия घटना-स्थल; найтú мéсто для лáгеря शिविर (कैंप) के लिए स्थान ढूँढ़ना (ढूँढ़ लेना); постáвить стол на другóе мéсто दूसरी जगह पर मेज़ रखना (रख देना); пострóить дом на нóвом мéсте नयी जगह पर घर बनाना (बना देना, बना लेना); в кóмнате мнóго свобóдного мéста कमरे में बहुत ख़ाली जगह है।; тетрáди лежáт в другóм мéсте कापियाँ दूसरी जगह रखी हुई हैं। 2. जगह, स्थान; सीट; местá для пассажúров с детьмú बच्चोंवाले यात्रियों के लिए सीटें; теáтр на восемьсóт мест आठ सौ सीटों का थियेटर; занять свобóдное мéсто ख़ाली जगह लेना (घेरना), ख़ाली जगह ले (घेर) लेना; сесть на свои местá अपनी सीटों (अपने स्थानों, अपनी जगहों) पर बैठना (बैठ जाना) 3. (*обычн. мн.*) स्थान, प्रदेश, इलाक़ा; знакóмые местá परिचित स्थान; красúвые местá सुंदर स्थान; вернýться в родны́е местá स्वदेश लौटना (लौट आना) 4. स्थान, जगह; рáнить рýку в нéскольких местáх कई जगहों पर हाथ घायल करना (कर देना) 5. स्थान, जगह; भाग, टुकड़ा; сáмое интерéсное мéсто в расскáзе कहानी में सबसे दिलचस्प जगह 6. स्थान, जगह; занять пéрвое мéсто в соревновáниях प्रतियोगिता में प्रथम स्थान प्राप्त (ग्रहण) करना (कर लेना); оказáться на послéднем мéсте अंतिम स्थान मिलना (मिल जाना) ◇ на мéсте [अपनी] जगह पर; кнúги лежáт на мéсте किताबें अपनी जगह पर पड़ी हुई हैं।; пóсле дóлгого путú мы оказáлись на мéсте लंबा रास्ता तय करने (लंबी यात्रा) के बाद हम गंतव्य स्थान पहुँचे।; на мéсте когó-нибудь, на чьём-нибудь мéсте किसीके स्थान पर, किसीकी जगह पर; на вáшем мéсте я бы соглаcúлся आपकी जगह पर मैं राज़ी हो जाता।; на мéсто जगह पर; поло-

-жить книгу на место किताब अपनी जगह पर रखना (रख देना) ; застать (поймать) на месте преступления रँगे हाथ पकड़ना (पकड़ लेना)

местоимéни/е, -я *с* सर्वनाम ; я, ты, он, кто, что, мой, твой, этот, тот — местоимéния मैं, तू, वह, कौन, क्या, मेरा, तेरा, यह, वह — सर्वनाम हैं।

месть, мéсти *ж* (*мн. нет*) बदला, प्रतिशोध, प्रतिकार ; жестóкая месть सख़्त बदला ; сдéлать это из мéсти बदले की भावना से यह करना (कर देना)

мéсяц, -а *м* महीना, मास, माह ; бýдущий (слéдующий) мéсяц अगला (आगामी) महीना (मास) ; прóшлый мéсяц पिछला (गत) महीना (मास) ; в этом мéсяце इस महीने में ; семь мéсяцев спустя́ सात महीने के बाद ; три мéсяца [томý] назáд तीन महीने पहले (हुए) ; уéхать нá два мéсяца दो महीने के लिए चला जाना

метáлл, -а *м* धातु

металли́ческ/ий, -ая, -ое, -ие धातु का, धातु- ; металли́ческая решётка लोहे का जंगला

металлурги́ческ/ий, -ая, -ое, -ие धातु- ; металлурги́ческий завóд धातु-कारख़ाना ; металлурги́ческая промы́шленность धातु-उद्योग

металлýрги/я, -и *ж* (*мн. нет*) धातु-कर्म, धातु-उद्योग ; разви́тие металлýргии धातु-कर्म का विकास

метéл/ь, -и *ж* वर्फ़ का तूफ़ान , वर्फ़ की आँधी

мéтод, -а *м* तरीक़ा, ढंग, विधि, प्रणाली, पद्धति ; мéтод изучéния अध्ययन का ढंग, अध्ययन-प्रणाली ; мéтод обучéния शिक्षा-प्रणाली, पढ़ाने का ढंग (तरीक़ा) ; маркси́стские мéтоды в наýке विज्ञान में मार्क्सवादी विधियाँ ; передовы́е мéтоды произвóдства उत्पादन की अग्रणी विधियाँ ; примени́ть нóвый мéтод नयी विधि प्रयुक्त करना (कर देना, कर लेना)

метр, мéтра *м* मीटर ; на высотé óколо двух ты́сяч мéтров कोई दो हज़ार मीटर की ऊँचाई पर ; длинá кóмнаты пять мéтров, ширинá — четы́ре мéтра कमरे की लंबाई पाँच मीटर और चौड़ाई चार मीटर है।

метрó *с нескл.* 1. मेट्रो, भूमिगत (भूगर्भी) रेल (रेलवे) ; стáнция метрó मेट्रो-स्टेशन ; доéхать дó дому на метрó घर तक मेट्रो से आ पहुँचना 2. मेट्रो-स्टेशन ; жить недалекó от метрó मेट्रो-स्टेशन के नज़दीक रहना

метрополитéн, -а *м* मेट्रो, भूमिगत (भूगर्भी) रेल (रेलवे) ; строи́тельство метрополитéна मेट्रो का निर्माण; пóльзоваться метрополитéном मेट्रो से आना-जाना

мех, мéха, *предл.* о мéхе, на мехý *м* समूर, पोस्तीन, फ़र ; мех лисы́ लोमड़ी का फ़र (पोस्तीन) ; дороги́е мехá महँगा समूर (फ़र) ; краси́вый мех ख़ूबसूरत समूर (फ़र) ; пальтó на мехý फ़रवाले (रोयेंदार) अस्तर का कोट ; шáпка из мéха फ़र की (फ़रवाली, रोयेंदार) टोपी

механизáци/я, -и *ж* (*мн. нет*) यंत्रीकरण, मशीनीकरण ; механизáция сéльского хозя́йства कृषि का यंत्रीकरण (मशीनीकरण) ; механизáция тяжё-

лого труда́ कठिन श्रम का यंत्रीकरण

механи́зм, -а *м* यंत्र, कल, मशीन; механи́зм станка́ मशीन के कल-पुर्ज़े; механи́зм часо́в घड़ी के कल-पुर्ज़े; просто́й механи́зм सरल यंत्र; сло́жный механи́зм जटिल यंत्र

меха́ник, -а *м* मैकेनिक, यंत्रकार; гла́вный меха́ник заво́да कारख़ाने का मुख्य मैकेनिक

механи́ческ/ий, -ая, -ое, -ие **1.** यांत्रिक, मशीनी, मैकेनिकल; механи́ческий дви́гатель मैकेनिकल इंजन; механи́ческая игру́шка मशीनी खिलौना **2.** मशीनी, मशीन-, यंत्र-; механи́ческая мастерска́я मशीन-शाप, यंत्रालय, यंत्र-गृह; механи́ческий цех मशीन-शाप, यंत्र-विभाग

мехов/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е समूर (फ़र) का, फ़रवाला, रोयेंदार; мехово́й воротни́к फ़र-कालर, फ़रवाला कालर; мехова́я ша́пка फ़र की (फ़रवाली, रोयेंदार) टोपी

мечт/а́, -ы́ *ж* (*мн.* мечты́, *род. не употр.*) स्वप्न, सपना, ख़्वाब; мечты́ о бу́дущем भविष्य के स्वप्न (सपने); мечта́ стать космона́втом अंतरिक्ष-यात्री बनने का स्वप्न (सपना); мечты́ ю́ности जवानी के स्वप्न (सपने); осуществи́ть свою́ мечту́ अपना स्वप्न (सपना) पूरा करना (कर लेना)

мечта́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов., о ком-чём и с неопр.* स्वप्न (सपना, ख़्वाब) देखना; мечта́ть о бу́дущем भविष्य का स्वप्न (सपना) देखना; мечта́ть о по́двигах и сла́ве पराक्रमों तथा कीर्त्ति का स्वप्न देखना; он мечта́ет стать лётчиком वह वैमानिक बनने का सपना देख रहा है।

меша́/ть I, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **помеша́/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.*; *кому-чему (часто с неопр.)* रोकना (रोक देना), रुकावट (बाधा) डालना (डाल देना); परेशान करना (कर देना), तकलीफ़ (कष्ट) देना (दे देना); плоха́я пого́да помеша́ла на́шей поéздке за́ город ख़राब मौसम ने हम को नगर के बाहर न जाने दिया, ख़राब मौसम से हमारे नगर के बाहर जाने में बाधा पड़ी।; шум меша́ет ему́ слу́шать शोर-गुल से उसे सुनने में रुकावट पड़ रही है, शोर-गुल के मारे वह सुन नहीं पाता।; я вам не помеша́ю? मैं आपको परेशान तो नहीं करूँगा?, मैं आपको तकलीफ़ (कष्ट) तो नहीं दूँगा?

меша́/ть II, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **помеша́/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* चलाना (चला देना), विलोना (विलो देना), घंघोलना (घंघोल देना); помеша́ть ка́шу दलिया विलोना (विलो देना); меша́ть ло́жкой чай в стака́не गिलास में चाय चम्मच से विलोना (घंघोलना)

меш/о́к, -ка́ *м* बोरा, थैला; мешо́к муки́ एक बोरा आटा, आटे का एक बोरा; мешо́к с карто́фелем आलू का बोरा

миг, ми́га *м* दम, पल, क्षण; не остана́вливаться ни на миг एक दम (पल, क्षण) के लिए भी न रुकना ◇ в оди́н миг एक दम (पल, क्षण) में; в то́т же миг उसी दम (पल, क्षण) [में]

мига́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **мигн/у́ть,** -у́, -ёшь, -у́т *сов.* आँखें झपकाना (मिचकाना), पलक भाँजना (मा-

रना) ; мигáть от я́ркого свéта तेज़ रोशनी के मारे आँखें झपकाना

мигнýть *см.* мигáть

микрофóн, -а *м* माइक्रोफ़ोन, माइक; включи́ть микрофóн माइक्रोफ़ोन खोलना (खोल देना) ; вы́ключить микрофóн माइक्रोफ़ोन बंद करना (कर देना) ; выступáть пéред микрофóном माइक पर बोलना (भाषण करना)

милиционéр, -а *м* मिलिसियामैन, मिलिसियावाला, मिलिशिया का सिपाही ; дежýрный милиционéр ड्यूटीवाला मिलिशियामैन (मिलिशिया का सिपाही)

мили́ци/я, -и *ж* मिलिसिया ; рабóтник (сотрýдник) мили́ции मिलिसिया का कर्मचारी ; начáльник отделéния мили́ции मिलिशिया के हल्क़ा-दफ़्तर का प्रमुख ; обрати́ться в мили́цию मिलिसिया में आवेदन करना

миллиáрд, -а *м* अरब ; миллиáрд рублéй एक अरब रूबल

миллимéтр, -а *м* मिलीमीटर ; прóволока толщинóй в нéсколько миллимéтров कई मिलीमीटर मोटा तार

миллиóн, -а *м* दस लाख ; произвести́ продýкции на пять миллиóнов рублéй पचास लाख रूबलों का माल तैयार कर देना ; в гóроде два миллиóна жи́телей नगर में बीस लाख निवासी हैं। ; колхóз получи́л дохóд в миллиóн рублéй सामूहिक फ़ार्म को दस लाख रूबलों की आय हुई।

ми́л/ый, -ая, -ое, -ые; мил, -á, ми́л/о, -ы 1. प्यारा, प्रिय ; ми́лая дéвушка प्यारी लड़की ; ми́лое лицó प्यारा चेहरा ; ми́лый ребёнок प्यारा बच्चा 2. (*тк. полн. ф.*) प्यारे, प्रिय ; प्यारी, प्रिये ; ми́лая Тáня, вчерá я получи́л твоё письмó प्यारी तान्या, कल मुझे तुम्हारी चिट्ठी मिली।

ми́мо *нареч. и предлог с род.* 1. [के] पास से ; [के] सामने (आगे) से ; пóезд прошёл ми́мо стáнции रेल-गाड़ी स्टेशन के पास (सामने) से गुज़री (गुज़र गयी)। ; такси́ проéхало ми́мо टैक्सी पास से गयी। 2. ख़ाली ; стреля́ть ми́мо निशाना ख़ाली जाना, निशाना चूकना

минерáл, -а *м* खनिज पदार्थ

минерáльн/ый, -ая, -ое, -ые खनिज; минерáльная водá खनिज पानी (जल), मिनेरल वाटर ; минерáльный истóчник खनिज स्रोत, खनिज जल का स्रोत

министéрств/о, -а *с* मंत्रालय ; министéрство внýтренних дел गृह-मंत्रालय ; министéрство вы́сшего и срéднего специáльного образовáния उच्च और विशेष माध्यमिक शिक्षा-मंत्रालय; министéрство сéльского хозя́йства कृषि-मंत्रालय ; министéрство социáльного обеспéчения सामाजिक कल्याण-मंत्रालय

мини́стр, -а *м* मंत्री ; мини́стр здравоохранéния स्वास्थ्य-मंत्री ; мини́стр инострáнных дел विदेश-मंत्री, परराष्ट्र-मंत्री ; мини́стр просвещéния शिक्षा-मंत्री ; совéт мини́стров मंत्रि-परिषद्

ми́нус, -а *м* ऋण, माइनस ; сегóдня на ýлице хóлодно: ми́нус 20 грáдусов आज बाहर सर्दी है, ज़ीरो के नीचे बीस डिगरी है।

минýт/а, -ы *ж* 1. मिनट ; бы́ло

без восьми́ мину́т шесть छः वजने में आठ मिनट [वाक़ी] थे। ; до отхо́да по́езда оста́лось три мину́ты रेल-गाड़ी छूटने में तीन मिनट रह गये हैं। ; сейча́с пять мину́т деся́того अव नौ वजकर पाँच मिनट हैं। 2. मिनट ; на мину́ту он замолча́л, пото́м заговори́л сно́ва मिनट भर वह चुप रहा फिर वात करने लगा, एक मिनट के लिए वह चुप हो गया फिर वोलने लगा। ◇ мину́та в мину́ту ठीक मिनट पर ; по́езд при́был мину́та в мину́ту по расписа́нию रेल-गाड़ी समय-सारणी के अनुसार ठीक मिनट पर आ गयी। ; [одну́] мину́ту एक मिनट ; одну́ мину́ту, я сейча́с зако́нчу разгово́р एक मिनट, मैं अभी वात समाप्त कर दूंगा।

мир I, ми́ра *м* 1. विश्व, व्रह्मांड, संसार, दुनिया ; происхожде́ние ми́ра विश्वोत्पत्ति, व्रह्मांड की उत्पत्ति 2. विश्व, संसार, दुनिया ; чемпио́н ми́ра विश्व-चैंपियन ; побыва́ть во мно́гих стра́нах ми́ра संसार (दुनिया) के वहुत देश हो आना ; он изве́стен всему́ ми́ру (во всём ми́ре) वह जगत्-प्रसिद्ध (विश्व-विख्यात) है। 3. *какой или чего* संसार, जगत्, दुनिया ; мир социали́зма समाजवादी संसार (जगत्) ; капиталисти́ческий мир पूँजीवादी संसार (जगत्) ; в ми́ре нау́ки विज्ञान के जगत् में 4. *какой или чего* जगत्, संसार, दुनिया ; мир живо́тных जंतु-जगत्, प्राणी-जगत्; мир расте́ний वनस्पति-जगत्

мир II, ми́ра *м* 1. शांति ; борьба́ за мир शांति-संघर्ष, शांति के लिए संघर्ष; поли́тика ми́ра и дру́жбы शांति और मैत्री की नीति ; жить в ми́ре शांति से (में) रहना 2.: перегово́ры о ми́ре शांति-वार्ता ; заключи́ть мир शांति-संधि करना

мир/и́ться, -ю́сь, -и́шься, -я́тся *несов.* 1. *сов.* помир/и́ться, -ю́сь, -и́шься, -я́тся *с кем* सुलह करना (कर लेना), आँख (आँखें) सीधी करना (कर लेना) ; помири́ться с това́рищем साथी से सुलह कर लेना 2. *сов.* примир/и́ться, -ю́сь, -и́шься, -я́тся *с чем* आदी होना (हो जाना); राज़ी होना (हो जाना) ; वरदाश्त (सहन) करना (कर लेना) ; мири́ться с недоста́тками ख़ामियों को वरदाश्त (सहन) करना ; примири́ться со свои́м положе́нием अपनी स्थिति से राज़ी हो जाना, अपनी स्थिति वरदाश्त (सहन) करना (कर लेना)

ми́рн/ый, -ая, -ое, -ые शांतिपूर्ण, शांतिमय, शांति- ; ми́рное вре́мя शांति का समय, शांति-काल ; ми́рный догово́р शांति-संधि ; ми́рное населе́ние असैनिक जनता (आवादी) ; ми́рные перегово́ры शांति-वार्ता; ми́рный труд शांतिमय श्रम

мировоззре́ни/е, -я *с* विचार-धारा, विचार-पद्धति ; маркси́стское мировоззре́ние मार्क्सवादी विचार-धारा ; нау́чное мировоззре́ние वैज्ञानिक विचार-धारा

миров/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е विश्व, विश्वव्यापी, संसारव्यापी ; мирова́я война́ विश्व-युद्ध ; мировы́е запа́сы не́фти विश्व-तेल-भंडार ; мирово́е простра́нство विश्व-आकाश, अंतरिक्ष ; миро-во́й ры́нок विश्व-वाज़ार, संसारव्यापी मंडी ; мирова́я сла́ва विश्व-ख्याति

миролюби́в/ый, -ая, -ое, -ые शांति-

प्रिय, शांतिप्रेमी ; миролюби́вые наро́ды शांतिप्रिय (शांतिप्रेमी) जनगण ; миролюби́вая поли́тика СССР सोवियत संघ की शांतिप्रिय नीति ; миролюби́вые стра́ны शांतिप्रिय (शांतिप्रेमी) देश

ми́тинг, -а *м* सभा, मीटिंग, रैली ; ми́тинг проте́ста про́тив войны́ युद्ध-विरोधी सभा ; ми́тинг солида́рности सहानुभूति-सभा, एकजुटता-सभा ; ма́ссовый ми́тинг सार्वजनिक सभा ; вы́ступить на ми́тинге सभा में भाषण करना (देना) ; проводи́ть ми́тинг सभा आयोजित करना ; собра́ться на ми́тинг सभा में जमा होना (हो जाना) ; созыва́ть ми́тинг सभा बुलाना

мла́дш/ий, -ая, -ее, -ие 1. छोटा ; мла́дший брат छोटा भाई ; мла́дшая сестра́ छोटी बहिन 2. जूनियर, छोटा ; мла́дший лейтена́нт जूनियर (छोटा) लेफ़्टिनेंट ; мла́дший нау́чный сотру́дник जूनियर वैज्ञानिक कार्य-कर्त्ता

мне *см.* я

мне́ни/е, -я *с* मत, राय, विचार, ख़याल ; мне́ние чита́телей о кни́ге पुस्तक पर पाठकों का मत ; обще́ственное мне́ние जन-मत, लोक-मत, सार्वजनिक राय ; по моему́ мне́нию मेरे विचार (ख़याल) से (में), मेरी राय (समझ) में ; быть хоро́шего мне́ния о ко́м-нибудь किसीके बारे में अच्छी राय रखना, किसीके बारे में राय अच्छी होना ; вы́разить мне́ние большинства́ अधिकांश का मत प्रकट करना (कर देना) ; обме́ниваться мне́ниями विचार-विनिमय करना ; э́то моё ли́чное мне́ние यह मेरा व्यक्तिगत मत है, यह मेरी निजी राय है।

мно́г/ие, -их *мн.* 1. बहुत, अनेक ; мно́гие лю́ди बहुत (अनेक) लोग ; мно́гие стра́ны बहुत (अनेक) देश ; верну́ться по́сле мно́гих лет отсу́тствия बहुत वर्षों की अनुपस्थिति के बाद वापस आना (आ जाना) 2. *в знач. сущ.* बहुत, अनेक ; мно́гие из нас हम में [से] बहुत ; мно́гие так ду́мают बहुत (अनेक) ऐसा सोचते हैं। ; он знако́м со мно́гими वह बहुतों (अनेकों) से परिचित है।

мно́го (*сравн. ст.* бо́льше) *нареч.* बहुत, अधिक, ज़्यादा ; мно́го книг बहुत किताबें ; мно́го людей́ (наро́ду) बहुत लोग ; мно́го знать बहुत जानना ; мно́го рабо́тать बहुत काम करना; мно́го чита́ть बहुत पढ़ना; у неё сейча́с мно́го рабо́ты अब उसके पास काम बहुत (ज़्यादा) है। ; у него́ ста́ло бо́льше свобо́дного вре́мени उसके पास अधिक ख़ाली समय हो गया है।

мно́г/ое, -ого *с* बहुत कुछ ; мно́гое на́до бы́ло сде́лать बहुत कुछ करना चाहिये था। ; о мно́гом сле́дует поду́мать बहुत कुछ के बारे में सोचना चाहिये।

многочи́сленн/ый, -ая, -ое, -ые बहुत, अनेक, बहुसंख्यक, बहुतेरा ; многочи́сленная толпа́ बहुसंख्यक भीड़ ; многочи́сленные фа́кты अनेक (बहुतेरे) तथ्य

мно́жественн/ый, -ая, -ое, -ые: мно́жественное число́ बहुवचन

мно́жеств/о, -а *с* (*мн. нет*) बाहुल्य, बहुलता, बहुतायत ; мно́жество знамён झंडों की बहुलता, बहुत ही झंडे ; мно́жество людей́ जन-बहुलता, बहुत

ही लोग, लोगों के झुंड के झुंड; мно́жество цвето́в फूलों की बहुलता, ढेरों फूल

мной *см.* я

моги́л/а, -ы *ж* समाधि, क़ब्र; моги́ла Неизве́стного солда́та अज्ञात सैनिक की समाधि; поста́вить па́мятник на моги́ле क़ब्र पर स्मारक स्थापित करना (कर देना); рыть моги́лу क़ब्र खोदना

мо́д/а, -ы *ж* फ़ैशन; но́вая мо́да नया फ़ैशन; после́дняя мо́да नवीनतम (सबसे नया) फ़ैशन; ста́рая мо́да पुराना फ़ैशन; мо́ды причёсок केश-विन्यास के फ़ैशन; одева́ться по мо́де फ़ैशनदार कपड़े पहनना, फ़ैशन पर (के अनुसार) कपड़े पहनना

мо́дн/ый, -ая, -ое, -ые; мо́ден, модна́, мо́дн/о, -ы फ़ैशनदार, फ़ैशनवाला, फ़ैशनेबुल; мо́дное пла́тье फ़ैशनदार फ़्राक; мо́дная причёска फ़ैशनेबुल केश--विन्यास

мо́жет быть *вводн. сл.* हो सकता है; мо́жет быть, мы бо́льше не уви́димся हो सकता है कि हम फिर कभी न मिलें।

мо́жно *в знач. сказ., с неопр.* 1. мо́жно войти́? आ सकता हूँ?, मैं आऊँ?; мо́жно мне взять э́ту кни́гу? यह किताब ले सकता हूँ?; здесь мо́жно кури́ть यहाँ सिगरेट पीने की इजाज़त है, यहाँ सिगरेट पी जा सकती है। 2. संभव (मुमकिन) है; э́ту рабо́ту мо́жно сде́лать быстре́е यह काम अधिक जल्दी किया जा सकता है, यह काम अधिक जल्दी करना संभव है।

мозг, мо́зга, *предл.* о мо́зге, в мозгу́ *м* मस्तिष्क, भेजा, दिमाग़; мозг живо́тного जानवर का मस्तिष्क; мозг челове́ка मनुष्य का मस्तिष्क

мой, моего́ *м*; моя́, моеё *ж*; моё, моего́ *с* (*мн.* мои́, мои́х) *мест.* मेरा; мой дом मेरा घर; мой оте́ц मेरे बाप; моя́ кни́га मेरी किताब; моя́ рабо́та मेरा काम; моя́ семья́ मेरा परिवार; мои́ роди́тели मेरे माँ-बाप

мо́кр/ый, -ая, -ое, -ые गीला, भीगा, तर; мо́края от росы́ трава́ ओस से भीगी घास; мо́крый тротуа́р गीला (भीगा) फ़ुटपाथ; мо́края тря́пка गीली (भीगी) झाड़न

молдава́нин, -а *м* मोल्दावियाई

молдава́нк/а, -и *ж* (*мн.* молдава́н/ки, -ок, -кам) मोल्दावियाई नारी

молда́вск/ий, -ая, -ое, -ие मोल्दावियाई

моле́кул/а, -ы *ж* अणु, मालेक्युल

мо́лни/я, -и *ж* 1. बिजली, विद्युत्; 2. ज़िप, ज़िपर; ку́ртка с мо́лнией (на мо́лнии) ज़िपवाली जाकेट

молодёжн/ый, -ая, -ое, -ые युवक-, युवा, तरुण; молодёжная брига́да युवा ब्रिगेड; молодёжное движе́ние युवक-आंदोलन; молодёжный клуб युवा-क्लब; молодёжная организа́ция युवा-संगठन

молодёж/ь, -и *ж* (*мн. нет*) युवा--वर्ग, युवक-समुदाय, युवा-समूह, युव--जन; молодёжь всего́ ми́ра संसार भर का युवा-वर्ग

молод/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; мо́лод, молода́, мо́лод/о, -ы (*сравн. ст.* моло́же) 1. [नौ]जवान, युवा, तरुण; молода́я же́нщина युवती, तरुणी; молодо́й челове́к नौजवान, युवक, तरुण; в молодо́м во́зрасте युवावस्था में 2.

नया ; молодо́й карто́фель नया आलू 3. नवजात, नवोत्पन्न, नवोदित; молодо́е госуда́рство नवजात (नवोत्पन्न, नवोदित) राष्ट्र

мо́лодост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) जवानी, युवा-काल, युवास्था ; в мо́лодости он хорошо́ пел जवानी (युवा-काल) में वह अच्छी तरह गाता था। ; моя́ мо́лодость прошла́ в э́том го́роде मेरी जवानी इस नगर में गुज़र गयी।

моло́же см. молодо́й

молок/о́, -а́ *с* (*мн. нет*) दूध ; све́жее молоко́ ताज़ा दूध ; ко́фе с молоко́м दूध मिली काफ़ी ; паке́т молока́ दूध का पैकेट, एक पैकेट दूध; вы́пить молока́ दूध पीना (पी लेना); свари́ть ка́шу на молоке́ दूध में दलिया पकाना (पका देना, पका लेना)

монéта

пакéт молокá

молот/о́к, -ка́ *м* हथौड़ी ; забива́ть молотко́м гвоздь हथौड़ी से कील गाड़ना

моло́чн/ый, -ая, -ое, -ые दूध का [बना], दूध-, दूधिया, दुग्ध- ; моло́чная ка́ша दूध में पका दलिया ; моло́чные проду́кты दूध-पदार्थ, दूध की बनी चीज़ें

молото́к

молча́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) चुप्पी, ख़ामोशी, मौन ; дли́тельное молча́ние लंबी चुप्पी (ख़ामोशी) ; мину́та молча́ния एक मिनट का मौन

морко́вь

молч/а́ть, -у́, -и́шь, -а́т *несов.* चुप (ख़ामोश) रहना (होना), चुप्पी (ख़ामोशी) रखना (लगाना) ; он до́лго молча́л वह देर तक चुप रहा।

моме́нт, -а *м* क्षण ; अवसर, मौक़ा ; समय, वक़्त ; в любо́й моме́нт किसी भी क्षण (समय, वक़्त) ; в реша́ющий моме́нт निर्णायक घड़ी में; воспо́льзоваться подходя́щим моме́нтом सुअवसर (मौक़े) से लाभ (फ़ायदा) उठाना (उठा लेना) ; наступи́л моме́нт отъе́зда जाने (प्रस्थान करने) का क्षण (समय) आ गया।

моне́т/а, -ы *ж* सिक्का ; моне́та в две копе́йки दो कोपेक का सिक्का; ме́дная моне́та ताँबे का सिक्का ; сере́бряная моне́та चाँदी का सिक्का

мора́л/ь, -и *ж* (*мн. нет*) नैतिकता; коммунисти́ческая мора́ль साम्यवादी नैतिकता

мора́льн/ый, -ая, -ое, -ые नैतिक, नैतिकतापूर्ण ; мора́льная отве́тственность नैतिक उत्तरदायित्व ; мора́льные при́нципы नैतिक सिद्धांत

мо́р/е, -я *с* (*мн.* мор/я́, -е́й) समुद्र, समुंदर, सागर ; Чёрное мо́ре काला सागर ; ю́жные моря́ दक्षिण समुद्र ; отдыха́ть у мо́ря (на мо́ре) समुद्र के तट पर (समुद्र के पास) आराम करना ◇ ка́пля в мо́ре सागर में [एक] बूँद

морко́в/ь, -и *ж* (*мн. нет*) गाजर ; сок морко́ви गाजर का रस

моро́жен/ое, -ого *с* आइसक्रीम ; сли́вочное моро́женое मलाईदार आइसक्रीम ; фрукто́вое моро́женое फ़्रूट-आइसक्रीम ; шокола́дное моро́женое चाकलेट-आइसक्रीम ; съесть немно́го моро́женого थोड़ा आइसक्रीम खाना (खा लेना)

моро́з, -а *м* सर्दी, ठंड, पाला ; начали́сь моро́зы ठंड पड़ने लगी, सर्दियाँ पड़ने लगीं। сего́дня два́дцать

гра́дусов моро́за आज बीस डिगरी सर्दी है।

морск/о́й, -а́я, -о́е, -и́е समुद्र (समुंदर) का, समुद्री, समुद्र-; समुद्रगामी; морско́й бе́рег समुद्र का तट (किनारा), समुद्र-तट; морско́й ве́тер समुद्री वायु, समुद्र की हवा; морска́я вода́ समुद्र का पानी, समुद्र-जल; морски́е живо́тные समुद्र-जंतु; морско́е су́дно समुद्र-जहाज़, समुद्र-पोत, समुद्रगामी पोत; морско́й флот जहाज़ी (समुद्री) बेड़ा

моря́к, моряка́ *м* नाविक, मल्लाह, जहाज़ी

мост, мо́ста *и* моста́, *предл.* о мосте́, на мосту́ *м* (*мн.* мост/ы́, -о́в) पुल; мост че́рез ре́ку नदी पर का पुल; большо́й мост बड़ा पुल; железнодоро́жный мост रेलवे-पुल, रेल का पुल; идти́ по́ мосту पुल पर जाना; останови́ться на мосту́ पुल पर रुकना (रुक जाना)

мото́р, -а *м* इंजन, मोटर; мото́р самолёта विमान का इंजन; мо́щный мото́р शक्तिशाली (ताक़तवर) इंजन; ло́дка с мото́ром मोटर-नौका, मोटर-बोट

мотоци́кл, -а *м* मोटर-साइकिल; е́хать на мотоци́кле मोटर-साइकिल पर जाना

мочь, могу́, мо́жешь, мо́гут (*прош.* мог, -ла́, -ло́, -ли́) *несов.*; смочь, смогу́, смо́жешь, смо́гут (*прош.* смог, -ла́, -ло́, -ли́) *сов.*; *с неопр.* सकना; вы мо́жете подожда́ть здесь? आप यहाँ इंतज़ार कर सकते हैं?; не могу́ вам обеща́ть मैं आपसे वादा नहीं कर सकता।; он не смо́жет сего́дня прийти́ वह आज आ नहीं सकेगा।; я могу́ пересла́ть ва́ше письмо́ मैं आपकी चिट्ठी भेज सकता हूँ।

мо́щн/ый, -ая, -ое, -ые; мо́щен, мощна́, мо́щн/о, -ы शक्तिशाली, प्रबल, बलवान्, ताक़तवर; мо́щный тра́ктор शक्तिशाली (ताक़तवर) ट्रैक्टर; мо́щная электроста́нция शक्तिशाली बिजली-घर

мра́мор, -а *м* संगमरमर; па́мятник из мра́мора संगमरमर का स्मारक; ста́туя из мра́мора संगमरमर की मूर्त्ति

мра́морн/ый, -ая, -ое, -ые संगमरमर का, संगमरमरी; мра́морные коло́нны संगमरमर के (संगमरमरी) खंभे

мра́чн/ый, -ая, -ое, -ые; мра́чен, мрачна́, мра́чн/о, -ы मनहूस, उदास; अंधकारमय; мра́чный взгляд मनहूस नज़र, उदास दृष्टि; мра́чные мы́сли अंधकारमय विचार; мра́чный челове́к मनहूस आदमी

мстить, мщу, мстишь, мстят *несов.*, *кому* बदला लेना, प्रतिशोध करना (लेना); мстить врагу́ शत्रु से बदला लेना; мстить за оскорбле́ние अपमान का बदला लेना

му́др/ый, -ая, -ое, -ые; мудр, -а́, му́др/о, -ы बुद्धिमत्तापूर्ण; बुद्धिमान्, अक़लमंद; му́дрое реше́ние बुद्धिमत्तापूर्ण निर्णय; му́дрый сове́т बुद्धिमत्तापूर्ण परामर्श; му́дрый челове́к बुद्धिमान् (अक़लमंद) आदमी

муж, му́жа *м* (*мн.* муж/ья́, -ей́, -ья́м) पति; её муж — инжене́р उसका पति इंजीनियर है।

му́жественно *нареч.* वीरता (साहस, बहादुरी) से (के साथ), वीरतापूर्वक; му́жественно боро́ться за



мост (че́рез ре́ку)



мотоци́кл

свобо́ду वीरता से स्वतंत्रता के लिए लड़ना

му́жественн/ый, -ая, -ое, -ые वीरतापूर्ण ; साहसी , हिम्मती ; му́жественный посту́пок साहसपूर्ण (साहसी) व्यवहार ; му́жественный челове́к साहसी (हिम्मती) आदमी

му́жеств/о, -а *с* (*мн. нет*) वीरता , साहस , बहादुरी , हिम्मत ; му́жество сове́тских солда́т सोवियत सिपाहियों की वीरता ; облада́ть больши́м му́жеством बड़ी हिम्मत रखना , बड़ी हिम्मत होना ; прояви́ть му́жество в бою́ लड़ाई में वीरता (बहादुरी) दिखाना (दिखा देना)

муравéй

му́ха

мужск/о́й, -а́я, -о́е, -и́е मर्दाना , पौरुष , पुरुष-; мужско́й го́лос मर्दाना आवाज़ , पौरुष स्वर ; мужско́й костю́м मर्दाना सूट ; мужска́я пала́та पुरुष-वार्ड ; мужско́е пальто́ मर्दाना कोट

мужчи́н/а, -ы *м* पुरुष , आदमी , नर, मर्द; молодо́й и краси́вый мужчи́на नौजवान और ख़ूबसूरत आदमी

музе́/й, -я *м* संग्रहालय, अजायब-घर , म्यूज़ियम ; Музе́й В. И. Ле́нина लेनिन-संग्रहालय , लेनिन-म्यूज़ियम ; Истори́ческий музе́й ऐतिहासिक संग्रहालय ; пойти́ в музе́й संग्रहालय (म्यूज़ियम) जाना

му́зык/а, -и *ж* (*мн. нет*) संगीत , म्यूज़िक ; му́зыка Чайко́вского चाइकोव्स्की का संगीत ; класси́ческая му́зыка शास्त्रीय संगीत , क्लासिक म्यूज़िक ; наро́дная му́зыка लोक-संगीत ; совреме́нная му́зыка आधुनिक संगीत; стари́нная му́зыка पुराना संगीत ; занима́ться му́зыкой с учи́телем शिक्षक से संगीत का अध्ययन करना; слу́шать му́зыку संगीत सुनना

музыка́льн/ый, -ая, -ое, -ые संगीत-, संगीतात्मक , म्यूज़िकल ; музыка́льный анса́мбль संगीत-मंडली ; музыка́льный инструме́нт बाजा , वाद्य ; музыка́льное образова́ние संगीत-शिक्षा

музыка́нт, -а *м* वादक , वाद्यकार ; тала́нтливый музыка́нт प्रतिभासंपन्न वाद्यकार

мук/а́, -и́ *ж* (*мн. нет*) आटा ; मैदा

муравéй, муравья́ *м* चिउँटा , चींटा ; चिउँटी , चींटी

му́сор, -а *м* (*мн. нет*) कूड़ा [-करकट] , कचरा ; ведро́ для му́сора कूड़े की बालटी

му́х/а, -и *ж* मक्खी ; уничто́жить мух मक्खियाँ मार डालना ; в ку́хне появи́лись му́хи रसोई-घर में मक्खियाँ आ गयी हैं। ◇ де́лать из му́хи слона́ *погов.* तिल का ताड़ करना

му́ч/ить, -у, -ишь, -ат *несов.*, *кого* सताना , तकलीफ़ (कष्ट) देना (पहुँचाना) ; больно́го му́чила жа́жда रोगी प्यास से तड़प रहा था।

му́ч/иться, -усь, -ишься, -атся *несов.* तड़पना , तकलीफ़ (कष्ट , दुःख) उठाना (होना) ; му́читься от бо́ли दर्द से तड़पना , दर्द से तकलीफ़ (कष्ट , दुःख) उठाना (होना) ; му́читься от жа́жды प्यास से तड़पना

мча́ться, мчусь, мчи́шься, мча́тся *несов.* बेतहाशा दौड़ना (भागना) ; हवा से बातें करना , तरारे भरना ; мча́ться на мотоци́кле मोटर-साइकिल बेतहाशा दौड़ाना , मोटर-साइकिल सर्राटे से चलाना (दौड़ाना)

мы, нас, нам, нас, на́ми, о нас *мест.* हम ; мы с друзья́ми हम मित्रों के साथ ; мы с тобо́й मैं और तुम, हम तुम्हारे साथ; мы пойдём в теа́тр हम थियेटर जायेंगे ।

мы́л/о, -а *с* साबुन ; кусо́к мы́ла साबुन की टिकिया ; туале́тное мы́ло ख़ुशबूदार साबुन ; вы́мыть ру́ки мы́лом (с мы́лом) साबुन से हाथ धोना (धो देना, धो लेना)

мысль, мы́сли *ж* विचार, ख़याल ; блестя́щая мысль शानदार विचार (ख़याल) ; интере́сные мы́сли दिलचस्प विचार (ख़याल); пра́вильная мысль सही विचार (ख़याल); кра́тко вы́разить свою́ мысль अपना विचार संक्षेप में प्रकट करना (कर देना)

мыть, мо́ю, мо́ешь, мо́ют *несов.*; **вы́м/ыть**, -ою, -оешь, -оют *сов.*; *кого-что* धोना ; नहलाना ; вы́мыть го́лову सिर धोना (धो देना, धो लेना) ; мыть пол फ़र्श धोना ; вы́мыть посу́ду बरतन धोना (धो देना, धो डालना, धो लेना) ; вы́мыть ребёнка बच्चे को नहला देना ; мыть ру́ки हाथ धोना

мы́ться, мо́юсь, мо́ешься, мо́ются *несов.*; **вы́м/ыться**, -оюсь, -оешься, -оются *сов.* नहाना ; мы́ться в ба́не हम्माम में नहाना ; हम्माम करना ; мы́ться в ва́нне ग़ुस्लख़ाने में नहाना ; вы́мыться пе́ред сном सोने जाने से पहले नहाना ; мы́ться под ду́шем फ़व्वारा-स्नान (फुहारा-स्नान) करना

мышле́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) चिंतन, विचार-क्रिया ; нау́чное мышле́ние वैज्ञानिक चिंतन-पद्धति; проце́ссы мышле́ния चिंतन-प्रक्रियाएँ

мышь, мы́ши *ж* (*мн.* мы́ши, мыш/е́й, -а́м) चूहा ; चुहिया


мышь

мя́гк/ий, -ая, -ое, -ие; мя́гок, мягка́, мя́гк/о, -и (*сравн. ст.* мя́гче) नरम, कोमल, मुलायम ; गद्देदार ; мя́гкие во́лосы नरम (कोमल, मुलायम) बाल ; мя́гкое кре́сло नरम (गद्देदार) आराम-कुरसी ; мя́гкая поду́шка नरम (मुलायम) तकिया ◇ мя́гкий хара́ктер नरम (कोमल, मुलायम) स्वभाव

мя́гче *см.* мя́гкий

мясн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е मांस (गोश्त) का ; мясны́е консе́рвы टिनबंद मांस; мясно́й суп मांस (गोश्त) का सूप

мя́с/о, -а *с* (*мн. нет*) मांस, गोश्त; варёное мя́со उबला हुआ मांस (गोश्त) ; све́жее мя́со ताज़ा गोश्त ; пироги́ с мя́сом गोश्त की कचौड़ियाँ; вари́ть суп с мя́сом मांस (गोश्त) का सूप पकाना

мять, мну, мнёшь, мнут *несов.*; **смять**, сомн/у́, -ёшь, -у́т *сов.*; *что* गींजना, सिकोड़ना ; мять бума́гу काग़ज़ गींजना ; смять пла́тье फ़्राक सिकोड़ना (सिकोड़ देना)

мя́ться, мнётся, мну́тся *несов.*; **смя́ться**, сомн/ётся, -у́тся *сов.* गिंजना, सिकुड़ना, चुनटें (शिकनें, सिलवटें) पड़ना ; пла́тье мнётся फ़्राक गिंजता (गींज जाता) है ।

мяч, -а́ *м* (*мн.* мяч/и́, -е́й, -а́м) गेंद, बाल ; баскетбо́льный мяч बास्केट-बाल [का गेंद]; футбо́льный мяч फ़ुटबाल [का गेंद] ; игра́ть в мяч गेंद खेलना ; купи́ть сы́ну но́вый мяч बेटे को नया गेंद ख़रीद लेना ; потеря́ть мяч गेंद (बाल) खो देना


мяч

Н

на *предлог с вин. и предл.* 1. *с вин.* (*куда?*), *с предл.* (*где?*) पर, में ; надéть нá руки перчáтки हाथों में दस्ताने पहनना (चढ़ाना) ; на рукáх у негó шерстяны́е перчáтки उनके हाथों में ऊनी दस्ताने हैं, वह हाथों में ऊनी दस्ताने पहने है । ; положи́ть кни́гу на стол किताब मेज़ पर रखना (रख देना) ; кни́га лежи́т на столé किताब मेज़ पर पड़ी (रखी) है । ; сесть на ди́ван सोफ़ा पर बैठना (बैठ जाना) ; сидéть на дивáне सोफ़े पर बैठना (बैठा होना) 2. *с вин.* (*куда?*), *с предл.* (*где?*) पर, में; быть на рабóте काम पर होना ; идти́ на рабóту काम पर जाना ; вы́ступить на собрáнии सभा में बोलना, सभा में भाषण करना (कर देना); поступи́ть на завóд कारख़ाने में दाख़िल होना (हो जाना); пригласи́ть на ми́тинг मीटिंग में बुलाना (बुला लेना), मीटिंग में निमंत्रित करना (कर लेना) ; рабóтать на фáбрике फ़ैक्टरी में काम करना 3. की ओर, की तरफ़ ; से, में ; дверь на замкé दरवाज़े पर ताला [लगा] है, दरवाज़ा तालाबंद है । ; закры́ть дверь на замóк दरवाज़े पर ताला लगाना (लगा देना), दरवाज़ा तालाबंद करना (कर देना) ; кни́га на англи́йском языкé अँग्रेज़ी किताब ; перевести́ кни́гу на рýсский язы́к रूसी में किताब का अनुवाद करना (कर देना, कर लेना); éхать на автóбусе बस से (में) जाना ; игрáть на скри́пке वायोलिन बजाना, वायोलिन-वादन करना ; посмотрéть на дрýга मित्र की ओर देखना 4. में, पर ; на бýдущий год अगले साल [में] ; на прóшлой недéле पिछले सप्ताह [में] ; на слéдующий день अगले दिन [में] ; откладывать на зáвтра कल पर रखना 5. *тк. с вин.* के लिए, का ; план нá год एक साल की योजना ; опоздáть на час एक घंटे की देर से आना, एक घंटे की देर करना (लगाना) ; уéхать на мéсяц एक महीने के लिए जाना 6. *тк. с вин.* में ; से ; के लिए, का ; обéд на четы́ре человéка चार व्यक्तियों के लिए दोपहर का खाना ; купи́ть книг на дéсять рублéй दस रूबल की किताबें ख़रीदना (ख़रीद लेना) ; раздели́ть на нéсколько частéй कई भागों में बाँटना (बाँट देना, बाँट लेना) ; он стáрше меня́ нá пять лет वह मुझसे पाँच साल बड़ा है ।

нáбережн/ая, -ой *ж* तट-बंध, बाँध; гуля́ть по нáбережной канáла नहर के तट-बंध पर टहलना ; дом стои́т на нáбережной घर तट-बंध पर है ।

набирá/ть, -ю, -ешь, -ют несов.; набрáть, набер/ý, -ёшь, -ýт (*прош.* набрáл, набралá, набрáл/о, -и) *сов.*; *кого-чего и что* बटोरना (बटोर लेना), चुनना (चुन लेना), लेना (ले लेना) ; इकट्ठा करना (कर लेना) ; набрáть букéт цветóв गुलदस्ता (फूलों का गुच्छा) चुनना (चुन लेना) ; набирáть воды́ पानी भरना; набрáть книг в библиотéке पुस्तकालय से किताबें लेना ; набрáть мнóго грибóв बहुत खुमियाँ बटोरना (बटोर

लेना) ; набра́ть я́год वेरियाँ चुनना (चुन लेना)

наблюда́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* 1. *кого-что и за кем-чем* देखना, नज़र रखना (करना) ; наблюда́ть восхо́д со́лнца सूर्योदय देखना ; наблюда́ть за игро́й дете́й बच्चों का खेल देखना ; наблюда́ть с бе́рега за пловцо́м किनारे से तैराक को देखना, किनारे से तैराक पर नज़र रखना (करना) 2. *кого-что* निरीक्षण करना ; наблюда́ть жизнь живо́тных जानवरों के जीवन का निरीक्षण करना 3. *за кем-чем* देख-भाल (निगरानी) करना ; наблюда́ть за детьми́ बच्चों की देख-भाल (निगरानी) करना ; наблюда́ть за поря́дком व्यवस्था की देख-भाल (निगरानी) करना

наблюде́ни/е, -я *с* 1. निरीक्षण ; наблюде́ния за жи́знью расте́ний पौधों के जीवन का निरीक्षण ; нау́чные наблюде́ния वैज्ञानिक निरीक्षण 2. देख-भाल, निगरानी ; находи́ться под наблюде́нием врача́ डाक्टर की देख-भाल (निगरानी) में होना

набра́ть *см.* набира́ть

наве́рно[е] *вводн. сл.* शायद, कदाचित् ; संभव (मुमकिन) है ; наве́рное, он сего́дня не приде́т शायद वह आज नहीं आयेगा। ; наве́рно, э́то ва́ша сестра́? शायद यह आपकी वहिन है ?

наве́рх *нареч.* (*куда?*) ऊपर [को]; поднима́ться наве́рх ऊपर चढ़ना (जाना)

наверху́ *нареч.* (*где?*) ऊपर ; он живёт наверху́ वह ऊपर रहता है।

навести́ть *см.* навеща́ть

навеща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **наве/сти́ть**, -щу́, -сти́шь, -стя́т *сов.*; *кого-что* देखने आना (जाना), मिलने आना (जाना) ; навеща́ть больно́го रोगी को देखने आना (जाना), मरीज़ से मिलने आना (जाना) ; навести́ть друзе́й मित्रों से मिलने आना (जाना)

наводне́ни/е, -я *с* वाढ़ ; во вре́мя наводне́ния мно́гие дома́ оказа́лись в воде́ वाढ़ में (के समय) वहुत घर जलमग्न हो गये।

на́волочк/а, -и *ж* (*мн.* на́волоч/ки, -ек, -кам) गिलाफ़ ; наде́ть на́волочку गिलाफ़ चढ़ाना (चढ़ा देना, चढ़ा लेना) ; снять на́волочку गिलाफ़ उतारना (उतार देना, उतार लेना)

навсегда́ *нареч.* सदा (हमेशा) के लिए ; навсегда́ запо́мнить सदा के लिए याद कर (रख) लेना ; расста́ться навсегда́ सदा के लिए विदा हो जाना ; я навсегда́ уезжа́ю отсю́да मैं सदा के लिए यहाँ से चला जाता हूँ।

навстре́чу 1. *нареч.* सामने [से] ; бежа́ть навстре́чу सामने से दौड़ा आना ; выходи́ть навстре́чу अगवानी को निकलना, अगवानी करना ; навстре́чу шёл по́езд सामने [से] रेल-गाड़ी आ रही थी। ; ве́тер дул навстре́чу सामने से हवा चल रही थी। 2. *предлог с дат.* सामने [से] ; навстре́чу нам шёл челове́к सामने से हमारी ओर कोई आदमी आ रहा था।

награ́д/а, -ы *ж* पुरस्कार, इनाम ; награ́да за че́стный труд ईमानदार श्रम के लिए पुरस्कार ; высо́кая прави́тельственная награ́да उच्च सरका-

री पुरस्कार; вручáть наградý पुरस्कार प्रदान (भेंट) करना; давáть в наградý पुरस्कार में देना (प्रदान करना); получи́ть в наградý часы́ पुरस्कार में घड़ी मिलना (मिल जाना)

награди́ть *см.* награждáть

награждá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; награ/ди́ть, -жý, -ди́шь, -дя́т *сов.*; *кого-что* पुरस्कार (इनाम) देना, पुरस्कृत (विभूषित) करना (कर देना); награди́ть за мýжество वीरता के लिए पुरस्कार देना, वीरता के लिए पुरस्कृत करना; награди́ть орденáми и медáлями पदकों और तमग़ों से पुरस्कृत (विभूषित) करना

нагревá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; нагрé/ть, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* गरम करना (कर देना), गरमाना (गरमा देना), तपाना (तपा देना); нагрéть вóду पानी गरम करना (कर देना), पानी गरमाना (गरमा देना); сóлнце нагрéло вóздух धूप से हवा गरम हो गयी।

нагревá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; нагрé/ться, -юсь, -ешься, -ются *сов.* गरम होना (हो जाना), गरमाना (गरमा जाना), तपना (तप जाना); водá бы́стро нагрéлась पानी जल्दी गरम हो गया।; вóздух нагрéлся до двадцати́ пяти́ грáдусов हवा पचास डिगरी तक गरम हो गयी।

нагрéть(ся) *см.* нагревáть(ся)

нагружá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; нагру/зи́ть, -жý, нагрýз/ишь, -ят *сов.*; *что чем* लादना (लाद देना), बोझना (बोझ देना), भरना (भर देना); нагрузи́ть вагóн ýглем डब्बे में कोयला लादना (लाद देना), डब्बे में कोयला भरना (भर देना)

нагрузи́ть *см.* нагружáть

над и надо (*перед некоторыми словами, которые начинаются двумя согласными:* надо лбом, надо мной *и т. п.*) *предлог с твор.* 1. के ऊपर; лáмпа виси́т над столóм लैंप मेज़ के ऊपर टँगा (लटक रहा) है।; над óзером летáют пти́цы झील के ऊपर पक्षी उड़ रहे हैं। 2. पर; дýмать над наýчной проблéмой वैज्ञानिक विषय पर सोचना; рабóтать над статьёй लेख तैयार करना

надевá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; надéть, надéн/у, -ешь, -ут (*повел.* надéнь) *сов.*; *что* 1. पहनना (पहन लेना); चढ़ाना (चढ़ा देना, चढ़ा लेना); पहनाना (पहना देना); надéть боти́нки जूते पहनना (पहन लेना); надéть нá руки перчáтки हाथों में दस्ताने पहनना (पहन लेना); हाथों में दस्ताने चढ़ाना (चढ़ा देना, चढ़ा लेना); надевáть нáволочку на подýшку तकिये पर गिलाफ़ चढ़ाना; надевáть пальтó कोट पहनना 2. लगाना (लगा देना, लगा लेना), चढ़ाना (चढ़ा देना, चढ़ा लेना); पहनना (पहन लेना); надéть кольцó на пáлец अँगुली में अँगूठी पहनना (पहन लेना); надéть лы́жи स्की लगाना (लगा देना, लगा लेना), स्की बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना); надéть орденá и медáли पदक और तमग़े लगाना (लगा लेना); надéть очки́ ऐनक लगाना (चढ़ाना)

надéжд/а, -ы *ж* आशा, उम्मेद, भरोसा; надéжда на счáстье सुख (सौभाग्य) की आशा; потеря́ть на-

де́жду आशा खोना (खो देना); есть наде́жда, что больно́й ско́ро попра́вится आशा (उम्मेद) है कि रोगी जल्दी अच्छा हो जायेगा।; на́ши наде́жды оправда́лись हमारी आशाएँ पूरी हुईं।

наде́ть *см.* надева́ть

наде́/яться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* 1. *на что, с неопр. и союзом «что»* आशा (उम्मेद, भरोसा) करना (रखना), आशा (उम्मेद) होना; наде́яться на побе́ду विजय की आशा करना; наде́яться на сча́стье सौभाग्य की आशा (उम्मेद) करना; мы наде́емся, что он ско́ро вернётся हमें आशा (उम्मेद) है कि वह शीघ्र लौट आयेगा।; я наде́юсь ко́нчить рабо́ту в срок मुझे आशा (उम्मेद) है कि काम समय पर समाप्त कर दूँगा, मैं काम समय पर समाप्त करने की आशा करता हूँ। 2. *на кого* आशा (उम्मेद, भरोसा) करना (रखना); наде́яться на дру́га मित्र की (से) आशा करना, मित्र का भरोसा करना

надо I *см.* над

на́до II *безл. в знач. сказ. (часто кому-чему), с неопр. кого-что и чего* चाहिये; на́до закры́ть окно́ खिड़की बंद करनी चाहिये।; ему́ на́до поговори́ть с ва́ми उसे आपसे बात करनी चाहिये।; мне на́до бума́ги и не́сколько карандаше́й मुझे काग़ज़ और कुछ पेंसिलें चाहिये।

надоеда́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; надо/е́сть, -е́м, -е́шь, -едя́т *сов.*; *кому* तंग करना, नाक में दम करना; ऊबना, तंग आना, नाक में दम आना; ему́ надое́ло сиде́ть до́ма घर में बैठते उसका जी ऊब गया।; мне надое́ли э́ти разгово́ры इन बातों से मैं ऊब गया हूँ, इन बातों से मेरी नाक में दम आ गया है।; он надое́л мне глу́пыми шу́тками उसके मूर्खतापूर्ण मज़ाकों ने मुझे ऊबा (उकता) दिया, उसके मूर्खतापूर्ण मज़ाकों से मैं ऊब (तंग आ) गया।; они́ надое́ли друг дру́гу वे एक दूसरे से ऊब गये।

надое́сть *см.* надоеда́ть

надо́лго *нареч.* बहुत (बड़ी) देर के लिए, बहुत समय के लिए, लंबे अरसे के लिए; он уе́хал надо́лго वह बहुत देर के लिए चला गया।

на́дпис/ь, -и *ж* आलेख, अभिलेख; на́дпись на фотогра́фии फ़ोटो [-चित्र] पर आलेख (अभिलेख); сде́лать на́дпись на кни́ге पुस्तक पर आलेख करना (कर देना)

нажа́ть *см.* нажима́ть

нажима́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; нажа́ть, нажм/у́, -ёшь, -у́т *сов.*; *что и на что* दबाना (दबा देना), दबाव डालना (डाल देना); нажа́ть кно́пку звонка́ घंटी का बटन दबाना (दबा देना); нажима́ть на дверь दरवाज़े को दबाना

наза́д *нареч.* 1. (*куда?*) पीछे, वापस; верну́ться наза́д पीछे (वापस) लौटना (लौट आना, लौट जाना); огляну́ться наза́д पीछे मुड़कर देखना; сде́лать шаг наза́д पीछे एक क़दम हटना; пройдя́ два киломе́тра, они́ поверну́ли наза́д दो किलोमीटर चलने के बाद वे पीछे गये। 2. पहले, पूर्व; два го́да [тому́] наза́д दो साल पहले (हुए); мы прие́хали три ме́сяца

наза́д हम तीन महीने हुए आ गये थे। ; э́то бы́ло мно́го лет наза́д इसे बहुत साल हो गये।

назва́ни/е, -я *с* नाम ; शीर्षक ; назва́ние расте́ния पौधे का नाम; назва́ние статьи́ लेख का शीर्षक ; назва́ние у́лицы सड़क का नाम ; под назва́нием -नामक, -नामी, नाम का

назва́ть *см.* называ́ть

назнача́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **назна́ч/ить**, -у, -ишь, -ат *сов.* 1. *что* निश्चित (नियत, तय) करना (कर देना) ; ठहराना (ठहरा देना), लगाना (लगा देना) ; назна́чить вре́мя и ме́сто встре́чи मिलने का समय और स्थान निश्चित करना (कर देना) ; назна́чить собра́ние на пять часо́в सभा पाँच बजे के लिए नियत (तय) करना (कर देना) ; назнача́ть свида́ние भेंट नियत करना ; назнача́ть це́ну दाम ठहराना (लगाना) 2. *кого-что* नियुक्त (मनोनीत, नामज़द) करना (कर देना) ; назна́чить дире́ктора заво́да कारख़ाने का डाइरेक्टर नियुक्त करना (कर देना); назна́чить кого́-нибудь на пост мини́стра किसीको मंत्री के पद पर नियुक्त (मनोनीत) करना (कर देना) ; назнача́ть коми́ссию आयोग नियुक्त करना ◇ назна́чить пе́нсию पेंशन ठहराना (ठहरा देना)

назначе́ни/е, -я *с* 1. नियुक्ति, नियोजन ; но́вое назначе́ние नयी नियुक्ति; получи́ть назначе́ние на до́лжность гла́вного инжене́ра मुख्य इंजीनियर के पद पर नियुक्ति मिलना (मिल जाना) 2. उद्देश्य, मक़सद ; назначе́ние инструме́нта औज़ार का उद्देश्य (मक़सद) ; назначе́ние механи́зма यंत्र का उद्देश्य ; испо́льзовать по назначе́нию उद्देश्य के अनुसार प्रयुक्त करना

назна́чить *см.* назнача́ть

называ́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **назва́ть**, назов/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* назва́л, назвала́, назва́л/о, -и) *сов.*; *кого-что* 1. नाम देना (रखना) ; ма́льчика назва́ли Андре́ем (Андре́й) लड़के को अन्द्रेई का नाम दिया गया, लड़के का नाम अन्द्रेई रखा गया। ; у́лицу назва́ли и́менем геро́я सड़क को वीर का नाम दिया गया। 2. नाम से पुकारना (बुलाना) ; कहना ; называ́ть кого́-нибудь по и́мени и о́тчеству किसीको नाम और पितृनाम से पुकारना ; его́ называ́ют геро́ем उसे वीर कहते हैं। 3. बताना (बता देना); назови́те ру́сских писа́телей, кото́рых вы зна́ете उन रूसी लेखकों के नाम बताइये जिन्हें आप जानते हैं, जिन रूसी लेखकों को आप जानते हैं उनके नाम बताइये।

называ́/ться, -ется, -ются *несов.* कहलाना, कहा जाना, नाम होना ; как называ́ется э́тот кинотеа́тр? इस सिनेमा-घर का नाम क्या है?, इस सिनेमा-घर को क्या कहते हैं? ; ра́ньше э́та у́лица называ́лась Морско́й पहले यह सड़क «मोर्स्काया» कहलाती थी, पहले इस सड़क का नाम «मोर्स्कया» था।

наибо́лее *нареч.* (*с прил. и нареч.*) सब से ; наибо́лее высо́кий सब से ऊँचा ; наибо́лее краси́вый सब से सुंदर ; наибо́лее то́чно सब से ठीक

найти́(сь) *см.* находи́ть(ся)

наказа́ни/е, -я *с* सज़ा, दंड ; суро́-

вое наказа́ние कड़ी (सख़्त) सज़ा, कड़ा (सख़्त) दंड; тяжёлое наказа́ние भारी सज़ा (दंड); вы́сшая ме́ра наказа́ния चरम दंड (सज़ा); нести́ наказа́ние सज़ा (दंड) भुगतना (भोगना); подве́ргнуть наказа́нию सज़ा (दंड) देना; в наказа́ние за плохо́е поведе́ние его́ не пусти́ли в кино́ बुरे बरताव के कारण (दंड-स्वरूप) उसे सिनेमा-घर नहीं जाने दिया गया।

наказа́ть *см.* нака́зывать

нака́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **нака/за́ть**, -жу́, нака́ж/ешь, -ут *сов.*; *кого* सज़ा (दंड) देना, दंडित करना (कर देना); наказа́ть престу́пника अपराधी को सज़ा (दंड) देना, अपराधी को दंडित करना (कर देना); наказа́ть ребёнка за плохо́е поведе́ние बच्चे को बुरे व्यवहार के लिए सज़ा (दंड) देना, बच्चे को बुरे व्यवहार के लिए दंडित करना (कर देना)

накану́не 1. *нареч.* कल, पिछले दिन; накану́не мы бы́ли в кино́ कल हम सिनेमा गये थे।; он прие́хал накану́не वह कल आ गया। 2. *предлог с род.* के पूर्व दिन में; накану́не дня рожде́ния जन्म-दिवस के पूर्व दिन में; накану́не отъе́зда प्रस्थान के पूर्व दिन में

наклони́ть(ся) *см.* наклоня́ть(ся)

наклоня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **наклон/и́ть**, -ю́, накло́н/ишь, -ят *сов.*; *что* झुकाना (झुका देना); наклони́ть ве́тку де́рева पेड़ की टहनी को झुकाना; наклони́ть го́лову सिर झुका लेना

наклоня́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **наклон/и́ться**, -ю́сь, накло́н/ишься, -ится *сов.* 1. झुकना (झुक जाना); наклоня́ться вперёд आगे को झुकना; мать наклони́лась над ребёнком माँ बच्चे के ऊपर झुक गयी।; он наклони́лся и подня́л с по́ла бума́гу झुककर उसने फ़र्श से काग़ज़ उठा लिया, वह झुका और फ़र्श से काग़ज़ उठा लिया। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) झुकना; берёза наклони́лась от ве́тра बर्च का पेड़ हवा [के झोंकों] से झुक गया।

наконе́ц *нареч.* आख़िर, आख़िरकार, अंत (आख़िर) में; наконе́ц дожди́ ко́нчились आख़िर वर्षाएँ बंद हो गयीं।; наконе́ц он пришёл आख़िर वह आ गया। ◇ наконе́ц-то! आख़िर, आख़िरकार; наконе́ц-то мы встре́тились! आख़िरकार हम मिले!

накорми́ть *см.* корми́ть

накрыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **накры́ть**, накро́/ю, -ешь, -ют *сов.*; *кого-что* ढाँकना (ढाँक देना), ओढ़ना (ओढ़ देना, ओढ़ लेना); बिछाना (बिछा देना, बिछा लेना); накры́ть ребёнка одея́лом बच्चे को कंबल से ढाँकना (ढाँक देना), बच्चे पर (के ऊपर) कंबल ओढ़ना (ओढ़ देना, ओढ़ डालना); накрыва́ть стол ска́тертью मेज़ पर मेज़पोश बिछाना ◇ накрыва́ть стол (на стол) मेज़ लगाना

накры́ть *см.* накрыва́ть

нала́дить *см.* нала́живать

нала́жива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **нала́/дить**, -жу, -дишь, -дят *сов.*; *что* 1. फ़िट (ठीक) करना (कर

देना) ; нала́дить стано́к मशीन फ़िट करना (कर देना) 2. सुनियोजित (आयोजित) करना (कर देना), [सु]प्रबंध (आयोजन) करना (कर देना) ; нала́живать вы́пуск това́ров माल के उत्पादन का प्रबंध करना ; нала́дить рабо́ту брига́ды टीम का काम सुनियोजित करना (कर देना), टीम के काम का सुप्रबंध करना (कर देना)

налёво *нареч.* (*куда?, где?*) बायें, बाईं ओर (तरफ़) ; поверну́ть налёво बायें (बाईं ओर) मुड़ना (मुड़ जाना) ; посмотре́ть налёво बायें (बाईं ओर) देखना (नज़र डालना); налёво от доро́ги стоя́л дом रास्ते के बाईं ओर घर [खड़ा] था ।

налива́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **нали́ть**, наль/ю́, -ёшь, -ю́т (*прош.* нали́л, налила́, на́лил/о, -и *и* нали́ли; *повел.* нале́й) *сов.*; *что или чего* उँडेलना (उँडेल देना), डालना (डाल देना), ढालना (ढाल देना) ; нали́ть ведро́ воды́ बालटी पानी डालना (डाल देना) ; налива́ть молоко́ в стака́н गिलास में दूध डालना (ढालना) ; нале́йте мне, пожа́луйста, ча́ю कृपया, मुझे चाय डालिये ।

нали́ть *см.* налива́ть

нали́чи/е, -я *с* (*мн. нет*) उपस्थिति, मौजूदगी ; उपलब्धि ; нали́чие това́ров на скла́де गोदाम में माल की उपलब्धि ; при нали́чии свобо́дных мест ख़ाली जगह (स्थान) होने पर (*в ресторане и т. п.*); ख़ाली बर्थ होने पर (*в поезде*)

нало́г, -а *м* कर, शुल्क, टैक्स ; высо́кие нало́ги बड़े कर (शुल्क, टैक्स) ; плати́ть нало́ги कर (शुल्क, टैक्स) देना

нам *см.* мы

нама́зать *см.* ма́зать

намерева́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*, *с неопр.* इरादा करना (रखना), अभिप्राय रखना ; намерева́ться перейти́ на другу́ю рабо́ту काम बदलने का इरादा करना (रखना) ; что вы намерева́етесь де́лать в воскресе́нье? रविवार को आपको क्या करने का इरादा है ?

наме́рен, -а, -о, -ы *в знач. сказ.*, *с неопр.*: мы наме́рены за́втра пойти́ в кино́ कल हम सिनेमा जानेवाले हैं । ; что ты наме́рен де́лать сего́дня днём? आज दिन में आप क्या करने की सोच रहे हैं ?

наме́рени/е, -я *с* इरादा, उद्देश्य, अभिप्राय ; наме́рение поéхать на да́чу ग्रीष्मकालीन (गरमियों में रहने के) बँगले में जाने का इरादा ; рассказа́ть о свои́х наме́рениях अपने इरादे बताना (बता देना)

наме́тить *см.* намеча́ть

намеча́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **наме́/тить**, -чу, -тишь, -тят *сов.*; *что* 1. अंकित (रेखांकित) करना (कर देना, कर लेना) ; निर्धारित (तय) करना (कर देना, कर लेना) ; наме́тить грани́цы уча́стка चक की सीमा निर्धारित (नियत) करना (कर देना, कर लेना) ; наме́тить на ка́рте маршру́т экспеди́ции नक़्शे पर अभियान-दल का मार्ग रेखांकित करना (कर देना) 2. निर्धारित (नियत, तय) करना (कर देना, कर लेना); मनोनीत (नामज़द) करना (कर

देना, कर लेना); наме́тить пути́ разви́тия се́льского хозя́йства कृषि के विकास के मार्ग निर्धारित करना (कर देना); наме́тить соста́в прези́диума अध्यक्ष-मंडल के सदस्यों को मनोनीत (नामज़द) करना (कर देना); намеча́ть срок оконча́ния рабо́ты काम की समाप्ति का समय निर्धारित करना

на́ми *см.* мы

наоборо́т 1. *нареч.* उलटा, उलटे; де́лать всё наоборо́т सब कुछ उलटा करना 2. *в знач. вводн. сл.* उलटे; дождь не прекраща́лся, наоборо́т, он пошёл ещё сильне́е बारिश थमी नहीं, उलटे वह और जोर से पड़ने (होने) लगी।

напада́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **напа́сть**, напад/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* напа́л, -а, -о, -и) *сов.* 1. *на кого-что* आक्रमण (हमला) करना (कर देना), धावा बोलना; टूट पड़ना; напада́ть на врага́ शत्रु पर आक्रमण (हमला) करना; напа́сть на страну́ देश पर आक्रमण (हमला) करना (कर देना); ра́неный медве́дь иногда́ напада́ет на охо́тника घायल रीछ कभी कभी शिकारी पर टूट पड़ता है। 2. *на кого (1 и 2 л. не употр.)* दौरा पड़ना (होना), लगना; на меня́ напа́л страх मुझे डर (भय) लग गया।; на него́ ча́сто напада́ла тоска́ उसको अक्सर उदासी का दौरा पड़ जाता था।

нападе́ни/е, -я *с* आक्रमन, हमला, धावा; внеза́пное нападе́ние आकस्मिक (अचानक) आक्रमण (हमला); вооружённое нападе́ние सशस्त्र आक्रमण (हमला); отрази́ть нападе́ние врага́ शत्रु का आक्रमण विफल करना (कर देना), हमला नाकाम करना (कर देना); соверши́ть нападе́ние आक्रमण (हमला) करना (कर देना)

напа́сть *см.* напада́ть

напеча́тать *см.* печа́тать

написа́ть *см.* писа́ть

напи́т/ок, -ка *м* पेय; напи́ток из фру́ктов फलों का पेय, शरबत; алкого́льные напи́тки मद्यसारयुक्त (मादक) पेय

напои́ть *см.* пои́ть

напо́лнить(ся) *см.* наполня́ть(ся)

наполня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **напо́лн/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *что* भरना (भर देना); напо́лнить ведро́ водо́й बालटी में पानी भरना (भर देना), बलटी पानी से भरना (भर देना); наполня́ть до краёв लबालब भरना; дым напо́лнил ко́мнату कमरा धुएँ से भर गया।

наполня́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **напо́лн/иться**, -ишься, -ятся *сов.* (*1 и 2 л. не употр.*) भरना (भर जाना); ва́нна бы́стро наполня́ется водо́й टब जल्दी पानी से भर रहा है।; ко́мната напо́лнилась ды́мом कमरा धुएँ से भर गया।

напомина́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **напо́мн/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.* 1. *что и о ком-чём* याद (स्मरण) दिलाना (दिला देना), याद ताज़ा करना (कर देना); напомина́ть кому́-нибудь об обеща́нии किसीको वचन की याद (वचन का स्मरण) दिलाना; напо́мнить содержа́ние фи́льма फ़िल्म के सारांश की याद ताज़ा करना (कर

देना) 2. *кого* मिलना (मिल जाना), मिलना-जुलना ; сын напоминáл отцá बेटा बाप पर पड़ा था, बेटा बाप से मिलता-जुलता था।

напóмнить *см.* напоминáть

напрáвить(ся) *см.* направля́ть(ся)

направлéни/е, -я *с* 1. ओर, दिशा, रुख़ ; сéверное направлéние उत्तरी दिशा ; в обрáтном направлéнии उलटी दिशा में, उलटी ओर ; в э́том направлéнии इस दिशा में, इस ओर; éхать по направлéнию к гóроду नगर की ओर जाना, नगर की दिशा में जाना ; вéтер изменйл направлéние हवा का रुख़ बदल गया। ; вы идёте не в том направлéнии आप ग़लत दिशा में जा रहे हैं। ; поездá идýт в рáзных направлéниях रेल-गाड़ियाँ विभिन्न दिशाओं में जाती हैं। 2. दिशा; направлéние полйтики नीति की दिशा ; изменйть направлéние исслéдований अनुसंधानों की दिशा बदलना (बदल देना) 3. प्रवृत्ति, धारा ; литератýрное направлéние साहित्यिक प्रवृत्ति (धारा) ; нóвое направлéние в жйвописи चित्र-कला में नयी प्रवृत्ति (धारा) 4. नियुक्ति, नियोजन; नियुक्ति-पत्र, नियोजन-पत्र ; дать студéнту направлéние на рабóту विद्यार्थी को काम का (के लिए) नियुक्ति-पत्र (नियोजन-पत्र) देना ; получйть направлéние на завóд कारख़ाने में नियुक्ति-पत्र मिलना (मिल जाना)

направля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; напрáв/ить, -лю, -ишь, -ят *сов.* 1. *кого-что* चलाना (चला देना) ; भेजना (भेज देना) ; напрáвить взгляд на когó-нибудь किसी पर दृष्टि (नज़र) डालना (डाल देना); направля́ть машйну к óзеру गाड़ी झील की ओर चलाना ; गाड़ी झील की ओर भेजना ; меня́ напрáвили к кáссе मुझे कैश-काउंटर के पास भेजा गया। 2. *что на что* लगाना (लगा देना) ; напрáвить все усйлия на завершéние рабóты काम की समाप्ति पर सारा जोर लगाना (लगा देना) 3. *кого* भेजना (भेज देना), रवाना करना (कर देना); напрáвить больнóго к врачý रोगी को डाक्टर के पास भेजना (भेज देना) ; направля́ть на рабóту काम पर भेजना ; напрáвить на учёбу पढ़ने भेजना (भेज देना)

направля́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; напрáв/иться, -люсь, -ишься, -ятся *сов.* जाना, राह लेना ; напрáвиться домóй घर जाना ; направля́ться к плóщади (в стóрону плóщади) चौक की ओर जाना ; напрáвиться на рабóту काम पर जाना

напрáво *нареч.* (*куда?*, *где?*) दायें, दाहिने, दायीं (दाहिनी) ओर (तरफ़); повернýть напрáво दायें (दायीं ओर) मुड़ना (मुड़ जाना) ; посмотрéть напрáво दायें (दायीं ओर) देखना (नज़र डालना) ; напрáво от двéри стоит шкаф दरवाज़े के दायीं ओर अलमारी [खड़ी] है।

напрáсно *нареч.* व्यर्थ, बेकार ; напрáсно вы бойтесь आप व्यर्थ डरते हैं। ; ты напрáсно э́то дéлаешь तुम व्यर्थ (बेकार) यह करते हो।

напрáсн/ый, -ая, -ое, -ые; напрáс/ен, -на, -но, -ны 1. व्यर्थ, बेकार ; напрáсные попы́тки व्यर्थ (बेकार) कोशिशें ; напрáсный труд व्यर्थ (बे-

कार) श्रम (काम) ; разговóр оказáлся напрáсным बातचीत व्यर्थ सिद्ध हुई। 2. व्यर्थ, बेकार ; अकारण ; напрáсный страх व्यर्थ भय ; напрáсная тревóга व्यर्थ बेचैनी

например *вводн. сл.* उदाहरण (मिसाल) के लिए, उदाहरणार्थ, मिसाल के तौर पर ; нéкоторые существи́тельные в рýсском языкé не склоня́ются, напримéр: «кóфе», «пальтó» रूसी में कुछ संज्ञाएँ नहीं बदलती हैं, उदाहरणार्थ «кóфе», «пальтó» ।

напрóтив *нареч. и предлог с род.* सामने ; के सामने ; напрóтив общежи́тия нахóдится кинотеáтр छात्रावास के सामने सिनेमा-घर है। ; он живёт напрóтив वह सामने रहता है।

напряжéни/е, -я *с (мн. нет)* तनाव, तनातनी ; нéрвное напряжéние स्नायविक तनाव ; твóрческое напряжéние सृजनात्मक तनाव ; рабóтать с напряжéнием всех сил पूरी शक्ति (एड़ी-चोटी का ज़ोर) लगाकर काम करना

напряжённо *нареч.* पूरी शक्ति लगाकर, एड़ी-चोटी का ज़ोर लगाकर ; напряжённо труди́ться पूरी शक्ति (एड़ी-चोटी का ज़ोर) लगाकर काम करना

напряжённост/ь, -и *ж (мн. нет)* तनाव, तनातनी ; междунарóдная напряжённость अंतर्राष्ट्रीय तनाव (तनातनी) ; создавáть напряжённость तनाव पैदा करना ; увели́чивать напряжённость तनाव बढ़ाना ; уменьшáть напряжённость तनाव कम करना, तनाव में कमी करना (लाना)

напряжённ/ый, -ая, -ое, -ые 1. तनाव-भरा ; संघर्षमय, संघर्षपूर्ण ; напряжённый матч संघर्षमय मैच ; напряжённый труд तनाव-भरा श्रम 2. तनावपूर्ण ; напряжённая междунарóдная обстанóвка तनावपूर्ण अंतर्राष्ट्रीय परिस्थिति ; напряжённые отношéния в семьé परिवार में तनावपूर्ण संबंध

нарéчи/е, -я *с* क्रिया-विशेषण

нарисовáть *см.* рисовáть

нарóд, -а *м* 1. जनता, जनगण, जन-समुदाय ; लोग ; весь нарóд समस्त जनता (जनगण) ; совéтский нарóд सोवियत जनता, सोवियत लोग 2. जनता, जनगण, जन-जाति ; нарóды ми́ра विश्व के जनगण ; рýсский нарóд रूसी जनता 3. *род.* нарóда *и* нарóду (*мн. нет*) लोग ; на ýлице мнóго нарóду सड़क पर (बाहर) बहुत लोग हैं। 4. (*мн. нет*) जनता ; искýсство для нарóда जनता के लिए कला ; власть принадлежи́т нарóду सत्ता जनता की है।

нарóдн/ый, -ая, -ое, -ые जन-, लोक-, जनता का ; нарóдное искýсство जन-कला, लोक-कला ; нарóдные мáссы आम (साधारण) जनता ; нарóдная респýблика लोक-गणतंत्र ; нарóдный тáнец लोक-नृत्य ; нарóдный теáтр लोक-थियेटर ; нарóдный худóжник СССР सोवियत संघ का जन-चित्रकार

нарóчно *нареч.* जान-बूझकर ; вы э́то сдéлали нарóчно и́ли случáйно? आपने यह जान-बूझकर किया या संयोग से ? ; он нарóчно говори́л грóмко, чтóбы егó слы́шали в сосéдней кóмнате वह जान-बूझकर ज़ोर से बोल रहा था ताकि उसकी बात पड़ोसी कमरे में सुनी जाए।

нару́жн/ый, -ая, -ое, -ые बाहरी, बाहर का; нару́жный вид зда́ния इमारत का बाहरी दृश्य (रूप); нару́жная дверь बाहरी (बाहर का) दरवाज़ा; нару́жная стена́ до́ма घर की बाहरी दीवार

нару́жу *нареч.* (*куда?*) बाहर [को]; вы́йти нару́жу बाहर [को] आना (जाना)

наруша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **нару́ш/ить**, -у, -ишь, -ат *сов.*; *что* 1. तोड़ना (तोड़ देना), भंग करना (कर देना); нару́шить молча́ние चुप्पी तोड़ना (तोड़ देना); наруша́ть тишину́ सन्नाटा तोड़ना (भंग करना); нару́шить че́й-нибудь сон किसीकी नींद तोड़ना (तोड़ देना) 2. उल्लंघन (अतिक्रमण) करना (कर देना), भंग करना (कर देना), तोड़ना (तोड़ देना); нару́шить грани́цу सीमा का उल्लंघन (अतिक्रमण) करना (कर देना), सीमा भंग करना (कर देना); наруша́ть дисципли́ну अनुशासन का उल्लंघन करना; нару́шить догово́р संधि का उल्लंघन करना (कर देना), संधि भंग करना (कर देना); наруша́ть обеща́ние वचन तोड़ना (भंग करना); нару́шить поря́док व्यवस्था का उल्लंघन करना (कर देना)

наруше́ни/е, -я *с* उल्लंघन, अतिक्रमण; наруше́ние дисципли́ны अनुशासन का उल्लंघन; наруше́ние зако́на क़ानून का उल्लंघन

нару́шить *см.* наруша́ть

наря́дн/ый, -ая, -ое, -ые; наря́д/ен, -на, -но, -ны 1. बना-ठना, सजा-धजा, ख़ुशपोश; наря́дная же́нщина बनी-ठनी औरत 2. सजीला; наря́дное пла́тье सजीला फ़्राक

наряду́ *нареч.*, *с кем-чем* साथ [ही] साथ; के साथ [ही] साथ; наряду́ с на́ми हमारे साथ ही साथ

нас *см.* мы

насеко́м/ое, -ого *с* कीड़ा, कीट

населе́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) आबादी, जनसंख्या; населе́ние го́рода शहर की आबादी, नगर के निवासी; рост населе́ния जनसंख्या-वृद्धि

наско́лько *нареч.* कितना; जितना; наско́лько интере́сна э́та кни́га? यह किताब कितनी दिलचस्प है?; наско́лько мне изве́стно... जहाँ तक मुझे मालूम है...

наслажда́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* आनंद (मज़ा) लेना (उठाना); наслажда́ться му́зыкой संगीत का आनंद लेना; наслажда́ться поко́ем चैन का आनंद (मज़ा) लेना

насме́шк/а, -и *ж* (*мн.* насме́ш/ки, -ек, -кам) मज़ाक, हँसी, ठट्ठा; зла́я насме́шка चुभता मज़ाक; говори́ть с насме́шкой मज़ाक उड़ाते हुए बोलना; страда́ть от чьи́х-нибудь насме́шек किसीकी हँसियों से दुःख उठाना (भोगना)

насме́шлив/ый, -ая, -ое, -ые मज़ाकिया, उपहासात्मक; насме́шливый го́лос मज़ाकिया आवाज़, उपहासात्मक स्वर; насме́шливая улы́бка मज़ाकिया (उपहासात्मक) मुसकान

на́сморк, -а *м* (*мн. нет*) ज़ुकाम, नज़ला; си́льный на́сморк सख़्त ज़ुकाम (नज़ला); лека́рство от на́сморка ज़ुकाम (नज़ले) की दवा; у меня́ на́сморк मुझे ज़ुकाम (नज़ला) है।

наста/ва́ть, -ёт, -ю́т *несов.*; **наста́/ть**, -нет, -нут *сов.* आना (आ जाना); наста́ло вре́мя уезжа́ть जाने का समय आ गया।; наста́ла ночь रात हो चली, रात आ गयी।; зима́ наста́ла जाड़े आ गये।; ле́то наста́ло गरमियाँ आ गयीं।

наста́ива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **насто/я́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *на чём и с союзом «что́бы»* आग्रह (हठ, ज़िद) करना (कर देना), अड़ जाना; наста́ивать на своём тре́бовании अपनी माँग पर आग्रह करना; роди́тели наста́ивали, что́бы сын прие́хал домо́й माँ-बाप आग्रह कर रहे थे कि बेटा घर आये।

наста́ть *см.* настава́ть

насто́йчиво *нареч.* आग्रह से, आग्रहपूर्वक, हठात्, हठपूर्वक; насто́йчиво тре́бовать чего́-нибудь आग्रह से किसी चीज़ (बात) की माँग करना

насто́йчив/ый, -ая, -ое, -ые आग्रही, हठीला, ज़िद्दी; आग्रहपूर्ण; насто́йчивое тре́бование आग्रहपूर्ण माँग; насто́йчивый хара́ктер हठीला स्वभाव; насто́йчивый челове́к आग्रही (हठीला) आदमी

насто́лько *нареч.* इतना, इस क़दर; де́ти насто́лько уста́ли, что сра́зу усну́ли बच्चे इतने थक गये थे कि फ़ौरन (एकदम) सो गये।

насто́льн/ый, -ая, -ое, -ые टेबुल-; насто́льный календа́рь टेबुल-कैलेंडर

настоя́ть *см.* наста́ивать

настоя́щ/ий, -ая, -ее, -ие 1. वर्त्तमान; в настоя́щее вре́мя वर्त्तमान समय में, आज-कल, इस समय (वक़्त), अब, अभी; в настоя́щее вре́мя он уже́ инжене́р वह अभी इंजीनियर है। 2. *в знач. сущ.* настоя́щ/ее, -его *с* वर्त्तमान[-काल]; забы́ть о про́шлом и жить настоя́щим अतीत को (के बारे में) भूलना और वर्त्तमान में जीना 3. वास्तविक, असली; सच्चा; настоя́щий това́рищ सच्चा साथी; настоя́щий шёлк वास्तविक (असली) रेशम 4. वास्तविक, असली; सच्चा; настоя́щий геро́й वास्तविक (असली) वीर; настоя́щая любо́вь सच्चा प्रेम; настоя́щий худо́жник वास्तविक (असली) चित्रकार

настрое́ни/е, -я *с* 1. मूड, मनःस्थिति, मनोदशा, मिज़ाज, तबीयत; плохо́е настрое́ние ख़राब (मनहूस) मूड, बुरी मनोदशा, ख़राब मिज़ाज (तबीयत); хоро́шее настрое́ние अच्छा मूड, प्रसन्न मनःस्थिति, अच्छी तबीयत; верну́ться домо́й в хоро́шем настрое́нии अच्छे मूड में घर लौटना (लौट आना, लौट जाना); по́ртить настрое́ние मूड ख़राब करना; у него́ с утра́ бы́ло плохо́е настрое́ние सुबह से उसका मूड ख़राब था। 2. *с неопр.* इच्छा; нет настрое́ния идти́ в теа́тр थियेटर जाने की इच्छा नहीं है, थियेटर जाने को मन नहीं करता।; у меня́ нет настрое́ния чита́ть मुझे (मेरी) पढ़ने की इच्छा नहीं है, पढ़ने को मेरा मन नहीं करता, पढ़ने को मेरा जी नहीं चाहता।

наступа́/ть I, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **наступ/и́ть**, -лю́, насту́п/ишь, -ят *сов.* 1. *на кого-что* पैर (पाँव) रखना (रख देना); наступи́ть на́ ногу кому́-нибудь किसीका पैर कुचल देना; наступи́ть ного́й на ве́тку टह-

नी पर पैर (पाँव) रखना (रख देना) 2. (*тк. несов.*) आक्रमण (हमला) करना, आगे बढ़ना; а́рмия наступа́ет в ю́жном направле́нии सेना दक्षिण दिशा में आक्रमण कर रही है।

наступа́/ть II, -ет, -ют *несов.*; **наступи́ть, насту́п/ит, -ят** *сов.* आना; होना; наступа́ет ночь रात हो रही है, रात आ रही है।; наступи́ла тишина́ सन्नाटा छा गया।; зима́ наступи́ла ра́но जाड़े जल्दी आ गये।

наступи́ть I, II *см.* наступа́ть I, II

наступле́ни/е, -я *с* आक्रमण, हमला, चढ़ाई; останови́ть наступле́ние проти́вника शत्रु के आक्रमण को रोकना (रोक देना); войска́ на́чали наступле́ние सेनाओं ने आक्रमण शुरू कर दिया।

нау́к/а, -и *ж* विज्ञान, शास्त्र, विद्या; нау́ка о языке́ भाषा-विज्ञान, भाषा-शास्त्र; обще́ственные нау́ки सामाजिक शास्त्र; занима́ться нау́кой विज्ञान का अध्ययन करना, विद्याध्ययन करना

научи́ть(ся) *см.* учи́ть(ся)

нау́чн/ый, -ая, -ое, -ые वैज्ञानिक, विज्ञान-, शास्त्रीय, विद्या-; нау́чная де́ятельность वैज्ञानिक कार्य; нау́чный мир विज्ञान-जगत्; нау́чное откры́тие वैज्ञानिक आविष्कार; нау́чная рабо́та वैज्ञानिक कार्य; нау́чный рабо́тник वैज्ञानिक कार्य-कर्त्ता; нау́чная сте́пень विद्या-उपाधि; нау́чный центр वैज्ञानिक केंद्र, विद्या-केंद्र

находи́ть, нахожу́, нахо́д/ишь, -ят *несов.*; **найти́, найд/у́, -ёшь, -у́т** (*прош.* нашёл, нашл/а́, -о́, -и́) *сов.* 1. *кого-что* ढूंढ़ (खोज) लेना (निकालना); मिलना (मिल जाना); पाना (पा लेना); найти́ большо́й гриб बड़ा खुमी ढूँढ़ (खोज) लेना; найти́ бра́та, кото́рого счита́ли пропа́вшим бе́з вести भाई का पता लगा लेना जिसे लापता समझा गया था; найти́ нефть तेल का पता लगाना (लगा लेना); найти́ потеря́нный сы́ном ключ बेटे द्वारा खोयी हुई चाबी को ढूँढ़ लेना, बेटे द्वारा खोई हुई चाबी मिलना (मिल जाना) 2. *что* मिलना (मिल जाना); पाना (पा लेना); найти́ но́вое ме́сто рабо́ты नयी नौकरी मिलना (मिल जाना), नयी नौकरी ढूँढ़ (खोज) लेना; найти́ но́мер в гости́нице होटल में कमरा मिलना (मिल जाना) 3. *что* निकालना (निकाल देना); найти́ ве́рное реше́ние пробле́мы समस्या का ठीक हल (समाधान) निकालना (निकाल देना, निकाल लेना); найти́ вы́ход из положе́ния पैदा हुई परिस्थिति से निकलने का रास्ता ढूँढ़ (पा) लेना; находи́ть но́вые ме́тоды воспита́ния शिक्षा-दीक्षा की नयी विधियाँ निकालना

находи́ться, нахожу́сь, нахо́д/ишься, -ятся *несов.* 1. होना; где сейча́с нахо́дится ваш друг? अभी आपका मित्र कहाँ है?; дом нахо́дится недалеко́ от вокза́ла घर रेलवे-स्टेशन के पास है, घर रेलवे-स्टेशन से दूर नहीं है।; теа́тр нахо́дится в це́нтре го́рода थियेटर नगर के केंद्र में है। 2. होना, रहना; находи́ться в тру́дном положе́нии विकट स्थिति में होना, दिक़्क़त (तंगहाली) में होना; находи́ться под впечатле́нием спекта́кля

नाटक के प्रभाव में होना, नाटक से प्रभावित होना (रहना)

национализáци/я, -и *ж* राष्ट्रीयकरण; национализáция промы́шленности उद्योगों का राष्ट्रीयकरण

национализи́р/овать, -ую, -уешь, -уют *несов. и сов.* राष्ट्रीयकरण करना, राष्ट्रीयकृत करना; национализи́ровать завóд कारख़ाने का राष्ट्रीयकरण करना, कारख़ाना राष्ट्रीयकृत करना; национализи́ровать зéмлю ज़मीन का राष्ट्रीयकरण करना, ज़मीन राष्ट्रीयकृत करना

национáльност/ь, -и *ж* 1. जाति 2. राष्ट्रीयता, राष्ट्रिकता; он рýсский по национáльности इसकी जाति रूसी है।

национáльн/ый, -ая, -ое, -ые राष्ट्र-, राष्ट्रीय; जाति-, जातीय; национáльное движéние राष्ट्रीय आंदोलन; национáльная культýра जातीय संस्कृति; национáльная поли́тика जातीय नीति; национáльное рáвенство जातीय समानता; национáльная респýблика जातीय गणतंत्र; национáльный флаг राष्ट्रीय ध्वज (झंडा, पताका); национáльный харáктер जातीय स्वभाव; национáльный язы́к राष्ट्रीय भाषा

нáци/я, -и *ж* जाति; социалисти́ческие нáции समाजवादी जातियाँ

начáл/о, -а *с* 1. आरंभ, प्रारंभ, शुरू, शुरुआत; начáло дня दिन का आरंभ; начáло лéта गरमियों का आरंभ; начáло рабóты काम का आरंभ; начáло разговóра बातचीत का आरंभ; в начáле сентября́ सितंबर के आरंभ (शुरू) में; в сáмом начáле शुरू शुरू में; к начáлу учéбного гóда शैक्षणिक वर्ष के आरंभ तक; с сáмого начáла शुरू (आरंभ) से ही 2. सिरा; начáло ýлицы सड़क का सिरा

начáльник, -а *м* अध्यक्ष, प्रमुख, मुखिया; начáльник отдéла विभागाध्यक्ष, विभाग का अध्यक्ष; начáльник стáнции स्टेशन-मास्टर; начáльник экспеди́ции अभियान-दल का मुखिया; назнáчить нóвого начáльника नये अध्यक्ष को नियुक्त करना (कर देना)

начáть(ся) *см.* начинáть(ся)

начерти́ть *см.* черти́ть

начинá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **начáть**, начн/ý, -ёшь, -ýт (*прош.* нáчал, началá, нáчал/о, -и) *сов.* 1. *что* и *с неопр.* आरंभ (शुरू) करना (कर देना); लगना; начáть говори́ть बोलने लगना; начинáть рабóту काम शुरू करना; начáть речь с привéтствия अभिनंदन से भाषण शुरू करना (कर देना); начинáть сначáла नये सिरे से शुरू करना; начáть строи́тельство निर्माण शुरू करना (कर देना), निर्माण का आरंभ करना (कर देना); начáть урóк पाठ शुरू करना (कर देना) 2. लगना; у негó нáчало болéть сéрдце उसका दिल दर्द करने लगा।

начинá/ться, -ется, -ются *несов.*; **начáться**, начн/ётся, -ýтся (*прош.* начал/ся́, -áсь, -óсь, -и́сь) *сов.* 1. आरंभ (शुरू) होना (हो जाना); लगना; начинáется зимá जाड़े शुरू हो रहे हैं, सर्दियाँ पड़ने लगी हैं।; начали́сь кани́кулы छुट्टियाँ शुरू हुईं (हो गयीं)। 2. आरंभ (शुरू) होना (हो जाना); за рекóй начинáлся

лес नदी के पार जंगल शुरू होता था।

наш, нáшего *м*; нáш/а, -ей *ж*; нá-ш/е, -его *с* (*мн.* нáш/и, -их) *мест.* हमारा; наш дом हमारा घर; нáша дочь हमारी बेटी; нáши родители हमारे माँ-बाप; наш гóрод óчень кра-сúв हमारा नगर बहुत सुंदर है।; в нáшу странý приезжáет мнóго ту-рúстов हमारे देश में बहुत पर्यटक आते हैं।

не *частица* नहीं, न, मत; не мо-гý не согласúться с вáми आपसे सह-मत हुए बग़ैर नहीं रह सकता हूँ।; не ходúте тудá उधर (वहाँ) मत जाओ।; мы пришлú не к тебé हम तुम्हारे पास नहीं आये हैं।; нáдо сдéлать не так इस तरह नहीं करना चाहिये।; он живёт не одúн वह अकेला नहीं रहता है।; онá не знáет рýсского языкá वह रूसी भाषा नहीं जानती।; фильм был не óчень интерéсный फ़िल्म ज़्यादा दिलचस्प नहीं थी।; это не шкóла, а институ́т यह पाठशा-ला नहीं, उच्च विद्यालय है।

небéсн/ый, -ая, -ое, -ые आकाशीय, आसमानी

нéб/о, -а *с* आकाश, आसमान; ве-сéннее нéбо वसंत का आकाश (आस-मान); голубóе нéбо नीला आकाश (आसमान); на нéбе нé было ни óблака आकाश (आसमान) में एक भी बादल नहीं था।; самолёт под-нялся в нéбо विमान आकाश (आस-मान) में उठा। ◇ под откры́тым нé-бом खुले आसमान के नीचे, खुले में, खुली हवा में, खुले मैदान में; турúс-ты ночевáли под откры́тым нéбом पर्यटकों ने रात खुले आसमान के नीचे बिता दी।; быть (чýвствовать себя) на седьмóм нéбе सातवें आसमान पर होना; он на седьмóм нéбе от рáдо-сти वह ख़ुशी से फूला नहीं समा रहा है।

небольш/óй, -áя, -óе, -úе छोटा; थोड़ा, कम; небольшáя кóмната छोटा कमरा; небольшóй отря́д छोटा दस्ता; небольшóе расстоя́ние छोटी दूरी, थोड़ी (कम) दूरी; он был неболь-шóго рóста वह छोटे क़द का था।

небрéжно *нареч.* लापरवाही से; небрéжно вы́полнить рабóту लापर-वाही से काम पूरा करना (कर देना)

небрéжн/ый, -ая, -ое, -ые; небрé-ж/ен, -на, -но, -ны 1. असावधान, लापरवाह, बेपरवाह, बेफ़िक्र; небрéж-ный учени́к असावधान शिष्य 2. असा-वधान, लापरवाह; небрéжный пере-вóд असावधान (लापरवाह) अनुवाद; небрéжный пóчерк लापरवाह लिखा-वट; небрéжная рабóта असावधान (लापरवाह) काम

невéст/а, -ы *ж* दुलहिन, वधू; э́то невéста моегó брáта यह मेरे भाई की दुलहिन है।

невозмóжно *в знач. сказ.* असंभव (नामुमकिन) है।; э́то сдéлать невоз-мóжно यह करना नामुमकिन है।

невóльно *нареч.* बरबस, अनिच्छा-पूर्वक, अनिच्छित रूप से, अनजान में; невóльно оглянýться बरबस (अनिच्छित रूप से) पीछे मुड़कर देखना; невóльно улыбнýться बरबस मुसकरा उठना

нéгде *нареч.*, *с неопр.* कहीं नहीं [है]; जगह [कहीं] नहीं है।; нéгде

пообе́дать खाना खाने की कोई जगह नहीं है।; в ко́мнате не́где поста́вить шкаф कमरे में अलमारी रखने की जगह नहीं है।; все места́ за́няты, не́где сесть सारी सीटें घिरी हुई हैं, बैठने की जगह कहीं नहीं है।

неда́вно *нареч.* कुछ समय पूर्व, थोड़ी देर हुई, हाल [ही] में; совсе́м неда́вно अभी अभी, अभी हाल ही में; неда́вно мы бы́ли в теа́тре थोड़ी देर हुई (हाल ही में) हम थियेटर गये थे।; он прие́хал сюда́ неда́вно वह कुछ समय पूर्व (थोड़ी देर हुई) यहाँ आया है।; э́то бы́ло неда́вно यह हाल ही में हुआ।

недалеко́ *нареч.* 1. दूर नहीं, पास ही, निकट, समीप, नज़दीक; жить недалеко́ от го́рода नगर के निकट रहना; стоя́ть недалеко́ от окна́ खिड़की के निकट खड़ा होना; он уе́хал недалеко́ वह पास ही गया है, वह दूर नहीं गया।; по́чта нахо́дится недалеко́ डाक-घर पास ही (दूर नहीं) है। 2. *в знач. сказ.* दूर नहीं [है], निकट (समीप, नज़दीक) है; до музе́я недалеко́ संग्रहालय दूर नहीं है, संग्रहालय निकट है।; остано́вка авто́буса была́ недалеко́ बस-स्टाप दूर नहीं था, बस-स्टाप निकट था।

неде́л/я, -и *ж* सप्ताह, हफ़्ता; дни неде́ли सप्ताह के दिन; ка́ждую неде́лю हर सप्ताह; на про́шлой неде́ле पिछले (गत) सप्ताह; на сле́дующей неде́ле अगले सप्ताह; на той неде́ле उस सप्ताह; на э́той неде́ле इस सप्ताह; сде́лать рабо́ту за неде́лю एक सप्ताह में काम करना (कर देना, कर लेना); заня́тия иду́т два ра́за в неде́лю पढ़ाई सप्ताह (हफ़्ते) में दो बार होती है।; мы ви́делись на про́шлой неде́ле हम पिछले सप्ताह मिले थे।; они́ уезжа́ют че́рез неде́лю वे एक सप्ताह [के] बाद चले जायेंगे, वे एक हफ़्ते [के] बाद जा रहे हैं।; прошло́ три неде́ли तीन सप्ताह बीत गये।

недово́льн/ый, -ая, -ое, -ые; недово́лен, недово́льн/а, -о, -ы असंतुष्ट, नाराज़; अप्रसन्न, नाख़ुश; недово́льный вид अप्रसन्न मुद्रा; говори́ть недово́льным го́лосом अप्रसन्न स्वर से (में) बोलना; она́ была́ недово́льна пое́здкой वह यात्रा से असंतुष्ट थी।; оте́ц недово́лен поведе́нием сы́на बाप बेटे के व्यवहार से असंतुष्ट (नाराज़) हैं।; учи́тель недово́лен ученико́м शिक्षक छात्र (शिष्य) से नाराज़ है।

недоста́т/ок, -ка *м* 1. अभाव, कमी; недоста́ток де́нег पैसे का अभाव, पैसे की कमी; большо́й недоста́ток भारी अभाव (कमी); испы́тывать недоста́ток в воде́ पानी की कमी अनुभव करना; из-за недоста́тка вре́мени я не мог прочита́ть э́ту кни́гу समय के अभाव (वक़्त की कमी) से मैं यह किताब नहीं पढ़ सका। 2. कमी, ख़ामी, त्रुटि; ख़राबी, दोष; испра́вить недоста́тки в рабо́те काम की कमियों (ख़ामियों) को सुधार देना; у него́ мно́го недоста́тков उसकी बहुत कमियाँ (ख़ामियाँ) हैं।

недоста́точно *нареч.* (*часто в знач. сказ., кого-чего*) अपर्याप्त, नाकाफ़ी; для э́той рабо́ты недоста́точно двух челове́к इस काम के लिए दो आदमी अपर्याप्त (नाकाफ़ी) हैं, इस काम

пूरा करने के लिए दो आदमी पर्याप्त (काफ़ी) नहीं हैं। ; он недоста́точно подгото́вился к уро́ку उसने पाठ की अपर्याप्त तैयारी की।

неё *см.* она́

не́жн/ый, -ая, -ое, -ые; не́жен, нежна́, не́жн/о, -ы 1. प्यारा, स्नेहमय, मृदु; не́жный взгляд प्यारी (स्नेहमय) दृष्टि; не́жная мать प्यारी (स्नेहमय) माँ; не́жная улы́бка प्यारी (मृदु) मुसकान 2. कोमल, नरम, मुलायम, नाजुक; не́жная ко́жа कोमल (नाजुक) चमड़ी; не́жные ру́ки कोमल हाथ

незави́симо *нареч.* स्वतंत्रतापूर्वक, स्वतंत्रता से, स्वतंत्र रूप से; вести́ себя́ незави́симо स्वतंत्रतापूर्वक (स्वतंत्र रूप से) व्यवहार करना ◇ незави́симо от чего́-нибудь जो भी हो, किसी बात का लिहाज़ किये बिना; незави́симо от пого́ды мы пойдём гуля́ть जो भी मौसम हो (मौसम की परवाह न करके) हम घूमने जाएँगे।

незави́симост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) स्वतंत्रता, स्वाधीनता, आज़ादी; полити́ческая незави́симость राजनीतिक स्वतंत्रता (स्वाधीनता); по́лная незави́симость पूर्ण स्वतंत्रता; боро́ться за свобо́ду и незави́симость आज़ादी और स्वाधीनता के लिए लड़ना; получи́ть незави́симость स्वतंत्रता प्राप्त कर लेना; предоста́вить незави́симость स्वतंत्रता देना

незави́сим/ый, -ая, -ое, -ые स्वतंत्र, स्वाधीन, आज़ाद; незави́симые взгля́ды स्वतंत्र विचार; незави́симые стра́ны स्वतंत्र देश; незави́симый челове́к स्वतंत्र व्यक्ति

незнако́м/ый, -ая, -ое, -ые 1. अपरिचित, अज्ञात, अनजाना, नामालूम; незнако́мая же́нщина अपरिचित (अज्ञात) स्त्री; мы с ним незнако́мы उससे हमारा परिचय नहीं है, उससे हम अपरिचित हैं, उससे हम परिचित नहीं हैं।; э́тот челове́к мне незнако́м इस आदमी से मेरा परिचय नहीं है, यह व्यक्ति मेरे लिए अपरिचित है। 2. अपरिचित; незнако́мый го́род अपरिचित नगर; незнако́мая мело́дия अपरिचित धुन; незнако́мые места́ अपरिचित स्थान; мне незнако́мы кни́ги э́того а́втора इस लेखक की पुस्तकों से मैं परिचित नहीं हूँ।

незначи́тельн/ый, -ая, -ое, -ые; незначи́телен, незначи́тельн/а, -о, -ы छोटा, ज़रा-सा, थोड़ा, कम; незначи́тельное расстоя́ние छोटी (थोड़ी, कम) दूरी; незначи́тельная су́мма де́нег छोटी (थोड़ी, कम) रक़म

неизве́стно *в знач. сказ.* पता (मालूम) नहीं [है]; мне неизве́стно, куда́ он уе́хал मुझे पता (मालूम) नहीं है वह कहाँ गया है।

неизве́стн/ый, -ая, -ое, -ые; неизве́ст/ен, -на, -но, -ны अज्ञात, अनजाना, नामालूम; अपरिचित; неизве́стный а́втор अज्ञात लेखक; неизве́стный о́стров अज्ञात द्वीप; по неизве́стной причи́не अज्ञात कारण से

ней *см.* она́

нейтралите́т, -а *м* (*мн. нет*) तटस्थता; нару́шить нейтралите́т तटस्थता भंग करना (कर देना); соблюда́ть нейтралите́т तटस्थता रखना (वरतना)

нейтра́льн/ый, -ая, -ое, -ые तटस्थ, तटस्थतापूर्ण; нейтра́льные госуда́рства तटस्थ राष्ट्र; нейтра́льная страна́ तटस्थ देश

не́когда *нареч., в знач. сказ.* समय (वक़्त) नहीं [है], अवकाश (फ़ुरसत) नहीं [है]; не́когда написа́ть письмо́ चिट्ठी लिखने का समय नहीं है।; сего́дня мне не́когда आज मेरे पास समय (वक़्त) नहीं है।

не́котор/ый, -ая, -ое, -ые *мест.* 1. (*мн. нет*) कुछ; до не́которой сте́пени कुछ हद तक; маши́на останови́лась на не́котором расстоя́нии от нас गाड़ी हमसे कुछ दूरी पर रुक गयी।; прошло́ не́которое вре́мя कुछ समय बीत गया। 2. (*тк. мн.*) कुछ; не́которые из друзе́й уе́хали कुछ मित्र चले गये।; не́которые студе́нты уже́ сда́ли экза́мены कुछ विद्यार्थी परीक्षाएँ दे चुके हैं।; в не́которых дома́х горе́л свет कुछ घरों में रोशनी [जल रही] थी। 3. *в знач. сущ.* **не́котор/ые**, -ых *мн.* कुछ [लोग]; все слу́шали без интере́са, не́которые смея́лись सभी बिना दिलचस्पी के सुन रहे थे, कुछ हँस रहे थे।

некраси́в/ый, -ая, -ое, -ые कुरूप, बदसूरत, भद्दा; некраси́вое зда́ние भद्दी इमारत; некраси́вое лицо́ कुरूप चेहरा; некраси́вый челове́к बदसूरत आदमी

не́куда *нареч., с неопр.*: не́куда пове́сить пальто́ कोट टाँगने को कहीं स्थान नहीं।; не́куда положи́ть кни́ги किताबें रखने की कोई जगह नहीं।; мне не́куда пойти́ ве́чером मुझे शाम को कहीं जाना नहीं है।

нельзя́ *нареч., в знач. сказ.* (*обычно с неопр.*) 1. मना है, इजाज़त (अनुमति) नहीं है; здесь нельзя́ шуме́ть यहाँ शोर-गुल करना मना है।; тебе́ нельзя́ мно́го чита́ть तुम्हें बहुत पढ़ना मना है, तुम्हें बहुत पढ़ने की इजाज़त नहीं है। 2. असंभव (नामुमकिन) है; нельзя́ жить без воды́ पानी के बिना जीना असंभव है।; нельзя́ рабо́тать без о́тдыха बिना विश्राम के काम करना असंभव है।; э́ту зада́чу реши́ть нельзя́ यह प्रश्न हल नहीं किया जा सकता है, यह प्रश्न हल करना असंभव है।

нём *см.* он, оно́

неме́дленно *нареч.* तुरंत, तत्काल, फ़ौरन; неме́дленно прие́хать तुरंत (तत्काल, फ़ौरन) आना (आ जाना); неме́дленно пошли́те телегра́мму फ़ौरन तार भेज दीजिये।; сообщи́те неме́дленно ваш но́вый а́дрес फ़ौरन अपना नया पता बता दीजिये।

немно́го *нареч.* 1. *кого-чего* (*тж. в знач. сказ.*) थोड़ा, कुछ, ज़रा, कम; ещё немно́го थोड़ा और; совсе́м немно́го थोड़ा-सा; вы́пить немно́го воды́ थोड़ा (कुछ) पानी पीना (पी लेना); сне́гу в э́том году́ бы́ло немно́го इस साल कम बर्फ़ पड़ी थी।; у нас оста́лось немно́го вре́мени हमारे पास थोड़ा (कम) समय रह गया है। 2. थोड़ा, कुछ, ज़रा; немно́го отдохну́ть थोड़ा (कुछ, ज़रा) आराम करना; немно́го почита́ть пе́ред сном सोने से पहले थोड़ा (ज़रा) पढ़ना 3. थोड़ा, कुछ, ज़रा; им ста́ло немно́го стра́шно उन्हें कुछ

(जरा) डर लगा। ; он немнóго устáл वह थोड़ा (कुछ, जरा) थक गया। ; онá былá немнóго бледнá उसका चेहरा कुछ पीला था।

ненави́/деть, -жу, -дишь, -дят *несов., кого-что* घृणा (नफ़रत) करना ; ненави́деть врагá शत्रु से घृणा करना, दुश्मन से नफ़रत करना

нéнавист/ь, -и *ж (мн. нет)* घृणा, नफ़रत ; нéнависть к врагý शत्रु से घृणा, दुश्मन से नफ़रत ; вызывáть нéнависть घृणा (नफ़रत) पैदा करना; испы́тывать нéнависть घृणा अनुभव करना, नफ़रत महसूस करना

необходи́мо *в знач. сказ. (часто кому-чему), с неопр.* आवश्यक (ज़रूरी) है, आवश्यकता (ज़रूरत) है ; चाहिये ; вам необходи́мо отдохнýть आपको आराम करना चाहिये, आपके लिए आराम करना आवश्यक है। ; э́ту рабóту необходи́мо передéлать यह काम फिर से (दोबारा) किया जाना चाहिये।

необходи́мост/ь, -и *ж (мн. нет)* आवश्यकता, ज़रूरत ; необходи́мость óтдыха आराम करने की आवश्यकता ; предмéты пéрвой необходи́мости तात्कालिक (दैनिक) आवश्यकता की वस्तुएँ (चीज़ें) ; в слýчае необходи́мости आवश्यकता (ज़रूरत) पड़ने पर ; по мéре необходи́мости आवश्यकतानुसार ; дéлать что́-нибудь по необходи́мости आवश्यकता से कोई काम करना ; в э́том нет необходи́мости इसकी आवश्यकता (ज़रूरत) नहीं [है]।

необходи́м/ый, -ая, -ое, -ые आवश्यक, ज़रूरी ; взять в библиотéке необходи́мую кни́гу पुस्तकालय से आवश्यक पुस्तक लेना (ले लेना) ; емý необходи́м óтдых उसके लिए विश्राम आवश्यक है, उसे विश्राम चाहिये। ; э́та кни́га необходи́ма мне для рабóты मुझे यह किताब काम के लिए ज़रूरी है।

необыкновéнн/ый, -ая, -ое, -ые असाधारण, असामान्य, ग़ैरमामूली ; विचित्र, अजीब ; необыкновéнная тишинá असाधारण सन्नाटा ; жéнщина необыкновéнной красоты́ अद्भुत सुंदरता की महिला

необы́чн/ый, -ая, -ое, -ые; необы́ч/ен, -на, -но, -ны असाधारण, असामान्य, ग़ैरमामूली ; विचित्र, अजीब ; необы́чный постýпок असामान्य व्यवहार, ग़ैरमामूली हरकत ; он вернýлся домóй в необы́чное врéмя वह ग़ैरमामूली वक़्त पर घर लौटा।

неожи́данно *нареч.* अचानक, अकस्मात् ; отéц приéхал неожи́данно बाप अचानक आये।

неожи́данн/ый, -ая, -ое, -ые आकस्मिक, अचानक, अप्रत्याशित ; неожи́данная встрéча आकस्मिक भेंट ; неожи́данное извéстие अप्रत्याशित समाचार ; неожи́данный приéзд अचानक आगमन

неопределённ/ый, -ая, -ое, -ые अनिश्चित, अनिश्चयात्मक, संदिग्ध ; человéк неопределённого вóзраста अनिश्चित आयु का आदमी ; идти́ в неопределённом направлéнии अनिश्चित दिशा में जाना ; расстáться на неопределённое врéмя अनिश्चित समय के लिए विदा हो जाना ◇ неопределённое местоимéние अनिश्चयवाचक

सर्वनाम ; неопределённая фóрма глагóла क्रिया का सामान्य रूप

неподви́жно *нареч.* अचल, अविचल; стоя́ть неподви́жно अविचल खड़ा होना

неподви́жн/ый, -ая, -ое, -ые; неподви́ж/ен, -на, -но, -ны अचल, अविचल, स्थिर ; неподви́жный предмéт अचल वस्तु; находи́ться в неподви́жном положéнии अविचल (स्थिर) स्थिति में होना (रहना)

непоня́тн/ый, -ая, -ое, -ые; непоня́т/ен, -на, -но, -ны दुर्बोध, अस्पष्ट, अस्फुट, समझ में न आनेवाला ; непоня́тная задáча दुर्बोध (अस्पष्ट) प्रश्न ; непоня́тное слóво दुर्बोध (अस्पष्ट) शब्द ; непоня́тный язы́к दुर्बोध (अस्पष्ट) भाषा

непосрéдственно *нареч.* सीधे, प्रत्यक्ष रूप से ; обрати́ться непосрéдственно к дирéктору सीधे (प्रत्यक्ष रूप से) संचालक को संबोधित करना (कर देना), डाइरेक्टर से सीधा निवेदन करना (कर देना)

непосрéдственн/ый, -ая, -ое, -ые सीधा, प्रत्यक्ष ; непосрéдственный начáльник सीधा मुख्याधिकारी (चीफ़); непосрéдственная причи́на авáрии दुर्घटना का सीधा (प्रत्यक्ष) कारण; имéть непосрéдственное отношéние к чему́-нибудь किसी बात से सीधा संबंध रखना

непрáвд/а, -ы *ж* (*мн. нет*) झूठ, असत्य ; сказáть непрáвду झूठ बोलना

непрáвильно *нареч.* ग़लत, ग़लत ढंग से ; непрáвильно реши́ть задáчу ग़लत ढंग से प्रश्न हल करना (कर देना) ; писáть непрáвильно ग़लत लिखना ; вы поступи́ли непрáвильно आपने ठीक नहीं किया ।

непрáвильн/ый, -ая, -ое, -ые; непрáвилен, непрáвильн/а, -о, -ы ग़लत; непрáвильное воспитáние ग़लत शिक्षा-दीक्षा ; непрáвильные дéйствия ग़लत काररवाइयाँ ; непрáвильный отвéт ग़लत उत्तर

непреры́вно *нареч.* लगातार, निरंतर, बराबर

непреры́вн/ый, -ая, -ое, -ые; непреры́в/ен, -на, -но, -ны **1.** निरंतर, सतत, अविरत ; непреры́вная боль निरंतर दर्द ; непреры́вные разговóры निरंतर बातें (वार्त्तालाप) ; непреры́вный шум निरंतर शोर-ग़ुल **2.** अटूट; непреры́вный ряд домóв घरों की अटूट क़तार

непринуждённо *нареч.* सहज भाव से, बेतकल्लुफ़ी से ; вести́ себя́ непринуждённо सहज भाव (बेतकल्लुफ़ी) से व्यवहार करना

непринуждённ/ый, -ая, -ое, -ые सहज, बेतकल्लुफ़ ; непринуждённая встрéча बेतकल्लुफ़ भेंट ; непринуждённый разговóр सहज (बेतकल्लुफ़) बातचीत

неприя́тно *нареч. и безл. в знач. сказ.*: мне неприя́тно с тобóй разговáривать तुमसे बात करते हुए मुझे घिन होती है । ; э́ти цветы́ пáхнут неприя́тно इन फूलों की गंध अप्रिय है ।

неприя́тност/ь, -и *ж* अप्रिय बात ; अप्रिय घटना ; случи́лась (произошлá) неприя́тность अप्रिय बात हुई ; मुसीबत हुई । ; у негó неприя́тности на рабóте कार्य-स्थल में उसके साथ अप्रिय बातें हुई ।

неприя́тн/ый, -ая, -ое, -ые; неприя́т/ен, -на, -но, -ны अप्रिय, नागवार, नाख़ुशगवार, नापसंद; आपत्तिजनक; неприя́тный за́пах अप्रिय गंध, बदबू; неприя́тное изве́стие अप्रिय समाचार; неприя́тное лицо́ अप्रिय चेहरा; неприя́тный разгово́р अप्रिय बातचीत; आपत्तिजनक बातचीत; произошёл о́чень неприя́тный слу́чай अत्यंत अप्रिय घटना हुई।; э́тот челове́к мне неприя́тен यह आदमी मेरे लिए अप्रिय है।

непромока́ем/ый, -ая, -ое, -ые पानीरोक, जलसह, जलरोधक, वाटरप्रूफ़; непромока́емая о́бувь पानीरोक (वाटरप्रूफ़) जूते; непромока́емый плащ पानीरोक (जलसह, वाटरप्रूफ़) कोट, बरसाती कोट

нерв, не́рва *м* स्नायु, तंत्रिका; удаля́ть нерв из зу́ба दाँत में से स्नायु निकालना

не́рвн/ый, -ая, -ое, -ые **1.** स्नायविक, स्नायु-, तंत्रिका-; не́рвная систе́ма स्नायु-तंत्र, तंत्रिका-प्रणाली **2.** स्नायु-विकार-ग्रस्त; не́рвный ребёнок स्नायु-विकार-ग्रस्त बालक

не́скольк/о, -их *числ.* कई, एकाध, कुछ; не́сколько лет тому́ наза́д कई साल पहले, कई वर्ष हुए; не́сколько раз कई (एकाध) बार; в не́скольких ме́трах от до́ма घर से कई मीटर की दूरी पर; купи́ть не́сколько книг कुछ (एकाध) किताबें ख़रीदना (ख़रीद लेना); рассказа́ть о чём-нибудь в не́скольких слова́х थोड़े शब्दों में किसी बात का वर्णन करना (कर देना); на собра́нии вы́ступило не́сколько челове́к सभा में कई (कुछ) लोगों ने भाषण किये।

несмотря́ на *предлог с вин.* के बावजूद, होने पर भी; несмотря́ на дождь мы пошли́ гуля́ть बारिश के बावजूद (होने पर भी) हम घूमने गये।

несоверше́нн/ый, -ая, -ое, -ые: несоверше́нный вид [глаго́ла] अपूर्ण पक्ष, अपूर्णतावाची पक्ष

несправедли́во *нареч.* अन्यायपूर्वक, अन्याय (बेइंसाफ़ी) से; несправедли́во обвини́ть кого́-нибудь किसी पर अन्यायपूर्ण आरोप लगाना (लगा देना)

несправедли́вост/ь, -и *ж* अन्याय, बेइंसाफ़ी; боро́ться с несправедли́востью अन्याय से लड़ना

несправедли́в/ый, -ая, -ое, -ые अन्यायी, अन्यायपूर्ण, बेइंसाफ़; несправедли́вое реше́ние अन्यायपूर्ण निर्णय; несправедли́вый челове́к अन्यायी (बेइंसाफ़) आदमी

нес/ти́, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* нёс, несл/а́, -о́, -и́) *несов.* **1.** *кого-что* **1.** ले (लिये) जाना, ढोना; нести́ на спине́ мешо́к पीठ पर बोरा ढोना; нести́ ребёнка на рука́х बच्चे को गोद में लिये जाना; нести́ чемода́н सूटकेस ले (लिये) जाना **2.** *что* लाना, पहुँचाना; нести́ ра́дость ख़ुशी लाना; война́ несёт лю́дям го́ре и страда́ния युद्ध लोगों को दुःख और कष्ट ला (पहुँचा) रहा है। ◇ нести́ отве́тственность за что́-нибудь किसी बात का उत्तरदायित्व निभाना, किसी बात की ज़िम्मेदारी लेना

несча́стн/ый, -ая, -ое, -ые; несча́ст/ен, -на, -но, -ны **1.** अभागा, अभाग्यपूर्ण, बदक़िस्मत; несча́стная мать अभागी माँ; несча́стный челове́к

अभागा आदमी 2.: несча́стный слу́чай दुर्घटना, वारदात

несча́сть/е, -я *с* अभाग्य, दुर्भाग्य, वदक़िस्मती; विपत्ति, मुसीवत; दुर्घटना; в их семье́ произошло́ большо́е несча́стье उनके परिवार में वड़ी विपत्ति (मुसीवत) हुई।; с ним случи́лось несча́стье उसके साथ दुर्घटना हुई। ◇ к несча́стью दुर्भाग्य (वदक़िस्मती) से, दुर्भाग्यवश

нет 1. *частица* नहीं, जी नहीं; ещё нет अभी तक नहीं; совсе́м нет विलकुल नहीं; вы гото́вы и́ли нет? आप तैयार हैं या नहीं?; он чита́л э́ту кни́гу? — Нет, не чита́л उसने यह किताव पढ़ी थी? — नहीं, नहीं पढ़ी थी।; они́ пойду́т в теа́тр за́втра? — Нет, послеза́втра वे कल थियेटर जाएँगे? — कल नहीं, परसों।; ты хо́чешь ча́ю? — Нет तुम चाय चाहते हो? — नहीं। 2. *безл. в знач. сказ., кого-чего* नहीं है; отца́ нет до́ма वाप घर पर नहीं हैं।; у меня́ нет э́той кни́ги मेरे पास यह किताव नहीं है।; у него́ нет свобо́дного вре́мени उसके पास फ़ुरसत (ख़ाली वक़्त) नहीं है।

неуда́ч/а, -и *ж* असफलता, विफलता; терпе́ть неуда́чу असफल (विफल) होना

неудо́бно 1. *нареч.* (*часто безл. в знач. сказ., с неопр.*) असुविधापूर्वक, असुविधा से; за э́тим столо́м неудо́бно писа́ть इस मेज़ पर लिखने में असुविधा होती है, इस मेज़ पर लिखना तकलीफ़देह है।; мне неудо́бно здесь стоя́ть मुझे यहाँ खड़ा होने में असुविधा [हो रही] है, मेरे लिए यहाँ खड़ा होना तकलीफ़देह है।; ты сиди́шь о́чень неудо́бно तुम वड़ी असुविधा से वैठे हो। 2. *безл. в знач. сказ., кому:* ему́ неудо́бно беспоко́ить вас वह आपको परेशान करने में हिचकता (संकोच करता) है, आपको परेशान करने में उसे संकोच होता है, आपको परेशान करने से उसे हिचक होती है।; мне неудо́бно, что я забы́л о ва́шей про́сьбе मुझे शर्म है कि मैं आपकी प्रार्थना के वारे में भूल गया।

неудо́бн/ый, -ая, -ое, -ые; неудо́б/ен, -на, -но, -ны 1. असुविधाजनक, वेआराम; неудо́бное кре́сло असुविधाजनक आराम-कुरसी 2. तकलीफ़देह, कष्टकर; попа́сть в неудо́бное положе́ние वेढंगी स्थिति में पड़ना

неуже́ли *частица* क्या; неуже́ли? सचमुच?; неуже́ли вы не чита́ли э́того рома́на? क्या आपने इस उपन्यास को नहीं पढ़ा?; неуже́ли он согласи́лся? क्या वह राजी हो गया?

нефть, не́фти *ж* (*мн. нет*) [मिट्टी का] तेल; добыва́ть нефть तेल निकालना; получа́ть из не́фти бензи́н तेल से पेट्रोल प्राप्त करना

нечáянно *нареч.* अनजाने, अनजान में; я э́то сде́лал нечáянно मैंने यह अनजाने किया।

не́чего (*род.*), *дат.* не́чему, *твор.* не́чем, *предл.* не́ о чем *мест., с неопр.* कुछ नहीं [है]; ей не́чего рассказа́ть उसे वताने को कुछ नहीं है।; им не́чему ра́доваться उसे ख़ुशियाँ मनाने का कोई कारण नहीं है।; мне не́чего де́лать मुझे करने को कुछ नहीं है, मुझे कोई काम नहीं है।;

нам не́ о чем говори́ть हमें बात करने को कुछ नहीं है।

ни 1. *частица* एक भी नहीं; в ко́мнате нет ни одно́й карти́ны कमरे में एक भी चित्र नहीं है।; он не сказа́л ни сло́ва उसने एक शब्द भी (एक भी शब्द) नहीं कहा।; я ни ра́зу не́ был на ю́ге मैं एक बार भी दक्षिण नहीं गया था। 2. *союз* न ... न; не ви́дно ни луны́, ни звёзд न तारे दिखाई देते हैं न चांद।; нет ни карандаша́, ни ру́чки न पेंसिल है न क़लम।; ребёнок ещё не уме́ет ни чита́ть, ни писа́ть बच्चा अभी न पढ़ना जानता है न लिखना।

нигде́ *нареч.* कहीं नहीं; нигде́ нет таки́х высо́ких дере́вьев, как в э́том па́рке कहीं इतने ऊँचे पेड़ नहीं हैं जितने इस पार्क में हैं, जितने ऊँचे पेड़ इस पार्क में हैं कहीं नहीं हैं।; он нигде́ не мог найти́ свои́ очки́ उसे अपनी ऐनक कहीं नहीं मिल सकती थी।

ни́же *см.* ни́зкий *и* ни́зко

ни́жн/ий, -яя, -ее, -ие 1. निचला, नीचे का; ни́жняя по́лка निचला (नीचे का) तख़्ता; ни́жний эта́ж निचली (नीचे की) मंज़िल 2. अंदर का; ни́жнее бельё अंदर के कपड़े; ни́жняя руба́шка अंदर की क़मीज़

ни́зк/ий, -ая, -ое, -ие; ни́зок, низка́, ни́зк/о, -и (*сравн. ст.* ни́же) 1. नीचा; ни́зкое де́рево नीचा पेड़; *ни́зкий дом* नीचा घर; ни́зкий рост छोटा क़द 2. नीचा, निम्न; कम; ни́зкая температу́ра निम्न तापमान; ни́зкая цена́ सस्ता (हलका) दाम; по ни́зкой цене́ कम मूल्य (दाम) पर 3. नीचा; बुरा, घटिया; ни́зкое ка́чество घटिया क्वालिटी; ни́зкая оце́нка नीचा मूल्यांकन

ни́зко *нареч.* (*сравн. ст.* ни́же) (*где?*) नीचे; के नीचे; пове́сь карти́ну ни́же चित्र को नीचे टाँग दो।; самолёт лети́т ни́зко над землёй विमान ज़मीन के ऊपर नीचा उड़ रहा है।

ника́к *нареч.* किसी प्रकार (तरह) [भी] नहीं; он ника́к не мог реши́ть зада́чу वह किसी तरह सवाल नहीं हल कर सकता था।

никак/о́й, -а́я, -о́е, -и́е *мест.* कोई भी नहीं (न); не испы́тывать нико́й ра́дости कोई भी आनंद अनुभव नहीं (न) करना; здесь нет никаки́х книг यहाँ कोई भी किताब नहीं है।

никогда́ *нареч.* कभी नहीं; мы никогда́ не уви́димся हम कभी नहीं मिलेंगे।; он никогда́ не обма́нывает वह कभी धोखा नहीं देता।

никто́, никого́, никому́, никого́, нике́м, ни о ко́м *мест.* कोई नहीं; никто́ не опозда́л कोई देर में (से) नहीं आया, किसीने देर नहीं की।; в ко́мнате никого́ нет कमरे में कोई नहीं है।; он никому́ не рассказа́л об э́том उसने इस बारे में किसीको नहीं बताया।; ты ни о ко́м не забо́тишься तुम किसीकी चिंता नहीं करते।; я никого́ не ви́дел मैंने किसीको देखा नहीं।

никуда́ *нареч.* कहीं नहीं; сего́дня я никуда́ не пойду́ आज मैं कहीं नहीं जाऊँगा।

ни́ми *см.* они́

ни́тк/а, -и *ж* (*мн.* ни́т/ки, -ок,

-кам) तागा, धागा; то́лстая ни́тка मोटा तागा (धागा); то́нкая ни́тка पतला तागा (धागा); шёлковая ни́тка रेशमी तागा (धागा); иго́лка с ни́ткой तागा लगी सूई; шить чёрными ни́тками काले तागे (धागे) से सीना

нить, ни́ти *ж* तागा, धागा; то́нкая нить पतला तागा (धागा)

них *см.* они́

ничего́ 1. *нареч.* ठीक ही है; как вы живёте?—Ничего́ आप कैसे हैं?—ठीक ही हूँ, आपका हाल क्या है?—ठीक ही है।; как ты себя́ чу́вствуешь?—Ничего́ तुम्हारी तबीयत कैसी है?—ठीक ही है। 2. *в знач. сказ.* कुछ नहीं, कोई बात नहीं; я вас толкну́л, извини́те, пожа́луйста!—Ничего́ मैंने आपको धक्का दिया, कृपया, माफ़ कीजिये!—कोई बात नहीं। ◇ ничего́ подо́бного ऐसी कोई बात नहीं।

ничто́, ничего́, ничему́, ничто́, ниче́м, ни о чём *мест.* कुछ नहीं, कोई बात नहीं; ничто́ его́ не интересу́ет वह किसी बात (चीज़) में दिलचस्पी नहीं लेता, उसे किसी बात (चीज़) में दिलचस्पी नहीं है।; ничего́ не случи́лось कुछ नहीं हुआ।; в кни́ге нет ничего́ но́вого किताब में कोई नई बात नहीं है।; вы ничему́ не ве́рите आप किसी बात को नहीं मानते, आप किसी बात का विश्वास नहीं करते।; ты ниче́м не интересу́ешься तुम किसी बात (चीज़) में दिलचस्पी नहीं लेते हो।; я ни о чём вас не спра́шиваю मैं आपसे कुछ नहीं पूछता [हूँ], मैं आपसे किसी बात के बारे में नहीं पूछता [हूँ]।

нищет/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) दरिद्रता, निर्धनता; ग़रीबी; боро́ться с нището́й दरिद्रता (ग़रीबी) से लड़ना (जूझना); жить в нищете́ दरिद्रता (ग़रीबी) में रहना

но *союз* पर, परन्तु, किन्तु, लेकिन, मगर; мы пойдём в кино́, но не сего́дня हम सिनेमा जायेंगे लेकिन आज नहीं।; он мно́го рабо́тал, но не уста́л वह बहुत काम करता रहा पर थका नहीं है।; ребёнок здоро́в, но бле́ден बच्चा स्वस्थ है परन्तु उसका चेहरा पीला है।

нови́нк/а, -и *ж* (*мн.* нови́н/ки, -ок, -кам): нови́нки литерату́ры नव-प्रकाशित पुस्तकें

новогу́дн/ий, -яя, -ее, -ие नव-वर्ष-; новогу́дняя ёлка नव-वर्ष-वृक्ष; новогу́дняя ночь नव-वर्ष की रात; новогу́дние поздравле́ния नव-वर्ष की बधाइयाँ; новогу́дняя телегра́мма नव-वर्ष का तार

новосе́ль/е, -я *с*: устра́ивать новосе́лье गृह-प्रवेश मनाना

новостро́йк/а, -и *ж* (*мн.* новостро́/йки, -ек, -йкам) नव-निर्मित घर (इमारत); райо́н новостро́ек नव-निर्माण-क्षेत्र

но́вост/ь, -и *ж* (*мн.* но́вости, новосте́й) 1. समाचार, ख़बर; прия́тная но́вость शुभ-समाचार, ख़ुशख़बरी; сообщи́ть интере́сную но́вость दिलचस्प ख़बर बताना (बता देना); узна́ть после́дние но́вости ताज़ी (नई) ख़बरें जानना (जान लेना), नये (नवीनतम) समाचार जानना (जान लेना) 2. नयी चीज़ (बात), नवीनता; но́вости нау́ки и те́хники

विज्ञान और तकनीक की नवीनताएँ, विज्ञान और तकनीक के नये समाचार

но́в/ый, -ая, -ое, -ые; нов, -а́, но́в/о, -ы 1. नया ; но́вый дом नया घर ; но́вое пла́тье नया फ़्राक ; ту́фли ещё совсе́м но́вые जूते बिलकुल नये हैं । 2. नया , नवीन , नव- ; но́вые ме́тоды рабо́ты काम करने के नये तरीक़े ; но́вое ору́жие नया अस्त्र ; автомоби́ль но́вой ма́рки नयी क़िस्म की गाड़ी 3. (*тк. полн. ф.*) नया ; но́вый а́дрес नया पता ; но́вый дире́ктор नया डाइरेक्टर ; жить на но́вом ме́сте नयी जगह पर रहना 4. (*тк. полн. ф.*) नया , नवीन , नव- ; आधुनिक ; но́вое вре́мя नया ज़माना , आधुनिक काल ; но́вая мо́да नया फ़ैशन

ног/а́, -и́, *вин.* но́гу *ж* (*мн.* но́ги, ног, нога́м) टाँग ; पाँव , पैर ; пра́вая нога́ दायीं टाँग ; встать на́ ноги [अपने] पैरों पर खड़ा हो जाना ; ра́нить ле́вую но́гу बायीं टाँग को घायल करना (कर देना) ◇ со всех но́г सिर पर पाँव रखकर ; убега́ть со всех но́г सिर पर पाँव रखकर भागना

но́г/оть, -тя *м* (*мн.* но́гти, ногте́й) नाख़ून; дли́нные но́гти लंबे नाख़ून ; стричь но́гти नाख़ून काटना (तराशना)

нож, -а́ *м* छुरी , चाक़ू ; о́стрый нож तेज़ छुरी ; отре́зать ножо́м кусо́к хле́ба छुरी से डबल-रोटी का टुकड़ा काटना (काट देना, काट लेना) ; положи́ть на стол ножи́, ло́жки и ви́лки मेज़ पर छुरियाँ, चम्मच और काँटे रखना (रख देना)

но́жк/а, -и *ж* (*мн.* но́ж/ки, -ек, -кам) 1. टाँग ; पाँव , पैर ; де́тская но́жка बचकानी (बच्चे की) टाँग ; बचकाना पाँव (पैर) 2. पाया , पाँव ; но́жка кре́сла आराम-कुरसी का पाया; стол на трёх но́жках तिपाई-मेज़

но́жницы, но́жниц *мн.* कैंची , कतरनी ; стричь во́лосы но́жницами कैंची से बाल काटना

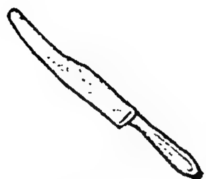
нол/ь, -я́ *м* शून्य , सिफ़र , ज़ीरो ; температу́ра во́здуха ноль гра́дусов वायु का तापमान ज़ीरो डिगरी है। ; результа́т ма́тча ноль-два (0 : 2) मैच का नतीजा ज़ीरो-दो (० : २) है।

но́мер, -а *м* (*мн.* номер/а́, -о́в) 1. नंबर ; но́мер до́ма घर का नंबर ; но́мер телефо́на टेलीफ़ोन-नंबर ; авто́бус но́мер два बस नंबर दो ; кварти́ра но́мер де́сять (№ 10) फ़्लैट नंबर दस (१०) 2. अंक , नंबर ; после́дний но́мер газе́ты समाचार-पत्र का ताज़ा अंक ; получи́ть октя́брьский но́мер журна́ла पत्रिका का अक्तूबर-अंक प्राप्त करना (कर लेना) 3. कमरा , रूम ; зака́зывать но́мер в гости́нице होटल में कमरा बुक (रिज़र्व) करना (कराना) ; ваш но́мер на четвёртом этаже́ आपका कमरा चौथी मंज़िल पर है। ; вот ключ от ва́шего но́мера लीजिये, यह आपके कमरे की चाबी है। 4. आइटम , टर्न ; лу́чший но́мер програ́ммы कार्यक्रम का बेहतर आइटम (टर्न) ; цирковы́е номера́ सर्कस-टर्न

но́рм/а, -ы *ж* 1. राशन ; выдава́ть что́-нибудь по но́рме कोई चीज़ राशन से देना 2. कोटा ; дневна́я но́рма


но́жницы


нога́


нож

दैनिक (दिन का) कोटा ; выполнить нóрму на 120 процéнтов काम का १२० प्रतिशत कोटा पूरा करना (कर देना, कर लेना) 3. नियम ; нóрмы литератýрного произношéния साहित्यिक उच्चारण के नियम ; нарушáть нóрмы поведéния आचरण के नियमों का उल्लंघन करना

нормáльно *нареч.* सामान्य ढंग से, साधारण (सामान्य) रूप से ; нормáльно развивáться सामान्य ढंग (साधारण रूप) से विकसित होना

нормáльн/ый, -ая, -ое, -ые; нормá-лен, нормáльн/а, -о, -ы साधारण, सामान्य, मामूली ; нормáльные отношéния सामान्य संबंध ; нормáльное развитие ребёнка बच्चे का साधारण (सामान्य) विकास ; нормáльная температýра साधारण (सामान्य) तापमान ; нормáльные услóвия трудá श्रम की साधारण परिस्थितियाँ ; создавáть нормáльную обстанóвку साधारण स्थिति स्थापित (क़ायम) करना

нос, нóса, *предл.* о нóсе, на носý *м* (*мн.* нос/ы́, -óв) 1. नाक ; мáленький нос छोटी नाक 2. गलही, माथा ; сидéть на носý лóдки नाव की गलही पर बैठना

носи́льщик, -а *м* क़ुली, हम्माल ; отдáть вéщи носи́льщику क़ुली को सामान देना

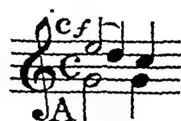
носи́ть, ношý, нóс/ишь, -ят *несов.* 1. *кого-что* ले जाना, ढोना ; носи́ть дровá в сарáй कोठे में लकड़ी ले जाना ; носи́ть ребёнка по кóмнате बच्चे को गोद में लिये कमरे में [इधर-उधर] टहलना 2. *что* पहनना ; носи́ть кольцó अँगूठी पहनना ; носи́ть дли́нное пальтó नीचा कोट पहनना ; носи́ть корóткое плáтье ऊँचा फ़्राक पहनना ; он нóсит очки́ वह ऐनक लगाता है ; онá нóсит мóдные тýфли वह फ़ैशनदार जूतियाँ पहनती है । 3. धारण करना ; носи́ть фами́лию мýжа पति का कुल-नाम धारण करना ; ýлица нóсит и́мя извéстного учёного सड़क का नाम प्रसिद्ध वैज्ञानिक के नाम पर पड़ा है ।

носк/и́, -óв *мн.* (*ед.* нос/óк, -кá *м*) मोज़े, जुर्राबें ; мужски́е носки́ मर्दाना मोज़े ; простые носки́ सूती मोज़े ; шерстяны́е носки́ ऊनी मोज़े ; надéть носки́ मोज़े पहनना (पहन लेना) ; снять носки́ मोज़े उतारना (उतार देना)


носки́

носов/óй, -áя, -óе, -ы́е: носовóй платóк रूमाल

нóт/а I, -ы *ж* 1. स्वर 2. (*тк. мн.*) स्वर-लिपि, स्वर-लेख ; игрáть по нóтам स्वर-लिपि को देखकर बजाना, स्वर-लेख के अनुसार बजाना ; петь по нóтам स्वर-लिपि को देखकर गाना, स्वर-लेख के अनुसार गाना ; на роя́ле лежáли нóты प्यानो पर स्वर-लेख पड़ा हुआ था ।



нóты

нóт/а II, -ы *ж* पत्र, नोट ; нóта протéста विरोध-पत्र ; нóта Совéтского прави́тельства सोवियत सरकार का पत्र (नोट) ; вручи́ть нóту पत्र देना ; послáть нóту पत्र (नोट) भेजना (भेज देना)


нос

ноч/евáть, -ýю, -ýешь, -ýют *несов.* रात बिताना (काटना) ; ночевáть в гости́нице होटल में रात बिताना (काटना) ; ночевáть в палáтке ख़ेमे में रात बिताना (काटना)

ночн/óй, -áя, -óе, -ы́е 1. रात

(रात्रि) का, रात्रि-; ночно́е вре́мя रात का समय; ночна́я тишина́ रात का सन्नाटा 2.: ночна́я руба́шка रात को पहनने की क़मीज़ 3. रात का; ночно́й по́езд रात की रेल-गाड़ी; ночна́я прогу́лка रात का सैर-सपाटा; рабо́тать в ночну́ю сме́ну रात की पाली में काम करना

ночь, но́чи *ж* (*мн.* но́чи, ноче́й) रात, रात्रि; лу́нная ночь चाँदनी रात; тёмная ночь अँधेरी रात; рабо́тать с утра́ до́ ночи सुवह से रात तक काम करना ◇ споко́йной но́чи! शुभ रात्रि!

но́чью *нареч.* रात को (में); но́чью больно́й пло́хо спал रात में रोगी की नींद ख़राव (उखड़ी) थी।; по́езд ухо́дит но́чью रेल-गाड़ी रात को छूट रही है।

ноя́брь, ноября́ *м* नवंबर; он роди́лся в ноябре́ वह नवंबर में जन्मा, उसका जन्म नवंबर में हुआ।; Седьмо́е ноября́ — пра́здник Вели́кой Октя́брьской социалисти́ческой револю́ции सातवीं नवंबर — महान् अक्तूवर समाजवादी क्रांति का पर्व है।

ноя́брьск/ий, -ая, -ое, -ие नवंबर का, नवंबर-

нра́в/иться, -люсь, -ишься, -ятся *несов.*; **понра́в/иться, -люсь, -ишься, -ятся** *сов.*; *кому* पसंद आना (होना), अच्छा लगना; вам нра́вятся э́ти духи́? आपको यह इत्र पसंद (अच्छा लगता) है?; ей не нра́вилась э́та вещь यह चीज़ उसे पसंद नहीं थी।; ему́ нра́вится гуля́ть здесь उसे यहाँ सैर-सपाटा करना पसंद है।; как вам понра́вился после́дний но́мер журна́ла? पत्रिका का नया अंक आपको कैसे लगा?; карти́на понра́вилась пу́блике चित्र जनता (दर्शकगण) को पसंद आया (अच्छा लगा)।; мне о́чень нра́вится э́та де́вушка यह लड़की मुझे बहुत पसंद आती है, मुझे यह लड़की अच्छी लगती है, यह लड़की मुझे बहुत पसंद है।; я не ду́маю, что э́тот фильм тебе́ понра́вится मैं नहीं समझता कि यह फ़िल्म तुमको पसंद आयेगी।

нужд/а́, -ы́ *ж* (*мн.* ну́жды, нужд) 1. (*мн. нет*) दरिद्रता, ग़रीबी; боро́ться с нуждо́й दरिद्रता (ग़रीबी) से लड़ना (जूझना); жить в нужде́ दरिद्रता (ग़रीबी) में रहना; испы́тывать нужду́ दरिद्रता (ग़रीबी) भोगना 2. आवश्यकता, ज़रूरत; ну́жды трудя́щихся मेहनतकशों की आवश्यकताएँ (ज़रूरतें); в э́том нет нужды́ इसकी आवश्यकता (ज़रूरत) नहीं [है]।

нужда́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* 1. ज़रूरतमंद (मुहताज) होना, दरिद्रता (ग़रीबी) में रहना; в де́тстве он о́чень нужда́лся बचपन में वह बहुत मुहताज था, बचपन में वह कौड़ी-कौड़ी को मुहताज था। 2. *в ком-чём* आवश्यकता (ज़रूरत) होना, मुहताज होना; нужда́ться в о́тдыхе विश्राम की आवश्यकता होना; нужда́ться в по́мощи मदद का मुहताज होना, सहायता की आवश्यकता होना

ну́жно *безл. в знач. сказ.* (*часто кому-чему*), *с неопр.* चाहिये; бо́льше, чем ну́жно ज़रूरत से ज़्यादा; ну́жно быть внима́тельнее अधिक (ज़्यादा) सावधान होना चाहिये।;

ему́ ну́жно два́дцать рубле́й उसे बीस रूबल चाहिये। ; мне ну́жно поговори́ть с ва́ми मुझे तुमसे बात करनी चाहिये। ; э́то письмо́ ну́жно отпра́вить неме́дленно यह चिट्ठी फ़ौरन भेजनी चाहिये।

ну́жн/ый, -ая, -ое, -ые; ну́жен, нужна́, ну́жн/о, -ы *и* нужны́ आवश्यक, ज़रूरी ; взять с собо́й са́мые ну́жные ве́щи अपने साथ सबसे ज़रूरी चीज़ें लेना (ले लेना) ; купи́ть ну́жный уче́бник आवश्यक पाठ्य-पुस्तक ख़रीदना (ख़रीद लेना) ; э́ти кни́ги мне бо́льше не нужны́ मुझे इन किताबों की और ज़रूरत नहीं है।

нул/ь, -я́ *м см.* ноль

ню́ха/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **поню́ха/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* सूँघना (सूँघ लेना) ; ню́хать цвето́к फूल सूँघना

О

о *и* **об** (*перед словами, которые начинаются с гласных звуков или с некоторых согласных:* об отце́, об лёд, о́б руку *и* обо мне, обо что́-нибудь *и т. д.*) *предлог* 1. *с предл.* के बारे में ; पर ; का ; кни́га о войне́ युद्ध पर पुस्तक ; ле́кция о воспита́нии शिक्षा-दीक्षा पर व्याख्यान ; мечты́ о сла́ве कीर्त्ति के सपने ; говори́ть о про́шлом अतीत के बारे में बोलना ; ду́мать о ро́дине स्वदेश (मातृभूमि) के बारे में सोचना ; забо́титься о де́тях बच्चों की चिंता करना ; рассказа́ть обо всём सब-कुछ बताना (बता देना) ; скуча́ть об отце́ बाप के न होने से जी भारी होना, पिता के वियोग से जी भारी होना 2. *с вин.* से ; уда́риться о ка́мень पत्थर से टकराना (टकरा जाना), पत्थर से टक्कर खाना (खा लेना)

о́ба, обо́их *м и с*; **о́бе**, обе́их *ж числ.* दोनों ; о́ба глаза́ दोनों आँखें ; о́ба ма́льчика दोनों लड़के ; о́бе де́вочки दोनों लड़कियाँ ; обе́ими рука́ми दोनों हाथों से ; с обе́их сторо́н दोनों ओर ; я зна́ю их обо́их (обе́их) मैं उन दोनों को जानता हूँ।

обвине́ни/е, -я *с* आरोप, अभियोग, इलज़ाम ; по обвине́нию в наруше́нии обще́ственного поря́дка सामाजिक व्यवस्था भंग करने के आरोप में

обвини́ть *см.* обвиня́ть

обвиня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обвин/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *кого в чём* आरोप (अभियोग, इलज़ाम) लगाना (लगा देना) ; обвини́ть кого́-нибудь в наруше́нии зако́нов किसी पर नियमों के उल्लंघन का आरोप लगाना (लगा देना) ; я его́ ни в чём не обвиня́ю मैं उस पर कोई आरोप नहीं लगाता हूँ।

обду́мать *см.* обду́мывать

обду́мыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обду́ма/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* सोचना, सोचना-विचारना, सोच-विचार करना ; обду́мать план рабо́ты काम करने की योजना पर सोचना (सोच लेना) ; обду́мывать свой отве́т अपने उत्तर पर सोचना (सोच-विचार) करना ; ва́ше предложе́ние на́до обду́мать आपके प्रस्ताव पर सोच लेना चाहिये।

о́бе *см.* о́ба

обе́д, -а *м* 1. दोपहर का खाना, दोपहर (मध्याह्न) का भोजन, लंच, डिनर; обе́д из трёх блюд तीन कोर्सो का दोपहर का खाना, तीन आइटमों (कोर्सों) का लंच; гото́вить обе́д दोपहर का खाना तैयार करना; пригласи́ть на обе́д लंच (डिनर) पर (के लिए) बुलाना (बुला लेना); на обе́д бы́ли щи и котле́ты с карто́фелем दोपहर के खाने में बंद-गोभी का सूप और आलू के साथ कटलेट थे। 2. लंच की छुट्टी; магази́н закры́т на обе́д दुकान लंच की छुट्टी पर बंद है, दुकान में लंच की छुट्टी है।; позвони́те мне по́сле обе́да लंच के बाद मुझे टेलीफ़ोन कर दीजिये।

обе́да/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **пообе́да/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.* दोपहर का खाना खाना, दोपहर का भोजन करना, लंच करना; пообе́дать в столо́вой भोजनालय में दोपहर का खाना खाना (खा लेना); обе́дать до́ма घर पर दोपहर का खाना खाना

обе́денн/ый, -ая, -ое, -ые खाने का; обе́денный стол खाने की मेज़; во вре́мя обе́денного переры́ва लंच की छुट्टी के समय

обезья́н/а, -ы *ж* बंदर, वानर

обе́их *см.* о́бе

оберну́ться *см.* обора́чиваться

обеспе́чени/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. आपूर्ति, सप्लाई, संभरण 2. सुरक्षा, संरक्षण; गारंटी

обеспе́чива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обеспе́ч/ить,** -у, -ишь, -ат *сов.* 1. *кого-что чем* आपूर्ति (सप्लाई) करना (कर देना); обеспе́чить заво́д маши́нами कारख़ाने में मशीनरी की आपूर्ति करना (कर देना); обеспе́чить шко́лу уче́бниками स्कूल में पाठ्य-पुस्तकों की आपूर्ति करना (कर देना), स्कूल को पाठ्य-पुस्तकें सप्लाई करना (कर देना) 2. *что* सुनिश्चित करना (कर देना); सुरक्षा (संरक्षण) देना; गारंटी करना; обеспе́чить выполне́ние пла́на योजना की पूर्ति सुनिश्चित करना (कर देना); обеспе́чить мир во всём ми́ре विश्व-शांति की गारंटी करना (कर देना)

обеща́ни/е, -я *с* वादा, वचन, प्रतिज्ञा; твёрдое обеща́ние कड़ा (पक्का) वादा (वचन), कड़ी (पक्की) प्रतिज्ञा; брать обеща́ние वादा (वचन) लेना; вы́полнить своё обеща́ние अपना वादा (वचन) पूरा करना (कर देना), अपनी प्रतिज्ञा पूरी करना (कर देना); наруша́ть обеща́ние वादा (वचन) तोड़ना (भंग करना); дай обеща́ние, что ты прие́дешь वादा करो (वचन दो) कि तुम आओगे।; он дал обеща́ние придти́ उसने आने का वचन दिया।

обеща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* и *сов.* 1. *с неопр. или союзом* «что» वादा (प्रतिज्ञा करना), वचन देना; он обеща́л верну́ться за́втра उसने कल लौटने का वादा किया।; она́ обеща́ла, что вернётся за́втра उसने वादा किया कि कल लौट आयेगी। 2. *что:* я обеща́л э́ту кни́гу това́рищу मैंने साथी को यह किताब देने का वादा किया।

обзо́р, -а *м* समीक्षा, पर्यवेक्षण, सिंहावलोकन; обзо́р литерату́ры साहित्य का पर्यवेक्षण; междунаро́дный обзо́р

अंतर्राष्ट्रीय समीक्षा (पर्यवेक्षण) ; сде́лать обзо́р печа́ти पत्र-पत्रिकाओं की समीक्षा करना (कर देना)

оби́д/а, -ы *ж* नाराज़गी, रूठन ; ठेस ; अपकार ; запла́кать от оби́ды रूठन से रो पड़ना ; причини́ть кому́-нибудь оби́ду किसीको नाराज़ करना (कर देना), किसीको ठेस पहुँचाना (पहुँचा देना) ; он не забыва́ет оби́д वह अपकारों को नहीं भूलता । ◇ быть в оби́де на кого́-нибудь किसीसे नाराज़ होना, किसी पर रूठना ; я не в оби́де на тебя́ मैं तुमसे नाराज़ नहीं हूँ, मैं तुम से (पर) रूठा नहीं हूँ। ; не дава́ть в оби́ду бра́та भाई को नाराज़ न करने देना, भाई को ठेस न पहुँचाने देना

оби́деть(ся) *см.* обижа́ть(ся)

оби́дно *безл. в знач. сказ.* खेद (अफ़सोस) [की बात] है ; оби́дно, что... खेद (अफ़सोस) [की बात] है कि..., दुःख का विषय है कि... ; ему́ бы́ло оби́дно उसे बुरा लग रहा था।

оби́дн/ый, -ая, -ое, -ые; оби́д/ен, -на, -но, -ны अपकारी, आपत्तिजनक, अपमानजनक ; оби́дное замеча́ние आपत्तिजनक टिप्पणी ; оби́дные слова́ आपत्तिजनक शब्द

обижа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **оби́/деть**, -жу, -дишь -дят *сов.*; *кого* नाराज़ करना (कर देना), रुठाना (रुठा देना) ; оби́деть кого́-нибудь свои́м замеча́нием किसीको अपनी टिप्पणी से नाराज़ करना (कर देना) ; кто тебя́ оби́дел? तुमको किसने नाराज़ किया?, तुमको किसने ठेस पहुँचायी?

обижа́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **оби́/деться**, -жусь, -дишься, -дятся *сов.* (*обычно на кого-что*) बुरा मानना, नाराज़ होना, रूठना ; за что ты на меня́ оби́делся? तुमने किस लिए मेरा बुरा माना?, तुम मुझसे किस लिए नाराज़ हो गये?, तुम मुझ पर किस लिए रूठ गये? ; не обижа́йся на мои́ слова́ मेरी बातों का बुरा न मानो, मेरी बातों से नाराज़ न हो। ; он оби́делся и ушёл वह नाराज़ होकर चला गया।

облада́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *чем* 1.: СССР облада́ет больши́ми запа́сами не́фти सोवियत संघ के पास बड़े तेल-भंडार हैं। 2. रखना ; अधिकारी (हक़दार) होना ; प्राप्त (हासिल) होना ; облада́ть больши́м жи́зненным о́пытом जीवन का बड़ा अनुभव [प्राप्त] होना ; он облада́л больши́м му́жеством उसको बड़ा साहस [प्राप्त] हुआ।

о́блак/о, -а *с* (*мн.* облак/а́, -о́в) 1. बादल, मेघ ; по не́бу шли облака́ आकाश में बादल दौड़ (उड़) रहे थे। ; самолёт лете́л над облака́ми विमान बादलों के ऊपर उड़ रहा था। 2. *чего* बादल ; о́блако пы́ли над доро́гой रास्ते पर धूल का बादल

областн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е प्रादेशिक, प्रांतीय ; областна́я газе́та प्रादेशिक (प्रांतीय) समाचार-पत्र ; областна́я конфере́нция प्रादेशिक (प्रांतीय) सम्मेलन (कांफ़्रेंस) ; областно́й центр प्रादेशिक (प्रांतीय) केंद्र

о́бласт/ь, -и *ж* (*мн.* о́бласти, областе́й) 1. प्रदेश, प्रांत ; Моско́вская о́бласть मास्को-प्रदेश 2. प्रदेश, इला-

क़ा ; о́бласть наводне́ния वाढ़-पीड़ित प्रदेश (इलाक़ा); го́рная о́бласть पहाड़ी प्रदेश (इलाक़ा) 3. क्षेत्र ; но́вая о́бласть зна́ний ज्ञान का नया क्षेत्र ; специали́ст в о́бласти хи́мии रसायन [के क्षेत्र] का विशेषज्ञ ; обеспе́чить подъём во всех областя́х наро́дного хозя́йства राष्ट्रीय अर्थ-व्यवस्था के सब क्षेत्रों की उन्नति सुनिश्चित करना (कर देना)

облегча́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **облегч/и́ть,** -у́, -и́шь, -а́т *сов.*; *что* आसान करना (कर देना), आसान वनाना (वना देना), हलका करना (कर देना); облегча́ть боль दर्द को हलका करना ; облегчи́ть своё положе́ние अपनी स्थिति को हलका करना (कर देना); облегчи́ть труд मेहनत आसान वनाना, मेहनत को हलका करना ; облегча́ть усло́вия жи́зни जीवन की परिस्थितियों को हलका करना

облегчи́ть *см.* облегча́ть

облета́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обле/те́ть,** -чу́, -ти́шь, -тя́т *сов.* 1. *что и вокруг чего* चक्कर लगाना, परिक्रमा [पूरी] करना ; облете́ть Луну́ (вокру́г Луны́) चाँद का चक्कर लगाना (लगा देना), चाँद की परिक्रमा [पूरी] करना (कर देना) 2. (*1 и 2 л. не употр.*) गिरना (गिर जाना), झड़ना (झड़ जाना); о́сенью ли́стья облете́ли पतझड़ में पत्ते गिर गये ।

облете́ть *см.* облета́ть

о́блик, -а *м* 1. रूप, आकृति, शकल; вне́шний о́блик челове́ка मानव का वाहरी (वाह्य) रूप 2. रूप, चरित्र ; мора́льный о́блик гражданина नागरिक का नैतिक रूप (चरित्र)

обло́жк/а, -и *ж* (*мн.* обло́ж/ки, -ек, -кам) आवरण, जिल्द, कवर ; кни́га в краси́вой обло́жке सुंदर आवरणवाली पुस्तक

обма́н, -а *м* धोखा, चकमा, फ़रेव; доби́ться чего́-нибудь обма́ном कोई चीज़ (वात) धोखे (धोखेवाज़ी) से प्राप्त करना (कर लेना); соверши́ть обма́н धोखा देना (दे देना), धोखेवाज़ी करना (कर देना)

обману́ть *см.* обма́нывать

обма́нывa/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обман/у́ть,** -у́, обма́н/ешь, -ут *сов.*; *кого-что* धोखा (चकमा, फ़रेव) देना, वहकाना (वहका देना); вы меня́ обману́ли आपने मुझे धोखा (चकमा) दिया । ; он обеща́л прие́хать, но обману́л उसने आने का वादा किया लेकिन धोखा दिया ।

обме́н, -а *м* विनिमय, आदान-प्रदान, अदला-वदली ; занима́ться обме́ном кварти́ры फ़्लैट की अदला-वदली करने में लगा होना

обме́нивa/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обменя́/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.*; *кого-что* वदलना (वदल लेना), विनिमय (आदान-प्रदान, अदला-वदली) करना (कर लेना); ма́льчик обменя́л свои́ ма́рки на кни́гу लड़के ने अपने डाक-टिकटों को किताव से वदल लिया ।

обменя́ть *см.* обме́нивать

обнару́живa/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обнару́ж/ить,** -у, -ишь, -ат *сов.* 1. *кого-что* पता लगाना (लगा देना, लगा लेना); ढूँढ़ निकालना (निकाल देना, निकाल लेना), खोलना (खोल

देना) ; обнару́жить кни́гу в столе́ मेज़ से किताब को ढूँढ़ निकालना (निकाल देना, निकाल लेना); обнару́жить оши́бку भूल निकालना (निकाल देना, निकाल लेना) 2. *что* प्रकट करना (कर देना); दिखाना (दिखा देना); обнару́жить глубо́кие зна́ния गंभीर ज्ञान दिखाना (दिखा देना); обнару́жить свою́ ра́дость अपनी खुशी प्रकट करना (कर देना); ма́льчик обнару́жил спосо́бности к му́зыке लड़के ने संगीत में कुशलता प्रकट कर दी।

обнару́жить *см.* обнару́живать

обнима́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обня́ть**, обниму́, обни́м/ешь, -ут (*прош.* о́бнял, обняла́, о́бнял/о, -и) *сов.*; *кого* गले लगाना (लगा लेना), आलिंगन करना (कर लेना); обнима́ть кого́-нибудь за пле́чи किसीके कंधे [बाँह में] समेट (ले) लेना; обня́ть люби́мую де́вушку प्यारी लड़की को गले लगाना (लगा लेना); обнима́ть ребёнка बच्चे को गले लगाना

обнима́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **обня́ться**, обниму́сь, обни́м/ешься, -утся *сов.* गले मिलना (मिल जाना); обнима́ться при встре́че भेंट के समय गले मिलना; обня́ться с ма́терью माँ से गले मिलना (मिल जाना)

обня́ть(ся) *см.* обнима́ть(ся)

обо *см.* о

обобща́/ть, -ю, -ёшь, -ют *несов.*; **обобщ/и́ть**, -у́, -и́шь, -а́т *сов.*; *что* सामान्यीकरण (साधारणीकरण) करना (कर देना); обобщи́ть о́пыт лу́чших рабо́чих बेहतर मज़दूरों के अनुभवों का सामान्यीकरण करना (कर देना); обобща́ть свои́ наблюде́ния अपने प्रेक्षणों (अवलोकनों) का सामान्यीकरण करना

обобщи́ть *см.* обобща́ть

обогати́ть *см.* обогаща́ть

обогаща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обога/ти́ть**, -щу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *что* 1. समृद्ध बनाना (बना देना); обогати́ть страну́ देश को समृद्ध बनाना (बना देना) 2. समृद्ध बनाना (बना देना); обогати́ть литерату́ру साहित्य को समृद्ध बनाना (बना देना); обогати́ть ум зна́ниями बुद्धि को ज्ञान से समृद्ध बनाना (बना देना); обогаща́ть язы́к но́выми слова́ми भाषा को नये शब्दों से समृद्ध बनाना (करना])

обознача́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обозна́ч/ить**, -у, -ишь, -ат *сов.*; *что* 1. अंकित (चिह्नित, लक्षित) करना (कर देना); обознача́ть грани́цы уча́стка चकबंदी करना, चक निर्धारित करना (कर देना); обозна́чить на ка́рте но́вые города́ नक़्शे पर नये नगर अंकित (लक्षित) करना (कर देना) 2. (*тк. несов.*; *1 и 2 л. не употр.*) अर्थ (मतलब) होना, अर्थ रखना; что обознача́ет э́то сло́во? इस शब्द का अर्थ क्या है?

обознача́/ться, -ется, -ются *несов.* अंकित होना; э́тот звук обознача́ется бу́квой «е» यह ध्वनि «е» अक्षर से अंकित होती है।

обозначе́ни/е, -я *с* 1. अंकन 2. चिह्न

обозна́чить *см.* обознача́ть

обозре́ни/е, -я *с* समीक्षा, पर्यवेक्षण; междунаро́дное обозре́ние अंतर्राष्ट्रीय पर्यवेक्षण

обо́их *см.* о́ба

обойти́(сь) *см.* обходи́ть(ся)

обоня́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) घ्राण [-शक्ति], सूँघने की शक्ति; у соба́к о́чень хоро́шее обоня́ние कुत्तों की घ्राण-शक्ति बहुत अच्छी है।

обора́чива/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **оберн/у́ться, -у́сь, -ёшься, -у́тся** *сов.* पीछे मुड़ना; оберну́ться наза́д पीछे मुड़ना (मुड़ जाना); иди́ и не обора́чивайся जाओ और पीछे न मुड़ो।

оборо́н/а, -ы *ж* (*мн. нет*) 1. रक्षा; оборо́на Москвы́ मास्को की रक्षा 2. रक्षा-व्यवस्था; укрепля́ть оборо́ну страны́ देश की रक्षा-व्यवस्था को सुदृढ़ बनाना

обору́довани/е, -я *с* (*мн. нет*) उपकरण, [साज़-]सामान, सामग्री, मशीनरी; но́вое заводско́е обору́дование कारख़ाने का नया [साज़-]सामान, कारख़ाने की नयी मशीनरी; получи́ть обору́дование для шко́льного физи́ческого кабине́та स्कूल के भौतिकी-कक्ष के लिए सामग्री प्राप्त करना (कर लेना); устана́вливать обору́дование उपकरण (साज़-सामान) लगाना

обостре́ни/е, -я *с* 1. तेज़ी, वृद्धि; обостре́ние боле́зни बीमारी में तेज़ी (वृद्धि) 2. बिगाड़; तीव्रीकरण; обостре́ние междунаро́дных отноше́ний अंतर्राष्ट्रीय संबंधों का तीव्रीकरण, अंतर्राष्ट्रीय संबंधों में तनाव की वृद्धि

обостри́ть *см.* обостря́ть

обостря́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обостр/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т** *сов.*; *что* 1. तेज़ (तीव्र) करना (कर देना), वृद्धि करना (कर देना); बढ़ाना (बढ़ा देना); темнота́ обостри́ла слух अँधेरे ने सुनने (कान) की शक्ति को तेज़ (तीव्र) कर दिया। 2. तेज़ (तीव्र) करना (कर देना), कटु (उग्र, गंभीर) बनाना (बना देना); обостри́ть междунаро́дную обстано́вку अंतर्राष्ट्रीय परिस्थिति को कटु (उग्र, गंभीर) बनाना (बना देना); обостря́ть отноше́ния ме́жду госуда́рствами राष्ट्रों के बीच के संबंधों को कटु (उग्र, गंभीर) बनाना, राष्ट्रों के बीच के संबंधों में तनाव बढ़ाना

обраба́тыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обрабо́та/ть, -ю, -ешь, -ют** *сов.*; *что* 1. बनाना (बना देना), तैयार करना (कर देना); संसाधित करना (कर देना); обраба́тывать дета́ль на станке́ मशीन पर पुर्ज़े को बनाना (तैयार करना, संसाधित करना) 2.: обраба́тывать зе́млю ज़मीन जोतना (तैयार करना), खेती करना

обрабо́тать *см.* обраба́тывать

обрабо́тк/а, -и *ж* (*мн. нет*) 1. तैयारी; संसाधन; обрабо́тка мета́лла धातु-प्रोसेसिंग; подверга́ть де́рево обрабо́тке काष्ठ को तैयार करना 2.: обрабо́тка земли́ जोताई-बोवाई

обра́довать(ся) *см.* ра́довать(ся)

о́браз, -а *м* 1. (*мн. нет*) *чего* ढंग, तरीक़ा, प्रकार, रीति; о́браз де́йствий काम करने का ढंग (तरीक़ा), कार्य-रीति, कार्य-विधि; о́браз мы́слей सोचने का ढंग, विचार-धारा, विचार-पद्धति; измени́ть о́браз жи́зни जीवन-प्रणाली बदलना (बदल देना) 2. *в твор. падеже с прил. или*

мест. употр. в знач. нареч.: гла́вным о́бразом अधिकतर, ज़्यादातर, मुख्यत:, मुख्यतया; каки́м о́бразом? किस प्रकार (तरह) [से]?; таки́м о́бразом इस प्रकार (तरह); реши́тельным о́бразом отказа́ться от чего́-нибудь दृढ़ता से किसी चीज़ (बात) से इनकार करना (कर देना); чита́ть са́мым внима́тельным о́бразом सबसे तन्मय ढंग से पढ़ना 3. पात्र, चरित्र; же́нские о́бразы в произведе́ниях Пу́шкина पुश्किन की कृतियों में महिला-चरित्र

образ/е́ц, -ца́ *м* (*мн.* образц/ы́, -о́в) 1. प्रतिमान, नमूना; образцы́ това́ров माल के नमूने 2. आदर्श, उदाहरण, मिसाल; образе́ц му́жества वीरता का आदर्श (उदाहरण); он явля́ется образцо́м для това́рищей वह साथियों के लिए आदर्श होता है।

образова́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. गठन, स्थापना, निर्माण; образова́ние коми́ссии आयोग का गठन (स्थापना); образова́ние СССР सोवियत संघ का निर्माण, सोवियत संघ की स्थापना 2. शिक्षा; наро́дное образова́ние जन-शिक्षा; пра́во на образова́ние शिक्षा पाने का अधिकार 3. शिक्षा; вы́сшее образова́ние उच्च शिक्षा; нача́льное образова́ние प्राथमिक (प्रारंभिक) शिक्षा; получи́ть сре́днее образова́ние माध्यमिक शिक्षा पाना (प्राप्त करना)

образ/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов. и сов.* (*прош. тк. сов.*), *что* बनाना (बना देना), गठित (स्थापित, क़ायम) करना (कर देना), गठन (निर्माण) करना (कर देना); образова́ть комите́т कमिटी बनाना (बैठाना, गठित करना), कमिटी की गठन करना

образ/ова́ться, -у́ется, -у́ются *несов. и сов.* (*прош. тк. сов.*) बनना (बन जाना, गठित (स्थापित) होना (हो जाना)

обрати́ть(ся) *см.* обраща́ть(ся)

обра́тно *нареч.* (*куда?*) 1. वापस, पीछे [को]; верну́ться обра́тно वापस (पीछे) लौट आना (जाना); туда́ мы е́хали бы́стро, а обра́тно ме́дленно वहाँ हम तेज़ी से जा रहे थे और वापस आहिस्ता। 2. वापस; доста́ть из карма́на плато́к и положи́ть его́ обра́тно जेब में से रूमाल निकाल लेना और उसे वापस रख देना; отда́ть кни́гу обра́тно किताब को वापस देना (दे देना)

обра́тн/ый, -ая, -ое, -ые 1. वापसी; उलटा, विपरीत; обра́тная доро́га वापसी रास्ता; пойти́ в обра́тном направле́нии (в обра́тную сто́рону) उलटी (विपरीत) दिशा में जाना, विपरीत जाना 2. उलटा; обра́тная сторона́ обло́жки आवरण का उलटा पृष्ठ ◇ обра́тный а́дрес वापसी पता; обра́тный биле́т वापसी टिकट

обраща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обра/ти́ть**, -щу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *что* 1. घुमाना (घुमा देना), मोड़ना (मोड़ देना); обрати́ть взгляд (глаза́) на кого́-нибудь किसी की ओर आँखें घुमाना (घुमा देना), किसी पर नज़र (दृष्टि) डालना (डाल देना) 2. *во что* बदलना (बदल देना), परिवर्तित करना (कर देना); обраща́ть жи́дкость в пар तरल पदार्थ को

भाप में बदलना ; обрати́ть пусты́ню в сад मरु-भूमि को बाग़ में बदलना (बदल देना)

обраща́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **обра/ти́ться**, -щу́сь, -ти́шься, -тя́тся *сов.* 1.: обрати́ться в суд अदालत से अपील करना (कर लेना); обраща́ться за по́мощью к дру́гу दोस्त की (से) मदद माँगना, मित्र से सहायता का अनुरोध करना; обрати́ться к врачу́ डाक्टर से मशविरा करना, डाक्टर का मशविरा लेना; обрати́ться к кому́-нибудь с вопро́сом किसीसे प्रश्न (सवाल) करना (पूछना); обраща́ться с ре́чью к наро́ду जनता को संबोधित करके भाषण देना, जनता को मुख़ातिब करके बोलना 2. *во что* बदलना (बदल जाना), परिवर्त्तित होना (हो जाना); вода́ обраща́ется в пар पानी भाप में बदल रहा है।; пусты́ня обрати́лась в сад मरु-भूमि बाग़ में बदल गयी। 3. (*тк. несов.*) *с кем* व्यवहार (बरताव) करना, बरतना; мя́гко обраща́ться नरमी का व्यवहार (बरताव) करना, नरमी बरतना; стро́го обраща́ться с сы́ном बेटे के साथ कड़ा व्यवहार (बरताव) करना 4. (*тк. несов.*) *с чем* चलाना; научи́ться обраща́ться с ружьём बंदूक़ चलाना सीख लेना; уме́ть обраща́ться со станко́м मशीन चलाना जानना, मशीन चला सकना

обраще́ни/е, -я *с* 1. अपील, आह्वान, आवाहान; обраще́ние к наро́ду जनता से अपील, जनता का आह्वान (आवाहन); напеча́тать обраще́ние прави́тельства सरकार की अपील छापना (छाप देना) 2. संबोधन; ве́жливое обраще́ние к учи́телю शिक्षक के प्रति शिष्ट संबोधन 3. *с кем* व्यवहार, बरताव, सलूक; хоро́шее обраще́ние с детьми́ बच्चों के साथ अच्छा व्यवहार (बरताव) 4. *с чем* बरताव; небре́жное обраще́ние с кни́гами किताबों के साथ लापरवाह बरताव

обслу́живани/е, -я *с* (*мн. нет*) सेवा, ख़िदमत; хоро́шее обслу́живание покупа́телей, गाहकों की अच्छी सेवा

обслу́жива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обслуж/и́ть** -у́, обслу́ж/ишь, -ат *сов.*; *кого* सेवा (ख़िदमत) करना (कर देना); обслужи́ть покупа́теля गाहक की सेवा करना (कर देना)

обслужи́ть *см.* обслу́живать

обстано́вк/а, -и *ж* (*мн. нет*) 1. फ़र्नीचर; обстано́вка ко́мнаты состоя́ла из стола́, сту́льев и шка́фа कमरे के फ़र्नीचर में मेज़, कुरसियाँ और अलमारी थीं। 2. स्थिति, परिस्थिति, हालत; वातावरण; обстано́вка на фро́нте मोरचे की स्थिति (परिस्थिति, हालत); междунаро́дная обстано́вка अंतर्राष्ट्रीय स्थिति (परिस्थिति); в совре́менной обстано́вке वर्त्तमान परिस्थिति में; создава́ть благоприя́тную обстано́вку अनुकूल परिस्थिति पैदा (उत्पन्न) करना; бесе́да прошла́ в дру́жественной обстано́вке बातचीत मैत्रीपूर्ण वातावरण में हुई।; в семье́ создала́сь тяжёлая обстано́вка परिवार में दुःखद वातावरण पैदा हुआ।

обстоя́тельств/о, -а *с* 1. हाल; घटना; обстоя́тельства де́ла मामले का हाल; э́то обстоя́тельство измени́ло его́ дальне́йшую жизнь इस घटना ने उसका अगला जीवन बदल दिया। 2.

(*тк. мн.*) वातावरण, परिस्थिति, हालत; обстоя́тельства измени́лись परिस्थिति (हालत) बदल गयी, परिस्थितियाँ बदल गयीं।; в подо́бных обстоя́тельствах тру́дно рабо́тать इस प्रकार के वातावरण (इस तरह की परिस्थितियों) में काम करना कठिन है।; при каки́х обстоя́тельствах произошла́ катастро́фа? कैसी परिस्थितियों में दुर्घटना हुई? ◇ при всех обстоя́тельствах हर हालत में; смотря́ по обстоя́тельствам परिस्थितियों को देखते हुए, परिस्थिति के अनुसार

обсуди́ть *см.* обсужда́ть

обсужда́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обсу/ди́ть, -жу́, обсу́д/ишь, -ят** *сов.*; *что* विचार (बहस) करना (कर लेना), विचार-विमर्श करना (कर लेना); обсуди́ть ва́жный вопро́с महत्वपूर्ण प्रश्न पर विचार [-विमर्श] करना (कर देना); обсужда́ть план рабо́ты काम करने के कार्यक्रम पर विचार (बहस) करना; обсуди́ть но́вый кинофи́льм नयी फ़िल्म पर विचार करना (कर देना)

обсужде́ни/е, -я *с* विचार, विचार-विमर्श, बहस; поста́вить вопро́с на обсужде́ние प्रश्न को विचारार्थ (बहस के लिए) प्रस्तुत (पेश) करना (कर देना); приня́ть уча́стие в обсужде́нии विचार-विमर्श (बहस) में भाग लेना, विचार-विमर्श (बहस) में शामिल होना

обувн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е जूतों (जूते) का, जूता-; обувна́я фа́брика जूतों का कारख़ाना, जूता-फ़ैक्टरी

о́був/ь, -и *ж* (*мн. нет*) जूता, जूते; де́тская о́бувь बच्चों के जूते; ко́жаная о́бувь चमड़े के जूते; ле́тняя о́бувь गरमियों के जूते

обуча́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **обуч/и́ть, -у́, обу́ч/ишь, -ат** *сов.*; *кого чему и с неопр.* सिखाना (सिखा देना), पढ़ाना (पढ़ा देना), शिक्षा (प्रशिक्षण) देना; обуча́ть ребёнка чте́нию बच्चे को पढ़ना सिखाना, बच्चे को पढ़ने की शिक्षा देना

обуче́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) पढ़ाई, शिक्षा; обуче́ние чте́нию पढ़ने की शिक्षा

обучи́ть *см.* обуча́ть

обхо/ди́ть, -жу́, обхо́д/ишь, -ят *несов.*; **обойти́, обойд/у́, -ёшь, -у́т** *сов.*; *кого-что* 1. चक्कर लगाना (लगा देना), परिक्रमा करना (कर देना); के गिर्द जाना, के पास से जाना; обойти́ вокру́г до́ма घर का चक्कर लगाना (लगा देना); обойти́ де́рево पेड़ के पास से जाना; придётся обходи́ть холм पहाड़ी के गिर्द जाना पड़ेगा। 2. हो आना; обойти́ весь парк सारे पार्क में हो आना; обойти́ все музе́и го́рода नगर के सब संग्रहालयों में हो आना; обойти́ всех знако́мых सब जान-पहचानियों के यहाँ हो आना

обхо/ди́ться, -жу́сь, обхо́д/ишься, -ятся *несов.*; **обойти́сь, обойд/у́сь, -ёшься, -у́тся** (*прош.* обош/ёлся, -ла́сь, -ло́сь, -ли́сь) *сов.* 1. काम चलाना (चला देना); обойти́сь без помо́щника सहायक के बग़ैर काम चलाना (चला लेना); обходи́ться без словаря́ शब्दकोश के बिना काम चलाना 2. (*1 и 2 л. не употр.*): обе́ды в столо́вой обхо́дятся дёшево भोजनालय में दोपहर का खाना सस्ता पड़ता है।;

э́та поéздка обошлáсь мне в сто пятьдеся́т рублéй इस यात्रा में मेरे डेढ़ सौ रूबल लगे (ख़र्च हुए) ।

общежи́ти/е, -я *с* होस्टल ; студéнческое общежи́тие छात्रावास ; жить в общежи́тии होस्टल में रहना

общéственност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) जन-समाज ; जन-मत , सार्वजनिक राय ; общéственность завóда क़ारख़ाने का जन-समाज ; мировáя общéственность विश्व-जन-समाज ; विश्व-जन-मत ; наýчная общéственность гóрода नगर का वैज्ञानिक जन-समाज

общéственн/ый, -ая, -ое, -ые 1. सामाजिक , सार्वजनिक , समाज-; общéственное мнéние जन-मत , लोक-मत , सार्वजनिक राय ; общéственные отношéния सामाजिक संबंध ; общéственный строй सामाजिक व्यवस्था (प्रणाली), समाज-व्यवस्था 2. सामाजिक , सार्वजनिक ; общéственная жизнь सामाजिक जीवन ; общéственные организáции सार्वजनिक संगठन (संस्थाएँ); занимáться общéственной рабóтой सामाजिक काम करना 3. सामूहिक ; общéственная сóбственность सामूहिक संपत्ति

óбществ/о, -а *с* 1. समाज ; развитóе социалисти́ческое óбщество विकसित समाजवादी समाज ; человéческое óбщество मानव-समाज ; наýка об óбществе समाज-शास्त्र ; разви́тие óбщества समाज का विकास 2. संस्था , संघ , सभा , समाज , सोसाइटी ; спорти́вное óбщество स्पोर्ट्स-सोसाइटी , खेल-कूद-संस्था , खेल-कूद-समाज ; студéнческое наýчное óбщество छात्र-वैज्ञानिक संघ

óбщ/ий, -ая, -ее, -ие 1. आम , सामान्य , साधारण , सार्वजनिक ; óбщее внимáние सब का ध्यान ; óбщая оши́бка आम (सामान्य) ग़लती ; óбщее прáвило आम (सामान्य) नियम ; óбщее собрáние आम (सार्वजनिक) सभा ; выражáть óбщее мнéние आम राय प्रकट करना 2. सामूहिक , संयुक्त ; सामान्य , आम ; óбщее имýщество संयुक्त संपत्ति ; óбщие при́знаки सामान्य लक्षण ; имéть óбщих знакóмых साझे जान-पहचानी रखना (होना); у них óбщие интерéсы उनके सामूहिक हित हैं । 3. कुल; óбщее коли́чество рабóчих मज़दूरों की कुल संख्या ; óбщая сýмма कुल जमा (रक़म) 4. सामान्य , आम ; óбщие вопрóсы наýки विज्ञान की सामान्य (आम) समस्याएँ 5. सामान्य , आम ; óбщее впечатлéние от поéздки यात्रा का सामान्य (आम) प्रभाव (असर); намéтить óбщий план экспеди́ции अभियान का साझा कार्यक्रम निर्धारित करना (कर देना) ◇ находи́ть óбщий язы́к с кéм-нибудь किसीसे मतैक्य होना

объединéни/е, -я *с* 1. संयुक्तीकरण , एकीकरण ; объединéние рабóчих в профсоюзы श्रम-संघों में मज़दूरों का एकीकरण 2. संघ , सभा

объедини́ть(ся) *см.* объединя́ть(ся)

объединя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **объедин/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т** *сов.*; *когó-что* संयुक्त (सम्मिलित) करना (कर देना, कर लेना), एकताबद्ध करना (कर देना, कर लेना), मिलाना (मिला देना, मिला लेना); объедини́ть имýщество संपत्ति संयुक्त

करना (कर देना, कर लेना); объединить несколько колхозов कई कोलख़ोज़ों को संयुक्त (सम्मिलित) करना (कर देना, कर लेना); объединить силы борцов за мир शांति के लड़ाकों की शक्तियाँ एक (एकतावद्ध) करना (कर देना, कर लेना)

объединя́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **объедин/и́ться**, -ю́сь, -и́шься, -я́тся *сов.* संयुक्त (सम्मिलित) होना (हो जाना), एकतावद्ध होना (हो जाना), मिलना (मिल जाना); крестья́не объедини́лись в колхо́зы किसान कोलख़ोज़ों में सम्मिलित हो गये।; трудя́щиеся объединя́ются в борьбе́ за мир मेहनतकश लोग शांति के संघर्ष में एकतावद्ध हो रहे हैं।

объе́кт, -а *м* विषय ; वस्तु ; объе́кт иссле́дования अनुसंधान (खोज) का विषय ; объе́кт наблюде́ния निरीक्षण की वस्तु

объекти́вн/ый, -ая, -ое, -ые; **объекти́в/ен**, -на, -но, -ны वस्तुपरक, वस्तुगत, यथार्थ ; объекти́вная действи́тельность यथार्थ (वस्तुपरक, वस्तुगत) वास्तविकता; объекти́вная оце́нка वस्तुपरक मूल्यांकन ; объекти́вные причи́ны वस्तुपरक (वस्तुगत) कारण

объём, -а *м* 1. घनता, घनत्व ; объём ку́ба घन-फल 2. विस्तार, परिमाण, मात्रा ; объём зна́ний ज्ञान का परिमाण ; объём рабо́ты काम का विस्तार (परिमाण)

объяви́ть *см.* объявля́ть

объявле́ни/е, -я *с* विज्ञापन, इश्तहार, पोस्टर ; सूचना, नोटिस ; отде́л объявле́ний в газе́те समाचार-पत्र का विज्ञापन-विभाग ; переда́ча объявле́ний по ра́дио रेडियो पर विज्ञापनों का प्रसारण ; пове́сить объявле́ние на сте́ну दीवार पर विज्ञापन (इश्तहार, पोस्टर) लगाना (लगा देना)

объявля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **объяв/и́ть**, -лю́, объя́в/ишь, -ят *сов.*; *что, о чём и с союзом «что»* घोषणा (एलान) करना (कर देना), घोषित करना (कर देना); объяви́ть кому́-нибудь благода́рность किसीके लिए धन्यवाद घोषित करना (कर देना) ; объяви́ть о нача́ле заня́тий पढ़ाई के आरंभ के बारे में घोषणा करना (कर देना); по ра́дио объяви́ли, что спекта́кль отменён रेडियो पर घोषित किया गया कि अभिनय रद्द किया गया है।; судья́ объяви́л реше́ние न्यायाधीश ने फ़ैसला सुना दिया। ◇ объяви́ть войну́ युद्ध की घोषणा करना (कर देना), युद्ध घोषित करना (कर देना)

объясне́ни/е, -я *с* 1. स्पष्टीकरण, व्याख्या, समझावा ; объясне́ние уро́ка पाठ का स्पष्टीकरण, पाठ की व्याख्या 2. स्पष्टीकरण ; объясне́ние происхожде́ния челове́ка मनुष्य के उद्गम का स्पष्टीकरण ◇ объясне́ние в любви́ प्रेम-निवेदन

объясни́ть(ся) *см.* объясня́ть(ся)

объясня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **объясн/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* 1. समझाना (समझा देना), वताना (वता देना), स्पष्ट (साफ़) करना (कर देना); объясни́ть зада́чу ученику́ छात्र को प्रश्न समझाना (समझा देना) ; объясня́ть пра́вило नियम समझाना 2. समझाना (समझा देना),

स्पष्टीकरण करना (देना); объясни́ть своё отсу́тствие болéзнью बीमारी को अपनी अनुपस्थिति का कारण बताना (बता देना); объясня́ть явлéния приро́ды प्राकृतिक घटनाओं को समझाना

объясня́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **объясн/и́ться**, -ю́сь, -и́шься, -я́тся *сов.* 1. (*тк. несов.*; *1 и 2 л. не употр.*) *чем* कारण (वजह) होना, के कारण (की वजह) से होना; егó плохóе настроéние объясня́ется болéзнью उसके मनहूस मूड का कारण बीमारी है, उसका मनहूस मूड बीमारी की वजह से है। 2. बात करना (कर देना); мне нýжно объясни́ться с ва́ми मुझे आपसे बात करनी चाहिये। ◇ объясня́ться в любви́ प्रेम का निवेदन करना

обыкновéнн/ый, -ая, -ое, -ые; **обыкновéн/ен**, -на, -но, -ны आम, सामान्य, साधारण, मामूली; обыкновéнный слу́чай सामान्य घटना; обыкновéнный человéк आम (सामान्य) आदमी

обы́ча/й, -я *м* प्रथा, रिवाज, रस्म; обы́чаи наро́да जनता की प्रथाएँ, जनता के रिवाज; стари́нный обы́чай पुरानी प्रथा, पुराना रिवाज

обы́чно *нареч.* आम तौर पर, साधारणतया, साधारणतः, सामान्यतः; обы́чно он вставáл рáно आम तौर पर वह जल्दी (सुबह-सवेरे) जाग उठता था।; лéтом здесь обы́чно жáрко ग्रीष्म-काल में यहाँ सामान्यतया गरमी होती (पड़ती) है।; по вечерáм я обы́чно бывáю дóма शाम को मैं सामान्यतः घर पर हुआ करता हूँ।

обы́чн/ый, -ая, -ое, -ые; **обы́ч/ен**, -на, -но, -ны 1. सामान्य, साधारण, मामूली; रोज़ का, सदा का; начáть рабóту в обы́чное врéмя सामान्य (मामूली) समय पर काम शुरू करना (कर देना); сесть на своё обы́чное мéсто अपनी रोज़ की (सदा की) जगह पर बैठ जाना 2. आम, सामान्य, साधारण, मामूली; обы́чный дом मामूली घर; обы́чная жéнщина आम (मामूली) औरत

обя́зан, -а, -о, -ы बाध्य, पाबंद; आभारी; кáждый человéк обя́зан труди́ться हर आदमी मेहनत करने के लिए बाध्य (पाबंद) है।; он обя́зан сдать экзáмены до пéрвого числá वह पहली तारीख़ तक परीक्षाएँ पास करने के लिए बाध्य है।; я емý мнóгим обя́зан मैं उसका बड़ा आभारी हूँ।

обя́занност/ь, -и *ж* कर्त्तव्य, कार्य [-भार]; दायित्व, ज़िम्मेदारी; вы́полня́ть свои́ обя́занности अपने कर्त्तव्य निभाना (पूरे करना), अपनी ज़िम्मेदारियाँ निभाना (पूरी करना); распредели́ть обя́занности мéжду члéнами комиссии आयोग के सदस्यों में कर्त्तव्य (दायित्व, ज़िम्मेदारियाँ) बाँट देना

обязáтельно *нареч.* अवश्य, ज़रूर; обязáтельно поговори́ с ним उससे ज़रूर बात करो।; э́ту рабóту нáдо обязáтельно сдéлать сегóдня यह काम आज ही पूरा कर देना आवश्यक है।; я обязáтельно приду́ मैं ज़रूर (अवश्य) आऊँगा।

обязáтельн/ый, -ая, -ое, -ые अनिवार्य, आवश्यक, ज़रूरी; обязáтельное обучéние अनिवार्य शिक्षा; обязá-

тельное посещéние занятий पढ़ाई में अनिवार्य (आवश्यक) उपस्थिति ; обязáтельный предмéт अनिवार्य विषय ; порядок, обязáтельный для всех सबके लिए अनिवार्य व्यवस्था ◇ в обязáтельном порядке अनिवार्य रूप से, ज़रूरी तौर पर

обязáтельств/о, -а *с* दायित्व, ज़िम्मेदारी ; социалистические обязáтельства समाजवादी दायित्व (ज़िम्मेदारियाँ); взять на себя обязáтельство повысить кáчество продукции उपज की क्वालिटी बढ़ाने की ज़िम्मेदारी अपने ऊपर लेना (ले लेना); выполнить свои обязáтельства अपने दायित्व निभाना (निभा देना), अपनी ज़िम्मेदारियाँ पूरी करना (कर देना); принять обязáтельство о выполнéнии рабóты рáньше срóка निर्धारित समय से पूर्व काम पूरा करने की ज़िम्मेदारी लेना (ले लेना)

овáльн/ый, -ая, -ое, -ые अंडाकार ; зéркало в овáльной рáме अंडाकार चौखटे का आईना

овёс, овсá *м* (*мн. нет*) जई ; кормить коня овсóм घोड़े को जई खिलाना ; сéять овёс जई बोना

овладевá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **овладé/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *кем-чем* 1. अधिकार (क़ब्ज़ा) करना (कर लेना), अपने अधिकार में करना (कर लेना), क़ाबू पाना (पा लेना); овладéть гóродом नगर पर अधिकार (क़ब्ज़ा) करना (कर लेना); овладевáть положéнием स्थिति पर क़ाबू पाना 2. (*1 и 2 л. не употр.*): им овладéла тревóга उस पर बेचैनी छा गयी। ; страх овладéл людьми लोगों पर भय छा गया, लोग भयभीत हो गये। 3. अपनाना (अपना लेना), अधिकार करना (कर लेना); овладéть за год инострáнным языкóм एक साल में विदेशी भाषा पर अधिकार कर लेना ; овладевáть знáниями ज्ञान पर अधिकार करना ; овладéть нóвой профéссией नया व्यवसाय अपनाना (अपना लेना), नये व्यवसाय पर अधिकार कर लेना

овладéть *см.* овладевáть

óвощи, овощéй *мн.* तरकारी, सब्ज़ी, साग-सब्ज़ी ; выращивать óвощи तरकारी (सब्ज़ी) उगाना, तरकारी (सब्ज़ी) की खेती करना ; снабжáть гóрод рáнними овощáми नगर को शुरू की फ़सल की तरकारी सप्लाई करना

овощн/óй, -áя, -óе, -ые सब्ज़ियों का, [साग-]सब्ज़ी-; овощнáя бáза सब्ज़ियों का गोदाम, सब्ज़ी-गोदाम ; овощные консéрвы टिनबंद तरकारी

овц/á, -ы *ж* (*мн.* óвцы, овéц, óвцам) भेड़ ; стáдо овéц भेड़ों का रेवड़

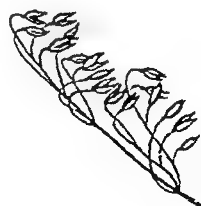
оглядыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **оглянý/ться**, -сь, оглян/ешься, -утся *сов.* पीछे [मुड़कर] देखना, पीछे नज़र (दृष्टि) डालना ; оглядываться назáд पीछे मुड़कर देखना ; быстро оглянýться на когó-нибудь किसीकी ओर जल्दी पीछे मुड़कर देखना ; идти, не оглядываясь पीछे देखे वग़ैर जाना

оглянýться *см.* оглядываться

огóнь, огня *м* 1. (*мн. нет*) आग, अग्नि, आँच ; огóнь в печи चूल्हे की आग ; разводить огóнь आग लगाना ; сгорéть в огнé आग में जल जा-



овцá



овёс

на ; сидéть у огня́ आग के पास बैठना (बैठा होना); огóнь охвати́л весь дом सारा घर आग की लपेट में आ गया, घर भर में आग फैल गयी। 2. दीप ; रोशनी ; зажéчь огóнь दीप जलाना (जला देना); погаси́ть огóнь दीप बुझाना (बुझा देना); на другóм берегу́ реки́ видны́ огни́ гóрода नदी के पार नगर की रोशनियाँ दिखाई दे रही हैं। 3. (*мн. нет*) फ़ायर ; गोलीबारी; गोलाबारी; огóнь! फ़ायर! ; откры́ть огóнь फ़ायर शुरू करना (कर देना); прекрати́ть огóнь फ़ायर बंद करना (कर देना) ◇ боя́ться когó-нибудь как *огня́* किसीसे आग की तरह डरना

огорóд, -а *м* तरकारी का बग़ीचा ; посади́ть в огорóде картóфель и огурцы́ तरकारी के बग़ीचे में आलू और खीरे रोपना (रोप देना); рабóтать на огорóде (в огорóде) तरकारी के बग़ीचे में काम करना

огорóдн/ый, -ая, -ое, -ые तरकारी के बग़ीचे का ; огорóдные растéния तरकारी के बग़ीचे के पौधे, साग-सब्ज़ी

огорчá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **огорч/и́ть**, -ý, -и́шь, -áт *сов.*; *когó* दु:ख देना, दु:खित करना (कर देना); огорчи́ть отцá своим поведéнием अपने आचरण से पिता जी को दु:खित करना (कर देना)

огорчá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **огорч/и́ться**, -ýсь, -и́шься, -áтся *сов.* दु:ख लगना (होना), दु:खित (दु:खी) होना (हो जाना); не огорчáйтесь, всё бýдет хорошó दु:खी न होइये, सब कुछ ठीक होगा।

огорчéни/е, -я *с* दु:ख ; испы́тывать огорчéние दु:ख उठाना (भुगतना, भोगना); причиня́ть огорчéния роди́телям माँ-बाप को दु:ख देना (पहुँचाना)

огорчи́ть(ся) *см.* огорчáть(ся)

ограничéни/е, -я *с* 1. परिसीमन ; ограничéние чьи́х-нибудь прав किसीके अधिकारों का परिसीमन 2. प्रतिबंध, पाबंदी ; вводи́ть ограничéния प्रतिबंध (पाबंदी) लगाना

ограни́чива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **ограни́ч/ить**, -у, -ишь, -ат *сов.*; *когó-что* 1. सीमित करना (कर देना), प्रतिबंध (पाबंदी) लगाना (लगा देना); *ограни́чить* круг *знакóмых* जान-पहचानियों के दायरे को सीमित करना (कर देना) 2. (*1 и 2 л. не употр.*) सीमित करना (कर देना), सीमित होना (हो जाना); с ю́га гóрод ограни́чивала рекá दक्षिण में नगर नदी से सीमित होता था।

ограни́чива/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **ограни́ч/иться**, -усь, -ишься, -атся *сов.*; *чем* बस करना (कर देना), सीमित रहना (होना); отéц ограни́чился разговóром с сы́ном बाप बेटे से बातचीत करने तक सीमित रहा।

ограни́чить(ся) *см.* ограни́чивать(-ся)

огрóмн/ый, -ая, -ое, -ые; огрóм/ен, -на, -но, -ны 1. बहुत बड़ा, भारी, विशाल ; огрóмный дом विशाल घर ; огрóмное óзеро विशाल (बहुत बड़ी) झील ; огрóмная собáка बहुत बड़ा कुत्ता 2. अपार ; भारी ; огрóмная толпá अपार भीड़ ; огрóмный успéх भारी सफलता

огур/е́ц, -ца́ *м* (*мн.* огурц/ы́, -о́в) खीरा, ककड़ी ; сала́т из огурцо́в खीरे का सलाद

одева́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **оде́/ть**, -ну, -нешь, -нут *сов.*; *кого* पहनाना (पहना देना); одева́ть ребёнка बच्चे को कपड़े पहनाना

одева́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **оде́/ться**, -нусь, -нешься, -нутся *сов.* 1. कपड़े पहनना ; оде́ться бы́стро जल्दी कपड़े पहनना (पहन लेना); оде́ться во всё но́вое सब नये कपड़े पहनना (पहन लेना); одева́ться ме́дленно आहिस्ता कपड़े पहनना 2. (*тк. несов.*) कपड़े पहनना ; одева́ться по мо́де फ़ैशन के अनुसार कपड़े पहनना ; одева́ться со вку́сом सुरुचि (सुरुचिपूर्ण ढंग) से कपड़े पहनना

оде́жд/а, -ы *ж* कपड़ा, वस्त्र, पोशाक, पहनावा ; же́нская ве́рхняя оде́жда स्त्रियों की ऊपरी पोशाक ; зи́мняя оде́жда जाड़ों का कपड़ा ; ле́тняя оде́жда गरमियों का कपड़ा ; мужска́я оде́жда मर्दाना कपड़ा ; магази́н ве́рхней оде́жды ऊपरी कपड़ों की दुकान ; снять с себя́ оде́жду и о́бувь अपने कपड़े और जूते उतारना (उतार देना)

одеколо́н, -а *м* यूडीकोलोन ; за́пах одеколо́на यूडीकोलोन की गंध (बू)

оде́ть(ся) *см.* одева́ть(ся)

одея́л/о, -а *с* कंबल, लोई ; тёплое одея́ло गर्म (ऊनी) कंबल ; покры́ть ребёнка одея́лом बच्चे को कंबल ओढ़ देना

оди́н, одного́ *м*; одна́, одно́й *ж*; одно́, одного́ *с* (*мн.* одни́, одни́х) 1. *числ.* (*мн. нет*) एक ; оди́н дом एक घर ; одно́ окно́ एक खिड़की ; одна́ семья́ एक परिवार ; два́дцать оди́н челове́к इक्कीस आदमी ; ещё оди́н एक और 2. *в знач. прил.* अकेला ; дете́й оста́вили одни́х बच्चों को अकेला छोड़ा गया। ; он живёт оди́н वह अकेला रहता है। ; она́ верну́лась одна́ वह अकेली लौट आयी। 3. *в знач. прил.* एक [ही] ; быть одного́ ро́ста с сы́ном बेटे-जैसे क़द का होना, क़द में बेटे के बराबर होना ; встреча́ться ка́ждый день в одно́ и то́ же вре́мя हर दिन एक ही समय पर मिलना ; жить на одно́й у́лице एक ही सड़क पर रहना ; сиде́ть за одни́м столо́м एक ही मेज पर बैठना (बैठा होना); стоя́ть на одно́м ме́сте एक ही जगह पर खड़ा होना 4. *мест.* (*часто в знач. сущ.*) एक ; оди́н за други́м एक के बाद एक, एक एक करके ; оди́н из друзе́й एक मित्र, मित्रों में से एक ; оди́н из них उनमें से एक ; одно́ другому не меша́ет एक दूसरे के आड़े नहीं आता, एक दूसरे का बाधक नहीं होता। ◇ оди́н на оди́н एक के मुक़ाबले पर एक ; एकांत में ; в оди́н го́лос एकस्वर, एक स्वर से ; в оди́н миг (моме́нт) *или* в одно́ мгнове́ние एकदम ; ни оди́н एक भी नहीं

одина́ково *нареч.* एक-सा, एकसाँ, एक-समान ; одина́ково одева́ться एक-से कपड़े पहनना

одина́ков/ый, -ая, -ое, -ые एक-सा, एकसाँ, [एक-]समान ; одина́ковые дома́ एक-से घर ; одина́ковый разме́р एक-सी नाप ; ма́льчики одина-



огуре́ц

кового ро́ста एक-से (एक ही) क़द के लड़के

оди́ннадцат/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* ग्यारहवाँ ; оди́ннадцатый день ग्यारहवाँ दिन ; оди́ннадцатое ме́сто ग्यारहवीं सीट

оди́ннадцат/ь, -и *числ.* ग्यारह ; оди́ннадцать лет ग्यारह साल ; оди́ннадцать рубле́й ग्यारह रूबल ; оди́ннадцать челове́к ग्यारह आदमी

одино́к/ий, -ая, -ое, -ие 1. अकेला, तनहा ; одино́кая же́нщина अकेली (तनही) औरत ; одино́кий челове́к अकेला (तनहा) आदमी ; чу́вствовать себя́ одино́ким अपने को अकेला अनुभव करना 2. अकेला, एकाकी ; одино́кая жизнь अकेला (एकाकी) जीवन ; одино́кие прогу́лки अकेले सैर-सपाटे ; одино́кая ста́рость अकेला (एकाकी) बुढ़ापा

одино́честв/о, -а *с* (*мн. нет*) अकेलापन, तनहाई ; боя́ться одино́чества अकेलेपन से डरना ; остава́ться в одино́честве अकेला रहना ; провести́ ве́чер в одино́честве शाम अकेले (अकेलेपन) में बिता देना

одна́жды *нареч.* एक वार, एकदा ; एक दिन (रोज़) ; одна́жды ве́чером एक शाम ; одна́жды днём एक दिन को (में) ; одна́жды ле́том गरमियों में एक वार, गरमियों के एक दिन

одна́ко *союз* पर, परंतु, लेकिन ; फिर भी ; он о́чень торопи́лся, одна́ко опозда́л वह वहुत जल्दी कर रहा था, फिर भी उसे देर हुई (लगी) ।

одновре́ме́нно *нареч.* एक-साथ, एक ही समय (वक़्त) में, [के] साथ ही ; зако́нчить институ́т одновреме́нно с това́рищем साथी के साथ ही उच्च विद्यालय की शिक्षा समाप्त करना (कर देना) ; рабо́тать одновре́ме́нно на двух станка́х एक-साथ दो मशीनों पर काम करना

одновре́ме́нн/ый, -ая, -ое, -ые समकालिक, समकालीन, एक ही समय का ; два одновре́ме́нных собы́тия दो समकालिक घटनाएँ, एक ही समय की दो घटनाएँ

одобре́ни/е, -я *с* अनुमोदन, स्वीकृति, मंज़ूरी ; प्रशंसा ; вы́разить одобре́ние अनुमोदन (स्वीकृति, मंज़ूरी) प्रकट करना (कर देना) ; प्रशंसा प्रकट करना (कर देना) ; рабо́та получи́ла одобре́ние специали́стов काम को विशेषज्ञों का अनुमोदन प्राप्त हुआ ।

одо́брить *см.* одобря́ть

одобря́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **одо́бр/ить, -ю, -ишь, -ят** *сов.*; *кого-что* अनुमोदन करना (कर देना), स्वीकृति (मंज़ूरी) देना, स्वीकार (मंज़ूर) करना (कर देना); одо́брить статью́ लेख का अनुमोदन करना (कर देना), लेख को (पर) स्वीकृति (मंज़ूरी) देना ; одобря́ть чей-нибудь посту́пок किसीके व्यवहार की प्रशंसा करना (कर देना)

ожида́ни/е, -я *с* प्रतीक्षा, इंतज़ार ; до́лгое ожида́ние दीर्घ (लंबी) प्रतीक्षा, लंबा इंतज़ार ; зал ожида́ния प्रतीक्षालय, प्रतीक्षा-कक्ष, प्रतीक्षा-गृह; сиде́ть в ожида́нии това́рища साथी की प्रतीक्षा में बैठना (बैठा होना), साथी के इंतज़ार में बैठना (बैठा होना)

ожида́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *ко-*

го-что и чего प्रतीक्षा (इंतज़ार) करना, राह (वाट) देखना, प्रतीक्षा (इंतज़ार) में होना; они́ ожида́ют нача́ла сеа́нса वे शो के आरंभ की प्रतीक्षा करते हैं।; я ожида́ю дру́га मैं मित्र की प्रतीक्षा कर रहा हूँ, मैं दोस्त का इंतज़ार कर रहा हूँ, मैं मित्र की प्रतीक्षा में हूँ, मैं दोस्त के इंतज़ार में हूँ।

о́зер/о, -а *с* (*мн.* озёра, озёр) झील, सरोवर; *лесно́е* о́зеро जंगली (जंगल की) झील; небольшо́е о́зеро छोटी झील; жить на берегу́ о́зера झील के किनारे पर रहना

означа́/ть, -ет, -ют *несов., что* अर्थ (मतलब) होना, अर्थ रखना; то́чка на письме́ означа́ет па́узу लिखने में विंदु का अर्थ विराम है।; что означа́ет ва́ше молча́ние? आपकी चुप्पी का अर्थ (मतलव) क्या है?; э́то означа́ет, что... इसका अर्थ (मतलव) यह है कि...

оказа́ть(ся) *см.* ока́зывать(ся)

ока́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **оказа́ть, окажу́, ока́ж/ешь, -ут** *сов.*; *что*: ока́зывать влия́ние प्रभाव (असर) डालना (डाल देना), प्रभावित करना (कर देना); ока́зывать подде́ржку समर्थन करना (कर देना), समर्थन देना (दे देना); оказа́ть по́мощь सहायता (मदद) करना (कर देना), सहायता (मदद) देना (पहुँचाना), साथ देना (दे देना); оказа́ть сопротивле́ние विरोध करना (कर देना)

ока́зыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **оказа́ться, окажу́сь, ока́ж/ешься, -утся** *сов.* 1. पड़ना (पड़ जाना); पाना; оказа́ться в ко́мнате कमरे में पड़ा होना; оказа́ться в тру́дном положе́нии दिक़्क़त में पड़ना (पड़ जाना); оказа́ться вне опа́сности ख़तरे के वाहर हो जाना; оказа́ться среди́ друзе́й मित्रों में अपने को पाना 2. निकलना (निकल जाना), सिद्ध (सावित) होना (हो जाना); вода́ оказа́лась холо́дной पानी ठंडा निकला (सिद्ध हुआ)।; он оказа́лся интере́сным челове́ком वह दिलचस्प आदमी निकला।; она́ оказа́лась моє́й знако́мой वह मेरी जानी-पहचानी (जान-पहचान की) निकली।; реше́ние оказа́лось оши́бочным निर्णय ग़लत निकला (सावित हुआ)। 3. होना, पड़ना, रहना, पड़ा होना (रहना); в кошельке́ оказа́лось пять рубле́й वटुए में पाँच रूवल पड़े (रहे) थे।; дру́га не оказа́лось до́ма मित्र घर पर नहीं था।

ока́нчива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **око́нч/ить, -у, -ишь, -ат** *сов.*; *что* समाप्त (ख़तम) करना (कर देना, कर लेना); पूरा करना (कर देना, कर लेना); око́нчить рабо́ту काम समाप्त (ख़तम) करना (कर देना, कर लेना); око́нчить те́хникум с отли́чием वढ़िया अंक पाकर औद्योगिक (व्यवसायिक) स्कूल की शिक्षा समाप्त करना (कर देना)

ока́нчива/ться, -ется, -ются *несов.*; **око́нч/иться, -ится, -атся** *сов.* समाप्त (ख़तम) होना (हो जाना); сеа́нс око́нчится в шесть часо́в [ве́чера] फ़िल्म-शो [शाम के] छः वजे समाप्त हो जायेगा।

океа́н, -а *м* महासागर, संमुद्र;

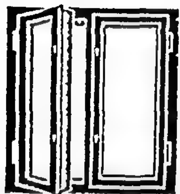


о́зеро

острова́ в океа́не महासागर में द्वीप ; плыть по океа́ну महासागर में जहाज़ से जाना

оккупа́ци/я, -и *ж* (*мн. нет*) आधिपत्य, क़ब्ज़ा

оккупи́р/овать, -ую, -уешь, -уют *сов. и несов., что* क़ब्ज़ा (अधिकार) करना (कर लेना); оккупи́ровать го́род नगर पर क़ब्ज़ा (अधिकार) करना (कर लेना); оккупи́ровать страну́ देश पर क़ब्ज़ा करना (कर लेना)



окно́

окн/о́, -а́ *с* (*мн.* о́кна, о́кон, о́кнам) खिड़की ; ко́мната с двумя́ о́кнами दो खिड़कियोंवाला कमरा ; закры́ть окно́ खिड़की बंद करना (कर देना); откры́ть окно́ खिड़की खोलना (खोल देना); сиде́ть у окна́ खिड़की पर बैठना ; смотре́ть в окно́ खिड़की में देखना

о́коло *предлог с род.* 1. पास, निकट, इर्द-गिर्द ; के पास (समीप, इर्द-गिर्द); посади́ть цветы́ о́коло до́ма घर के पास फूल लगाना (लगा देना); стол стои́т о́коло окна́ मेज़ खिड़की के पास [खड़ी] है। 2. कोई, लगभग, क़रीब ; о́коло пяти́ лет тому́ наза́д लगभग पाँच साल हुए ; заплати́ть о́коло ста рубле́й कोई एक सौ रूबल देना (अदा कर देना); идти́ по доро́ге о́коло ча́са रास्ते पर लगभग एक घंटा जाना ; пройти́ о́коло десяти́ киломе́тров कोई दस किलोमीटर जाना

оконча́ни/е, -я *с* 1. अंत ; समाप्ति, समापन ; оконча́ние рабо́ты काम की समाप्ति ; по оконча́нии заседа́ния बैठक की समप्ति पर 2. शेष ; оконча́ние кни́ги पुस्तक का शेष ; оконча́ние статьи́ लेख का शेष

око́нчить(ся) *см.* ока́нчивать(ся)

окре́стност/и, -ей *мн.* (*ед.* окре́стност/ь, -и *ж*) आस-पास का इलाक़ा, अड़ोस-पड़ोस, गिर्द [-पेश]; окре́стности го́рода नगर के आस-पास का इलाक़ा ; в окре́стностях дере́вни गाँव के अड़ोस-पड़ोस में

о́круг, -а *м* (*мн.* округ/а́, -о́в) क्षेत्र, ज़िला ; избира́тельный о́круг निर्वाचन-क्षेत्र, चुनाव-क्षेत्र

окружа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **окруж/и́ть**, -у́, -и́шь, -а́т *сов.* 1. *кого-что* घेरना (घेर लेना); окружи́ть докла́дчика वक्ता को घेर लेना 2. *кого-что* घेरना (घेर देना, घेर लेना), घेरे में डालना (डाल देना), घेराबंद करना (कर देना); окружа́ть во́лка भेड़िये को घेरना (घेरे में डालना); войска́ окружи́ли го́род सेनाओं ने नगर को घेर लिया, फ़ौजों ने शहर को घेरे में डाल दिया। 3. *что чем* घेरना (घेर देना, घेर लेना); окружи́ть дом забо́ром घर को बाड़ से घेर देना 4. (*тк. несов.*; *1 и 2 л. не употр.*) घेरना ; के [इर्द-]गिर्द होना ; дере́вню окружа́л лес गाँव जंगल से घिरा हुआ था। ; его́ окружа́ют друзья́ वह मित्रों से घेरा (घिरा) हुआ है, उसके इर्द-गिर्द मित्र हैं। 5. *кого чем* घेरना (घेर लेना); ро́дственники окружи́ли больно́го внима́нием и забо́той रिश्तेदारों ने बीमार की बड़ी ख़ातिरदारी की।

окружа́ющ/ий, -ая, -ее, -ие 1. आस-पास (पास-पड़ोस) का ; окружа́ю-

щие лю́ди पास-पड़ोस के लोग ; окружа́ющая ме́стность आस-पास का स्थान ; окружа́ющая обстано́вка परिवेश, प्रतिवेश 2. *в знач. сущ.* окружа́ющ/ие, -их *мн.* पास-पड़ोस के लोग; все окружа́ющие лю́бят его́ पास-पड़ोस के सब लोग उसे प्यार करते हैं।

окружи́ть *см.* окружа́ть

окру́жност/ь, -и *ж* वृत्त, घेरा, परिधि ; начерти́ть окру́жность वृत्त (घेरा) खींचना (खींच लेना)

октя́брь, октября́ *м* अक्तूबर ; роди́ться в октябре́ अक्तूबर में जन्म लेना

октя́брьск/ий, -ая, -ое, -ие अक्तूबर का, अक्तूबर- ; Октя́брьская револю́ция अक्तूबर-क्रांति

олимпи́йск/ий, -ая, -ое, -ие ओलिंपिक ; олимпи́йская дере́вня ओलिंपिक नगरी ; Олимпи́йские и́гры ओलिंपिक खेल ; зи́мние Олимпи́йские и́гры शीतकालीन ओलिंपिक खेल ; ле́тние Олимпи́йские и́гры ग्रीष्मकालीन ओलिंपिक खेल ; олимпи́йский чемпио́н ओलिंपिक चैंपियन

он, его́, ему́, им, о нём *мест.* वह, यह ; наш го́род о́чень большо́й, он располо́жен у реки́ हमारा नगर बहुत बड़ा है, वह नदी के पास स्थित है।; он чита́ет वह पढ़ रहा है। ; у него́ мно́го книг उसके पास बहुत किताबें हैं।

она́, её, ей, её, ей *и* е́ю, о ней *мест.* वह, यह ; она́ пи́шет वह लिख रही है। ; к ней пришли́ друзья́ उसके यहाँ मित्र आये। ; я потеря́л кни́гу и до́лго её иска́л मैंने किताब खो दी और देर तक उसे ढूँढ़ता रहा।

они́, их, им, их, и́ми, о них *мест.* वे, ये ; वह, यह ; мы бо́льше с ни́ми не встреча́лись हम बाद में उनसे न मिले। ; он и́ми о́чень дово́лен वह उनसे बहुत ख़ुश है। ; она́ бо́льше не пойдёт к ним अब वह उनके पास न जाएगी। ; они́ мои́ ста́рые друзья́ वे मेरे पुराने मित्र हैं। ; я до́лго их вспомина́л मैं देर तक उनको याद करता रहा।

оно́, его́, ему́, его́, им, о нём *мест.* वह, यह ; дай мне письмо́, оно́ на столе́ मुझे चिट्ठी दो, वह मेज़ पर है।

опа́здыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **опозда́/ть**, -ю, -ешь, -ю *сов.* देर से (में) आना (आ जाना), देर (देरी) होना (हो जाना), देर (देरी) करना (कर देना) ; опозда́ть в теа́тр थियेटर में देर से (में) आना (आ जाना) ; опозда́ть на рабо́ту काम पर देर से (में) आना (आ जाना) ; опозда́ть на самолёт विमान के लिए देर से आना (आ जाना) ; по́езд опа́здывает на пять мину́т रेल-गाड़ी पाँच मिनट देर कर रही है, रेल-गाड़ी पाँच मिनट देर से चल रही है। ; я опа́здываю मुझे देर (देरी) हो रही है।

опа́сно *нареч.* (*часто в знач. сказ.*) ख़तरनाक [रूप से] ; он опа́сно бо́лен वह ख़तरनाक रूप से बीमार है। ; остава́ться здесь опа́сно यहाँ रहना ख़तरनाक है।

опа́сност/ь, -и *ж* ख़तरा ; серьёзная опа́сность गंभीर (भारी) ख़तरा ; быть (находи́ться) в опа́сности

ख़तरे में होना ; дéлать чтó-нибудь с опáсностью для жи́зни जान ख़तरे (जोखिम) में डालकर कोई काम करना ; не боя́ться опáсности ख़तरे से न डरना ; создавáть опáсность ख़तरा उत्पन्न (पैदा) करना

опáсн/ый, -ая, -ое, -ые; опáс/ен, -на, -но, -ны ख़तरनाक ; опáсная болéзнь ख़तरनाक बीमारी ; опáсный враг ख़तरनाक दुश्मन ; опáсное задáние ख़तरनाक कार्य ; опáсный престу́пник ख़तरनाक अपराधी ; опáсное путешéствие ख़तरनाक यात्रा

óпер/а, -ы *ж* ऑपेरा ; óперы совéтских компози́торов सोवियत संगीतकारों के ऑपेरा ; теáтр óперы и балéта ऑपेरा व बैले-थियेटर ; петь в óпере ऑपेरा में गाना ; ऑपेरा-थियेटर में गाना

операци/я, -и *ж* 1. ऑपरेशन, चीर-फाड़ ; оперáция желу́дка उदर का ऑपरेशन ; оперáция на сéрдце हृदय का ऑपरेशन ; сдéлать оперáцию ऑपरेशन करना (कर देना) ; больнóму нужнá срóчная оперáция रोगी का फ़ौरन ऑपरेशन करना चाहिये। 2. कारवाई, ऑपरेशन ; воéнная оперáция सैनिक (फ़ौजी) कारवाई ; план оперáции कारवाई की योजना, कारवाई का कार्यक्रम

опери́р/овать, -ую, -уешь, -уют *несов. и сов., кого-что* ऑपरेशन करना, चीड़-फाड़ करना ; опери́ровать больнóго रोगी का ऑपरेशन करना, रोगी की चीर-फाड़ करना ; опери́ровать лёгкое फेफड़े का ऑपरेशन करना, फेफड़े की चीड़-फाड़ करना

óперн/ый, -ая, -ое, -ые ऑपेरा- ; óперный певéц ऑपेरा का गायक ; óперный теáтр ऑपेरा-थियेटर

описáни/е, -я *с* वर्णन, चित्रण, बयान ; крáткое описáние собы́тий घटनाओं का संक्षिप्त वर्णन ; подрóбное описáние विस्तारपूर्ण (सविस्तार) वर्णन

описáть *см.* опи́сывать

опи́сыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; опи/сáть, -шу́, опи́ш/ешь, -ут *сов.*; *кого-что* वर्णन (चित्रण, बयान) करना (कर देना) ; описáть встрéчу с друзья́ми मित्रों से भेंट का वर्णन करना (कर देना) ; опи́сывать путешéствие यात्रा का वर्णन करना ; свои́ впечатлéния он подрóбно описáл в письмé उसने अपने अनुभाव पत्र में विस्तार से लिखे।

опоздáни/е, -я *с* देर, देरी, विलंब ; прийти́ без опоздáния वक़्त पर आना (आ जाना), बिना देर किये आना (आ जाना) ; прийти́ с больши́м опоздáнием बड़ी देर से (में) आना (आ जाना)

опоздáть *см.* опáздывать

оправдáть(ся) *см.* оправ́дывать(ся)

опрáвдыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; оправдá/ть, -ю, -ешь, -ют *сов.* 1. *кого* बरी करना (कर देना), सफ़ाई करना (देना), छोड़ना (छोड़ देना) ; суд оправдáл э́того человéка अदालत ने इस आदमी को बरी कर दिया। 2. पूरा करना (कर देना) ; सही (सच) सिद्ध (साबित) करना (कर देना) ; оправдáть довéрие пáртии и прави́тельства पार्टी और सरकार का विश्वास पूरा करना (कर देना) ; оправдáть надéжды мáтери

माँ की आशाएँ पूरी करना (कर देना)

опра́вдыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **оправда́/ться**, -юсь, -ешься, -ются *сов.* 1. अपनी सफ़ाई [पेश] करना (कर देना), अपनी सफ़ाई देना (दे देना); опра́вдываться пе́ред роди́телями माँ-बाप को अपनी सफ़ाई देना; оправда́ться пе́ред судо́м अदालत को [अपनी] सफ़ाई पेश करना (कर देना), अदालत को सफ़ाई देना (दे देना) 2. (*1 и 2 л. не употр.*) सिद्ध (साबित) होना (हो जाना), सही (सच) निकलना (निकल जाना); पूरा होना (हो जाना); его́ наде́жды не оправда́лись उसकी आशाएँ पूरी न हुईं।; на́ши подозре́ния оправда́лись हमारे संदेह सिद्ध हुए (हो गये)।

определе́ни/е, -я *с* 1. निश्चयन, निर्धारण; определе́ние температу́ры во́здуха तापमान का निश्चयन (निर्धारण) 2. व्याख्या, स्पष्टीकरण; то́чное определе́ние शुद्ध व्याख्या

определённ/ый, -ая, -ое, -ые 1. निश्चित, निर्धारित, नियत; определённое вре́мя निश्चित (निर्धारित, नियत) समय; определённое мне́ние निश्चित मत; определённые обя́занности निश्चित कर्त्तव्य; определённая цель निश्चित लक्ष्य 2. अमुक, कुछ; в определённых слу́чаях अमुक (कुछ) अवसरों पर; при определённых усло́виях अमुक (कुछ) परिस्थितियों में

определи́ть *см.* определя́ть

определя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **определ/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* 1. निश्चित (निर्धारित, नियत) करना (कर देना), ठहराना (ठहरा देना); определи́ть ско́рость самолёта विमान की गति निश्चित (निर्धारित) करना (कर देना); определя́ть це́ну क़ीमत ठहराना 2. व्याख्या करना (कर देना), स्पष्ट (साफ़) करना (कर देना); определи́ть значе́ние сло́ва शब्द के अर्थ की व्याख्या करना (कर देना), शब्द के अर्थ को स्पष्ट करना (कर देना)

опроверга́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **опрове́ргн/уть**, -у, -ешь, -ут *сов.*; *что* खंडन करना (कर देना); опроверга́ть обвине́ние आरोप का खंडन करना; опрове́ргнуть сообще́ние о чём-нибудь किसी बात की सूचना का खंडन करना (कर देना)

опрове́ргнуть *см.* опроверга́ть

опроверже́ни/е, -я *с* खंडन; официа́льное опроверже́ние в газе́те समाचार-पत्र में सरकारी खंडन; вы́ступить с опроверже́нием खंडन करना (कर देना); дать опроверже́ние в печа́ти प्रेस में खंडन प्रकाशित करना (कर देना)

опроки́дыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **опроки́н/уть**, -у, -ешь, -ут *сов.*; *кого-что* उलटना (उलट देना), पलटना (पलट देना); चित गिराना (गिरा देना); опроки́нуть кого́-нибудь на зе́млю किसीको ज़मीन पर चित गिराना (गिरा देना), किसीको ज़मीन पर पटकना (पटक देना); опроки́нуть стака́н गिलास उलट देना; опроки́нуть стол मेज़ उलट देना

опроки́дыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **опроки́н/уться**, -усь,

-ешься, -утся *сов.* उलटना (उलट जाना), पलटना (पलट जाना); маши́на опроки́нулась गाड़ी उलट गयी।; стака́н опроки́нулся गिलास उलट गया।

опроки́нуть(ся) *см.* опроки́дывать (-ся)

опубликова́ть *см.* публикова́ть

опуска́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **опу/сти́ть**, -щу́, опу́ст/ишь, -ят *сов.* 1. *кого-что* नीचा (नीचे) करना (कर देना); झुकाना (झुका देना); опуска́ть ру́ку हाथ नीचा करना; опуска́ть флаг झंडा नीचा करना, झंडा झुकाना; опусти́ть чемода́н на́ пол सूटकेस को फ़र्श पर रखना (रख देना) 2. *что* नीचा (नीचे) करना (कर देना, कर लेना); झुकाना (झुका देना, झुका लेना); опусти́ть глаза́ आँखें नीची (नीचे) करना (कर देना, कर लेना); опуска́ть го́лову सिर झुकाना 3. *что* डालना (डाल देना); опуска́ть ведро́ в коло́дец कुएँ में बालटी डालना; опусти́ть письмо́ в почто́вый я́щик चिट्ठी पत्र-पेटिका में डालना (डाल देना); опусти́ть ру́ку в карма́н हाथ जेब में डालना (डाल देना)

опуска́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **опу/сти́ться**, -щу́сь, опу́ст/ишься, -ятся *сов.* 1. [नीचे] झुकना (झुक जाना); गिरना (गिर जाना); ве́тви де́рева опусти́лись पेड़ की टहनियाँ [नीचे] झुक गयीं।; за́навес опуска́ется परदा गिर रहा है। 2. बैठना (बैठ जाना), लेटना (लेट जाना); опусти́ться на крова́ть पलंग पर बैठ जाना; опусти́ться на стул कुरसी पर बैठना (बैठ जाना) 3. [नीचे] उतरना, बैठना (बैठ जाना); пти́ца опусти́лась на ве́тку पक्षी टहनी पर उतर (बैठ) गया।

опусти́ть(ся) *см.* опуска́ть(ся)

о́пыт, -а *м* 1. (*мн. нет*) अनुभव, तजरबा; о́пыт рабо́ты в шко́ле पाठशाला में काम करने का अनुभव; го́рький о́пыт कड़वा (कटु) अनुभव; жи́зненный о́пыт जीवन का अनुभव, ज़िंदगी का तजरबा; дели́ться о́пытом, передава́ть о́пыт अनुभव प्रदान करना; име́ть большо́й о́пыт बड़ा अनुभव होना 2. प्रयोग, परीक्षा, तजरबा; проводи́ть о́пыты परीक्षाएँ (प्रयोग) करना

о́пытн/ый, -ая, -ое, -ые; о́пыт/ен, -на, -но, -ны अनुभवी, अनुभवशील, तजरबाकार; о́пытный челове́к अनुभवी आदमी

опя́ть *нареч.* फिर [से], पुनः; опя́ть пошёл дождь फिर पानी बरसने लगा, फिर बारिश पड़ने लगी।; он опя́ть опозда́л वह फिर देर से आया।

ора́нжев/ый, -ая, -ое, -ые नारंगी; ора́нжевая ба́бочка नारंगी तितली; ора́нжевый цвет नारंगी रंग

орби́т/а, -ы *ж* कक्षा, कक्ष; орби́та Земли́ पृथ्वी की कक्षा; орби́та иску́сственного спу́тника कृत्रिम उपग्रह की कक्षा; выводи́ть на орби́ту कक्षा पर पहुँचाना, कक्षा में भेजना (स्थापित करना); выходи́ть на орби́ту कक्षा पर पहुँचना

о́рган, -а *м* 1. अंग, अवयव; вну́тренние о́рганы भीतरी अवयव; глаз — о́рган зре́ния आँख दृष्टि का अवयव

है। 2. संस्था ; óрганы нарóдного образовáния जन-शिक्षा की संस्थाएँ ; вы́сший óрган госудáрственной влáсти राज-सत्ता की उच्च संस्था

организáци/я, -и *ж* 1. आयोजन, स्थापना, प्रबंध ; организáция нóвого кружкá नयी मंडली का आयोजन 2. संगठन, संस्था, संघ ; партúйная организáция पार्टी-संगठन ; строúтельные организáции निर्माणकारी संस्थाएँ, निर्माण-संस्थाएँ

организ́м, -а *м* 1. जीव 2. शरीर, जिस्म ; здорóвый организ́м स्वस्थ शरीर ; болéзнь ослáбила организ́м ребёнка बीमारी ने बच्चे के शरीर को कमज़ोर कर दिया, बीमारी से बच्चे का शरीर कमज़ोर हो गया।

организóванн/ый, -ая, -ое, -ые आयोजित, संगठित ; организóванная борьбá संगठित संघर्ष ; организóванные дéйствия संगठित कारर्वाइयाँ

организ/овáть, -ýю, -ýешь, -ýют *несов. и сов.*, *что* आयोजन (संगठन, स्थापना) करना (कर देना), आयोजित (संगठित, स्थापित) करना (कर देना) ; организовáть вы́ставку молоды́х худóжников युवा-चित्रकारों की प्रदर्शनी का आयोजन करना (कर देना) ; организовáть социалистúческое соревновáние समाजवादी प्रतियोगिता का आयोजन करना (कर देना) ; организовáть спортúвное óбщество स्पोर्ट्स-सोसाइटी का आयोजन करना (कर देना), खेल-कूद-समाज आयोजित (स्थापित) करना (कर देना)

óрден, -а *м* (*мн.* орден/á, -óв) पदक, आर्डर ; óрден Лéнина लेनिन-पदक ; наградúть óрденом पदक से पुरस्कृत (विभूषित, सम्मानित) करना (कर देना)

орёл, орлá *м* उक़ाब

орéх, -а *м* काष्ठ-फल, नट ; колóть орéхи नट तोड़ना (फोड़ना) ; торт с орéхами गिरीदार (गिरियोंवाला) केक


орёл


орéх

оркéстр, -а *м* आर्केस्ट्रा, वाद्य-मंडली, बैंड ; оркéстр нарóдных инструмéнтов लोक-वाद्य-मंडली ; оркéстр под управлéнием извéстного дирижёра प्रसिद्ध संगीत-निदेशक द्वारा संचालित आर्केस्ट्रा ; воéнный оркéстр सैनिक बैंड

оросúть *см.* орошáть

орошá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **оро/сúть**, -шý, -сúшь, -сят *сов.*; *что* सींचना (सींच देना), सिंचाई (आबपाशी) करना (कर देना) ; оросúть степь स्टेपी सींचना (सींच देना)

орýди/е, -я *с* 1. साधन, औज़ार, हथियार ; орýдия произвóдства उत्पादन (उपज) के औज़ार ; сельскохозя́йственные орýдия कृषि (खेती) के साधन (औज़ार) 2. तोप ; лёгкое орýдие हलकी (छोटी) तोप ; тяжёлое орýдие भारी (बड़ी) तोप ; стреля́ть из орýдий तोपें दाग़ना (मारना)

орýжи/е, -я *с* (*мн. нет*) अस्त्र, शस्त्र, आयुध, हथियार ; áтомное орýжие अणु-शस्त्र, अणु-आयुध ; защищáться с орýжием в рукáх हाथों में हथियार लेकर अपनी रक्षा करना

освáива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **освó/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *что* अपनाना (अपना लेना), अधिकार प्राप्त करना (कर लेना) ; सीखना

(सीख लेना); осва́ивать передовы́е ме́тоды труда́ श्रम की अग्रणी विधियाँ अपनाना; осво́ить произво́дство но́вых маши́н नयी मशीनों का उत्पादन सीख लेना; осво́ить сло́жный прибо́р जटिल यंत्र की क्रिया अपना (सीख) लेना; осво́ить стано́к मशीन चलाने की विधि सीख लेना

освети́ть *см.* освеща́ть

освеща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **осве/ти́ть, -щу́, -ти́ть, -тя́т** *сов.* 1. *кого-что* रोशन (आलोकित) करना (कर देना), रोशनी देना (दे देना); ла́мпа освеща́ла ко́мнату लैंप कमरे को रोशन कर रहा था।; со́лнце освети́ло поля́ सूर्य ने खेतों को आलोकित कर दिया। 2. *что* प्रकाश (रोशनी) डालना (डाल देना); освети́ть в докла́де междунаро́дные собы́тия रिपोर्ट में अंतर्राष्ट्रीय घटनाओं पर प्रकाश (रोशनी) डालना (डाल देना)

освеще́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) प्रकाश, रोशनी; дневно́е освеще́ние दिन की रोशनी; иску́сственное освеще́ние कृत्रिम प्रकाश; электри́ческое освеще́ние बिजली की रोशनी

освободи́ть(ся) *см.* освобожда́ть(ся)

освобожда́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **освобо/ди́ть, -жу́, -ди́шь, -дя́т** *сов.* 1. *кого-что* स्वतंत्र (स्वाधीन, आज़ाद) करना (कर देना); मुक्त (रिहा) करना (कर देना); освободи́ть кого́-нибудь из пле́на किसीको क़ैद से मुक्त (रिहा) करना (कर देना); освободи́ть страну́ देश को स्वतंत्र (स्वाधीन, आज़ाद) करना (कर देना) 2. *кого от чего* मुक्त (बरी) करना (कर देना), छूट (छुटकारा, रिहाई) देना (दे देना); освобожда́ть кого́-нибудь от заня́тий किसीको पढ़ाई से छूट देना; освобожда́ть кого́-нибудь от наказа́ния किसीको दंड से मुक्त (बरी) करना 3. *что* ख़ाली (रिक्त) करना (कर देना); освободи́ть но́мер в гости́нице होटल में कमरा ख़ाली करना (कर देना)

освобожда́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **освобо/ди́ться, -жу́сь, -ди́шься, -дя́тся** *сов.* 1. स्वतंत्र (स्वाधीन, आज़ाद) होना (हो जाना); मुक्त (रिहा) होना (हो जाना), मुक्ति (रिहाई) पाना (पा लेना); освобожда́ться из пле́на क़ैद से मुक्त (रिहा) होना, क़ैद से मुक्ति (रिहाई) पाना; освободи́ться от иностра́нной зави́симости विदेश पर अधीनता से मुक्त होना (हो जाना), विदेशी अधीनता से मुक्ति पाना (पा लेना) 2. मुक्त (बरी) होना (हो जाना), मुक्ति पाना (पा लेना); ख़ाली होना (हो जाना); освободи́ться от рабо́ты काम से मुक्त (बरी, ख़ाली) हो जाना, काम से छुटकारा (छुट्टी) पा लेना; он освободи́тся че́рез час वह एक घंटे में (के बाद) ख़ाली हो जायेगा। 3. (*1 и 2 л. не употр.*) ख़ाली (रिक्त) होना (हो जाना); в трамва́е освободи́лось не́сколько мест ट्राम में कई सीटें ख़ाली हुईं।; кварти́ра освободи́лась फ़्लैट ख़ाली हो गया।

освобожде́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. मुक्ति, रिहाई; освобожде́ние от иностра́нной зави́симости विदेशी अधीनता से मुक्ति; освобожде́ние рабо́-

чего кла́сса मज़दूर-वर्ग की मुक्ति 2. मुक्ति, छुटकारा, छुट्टी; освобожде́ние от заня́тий по состоя́нию здоро́вья अस्वास्थ्य के कारण पढ़ाई से छूट

осво́ить *см.* осва́ивать

осе́нн/ий, -яя, -ее, -ие पतझड़ का, शरत्कालीन; осе́нний дождь पतझड़ की बारिश; осе́ннее пальто́ हलका कोट; осе́нняя пого́да पतझड़ का मौसम

о́сен/ь, -и *ж* पतझड़, शरत्; ра́нняя о́сень समय से पहले की पतझड़, शुरू की पतझड़

о́сенью *нареч.* पतझड़ में, पतझड़ के समय; заня́тия в шко́лах начина́ются о́сенью स्कूलों में पढ़ाई पतझड़ में शुरू होती है।

оси́н/а, -ы *ж* ऐस्प-वृक्ष, ऐस्प-पेड़

оси́нов/ый, -ая, -ое, -ые ऐस्प-वृक्ष (ऐस्प-पेड़) का, ऐस्प-वृक्ष-, ऐस्प-पेड़-

оскорби́ть *см.* оскорбля́ть

оскорбле́ни/е, -я *с* अपमान, अनादर; нанести́ оскорбле́ние अपमान (अनादर) करना (कर देना), अपमानित करना (कर देना)

оскорбля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **оскорб/и́ть, -лю́, -и́шь, -я́т** *сов.*; *кого-что* अपमान (अनादर) करना (कर देना), अपमानित करना (कर देना); оскорби́ть кого́-нибудь подозре́нием अपने संदेह से किसीका अपमान कर देना

осла́бить *см.* ослабля́ть

ослабля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **осла́б/ить, -лю, -ишь, -ят** *сов.*; *кого-что* कमज़ोर (निर्बल, दुर्बल) बनाना (बना देना); ढीला करना (कर देना); осла́бить внима́ние ध्यान ढीला कर देना; ослабля́ть си́лы проти́вника शत्रु की शक्तियों को कमज़ोर बनाना; боле́знь осла́била больно́го बीमारी से रोगी कमज़ोर हो गया।

осма́трива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **осмотр/е́ть, -ю́, осмо́тр/ишь, -ят** *сов.*; *кого-что* 1. देखना (देख लेना), दर्शन करना (कर लेना), निरीक्षण करना (कर लेना); осмотре́ть вы́ставку प्रदर्शनी देख लेना, प्रदर्शनी का निरीक्षण कर लेना; осма́тривать го́род नगर देखना, नगर का निरीक्षण करना 2. जाँच (परीक्षा) करना (कर लेना); स्वास्थ्य जाँचना (जाँच लेना); врач осмотре́л больно́го डाक्टर ने रोगी की जाँच (परीक्षा) की।

осмо́тр, -а *м* 1. निरीक्षण, जाँच, जाँच-पड़ताल; провести́ осмо́тр помеще́ния मकान का निरीक्षण करना (कर देना) 2. जाँच, परीक्षा; осмо́тр больны́х रोगियों की [डाक्टरी] जाँच (परीक्षा); медици́нский осмо́тр डाक्टरी (मेडिकल) परीक्षा

осмотре́ть *см.* осма́тривать

осно́в/а, -ы *ж* 1. आधार, नींव, बुनियाद; осно́вы госуда́рства राष्ट्र के आधार 2. (*тк. мн.*) आधार, मूल-तत्व; осно́вы нау́чного коммуни́зма वैज्ञानिक साम्यवाद के आधार; осно́вы ру́сского языка́ रूसी भाषा के आधार ◇ на осно́ве *чего* के आधार पर; на осно́ве взаи́много дове́рия परस्पर विश्वास के आधार पर; в осно́ву рома́на поло́жены по́длинные собы́тия वास्तविक घटनाओं को उपन्यास का आधार बनाया गया है, उपन्यास वास्तविक घटनाओं पर आधारित है।


оси́на

основа́ни/е, -я *с* 1. स्थापना ; годовщи́на основа́ния Сове́тского госуда́рства सोवियत राज्य की स्थापना की वर्ष-गाँठ ; жить в го́роде со дня его́ основа́ния नगर में उसकी स्थापना के दिन से रहना 2. कारण, वजह ; серди́ться без основа́ний निराधार (अकारण) झुँझलाना

основа́ть *см.* **осно́вывать**

основн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е आधारभूत, मौलिक, मूल, बुनियादी ; основно́й вопро́с मूल प्रश्न, बुनियादी सवाल ; основны́е недоста́тки मुख्य कमियाँ ; основно́й при́нцип आधारभूत (मौलिक) सिद्धांत ; основна́я причи́на मूल-कारण

осно́выва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **основа́ть,** осну/ю́, -ёшь, -ю́т *сов.*; *что* स्थापना करना (कर देना), स्थापित (क़ायम) करना (कर देना); बसाना (बसा देना); основа́ть го́род नगर बसाना (बसा देना); основа́ть музе́й संग्रहालय को स्थापित (क़ायम) करना (कर देना); основа́ть пе́рвое в ми́ре социалисти́ческое госуда́рство विश्व में प्रथम समाजवादी राज्य की स्थापना कर देना, विश्व में प्रथम समाजवादी राज्य स्थापित कर देना

осно́выва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов., на чём* आधारित होना, अपने को आधारित करना ; осно́вываться на нау́чных фа́ктах वैज्ञानिक तथ्यों पर आधारित होना

осо́бенно *нареч.* विशेषकर, विशेषत:, विशेष रूप से, ख़ासकर, ख़ास तौर से (पर); её осо́бенно интересова́ла литерату́ра विशेषत: वह साहित्य में रुचि लेती थी। ; он мно́го путеше́ствовал, осо́бенно в мо́лодости वह बहुत भ्रमण करता था विशेषकर जवानी में।

осо́бенност/ь, -и *ж* विशेषता, विशिष्टता ; осо́бенности ру́сского языка́ रूसी भाषा की विशेषताएँ ; осо́бенность хара́ктера स्वभाव की विशेषता ◇ в осо́бенности विशेषत:, विशेष रूप से, ख़ासकर, ख़ास तौर से (पर); он люби́л живо́тных, в осо́бенности соба́к वह जानवरों को पसंद करता था, विशेषकर कुत्तों को।

осо́бенн/ый, -ая, -ое, -ые विशेष, विशिष्ट, ख़ास ; अनोखा, विलक्षण ; осо́бенный за́пах विशेष गंध, ख़ास बू ; он челове́к осо́бенный वह अनोखा (विलक्षण) आदमी है।

осо́б/ый, -ая, -ое, -ые 1. विशेष, ख़ास ; осо́бый вкус विशेष स्वाद, ख़ास ज़ायक़ा ; осо́бое внима́ние विशेष ध्यान ; осо́бый за́пах विशेष गंध, ख़ास बू 2. विशेष ; अलग, पृथक् ; в осо́бых слу́чаях विशेष अवसरों पर ; вы́разить осо́бое мне́ние विशेष (पृथक्) मत प्रकट करना (कर देना); име́ть осо́бые права́ विशेष अधिकार (विशेषाधिकार) रखना (होना)

оспа́рива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов., что* चुनौती देना ; оспа́ривать мне́ние докла́дчика वक्ता के मत को चुनौती देना

оста/ва́ться, -ю́сь, -ёшься, -ю́тся *несов.*; **оста́/ться,** -нусь, -нешься, -нутся *сов.* 1. रहना (रह जाना); ठहरना (ठहर जाना); остава́ться в ко́мнате कमरे में रहना ; оста́ться

жить в Москвé मास्को में रहने के लिए ठहर जाना ; остáться на два часá пóсле рабóты काम के बाद दो घंटे के लिए रहना (रह जाना) 2. (*1 и 2 л. не употр.*) बाक़ी (शेष) रहना (रह जाना), बचना (बच जाना); остáлось сдéлать половúну рабóты आधा काम बाक़ी पड़ा है। ; остáлось чýвство сожалéния खेद की भावना रह गयी। ; до отхóда пóезда остáлось пять минýт रेल-गाड़ी छूटने में पाँच मिनट रहे। ; на дерéвьях ещё оставáлись лúстья पेड़ों पर पत्ते रह गये, पेड़ों पर पत्तियाँ अभी बाक़ी रहीं। ; у негó остáлось тóлько дéсять рублéй उसके पास सिर्फ़ दस रूबल बच गये। 3. रहना (रह जाना), बना रहना ; оставáться прéжним पहले का-सा रहना ; остáться чемпиóном चैंपियन बना रहना ; онú остáлись друзьями वे दोस्त बने रहे। 4. रहना (रह जाना); остáться без родúтелей माँ-बाप के बग़ैर रहना (रह जाना); остáться одинóким अकेला रहना (रह जाना), अकेला पड़ना (पड़ जाना); он остáлся одúн वह अकेला रह गया। ◇ остáться в живы́х ज़िंदा (जीवित) रहना (रह जाना), दम में दम रहना (रह जाना)

остáвить *см.* оставля́ть

оставля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **остáв/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.* 1. *когo-что* छोड़ना (छोड़ देना); остáвить вéщи в вагóне सामान डब्बे में छोड़ देना ; остáвить кнúгу на столé किताब को मेज़ पर छोड़ देना 2. *что* रखना (रख देना, रख लेना), बाक़ी (बचा) रखना (रख देना, रख लेना), छोड़ना (छोड़ देना); остáвить для когó-нибудь билéты в теáтр किसीके लिए थियेटर के टिकट छोड़ देना ; остáвить котлéты на ýжин कटलेट व्यालू के लिए [बाक़ी] रख देना 3. *кого-что* छोड़ना (छोड़ देना); остáвить вопрóс без отвéта सवाल को बिना उत्तर दिये (बिना उत्तर के) छोड़ देना ; остáвить когó-нибудь на свобóде किसीको मुक्त (आज़ाद) रहने देना ; остáвить окнó откры́тым खिड़की खुली छोड़ देना ; оставля́ть ребёнка на когó-нибудь बच्चे को किसीपर छोड़ना 4. *кого-что* छोड़ना (छोड़ देना), त्यागना (त्याग देना); остáвить семью́ परिवार को छोड़ना (छोड़ देना); не оставля́ть товáрищей в бедé साथियों को मुसीबत में न छोड़ना ; войскá остáвили гóрод सेनाओं ने नगर को छोड़ दिया। ◇ оставля́ть в покóе когó-нибудь किसीको परेशान न करना

остальн/óй, -áя, -óе, -ы́е 1. बाक़ी, शेष ; остальны́е кнúги я принесý зáвтра बाक़ी किताबें मैं कल ले आऊँगा। 2. *в знач. сущ.* остальн/ы́е, -ы́х *мн.* बाक़ी (शेष) लोग ; двóе шли впередú, остальны́е сзáди दो आगे चल रहे थे, बाक़ी पीछे। 3. *в знач. сущ.* остальн/óе, -óго *с* बाक़ी, शेष ; остальнóе я расскажý потóм बाक़ी (शेष) मैं बाद में बता दूँगा।

останáвлива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **останов/úть**, -лю́, останóв/ишь, -ят *сов.*; *кого-что* रोकना (रोक देना), रोक-थाम करना (कर देना); बंद (ठप) करना (कर देना); ос-

тановить бегущего человека भागते हुए आदमी को रोकना ; останáвливать машину गाड़ी रोकना ; остановить работу काम रोकना (रोक देना), काम बंद (ठप) करना (कर देना); остановить станóк मशीन बंद करना (कर देना)

останáвлива/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **останов/иться**, -люсь, останóв/ишься, -ятся *сов.* 1. रुकना (रुक जाना), थमना (थम जाना); बंद (ठप) होना (हो जाना); остановиться на углу улицы सड़क के नुक्कड़ पर रुकना (रुक जाना); движение остановилось आवागमन बंद (ठप) हो गया। ; машина остановилась गाड़ी रुक गयी। ; работа остановилась काम रुक गया, काम बंद (ठप) हो गया। ; часы остановились घड़ी बंद हो गयी। 2. रुकना (रुक जाना), ठहरना (ठहर जाना); останáвливаться в гостинице होटल में ठहरना ; остановиться у родных रिश्तेदारों के यहाँ ठहर जाना ; они остановятся на несколько дней в Москве वे कुछ दिन मास्को में रुकेंगे।

остановить(ся) *см.* останáвливать (-ся)

останóвк/а, -и *ж* (*мн.* останóв/ки, -ок, -кам) 1. रोक ; ठहराव ; बंदी ; останóвка работы काम में ठहराव ; останóвка станкá मशीन की बंदी 2. विराम ; говорить без останóвки बिना रुके बोलना, अविराम बोलना ; éхать без останóвок बिना रुके जाना ; éхать со всéми останóвками हर स्टेशन (स्टाप) पर रुककर जाना ; сдéлать останóвку в пути на три часá रास्ते में तीन घंटे के लिए रुकना (रुक जाना) 3. स्टाप ; трамвáйная останóвка ट्राम-स्टाप ; ждать троллéйбуса на останóвке स्टाप पर ट्रालीबस का इंतज़ार करना ; вы выхóдите на слéдующей останóвке? आप अगले स्टाप पर उतर रहे हैं ? ; останóвка автóбуса рядом बस-स्टाप पास में है।

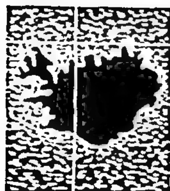
остáт/ок, -ка *м* बाक़ी, शेष[1], अवशेष ; बचत ; остáток воды बाक़ी पानी ; остáток дня बाक़ी दिन ; остáток пути बाक़ी रास्ता ; съесть всё без остáтка चट कर जाना

остáться *см.* оставáться

осторóжно *нареч.* सावधानी (एहतियात) से, सावधानतापूर्वक ; осторóжно! सावधान !, ख़बरदार !, चौकस रह ! ; осторóжно переходить улицу सावधानी से सड़क पार करना

осторóжн/ый, -ая, -ое, -ые; осторóж/ен, -на, -но, -ны 1. सावधान, ख़बरदार, चौकस ; होशियार ; осторóжный человéк सावधान (ख़बरदार) आदमी ; будьте осторóжны при перехóде улицы सड़क पार करते समय सावधान रहिये। 2. सावधान, एहतियाती ; осторóжное обращéние с огнём आग के साथ सावधान व्यवहार

óстров, -а *м* (*мн.* острова́, -óв) द्वीप, टापू ; большóй óстров बड़ा द्वीप (टापू); жить на óстрове द्वीप (टापू) में रहना


óстров

остроýми/е, -я *с* (*мн. нет*) हाज़िरजवाबी, वाग्विदग्धता ; отличáться остроýмием हाज़िरजवाबी से चमकना

остроýмно *нареч.* मज़ाकिया ढंग से, हाज़िरजवाबी से ; остроýмно расскá-

зывать मज़ाकिया ढंग से सुनाना; остроу́мно шути́ть हाज़िरजवाबी से मज़ाक करना

остроу́мн/ый, -ая, -ое, -ые; остроу́м/ен, -на, -но, -ны हाज़िरजवाब, तीक्ष्णबुद्धि, वाक्-तीक्ष्ण, वाग्विदग्ध; остроу́мный челове́к हाज़िरजवाब (तीक्ष्ण-बुद्धि) आदमी; остроу́мная шу́тка मज़ेदार मज़ाक

о́стр/ый, -ая, -ое, -ые; остр, остра́, о́стр/о, -ы *и* остры́ 1. तेज़, पैना, तीखा, तीक्ष्ण; о́стрые зу́бы तेज़ दाँत; о́страя игла́ पैनी सूई; о́стрый нож तेज़ (पैनी) छुरी 2. तेज़, पैना; о́строе зре́ние पैनी दृष्टि, पैनी आँख; о́стрый слух तेज़ कान 3. तेज़, तीखा, तीक्ष्ण, तीव्र, कटु; о́страя боль तेज़ दर्द, तीव्र पीड़ा; о́стрый вкус तेज़ ज़ायक़ा; о́стрый за́пах तेज़ बू; о́страя пи́ща तेज़ (मसालेदार, गरम) खाना

остыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **осты́/ть**, -ну, -нешь, -нут *сов.* ठंडा पड़ना (पड़ जाना), ठंडा होना (हो जाना); пе́чка бы́стро остыва́ет चूल्हा जल्दी ठंडा होता जाता है।; чай осты́л चाय ठंडी पड़ (हो) गयी।

осты́ть *см.* остыва́ть

осуди́ть *см.* осужда́ть

осужда́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **осу/ди́ть**, -жу́, осу́д/ишь, -ят *сов.* 1. *кого* दंड (सज़ा) देना (दे देना); осуди́ть престу́пника на три го́да тюрьмы́ अपराधी को तीन साल की क़ैद की सज़ा देना 2. निंदा करना (कर देना); осужда́ть чьё-нибудь поведе́ние किसीके व्यवहार की निंदा करना

осуществи́ть *см.* осуществля́ть

осуществле́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) कार्यान्वयन, कार्य्यान्विति, पूर्त्ति; осуществле́ние мечты́ स्वप्न का कार्यान्वयन; совме́стное осуществле́ние програ́ммы कार्यक्रम की संयुक्त पूर्त्ति

осуществля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **осуществ/и́ть**, -лю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* कार्यान्वित करना (कर देना, कर लेना), व्यवहार (अमल) में लाना; पूरा करना (कर देना, कर लेना); осуществи́ть жела́ние इच्छा पूरी करना (कर लेना); осуществля́ть пла́ны योजनाएँ कार्यान्वित करना, योजनाओं पर अमल करना

ось, о́си *ж* (*мн.* о́си, осе́й) 1. धुरा, धुरी; ось колеса́ पहिये की धुरी 2. धुरी, अक्ष; ось Земли́ पृथ्वी की धुरी; враща́ться вокру́г свое́й оси́ अपनी धुरी पर घूमना

осяза́ни/е, -я (*мн. нет*) *с* स्पर्श, स्पर्शन

от *и* **ото** *предлог с род.* 1. से; удаля́ться от до́ма घर से दूर होता जाना; уе́хать от това́рища ве́чером साथी के यहाँ से शाम को चला जाना 2. से; далеко́ от до́ма घर से दूर; на большо́м расстоя́нии от це́нтра केंद्र से बड़ी दूरी पर; сле́ва от окна́ खिड़की से बायें 3. (*часто с предл. «до»*) से; का; от Москвы́ до Ленингра́да मास्को से लेनिनग्राद तक; от нача́ла до конца́ आरंभ से अंत तक, शुरू से आख़िर तक; де́ти от пяти́ лет и ста́рше पाँच साल के और इससे बड़ी उम्र के बच्चे; слепо́й от рожде́ния जन्म का अंधा 4. से; का; дохо́д от торго́вли व्यापार से आय; письмо́ от бра́та भाई की

चिट्ठी ; получи́ть кни́гу от отца́ बाप से किताब मिलना (मिल जाना); узна́ть но́вость от дру́га मित्र से ख़बर जान लेना 5. का ; ключ от две́ри दरवाज़े की चाबी ; кры́шка от ча́йника केतली का ढक्कन ; оторва́ть пу́говицу от пальто́ कोट का बटन तोड़ देना (लेना) 6. से, के मारे, के कारण, की वजह से ; мо́крый от дождя́ बारिश से भीगा ; бледне́ть от стра́ха भय के मारे चेहरा पीला पड़ना ; дрожа́ть от хо́лода सर्दी से काँपना ; петь от ра́дости ख़ुशी से गाना ; пла́кать от го́ря दुःख से रोना 7. से ; का ; лека́рство от гри́ппа फ़्लू की दवा ; защи́та от врага́ शत्रु से रक्षा ; освободи́ться от зави́симости पराधीनता से मुक्त होना (हो जाना) ; спасти́сь от сме́рти मौत से बच जाना

отверну́ться *см.* отвора́чиваться

отве́рсти/е, -я *с* छेद, छिद्र, सूराख़ ; отве́рстие в стене́ दीवार में छेद ; де́лать отве́рстие छेद (छिद्र) करना ; прони́кнуть в сад че́рез отве́рстие в забо́ре बाड़ के सूराख़ में से होकर बाग़ में घुस जाना



отвёртка

отвёртк/а, -и (*мн.* отвёрт/ки, -ок, -кам) *ж* पेचकश ; дай мне, пожа́луйста, отвёртку मेहरबानी करके मुझे पेचकश दो।

отве́т, -а *м* 1. उत्तर, जवाब ; отве́т на вопро́с प्रश्न का उत्तर, सवाल का जवाब ; кра́ткий отве́т संक्षिप्त उत्तर ; отрица́тельный отве́т नकारात्मक उत्तर ; положи́тельный отве́т स्वीकारात्मक (स्वीकारसूचक) उत्तर ; дать отве́т на все вопро́сы सब प्रश्नों का (के) उत्तर देना ; оста́вить вопро́с без отве́та प्रश्न को बिना उत्तर दिये छोड़ देना, प्रश्न का उत्तर न देना ; получи́ть отве́т на письмо́ चिट्ठी का उत्तर मिलना (मिल जाना) 2. उत्तर ; его́ чу́вство оста́лось без отве́та उसकी भावनाएँ एकतरफ़ा रहीं। ◇ в отве́т на *что* के उत्तर (जवाब) में

отве́тить *см.* отвеча́ть

отве́тственност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) दायित्व, उत्तरदायित्व, ज़िम्मेदारी, ज़िम्मा ; отве́тственность за рабо́ту काम का (के लिए) उत्तरदायित्व, काम की (के लिए) ज़िम्मेदारी ; отве́тственность за свои́ посту́пки अपने व्यवहारों का (के लिए) उत्तरदायत्व ; коллекти́вная отве́тственность संयुक्त [उत्तर] दायित्व ; брать на себя́ отве́тственность अपने ऊपर उत्तरदायित्व (ज़िम्मेदारी) लेना ; нести́ отве́тственность [उत्तर] दायित्व निभाना (पूरा करना), ज़िम्मेदारी निभाना (पूरी करना)

отве́тственн/ый, -ая, -ое, -ые 1. दायित्वपूर्ण, उत्तरदायी, उत्तरदायित्वपूर्ण, ज़िम्मेदार ; отве́тственный реда́ктор उत्तरदायी संपादक ; челове́к, отве́тственный за выполне́ние пла́на योजना की पूर्ति के लिए उत्तरदायी व्यक्ति, आदमी जो योजना की पूर्ति के लिए उत्तरदायी है। 2. दायित्वपूर्ण, उत्तरदायित्वपूर्ण, ज़िम्मेदार ; отве́тственное зада́ние उत्तरदायित्वपूर्ण कार्य ; отве́тственное реше́ние उत्तरदायित्वपूर्ण निर्णय

отвеча́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отве́/тить, -чу, -тишь, -тят** *сов.* 1.

उत्तर (जवाब) देना (दे देना); отве́тить дру́гу на письмо́ मित्र की चिट्ठी का उत्तर देना (दे देना); отвеча́ть на вопро́сы प्रश्नों का (के) उत्तर देना ; отве́тить на предложе́ние отка́зом प्रस्ताव अस्वीकार करना (कर देना); отвеча́ть на про́сьбу согла́сием प्रार्थना पर सहमति देना, प्रार्थना स्वीकार करना 2. *чем на что* उत्तर (जवाब) देना (दे देना); отве́тить молча́нием на насме́шку परिहास के उत्तर में चुप रहना ; отве́тить уда́ром на уда́р वार का जवाब वार से देना (दे देना), ईंट का जवाब पत्थर से देना (दे देना) 3. *за кого-что* उत्तरदायी (ज़िम्मेदार, जवाबदेह) होना ; отвеча́ть за выполне́ние пла́на योजना की पूर्ति के लिए उत्तरदायी (ज़िम्मेदार) होना ; отве́тить за свой посту́пок अपनी हरकत का (के लिए) जवाब देना (दे देना), अपनी हरकत के लिए उत्तरदायी होना ; я не хочу́ отвеча́ть за него́ मैं उसकी ज़िम्मेदारी नहीं लेना चाहता।

отвора́чива/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **отверн/у́ться**, -у́сь, -ёшься, -у́тся *сов.* मुँह फेरना (फेर लेना); отвора́чиваться в сто́рону एक ओर मुँह फेरना ; отверну́ться от све́та रोशनी से मुँह फेरना (फेर लेना)

отда/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **отда́/ть**, -м, -шь, -ст, отдад/и́м, -и́те, -у́т (*прош.* о́тдал, отдала́, о́тдал/о, -и) *сов.* 1. *кого-что* [वापस] देना (दे देना); отдава́ть долг क़र्ज़ वापस देना ; отда́ть кни́гу किताब [वापस] दे देना 2. *кого-что* देना (दे देना); सुपुर्द (हवाले) करना (कर देना); отда́й запи́ску учи́телю पत्र (नोट) शिक्षक को दे दो। ; почтальо́н о́тдал письмо́ и газе́ту डाकिये ने चिट्ठी और समाचार-पत्र सुपुर्द कर दिया। 3. *кого-что* देना (दे देना); отда́ть зе́млю крестья́нам ज़मीन किसानों को दे देना ; отда́ть свои́ кни́ги сы́ну अपनी किताबें बेटे को दे देना 4. *что* लगाना (लगा देना), देना (दे देना); отдава́ть все си́лы нау́ке विज्ञान में पूरी शक्ति लगाना ; отда́ть жизнь за свобо́ду Ро́дины मातृभूमि की स्वाधीनता के लिए जान (प्राण) देना (दे देना) 5. *кого-что*: отда́ть ребёнка в шко́лу बच्चे को स्कूल में भरती (दाख़िल) कराना (करा देना); отдава́ть часы́ в ремо́нт घड़ी की मरम्मत कराना, घड़ी मरम्मत कराने को देना

отда́ть *см.* отдава́ть

отде́л, -а *м* विभाग ; конди́терский отде́л магази́на दुकान का मिठाई-विभाग ; крити́ческий отде́л журна́ла पत्रिका का समीक्षा-विभाग ; рабо́тать нача́льником отде́ла विभागाध्यक्ष होना, विभागाध्यक्ष का काम करना

отделе́ни/е, -я *с* विभाग ; де́тское отделе́ние больни́цы चिकित्सालय (अस्पताल) का बाल-विभाग ; учи́ться на ру́сском отделе́нии институ́та उच्च विद्यालय के रूसी विभाग में पढ़ना

отдели́ть *см.* отделя́ть

отде́льно *нареч.* अलग, अलग-थलग, पृथक्-पृथक् ; жить отде́льно от роди́телей माँ-बाप से अलग रहना ; положи́ть кни́ги отде́льно किताबों को अलग रखना (रख देना)

отде́льн/ый, -ая, -ое, -ые अलग, पृथक्; жить в отде́льной кварти́ре अलग फ़्लैट में रहना

отделя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отдел/и́ть**, -ю́, отде́л/ишь, -ят *сов.*; *кого-что* अलग (पृथक्) करना (कर देना), अलग (पृथक्) रखना (रख देना); отдели́ть ста́рые кни́ги पुरानी किताबों को अलग कर (रख) देना; отдели́ть ста́рших шко́льников от мла́дших बड़े छात्रों को छोटे छात्रों से अलग कर देना

отдохну́ть *см.* отдыха́ть

о́тдых, -а *м* (*мн. нет*) आराम, विश्राम; пра́во на о́тдых आराम करने का अधिकार; провести́ неде́лю в до́ме о́тдыха आराम-घर (विश्राम-गृह) में एक सप्ताह बिताना (बिता देना); рабо́тать без о́тдыха बिना सुस्ताये काम करना; уе́хать на о́тдых в дере́вню गाँव में आराम करने के लिए चला जाना

отдыха́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отдохн/у́ть**, -у́, -ёшь, -у́т *сов.* आराम करना (कर लेना), आराम लेना; отдохну́ть по́сле рабо́ты काम [करने] के बाद आराम करना (कर लेना); отдыха́ть на куро́рте स्वास्थ्य-केंद्र में आराम करना; ма́льчик хорошо́ отдохну́л ле́том в пионе́рском ла́гере लड़के ने गरमियों में पायोनियर-शिविर में अच्छा आराम किया। ; они́ с жено́й ча́сто отдыха́ют на ю́ге वह और उसकी पत्नी अक्सर दक्षिण में आराम करते हैं।

оте́ц, отца́ *м* बाप, पिता; родно́й оте́ц सगा बाप (पिता); люби́ть отца́ बाप को प्यार करना

оте́чественн/ый, -ая, -ое, -ые देशी, स्वदेशी; това́ры оте́чественного произво́дства देशी उत्पादन का माल, स्वदेशी माल

оте́честв/о, -а *с* मातृभूमि, पितृभूमि; защи́та оте́чества मातृभूमि की रक्षा; любо́вь к оте́честву मातृभूमि से प्रेम, देश-प्रेम

отка́з, -а *м* इनकार, जवाब; अस्वीकार; отве́тить отка́зом на про́сьбу प्रार्थना अस्वीकार करना (कर देना); получи́ть отка́з जवाब मिलना (मिल जाना)

отказа́ть(ся) *см.* отка́зывать(ся)

отка́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отка/за́ть**, -жу́, отка́ж/ешь, -ут *сов.* इनकार करना (कर देना); अस्वीकार करना (कर देना); отка́зывать в про́сьбе प्रार्थना अस्वीकार करना; отказа́ть кому́-нибудь в по́мощи किसीको सहायता देने से इनकार करना (कर देना)

отка́зыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **отка/за́ться**, -жу́сь, отка́ж/ешься, -утся *сов.* *от чего и с неопр.* इनकार करना (कर देना), [परि]त्याग करना (कर देना), त्यागना (त्याग देना); отка́зываться от пода́рка भेंट [लेने] से इनकार करना; отказа́ться от пое́здки यात्रा [करने] से इनकार करना (कर देना), यात्रा को त्यागना (त्याग देना), यात्रा का त्याग करना (कर देना); отка́зываться от по́мощи सहायता [लेने] से इनकार करना, सहायता अस्वीकार करना; отка́зываться от рабо́ты काम करने से इनकार करना; отказа́ться от свои́х прав अपने अधिकारों से

इनकार कर देना, अपने अधिकारों का परित्याग कर देना; отказа́ться от свои́х слов अपने शब्दों से मुकर जाना; он отказа́лся вы́полнить прика́з उसने आदेश पूरा करने से इनकार कर दिया।

откла́дыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отлож/и́ть**, -у́, отло́ж/ишь, -ат *сов.*; *что* 1. अलग (पृथक्) रखना (रख देना); отложи́ть ну́жную кни́гу जरूरी किताब को अलग रखना (रख देना) 2. स्थगित (मुलतवी) करना (कर देना), टालना (टाल देना); откла́дывать на сле́дующий день अगले दिन के लिए स्थगित (मुलतवी) करना, कल पर टालना; откла́дывать отъе́зд प्रस्थान स्थगित करना; отложи́ть реше́ние вопро́са समस्या का हल स्थगित कर देना

отклони́ть *см.* отклоня́ть

отклоня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отклон/и́ть**, -ю́, откло́н/ишь, -ят *сов.*; *что* अस्वीकार करना (कर देना), अस्वीकृत करना (कर देना), ठुकराना (ठुकरा देना); отклоня́ть приглаше́ние निमंत्रण अस्वीकार करना, निमंत्रण ठुकराना; отклони́ть про́сьбу प्रार्थना (माँग) अस्वीकार करना (कर देना), प्रार्थना (माँग) ठुकराना (ठुकरा देना); отклоня́ть прое́кт परियोजना अस्वीकार करना, परियोजना ठुकराना

открове́нно *нареч.* दिल (जी) खोलकर, खुले दिल से; *открове́нно* поговори́ть с дру́гом मित्र से दिल खोलकर बात करना (कर लेना)

открове́нн/ый, -ая, -ое, -ые; открове́н/ен, -на, -но, -ны साफ़दिल, खुले दिल का, स्पष्टवादी; открове́нное письмо́ स्पष्टवादी चिट्ठी; открове́нное призна́ние खुले दिल की स्वीकृति; открове́нный разгово́р खुले दिल की बातचीत; открове́нный челове́к साफ़दिल (स्पष्टवादी) आदमी

открыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **откры́ть**, откро́/ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* 1. खोलना (खोल देना); открыва́ть дверь दरवाज़ा खोलना; откры́ть замо́к ताला खोलना (खोल देना); откры́ть окно́ खिड़की खोलना (खोल देना); откры́ть чемода́н सूटकेस खोलना (खोल देना); открыва́ть шкаф अलमारी खोलना 2. खोलना (खोल देना); *откры́ть* зонт छतरी खोलना (खोल देना); открыва́ть кни́гу на деся́той страни́це किताब को दसवें पृष्ठ पर खोलना 3. खोलना (खोल देना); उद्घाटन करना (कर देना); открыва́ть библиоте́ку पुस्तकालय खोलना; पुस्तकालय का उद्घाटन करना; откры́ть вы́ставку प्रदर्शनी खोलना (खोल देना); प्रदर्शनी का उद्घाटन करना (कर देना); открыва́ть па́мятник स्मारक का अनावरण करना; откры́ть собра́ние सभा का उद्घाटन करना (कर देना); открыва́ть шко́лу स्कूल खोलना; магази́н откры́т दुकान खुली है। 4. आविष्कार करना (कर देना), आविष्कृत करना (कर देना); पता लगाना (लगा देना); откры́ть но́вую звезду́ नये तारे का पता लगाना (लगा देना); откры́ть но́вый элеме́нт नये तत्व का आविष्कार करना (कर देना)

открыва́/ться, -ется, -ются *несов.*; **откры́ться**, откро́/ется, -ются *сов.*

1. खुलना (खुल जाना); उघड़ना (उघड़ जाना); замóк открывáется ключóм ताला चावी से खुलता (खोला जाता) है। ; окнó открылось खिड़की खुल गयी। 2. खुलना (खुल जाना); столóвая открывáется в дéсять часóв भोजनालय दस वजे खुलता है।

откры́ти/е, -я *с* 1. उद्घाटन ; откры́тие вы́ставки प्रदर्शनी का उद्घाटन ; до откры́тия магази́на остáлось полчасá दुकान के खुलने में आधा घंटा रहा। 2. आविष्कार ; вели́кие географи́ческие откры́тия महान् भौगोलिक आविष्कार ; сдéлать наýчное откры́тие वैज्ञानिक आविष्कार करना (कर देना)

откры́тк/а, -и *ж* (*мн.* откры́т/ки, -кам) पोस्ट-कार्ड ; написáть откры́тку पोस्ट-कार्ड लिखना (लिख देना); получи́ть откры́тку от брáта भाई का पोस्ट-कार्ड मिलना (मिल जाना); послáть откры́тку पोस्ट-कार्ड भेजना (भेज देना)

откры́тка (оборóтная сторонá)

откры́т/ый, -ая, -ое, -ые 1. खुला ; откры́тая маши́на खुली गाड़ी ; откры́тое окнó खुली खिड़की 2. खुला [हुआ] ; откры́тая кни́га खुली [हुई] किताब 3. खुला ; библиотéка ужé откры́та पुस्तकालय खुल चुका है। ◇ на откры́том вóздухе खुली हवा में, खुले में

откры́ть(ся) *см.* открывáть(ся)

откýда *нареч.* कहाँ से ; जहाँ से ; откýда вы э́то знáете? आप कहाँ से यह जानते हैं? ; откýда ты пришёл? तुम कहाँ से आये हो?

откýда-нибудь *нареч.* कहीं से

отличá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; отлич/и́ться, -ýсь, -и́шься, -áтся *сов.* 1. (*тк. несов.*) *от кого-чего* भिन्न होना (हो जाना); отличáться от свои́х друзéй अपने मित्रों से भिन्न होना ; э́тот дом ничéм не отличáется от сосéдних домóв यह घर पड़ोसी घरों से किसी वात में भिन्न नहीं है। 2. (*тк. несов.*) *чем* विशिष्ट होना (हो जाना); отличáться умóм и красотóй वुद्धि और सुंदरता के कारण विशिष्ट होना ; егó знáния отличáются большóй глубинóй उसका ज्ञान वड़ी गंभीरता के कारण विशिष्ट है। 3. ख्याति प्राप्त करना (कर लेना); विशिष्टता दिखाना (दिखा देना); он отличи́лся в бою́ उसने लड़ाई में ख्याति प्राप्त की।

отли́чи/е, -я *с* अंतर, भेद ; विशेषता, विशिष्टता ; внéшние отли́чия वाहरी अंतर (भेद); сущéственные отли́чия सारभूत अंतर ◇ знáки отли́чия अलंकरण-चिह्न, अलंकरण के चिह्न

отли́чно *нареч.* वहुत अच्छा, वढ़िया, ख़ूव ; он отли́чно отдохнýл उसने वहुत अच्छा (ख़ूव) आराम किया।

отли́чн/ый, -ая, -ое, -ые; отли́ч/ен, -на, -но, -ны उत्तम, श्रेष्ठ, वढ़िया ; отли́чное кáчество продýкции उपज की उत्तम (वढ़िया) कोटि (क्वालिटी); отли́чное настроéние उत्तम मनःस्थिति, वढ़िया मूड ; отли́чная оцéнка उत्तम अंक ; отли́чная погóда वढ़िया मौसम

отмéн/а, -ы *ж* मंसूख़ी, निराकरण, अभिशून्यन ; отмéна прикáза आदेश की मंसूख़ी

отмени́ть *см.* отменя́ть

отменя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отмен/и́ть**, -ю́, отме́н/ишь, -ят *сов.* रद्द (मंसूख़) करना (कर देना), निराकरण (अभिशून्यन) करना (कर देना); отменя́ть пригово́р सज़ा (दंड) रद्द (मंसूख़) करना; отмени́ть собра́ние सभा रद्द करना (कर देना); отмени́ть ча́стную со́бственность на зе́млю भूमि का व्यक्तिगत स्वामित्व रद्द करना (कर देना)

отме́тить *см.* отмеча́ть

отме́тк/а, -и *ж* (*мн.* отме́т/ки, -ок, -кам) 1. चिह्न, निशान; де́лать отме́тки на ка́рте नक़्शे पर चिह्न (निशान) करना (लगाना) 2. अंक, मार्क, नंबर; получи́ть хоро́шую отме́тку अच्छा अंक (मार्क) मिलना (मिल जाना)

отмеча́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отме́/тить**, -чу, -тишь, -тят *сов.*; *что* 1. अंकित (चिह्नित) करना (कर देना), निशान करना (कर देना), निशान (चिह्न) लगाना (लगा देना); отме́тить в кни́ге интере́сное ме́сто किताब में दिलचस्प जगह पर निशान लगाना (लगा देना); отмеча́ть путь на ка́рте नक़्शे पर मार्ग अंकित (चिह्नित) करना 2. उल्लेख (ज़िक्र) करना (कर देना), चर्चा करना (कर देना); отме́тить достиже́ния в рабо́те काम की उपलब्धियों का उल्लेख (ज़िक्र) करना (कर देना); отме́тить недоста́тки статьи́ लेख की ख़ामियों का उल्लेख (ज़िक्र) कर देना 3. मनाना (मना लेना); отме́тить День учи́теля शिक्षक-दिवस मना लेना; торже́ственно отмеча́ть समारोहपूर्वक (धूम-धाम से) मनाना

отнести́(сь) *см.* относи́ть(ся)

отнима́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отня́ть**, отниму́, отни́м/ешь, -ут (*прош.* о́тнял, отняла́, о́тнял/о, -и) *сов.* 1. *кого-что* छीनना (छीन लेना), लेना (ले लेना); отня́ть игру́шку у ребёнка बच्चे से खिलौने को छीन (ले) लेना 2. *что* लेना (ले लेना); разгово́р о́тнял мно́го вре́мени बातचीत ने बहुत समय लिया।

отно/си́ть, -шу́, отно́с/ишь, -ят *несов.*; **отнес/ти́**, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* отнёс, отнесл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *кого-что* ले जाना, पहुँचाना (पहुँचा देना); отнести́ письмо́ на по́чту चिट्ठी डाक-घर को ले जाना, चिट्ठी डाकख़ाना पहुँचा देना

отно/си́ться, -шу́сь, отно́с/ишься, -ятся *несов.*; **отнес/ти́сь**, -у́сь, -ёшься, -у́тся (*прош.* отнёсся, отнесл/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* 1. व्यवहार (बरताव) करना (कर देना), बरतना (बरत जाना), पेश आना (आ जाना); विचार (ख़याल) रखना (होना); отнести́сь к дру́гу с сочу́вствием मित्र के साथ सहानुभूति बरत लेना; внима́тельно относи́ться к рабо́те काम का ख़याल रखना, ध्यान लगाकर काम करना; хорошо́ относи́ться к лю́дям लोगों के साथ अच्छा व्यवहार (बरताव, सलूक) करना, लोगों से अच्छी तरह पेश आना 2. (*тк. несов.*) संबंध (वास्ता, ताल्लुक़) रखना (होना), लागू होना; गिनती करना, गिनती होना; волк отно́сится к хи́щным живо́тным भेड़िये की गिनती हिंसक जानवरों में होती है।; э́то к де́лу не отно́сится यह काम

से कोई संबंध (वास्ता , ताल्लुक़) नहीं रखता, इसका काम से कोई संबंध (वास्ता, ताल्लुक़) नहीं है। ; э́то к нему́ не отно́сится यह बात उस पर लागू नहीं होती।

отноше́ни/е, -я *с* **1.** (*мн. нет*) व्यवहार, बरताव ; विचार, ख़याल ; хоро́шее отноше́ние к лю́дям लोगों के साथ अच्छा व्यवहार (बरताव); измени́ть своё отноше́ние к чему́-нибудь किसी बात के प्रति (के बारे में) अपना विचार (ख़याल) बदल लेना **2.** (*тк. мн.*) संबंध, ताल्लुक़ात ; *бли́зкие отноше́ния* घनिष्ठ संबंध ; дру́жеские отноше́ния मैत्रीपूर्ण संबंध ; семе́йные отноше́ния पारिवारिक संबंध; подде́рживать отноше́ния संबंध रखना ; улучша́ть отноше́ния संबंध सुधारना (बेहतर बनाना); установи́ть дипломати́ческие отноше́ния ме́жду на́шими стра́нами हमारे देशों के बीच राजनयिक संबंध स्थापित करना (कर देना) **3.** संबंध, वास्ता, ताल्लुक़ ; отноше́ние языка́ и мышле́ния भाषा और विचार-पद्धति का संबंध ; име́ть отноше́ние संबंध (वास्ता, ताल्लुक़) रखना (होना); э́то не име́ет ко мне никако́го отноше́ния इस बात का मुझसे कोई संबंध (वास्ता, ताल्लुक़) नहीं है। ◇ в отноше́нии *кого-чего* के संबंध में ; в отноше́нии вас я ничего́ плохо́го сказа́ть не могу́ आपके संबंध में मैं कोई बुरी बात नहीं कह सकता। ; во всех отноше́ниях हर दृष्टि (लिहाज़) से; докла́д интере́сен во всех отноше́ниях रिपोर्ट हर दृष्टि (लिहाज़) से दिलचस्प है। ; в э́том отноше́нии я с ва́ми согла́сен इस दृष्टि (लिहाज़) से मैं आपसे सहमत हूँ, इस संबंध में मैं आपसे राज़ी हूँ। ; по отноше́нию *к кому-чему* के प्रति, की निसबत ; обя́занности по отноше́нию к семье́ परिवार के प्रति कर्त्तव्य

отня́ть *см.* отнима́ть

ото *см.* от

отодвига́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отодви́н/уть**, -у, -ешь, -ут *сов.*; *кого-что* हटाना (हटा देना), सरकाना (सरका देना), खिसकाना (खिसका देना); отодви́нуть кого́-нибудь в сто́рону किसीको एक तरफ़ हटाना (हटा देना); отодви́нуть от себя́ ча́шку अपने पास से प्याले को हटा देना ; отодвига́ть стол от окна́ मेज़ को खिड़की से हटाना

отодви́нуть *см.* отодвига́ть

отойти́ *см.* отходи́ть

отопле́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) **1.** तापन **2.** तापन-व्यवस्था ; हीटिंग ; ремо́нт отопле́ния तापन-व्यवस्था की मरम्मत; в кварти́ре испо́ртилось отопле́ние फ़्लैट में तापन-व्यवस्था ख़राब हो गयी है।

оторва́ть(ся) *см.* отрыва́ть(ся)

отпра́вить(ся) *см.* отправля́ть(ся)

отправля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отпра́в/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *кого-что* भेजना (भेज देना), रवाना करना (कर देना); отпра́вить письмо́ चिट्ठी भेज देना ; отпра́вить сы́на в го́род बेटे को नगर (में) भेज देना

отправля́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **отпра́в/иться**, -люсь, -ишься, -ятся *сов.* [चला] जाना ; प्रस्थान करना (कर देना), रवाना होना (हो

जाना); छूटना (छूट जाना); отправля́ться в го́сти मेहमान बनकर जाना; отпра́виться в путь चल देना, चल पड़ना; отпра́виться домо́й घर [चला] जाना; по́езд отправля́ется че́рез пять мину́т रेल-गाड़ी पाँच मिनट में छूट रही है।

о́тпуск, -а *м* (*мн.* отпуск/а́, -о́в) छुट्टी; очередно́й о́тпуск नियमित छुट्टी; быть в о́тпуске छुट्टी पर होना; идти́ в о́тпуск छुट्टी पर जाना; получи́ть о́тпуск छुट्टी मिलना (मिल जाना); провести́ о́тпуск в дере́вне छुट्टी गाँव में बिता देना

отпуска́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отпу/сти́ть**, -щу́, отпу́ст/ишь, -ят *сов.*; *кого-что* जाने देना, छोड़ना (छोड़ देना), रिहा करना (कर देना); отпусти́ть пти́цу पक्षी को छोड़ देना; отпусти́ть ребёнка гуля́ть बच्चे को घूमने देना

отпусти́ть *см.* отпуска́ть

отража́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отра/зи́ть**, -жу́, -зи́шь, -зя́т *сов.*; *что* 1. (*1 и 2 л. не употр.*) प्रतिबिंबित करना (कर देना); परावर्त्तित करना (कर देना); отража́ть звук ध्वनि परावर्त्तित करना; отража́ть свет प्रकाश परावर्त्तित करना 2. प्रतिबिंबित करना (कर देना); отража́ть настрое́ния наро́дных масс आम जनता की इच्छाओं को प्रतिबिंबित करना; отража́ть совреме́нные пробле́мы आधुनिक समस्याओं को प्रतिबिंबित करना 3. विफल (नाकाम) करना (कर देना), रोकना (रोक देना); отрази́ть нападе́ние आक्रमण (हमला) विफल कर देना, हमले को पराजित कर देना; отрази́ть уда́р आघात विफल कर देना, आघात रोक देना

отража́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **отра/зи́ться**, -жу́сь, -зи́шься, -зя́тся *сов.* प्रतिबिंबित होना (हो जाना), छाया पड़ना (पड़ जाना); облака́ отража́лись в воде́ बादल पानी में प्रतिबिंबित हो रहे थे, बादलों की छाया पानी में पड़ रही थी।

отраже́ни/е, -я *с* 1. प्रतिबिंब, परछाईं, छाया; уви́деть своё отраже́ние в зе́ркале आईने में अपना प्रतिबिंब देखना (देख लेना), दर्पण में अपनी प्रतिच्छाया देखना (देख लेना) 2. प्रतिबिंबीकरण; отраже́ние жи́зни в иску́сстве कला में जीवन का प्रतिबिंबीकरण

о́трасл/ь, -и *ж* शाखा, क्षेत्र, अंग; но́вая о́трасль промы́шленности उद्योग की नयी शाखा, उद्योग का नया क्षेत्र (अंग); разви́тие всех отрасле́й наро́дного хозя́йства अर्थ-व्यवस्था की सब शाखाओं का विकास, राष्ट्रीय अर्थ-व्यवस्था के सब क्षेत्रों (अंगों) का विकास

отре́зать *см.* отреза́ть

отреза́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отре́/зать**, -жу, -жешь, -жут *сов.*; *что и чего* काटना (काट देना, काट डालना, काट लेना); отре́зать два ме́тра тка́ни दो मीटर कपड़ा काट देना (काट डालना); отре́зать кусо́к хле́ба डबल-रोटी का टुकड़ा काट देना (लेना)

отремонти́ровать *см.* ремонти́ровать

отрица́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. इनकार, अस्वीकार, अस्वीकृति; отрица́-

ние своей вины अपने क़सूर से इनकार, अपने दोष की अस्वीकृति 2. नकार

отрица́тельно *нареч.* नकारात्मक ढंग से ; отрица́тельно относи́ться к чему́-нибудь किसी बात के प्रति नकारात्मक विचार (ख़याल, राय) होना ; отве́тить отрица́тельно नकारात्मक उत्तर देना

отрица́тельн/ый, -ая, -ое, -ые 1. नकारात्मक, अस्वीकारात्मक ; ऋणात्मक ; отрица́тельный отве́т नकारात्मक उत्तर ; отрица́тельное отноше́ние к кому́-нибудь किसीके प्रति (किसीके बारे में) नकारात्मक विचार (ख़याल, राय) 2. अभावात्मक, नकारात्मक ; बुरा, ख़राब ; отрица́тельный геро́й рома́на उपन्यास का बुरा पात्र ; отрица́тельный приме́р नकारात्मक उदाहरण ; отрица́тельный результа́т अभावात्मक परिणाम ; отрица́тельные черты́ хара́ктера चरित्र के अवगुण

отрица́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; *что* इनकार करना (कर देना), अस्वीकार करना (कर देना), अस्वीकृत (नामंज़ूर) करना (कर देना); отрица́ть свою́ вину́ अपने क़सूर से इनकार करना, अपना दोष अस्वीकार करना

отрыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **оторв/а́ть**, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* оторва́л, оторвала́, оторва́л/о, -и) *сов.* 1. *что* तोड़ना (तोड़ देना, तोड़ लेना), उधेड़ना (उधेड़ देना, उधेड़ लेना); отрыва́ть листо́к पत्ता तोड़ देना ; оторва́ть пу́говицу बटन तोड़ (उधेड़) देना 2. *кого от чего* छुड़ाना (छुड़ा देना, छुड़ा लेना); отрыва́ть кого́-нибудь от рабо́ты किसीको काम से छुड़ाना, किसीका ध्यान काम से हटाना

отрыва́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **оторв/а́ться**, -у́сь, -ёшься, -у́тся (*прош.* оторва́лся, оторвал/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* 1. (*1 и 2 л. не употр.*) टूटना (टूट जाना), उधड़ना (उधड़ जाना); अलग होना (हो जाना); пу́говица оторвала́сь बटन [टूटकर] गिर गया। 2. छोड़ना (छोड़ देना); оторва́ться от рабо́ты काम छोड़ देना, काम से ध्यान हटा देना ; он не мог оторва́ться от интере́сной кни́ги वह दिलचस्प किताब को छोड़ न सकता था।

отры́в/ок, -ка *м* टुकड़ा, खंड; भाग, हिस्सा ; отры́вок из кни́ги पुस्तक का खंड ; отры́вки из о́перы ओपेरा के खंड ; услы́шать отры́вок разгово́ра बातचीत का टुकड़ा सुन लेना

отря́д, -а *м* दल, दस्ता, जत्था ; отря́д моряко́в नाविकों का दल ; передово́й отря́д अग्रणी (अगला) दस्ता ; пионе́рский отря́д पायोनियर-दल, बालचर-दल ; организова́ть студе́нческий строи́тельный отря́д छात्र-निर्माण-दल संगठित कर देना

отста/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **отста́/ть**, -ну, -нешь, -нут *сов.* 1. पिछड़ना (पिछड़ जाना), पीछे रहना (रह जाना), पीछे छूटना (छूट जाना); отста́ть от по́езда रेल-गाड़ी से रह जाना, रेल-गाड़ी के पीछे छूट जाना ; отста́ть от това́рищей साथियों से पीछे रह जाना, साथियों के पीछे छूट जाना 2. पिछड़ना (पिछड़ जाना),

पीछे रहना (रह जाना); отстава́ть в выполне́нии пла́на योजना पूरी करने में पीछे रहना ; отстава́ть в экономи́ческом разви́тии आर्थिक विकास में पिछड़ना (पीछे रहना) 3. पीछे (सुस्त) होना (रहना); часы́ отста́ли на пять мину́т घड़ी पाँच मिनट पीछे (सुस्त) रही।

отста́вк/а, -и *ж* (*мн. нет*) इस्तीफ़ा, सेवा-निवृत्ति ; быть в отста́вке सेवा-निवृत्ति (अवकाश-प्राप्त) होना ; уходи́ть в отста́вку पद-त्याग करना, अवकाश-ग्रहण करना

отста́л/ый, -ая, -ое, -ые पिछड़ा [हुआ], अनुन्नत, अविकसित, फिसड्डी ; отста́лая страна́ पिछड़ा [हुआ] देश, अनुन्नत देश ; отста́лый челове́к फिसड्डी आदमी ; отста́лая эконо́мика पिछड़ा [हुआ] अर्थ-व्यवस्था

отста́ть *см.* отстава́ть

отступа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **отступ/и́ть**, -лю́, отсту́п/ишь, -ят *сов.* [पीछे] हटना (हट जाना); отступи́ть на два шага́ наза́д दो क़दम पीछे हटना (हट जाना); отступа́ть к ю́гу दक्षिण को हटना ; враг отступи́л शत्रु [पीछे] हट गया।

отступи́ть *см.* отступа́ть

отсу́тстви/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. अनुपस्थिति, ग़ैरमौजूदगी ; до́лгое отсу́тствие लंबी अनुपस्थिति (ग़ैरमौजूदगी); в его́ отсу́тствие उसकी अनुपस्थिति (ग़ैरमौजूदगी) में ; быть в отсу́тствии अनुपस्थित (ग़ैरमौजूदा) होना 2. अभाव ; отсу́тствие де́нег पैसे का अभाव ; отсу́тствие све́та प्रकाश का अभाव

отсу́тств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* 1. अनुपस्थित (ग़ैरमौजूद) होना (रहना); отсу́тствовать на собра́нии सभा में अनुपस्थित होना ; *он* отсу́тствовал три ме́сяца वह तीन महीने अनुपस्थित रहा। 2. अनुपलब्ध होना, [उपलब्ध] न होना ; на по́лке отсу́тствует ну́жная кни́га शेल्फ़ पर आवश्यक पुस्तक अनुपलब्ध है, शेल्फ़ पर आवश्यक पुस्तक [उपलब्ध] नहीं है।

отсю́да *нареч.* यहाँ (इधर) से ; отсю́да до го́рода пять киломе́тров यहाँ से नगर तक पाँच किलोमीटर हैं। ; отсю́да хорошо́ ви́дно мо́ре यहाँ से समुद्र अच्छी तरह दिखाई देता है। ; не уходи́ отсю́да यहाँ से जाओ मत।

отту́да *нареч.* वहाँ (उधर) से ; он ушёл в институ́т и верну́лся отту́да ве́чером वह उच्च विद्यालय गया और वहाँ से शाम को लौट आया।

отхо́д, -а *м* प्रस्थान, रवानगी ; до отхо́да по́езда оста́лось полчаса́ रेल-गाड़ी के छूटने तक आधा घंटा रहा।

отхо/ди́ть, -жу́, отхо́д/ишь, -ят *несов.*; **отой/ти́**, -ду́, -дёшь, -ду́т (*прош.* отош/ёл, -ла́, -ло́, -ли́) *сов.* 1. हटना (हट जाना); отойти́ в сто́рону एक ओर हट जाना ; отойти́ к две́ри दरवाज़े के पास हट (चला) जाना ; отойти́ от окна́ खिड़की से हट जाना ; отойти́ от *стола́* मेज़ से हट जाना 2. (*1 и 2 л. не употр.*) छूटना (छूट जाना); प्रस्थान करना (कर देना), रवाना होना (हो जाना); парохо́д отошёл по расписа́нию जहाज़ समय-सारणी के अनुसार रवाना हुआ। ; по́езд отхо́дит че́рез мину́ту रेल-गाड़ी एक मिनट में छूट रही है।

отчаяни/е, -я *с* (*мн. нет*) निराशा, हताशा, नाउम्मेदी, मायूसी; быть в отчаянии निराश (हताश, मायूस) होना; приходить в отчаяние от чего-нибудь किसी बात से (के कारण) निराश (हताश) हो जाना

отчего *нареч.* क्यों, किस लिए; отчего он не пришёл? वह क्यों नहीं आया?

отчеств/о, -а *с* पितृनाम; его зовут Иван Петрович: Иван — это имя, Петрович — отчество उसे इवान पेत्रोविच कहते हैं, इवान नाम है, पेत्रोविच पितृनाम [है]।

отчёт, -а *м* रिपोर्ट, विवरण, ब्योरा; официальный отчёт अधिकृत विवरण; написать отчёт о работе за месяц एक महीने के काम पर रिपोर्ट लिख देना

отчётливо *нареч.* स्पष्ट, साफ़; отчётливо видеть и слышать स्पष्ट (साफ़) देखना और सुनना

отчётлив/ый, -ая, -ое, -ые स्पष्ट, साफ़; отчётливый звук स्पष्ट ध्वनि; отчётливое изображение स्पष्ट चित्र, साफ़ तसवीर

отъезд, -а *м* प्रस्थान, रवानगी; विदाई; отъезд делегации प्रतिनिधि-मंडल का प्रस्थान; быть в отъезде दौरे पर होना, गया हुआ होना; послать телеграмму в день отъезда चले जाने (प्रस्थान) के दिन [में] तार भेज देना

офицер, -а *м* अफ़सर; звание офицера अफ़सर का पद

официально *нареч.* सरकारी (औपचारिक) तौर पर, अधिकृत (औपचारिक) रूप से; официально заявить о чём-нибудь किसी बात के बारे में सरकारी (औपचारिक) तौर पर घोषित कर देना

официант, -а *м* वेटर, बैरा; заказать официанту обед वेटर को लंच का आर्डर देना

официантк/а, -и *ж* (*мн.* официант/ки, -ок, -кам) वेटरेस, स्त्री-बैरा

оформить *см.* оформлять

оформля/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **оформ/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *что* बनाना (बना देना), तैयार करना (कर देना); оформить договор संधि-पत्र (संविदा-पत्र) बना (तैयार कर) देना; оформлять документы दस्तावेज़ (पत्र) बनाना (तैयार करना)

охватить *см.* охватывать

охватыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **охва/тить**, -чу, охват/ишь, -ят *сов.*; *кого-что* 1. लपेटना (लपेट देना, लपेट लेना), अपनी लपेट में लेना (ले लेना); घेरना (घेर देना, घेर लेना); पकड़ना (पकड़ लेना); охватить руками колени हाथों से घुटनों को पकड़ लेना 2. (*1 и 2 л. не употр.*) अपनी लपेट में लेना (ले लेना); пламя охватило здание आग की लपट ने इमारत को अपनी लपेट में ले लिया, इमारत आग की लपट में आ गयी। 3. (*1 и 2 л. не употр.*) समाना (समा जाना), व्याप्त होना (हो जाना), ग्रस्त होना (हो जाना); детей охватил страх बच्चे भयभीत (भय-ग्रस्त) हो गये।; её охватила радость उसके हृदय में आनंद समा गया।; он был охвачен ненавистью वह द्वेष-ग्रस्त था, उसमें द्वेष समाया था।

охо́т/а, -ы *ж* (*мн. нет*) शिकार ; охо́та на волко́в भेड़ियों का शिकार ; пойти́ на охо́ту शिकार करने [चला] जाना

охо́/титься, -чусь, -тишься, -тятся *несов.* शिकार करना ; охо́титься на за́йцев ख़रगोशों का शिकार करना

охо́тник, -а *м* शिकारी

охо́тно *нареч.* ख़ुशी से, इच्छापूर्वक ; он охо́тно согласи́лся сде́лать докла́д वह रिपोर्ट देने को ख़ुशी से राज़ी हुआ। ; я охо́тно провожу́ вас मैं ख़ुशी से आपको पहुँचा (विदा कर) दूँगा।

охра́н/а, -ы *ж* (*мн. нет*) रक्षा, सुरक्षा, संरक्षण ; охра́на обще́ственного поря́дка सार्वजनिक व्यवस्था की रक्षा; охра́на приро́ды प्रकृति की रक्षा

охраня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* रक्षा (सुरक्षा) करना, सुरक्षित करना ; охраня́ть грани́цы सीमाओं की रक्षा करना ; охраня́ть лес от пожа́ра आग से जंगल की रक्षा करना ; охраня́ть чьи́-нибудь интере́сы किसी के हितों की रक्षा करना

оце́нива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **оцен/и́ть**, -ю́, оце́н/ишь, -ят *сов.*; *кого-что* मूल्यांकन करना (कर देना); अंदाज़ा लगाना (लगा देना); оцени́ть по досто́инству заслу́ги учёного वैज्ञानिक की सेवाओं का उचित मूल्यांकन कर देना ; высоко́ оце́нивать ऊँचा (उच्च) मूल्यांकन करना

оце́нк/а, -и *ж* (*мн.* оце́н/ки, -ок, -кам) मूल्यांकन ; дать высо́кую оце́нку чему́-нибудь किसी बात का ऊँचा (उच्च) मूल्यांकन करना, किसी बात को ऊँचा आँकना

очеви́дно *вводн. сл.* स्पष्टतः, प्रकटतः ; जान पड़ता है, मालूम होता है ; очеви́дно, он прие́дет за́втра मालूम होता है वह कल आयेगा। ; бы́ло очеви́дно, что... यह स्पष्ट था कि...

очеви́дн/ый, -ая, -ое, -ые; очеви́д/ен, -на, -но, -ны विदित, स्पष्ट, प्रकट, ज़ाहिर ; очеви́дная и́стина विदित (स्पष्ट) सत्य ; очеви́дный факт विदित (स्पष्ट) तथ्य

о́чень *нареч.* बहुत, अति ; о́чень краси́вый बहुत सुंदर ; о́чень плохо́й बहुत बुरा (ख़राब); о́чень хоро́ший बहुत अच्छा (ख़ूब) ; о́чень бы́стро बहुत जल्दी, अति शीघ्र ; о́чень мно́го बहुत अधिक (ज़्यादा); о́чень люби́ть बहुत प्यार करना

очередн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е नियमित; अगला ; फ़ौरी ; очередно́й вопро́с अगला सवाल ; очередны́е дела́ अगले काम ; очередно́й но́мер журна́ла पत्रिका का अगला अंक ; очередно́е собра́ние नियमित सभा

о́черед/ь, -и *ж* (*мн.* о́череди, очереде́й) 1. बारी, पारी ; соблюда́ть о́чередь बारी निभाना 2. क़तार, पंक्ति, लाइन ; о́чередь в ка́ссу कैश-काउंटर पर क़तार ; о́чередь за биле́тами टिकटों के लिए क़तार ◇ в пе́рвую о́чередь सबसे पहले, पहले-पहल, सर्व-प्रथम ; в после́днюю о́чередь सबसे पीछे ; в свою́ о́чередь अपनी पारी पर ; по о́череди बारी बारी (पारी पारी) से ; входи́ть по о́череди बारी बारी से आना ◇ стоя́ть (быть) на о́череди क़तार में खड़ा होना

о́черк, -а *м* लेख ; о́черк в газе́те समाचार-पत्र में लेख ; о́черк о строй-

тельстве кана́ла नहर के निर्माण पर लेख ; писа́ть о́черки लेख लिखना

очи́стить *см.* чи́стить

очк/и́, -о́в *мн.* ऐनक , चश्मा ; челове́к в очка́х ऐनक लगाया हुआ आदमी ; наде́ть очки́ ऐनक (चश्मा) लगाना (लगा लेना); носи́ть очки́ ऐनक (चश्मा) लगाना ; снять очки́ ऐनक (चश्मा) उतारना (उतार देना); чита́ть без очко́в विना ऐनक (चश्मा) चढ़ाये पढ़ना

ошиба́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **ошиб/и́ться, -у́сь, -ёшься, -у́тся** (*прош.* ошй́б/ся, -лась, -лось, -лись) *сов.* भूल (ग़लती) करना (कर देना), ग़लती पर होना (हो जाना), भ्रम में होना (हो जाना); ошиби́ться в но́вом знако́мом नये जान-पहचानी के वारे में भूल (ग़लती) हो जाना ; ошиба́ться в расчётах हिसाव (गिनती) में भूल (ग़लती) करना ; я ошиба́лся, когда́ ду́мал о тебе́ пло́хо मैं ग़लती पर था जव तुम्हारे वारे में वुरी राय रखता था ।

ошиби́ться *см.* ошиба́ться

оши́бк/а, -и *ж* (*мн.* оши́б/ки, -ок, -кам) भूल , ग़लती , भ्रम ; гру́бая оши́бка वड़ी (मोटी , घोर) भूल (ग़लती); по оши́бке भूल (ग़लती) से ; допусти́ть серьёзную оши́бку गंभीर भूल (ग़लती) कर देना ; исправля́ть оши́бку भूल (ग़लती) सुधारना (ठीक करना), भ्रम मिटाना (दूर करना); писа́ть без оши́бок ग़लतियों के विना लिखना , ठीक लिखना ; писа́ть с оши́бками ग़लतियों के साथ लिखना ; соверши́ть оши́бку भूल (ग़लती) करना (कर देना), भूल (ग़लती) होना (हो जाना)

ощути́ть *см.* ощуща́ть

ощуща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **ощут/и́ть,** (*1 л. ед. ч. не употр.*), **-и́шь, -я́т** *сов.*; *что* अनुभव (एहसास) करना (कर लेना), महसूस करना (कर लेना); ощути́ть боль в се́рдце दिल में दर्द अनुभव कर लेना ; ощуща́ть го́лод भूख अनुभव करना ; ощуща́ть за́пах गंध (वू) अनुभव करना ; ощуща́ть хо́лод सर्दी महसूस करना

ощуще́ни/е, -я *с* अनुभव , एहसास ; ощуще́ние бо́ли दर्द का अनुभव (एहसास); ощуще́ние хо́лода सर्दी का अनुभव (एहसास)

П

па́да/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **упа́сть, упад/у́, -ёшь, -у́т** (*прош.* упа́л, -а, -о, -и) *сов.* 1. गिरना (गिर जाना), पड़ना (पड़ जाना); झड़ना (झड़ जाना); ка́мень упа́л в мо́ре पत्थर समुद्र में गिर गया । ; ка́пли дождя́ па́дают на зе́млю वारिश की वूँदें जमीन पर गिर (पड़) रही हैं । ; ли́стья па́дают с дере́вьев पत्ते पेड़ों से गिर (झड़) रहे हैं । 2. गिरना (गिर जाना , गिर पड़ना); па́дать на́ спину चित गिरना , पीठ के वल गिरना ; его́ толкну́ли, и он упа́л उसे धक्का दिया गया और वह गिर गया । 3. (*1 и 2 л. не употр.*) गिरना (गिर जाना), उतरना (उतर जाना); давле́ние па́дает दवाव गिर रहा है । ;

к утру́ у больно́го температу́ра упа́ла सुबह होते न होते रोगी का बुख़ार उतर गया।

паде́ж, падежа́ *м* कारक ; имени́тельный паде́ж कर्ता [-कारक] ; роди́тельный паде́ж संबंध [-कारक] ; да́тельный паде́ж संप्रदान [-कारक] ; вини́тельный паде́ж कर्म [-कारक] ; твори́тельный паде́ж करण [-कारक] ; предло́жный паде́ж अधिकरण [-कारक], पूर्वसर्ग[-कारक] ; в ру́сском языке́ шесть падеже́й रूसी [भाषा] में छः कारक हैं।

паде́ни/е, -я *с* 1. गिराव, पतन ; паде́ние ка́мня पत्थर का गिराव 2. गिरावट, घटाव ; паде́ние температу́ры तापमान में गिरावट ; паде́ние цен दामों में गिरावट

паке́т, -а *м* 1. पैकेट, पार्सल, पुलिंदा ; нести́ в руке́ паке́т с кни́гами किताबों का पैकेट हाथ में लेकर जाना 2. बोरी ; прода́жа овоще́й в паке́тах बोरियों में साग-सब्ज़ी की बिक्री ; доста́ть из паке́та я́блоко बोरी से सेब निकाल लेना

пала́тк/а, -и *ж* (*мн.* пала́т/ки, -ок, -кам) 1. तंबू, ख़ेमा, डेरा ; пала́тка на три челове́ка तीन आदमियों का (के लिए) तंबू (ख़ेमा) ; поста́вить пала́тку у о́зера झील के पास तंबू (ख़ेमा) खड़ा कर देना; ле́том тури́сты жи́ли в пала́тках गरमियों में पर्यटक तंबुओं (ख़ेमों) में रहते थे। 2. स्टाल ; овощна́я пала́тка साग-सब्ज़ी का स्टाल

па́л/ец, -ьца *м* उँगली, अँगुली ; па́лец ноги́ पैर की उँगली ; па́лец руки́ हाथ की उँगली ; большо́й па́лец अँगूठा ; носи́ть кольцо́ на па́льце उँगली में अँगूठी पहनना ; счита́ть на па́льцах उँगलियों पर गिनना ◇ знать как свои́ пять па́льцев что́-нибудь किसी बात का पूरा जानकार होना ; смотре́ть сквозь па́льцы на что́-нибудь किसी बात पर (की ओर से) आँखें बंद करना, किसी बात पर (की ओर से) आँखें मूँदना, किसी बात को देखी-अनदेखी करना

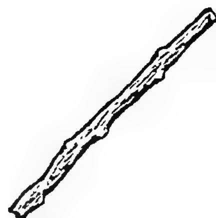
па́лк/а, -и *ж* (*мн.* па́л/ки, -ок, -кам) डंडा, लाठी ; па́лки для лыж स्की-स्टिक, स्की के लिए डंडे ; то́лстая и дли́нная па́лка मोटा और लंबा डंडा, मोटी और लंबी लाठी ; слома́ть па́лку डंडा तोड़ देना

па́луб/а, -ы *ж* डेक, छत ; вы́йти из каю́ты на па́лубу कैबिन से डेक पर आना (आ जाना) ; гуля́ть по па́лубе डेक पर टहलना

пальто́ *с* *нескл.* [ओवर]कोट ; же́нское пальто́ जनाना कोट ; ле́тние пальто́ हलके (गरमियों के) [ओवर]-कोट ; мужски́е зи́мние пальто́ जाड़ों के मर्दाना कोट ; ходи́ть без пальто́ [ओवर]कोट न पहनना

па́мятник, -а *м* 1. स्मारक, यादगार ; па́мятник Некра́сову नेक्रासोव का स्मारक ; поста́вить па́мятник вождю́ револю́ции क्रांति-नायक का स्मारक स्थापित कर देना 2. *какой и чего* स्मारक ; э́то зда́ние — па́мятник стари́нной архитекту́ры यह भवन पुरानी वास्तु-कला का स्मारक है।

па́мят/ь, -и *ж* (*мн. нет*) 1. स्मरण [-शक्ति], याद, याददाश्त ; име́ть хоро́шую па́мять अच्छी स्मरण-शक्ति (याद) होना ; у него́ плоха́я па-

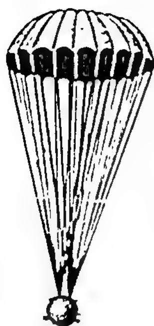

па́лка


пальто́


пала́тка (тури́стская)


па́лец

мять उसकी स्मरण-शक्ति मंद है, उसकी याद तेज़ नहीं है। 2. याद, स्मृति ; медáль в пáмять истори́ческого собы́тия ऐतिहासिक घटना की स्मृति (याद) में मेडल ; оставить о себе хорóшую пáмять अपने बारे में अच्छी याद छोड़ जाना ; посвяти́ть кни́гу светлой пáмяти учи́теля शिक्षक की पुण्य स्मृति को पुस्तक अर्पित कर देना ◇ на пáмять, по пáмяти स्मरण-शक्ति (याददाश्त) के आधार पर ; прочитáть стихотворéние на пáмять एक कविता ज़बानी सुना देना ; он подари́л мне на пáмять кни́гу उसने मुझे एक पुस्तक स्मृति-चिह्नस्वरूप भेंट की। ; держáть (храни́ть) в пáмяти याद करना (रखना) ; напрягáть пáмять स्मरण-शक्ति पर ज़ोर लगाना ; приходи́ть на пáмять याद आना ; у неё корóткая пáмять उसकी कमज़ोर स्मरण-शक्ति है।


парашю́т

пáп/а, -ы *м* बाप, पिता जी ; пáпа, пойдём в кинó! पिता जी, सिनेमा चलें ! ; мой пáпа — инженéр मेरे पिता जी इंजीनियर हैं।

папирóс/а, -ы *ж* सिगरेट ; корóбка папирóс सिगरेट-बकस, सिगरेट का डब्बा ; кури́ть папирóсу सिगरेट पीना


папирóса

пар, пáра, *предл.* о пáре, в пару́ *м* भाप, वाष्प ; из чáйника идёт пар केतली से भाप निकल रही है।

пáр/а, -ы *ж* जोड़ा, जोड़ी ; пáра перчáток दस्ताने का जोड़ा ; пáра чулóк मोज़े का जोड़ा ; две пáры тýфель जूते के दो जोड़े

парáд, -а *м* परेड ; воéнный парáд на Крáсной плóщади в Москвé मास्को के लाल चौक में सैनिक परेड ; возду́шный парáд हवाई परेड ; спорти́вный парáд स्पोर्ट्स-परेड ; на парáде परेड में ; комáндовать парáдом परेड का नेतृत्व करना ; принимáть *парáд* परेड का निरीक्षण करना, परेड की सलामी लेना

парашю́т, -а *м* छतरी ; пры́гнуть с парашю́том छतरी की मदद से कूदना (कूद पड़ना) ; спусти́ться на парашю́те छतरी की मदद से उतरना (उतर जाना)

парикмáхер, -а *м* नाई, हज्जाम

парикмáхерск/ая, -ой *ж* नाई (हज्जाम) की दुकान, हज्जामख़ाना ; сдéлать причёску в парикмáхерской नाई की दुकान में केश-विन्यास कराना (करा लेना)

парк, пáрка *м* 1. पार्क, उद्यान ; парк культу́ры и óтдыха संस्कृति व विश्राम का उद्यान ; городскóй парк नगर-उद्यान, नगरीय उद्यान ; гуля́ть по пáрку (в пáрке) पार्क (उद्यान) में घूमना 2. डिपो ; трамвáйный парк ट्राम-डिपो ; троллéйбус идёт в парк ट्रालीबस डिपो [में] जा रही है।

парлáмент, -а *м* संसद्, पार्लमेंट ; вы́боры в парлáмент संसद्-चुनाव, संसदीय चुनाव ; заседáние парлáмента संसद् का अधिवेशन ; член парлáмента संसद्-सदस्य, पार्लमेंट का मेंबर

парохóд, -а *м* स्टीमर, जहाज़ ; морскóй парохóд समुद्री जहाज़ ; речнóй парохóд नदी का जहाज़ ; éхать на парохóде मोटर-बोट (जहाज़) से जाना ; купи́ть билéты на парохóд मोटर-बोट के टिकट ख़रीद लेना

парт... *первая часть сложных слов в знач.* «парти́йный», *например*: парт-

билет पार्टी-कार्ड ; партбюро पार्टी-ब्यूरो ; партконференция पार्टी-कांफ़्रेंस ; партсъезд पार्टी-कांग्रेस

партер, -а *м* स्टाल ; купить билеты в партер स्टाल के टिकट ख़रीद लेना ; сидеть в первом ряду партера स्टाल की पहली पंक्ति में बैठना

партизан, -а *м* (*мн.* партизаны, партизан) छापेमार, गुरिल्ला

партизанк/а, -и *ж* (*мн.* партизан/-ки, -ок, -кам) छापेमार-औरत, गुरिल्ला-औरत

партизанск/ий, -ая, -ое, -ие छापेमार-, छापेमारी, गुरिल्ला- ; партизанская борьба छापेमार-संघर्ष, गुरिल्ला-संघर्ष ; партизанская война छापेमार-युद्ध, गुरिल्ला-युद्ध ; партизанский лагерь छापेमार-शिविर; партизанский отряд छापेमार-दस्ता, गुरिल्ला-दस्ता

партийн/ый, -ая, -ое, -ые पार्टी-, पार्टी का, दलीय ; партийный комитет पार्टी-कमिटी, दलीय समिति ; партийное собрание पार्टी-मीटिंग

парти/я, -и *ж* 1. पार्टी, दल ; Коммунистическая партия Советского Союза सोवियत संघ की कम्युनिस्ट पार्टी; политическая партия राजनीतिक दल ; социалистическая партия समाजवादी दल, सोशलिस्ट पार्टी ; вступить в партию पार्टी में शामिल होना (हो जाना) 2. बाज़ी ; сыграть партию в шахматы शतरंज की बाज़ी खेलना

парус, -а *м* (*мн.* парус/а, -ов) पाल, बादबान ; лодка с парусом पालवाली नाव ; ставить паруса पाल (बादबान) खोलना (चढ़ाना)

пасмурно *безл. в знач. сказ.*: на улице пасмурно बाहर बदली है।

пасмурн/ый, -ая, -ое, -ые; пасмур/ен, -на, -но, -ны बदली का ; बदलीयुक्त ; пасмурная погода बदली का (बदलीयुक्त) मौसम ; пасмурное утро बदली की सुबह ; день был пасмурный दिन बदली का था।

паспорт, -а *м* (*мн.* паспорт/а, -ов) पासपोर्ट ; заграничный паспорт विदेशी पासपोर्ट, पार-पत्र; советский паспорт सोवियत पासपोर्ट ; получить паспорт पासपोर्ट मिलना (मिल जाना) ; предъявлять паспорт पासपोर्ट दिखाना

пассажир, -а *м* यात्री, मुसाफ़िर, पैसिंजर ; зал ожидания для пассажиров यात्रियों के लिए प्रतीक्षालय ; места для пассажиров с детьми बच्चोंवाले यात्रियों के लिए सीटें ; пассажиров просят пройти на посадку [в самолёт] यात्रियों से विमानारोहण करने का अनुरोध है।

пассажирск/ий, -ая, -ое, -ие यात्री-, पैसिंजर- ; пассажирский поезд यात्री-गाड़ी, पैसिंजर-गाड़ी, पैसिंजर-ट्रेन ; пассажирский самолёт यात्री-विमान

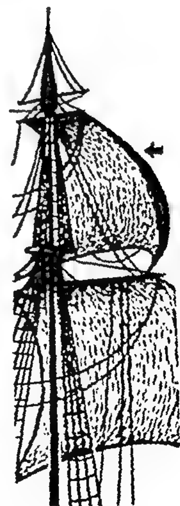
пассивно *нареч.* उदासीनतापूर्वक, उदासीनता से

пассивн/ый, -ая, -ое, -ые; пассив/ен, -на, -но, -ны उदासीन, निष्क्रिय; пассивный человек निष्क्रिय आदमी

пас/ти, -у, -ёшь, -ут (*прош.* пас, пасл/а, -о, -и) *несов., кого-что* चराना ; пасти стадо коров गायों का गल्ला चराना

патриот, -а *м* देश-भक्त, देश-प्रेमी ; борьба патриотов за освобождение своей страны अपने देश की मुक्ति के लिए देश-भक्तों का संघर्ष

патриотизм, -а *м* (*мн. нет*) देश-



парус

-भक्ति, देश-प्रेम ; советский патриотизм सोवियत देश-भक्ति

патриотическ/ий, -ая, -ое, -ие देश-भक्त, देशभक्तिपूर्ण ; патриотический долг देशभक्तिपूर्ण कर्त्तव्य ; патриотические силы देशभक्तिपूर्ण शक्तियाँ

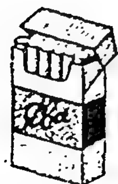
патриотк/а, -и *ж* (*мн.* патриот/ки, -ок, -кам) देश-भक्त महिला

пауз/а, -ы *ж* विराम ; говорить с паузами रुक रुककर बोलना ; сделать паузу विराम करना ; रुकना

пахать, пашу, паш/ешь, -ут *несов.*; вспа/хать, -шу, вспаш/ешь, -ут *сов.*; *что* जोतना (जोत देना, जोत लेना); вспахать землю ज़मीन जोत देना (लेना)

пахн/уть, -ет, -ут (*прош.* пах, пахл/а, -о, -и) *несов.* 1. महकना, गंध (बू) देना, गंध (बू) होना ; духи хорошо пахнут इत्र अच्छा महक रहा है, इत्र अच्छी गंध (बू) दे रहा है। ; этот цветок не пахнет यह फूल महकता नहीं। 2. *безл.* (*обычно чем*) गंध (बू) आना (निकलना); пахнет цветами फूलों की गंध (बू) आ रही है। ; в кухне пахло газом रसोई-घर में गैस की बू आ रही थी।; от неё пахнет духами उससे इत्र की बू निकल (आ) रही है।

пачк/а, -и *ж* (*мн.* пач/ки, -ек, -кам) बंडल, पुलिंदा ; पैकेट ; пачка газет अख़बारों का बंडल ; пачка сигарет सिगरेट-पैकेट



пачка сигарет

пачка/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; запачка/ть, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *кого-что* लथेड़ना (लथेड़ डालना); गंदा (मैला) करना (कर देना); пачкать руки мелом हाथों को खड़िया में लथेड़ना, हाथों को खड़िया से गंदा करना ; запачкать платье फ़्राक लथेड़ डालना

пев/ец, -ца *м* गायक, गवैया; оперный певец ओपेरा का गायक ; слушать известного певца प्रसिद्ध गायक का गायन सुनना

певиц/а, -ы *ж* गायिका, गायिनी ; знаменитая певица प्रसिद्ध गायिका

пельмен/и, -ей *мн.* (*ед.* пельмен/ь, -я *м*) पेल्मेनी (गोश्त के छोटे मालपुए); варить на ужин пельмени व्यालू के लिए पेल्मेनी उबालना ; купить пачку пельменей एक पैकेट पेल्मेनी ख़रीदना (ख़रीद लेना)

пени/е, -я *с* (*мн. нет*) गायन, गाना; пение соловья बुलबुल का गायन; громкое пение ज़ोरों का गायन, ऊँचे स्वर में गायन ; заниматься пением गाना, गायन करना

пенсионер, -а *м* पेंशनर

пенсионерк/а, -и *ж* (*мн.* пенсионер/ки, -ок, -кам) पेंशनर-नारी, पेंशनर-महिला

пенси/я, -и *ж* पेंशन, निवृत्ति-वेतन, अवकाश-वृत्ति ; получать пенсию पेंशन (निवृत्ति-वेतन) मिलना ◇ выходить на пенсию सेवा-निवृत्त होना (हो जाना)

пеп/ел, -ла (*мн. нет*) *м* राख, भस्म ; пепел с сигареты упал на пол सिगरेट की राख फ़र्श पर गिरी।

пепельниц/а, -ы *ж* राखदानी ; поставь пепельницу на стол राखदानी को मेज़ पर रखो।

первенств/о, -а *с* चैंपियनशिप ; первенство мира по хоккею [आइस-] हाकी की विश्व चैंपियनशिप ; борьба

за пе́рвенство चैंपियनशिप के लिए संघर्ष ; игра́ на пе́рвенство страны́ по футбо́лу देश की फ़ुटबाल-चैंपियनशिप का मैच ; завоева́ть пе́рвенство चैंपियनशिप जीतना (जीत लेना)

пе́рв/ый, -ая, -ое, -ые 1. *числ. и в знач. прил.* पहला, प्रथम ; пе́рвое в ми́ре социалисти́ческое госуда́рство विश्व भर में प्रथम समाजवादी राज्य ; пе́рвые дни ме́сяца महीने के पहले दिन ; пе́рвая любо́вь पहला प्रेम ; пе́рвый но́мер журна́ла पत्रिका का प्रथम अंक ; пе́рвый учени́к प्रथम शिष्य ; дипло́м пе́рвой сте́пени प्रथम श्रेणी का उपाधि-पत्र ; това́р пе́рвого со́рта प्रथम श्रेणी का माल ; в пе́рвые го́ды жи́зни जीवन के पहले वर्षों में ; заня́ть пе́рвое ме́сто в соревнова́ниях प्रतियोगिता में प्रथम स्थान ग्रहन कर लेना 2. *в знач. сущ.* пе́рв/ое, -ого *с* पहला कोर्स (आइटम); пода́ть на пе́рвое суп पहले कोर्स (आइटम) में (के लिए) सूप देना ◇ пе́рвая по́мощь प्राथमिक सहायता

перебива́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **переби́ть**, перебь/ю́, -ёшь, -ю́т *сов.*; *кого* टोकना (टोक देना), काटना (काट देना, काट डालना), बीच में बोलना (बोल देना); переби́ть докла́дчика वक्ता को टोक देना ; не перебива́й меня́, я хочу́ всё рассказа́ть मुझे टोको नहीं, मैं सब कुछ बता देना चाहता हूँ।

переби́ть *см.* перебива́ть

перевезти́ *см.* перевози́ть

переверну́ть *см.* перевёртывать

перевёртыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **переверн/у́ть**, -у́, -ёшь, -у́т *сов.*; *кого-что* उलटना (उलट देना), पलटना (पलट देना); औंधना (औंध देना), औंधाना (औंधा देना); переверну́ть кастрю́лю вверх дном पतीले को औंध (औंधा) देना ; переверну́ть ребёнка на́ спину बच्चे को पीठ के बल लेटाना (लेटा देना); перевёртывать страни́цы кни́ги पुस्तक के पृष्ठ (पन्ने) उलटना

перевести́ *см.* переводи́ть

перево́д, -а *м* 1. अनुवाद, तरजुमा; то́чный перево́д सटीक अनुवाद ; де́лать перево́д अनुवाद (तरजुमा) करना 2. मनी-आर्डर, धनादेश ; получи́ть перево́д на три́дцать рубле́й तीस रूबल का मनी-आर्डर मिलना (मिल जाना)

перево/ди́ть, -жу́, перево́д/ишь, -ят *несов.*; **переве/сти́**, -ду́, -дёшь, -ду́т (*прош.* перевёл, перевел/а́, -о́, -и) *сов.* 1. *кого* पार ले जाना, पार कराना (करा देना); переводи́ть дете́й че́рез доро́гу बच्चों को सड़क के पार ले जाना, बच्चों को सड़क पार करा देना ; перевести́ старика́ на другу́ю сто́рону у́лицы बूढ़े को सड़क के दूसरी ओर ले जाना 2. *кого-что* बदली करना (कर देना), तबदील करना (कर देना); स्थानांतरित करना (कर देना); перевести́ теа́тр в друго́е зда́ние थियेटर को दूसरे भवन में स्थानांतरित करना (कर देना); меня́ перево́дят на но́вую рабо́ту मेरी बदली नये कार्य-स्थल (काम) पर की जा रही है, मुझे नये कार्य-स्थल (काम) पर तबदील किया जा रहा है। 3. *кого* उत्तीर्ण करना (कर देना) ; перевести́ студе́нта на сле́-

дующий курс विद्यार्थी को अगले कोर्स में उत्तीर्ण कर देना ; перевести ученика́ в пя́тый класс छात्र को पाँचवीं कक्षा में उत्तीर्ण कर देना 4. अनुवाद (तरजुमा) करना (कर देना); перевести́ труды́ Ле́нина с ру́сского языка́ на хи́нди लेनिन की कृतियों का रूसी से हिन्दी [भाषा] में अनुवाद कर देना 5. भेजना (भेज देना); перевести́ де́ньги по по́чте पैसा मनी-आर्डर से भेज देना

перево́дчик, -а *м* अनुवादक, तरजुमान ; दुभाषिया ; перево́дчик делега́ции प्रतिनिधि-मंडल का दुभाषिया ; перево́дчик рома́на उपन्यास का अनुवादक

перево́дчиц/а, -ы *ж* अनुवादिका ; दुभाषिणी ; рабо́тать перево́дчицей दुभाषिणी का काम करना, दुभाषिणी होना

перево/зи́ть, -жу́, перево́з/ишь, -ят *несов.*; **перевез/ти́**, -зу́, -зёшь, -зу́т (*прош.* перевёз, перевезл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *кого-что* ले जाना, ढोना (ढो देना), [परि]वहन करना (कर देना); पार करना (कर देना), पार उतारना (उतार देना); перевози́ть гру́зы по желе́зной доро́ге रेल से बोझ ढोना, रेल से बोझ का परिवहन करना ; *меня́ перевезли́* че́рез ре́ку на ло́дке मुझे नाव में नदी के पार उतारा गया।

перевяза́ть *см.* перевя́зывать

перевя́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **перевя/за́ть**, -жу́, перевя́ж/ешь, -ут *сов.* 1. *кого-что* [मरहम-]पट्टी बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना); перевя́зывать ра́ну घाव पर पट्टी बाँधना ; перевяза́ть ру́ку हाथ में पट्टी बाँध देना (बाँध लेना) 2. बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना); перевяза́ть коро́бку конфе́т ле́нтой मिठाई का डब्बा फ़ीते से बाँध देना

перегна́ть *см.* перегоня́ть

перегово́р/ы, -ов *мн.* बातचीत, वार्त्ता, वार्त्तालाप ; перегово́ры на вы́сшем у́ровне शिखर-वार्त्ता, शीर्ष-वार्त्ता ; ми́рные перегово́ры शांति-वार्त्ता; официа́льные перегово́ры औपचारिक वार्त्ता ; предвари́тельные перегово́ры प्रारंभिक वार्त्ता ; вести́ перегово́ры बातचीत (वार्त्ता, वार्त्तालाप) करना

перегоня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **перегна́ть**, перегоню́, перего́н/ишь, -ят (*прош.* перегна́л, перегнала́, перегна́л/о, -и) *сов.*; *кого-что* आगे निकलना (निकल जाना); पीछे छोड़ना (छोड़ देना); перегна́ть вса́дника घुड़सवार को पीछे छोड़ देना

пе́ред *и* **пе́редо** *предлог с твор.* 1. के सामने, के आगे ; пе́ред до́мом находи́лся сад घर के सामने बाग़ था। ; он останови́лся пе́редо мной वह मेरे आगे रुक गया। 2. के (से) पहले (पूर्व); гуля́ть пе́ред у́жином व्यालू से पहले टहलना (घूमना); прие́хать пе́ред пра́здником त्योहार से पहले आना (आ जाना) 3. से ; के सामने (सम्मुख); के प्रति ; долг пе́ред Ро́диной मातृभूमि के प्रति कर्त्तव्य; извини́ться *пе́ред* сестро́й बहिन से क्षमा माँगना (माँग लेना); я винова́т пе́ред ва́ми मैं आपके प्रति दोषी हूँ।

переда/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **переда́/ть**, -м, -шь, -ст, передад/и́м, -и́те, -у́т (*прош.* переда́л, передала́,

передáл/о, -и) *сов.*; *что* 1. देना (दे देना), सौंपना (सौंप देना); передáть кни́гу товáрищу साथी को पुस्तक दे (सौंप) देना; передáть письмó चिट्ठी देना (दे देना); передáйте, пожáлуйста, хлеб कृपया, डबल-रोटी दीजिये। 2. देना (दे देना), सौंपना (सौंप देना), सुपुर्द (हवाले) करना (कर देना); передáть кни́ги в библиотéку किताबें पुस्तकालय में दे देना; передáть комáндование полкóм другóму офицéру दूसरे अफ़सर को रेजिमेंट की कमान सौंप देना 3. प्रदान करना (कर देना); передáть ученикáм свой óпыт и знáния शिष्यों को अपना अनुभव और ज्ञान प्रदान कर देना 4. कहना (कह देना); देना (दे देना); передáть распоряжéние помóщнику सहायक को आदेश दे देना; передáй брáту, что я скóро приду́ भाई से कहो कि मैं जल्दी आ जाऊँगा।; передáйте привéт вáшей женé अपनी बीवी से नमस्कार कहियेगा। 5. प्रसारण (ब्राडकास्ट) करना (कर देना), प्रसारित करना (कर देना); вчерá по телеви́дению передавáли концéрт из Москвы́ कल टेलीविज़न पर मास्को से कंसर्ट प्रसारित किया जा रहा था।; по рáдио передаю́т послéдние извéстия रेडियो द्वारा [ताज़े] समाचार प्रसारित हो रहे हैं, रेडियो द्वारा [ताज़े] समाचारों का प्रसारण किया जा (हो) रहा है।

передáть *см.* передавáть

передáч/а, -и *ж* 1. सुपुर्दगी, हवाला; передáча посы́лки पार्सल की सुपुर्दगी 2. हस्तांतरण, अर्पण; передáча книг в библиотéку पुस्तकालय में पुस्तकों का हस्तांतरण 3. प्रसारण, ब्राडकास्ट, ब्राडकास्टिंग; прогрáмма передáч Центрáльного телеви́дения केंद्रीय टेलीविज़न-स्टेशन का प्रसारण-कार्यक्रम; интерéсная передáча रोचक प्रसारण; слу́шать по рáдио литерату́рную передáчу रेडियो पर साहित्यिक प्रसारण सुनना

передвигá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **передви́н/уть**, -у, -ешь, -ут *сов.*; *что* हटाना (हटा देना), सरकाना (सरका देना); передви́нуть стакáн गिलास सरका देना; передви́нуть стол на середи́ну кóмнаты मेज़ को कमरे के बीच हटा देना; передви́нуть фигу́ру मोहरा सरका देना; передвигáть *шкаф в другу́ю кóмнату* अलमारी को दूसरे कमरे में हटाना (सरकाना)

передвигá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **передви́н/уться**, -усь, -ешься, -утся *сов.* चलना (चल जाना), जाना; हटना (हट जाना), सरकना (सरक जाना); передвигáться на другóе мéсто दूसरे स्थान पर चलना; он передвигáлся с трудóм वह कठिनाई से चल रहा था।

передвижéни/е, -я *с* आवागमन; срéдства передвижéния आवागमन के साधन

передви́нуть(ся) *см.* передвигáть(-ся)

передéлать *см.* передéлывать

передéлыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **передéла/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* ठीक करना (कर देना); ठीक कराना (करा देना); передéлать костю́м सूट ठीक करना (कर देना); э́ту статью́ всю придётся передéлать

इस सारे लेख को फिर से लिख देना होगा।

передн/ий, -яя, -ее, -ие अगला, अग्रिम, सामने का; пере́дние колёса маши́ны गाड़ी के अगले पहिये; пере́дние ла́пы соба́ки कुत्ते के अगले पंजे; пере́дняя стена́ до́ма घर की अगली (सामने की) दीवार

пе́редо *см.* пе́ред

передов/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е 1. अग्रणी, प्रगतिशील; передово́е иску́сство अग्रणी कला; передова́я молодёжь अग्रणी युवा-जन; передова́я нау́ка अग्रणी विज्ञान; страна́ передово́й культу́ры अग्रणी संस्कृति का देश 2. अग्रणी; передова́я брига́да अग्रणी ब्रिगेड; передово́й колхо́з अग्रणी कोलख़ोज़ ◇ передова́я статья́ अग्र-लेख

перее́зд, -а *м* 1. पारण, पारगमन; перее́зд че́рез о́зеро झील का पारगमन 2. स्थानांतरण; перее́зд в друго́й го́род दूसरे शहर में जा बसना; перее́зд на но́вую кварти́ру नये फ़्लैट (मकान) में प्रवेश, नये फ़्लैट (मकान) में बसाव

переезжа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **перее́/хать, -ду, -дешь, -дут** *сов.* 1. *что* и *через что* पार करना (कर देना); गुज़रना (गुज़र जाना); перее́хать на ло́дке че́рез ре́ку नाव में नदी पार कर देना; переезжа́ть че́рез мост पुल से गुज़रना 2. निवास-स्थान बदलना (बदल देना, बदल लेना); फ़्लैट (मकान) बदलना (बदल देना, बदल लेना); перее́хать из дере́вни в го́род गाँव से जाकर (गाँव को छोड़कर) नगर में वस जाना, गाँव को छोड़कर नगर चला जाना; переезжа́ть на но́вую кварти́ру नये फ़्लैट (मकान) में प्रवेश करना, नये फ़्लैट (मकान) में बसना


перекрёсток (у́личный)

перее́хать *см.* переезжа́ть

пережива́ни/е, -я *с* दुःख, तकलीफ़, कष्ट; глубо́кие пережива́ния गंभीर (गहरे) दुःख, गहरा सदमा

пережива́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **пережи́ть, пережив/у́, -ёшь, -у́т** (*прош.* пе́режил, пережила́, пе́режил/о, -и) *сов.*; *что* 1. (*обычно несов.*) गुज़रना (गुज़र जाना); пережива́ть упа́док पतनोन्मुख होना; литерату́ра пережива́ет подъём साहित्य का उत्थान हो रहा है, साहित्य उत्थान पर है।; страна́ пережива́ла экономи́ческие тру́дности देश आर्थिक संकटों में से गुज़र रहा था। 2. (*обычно сов.*) उठाना (उठा लेना), झेलना (झेल लेना), भोगना (भोग लेना), सहना (सह लेना); пережи́ть мно́го го́ря बहुत दुःख उठा लेना 3. (*чаще сов.*) सहना (सह लेना), बरदाश्त (सहन) करना (कर लेना); он не мог пережи́ть оби́ды वह अपकार को न सह सका।

пережи́ть *см.* пережива́ть

перейти́ *см.* переходи́ть

перекрёст/ок, -ка *м* चौराहा, चौरास्ता, चौमुहानी; дое́хать до перекрёстка चौराहे तक आ पहुँचना; останови́ться у перекрёстка चौराहे पर रुकना (रुक जाना); на перекрёстке трёх у́лиц तिराहे (तिमुहानी) पर

переме́н/а, -ы *ж* 1. परिवर्तन, तबदीली, बदली; переме́на пого́ды मौसम का (में) परिवर्तन, मौसम की तब-

दीली ; в моёй жи́зни произошла́ больша́я переме́на मेरे जीवन में बड़ा परिवर्त्तन हुआ है। 2. मध्यावकाश, इंटरवेल ; на переме́не де́ти пошли́ за́втракать मध्यावकाश के समय बच्चे नाश्ता करने गये।

перемести́ть(ся) *см.* перемеща́ть(ся)

перемеща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **переме/сти́ть, -щу́, -сти́шь, -стя́т** *сов.*; *что* दूसरी जगह ले जाना, हटाना (हटा देना), सरकाना (सरका देना); स्थानांतरित करना (कर देना); перемеща́ть ме́бель फ़र्नीचर हटाना (सरकाना); перемести́ть учрежде́ние в друго́е зда́ние कार्यालय को दूसरे भवन में हटा देना

перемеща́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **переме/сти́ться, -щу́сь, -сти́шься, -стя́тся** *сов.* चलना (चल जाना), सरकना (सरक जाना); स्थानांतरित होना (हो जाना); луна́ ме́дленно перемеща́ется по не́бу चंद्रमा आकाश पर धीरे चल रहा है।

перенести́ *см.* переноси́ть

перено/си́ть, -шу́, перено́с/ишь, -ят *несов.*; **перенес/ти́, -у́, -ёшь, -у́т** (*прош.* перенёс, перенесл/а́, -о́, -и́) *сов.* 1. *кого-что* ले जाना, ढोना (ढो देना, ढो लेना); перенести́ больно́го на крова́ть रोगी को [उठाकर] पलंग पर ле जाना ; перенести́ ребёнка че́рез руче́й बच्चे को [उठाकर] सोते के पार ले जाना ; переноси́ть чемода́ны из ваго́на к маши́не सूटकेसों को डब्बे से गाड़ी तक ढोना (ले जाना) 2. *что* दूसरी जगह ले जाना, हटाना (हटा देना, हटा लेना), स्थानांतरित करना (कर देना); перенести́ столи́цу в друго́й го́род राजधानी को दूसरे नगर में हटा देना 3. *что* टालना (टाल देना), स्थगित (मुलतवी) करना (कर देना); перенести́ на вто́рник मंगलवार [तक] के लिए टाल देना ; перенести́ собра́ние सभा स्थगित कर देना ; перенести́ экспеди́цию на сле́дующий год अभियान को अगले साल के लिए स्थगित कर देना 4. (*обычно сов.*) *что* उठाना (उठा लेना), झेलना (झेल लेना), भोगना (भोग लेना), सहना (सह लेना); э́тот челове́к перенёс мно́го го́ря и страда́ний इस आदमी ने बहुत मुसीबतें और दुःख उठा लिये। 5. *что* बरदाश्त (सहन) करना (कर लेना), सहना (सह लेना); ю́жные расте́ния не перено́сят хо́лода दक्षिणी पौधे सर्दी को बरदाश्त नहीं करते। ; я пло́хо переношу́ жару́ मैं गरमी को मुश्किल से बरदाश्त करता हूँ।

переписа́ть *см.* перепи́сывать

перепи́ск/а, -и *ж* (*мн. нет*) पत्र-व्यवहार, पत्राचार ; быть в перепи́ске с ке́м-нибудь किसीसे पत्र-व्यवहार (पत्राचार) करना

перепи́сыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **перепи/са́ть, -шу́, перепи́ш/ешь, -ут** *сов.*; *что* फिर से (दोबारा) लिखना (लिख देना, लिख लेना); переписа́ть докла́д रिपोर्ट फिर से लिख देना ; переписа́ть заявле́ние आवेदन-पत्र (प्रार्थना-पत्र) फिर से लिख देना

перепи́сыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* पत्र-व्यवहार (पत्राचार) करना ; перепи́сываться с дру́гом मित्र से पत्र-व्यवहार करना ; мы дав-

но́ не перепи́сываемся हम बड़ी देर से पत्राचार नहीं करते।

переры́в, -а *м* छुट्टी, अवकाश, मध्यावकाश, इंटरवेल; переры́в ме́жду ле́кциями लेक्चरों के बीच [का] अवकाश; переры́в на обе́д लंच की छुट्टी, दोपहर के खाने का अवकाश; рабо́тать без переры́ва अविराम (विना रुके) काम करना; рабо́тать с переры́вами रुक रुककर (विरामों के साथ) काम करना; сде́лать переры́в на де́сять мину́т दस मिनट का अवकाश करना (कर देना); председа́тель собра́ния объяви́л переры́в सभा-पति ने मध्यावकाश की घोषणा की।

переса́дк/а, -и *ж* (*мн.* переса́д/ки, -ок, -кам) गाड़ी (बस आदि) बदलना; де́лать переса́дку в Москве́ मास्को में गाड़ी बदलना; е́хать без переса́дки सीधे जाना, विना गाड़ी बदले जाना; е́хать с переса́дками गाड़ियाँ बदलकर जाना

пересека́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **пересе́чь, пересе/ку́, -чёшь, -ку́т** (*прош.* пересе́к, пересекл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *что* 1. काटना (काट जाना), लाँघना (लाँघ जाना), पार करना (कर देना); пересека́ть доро́гу रास्ता काटना (लाँघना, पार करना); пересе́чь пло́щадь चौक लाँघ जाना 2. (*чаще несов.*; *1 и 2 не употр.*) काटना; го́ры пересека́ют доли́ну पहाड़ घाटी को काट रहे हैं।; доро́га пересека́ет по́ле रास्ता खेत [को] काट रहा है।

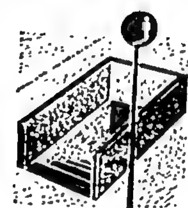
пересека́/ться, -ется, -ются *несов.*; **пересе́чься, пересе/чётся, -ку́тся** (*прош.* пересе́кся, пересекл/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* एक दूसरे को काटना (काट देना); в э́том ме́сте пересека́ются три доро́ги इस जगह पर तीन रास्ते एक दूसरे को काट रहे हैं।

пересе́чь(ся) *см.* пересека́ть(ся)

переста/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **переста́/ть, -ну, -нешь, -нут** *сов.*; *с неопр.* बंद करना (कर देना); बंद होना (हो जाना), रुकना (रुक जाना), थमना (थम जाना); переста́ть пла́кать रोना बंद कर देना; переста́ньте разгова́ривать बोलना बंद कर दो, चुप रहो।; дождь переста́л वारिश बंद हो (रुक, थम) गयी।

переста́ть *см.* переставать

переу́л/ок, -ка *м* गली, कूचा; идти́ по переу́лку गली से जाना; дом стои́т в переу́лке घर गली में है।



перехо́д (подзе́мный)

перехо́д, -а *м* 1. अतिक्रमण, उल्लंघन; перехо́д че́рез грани́цу सीमा का अतिक्रमण (उल्लंघन) 2. संक्रमण; перехо́д к коммуни́зму साम्यवाद में संक्रमण 3. बदली, तबदीली; перехо́д на другу́ю рабо́ту दूसरे काम पर बदली (तबदीली) 3. पार-पथ, गुज़रगाह; подзе́мный перехо́д भूगर्भीय पार-पथ; останови́ться у перехо́да पार-पथ पर रुक जाना

перехо/ди́ть, -жу́, перехо́д/ишь, -ят *несов.*; **перей/ти́, -ду́, -дёшь, -ду́т** (*прош.* переш/ёл, -ла́, -ло́, -ли́) *сов.* 1. *что и через что* पार करना (कर देना), लाँघना (लाँघ जाना), गुज़रना (गुज़र जाना); अतिक्रमण (उल्लंघन) करना (कर देना);

переходи́ть грани́цу सीमा का अतिक्रमण (उल्लंघन) करना; переходи́ть [че́рез] мост पुल से गुज़रना, पुल लाँघना; переходи́ть [че́рез] пло́щадь चौक पार करना, चौक से गुज़रना; перейти́ че́рез руче́й सोता पार करना (कर देना); переходи́ть у́лицу सड़क पार करना 2. [चला] जाना; перейти́ в другу́ю ко́мнату दूसरे कमरे [चला] जाना; перейти́ от стола́ к окну́ मेज़ से खिड़की के पास जाना; перейти́ с дива́на на кре́сло सोफ़ा से उठकर आराम-कुरसी पर बैठ जाना 3. जाना; перейти́ из институ́та в университе́т उच्च विद्यालय से (को छोड़कर) विश्वविद्यालय में पढ़ने जाना; перейти́ на друго́й заво́д दूसरे कारख़ाने में काम करने जाना 4. पहुँचना (पहुँच जाना); उत्तीर्ण होना (हो जाना); перейти́ на после́дний курс अंतिम कोर्स में उत्तीर्ण हो जाना; мой сын перешёл в тре́тий класс मेरा बेटा तीसरी कक्षा में पहुँच गया। 5. आना (आ जाना); власть перешла́ в ру́ки наро́да सत्ता जनता के हाथ (हाथों) में आ गयी। 6. *к чему, на что* आना (आ जाना); перейти́ к но́вому вопро́су नये प्रश्न पर आना (आ जाना); переходи́ть от слов (разгово́ров) к де́лу कथनी को छोड़कर करनी पर आना

перехо́дн/ый, -ая, -ое, -ые सकर्मक; перехо́дные глаго́лы सकर्मक क्रियाएँ

пе́р/ец, -ца *и* -цу *м* मिर्च; кра́сный пе́рец लाल मिर्च; чёрный пе́рец काली मिर्च; положи́ть пе́рцу в суп शोरबे में मिर्च डालना (डाल देना)

пери́ла, пери́л *мн.* जंगला, रेलिंग; поднима́ться по ле́стнице, держа́сь за пери́ла जंगले के सहारे सीढ़ी [पर] चढ़ना

пери́од, -а *м* 1. काल, युग; пери́од строи́тельства социали́зма в СССР सोवियत संघ में समाजवाद का निर्माण-काल 2. अवधि; пе́рвый пери́од игры́ खेल (मैच) का पहली अवधि

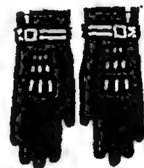
пер/о́, -а́ *с* (*мн.* пе́рь/я, -ев) 1. पर; кури́ное перо́ मुरग़ी का पर 2. क़लम; निब; ру́чка с перо́м निब लगी क़लम; писа́ть перо́м क़लम से लिखना



перо́

перспекти́в/а, -ы *ж* 1. [परि]दृश्य; морска́я перспекти́ва समुद्री परिदृश्य 2. (*обычно мн.*) संभावनाएँ; хоро́шие перспекти́вы на урожа́й फ़सल की अच्छी संभावनाएँ; открыва́ть широ́кие перспекти́вы व्यापक संदर्भ प्रस्तुत करना; каковы́ перспекти́вы ва́шей рабо́ты? आपके काम की क्या संभावनाएँ हैं? ◇ в перспекти́ве भविष्य में

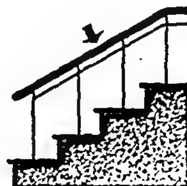
перча́т/ки, -ок, -кам *мн.* (*ед.* перча́тк/а, -и *ж*) दस्ताने; ко́жаные перча́тки चमड़े के दस्ताने; наде́ть тёплые перча́тки गर्म दस्ताने पहनना (पहन लेना); снять перча́тку दस्ताना उतारना (उतार देना)



перча́тки

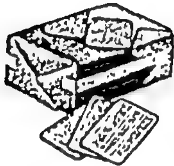
пе́сн/я, -и *ж* (*мн.* пе́с/ни, -ен, -ням) गीत, गान; ру́сская наро́дная пе́сня रूसी लोक-गीत; пе́сни о ро́дине मातृभूमि (स्वदेश) के बारे में गीत

пес/о́к, -ка́ *и* -ку́ *м* रेत, बालू; лежа́ть на песке́ रेत पर लेटना; привезти́ маши́ну песку́ एक ट्रक बालू लाना ◇ са́харный песо́к [दानेदार] चीनी



пери́ла


петух


печéнье


крýглая печáть

песчáн/ый, -ая, -ое, -ые रेतीला ; песчáный бéрег रेतीला तट

петýх, петухá *м* मुर्ग़ा ; крик петухá [मुर्ग़े की] बाँग

петь, пою́, поёшь, пою́т *несов.*; **спеть**, спо/ю́, -ёшь, -ю́т *сов.*; *что и без доп.* गाना ; петь пéсни गीत गाना ; в садý пел соловéй बाग़ में बुलबुल चहचहा रहा था। ; дéвушка хорошó поёт लड़की अच्छी गाती है।

пехóт/а, -ы *ж* (*мн. нет*) पैदल सेना (फ़ौज) ; служи́ть в пехóте पैदल सेना में सेवा करना

печáл/ь -и *ж* उदासी , दु:ख , रंज ; испы́тывать печáль उदासी (दु:ख) अनुभव करना ; с печáлью дýмать о прóшлом उदासी से अतीत के बारे में सोचना

печáльно *нареч.* उदासी से ; печáльно смотрéть на когó-нибудь किसीकी ओर उदासी से देखना

печáльн/ый, -ая, -ое, -ые; печáлен, печáльн/а, -о, -ы उदास , दु:खी , दु:खद , रंजीदा ; печáльное выражéние лицá उदास मुद्रा ; печáльные глазá उदास आँखें ; печáльное извéстие दु:खद समाचार ; печáльный человéк उदास (रंजीदा) आदमी ; имéть печáльный вид उदास दिखाई देना

печáта/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **напечáта/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* 1. छापना (छाप देना); छपाना (छपा देना); печáтать кни́ги и газéты पुस्तकें और समाचार-पत्र छापना ; напечáтать статью́ в журнáле पत्रिका में लेख छपा देना 2. टाइप करना

печáт/ь, -и *ж* 1. मुहर , सील , छाप , मुद्रा ; крýглая печáть गोल मुहर ; спрáвка с печáтью मुहर लगा (मुद्रांकित) प्रमाण-पत्र ; стáвить печáть मुहर (छाप, मुद्रा) लगाना 2. (*мн. нет*) पत्र-पत्रिकाएँ, प्रेस ; мéстная печáть स्थानीय पत्र-पत्रिकाएँ, स्थानीय प्रेस ; парти́йная печáть पार्टी की पत्र-पत्रिकाएँ, पार्टी-प्रेस ; централ́ьная печáть केंद्रीय पत्र-पत्रिकाएँ, केंद्रीय प्रेस ; сдéлать заявлéние для печáти प्रेस के लिए वक्तव्य देना ◇ выходи́ть из печáти प्रकाशित होना

пéчен/ь, -и *ж* जिगर , यकृत् ; болéзни пéчени जिगर की बीमारियाँ , यकृत्-रोग

печéнь/е, -я *с* बिसकुट ; вкýсное печéнье मज़ेदार बिसकुट ; пить чай с печéньем बिस्कुट के साथ चाय पीना

печь I, пéчи, *предл.* о пéчи, в печи́ *ж* (*мн.* пéчи, печéй) चूल्हा , अंगीठी , स्टोव ; топи́ть печь चूल्हा (स्टोव) जलाना ; в печи́ горя́т дровá चूल्हे (स्टोव) में लकड़ी जल रही है।

печь II, пекý, печёшь, пекýт (*прош.* пёк, пекл/á, -ó, -и́ *несов.*; **испéчь**, испе/кý, -чёшь, -кýт (*прош.* испёк, испекл/á, -ó, -и́) *сов.*; *что* पकाना (पका देना, पका डालना, पका लेना); испéчь печéнье बिस्कुट पका देना (लेना) ; печь пироги́ पकौड़े पकाना

пешехóд, -а *м* पैदल चलनेवाला, पादचारी ; дорóжка для пешехóдов पैदल चलनेवालों के लिए पार-पथ

пешкóм *нареч.* पैदल ; идти́ пешкóм पैदल जाना (चलना); на рабóту он éздит на троллéйбусе, а с рабóты хóдит пешкóм काम पर वह ट्रालीबस से जाता है और काम से पैदल।

пиани́но с нескл. प्यानो ; хорошо́ игра́ть на пиани́но प्यानो अच्छा बजाना

пиани́ст, -а *м* प्यानो-वादक ; слу́шать игру́ изве́стного пиани́ста प्रसिद्ध प्यानो-वादक का वादन सुनना

пиани́стк/а, -и *ж* (*мн.* пиани́ст/ки, -ок, -кам) प्यानो-वादिका

пи́в/о, -а *с* (*мн. нет*) बियर ; нали́ть в стака́н пи́ва गिलास में बियर डाल देना ; он лю́бит пить пи́во उसे बियर पीना पसंद है ।

пиджа́к, пиджака́ *м* कोट ; наде́ть пиджа́к कोट पहन लेना ; снять пиджа́к कोट उतार देना ; вы́йти на у́лицу без *пиджака́* बिना कोट के (कोट उतारकर) बाहर निकल जाना

пил/а́, -ы́ *ж* (*мн.* пи́лы, пил) आरी , आरा ; ручна́я *пила́* हाथ की आरी ; пили́ть пило́й आरी से चीरना

пил/и́ть, -ю́, пи́л/ишь, -ят *несов.*; распил/и́ть, -ю́ распи́л/ишь, -ят *сов.*; *что* चीरना (चीर देना), काटना (काट देना), आरी चलाना (चला देना); пили́ть де́рево पेड़ चीड़ना ; распили́ть до́ску на две ча́сти तख़्ते को दो भागों में चीर देना

пионе́р, -а *м* पायोनियर , बालचर ; ю́ный пионе́р किशोर-पायोनियर , बाल-पायोनियर , बालचर; принима́ть в пионе́ры पायोनियर-संगठन में भरती करना ; стать пионе́ром पायोनियर (बालचर) बन जाना

пионе́рк/а, -и *ж* (*мн.* пионе́р/ки, -ок, -кам) पायोनियर-लड़की

пионе́рск/ий, -ая, -ое, -ие पायोनियर-, बालचर- ; пионе́рская организа́ция पायोनियर-संगठन , बालचर-संगठन ; пионе́рский отря́д पायोनियर-दल , बालचर-दल

пиро́г, пирога́ *м* पकौड़ा ; пиро́г с капу́стой गोभी का पकौड़ा ; пиро́г с мя́сом गोश्त का पकौड़ा ; сла́дкий пиро́г मीठा पकौड़ा

пиро́жн/ое, -ого *с* पेस्ट्री ; *пить* чай с пиро́жными पेस्ट्रियों के साथ चाय पीना ; де́вочка съе́ла пиро́жное लड़की ने पेस्ट्री खा ली ।

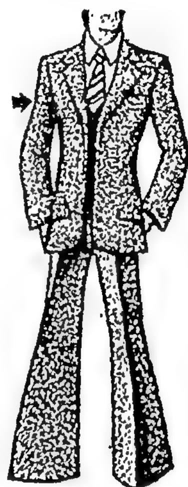
пирож/о́к, -ка́ *м* समोसा ; пирожо́к с мя́сом गोश्त का समोसा

писа́тел/ь, -я *м* लेखक ; изве́стный писа́тель प्रसिद्ध लेखक ; тала́нтливый писа́тель प्रतिभाशाली लेखक

писа́тельниц/а, -ы *ж* लेखिका ; де́тская писа́тельница बाल-साहित्य-लेखिका

писа́ть, пишу́, пи́ш/ешь, -ут *несов.*; написа́ть, напишу́, напи́ш/ешь, -ут *сов.* 1. *что и о чём* लिखना (लिख देना , लिख लेना); писа́ть большу́ю статью́ बड़ा लेख लिखना ; написа́ть заявле́ние आवेदन-पत्र (प्रार्थना-पत्र) लिख देना ; писа́ть письмо́ चिट्ठी लिखना ; написа́ть рома́н उपन्यास लिख देना ; написа́ть о достиже́ниях нау́ки विज्ञान की उपलब्धियों के बारे में लिख देना ; писа́ть без оши́бок शुद्ध लिखना ; писа́ть черни́лами स्याही से लिखना ; в газе́тах писа́ли о собы́тиях в ми́ре समाचार-पत्रों में विश्व की घटनाओं के बारे में लिखा गया है । ; ма́льчик уже́ уме́ет чита́ть и писа́ть लड़का अभी लिखना-पढ़ना जानता है, लड़का अभी लिख-पढ़ सकता है । ; что пи́шут вам родны́е? रिश्तेदार आपको क्या लिखते हैं ? 2. लिखना (लिख देना , लिख लेना), चित्रित करना (कर देना ,


пиро́жное

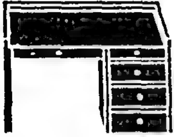

пиджа́к


пила́

कर लेना); писáть картúну चित्र (तसवीर) खींचना (बनाना, लिखना); написáть портрéт колхóзника सामूहिक किसान का चित्र बना (लिख) देना

пúсьменно *нареч.* लिखित रूप में; отвéтить пúсьменно लिखित रूप में उत्तर देना

пúсьменн/ый, -ая, -ое, -ые 1. लिखित; пúсьменное заявлéние लिखित प्रार्थना-पत्र 2. लिखने का; пúсьменный стол लिखने की मेज़


пúсьменный стол

письм/ó, -á *с* (*мн.* пúсьма, пúсем, пúсьмам) 1. चिट्ठी, पत्र, ख़त; заказнóе письмó रजिस्टर्ड चिट्ठी (पत्र); написáть письмó चिट्ठी लिखना (लिख देना, लिख लेना); получáть пúсьма от друзéй मित्रों की चिट्ठियाँ मिलना; послáть письмó родúтелям माँ-बाप को चिट्ठी भेजना (भेज देना) 2. (*мн. нет*) लिखत, लिखाई; учúться письмý и чтéнию लिखना-पढ़ना सीखना

питáни/е, -я *с* (*мн. нет*) खाना, भोजन; хорóшее питáние अच्छा खाना (भोजन); улýчшить питáние खाना (भोजन) बेहतर बना देना

питá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* खाना, भोजन करना; плóхо питáться बुरा खाना खाना; во врéмя путешéствия мы питáлись консéрвами यात्रा के समय हम टिनबंद खाद्य खाते थे।; птúцы питáются насекóмыми पक्षी कीड़े-मकोड़े खाते हैं।


плáмя

пить, пью, пьёшь, пьют (*прош.* пил, пилá, пúл/о, -и; нé пил, не пилá, нé пило, нé пили; *повел.* пей) *несов.*; вы́пить, вы́пь/ю, -ешь, -ют (*повел.* вы́пей) *сов.*; *что и без доп.* पीना (पी लेना, पी डालना, पी जाना); пить молокó दूध पीना; вы́пить чáшку кóфе एक प्याला काफ़ी पी लेना; ребёнок прóсит пить बच्चा पीने को माँगता है।

пúщ/а, -и *ж* (*мн. нет*) खाना, भोजन; вкýсная пúща मज़ेदार खाना, स्वादिष्ट भोजन; мяснáя пúща मांस का खाना (भोजन); готóвить пúщу खाना पकाना (तैयार करना); принимáть пúщу खाना, भोजन करना

плáвани/е, -я *с* (*мн. нет*) तैराकी, तैराई, पैराई

плáва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* तैरना, पैरना; плáвать вдоль бéрега तट के साथ साथ (तट के सहारे) तैरना; в прудý плáвали лéбеди तालाब में राज-हंस तैर रहे थे।; я учýсь плáвать मैं तैरना सीख रहा हूँ।

плакáт, -а *м* पोस्टर, इश्तहार, विज्ञापन-चित्र; повéсить плакáт на стéну दीवार पर पोस्टर लगा देना; рисовáть плакáт पोस्टर (इश्तहार) बनाना

плá/кать, -чу, -чешь, -чут *несов.* रोना; плáкать от бóли и обúды दर्द और अपकार के मारे रोना; гóрько плáкать रोने का तार बाँधना, आँसुओं का तार बाँधना, आँसुओं की झड़ी बाँधना; грóмко плáкать ज़ोर से रोना; тúхо плáкать धीमे रोना

плáмя, плáмени *с* (*мн. нет*) ज्वाला, लपट, लौ; плáмя кострá अलाव की लपट; горéть я́рким плáменем दहकना, धधकना; плáмя охватúло весь дом सारा घर ज्वाला की लपट में आ गया।

план, плáна *м* 1. नक़्शा, रूप-रेखा, ख़ाका, डिज़ाइन; план гóрода नगर का नक़्शा; начертúть план шкóлы

स्कूल का नक़शा (डिज़ाइन) बना देना 2. [परि]योजना, कार्यक्रम ; *произво́дственный план* उत्पादन-कार्यक्रम ; *пятиле́тний план* पंचवर्षीय योजना ; *вы́полнить план* योजना पूरी (कार्यान्वित) कर देना (लेना), कार्यक्रम पूरा कर देना (लेना); *рабо́тать по пла́ну* योजना (कार्यक्रम) के अनुसार काम करना ; *соста́вить план рабо́ты на́ год* साल भर के लिए योजना (कार्यक्रम) बना (तैयार कर) देना (लेना) 3. योजना, कार्यक्रम, ख़ाका ; *наме́тить план де́йствий* कार्यों की योजना (कार्यों का ख़ाका) बना देना (लेना); *рассказа́ть о свои́х нау́чных пла́нах* अपनी वैज्ञानिक योजनाओं के बारे में बता देना ; *стро́ить пла́ны на бу́дущее* भविष्य की योजनाएँ (भविष्य के कार्यक्रम) बनाना 4. रूप-रेखा, ख़ाका ; *план докла́да* रिपोर्ट की रूप-रेखा ; *план рома́на* उपन्यास की रूप-रेखा ; *обсуди́ть план уро́ка* पाठ की रूप-रेखा पर विचार करना (कर देना)

плане́т/а, -ы *ж* ग्रह ; *Земля́ — плане́та, а Со́лнце — звезда́* पृथ्वी ग्रह है और सूर्य तारा है।

пла́нов/ый, -ая, -ое, -ые आयोजित, नियोजित, योजनाबद्ध ; *пла́новое зада́ние* आयोजित (नियोजित) कार्य (लक्ष्य); *пла́новое разви́тие наро́дного хозя́йства* राष्ट्रीय अर्थ-व्यवस्था का योजनाबद्ध विकास

пласти́нк/а, -и *ж* (*мн.* пласти́н/ки, -ок, -кам) 1. प्लेट, पट्टिका ; *металли́ческая пласти́нка* [धातु का] पट्ट 2. रिकार्ड ; *слу́шать пласти́нки* रिकार्ड सुनना

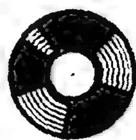
пла́т/а, -ы *ж* (*мн. нет*) शुल्क ; फ़ीस ; किराया, भाड़ा ; *пла́та за вход в музе́й* संग्रहालय का प्रवेश-शुल्क ; *пла́та за прое́зд в авто́бусе* बस का भाड़ा (किराया); *пла́та за труд* पारिश्रमिक, मजदूरी ; *за́работная пла́та* वेतन, तनख़्वाह, मज़दूरी ; *внести́ пла́ту за кварти́ру* मकान का किराया (भाड़ा) दे (चुका) देना ; *рабо́тать за небольшу́ю пла́ту* थोड़े पारिश्रमिक के लिए काम करना

пла/ти́ть, -чу́, пла́т/ишь, -ят *несов.*; **запла/ти́ть, -чу́, запла́т/ишь, -ят** *сов.*; *что и без доп.* चुकाना (चुका देना), अदा करना (कर देना), पैसा देना (दे देना), दाम (मूल्य, क़ीमत) देना (दे देना); *заплати́ть два рубля́ за биле́т в теа́тр* थियेटर के टिकट के लिए दो रूबल दे देना ; *плати́ть за обе́д* लंच के लिए पैसा देना, लंच का दाम देना ; *заплати́ть за поку́пку* ख़रीद के लिए पैसा दे देना ; *плати́те де́ньги в ка́ссу* पैसा कैश-काउंटर में दीजिये।

пла́тн/ый, -ая, -ое, -ые सशुल्क- ; *пла́тный вход* सशुल्क-प्रवेश ; *пла́тная поликли́ника* सशुल्क-पोलीक्लीनिक

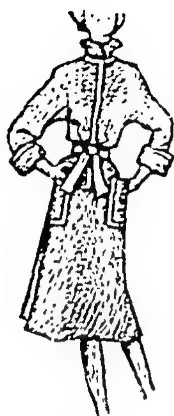
плат/о́к, -ка́ *м* रूमाल ; शाल ; *носово́й плато́к* रूमाल ; *шерстяно́й плато́к* ऊनी रूमाल ; *наде́ть на го́лову плато́к* सिर पर शाल (रूमाल) ओढ़ना (ओढ़ लेना); *ходи́ть в платке́* सिर पर शाल लगाना ; सिर पर रूमाल ओढ़ना

платфо́рм/а, -ы *ж* 1. प्लेटफ़ार्म, चबूतरा ; *по́езд прибыва́ет к четвёртой платфо́рме* रेल-गाड़ी चौथे प्लेटफ़ार्म पर पहुँच रही है। ; *поса́дка на по́езд произво́дится со второ́й платфо́рмы* रेल-गाड़ी पर आरोहण दूसरे प्लेटफ़ार्म


пласти́нка (граммофо́нная)

से है। 2. ट्रक ; грузи́ть станки́ на платфо́рмы ट्रकों पर मशीनें लादना

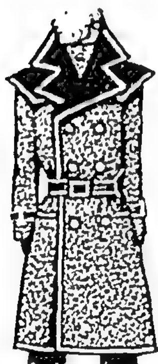
пла́ть/е, -я *с* 1. (*мн. нет*) कपड़ा, वस्त्र 2. फ़्राक, पोशाक ; пла́тье без рукаво́в विना वाज़ू का फ़्राक ; пла́тье из си́тца छींट का फ़्राक ; наря́дное пла́тье सजीला फ़्राक ; на ней бы́ло дли́нное вече́рнее пла́тье वह रात का लंबा फ़्राक पहने हुए थी।



пла́тье

плащ, -а́ *м* बरसाती [कोट], वाटर-प्रूफ़ कोट ; наде́ть плащ बरसाती [कोट] पहन लेना ; ходи́ть в плаще́ बरसाती [कोट] पहनना, बरसाती [कोट] पहने रहना (होना)

плева́ть, плю/ю́, -ёшь, -ю́т (*прош.* плева́л, -а, -о, -и; *повел.* плюй) *несов.*; плю́н/уть, -у, -ешь, -ут *сов.* थूकना (थूक देना); не плюй на́ пол! फ़र्श पर थूको मत!



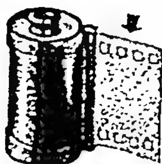
плащ

племя́нник, -а *м* भतीजा ; भाँजा ; к дя́де прие́хал племя́нник चाचा के यहाँ भतीजा आ गया ; मामा के यहाँ भाँजा आ गया।

племя́нниц/а, -ы *ж* भतीजी ; भाँजी ; у меня́ две племя́нницы मेरे (मेरी) दो भतीजियाँ हैं ; मेरे (मेरी) दो भाँजियाँ हैं।

плен, пле́на, *предл.* о пле́не, в плену́ *м* (*мн. нет*) क़ैद ; взять в плен офице́ра अफ़सर को क़ैद कर लेना, अफ़सर को क़ैदी पकड़ लेना ; попа́сть в плен क़ैद हो जाना, क़ैदी वन जाना ; провести́ не́сколько лет в плену́ कई साल क़ैद में गुज़ारना (गुज़ार देना)

плёнк/а, -и *ж* (*мн.* плён/ки, -ок, -кам) 1. टेप ; записа́ть на плёнку टेप पर रिकार्ड करना (कर देना), टेप करना (कर देना) 2. फ़िल्म ; снима́ть на плёнку [फ़िल्म पर] फ़ोटो लेना



плёнка

пле́нум, -а *м* प्लेनम, पूर्णाधिवेशन, पूर्ण (पूरा) अधिवेशन ; пле́нум ЦК КПСС सोवियत संघ की कम्युनिस्ट पार्टी की केंद्रीय समिति का प्लेनम ; прису́тствовать на пле́нуме райо́нного комите́та па́ртии हल्क़े की पार्टी-कमिटी के पूर्णाधिवेशन में उपस्थित होना

плеч/о́, -а́ *с* (*мн.* пле́чи, плеч, плеча́м) कंधा ; широ́кие пле́чи चौड़े कंधे ; во́лосы до плеч कंधों तक के वाल ; пожима́ть плеча́ми कंधे हिलाना ; я положи́л ру́ку ей на плечо́ मैंने हाथ उसके कंधे पर रख दिया। ◇ идти́ плечо́м к плечу́ कंधे से कंधा मिलाकर (भिड़ाकर, लगाकर) चलना (जाना); рабо́тать плечо́м к плечу́ с ке́м-нибудь किसीके कंधे से कंधा मिलाकर काम करना, किसीके कंधा-व-कंधा होकर काम करना

плит/а́, -ы́ *ж* (*мн.* пли́ты, плит) 1. पट्टी ; ка́менная плита́ पत्थर की पट्टी, पत्थर की सिल ; мра́морная плита́ संगमरमर की पट्टी 2. चूल्हा, स्टोव ; га́зовая плита́ गैस का स्टोव ; электри́ческая плита́ बिजली का स्टोव ; гото́вить обе́д на плите́ चूल्हे (स्टोव) पर खाना पकाना

плов/е́ц, -ца́ *м* तैराक, पैराक ; хоро́ший плове́ц अच्छा तैराक

плод, плода́ *м* फल ; съедо́бные плоды́ खाद्य (खाने-योग्य) फल ; снима́ть плоды́ फलों को तोड़ना

плодо́в/ый, -ая, -ое, -ые फल का, फल- ; плодо́вые дере́вья फल के पेड़

плодоро́дн/ый, -ая, -ое, -ые; плодоро́д/ен, -на, -но, -ны उपजाऊ, उर्वर ; плодоро́дная по́чва उपजाऊ

मिट्टी (ज़मीन); земля́ здесь о́чень плодоро́дна यहाँ ज़मीन वहुत उपजाऊ है।

пло́ск/ий, -ая, -ое, -ие 1. चपटा, चिपटा, सपाट, समतल; пло́ский бе́рег चपटा (समतल) किनारा; дом с пло́ской кры́шей चपटी छत का घर 2. चपटा, चिपटा; пло́ский ка́мень चपटा पत्थर; пло́ская коро́бка चपटा (पतला) डव्वा; пло́ский я́щик चपटा वकस

плоти́н/а, -ы *ж* वाँध, वंद; постро́ить на реке́ плоти́ну नदी पर वाँध वना देना

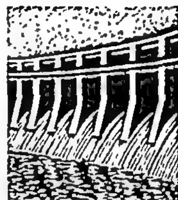
пло́тно *нареч.* कसकर, भींचकर; пло́тно закры́ть кры́шку ढक्कन कसकर वंद कर देना

пло́тн/ый, -ая, -ое, -ые; пло́тен, плотна́, пло́тн/о, -ы गाढ़ा, घना; मोटा, ठोस; пло́тная бума́га मोटा काग़ज़; плащ из пло́тной тка́ни गाढ़े (घने) कपड़े की वरसाती

пло́хо *нареч.* (*сравн. ст.* ху́же) वुरा, ख़राव, वुरी तरह; пло́хо рабо́тать वुरी तरह काम करना, अच्छी तरह काम नहीं करना; чу́вствовать себя́ пло́хо तवीयत ख़राव होना; ма́льчик стал ху́же учи́ться लड़का वदतर पढ़ने लगा।

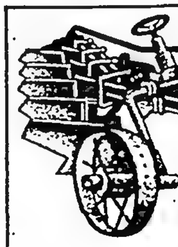
плох/о́й, -а́я, -о́е, -и́е; плох, плоха́, пло́х/о, -и (*сравн. ст.* ху́же) वुरा, ख़राव; плохо́й обе́д वुरा (ख़राव) लंच; плоха́я пого́да वुरा (ख़राव) मौसम; плохо́й челове́к वुरा (ख़राव) आदमी; вчера́ у меня́ бы́ло плохо́е настрое́ние, а сего́дня оно́ ещё ху́же कल मेरा मूड ख़राव था और आज वह और ख़राव हो गया।

площа́дк/а, -и *ж* (*мн.* площа́д/ки, -ок, -кам) 1. मैदान; площа́дка для игр खेल (खेलों) का मैदान; де́тская площа́дка в саду́ वाग़ में वच्चों का मैदान; спорти́вная площа́дка खेल-कूद का मैदान, अखाड़ा; строи́тельная площа́дка निर्माण-स्थल 2. लैंडिंग, [सीढ़ियों का] चवूतरा; останови́ться на площа́дке второ́го этажа́ दूसरी मंज़िल के चवूतरे पर खड़ा हो जाना 3. प्लेटफ़ार्म, चवूतरा; стоя́ть на площа́дке ваго́на डव्वे के चवूतरे पर खड़ा होना; пассажи́ры с детьми́ вхо́дят в трамва́й с пере́дней площа́дки वच्चोंवाले यात्री अगले चवूतरे से ट्राम में आ जाते हैं।


плоти́на

пло́щад/ь, -и *ж* (*мн.* пло́щади, площаде́й) 1. चौक, मैदान; пло́щадь у вокза́ла स्टेशन का चौक; больша́я пло́щадь वड़ा चौक (मैदान); центра́льная пло́щадь го́рода नगर का केंद्रीय चौक; останови́ться на пло́щади चौक पर (में) खड़ा हो जाना 2. क्षेत्र [-फल], रक़वा; леса́ в СССР занима́ют большу́ю пло́щадь सोवियत संघ में जंगल वड़ा क्षेत्र[-फल] घेरे हुए हैं, सोवियत संघ में जंगलों का क्षेत्र-फल वड़ा है। 3. क्षेत्र-फल, रक़वा; пло́щадь треуго́льника तिकोने का क्षेत्र-फल

плуг, плу́га (*мн.* плуг/и́, -о́в) *м* हल; паха́ть зе́млю плу́гом ज़मीन हल से जोतना


плуг

плыть, плыв/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* плыл, плыла́, плы́л/о, -и) *несов.* 1. तैरना, पैरना; वहना; плыть на спине́ पीठ के वल तैरना; ло́дка плыла́ по тече́нию नाव वहाव में वह रही थी।; ма́льчик плывёт к бе́регу

लड़का किनारे की ओर तैर रहा है। ; пароход плыл по реке́ जहाज़ नदी में आ रहा था। 2. जाना ; плыть на ло́дке नाव में जाना ; плыть на парохо́де जहाज़ में (से) जाना ; जहाज़ की यात्रा (सैर) करना

плю́нуть *см.* плева́ть

плюс, плю́са *м* 1. धन-चिह्न 2.: сего́дня на у́лице жа́рко, плюс два́дцать пять гра́дусов (+25°) आज बाहर गरमी [पड़ रही] है, तापमान [ज़ीरो के ऊपर] पच्चीस डिगरी है।

пляж, пля́жа *м* वालू-तट, पुलिन, घाट, बीच ; морско́й пляж समुद्री वालू-तट (घाट) ; загора́ть на пля́же वालू-तट पर धूप खाना

по *предлог* I *с дат.* 1. पर ; में ; से ; гла́дить по голове́ सिर पर हाथ फेरना ; гуля́ть по́ лесу जंगल में घूमना ; идти́ по у́лице सड़क पर (से) जाना ; лета́ть по во́здуху हवा में उड़ना ; плыть по́ морю समुद्र में तैरना ; ходи́ть по ко́мнате कमरे में टहलना ; дере́вья расту́т по кра́ю доро́ги पेड़ सड़क के किनारे उग रहे हैं। 2. पर ; में ; е́здить по города́м नगरों में जाना, नगर नगर जाना ; размести́ть кни́ги по по́лкам तख़्तों पर किताबें रख देना ; разойти́сь по дома́м अपने अपने घर [चला] जाना ; сиде́ть по свои́м места́м अपनी अपनी जगह पर बैठना ; ходи́ть по магази́нам दुकानों (दुकान दुकान) पर जाना 3. पर ; में ; плыть по тече́нию बहाव में बहना ; уда́рить по плечу́ कंधे पर [हाथ से] मारना (मार देना) 4. का ; заня́тия по фи́зике भौतिकी की पढ़ाई ; специали́ст по матема́тике गणित का विशेषज्ञ; уче́бник по ру́сскому языку́ रूसी [भाषा] की पाठ्य-पुस्तक 5. पर ; से ; के अनुसार ; по го́лосу कंठ (स्वर) से ; по его́ сове́ту उसके परामर्श से (पर) ; по их про́сьбе उनकी प्रार्थना पर ; одева́ться по мо́де फ़ैशन के अनुसार कपड़े पहनना ; поступа́ть по зако́ну क़ानून के अनुसार काम करना (लेना) ; прие́хать по приглаше́нию निमंत्रण पर आ जाना ; рабо́тать по пла́ну योजना (कार्यक्रम) के अनुसार काम करना 6. से, के कारण, के मारे, की वजह से ; по оши́бке भूल से ; де́лать что́-нибудь по необходи́мости आवश्यकता से कोई काम करना ; отсу́тствовать по боле́зни बीमारी के कारण अनुपस्थित होना ; приходи́ть по де́лу काम से आना 7. पर, से ; [के] द्वारा, के ज़रिये ; по телегра́фу तार द्वारा ; говори́ть по телефо́ну टेलीफ़ोन पर बोलना ; передава́ть по ра́дио रेडियो से (पर, द्वारा) प्रसारित करना ; пока́зывать по телеви́дению टेलीविज़न पर दिखाना ; посла́ть де́ньги по по́чте पैसा डाक से (द्वारा) भेजना (भेज देना) ; слу́шать по ра́дио रेडियो से (में) सुनना 8. का ; по фами́лии Ивано́в इवानोव नाम का ; врач по профе́ссии व्यवसाय का डाक्टर ; това́рищи по шко́ле स्कूल के साथी ; уро́к по литерату́ре साहित्य का पाठ ; хоро́ший по ка́честву कोटि (क्वालिटी) का अच्छा ; чемпио́н по ша́хматам शतरंज का चैंपियन 9. (*употр. с сущ. во мн. числе*) को ; तक ; отдыха́ть по воскресе́ньям हर रविवार को आराम करना ; рабо́тать по це́лым дням पूरे दिन काम करना 10. *указывает на*

предмет, который отдают или получают, когда что-н. делят между несколькими лицами: дать дéтям по я́блоку बच्चों को एक एक सेव देना ; кáждый ученик получил по кни́ге हर छात्र को एक एक किताब मिली। 11. *употр. со словами* «тоскá», «скучáть» *и т. п.*: тоскá по рóдине स्वदेश की याद में विषाद ; скучáть по дéтям बच्चों के लिए तरसना II *употр. с числительными для указания количества чего-н., которое достаётся каждому, или цены отдельного предмета*: а) *с вин.*: по два (две) दो दो ; по три तीन तीन ; по четы́рнадцать चौदह चौदह ; по вóсемьдесят अस्सी अस्सी ; *по три́ста* तीन तीन सौ б) *с дат.*: по одномý (однóй) एक एक ; по полторá (полторы́) डेढ़ डेढ़ ; по *пяти́* पाँच पाँच ; по восьми́ आठ आठ ; по двадцати́ बीस बीस ; по пятисóт पाँच सौ III *с вин.* तक ; косá по пóяс कमर तक की चोटी ; прочитáть кни́гу с пéрвой главы́ *по пя́тую* पहले [अध्याय] से पाँचवें अध्याय तक पुस्तक पढ़ लेना IV *с предл.* पर ; по окончáнии заседáния बैठक की समाप्ति पर ; уéхать из гóрода по окончáнии институ́та उच्च विद्यालय की शिक्षा पूरी करके (करने पर) नगर से चला जाना

побéд/а, विजय, जीत ; блестя́щая побéда शानदार विजय ; день Побéды विजय-दिवस ; доби́ться побéды в игрé खेल में विजय प्राप्त कर लेना ; одéрживать побéду विजय पाना (प्राप्त करना)

победи́тел/ь, *-я м* विजेता, विजयी ; победи́тель соревновáний प्रतियोगिता (प्रतियोगिताओं) का विजेता ; оказáться победи́телем विजेता निकल जाना, विजेता होना (हो जाना)

победи́ть *см.* побеждáть

побе/жáть, *-гý, -жи́шь, -гýт сов.* दौड़ना (दौड़ जाना), भागना (भाग जाना) ; он шёл мéдленно, потóм побежáл वह आहिस्ता चल रहा था फिर दौड़ने लगा। ; собáка побежáла за хозя́ином कुत्ता मालिक के पीछे भागा।

побеждá/ть, *-ю, -ешь, -ют несов.*; **побед/и́ть** (*1 л. не употр.*), *-и́шь, -я́т сов.*; *кого-что* 1. हराना (हरा देना), जीतना (जीत लेना), विजय पाना (पा लेना), विजय प्राप्त करना (कर लेना) ; победи́ть в соревновáнии प्रतियोगिता जीत लेना ; победи́ть врагá в бою́ लड़ाई में शत्रु पर विजय पा लेना, दुश्मन को लड़ाई में हरा देना 2. विजय पाना (पा लेना), क़ाबू पाना (पा लेना) ; победи́ть болéзнь बीमारी पर विजय पा लेना ; победи́ть страх भय पर विजय (क़ाबू) पा लेना

поберéжь/е, *-я с* (*мн.* поберéжья, поберéжий, поберéжьям) समुद्री तट, समुद्र का तट (किनारा) ; морскóе поберéжье समुद्र-तट, समुद्री तट ; жить на поберéжье Чёрного мóря काले सागर के तट पर रहना

поблагодари́ть *см.* благодари́ть

побледнéть *см.* бледнéть

побри́ться *см.* бри́ться

побывá/ть, *-ю, -ешь, -ют сов.* हो आना, जाना ; побывáть в роднóм гóроде अपने नगर [में] जाना ; побывáть за грани́цей विदेश में हो आना ;

побыва́ть у сестры́ वहिन के यहाँ हो आना ; он побыва́л во мно́гих теа́трах Москвы́ वह मास्को के वहुत से थियेटरों में गये थे।

повали́ть *см.* вали́ть

по́вар, по́вара *м* (*мн.* повар/а́, -о́в) रसोइया, वावरची; рабо́тать по́варом в столо́вой भोजनालय में रसोइया (वावरची) का काम करना, भोजनालय का रसोइया (वावरची) होना

по-ва́шему *вводн. сл.* तुम्हारे विचार (ख़याल) में, तुम्हारी समझ (राय) में ; आपके विचार (ख़याल) में, आपकी समझ (राय) में ; по-ва́шему, за́втра бу́дет дождь? आपके विचार में कल वारिश होगी ?

поведе́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) चाल-ढाल, चाल-चलन, आचरण, व्यवहार ; скро́мное поведе́ние सादी चाल-ढाल ; хоро́шее поведе́ние अच्छी चाल-ढाल, अच्छा चाल-चलन (आचरण); испра́вить своё поведе́ние अपना आचरण ठीक करना ; соблюда́ть пра́вила поведе́ния आचरण-संहिता का पालन करना

повели́тельн/ый, -ая, -ое, -ые आदेशसूचक, आदेशात्मक, आज्ञासूचक ; повели́тельная фо́рма глаго́ла क्रिया का आज्ञासूचक रूप

пове́рить *см.* ве́рить

поверну́ть(ся) *см.* повора́чивать(ся)

пове́рхност/ь, -и *ж* सतह, [धरा-] तल ; гла́дкая пове́рхность стекла́ शीशे की चौरस (सपाट) सतह ; на пове́рхности земли́ जमीन की सतह पर ; подво́дная ло́дка показа́лась над пове́рхностью мо́ря पनडुब्बी समुद्र की सतह के ऊपर दिखाई दी। ; пти́цы лета́ют у са́мой пове́рхности воды́ पक्षी पानी की सतह के ऊपर ही उड़ रहे हैं।

пове́сить *см.* ве́шать

по-ви́димому *вводн. сл.* [ऐसा] लगता है, मालूम (प्रतीत) होता है ; по-ви́димому, урожа́й в э́том году́ бу́дет хоро́ший ऐसा लगता है [कि] इस साल फ़सल अच्छी होगी।

повлия́ть *см.* влия́ть

по́вод, -а *м* (*мн.* по́вод/ы, -ов) कारण, वजह ; वहाना ; дава́ть по́вод для жа́лоб शिकायत करने का मौक़ा देना ; найти́ по́вод для ссо́ры झगड़े का वहाना खोज लेना ; рассерди́ться без вся́кого по́вода अकारण चिढ़ जाना ; смея́ться по любо́му по́воду किसी भी वात पर हँसना

повора́чива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; поверн/у́ть, -у́, -ёшь, -у́т *сов.* 1. *кого-что* घुमाना (घुमा देना), फेरना (फेर देना); поверну́ть больно́го на друго́й бок रोगी की करवट वदला देना ; поверну́ть ключ в замке́ ताले में चावी घुमा देना ; он отве́тил, не повора́чивая головы́ उसने विना सिर घुमाये जवाव दिया। 2. *кого-что и без доп.* मोड़ना (मोड़ देना); मुड़ना (मुड़ जाना); поверну́ть за́ угол नुक्कड़ के पीछे मुड़ जाना ; поверну́ть ло́дку к бе́регу नाव को किनारे की ओर मोड़ देना ; повора́чивать напра́во दायीं ओर मुड़ना ; вса́дник поверну́л коня́ घुड़सवार ने घोड़े को मोड़ दिया।

повора́чива/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; поверн/у́ться, -у́сь, -ёшься, -у́тся *сов.* मुड़ना (मुड़ जाना), फिरना (फिर जाना); поверну́ться

лицóм к товáрищу साथी की ओर मुँह कर देना ; поворáчиваться на другóй бок करवट बदलना ; поворáчиваться назáд पीछे मुड़ना ; повернýться спинóй к окнý खिड़की की ओर पीठ कर देना

поворóт, -а *м* 1. घुमाव, मोड़ ; поворóт головы́ सिर का घुमाव ; поворóт ключá चाबी का घुमाव ; автомоби́ль дéлает поворóт गाड़ी मोड़ काट (ले) रही है। 2. मोड़, घुमाव; крутóй поворóт तंग मोड़; маши́на показáлась из-за поворóта गाड़ी मोड़ के पीछे से दिखाई दी।

повреждéни/е, -я *с* क्षति, हानि, नुक़सान ; टूट-फूट, ख़राबी ; серьёзное повреждéние बड़ी (भारी) ख़राबी ; исправля́ть повреждéния ख़राबियाँ ठीक करना ; найти́ в мотóре повреждéние इंजन में ख़राबी का पता लगाना (लगा देना, लगा लेना) ; наноси́ть повреждéние क्षति (हानि, नुक़सान) पहुँचाना, ख़राब करना

повторéни/е, -я *с* 1. दोहराव, दोहराई ; *повторéние* урóка पाठ का दोहराव 2. आवर्त्तन, पुनरावर्त्तन ; पुनरावृत्ति ; повторéние болéзни रोग का आवर्त्तन (पुनरावर्त्तन) ; повторéние собы́тий घटनाओं की पुनरावृत्ति

повтори́ть(ся) *см.* повторя́ть(ся)

повторя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **повтор/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* 1. दोहराना (दोहरा देना, दोहरा लेना), रटना (रट देना, रट लेना), रट लगाना (लगा देना) ; повторя́ть оши́бки ग़लतियाँ दोहराना ; повтори́ть прóсьбу प्रार्थना दोहरा देना ; повтори́те, что вы сказáли जो आपने कहा उसे दोहराइये। 2. दोहराना (दोहरा देना, दोहरा लेना), रटना (रट देना, रट लेना); повтори́ть к экзáмену прáвила граммáтики परीक्षा के लिए व्याकरण के नियम दोहरा लेना ; повтори́ть стихотворéние कविता दोहरा देना (लेना) ; повторя́ть урóк पाठ दोहराना

повторя́/ться, -ется, -ются *несов.*; **повтор/и́ться**, -и́тся, -я́тся *сов.* दोहरना (दोहर जाना), दोहराया जाना, पुनरावृत्ति होना (हो जाना) ; болéзнь повтори́лась बीमारी दोहर गयी, रोग की पुनावृत्ति हुई। ; стук в дверь повтори́лся нéсколько раз दरवाज़े पर खट-खट कई वार दोहर गयी।

повы́сить(ся) *см.* повышáть(ся)

повышá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **повы́/сить**, -шу, -сишь, -сят *сов.*; *что* वढ़ाना (वढ़ा देना, वढ़ा लेना), चढ़ाना (चढ़ा देना, चढ़ा लेना), वृद्धि करना (कर देना, कर लेना) ; повышáть свой культýрный ýровень अपना सांस्कृतिक स्तर [ऊँचा] उठाना ; повышáть производи́тельность трудá श्रम की उत्पादन-क्षमता वढ़ाना ; повы́сить трéбования माँगें वढ़ा देना ; повышáть урожáй फ़सल वढ़ाना, फ़सल में वृद्धि करना ; повышáть цéны दाम वढ़ाना (चढ़ाना)

повышá/ться, -ется, -ются *несов.*; **повы́с/иться**, -ится, -ятся *сов.* वढ़ना (वढ़ जाना), चढ़ना (चढ़ जाना), वृद्धि होना (हो जाना) ; ऊँचा उठना (उठ जाना), ऊँचा होना (हो जाना) ; повы́сились тéмпы разви́тия произвóдства उत्पादन-विकास की गति वढ़ गयी, उत्पादन-विकास की गति में वृद्धि हुई। ; пóсле дождя́ повышáется ýро-

вень воды́ в реке́ बारिश के बाद नदी में पानी का स्तर बढ़ता (ऊँचा उठता) है। ; температу́ра повы́силась तापमान बढ़ (चढ़) गया।

повыше́ни/е, -я *с* 1. बढ़ती, बढ़ाव, चढ़ाव, वृद्धि ; повыше́ние тре́бований к уча́щимся शिक्षार्थियों के कार्य-भार की बढ़ती 2. बढ़ती, वृद्धि ; повыше́ние температу́ры तापमान की बढ़ती, तापमान में वृद्धि 3. तरक़्क़ी, उन्नति ; получи́ть повыше́ние तरक़्क़ी (उन्नति) पाना (पा लेना)

погаси́ть *см.* гаси́ть

пога́снуть *см.* га́снуть

погиба́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **поги́бн/уть, -у, -ешь, -ут** (*прош.* поги́б, -ла, -ло, -ли) *сов.* मरना (मर जाना), नष्ट (तबाह) होना (हो जाना); काम आना ; поги́бнуть на войне́ युद्ध में काम आना ; во вре́мя бу́ри поги́бло не́сколько судо́в तूफ़ान में कई जहाज़ नष्ट हो गये। ; зимо́й мно́го фрукто́вых дере́вьев поги́бло от моро́за जाड़ों में बहुत फल के पेड़ों को पाला मार गया।

поги́бнуть *см.* погиба́ть

погла́дить *см.* гла́дить I

погляде́ть *см.* гляде́ть

поговор/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.* बात करना (कर देना, कर लेना); поговори́ть о дела́х कामों के बारे में बात करना (कर लेना); поговори́ть о пого́де मौसम के बारे में बात करना (कर लेना); мне ну́жно с ва́ми поговори́ть मुझे आपसे बात करनी है (चाहिये)।

пого́д/а, -ы *ж* मौसम ; па́смурная пого́да बदली का मौसम ; переме́на пого́ды मौसम में परिवर्त्तन, मौसम की बदली ; по пого́де मौसम के अनुसार ; всё ле́то стоя́ла жа́ркая пого́да सारे ग्रीष्म-काल में गर्म मौसम रहा। ; сего́дня хоро́шая пого́да आज अच्छा मौसम है।

погружа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **погру/зи́ть, -жу́, -зи́шь, -зя́т** *сов.*; *кого-что* डुबोना (डुबो देना), डुबाना (डुबा देना); धँसाना (धँसा देना); डालना (डाल देना); погружа́ть вёсла в во́ду चप्पू पानी में डालना ; погрузи́ть ру́ку в песо́к हाथ रेत में डाल देना

погружа́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **погру/зи́ться, -жу́сь, -зи́шься, -зя́тся** *сов.* 1. डूबना (डूब जाना), डुबकी (ग़ोता) खाना (मारना लगाना); धँसना (धँस जाना); погружа́ться в во́ду पानी में डूबना पानी में डुबकी (ग़ोता) खाना (मारना, लगाना); колёса маши́ны погрузи́лись в грязь गाड़ी के पहिये कीचड़ में धँस गये। 2. *во что* डूबना (डूब जाना), लीन होना (हो जाना); погружа́ться в размышле́ния ध्यान में डूबना (लीन होना); погрузи́ться в сон नींद में डूब (पड़) जाना ; дом погрузи́лся в темноту́ घर अँधेरे में डूब (लीन हो) गया।

погрузи́ть I *см.* грузи́ть

погрузи́ть II *см.* погружа́ть

погрузи́ться *см.* погружа́ться

под *и* **подо** (*перед некоторыми словами, например*: подо всём, подо льдо́м, подо мно́й) *предлог* I *с вин. и твор.* 1. *с вин.* (*куда?*), *с твор.* (*где?*) के नीचे, [के] तले ; въе́хать под мост पुल के नीचे आ जाना ; по-

ста́вить чемода́н под стол सूटकेस मेज़ के नीचे रख देना ; стоя́ть под де́ревом पेड़ के नीचे खड़ा होना ; соба́ка лежи́т под столо́м कुत्ता मेज़ के नीचे लेटा है। 2.: жить под Москво́й मास्को के आस-पास रहना ; пое́хать на да́чу под Ленингра́д लेनिनग्राद के पास के ग्रीष्मकालीन बँगले जाना ; де́рево растёт под окно́м पेड़ खिड़की के सामने उग रहा है। ; дом стои́т под горо́й घर पहाड़ की तलहटी में है। 3.: поля́ под сне́гом बर्फ़ से ढँके खेत ; бежа́ть домо́й под дождём बारिश में घर भागना ; находи́ться под влия́нием отца́ पिता के असर (प्रभाव) में होना ; оказа́ться под подозре́нием संदेह में पड़ना (पड़ जाना), संदेह में होना (हो जाना); отда́ть под суд кого́-нибудь किसी पर मुक़दमा चलाना (चला देना); попа́сть под дождь बारिश में पड़ना (पड़ जाना) II *с вин.* 1.: в ночь под Но́вый год नव-वर्ष की रात में ; под у́тро пошёл снег सुबह होते न होते बर्फ़ पड़ने लगी। 2. पर ; में ; петь под гита́ру गिटार की संगत में गाना ; спать под шум дождя́ बारिश के शोर में सोना ; танцева́ть под зву́ки орке́стра (под орке́стр) बैंड की धुनों पर नाचना III *с твор.* 1.: парохо́д под сове́тским фла́гом सोवियत झंडा लगा (झंडेवाला) जहाज़ ; стихотворе́ние под назва́нием «Ро́дина» «मातृ-भूमि» नामक कविता ; жить под чужо́й фами́лией पराये नाम से रहना 2. से, के कारण ; ве́тки наклони́лись под тя́жестью плодо́в टहनियाँ फलों के बोझ से झुक गयीं। ; лёд та́ет под де́йствием тепла́ बर्फ़ गर्मी के प्रभाव से पिघल जाती है।

пода/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **пода́/ть**, -м, -шь, -ст, подад/и́м, -и́те, -у́т (*прош.* по́дал, подала́, по́дал/о, -и) *сов.*; *что* 1. देना (दे देना) ; подава́ть больно́му лека́рство रोगी को दवा देना ; пода́ть же́нщине пальто́ महिला को ओवरकोट देना ; пода́й мне, пожа́луйста, кни́гу со стола́ कृपया मुझे मेज़ से किताब दीजिये। 2. परोसना (परोस देना) ; देना (दे देना) ; пода́ть к обе́ду вино́ लंच में शराब देना (दे देना) ; пода́ть на у́жин ры́бу ब्यालू में मछली देना (दे देना) ; подава́ть обе́д लंच परोसना (देना) ; пода́ть чай चाय लगाना (लगा देना), चाय देना 3. पहुँचाना (पहुँचा देना), लाना ; देना (दे देना) ; по́езд уже́ по́дали रेल-गाड़ी प्लेटफ़ार्म पर पहुँचाई (लाई) जा चुकी। тури́стам подаю́т авто́бус पर्यटकों को बस दी जाती है। 4. देना (दे देना), पेश (प्रस्तुत, उपस्थित) करना (कर देना) ; пода́ть заявле́ние о приёме в комсомо́л कोम्सोमोल की सदस्यता के लिए प्रार्थना-पत्र दे देना ◇ подава́ть го́лос आवाज़ उठाना (कसना); подава́ть ру́ку кому́-нибудь किसी की ओर हाथ बढ़ाना ; подава́ть ру́ку по́мощи кому́-нибудь किसीकी ओर (किसीको) सहायता का हाथ बढ़ाना

подавля́ющ/ий, -ая, -ее, -ие (*чаще со сло́вом* «большинство́») अत्यधिक, ज़बरदस्त, भारी, विशाल ; избра́ть кого́-нибудь подавля́ющим большинство́м голосо́в किसीको अत्यधिक (भारी) बहुमत से चुनना (चुन लेना)

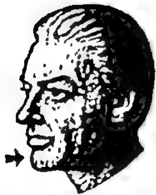
подари́ть *см.* дари́ть

пода́р/ок, -ка *м* भेंट, उपहार, तोहफ़ा;

це́нный пода́рок मूल्यवान् (क़ीमती) भेंट; в ка́честве пода́рка उपहार-स्वरूप; дава́ть в пода́рок भेंट (उपहार) में देना; получи́ть мно́го пода́рков ко дню рожде́ния जन्म-दिन पर बहुत भेंटें (उपहार) मिलना (मिल जाना); сде́лать це́нный пода́рок подру́ге सहेली को मूल्यवान् उपहार भेंट कर देना

пода́ть *см.* подава́ть

подбира́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **подобра́ть, подбер/у́, -ёшь, -у́т** (*прош.* подобра́л, подобрала́, подобра́л/о, -и) *сов.* 1. *что* उठाना (उठा लेना); подбира́ть с по́лу игру́шки फ़र्श से खिलौने उठाना 2. *кого-что* चुनना (चुन लेना); पसंद करना (कर लेना); подобра́ть ключ к замку́ ताले की चाबी चुन लेना; подобра́ть люде́й для похо́да कूच के लिए लोगों को चुन लेना; подобра́ть не́сколько интере́сных книг एकाध दिलचस्प किताबें चुन लेना


подборо́док

подборо́д/ок, -ка *м* ठोड़ी, ठुड्डी

подва́л, -а *м* तहख़ाना; спусти́ться в подва́л तहख़ाने में उतरना (उतर जाना); храни́ть карто́фель в подва́ле आलू तहख़ाने में [सुरक्षित] रखना

подверга́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **подве́ргн/уть, -у, -ешь, -ут** (*прош.* подве́рг, -ла, -ло, -ли) *сов.*; *кого-что чему*: подверга́ть больно́го осмо́тру रोगी की जाँच करना (कर देना); подве́ргнуть престу́пника наказа́нию अपराधी को सज़ा (दंड) देना (दे देना); अपराधी को सज़ा (दंड) दिलाना (दिला देना); подверга́ть себя́ опа́сности अपने को ख़तरे में डालना; подверга́ть статью́ кри́тике लेख की आलोचना करना

подверга́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **подве́ргн/уться, -усь, -ешься, -утся** (*прош.* подве́рг/ся, -лась, -лось, -лись) *сов.*; *чему*: подверга́ться кри́тике आलोचना की जाना; подверга́ться насме́шкам हँसी उड़ायी जाना, मज़ाक किया जाना; жизнь путеше́ственников не́сколько раз подверга́лась опа́сности कई वार यात्रियों की जानें ख़तरे में पड़ीं।

подве́ргнуть(ся) *см.* подверга́ть(ся)

по́двиг, -а *м* पराक्रम, पराक्रमपूर्ण कार्य, कारनामा; во́инский по́двиг सैनिक पराक्रम, फ़ौजी (सैनिक) कारनामा; трудово́й по́двиг श्रम-पराक्रम; получи́ть награ́ду за по́двиг पराक्रम के लिए पुरस्कार प्राप्त करना (कर लेना), कारनामे के लिए इनाम प्राप्त करना (कर लेना); соверши́ть по́двиг на войне́ युद्ध में पराक्रम साध देना

подво́дн/ый, -ая, -ое, -ые पानी के अंदर का, जल-मग्न; подво́дный ка́мень पानी के अंदर का पत्थर, जल-मग्न पत्थर; подво́дные расте́ния जल-मग्न पौधे; подво́дная охо́та पानी के अंदर का शिकार

подгота́влива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **подгото́в/ить, -лю, -ишь, -ят** *сов.*; *кого-что* तैयार करना (कर देना, कर लेना), तैयारी करना (कर देना, कर लेना); подгото́вить докла́д रिपोर्ट तैयार कर देना, रिपोर्ट की तैयारी कर देना; подгото́вить уро́к पाठ की तैयारी कर देना (कर लेना)

подгота́влива/ться, -юсь, -ешься,

-ются *несов.*; подгото́в/иться, -люсь, -ишься, -ятся *сов.*; *к чему* तैयार होना (हो जाना), तैयारी करना (कर देना); подгото́виться к се́ву बोवाई की तैयारी कर देना

подгото́вить(ся) *см.* подгота́вливать(ся)

подгото́вк/а, -и *ж* (*мн. нет*) तैयारी; подгото́вка докла́да रिपोर्ट की तैयारी; подгото́вка маши́ны к пое́здке в дере́вню गाँव जाने के लिए गाड़ी की तैयारी; занима́ться подгото́вкой к соревнова́ниям प्रतियोगिता की तैयारी में लगना

поддержа́ть *см.* подде́рживать

подде́ржива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **поддерж/а́ть**, -у́, подде́рж/ишь, -ат *сов.* 1. *кого* सँभालना (सँभाल लेना), सहारा देना (दे देना), सहायता करना (कर देना); подде́рживать ра́неного घायल को सँभालना, घायल को सहारा देना, घायल की सहायता करना 2. *кого* सहायता (मदद) करना (कर देना), सहायता (मदद) देना (दे देना), साथ देना (दे देना), समर्थन करना (कर देना); поддержа́ть дру́га сове́том सलाह से मित्र की सहायता करना (कर देना), सलाह से मित्र का समर्थन करना (कर देना); поддержа́ть това́рища в беде́ मुसीबत में साथी का साथ देना (दे देना) 3. *кого-что* समर्थन करना (कर देना); поддержа́ть на собра́нии чьё-нибудь предложе́ние सभा में किसीके प्रस्ताव का समर्थन करना (कर देना) 4. (*обычно несов.*) *что*: подде́рживать в до́ме чистоту́ घर में सफ़ाई रखना; подде́рживать дру́жбу दोस्ती बनाये रखना; подде́рживать знако́мство परिचय बनाये (किये) रखना; подде́рживать перепи́ску पत्र-व्यवहार जारी रखना, पत्र-व्यवहार किये रखना; подде́рживать разгово́р बातचीत जारी रखना; बातचीत में भाग लेना

подде́ржк/а, -и *ж* 1. (*мн. нет*) सहायता, मदद, समर्थन, सहारा; ока́зывать дру́гу подде́ржку मित्र की सहायता करना, मित्र का साथ देना; прибега́ть к чьей-нибудь подде́ржке किसीकी सहायता (मदद) लेना, किसीका समर्थन (सहारा) लेना 2. समर्थन; подде́ржка предложе́ния प्रस्ताव का समर्थन; мора́льная подде́ржка नैतिक समर्थन; выступа́ть в подде́ржку чего́-нибудь किसी बात के समर्थन में आवाज़ उठाना

подели́ться *см.* дели́ться

поджа́рить *см.* жа́рить

подже́чь *см.* поджига́ть

поджига́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **поджéчь**, подожгу́, подожжёшь, подожгу́т (*прош.* поджёг, подожгл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *что* आग लगाना (लगा देना), आग देना (दे देना), जलाना (जला देना); поджига́ть дрова́ लकड़ी में आग लगाना (देना), लकड़ी जलाना; поджéчь склад गोदाम में आग लगा देना

подзе́мн/ый, -ая, -ое, -ые भूगर्भीय, भूगर्भी, भूमिगत; подзе́мный взрыв भूगर्भीय विस्फोट; подзе́мная доро́га भूमिगत (भूगर्भी) रेलवे; подзе́мные я́дерные испыта́ния भूमिगत नाभिकीय परीक्षण

подлежа́щ/ее, -его *с* उद्देश्य

по́длинн/ый, -ая, -ое, -ые; по́д-

линн/ен, -на, -но, -ны 1. मूल, मौलिक, प्रामाणिक, वास्तविक, असली; по́длинный докуме́нт मूल पत्र; на вы́ставке мы ви́дели по́длинные рабо́ты худо́жника प्रदर्शनी में हमने चित्रकार की मौलिक कृतियाँ देखीं। 2. (*тк. полн. ф.*) वास्तविक, असली, सच्चा; карти́на доста́вила ему́ по́длинную ра́дость चित्र से उसे वास्तविक आनंद मिला।; он по́длинный учёный वह वास्तविक विद्वान है।

подмести́ *см.* подмета́ть

подмета́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **подме/сти́**, -ту́, -тёшь, -ту́т (*прош.* подмёл, подмел/а́, -о́, -и́; *повел.* подмети́) *сов.*; *что* झाड़ू (बुहारी) देना (दे देना), झाड़ू (बुहारी) फेरना (फेर देना), झाड़ना (झाड़ देना), बुहारना (बुहार देना); подмета́ть ко́мнату कमरे में झाड़ू देना; подмета́ть пол फ़र्श पर झाड़ू फेरना

поднима́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **подня́ть**, подниму́, подни́м/ешь, -ут (*прош.* по́днял, подняла́, по́днял/о, -и) *сов.* 1. *кого-что* उठाना (उठा लेना); подня́ть ка́мень с земли́ ज़मीन से पत्थर उठा लेना; подня́ть упа́вшую кни́гу गिरी हुई किताब उठा लेना 2. *кого-что* उठाना (उठा देना, उठा लेना), ऊँचा करना (कर देना, कर लेना); подня́ть и внести́ в ваго́н чемода́н सूटकेस उठाकर डब्बे में ले आना; поднима́ть и опуска́ть ру́ку हाथ उठाना और गिराना, हाथ ऊँचा और नीचा करना; подня́ть кры́шку роя́ля प्यानो का ढक्कन उठा लेना; подня́ть мяч над голово́й गेंद सिर के ऊपर उठा लेना; подня́ть ребёнка на́ руки बच्चे को गोद में उठा लेना 3. *что* उठाना (उठा लेना), ऊँचा करना (कर लेना); подня́ть глаза́ आँखें उठाना (उठा लेना), आँखें ऊँची करना (कर लेना); подня́ть го́лову सिर उठाना (उठा लेना) 4. *что* [ऊँचा] उठाना (उठा देना, उठा लेना), बढ़ाना (बढ़ा देना, बढ़ा लेना), चढ़ाना (चढ़ा देना, चढ़ा लेना); поднима́ть жи́зненный у́ровень जीवन-स्तर ऊँचा उठाना; поднима́ть произво́дительность труда́ श्रम की उत्पादन-क्षमता बढ़ाना 5. *что* करना (कर देना); मचाना (मचा देना); подня́ть восста́ние विद्रोह करना (कर देना); подня́ть трево́гу खलबली मचा देना; де́ти подня́ли шум बच्चों ने शोर-गुल मचा दिया।

поднима́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **подня́ться**, подниму́сь, подни́м/ешься, -утся (*прош.* подня́лся, поднял/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* 1. चढ़ना (चढ़ आना, चढ़ जाना), आरोहण करना (कर लेना); поднима́ться в го́ру पहाड़ पर चढ़ना; подня́ться на кры́шу छत पर चढ़ना (चढ़ जाना); поднима́ться на (в) ли́фте लिफ़्ट से चढ़ना; поднима́ться по ле́стнице सीढ़ी पर चढ़ना, सीढ़ियाँ चढ़ना 2. (*1 и 2 л. не употр.*) उठना (उठ जाना), चढ़ना (चढ़ आना, चढ़ जाना); ле́том со́лнце поднима́ется ра́но ग्रीष्म-काल में सूर्य जल्दी चढ़ आता है।; луна́ уже́ подняла́сь चाँद उठ चुका है। 3. उठना (उठ जाना), उठ खड़ा होना; подня́ться со сту́ла कुरसी से उठ जाना; все подняли́сь с мест सब अपनी अपनी जगह से उठ गये (खड़े हुए)। 4. (*1 и 2 л. не употр.*) उठना

(उठ जाना); у́ровень воды́ подня́лся पानी का स्तर उठ गया। 5. उठना (उठ जाना), उड़ना (उड़ जाना); над доро́гой подняла́сь пыль सड़क के ऊपर धूल (गर्द) उठी (उड़ी)।; самолёты подняли́сь в во́здух विमान आकाश में निकले। 6. (*1 и 2 л. не употр.*) बढ़ना (बढ़ जाना), चढ़ना (चढ़ जाना); у больно́го поднялáсь температу́ра रोगी का तापमान बढ़ (चढ़) गया। 7. (*1 и 2 л. не употр.*) उठना (उठ जाना); मचना (मच जाना); подня́лся ве́тер हवा चलने लगी।; подня́лся шум शोर मच गया।; на мо́ре поднима́ется бу́ря समुद्र में तूफ़ान उठ रहा है।

подня́ть(ся) *см.* поднима́ть(ся)

подо *см.* под

подо́бн/ый, -ая, -ое, -ые ऐसा, इस तरह (प्रकार) का; я уже́ встреча́л подо́бных люде́й मुझे ऐसे लोग मिल चुके थे। ◇ и тому́ подо́бное (и т.п.) इत्यादि, आदि, वग़ैरह; ничего́ подо́бного बिलकुल नहीं

подобра́ть *см.* подбира́ть

подожд/а́ть, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* подожда́л, подождала́, подожда́л/о, -и) *сов.*; *кого-что, чего и без доп.* प्रतीक्षा (इंतज़ार) करना; подожда́ть това́рища साथी की प्रतीक्षा करना, साथी का इंतज़ार करना; по́езд опа́здывает, придётся подожда́ть रेल-गाड़ी देर से आ रही है इंतज़ार करना पड़ेगा।

подозрева́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *кого в чём* संदेह (शक) करना; подозрева́ть кого́-нибудь в изме́не किसी पर विश्वासघात का संदेह (शक) करना

подозре́ни/е, -я *с* संदेह, शक; подозре́ние в уби́йстве हत्या का संदेह; по подозре́нию संदेह में; вызыва́ть подозре́ние संदेह (शक) पैदा करना

подозри́тельн/ый, -ая, -ое, -ые; подозри́телен, подозри́тель/на, -но, -ны संदिग्ध, संदेहजनक, संदेहात्मक; संदेह-शील, शक्की; подозри́тельное поведе́ние संदिग्ध आचरण; подозри́тельный челове́к संदिग्ध व्यक्ति

подойти́ *см.* подходи́ть

подо́шв/а, -ы *ж* तला, तल्ला; ту́фли на то́лстой подо́шве मोटे तले के जूते

подписа́ть *см.* подпи́сывать

подпи́сыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **подпи/са́ть, -шу́, подпи́ш/ешь, -ут** *сов.*; *что* हस्ताक्षर (दस्तख़त) करना (कर देना); подписа́ть догово́р संधि पर हस्ताक्षर करना (कर देना); подпи́сывать докуме́нты दस्तावेज़ों पर हस्ताक्षर (दस्तख़त) करना; подписа́ть прика́з आदेश-पत्र पर हस्ताक्षर करना (कर देना)

по́дпис/ь, -и *ж* हस्ताक्षर, दस्तख़त; отпра́вить письмо́ без по́дписи बिना हस्ताक्षर किये चिट्ठी भेज देना; поста́вить по́дпись हस्तक्षार (दस्तख़त) करना (कर देना)

подража́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; *кому-чему* अनुकरण (अनुसरण, नक़ल) करना; подража́ть во всём люби́мому геро́ю सभी बातों में प्यारे नायक का अनुसरण करना; подража́ть го́лосу бра́та भाई की आवाज़ की नक़ल करना; подража́ть пе́нию петуха́ मुर्ग़े की बाँग का अनुसरण करना

подро́бно *нареч.* विस्तारपूर्वक, विस्तार से (के साथ), ब्योरेवार, तफ़सील से (में); подро́бно рассказа́ть о

своéй жи́зни अपनी जिंदगी के बारे में विस्तार (तफ़सील) से सुनाना (सुना देना)

подрóбност/ь, -и *ж* (*обычно мн.*) ब्योरा, तफ़सील ; рассказáть содержáние кни́ги со всéми подрóбностями सारी तफ़सीलों से पुस्तक का सारांश सुना देना

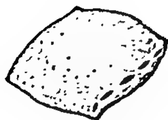
подрóбн/ый, -ая, -ое, -ые; подрóб/ен -на, -но, -ны विस्तारपूर्ण, ब्योरेवार, तफ़सीलवार ; подрóбный отчёт विस्तारपूर्ण विवरण ; состáвить подрóбный план доклáда रिपोर्ट का ब्योरेवार ख़ाका बनाना (बना देना)

подрýга, -и *ж* सहेली, सखी ; подрýга дéтства बचपन की सहेली ; подрýги по институ́ту उच्च विद्यालय की सहेलियाँ

подтверди́ть *см.* подтверждáть

подтверждá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **подтвер/ди́ть**, -жý, -ди́шь, -дя́т *сов.*; *что* 1. पुष्ट करना (कर देना) ; подтверди́ть словá дрýга मित्र के शब्द पुष्ट कर देना; он подтверди́л, что придёт зáвтра उसने पुष्ट कर दिया कि कल आयेगा। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) सिद्ध (साबित) करना (कर देना) ; подтверждáть обвинéние आरोप पुष्ट (सिद्ध) करना ; исключéния подтверждáют прáвило अपवाद नियम की पुष्टि कर देते हैं।

подýмать *см.* дýмать


подýшка

подýшк/а, -и *ж* (*мн.* подýш/ки, -ек, -кам) तकिया ; спать на мя́гкой подýшке नरम तकिये पर सोना

подхóд, -а *м* 1. पहुँच 2. पहुँच, पहुँच-मार्ग ; удóбный подхóд к рекé नदी तक का आरामदेह पहुँच-मार्ग 3. पहुँच ; रुख़, रवैया ; прáвильный подхóд к дéлу मामले के प्रति सही रुख़ ; найти́ подхóд к свои́м ученикáм अपने शिष्यों तक पहुँच ढूँढ़ लेना

подхо/ди́ть, -жý, подхóд/ишь, -ят *несов.*; **подой/ти́**, -дý, -дёшь, -дýт (*прош.* подош/ёл, -лá, -лó, -ли́) *сов.* 1. आना (आ जाना), पहुँचना (पहुँच जाना), आ पहुँचना ; подойти́ к окнý खिड़की पर आना (आ जाना) ; подошёл незнакóмый человéк अपरिचित व्यक्ति आया। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) आना (आ जाना), पहुँचना (पहुँच जाना), लगना (लग जाना) ; к бéрегу подошлá лóдка नाव किनारे पर आयी (लगी)। ; пóезд подхóдит к стáнции रेल-गाड़ी स्टेशन पर आ (पहुँच) रही है। 3. रुख़ (रवैया) अपनाना (अपना लेना), रुख़ लेना (ले लेना); серьёзно подходи́ть к дéлу मामले के प्रति गंभीर रुख़ अपनाना (लेना) 4. (*чаще несов.*) अच्छा (ठीक) आना (होना) ; लगना (लग जाना) ; тот костю́м мне не подхóдит, он вели́к वह सूट मेरे लिए ठीक नहीं है, वह बड़ा है। ; э́тот ключ подхóдит к замкý यह चाबी ताले में लग जाती है।

подходя́щ/ий, -ая, -ее, -ие अनुकूल, उपयुक्त, उचित, मुनासिब ; ждать подходя́щего слýчая अनुकूल अवसर की प्रतीक्षा करना ; поручи́ть рабóту подходя́щему человéку उचित व्यक्ति को काम सौंप देना ; считáть подходя́щим उचित (मुनासिब) समझना

подчёркива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **подчеркн/ýть**, -ý, -ёшь, -ýт *сов.*; *что* 1. रेखा (लकीर) खींचना (खींच देना, खींच लेना), रेखांकित करना (कर देना, कर लेना); подчеркнýть слóво

кра́сным карандашо́м लाल पेंसिल से शब्द रेखांकित कर देना 2. वल (ज़ोर) देना, वल (ज़ोर) देकर कहना (कह देना); докла́дчик осо́бо подчеркну́л значе́ние социалисти́ческого соревнова́ния वक्ता ने समाजवादी प्रतियोगिता के महत्व पर विशेष वल (ज़ोर) दिया।

подчеркну́ть *см.* подчёркивать

подчини́ть(ся) *см.* подчиня́ть(ся)

подчиня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **подчини́/ть, -ю́, -и́шь, -я́т** *сов.*; *кого-что кому-чему* वश (क़ावू) में करना (कर लेना), अधीन करना (कर लेना), अधीन वनाना (वना लेना); подчини́ть кого́-нибудь своему́ влия́нию किसीको अपने प्रभाव में लाना; подчиня́ть ли́чные интере́сы обще́ственным व्यक्तिगत हितों को सामूहिक हितों के अधीन करना (वनाना); подчиня́ть чу́вства ра́зуму भावों को वुद्धि के अधीन करना (वनाना)

подчиня́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **подчин/и́ться, -ю́сь, -и́шься, -я́тся** *сов.* मानना (मान लेना), पालन करना (कर लेना); подчини́ться влия́нию това́рища साथी के प्रभाव में आना (आ जाना); подчиня́ться зако́нам свое́й страны́ अपने देश के नियम मानना, अपने देश के नियमों का पालन करना

подъе́зд, -а *м* प्रवेश-द्वार; такси́ останови́лось у подъе́зда टैक्सी प्रवेश-द्वार पर रुक गयी।

подъезжа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **подъе́/хать, -ду, -дешь, -дут** *сов.* आना (आ जाना), आ पहुँचना; подъезжа́ть к го́роду नगर तक (के समीप) आना; подъе́хать к остано́вке स्टाप पर आ जाना (पहुँचना)

подъём, -а *м* 1. (*мн. нет*) उत्तोलन; आरोहण; подъём гру́за वोझ का उत्तोलन; подъём фла́га ध्वजारोहण 2. (*мн. нет*) चढ़ाई; уста́ть при подъёме в го́ру पहाड़ पर चढ़ाई में थक जाना 3. चढ़ाई; круто́й подъём सीधी चढ़ाई 4. उन्नति, तरक़्क़ी; वृद्धि; подъём нау́ки и те́хники विज्ञान और प्रौद्योगिकी की उन्नति; промы́шленный подъём औद्योगिक उन्नति; экономи́ческий подъём आर्थिक उन्नति 5. (*мн. нет*) उत्साह, जोश; с больши́м подъёмом भारी उत्साह से (के साथ); испы́тывать тво́рческий подъём सृजनात्मक उत्साह अनुभव करना

подъе́хать *см.* подъезжа́ть

по́езд, -а *м* (*мн.* поезд/а́, -о́в) [रेल-]गाड़ी, ट्रेन; по́езд Москва́ — Ри́га मास्को – रीगा रेल-गाड़ी; пассажи́рский по́езд यात्री-गाड़ी, मुसाफ़िर-गाड़ी, पैसिंजर-ट्रेन; ско́рый по́езд एक्सप्रेस[-गाड़ी]; това́рный по́езд माल-गाड़ी; расписа́ние [движе́ния] поездо́в गाड़ियों की समय-सारणी, ट्रेनें जाने (चलने) की समय-सारणी; сесть в по́езд (на по́езд) [रेल-]गाड़ी (ट्रेन) में वैठना (वैठ जाना); [रेल-]गाड़ी पर चढ़ना (चढ़ जाना); по́езд прибыва́ет че́рез де́сять мину́т गाड़ी दस मिनट में आ रही है।

пое́здк/а, -и *ж* (*мн.* пое́зд/ки, -ок, -кам) यात्रा, सफ़र, दौरा, सैर; пое́здка в Та́ллин तालिन की यात्रा; пое́здка на авто́бусе वस का सफ़र; пое́здка на да́чу ग्रीष्मकालीन वँगले का सफ़र; официа́льная пое́здка сар-



подъе́зд

कारी यात्रा ; вернуться из поездки за границу विदेश की यात्रा से (करके) लौटना (लौट आना, लौट जाना) ; отправляться в поездку यात्रा (दौरे) पर जाना ; совершить дальнюю поездку लंबी यात्रा करना (कर देना, कर लेना)

поесть, поем, поешь, поест, поед/им, -ите, -ят (*прош.* поел, -а, -о, -и) *сов.*; *чего и без доп.* खाना (खा लेना), खाना खाना (खा लेना), भोजन करना (कर लेना) ; поесть перед уходом на работу काम पर जाने से पहले खाना खा लेना ; поесть супу सूप खाना (खा लेना) ; я уже поел मैं खा चुका ।

поё/хать, -ду, -дешь, -дут *сов.* जाना ; поехать в Тбилиси на поезде (поездом) रेल-गाड़ी (ट्रेन) से त्विलिसी जाना ; поехать за границу विदेश जाना

пожалеть *см.* жалеть

пожаловаться *см.* жаловаться

пожалуйста *частица* कृपया, कृपा (मेहरबानी) करके, ज़रा ; пожалуйста, закрой окно कृपया (ज़रा) खिड़की बंद कर दो । ; извините, пожалуйста माफ़ कीजिये ; садитесь, пожалуйста बैठिये । ; скажите, пожалуйста, как пройти к вокзалу? मेहरबानी करके बताइये स्टेशन तक कैसे जाया जाय (जाना है)? ; можно мне взять эту книгу? — Пожалуйста मैं यह किताब ले सकता हूँ? — ख़ुशी से (ज़रूर)। ; спасибо. — Пожалуйста धन्यवाद । — कोई बात नहीं ।

пожар, -а *м* आग, अग्निकांड ; большой пожар बड़ी आग ; лесной пожар दावानल, जंगल की आग ; тушить пожар आग बुझाना ; в доме возник пожар घर में आग लग गयी । ; вспыхнул пожар आग भड़क उठी । ; от пожара сгорело два дома आग लगने से दो घर भस्म हो गये ।

пожать *см.* пожимать

пожелани/е, -я [शुभ-]कामना ; пожелание счастья и успеха सौभाग्य और सफलता की [शुभ-]कामना ; новогодние пожелания नव-वर्ष की शुभ-कामनाएँ

пожелать *см.* желать

пожертвовать *см.* жертвовать

пожил/ой, -ая, -ое, -ые अधेड़, अधेड़ उम्र का ; пожилой человек अधेड़ [उम्र का] व्यक्ति

пожима/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **пожать**, пожм/у, -ёшь, -ут *сов.* 1. *что* दबाना (दबा देना) ; пожать друг другу руки एक दूसरे से हाथ मिलाना (मिला देना) ; пожимать руку кому-нибудь किसीसे हाथ मिलाना 2. *чем* हिलाना (हिला देना) ; пожимать плечами कंधे उचकाना (बिचकाना)

позаботиться *см.* заботиться

позавидовать *см.* завидовать

позавтракать *см.* завтракать

позавчера *нареч.* परसों ; он приехал позавчера वह परसों आया था ।

позвать *см.* звать

позволить *см.* позволять

позволя/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **позвол/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.* 1. *что и с неопр.* देना (दे देना), अनुमति (इजाज़त) देना (दे देना) ; позвольте мне уйти मुझे जाने दीजिये, मुझे जाने की इजाज़त दीजिये । ; мать не позволяет детям гулять вечером माँ बच्चों को शाम को घूमने की इजाज़त नहीं देतीं । 2. (*1 и 2 л. не употр.*)

с неопр.: дела́ не позволя́ют ему́ уе́хать काम (कामों) की वजह से वह जा नहीं सकता।

позвони́ть *см.* звони́ть

поздне́е 1. *см.* по́здно 2. वाद को (में), थोड़ी देर वाद, पीछे; я зайду́ к вам поздне́е मैं आपके यहाँ थोड़ी देर वाद आऊँगा।

по́здн/ий, -яя, -ее, -ие 1.: по́здний ве́чер गयी रात; до по́здней но́чи गयी रात तक, [वहुत] रात गये तक; с ра́нней весны́ до по́здней о́сени उठते वसंत से पतझड़ के अंत तक; верну́ться домо́й по́здней но́чью [वहुत] रात गये घर लौट आना; уже́ по́здняя ночь रात ज़्यादा हो गयी। 2. देर का, विलंवपूर्ण, पिछेता; по́здний гость गयी रात का मेहमान; по́здняя любо́вь देर से आया हुआ प्रम, देर का प्रेम; по́здний урожа́й देर की (पिछेती) फ़सल; в э́том году́ была́ по́здняя весна́ इस साल में देर का वसंत था।

по́здно (*сравн. ст.* поздне́е *и* по́зже) *нареч.* 1.: мы вернёмся с ю́га по́здно о́сенью हम दक्षिण से पतझड़ के अंत में लौट आयेंगे।; по́езд отправля́ется по́здно ве́чером रेल-गाड़ी [वहुत] रात गये रवाना होती है। 2. देर में (से), देर तक, देर करके; रात गये; по́здно лечь रात गये लेटना (लेट जाना); по́здно просну́ться देर से जाग पड़ना; оте́ц возврати́лся с рабо́ты по́здно वाप काम से देर में (से) लौट आये। 3. *безл. в знач. сказ.*: уже́ по́здно अभी देर हो गयी (चुकी)।; уже́ по́здно, пора́ ложи́ться спать अभी रात ज़्यादा हो गयी, सोने का वक़्त है।

поздоро́ваться *см.* здоро́ваться

поздра́вить *см.* поздравля́ть

поздравле́ни/е, -я *с* वधाई; посыла́ть роди́телям поздравле́ние с Но́вым го́дом माता-पिता को नव-वर्ष की वधाई भेजना; принима́ть поздравле́ния друзе́й मित्रों की वधाइयाँ स्वीकार करना

поздравля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **поздра́в/ить, -лю, -ишь, -ят** *сов.*; *кого с чем* वधाई देना (दे देना); поздра́вить бра́та с днём рожде́ния जन्म-दिन पर भाई को वधाई देना; поздравля́ть дру́га с пра́здником मित्र को त्योहार की वधाई देना; поздра́вить кого́-нибудь с награ́дой किसीको पुरस्कार मिलने की वधाई देना

по́зже 1. *см.* по́здно 2. वाद को (में), थोड़ी देर वाद, पीछे; по́зже я расскажу́ вам о себе́ वाद में (पीछे) मैं आपको अपने वारे में सुना दूँगा।; мы уви́димся по́зже, сейча́с нет вре́мени हम वाद को (थोड़ी देर वाद) मिलेंगे, अभी वक़्त नहीं है।

пози́ци/я, -и *ж* 1. मोरचा, पोज़ीशन; заня́ть удо́бную пози́цию सुविधाजनक मोरचा लेना (ले लेना); захвати́ть пози́ции врага́ शत्रु के मोरचों पर क़ब्ज़ा करना (कर लेना) 2. रुख़, रवैया, स्थिति; твёрдая, жёсткая пози́ция कड़ा रुख़; занима́ть вражде́бную пози́цию शत्रुतापूर्ण रुख़ अपनाना (लेना); изложи́ть свою́ пози́цию अपना रुख़ (रवैया) रख देना, अपनी स्थिति समझा देना; остава́ться на пре́жних пози́циях पहले की (पुरानी) स्थितियों पर रहना

познако́мить/ся *см.* знако́миться

позо́рн/ый, -ая, -ое, -ые; позо́р/ен, -на, -но, -ны लज्जाजनक, शर्मनाक; позо́рная ложь शर्मनाक झूठ; позо́рное отступле́ние शर्मनाक पीछेहट; позо́рный посту́пок लज्जाजनक व्यवहार, शर्मनाक हरकत

по́иск/и, -ов *мн.* खोज, ढूँढ़, तलाश; по́иски ре́дкой кни́ги विरली किताब की खोज; в по́исках кого́-нибудь किसीकी खोज (ढूँढ़, तलाश) में; по́сле до́лгих по́исков мы нашли́ ну́жный дом लंबी खोज के बाद हमने ज़रूरी घर को ढूँढ़ लिया।

пои́ть, пою́, по́ишь, по́ят *несов.*; напо/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т (*повел.* напо́й) *сов.*; *кого* पिलाना (पिला देना); пои́ть больно́го с ло́жки रोगी को चम्मच से पिलाना; напои́ть госте́й ча́ем मेहमानों को चाय पिला देना; напои́ть ло́шадь घोड़े को पिला देना; пои́ть ребёнка बच्चे को पिलाना

пойма́ть *см.* лови́ть

пой/ти́, -ду́, -дёшь, -ду́т (*прош.* пош/ёл, -ла́, -ло́, -ли́) *сов.*: пойти́ на рабо́ту काम पर जाना; пойти́ по доро́ге रास्ते पर जाना; пошла́ втора́я неде́ля кани́кул छुट्टियों का दूसरा सप्ताह शुरू हुआ।; пошёл снег बर्फ़ गिरने (पड़ने) लगी।; из трубы́ пошёл дым चिमनी से धुआँ निकलने लगा।; по́езд пойдёт без остано́вок रेल-गाड़ी विना रुके चलेगी।; рабо́та пошла́ хорошо́ काम अच्छी तरह चला (चलने लगा)।; ско́ро пойдёт но́вый фильм जल्दी नयी फ़िल्म चलेगी।; так [де́ло] не пойдёт यह (एसा) नहीं चलेगा।; э́то пла́тье тебе́ не пойдёт यह फ़्राक तुमको नहीं फवेगा।

пока́ 1. *нареч.* अभी; подожди́ пока́ здесь अभी यहाँ इंतज़ार करो। 2. *нареч.* अभी [तक]; пока́ мы ничего́ не зна́ем об э́том हम अभी [तक] इसके वारे में कुछ नहीं जानते।; он пока́ ещё у́чится वह अभी [तक] पढ़ रहा है। 3. *союз* जव तक, जब कि; пока́ шёл дождь, мы сиде́ли до́ма जव तक वारिश होती रही हम घर पर बैठे रहे। ◇ пока́ не ... जव तक ... न; он гуля́л по па́рку, пока́ не уста́л वह पार्क में घूमता रहा, जव तक नहीं थक गया।; до тех пор, пока́ ... जव तक ... तव तक; он говори́л до тех пор, пока́ его́ не прерва́ли वह तव तक वोलता रहा जव तक उसकी वात न टोकी गयी।

показа́ть *см.* пока́зывать

показа́ться I *см.* пока́зываться

показа́ться II *см.* каза́ться

пока́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; пока/за́ть, -жу́, пока́ж/ешь, -ут *сов.* 1. *кого-что* दिखाना (दिखा देना); प्रदर्शित करना (कर देना); пока́зывать но́вый фильм नयी फ़िल्म दिखाना; показа́ть рабо́ты молодо́го худо́жника तरुण चित्रकार की कृतियाँ दिखा (प्रदर्शित कर) देना; показа́ть ребёнка врачу́ वच्चे को डाक्टर को दिखाना (दिखा देना); пока́зывать свои́ кни́ги това́рищу साथी को अपनी पुस्तकें दिखाना; показа́ть тури́стам го́род पर्यटकों को नगर दिखाना (दिखा देना) 2. *на кого-что* दिखाना (दिखा देना), इशारा (संकेत) करना (कर देना); *показа́ть глаза́ми на кого́-нибудь* आँखों से किसीकी ओर दिखाना (दिखा देना), आँखों से किसीकी ओर इशारा (संकेत)

करना (कर देना) ; показывать рукой на старинный дом हाथ से पुराने घर की ओर दिखाना, हाथ से पुराने घर की ओर इशारा (संकेत) करना 3. *что и с союзами* दिखाना (दिखा देना) ; показывать дорогу रास्ता दिखाना ; покажите, как пройти к вокзалу दिखाइये, स्टेशन तक कैसे जाना है। ; мне показали, как работает станок मुझे दिखाया गया मशीन किस तरह काम कर रही है। 4. *что* दिखाना (दिखा देना) ; प्रदर्शित करना (कर देना) ; प्रकट (जाहिर) करना (कर देना); показать хорошие знания अच्छा ज्ञान (अच्छी जानकारी) दिखाना (दिखा देना) ; не показывать своего волнения [अपनी] घबराहट न दिखाना (प्रकट करना) 5. *что* दिखाना (दिखा देना); термометр показал десять градусов мороза (—10°) तापमान ने ज़ीरो के नीचे दस डिगरी दिखा दी। ; часы показывают полночь घड़ी आधी रात दिखाती है।

показыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **пока/заться**, -жусь, покаж/ешься, -утся *сов.* दिखाई देना, नज़र आना ; निकलना (निकल आना) ; в дверях показался человек द्वार पर कोई आदमी दिखाई दिया। ; в конце улицы показалась машина सड़क के छोर पर गाड़ी दिखाई दी (नज़र आयी) । ; из-за туч показалось солнце बादलों में से सूरज दिखाई दिया (निकल आया) । ; на глазах показались слёзы आँखों में आँसू आ गये।

покида/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **покин/уть**, -у, -ешь, -ут *сов.*; *кого-что* छोड़ना (छोड़ देना), त्यागना (त्याग देना) ; покидать родной город अपना नगर छोड़ना ; покинуть семью परिवार को छोड़ना (त्यागना)

покинуть *см.* покидать

поко/й, -я *м* (*мн. нет*) आराम, चैन, विश्राम ; не находить себе покоя चैन न पाना, ठिकाने न रहना ; больному нужен покой रोगी को आराम (विश्राम) चाहिये। ; в доме тишина и покой घर में शांति और आराम है।

поколени/е, -я *с* पीढ़ी; будущее поколение आगामी पीढ़ी ; молодое поколение युवा पीढ़ी ; люди старшего поколения ज्येष्ठ पीढ़ी के लोग

покрасить *см.* красить

покраснеть *см.* краснеть

покрыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **покрыть**, покро/ю, -ешь, -ют *сов.*; *кого-что* 1. ओढ़ना (ओढ़ लेना) ; ओढ़ाना (ओढ़ा देना); बिछाना (बिछा देना) ; चढ़ाना (चढ़ा देना) ; покрывать ребёнка одеялом बच्चे को कंबल ओढ़ाना ; покрыть стол скатертью मेज़ पर मेज़पोश बिछा देना 2. (*1 и 2 л. не употр.*) ढँकना (ढक देना, ढँक लेना), छाना (छा देना, छा लेना), आच्छादित करना (कर देना); облака покрывают небо आकाश बदलों से ढँका (छाया) है। ; снег покрыл поля खेत बर्फ़ से ढँक गये।

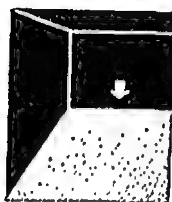
покупател/ь, -я *м* गाहक, ग्राहक, ख़रीददार ; обслуживать покупателей गाहकों की सेवा करना

покупательниц/а, -ы *ж* गाहका, ग्राहिका

покупа/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **куп/ить**, -лю, куп/ишь, -ят *сов.*; *что* ख़रीदना (ख़रीद लेना), मोल लेना

(ले लेना), लेना (ले लेना) ; купи́ть биле́ты в теа́тр थियेटर के टिकट ख़रीदना (ख़रीद लेना), थियेटर के टिकट लेना (ले लेना) ; покупа́ть проду́кты в магази́не दुकान से (पर) खाने-पीने की चीज़ें ख़रीदना

поку́пк/а, -и *ж* (*мн.* поку́п/ки, -ок, -кам) 1. ख़रीद, क्रय ; поку́пка книг किताबों की ख़रीद ; де́лать поку́пки ख़रीदें करना 2. ख़रीद, ख़रीदी हुई चीज़ ; дешёвая поку́пка सस्ती ख़रीद ; дорога́я поку́пка महँगी ख़रीद ; вы́йти из магази́на с поку́пками ख़रीदी चीज़ों को लेकर दुकान से निकलना (निकल जाना) ; пойти́ за поку́пками ख़रीदों के लिए जाना



пол

пол I, по́ла, *предл.* о по́ле, на полу́ *м* (*мн.* пол/ы́, -о́в) फ़र्श ; деревя́нный пол लकड़ी का फ़र्श ; кра́сить полы́ फ़र्श रँगना ; мыть пол फ़र्श धोना ; урони́ть кни́гу на́ *пол* फ़र्श पर किताब गिराना (गिरा देना)

пол II, по́ла *м* लिंग ; же́нский пол नारियाँ, स्त्रियाँ ; नारी-जाति, स्त्री-जाति ; мужско́й пол नर, पुरुष ; पुरुष-जाति ; ли́ца обо́его по́ла नर-नारियाँ, स्त्री-पुरुष

пол... *и* пол- *первая часть сложных слов в знач. «полови́на»* आधा, आध, अर्द्ध- ; полве́ка अर्द्ध-शताब्दी ; полго́да आधा साल, अर्द्ध-वर्ष ; пол-листа́ आधा पन्ना ; пол-окна́ आधी (आध) खिड़की ; полстака́на आधा गिलास ; полчаса́ आधा (आध) घंटा ; пол-я́блока आधा सेव

полага́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; полож/и́ться, -у́сь, поло́ж/ишься, -атся *сов.*; *на кого-что* भरोसा करना (कर देना), भरोसा रखना (रख देना), आशा (उम्मीद) करना (कर देना) ; полага́ться на друзе́й मित्रों पर भरोसा करना, मित्रों से आशा करना ; положи́ться на свой о́пыт अपने अनुभव पर भरोसा करना (कर देना)

по́лдень, полу́дня *и* полдня́ *м* दोपहर, मध्याह्न ; жа́ркий ле́тний по́лдень गरमियों की चिलचिलाती (जलती, तपती) दोपहर ; в *по́лдень* दोपहर (मध्याह्न) को (में) ; спать до полу́дня दोपहर तक सोना

по́л/е, -я *с* (*мн.* пол/я́, -е́й) 1. खेत, क्षेत्र, मैदान ; идти́ по́лем खेत से होकर जाना ; рвать цветы́ в по́ле खेत में फूल तोड़ना 2. खेत ; поля́ пшени́цы गेहूँ के खेत ; колхо́зное по́ле कोलख़ोज़ी (सामूहिक फ़ार्म का) खेत ; рабо́тать в (на) *по́ле* खेत में काम करना 3. (*тк. мн.*) हाशिया, पार्श्व ; замеча́ния на поля́х кни́ги किताब के हाशियों पर टिप्पणियाँ, पुस्तक पर पार्श्व-टिप्पणियाँ ; писа́ть без поле́й हाशिये छोड़े वग़ैर लिखना ◇ по́ле бо́я, би́твы, сраже́ния युद्ध-क्षेत्र, रण-भूमि

полев/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е खेत का, खेत- ; полевы́е рабо́ты खेत के काम, खेत-कार्य ; полевы́е расте́ния खेत के पौधे

поле́зно *нареч.* (*часто в знач. сказ.*) लाभदायक, हितकर, फ़ायदेमंद ; купа́ться в мо́ре о́чень поле́зно समुद्र-स्नान करना बहुत हितकर है।

поле́зн/ый, -ая, -ое, -ые; поле́з/ен, -на, -но, -ны लाभदायक, हितकर, फ़ायदेमंद, उपयोगी ; поле́зное расте́ние उपयोगी पौधा ; *поле́зный* сове́т

फ़ायदेमंद (हितकर) सलाह ; прогу́лки поле́зны для здоро́вья सैर-सपाटे स्वास्थ्य के लिए हितकर हैं।

полёт, -а *м* उड़ान, उड्डयन ; यात्रा ; полёт на Луну́ चंद्र-यात्रा ; бы́стрый полёт *ла́сточки* अबाबील की तेज़ उड़ान ; совме́стный полёт सामूहिक (संयुक्त) उड़ान ; верну́ться из косми́ческого полёта अंतरिक्ष-उड़ान (अंतरिक्ष-यात्रा) से लौटना (लौट आना) ; выполня́ть полёт उड़ान पूरी करना ; отпра́виться в полёт [विमान में] उड़ान पर जाना ; лётчик соверши́л мно́го опа́сных полётов विमान-चालक ने बहुत ख़तरनाक उड़ानें भरीं।

поле/те́ть, -чу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*: полете́ть в ко́смос अंतरिक्ष-उड़ान पर जाना, अंतरिक्ष में जाना ; полете́ть на самолёте विमान से जाना ; ка́мень полете́л в во́ду पत्थर पानी में गिर गया। ; мы ско́ро полети́м в Де́ли हम जल्दी विमान से दिल्ली जाएँगे। ; пти́цы полете́ли पक्षी उड़ा चले, पक्षी उड़े।

по́лза/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* रेंगना ; по стене́ по́лзают му́хи दीवार पर मक्खियाँ रेंग रही हैं।

полз/ти́, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* полз, -ла́, -ло́, -ли́) *несов.* रेंगना, सरकना ; змея́ ползёт по доро́ге साँप रास्ते पर रेंग रहा है। ; пчела́ ползла́ по стеклу́ मधु-मक्खी शीशे पर रेंग रही थी। ; ра́неный полз по сне́гу घायल बर्फ़ पर रेंग रहा था।

полива́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **поли́ть**, полью́, поль/ёшь, -ю́т (*прош.* по́лил, полила́, по́лил/о, -и; *повел.* поле́й) *сов.*; *кого-что* सींचना (सींच देना), पनियाना (पनिया देना), पानी देना (दे देना) ; छिड़कना (छिड़क देना), छिड़काव करना (कर देना); полива́ть огоро́д तरकारी का बग़ीचा सींचना ; полива́ть у́лицу सड़क पर पानी छिड़कना ; полива́ть цветы́ फूलों को पानी देना

поликли́ник/а, -и *ж* पोलीक्लीनिक ; де́тская поликли́ника बच्चों की पोलीक्लीनिक ; райо́нная поликли́ника महल्ला-पोलीक्लीनिक ; вы́звать врача́ из поликли́ники पोलीक्लीनिक से डाक्टर को बुलाना (बुला लेना) ; обрати́ться в поликли́нику पोलीक्लीनिक [में] जाना ; рабо́тать в поликли́нике पोलीक्लीनिक में काम करना

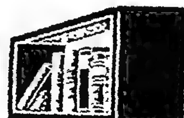
поли́тик/а, -и *ж* (*мн. нет*) नीति, राजनीति ; вну́тренняя и вне́шняя поли́тика госуда́рства राष्ट्र की गृह- व विदेश-नीति ; междунаро́дная поли́тика अंतर्राष्ट्रीय नीति ; осуществля́ть поли́тику ми́ра शांति की नीति कार्यान्वित करना ; проводи́ть поли́тику नीति अपनाना (कार्यान्वित करना, बरतना, लागू करना)

политическ/ий, -ая, -ое, -ие राजनीतिक, राजनीति- ; полити́ческая де́ятельность राजनीतिक कार्य ; полити́ческая обстано́вка राजनीतिक परिस्थिति ; полити́ческие па́ртии राजनीतिक दल

поли́ть *см.* полива́ть

полк, -а́, *предл.* о полке́, в полку́ *м* रेजिमेंट ; команди́р полка́ रेजिमेंट का कमांडर ; они́ служи́ли в одно́м полку́ वे एक [ही] रेजिमेंट में सेवा करते थे।

по́лк/а, -и *ж* (*мн.* по́л/ки, -ок, -кам) तख़्ता, पटरी, ताक़ ; по́лка для посу́-


кни́жная по́лка

ды वरतन का तख़्ता ; книжная полка किताबों का तख़्ता ; бельё лежит в шкафу на верхней полке कपड़ा अलमारी के ऊपरी तख़्ते पर रख हुआ है।

полко́вник, -а कर्नल ; прика́з полко́вника कर्नल का आदेश ; получи́ть зва́ние полко́вника कर्नल का पद प्राप्त करना (कर लेना)

по́лностью *нареч.* पूरी तरह [से], पूरे तौर से, पूर्ण रूप से, पूर्णतः, बिलकुल ; прочита́ть кни́гу по́лностью पूरी किताब पढ़ना (पढ़ डालना) ; я целико́м и по́лностью согла́сен с ва́ми मैं आपसे पूर्ण रूप से सहमत हूँ।

по́лночь, по́лночи *и* полу́ночи *ж* आधी रात, अर्द्ध-रात्रि ; в по́лночь आधी रात को ; вчера́ я верну́лся домо́й к полу́ночи कल मैं आधी रात तक घर लौटा। ; наста́ла по́лночь आधी रात हो चली। ; он ложи́тся спать не ра́ньше полу́ночи वह आधी रात से पहले सोने नहीं जाता।

по́лн/ый, -ая, -ое, -ые; по́лон, полна́, по́лно *и* полно́, по́лны *и* полны́ 1. पूरा, पूर्ण, भर-पूर, तमाम ; по́лный до краёв लबालब ; по́лный стака́н воды́ पानी-भरा गिलास ; ко́мната полна́ люде́й कमरा लोगों से भरा है। ; теа́тр сего́дня по́лон थियेटर आज खचाखच भरा है। 2. (*тк. полн. ф.*) पूरा, पूर्ण ; по́лный отчёт о рабо́те काम पर (की) पूरी रिपोर्ट ; по́лное собра́ние сочине́ний कृतियों का पूरा (पूर्ण) संग्रह ; класс пришёл в по́лном соста́ве पूरा (तमाम) क्लास आ गया। 3. (*тк. полн. ф.*) पूरा, पूर्ण ; по́лный поко́й पूरा आराम, पूर्ण विश्राम ; по́лная свобо́да पूरी स्वतंत्रता ; име́ть на что́-нибудь по́лное пра́во किसी चीज़ का पूरा अधिकार रखना ; рабо́тать в по́лную си́лу पूरी ताक़त (शक्ति) लगाकर काम करना, ताक़त (शक्ति) भर काम करना 4. मोटा, हृष्ट-पुष्ट, स्थूल [-काय]; по́лный мужчи́на मोटा आदमी

полови́н/а, -ы 1. आधा ; полови́на апельси́на आधा मालटा ; два с полови́ной киломе́тра ढाई (अढ़ाई) किलोमीटर ; сде́лать полови́ну де́ла आधा काम करना (कर देना, कर लेना) ; прошла́ полови́на ле́та आधी गरमियाँ बीत गयीं। 2. आधा ; बीच, मध्य ; обе́дать в полови́не второ́го डेढ़ बजे दोपहर का खाना खाना ; останови́ться на полови́не пути́ आधे रास्ते में रुकना (रुक जाना) ; путеше́ствовать до полови́ны ию́ля आधी जुलाई (जुलाई के बीच) तक यात्रा करना

положе́ни/е, -я *с* 1. (*мн. нет*) स्थिति, परिस्थिति, हालत ; географи́ческое положе́ние го́рода नगर की भौगोलिक स्थिति ; определи́ть положе́ние су́дна в мо́ре समुद्र में पोत की स्थिति निर्धारित करना (कर देना) 2. स्थिति, मुद्रा ; положе́ние руки́ при письме́ लिखते समय हाथ की स्थिति ; приня́ть удо́бное положе́ние सुविधाजनक मुद्रा (स्थिति) अपनाना ; сиде́ть, не меня́я положе́ния मुद्रा बदले बग़ैर बैठा रहना 3. (*мн. нет*) स्थिति, परिस्थिति ; हालत, दशा, अवस्था ; положе́ние челове́ка в о́бществе समाज में मानव की स्थिति ; вну́треннее положе́ние страны́ देश की आंतरिक (घरेलू) स्थिति (परिस्थिति, दशा); материа́льное положе́ние आर्थिक अवस्था (दशा) ; междунаро́дное по-

ложéние अंतर्राष्ट्रीय स्थिति ; чрезвычáйное положéние आपात[कालीन] स्थिति ; экономи́ческое положéние госудáрства राष्ट्र की आर्थिक स्थिति (दशा) 4. स्थिति , परिस्थिति , हालत , दशा , अवस्था ; оказáться в трýдном положéнии दिक्क़त (कठिन परिस्थिति) में पड़ना (पड़ जाना) 5. नियम, व्यवस्था ; उपबंध ; положéния нóвой конститýции नये संविधान के उपबंध ; Положéние о вы́борах в Верхóвный Совéт СССР सोवियत संघ की सर्वोच्च (सुप्रीम) सोवियत के चुनाव के नियम

положи́тельно *нареч.* सकारात्मक रूप से ; оцени́ть рабóту положи́тельно काम का सकारात्मक मूल्यांकन करना (कर देना)

положи́тельн/ый, -ая, -ое, -ые 1. सकारात्मक ; स्वीकारात्मक, स्वीकार-सूचक ; положи́тельный отвéт स्वीकात्मक उत्तर ; положи́тельный результáт सकारात्मक परिणाम (नतीजा) ; положи́тельная характери́стика सकारात्मक गुणांकन ; кни́га получи́ла положи́тельную оцéнку в печáти प्रेस में पुस्तक का सकारात्मक मूल्यांकन किया गया । 2. अच्छा, सकारात्मक ; положи́тельный герóй ромáна उपन्यास का अच्छा (सकारात्मक) पात्र ; окáзывать положи́тельное влия́ние на когó-нибудь किसी पर अच्छा (सकारात्मक) प्रभाव डालना

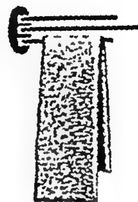
положи́ть *см.* класть

положи́ться *см.* полагáться

полос/á, -ы́, *вин.* полосý *ж* (*мн.* пóлосы, полóс, полосáм) 1. धारी, लकीर ; पट्टी ; полосá свéта प्रकाश की पट्टी ; ткань с си́ними и бéлыми полосáми नीली और सफ़ेद धारियोंवाला कपड़ा 2. क्षेत्र , प्रदेश , इलाक़ा ; पंक्ति , पाँत ; पट्टी ; полосá степéй स्टेपी का क्षेत्र ; леснáя полосá जंगल की पाँत ; ýзкая полосá земли́ ज़मीन की सँकरी पट्टी ; самолёт попáл в полосý тумáна विमान कोहरे के क्षेत्र में पड़ गया ।

полóск/а, -и *ж* (*мн.* полóс/ки, -ок, -кам) धारी, लकीर ; पट्टी ; ткань в полóску धारीदार कपड़ा

полотéнц/е, -а *с* (*мн.* полотéн/ца, -ец, -цам) तौलिया, अँगोछा ; полотéнце для посýды बरतन पोंछने का तौलिया ; вытирáть лицó полотéнцем तौलिये से मुँह पोंछना


полотéнце

полотн/ó, -á *с* (*мн.* полóт/на, -ен, -нам) 1. लिनेन ; льнянóе полотнó लिनेन ; छालटी ; прóстыни из полотнá लिनेन की चादरें ; блéдный как полотнó रूई की तरह सफ़ेद 2. (*обычно мн.*) चित्र , तसवीर ; полóтна рýсских худóжников रूसी चित्रकारों की तसवीरें

полторá, полýтора *м и с*; **полторы́** *ж числ.* डेढ़ ; полторá гóда डेढ़ साल ; полторá ли́тра молокá डेढ़ लिटर दूध ; полторы́ страни́цы डेढ़ पृष्ठ ; в полýтора киломéтрах от дерéвни गाँव से डेढ़ किलोमीटर की दूरी पर

полугóди/е, -я *с* छमाही ; в пéрвом полугóдии पहली छमाही में ; за вторóе полугóдие दूसरी छमाही में (के लिए)

полуóстров, -а *м* (*мн.* полуострова́/á, -óв) प्रायद्वीप , उपद्वीप ; Йндия располóжена на полуóстрове Индостáн भारत हिन्दुस्तान प्रायद्वीप में स्थित है ।


полуóстров

получá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **получ/и́ть, -ý, полýч/ишь, -ат** *сов.*;

что 1. मिलना (मिल जाना), पाना (पा लेना), प्राप्त (हासिल) करना (कर लेना), लेना (ले लेना); получа́ть за́работную пла́ту वेतन पाना; получи́ть о́рден पदक मिलना (मिल जाना), पदक प्राप्त करना (कर लेना); получа́ть пода́рок उपहार मिलना; получи́ть письмо́ चिट्ठी मिलना (मिल जाना) 2. पाना (पा लेना), प्राप्त (हासिल) करना (कर लेना); получи́ть зва́ние профе́ссора प्रोफ़ेसर की उपाधि प्राप्त करना (कर लेना); получа́ть зна́ния ज्ञान प्राप्त करना; получа́ть образова́ние शिक्षा पाना; получи́ть хоро́шую профе́ссию अच्छा व्यवसाय प्राप्त करना (कर लेना) 3. मिलना (मिल जाना), पाना (पा लेना), प्राप्त (हासिल) करना (कर लेना); получи́ть вы́годный зака́з फ़ायदेमंद आर्डर मिलना (मिल जाना); получи́ть кома́нду आदेश (कमान) मिलना (मिल जाना), आदेश (कमान) पाना (पा लेना); получи́ть прика́з आदेश मिलना (मिल जाना), आदेश पाना (पा लेना); мы получи́ли приглаше́ние в го́сти हमें मेहमानी का निमंत्रण मिला। 4. प्राप्त (हासिल) करना (कर लेना); получа́ть бензи́н из не́фти पेट्रोलियम से पेट्रोल प्राप्त करना 5. मिलना (मिल जाना), पाना (पा लेना), प्राप्त (हासिल) करना (कर लेना); получи́ть благода́рность धन्यवाद प्राप्त करना (कर लेना); получи́ть вы́говор फटकार पाना (पा लेना); он получи́л большо́е удово́льствие от э́той пое́здки उसे इस यात्रा में (से) बड़ा आनंद मिला। 6. получа́ть изве́стность प्रसिद्धि मिलना (प्राप्त करना); получи́ть призна́ние пу́блики लोक-मान्यता प्राप्त करना (कर लेना); получа́ть разви́тие उन्नति (तरक़्क़ी) करना (कर लेना); получи́ть распростране́ние प्रसारित (व्यापक) होना (हो जाना)

получа́/ться, -ется, -ются *несов.*; **получи́ться**, полу́ч/ится, -атся *сов.* 1. निकलना (निकल आना), बनना (बन जाना); рису́нок получи́лся хоро́ший चित्र अच्छा निकला (बना); фотогра́фия не получи́лась फ़ोटो नहीं निकला (बना); у меня́ не получа́ется зада́ча मेरे सवाल का हल अभी नहीं निकला। 2. होना; получи́лась неприя́тность अप्रिय बात हुई।

получи́ть(ся) *см.* получа́ть(ся)

по́льз/а, -ы *ж* (*мн. нет*) हित, लाभ, फ़ायदा; приноси́ть по́льзу о́бществу समाज को लाभ (फ़ायदा) पहुँचाना; рабо́тать с по́льзой для де́ла कार्य को लाभ पहुँचाकर काम करना

по́льз/оваться, -уюсь, -уешься, -уются *несов.*, *чем* 1. उपयोग (प्रयोग, इस्तेमाल) करना (कर लेना), काम लेना (ले लेना); по́льзоваться инструме́нтом това́рища साथी के औज़ार से काम लेना; по́льзоваться словарём при перево́де अनुवाद करने में शब्दकोश का उपयोग करना 2. प्राप्त होना; по́льзоваться авторите́том у това́рищей साथियों में प्रतिष्ठा (साख) प्राप्त होना; по́льзоваться успе́хом у чита́телей पाठकों में सफलता प्राप्त होना

полюби́ть *см.* люби́ть

по́люс, -а *м* ध्रुव; Се́верный по́люс उत्तरी ध्रुव; экспеди́ция на Ю́жный по́люс दक्षिणी ध्रुव पर अभियान

помести́ть(ся) *см.* помеща́ть(ся)

помеша́ть I, II *см.* меша́ть I, II

помеща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; помес/ти́ть, -щу́, -сти́шь, -стя́т *сов.*; *кого-что* रखना (रख देना), समाना (समा देना); भरती (दाख़िल) करना (कर देना); помеща́ть в больни́цу अस्पताल में भरती (दाख़िल) करना; помеща́ть кни́ги на по́лку किताबें तख़्ते पर रखना; помести́ть посу́ду в шкаф बरतन अलमारी में रख देना

помеща́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; поме/сти́ться, -щу́сь, -сти́шься, -стя́тся *сов.* आना (आ जाना), समाना (समा जाना); в одно́м авто́бусе тури́сты не поместя́тся पर्यटक एक बस में नहीं आयेंगे।; все кни́ги помести́лись на трёх по́лках तीन तख़्तों पर सब किताबें आ (समा) गयीं।

помеще́ни/е, -я *с* मकान, इमारत, भवन; कमरा; библиоте́ка занима́ет просто́рное помеще́ние पुस्तकालय विस्तृत भवन में है।

помидо́р, -а *м* टमाटर; сала́т из помидо́ров टमाटर का सलाद; посади́ть помидо́ры टमाटर लगाना (लगा देना)

помири́ться *см.* мири́ться

по́мн/ить, -ю, -ишь, -ят *несов.*, *кого-что и о ком-чём* याद करना (रखना), स्मरण रखना; по́мнить о дру́ге मित्र का स्मरण रखना; по́мнить отца́ बाप को याद करना; по́мнить своё де́тство अपना बचपन याद रखना

помога́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; помо́чь, помогу́, помо́ж/ешь, -гут (*прош.* помо́г, помогл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *кому-чему* 1. सहायता (मदद) करना (कर देना), सहायता (मदद) देना (दे देना), सहारा देना (दे देना); помога́ть друг дру́гу в рабо́те काम में एक दूसरे की सहायता करना; помога́ть роди́телям माँ-बाप की सहायता (मदद) करना, माँ-बाप को सहायता (मदद) देना; помо́чь това́рищу сове́том सलाह से साथी की सहायता करना (कर देना) 2. (*1 и 2 л. не употр.*) सहायता (मदद) करना (कर देना), कारगर होना (हो जाना); э́то лека́рство помо́жет больно́му यह दवा बीमार को फ़ायदा करेगी, यह दवा रोगी के लिए कारगर होगी।

по-мо́ему *вводн. сл.* मेरे विचार (ख़याल) में, मेरी समझ (राय) में; по-мо́ему, он не прав मेरे विचार में वह सही नहीं है।

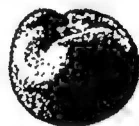
помо́чь *см.* помога́ть

помо́щник, -а *м* सहायक, मददगार; помо́щник мини́стра मंत्री का सहायक; сын был хоро́шим помо́щником отцу́ बेटा बाप का अच्छा सहायक (मददगार) था।

помо́щниц/а, -ы *ж* सहायिका

по́мощ/ь, -и *ж* (*мн. нет*) सहायता, मदद; нужда́ться в по́мощи सहायता की ज़रूरत होना, मदद का मुहताज होना; оказа́ть по́мощь ра́неному घायल की सहायता (मदद) करना (कर देना); получа́ть по́мощь सहायता (मदद) लेना; приходи́ть на по́мощь सहायता (मदद) को (के लिए) आना; проси́ть о по́мощи सहायता की प्रार्थना करना ◇ с по́мощью *или* при по́мощи кого́-нибудь किसीकी सहायता (मदद) से

пона́доб/иться, -люсь, -ишься, -ятся *сов.* आवश्यकता (ज़रूरत) पड़ना


помидо́р

(होना) ; зимóй понáдобится тёплое пальтó जाड़ों में गरम कोट की जरूरत पड़ेगी । ; не уходи́те, вы мне понáдобитесь न जाइये, मुझे आपकी जरूरत होगी ।

понедéльник, -а *м* सोमवार ; в понедéльник я уезжáю मैं सोमवार को जा रहा हूँ । ; по понедéльникам он рабóтает в библиотéке हर सोमवार को वह पुस्तकालय में काम करता है ।

понижá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; пони́/зить, -жу, -зишь, -зят *сов.*; *что* घटाना (घटा देना), गिराना (गिरा देना), कम करना (कर देना) ; *пони́зить* ýровень воды́ पानी का स्तर कम करना (कर देना) ; понижáть цéны दाम घटाना (गिराना, कम करना)

понижá/ться, -ется, -ются *несов.*; *пони́з/иться, -ится, -ятся сов.* घटना (घट जाना), गिरना (गिर जाना), कम होना (हो जाना) ; температýра вóздуха пони́зилась हवा का तापमान गिर गया ।

пониже́ни/е, -я с घटाव, गिरावट, कमी ; пониже́ние температýры तापमान में गिरावट ; пониже́ние цен दामों में गिरावट (कमी)

пони́зить(ся) *см.* понижáть(ся)

понимáни/е, -я с (*мн. нет*) समझ, समझ-बूझ ; понимáние инострáнного языкá विदेशी भाषा की समझ ; прáвильное понимáние истори́ческих собы́тий ऐतिहासिक घटनाओं की सही समझ ; *трýдная для понимáния задá*ча समझ के लिए कठिन प्रश्न

понимá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; поня́ть, пойм/ý, -ёшь, -ýт (*прош.* пóнял, понялá, пóнял/о, -и) *сов.*; *что* 1. समझना (समझ लेना), जानना (जान लेना) ; поня́ть объясне́ние учи́теля अध्यापक के स्पष्टीकरण को समझना (समझ लेना) ; понимáть рýсский язы́к रूसी भाषा समझना 2. (*тк. несов.*) *тж. в чём* समझना, जानना, समझ होना ; понимáть мýзыку संगीत समझना ; он мáло понимáет в тéхнике वह तकनीक को कम समझता (जानता) है, उसे तकनीक की कम समझ है ।

понрáвиться *см.* нрáвиться

поню́хать *см.* ню́хать

поня́ти/е, -я *с* धारणा, भावना, संकल्पना ; *поня́тие о предмéте* वस्तु की धारणा ◇ имéть поня́тие о чём-нибудь किसी बात को जानना

поня́тно *нареч.* साफ़, स्पष्ट ; он пи́шет поня́тно वह स्पष्ट (साफ़) लिखता है ।

поня́тн/ый, -ая, -ое, -ые; поня́т/ен, -на, -но, -ны साफ़, स्पष्ट, सुबोध ; говори́ть поня́тным языкóм स्पष्ट भाषा में बोलना ; вам поня́тен мой вопрóс? आप मेरा सवाल समझते हैं ?, मेरा प्रश्न आपकी समझ में आता है ?

поня́ть *см.* понимáть

пообéдать *см.* обéдать

попадá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; *попáсть, попад/ý, -ёшь, -ýт* (*прош.* попáл, -а, -о, -и) *сов.* 1. *в кого-что*: попáсть в цель ठीक (सही) बैठ (लग) जाना, निशाना लगा देना ; кáмень попáл в окнó पत्थर खिड़की पर लगा । ; *он попáл мячóм* в стéну उसने दीवार पर गेंद मारा । ; пýля попáла в рýку गोली हाथ में लगी । 2. पड़ना (पड़ जाना), फँसना (फँस जाना) ; पहुँचना

(पहुँच जाना) ; попа́сть в большо́й го́род बड़े नगर में पहुँच जाना ; попа́сть в тру́дное положе́ние दिक़्क़त (मुश्किल) में पड़ना (पड़ जाना), बुरा फँसना (फँस जाना) ; попа́сть из са́да в дом बाग़ से घर में पहुँचना (पहुँच जाना) ; попа́сть под дождь बारिश में फँस जाना

попа́сть *см.* попада́ть

попере́к *предлог с род.* आर-पार, आड़े ; де́рево упа́ло попере́к доро́ги पेड़ रास्ते के आर-पार (आड़े) गिर पड़ा। ; маши́на ста́ла попере́к у́лицы गाड़ी सड़क के आड़े रुक गयी।

попола́м *нареч.* आधो-आध ; пить ко́фе попола́м с молоко́м आधा दूध-वाली काफ़ी पीना ; распили́ть до́ску попола́м तख़्ते को आधो-आध चीरना (चीर देना)

попра́вить(ся) *см.* поправля́ть(ся)

поправля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **попра́в/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.* 1. *кого-что* ठीक (सही) करना (कर देना), सुधारना (सुधार देना) ; поправля́ть в тетра́ди оши́бки कापी में भूलों को ठीक (सही) करना ; попра́вить рису́нок चित्र ठीक कर देना, तस्वीर सुधार देना ; попра́вить ученика́ छात्र की बात ठीक कर देना 2. *что* ठीक करना (कर देना), सँवारना (सँवार देना) ; попра́вить на себе́ пла́тье अपनी पोशक ठीक करना (कर लेना) ; попра́вить причёску बाल ठीक करना (कर देना), बाल सँवारना (सँवार देना)

поправля́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **попра́в/иться**, -люсь, -ишься, -ятся *сов.* ठीक (अच्छा, स्वस्थ) होना (हो जाना) ; он до́лго боле́л, но тепе́рь поправля́ется वह देर तक बीमार था लेकिन अभी ठीक हो रहा है।

по-пре́жнему *нареч.* पहले की तरह (की भाँति), जैसे के तैसे, ज्यों का त्यों ; как вы живёте? — По-пре́жнему आप का हाल क्या है? — जैसा का तैसा (ज्यों का त्यों) है। ; оте́ц по-пре́жнему мно́го рабо́тает पिता जी पहले की तरह बहुत काम करते हैं।

попро́бовать *см.* про́бовать

попроси́ть *см.* проси́ть

популя́рн/ый, -ая, -ое, -ые; **популя́р/ен**, -на, -но, -ны 1. सुबोध, सरल ; популя́рный о́черк सुबोध लेख ; популя́рная статья́ в журна́ле पत्रिका में सुबोध लेख 2. लोकप्रिय, जनप्रिय, सर्वप्रिय ; популя́рный арти́ст लोकप्रिय अभिनेता ; петь популя́рные пе́сни लोकप्रिय गीत गाना

попыта́ться *см.* пыта́ться

попы́тк/а, -и *ж* (*мн.* попы́т/ки, -ок, -кам) कोशिश, प्रयत्न, प्रयास ; он сде́лал попы́тку уговори́ть това́рища उसने साथी को समझाने-बुझाने की कोशिश की।

пор/а́, -ы́, *вин.* по́ру *ж* 1. काल, समय, वक़्त ; зи́мняя пора́ शीत-काल, जाड़ों का समय ; в счастли́вую по́ру де́тства बचपन के ख़ुशहाल वक़्त में 2. *в знач. сказ.* समय (वक़्त) हो गया है, समय (वक़्त) आ गया [है] ; пора́ идти́ домо́й घर जाने का समय हो गया है। ; пора́ на рабо́ту काम पर जाने का वक़्त आ गया है। ; де́тям пора́ спать बच्चों के लिए सोने जाने का समय [आ गया] है। ◇ до тех по́р तब तक ;

с тех пóр तब से ; с тех пóр прошлó мнóго лет तब से बहुत साल बीत गये ।

поражá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; пора/зи́ть, -жу́, -зи́шь, -зя́т *сов.*; *кого-что* आश्चर्य-चकित (हैरान) करना (कर देना), आश्चर्य (ताज्जुब) में डालना (डाल देना) ; порази́ть брáта неожи́данным извéстием भाई को अप्रत्याशित समाचार से आश्चर्य-चकित करना (कर देना); нóвость порази́ла дрýга दोस्त ख़बर से हैरान हो गया । ; э́тот человéк поражáет свои́м умóм यह आदमी अपनी बुद्धि से आश्चर्य-चकित कर देता है ।

поражéни/е, -я *с* पराजय, हार, शिकस्त ; поражéние в мáтче मैच में पराजय ; поражéние в спóре विवाद में हार ; наноси́ть поражéние पराजित करना, हार खिलाना, शिकस्त (मात) देना ; терпéть поражéние हार (शिकस्त, मात) खाना, हारना ; терпéть поражéние в бою́ लड़ाई में हारना (हार खाना)

порази́ть *см.* поражáть

порвáть(ся) *см.* рвáть(ся)

порóг, -а *м* 1. ड्योढ़ी, दहलीज, देहली ; не пускáть когó-нибудь на порóг किसीको ड्योढ़ी में पैर न रखने देना ; стоя́ть у порóга (на порóге) द्वार (ड्योढ़ी) पर खड़ा होना ; шагнýть чéрез порóг ड्योढ़ी में पैर रखना (रख देना), ड्योढ़ी लाँघना (लाँघ जाना) 2. दहलीज, देहली ; быть на порóге чегó-нибудь किसी घटना की दहलीज (देहली) पर होना

порóд/а, -ы *ж* 1. जाति, नसल ; क़िस्म ; порóда скотá पशुओं की नसल ; порóда собáк कुत्तों की जाति (नसल) ; дéрево цéнной порóды क़ीमती क़िस्म की लकड़ी ; क़ीमती क़िस्म का पेड़ 2. चट्टान ; гóрные порóды पहाड़ी चट्टानें ; твёрдая порóда कड़ी चट्टान

порош/óк, -кá *м* 1. चूर्ण, बुकनी, पाउडर ; зубнóй порошóк मंजन ; стирáть бельё с порошкóм सोप-पाउडर से कपड़े धोना ; чи́стить посýду порошкóм बुकनी से बरतन साफ़ करना 2. फंकी, सफ़ूफ़ ; порошки́ от кáшля खाँसी की फंकी, खाँसी का सफ़ूफ़ ; принимáть по два порошкá в день दिन में दो फंकियाँ खाना

порт, пóрта, *предл.* о пóрте, в портý *м* (*мн.* пóрт/ы, портóв) बंदरगाह, पत्तन ; воéнный порт सैनिक (फ़ौजी) बंदरगाह ; морскóй порт समुद्री बंदरगाह, समुद्र-पत्तन ; рабóтать в портý बंदरगाह में काम करना ; корáбль подхóдит к пóрту जहाज़ बंदरगाह के निकट आ रहा है ।

пóр/тить, -чу, -тишь, -тят *несов.*; испóр/тить, -чу, -тишь, -тят *сов.*; *кого-что* बिगाड़ना (बिगाड़ देना), ख़राब करना (कर देना) ; किरकिरा करना (कर देना) ; пóртить вéщи चीज़ें ख़राब करना ; пóртить зрéние आँखें (नज़र) बिगाड़ना (ख़राब करना); пóртить настроéние मूड ख़राब (किरकिरा) करना ; испóртить ребёнка плохи́м воспитáнием बच्चे को बुरी शिक्षा-दीक्षा से बिगाड़ देना ; испóртить часы́ घड़ी बिगाड़ (ख़राब कर) देना

пóрт/иться, -ится, -ятся *несов.*; испóрт/иться, -ится, -ятся *сов.* बिगड़ना (बिगड़ जाना), ख़राब होना (हो जाना) ; किरकिरा होना (हो जाना) ; замóк испóртился ताला बिगड़

(ख़राब हो) गया। ; у него́ испо́ртились зу́бы उसके दाँत ख़राब हो गये। ; у неё испо́ртилось настрое́ние उसका मिज़ाज विगड़ गया।

портре́т, -а *м* चित्र, तसवीर ; портре́т ста́ршего бра́та बड़े भाई की तसवीर ; писа́ть портре́т учёного विद्वान का चित्र वनाना ; на стене́ вися́т два портре́та दीवार पर दो तसवीरें टँगी हुई हैं।

портфе́л/ь, -я *м* वैग, पोर्टफ़ोलियो ; ко́жаный портфе́ль चमड़े का वैग (पोर्टफ़ोलियो) ; вы́нуть тетра́ди из портфе́ля वैग में से कापियाँ निकाल लेना ; положи́ть кни́гу в портфе́ль किताव वैग में रख देना

по-ру́сски *нареч.* रूसी [भाषा] में ; он хорошо́ говори́т по-ру́сски वह रूसी [में] अच्छी तरह बोलता है।

поруча́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **поруч/и́ть**, -у́, пору́ч/ишь, -ат *сов.*; *кого-что и с неопр. кому-чему* सौंपना (सौंप) देना, सुपुर्द करना (कर देना) ; поручи́ть рабо́ту специали́сту विशेषज्ञ को काम सौंप देना ; ему́ поручи́ли написа́ть статью́ उसे लेख लिखने को कहा गया।

поруче́ни/е, -я *с* आदेश, आज्ञा; काम, कार्य ; отве́тственное поруче́ние उत्तरदायित्वपूर्ण काम ; вы́полнить все поруче́ния सव आदेश पूरे कर देना ; सव काम पूरे कर देना ; дава́ть поруче́ния आदेश देना ; काम सौंपना ; пое́хать куда́-нибудь по поруче́нию дру́га मित्र के आदेश पर कहीं जाना

поручи́ть *см.* поруча́ть

поручи́ться *см.* руча́ться

по́рци/я, -и *ж* भाग, हिस्सा ; ма́ленькая по́рция छोटा हिस्सा ; съесть свою́ по́рцию су́па अपना प्लेट सूप पी लेना ; мы заказа́ли в кафе́ по две по́рции моро́женого हमने काफ़े में दो दो आइसक्रीम की फ़रमाइश की।

поря́д/ок, -ка *м* 1. व्यवस्था, तरतीव ; приводи́ть ко́мнату в поря́док कमरे में तरतीव देना, कमरे को ठीक करना ; привести́ себя́ в поря́док अपने को ठीक कर लेना ; на его́ столе́ всегда́ по́лный поря́док उसकी मेज़ पर सदा पूरी व्यवस्था है। 2. क्रम, सिलसिला ; поря́док букв в алфави́те वर्णमाला का अक्षर-क्रम ; дви́гаться в определённом поря́дке निश्चित क्रम से चलना ; расскажи́те всё по поря́дку सव कुछ क्रम (सिलसिले) से वताइये। 3. व्यवस्था ; установи́ть в учрежде́нии стро́гий поря́док कार्यालय में कड़ी व्यवस्था [लागू] कर देना ◇ всё в поря́дке सव [कुछ] ठीक है।



портфе́ль

посади́ть *см.* сажа́ть

поса́дк/а, -и *ж* (*мн. нет*) 1. रोपाई, रोपण ; поса́дка овоще́й सब्ज़ियों की रोपाई 2. आरोहण ; объяви́ть поса́дку на по́езд रेल-गाड़ी पर आरोहण की घोषणा करना (कर देना) ; начала́сь поса́дка пассажи́ров в самолёт विमान में यात्रियों का आरोहण शुरू हुआ है। 3. उतराई, अवतरण, स्थलन ; поса́дка самолёта विमान का अवतरण ; соверша́ть поса́дку उतरना, उतराई (स्थलन) करना ; самолёт соверши́л поса́дку विमान उतर गया।

посвяти́ть *см.* посвяща́ть

посвяща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **посвя/ти́ть**, -щу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *что кому-чему* 1. अर्पित (समर्पित)

करना (कर देना) ; देना (दे देरा); посвятить все силы борьбе за мир शांति-संघर्ष को पूरी शक्ति अर्पित कर देना, शांति-संघर्ष में पूरी शक्ति लगा देना ; посвящать много времени детям बच्चों को बहुत समय देना ; посвятить свою жизнь науке विज्ञान को अपना जीवन अर्पित (समर्पित) कर देना 2. अर्पित (समर्पित) करना (कर देना) ; посвятить картину памяти учителя शिक्षक की स्मृति में चित्र अर्पित कर देना ; посвятить стихи другу मित्र को कविता समर्पित कर देना ; жизнь, посвящённая служению народу जनता की सेवा में अर्पित जीवन ; торжественный вечер, посвящённый Великому Октябрю महान् अक्तूबर [समाजवादी क्रांति] के उपलक्ष्य में रात्रि-समारोह

посёл/ок, -ка *м* बस्ती, क़सबा ; рыбаки живут в посёлке у моря मछलीमार समुद्रतटवर्ती क़सबे में रहते हैं।

посетител/ь, -я *м* आगंतुक ; दर्शक ; मुलाक़ाती ; посетители библиотеки पुस्तकालय के आगंतुक ; посетители выставки प्रदर्शनी के दर्शक ; приём посетителей आगंतुकों का स्वागत ; к вам пришёл посетитель आपके पास कोई आया है।

посетительниц/а, -ы *ж* आगंतुका ; दर्शिका

посетить *см.* посещать

посеща/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **посе/тить, -щу, -тишь, -тят** *сов.*; *кого-что* जाना ; आना ; मिलने आना (जाना); यात्रा करना (कर देना), सैर करना (कर देना) ; посетить больного товарища रोगी साथी से मिलने आना (जाना) ; посещать лекции लेक्चर सुनने जाना, लेक्चरों पर जाना, लेक्चरों में उपस्थित (हाज़िर) होना ; посетить музей संग्रहालय [देखने] जाना, संग्रहालय की सैर करना (कर देना) ; наш город посетила иностранная делегация हमारे नगर में विदेशी प्रतिनिधि-मंडल आया था, विदेशी प्रतिनिधि-मंडल ने हमारे नगर की यात्रा की थी।

посещени/е, -я *с* दर्शन ; उपस्थिति, हाज़िरी ; सैर, भ्रमण ; посещение библиотеки पुस्तकालय में अभ्यागमन, पुस्तकालय में आना ; посещение музея संग्रहालय की सैर ; посещение театра थियेटर में अभ्यागमन, थियेटर में आना ; свободное посещение лекций व्याख्यानों में स्वच्छंद उपस्थिति

посеять *см.* сеять

послать *см.* посылать

после 1. *нареч.* फिर, बाद, बाद को (में), पश्चात्, उपरांत ; о поездке я расскажу после यात्रा के बारे में मैं बाद में (को) बता दूँगा। 2. *предлог с род.* के बाद, के पश्चात्, के उपरांत ; के बाद से ; после войны युद्ध के बाद ; युद्ध के बाद से ; после его ухода उसके जाने पर ; после этого इसके बाद (पश्चात्) ; встретиться после работы काम के बाद मिलना ; прийти после всех सबके बाद आ जाना

последн/ий, -яя, -ее, -ие 1. अंतिम ; आख़िरी ; पिछला, गत ; последняя глава романа उपन्यास का अंतिम अध्याय ; последний день месяца महीने का अंतिम (आख़िरी) दिन ; последний дом на улице सड़क पर आख़िरी घर ; в (за) последнее время अंतिम समय में, आख़िरी वक़्त में ; в по-

сле́дний раз अंतिम (आख़िरी) वार 2. नया, नवीन, नवीनतम, ताज़ा; одева́ться по после́дней мо́де नवीनतम फ़ैशन के अनुसार कपड़े पहनना; слу́шать после́дние изве́стия по ра́дио रेडियो से (पर) [नवीनतम] समाचार सुनना; стро́ить по после́днему сло́ву нау́ки и те́хники विज्ञान तथा तकनीक की अंतिम (नवीनतम) उपलब्धियों के अनुसार निर्माण करना

после́дстви/е, -я *с* नतीजा, परिणाम, फल; после́дствия войны́ युद्ध के नतीजे (परिणाम); после́дствия наводне́ния बाढ़ के नतीजे (परिणाम); боле́знь прошла́ без после́дствий रोग के कुपरिणाम नहीं हुए।

послеза́втра *нареч.* परसों; послеза́втра уе́ду मैं परसों जाऊँगा।

посло́виц/а, -ы *ж* कहावत, लोकोक्ति; в ру́сском языке́ мно́го посло́виц रूसी भाषा में बहुत कहावतें हैं।

послу́шаться *см.* слу́шаться

послы́шаться *см.* слы́шаться

посме́ть *см.* сметь

посмотре́ть *см.* смотре́ть

посове́товать(ся) *см.* сове́товать(ся)

пос/о́л, -ла́ *м* [राज]दूत; посо́л И́ндии в СССР सोवियत संघ-स्थित भारत के राजदूत; приём у посла́ राजदूत के यहाँ स्वागत-समारोह; вести́ ва́жные перегово́ры с посло́м राजदूत से महत्वपूर्ण बातचीत करना

посоли́ть *см.* соли́ть

посо́льств/о, -а *с* [राज-]दूतावास; сотру́дники посо́льства दूतावास के कर्मचारीगण, दूतावास के कर्मचारी; рабо́тать в посо́льстве दूतावास में काम करना; маши́на останови́лась у зда́ния посо́льства गाड़ी दूतावास पर रुक गयी।

поспо́рить *см.* спо́рить

поссо́риться *см.* ссо́риться

пост, -а́, *предл.* о посте́, на посту́ *м* 1. चौकी; посты́ по охра́не заво́да कारख़ाने के पहरे की चौकियाँ; контро́льный пост निरीक्षण-चौकी; стоя́ть на посту́ पहरे पर होना, चौकी देना 2. पद, ओहदा; высо́кий пост उच्च (ऊँचा) पद, ऊँचा ओहदा; заня́ть пост дире́ктора डाइरेक्टर का पद सँभाल लेना

поста́вить *см.* ста́вить

постановле́ни/е, -я *с* निर्णय, फ़ैसला; постановле́ние собра́ния सभा का निर्णय; постановле́ние Сове́та Мини́стров СССР सोवियत संघ की मंत्रि-परिषद् का निर्णय; вы́полнить постановле́ние निर्णय पूरा (कार्यान्वित) करना (कर देना, कर लेना); приня́ть постановле́ние निर्णय (फ़ैसला) लेना (ले लेना), निर्णय (फ़ैसला) पारित (स्वीकृत, पास) करना (कर देना, कर लेना).

постара́ться *см.* стара́ться

посте́л/ь, -и *ж* बिस्तर, खाट; мя́гкая посте́ль नरम बिस्तर; встать с посте́ли बिस्तर से उठना (उठ जाना); лечь в посте́ль बिस्तर में लेट जाना; убра́ть посте́ль बिस्तर ठीक करना (कर देना)

постепе́нно *нареч.* धीरे-धीरे, धीमे-धीमे, आहिस्ता-आहिस्ता; क्रमशः, उत्तरोत्तर; постепе́нно привы́кнуть к но́вым усло́виям धीरे-धीरे नयी परिस्थितियों का आदी हो जाना

постепе́нн/ый, -ая, -ое, -ые क्रमिक,

क्रमपूर्ण, क्रमवद्ध ; постепе́нные измене́ния क्रमपूर्ण परिवर्त्तन

постоя́нно *нареч.* सदा, हमेशा ; लगातार, निरंतर ; я постоя́нно ду́маю о вас मैं सदा (लगातार) आपको याद करता हूँ, मैं सदा (लगातार) आपके वारे में सोचता हूँ।

постоя́нн/ый, -ая, -ое, -ые निरंतर ; स्थायी ; постоя́нное наблюде́ние निरंतर निरीक्षण ; постоя́нный покупа́тель स्थायी (सदा का) ग्राहक ; постоя́нная температу́ра स्थायी तापमान

постри́чь(ся) *см.* стри́чь(ся)

постро́ить *см.* стро́ить

поступа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **поступ/и́ть, -лю́, посту́п/ишь, -ят** *сов.* 1. *как* व्यवहार (वरताव) करना (कर देना, कर लेना), वरतना (वरत देना, वरत लेना), पेश आना ; поступа́ть пра́вильно ठीक काम करना, ठीक व्यवहार (वरताव) करना ; поступи́ть че́стно ईमानदारी से काम करना ; ты поступи́л пло́хо तुमने वुरा काम (व्यवहार) किया। 2. प्रविष्ट (भरती, दाख़िल) होना (हो जाना), प्रवेश (दाख़िला) पाना (पा लेना); поступи́ть в институ́т उच्च विद्यालय में प्रविष्ट (भरती, दाख़िल) होना (हो जाना), उच्च विद्यालय में प्रवेश (दाख़िला) पाना (पा लेना) ; поступи́ть рабо́тать на заво́д कारख़ाने में काम (नौकरी) लगना (लग जाना)

поступи́ть *см.* поступа́ть

посту́п/ок, -ка *м* व्यवहार, क्रिया, कर्म, हरकत ; че́стный посту́пок ईमानदारी का कर्म ; соверши́ть герои́ческий посту́пок वीरतापूर्ण कार्य करना

постуча́ть *см.* стуча́ть

посу́д/а, -ы *ж* (*мн. нет*) वरतन ; столо́вая посу́да खाने का वरतन ; шкаф для посу́ды वरतन की अलमारी ; мыть посу́ду वरतन धोना

посыла́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **посла́ть, пошл/ю́, -ёшь, -ю́т** *сов.* 1. *кого* भेजना (भेज देना) ; посыла́ть в командиро́вку मिशन पर भेजना ; посла́ть за врачо́м डाक्टर को बुला भेजना ; посла́ть сы́на за газе́тами वेटे को अख़वारों के लिए भेजना (भेज देना) 2. *что* भेजना (भेज देना) ; посла́ть кни́гу по по́чте किताव डाक से भेज देना ; посыла́ть пи́сьма и телегра́ммы चिट्ठियाँ और तार भेजना ; посла́ть сестре́ посы́лку वहिन को पार्सल भेज देना

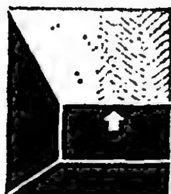
посы́лк/а, -и *ж* (*мн.* посы́л/ки, -ок, -кам) पार्सल ; посы́лка с фру́ктами फलों का पार्सल ; отпра́вить посы́лку पार्सल भेज देना ; получи́ть посы́лку पार्सल मिलना (मिल जाना)

по-тво́ему *вводн. сл.* तुम्हारे विचार (ख़याल) में, तुम्हारी समझ (राय) में ; по-тво́ему, я не прав? तुम्हारे विचार में मैं सही नहीं हूँ ?

потемне́ть *см.* темне́ть

потеря́ть *см.* теря́ть

потол/о́к, -ка́ *м* छत ; расстоя́ние от по́ла до потолка́ फ़र्श से छत तक का फ़ासला ; лю́стра виси́т на потолке́ झाड़-फ़ानूस छत से लटका रहा है।



потоло́к

пото́м *нареч.* 1. वाद, वाद को (में), पीछे ; я напишу́ тебе́ пото́м मैं तुम्हें वाद में लिख दूँगा। 2. फिर ; снача́ла мы пообе́даем, пото́м пойдём в кино́ पहले हम लंच कर लेंगे फिर सिनेमा जाएँगे।

потому́ что *союз* क्योंकि, चूँकि; он не мо́жет прие́хать, потому́ что о́чень за́нят वह न आ सकता है क्योंकि वहुत व्यस्त है।

потре́бност/ь, -и *ж* आवश्यकता, ज़रूरत; потре́бность челове́ка в пи́ще मनुष्य के लिए भोजन की आवश्यकता; духо́вные потре́бности наро́да जनता की मानसिक आवश्यकताएँ (ज़रूरतें); ли́чные потре́бности निजी (व्यक्तिगत) आवश्यकताएँ; материа́льные потре́бности भौतिक आवश्यकताएँ; удовлетворя́ть потре́бности трудя́щихся मेहनतकशों की ज़रूरतों को पूरा करना

потре́бовать(ся) *см.* тре́бовать(ся)

потуши́ть *см.* туши́ть

поу́жинать *см.* у́жинать

похвали́ть *см.* хвали́ть

похо́д, -а *м* कूच, मार्च; सैर; похо́д в го́ры पर्वतों की सैर; похо́д по места́м боево́й сла́вы सैनिक यश के स्थलों की सैर; лы́жный похо́д स्की-मार्च, स्की-सैर; верну́ться из похо́да सैर से लौटना (लौट जाना, लौट आना); отпра́виться в похо́д सैर को रवाना हो जाना

похо/ди́ть, -жу́, похо́д/ишь, -ят *несов., на кого-что* मिलना-जुलना; сын похо́дит на мать बेटा माँ से मिलता-जुलता है।

похо́дк/а, -и *ж* चाल; идти́ торопли́вой похо́дкой उतावली चाल [से] चलना; узнава́ть челове́ка по похо́дке आदमी को चाल से पहचानना; у неё краси́вая похо́дка उसकी सुंदर चाल है।

похо́ж/ий, -ая, -ое, -ие; похо́ж, -а, -е, -и सदृश, अनुरूप, समान; похо́жие лю́ди सदृश (मिलते-जुलते) लोग; похо́жи как две ка́пли воды́ हू-बहू मिलते-जुलते।; сын похо́ж на отца́ बेटा बाप से मिलता-जुलता है।

похорони́ть *см.* хорони́ть

по́хороны, похоро́н, похорона́м *мн.* दफ़न, अंतिम संस्कार; говори́ть речь на похорона́х अंतिम संस्कार में भाषण करना

похуде́ть *см.* худе́ть

поцелова́ть(ся) *см.* целова́ть(ся)

поцелу́/й, -я *м* चुंवन, वोसा; пе́рвый поцелу́й पहला चुंवन; горя́чие поцелу́и आवेगपूर्ण चुंवन

по́чв/а, -ы मिट्टी, ज़मीन, भूमि; плодоро́дная по́чва उपजाऊ मिट्टी (ज़मीन); подгото́вить по́чву для се́ва वोवाई के लिए ज़मीन तैयार करना (कर देना)

почему́ *нареч.* क्यों, किस लिए; почему́ вы опозда́ли на заня́тия? आप क्यों पाठ में देर से आये?

по́черк, -а *м* लिखावट

почётн/ый, -ая, -ое, -ые सम्माननीय, सम्मानित, सम्मान-प्राप्त; почётный гость सम्मानित अतिथि; почётная гра́мота सम्मान-पत्र; почётный пост सम्मानजनक (सम्मानित) पद, सम्मान-पद

почини́ть *см.* чини́ть

почи́стить *см.* чи́стить

по́ч/ки, -ек, -кам *мн.* (*ед.* по́чк/а, -и *ж*) गुर्दे

по́чт/а, -ы *ж* 1. डाक-घर, डाकख़ाना; купи́ть ма́рки и конве́рты на по́чте डाक-घर में टिकट और लिफ़ाफ़े ख़रीदना (ख़रीद लेना); отнести́

письмо́ на по́чту चिट्ठी डाक-घर में ले जाना ; пойти́ на по́чту डाक-घर जाना 2.: отпра́вить де́ньги по́чтой (по по́чте) पैसा मनी-आर्डर से भेज देना 3. डाक ; отправля́ть по́чту डाक रवाना करना ; *получи́ть по́чту* डाक मिलना (मिल जाना)

почтальо́н, -а *м* डाकिया, डाकवाला ; почтальо́н принёс письмо́ डाकिया चिट्ठी लाया।

почти́ *нареч.* लगभग, क़रीब-क़रीब, प्राय: ; дом стои́т почти́ в лесу́ घर प्राय: जंगल में है। ; он отдыха́л почти́ два ме́сяца वह लगभग दो महीने आराम करता रहा। ; пришли́ почти́ все लगभग सब आ गये। ; рабо́та почти́ гото́ва काम प्राय: तैयार है।

почто́в/ый, -ая, -ое, -ые डाक- ; почто́вый ваго́н डाक-डब्बा ; почто́вые ма́рки डाक-टिकट ; почто́вая откры́тка पोस्ट-कार्ड ; почто́вый я́щик डाक, पत्र-पेटिका, लैटर-बक्स

почу́вствовать *см.* чу́вствовать

пошути́ть *см.* шути́ть

поэ́зи/я, -и *ж* (*мн. нет*) कविता, पद्य ; कवित्व-कला ; поэ́зия Бло́ка ब्लोक की कविताएँ, ब्लोक का पद्य ; сове́тская поэ́зия सोवियत पद्य ; люби́ть поэ́зию कविता को पसंद करना

поэ́т, -а *м* कवि ; Пу́шкин — вели́кий ру́сский поэ́т पूश्किन महान् रूसी कवि हैं।

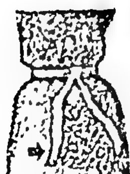
поэте́сс/а, -ы *ж* कवयित्री

поэ́тому *нареч.* इसलिए, इस कारण, इस वजह से ; я за́нят, поэ́тому не пойду́ в кино́ मैं व्यस्त हूँ, इसलिए सिनेमा नहीं जाऊँगा।

появи́ться *см.* появля́ться

появле́ни/е, -я *с* आगमन, आना ; его́ появле́ние всех обра́довало उसके आने पर सब ख़ुश हुए।

появля́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; появ/и́ться, -лю́сь, поя́в/ишься, -ятся *сов.* 1. निकलना (निकल आना) ; पैदा (उत्पन्न) होना (हो जाना), जन्मना (जन्म लेना) ; दिखाई देना ; появи́лся незнако́мый челове́к कोई अनजान आदमी आ गया। ; появи́лось подозре́ние संदेह पैदा हुआ। ; из-за туч появи́лась луна́ बादलों में से चाँद निकल आया। ; на глаза́х появи́лись слёзы आँखों में आँसू आ गये। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) अस्तित्व में आना (आ जाना) ; नमूदार होना (हो जाना) ; в газе́тах появи́лось интере́сное сообще́ние अख़बारों में दिलचस्प सूचना प्रकाशित हुई। ; в го́роде появля́ются но́вые у́лицы नगर में नयी सड़कें अस्तित्व में आ रही हैं। ; у него́ появи́лся друг उसके एक मित्र हो गया।


по́яс

по́яс, -а *ж* (*мн.* пояс/а́, -о́в) 1. पेटी, कमरबंद ; ко́жаный по́яс для брюк पतलून के लिए चमड़े की पेटी ; пла́тье с по́ясом पेटीवाला फ़्राक ; завяза́ть по́яс पेटी बाँधना (कसना) 2. कमर ; по по́яс कमर तक

пра́вд/а, -ы *ж* 1. सत्य, सचाई ; говори́ть то́лько пра́вду सच ही बोलना ; не скрыва́ть пра́вды सत्य (सचाई) न छिपाना 2. *в знач. сказ.* यह सच (सही) है ; пра́вда, что он уе́хал? — Пра́вда क्या यह सच है कि वह चला गया ? — सच (सही) है।

правди́в/ый, -ая, -ое, -ые सच, सच्चा, सत्यनिष्ठ ; правди́вый расска́з

сच्चा वयान ; правди́вый челове́к सच्चा आदमी

пра́вил/о, -а *с* नियम, क़ानून ; пра́вила грамма́тики व्याकरण के नियम ; пра́вила поведе́ния आचरण-संहिता ; соблюда́ть пра́вила у́личного движе́ния सड़क-यातायात के नियमों का पालन करना

пра́вильно *нареч.* ठीक, सही ; пра́вильно написа́ть сло́во शब्द ठीक लिखना (लिख देना) ; пра́вильно понима́ть ठीक (सही) समझना ; вы поступи́ли соверше́нно пра́вильно आपने विलकुल ठीक किया।

пра́вильност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) शुद्धता ; пра́вильность произноше́ния उच्चारण की शुद्धता

пра́вильн/ый, -ая, -ое, -ые; пра́вилен, пра́вильн/а, -о, -ы शुद्ध, ठीक, सही, सच ; пра́вильный отве́т ठीक (सही) उत्तर ; пра́вильный перево́д शुद्ध (ठीक, सही) अनुवाद ; пра́вильное произноше́ние शुद्ध उच्चारण ; найти́ пра́вильный вы́ход из положе́ния परिस्थिति का सही हल निकालना (निकाल लेना)

прави́тельственн/ый, -ая, -ое, -ые सरकारी ; राजकीय, राज- ; прави́тельственная награ́да सरकारी पुरस्कार, राज-पुरस्कार

прави́тельств/о, -а *с* सरकार, हुकूमत ; прави́тельство Индии भारत [की] सरकार ; Сове́тское прави́тельство सोवियत सरकार ; постановле́ния прави́тельства सरकार के निर्णय (फ़ैसले) ; чле́ны прави́тельства सरकार के सदस्य, सरकार-सदस्य

правле́ни/е, -я *с* प्रवंध-मंडल, संचालन-मंडल ; правле́ние колхо́за कोलख़ोज़ का प्रवंध-मंडल

пра́в/о, -а *с* (*мн.* права́, прав, права́м) **1.** (*мн. нет*) अधिकार, हक़ ; пра́во го́лоса मताधिकार, वोट देने का अधिकार ; избира́тельное пра́во निर्वाचन-अधिकार **2.** अधिकार, हक़ ; права́ и обя́занности депута́та सदस्य (प्रतिनिधि) के अधिकार तथा कर्त्तव्य ; лиша́ть пра́ва अधिकार छीनना ; предоставля́ть пра́во अधिकार देना (प्रदान करना) ; гра́ждане СССР име́ют пра́во на охра́ну здоро́вья, материа́льное обеспе́чение в ста́рости, в слу́чае боле́зни, на жили́ще, труд, образова́ние и о́тдых सोवियत संघ के नागरिकों को स्वास्थ्य-रक्षा, वुढ़ापे और वीमारी की हालत में परवरिश, निवास-स्थान, काम और शिक्षा पाने तथा आराम करने का अधिकार है। **3.** अधिकार, हक़ ; ты не име́ешь пра́ва так разгова́ривать со мной तुम्हें मुझसे इस तरह वोलने का अधिकार नहीं है।

пра́в/ый I, -ая, -ое, -ые दायाँ, दाहिना ; пра́вый бе́рег реки́ नदी का दायाँ किनारा ; пра́вая рука́ दायाँ हाथ ; *поверну́ться на пра́вый бок* दायीं करवट वदलना (वदल लेना)

пра́в/ый II, -ая, -ое, -ые; прав, права́, пра́в/о, -ы **1.** (*обычно кратк. ф.*) ठीक, सही ; вы бы́ли не пра́вы आप सही नहीं थे, आपकी वात सही नहीं थी। ; он прав в э́том спо́ре इस वहस में वह सही है, इस विवाद में उसकी वात ठीक है। **2.** (*тк. полн. ф.*) न्यायपूर्ण, न्यायोचित ; боро́ться за пра́вое де́ло न्यायपूर्ण ध्येय के लिए लड़ना


пра́вая рука́

пра́здник, -а *м* उत्सव , पर्व , त्योहार ; समारोह ; пра́здник Пе́рвого ма́я पहली मई का उत्सव , मई-दिवस ; пра́здник Побе́ды विजयोत्सव , विजय-पर्व ; национа́льный пра́здник राष्ट्रीय उत्सव (पर्व , त्योहार) ; поздравля́ть с пра́здником उत्सव (त्योहार) की बधाई देना

пра́здничн/ый, -ая, -ое -ые उत्सव (पर्व , त्योहार) का ; пра́здничные да́ты उत्सव (पर्व) की तिथियाँ ; пра́здничный день उत्सव (पर्व , त्योहार) का दिन ; прису́тствовать на пра́здничном конце́рте उत्सव के कंसर्ट में उपस्थित होना

пра́здн/овать, -ую, -уешь, -уют *несов., что* मनाना ; пра́здновать годовщи́ну Октября́ अक्तूबर-क्रांति की वर्ष-गाँठ मनाना ; пра́здновать оконча́ние институ́та उच्च विद्यालय का दीक्षांत-उत्सव मनाना

пра́ктик/а, -и *ж* (*мн. нет*) 1. व्यवहार , अमल ; прове́рить изобрете́ние на пра́ктике व्यवहार में आविष्कार की परीक्षा करना (कर देना , कर लेना); связа́ть тео́рию с пра́ктикой सिद्धांत को व्यवहार से जोड़ (मिला) देना 2. व्यावसायिक प्रशिक्षण; произво́дственная пра́ктика студе́нтов विद्यार्थियों का व्यावसायिक प्रशिक्षण ; проходи́ть пра́ктику на заво́де कारख़ाने में व्यावसायिक प्रशिक्षण पाना ; уе́хать на пра́ктику व्यावसायिक प्रशिक्षण [करने] को चला जाना

практи́ческ/ий, -ая, -ое, -ие व्यावहारिक , अमली ; практи́ческая де́ятельность व्यावहारिक कार्य ; практи́ческие заня́тия व्यावहारिक प्रशिक्षण (शिक्षा) ; дать практи́ческий сове́т व्यावहारिक परामर्श देना

превзойти́ *см.* превосходи́ть

превосхо/ди́ть, -жу́, превосхо́д/ишь, -ят *несов.*; **превзойти́,** превзойд/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* превзош/ёл, -ла́, -ло́, -ли́) *сов.*; *кого-что* मात करना (कर देना) , आगे बढ़ना (बढ़ जाना), तरजीह रखना (रख देना)

превосхо́дно *нареч.* उत्तम , बढ़िया , बहुत [ही] अच्छा ; он превосхо́дно игра́ет на роя́ле वह बढ़िया (उत्तम) प्यानो बजाता है । ; как вы себя́ чу́вствуете? — Превосхо́дно आपकी तबीयत कैसी है ? — बढ़िया ।

превосхо́дн/ый, -ая, -ое, -ые; превосхо́д/ен, -на, -но, -ны उत्तम , उत्कृष्ट , श्रेष्ठ , बढ़िया ; превосхо́дное у́тро बढ़िया सुबह ; превосхо́дный челове́к बढ़िया आदमी

превосхо́дств/о, -а *с* (*мн. нет*) श्रेष्ठता , बरतरी , तरजीह ; доказа́ть своё превосхо́дство над ке́м-нибудь किसी पर अपनी श्रेष्ठता सिद्ध कर देना ; име́ть превосхо́дство в те́хнике तकनीक में श्रेष्ठता होना

превратить(ся) *см.* превраща́ть(ся)

превраща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **превра/ти́ть,** -щу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *кого-что в кого-что* बदलना (बदल देना , बदल लेना) , परिणत (परिवर्तित) करना (कर देना , कर लेना); превраща́ть во́ду в пар पानी को भाप में परिणत करना ; преврати́ть пусты́ню в сад मरुभूमि को बाग़ बना देना

превраща́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **превра/ти́ться,** -щу́сь, -ти́тся,

-тя́тся *сов.*; *в кого-что* बदलना (बदल जाना), परिणत (परिवर्त्तित) होना (हो जाना); вода́ превраща́ется в пар पानी भाप में परिणत होता है।

преда/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **преда́/ть**, -м, -шь, -ст, **предад/и́м**, -и́те, -у́т (*прош.* пре́да́л, предала́, пре́дал/о, -и) *сов.*; *кого-что* विश्वासघात (ग़द्दारी) करना (कर देना); преда́ть друзе́й मित्रों के साथ (के प्रति) विश्वासघात करना (कर देना)

пре́данно *нареч.* निष्ठापूर्वक, निष्ठा (वफ़ादारी) से; пре́данно служи́ть Ро́дине मातृभूमि की निष्ठापूर्वक सेवा करना

пре́данн/ый, -ая, -ое, -ые निष्ठावान्, वफ़ादार, सच्चा; пре́данный друг सच्चा मित्र

преда́тел/ь, -я *м* विश्वासघाती, ग़द्दार; наказа́ть преда́теля विश्वासघाती को दंड देना

преда́ть *см.* предава́ть

предвари́тельно *нареч.* प्रारंभिक रूप से; पहले [से]; предвари́тельно позвони́те мне पहले [से] मुझे टेलीफ़ोन कर दीजिये।

предвари́тельн/ый, -ая, -ое, -ые 1. प्रारंभिक, आरंभिक, प्राथमिक, पूर्व-; предвари́тельная оце́нка प्रारंभिक मूल्यांकन, पूर्व-मूल्यांकन; предвари́тельные перегово́ры प्रारंभिक (प्राथमिक) वार्त्ता (बातचीत); предвари́тельное реше́ние पूर्व-निर्णय, पूर्व-निश्चय; получи́ть предвари́тельное согла́сие प्रारंभिक सहमति (पूर्व-सहमति) लेना 2. अग्रिम; предвари́тельная прода́жа биле́тов टिकटों की अग्रिम बिक्री

предви́/деть, -жу, -дишь, -дят *несов.*, *что* पूर्वानुमान करना; предви́деть тру́дности путеше́ствия यात्रा की कठिनाइयों का पूर्वानुमान करना; предви́деть ход собы́тий घटना-क्रम का पूर्वानुमान करना

преде́л, -а *м* 1. सीमा, मर्यादा, हद; кра́йний преде́л चरम सीमा; в преде́лах чего́-нибудь किसी चीज़ की सीमा में; किसी बात की सीमा में; давле́ние дости́гло преде́ла दबाव सीमा (हद) तक पहुँच गया। 2. (*тк. мн.*) सीमा, हद; в преде́лах госуда́рства राष्ट्र की सीमाओं में; за преде́лами го́рода नगर की सीमाओं के बाहर; вы́йти за преде́лы заво́да कारख़ाने से बाहर जाना

предисло́ви/е, -я *с* भूमिका, प्रस्तावना, प्राक्कथन; кра́ткое предисло́вие к уче́бнику पाठ्य-पुस्तक के लिए संक्षिप्त भूमिका; кни́га с предисло́вием प्राक्कथन सहित पुस्तक

предлага́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **предлож/и́ть**, -у́, **предло́ж/ишь**, -ат *сов.*; *кого-что* सुझाना (सुझा देना), प्रस्तुत (पेश) करना (कर देना), प्रस्ताव करना (रखना), सुझाव देना (रखना); предложи́ть го́стю ча́шку ча́я अतिथि को एक प्याले चाय का प्रस्ताव कर देना; предлага́ть дру́гу свою́ по́мощь मित्र को सहायता प्रस्तुत करना, दोस्त को मदद पेश करना; предложи́ть но́вый прое́кт नयी परियोजना प्रस्तुत (पेश) कर देना; я предлага́ю пойти́ в музе́й मैं संग्रहालय जाने का सुझाव देता हूँ।

предло́г, -а *м* पूर्वसर्ग

предложе́ни/е I, -я *с* प्रस्ताव, सुझाव, तजवीज़; це́нное предложе́ние मूल्य-

वान् प्रस्ताव (सुझाव) ; одо́брить чьё-нибудь предложе́ние किसीके प्रस्ताव का अनुमोदन कर देना ; принима́ть предложе́ние प्रस्ताव स्वीकृत (पारित , पास) करना ; *я возража́ю про́тив* ва́шего предложе́ния मैं आपके प्रस्ताव पर आपत्ति करता हूँ ।

предложе́ни/е II, *-я с* वाक्य

предложи́ть *см.* предлага́ть

предло́жный см. паде́ж

предме́т, -а *м* 1. चीज़ , वस्तु , पदार्थ ; предме́ты дома́шней обстано́вки घरेलू सज्जा-सामग्री (उपस्कार) की चीजें ; предме́ты окружа́ющего ми́ра परिवेश की वस्तुएँ ; *тяжёлый предме́т* भारी चीज़ ; фо́рма предме́та चीज़ (वस्तु) का रूप 2. विषय , भाजन ; предме́т иссле́дования अनुसंधान का विषय ; предме́т спо́ра विवाद का विषय ; быть *предме́том забо́ты* चिंता का भाजन होना 3. विषय ; тру́дный предме́т कठिन विषय ; его́ люби́мый предме́т — исто́рия उसका प्रिय विषय इतिहास है ।

предназнача́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; *предназна́ч/ить, -у, -ишь, -ат сов.*; *что* नियत (निर्धारित) करना (कर देना) ; э́ти де́ньги предназна́чены на пое́здку в Ташке́нт यह पैसा ताशक़ंद की यात्रा करने के लिए नियत (निर्धारित) है ।

предназна́чить *см.* предназнача́ть

предоста́вить *см.* предоставля́ть

предоставля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; предоста́в/ить, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *что* देना (दे देना) , प्रदान करना (कर देना) ; предоста́вить возмо́жность अवसर देना (प्रदान करना) ; предоставля́ть необходи́мую информа́цию ज़रूरी जानकारी देना , आवश्यक सूचनाएँ प्रदान करना

предполага́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **предполож/и́ть**, -у́, предполо́ж/ишь, -ат *сов.* 1. *с союзом «что»* विचार (ख़याल) होना , अनुमान (अंदाज़ा) करना (लगाना) , अनुमान (अंदाज़ा) होना ; предполага́ют, что ... अनुमान है कि ... , अनुमान किया जाता है कि ... ; *я предполага́ю, что он ско́ро* вернётся मेरा विचार (ख़याल) है कि वह जल्दी लौट आयेगा , मेरा अनुमान है कि वह जल्दी वापस आयेगा । 2. *(тк. несов.) с неопр.* इरादा करना (रखना), सोचना ; *что вы предполага́ете де́лать* сего́дня ве́чером? आज शाम को आपका क्या करने का इरादा है ? ; *я предпо*лага́ю пойти́ в теа́тр मैं थियेटर जाने का इरादा करता हूँ , मैं थियेटर जाने को सोच रहा हूँ ।

предположе́ни/е, *-я с* अनुमान , अंदाज़ा ; его́ предположе́ния не оправда́лись उसके अनुमान ठीक (सही) नहीं निकले ।

предположи́ть см. предполага́ть

предпосле́дн/ий, -яя, -ее, -ие उपांत्य

предпоче́сть *см.* предпочита́ть

предпочита́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; *предпоч/е́сть, -ту́, -тёшь, -ту́т (прош.* предпоч/ёл, *-ла́, -ло́, -ли́) сов.* 1. *кого-что кому-чему* [अधिक] पसंद करना , श्रेयस्कर (बेहतर) समझना , अधिमान (तरजीह) देना ; предпочита́ть кино́ теа́тру थियेटर से सिनेमा अधिक पसंद करना , थियेटर से सिनेमा श्रेयस्कर (बेहतर) समझना 2. *с неопр.* चाहना , [अधिक , ज़्यादा] पसंद करना ,

श्रेयस्कर (बेहतर) समझना ; мы предпочли́ бы пойти́ домо́й हम घर जाना चाहेंगे (पसंद करेंगे)। ; он предпочёл оста́ться до́ма उसने घर पर रहना श्रेयस्कर (बेहतर) समझा। ; я предпочита́ю е́здить на авто́бусе मैं बस से जाना अधिक पसंद करता हूँ।

предпочте́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) अधिमान, वरीयता, तरजीह ; प्राथमिकता ; ока́зывать предпочте́ние кому́-нибудь किसीको अधिमान (तरजीह) देना ; किसीको प्राथमिकता देना ; я отдаю́ предпочте́ние сове́тской литерату́ре मैं सोवियत साहित्य को प्राथमिकता देता हूँ।

предпринима́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **предпри/ня́ть, -му́, предпри́м/ешь, -ут** (*прош.* предпри́нял, предприняла́, предпри́нял/о, -и) *сов.*; *что* करना (कर देना, कर लेना) ; предприня́ть пое́здку по города́м Сиби́ри и Да́льнего Восто́ка साइबेरिया और सुदूर पूर्व के नगरों की यात्रा (का दौरा) करना (कर देना) ; предпринима́ть сро́чные ме́ры फ़ौरी क़दम उठाना, तात्कालिक उपाय करना

предприня́ть *см.* предпринима́ть

предприя́ти/е, -я *с* 1. कारख़ाना, उद्यम ; предприя́тия лёгкой промы́шленности लघु-उद्योग के कारख़ाने ; госуда́рственное предприя́тие सरकारी कारख़ाना ; я рабо́таю на э́том предприя́тии мно́го лет मैं बहुत वर्षों से इस कारख़ाने में काम कर रहा हूँ। 2. काम, कार्य, उद्यम ; काररवाई, कार्यवाही ; уча́ствовать в опа́сном предприя́тии ख़तरनाक काररवाई में भाग लेना

председа́тел/ь, -я *м* 1. अध्यक्ष ; प्रधान, मुखिया ; Председа́тель Верхо́вного Сове́та респу́блики गणतंत्र की सर्वोच्च सोवियत के अध्यक्ष ; быть председа́телем колхо́за कोलख़ोज़ का प्रधान (मुखिया) होना ; избра́ть председа́теля собра́ния सभा-पति चुनना (चुन लेना)

представи́тел/ь, -я *м* प्रतिनिधि ; представи́тель печа́ти पत्र-प्रतिनिधि, पत्रकार ; представи́тели рабо́чего кла́сса मज़दूर-वर्ग के प्रतिनिधि ; дипломати́ческий представи́тель госуда́рства राष्ट्र का राजनयिक प्रतिनिधि, राजदूत ; лу́чшие представи́тели наро́да जनता के सर्वश्रेष्ठ प्रतिनिधि ; на заво́д прие́хали представи́тели мини́стерства कारख़ाने में मंत्रालय के प्रतिनिधि आ गये।

представи́тельниц/а, -ы *ж* प्रतिनिधि [-नारी]

предста́вить *см.* представля́ть

представле́ни/е, -я *с* 1. धारणा, भावना ; कल्पना, ख़्याल ; जानकारी ; представле́ние о жи́зни जीवन की कल्पना, जीवन का बोध ; получи́ть представле́ние о стране́ देश की जानकारी मिलना (मिल जाना) ; кни́га даёт по́лное представле́ние о приро́де э́того кра́я पुस्तक इस प्रदेश की प्रकृति की पूरी जानकारी देती है। 2. कार्यक्रम, तमाशा ; интере́сное представле́ние रोचक (रुचिकर) कार्यक्रम, दिलचस्प तमाशा ; цирково́е представле́ние सरकस-कार्यक्रम, सरकस का तमाशा ; уча́ствовать в представле́нии कार्यक्रम (तमाशे) में भाग लेना

представля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **предста́в/ить, -лю, -ишь, -ят** *сов.*; *ко-*

со-что 1. (*часто со словом* «себе») कल्पना (ख़याल) करना (कर लेना); ясно представлять себе будущее अपने भविष्य की साफ़ कल्पना करना; он не мог представить жизни без друга मित्र के बिना वह जीवन की कल्पना नहीं कर सकता था। 2. प्रस्तुत (पेश) करना (कर देना); представить доказательства प्रमाण प्रस्तुत करना (कर देना); представлять отчёт о работе काम के बारे में रिपोर्ट पेश करना; представить список членов кружка मंडली के सदस्यों की सूची प्रस्तुत करना (कर देना) ◇ представлять к награде кого-нибудь किसीको पुरस्कार के लिए प्रस्तुत करना; его представили к ордену उसे पदक से विभूषित होने के लिए प्रस्तुत किया गया।

предсто/ять, -ит, -ят *несов., обычно кому-чему*: предстоит трудная работа मुश्किल काम करना होगा, सामने मुश्किल काम है।; заводу предстоит выполнить большой заказ कारख़ाने को बड़ा आर्डर पूरा करना है (होगा)।; нам предстоит интересная поездка हम दिलचस्प यात्रा करनेवाले हैं।

предупредить *см.* предупреждать

предупрежда/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **предупре/дить, -жу, -дишь, -дят** *сов.* 1. *кого* चेतावनी देना (दे देना), सचेत (आगाह) करना (कर देना), चेताना (चेता देना); предупредить кого-нибудь об опасности किसीको ख़तरे की चेतावनी देना, किसीको ख़तरे से सचेत कर देना; о своём приезде он предупредил меня телеграммой अपने आगमन के बारे में उसने मुझे तार से सूचित कर दिया।; по радио предупредили, что ждут сильного снегопада रेडियो से चेतावनी दी गयी कि भारी वर्फ़बारी का इंतज़ार है। 2. *что* रोकना (रोक देना), रोक-थाम करना (कर देना), निरोध (निवारण) करना (कर देना), नहीं होने देना; предупреждать болезни रोगों की रोक-थाम करना, रोग-निरोध करना; предупредить катастрофу दर्घटना की रोक-थाम करना (कर देना), दर्घटना का निरोध (निवारण) करना (कर देना), दुर्घटना नहीं होने देना

предупреждени/е, -я *с* 1. चेतावनी, आगाही; предупреждение об опасности ख़तरे की चेतावनी; предварительное предупреждение पूर्व-चेतावनी 2. रोक-थाम, निरोध, निवारण; предупреждение заболевания बीमारी की रोक-थाम, रोग-निरोध, रोग-निवारण

предусматрива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **предусмотр/еть, -ю, предусмотр/ишь, -ят** *сов.*; *что* पूर्वानुमान करना (कर लेना), ध्यान करना (कर लेना), ध्यान रखना (रख लेना); предусмотреть все возможности सब संभावनाओं का पूर्वानुमान कर लेना, सब संभावनाओं का ध्यान कर (रख) लेना

предусмотреть *см.* предусматривать

предшеств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов., чему* पहले (पूर्व) होना; поездке предшествовала длительная подготовка यात्रा का लंबा पूर्वायोजन हुआ, यात्रा की पहले से लंबी तैयारी हुई।

предъявить *см.* предъявлять

предъявля/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **предъяв/ить, -лю, предъяв/ишь, -ят** *сов.*; *что* दिखाना (दिखा देना), पेश

करना (कर देना) ; предъявля́ть доку́менты काग़ज़ात (दस्तावेज़) पेश करना ; предъяви́ть па́спорт पासपोर्ट दिखा देना

предыду́щ/ий, -ая, -ее, -ие पिछला, गत, पहला ; в предыду́щие го́ды पिछले वर्षों में ; на предыду́щей неде́ле पिछले (गत) सप्ताह [में] ; прочита́ть предыду́щую страни́цу पिछला पृष्ठ पढ़ लेना

пре́жде *нареч.* पहले ; пре́жде здесь была́ шко́ла, а тепе́рь те́хникум पहले यहाँ स्कूल था और अभी प्राविधिक स्कूल है। ; я знал его́ пре́жде मैं उसे पहले जानता था। ◇ пре́жде всего́ सबसे पहले, पहले-पहल, सर्वप्रथम, प्रथमतः ; пре́жде чем से पहले (पूर्व) ; пре́жде чем уе́хать, позвони́ мне जाने से पहले मुझे फ़ोन करो।

пре́жн/ий, -яя, -ее, -ие 1. पहले का, पहलेवाला, भूतपूर्व, पुराना ; пре́жние друзья́ पहले के मित्र, पुराने दोस्त ; *в* пре́жнее вре́мя पुराने ज़माने में, पिछले समय में ; у нас пре́жний а́дрес हमारा पुराना पता है। 2. पहला, पहले का, पूर्व-, पुराना ; остава́ться в пре́жнем положе́нии पहले की स्थिति (पूर्व--स्थिति) में रहना ; рабо́тать на пре́жнем ме́сте पुरानी जगह [में] काम करना

президе́нт, -а *м* राष्ट्रपति ; अध्यक्ष ; президе́нт Акаде́мии нау́к СССР सोवियत संघ की विज्ञान-अकादमी के अध्यक्ष ; вы́боры президе́нта страны́ देश के राष्ट्रपति का चुनाव

прези́диум, -а *м* अध्यक्ष-मंडल, प्रीसिडियम ; Прези́диум Акаде́мии нау́к СССР सोवियत संघ की विज्ञान-अकादमी का अध्यक्ष-मंडल ; Прези́диум Верхо́вного Сове́та СССР सोवियत संघ की सुप्रीम (सर्वोच्च) सोवियत का प्रीसिडियम

презира́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов., кого-что* घृणा (नफ़रत) करना ; презира́ть ложь झूठ से घृणा (नफ़रत) करना

презре́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) घृणा, नफ़रत

преиму́щественно *нареч.* अधिकतर, मुख्यतः, मुख्यतया, ज़्यादातर ; гру́ппа состои́т преиму́щественно из молодёжи दल में अधिकतर नौजवान लोग शामिल हैं। ; на э́той у́лице преиму́щественно больши́е дома́ इस सड़क पर अधिकतर (ज़्यादातर) बड़े घर हैं।

преиму́ществ/о, -а *с* 1. सुविधा ; путеше́ствие на парохо́де име́ет мно́го преиму́ществ जहाज़ से यात्रा करने में बहुत सुविधाएँ हैं। 2. (*обычно мн.*) अधिमान, पूर्वाधिकार, प्राथमिकता ; по́льзоваться каки́ми-нибудь преиму́ществами कोई अधिमान (पूर्वाधिकार) प्राप्त होना ◇ по преиму́ществу अधिकतर, मुख्यतः, मुख्यतया, ज़्यादातर

прекра́сно *нареч.* बहुत अच्छा, ख़ूब, बढ़िया ; он прекра́сно чита́ет стихи́ वह कविता बहुत अच्छा सुनाता है।

прекра́сн/ый, -ая, -ое, -ые; прекра́с/ен, -на -но, -ны 1. सुंदर, ख़ूबसूरत ; прекра́сное лицо́ सुंदर चेहरा 2. बढ़िया, बहुत अच्छा ; прекра́сная карти́на बढ़िया चित्र, बहुत अच्छी तसवीर ; прекра́сный рабо́тник बढ़िया (बहुत अच्छा) कर्मचारी ; прекра́сное у́тро बढ़िया (बहुत अच्छी) सुबह

прекрати́ть(ся) *см.* прекраща́ть(ся)

прекраща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*;

прекра/ти́ть, -щу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *что и с неопр.* बंद (समाप्त) करना (कर देना), रोकना (रोक देना); прекрати́ть вое́нные де́йствия सैनिक कारंरवाइयों को बंद कर देना; прекраща́ть заня́тия पढ़ाई बंद करना; прекрати́те разгова́ривать! बोलना बंद कर दो!

прекраща́/ться, -ется, -ются *несов.*; **прекрат/и́ться, -и́тся, -я́тся** *сов.* बंद (समाप्त) होना (हो जाना), रुकना (रुक जाना), थमना (थम जाना); дождь прекраща́ется वर्षा बंद हो रही है, वर्षा थम रही है, बारिश रुक रही है।; но́чью на у́лицах движе́ние прекраща́ется रात में सड़कों पर याता-यात (आवागमन) बंद हो जाता है।; пожа́р прекрати́лся आग बुझ गयी।

прекраще́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) बंदी, समाप्ति; прекраще́ние рабо́т काम-बंदी, कार्य की समाप्ति

пре́ми/я, -и *ж* पुरस्कार, इनाम; बोनस; пре́мия за отли́чную рабо́ту उत्तम कार्य के लिए बोनस; Госуда́рственная пре́мия СССР सोवियत संघ का राजकीय पुरस्कार; получи́ть пре́мию पुरस्कार प्राप्त कर (पा) लेना

пренебрега́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **пренебре́чь, пренебре/гу́, -жёшь, -гу́т** (*прош.* пренебрёг, пренебрегл/а́, -о́, -и́) *сов.* 1. *кем-чем* नज़रअंदाज़ करना (कर देना), उपेक्षा (अवहेलना) करना (कर देना) 2. *чем* नज़रअंदाज़ करना (कर देना), उपेक्षा (अवहेलना) करना (कर देना); пренебрега́ть опа́сностью ख़तरे को नज़रअंदाज़ करना, ख़तरे की उपेक्षा (अवहेलना) करना

пренебреже́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. उपेक्षा, अवहेलना, अवज्ञा; अनादर; относи́ться к кому́-нибудь с пренебреже́нием किसीके साथ उपेक्षा से बरतना 2. उपेक्षा, अवहेलना; пренебреже́ние опа́сностью ख़तरे की उपेक्षा (अवहेलना)

пренебре́чь *см.* пренебрега́ть

преоблада́/ть, -ет, -ют *несов.* हावी होना; सर्वाधिक होना; в э́том лесу́ преоблада́ет берёза इस जंगल में वर्च-वृक्ष सर्वाधिक है।; у него́ ум преоблада́ет над чу́вством उसकी बुद्धि भावों पर हावी है।

преобразова́ни/е, -я *с* 1. परिवर्त्तन, रूपांतरण, सुधार; преобразова́ние о́бщества समाज का परिवर्त्तन (रूपांतरण); преобразова́ние приро́ды प्रकृति का परिवर्त्तन (रूपांतरण) 2. परिवर्त्तन, सुधार; глубо́кие социа́льные преобразова́ния गहन सामाजिक परिवर्त्तन; демократи́ческие преобразова́ния जनवादी परिवर्त्तन (सुधार); революцио́нные преобразова́ния क्रांतिकारी सुधार

преобразова́ть *см.* преобразо́вывать

преобразо́выва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **преобраз/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют** *сов.*; *что* बदलना (बदल देना), परिवर्त्तित (रूपांतरित) करना (कर देना), सुधारना (सुधार देना); учёные преобразу́ют приро́ду Се́вера वैज्ञानिक उत्तर की प्रकृति को बदल रहे हैं।

преодолева́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **преодоле́/ть, -ю, -ешь, -ют** *сов.*; *что* 1. क़ाबू पाना (पा लेना); преодоле́ть страх भय पर क़ाबू पा लेना; преодолева́ть тру́дности कठिनाइयों पर

क़ाबू पाना 2. पार (तय) करना (कर देना, कर लेना); преодолевáть бóльшие расстояния लंबी दूरी पार (तय) करना

преподавáтел/ь, -я *м* अध्यापक, शिक्षक; преподавáтель фи́зики भौतिकी का अध्यापक; óпытный преподавáтель अनुभवी अध्यापक (शिक्षक); рабóтать преподавáтелем в институ́те उच्च विद्यालय में प्राध्यापक का काम करना

преподавáтельниц/а, -ы *ж* अध्यापिका, शिक्षिका; преподавáтельница ру́сского языкá रूसी [भाषा] की अध्यापिका

препода/вáть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов., что и без доп.* पढ़ाना, अध्यापन करना; преподавáть матемáтику गणित पढ़ाना, गणित का अध्यापन करना; преподавáть на ку́рсах कोर्सों में पढ़ाना; он преподаёт в шкóле истóрию वह स्कूल में इतिहास पढ़ाता है।

препя́тстви/е, -я *с* बाधा, रुकावट; борóться с препя́тствиями बाधाओं (रुकावटों) का सामना करना; преодолéть все препя́тствия सब बाधाओं (रुकावटों) पर क़ाबू पाना (पा लेना)

прервáть *см.* прерывáть

прерывá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прерв/áть, -у́, -ёшь, -у́т** (*прош.* прервáл, прервалá; прервáл/о, -и) *сов.* 1. *что* तोड़ना (तोड़ देना), भंग करना (कर देना); बंद करना (कर देना), रोकना (रोक देना); прервáть знакóмство परिचय तोड़ना (तोड़ देना); прерывáть переговóры वार्ता भंग करना; прервáть рабóту काम रोकना (रोक देना), काम बंद करना (कर देना); прерывáть собрáние सभा को तोड़ना (भंग करना), सभा को रोकना 2. *кого* टोकना (टोक देना), काटना (काट देना); прерывáть доклáдчика вопрóсами सवाल करते हुए (करके) वक्ता की बात टोकना (काटना)

преслéд/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* 1. *кого-что* पीछा (अनुसरण) करना; преслéдовать врагá शत्रु का पीछा करना; охóтник преслéдует звéря शिकारी जानवर का पीछा कर रहा है। 2. *что* सिद्ध (प्राप्त) करना, अनुसरण करना; преслéдовать определённую цель निश्चित उद्देश्य सिद्ध करना, निश्चित उद्देश्य का अनुसरण करना; он преслéдует тóлько свои интерéсы वह अपने स्वार्थों का ही अनुसरण करता है, वह अपने स्वार्थों को ही सिद्ध कर देता है।

прéсн/ый, -ая, -ое, -ые 1. मीठा; прéсная водá मीठा पानी; прéсные озёра मीठे पानी की झीलें 2. फीका, बेमज़ा, स्वादहीन, अलोना; прéсная пи́ща फीका खाना

преступлéни/е, -я *с* अपराध, जुर्म; обвини́ть в преступлéнии अपराध का आरोप लगाना (लगा देना); соверши́ть преступлéние अपराध (जुर्म) करना (कर देना); суди́ть за преступлéния अपराधों (जुर्मों) के लिए मुक़दमा चलाना

престу́пник, -а *м* अपराधी, मुजरिम; опáсный престу́пник ख़तरनाक अपराधी; арестовáть престу́пника अपराधी को गिरफ़्तार करना (कर लेना); суди́ть престу́пника अपराधी पर मुक़दमा चलाना

претенд/овáть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют

несов., на что दावा करना ; претендова́ть на до́лжность заве́дующего अध्यक्ष के पद का दावा करना ; я не претенду́ю на ва́шу дру́жбу मैं आपकी दोस्ती का दावा नहीं करता हूँ, मैं आपका मित्र होने का दावा नहीं करता हूँ ।

преувели́чива/ть, -ю, -ешь, -ет *несов.*; **преувели́ч/ить**, -у, -ишь, -ат *сов.*; *что* बढ़ाना-चढ़ाना, अतिशयोक्ति करना (कर देना), अतिरंजित करना (कर देना) ; преувели́чивать опа́сность ख़तरे को बढ़ाना-चढ़ाना, ख़तरे की अतिशयोक्ति करना ; вы преувели́чиваете мои́ заслу́ги आप मेरी सेवाएँ बढ़ा-चढ़ा रहे हैं ।

при *предлог с предл.* 1. के पास, के साथ ; में ; का ; сад при до́ме घर के पास (साथ) का बाग़ ; столо́вая при заво́де कारख़ाने का भोजनालय ; находи́ться постоя́нно при больно́м रोगी के पास निरंतर रहना 2. के पास ; पर ; име́ть при себе́ докуме́нты अपने पास काग़ज़ात (प्रमाण-पत्र) रखना ; при жела́нии э́то мо́жно сде́лать इच्छा होने पर (इच्छा होते) यह किया जा सकता है। 3. में ; के समय [में] ; के सामने ; разгово́р при свиде́телях गवाहों के सामने बातचीत ; жить при коммуни́зме साम्यवाद में रहना ; целова́ться при встре́че भेंट के समय एक दूसरे का चुंबन करना ; чита́ть при све́те ла́мпы लैंप की रोशनी में पढ़ना

приба́вить см. прибавля́ть

прибавля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **приба́в/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *кого-что и чего* जोड़ना (जोड़ देना) ; और डालना (डाल देना) ; बढ़ाना (बढ़ा देना) ; прибавля́ть ма́сла в ка́шу दलिये में और मक्खन डालना ; к двум приба́вить три दो में तीन जोड़ देना ◇ приба́вить ша́гу क़दम बढ़ाना (बढ़ा देना)

прибега́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прибе/жа́ть**, -гу́, -жи́шь, -гу́т *сов.* दौड़ आना, दौड़कर आना, भाग आना ; прибега́ть и сно́ва убега́ть दौड़ आना और फिर दौड़ जाना ; де́ти прибежа́ли домо́й बच्चे घर दौड़ आये । ; кто из вас прибежа́л пе́рвым? तुम में से कौन पहला दौड़ आया ?

прибежа́ть *см.* прибега́ть

прибива́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **приби́ть**, **при́бь/ю́**, -ёшь, -ю́т (*повел.* прибе́й) *сов.*; *что* लगाना (लगा देना), जमाना (जमा देना) ; приби́ть до́ску двумя́ гвоздя́ми दो कीलें ठोंककर तख़्ता जमा देना ; приби́ть каблуки́ к ту́флям जूतों में एड़ी लगा देना ; जूतों में एड़ी लगवा देना ; прибива́ть по́лку तख़्ता लगाना

приби́ть *см.* прибива́ть

приближа́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **прибли́/зиться**, -жусь, -зишься, -зятся *сов.* [निकट] आना (आ जाना); прибли́зиться к окну́ खिड़की के निकट आ जाना ; приближа́ется ве́чер शाम आ रही है। ; приближа́лся день отъе́зда प्रस्थान का दिन निकट आ रहा था । ; приближа́ются кани́кулы छुट्टियाँ आ रही हैं, छुट्टियाँ सन्निकट हैं। ; по́езд *приближа́ется* रेल-गाड़ी [निकट] आ रही है।

приблизи́тельно *нареч.* लगभग, कोई, प्रायः ; *приблизи́тельно* пять ки-

ломéтров लगभग (कोई) पाँच किलोमीटर ; приблизи́тельно сто рублéй लगभग (कोई) सौ रूबल ; приблизи́тельно чéрез недéлю लगभग एक सप्ताह के बाद

приблизиться *см.* приближáться

прибóр, -а *м* यंत्र ; прибóр для измерéния давлéния दवाव-मापक यंत्र ; электри́ческие прибóры विद्युत्-यंत्र, वैद्युतिक उपकरण

прибывá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прибы́ть, прибу́д/у, -ешь, -ут** (*прош.* при́был, прибылá, при́был/о, -и) *сов.* 1. आना (आ जाना), पहुँचना (पहुँच जाना), आ पहुँचना ; в гóрод прибывáет инострáнная делегáция शहर में विदेशी प्रतिनिधि-मंडल आ (पहुँच) रहा है। ; солдáт при́был по прикáзу командира सिपाही कमांडर के आदेश पर आ गया। 2. आना (आ जाना), पहुँचना (पहुँच जाना) ; при́был самолёт из Еревáна येरेवान से विमान पहुँच गया। ; пóезд прибывáет в Кишинёв у́тром रेल-गाड़ी सुबह को किशीनेव में आ (पहुँच) रही है।

при́был/ь, -и *ж* लाभ, नफ़ा, मुनाफ़ा ; большáя при́быль बड़ा (भारी) लाभ (मुनाफ़ा) ; давáть, приноси́ть при́быль लाभ (मुनाफ़ा) देना ; получáть при́быль लाभ (नफ़ा) कमाना (प्राप्त करना)

прибы́ть *см.* прибывáть

привезти́ *см.* привози́ть

привести́ *см.* приводи́ть

привéт, -а *м* अभिवादन, अभिनंदन ; नमस्कार, नमस्ते, प्रणाम ; дру́жеский привéт मैत्रीपूर्ण अभिवादन (अभिनंदन) ; привéт учáстникам съéзда! कांग्रेस में भाग लेनेवालों को अभिवादन ! ; передáйте привéт своéй женé अपनी पत्नी से नमस्कार (नमस्ते, प्रणाम) कहिये।

привéтстви/е, -я *с* 1. स्वागत, अभिवादन, अभिनंदन ; обрати́ться с привéтствием к делегáтам конферéнции कांफ़्रेंस के सदस्यों का स्वागत (अभिवादन) करना (कर देना) 2. अभिवादन-पत्र, अभिनंदन-पत्र ; послáть комý-нибудь привéтствие किसीको अभिवादन-पत्र (अभिनंदन-पत्र) भेजना (भेज देना)

привéтств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* 1. *кого* स्वागत (अभिवादन, अभिनंदन) करना ; привéтствовать гостéй अतिथियों का स्वागत करना ; привéтствовать учáстников соревновáний प्रतियोगिताओं में भाग लेनेवाले खिलाड़ियों का स्वागत करना 2. स्वागत करना ; привéтствовать решéния съéзда कांग्रेस के निर्णयों का स्वागत करना

привлекá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **привлé/чь, -кý, -чёшь, -кýт** (*прош.* привлёк, привлекл/á, -ó, -и́) *сов.*; *когó-что* 1. सम्मिलित (शामिल) करना (कर लेना) ; सहयोग लेना (ले लेना) ; привлекáть когó-нибудь к рабóте в коми́ссии किसीको आयोग के काम में शामिल करना, किसीका आयोग के काम में सहयोग लेना 2. खींचना (खींच लेना), आकर्षित (आकृष्ट) करना (कर लेना) ; шум привлёк моё внимáние मेरा ध्यान शोर-गुल की ओर गया। 3.: привлекáть к отвéтственности उत्तरदायी (जवाबदेह) ठहराना ◇ привлекáть на свою стóрону अपने पक्ष में करना

привлéчь *см.* привлекáть

приво/ди́ть, -жý, привóд/ишь, -ят

несов.; приве/стй, -дý, -дёшь, -дýт (*прош.* привёл, привел/á, -ó, -и) *сов.* 1. *кого-что* लाना (ला देना), ले आना, पहुँचाना (पहुँचा देना), लगाना (लगा देना); привестй больнóго к врачý रोगी को डाक्टर के पास लाना; приводйть ребёнка в дéтский сад बच्चे को किंडरगार्टन में ले आना (पहुँचाना); капитáн привёл корáбль в порт कप्तान ने जहाज़ को बंदरगाह में पहुँचा (लगा) दिया। 2. *к чему*: привестй к гйбели विनाश तक पहुँचाना (पहुँचा देना), विनाश का कारण बनना (बन जाना); привестй к поражéнию पराजय (शिकस्त) तक पहुँचाना (पहुँचा देना), पराजय (शिकस्त) का कारण बनना (बन जाना); э́то исслéдование привелó к вáжному откры́тию इस अनुसंधान से महत्वपूर्ण आविष्कार हुआ। 3. *кого-что во что*: приводйть в удивлéние अचंभे में डालना; привестй кнйги в порядок किताबों को ठीक (सुव्यवस्थित) कर देना; приводйть когó-нибудь в отчáяние किसीको निराश करना; приводйть машйну в движéние मशीन को चालू करना; привестй механйзм в дéйствие यंत्र को चालू कर देना; приводйть план в исполнéние योजना को अमल में लाना, योजना को कार्यान्वित करना, योजना पर अमल करना 4. *что* प्रस्तुत (पेश, उपस्थित) करना (कर देना), देना (दे देना); приводйть примéры उदाहरण देना (प्रस्तुत करना); он привёл дáнные о рóсте промы́шленности उसने उद्योग में वृद्धि के आँकड़े दिये (प्रस्तुत किये)।

приво/зйть, -жý, привóз/ишь, -ят *несов.*; привез/тй, -ý, -ёшь, -ýт (*прош.* привёз, привезл/á, -ó, -й) *сов.*; *кого-что* लाना (ला देना), ले आना, पहुँचाना (पहुँचा देना); привезтй сы́ну кнйгу बेटे के लिए किताब ले आना; привезтй турйстов в столйцу पर्यटकों को राजधानी में ले आना (पहुँचा देना)

привыкá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; привы́кн/уть, -у, -ешь, -ут (*прош.* привы́к, -ла, -ло, -ли) *сов.*; *с неопр. и к кому-чему* आदी (अभ्यस्त) होना (हो जाना); आदत पड़ना (लगना); привыкáть к нóвым товáрищам नये साथियों का आदी होना; привыкáть к обстанóвке वातावरण (परिस्थिति) का आदी (अभ्यस्त) होना; привы́кнуть рáно вставáть जल्दी उठने का आदी हो जाना

привы́кнуть *см.* привыкáть

привы́чк/а, -и *ж* (*мн.* привы́ч/ки, -ек, -кам) आदत; врéдная привы́чка बुरी आदत, लत; хорóшая привы́чка अच्छी आदत; бросáть привы́чку आदत छोड़ना; дéлать чтó-нибудь по привы́чке आदत से (के वस) कोई काम करना

привязáть *см.* привя́зывать

привя́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; привя/зáть, -жý, привя́ж/ешь, -ут *сов.*; *кого-что* बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना); привязáть лóшадь к дéреву घोड़े को पेड़ से बाँध देना

пригласйтельн/ый, -ая, -ое, -ые निमंत्रण-; пригласйтельный билéт निमंत्रण-पत्र

пригласйть *см.* приглашáть

приглашá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; пригла/сйть, -шý, -сйшь, -ся́т *сов.*;

кого बुलाना (बुला लेना), निमंत्रण (आमंत्रण) देना (दे देना), निमंत्रित (आमंत्रित) करना (कर देना, कर लेना); приглаша́ть госте́й अतिथियों को बुलाना, अतिथियों का निमंत्रण (आमंत्रण) करना; пригласи́ть де́вушку в кино́ लड़की को सिनेमा में निमंत्रित करना (कर लेना); пригласи́ть дру́га в го́сти मित्र को [मेहमान के तौर पर] बुला लेना; меня́ пригласи́ли поéхать за́ город मुझे नगर के बाहर जाने का निमंत्रण दिया गया।

приглаше́ни/е, -я *с* निमंत्रण, आमंत्रण; निमंत्रण-पत्र, आमंत्रण-पत्र; по приглаше́нию кого́-нибудь किसीके निमंत्रण (आमंत्रण) पर; отказа́ться от приглаше́ния в теа́тр थियेटर [में] जाने का निमंत्रण अस्वीकार करना (कर देना); получи́ть приглаше́ние на конце́рт कंसर्ट में जाने का निमंत्रण मिलना (मिल जाना); कंसर्ट का निमंत्रण-पत्र मिलना (मिल जाना); приня́ть приглаше́ние кого́-нибудь किसीका निमंत्रण स्वीकार करना (कर लेना)

пригово́р, -а *м* सज़ा, दंड, फ़ैसला; справедли́вый пригово́р उचित सज़ा, उचित (न्यायोचित) दंड; вы́нести пригово́р सज़ा (दंड) देना (दे देना); привести́ пригово́р в исполне́ние [मौत की] सज़ा पर अमल करना (कर देना)

приго/ди́ться, -жу́сь, -ди́шься, -дя́тся *сов.* काम आना, काम का होना; мне пригоди́тся твой сове́т तुम्हारी सलाह मेरे काम आयेगी।; ста́рый зонт ещё пригоди́тся पुरानी छतरी अब भी काम आयेगी।

при́город, -а *м* उपनगर; при́городы Москвы́ मास्को के उपनगर; жить в при́городе उपनगर में रहना

при́городн/ый, -ая, -ое, -ые उपनगरीय, उपनगर का; при́городная зо́на उपनगरीय क्षेत्र; при́городный по́езд उपनगरीय रेल-गाड़ी, लोकल-ट्रेन

пригото́вить(ся) *см.* гото́вить(ся)

приду́мать *см.* приду́мывать

приду́мыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **приду́ма/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.*; सोचना (सोच लेना), सोच निकालना; गढ़ना (गढ़ लेना); приду́мать вы́ход из положе́ния परिस्थिति का हल सोच निकालना; приду́мать но́вую игру́ नया खेल सोच निकालना

прие́зд, -а *м* आगमन, आना; прие́зд в го́род नगर में आगमन; сообщи́ть о своём прие́зде अपने आगमन की ख़बर देना; по прие́зде он зашёл ко мне पहुँचने पर वह मेरे यहाँ आया।

приезжа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прие́/хать,** -ду, -дешь, -дут *сов.* आना (आ जाना), पहुँचना (पहुँच जाना); прие́хать в дере́вню गाँव में आना (आ जाना); прие́хать домо́й घर आना (आ जाना); прие́хать к роди́телям माँ-बाप के यहाँ आना (आ जाना); прие́хать на авто́бусе बस से आना (आ जाना); прие́хать на парохо́де जहाज़ से आना (आ जाना); прие́хать на такси́ टैक्सी में आना (आ जाना); ка́ждый год я приезжа́ю в Ви́льнюс हर साल मैं विलनियूस [में] आया करता हूँ।

приём, -а *м* 1. भरती, दाख़िला; приём в па́ртию पार्टी में भरती 2. быть на приёме у врача́ डाक्टर के पास

होना ; डाक्टर से परामर्श लेना 3. भोज ; स्वागत-समारोह ; дава́ть, устра́ивать приём в честь кого́-нибудь किसीके सम्मान में भोज देना ; прису́тствовать на диплома́тическом приёме राजनयिक स्वागत-समारोह में उपस्थित होना 4. स्वागत , सत्कार ; ока́зывать кому́-нибудь серде́чный приём किसीका हार्दिक स्वागत करना , किसीका सत्कार करना

приёмник, -а *м* रेडियो-सेट ; включи́ть приёмник रेडियो-सेट चलाना (चला देना) ; вы́ключить приёмник रेडियो-सेट बंद करना (कर देना)

прие́хать *см.* приезжа́ть

приз, при́за *м* (*мн.* приз/ы́, -о́в) पुरस्कार , इनाम ; вруча́ть призы́ पुरस्कार प्रदान (भेंट) करना ; получи́ть пе́рвый приз на ко́нкурсе худо́жников चित्रण-प्रतियोगिता में प्रथम पुरस्कार प्राप्त करना (कर लेना)

призва́ть *см.* призыва́ть

приземле́ни/е, -я *с* उतरान , अवतरण , स्थलन

приземли́ться *см.* приземля́ться

приземля́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; приземл/и́ться, -ю́сь, -и́шься, -я́тся *сов.* उतरना (उतर जाना), स्थलन करना (कर देना) ; космона́вты приземли́лись в ука́занном райо́не अंतरिक्ष-यात्री निर्दिष्ट स्थान पर उतर गये । ; самолёт приземля́ется विमान उतर रहा है ।

призна/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; призна́/ть, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* मानना (मान लेना) , स्वीकार करना (कर लेना) ; призна́ть посту́пок пра́вильным व्यवहार को उचित मानना (मान लेना) ; призна́ть свою́ оши́бку अपनी भूल को मान (स्वीकार कर) लेना ; признава́ть чьи́-нибудь права́ किसीके अधिकार मानना (स्वीकार करना) ; не признава́ть свою́ вину́ अपना दोष न मानना , अपना दोष अस्वीकार करना

призна/ва́ться, -ю́сь, -ёшься, -ю́тся *несов.*; призна́/ться, -юсь, -ешься, -ются *сов.*; *в чём* मानना (मान लेना), स्वीकार करना (कर लेना) ; признава́ться в свое́й неуда́че अपनी असफलता को मानना (स्वीकार करना); признава́ться в свои́х оши́бках अपनी ग़लतियों को मानना (स्वीकार) करना ; призна́ться де́вушке в любви́ लड़की से प्रेम-निवेदन करना (कर देना)

при́знак, -а *м* लक्षण , चिह्न , निशान ; вне́шние при́знаки боле́зни रोग के वाह्य लक्षण ; пе́рвые при́знаки весны́ वसंत के पहले लक्षण ; характе́рный при́знак विशेष लक्षण

призна́ни/е, -я *с* 1. स्वीकृति , स्वीकरण ; призна́ние в любви́ प्रेम-निवेदन ; призна́ние свое́й вины́ अपने दोष की स्वीकृति ; доби́ться от кого́-нибудь призна́ния किसीकी स्वीकृति प्राप्त करना (कर लेना) 2. मान्यता ; заслужи́ть призна́ние मान्यता प्राप्त करना (कर लेना) ; по́льзоваться широ́ким призна́нием व्यापक मान्यता प्राप्त होना ; пье́са получи́ла призна́ние пу́блики नाटक को दर्शक (पाठक) की मान्यता मिली ।

призна́ть(ся) *см.* признава́ть(ся)

призы́в, -а *м* अपील , आह्वान ; नारा ; призы́в к борьбе́ लड़ाई की (के लिए) अपील , संघर्ष का (के लिए) आह्वान ; Призы́вы ЦК КПСС к пра́зд-

нику Пе́рвого ма́я पहली मई के लिए सोवियत संघ की कम्युनिस्ट पार्टी की केंद्रीय समिति के नारे ; по призы́ву кого́-нибудь किसीके आह्वान पर ; обраща́ться к наро́ду с призы́вом जनता से अपील करना, जनता का आह्वान करना

призыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **призва́ть**, призов/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* призва́л, призвала́, призва́л/о, -и) *сов.*; *кого-что* अपील (आह्वान) करना (कर देना) ; призва́ть зри́телей к соблюде́нию поря́дка (к поря́дку) दर्शकों से व्यवस्था का पालन करने की अपील करना (कर देना) ; призыва́ть на по́мощь दुहाई देना ; призва́ть наро́д к борьбе́ (на борьбу́) с враго́м जनता से शत्रु के विरुद्ध संघर्ष करने की अपील करना (कर देना), जनता का शत्रु के विरुद्ध संघर्ष करने का (के लिए) आह्वान करना (कर देना)

прийти́(сь) *см.* приходи́ть(ся)

прика́з, -а *м* आदेश, आज्ञा, हुक्म ; прика́з дире́ктора डाइरेक्टर का आदेश ; вы́полнить прика́з आदेश पूरा करना (कर देना) ; издава́ть прика́з आदेश जारी करना, आदेश निकालना

приказа́ть *см.* прика́зывать

прика́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прика/за́ть**, -жу́, прика́ж/ешь, -ут *сов.*; *кому с неопр.* आदेश (आज्ञा, हुक्म) देना (दे देना), आदेश (आज्ञा, हुक्म) करना (कर देना) ; приказа́ть войска́м нача́ть наступле́ние सेनाओं को आक्रमण शुरू करने का आदेश देना (दे देना)

приключе́ни/е, -я *с* घटना, वारदात ; приключе́ние в доро́ге रास्ते की घटना (वारदात) ; смешно́е приключе́ние हास्यात्मक घटना ; кни́ги о приключе́ниях घटनाओं-संबंधी पुस्तकें

прикрепи́ть *см.* прикрепля́ть

прикрепля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прикреп/и́ть**, -лю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* लगाना (लगा देना, लगा लेना), जमाना (जमा देना, जमा लेना), बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना) ; прикрепля́ть до́ску гвоздя́ми कीलें ठोंककर तख़्ता जमाना ; прикрепи́ть по́лку к стене́ तख़्ते को दीवार से लगा देना

прила́в/ок, -ка *м* [दुकान का] काउंटर ; взять поку́пку с прила́вка काउंटर पर से ख़रीद लेना (ले लेना) ; подойти́ к прила́вку काउंटर पर आ जाना ; продаве́ц стои́т за прила́вком विक्रेता काउंटर पर खड़ा है।

прилага́тельн/ое, -ого *с* विशेषण ; кра́ткие прилага́тельные *или* кра́ткие фо́рмы прилага́тельных संक्षिप्त विशेषण, विशेषण के सक्षिप्त रूप ; по́лные прилага́тельные *или* по́лные фо́рмы прилага́тельных पूर्ण विशेषण, विशेषण के पूर्ण रूप

прилага́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прилож/и́ть**, -у́, прило́ж/ишь, -ат *сов.*; *что* लगाना (लगा देना) ; करना (कर देना) ; приложи́ть все си́лы पूरी शक्ति लगाना (लगा देना) ; приложи́ть мно́го уси́лий, что́бы зако́нчить рабо́ту в срок बहुत प्रयत्न (प्रयास) करना (कर देना) कि काम समय पर समाप्त किया जाए

прилета́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **приле/те́ть**, -чу́, -ти́шь, -тя́т *сов.* [उड़कर] आना (आ जाना), [उड़कर]

पहुँचना (पहुँच जाना) ; прилете́ть на самолёте в Минск विमान से (द्वारा) मिन्स्क आ जाना ; весно́й пти́цы прилета́ют с ю́га वसंत में पक्षी दक्षिण से [उड़कर] आ रहे हैं।

прилете́ть *см.* прилета́ть

прили́чи/я, -й *мн.* (*ед.* прили́чи/е, -я *с*) शिष्टता, शिष्टाचार ; соблюда́ть [пра́вила] прили́чия शिष्टाचार निभाना

прили́чно *нареч.* शिष्टतापूर्वक ; вести́ себя́ прили́чно शिष्ट (भद्र) व्यवहार करना, शिष्टतापूर्वक व्यवहार करना

прили́чн/ый, -ая, -ое, -ые; прили́ч/ен, -на, -но, -ны शिष्ट, भद्र ; прили́чное поведе́ние शिष्ट (भद्र) व्यवहार, भद्र आचरण

приложи́ть *см.* прилага́ть

примене́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) उपयोग, प्रयोग, इस्तेमाल ; примене́ние те́хники в се́льском хозя́йстве कृषि में तकनीक (मशीनों) का उपयोग

примени́ть *см.* применя́ть

применя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; примен/и́ть, -ю́, приме́н/ишь, -ят *сов.*; *что* उपयोग (प्रयोग, इस्तेमाल) करना (कर देना, कर लेना), लागू करना (कर देना) ; применя́ть зна́ния на пра́ктике व्यवहार में ज्ञान का प्रयोग करना (कर देना, कर लेना), ज्ञान को व्यवहार में लागू करना (कर देना, कर लेना) ; применя́ть но́вые лека́рства नयी औषधियों का उपयोग (प्रयोग) करना, नयी दवाओं को इस्तेमाल करना ; применя́ть си́лу बल का प्रयोग करना, बल-प्रयोग करना

приме́р, -а *м* उदाहरण, आदर्श, मिसाल ; приме́ры из исто́рии इतिहास के उदाहरण ; живо́й приме́р सजीव (जीवंत, जीवित) उदाहरण (आदर्श) ; литерату́рный приме́р साहित्यिक उदाहरण ; по приме́ру кого́-нибудь किसीके उदाहरण (आदर्श) पर (से), किसीके मिसाल पर (से) ; быть приме́ром для други́х दूसरों के लिए उदाहरण (आदर्श, मिसाल) होना ; приводи́ть приме́р उदाहरण देना (प्रस्तुत करना, उपस्थित करना), मिसाल देना (पेश करना) ; сле́довать приме́ру отца́ पिता के उदाहरण का अनुसरण करना ; его́ посту́пок — приме́р му́жества उसका आचरण (व्यवहार) वीरता का उदाहरण है। ◇ подава́ть, пока́зывать приме́р кому́-нибудь किसीको उदाहरण देना (उपस्थित करना)

приме́рить *см.* примеря́ть

приме́рно *нареч.* लगभग, कोई, प्राय: ; ему́ приме́рно со́рок лет उसकी उम्र लगभग (कोई) चालिस वर्ष की है, उसकी उम्र चालिस वर्ष के लगभग है। ; я уе́ду приме́рно че́рез ме́сяц मैं लगभग महीने के बाद चला जाऊँगा।

примеря́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; приме́р/ить, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *что* पहनकर देखना, ट्राई करना (कर लेना) ; примеря́ть ту́фли जूते ट्राई करना ; приме́рить шля́пу टोपी ट्राई करना (कर लेना)

помири́ться *см.* мири́ться

принадлеж/а́ть, -у́, -и́шь, -а́т *несов.* 1. (*1 и 2 л. не употр.*) *кому*: в на́шей стране́ фа́брики и заво́ды принадлежа́т госуда́рству हमारे देश में मिलों तथा कारख़ानों पर राज्य का स्वामित्व है। ; дом принадлежи́т отцу́ घर बाप का है। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) *кому-чему*: на́шему госуда́рству при-

надлежи́т ва́жная роль в борьбе́ за мир शांति-संघर्ष में हमारे राष्ट्र की महत्वपूर्ण भूमिका है। ; э́та карти́на принадлежи́т изве́стному худо́жнику यह चित्र प्रसिद्ध चित्रकार का है। 3. *к чему:* он принадлежи́т к числу́ тала́нтливых писа́телей वह प्रतिभाशाली लेखकों में से एक है, उसकी गिनती प्रसिद्ध लेखकों में है।

принести́ *см.* приноси́ть

принима́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **приня́ть**, приму́, при́м/ешь, -ут (*прош.* при́нял, приняла́, при́нял/о, -и) *сов.* 1. *что* लेना (ले लेना), ग्रहण करना (कर लेना); स्वीकार करना (कर लेना); принима́ть пода́рки उपहार (तोहफ़े) लेना ; приня́ть телегра́мму по ра́дио रेडियो से तार लेना (प्राप्त कर लेना); в ателье́ принима́ют зака́зы सिलाई की दुकान में आर्डर लिये जाते हैं, सिलाई की दुकान में फ़रमाइशें लेते हैं। 2. *кого* लेना (ले लेना); भरती (दाख़िल) करना (कर लेना); सदस्यता देना (दे देना); приня́ть комсомо́льца в па́ртию कोम्सोमोल-मेंबर को पार्टी में भरती कर लेना; принима́ть на до́лжность реда́ктора संपादक के पद पर लेना; его́ при́няли в университе́т उसने विश्वविद्यालय में प्रवेश पाया। ; меня́ при́няли на рабо́ту मुझे काम पर लिया गया। 3. *кого* स्वागत करना (कर लेना); दर्शन देना (दे देना); भेंट करना (कर देना); लेना (ले लेना), ग्रहण करना (कर लेना); приня́ть го́стя अतिथि का स्वागत करना (कर देना), अतिथि को लेना (ग्रहण करना); принима́ть посети́телей आगंतुकों को दर्शन देना ; врач принима́ет больны́х в своём кабине́те डाक्टर मरीज़ों की जाँच अपने कमरे में करता है। 4. *что* स्वीकार करना (कर लेना), स्वीकृत (पारित, पास) करना (कर लेना); मानना (मान लेना); принима́ть но́вые зако́ны नये क़ानून स्वीकार करना, नये नियम पारित करना; приня́ть предложе́ние प्रस्ताव (सुझाव) स्वीकार करना (कर लेना); приня́ть прое́кт конститу́ции विधान का प्रारूप स्वीकृत (पारित) करना (कर लेना); принима́ть тре́бование माँग मानना ; принима́ть усло́вие शर्त मानना 5. *что* लेना (ले लेना); *приня́ть необходи́мые ме́ры* ज़रूरी क़दम उठाना ; принима́ть реше́ние निर्णय (फ़ैसला) लेना, निर्णय (फ़ैसला) करना ; принима́ть уча́стие भाग (हिस्सा) लेना 6. *что* लेना (ले लेना), ग्रहण (धारण) करना (कर लेना); приня́ть горизонта́льное положе́ние क्षैतिज स्थिति अपनाना (अपना लेना); принима́ть серьёзный вид गंभीर रूप लेना, गंभीर मुद्रा लेना ; приня́ть фо́рму ша́ра गोल का रूप लेना (ले लेना) 7. *что* लेना (ले लेना); खाना (खा लेना), पीना (पी लेना); принима́ть лека́рство от ка́шля खाँसी की दवा खाना ◇ принима́ть бой लड़ाई में कूदना ; принима́ть ва́нну स्नान करना ; принима́ть душ फ़व्वारा-स्नान करना ; принима́ть пи́щу खाना लेना

принима́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **приня́ться**, приму́сь, при́м/ешься, -утся (*прош.* принял/ся́, -а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.*; *за что и с неопр.* शुरू करना (कर लेना), लगना (लग जाना), जुटना (जुट जाना); при-

ня́ться за рабо́ту काम में लग (जुट) जाना, काम शुरू करना (कर लेना); принима́ться за уро́ки पाठ तैयार करने लगना; принима́ться писа́ть пи́сьма ро́дственникам रिश्तेदारों को चिट्ठियाँ लिखना शुरू करना

прино/си́ть, -шу́, прино́с/ит, -ят *несов.*; принес/ти́, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* принёс, принесл/а́, -о́, -и́) *сов.* 1. *кого-что* लाना (ला देना), ले आना; принести́ в ко́мнату не́сколько сту́льев कमरे में कई कुरसियाँ लाना; принести́ кни́гу из библиоте́ки पुस्तकालय में से किताब लाना (ले आना) 2. *что* पहुँचाना (पहुँचा देना); принести́ вред हानि (नुक़सान) पहुँचाना (पहुँचा देना); приноси́ть дохо́д लाभ (फ़ायदा) पहुँचाना; приноси́ть по́льзу लाभ (फ़ायदा) पहुँचाना 3. *что* देना (दे देना); приноси́ть благода́рность धन्यवाद देना; приноси́ть кля́тву शपथ (क़सम) देना

при́нцип, -а *м* 1. सिद्धांत, उसूल; при́нципы маркси́зма मार्क्सवाद के सिद्धांत 2. सिद्धांत; твёрдые при́нципы ठोस सिद्धांत; отказа́ться от чего́-нибудь из при́нципа सिद्धांत-रूप में किसी बात से इनकार कर देना ◇ в при́нципе सिद्धांत-रूप में; в при́нципе я согла́сен सिद्धांत-रूप में मैं सहमत हूँ।

принципиа́льн/ый, -ая, -ое, -ые; принципиа́лен, принципиа́льн/а, -о, -ы 1. सिद्धांतनिष्ठ; принципиа́льный вопро́с सिद्धांतनिष्ठ प्रश्न; принципиа́льная ра́зница सिद्धांतनिष्ठ अंतर; име́ть принципиа́льное значе́ние सिद्धांतनिष्ठ महत्व होना 2. सिद्धांतशील, सिद्धांतनिष्ठ; принципиа́льная поли́тика सिद्धांतनिष्ठ नीति; принципиа́льный челове́к सिद्धांतशील आदमी

приня́ть(ся) *см.* принима́ть(ся)

приобрести́ *см.* приобрета́ть

приобрета́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; приобре/сти́, -ту́, -тёшь, -ту́т (*прош.* приобрёл, приобрел/а́, -о́, -и́) *сов.*; *что* 1. ख़रीदना (ख़रीद लेना), मोल लेना, लेना (ले लेना); приобрета́ть кни́ги किताबें ख़रीदना; приобрести́ соба́ку कुत्ता लेना (ले लेना) 2. लेना (ले लेना), ग्रहण (धारण) करना (कर लेना); ко́мната приобрела́ пра́здничный вид कमरे ने उत्सवकर रूप ले लिया।; отноше́ния приобрели́ дру́жеский хара́ктер संबंधों ने मित्रतापूर्ण स्वरूप धारण कर लिया। 3. पाना (पा लेना), प्राप्त (हासिल) करना (कर लेना); कमाना (कमा लेना); приобрета́ть жи́зненный о́пыт जीवनीय अनुभव (जीवन-अनुभव) प्राप्त करना; приобрета́ть и́мя नाम कमाना; приобрести́ специа́льность сле́саря फ़िटर का पेशा पाना (पा लेना)

приро́д/а, -ы *ж* (*мн. нет*) 1. प्रकृति; краси́вая приро́да सुंदर प्रकृति; се́верная приро́да उत्तरी प्रकृति; явле́ния приро́ды प्राकृतिक घटनाएँ; изуча́ть приро́ду प्रकृति का अध्ययन करना 2. स्वभाव, स्वरूप; приро́да социа́льных отноше́ний सामाजिक संबंधों का स्वभाव

приро́дн/ый, -ая, -ое, -ые प्राकृतिक; приро́дные бога́тства प्राकृतिक संपदा; приро́дный газ प्राकृतिक गैस; изуче́ние приро́дных усло́вий страны́ देश की प्राकृतिक परिस्थितियों का अध्ययन

присва́ива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; присво́/ить, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *что*

1. अपनाना (अपना लेना), हड़पना (हड़प लेना), हज़म करना (कर लेना); присвóить чужýю вещь परायी चीज़ हड़प लेना 2. *комý-чемý* देना (दे देना), प्रदान करना (कर देना); सम्मानित (विभूषित) करना (कर देना); присвóить звáние нарóдного артúста जन-कलाकार की उपाधि देना (प्रदान करना), जन-कलाकार की उपाधि से सम्मानित (विभूषित) करना (कर देना); теáтру присвóили úмя велúкого рýсского писáтеля थियेटर को महान् रूसी लेखक का नाम दिया गया।

присвоéни/е, *-я с* (*мн. нет*) 1. हड़प, हज़म; присвоéние чужóй сóбственности परायी संपत्ति की हड़प 2. प्रदान

присвóить *см.* присвáивать

прислáть *см.* присылáть

присниться *см.* снúться

присоединúть(ся) *см.* присоединять(ся)

присоединя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **присоедин/úть**, -ю́, -úшь, -я́т *сов.*; *что к чемý* मिलाना (मिला देना, मिला लेना), जोड़ना (जोड़ देना), लगाना (लगा देना); विलय करना (कर देना, कर लेना); присоединя́ть к óбласти нóвый райóн प्रदेश में नये हल्के का विलय करना; к вáшей прóсьбе я присоединю́ свою́ आपकी प्रार्थना में मैं अपनी प्रार्थना भी जोड़ देता हूँ।

присоединя́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **присоедин/úться**, -ю́сь, -úшься, -я́тся *сов.*; *к комý-чемý* मिलना (मिल जाना), सम्मिलित (शामिल) होना (हो जाना); присоединúться к грýппе турúстов पर्यटक-दल में मिल जाना; я присоединя́юсь к вáшему мнéнию मैं आपकी राय का साथ देता हूँ।

приспособлé/ние, *-я с* यंत्र, कल; нóвое приспособлéние к станкý मशीन के लिए नया यंत्र

прúстан/ь, *-и ж* (*мн.* прúстан/и, -ей) घाट, जेटी; морскáя прúстань समुद्री घाट; речнáя прúстань नदी का घाट; автомобúль остановúлся у прúстани गाड़ी घाट पर रुक गयी।; парохóд подошёл к прúстани जहाज़ घाट पर आ गया, जहाज़ घाट से लग गया।

присýтстви/е, *-я с* (*мн. нет*) उपस्थिति, मौजूदगी, हाज़िरी; присýтствие на заседáнии बैठक में उपस्थिति ◇ в присýтствии когó-нибудь, в чьём-нибудь присýтствии किसीकी उपस्थिति (मौजूदगी) में, किसीके सामने; в присýтствии друзéй मित्रों की उपस्थिति में; разговóр был в вáшем присýтствии बातचीत आपकी उपस्थिति में रही।

присýтств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* उपस्थित (मौजूद, हाज़िर) होना; присýтствовать на собрáнии सभा में उपस्थित होना; присýтствовать на урóке क्लास में उपस्थित होना

присýтствующ/ие, *-их мн.* उपस्थित (विद्यमान्, मौजूद, हाज़िर) लोग; все присýтствующие встáли सब उपस्थित लोग उठ खड़े हुए।

присылá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прислáть**, пришл/ю́, -ёшь, -ю́т *сов.*; *когó-что* भेजना (भेज देना); прислáть брáта за кнúгой भाई को किताब के लिए भेजना (भेज देना); присылáть пúсьма चिट्ठियाँ भेजना; прислáть подáрок उपहार भेजना (भेज देना)

прихо/ди́ть, -жу́, прихо́/дишь, -дят *несов.*: **прийти́, прид/у́, -ёшь, -у́т** (*прош.* **приш/ёл, -ла́, -ло́, -ли́**) *сов.* 1. आना (आ जाना), पहुँचना (पहुँच जाना); прийти́ в шко́лу स्कूल में आना (आ जाना); прийти́ к дру́гу मित्र के यहाँ आना (आ जाना); приходи́ть ка́ждый день к девяти́ часа́м हर दिन नौ बजे तक आना; прийти́ на рабо́ту काम पर आना (आ जाना); прийти́ с рабо́ты домо́й काम से घर आना (आ जाना) 2. (*1 и 2 л. не употр.*) आना (आ जाना); пришёл отве́т उत्तर आ गया।; пришла́ телегра́мма от отца́ बाप का तार आ गया।; по́езд прихо́дит ра́но у́тром रेल-गाड़ी सुबह-सवेरे आ रही है। 3. (*1 и 2 л. не употр.*) आना (आ जाना); пришла́ весна́ वसंत आ गया।; прихо́дит вре́мя проща́ться विदा लेने (करने) का समय आ रहा है। 4. *к чему* पहुँचना (पहुँच जाना); прийти́ к оши́бочному вы́воду ग़लत नतीजे पर पहुँचना (पहुँच जाना); приходи́ть к пра́вильному реше́нию सही निर्णय पर पहुँचना; приходи́ть к соглаше́нию समझौते पर पहुँचना 5. *во что* आना (आ जाना); прийти́ в волне́ние परेशान (बेचैन) हो जाना; приходи́ть в восто́рг हर्षोल्लास (उल्लास) में आना; прийти́ в движе́ние हरकत में आना (आ जाना) ◇ приходи́ть в себя́ (в созна́ние, в чу́вство) होश में आना; больно́й у́мер, не приходя́ в созна́ние रोगी बिना होश में आये मर गया।; ра́неный пришёл в себя́ и попроси́л воды́ घायल होश में आया और पानी माँगा।; приходи́ть на по́мощь кому́-нибудь किसीकी सहायता को (के लिए) आना

приходи́ться, прихо́дится *несов.*; **прийти́сь, придётся** (*прош.* **пришло́сь**) *сов.*; *безл., с неопр.*: прихо́дится согласи́ться सहमति देनी पड़ती है।; ему́ пришло́сь уе́хать उसे चला जाना पड़ा।

прича́сти/е, -я *с* कृदंत

причеса́ть(ся) *см.* **причёсывать(ся)**

причёск/а, -и *ж* (*мн.* **причёс/ки, -ок, -кам**) केश-विन्यास; краси́вая причёска सुंदर केश-विन्यास; измени́ть причёску केश-विन्यास बदलना (बदल देना, बदल लेना); сде́лать причёску в парикма́херской हज्जामख़ाने में केश-विन्यास कराना (करा देना)

причёсыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **приче/са́ть, -шу́, приче́ш/ешь, -ут** *сов.*; *кого-что* बालों में कंघी करना (कर देना), बाल सँवारना (सँवार लेना); बालों में कंघी कराना (करा देना); причёсывать во́лосы बालों में कंघी करना, बाल सँवारना; причеса́ть ребёнка बच्चे के बालों में कंघी करना (कर देना), बच्चे के बाल सँवारना (सँवार लेना)

причёсыва/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **приче/са́ться, -шу́сь, приче́ш/ешься, -утся** *сов.* [अपने] बालों में कंघी करना (कर देना), [अपने] बाल सँवारना (सँवार लेना); причёсываться пе́ред зе́ркалом आइने के सामने अपने बाल सँवारना

причи́н/а, -ы *ж* 1. कारण, वजह; причи́на ссо́ры झगड़े का कारण; причи́ной боле́зни была́ просту́да बीमारी का कारण सरदी थी। 2. कारण, बहाना; ва́жная причи́на महत्वपूर्ण कारण; най-

ти́ причи́ну для отка́за जवाव देने के लिए वहाना ढूँढ़ लेना ; пла́кать без причи́ны अकारण रोना

причини́ть *см.* причиня́ть

причиня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **причин/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* देना (दे देना), पहुँचाना (पहुँचा देना) ; причиня́ть беспоко́йство कष्ट (तकलीफ़) देना ; причиня́ть вред हानि (नुक़सान) पहुँचाना ; причиня́ть го́ре दु:ख देना (पहुँचाना) ; причини́ть ма́тери мно́го страда́ний माँ को वहुत दु:ख पहुँचा देना

пришива́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **приши́ть**, пришь/ю́, -ёшь, -ю́т *сов.*; *что* लगाना (लगा देना), टाँकना (टाँक देना) ; пришива́ть пу́говицы к пальто́ [ओवर]कोट में वटन लगाना

приши́ть *см.* пришива́ть

прия́тно *нареч.* (*часто в знач. сказ., с неопр.*) आनंद (सुख) से, ख़ुशी से ; мне прия́тно с ва́ми познако́миться आपका परिचय पाकर मुझे ख़ुशी हो रही है। ; они́ прия́тно провели́ ве́чер у друзе́й उन्होंने मित्रों के यहाँ आनंद (सुख) से शाम विता दी।

прия́тн/ый, -ая, -ое, -ые; прия́т/ен, -на, -но, -ны 1. मनोहर, मज़ेदार, सुहावना ; прия́тная встре́ча मनोहर (सुहावनी) भेंट ; прия́тный за́пах मनोहर सुगंध, ख़ुशवू ; прия́тная прогу́лка मज़ेदार सैर 2. प्रिय, प्यारा ; मीठा, सुहावना ; прия́тный го́лос प्यारी (मीठी) आवाज़ ; прия́тный челове́к प्यारा आदमी ; у него́ прия́тное лицо́ उसका सुहावना चेहरा है।

про *предлог с вин.* के वारे (विषय) में, पर ; ска́зка про во́лка भेड़िये पर कहानी

пробега́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **пробе/жа́ть**, -гу́, -жи́шь, -гу́т *сов.*; *что и без доп.* दौड़ जाना ; пробега́ть ми́мо домо́в घरों के पास से दौड़ जाना ; пробежа́ть по доро́ге रास्ते से दौड़ जाना ; пробега́ть по́лем खेत से (होकर) दौड़ जाना ; пробежа́ть сто ме́тров за оди́ннадцать секу́нд एक सौ मीटर ग्यारह सेकंड में दौड़ जाना ; пробежа́ть че́рез пло́щадь चौक से (होकर) दौड़ जाना

пробежа́ть *см.* пробега́ть

про́бк/а, -и *ж* (*мн.* про́б/ки, -ок, -кам) डाट, काग ; вынима́ть про́бку डाट हटाना ; закры́ть буты́лку про́бкой डाट से (लगाकर) वोतल को वंद कर देना


про́бка

пробле́м/а, -ы *ж* समस्या, प्रश्न, सवाल, मामला, मसला ; пробле́ма воспита́ния शिक्षा-दीक्षा की समस्या ; пробле́мы совреме́нной нау́ки आधुनिक विज्ञान की समस्याएँ ; ва́жная и сло́жная пробле́ма महत्वपूर्ण और जटिल समस्या ; поста́вить пробле́му समस्या उठाना (उठा देना), समस्या उपस्थित करना (कर देना) ; рабо́тать над интере́сной пробле́мой दिलचस्प समस्या पर काम करना ; реши́ть пробле́му समस्या हल करना

про́б/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*; **попро́б/овать**, -ую, -уешь, -уют *сов.* 1. *что* चखना (चख लेना), मज़ा (ज़ायक़ा) चखना (चख लेना) ; про́бовать суп सूप चखना ; попро́буйте э́то моро́женое यह आइसक्रीम चखिये। 2. *с неопр.* कोशिश (प्रयत्न) करना ; он про́бовал писа́ть стихи́ उसने कविता लिखने की कोशिश की। ; ты уста́л,

попробуй уснуть तुम थक गये, सोने की कोशिश करो।

провéрить *см.* проверя́ть

провéрк/а, -и *ж* (*мн.* провéр/ки, -ок, -кам) जाँच, जाँच-परख, जाँच-पड़ताल, परीक्षण, परीक्षा; провéрка докумéнтов दस्तावेज़ों की जाँच; провéрка рабóты механи́зма यंत्र के काम की जाँच; производи́ть провéрку जाँच [-परख] करना

проверя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **провéр/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.* 1. जाँचना (जाँच लेना), जाँच [-परख] करना (कर लेना); निरीक्षण करना (कर लेना); провéрить билéты при вхóде प्रवेश पर टिकटों की जाँच करना (कर लेना); провéрить годовóй отчёт वार्षिक रिपोर्ट की जाँच करना (कर लेना); проверя́ть рабóту учреждéния कार्यालय के काम की जाँच करना 2. जाँचना (जाँच लेना), जाँच करना (कर लेना), परीक्षा लेना (ले लेना), परखना (परख लेना); провéрить знáния учáщихся शिक्षार्थियों की जानकारी की परीक्षा (जाँच कर) लेना; проверя́ть кáчество продýкции उपज की क्वालिटी (कोटि) की जाँच करना

провести́ *см.* проводи́ть I

прово/ди́ть I, -жý, провó/дишь, -дят *несов.*; **прове/сти́**, -дý, -дёшь, -дýт (*прош.* провёл, провел/á, -ó, -и́) *сов.* 1. *кого-что* ले आना (जाना), पहुँचाना (पहुँचा देना); провести́ гостéй в кóмнату मेहमानों को कमरे में ले आना (जाना); провести́ отря́д чéрез гóры दल को पहाड़ों से होकर ले जाना 2. *чем по чему* फेरना (फेर देना); проводи́ть рукóй по волосáм बालों पर हाथ फेरना 3. *что* खींचना (खींच लेना); провести́ грани́цу सीमा बाँधना (बाँध देना, बाँध लेना); проводи́ть прямýю ли́нию सीधी लकीर खींचना 4. *что* लगाना (लगा देना), बिछाना (बिछा देना); проводи́ть желéзную дорóгу रेलवे-लाइन लगाना (बिछाना); провести́ телефóн टेलीफ़ोन लगाना (लगा देना); टेलीफ़ोन लगवाना (लगवा देना); провести́ электри́чество и газ बिजली और गैस लगाना (लगा देना) 5. *что* बिताना (बिता देना), काटना (काट देना), गुज़ारना (गुज़ार देना); провести́ воскресéнье у друзéй रविवार को मित्रों के यहाँ बिता देना; проводи́ть лéто в дерéвне गरमियाँ गाँव में बिताना 6. *что* करना (कर देना); провести́ большýю рабóту बड़ा काम करना (कर देना); проводи́ть собрáние सभा करना

проводи́ть II *см.* провожáть

проводи́ться, провóд/ится, -ятся *несов.* 1. लगाया जाना; в нóвые домá провóдится газ नये घरों में गैस लगायी जा रही है। 2. होना; в э́том зáле провóдятся собрáния इस हाल में सभाएँ हो रही हैं।

проводни́к, проводникá *м* कंडक्टर; егó отéц рабóтает проводникóм उसके पिता कंडक्टर का काम करते हैं।

провожá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прово/ди́ть**, -жý, провóд/ишь, -ят *сов.*; *кого* पहुँचाना (पहुँचा देना), विदा करना (कर देना), विदाई देना (दे देना); провожáть гостéй на вокзáл मेहमानों को स्टेशन पहुँचाना; проводи́ть дéвушку до дóма लड़की को घर तक पहुँचा देना

провозгласи́ть *см.* провозглаша́ть

провозглаша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **провозгла/си́ть**, -шу́, -си́шь, -ся́т *сов.*; *что* 1. घोषित करना (कर देना), घोषणा (एलान) करना (कर देना); провозгласи́ть наро́дную власть जन-सत्ता घोषित कर देना; провозглаша́ть незави́симость स्वाधीनता घोषित करना, स्वाधीनता की घोषणा करना 2.: провозглаша́ть ло́зунги नारे देना (बुलंद करना)

про́волок/а, -и *ж* तार; стальна́я про́волока इस्पात का तार; клётка из про́волоки तार का पिंजरा

проглоти́ть *см.* глота́ть

проголосова́ть *см.* голосова́ть

програ́мм/а, -ы *ж* 1. कार्यक्रम, योजना, प्रोग्राम; програ́мма строи́тельства коммуни́зма साम्यवाद के निर्माण का कार्यक्रम; разраба́тывать програ́мму разви́тия промы́шленности उद्योग-विकास का कार्यक्रम बनाना (तैयार करना) 2. कार्यक्रम, प्रोग्राम; Програ́мма КПСС सोवियत संघ की कम्युनिस्ट पार्टी का कार्यक्रम 3. कार्यक्रम, प्रोग्राम; програ́мма по литерату́ре साहित्य का कार्यक्रम 4. कार्यक्रम, प्रोग्राम; програ́мма конце́рта कंसर्ट का प्रोग्राम; програ́мма переда́ч по ра́дио रेडियो-कार्यक्रम, रेडियो-प्रोग्राम; телевизио́нная програ́мма टेलीविज़न-कार्यक्रम, टेलीविज़न-प्रोग्राम

прогре́сс, -а *м* प्रगति, उन्नति, तरक़्क़ी; социа́льный прогре́сс सामाजिक प्रगति; экономи́ческий прогре́сс आर्थिक प्रगति; прогре́сс нау́ки विज्ञान की प्रगति; идти́ по пути́ прогре́сса प्रगति के पथ पर चलना

прогресси́вн/ый, -ая, -ое, -ые; прогресси́в/ен, -на, -но, -ны प्रगतिशील, उन्नतिशील, तरक़्क़ीपसंद; прогресси́вные взгля́ды प्रगतिशील विचार; прогресси́вный де́ятель प्रगतिशील कार्य-कर्ता

прогу́лк/а, -и *ж* (*мн.* прогу́л/ки, -ок, -кам) सैर, सैर-सपाटा, मटरगश्त; прогу́лка на лы́жах स्की-सैर; прогу́лка по па́рку पार्क की सैर; отпра́виться на прогу́лку सैर को जाना, सैर करने जाना; соверши́ть прогу́лку на ло́дке नाव की सैर करना, नौका-विहार करना

прода/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **прода́/ть**, -м, -шь, -ст, продад/и́м, -и́те, -у́т (*прош.* про́дал, продала́, про́дал/о, -и) *сов.*; *кого-что* बेचना (बेच देना); продава́ть о́вощи на ры́нке बाज़ार में साग-सब्ज़ी बेचना; продава́ть что́-нибудь дёшево कोई चीज़ सस्ता बेचना; прода́ть что́-нибудь до́рого कोई चीज़ महँगा बेच देना; в магази́не продаю́т тка́ни दुकान में कपड़ा (कपड़े) बेचते हैं।

прода/ва́ться, -ётся, -ю́тся *несов.* बिकना; продава́ться в креди́т उधार में बेचना; продава́ться на вес वज़न के अनुसार (तौलकर) बेचा जाना

продав/е́ц, -ца́ *м* विक्रेता, बेचनेवाला; продаве́ц кни́жного магази́на किताबों की दुकान का विक्रेता

продавщи́ц/а, -ы *ж* विक्रेत्री, बेचनेवाली

прода́ж/а, -и *ж* (*мн. нет*) बिक्री, विक्रय; прода́жа ры́бы मछली की बिक्री

прода́ть *см.* продава́ть

продово́льственн/ый, -ая, -ое, -ые खाने-पीने की चीज़ों का, खाद्य-पदार्थों

का ; продово́льственный магази́н खाने-पीने की चीजों की दुकान ; продово́льственные това́ры खाद्य-पदार्थ , खाद्य-सामग्री , खाने-पीने की चीज़ें

продово́льстви/е, -я *с (мн. нет)* खाद्य-पदार्थ , खाने-पीने की चीज़ें , ख़ुराक ; запа́сы продово́льствия खाद्य-पदार्थों का भंडार ; снабжа́ть населе́ние продово́льствием जनता को खाद्य-पदार्थ (ख़ुराक) सप्लाई करना

продолжа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **продо́лж/ить, -у, -ишь, -ат** *сов.*; *что (несов. тж. с неопр.)* जारी रखना (रख देना) ; продолжа́ть борьбу́ संघर्ष जारी रखना ; продолжа́ть путь सफ़र जारी रखना ; продолжа́ть разгово́р बातचीत जारी रखना ; я продолжа́ю рабо́тать на заво́де मैं कारख़ाने में काम जारी रखे [हुए] हूँ ।

продолжа́/ться, -ется, -ются *несов.* जारी रहना , चलना ; строи́тельство продолжа́ется निर्माण जारी [रहता] है । ; уро́к продолжа́ется со́рок пять мину́т पाठ पैंतालीस मिनट चलता (जारी रहता) है ।

продолже́ни/е, -я *с* **1.** शेष ; продолже́ние разгово́ра बातचीत का शेष **2.** शेष ; продолже́ние рома́на в сле́дующем но́мере журна́ла उपन्यास का शेष पत्रिका के अगले अंक में ।

продо́лжить *см.* продолжа́ть

проду́кт, -а *м* **1.** पदार्थ , वस्तु , चीज़ ; проду́кты се́льского хозя́йства कृषि-पदार्थ **2.** *(тк. мн.)* खाद्य-पदार्थ , खाद्य-सामग्री , खाने-पीने की चीज़ें ; проду́кты пита́ния खाने-पीने की चीज़ें ; моло́чные и мясны́е проду́кты दूध और मांस की बनी चीज़ें ; све́жие проду́кты ताजा खाद्य-पदार्थ , ताजा खाने-पीने की चीज़ें

проду́кци/я, -и *ж (мн. нет)* उत्पादन , उपज , पैदावार ; проду́кция заво́да कारख़ाने का उत्पादन , कारख़ाने की उपज (पैदावार) ; проду́кция отли́чного ка́чества उत्तम (बढ़िया) कोटि (क्वालिटी) की उपज ; промы́шленная проду́кция औद्योगिक उपज , उद्योग की उपज (पैदावार)

проезжа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прое́/хать, -ду, -дешь, -дут** *сов.* **1.** गुज़रना (गुज़र जाना) ; तय करना (कर देना) ; проезжа́ть лесно́й доро́гой जंगली रास्ते से गुज़रना ; проезжа́ть по бе́регу реки́ नदी के किनारे से गुज़रना ; прое́хать че́рез двор आंगन से गुज़रना (गुज़र जाना) **2.** *что*: прое́хать сто киломе́тров सौ किलोमीटर गुज़र जाना , सौ किलोमीटर तय कर देना **3.** *тж. что* गुज़रना (गुज़र जाना) ; проезжа́ть ми́мо до́ма घर के पास से गुज़रना ; проезжа́ть пе́ред до́мом घर के सामने (आगे) से गुज़रना ; прое́хать поворо́т доро́ги सड़क के मोड़ से गुज़रना (गुज़र जाना)

прое́кт, -а *м* **1.** परियोजना , प्रोजैक्ट ; नक़्शा , डिज़ाइन ; прое́кт моста́ पुल की परियोजना , पुल का प्रोजैक्ट ; рабо́тать над прое́ктом परियोजना (प्रोजैक्ट) पर काम करना ; дом постро́ен по прое́кту изве́стного архите́ктора घर प्रसिद्ध वास्तुकार के प्रोजैक्ट (डिज़ाइन) पर बनाया गया । **2.** प्रारूप , मसविदा , मसौदा , ख़ाका ; прое́кт зако́на नियम का प्रारूप , क़ानून का मसौदा ; подгото́вить прое́кт догово́ра संधि का प्रारूप तैयार कर देना

прое́хать *см.* проезжа́ть

прожи́ть, прожив/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* про́жил, прожила́, про́жил/о, -и) *сов.* जीना ; बिताना (बिता देना) , गुज़ारना (गुज़ार देना) ; रहना ; прожи́ть во́семьдесят лет अस्सी साल जीना ; прожи́ть всю жизнь в дере́вне सारा जीवन गाँव में बिताना (बिता देना) ; я про́жил неде́лю в Баку́ मैं बाकू में एक सप्ताह रहा ।

про́з/а, -ы *ж* (*мн. нет*) गद्य ; худо́жественная про́за कलात्मक गद्य

прозра́чн/ый, -ая, -ое, -ые; прозра́ч/ен, -на, -но, -ны पारदर्शक , पारदर्शी ; прозра́чный лёд पारदर्शी बर्फ़ ; прозра́чная ткань पारदर्शी कपड़ा ; стака́н из прозра́чного стекла́ पारदर्शक शीशे का गिलास

проигра́ть *см.* прои́грывать

прои́грывател/ь, -я *м* रिकार्ड-प्लेयर

прои́грыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **проигра́/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* हारना (हार जाना) ; हारना (हार देना) ; проигра́ть па́ртию в ша́хматы शतरंज की बाज़ी हार देना ; проигра́ть сраже́ние लड़ाई हार देना

произведе́ни/е, -я *с* कृति , रचना ; произведе́ние иску́сства कला-कृति ; произведе́ния Шо́лохова शोलोख़ोव की कृतियाँ (रचनाएँ) ; литерату́рное произведе́ние साहित्यिक कृति (रचना) ; тала́нтливое произведе́ние молодо́го а́втора तरुण लेखक की प्रतिभाशाली कृति

произвести́ *см.* производи́ть

производи́тельност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) उत्पादन-क्षमता , उत्पादकता ; производи́тельность станка́ मशीन की उत्पादन-क्षमता ; высо́кая производи́тельность труда́ श्रम की ऊँची उत्पादन-क्षमता

произво/ди́ть, -жу́, произво́д/ишь, -ят *несов.*; **произве/сти́**, -ду́, -дёшь, -ду́т (*прош.* произвёл, произвел/а́, -о́, -и́) *сов.*; *что* 1. (*чаще несов.*) बनाना (बना देना) , तैयार करना (कर देना) ; заво́д произво́дит станки́ कारख़ाने में मशीनें बनायी जा रही हैं , कारख़ाना मशीनें तैयार करता है । 2. करना (कर देना) ; कराना (करा देना) ; произвести́ в до́ме ремо́нт घर में मरम्मत करा देना ; произвести́ необходи́мые о́пыты आवश्यक प्रयोग करना (कर देना) ◇ производи́ть впечатле́ние на кого́-нибудь किसी पर प्रभाव (असर) डालना (छोड़ना) ; пье́са произвела́ на зри́телей большо́е впечатле́ние दर्शकों पर नाटक का बड़ा प्रभाव (असर) पड़ा ।

производи́ться, произво́д/ится, -ятся *несов.* 1. बनना , बनाया जाना , तैयार (उत्पादित) होना , तैयार किया जाना ; на заво́де произво́дятся маши́ны для се́льского хозя́йства कारख़ाने में कृषि-मशीनें बनती (बनायी जा रही) हैं । 2. होना , किया जाना ; в до́ме произво́дится ремо́нт घर में मरम्मत हो (की जा) रही है ।

произво́дственн/ый, -ая, -ое, -ые उत्पादन- , व्यावसायिक ; произво́дственное зада́ние उत्पादन-कार्य , उत्पादन-लक्ष्य ; произво́дственный план, произво́дственная програ́мма, उत्पादन-कार्यक्रम

произво́дств/о, -а *с* (*мн. нет*) उत्पादन , उपज , पैदावार ; произво́дство проду́ктов пита́ния खाने-पीने की चीज़ों की पैदावार ; произво́дство ста́ли इस्पात का उत्पादन ; увели́чить произ-

го́дство това́ров वस्तुओं का उत्पादन बढ़ा देना

произво́л, -а *м* (*мн. нет*) अंधेर, अंधेरगर्दी, स्वेच्छाचार, मनमानी; боро́ться с произво́лом अंधेरगर्दी (स्वेच्छाचार) से जूझना ◇ оста́вить (бро́сить) на произво́л судьбы́ кого́-нибудь किसीको भाग्य [की दया] पर छोड़ देना; оста́вить дете́й на произво́л судьбы́ बच्चों को भाग्य पर छोड़ देना

произнести́ *см.* произноси́ть

произно/си́ть, -шу́, произно́с/ишь, -ят *несов.*; произнес/ти́, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* произнёс, произнесл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *что* उच्चारण करना (कर देना), उच्चारित करना (कर देना); произнести́ речь भाषण करना (देना); с трудо́м произноси́ть звук «р» कठिनाई से «р» अक्षर का उच्चारण करना

произноше́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) उच्चारण; пра́вильное произноше́ние शुद्ध उच्चारण; пра́вила литерату́рного произноше́ния साहित्यिक उच्चारण के नियम

произойти́ *см.* происходи́ть

происходи́ть, происхо́д/ит, -ят *несов.*; произой/ти́, -дёт, -ду́т (*прош.* произош/ёл, -ла́, -ло́, -ли́) *сов.* होना, घटना, पड़ना; произошло́ несча́стье मुसीबत हुई; दुर्घटना हुई; произошёл пожа́р आग लगी।

происхожде́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) उद्भव, उद्गम, जन्म; происхожде́ние жи́зни на Земле́ पृथ्वी पर जीवन का उद्भव; происхожде́ние челове́ка मानव का उद्भव; социа́льное происхожде́ние सामाजिक उद्भव

происше́стви/е, -я *с* घटना; दुर्घटना, वारदात; происше́ствие на у́лице सड़क-दुर्घटना; случи́лось происше́ствие घटना हुई; दर्घटना हुई; мы дое́хали без происше́ствий हम बिना किसी घटना के पहुँचे।

пройти́ *см.* проходи́ть

проконтроли́ровать *см.* контроли́ровать

пролетариа́т, -а *м* सर्वहारा, सर्वहारा-वर्ग; междунаро́дный пролетариа́т अंतर्राष्ट्रीय सर्वहारा-वर्ग

пролета́рск/ий, -ая, -ое, -ие सर्वहारा-; пролета́рская револю́ция सर्वहारा-क्रांति

промежу́т/ок, -ка *м* 1. अंतर, मध्यांतर, फ़ासला; промежу́ток ме́жду о́кнами खिड़कियों के बीच का अंतर (फ़ासला) 2. अंतर, मध्यांतर; промежу́ток в де́сять лет दस वर्ष का अंतर

промы́шленност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) उद्योग, व्यावसाय; авиацио́нная промы́шленность विमान-निर्माण-उद्योग; го́рная промы́шленность खनन-उद्योग; лёгкая промы́шленность हलका उद्योग, लघु-उद्योग; тяжёлая промы́шленность भारी उद्योग; развива́ть промы́шленность उद्योगों की उन्नति करना

промы́шленн/ый, -ая, -ое, -ые औद्योगिक, उद्योग का; промы́шленный го́род औद्योगिक नगर; промы́шленное произво́дство औद्योगिक उत्पादन; промы́шленные това́ры औद्योगिक वस्तुएँ; кру́пный промы́шленный центр बड़ा औद्योगिक केंद्र

проника́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; прони́кн/уть, -у, -ешь, -ут *сов.* 1. घुसना (घुस आना, घुस जाना), आना (आ जाना); в ко́мнату прони́к

за́пах бензи́на कमरे में पेट्रोल की बू आ (घुस) गयी। ; вода́ прони́кла в подва́л पानी तहख़ाने में घुस गया। ; сквозь што́ры проника́ют лучи́ со́лнца परदों में से सूर्य की किरणें आ रही हैं। 2. घुसना (घुस आना, घुस जाना) ; прони́кнуть в дом че́рез окно́ घर में खिड़की के रास्ते घुस आना ; проника́ть в тыл врага́ शत्रु के पिछवाड़े में घुसना

прони́кнуть *см.* проника́ть

пропага́нд/а, -ы *ж* (*мн. нет*) प्रचार, प्रोपेगेंडा ; полити́ческая пропага́нда राजनीतिक प्रचार ; вести́ пропага́нду нау́чных зна́ний वैज्ञानिक ज्ञान का प्रचार करना

пропада́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **пропа́сть**, пропад/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* пропа́л, -а, -о, -и) *сов.* 1. ग़ायब (गुम) होना (हो जाना) ; लापता होना (हो जाना) ; пропа́л ребёнок बच्चा ग़ायब (गुम) हो गया, बच्चा लापता है। ; у меня́ пропа́ла кни́га मेरी एक किताब ग़ायब हो गयी। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) बेकार (व्यर्थ) जाना ; बरबाद होना (हो जाना) ; пропа́л весь день सारा दिन बेकार गया। ; ваш труд не пропадёт आपका श्रम व्यर्थ न जाएगा, आपकी मेहनत बेकार न जाएगी।

пропа́сть *см.* пропада́ть

пропуска́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **пропу/сти́ть**, -щу́, пропу́ст/ишь, -ят *сов.* 1. *кого-что* रास्ता देना (दे देना), [अंदर] आने (जाने) देना (दे देना), प्रवेश देना (दे देना) ; пропусти́ть дете́й вперёд बच्चों को आगे आने (जाने) देना ; пропуска́ть зри́телей в зал दर्शकों को हाल में आने देना 2. (*1 и 2 л. не употр.*) सोखना (सोख लेना) ; चूना (चू जाना) ; гря́зное стекло́ пло́хо пропуска́ет свет गंदे शीशे में से प्रकाश कम (बुरी तरह) निकलता है। ; э́та бума́га пропуска́ет черни́ла यह काग़ज़ स्याही सोख लेता है। 3. *что* छोड़ना (छोड़ देना) ; пропусти́ть оши́бку भूल छोड़ देना ; пропусти́ть стро́чку при чте́нии पढ़ने में लकीर छोड़ देना 4. अनुपस्थित होना ; नागा करना ; пропуска́ть уро́ки (заня́тия) पाठों में अनुपस्थित होना, पाठों में नागा करना ; пропусти́ть ле́кцию लेक्चर में अनुपस्थित होना ◇ пропусти́ть авто́бус बस छोड़ देना, बस न पकड़ पाना

пропусти́ть *см.* пропуска́ть

просвеще́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) शिक्षा ; полити́ческое просвеще́ние масс जनता की राजनीतिक शिक्षा

про/си́ть, -шу́, про́с/ишь, -ят *несов.*; **попро/си́ть**, -шу́, попро́с/ишь, -ят *сов.*; *кого-что и чего, о ком-чём и с неопр.* माँगना (माँग लेना), माँग करना (कर लेना), प्रार्थना (अनुरोध, निवेदन) करना (कर लेना) ; проси́ть дру́га о по́мощи मित्र से सहायता की प्रार्थना करना ; попроси́ть подде́ржки у друзе́й मित्रों से समर्थन की प्रार्थना करना (कर लेना) ; проси́ть проще́ния क्षमा माँगना ; попроси́ть разреше́ния войти́ अंदर आने की इजाज़त माँगना (माँग लेना) ; попроси́ его́ прийти́ उससे आने की प्रार्थना करो, उससे आने का अनुरोध (निवेदन) करो। ; прошу́ соблюда́ть тишину́ शांति का पालन करने की प्रार्थना करता हूँ।

проснýться *см.* просыпáться

проспéкт, -а *м* प्रोस्पैक्ट ; Лéнинский проспéкт в Москвé मास्को में लेनिन्स्की प्रोस्पैक्ट ; он живёт на проспéкте Мира वह मीर प्रोस्पैक्ट पर रहता है।

простирá/ться, -ется, -ются *несов.* फैलना ; до сáмого горизóнта простирáлось мóре ठीक क्षितिज तक समुद्र फैला [हुआ] था। ; лесá здесь простирáются на мнóго киломéтров यहाँ जंगल बहुत किलोमीटरों तक फैले हैं।

прости́ть(ся) *см.* прощáть(ся)

прóсто *нареч.* आसान, सरल, आसानी (सरलता, सुगमता) से ; э́тот аппарáт устрóен óчень прóсто यह यंत्र बहुत सरल बना है।

прост/óй, -áя, -óе, -ы́е; прост, -á, прóсто, просты́ (*сравн. ст.* прóще) 1. आसान, सरल, सुगम, सहज ; простóй вопрóс आसान (सरल) प्रश्न ; простáя задáча आसान सवाल ; простáя рабóта आसान (सरल) काम 2. सरल, सीधा-सादा ; साधारण, सामान्य, आम, मामूली ; просты́е лю́ди सामान्य (आम) लोग ; простóй человéк सरल आदमी ; साधारण (आम) आदमी

простóр, -а *м* विस्तार, फैलाव, लंबाई-चौड़ाई ; простóры степéй स्टेपियों के विस्तार ; морскóй простóр समुद्री विस्तार ; на простóрах Рóдины मातृभूमि के विशाल क्षेत्रों में

простóрн/ый, -ая, -ое, -ые; простóр/ен, -на, -но, -ны 1. विस्तृत, लंबा-चौड़ा, हवादार, खुला ; простóрный дом हवादार घर 2. ढीला ; простóрный костю́м ढीला सूट

простра́нств/о, -а *с* अंतरिक्ष ; स्थान, जगह ; воздýшное простра́нство वायु-क्षेत्र ; свобóдное простра́нство रिक्त (ख़ाली) स्थान, खाली जगह ; стéпи на ю́ге СССР занимáют больши́е простра́нства सोवियत संघ के दक्षिण में स्टेपियाँ बड़े क्षेत्र घेरे हुए हैं।

простýд/а, -ы *ж* सर्दी, ज़ुकाम, नज़ला, ठंड ; си́льная простýда सख़्त ज़ुकाम ; лечи́ться от простýды सर्दी (ज़ुकाम, नज़ले) का इलाज कराना

простуди́ться *см.* простужáться

простужá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **просту/ди́ться, -жýсь, простýд/ишься, -ятся** *сов.* सर्दी (ठंड) लगना (लग जाना), ज़ुकाम होना (हो जाना) ; простуди́ться во врéмя прогýлки सैर के समय सर्दी लगना (लग जाना)

простын/я́, -и́ *ж* (*мн.* прóстыни, просты́нь, простыня́м) चादर

просыпá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **просн/ýться, -ýсь, -ёшься, -ýтся** *сов.* जागना (जाग उठना), नींद खुलना (खुल जाना), आँख (आँखें) खुलना (खुल जाना) ; проснýться в дéвять часóв नौ बजे जाग उठना ; рáно просыпáться जल्दी जागना

прóсьб/а, -ы *ж* माँग, प्रार्थना, अनुरोध, निवेदन ; по прóсьбе когó-нибудь किसीकी प्रार्थना पर, किसीके अनुरोध पर ; испóлнить прóсьбу дрýга मित्र की प्रार्थना पूरी करना (कर देना) ; обращáться с прóсьбой о пóмощи सहायता की प्रार्थना करना ; у меня́ к вам большáя прóсьба मेरी आपसे बड़ी प्रार्थना है, मुझे आपसे बड़ा अनुरोध (निवेदन) है।

протéст, -а *м* विरोध, प्रतिवाद ; протéст прóтив войны́ युद्ध का विरोध ; демонстрáция протéста विरोध-प्रदर्शन ;

в знак проте́ста के विरोध में, के विरोध-स्वरूप; вы́разить (заяви́ть) проте́ст विरोध प्रकट करना (कर देना); вы́ступить с проте́стом विरोध (प्रतिवाद) कर देना

протест/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.* विरोध (प्रतिवाद) करना; протестова́ть про́тив войны́ युद्ध का विरोध (प्रतिवाद) करना

про́тив *предлог с род.* 1. के सामने, के सम्मुख; сад про́тив до́ма घर के सामने बाग़; друг про́тив дру́га आमने-सामने; стоя́ть про́тив окна́ खिड़की के सामने खड़ा होना 2. के विरुद्ध, के ख़िलाफ़; идти́ про́тив ве́тра हवा के रुख़ के खिलाफ़ जाना; плыть про́тив тече́ния बहाव के विरुद्ध तैरना 3. के विपरीत, के प्रतिकूल, के विरुद्ध, के खिलाफ़; про́тив свое́й во́ли अपनी इच्छा के विपरीत (विरुद्ध); боро́ться про́тив врага́ शत्रु के विरुद्ध लड़ना; поступа́ть про́тив чьего́-нибудь жела́ния किसीकी मर्ज़ी का विरोध करना; он голосова́л про́тив моего́ предложе́ния उसने मेरे प्रस्ताव के विरुद्ध मत दिया। 4. का; лека́рство про́тив гри́ппа फ़्लू की दवा

проти́вник, -а *м* 1. विरोधी, शत्रु, वैरी, दुश्मन; प्रतियोगी, प्रतिवादी; полити́ческий проти́вник राजनीतिक विरोधी, राजनीतिक शत्रु; победи́ть проти́вника в спо́ре विवाद में प्रतिवादी को मात कर देना; у спортсме́на оказа́лся си́льный проти́вник खिलाड़ी का शक्तिशाली प्रतियोगी निकला। 2. (*мн. нет*) शत्रु, दुश्मन; разби́ть проти́вника в бою́ शत्रु को लड़ाई में नष्ट (चूर) कर देना

противополо́жн/ый, -ая, -ое, -ые; противополо́ж/ен, -на, -но, -ны 1. (*тк. полн. ф.*) सामने का; противополо́жный бе́рег पार; в противополо́жном углу́ ко́мнаты कमरे के सामने के कोने में 2. विरोधी, विपरीत, प्रतिकूल, उलटा; परस्पर-विरोधी; противополо́жное мне́ние विरोधी (उलटा) मत; परस्पर-विरोधी मत; противополо́жные при́знаки विपरीत लक्षण; е́хать в противополо́жную сто́рону विपरीत जाना

противопоста́вить *см.* противопоставля́ть

противопоставля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **противопоста́в/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *кого-что* तुलना करना (कर देना), मुक़ाबला करना (कर देना), मुक़ाबले पर रखना (रख देना); противопоставля́ть вы́воды निष्कर्षों की तुलना करना; противопоста́вить одну́ тео́рию друго́й एक सिद्धांत से दूसरे सिद्धांत का मुक़ाबला करना (कर देना), एक सिद्धांत को दूसरे सिद्धांत के मुक़ाबले पर रखना (रख देना)

противоре́чи/е, -я *с* [परस्पर-] विरोध, विरोधाभास, असंगति; противоре́чие во взгля́дах विचारों में विरोधाभास; противоре́чие ме́жду слова́ми и посту́пками कथनी और करनी में असंगति

протя́гива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **протян/у́ть**, -у́, протя́н/ешь, -ут *сов.* 1. *что* तानना (तान देना); протяну́ть верёвку ме́жду дере́вьями पेड़ों के बीच रस्सी तान देना 2. *кого-что* बढ़ाना (बढ़ा देना), फैलाना (फैला देना), पसारना (पसार देना); протяну́ть ребёнку игру́шку बच्चे की ओर

खिलौना बढ़ा देना ; протя́гивать ру́ку това́рищу साथी की ओर हाथ बढ़ाना

протяну́ть *см.* протя́гивать

профессиона́льн/ый, -ая, -ое, -ые व्यावसायिक, पेशावर ; профессиона́льное образова́ние व्यावसायिक शिक्षा ; профессиона́льный писа́тель पेशावर लेखक ◇ профессиона́льный сою́з श्रम-संघ, श्रमिक-संघ, ट्रेड-यूनियन

профе́сси/я, -и *ж* व्यवसाय, पेशा, धंधा ; интере́сная профе́ссия रुचिकर व्यावसाय, दिलचस्प पेशा ; получи́ть профе́ссию инжене́ра इंजीनियर का व्यवसाय (पेशा) पाना (पा लेना) ; он врач по профе́ссии वह पेशे से डाक्टर है।

профе́ссор, -а *м* (*мн.* профессор/а́, -о́в) प्रोफ़ेसर, प्राध्यपक ; профе́ссор университе́та विश्वविद्यालय का प्रोफ़ेसर (प्राध्यपक) ; получи́ть зва́ние профе́ссора प्रोफ़ेसर (प्राध्यापक) की उपाधि (पदवी) मिलना (मिल जाना) ; слу́шать ле́кции изве́стных профессоро́в प्रसिद्ध प्रोफ़ेसरों के व्याख्यान सुनना

профсою́з, -а *м* श्रम-संघ, श्रमिक-संघ, ट्रेड-यूनियन ; член профсою́за श्रमिक-संघ का सदस्य, ट्रेड-यूनियन का मेंबर ; вступа́ть в профсою́з श्रमिक-संघ में प्रविष्ट (दाख़िल) होना (हो जाना)

профсою́зн/ый, -ая, -ое, -ые श्रमसंघी, ट्रेड-यूनियन- ; профсою́зная организа́ция ट्रेड-यूनियन-संगठन ; профсою́зное собра́ние श्रमसंघी सभा, ट्रेड-यूनियन की सभा

прохла́дно *безл. в знач. сказ.* सर्दी (ठंड) है ; в ко́мнате бы́ло прохла́дно कमरे में सर्दी (ठंड) थी। ; сего́дня на у́лице прохла́дно आज बाहर सर्दी (ठंड) है। ; ста́ло прохла́дно सर्दी (ठंड) पड़ने लगी।

прохла́дн/ый, -ая, -ое, -ые; прохла́д/ен, -на, -но, -ны ठंडा, शीतल ; прохла́дный ве́чер ठंडी शाम ; прохла́дная пого́да ठंडा मौसम

прохо́д, -а *м* 1. गुज़र, गुज़रना ; прохо́д судо́в че́рез кана́л नहर से जहाज़ों का गुज़र (गुज़रना) ; здесь прохо́д запрещён यहाँ से गुज़रना मना है। 2. पारण-मार्ग, गुज़रगाह, गुज़ारा ; गैंग्वे ; широ́кий прохо́д ме́жду ряда́ми в теа́тре थियेटर में सीटों की क़तारों के वीच चौड़ी गुज़रगाह (चौड़ा पारण-मार्ग) ; останови́ться у прохо́да गुज़रगाह पर रुकना (रुक जाना)

прохо/ди́ть, -жу́, прохо́д/ишь, -ят *несов.*; **прой/ти́, -ду́, -дёшь, -ду́т** (*прош.* прош/ёл, -ла́, -ло́, -ли́) *сов.* 1. गुज़रना (गुज़र जाना), जाना, निकलना (निकल जाना) ; пройти́ к вы́ходу निर्गम-द्वार पर जाना ; проходи́ть по у́лицам सड़कों से गुज़रना (निकलना) ; пройти́ че́рез сад बाग़ से गुज़रना (गुज़र जाना) ; проходи́те, пожа́луйста (*приглашение вошедшему*) [कृपया भीतर] आइये ; по не́бу прошла́ ту́ча आसमान पर बादल तैर निकला। 2. *что* जाना, तय करना (कर देना) ; пройти́ не́сколько шаго́в एकाध क़दम आगे बढ़ जाना ; пройти́ полови́ну пути́ आधा रास्ता तय करना (कर देना) ; по́езд прошёл две́сти пятьдеся́т киломе́тров रेल-गाड़ी दो सौ पचास किलोमीटर गयी, रेल-गाड़ी ने दो सौ पचास किलोमीटर तय कर दिये। 3. *тж. что* गुज़रना (गुज़र जाना), निकलना (निकल जाना) ; проходи́ть ми́мо

кинотеáтра सिनेमा-घर के पास से गुज़रना ; пройтѝ нýжный дом जरूरी घर से गुज़र जाना ; вы прошлѝ поворóт к вокзáлу आप रेलवे-स्टेशन के मोड़ से निकल गये । ; пóезд ужé прошёл стáнцию रेल-गाड़ी स्टेशन से निकल चुकी है। 4. (*1 и 2 л. не употр.*) गुज़रना (गुज़र जाना), निकलना (निकल जाना) ; дорóга прохóдит чéрез лес रास्ता जंगल में से गुज़रता (निकलता) है। ; здесь прохóдит государственная граница यहाँ से राज्य-सीमा-रेखा गुज़रती (निकलती) है। 5. (*1 и 2 л. не употр.*) बीतना (बीत जाना), गुज़रना (गुज़र जाना), निकलना (निकल जाना) ; उतरना (उतर जाना) ; прохóдят гóды वर्ष बीतते जा रहे हैं। ; прошёл тóлько час एक घंटा ही बीता। ; гнев прошёл गुस्सा उतर गया। ; грозá скóро пройдёт वज्र-झंझा थोड़ी देर में समाप्त हो जाएगी। 6. (*1 и 2 л. не употр.*) होना, रहना ; доклáд прошёл удáчно रिपोर्ट सफल रही। ; конгрéсс проходѝл в Душанбé कांग्रेस दुशांबे में हुई। ; экзáмены прошлѝ хорошó परीक्षाएँ ठीक संपन्न हुईं। 7. (*1 и 2 л. не употр.*) आना (आ जाना), घुसना (घुस आना, घुस जाना) ; в подвáл прошлá водá पानी तहख़ाने में आ (घुस) गया। ; свет прохóдит в кóмнату чéрез окнó रोशनी कमरे में खिड़की के रास्ते आ रही है।

процéнт, -а *м* 1. प्रतिशत, फ़ी सदी ; сéмьдесят процéнтов учеников सत्तर प्रतिशत छात्र, छात्रों का सत्तर प्रतिशत ; вы́полнить план на 150% लक्ष्य को डेढ़ सौ प्रतिशत तक पूरा कर देना 2. व्याज, सूद

процéсс, -а *м* 1. प्रक्रिया, क्रम, गति ; процéсс развѝтия विकास का क्रम ; процéсс рóста органѝзма जीव का वर्द्धन-क्रम ; производственный процéсс उत्पादन-प्रक्रिया, उत्पादन-क्रम 2. मुक़दमा ; вы́играть процéсс मुक़दमा जीतना (जीत लेना) ; проигрáть процéсс मुक़दमा हारना (हार जाना) ◇ в процéссе *чего* के क्रम में ; приобрестѝ óпыт в процéссе рабóты काम करते (काम के क्रम में) अनुभव प्राप्त कर लेना

прóч/ий, -ая, -ее, -ие दूसरा, अन्य ; прóчие лю́ди दूसरे (अन्य) लोग ; плáтье, пальтó и прóчая одéжда फ़्राक, कोट और दूसरे कपड़े ◇ и **прóчее** (и **проч.**, и **пр.**) इत्यादि, आदि, वग़ैरह

прочитáть *см.* читáть

прóчн/ый, -ая, -ое, -ые; прóчен, прочнá, прóчн/о, -ы दृढ़, मजबूत, टिकाऊ, पक्का ; прóчный замóк मजबूत ताला ; прóчная óбувь मज़बूत जूते ◇ прóчный мир स्थायी (टिकाऊ) शांति

прошéдш/ий, -ая, -ее, -ие पिछला, गत, विगत ; за прошéдшие шестьдесят лет विगत साठ वर्षों में ◇ прошéдшее врéмя भूत-काल, अतीत काल

прошептáть *см.* шептáть

прóшл/ый, -ая, -ое, -ые 1. पिछला, गत, विगत ; прóшлой зимóй पिछली सर्दियों में, गत शीत-काल में ; прóшлой óсенью पिछली पतझड़ में ; в прóшлом годý पिछले (गत) साल [में] ; [в] прóшлый раз पिछली बार ; на прóшлой недéле पिछले सप्ताह [में] 2. *в знач. сущ.* **прóшл/ое,** -ого *с* अतीत, भूत-काल ; далёкое прóшлое सुदूर अतीत ; вспоминáть прóшлое अतीत को

याद करना ◇ в про́шлом अतीत (भूत-काल) में; в про́шлом он был учи́телем अतीत में वह शिक्षक था।

проща́й[те] नमस्ते; проща́й, мы уви́димся не ско́ро नमस्ते, हम जल्दी न मिलेंगे।

проща́ни/е, -я *с* विदाई, विदा, रुख़सत; на проща́ние विदा लेते वक़्त

проща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **про/сти́ть, -щу́, -сти́шь, -стя́т** *сов.*; *кого-что* क्षमा (माफ़) करना (कर देना); не проща́ть изме́ны विश्वासघात को क्षमा (माफ़) न करना; прости́те, я опозда́л क्षमा (माफ़) कीजिये मुझे देर हुई।; я его́ прости́л मैंने उसे क्षमा (माफ़) कर दिया।

проща́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **про/сти́ться, -щу́сь, -сти́шься, -стя́тся** *сов.*; *с кем* विदा (रुख़सत) लेना (ले लेना); विदा (विदाई) देना (दे देना); прости́ться с друзья́ми मित्रों से विदा लेना; уйти́ не проща́ясь विदा लिये वग़ैर चला जाना; на вокза́ле они́ прости́лись स्टेशन पर उन्होंने एक दूसरे से विदा ली।

про́ще *см.* просто́й *и* про́сто

проще́ни/е, -я *с* क्षमा, माफ़ी; заслужи́ть проще́ние क्षमा (माफ़ी) के लायक़ होना; проси́ть проще́ния क्षमा (माफ़ी) माँगना

прояви́ть(ся) *см.* проявля́ть(ся)

проявля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прояв/и́ть, -лю́, прояв/ишь, -ят** *сов.*; *что* दिखाना (दिखा देना), प्रकट करना (कर देना); проявля́ть беспоко́йство चिंता प्रकट करना; прояви́ть инициати́ву पहल करना (कर देना); прояви́ть интере́с к чте́нию पढ़ने में दिलचस्पी दिखा देना; проявля́ть му́жество в бою́ लड़ाई में साहस दिखाना

проявля́/ться, -ется, -ются *несов.*; **прояви́ться, проя́в/ится, -ятся** *сов.* दिखाई देना, प्रकट होना (हो जाना); у ма́льчика прояви́лся интере́с к матема́тике लड़के की दिलचस्पी गणित में दिखाई दी (प्रकट हुई)।


пруд

пруд, -а́, *предл.* о пру́де, в (на) пруду́ *м* तालाव, पोखर; вы́копать пруд तालाव खोद देना; лови́ть ры́бу в пруду́ तालाव में मछली पकड़ना (मारना)

пры́га/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **пры́гн/уть, -у, -ешь, -ут** *сов.* कूदना (कूद पड़ना), छलाँग लगाना (मारना, भरना), उछलना (उछल पड़ना); пры́гать на одно́й ноге́ एक पैर पर कूदना; пры́гнуть с бе́рега в во́ду किनारे से पानी में कूद पड़ना; пры́гать с парашю́том छतरी की मदद से कूदना; пры́гнуть че́рез забо́р वाड़ के ऊपर से कूद पड़ना

прыж/о́к, -ка́ *м* छलाँग, उछाल; прыжо́к в высоту́ ऊँची छलाँग; прыжо́к в длину́ लंबी छलाँग; прыжо́к из окна́ खिड़की में से छलाँग; прыжки́ с парашю́том छतरी की मदद से कुदानें; прыжо́к че́рез препя́тствие वाड़ के ऊपर से छलाँग; сде́лать прыжо́к छलाँग लगाना (लगा देना)

пря́мо *нареч.* 1. सीधा, सीधे; идти́ пря́мо सीधे जाना 2. सीधे; обрати́ться пря́мо к дире́ктору सीधे डाइरेक्टर को संबोधित करना; спать пря́мо на полу́ फ़र्श पर ही सोना, ख़ाली फ़र्श पर सोना; вы идёте пря́мо домо́й? — Нет, снача́ла я зайду́ в библиоте́ку

आप सीधे घर जाते हैं? — नहीं, मैं पहले पुस्तकालय में हो आऊँगा। 3. सीधे, साफ़-साफ़; скажи́те пря́мо सीधे बता दीजिये, साफ़-साफ़ कह दीजिये।

прям/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е 1. सीधा; пряма́я ли́ния सीधी रेखा; прямы́е у́лицы सीधी सड़कें 2. सीधा; प्रत्यक्ष; прямо́е возду́шное сообще́ние सीधी विमान-सेवा; прямы́е вы́боры प्रत्यक्ष निर्वाचन; пряма́я телефо́нная связь सीधी टेलीफ़ोन-व्यवस्था; सीधा टेलीफ़ोन-संपर्क 3. सीधा, स्पष्टवादी; он челове́к прямо́й वह सीधा (स्पष्टवादी) आदमी है। ◇ прямо́й у́гол समकोण; име́ть прямо́е отноше́ние к де́лу मामले से सीधा संबंध रखना

прямоуго́льник, -а *м* आयत, समकोण चतुर्भुज; ко́мната в фо́рме прямоуго́льника आयतनुमा कमरा

пря́/тать, -чу, -чешь, -чут *несов.*; **спря́/тать, -чу, -чешь, -чут** *сов.*; *кого-что* छिपाना (छिपा देना, छिपा रखना); спря́тать докуме́нты в шкаф दस्तावेज़ों को अलमारी में छिपा देना; пря́тать спи́чки от дете́й बच्चों से दियासलाई छिपाना

пря́/таться, -чусь, -чешься, -чутся *несов.*; **спря́/таться, -чусь, -чешься, -чутся** *сов.* छिपना (छिप जाना); спря́таться за де́рево पेड़ के पीछे छिप जाना; пря́таться от дете́й в саду́ बच्चों से बाग़ में छिपना

пти́ц/а, -ы *ж* पक्षी, चिड़िया; дома́шняя пти́ца (*куры, утки и т. п.*) मुर्ग़े-मुर्ग़ियाँ, गृह-पक्षी; хи́щные пти́цы हिंसक पक्षी; пти́цы летя́т на юг पक्षी दक्षिण की ओर उड़ रहे हैं।

пу́блик/а, -и *ж* (*мн. нет*) दर्शकगण; श्रोतागण; выступа́ть пе́ред пу́бликой दर्शकगण के सामने भाषण करना (देना); दर्शकगण के सामने अभिनय करना; दर्शकगण के सामने गाना

публик/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.*; **опублик/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют** *сов.*; *что* प्रकाशित करना (कर देना), छापना (छाप देना), छपाना (छपा देना); публикова́ть зако́ны नियम (क़ानून) प्रकाशित करना; опубликова́ть рома́н उपन्यास छपाना (छपा देना); опубликова́ть статью́ в газе́те समाचार-पत्र में लेख छपाना (छपा देना)

пуга́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **испуга́/ть, -ю, -ешь, -ют** *сов.*; *кого* डराना (डरा देना), डर दिखाना (दिखा देना); его́ не пуга́ли тру́дности пути́ वह रास्ते की कठिनाइयों से नहीं डरता था।; ребёнка пуга́ет темнота́ बच्चा अँधेरे से डरता है।; ты появи́лся неожи́данно и испуга́л меня́ तुम अचानक आ धमके और मुझे डरा दिया।

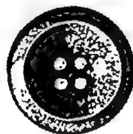
пуга́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **испуга́/ться, -юсь, -ешься, -ются** *сов.*; *кого-что и без доп.* डरना (डर जाना), डर लगना (लग जाना), भयभीत होना (हो जाना); пуга́ться мо́лнии बिजली से डरना; испуга́ться соба́ки कुत्ते से डर जाना

пу́говиц/а, -ы *ж* बटन; пла́тье с пу́говицами (на пу́говицах) बटनवाला फ़्राक; застегну́ть пальто́ на все пу́говицы कोट के सब बटन लगा देना; приши́ть пу́говицу к руба́шке क़मीज़ में बटन सी देना

пу́л/я, -и *ж* गोली; его́ ра́нило пу́лей वह गोली से घायल हुआ।



прямоуго́льник



пу́говица



пу́ля

пункт, пу́нкта *м* 1. स्थान, स्थल; са́мый ю́жный пункт страны́ देश का सबसे दक्षिणी विंदु 2. मुद्दा, पाइंट; резолю́ция из пяти́ пу́нктов पाँच सूत्री प्रस्ताव; измени́ть пе́рвый пункт постановле́ния निर्णय का पहला मुद्दा बादल देना

пуска́й *см.* пусть

пуска́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; пусти́ть, пущу́, пу́ст/ишь, -ят *сов.* 1. *кого* छोड़ना (छोड़ देना), मुक्त करना (कर देना); пусти́ть пти́цу на свобо́ду चिड़िया को छोड़ देना, पक्षी को मुक्त कर देना 2. *кого* अनुमति (इजाज़त) देना (दे देना); пусти́ть дете́й гуля́ть बच्चों को घूमने देना, बच्चों को घूमने की अनुमति (इजाज़त) देना; пуска́ть пассажи́ров в ваго́н यात्रियों को डब्बे में आने (प्रवेश करने) देना 3. *что* चालू (प्रचालित, संचालित) करना (कर देना); пусти́ть но́вую электроста́нцию नये बिजली-घर को चालू कर देना

пуст/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; пуст, пуста́, пу́ст/о, -ы ख़ाली, रिक्त; пусто́й дом ख़ाली घर; пуста́я су́мка ख़ाली बैग; теа́тр ещё пуст थियेटर अभी ख़ाली है।

пусты́н/я, -и *ж* रेगिस्तान, मरुभूमि; ороша́ть пусты́ни रेगिस्तानों को सींचना

пусть *частица* भले ही, चाहे; пусть он сде́лает э́то сего́дня वह चाहे आज यह कर दे।; мо́жно ему́ войти́? — Пусть войдёт वह आ सकता है? — [वह] आये।

пустя́к, пустяка́ *м* छोटी [-सी] (ज़रा-सी) बात, छोटी (ज़रा-सी) चीज़; говори́ть о пустяка́х छोटी-[मोटी] बातों की चर्चा करना; не обраща́ть внима́ния на пустяки́ छोटी बातों की चिंता न करना; поссо́риться из-за пустяка́ छोटी-सी बात (चीज़) पर झगड़ पड़ना

путёвк/а, -и *ж* (*мн.* путёв/ки, -ок, -кам) पास; путёвка в дом о́тдыха आराम-घर का पास

путеше́ственник, -а *м* यात्री, पर्यटक, सफ़री; изве́стный путеше́ственник प्रसिद्ध यात्री

путеше́стви/е, -я *с* यात्रा, पर्यटन, भ्रमण, सफ़र; путеше́ствие вокру́г све́та विश्व-भ्रमण; возду́шное путеше́ствие वायु-यात्रा; далёкое путеше́ствие दूर की यात्रा; морско́е путеше́ствие समुद्र-यात्रा; верну́ться из путеше́ствия यात्रा से लौटना (लौट आना); отпра́виться в путеше́ствие по стране́ देश की यात्रा पर निकलना (निकल जाना); соверша́ть путеше́ствие на парохо́де जहाज़ से यात्रा (भ्रमण) करना, जहाज़ की यात्रा करना, जहाज़ का भ्रमण (सफ़र) करना

путеше́ств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* यात्रा (भ्रमण, सफ़र) करना; путеше́ствовать по стране́ देश की यात्रा करना, देश का भ्रमण (सफ़र) करना

путь, пути́, *твор.* путём, *предл.* о (на) пути́ *м* (*мн.* пут/и́, -е́й, -я́м) 1. मार्ग, पथ, रास्ता; путь в гора́х पहाड़ों में रास्ता; зи́мний путь जाड़े का रास्ता; широ́кий путь चौड़ा मार्ग (रास्ता); пока́зывать путь मार्ग (रास्ता) दिखाना 2. मार्ग, पथ, रास्ता; пути́ сообще́ния आवागमन (यातायात) के मार्ग, यातायात के रास्ते; возду́шные пути́ वायु-मार्ग, वायु-पथ,

हवाई रास्ते ; морско́й путь समुद्र-मार्ग, समुद्र-पथ, समुद्री मार्ग (रास्ता) ; прое́хать бо́льшую часть пути́ ज़्यादातर रास्ता तय कर देना 3. मार्ग, रास्ता ; यात्रा, सफ़र ; да́льний и опа́сный путь दूर और ख़तरनाक रास्ता ; отправля́ться в путь चल देना, चल पड़ना, यात्रा पर निकलना ; собира́ться в путь सफ़र की तैयारी करना 4. मार्ग, रास्ता ; встре́тить знако́мого на пути́ к до́му घर के रास्ते में जान-पहचानी से मिलना (मिल जाना) ; отпра́виться в обра́тный путь वापसी यात्रा के लिए चल देना ; пойти́ са́мым коро́тким путём सबसे छोटे मार्ग (रास्ते) से जाना 5. मार्ग, पथ, रास्ता ; путь к побе́де विजय का मार्ग (पथ) ; пути́ разви́тия сове́тской нау́ки सोवियत विज्ञान के विकास के मार्ग ; жи́зненный путь जीवन-मार्ग, जीवन-पथ ; ми́рным путём शांतिपूर्ण तरीक़े से ; идти́ по пути́ прогре́сса प्रगति के मार्ग पर चलना ; станови́ться на путь социали́зма समाजवाद का मार्ग (रास्ता) अपनाना ◇ по пути́ रास्ते में ; я зайду́ к вам по пути́ в институ́т उच्च विद्यालय जाते हुए मैं आपके यहाँ हो आऊँगा। ; я то́же иду́ домо́й — нам с ва́ми по пути́ मैं भी घर जाता हूँ, हमारा रास्ता एक ही है। ; счастли́вого пути́! शुभ यात्रा !

пу́шк/а, -и *ж* (*мн.* пу́ш/ки, -ек, -кам) तोप ; стреля́ть из пу́шки तोप दाग़ना

пчел/а́, -ы́ *ж* (*мн.* пчёлы, пчёл) मधु-मक्खी ; разводи́ть пчёл मधु-मक्खियाँ पालना

пшени́ц/а, -ы *ж* (*мн. нет*) गेहूँ ; высо́кий урожа́й пшени́цы गेहूँ की ज़ोरदार फ़सल ; се́ять пшени́цу गेहूँ बोना

пыль, пы́ли, *предл.* о пы́ли, в пыли́ *ж* (*мн. нет*) धूल, गर्द ; вытира́ть пыль धूल पोंछना ; поднима́ть пыль धूल (गर्द) उठाना (उड़ाना) ; ме́бель покры́лась пы́лью फ़र्नीचर धूल से ढँक गया। ; сапоги́ бы́ли в пыли́ बूटों पर धूल [जमी] थी।

пыта́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **попыта́/ться**, -юсь, -ешься, -ются *сов.*; *с неопр.* कोशिश करना (कर देना), यत्न (प्रयत्न) करना (कर देना) ; *больно́й пыта́лся встать, но не смог* रोगी ने उठने की कोशिश की लेकिन उठ न सका। ; я попыта́юсь доста́ть биле́ты на конце́рт मैं कंसर्ट के लिए टिकट प्राप्त करने की कोशिश करूँगा।

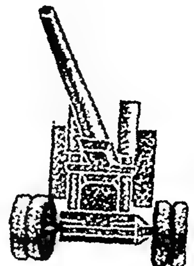
пье́с/а, -ы *ж* नाटक ; игра́ть в но́вой пье́се नये नाटक में अभिनय करना ; смотре́ть пье́су नाटक देखना ; ста́вить пье́сы Че́хова चेख़ोव के नाटकों को प्रस्तुत करना

пья́н/ый, -ая, -ое, -ые; пьян, -а́, пья́н/о, -ы पिया हुआ, नशे में धुत्त (चूर), मतवाला, मस्त ; пья́ный мужчи́на पिये हुए (नशे में धुत्त) आदमी

пюре́ *нескл. с* भरता ; пюре́ из карто́феля, карто́фельное пюре́ आलू का भरता

пятидеся́т/ый, -ая, -ое, -ые पचासवाँ

пятиле́тк/а, -и *ж* (*мн.* пятиле́т/ки, -ок, -кам) पंचवर्षीय योजना ; вы́полнить пятиле́тку в четы́ре го́да पंचवर्षीय योजना को चार साल में पूरा कर देना


пу́шка

пятиле́тн/ий, -яя, -ее, -ие पंचवर्षीय, पाँचसाला ; पाँच वर्ष (साल) का ; пятиле́тний план पंचवर्षीय योजना ; пятиле́тний сын पाँच वर्ष का बेटा

пятисо́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* पाँच सौवाँ



пя́тка

пя́тк/а, -и *ж* (*мн.* пя́т/ки, -ок, -кам) एड़ी

пятна́дцат/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* पंद्रहवाँ ; сего́дня пятна́дцатое января́ आज पंद्रहवीं जनवरी है।

пятна́дцат/ь, -и *числ.* पंद्रह ; ей пятна́дцать лет उसकी उम्र पंद्रह साल की है, वह पंद्रह साल की है। ; сейча́с без пятна́дцати шесть अभी पौने छः बजे हैं।

пя́тниц/а, -ы *ж* शुक्रवार ; в пя́тницу бу́дет спекта́кль शुक्रवार को नाटक होगा। ; он прие́хал в про́шлую пя́тницу वह पिछले शुक्रवार को आ गया।

пятн/о́, -а́ *с* (*мн.* пя́т/на, -ен, -нам) धब्बा, दाग़ ; пятно́ на полу́ फ़र्श पर धब्बा ; ска́терть в пя́тнах धब्बे लगा मेज़पोश

пя́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* पाँचवाँ ; пя́тый дом от угла́ नुक्कड़ से पाँचवाँ घर ; уже́ пя́тый час утра́ सुबह के चार बजे चुके हैं।

пят/ь, -и́ *числ.* पाँच ; че́рез пять лет पाँच साल के बाद ; прошло́ пять лет पाँच साल बीत गये।

пятьдеся́т, пяти́десяти *числ.* पचास ; доро́га проходи́ла в пяти́десяти ме́трах от до́ма रास्ता घर से पचास मीटर की दूरी पर थी।

пятьсо́т, пятисо́т *числ.* पाँच सौ ; пятьсо́т лет наза́д पाँच सौ साल हुए, पाँच सौ वर्ष पहले

Р

рабо́т/а, -ы *ж* 1. (*мн. нет*) काम, कार्य ; क्रिया ; рабо́та маши́ны मशीन का काम ; рабо́та электроста́нции बिजली-घर का काम ; норма́льная рабо́та се́рдца हृदय की सामान्य क्रिया 2. काम, कार्य ; श्रम, परिश्रम, मेहनत, मज़दूरी ; физи́ческая рабо́та शारीरिक काम, शारीरिक श्रम ; занима́ться нау́чной рабо́той वैज्ञानिक कार्य करना ; у него́ мно́го рабо́ты उसे बहुत काम है। 3. (*мн. нет*) काम, नौकरी, रोज़गार ; брать на рабо́ту काम पर लेना ; возвраща́ться с рабо́ты काम से वापस जाना ; идти́ на рабо́ту काम पर जाना ; найти́ рабо́ту काम (नौकरी) मिलना (मिल जाना), काम (नौकरी) पाना (पा लेना) ; поступи́ть на рабо́ту काम पर लगना (लग जाना), नौकरी (रोज़गार) लगना (लग जाना) 4. कृति ; निबंध ; после́дняя рабо́та писа́теля लेखक की अंतिम कृति ; вы́ставка рабо́т изве́стного худо́жника प्रसिद्ध चित्रकार की कृतियों की प्रदर्शनी ; изда́ть свои́ нау́чные рабо́ты अपनी वैज्ञानिक कृतियाँ प्रकाशित करा देना

рабо́та/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* 1. काम करना ; рабо́тать бы́стро и с интере́сом जल्दी और दिलचस्पी से काम करना ; рабо́тать в по́ле खेत में काम करना ; рабо́тать на не́скольких станка́х कई मशीनों पर काम करना ; рабо́тать над прое́ктом परियोजना पर काम करना 2. काम करना, नौकरी करना ; рабо́тать учи́телем शिक्षक का काम करना ; давно́ рабо́тать на за

во́де लंबे समय से कारख़ाने में काम करना 3. (*1 и 2 л. не употр.*) काम करना, चलना, खुला होना; телегра́ф рабо́тает кру́глые су́тки तार-घर दिन-रात काम करता है, तार-घर दिन-रात चलता (खुला) है।

рабо́тник, -а *м* कार्यकर्ता, कर्मकार, कर्मचारी, कर्मिक, कर्मी; рабо́тники се́льского хозя́йства कृषि के कर्मकार; нау́чный рабо́тник वैज्ञानिक कार्यकर्ता; отве́тственные рабо́тники министе́рства मंत्रालय के उत्तरदायी (प्रभारी) कर्मचारी

рабо́тниц/а, -ы *ж* मज़दूरिन, महिला-मज़दूर, मज़दूर-औरत; рабо́тницы на́шего заво́да हमारे कारख़ाने की मज़दूर-नारियाँ

рабо́ч/ий I, -его *м* मज़दूर, श्रमिक, कर्मकार; рабо́чие хими́ческой промы́шленности रसायन-उद्योग के मज़दूर; рабо́чие и слу́жащие मज़दूर और नौकर, कर्मकार और कर्मचारी; сою́з рабо́чих и крестья́н मज़दूरों और किसानों का संघ

рабо́ч/ий II, -ая, -ее, -ие 1. मज़दूर-, श्रमिक, श्रम-; рабо́чее движе́ние मज़दूर-आंदोलन, श्रमिक-आंदोलन, श्रम-आंदोलन; рабо́чий класс मज़दूर-वर्ग, श्रमिक-वर्ग; рабо́чий посёлок मज़दूर-बस्ती, श्रमिक बस्ती 2. काम का, श्रमिक, श्रम-; рабо́чее вре́мя काम का समय; рабо́чий день काम का दिन, कार्य-दिन, श्रमिक दिन, श्रम-दिन; рабо́чее ме́сто काम करने की जगह, काम करने का स्थान; рабо́чая оде́жда काम की पोशाक, काम का कपड़ा ◇ рабо́чая си́ла श्रम-शक्ति

ра́венств/о, -а *с* (*мн. нет*) समानता, बराबरी; ра́венство возмо́жностей अवसरों की समानता; ра́венство гра́ждан пе́ред зако́ном क़ानून के सम्मुख नागरिकों की समानता

равни́н/а, -ы *ж* मैदान

равноду́шно *нареч.* उदासीनतापूर्वक, उदासीनता से; равноду́шно отнести́сь к изве́стию उदासीनतापूर्वक (उदासीनता से) समाचार को लेना (ग्रहण करना)

равноду́шн/ый, -ая, -ое, -ые; равноду́ш/ен, -на, -но, -ны उदासीन, विरक्त, विमनस्क; равноду́шный взгляд उदासीन (विरक्त) दृष्टि; равноду́шный челове́к उदासीन आदमी; он равноду́шен к му́зыке वह संगीत के प्रति उदासीन है।

равноме́рн/ый, -ая, -ое, -ые; равноме́р/ен, -на, -но, -ны क्रमिक, क्रमपूर्ण; равноме́рное разви́тие क्रमिक विकास

равнопра́ви/е, -я *с* (*мн. нет*) समानाधिकार; равнопра́вие национа́льностей जातियों का समानाधिकार; предоста́вить равнопра́вие समानाधिकार प्रदान करना (कर देना)

ра́вн/ый, -ая, -ое, -ые; ра́вен, равн/а́, -о́, -ы́ 1. समान, एक-समान, एक-सा, एकसाँ, बराबर [का]; дома́ ра́вной высоты́ समान (एक-सी) ऊँचाई के घर; маши́ны е́хали с ра́вной ско́ростью गाड़ियाँ एक-सी रफ़्तार से जा रही थीं।; си́лы уча́стников соревнова́ния бы́ли равны́ प्रतियोगिता में भाग लेनेवालों की शक्ति समान थी। 2. समान (बराबर) अधिकार का, समान (बराबर) अधिकार-प्राप्त; в на́шем о́бществе мужчи́на и же́нщина име́ют ра́вные права́ हमारे समाज में

पुरुष और स्त्री के समान अधिकार हैं। 3. बराबर, के बराबर का; расстоя́ние, ра́вное трём киломе́трам तीन किलोमीटर के बराबर की दूरी; два плюс два равно́ четырём दो जोड़ दो चार के बराबर है।

рад, **ра́д/а**, **-о**, **-ы** *в знач. сказ.*, *кому-чему, с неопр. и с союзом «что»* प्रसन्न (ख़ुश) है (हैं); प्रसन्नता (ख़ुशी) है, प्रसन्नता (ख़ुशी) होती है, प्रसन्न (ख़ुशी) हो रही है, प्रसन्नता (ख़ुशी) हुई; мы ра́ды ва́шим успе́хам हमें आपकी सफलताओं से प्रसन्नता (ख़ुशी) है, हम आपकी सफलताओं से प्रसन्न (ख़ुश) हैं।; она́ ра́да, что вы пришли́ वह प्रसन्न (ख़ुश) है कि आप आये, उसे प्रसन्नता (ख़ुशी) [हो रही] है कि आप आये।; они́ бу́дут вам о́чень ра́ды आपसे मिलकर उन्हें बहुत प्रसन्नता होगी।; я рад вас ви́деть आपसे मिलकर मुझे बहुत प्रसन्नता (ख़ुशी) हुई, आपसे मिलकर मुझे बड़ा हर्ष होता है।

ра́ди *предлог с род.* के लिए, के वास्ते; жить ра́ди дете́й बच्चों के लिए जीना; рабо́тать ра́ди о́бщего бла́га आम भलाई के लिए काम करना

ра́дио *с нескл.* रेडियो, आकाश--वाणी; изобрете́ние ра́дио रेडियो का आविष्कार; включи́ть ра́дио रेडियो खोलना (खोल देना); вы́ключить ра́дио रेडियो बंद करना (कर देना); переда́ть телегра́мму по ра́дио रेडियो से तार भेजना

радиоприёмник, **-а** *м* रेडियो-सेट

радиоста́нци/я, **-и** *ж* रेडियो-स्टेशन, रेडियो-केंद्र; рабо́тают все радиоста́нции Сове́тского Сою́за सोवियत संघ के सब रेडियो-स्टेशन प्रसारण कर रहे हैं।

ради́ст, **-а** *м* रेडियो-आपरेटर; *рабо́тать ради́стом на корабле́* जहाज़ पर रेडियो-आपरेटर का काम करना

ра́д/овать, **-ую**, **-уешь**, **-уют** *несов.*; **обра́д/овать**, **-ую**, **-уешь**, **-уют** *сов.*; *кого-что* प्रसन्न (ख़ुश) करना (कर देना), आनंदित करना (कर देना); мать обра́довало письмо́ сы́на बेटे के पत्र से माँ को प्रसन्नता हुई, बेटे की चिट्ठी ने माँ को प्रसन्न कर दिया।; меня́ ра́дуют твои́ успе́хи तुम्हारी सफलताओं से मुझे प्रसन्नता (ख़ुशी) हो रही है।

ра́д/оваться, **-уюсь**, **-уешься**, **-уются** *несов.*; **обра́д/оваться**, **-уюсь**, **-уешься**, **-уются** *сов.*; *кому-чему* प्रसन्न (ख़ुश) होना (हो जाना), प्रसन्नता (ख़ुशी) होना (हो जाना); आनंद करना; обра́доваться встре́че с дру́гом दोस्त से मिलकर प्रसन्न (ख़ुश) होना (हो जाना), मित्र से मिलकर प्रसन्नता (ख़ुशी) होना (हो जाना); ра́доваться успе́хам сы́на बेटे की सफलताओं को देखकर प्रसन्नता (ख़ुशी) होना

ра́достн/ый, **-ая**, **-ое**, **-ые**; **ра́дост/ен**, **-на**, **-но**, **-ны** प्रसन्न, ख़ुश; ख़ुशी--भरा; आनंदमय; प्रसन्नचित्त; हँस--मुख; ра́достное изве́стие शुभ-समाचार, ख़ुशख़बरी; ра́достное собы́тие शुभ-घटना; ра́достная улы́бка प्रसन्न (ख़ुशी-भरी) मुसकान

ра́дост/ь, **-и** *ж* आनंद, प्रसन्नता, ख़ुशी; ра́дости жи́зни जीवन की ख़ुशियाँ; с ра́достью आनंद (प्रसन्नता, ख़ुशी) से, आनंदपूर्वक, प्रसन्नतापूर्वक;

испытывать чувство радости आनंद [की भावना] अनुभव करना ; смеяться от *радости* ख़ुशी (प्रसन्नता) से हँसना ◇ *на радостях* ख़ुशी में

раз, ра́за *и* ра́зу *м* 1. वार ; занима́ться три ра́за в неде́лю सप्ताह में तीन वार पढ़ना (अभ्यास करना) ; позвони́ть оди́н раз एक वार टेलीफ़ोन कर देना ; прочита́ть письмо́ не́сколько раз चिट्ठी को कई (अनेक) वार पढ़ लेना ; мы слы́шали об э́том не раз हमने इस वारे में एकाधिक (अनेक) वार सुना । ; [оди́н] раз я встре́тил его́ в теа́тре मैं उसे एक वार थियेटर में मिला । 2. वार ; огляну́ться в после́дний раз अंतिम वार पीछे मुड़कर देखना ; отложи́ть разгово́р до сле́дующего ра́за वातचीत अगली वार के लिए स्थगित कर (टाल) देना ; в тот раз мы не успе́ли уви́деться उस वार हम न मिल पाये । ; на э́тот раз я вас проща́ю इस (अब की) वार मैं आपको माफ़ कर देता हूँ । 3. *нескл.* एक ; ма́льчик стал счита́ть карандаши́: раз, два, три, четы́ре ... लड़का पेंसिलें गिनने लगा : एक, दो, तीन, चार... । ◇ ни ра́зу не ... एक वार भी नहीं ... ; они́ ни ра́зу не встреча́лись वे एक वार भी नहीं मिले ।

разбива́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разби́ть,** разобь/ю́, -ёшь, -ю́т (*повел.* разбе́й) *сов.* 1. *что* तोड़ना (तोड़ देना), टुकड़े टुकड़े करना (कर देना), चकनाचूर करना (कर देना) ; разби́ть стака́н गिलास तोड़ देना, गिलास के टुकड़े टुकड़े कर देना 2. *кого-что* ध्वस्त करना (कर देना), चकनाचूर करना (कर देना) ; पराजित करना (कर देना) ; разби́ть а́рмию проти́вника शत्रु की सेना को ध्वस्त कर देना

разбива́/ться, -юсь, -ешься, -ются *сов.* 1. (*1 и 2 л. не употр.*) टूटना (टूट जाना), टुकड़े टुकड़े हो जाना, चकनाचूर हो जाना ; ध्वस्त हो जाना ; зе́ркало разби́лось आईना टूट गया । ; самолёт разби́лся विमान ध्वस्त हो गया । ; ча́шка разби́лась प्याला टूट गया, प्याले के टुकड़े टुकड़े हो गये । 2. चोट आना (आ जाना), चोट लगना (लग जाना) ; он упа́л с ло́шади и разби́лся वह घोड़े से गिरकर (गिरा और) घायल हो गया ।

разбира́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разобра́ть,** разбер/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* разобра́л, разобрала́, разобра́л/о, -и) *сов.*; *что* 1. पुरज़े खोलना (खोल देना) ; разобра́ть часы́ घड़ी के पुरज़े खोल देना 2. सजाना (सजा देना), तरतीव देना (दे देना), तरतीव से लगाना (लगा देना) ; разобра́ть кни́ги в шкафу́ अलमारी में किताबें सजा देना, अलमारी में किताबों को तरतीव देना 3. विचार-विमर्श करना (कर देना) ; समीक्षा करना (कर देना) ; разобра́ть заявле́ние на собра́нии सभा में निवेदन-पत्र पर विचार-विमर्श करना (कर देना) ; разобра́ть но́вый рома́н писа́теля लेखक के नये उपन्यास की समीक्षा करना (कर देना) 4. समझना (समझ लेना) ; повтори́те гро́мче, я не разобра́л ва́ших слов ज़ोर से दोहराइये, मैंने आपके शब्द नहीं समझे ।

разбира́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **разобра́ться,** разбер/у́сь, -ёшься, -у́тся *сов.*; *в ком-чём* जानना (जान लेना), पहचानना (पहचान

लेना) ; разбира́ться в лю́дях लोगों को पहचानना ; разбира́ться в те́хнике तकनीक को जानना ; он бы́стро разобра́лся в э́той сло́жной обстано́вке उसने जल्दी इस जटिल परिस्थिति को समझ लिया ।

разби́ть(ся) *см.* разбива́ть(ся)

разбуди́ть *см.* буди́ть

ра́зве *частица* क्या ; ра́зве вы не зна́ете э́того? क्या आप यह नहीं जानते हैं ? ; ра́зве он уже́ прие́хал? क्या वह आ चुका है ?

разверну́ть *см.* развёртывать

развёртыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разверн/у́ть, -у́, -ёшь, -у́т** *сов.*; *что* खोलना (खोल देना) ; разверну́ть паке́т पार्सल (पैकेट) [को] खोल देना ; разверну́ть поку́пку ख़रीद को खोल देना

развести́ *см.* разводи́ть

развива́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разви́ть**, разовь/ю́, -ёшь, -ю́т (*прош.* разви́л, развила́, разви́л/о, -и; *повел.* разве́й) *сов.*; *что* विकास करना (कर देना), विकसित (उन्नत) करना (कर देना), उन्नति (तरक़्क़ी) करना (कर देना) ; बढ़ाना (बढ़ा देना) ; разви́ть в ребёнке интере́с к му́зыке संगीत के प्रति बच्चे की रुचि बढ़ाना (बढ़ा देना) ; разви́ть па́мять स्मरण-शक्ति बढ़ाना (बढ़ा देना) , स्मरण-शक्ति विकसित करना (कर देना) ; развива́ть промы́шленность उद्योगों का विकास करना

развива́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **разви́ться**, разовь/ю́сь, -ёшься, -ю́тся *сов.* विकास होना (हो जाना) , विकास (उन्नति , तरक़्क़ी) पर होना , विकसित होना (हो जाना) , उन्नति (तरक़्क़ी) करना (कर देना) ; बढ़ना (बढ़ जाना) ; промы́шленность развива́ется успе́шно उद्योगों का सफलतापूर्वक विकास हो रहा है , उद्योग सफलतापूर्वक उन्नति (तरक़्क़ी) कर रहे हैं । ; ребёнок бы́стро развива́ется बच्चा जल्दी बढ़ रहा है ।

разви́ти/е, -я *с* (*мн. нет*) विकास , उन्नति , तरक़्क़ी ; разви́тие нау́ки विज्ञान का विकास , विज्ञान की उन्नति (तरक़्क़ी) ; промы́шленное разви́тие औद्योगिक विकास ; физи́ческое разви́тие शारीरिक विकास

развит/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; ра́звит, развита́, ра́звит/о, -ы विकसित , उन्नत , तरक़्क़ीयाफ़्ता ; развита́я промы́шленность विकसित (उन्नत) उद्योग ; о́чень развито́й ребёнок बहुत बढ़ा-चढ़ा (विकसित) बच्चा

разви́ть(ся) *см.* развива́ть(ся)

разво́д, -а *м* तलाक़ , विवाह-विच्छेद , विवाह-भंग ; дать жене́ разво́д बीवी को तलाक़ देना

разво/ди́ть, -жу́, разво́д/ишь, -ят *несов.*; **разве/сти́, -ду́, -дёшь, -ду́т** (*прош.* развёл, развел/а́, -о́, -и́) *сов.*; *кого-что* पालना (पाल देना) ; उगाना (उगा देना), खेती करना (कर देना); развести́ кур मुरग़ियाँ पाल देना ; разводи́ть цветы́ फूल उगाना , फूलों की खेती करना

развяза́ть *см.* развя́зывать

развя́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **развя/за́ть, -жу́, развя́ж/ешь, -ут** *сов.*; *кого-что* खोलना (खोल देना) ; развяза́ть больно́й па́лец बीमार उँगली को खोल देना ; развя́зывать верёвку

रस्सी खोलना; развяза́ть га́лстук टाई खोल देना; развяза́ть плéнного युद्ध-बंदी के बंधन खोल देना; развя́зывать у́зел गाँठ खोलना

разгова́рива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* बोलना, बात (बातें) करना; बातचीत (वार्त्तालाप) करना; разгова́ривать о рабо́те काम के बारे में बोलना (बात करना); разгова́ривать по телефо́ну टेलीफ़ोन पर बोलना (बात करना); разгова́ривать с дру́гом मित्र से बोलना (बात करना, बातचीत करना)

разгово́р, *-а м* बात, बातचीत, वार्त्तालाप; разгово́р о том, о сём इधर-उधर की बातें; разгово́ры по телефо́ну टेलीफ़ोन पर बातें (बातचीत, वार्त्तालाप); вести́ непринуждённый разгово́р बेतकल्लुफ़ बातें (बातचीत) करना; вступи́ть в разгово́р बातचीत शुरू करना (कर देना); уча́ствовать в разгово́ре बातचीत (वार्त्तालाप) में भाग लेना

разгружа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разгру/зи́ть**, -жу́, разгру́з/ишь, -ят *сов.*; *что* बोझ (माल, सामान) उतारना (उतार देना, उतार लेना); разгружа́ть маши́ну गाड़ी से बोझ (सामान) उतारना

разгрузи́ть *см.* разгружа́ть

разда/ва́ться, -ётся, -ю́тся *несов.*; **разда́/ться**, -стся, раздаду́тся (*прош.* разда́лся, раздал/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* सुनाई देना; बजना (बज जाना); раздава́лись зву́ки роя́ля प्यानो की आवाज़ें सुनाई दे रही थीं।; в кварти́ре разда́лся звоно́к फ़्लैट में घंटी बजी।; на у́лице разда́лся крик सड़क पर चीख सुनाई दी।

разда́ться *см.* раздава́ться

раздева́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разде́/ть**, -ну, -нешь, -нут (*повел.* разде́нь) *сов.*; *кого* कपड़ा (कपड़े) उतारना (उतार देना, उतार लेना); разде́ть ребёнка बच्चे के कपड़े उतारना (उतार देना, उतार लेना)

раздева́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **разде́/ться**, -нусь, -нешься, -нутся (*повел.* разде́нься) *сов.* कपड़ा (कपड़े) उतारना (उतार देना, उतार लेना); ма́льчик разде́лся и лёг спать लड़का कपड़ा (कपड़े) उतारकर लेट गया।

раздели́ть(ся) *см.* дели́ть(ся)

разде́ть(ся) *см.* раздева́ть(ся)

раздража́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *кого-что* चिढ़ाना, खिजाना, कुढ़ाना; नाक में दम करना, नाक में दम आना; меня́ раздража́ет шум शोर-गुल से मेरी नाक में दम आ रहा है।

раздраже́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) चिढ़, खीज; быть в си́льном раздраже́нии बहुत चिढ़ा हुआ होना

различа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **различ/и́ть**, -у́, -и́шь, -а́т *сов.*; *кого-что* पहचानना (पहचान लेना), भेद (अंतर) करना (कर देना, कर लेना); различа́ть цвета́ रंग पहचानना, रंगों में भेद (अंतर) करना

различа́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* भिन्न होना, अंतर (फ़र्क़) रखना, भेद (अंतर) होना (आना, पड़ना); тка́ни различа́ются по ширине́ कपड़े चौड़ाई में भिन्न हैं, कपड़े चौड़ाई में अंतर (फ़र्क़) रखते हैं।

разли́чи/е, -я *с* भेद, विभेद, अंतर, फ़र्क़; भिन्नता, विभिन्नता; разли́чие

во взгля́дах विचार-भेद, विचार-विभिन्नता, दृष्टि-कोणों की भिन्नता; разли́чие ме́жду го́родом и дере́вней शहर-गाँव का अंतर; уничто́жить кла́совые разли́чия वर्ग-भेद मिटा देना

различи́ть *см.* различа́ть

разли́чн/ый, -ая, -ое, -ые; разли́ч/ен, -на, -но, -ны 1. भिन्न, विभिन्न; на́ши мне́ния соверше́нно разли́чны हमारे मत नितांत भिन्न हैं। 2. (*тк. полн. ф.*) विभिन्न, विविध; он за́нят разли́чными дела́ми वह विभिन्न कार्यों में व्यस्त है।

разме́р, -а *м* 1. आकार, आकार-प्रकार; पैमाना, लंबाई-चौड़ाई; уча́сток небольшо́го разме́ра छोटे आकार का चक (प्लाट) 2. नाप, माप, साइज़; разме́р о́буви जूते का साइज़

ра́зниц/а, -ы *ж* (*мн. нет*) भेद, अंतर, फ़र्क़; भिन्नता, विभिन्नता; ра́зница в ве́се वज़न में फ़र्क़; ме́жду ни́ми нет никако́й ра́зницы इनमें कोई फ़र्क़ नहीं है।

разнови́дност/ь, -и *ж* प्रकार, क़िस्म; разнови́дность пшени́цы गेहूँ की क़िस्म

разнообра́зн/ый, -ая, -ое, -ые; разнообра́з/ен, -на, -но, -ны विभिन्न, विविध, विविधतापूर्ण; разнообра́зные впечатле́ния विभिन्न अनुभाव; он встреча́лся с са́мыми разнообра́зными людьми́ वह एकदम भिन्न-भिन्न लोगों से मिला था।

ра́зн/ый, -ая, -ое, -ые (*обычно мн.*) 1. भिन्न, विभिन्न; ра́зные взгля́ды на жизнь जीवन पर भिन्न (विभिन्न) विचार (मत); они́ ра́зные лю́ди वे भिन्न लोग हैं।; у них ра́зные хара́ктеры उनके भिन्न स्वभाव हैं। 2. भिन्न, विभिन्न; अलग; жить на ра́зных у́лицах विभिन्न सड़कों पर रहना; уе́хать в ра́зные города́ विभिन्न नगरों में चला जाना

разоблача́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разоблач/и́ть, -у́, -и́шь, -а́т** *сов.*; *кого-что* भंडाफोड़ (परदाफ़ाश) करना (कर देना), बेनक़ाब करना (कर देना), उघाड़ना (उघाड़ देना); разоблача́ть ложь झूठ का भंडाफोड़ (परदाफ़ाश) करना, झूठ उघाड़ना; разоблачи́ть престу́пника अपराधी का भंडाफोड़ (परदाफ़ाश) कर देना, अपराधी को बेनक़ाब कर देना

разоблачи́ть *см.* разоблача́ть

разобра́ть(ся) *см.* разбира́ть(ся)

разойти́сь *см.* расходи́ться

разорва́ть(ся) *см.* разрыва́ть(ся)

разоружа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разоруж/и́ть, -у́, -и́шь, -а́т** *сов.*; *кого-что* नि:शस्त्र (निरस्त्र, बेहथियार) करना (कर देना); निश्शस्त्रीकरण करना (कर देना); разоружи́ть во́йска́ проти́вника विरोधी सेना को निरस्त्र कर देना

разоруже́ни/е, -я *с* नि:शस्त्रीकरण, निश्शस्त्रीकरण, निरस्त्रीकरण; всео́бщее и по́лное разоруже́ние व्यापक (आम) तथा पूर्ण (संपूर्ण) नि:शस्त्रीकरण; разоруже́ние а́рмии सेना का नि:शस्त्रीकरण

разоружи́ть *см.* разоружа́ть

разраба́тыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разрабо́та/ть, -ю, -ешь, -ют** *сов.*; *что* बनाना (बना देना), तैयार करना (कर देना); разраба́тывать зако́н क़ानून बनाना; разраба́тывать конститу́цию संविधान तैयार करना; раз-

рабо́тать план योजना बनाना (तैयार करना)

разрабо́тать *см.* разраба́тывать

разре́зать *см.* разреза́ть

разреза́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разре́/зать, -жу, -жешь, -жут** *сов.*; *что* काटना (काट देना), कतरना (कतर देना), चीरना (चीर देना); разреза́ть ткань но́жницами कपड़े को कैंची से काटना ; разреза́ть хлеб на куски́ डबल-रोटी के टुकड़े टुकड़े काटना ; разре́зать я́блоко ножо́м सेब छुरी से काट देना

разреша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разреш/и́ть, -у́, -и́шь, -а́т** *сов.*; *что и с неопр.* अनुमति (इजाज़त) देना (दे देना) ; देना ; разреша́ть де́тям гуля́ть बच्चों को घूमने की अनुमति (इजाज़त) देना , बच्चों को घूमने देना ; разреши́те войти́ मैं आऊँ (आ सकता हूँ) ? ; врач разреши́л больно́му встать с посте́ли डाक्टर ने रोगी को बिस्तर से उठने की अनुमति दी।

разреше́ни/е, -я *с* अनुमति , इजाज़त ; разреше́ние кури́ть सिगरेट पीने की अनुमति (इजाज़त) ; дава́ть разреше́ние अनुमति (इजाज़त) देना (प्रदान करना) ; получи́ть разреше́ние на охо́ту शिकार खेलने की अनुमति प्राप्त करना (कर लेना) ; уйти́ без разреше́ния बिना अनुमति के चला जाना

разреши́ть *см.* разреша́ть

разруша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разру́ш/ить, -у, -ишь, -ат** *сов.*; *что* नष्ट (बरबाद , तबाह) करना (कर देना) , विध्वस्त करना (कर डालना); ढहाना (ढहा देना) ; разру́шить дом घर ढहा देना ; во вре́мя войны́ го́род был разру́шен युद्ध में नगर विध्वस्त (नष्ट) किया गया।

разруша́/ться, -ется, -ются *несов.*; **разру́ш/иться, -ится, -атся** *сов.* विध्वस्त (नष्ट , बरबाद , तबाह) होना (हो जाना) ; ढहना (ढह जाना) ; дом разру́шился घर ढह गया।

разруше́ни/е, -я *с* विध्वंस , विनाश , बरबादी , तबाही

разру́шить(ся) *см.* разруша́ть(ся)

разрыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **разорв/а́ть, -у́, -ёшь, -у́т** (*прош.* разорва́л, разорвала́, разорва́л/о, -и) *сов.*; *что* 1. तोड़ना (तोड़ देना), फाड़ना (फाड़ देना , फाड़ डालना); разрыва́ть бума́гу काग़ज़ तोड़ना (फाड़ना) ; разорва́ть чуло́к जुर्राब फाड़ देना 2. तोड़ना (तोड़ देना) ; разрыва́ть дипломати́ческие отноше́ния राजनयिक संबंध तोड़ना

разрыва́/ться, -ется, -ются *несов.*; **разорв/а́ться, -ётся, -у́тся** (*прош.* разорва́лся, разорвал/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* फटना (फट जाना) , फूटना (फूट जाना), खोंच आना (लगना) ; пла́тье разорвало́сь फ़्राक फट गया , फ़्राक में खोंच आ गयी।

разря́дк/а, -и *ж* (*мн. нет*) तनाव-शैथिल्य , तनाव में कमी ; разря́дка междунаро́дной напряжённости अंतर्राष्ट्रीय तनाव-शैथिल्य , अंतर्राष्ट्रीय तनाव में कमी ; поли́тика разря́дки तनाव-शैथिल्य की नीति ; проце́сс разря́дки तनाव-शैथिल्य की प्रक्रिया

ра́зум, -а *м* (*мн. нет*) बुद्धि , विवेक , समझ , अक़्ल , दिमाग़ ; челове́ческий ра́зум मानव-बुद्धि

разуме́ется *вводн. сл.* अवश्य ,

ज़रूर ; स्वाभावतया ; разуме́ется, он прав ज़रूर वह सही है।

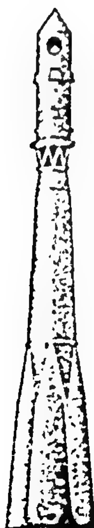
разу́мно *нареч.* बुद्धिमानी से, विवेक से, विवेकत: ; он поступи́л разу́мно उसने बुद्धिमानी (विवेक) से काम लिया।

разу́мн/ый, -ая, -ое, -ые; разу́м/ен, -на, -но, -ны 1. (*тк. полн. ф.*) बुद्धिशील, विवेकशील ; разу́мное существо́ बुद्धिशील (विवेकशील) जीव 2. बुद्धिमान्, समझदार, अक़्लमंद ; विवेकपूर्ण ; разу́мные слова́ बुद्धिमत्तापूर्ण (विवेकपूर्ण) बातें ; разу́мный челове́к बुद्धिमान् (समझदार) आदमी ; приня́ть разу́мное реше́ние बुद्धिमत्तापूर्ण (विवेकपूर्ण) निर्णय लेना

райо́н, -а *м* 1. महल्ला ; हल्क़ा ; Октя́брьский райо́н Москвы́ मास्को का अक्त्याब्रस्की महल्ला ; передово́й райо́н о́бласти प्रदेश का अग्रणी हल्क़ा 2. क्षेत्र, इलाक़ा ; се́верные райо́ны страны́ देश के उत्तरी क्षेत्र (इलाक़े) ; в райо́не наводне́ния बाढ़-पीड़ित (बाढ़-ग्रस्त) इलाक़े में

райо́нн/ый, -ая, -ое, -ые महल्ला- ; हल्क़ा-, हल्क़े का ; райо́нная газе́та हल्क़े का समाचार-पत्र ; райо́нный комите́т па́ртии महल्ला-पार्टी-कमिटी ; हल्क़ा-पार्टी-कमिटी ; райо́нный Сове́т наро́дных депута́тов जन-प्रतिनिधियों की महल्ला-सोवियत (हल्क़ा-सोवियत) ; райо́нный центр हल्क़ा-केंद्र

раке́т/а, -ы *ж* राकेट, प्रक्षेपास्त्र ; косми́ческая раке́та अंतरिक्ष-राकेट



раке́та

ра́н/а, -ы *ж* घाव, ज़ख़्म ; глубо́кая ра́на गहरा घाव ; перевя́зывать ра́ну घाव पर पट्टी बाँधना, घाव पर मरहम लगाना

ра́нен/ый, -ая, -ое, -ые 1. घायल, ज़ख़्मी ; ра́неный бое́ц घायल जवान (सिपाही) 2. *в знач. сущ.* ра́нен/ый, -ого *м* घायल ; вы́нести ра́неных с по́ля бо́я घायलों को युद्ध-क्षेत्र से ले जाना ; перевяза́ть ра́неного घायल पर पट्टी बाँध देना

ра́н/ить, -ю, -ишь, -ят *несов. и сов., кого* घायल (ज़ख़्मी) करना (कर देना) ; घायल (ज़ख़्मी) हो जाना ; его́ ра́нило в ру́ку उसके हाथ में घाव लगा, उसकी बाँह में चोट आयी।

ра́нн/ий, -яя, -ее, -ие 1.: ра́ннее у́тро सुबह-तड़का, प्रात:[काल] ; в ра́ннем де́тстве शुरू के बचपन में, बचपन के शुरू में 2. समय से पहले का, समय से पहले होनेवाला ; जल्द ; ра́нние моро́зы जल्द आयी हुई सर्दियाँ ; ра́нние о́вощи जल्द पकनेवाली सब्ज़ियाँ ; ра́нний сев जल्द बोवाई ; в том году́ была́ ра́нняя весна́ उस साल बहार जल्द आ गयी।

ра́но *нареч.* (*сравн. ст.* ра́ньше) 1. सवेरे ; जल्दी ; ра́но у́тром सुबह-सवेरे, तड़के-तड़के ; сего́дня мы вста́ли о́чень ра́но आज हम बड़े सवेरे (बहुत जल्दी) जाग उठे। 2. *безл. в знач. сказ.*: ещё ра́но, мо́жно не встава́ть अभी तो सवेरा है, सो सकते हैं। 3. समय से पहले ; जल्दी ; в э́том году́ весна́ наступи́ла ра́но इस साल वसंत जल्दी आ गया। ; сего́дня он ра́но верну́лся с рабо́ты आज वह जल्दी काम से वापस आया।

ра́ньше *нареч.* 1. *см.* ра́но 2. पहले, पूर्व ; से पहले (पूर्व) ; заво́д вы́полнил план ра́ньше сро́ка कारख़ाने ने योजना को समय से पहले पूरा कर दिया। ; э́то бы́ло не в про́шлом го-

ду́, а ра́ньше यह पिछले साल में नहीं था, यह पहले था। 3. पहले; ра́ньше здесь бы́ли ма́ленькие дома́, а сейча́с огро́мные зда́ния पहले यहाँ छोटे से घर थे और अब विशाल भवन हैं।; ра́ньше он был други́м पहले वह दूसरा था।

раска́лыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **раскол/о́ть**, -ю́, раско́л/ешь, -ют *сов.*; *что* फोड़ना (फोड़ देना, फोड़ डालना); काटना (काट देना); расколо́ть дрова́ लकड़ियाँ काट देना; раска́лывать оре́хи अखरोट फोड़ना

расколо́ть *см.* раска́лывать

раскрыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **раскры́ть**, раскро́/ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* 1. खोलना (खोल देना); раскрыва́ть воро́та फाटक खोलना; раскры́ть зонт छतरी खोल देना; раскрыва́ть кни́гу किताब खोलना; раскры́ть окно́ खिड़की खोल देना 2. उघाड़ना (उघाड़ देना), भंडाफोड़ (परदाफ़ाश) करना (कर देना), पता लगाना (लगा देना); раскры́ть за́говор षड्यंत्र का भंडाफोड़ कर देना, साज़िश का पता लगा देना

раскры́ть *см.* раскрыва́ть

распили́ть *см.* пили́ть

расписа́ни/е, -я *с* समय-सारणी, समय-पत्रक, टाइम-टेबुल; расписа́ние [движе́ния] поездо́в ट्रेन चलने की समय-सारणी, रेलवे-समय-सारणी, रेलवे-टाइम-टेबुल; расписа́ние ле́кций व्याख्यान-समय-सारणी, लेक्चर-टाइम-टेबुल; авто́бусы хо́дят по расписа́нию बसें समय-सारणी के अनुसार आती-जाती हैं।

располага́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **располож/и́ть**, -у́, располо́ж/ишь, -ат *сов.*; *кого-что* रखना (रख देना), लगाना (लगा देना); ठहराना (ठहरा देना), टिकाना (टिका देना); располага́ть кни́ги на по́лках किताबें तख़्तों पर रखना (लगाना); расположи́ть отря́д в дере́вне दस्ते को गाँव में ठहरा (टिका) देना

располага́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **располож/и́ться**, -у́сь, располо́ж/ишься, -атся *сов.* ठहरना (ठहर जाना), ठिकाना करना; अवस्थित होना; тури́сты расположи́лись у костра́ पर्यटक अलाव के पास ठहर गये, पर्यटकों ने अलाव के पास ठिकाना कर लिया।

расположе́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. ठिकाना; अवस्थिति; удо́бное расположе́ние ко́мнат कमरों की सुविधापूर्ण अवस्थिति; ме́сто расположе́ния отря́да दस्ते का ठिकाना 2. अनुग्रह, कृपा; заслужи́ть расположе́ние това́рищей साथियों के अनुग्रह का पात्र हो जाना, साथियों का कृपा-पात्र हो जाना; чу́вствовать расположе́ние к кому́-нибудь किसीके प्रति अनुग्रह अनुभव करना

расположи́ть(ся) *см.* располага́ть(ся)

распоряже́ни/е, -я *с* आदेश, निदेश, निर्देश, हुक्म; распоряже́ние нача́льника अध्यक्ष का आदेश (निदेश); вы́полнить распоряже́ние आदेश (निदेश) पूरा कर देना; дать распоряже́ние आदेश (निदेश, निर्देश) देना; получи́ть распоряже́ние आदेश (निदेश) पाना (पा लेना), आदेश (निदेश) मिलना (मिल जाना) ◇ быть (находи́ться) в распоряже́нии кого́-нибудь किसीकी सेवा में होना (रहना); э́та ко́мната в ва́шем рас-

поряжéнии यह कमरा आपकी सेवा में है।

распределéни/е, -я *с* (*мн. нет*) बँटवारा, वितरण, विभाजन ; распределéние обязанностей कार्य-भार-विभजन

распределúть *см.* распределять

распределя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **распредел/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *кого-что* बाँटना (बाँट देना), वितरण (विभाजन) करना (कर देना) ; распределя́ть продукты खाद्य-सामग्री बाँटना ; распредели́ть рабóту мéжду члéнами бригáды ब्रिगेड के सदस्यों में काम बाँट देना ; распредели́ть студéнтов на прáктику व्यावसायिक प्रशिक्षण के लिए छात्रों का वितरण करना

распространéни/е, -я *с* (*мн. нет*) प्रचार, प्रचारण, प्रसार, प्रसारण ; प्रचलन ; *óбщество по распространéнию* научных знáний वैज्ञानिक ज्ञान-प्रचार-संस्था, वैज्ञानिक ज्ञान-प्रचारिणी सभा

распространённ/ый, -ая, -ое, -ые प्रचारित, प्रसारित ; प्रचलित, फैला हुआ ; э́то óчень распространённое и́мя यह बहुत प्रचलित नाम है।

распространи́ть(ся) *см.* распространя́ть(ся)

распространя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **распростран/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* फैलाना (फैला देना), प्रचारित (प्रसारित) करना (कर देना), प्रसार करना (कर देना) ; распространя́ть знáния ज्ञान प्रचारित (प्रसारित) करना, ज्ञान का प्रसार करना ; распространи́ть слух अफ़वाह फैला देना

распространя́/ться, -ется, -ются *несов.*; **распростран/и́ться**, -и́тся, -я́тся *сов.* 1. फैलना (फैल जाना) ; लागू होना (हो जाना) ; слух распространи́лся óчень бы́стро अफ़वाह शीघ्र ही फैल गयी। 2. फैलना (फैल जाना), व्यापक होना (हो जाना) ; широкó распространи́лась борьбá за национáльную незави́симость стран Áзии и Áфрики राष्ट्रीय स्वाधीनता के लिए एशिया और अफ़्रीका के देशों का संग्राम बहुत फैल (व्यापक हो) गया। 3. फैलना (फैल जाना) ; *зáпах духóв* распространи́лся по кóмнате इत्र की सुगंध कमरे में फैल गयी।

рассвéт, -а *м* ऊषा, तड़का, पौ ; вы́йти из дóма на рассвéте [सुबह-] तड़के घर से निकलना (निकल जाना); гуля́ть до рассвéта पौ फटने तक घूमना ; рассвéт наступи́л पौ फट गयी।

рассерди́ться *см.* серди́ться

рассéянно *нареч.* अनमने भाव से ; рассéянно смотрéть по сторонáм अनमने भाव से आँखें दौड़ाना

рассéянн/ый, -ая, -ое, -ые; **рассéян**, -а, -о, -ы अनमना, अन्यमनस्क, खोया हुआ ; рассéянный взгляд अन्यमनस्क दृष्टि ; рассéянный человéк अन्यमनस्क आदमी ; онá сегóдня óчень рассéяна आज वह बहुत खोयी हुई है।

расскáз, -а *м* 1. बयान, कथन, वर्णन ; расскáз учáстника собы́тий घटनाओं में भाग लेनेवाले का बयान, घटनाओं के भागीदार का बयान 2. कहानी, कथा ; расскáзы Чéхова चेख़ोव की कहानियाँ ; написáть расскáз कहानी लिख देना ; прочитáть расскáз कहानी पढ़ लेना

рассказáть *см.* расскáзывать

расска́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **расска/за́ть**, -жу́, расска́ж/ешь, -ут *сов.*; *что и о ком-чём* बताना (बता देना); सुनाना (सुना देना), कह सुनाना ; расска́зывать де́тям ска́зки बच्चों को कहानियाँ [कह] सुनाना ; рассказа́ть о своём дру́ге अपने मित्र के बारे में बता देना

рассма́трива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **рассмотр/е́ть**, -ю́, рассмо́тр/ишь, -ят *сов.* 1. देखना (देख पाना); рассма́тривать рису́нки в кни́ге पुस्तक में चित्र देखना ; в темноте́ я не мог рассмотре́ть её лицо́ अँधेरे में मैं उसके चेहरे को न देख पाया । 2. विचार करना (कर देना, कर लेना); рассмотре́ть и утверди́ть но́вый зако́н नये क़ानून पर विचार करके उसे स्वीकृति दे देना

расспра́шива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **расспро/си́ть**, -шу́, расспро́с/ишь, -ят *сов.*; *кого* पूछना (पूछ लेना), पूछ-ताछ करना (कर लेना); расспроси́ть кого́-нибудь о доро́ге किसीसे रास्ता पूछ लेना ; расспра́шивать това́рища о пое́здке साथी से यात्रा के बारे में पूछना (पूछ-ताछ करना)

расспроси́ть *см.* расспра́шивать

расстава́ни/е, -я *с* विदाई ; мину́та расстава́ния विदाई का क्षण

расста/ва́ться, -ю́сь, -ёшься, -ю́тся *несов.*; **расста́/ться**, -нусь, -нешься, -нутся *сов.* विदा होना (हो जाना), विदा लेना (ले लेना); расста́ться с друзья́ми मित्रों से विदा लेना (ले लेना); они́ расста́лись навсегда́ वे सदा के लिए विदा हो गये, उनकी सदा के लिए विदाई हो गयी ।

расста́ться *см.* расстава́ться

расстоя́ни/е, -я *с* दूरी, फ़ासला ; расстоя́ние ме́жду двумя́ города́ми दो नगरों के बीच की दूरी ; прое́хать большо́е расстоя́ние बड़ी दूरी तय कर देना ; на расстоя́нии пяти́ киломе́тров от до́ма घर से पाँच किलोमीटर की दूरी पर

рассужда́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* तर्क-वितर्क करना ; рассужда́ть о по́льзе нау́ки विज्ञान की उपयोगिता पर तर्क-वितर्क करना

рассужде́ни/е, -я *с* तर्क-वितर्क ; результа́т рассужде́ний तर्क-वितर्क का परिणाम

рассчи́тыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *на кого-что и с неопр.* आशा (उम्मेद) करना (रखना), भरोसा करना (रखना); рассчи́тывать на по́мощь सहायता की आशा करना (रखना), मदद का भरोसा करना (रखना); рассчи́тывать на успе́х सफलता की आशा करना (रखना); он рассчи́тывал прие́хать во́время वह समय पर आने की आशा कर रहा था ।

растя́ять *см.* та́ять

расте́ни/е, -я *с* पौधा ; сажа́ть расте́ния पौधे लगाना

растеря́/ться, -юсь, -ешься, -ются *сов.* खलबला जाना, किंकर्त्तव्य-विमूढ़ (बदहवास) हो जाना ; растеря́ться от неожи́данной встре́чи अचानक भेंट से बदहवास हो जाना

раст/и́, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* рос, росл/а́, -о́, -и́) *несов.*; **вы́раст/и**, -у, -ешь, -ут (*прош.* вы́рос, -ла, -ло, -ли) *сов.* 1. बढ़ना (बढ़ जाना); дуб растёт ме́дленно बलूत आहिस्ता बढ़ रहा है ।; за ле́то ма́льчик вы́рос

расчёска

гармиयों भर में लड़का बढ़ (बड़ा हो) गया। 2. बड़ा होना (हो जाना); पलना; дéти ужé вы́росли बच्चे बड़े हो चुके हैं।; дочь рослá в дерéвне बेटी गाँव में पल रही थी। 3. (*1 и 2 л. не употр.*) उगना; लगा होना; дéрево вы́росло у дорóги पेड़ रास्ते के पास उग गया।; клю́ква растёт на болóте क्रैनबेरी दलदल में उगती है।; под окнóм рослú цветы́ खिड़की के नीचे फूलों के पौधे उग रहे थे, खिड़की के नीचे फूलों के पौधे लगे थे। 4. (*1 и 2 л. не употр.*) बढ़ना (बढ़ जाना), वृद्धि होना (हो जाना); гóрод óчень вы́рос नगर बहुत बढ़ गया।; колúчество студéнтов растёт с кáждым гóдом वर्ष-प्रतिवर्ष विद्यार्थियों की संख्या बढ़ती जाती है।

расхóд, -а *м* व्यय, ख़र्च; расхóд тóплива ईंधन का ख़र्च, ईंधन की खपत; расхóды увелúчились व्यय (ख़र्च) बढ़ गये।; дополнúтельный расхóд अतिरिक्त (ऊपरी) व्यय (ख़र्च)

расхо/дúться, -жýсь, расхóд/ишься, -ятся *несов.*; **разой/тúсь**, -дýсь, -дёшься, -дýтся (*прош.* разош/ёлся, -лáсь, -лóсь, -лúсь) *сов.* 1. (*1 и 2 л. ед. не употр.*) जाना, चला जाना; छँटना (छँट जाना); разойтúсь пóсле собрáния सभा के बाद चला जाना; гóсти разошлúсь по домáм अतिथि अपने अपने घर चले गये।; толпá разошлáсь भीड़ छँट गयी। 2. तलाक़ देना (दे देना), विवाह-विच्छेद करना (कर देना); он разошёлся с женóй उसने बीवी को तलाक़ दे दिया।

расхóд/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*; **израсхóд/овать**, -ую, -уешь, -уют *сов.*; *что* व्यय (ख़र्च) करना (कर देना), खपाना (खपा देना, खपा लेना), खपत करना (कर देना, कर लेना); израсхóдовать все дéньги सारा पैसा व्यय (ख़र्च) कर देना; расхóдовать тóпливо ईंधन ख़र्च करना, ईंधन की खपत करना

расчёск/а, -и *ж* (*мн.* расчёс/ки, -ок, -кам) कंघी; причёсывать вóлосы расчёской कंघी से बाल सँवारना, बालों में कंघी करना

расчёт, -а *м* हिसाब, गिनती, आकलन, परिकलन; прáвильный расчёт सही हिसाब; оши́бка в расчёте हिसाब में ग़लती; дéлать расчёт हिसाब लगाना, गिनती करना, आकलन (परिकलन) करना

расши́риться *см.* расширя́ться

расширя́/ться, -ется, -ются *несов.*; **расши́р/иться**, -ится, -ятся *сов.* 1. चौड़ा होना (हो जाना); дорóга расши́рилась रास्ता चौड़ा हो गया। 2. बढ़ना (बढ़ जाना), वृद्धि होना (हो जाना), विस्तार होना (हो जाना); произвóдство расши́рилось उत्पादन बढ़ गया, उत्पादन में वृद्धि हुई, उत्पादन का विस्तार हो गया।

рвать, рву, рвёшь, рвут (*прош.* рвал, -á, рвáл/о, -и) *несов.*; **порв/áть**, -ý, -ёшь, -ýт (*прош.* порвáл, порвалá, порвáл/о, -и) *сов.*; *что* 1. फाड़ना (फाड़ देना, फाड़ डालना); टुकड़े टुकड़े करना (कर देना); तोड़ना (तोड़ देना, तोड़ लेना); рвать бумáгу काग़ज़ फाड़ना; рвать цветы́ फूल तोड़ना 2. फाड़ना (फाड़ देना, फाड़ डालना); порвáть плáтье फ़्राक फाड़ देना

рва́ться, **рвётся**, **рву́тся** (*прош.* рва́лся, рвал/а́сь, -о́сь, -и́сь) *несов.*; **порв/а́ться**, -ётся, -у́тся (*прош.* порва́лся, порвал/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* फटना (फट जाना); टूटना (टूट जाना); टुकड़े टुकड़े हो जाना; ни́тка порвала́сь तागा टूट गया। ; чулки́ рву́тся लंबे मोजे फट जाते हैं।

реакти́вн/ый, -ая, -ое, -ые जेट-; реакти́вный самолёт जेट-विमान

реа́льн/ый, -ая, -ое, -ые; реа́лен, реа́льн/а, -о, -ы 1. वास्तविक, असली; ठोस; реа́льная действи́тельность ठोस वास्तविकता; реа́льный дохо́д वास्तविक आय; реа́льные усло́вия жи́зни वास्तविक जीवन-परिस्थितियाँ, जीवन की वास्तविक परिस्थितियाँ; предме́ты реа́льного ми́ра वास्तविक जगत् की वस्तुएँ 2. व्यवहार्य, साध्य; ठोस; реа́льная зада́ча साध्य लक्ष्य; ठोस लक्ष्य; реа́льный план व्यवहार्य (साध्य) योजना; ठोस योजना; реа́льное предложе́ние साध्य प्रस्ताव; ठोस प्रस्ताव

ребён/ок, -ка *м* (*в знач. мн. употр.*: ребя́та, ребя́т *и* де́ти, дете́й) बच्चा, शिशु; ребя́та игра́ют в мяч बच्चे गेंद [से] खेले रहे हैं। ; у них роди́лся ребёнок उनके बच्चा पैदा हुआ।

революцио́нн/ый, -ая, -ое, -ые क्रांतिकारी, क्रांति-; революцио́нное движе́ние क्रांतिकारी आंदोलन, क्रांति-आंदोलन

револю́ци/я, -и *ж* क्रांति; Вели́кая Октя́брьская социалисти́ческая револю́ция महान् अक्तूबर समाजवादी क्रांति; демократи́ческая револю́ция जनवादी क्रांति; соверша́ть револю́цию क्रांति [संपन्न] करना

регистрату́р/а, -ы *ж* रेजिस्ट्रेशन-दफ़्तर

регуля́рно *нареч.* नियमित रूप से; регуля́рно занима́ться спо́ртом नियमित रूप से खेल-कूद का अभ्यास करना, खेल-कूद का अभ्यास किया करना

регуля́рн/ый, -ая, -ое, -ые; регуля́р/ен, -на, -но, -ны नियमित; регуля́рное движе́ние авто́бусов बसों का नियमित आना-जाना

редакти́р/овать, -ую, -уешь, -уют *несов. и сов., что* संपादन करना, संपादित करना; редакти́ровать журна́л पत्रिका का संपादन करना; редакти́ровать статью́ लेख का संपादन करना


реакти́вный самолёт

реда́ктор, -а *м* संपादक; реда́ктор журна́ла पत्रिका का संपादक; реда́ктор кни́ги पुस्तक का संपादक; гла́вный реда́ктор प्रधान संपादक

реда́кци/я, -и *ж* 1. संपादन-विभाग; реда́кция журна́ла «Ю́ность» «यूनस्त» नामक पत्रिका का सपादन-विभाग 2. संपादक-मंडल

реди́ск/а, -и *ж* मूली


реди́ска

ре́дк/ий, -ая, -ое, -ые; ре́док, редка́, ре́дк/о, -и (*сравн. ст.* ре́же) 1. छीदा, विरल; ре́дкие во́лосы छीदे (विरल) बाल; ре́дкий лес छीदा (विरल) जंगल 2. विरला, विरला; ре́дкие встре́чи विरली (विरली) भेंटें; слы́шны ре́дкие вы́стрелы गोलियाँ चलने की विरली आवाजें सुनाई दे रही हैं। 3. विरल, विरला, विरला; अनोखा; दुर्लभ; ре́дкая кни́га दुर्लभ पुस्तक; ре́дкий слу́чай विरल (विरली) घटना; अनोखी घटना ◇ ре́дкие мета́ллы विरल (दुर्लभ) धातुएँ

ре́дко *нареч.* कम, विरले, विरले; они́ ре́дко пи́шут друг дру́гу वे एक

दूसरे को कम (विरले) लिखते हैं।

ре́же *см.* ре́дкий *и* ре́дко

режи́м, -а *м* 1. शासन, शासन-प्रणाली; демократи́ческий режи́м जनवादी शासन[-प्रणाली]; прогресси́вный режи́м प्रगतिशील शासन [-प्रणाली] 2. नित्य-क्रम, नित्य-चर्या; режи́м дня दिन-चर्या; пра́вильный режи́м пита́ния सही पथ्यापथ्य-व्यवहार; наруша́ть режи́м नित्य-क्रम का उल्लंघन करना; соблюда́ть режи́м नित्य-क्रम का पालन करना

ре́зать, ре́ж/у, -ешь, -ут *несов., что* काटना, कतरना; ре́зать хлеб ножо́м डबल-रोटी छुरी से काटना

резе́рв, -а *м* रिज़र्व, संचय; экономи́ческие резе́рвы आर्थिक रिज़र्व (संचय); испо́льзовать резе́рвы произво́дства उत्पादन-रिज़र्वों (उत्पादन-संचयों) का उपयोग करना

рези́н/а, -ы *ж* (*мн. нет*) रबड़; изде́лия из рези́ны रबड़ की [बनी] चीज़ें

рези́нк/а, -и *ж* (*мн.* рези́н/ки, -ок, -кам) 1. एलास्टिक, लचीला फ़ीता 2. रबड़, अपमार्जक

рези́нов/ый, -ая, -ое, -ые रबड़ का, रबड़-; рези́новый мяч रबड़ का गेंद

ре́зк/ий, -ая, -ое, -ие; ре́зок, резка́, ре́зк/о, -и (*сравн. ст.* ре́зче) 1. तेज़, तीखा, तीक्ष्ण; ре́зкая боль तेज़ (तीखा) दर्द; ре́зкий ве́тер तेज़ हवा; ре́зкое измене́ние температу́ры तापमान में तेज़ परिवर्तन 2. कड़ा, कटु, तीखा, तीव्र, कठोर, सख़्त; ре́зкая кри́тика कड़ी (कटु, तीखी, तीव्र) आलोचना; ре́зкий отве́т कड़ा उत्तर

ре́зко *нареч.* 1. अचानक, एकाएक, सहसा, अकस्मात्; пого́да ре́зко изменя́лась मौसम एकाएक बदल गया मौसम में तेज़ परिवर्तन हुआ। 2. कठोरता (सख़्ती) से; он отве́тил о́чень ре́зко उसने बहुत कड़ा उत्तर दिया।

результа́т, -а *м* परिणाम, नतीजा, फल; результа́т ко́нкурса प्रतियोगिता का परिणाम; результа́т рабо́ты काम का परिणाम (नतीजा) ◇ в результа́те чего́-нибудь किसी बात के फल-स्वरूप, किसी बात के परिणाम-स्वरूप, किसी बात के नतीजे में

ре́зче *см.* ре́зкий *и* ре́зко

рек/а́, -и́, *вин.* ре́ку *и* реку́ *ж* (*мн.* ре́ки, рек, ре́кам) नदी; широ́кая и глубо́кая река́ चौड़ी और गहरी नदी; дом на берегу́ реки́ नदी के किनारे पर [का] घर; мост че́рез ре́ку नदी पर [का] पुल; купа́ться в реке́ नदी में नहाना; плыть по реке́ नदी में तैरना

рекоменд/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов. и сов., кого-что* सिफ़ारिश (अनुशंसा) करना, सुझाव देना; рекомендова́ть инжене́ра на до́лжность дире́ктора डाइरेक्टर के पद पर इंजीनियर की सिफ़ारिश करना; рекомендова́ть комсомо́льца в па́ртию पार्टी की सदस्यता के लिए कोम्सोमोल-मेंबर की सिफ़ारिश करना; я рекоменду́ю вам прочита́ть э́ту но́вую кни́гу об И́ндии मैं आपको भारत के बारे में यह नयी किताब पढ़ने का सुझाव देता हूँ।

ре́ктор, -а *м* रेक्टर, इन्स्टिट्यूट का प्राचार्य; ре́ктор университе́та कुलपति, चांसलर

ректора́т, -а *м* रेक्टर का दफ़्तर; कुलपति का कार्यालय

религио́зн/ый, -ая, -ое, -ые धार्मिक; ईश्वरनिष्ठ, धर्मनिष्ठ, ख़ुदापरस्त; ре-

лигиозный человек ईश्वरनिष्ठ (ख़ुदा-परस्त) आदमी

религи/я, -и *ж* धर्म, मत

рельс, рельса *м* पटरी, रेल; трамвай ходит по рельсам ट्राम पटरियों पर आती-जाती है।; сходить с рельсов पटरी से उतरना

рем/ень, -ня *м* पेटी; ремень для брюк पैंट की पेटी

ремонт, -а *м* (*мн. нет*) मरम्मत; ремонт обуви जूते की मरम्मत; отдать часы в ремонт घड़ी को मरम्मत के लिए दे देना; घड़ी की मरम्मत करा देना; сделать ремонт квартиры फ़्लैट की मरम्मत करना (कर देना, कर लेना); फ़्लैट की मरम्मत कराना (करा देना, करा लेना)

ремонтир/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*; **отремонтир/овать,** -ую, -уешь, -уют *сов.*; *что* मरम्मत करना (कर देना, कर लेना); मरम्मत कराना (करा देना, करा लेना); ремонтировать дом घर की मरम्मत करना; ремонтировать дорогу रास्ते की मरम्मत करना; отремонтировать квартиру फ़्लैट की मरम्मत कराना (कर देना, कर लेना); फ़्लैट की मरम्मत कराना (करा देना, करा लेना)

ресницы, ресниц *мн.* (*ед.* ресниц/а, -ы *ж*) बरौनी; длинные ресницы लंबी बरौनी

республик/а, -и *ж* गणतंत्र, गणराज्य, जनतंत्र, प्रजातंत्र; демократическая республика जनवादी गणतंत्र, प्रजातंत्रात्मक गणराज्य; народная республика जनता का गणतंत्र, जनता का गणराज्य; национальная республика राष्ट्रीय (जातीय) प्रजातंत्र; советская социалистическая республика सोवियत समाजवादी गणतंत्र

республиканск/ий, -ая, -ое, -ие गणतंत्रवादी, जनतंत्रवादी, प्रजातंत्रवादी; республиканское правительство गणतंत्रवादी सरकार; республиканский строй गणतंत्रवादी शासन-व्यवस्था

ресторан, -а *м* रेस्तोराँ; ресторан при вокзале स्टेशन का रेस्तोराँ; обедать в ресторане रेस्तोराँ में दोपहर का खाना खाना

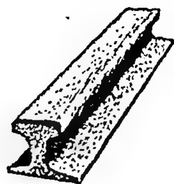
реформ/а, -ы *ж* सुधार; реформа школы स्कूल-सुधार; произвести реформу в сельском хозяйстве कृषि-सुधार करना (कर देना), कृषि का सुधार करना (कर देना)

рецепт, -а *м* नुसख़ा; выписывать рецепт नुसख़ा लिखना; получить лекарство по рецепту नुसख़े पर दवा लेना (ले लेना)

речн/ой, -ая, -ое, -ые नदी का, नदी-, दरियाई; речной флот नदी का (दरियाई) बेड़ा

речь, речи *ж* (*мн.* речи, речей) 1. (*мн. нет*) वाणी, वाक्; भाषा, बोली, ज़बान; устная и письменная речь मौखिक एवं लिखित भाषा; органы речи वाक्-यंत्र, वाग्यंत्र, भाषणावयव 2. भाषण; выступить с речью на съезде कांग्रेस में भाषण करना (कर देना); говорить (произносить) речь भाषण करना (देना) 3. बात, चर्चा; речь идёт о новой книге नयी किताब की बात (चर्चा) हो रही है।; об этом не было речи इसकी चर्चा नहीं हुई, इस पर बात नहीं की गयी। ◇ части речи शब्द-भेद

реша/ть, -ю, -ешь -ют *несов.*; ре-



рельс



ремень


решётка

ш/и́ть, -у́, -и́шь, -а́т сов. 1. *с неопр.* निर्णय (फ़ैसला) करना (कर देना, कर लेना), निर्णय (फ़ैसला) लेना (ले लेना); он реши́л поступи́ть в институ́т उसने उच्च विद्यालय में प्रवेश पाने का निर्णय लिया। ; я реши́л уе́хать मैंने चले जाने का निर्णय किया, मैंने चले जाने की ठान ली। 2. *что и с неопр.* निर्णय (निश्चय, फ़ैसला) करना (कर देना, कर लेना), तय करना (कर देना, कर लेना); हल करना (कर देना, कर लेना), समाधान करना (कर देना, कर लेना); реши́ть вопро́с на собра́нии सभा में सवाल तय करना (कर देना); комсомо́льцы реши́ли пое́хать на строи́тельство электроста́нции कोम्सोमोल-मेंबरों ने बिजली-घर का निर्माण करने [को] जाना तय कर लिया। 3. *что* हल करना (कर देना, कर लेना); реша́ть зада́чу सवाल (हिसाब) हल करना

реша́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; реш/и́ться, -у́сь, -и́шься, -а́тся *сов.*; *на что и с неопр.* निर्णय (फ़ैसला) करना (कर लेना), ठानना (ठान लेना); साहस (हिम्मत) करना (कर लेना); на э́то я не могу́ реши́ться मैं यह करने का साहस नहीं कर सकता हूँ। ; он реши́лся е́хать उसने जाने की ठान ली।

реше́ни/е, -я *с* 1. निर्णय, निश्चय, फ़ैसला; हल, समाधान; моё реше́ние уе́хать не измени́лось मेरा चले जाने का निर्णय नहीं बदला। 2. निर्णय, फ़ैसला; प्रस्ताव; реше́ние о́бщего собра́ния आम सभा का निर्णय; आम सभा का प्रस्ताव; принима́ть реше́ние निर्णय (फ़ैसला) करना (लेना)

решётк/а, -и *ж* (*мн.* решёт/ки, -ок, -кам) जंगला, झँझरी; решётка па́рка उद्यान (पार्क) का जंगला

реши́тельно *нареч.* दृढ़तापूर्वक, दृढ़ता से (के साथ), निर्णायक रूप से; де́йствовать реши́тельно दृढ़तापूर्वक काम लेना

реши́тельн/ый, -ая, -ое, -ые; реши́телен, реши́тельн/а, -о, -ы दृढ़, दृढ़-निश्चय, दृढ़-संकल्प; दृढ़तापूर्ण; निर्णायक, निश्चायक; реши́тельный хара́ктер दृढ़ स्वभाव; *реши́тельный челове́к* दृढ़-संकल्प आदमी; реши́тельный шаг निर्णायक क़दम

реши́ть(ся) *см.* реша́ть(ся)

рис, ри́са *м* (*мн. нет*) चावल, भात; мя́со с ри́сом चावल और गोश्त, गोश्त मिला चावल (भात)

риск, ри́ска *м* (*мн. нет*) जोखिम, ख़तरा; де́лать что́-нибудь с ри́ском для жи́зни जान पर खेलकर कोई काम करना; подверга́ть себя́ ри́ску अपने को जोखिम (ख़तरे) में डालना

риск/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.*, *кем-чем и без доп.* जोखिम (ख़तरा) उठाना, जोखिम लेना; рискова́ть жи́знью [अपनी] जान जोखिम (ख़तरे) में डालना, जान (प्राणों) पर खेलना; рискова́ть свои́м здоро́вьем अपने स्वास्थ्य को जोखिम में डालना; я не могу́ рискова́ть मैं जोखिम नहीं उठा सकता हूँ।

рис/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.*; нарис/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *сов.*; *кого-что и без доп.* चित्र (तसवीर) बनाना (बना देना, बना लेना), चित्र (तसवीर) खींचना (खींच देना, खींच

лेना) ; рисовáть карандашóм पेंसिल से चित्र खींचना ; нарисовáть портрéт मूर्त्ति-चित्र बना देना ; он хорошó рисýет वह अच्छी तरह चित्र बनाता है।

рисýн/ок, -ка *м* चित्र, तसवीर ; рисýнок *перóм* क़लम का चित्र ; дéтские рисýнки बच्चों के [बनाये] चित्र

рóбк/ий, *-ая, -ое, -ие*; *рóбок, робкá*, рóбк/о, -и संकोची, सहमा हुआ ; рóбкий взгляд सहमी दृष्टि ; рóбкий человéк сहमा हुआ (संकोची) आदमी

рóбко *нареч.* संकोच से (के साथ), सहमते हुए ; рóбко спросúть о чём--нибудь किसी बात के बारे में संकोच से (डरते डरते) पूछना (पूछ लेना)

рóвно *нареч.* ठीक ; здесь рóвно сто рублéй यहाँ ठीक एक सौ रूबल हैं। ; прошлó рóвно дéсять лет ठीक दस वर्ष बीत गये। ; я пришёл домóй рóвно в шесть часóв вéчера मैं ठीक शाम के छः बजे घर आ गया।

рóвн/ый, -ая, -ое, -ые समतल, हमवार, बराबर ; рóвная дорóга हमवार रास्ता ; рóвный пол समतल (हमवार) फ़र्श

рог, рóга *м* (*мн.* рог/á, -óв) सींग ; корóва с большúми рогáми बड़े सींगोंवाली गाय

род, рóда *м* (*мн.* род/ы́, -óв) 1. क़िस्म, तरह, प्रकार ; род вóйск सेनांग ; род дéятельности व्यवसाय, धंधा, पेशा ; товáры вся́кого рóда हर क़िस्म (तरह, प्रकार) की चीजें, हर क़िस्म (तरह, प्रकार) का माल 2. लिंग ; в рýсском языкé три рóда: мужскóй, жéнский и срéдний रूसी भाषा में तीन लिंग हैं : पुंलिंग, स्त्री-लिंग तथा नपुंसक--लिंग।

рóдин/а, -ы *ж* (*мн. нет*) 1. मातृभूमि, पितृभूमि, स्वदेश ; социалистúческая рóдина समाजवादी मातृभूमि ; защúта рóдины मातृभूमि की रक्षा ; любóвь к рóдине मातृभूमि से (के प्रति) प्रेम ; возвращáться на рóдину स्वदेश लौटना 2. जन्म-भूमि, जन्म-स्थान, जन्म--स्थली; э́тот гóрод — моя́ рóдина यह नगर मेरी जन्म-स्थली है।

родúтел/и, -ей *мн.* माँ-बाप, माता--पिता; жить с родúтелями माँ-बाप के साथ रहना

родúтельный *см.* падéж

родúть *см.* *рожáть*

родúться *см.* рождáться

родн/óй, -áя, -óе, -ы́е 1. सगा ; роднóй брат सगा भाई ; роднáя мать सगी माँ ; роднóй отéц सगा बाप ; роднáя сестрá सगी बहिन 2. *в знач. сущ.* **родн/ы́е**, -ы́х *мн.* रिश्तेदार, संबंधी, बंधु ; здесь у негó нет родны́х यहाँ उसका कोई अपना (सगा) नहीं है। ; он уéхал к родны́м वह रिश्तेदारों के यहाँ चला गया। 3. जन्म-, जन्म का ; роднóй гóрод अपना (जन्म का) नगर ; роднáя дерéвня अपना (जन्म का) गाँव ; роднóй край जन्म-प्रदेश ; роднáя странá मातृभूमि, पितृभूमि, स्वदेश

рóдственник, -а *м* रिश्तेदार, संबंधी, बंधु ; рóдственник отцá बाप का रिश्तेदार ; блúзкий рóдственник निकट [का] रिश्तेदार (संबंधी), सगा-संबंधी ; дáльний рóдственник दूर का रिश्तेदार (संबंधी) ; у негó мнóго рóдственников उसके बहुत रिश्तेदार हैं।

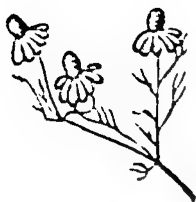
рожá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **родúть**, рожý, род/úшь, *-я́т* (*прош.* родúл, родилá, родúл/о, -и) *сов.*; *кого*



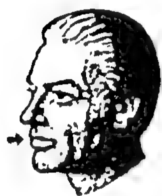
рог

जन्मना (जन्म देना), जन्म देना; его́ жена́ родила́ сы́на उसकी पत्नी ने बेटे को जन्म दिया।

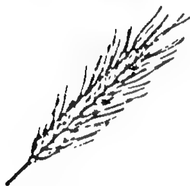
рожда́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **роди́ться**, рожу́сь, род/и́шься, -я́тся (*прош.* роди́лся, родил/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* जन्मना, जन्म लेना, जन्म होना, पैदा होना (हो जाना); он роди́лся в Москве́ उसने मास्को में जन्म लिया, उसका जन्म मास्को में हुआ, वह मास्को में जन्मा (पैदा हुआ)।; она́ родила́сь зимо́й उसने सर्दियों में जन्म लिया, उसका जन्म सर्दियों में हुआ।


рома́шка

рожде́ни/е, -я *с* जन्म; рожде́ние ребёнка बच्चे का जन्म; день рожде́ния जन्म-दिन, जन्म-दिवस, जन्म-तिथि; отмеча́ть день рожде́ния जन्म-दिन मनाना


рот

рожь, ржи *ж* (*мн. нет*) रई; ко́лос ржи रई की बाली; се́ять рожь रई बोना


рожь (ко́лос)

ро́з/а, -ы *ж* गुलाब; буке́т роз गुलाबों का गुलदस्ता

ро́зов/ый, -ая, -ое, -ые गुलाबी; ро́зовое пла́тье गुलाबी फ़्राक; ро́зовый цвет गुलाबी रंग; ро́зовые щёки गुलाबी गाल


ро́за

роль, ро́ли *ж* (*мн.* ро́ли, роле́й) 1. भूमिका, पार्ट, रोल; вы́ступить на сце́не в ро́ли молодо́го учёного मंच पर तरुण वैज्ञानिक की भूमिका में प्रस्तुत होना; игра́ть в фи́льме гла́вную роль फ़िल्म में प्रधान [पात्र की] भूमिका अदा करना 2. भूमिका; роль кни́ги в воспита́нии молодёжи युव-जन की शिक्षा-दीक्षा में पुस्तक की भूमिका; истори́ческая роль рабо́чего кла́сса मज़दूर-वर्ग की ऐतिहासिक भूमिका

рома́н, -а *м* उपन्यास, नावल; а́втор рома́на उपन्यास का लेखक; прочита́ть интере́сный рома́н दिलचस्प उपन्यास पढ़ लेना

рома́шк/а, -и *ж* (*мн.* рома́ш/ки, -ек, -кам) *ж* बाबूना; в по́ле расту́т рома́шки खेत में बाबूने उग रहे हैं।

роня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **урон/и́ть**, -ю́, уро́н/ишь, -ят *сов.*; *кого-что* गिराना (गिरा देना); роня́ть ве́щи из рук हाथ से चीज़ें गिराना; роня́ть кни́ги со стола́ मेज़ से किताबें गिराना; урони́ть ко́шку बिल्ली को गिरा देना; урони́ть ча́шку на́ пол प्याले को फ़र्श पर गिरा देना

рос/а́, -ы́ *ж* ओस; на траве́ роса́ घास पर ओस है।

рост, ро́ста *м* (*мн. нет*) 1. बढ़ती, विकास; бы́стрый рост расте́ний पौधों की तेज़ बढ़ती, पौधों का द्रुत विकास 2. क़द; портре́т во весь рост पूरे आकार का मूर्त्ति-चित्र; челове́к небольшо́го ро́ста छोटे क़द का आदमी 3. वृद्धि, बढ़ोतरी; उन्नति; рост населе́ния जनसंख्या में वृद्धि, जनसंख्या-वृद्धि; культу́рный рост наро́да जनता की सांस्कृतिक उन्नति

рот, рта, *предл.* о рте, во рту *м* मुँह, मुख; го́рький вкус во рту मुँह में कड़वा ज़ायक़ा; дыша́ть ртом मुँह से साँस लेना; положи́ть конфе́ту в рот टाफ़ी मुँह में डाल देना

роя́л/ь, -я *м* प्यानो; игра́ть на роя́ле प्यानो बजाना

руба́шк/а, -и *ж* (*мн.* руба́ш/ки, -ек, -кам) क़मीज़, कुरता; мужска́я руба́шка मर्दाना क़मीज़; ночна́я руба́шка नाइट-शर्ट, सोने की क़मीज़

рубе́ж, рубежа́ *м* सीमा, हद ; перейти́ рубе́ж सीमा से बाहर जाना, सीमा से बढ़ना (बढ़ जाना) ◇ жить за рубежо́м विदेश में रहना

руб/и́ть, -лю́, ру́б/ишь, -ят *несов.*, *что* काटना, चीरना ; руби́ть топоро́м дрова́ कुल्हाड़े से लकड़ियाँ काटना

рубль, рубля́ *м* रूबल ; заплати́ть в ка́ссу пять рубле́й कैश-काउंटर पर पाँच रूबल दे देना ; купи́ть кни́гу за три рубля́ तीन रूबल में किताब ख़रीदना (ख़रीद लेना), तीन रूबल की किताब ख़रीदना (ख़रीद लेना)

руга́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *кого-что* गाली देना, कोसना, झिड़कना, झिड़कियाँ (बुरा-भला) सुनाना, डाँट-डपट बताना; руга́ть ученика́ за плохо́е поведе́ние छात्र को नटखटी के लिए कोसना (झिड़कियाँ सुनाना)

руд/а́, -ы́ *ж* (*мн.* ру́ды, руд) अयस्क ; желе́зная руда́ लौह अयस्क ; добы́ча руды́ अयस्क की निकासी

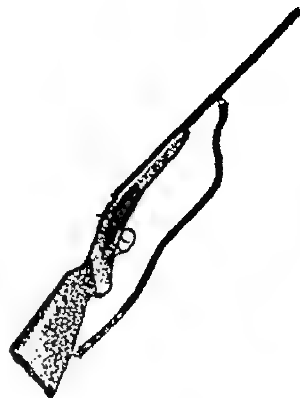
ружь/ё, -я́ *с* (*мн.* ру́жья, ру́жей, ру́жьям) बंदूक़ ; стреля́ть из ружья́ बंदूक़ चलाना

рук/а́, -и́, *вин.* ру́ку *ж* (*мн.* ру́ки, рук, рука́м) हाथ ; बाँह, बाज़ू ; брать дочь на́ руки बेटी को गोद में उठाना (लेना) ; вести́ ребёнка за́ руку बच्चे को हाथ पकड़े ले जाना ; взять каранда́ш в пра́вую ру́ку पेंसिल को दायें हाथ में लेना (ले लेना) ; держа́ть кни́гу в ле́вой руке́ किताब बायें हाथ में रखना ; нести́ сына на рука́х बेटे को गोद में ले जाना ; махну́ть руко́й हाथ हिलाना (हिला देना) ◇ пра́вая рука́ кого́-нибудь किसीका दाहिना हाथ ; на рука́х у кого́-нибудь किसीके हाथ ; किसीके पास ; все докуме́нты у меня́ на рука́х सारे काग़ज़-पत्र मेरे हाथ (मेरे पास) हैं। ; на ско́рую ру́ку हड़बड़ी (उतावली) में ; под руко́й हाथ तले, बग़ल में ; все кни́ги у него́ под руко́й सब किताबें उसके हाथ तले हैं, सब पुस्तकें उसकी बग़ल में हैं। ; быть (находи́ться) в рука́х кого́-нибудь (у кого́-нибудь), быть (находи́ться) в чьи́х-нибудь рука́х किसीके हाथ में होना; взять (захвати́ть) власть в [свои́] ру́ки सत्ता को अपने हाथ (हाथों) में लेना (ले लेना), सत्ता को हथियाना (हथिया लेना) ; вручи́ть (переда́ть) в со́бственные кого́-нибудь ру́ки किसीके ख़ुद के हाथ [में[सौंप देना ; вы́дать больно́му спра́вку на́ руки चिकित्सा-प्रमाणक रोगी के हाथ दे देना ; переходи́ть из рук в ру́ки कई हाथों से गुज़रना ; писа́ть от руки́ हाथ से लिखना ; сиде́ть сложа́ ру́ки हाथ पर हाथ रखे [हुए] बैठना, हाथ पर हाथ धरे बैठना

рука́в, рукава́ *м* आस्तीन, बाँह, बाज़ू ; дли́нный рука́в पूरी आस्तीन, पूरा बाज़ू ; коро́ткий рука́в आधी आस्तीन, आधी बाज़ू ; блу́зка без рукаво́в बिना बाज़ू का ब्लाउज़ ; пла́тье с рукава́ми पूरे बाज़ू का फ़्राक

руководи́тел/ь, -я *м* नेता, नायक, अध्यक्ष, संचालक, निर्देशक, प्रधान ; руководи́тель делега́ции प्रतिनिधि-मंडल का नेता; руководи́тель семина́ра सेमिनार का संचालक ; руководи́тель учрежде́ния कार्यालय का अध्यक्ष (प्रधान)

руково/ди́ть, -жу́, -ди́шь, -дя́т *не-*



ружьё



рука́



рука́в

сов., кем-чем चलाना, नेतृत्व (संचालन, निर्देशन) करना; руководи́ть людьми́ लोगों का नेतृत्व (निर्देशन) करना; руководи́ть промы́шленностью उद्योगों का संचालन करना; руководи́ть рабо́той कार्य का संचालन करना; руководи́ть рабо́чим движе́нием मज़दूर-आंदोलन का नेतृत्व करना; руководи́ть страно́й देश का नेतृत्व करना; руководи́ть учрежде́нием कार्यालय चलाना, कार्यालय का संचालन करना

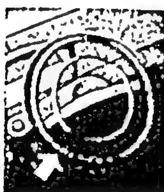

ру́чка (для письма)

руково́дств/о, -а с (мн. нет) नेतृत्व, पथ-प्रदर्शन; संचालन, निर्देशन; руково́дство предприя́тием कारख़ाने का संचालन; под руково́дством кого́-нибудь, под чьи́м-нибудь руково́дством किसीके नेतृत्व (पथ-प्रदर्शन) में


ры́ба

руль, руля́ м स्टीयरिंग-ह्वील, चालन-चक्का; сиде́ть за рулём स्टीयरिंग-ह्वील पर बैठना

ру́сск/ий, -ая, -ое, -ие 1. रूसी; ру́сские лю́ди रूसी लोग; ру́сский наро́д रूसी जनता; ру́сская приро́да रूसी प्रकृति; ру́сский челове́к रूसी आदमी; ру́сский язы́к रूसी भाषा 2. *в знач. сущ.* ру́сск/ие, -их *мн.* (*ед.* ру́сск/ий, -ого *м*; ру́сск/ая, -ой *ж*) रूसी


руль

руча́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; поруч/и́ться, -у́сь, пору́ч/ишься, -атся *сов.* उत्तरदायित्व (ज़िम्मेदारी, ज़िम्मा) लेना (ले लेना); गारंटी करना (कर देना), गारंटी देना (दे देना); руча́ться за това́рища साथी का ज़िम्मा लेना; поручи́ться за успе́х де́ла काम की सफलता की गारंटी देना (दे देना)


рю́мка

руче́й, ручья́ м सोता, झरना; го́рный руче́й पहाड़ी सोता, झरना; носи́ть во́ду из ручья́ झरने से पानी लाना; переходи́ть че́рез руче́й सोता (झरना) पार करना; пить во́ду из ручья́ सोते का पानी पीना

ру́чк/а, -и *ж* (*мн.* ру́ч/ки, -ек, -кам) 1. हाथ; де́тская ру́чка बच्चे का हाथ 2. हत्था, दस्ता, मूठ, हैंडल; ру́чка две́ри दरवाज़े का हत्था; ру́чка портфе́ля बैग का हत्था (हैंडल); у ножа́ слома́лась ру́чка छुरी की मूठ टूट गयी। 3. लेखनी, क़लम; ру́чка с перо́м निब लगी लेखनी; писа́ть но́вой ру́чкой नयी लेखनी से लिखना

ры́б/а, -ы *ж* मछली; речны́е и морски́е ры́бы नदी और समुद्र की मछली (मछलियाँ); вари́ть ры́бу मछली पकाना; жа́рить ры́бу मछली भूनना (तलना); лови́ть ры́бу मछली पकड़ना (मारना); продава́ть ры́бу मछली बेचना

рыба́к, рыбака́ *м* मछुआ, मछलीमार

ры́бн/ый, -ая, -ое, -ые: ры́бные консе́рвы टिनबंद (डिब्बाबंद) मछली

ры́н/ок, -ка *м* बाज़ार, मंडी; колхо́зный ры́нок कोलख़ोज़ी बाज़ार; пойти́ на ры́нок बाज़ार जाना; покупа́ть на ры́нке बाज़ार से ख़रीदना; продава́ть фру́кты на ры́нке बाज़ार में फल बेचना; продава́ться на ры́нке बाज़ार में बिकना

рыть, ро́ю, ро́ешь, ро́ют *несов.*; вы́рыть, вы́ро/ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* खोदना (खोद डालना); рыть зе́млю ज़मीन खोदना; вы́рыть я́му गड्ढा खोद डालना

рю́мк/а, -и *ж* (*мн.* рю́м/ки, -ок, -кам) जाम, [वाइन-]गिलास; нали́ть в рю́мку коньяку́ जाम में ब्रांडी डाल देना

рябй/на, -ы *ж* रोवान-वृक्ष, ऐश-वृक्ष; под окнóм растёт рябйна खिड़की के पास रोवन-वृक्ष उग रहा है।

ряд, ря́да (*но*: два, три, четы́ре ряда́), *предл.* в ря́де, в ряду́ *м* (*мн.* ряд/ы́, -óв) 1. (*предл.* в ряду́) क़तार, पंक्ति, पाँत, ताँता, श्रेणी; ряд домóв घरों की क़तार; ряды́ дерéвьев पेड़ों की क़तारें; станови́ться в ряд क़तार (ताँता) बाँधना; столы́ стоя́ли в три ряда́ मेज़ें तीन क़तारों में खड़ी थीं। 2. क़तार, पंक्ति; взять биле́ты во второ́й ряд दूसरी क़तार के टिकट लेना (ले लेना); сиде́ть в четвёртом ряду́ चौथी क़तार (पंक्ति) में बैठना 3. (*предл.* в ря́де) कई, कुछ, अनेक; ряд приме́ров कई (कुछ, अनेक) उदाहरण; в ря́де слу́чаев कई (कुछ, अनेक) अवसरों पर; для э́того есть ряд причи́н इसके [लिए] कई कारण हैं। 4. (*тк. мн.*): вступи́ть в ряды́ па́ртии पार्टी का सदस्य हो जाना, पार्टी की श्रेणियों में प्रविष्ट हो जाना; служи́ть в ряда́х а́рмии सेना में सेवा करना ◇ в пе́рвых ряда́х प्रथम श्रेणियों में, अगली क़तारों में; быть в пе́рвых ряда́х борцо́в за мир शांति के लड़ाकों की प्रथम श्रेणियों में होना

ря́дом *нареч.* पास, पास (बग़ल) में, आस-पास; совсе́м ря́дом पास ही पास, पास में ही, पास ही; жить ря́дом с заво́дом कारख़ाने के पास रहना; сесть ря́дом с това́рищем साथी के पास (साथी की बग़ल में) बैठ जाना; сиде́ть ря́дом पास [में] बैठना; стоя́ть ря́дом पास [में] खड़ा होना; магази́н нахо́дится ря́дом с до́мом दुकान घर के पास [में] है।

С


рябйна

с *и* **со** (*перед некоторыми словами с двумя согласными в начале*: со все́ми, со мной, со льда *и т. д.*) *предлог с род., вин., твор.* I *с род.* 1. से, पर से; взять кни́гу с по́лки तख़्ते से (पर से) किताब लेना; встать со сту́ла कुरसी से उठना (उठ जाना); снять ша́пку с головы́ सिर से टोपी उतारना (उतार लेना); упа́сть с кры́ши छत से गिरना (गिर पड़ना) 2. से; ве́тер с се́вера उत्तर से बहती हवा, उत्तर की हवा; е́хать с вокза́ла स्टेशन से जाना; прие́хать с Кавка́за काकेशिया से आना (आ जाना); прийти́ с рабо́ты काम से [वापस] आना (आ जाना); уйти́ с конце́рта कंसर्ट से चला जाना 3. (*часто с предлогом «до»*) से; с головы́ до но́г सिर से पैर (पाँव) तक; с конца́ го́да वर्ष के अंत से; с утра́ до ве́чера सुबह से शाम तक; дружи́ть с де́тства बचपन से मित्रता करना; чита́ть кни́гу с середи́ны बीच से किताब पढ़ना; магази́н рабо́тает с восьми́ часо́в दुकान आठ बजे से खुली (चालू) है। 4. से; взять обеща́ние с това́рища साथी से वादा लेना (ले लेना); получи́ть де́ньги с покупа́теля ग्राहक से पैसा लेना (ले लेना) 5. से; का; ко́пия с изве́стной карти́ны प्रसिद्ध चित्र की प्रतिलिपि; брать приме́р со взро́слых बड़ों से उदाहरण लेना; перевести́ рома́н с иностра́нного языка́ на ру́сский विदेशी भाषा से रूसी में उपन्यास का अनुवाद करना (कर देना) 6. से;

уйти́ домо́й с разреше́ния учи́теля शिक्षक की अनुमति से घर चला जाना 7. से ; умере́ть с го́лода भूख से मर जाना ; уста́ть с доро́ги सफ़र (यात्रा) से थक जाना II *с вин.* -सा ; लगभग, कोई, क़रीब ; величино́й с дом घर--सा बड़ा ; ро́стом с отца́ बाप के क़द का ; прое́хать с киломе́тр लगभग एक किलोमीटर की दूरी तय कर देना, लगभग एक किलोमीटर जाना ; рабо́тать с год लगभग एक साल से काम करना, साल भर से काम करना III *с твор.* 1. *указывает на лицо, предмет, которые участвуют в одном действии или сопровождают кого-н., что-н.:* кни́ги с тетра́дями किताबें और कापियाँ ; мать с сы́ном माता और बेटा ; взять с собо́й портфе́ль अपने साथ बैग को लेना ; гуля́ть с ребёнком बच्चे के साथ सैर-सपाटे करना, बच्चे को लेकर घूमना ; идёт дождь со сне́гом बर्फ़ मिली बारिश हो रही रही है, बर्फ़ के साथ बारिश हो रही है। 2. *указывает на наличие чего-н. в чём-н., у кого-н.:* дом с коло́ннами खंभोंवाला घर ; пиро́г с капу́стой गोभी का पकौड़ा ; идти́ на охо́ту с ружьём बंदूक़ लेकर शिकार करने जाना 3. *указывает на действие, состояние, которое сопровождает какое-н. действие:* идти́ с пе́снями गीत गाते हुए जाना ; просну́ться с головно́й бо́лью सिर-दर्द के साथ जागना (जाग पड़ना) ; рабо́тать с удово́льствием ख़ुशी से काम करना ; слу́шать с улы́бкой मुसकराते हुए सुनना 4. से ; встре́титься с ученика́ми शिष्यों से मिलना (मिल जाना) ; говори́ть с това́рищем साथी से बोलना (बात करना) ; с ним случи́лась беда́ उस पर विपत्ति आ पड़ी। 5. *при помощи кого-н., чего-н., используя кого-н., что-н.:* мыть ру́ки с мы́лом साबुन से हाथ धोना ; переводи́ть кни́гу со словарём शब्दकोश की सहायता से पुस्तक का अनुवाद करना ; посла́ть письмо́ с дру́гом मित्र के साथ (के हाथ) चिट्ठी भेज देना ; уе́хать с вече́рним по́ездом रात की रेल-गाड़ी से चला जाना 6. के साथ साथ ; с года́ми он стал умне́е उम्र बढ़ने के साथ--साथ वह ज़्यादा अक़्लमंद हो गया। ; с прие́здом отца́ жизнь измени́лась पिता के आने के साथ साथ जीवन बदल गया।

сад, са́да, *предл.* о са́де, в саду́ *м* (*мн.* сад/ы́, -о́в) बाग़, उद्यान ; гуля́ть по са́ду बाग़ में टहलना ; сиде́ть в саду́ बाग़ में बैठना

сади́ться, сажу́сь, сад/и́шься, -я́тся *несов.*; сесть, ся́д/у, -ешь, -ут (*прош.* сел, се́л/а, -о, -и; *повел.* сядь) *сов.* 1. बैठना (बैठ जाना) ; сесть в кре́сло आराम-कुरसी में बैठ जाना ; сесть на стул कुरसी पर बैठ जाना ; сесть у окна́ खिड़की पर (के पास) बैठ जाना 2. *за что и с неопр.* बैठना (बैठ जाना) ; сади́ться за кни́гу किताब पढ़ने बैठना, किताब लेकर बैठना ; сесть рабо́тать, сесть за рабо́ту काम करने बैठ जाना 3. बैठना (बैठ जाना), चढ़ना (चढ़ जाना), सवार होना (हो जाना) ; сади́ться в (на) авто́бус बस में बैठना, बस पर चढ़ना ; сади́ться в ваго́н गाड़ी (डब्बे) में बैठना, गाड़ी पर चढ़ना (सवार होना) ; сесть в (на) по́езд रेल-गाड़ी पर चढ़ (सवार

हो) जाना 4. उतरना (उतर जाना); बैठना (बैठ जाना) ; птица се́ла на ве́тку पक्षी टहनी पर बैठ गया। ; самолёт сади́тся विमान उतर रहा है।

садо́в/ый, -ая, -ое, -ые बाग़ का ; садо́вая скаме́йка बाग़ की बेंच ; садо́вые цветы́ बाग़ के फूल

сажа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **по-са/ди́ть, -жу́, поса́д/ишь, -ят** *сов.* 1. *кого* बैठाना (बैठा देना) ; चढ़ाना (चढ़ा देना); сажа́ть госте́й за стол अतिथियों को मेज़ के गिर्द बैठाना ; посади́ть пассажи́ров в ваго́н यात्रियों को गाड़ी में बैठा देना, यात्रियों को गाड़ी पर चढ़ा देना ; посади́ть ребёнка на крова́ть बच्चे को पलंग पर बैठा देना 2. *кого* रखना (रख देना) ; डालना (डाल देना) ; बंद करना (कर देना) ; बैठाना (बैठा देना); посади́ть зве́ря в кле́тку जानवर को पिंजरे में बंद कर देना ; сажа́ть престу́пника в тюрьму́ अपराधी को जेल में डालना (बंद करना) ; посади́ть ребёнка за кни́гу बच्चे को किताब पढ़ने बैठा देना 3. *что* लगाना (लगा देना), रोपना (रोप देना) ; сажа́ть цветы́ फूल लगाना (रोपना); посади́ть я́блоню в саду́ बाग़ में सेब का पेड़ लगा देना

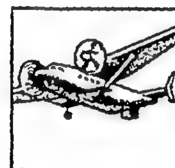
сала́т, -а *м* सलाद ; сала́т из капу́сты गोभी का सलाद ; сала́т из огурцо́в खीरे का सलाद ; сала́т из помидо́ров टमाटर का सलाद ; мясно́й сала́т गोश्त का सलाद

салфе́тк/а, -и *ж* (салфе́т/ки, -ок, -кам) नैपकिन ; вы́тереть рот салфе́ткой मुँह नैपकिन से पोंछना (पोंछ लेना)

сам, самого́ *м*; **сама́, само́й** *ж*; **само́, самого́** *с* (*мн.* са́ми, сами́х) *мест.* 1. स्वयं, ख़ुद, आप ; он сам э́то слы́шал उसने स्वयं (ख़ुद) यह सुना। ; оте́ц сам был на собра́нии पिता स्वयं सभा में थे। ; сего́дня я дежу́рю сам आज मैं स्वयं (ख़ुद) ड्यूटी पर हूँ। ; скажи́ об э́том ему́ самому́ इसके बारे में स्वयं (ख़ुद) उससे कह दो। ; у нас у сами́х нет биле́тов ख़ुद हमारे पास टिकट नहीं हैं। 2. स्वयं, ख़ुद, आप ; я сде́лаю э́то сам मैं स्वयं यह कर दूँगा।

самоде́ятельност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) शौक़िया कला-कर्म ; конце́рт самоде́ятельности शौक़िया कला-कर्मियों का कंसर्ट ; занима́ться в кружке́ самоде́ятельности शौक़िया कला-मंडली में अभ्यास करना

самолёт, -а *м* विमान, वायुयान, हवाई जहाज़ ; вое́нный самолёт सैनिक विमान ; гражда́нский самолёт असैनिक विमान ; пассажи́рский самолёт यात्री-विमान; лете́ть на самолёте (самолётом) विमान द्वारा (से) जाना



самолёт

самообслу́живани/е, -я *с* (*мн. нет*) स्वयंसेवा ; магази́н самообслу́живания स्वयंसेवा-दुकान, स्वयंसेवी दुकान

самостоя́тельно *нареч.* स्वतंत्रतापूर्वक, स्वतंत्र रूप से, आप ही आप, स्वयं ही ; самостоя́тельно вы́полнить рабо́ту स्वतंत्र रूप से काम पूरा कर देना, स्वयं ही काम पूरा कर देना

самостоя́тельност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) स्वतंत्रता, स्वाधीनता ; स्वावलंबन, आत्मावलंबन ; полити́ческая самостоя́тельность राजनीतिक स्वतंत्रता ; экономи́ческая самостоя́тельность आर्थिक स्वावलंबन

самостоя́тельн/ый, -ая, -ое, -ые; самостоя́телен, самостоя́тельн/а, -о, -ы 1. स्वतंत्र, स्वाधीन ; स्वावलंबी, आत्मावलंबी ; самостоя́тельное госуда́рство स्वतंत्र राष्ट्र 2. स्वयंकृत ; स्वतंत्र ; मौलिक ; самостоя́тельное изуче́ние языка́ भाषा का स्वतंत्र अध्ययन ; самостоя́тельная рабо́та स्वतंत्र काम ; मौलिक काम

са́м/ый, -ая, -ое, -ые *мест.* 1. (*употр. с мест.* «тот», «этот») ही ; э́то та са́мая кни́га, о кото́рой мы говори́ли यह वही पुस्तक है जिसके बारे में हम बात कर रहे थे। 2. ही ; в са́мом нача́ле ме́сяца महीने के शुरू ही में ; до са́мого конца́ ठीक अंत तक, ऐन आख़िर ; дождь идёт с са́мого утра́ पानी सुबह से ही बरस रहा है। ; дом стои́т у са́мой реки́ घर नदी के पास ही है, घर ठीक नदी के पास है। 3. (*образует превосх. ст. сравнения прил.*) सब से, सर्व-; са́мый краси́вый सबसे सुंदर, सुंदरतम ; са́мый пе́рвый सबसे पहला, सर्वप्रथम ; са́мый у́мный सबसे अक़्लमंद ; э́та доро́га са́мая коро́ткая यह रास्ता सबसे छोटा है। ◇ в са́мом де́ле सचमुच, वास्तव में ; он в са́мом де́ле мно́го рабо́тает वह सचमुच बहुत काम करता है। ; на са́мом де́ле सचमुच, वास्तव में ; на са́мом де́ле всё произошло́ не так, как нам рассказа́ли वास्तव में मामला ऐसा नहीं हुआ था जैसा हमें बताया गया।

сантиме́тр, -а *м* सेंटीमीटर ; доска́ толщино́й в три сантиме́тра तीन सेंटीमीटर मोटा तख़्ता

сапоги́, сапо́г, сапога́м *мн.* (*ед.* сапо́г, сапога́ *м*) बूट ; рези́новые сапоги́ रबड़ के बूट ; गमबूट ; снять сапо́г बूट उतारना (उतार देना, उतार लेना) ; ходи́ть в сапога́х बूट पहने चलना



рези́новые сапоги́

сара́/й, -я *м* कोठा ; храни́ть лопа́ты в сара́е कुदाल कोठे में रखना

са́хар, -а *и* -у *м* (*мн. нет*) चीनी, शक्कर ; кусо́к са́хара शक्कर का टुकड़ा ; пить чай с са́харом चीनी (शक्कर) मिलाकर चाय पीना

са́харниц/а, -ы *ж* चीनीदानी

са́харн/ый, -ая, -ое, -ые चीनी (शक्कर) का ; са́харный песо́к चीनी

сберка́сс/а, -ы *ж* (сберега́тельная ка́сса) बचत-बैंक, सेविंग-बैंक ; храни́ть де́ньги в сберка́ссе बचत-बैंक में पैसा रखना (जमा करना)

сбор, сбо́ра *м* 1. (*мн. нет*) कटाई ; चुनाई, चयन ; сбор овоще́й तरकारी की चुनाई ; сбор урожа́я फ़सल की कटाई 2. (*тк. мн.*) तैयारियाँ ; сбо́ры в доро́гу यात्रा की तैयारियाँ ; зако́нчить сбо́ры तैयारियाँ ख़तम कर देना

сбо́рник, -а *м* संग्रह ; сбо́рник стихо́в изве́стного поэ́та प्रसिद्ध कवि की कविताओं का संग्रह

сва́дьб/а, -ы *ж* (*мн.* сва́дьбы, сва́деб, сва́дьбам) शादी [की दावत], विवाह [का भोज] ; пригласи́ть госте́й на сва́дьбу शादी [की दावत] में अतिथियों को निमंत्रित करना (कर लेना)

свали́ть *см.* вали́ть

свари́ть *см.* вари́ть

све́дени/я, -й *мн.* 1. सूचनाएँ, समाचार ; получи́ть ва́жные све́дения महत्वपूर्ण जानकारी प्राप्त करना (कर लेना) 2. जानकारी ; облада́ть больши́ми све́дениями बहुत जानकारी रखना

свéж/ий, -ая, -ее, -ие 1. ताज़ा ; हरा ; свéжие óвощи и фрýкты ताज़ी सब्ज़ी और फल ; свéжая рыба ताज़ी मछली ; свéжий хлеб ताज़ा (ताज़ी) डबल-रोटी 2. ताज़ा ; свéжий вóздух ताज़ी हवा 3. साफ़, धुला ; свéжее бельё साफ़ कपड़ा 4. नवीन, नया, ताज़ा ; свéжие нóвости नवीन (नये, ताज़े) समाचार, ताज़ी ख़बरें ; купи́ть свéжую газéту ताज़ा अख़बार ख़रीद लेना

свёкл/а, -ы *ж* चुकंदर ; сáхарная свёкла मीठा चुकंदर, शक्कर-चुकंदर

сверг/áть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **свéргн/уть**, -у, -ешь, -ут (*прош.* сверг, свéргл/а, -о, -и) *сов.*; *кого-что* उतारना (उतार फेंकना) ; तख़्ता उलटना (उलट देना) ; свéргнуть прави́тельство सरकार को उतार फेंकना

свéргнуть *см.* свергáть

свéрху *нареч.* 1. ऊपर से ; смотрéть свéрху вниз ऊपर से नीचे देखना ; свéрху упáл кáмень ऊपर से पत्थर गिर पड़ा। 2. ऊपर से ; [के] ऊपर ; газéта лежи́т свéрху, на журнáлах अख़बार पत्रिकाओं के ऊपर पड़ा हुआ है। ; мы сложи́ли кни́ги и закры́ли их свéрху бумáгой हमने किताबें रख दीं और ऊपर से उनको काग़ज़ से ढँक दिया।

свет I, свéта, *предл.* о свéте, на светý *м* (*мн. нет*) प्रकाश, रोशनी ; сóлнечный свет धूप [का उजाला] ; электри́ческий свет बिजली का प्रकाश, बिजली की रोशनी ; я́ркий свет तेज़ रोशनी ; включи́ть свет रोशनी खोलना (खोल देना) ; вы́ключить свет रोशनी बंद करना (कर देना) ; зажéчь свет रोशनी जलाना (जला देना) ; погаси́ть свет रोशनी बुझाना (बुझा देना) ; *стать спинóй к свéту* रोशनी की ओर पीठ करके खड़ा हो जाना ; *читáть при свéте лáмпы* लैंप की रोशनी में पढ़ना ◇ ни свет ни заря́ मुँह-अँधेरे ; он проснýлся ни свет ни заря́ वह मुँह-अँधेरे जाग पड़ा।

свет II, свéта *м* (*мн. нет*) विश्व, संसार, दुनिया ; путешéствие вокрýг свéта विश्व-भ्रमण ; в музéе сóбраны карти́ны со всегó свéта संग्रहालय में विश्व (संसार) भर के चित्र एकत्रित हैं। ◇ *стрáны свéта* दिग्‌विन्दु ; чáсти свéта संसार के भाग, महाद्वीप ; ни за что на свéте किसी क़ीमत पर भी नहीं ; я ни за что на свéте не соглашýсь на э́то मैं किसी भी क़ीमत पर इसके लिए राज़ी नहीं हूँगा। ; появи́ться на свет (*роди́ться*) जन्म लेना, पैदा हो जाना

свети́л/о, -а *с* प्रकाश-ग्रह

свети́ть, свéт/ит, -ят *несов.* प्रकाश (रोशनी) देना ; я́рко свéтит сóлнце सूरज तेज़ रोशनी दे रहा है।

светлó безл. в знач. сказ.: [в кóмнате бы́ло óчень светлó कमरे में बहुत उजाला था। ; на ýлице бы́ло светлó दिन चढ़ा था, बाहर उजाला था।

свéтл/ый, -ая, -ое, -ые; свéтел, светлá, свéтл/о, -ы 1. उजला, रोशन ; свéтлая кóмната उजला (रोशन) कमरा ; свéтлая ночь उजली रात 2. हलका, उजला, सुनहरा ; свéтлые вóлосы सुनहरे बाल ; свéтлый костюм हलके (उजले) रंग का सूट

свидáни/е, -я *с* भेंट, मुलाक़ात ; назнáчить свидáние भेंट नियत कर

свёкла

देना ; пойти́ на свида́ние с де́вушкой लड़की से भेंट करने (मिलने) जाना ◇ до свида́ния नमस्ते !, नमस्कार !, फिर मिलेंगे !

свиде́тел/ь, -я *м* साक्षी, गवाह ; быть свиде́телем происше́ствия दुर्घटना का साक्षी (गवाही) होना ; вы́звать в суд свиде́теля अदालत में गवाह को बुलाना (बुला लेना)

свини́н/а, -ы *ж* (*мн. нет*) सूअर का गोश्त, पोर्क

свин/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е सूअर का ; свины́е котле́ты सूअर के गोश्त के कटलेट

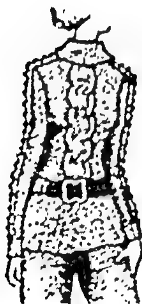
свинь/я́, -и́ *ж* (*мн.* сви́ньи, свине́й, сви́ньям) सूअर ; सूअरनी


свинья́

свисте́ть, свищу́, свист/и́шь, -я́т *несов.*; **сви́стн/уть, -у, -ешь, -ут** *сов.* सीटी बजाना (बजा देना) ; सीटी देना ; ма́льчик гро́мко сви́стнул लड़के ने ज़ोर से सीटी बजायी।

сви́стнуть *см.* свисте́ть

сви́тер, -а *м* स्वेटर ; она́ зимо́й но́сит сви́тер जाड़ों में वह स्वेटर पहनती है।


сви́тер

свобо́д/а, -ы *ж* (*мн. нет*) 1. स्वतंत्रता, स्वाधीनता, आज़ादी ; боро́ться за свобо́ду страны́ देश की स्वतंत्रता के लिए लड़ना 2. मुक्ति, रिहाई ; вы́пустить кого́-нибудь на свобо́ду किसीको मुक्त (रिहा) करना (कर देना)

свобо́дно *нареч.* सुगमतापूर्वक, सुगमता से ; он свобо́дно говори́т на не́скольких языка́х वह सुगमता से कई भाषाओं में बोलता है।

свобо́дн/ый, -ая, -ое, -ые; свобо́д/ен, -на, -но, -ны 1. स्वतंत्र, स्वाधीन, आज़ाद ; मुक्त, उन्मुक्त ; свобо́дный наро́д स्वतंत्र जनता ; свобо́дная страна́ स्वतंत्र देश ; свобо́дный труд उन्मुक्त श्रम 2. (*тк. полн. ф.*) मुक्त, उन्मुक्त, निर्बाध ; вход свобо́дный प्रवेश मुक्त है। 3. ख़ाली, रिक्त ; свобо́дное простра́нство रिक्त स्थान ; заня́ть свобо́дное ме́сто в авто́бусе बस में ख़ाली जगह (सीट) घेर लेना 4. ख़ाली ; вы свобо́дны сего́дня ве́чером? आज शाम को आप ख़ाली हैं ? ; за́втра я свобо́ден कल मैं ख़ाली हूँ। ; у меня́ нет свобо́дного вре́мени मेरे पास ख़ाली वक़्त नहीं है।

своеобра́зн/ый, -ая, -ое, -ые; своеобра́з/ен, -на, -но, -ны विशिष्ट, विलक्षण, अनोखा, निराला ; своеобра́зный хара́ктер विशिष्ट (विलक्षण) चरित्र (स्वभाव) ; своеобра́зный челове́к विलक्षण (निराला) आदमी

свой, своего́ *м*; **своя́, свое́й** *ж*; **своё, своего́** *с* (*мн.* свои́, свои́х) *мест.* 1. अपना ; когда́ ты вы́полнишь своё обеща́ние? तुम अपना वादा कब पूरा कर दोगे ? ; мы слу́жим свое́й ро́дине हम अपनी मातृभूमि की सेवा करते हैं। ; он лю́бит свою́ мать वह अपनी माँ से स्नेह करता है। ; она́ вы́разила своё удивле́ние उसने अपना आश्चर्य प्रकट कर दिया। ; я забы́л свою́ кни́гу मैं अपनी किताब भूल गया। 2. *в знач. сущ.* сво/ё, -его́ *с* अपना ; добы́ться своего́ अपना उल्लू सीधा कर लेना ; наста́ивать на своём अपनी बात पर अड़ना, अपने हठ पर अड़ा रहना ◇ де́лать всё по-сво́ему सब (हर) काम अपने ढंग से करना

сво́йственн/ый, -ая, -ое, -ые; сво́й-

ствен, -на, -но, -ны; *кому-чему* विशिष्ट ; निहित ; черты, свойственные нашему обществу हमारे समाज में निहित विशिष्टाएँ

свойств/о, -а *с* गुण , विशिष्टता , विशेषता ; положительные и отрицательные свойства गुण-दोष , सकारात्मक और नकारात्मक विशेषताएँ ; химические свойства воды जल की रासायनिक विशेषताएँ

связать *см.* связывать

связыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **свя/зать,** -жу, свяж/ешь, -ут *сов.* 1. *что* बाँधना (बाँध देना , बाँध लेना), जोड़ना (जोड़ देना) ; связывать вещи सामान बाँधना ; связать концы верёвки रस्सी के सिरों को जोड़ देना 2. *кого-что* बाँधना (बाँध देना , बाँध लेना) ; связать пленному руки बंदी के हाथ बाँध देना 3. *кого* जोड़ना (जोड़ देना) ; нас связывает общее дело हम आम काम से जुड़े हुए हैं। 4. *что* जोड़ना (जोड़ देना) , संबंधित करना (कर देना , कर लेना) ; связывать одно явление с другим एक घटना को दूसरी घटना से जोड़ना ; у него личные интересы связаны с общественными उसके व्यक्तिगत हित सामाजिक हितों के साथ जुड़े हुए हैं।

связь, связи, *предл.* о связи *ж* 1. संबंध ; связь науки с производством उत्पादन से विज्ञान का संबंध ; связь теории и практики सिद्धांत और व्यवहार का संबंध 2. (*чаще мн.*) संबंध ; дружеские связи मैत्रीपूर्ण संबंध ; культурные связи между нашими странами हमारे देशों में (देशों के) सांस्कृतिक संबंध ; международные связи расширяются अंतर्राष्ट्रीय संबंध बढ़ते जा रहे हैं। 3. संबंध , संपर्क , संचार ; воздушная связь विमान-संपर्क , हवाई संपर्क ; телеграфная связь तार का संबंध , तार-संपर्क , तार-संचार ; поддерживать с космонавтами связь по радио अंतरिक्ष-यात्रियों के साथ रेडियो पर संबंध (संपर्क) रखना ◇ в связи с чем-нибудь किसी बात के संबंध में ; किसी बात के कारण ; в связи с плохой погодой поход отменили बुरे मौसम के कारण कूच रद्द किया गया।

сгиба/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **согн/уть,** -у, -ёшь, -ут *сов.*; *что* 1. झुकाना (झुका देना), मोड़ना (मोड़ देना) ; согнуть ветку टहनी झुका देना ; сгибать проволоку तार मोड़ना 2. झुकाना (झुका देना , झुका लेना); согнуть ногу टाँग झुका (मोड़) लेना ; согнуть руку в локте कोहनी में बाँह झुका लेना

сгиба/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **согн/уться,** -усь, -ёшься, -утся *сов.* झुकना (झुक जाना), मुड़ना (मुड़ जाना) ; ветки сгибаются टहनियाँ झुक जाती हैं। ; спина согнулась पीठ झुक गयी।

сгореть *см.* гореть

сда/вать, -ю, -ёшь, -ют *несов.*; **сда/ть,** -м, -шь, -ст, сдад/им, -ите, -ут (*прош.* сдал, сдала, сдал/о, -и) *сов.*; *что* 1. देना (दे देना) ; सौंपना (सौंप देना) ; रखना (रख देना) ; сдавать вещи на хранение सामान सामान-घर में देना ; сдать книги в библиотеку पुस्तकें पुस्तकालय में दे देना ; сдавать часы в ремонт घड़ी की मरम्मत कराना , घड़ी मरम्मत के लिए देना 2.

छोड़ना (छोड़ देना), समर्पण करना (कर देना); сдать го́род नगर को छोड़ देना, नगर का समर्पण कर देना 3. देना (दे देना); сдава́ть экза́мены परीक्षाएँ देना; сдать экза́мен по литерату́ре साहित्य की परीक्षा (पास कर) देना; не сдать экза́мен परीक्षा में फ़ेल हो जाना

сда/ва́ться, -ю́сь, -ёшься, -ётся *несов.*; **сда́/ться**, -мся, -шься, -стся, сдад/и́мся, -и́тесь, -у́тся (*прош.* сда́лся, сдал/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* आत्मसमर्पण करना (कर देना); हथियार डालना (डाल देना), हथियार छोड़ना (छोड़ देना); сдава́ться в плен आत्मसमर्पण करना

сда́ть(ся) *см.* сдава́ть(ся)

сда́ч/а, -и *ж* (*мн. нет*) रेज़गारी, रेज़गी; дать де́сять копе́ек сда́чи दस कोपेक रेज़गारी दे देना; получи́ть сда́чу रेज़गी लेना (ले लेना)

сде́лать(ся) *см.* де́лать(ся)

сеа́нс, -а *м* शो; у́тренний сеа́нс सुबह का शो; купи́ть биле́ты в кино́ на вече́рний сеа́нс शाम के शो के लिए टिकट लेना (ле लेना)

себе́ *см.* себя́

себя́ *род.* (*им. нет*), себе́, себя́, собо́й, о себе́ *мест.* अपने को, स्वयं को; брать с собо́й अपने साथ लेना, अपने साथ ले जाना; держа́ть при себе́ अपने पास (अपने साथ) रखना; рабо́тать не жале́я себя́ वश-भर काम करना, पूरी लगन से काम करना; сде́лать что́-нибудь для себя́ अपने लिए कुछ करना (कर लेना); мы поста́вили пе́ред собо́й больши́е зада́чи हमने अपने सामने बड़े लक्ष्य रख दिये।; он дово́лен собо́й वह अपने आपसे प्रसन्न है।; она́ купи́ла себе́ пла́тье उसने अपने लिए फ़्राक मोल लिया।; расскажи́те нам о себе́ हमें अपने बारे में सुना दीजिये। ◇ к себе́ अपने यहाँ; он никого́ к себе́ не приглаша́ет वह अपने यहाँ किसीको नहीं बुलाता है।; у себя́ अपने यहाँ; अपने स्थान पर; гла́вный реда́ктор у себя́? प्रधान संपादक अपने स्थान पर हैं?; быть вне себя́ अपने आपमें नहीं होना, आपे से बाहर होना

сев, се́ва *м* (*мн. нет*) बोआई, बोवाई; весе́нний сев वसंत की बोआई; зако́нчить сев बोआई समाप्त कर देना; подгото́виться к се́ву बोआई की तैयारी कर देना, बोवाई के लिए तैयार हो जाना

се́вер, -а *м* (*мн. нет*) उत्तर; ве́тер с се́вера उत्तर की हवा, उत्तरी हवा; к се́веру от Москвы́ मास्को के उत्तर में; жить на се́вере उत्तर में रहना; плыть на се́вер उत्तर को (की ओर) जहाज़ से जाना

се́верн/ый, -ая, -ое, -ые उत्तरी, उत्तरीय, उत्तर-; се́верный ве́тер उत्तरी हवा; Се́верный по́люс उत्तरी ध्रुव; се́верные райо́ны страны́ देश के उत्तरी प्रदेश (क्षेत्र)

сего́дня *нареч.* आज; сего́дня хо́лодно आज ठंड (सर्दी) [पड़ रही] है।; како́й сего́дня день? आज कौनसा दिन है?

сего́дняшн/ий, -яя, -ее, -ие आज का; сего́дняшняя газе́та आज का समाचार-पत्र

сед/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е 1. सफ़ेद; седы́е во́лосы सफ़ेद बाल 2. सफ़ेद बालों

वाला ; седо́й стари́к सफ़ेद वालोंवाला वूढ़ा ; *он стал совсе́м седы́м* उसके वाल विलकुल सफ़ेद हो चले हैं।

седьм/о́й, *-а́я, -о́е, -ы́е числ.* सातवाँ ; седьмо́е октября́ सात अक्तूवर ; седьмо́й подъе́зд सातवाँ प्रवेश-द्वार

сейча́с *нареч.* 1. अव, अभी ; इस समय ; в институ́те сейча́с никого́ нет इस समय उच्च विद्यालय में कोई नहीं है। ; он сейча́с *за́нят* इस समय (अभी) वह व्यस्त है। 2. अभी ; сейча́с нам *принесу́т* биле́ты अभी हमारे लिए टिकट लाये जाएँगे। 3. अभी, अभी अभी ; сейча́с *нам звони́ли из* Москвы́ अभी मास्को से हमारा टेलीफ़ोन आया है।

секре́т, *-а м* भेद, रहस्य ; вы́дать че́й-нибудь секре́т किसीका भेद दे देना ; у меня́ нет секре́тов от дру́га मित्र से मेरा कोई भेद नहीं है। ◇ по секре́ту गुप्त रूप से

секрета́рь, *секретаря́ м* 1. सचिव, सेक्रेटरी ; ли́чный секрета́рь निजी सचिव ; *получи́ть* спра́вку у секретаря́ सचिव से प्रमाण-पत्न लेना (ले लेना) ; рабо́тать секретарём सचिव का काम करना 2. सचिव ; вы́брать на собра́нии председа́теля и секретаря́ सभा में सभा-पति और सचिव को चुन लेना 3. मंत्री, सचिव ; секрета́рь парти́йной организа́ции पार्टी-संगठन का मंत्री (सचिव)

секу́нд/а, *-ы ж* सेकंड ; пробежа́ть сто ме́тров за де́сять секу́нд सौ मीटर दस सेकंड में दौड़ जाना

селёдк/а, *-и ж (мн. селёд/ки, -ок, -кам)* हैरिंग मछली

сел/о́, *-а́ с (мн. сёла, сёл)* गाँव, ग्राम, वस्ती ; большо́е и краси́вое село́ वड़ा और सुंदर गाँव ; *жить в селе́* गाँव में रहना ; рабо́тать на селе́ गाँव में काम करना

сельдь, *се́льди ж* हैरिंग मछली



сельдь

се́льск/ий, *-ая, -ое, -ие* ग्रामीण, ग्राम-, देहाती ; се́льская интеллиге́нция ग्रामीण वुद्धिजीवी-वर्ग ; се́льский клуб ग्रामीण (देहाती) क्लव ; се́льская ме́стность ग्रामीण क्षेत्न, देहाती इलाक़ा ; се́льское населе́ние ग्रामीण जनता ; се́льская шко́ла ग्राम-पाठशाला ◇ се́льское хозя́йство कृषि, खेती, खेतीवारी

сельскохозя́йственн/ый, *-ая, -ое, -ые* कृषिक, कृषिजात, कृषि- ; खेती- ; сельскохозя́йственная вы́ставка कृषि--प्रदर्शनी ; сельскохозя́йственные маши́ны कृषि-यंत्न, कृषि-मशीनरी ; сельскохозя́йственные проду́кты कृषि-पदार्थ

семе́йн/ый, *-ая, -ое, -ые* 1. पारिवारिक, घरेलू ; семе́йная жизнь पारिवारिक जीवन ; семе́йные обя́занности पारिवारिक दायित्व ; семе́йный пра́здник पारिवारिक पर्व ; семе́йное сча́стье पारिवारिक सुख 2. सपरिवार, परिवारवाला ; семе́йный челове́к सपरिवार (परिवारवाला) आदमी, परिवारवाला

сем/ена́, *-я́н, -ена́м мн. (ед. се́м/я, -ени с)* वीज ; семена́ цвето́в फूलों के वीज ; оста́вить часть пшени́цы на семена́ गेहूँ का एक भाग वीज के लिए छोड़ देना ; посе́ять семена́ वीज वोना (वो देना)

семидеся́т/ый, *-ая, -ое, -ые числ.* सत्तरवाँ

семина́р, *-а м* सेमिनार, [सं]गोष्ठी ; семина́р по экономи́ческой геогра́фии

आर्थिक भूगोल का सेमिनार ; выступить на семинаре सेमिनार में बोलना, सेमिनार में रिपोर्ट प्रस्तुत करना (कर देना) ; посещать семинар सेमिनार में उपस्थित होना ; проводить семинар सेमिनार चलाना (आयोजित करना)

семисо́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* सात सौवाँ

семна́дцат/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* सत्तरहवाँ

семна́дцат/ь, -и *числ.* सत्तरह ; семнадцать лет सत्तरह वर्ष ; гру́ппа из семна́дцати челове́к सत्तरह आदमियों का दल

семь, семи́ *числ.* सात ; рабо́тать до семи́ часо́в ве́чера शाम के सात बजे तक काम करना ; ему́ семь лет वह सात साल का है, उसकी उम्र सात साल की है।

се́мьдесят, семи́десяти *числ.* सत्तर ; се́мьдесят киломе́тров सत्तर किलोमीटर

семьсо́т, семисо́т *числ.* सात सौ ; зал на семьсо́т мест सात सौ सीटोंवाला हाल ; зарабо́тать о́коло семисо́т рубле́й कोई सात सौ रूबल कमा लेना

семь/я́, -и́ *ж* (*мн.* се́мьи, семе́й, се́мьям) परिवार ; больша́я и дру́жная семья́ बड़ा और हिला-मिला परिवार ; глава́ семьи́ परिवार का मुखिया ; чле́ны семьи́ परिवार के लोग ; име́ть семью́ परिवार होना ; на́ша семья́ состои́т из пяти́ челове́к हमारे परिवार में पाँच आदमी हैं, हमारे परिवार के पाँच आदमी हैं।

се́н/о, -а *с* (*мн. нет*) सूखी घास

сентя́брь, сентября́ *м* सितंबर ; пе́рвого сентября́ начина́ются заня́тия в шко́ле एक सितंबर को स्कूलों में पढ़ाई शुरू होती है।

сентя́брьск/ий, -ая, -ое, -ие सितंबर का, सितंबर- ; тёплое сентя́брьское у́тро सितंबर की गरम सुबह

серде́чно *нареч.* हार्दिक भाव से, सौहार्दपूर्वक ; серде́чно благодарю́ вас! आपको हार्दिक धन्यवाद देता हूँ, आपको हार्दिक धन्यवाद! ; мы серде́чно ра́ды ва́шему прихо́ду आपके आने पर हमें हार्दिक ख़ुशी है।

серде́чн/ый, -ая, -ое, -ые 1. दिल का, हृदय- ; серде́чная де́ятельность हृदय-क्रिया 2. हार्दिक, सौहार्दपूर्ण, दिली ; серде́чная встре́ча हार्दिक भेंट ; вы́разить серде́чную благода́рность हार्दिक कृतज्ञता प्रकट कर देना ; переда́ть серде́чный приве́т हार्दिक अभिनंदन देना (दे देना)

серди́то *нареч.* क्रोधपूर्वक, क्रोध से, ग़ुस्से से, क्रुद्ध होकर ; он серди́то посмотре́л на меня́ उसने क्रोध से मेरी ओर देखा।

серди́т/ый, -ая, -ое, -ые 1. क्रुद्ध, क्रोधी, रुष्ट, ग़ुस्सैल, ख़फ़ा ; серди́тый челове́к क्रुद्ध (ख़फ़ा) आदमी ; я на вас серди́т मैं आपसे रुष्ट हूँ, मुझे आपके प्रति खीज है। 2. क्रुद्ध, रुष्ट, खीज-भरा ; серди́тый взгляд क्रुद्ध (रुष्ट) दृष्टि ; говори́ть серди́тым го́лосом खीज-भरे (रुष्ट) स्वर में बात करना

сер/ди́ться, -жу́сь, се́рд/ишься, -ятся *несов.*; **рассер/ди́ться,** -жу́сь, рассе́рд/ишься, -ятся *сов.* चिढ़ना (चिढ़ जाना), झुँझलाना (झुँझला उठना), खीजना (खीज उठना), क्रुद्ध (रुष्ट) होना (हो जाना) ; мать рассерди-

лась на сына за опоздáние माता देर लगाने के लिए बेटे से रुष्ट हो गयी। ; я не сержýсь на тебя́ मैं तुम पर चिढ़ता नहीं हूँ, मुझे तुमसे चिढ़ नहीं है।

сéрдц/е, -а *с* (*мн.* серд/цá, -éц, -цáм) दिल, हृदय ; сéрдце бьётся दिल धड़कता है। ; у негó *больнóе* сéрдце उसका बीमार दिल है। ◇ всем сéрдцем पूरे दिल से ; от всегó сéрдца पूरे दिल से

серебр/ó, -á, *с* (*мн. нет*) चाँदी, रजत ; издéлия из серебрá चाँदी की [बनी] चीज़ें

серéбрян/ый, -ая, -ое, -ые चाँदी (रजत) का, रजत- ; серéбряные лóжки चाँदी के चम्मच

середи́н/а, -ы *ж* बीच, मध्य ; середи́на дня दोपहर ; в середи́не зáла हाल के बीच में ; на середи́не реки́ नदी के बीच में

сéр/ый, -ая, -ое, -ые धूसर, ग्रे, स्लेटी ; сéрый волк धूसर भेड़िया ; сéрые глазá कंजी आँखें ; сéрая юбка ग्रे स्कर्ट

серьёзно *нареч.* 1. गंभीरतापूर्वक, गंभीर रूप से, गंभीरता से ; серьёзно относи́ться к дéлу मामले के प्रति गंभीर रुख़ अपनाना ; गंभीरता से काम करना 2. गंभीर रूप से ; он серьёзно бóлен वह गंभीर रूप से बीमार है।

серьёзн/ый, -ая, -ое, -ые; серьёз/ен, -на, -но, -ны 1. गंभीर, संजीदा ; он человéк серьёзный वह गंभीर (संजीदा) आदमी है। 2. गंभीर, संजीदा ; с серьёзным ви́дом गंभीर मुद्रा में ; говори́ть серьёзным тóном गंभीर स्वर में बात करना 3. गंभीर, गहरा, गहन ; серьёзные кни́ги गंभीर (गहरी, गहन) पुस्तकें ; серьёзный разговóр गंभीर बातचीत 4. गंभीर, विकट ; घोर ; серьёзное положéние गंभीर (विकट) स्थिति ; серьёзное преступлéние घोर अपराध ; серьёзный проти́вник घोर शत्रु (विरोधी)

сéсси/я, -и *ж* 1. अधिवेशन, सेशन ; сéссия Верхóвного Совéта СССР सोवियत संघ की सर्वोच्च (सुप्रीम) सोवियत का अधिवेशन (सेशन) ; сéссия парлáмента संसद् का अधिवेशन 2. परीक्षा-काल, परीक्षा-सत्र ; зи́мняя сéссия जाड़ों का परीक्षा-काल ; лéтняя сéссия गरमियों का परीक्षा-काल

сестр/á, -ы́ *ж* (*мн.* сёстры, сестёр, сёстрам) बहिन ; млáдшая сестрá छोटी बहिन ; стáршая сестрá बड़ी बहिन ; у негó нет сестёр, тóлько брат उसके बहिनें नहीं हैं, केवल भाई है।

сесть *см.* сади́ться

сéять, сéю, сéешь, сéют *несов.*; по**сé/ять**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* बोना (बो देना) ; посéять овёс जई बो देना ; сéять рожь रई बोना

сжечь *см.* жечь

сзáди *нареч. и предлог с род.* (*где?*) पीछे ; के पीछे ; पीछे से ; сзáди дóма был сад घर के पीछे बाग़ था। ; он шёл сзáди वह पीछे जा रहा था।

сигарéт/а, -ы *ж* सिगरेट ; закури́ть сигарéту सिगरेट सुलगा देना ; кури́ть сигарéту सिगरेट पीना

сигнáл, -а *м* संकेत, सिगनल ; сигнáл тревóги अलार्म का सिगनल ; дать сигнáл к атáке धावा बोलने का सिगनल देना ; закáнчивать рабóту по сигнáлу सिगनल पर काम ख़तम करना



сигарéта

сиде́ть, сижу́, сид/и́шь, -я́т *несов.* 1. बैठना ; сиде́ть в кре́сле आराम-कुरसी में बैठना ; сиде́ть за столо́м मेज़ पर (के पास) बैठना ; сиде́ть на сту́ле कुरसी पर बैठना 2.: сиде́ть за кни́гой किताब में लगा होना, किताब पढ़ना ; сиде́ть за маши́нкой टाइप करना ; шко́льник сиди́т над зада́чей छात्र सवाल हल कर रहा है। 3.: сиде́ть всё ле́то в го́роде गरमियाँ भर नगर में रहना, सारी गरमियाँ नगर में काटना[1]; зверь сиди́т в кле́тке जानवर पिंजरे में बंद है। ; ребёнок це́лый день сиди́т до́ма оди́н बच्चा दिन भर घर में अकेला रहता है।

си́л/а, -ы *ж* 1. शक्ति, बल, ताक़त, ज़ोर ; лиши́ться сил निःशक्त (शक्तिहीन) हो जाना, निर्बल पड़ जाना ; облада́ть большо́й физи́ческой си́лой बड़ी शारीरिक शक्ति होना (रखना), बड़े शारीरिक बल होना (रखना) ; приня́ться за рабо́ту с но́выми си́лами नये ज़ोर से (नयी शक्ति से) काम में जुट जाना ; он с си́лой уда́рил меня́ в грудь उसने ज़ोर से मेरी छाती पर मारा। 2. शक्ति, ताक़त, ज़ोर ; प्रबलता, तीव्रता ; си́ла ве́тра वायु की प्रबलता, हवा का ज़ोर ; си́ла волн तरंगों की तीव्रता ; си́ла то́ка धारा की शक्ति 3. शक्ति, ताक़त ; си́ла воображе́ния कल्पना-शक्ति ; облада́ть си́лой во́ли इच्छा-शक्ति होना (रखना) 4. प्रभाव, असर ; शक्ति, बल, ताक़त ; си́ла коллекти́ва जन-समूह का प्रभाव ; जन-समूह की शक्ति ; си́ла привы́чки आदत की ताक़त 5. (*тк. мн.*) शक्ति, शक्तियाँ, ताक़त, ताक़तें ; демократи́ческие си́лы जनवादी शक्तियाँ ; соотноше́ние кла́ссовых сил वर्ग-शक्तियों का परस्पर संबंध 6. (*тк. мн.*) शक्ति, बल, ताक़त ; सेना, फ़ौज ; вооружённые си́лы страны́ देश की सशस्त्र सेनाएँ, देश की सैन्य-शक्ति, देश का सैन्य-बल ◇ си́лами кого́-нибудь किसीके द्वारा, किसीके बल ; э́ти дома́ постро́ены си́лами студе́нтов ये घर विद्यार्थियों द्वारा (के बल) बनाये गये। ; свои́ми си́лами अपनी शक्ति (ताक़त) से ; мы э́то сде́лали свои́ми си́лами हमने यह अपनी शक्ति से कर दिया। ; изо всéх си́л *или* изо всéй си́лы पूरे ज़ोर से, सारी शक्ति (ताक़त) लगाकर (बटोरकर) ; бежа́ть изо всéх си́л पूरे ज़ोर से भागना ; уда́рить изо всéх си́л पूरे ज़ोर से चोट लगा देना ; быть по си́лам *или* под си́лу शक्ति (सामर्थ्य) का होना ; э́та рабо́та ему́ не под си́лу यह काम उसके बूते के बाहर है, यह काम उसकी शक्ति (ताक़त) के बाहर है, यह काम उसके सामर्थ्य के बाहर है। ; быть в си́лах *с неопр.* समर्थ होना, सामर्थ्य रखना ; э́то в мои́х си́лах यह मेरे बस में है। ; я не в си́лах сде́лать э́то मैं यह करने में असमर्थ हूँ। ; рабо́тать, не жале́я сил जान खपाना

си́льно *нареч.* ज़ोर से, ज़ोरों से ; बहुत ; он си́льно уста́л वह बहुत थक गया।

си́льн/ый, -ая, -ое, -ые; си́лен *и* силён, сильна́, си́льн/о, -ы *и* сильны́ 1. मज़बूत ; बलवान्, शक्तिशाली, प्रबल, ताक़तवर ; ज़ोरदार, ज़ोर (ज़ोरों) का ; си́льная а́рмия शक्तिशाली (प्रबल) सेना ; си́льный мото́р मज़बूत इंजन ; си́льный уда́р ज़ोर की (गहरी,

करारी) चोट ; си́льный челове́к мज़बूत (बलवान्) आदमी 2. तीव्र, तेज़ ; भारी ; ज़ोरदार, ज़ोर (ज़ोरों) का ; कड़ा ; कड़ाकेदार, कड़ाके का ; си́льная боль सख़्त (तेज़) दर्द ; си́льное впечатле́ние भारी प्रभाव ; си́льный дождь भारी वर्षा ; си́льная жа́жда कड़ी प्यास ; си́льный моро́з कड़ाके की (कड़ाकेदार) सर्दी, कड़ाके का जाड़ा

симпати́чн/ый, -ая, -ое, -ые; симпати́ч/ен, -на, -но, -ны लावण्यमय, मनोहर, मोहक, चित्ताकर्षक, दिलकश ; симпати́чная же́нщина लावण्यमय महिला ; симпати́чное лицо́ लावण्यमय चेहरा

симпа́ти/я, -и *ж* सहानुभूति, हमदर्दी ; я чу́вствую к нему́ симпа́тию मैं उससे (उसके प्रति) सहानुभूति अनुभव कर रहा हूँ, मैं उससे हमदर्दी महसूस कर रहा हूँ।

си́н/ий, -яя, -ее, -ие नीला ; си́ние глаза́ नीली आँखें ; си́нее не́бо नीला आकाश

сире́н/ь, -и *ж* (*мн. нет*) वकाइन ; буке́т сире́ни वकाइन का गुलदस्ता ; кусты́ сире́ни वकाइन की झाड़ी

сирот/а́, -ы́ *м и ж* (*мн.* сиро́ты, сиро́т, сиро́там) अनाथ, यतीम

систе́м/а, -ы *ж* व्यवस्था, प्रणाली, पद्धति ; привести́ свои́ наблюде́ния в систе́му अपने अवलोकनों को सुव्यवस्थित कर देना, अपने अवलोकनों को तरतीव देना ; чита́ть кни́ги без вся́кой систе́мы किताबें वेतरतीव (वेतरतीवी से) पढ़ना

си́т/ец, -ца *м* छींट ; пла́тье из си́тца छींट का फ़्राक

сказа́ть *см.* говори́ть

ска́зк/а, -и *ж* (*мн.* ска́з/ки, -ок, -кам) कथा, कहानी ; ска́зки о живо́тных जानवरों की (के वारे में) कहानियाँ ; наро́дные ска́зки लोक-कथाएँ ; расска́зывать ска́зку कहानी सुनाना

сказу́ем/ое, -ого *с* विधेय

скал/а́, -ы́ *ж* (*мн.* ска́лы, скал) चट्टान, शिला ; высо́кая скала́ ऊँची चट्टान ; подво́дные ска́лы पानी के अंदर की चट्टानें, जल-मग्न शिलाएँ ; взорва́ть скалу́ चट्टान को उड़ा देना

скаме́йк/а, -и *ж* (*мн.* скаме́йки, скаме́ек, скаме́йкам) वेंच ; встать со скаме́йки वेंच से उठना (उठ जाना) ; сесть на скаме́йку वेंच पर वैठ जाना ; сиде́ть на скаме́йке वेंच पर वैठना

скам/ья́, -и́ *ж* (*мн.* скамьи́, скаме́й, скамья́м) वेंच ◇ на шко́льной скамье́ स्कूल में ; со шко́льной скамьи́ स्कूल से, स्कूल के दिनों से ; мы дружи́ли с ним с университе́тской скамьи́ यूनिवर्सिटी से (यूनिवर्सिटी के दिनों से) हम लोग दोस्ती कर रहे हैं।

ска́терт/ь, -и *ж* (*мн.* ска́терти, скатерте́й) मेज़पोश ; накры́ть стол ска́тертью मेज़ पर मेज़पोश विछा देना

сквер, скве́ра *м* चौरस वाग़ (उद्यान) ; гуля́ть в скве́ре (по скве́ру) चौरस वाग़ में टहलना

сквозь *предлог с вин.* में से, आर-पार ; के आर-पार ; сквозь ве́тви де́рева свети́ло со́лнце पेड़ की टहनियों में से धूप चमक रही थी। ; пу́ля прошла́ сквозь лёгкое गोली फेफड़े में से (फेफड़े के आर-पार) निकल गयी।

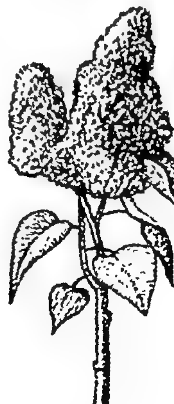
склад, скла́да *м* (*мн.* скла́д/ы, -ов) गोदाम, भंडार, स्टोर ; склад для



скала́



скаме́йка



сире́нь

овощей सब्ज़ी-गोदाम, सब्ज़ी-भंडार; привезти продукты со склада गोदाम से खाद्य-पदार्थ ले आना; хранить товары на складе गोदाम में माल रखना

склáдыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **слож/ить**, -у́, слóж/ишь, -ат *сов.*; *что* 1. रखना (रख देना); склáдывать вéщи в чемодáн सामान सूटकेस में रखना; сложить книги в портфéль किताबें बैग में रख देना 2. जोड़ना (जोड़ देना); сложить пять и два पाँच और दो जोड़ देना; склáдывать числа अंकों को जोड़ना 3. तहाना (तहा देना), तह करना (कर देना), मोड़ना (मोड़ देना); склáдывать газéту अख़बार तह करना; сложить плáтье फ़्राक तहा (तह कर) देना

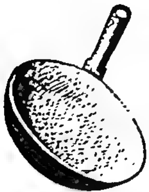
склáдыва/ться, -ется, -ются *несов.*; **сложиться**, слóж/ится, -атся *несов.* बनना (बन जाना); पैदा (उत्पन्न) होना (हो जाना); сложились нóвые общéственные отношéния नये सामाजिक संबंध पैदा (उत्पन्न) हो गये।

склонéни/е, -я *с* कारक-रचना; склонéние местоимéний सर्वनामों की कारक-रचना

склоня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* कारक-रचना करना; склоня́ть [имена́] существительные संज्ञाओं की कारक-रचना करना

склоня́/ться, -ется, -ются *несов.* कारक-रचना होना; э́то слóво не склоня́ется इस शब्द की कारक-रचना नहीं होती है।

сковород/á, -ы́ *ж* (*мн.* скóвороды, скóвород, сковородáм) कड़ाही, तवा; жáрить на сковородé мя́со कड़ाही में मांस तलना



сковородá

скóльзк/ий, -ая, -ое, -ие फिसलाऊ, रपटीला; скóльзкая повéрхность फिसलाऊ (रपटीली) सतह; скóльзкий пол फिसलाऊ फ़र्श

скóльзко *безл. в знач. сказ.*: сегóдня на у́лице скóльзко आज बाहर फिसलाहट है, आज सड़क और पटरी फिसलाऊ हैं।

скóлько *нареч.* и **скóльк/о**, -их *мест.* कितना; скóлько вам лет? आपकी उम्र क्या (कितनी) है?; скóлько киломéтров до гóрода? नगर तक कितने किलोमीटर हैं?; скóлько сейчáс врéмени? अब कितने बजे हैं?; скóлько стóит э́та кни́га? इस किताब का दाम क्या है?, यह पुस्तक कितने की है?; в скóльких томáх э́тот ромáн? इस उपन्यास के कितने भाग (खंड) हैं?

скóро *нареч.* 1. जल्द, जल्दी, जल्दी से, तेज़ी से (के साथ), शीघ्रता से; иди́те скорéе जल्दी चलिये, तेज़ी से चलिये। 2. जल्दी, शीघ्र, थोड़ी देर में; он скóро придёт वह जल्दी (शीघ्र, थोड़ी देर में) आ जायेगा।

скóрост/ь, -и *ж* वेग, गति, रफ़्तार; скóрость зву́ка ध्वनि-वेग; пóезд идёт со скóростью сто киломéтров в час रेल-गाड़ी सौ किलोमीटर प्रति घंटे की गति से चल रही है।; самолёт лети́т с большóй скóростью विमान तीव्र वेग (गति) से उड़ रहा है।

скóр/ый, -ая, -ое, -ые 1. द्रुत, तीव्र, तेज़; द्रुतगामी, तीव्रगामी, शीघ्रगामी, तेज़-रफ़्तार; скóрый пóезд एक्सप्रेस-ट्रेन, द्रुतगामी रेल-गाड़ी; скóрый шаг द्रुत पग 2. त्वरित, तात्कालिक, फ़ौरी; скóрая пóмощь त्वरित (तात्कालिक)

डाक्टरी सहायता 3.: до ско́рого свида́ния *или* до ско́рой встре́чи! जल्दी फिर मिलेंगे !

скот, -а́ *м* (*мн. нет*) पशु, मवेशी ; держа́ть скот पशु रखना ; разводи́ть скот पशु पालना

скрипа́ч, скрипача́ *м* वायोलिन-वादक

скри́пк/а, -и *ж* (*мн.* скри́п/ки, -ок, -кам) वायोलिन ; игра́ть на скри́пке वायोलिन बजाना, वायोलिन-वादन करना

скро́мно *нареч.* विनम्रतापूर्वक ; скро́мно вести́ себя́ विनम्रतापूर्वक व्यवहार करना

скро́мн/ый, -ая, -ое, -ые; скро́мен, скромна́, скро́мн/о, -ы [सीधा-] सादा, विनयशील, विनम्र, विनीत ; скро́мный челове́к [सीधा-] सादा आदमी

скрыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **скрыть**, скро́/ю, -ешь, -ют *сов.*; *кого-что* छिपाना (छिपा देना, छिपा लेना, छिपा रखना) ; скрыва́ть престу́пника अपराधी को छिपाना ; скрыть свои́ наме́рения अपने उद्देश्यों को छिपा रखना ; скрыва́ть трево́гу बेचैनी छिपाना

скрыва́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **скры́ться**, скро́/юсь, -ешься, -ются *сов.* छिपना (छिप जाना) ; престу́пник скрыва́ется в лесу́ अपराधी जंगल में छिपा रहता है। ; со́лнце скры́лось за ту́чу सूरज बादल में छिप गया।

скры́ть(ся) *см.* скрыва́ть(ся)

ску́к/а, -и *ж* (*мн. нет*) ऊब, उचाट ; испы́тывать ску́ку ऊब अनुभव करना, ऊबना

ску́льптор, -а *м* मूर्त्तिकार ; а́втор э́того па́мятника — молодо́й ску́льптор इस स्मारक का निर्माता युवा मूर्त्तिकार है।

скульпту́р/а, -ы *ж* मूर्त्ति, प्रतिमा ; скульпту́ра из мра́мора संगमरमर की मूर्त्ति

скуп/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; скуп, -а́, ску́п/о, -ы कंजूस, कृपण ; скупо́й челове́к कंजूस [आदमी]

скуча́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* 1. ऊबना ; скуча́ть без де́ла ख़ाली बैठते हुए जी ऊबना ; де́вочка скуча́ет без ма́тери माँ की अनुपस्थिति में बच्ची बेचैन हो रही है। 2. *о ком-чём, по кому-чему* तरसना ; скуча́ть о де́тях (по де́тям) बच्चों के लिए तरसना ; скуча́ть о родно́м до́ме (по родно́му до́му) अपने घर के लिए तरसना

ску́чно *нареч.* (*часто безл. в знач. сказ.*): мне без тебя́ ску́чно तुम्हारे बिना मैं बेचैन हो रहा हूँ, तुम्हारे बग़ैर मेरा जी ऊब रहा है।

ску́чн/ый, -ая, -ое, -ые; ску́чен, скучна́, ску́чн/о, -ы उबाऊ, उबानेवाला ; अरोचक, नीरस, बेमज़ा ; अनमना, उदास ; ску́чный вид अनमनी मुद्रा ; ску́чный фильм उबाऊ (बेमज़ा) फ़िल्म

сла́б/ый, -ая, -ое, -ые; слаб, -а́, сла́б/о, -ы 1. कमज़ोर, दुर्बल, निर्बल, अशक्त ; сла́бые ру́ки कमज़ोर हाथ 2. हलका, मंद, धीमा ; сла́бый ве́тер हलकी हवा, मंद पवन ; сла́бый за́пах हलकी बू (गंध) ; сла́бый свет मंद (धीमी) रोशनी ; сла́бое сопротивле́ние हलका विरोध (प्रतिरोध) 3. कमज़ोर, दुर्बल ; сла́бое зре́ние कमज़ोर नज़र ; сла́бый ребёнок कमज़ोर



скри́пка

(दुर्बल) बच्चा 4. कमज़ोर ; сла́бое произведе́ние कमज़ोर कृति ; сла́бый учени́к कमजोर छात्र 5. हलका , पतला ; сла́бый таба́к हलका तंबाकू ; сла́бый чай पतली (हलकी) चाय

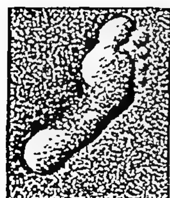
сла́в/а, -ы *ж* (*мн. нет*) यश , कीर्त्ति , ख्याति ; литерату́рная сла́ва साहित्यिक यश (ख्याति) ; трудова́я сла́ва श्रमिक ख्याति ; сла́ва геро́ям ко́смоса! अंतरिक्ष के वीर यशस्वी (गौरवशाली) हों !

сла́вн/ый, -ая, -ое, -ые यशस्वी, गौरवपूर्ण , गौरवशाली ; сла́вная годовщи́на गौरवपूर्ण वर्ष-गाँठ ; сла́вный по́двиг गौरवशाली पराक्रम

сла́дк/ий, -ая, -ое, -ие; сла́док, сладка́, сла́дк/о, -и (*сравн. ст.* сла́ще) 1. मीठा , मधुर ; сла́дкий мёд मीठा शहद ; сла́дкое пече́нье मीठा बिसकुट ; сла́дкий чай मीठी चाय 2. *в знач. сущ.* **сла́дк/ое**, -ого *с* स्वीट ; на сла́дкое स्वीट के लिए

сле́ва *нареч.* (*где?*) बायें , बाईं ओर ; сле́ва от доро́ги стои́т дом रास्ते के बाईं ओर घर है। ; сле́ва течёт река́ बायें (बाईं ओर) नदी बह रही है। ; брат сиде́л сле́ва от меня́ भाई मेरे बाईं ओर बैठा था।

след, следа́ *и* сле́ду, *предл.* о сле́де, на следу́ *м* (*мн.* след/ы́, -о́в) 1. निशान , चिह्न ; पद-चिह्न , पदांक , चरण-चिह्न ; следы́ челове́ка на снегу́ बर्फ़ पर आदमी के पद-चिह्न ; на доро́ге видны́ следы́ маши́ны रास्ते पर गाड़ी के पहियों के निशान दिखाई देते हैं। 2. निशान , चिह्न ; सुराग़ ; следы́ преступле́ния अपराध के सुराग़ ; на руке́ оста́лся след от ра́ны हाथ पर घाव का निशान रह गया है। ◇ исче́знуть (пропа́сть) без следа́ नाम-निशान तक मिट जाना


след (босо́й ноги́ на песке́)

сле/ди́ть, -жу́, -ди́шь, -дя́т *несов.*, *за кем-чем* 1. देखना , दृष्टि (नज़र) रखना ; следи́ть взгля́дом за летя́щим самолётом उड़ते हुए विमान पर दृष्टि (नज़र) रखना ; следи́ть за полётом пти́цы पक्षी की उड़ान देखना 2. चलना , अनुसरण करना , दृष्टि (नज़र) रखना , ध्यान करना (रखना) ; следи́ть за мо́дой फ़ैशन पर चलना , फ़ैशन का अनुसरण करना ; следи́ть за разгово́ром बातचीत का ध्यान करना (रखना) ; следи́ть за успе́хами нау́ки विज्ञान की सफलताओं पर दृष्टि रखना 3. देख-भाल (देख-रेख , निगरानी) करना ; следи́ть за детьми́ बच्चों की देख-भाल (निगरानी) करना ; следи́ть за чистото́й सफ़ाई की निगरानी करना

сле́довательно *союз* इस लिए , अतः ; пого́да хоро́шая, сле́довательно мы пое́дем за́ город मौसम अच्छा है , इस लिए हम नगर के बाहर जाएँगे।

сле́д/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* 1. *за кем-чем* पीछे चलना (जाना , आना) , अनुसरण करना ; сле́дуйте за мной मेरे पीछे चलिये। ; маши́ны сле́дуют друг за дру́гом गाड़ियाँ एक के बाद (पीछे) एक चल रही हैं। 2. *кому-чему* चलना , अनुसरण करना ; сле́довать сове́там врача́ डाक्टर की सलाहों पर चलना ; сле́довать мо́де फ़ैशन पर चलना , फ़ैशन का अनुसरण करना 3. (*1 и 2 л. не употр.*) निकलना ; из э́того сле́дует вы́вод, что ... इससे यह नतीजा निकलता है कि ...

сле́дстви/е, -я *с* परिणाम , नतीजा ;

болéзнь былá слéдствием простýды रोग सर्दी लगने का नतीजा था।

слéдует *безл.* (*обычно с неопр.*) चाहिये; слéдует испóльзовать óпыт передовы́х рабóчих अग्रणी मजदूरों के अनुभव का उपयोग करना चाहिये।; так не слéдует поступáть ऐसा करना नहीं चाहिये।

слéдующ/ий, -ая, -ее, -ие 1. अगला, दूसरा; в слéдующий раз अगली (दूसरी) वार; на слéдующий день अगले (दूसरे) दिन 2. निम्न-लिखित, निम्नांकित, नीचे लिखा, नीचे दिया; в статьé приведены́ слéдующие ци́фры लेख में निम्न-लिखित आँकड़े दिये गये।; награди́ли слéдующих товáрищей: Иванóва, Николáева и Пáвлова निम्नांकित साथियों को पुरस्कृत किया गया: इवानोव, निकोलायेव और पाव्लोव।

слез/á, -ы́ *ж* (*мн.* слёзы, слёз, слезáм) 1. आँसू, अश्रु; смея́ться до слёз हँसते हँसते आँखों में आँसू आ जाना, हँसते हँसते आँखें डबडबा आना; слёзы текýт из глаз आँखों से आँसू गिर (टपक, वह) रहे हैं।; на глазáх появи́лись слёзы आँखों में आँसू आ गये। 2. (*тк. мн.*): он довёл её до слёз उसने उसे रुला दिया।

слеп/óй, -áя, -óе, -ы́е अंधा; слепóй человéк अंधा आदमी, अंधा

слéсар/ь, -я *м* (*мн.* слéсар/и, -ей) फ़िटर; рабóтать слéсарем на завóде कारख़ाने में फिटर का काम करना

сли́в/а, -ы *ж* 1. आलू-बुख़ारा का पेड़; в садý растёт сли́ва बाग में आलू-बुख़ारा का पेड़ उग रहा है। 2. आलू-बुख़ारा; варéнье из слив आलू-बुख़ारा का जैम

сли́в/ки, -ок, -кам *мн.* मलाई, क्रीम; кóфе со сли́вками क्रीम मिली काफ़ी, क्रीम के साथ काफ़ी

сли́вочн/ый, -ая, -ое, -ые: сли́вочное мáсло मक्खन; сли́вочное морóженое सादा आइसक्रीम

сли́шком *нареч.* अधिक, ज़्यादा; हद से अधिक (ज़्यादा), अत्यधिक; сли́шком грóмкий अत्याधिक ऊँचे स्वर का, ज़्यादा बुलंद; сли́шком мáло बहुत कम; сли́шком мнóго बहुत अधिक (ज़्यादा)

словáрь, словаря́ *м* शब्दकोष, शब्द-कोश; словáрь совремéнного рýсского языкá आधुनिक रूसी भाषा का शब्दकोश; найти́ нýжное слóво в словарé शब्दकोश में आवश्यक शब्द ढूँढ़ लेना; переводи́ть без словаря́ शब्द-कोश के [सहारे के] विना अनुवाद करना; читáть со словарём शब्दकोश की सहायता से पढ़ना

слóв/о, -а *с* (*мн.* слов/á, слов, словáм) 1. शब्द, लफ़्ज; значéние слóва शब्द का अर्थ, शब्दार्थ; поря́док слов в предложéнии वाक्य का शब्द-विन्यास 2. (*обычно мн.*): передáть прóсьбу дрýга на словáх मित्र की प्रार्थना शब्दों में दे देना; поня́ть друг дрýга без слов विना कुछ कहे एक दूसरे की वात समझ लेना; по словáм брáта, отéц скóро придёт भाई [के शब्दों (कहने)] के अनुसार पिता शीघ्र आ जायेंगे; я знáю об э́том с её слов मैं इसके वारे में उसके कहने से जानता हूँ। 3. (*мн. нет*) भाषण; взять слóво для вы-ступлéния भाषण करने लगना; дать слóво доклáдчику वक्ता को वोलने (भाषण करने) के लिए वुलाना; егó



сли́ва (плод)

лиши́ли сло́ва उसे भाषण करने से वंचित कर दिया गया, उसे भाषण करने नहीं दिया गया। 4. (*мн. нет*) बात, वचन, वादा; ве́рный своему́ сло́ву बात का धनी (पक्का, पूरा); он дал мне сло́во, что приє́дет उसने मुझे वचन दिया कि आयेगा।; я возьму́ с него́ сло́во मैं उससे वचन (वादा) लूंगा।; я привы́к держа́ть своё сло́во मैं अपनी बात रखने (अपना वादा पूरा करने) का आदी हूँ। 5. (*мн. нет*) बात; но́вое сло́во в нау́ке विज्ञान में नयी बात; кабине́т обору́дован по после́днему сло́ву те́хники अध्ययन-कक्ष तकनीक की नवीनतम उपलब्धियों के अनुसार सुसज्जित है। ◇ свобо́да сло́ва भाषण की स्वतंत्रता; он ещё не сказа́л своего́ сло́ва उसने अभी अपनी बात नहीं कही, उसने अभी अपनी राय नहीं प्रकट की।

сложе́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) जोड़, योग; пра́вила сложе́ния и вычита́ния जोड़ और घटाव के नियम, जोड़ने और घटाने के नियम

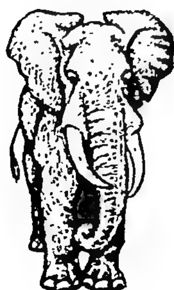
сложи́ть(ся) *см.* скла́дывать(ся)

сло́жн/ый, -ая, -ое, -ые; сло́жен, сложна́, сло́жн/о, -ы 1. (*тк. полн. ф.*) जटिल, पेचीदा; यौगिक, संयुक्त; сло́жные вещества́ संयुक्त पदार्थ; сло́жный прибо́р जटिल यंत्र 2. जटिल, पेचीदा; сло́жный вопро́с जटिल (विकट) समस्या; сло́жная зада́ча जटिल कार्य

слой, сло́я *м* (*мн.* сло/и́, -ёв) तह, परत, स्तर; то́лстый слой ма́сла मक्खन की मोटी तह

слома́ть(ся) *см.* лома́ть(ся)

слон, -а́ *м* हाथी



слон

слу́жащ/ая, -ей *ж* कर्मचारिणी

слу́жащ/ий, -его *м* कर्मचारी, नौकर, अधिकारी; рабо́чие и слу́жащие मज़दूर और नौकर, कर्मकार और कर्मचारी

слу́жб/а, -ы *ж* (*мн. нет*) 1. सेवा, नौकरी; брать (принима́ть) на слу́жбу नौकरी में लेना; поступи́ть на слу́жбу नौकरी लग जाना; прийти́ со слу́жбы домо́й नौकरी से घर आना (आ जाना) 2. सेवा, नौकरी; вое́нная слу́жба सैनिक सेवा, सैन्या-सेवा, सैनिक नौकरी; быть на слу́жбе в а́рмии सेना में सेवा (नौकरी) करना, सेना में नौकरी पर होना

служ/и́ть, -у́, слу́ж/ишь, -ат *несов.* 1. सेवा (नौकरी) करना, नौकरी देना, सेवा में रहना (लगना); служи́ть в а́рмии सेना में सेवा (नौकरी) करना, सेना में नौकरी पर होना 2. *кому-чему* सेवा करना; служи́ть иску́сству कला की सेवा करना; служи́ть наро́ду जनता की सेवा करना 3. (*1 и 2 л. не употр.*) *чем, для чего* काम देना; э́тот дива́н слу́жит нам посте́лью यह सोफ़ा हमें बिस्तर का काम देता है। 4. *чем* होना; служи́ть образцо́м आदर्श होना; его́ поведе́ние мо́жет служи́ть приме́ром उसका आचरण आदर्श (उदाहरण) हो सकता है।

слух, слу́ха *м* 1. (*мн. нет*) कान, कर्ण; श्रवण [-शक्ति]; о́рганы слу́ха श्रवणेंद्रियाँ; у де́вочки хоро́ший слух लड़की में स्वर की अच्छी पहचान (परख) है। 2. अफ़वाह, ख़बर; ло́жный слух ग़लत (झूठी) अफ़वाह (ख़बर); не ве́рить слу́хам अफ़वाहों का विश्वास न करना; распространя́ть слу́хи अफ़वाहें (ख़बरें) उड़ाना (फैलाना)

слу́ча/й, -я *м* 1. घटना ; स्थिति, हालत, हाल ; अवसर, मौक़ा ; необыкнове́нный слу́чай असाधारण घटना ; несча́стный слу́чай दुर्घटना, वारदात ; счастли́вый слу́чай शुभ अवसर ; во всех слу́чаях हर हालत में ; в любо́м слу́чае हर हाल में ; в не́которых слу́чаях कुछ स्थितियों में ; कुछ अवसरों पर ; в подо́бных слу́чаях ऐसे अवसरों पर ; ни в ко́ем слу́чае किसी हालत में नहीं, किसी सूरत में भी नहीं ; он рассказа́л не́сколько слу́чаев из свое́й жи́зни उसने अपने जीवन की कई घटनाएँ सुना (बता) दीं। 2. [सु]अवसर, सुयोग, मौक़ा ; спроси́те его́ об э́том при слу́чае अवसर (मौक़ा) मिलने पर उससे इसके बारे में पूछिये। ; у меня́ не́ было слу́чая поговори́ть с ним मुझे उससे बात करने का अवसर नहीं मिला। ◇ в слу́чае чего́-нибудь किसी बात की आवश्यकता पड़ने पर ; в слу́чае необходи́мости позвони́те мне по телефо́ну आवश्यकता पड़ने पर मुझे टेलीफ़ोन कर दीजिये। ; во вся́ком слу́чае बहर-हाल, बहर-सूरत ; по слу́чаю के उपलक्ष्य में, पर ; собра́ние по слу́чаю ... годовщи́ны чего́-нибудь किसी बात (घटना) की ... वर्ष-गाँठ पर आयोजित सभा ; от слу́чая к слу́чаю मौक़े मौक़े से, समय समय पर ; ле́кции в клу́бе быва́ют от слу́чая к слу́чаю क्लब में व्याख्यान समय समय पर होते हैं।

случа́йно *нареч.* संयोगवश, संयोग से ; не случа́йно, что ... यह कोई संयोग की बात नहीं है कि ... ; э́ту оши́бку я обнару́жил случа́йно यह ग़लती मैंने संयोग से पकड़ी।

случа́йност/ь, -и *ж* संयोग, संयोग की बात ; आकस्मिकता ; мы встре́тились благодаря́ случа́йности हम संयोग से मिले।

случа́йн/ый, -ая, -ое, -ые; случа́ен, случа́йн/а, -о, -ы सांयोगिक, आकस्मिक ; случа́йная встре́ча सांयोगिक (आकस्मिक) भेंट ; случа́йное совпаде́ние आकस्मिक मेल

случа́/ться, -ется, -ются *несов.*; **случ/и́ться,** -и́тся, -а́тся *сов.* होना (हो जाना), घटना (घट जाना), घटित होना (हो जाना), पड़ना (पड़ जाना) ; случи́лась беда́ मुसीबत हुई, मुसीबत आ पड़ी। ; в до́ме случи́лся пожа́р घर में आग लगी। ; со мной случи́лось несча́стье मैं मुसीबत में पड़ गया। ; что случи́лось? क्या हुआ ?

слу́ша/ть, -ю, -ешь, -ют *несов., кого-что* सुनना ; слу́шать конце́рт कंसर्ट सुनना ; слу́шать му́зыку संगीत सुनना ; де́ти слу́шают расска́з учи́теля बच्चे शिक्षक की बात सुन रहे हैं।

слу́ша/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **послу́ша/ться,** -юсь, -ешься, -ются *сов.*; *кого-чего* सुनना (सुन लेना), मानना (मान लेना) ; слу́шаться роди́телей माँ-बाप की बात सुनना (मानना) ; послу́шаться сове́та друзе́й मित्रों का कहना मान लेना, दोस्तों की सलाह मान लेना ; он никого́ не слу́шается वह किसीकी नहीं सुनता है।

слы́ш/ать, -у, -ишь, -ат *несов.*; **услы́ш/ать,** -у, -ишь, -ат *сов.* 1. (*тк. несов.*) सुनना (सुन लेना) ; он не слы́шит (*глухой*) उसके कान फूटे हैं। ; стари́к пло́хо слы́шит बूढ़ा ऊँचा सुनता है। 2. *кого-что* सुनना (सुन लेना) ;

мы пло́хо вас слы́шим, говори́те гро́мче हम ठीक नहीं सुनते हैं (हमें ठीक सुनाई नहीं देता है), ज़ोर से बोलिये।; он услы́шал стук в дверь उसने द्वार पर दस्तक सुन ली।; я слы́шу чьй-то голоса́ मैं किसीकी आवाज़ें सुन रहा हूँ। 3. *о ком-чём и с союзом* «что» सुनना (सुन लेना); мы услы́шали об э́том собы́тии то́лько сего́дня हमने इस घटना के बारे में केवल आज सुन लिया।; я слы́шал, что он уезжа́ет मैंने सुना कि वह जा रहा है।

слы́ш/аться, -ится, -атся *несов.*; **по-слы́ш/аться, -ится, -атся** *сов.* सुनाई देना (पड़ना); слы́шится смех हँसी सुनाई दे रही है।; послы́шались шаги́ पैरों की आहट सुनाई दी।

слы́шно *безл. в знач. сказ.* सुनाई देता है; здесь хорошо́ ви́дно и слы́шно यहाँ अच्छी तरह दिखाई और सुनाई देता है।

слы́шн/ый, -ая, -ое, -ые; слы́шен, слышна́, слы́шн/о, -ы (*обычно кратк. ф.*): слышна́ му́зыка संगीत सुनाई दे रहा है।; слы́шно пе́ние птиц पक्षियों की चहचाहट सुनाई दे रही है।; слышны́ чьи́-то шаги́ किसीके पैरों की आहट सुनाई दे रही है।; его́ го́лос пло́хо слы́шен उसकी आवाज़ ठीक सुनाई नहीं देती है।

сме́ло *нареч.* साहसपूर्वक, साहस के साथ, निर्भीकतापूर्वक, निर्भीकता से; де́йствовать сме́ло साहस के साथ काम लेना

сме́лост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) साहस, हिम्मत, बहादुरी

сме́л/ый, -ая, -ое, -ые; смел, -а́, сме́л/о, -ы साहसी, हिम्मती, बहादुर, निर्भीक; साहसपूर्ण; сме́лый посту́пок साहसपूर्ण व्यवहार; сме́лый челове́к साहसी (हिम्मती) आदमी

сме́н/а, -ы *ж* 1. बदली, हेर-फेर, परिवर्त्तन; сме́на времён го́да ऋतु-परिवर्त्तन; сме́на дня и но́чи दिन-रात का प्रत्यावर्त्तन (हेर-फेर); сме́на прави́тельства सरकार की बदली 2. उत्तराधिकारी; де́ти — на́ша сме́на बच्चे हमारे उत्तराधिकारी हैं। 3. पाली; ночна́я сме́на रात की पाली; рабо́тать в две сме́ны दो पालियों में काम करना; учи́ться в пе́рвую сме́ну पहली पाली में पढ़ना ◇ *на сме́ну кому́-нибудь* किसीके बदले, किसीकी जगह; на сме́ну старика́м прихо́дит молодёжь बूढ़ों के बदले युवा-वर्ग आ जाता है, बूढ़ों की जगह युवा-वर्ग ले लेता है।

смерть, сме́рти *ж* मौत, मृत्यु, निधन, देहांत; смерть наступи́ла внеза́пно मौत (मृत्यु) अचानक हुई, निधन (देहांत) अचानक हुआ।; больно́й при́ смерти रोगी मरणासन्न अवस्था में है।; он поги́б сме́ртью геро́я वह वीर की मौत मर गया।

смета́н/а, -ы *ж* (*мн. нет*) क्रीम; блины́ со смета́ной क्रीम के साथ चिल्ले; грибы́ в смета́не क्रीम में सनी खुमियाँ।

сметь, сме́/ю, -ешь, -ют *несов.*; **по-сме́/ть, -ю, -ешь, -ют** *сов.*; *с неопр.* साहस (हिम्मत) करना (कर लेना); он не сме́ет обрати́ться к вам वह आपको संबोधित करने का साहस नहीं करता है।; я не посме́л войти́ मेरी अंदर आने की हिम्मत न पड़ी। ◇ не сме́й[те]! ऐसा मत करो!; не смей туда́ ходи́ть! वहाँ मत जाओ!

смех, сме́ха *м* (*мн. нет*) हँसी, उप-

हास ; гро́мкий смех ज़ोर की हँसी, क़हक़हा ; под смех кого́-нибудь किसी-की हँसी के बीच

смеша́ть *см.* сме́шивать

сме́шива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **смеша́/ть, -ю, -ешь, -ют** *сов.*; *что* मिलाना (मिला देना) ; сме́шивать песо́к с гли́ной मिट्टी में बालू मिलाना

смешно́ *нареч. и безл. в знач. сказ.*: ма́льчик о́чень смешно́ расска́зывает लड़का बहुत हास्यकर ढंग से सुना रहा है। ; мне смешно́ मुझे हँसी आ रही है।

смешн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; смеш/о́н, -на́, -но́, -ны́ 1. हास्यकर, हास्यात्मक, हास्यप्रद ; смешно́й фильм हास्यकर फ़िल्म 2. हास्यास्पद, उपहासजनक ; смешно́й челове́к हास्यास्पद आदमी ; попа́сть в смешно́е положе́ние हास्यास्पद स्थिति में पड़ना (पड़ जाना)

сме/я́ться, -ю́сь, -ёшься, -ю́тся *несов.* 1. हँसना ; смея́ться весёлым сме́хом खिलखिलाकर हँसना ; гро́мко смея́ться ठठाकर हँसना 2. *над кем-чем* हँसना, हँसी उड़ाना, उपहास करना ; смея́ться над глу́постью मूर्खता पर हँसना ; все над ним смея́лись सब उस पर हँस रहे थे, सब उसकी हँसी उड़ा रहे थे।

сморка́/ться, -ю́сь, -ешься, -ются *несов.*; **вы́сморка/ться, -юсь, -ешься, -ются** *сов.* नाक साफ़ करना (कर देना)

смотр/е́ть, -ю́, смо́тр/ишь, -ят *несов.*; **посмотр/е́ть, -ю́, посмо́тр/ишь, -ят** *сов.* 1. *обычно на кого-что и во что* देखना, दृष्टि (नज़र) डालना (डाल देना) ; смотре́ть вперёд आगे देखना ; смотре́ть на това́рища साथी की ओर देखना ; посмотре́ть нале́во बायें देखना ; смотре́ть с уваже́нием सम्मान (आदर) की दृष्टि से देखना ; посмотре́ть с удивле́нием आश्चर्य से देखना ; он смотре́л в окно́ वह खिड़की से बाहर देखता था। ; она́ посмотре́ла на часы́ उसने घड़ी को (में) देखा, उसने घड़ी पर नज़र डाली। ; я смотрю́ на у́лицу मैं सड़क की ओर देख रहा हूँ। 2. *что* देखना (देख लेना) ; посмотре́ть но́вый фильм नयी फ़िल्म देखना (देख लेना) ; смотре́ть спекта́кль नाटक देखना

смочь *см.* мочь

смути́ться *см.* смуща́ться

смуща́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **сму/ти́ться, -щу́сь, -ти́шься, -тя́тся** *сов.* झेंपना (झेंप जाना), संकोच करना (कर लेना), संकुचित होना (हो जाना), शर्म (लाज) आना (आ जाना) ; она́ смути́лась и покрасне́ла झेंप के मारे उसका चेहरा लाल हो उठा।

смуще́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) झेंप, संकोच ; красне́ть от смуще́ния झेंप (संकोच) से चेहरा लाल हो उठना

смысл, смы́сла *м* (*мн. нет*) अर्थ, मतलब, मानी ; смысл сло́ва शब्द का अर्थ, शब्दार्थ ; поня́ть смысл собы́тий घटनाओं का अर्थ समझ लेना

смя́ть(ся) *см.* мя́ть(ся)

снабди́ть *см.* снабжа́ть

снабжа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **снаб/ди́ть, -жу́, -ди́шь, -дя́т** *сов.*; *кого-что чем* सप्लाई करना (कर देना), आपूर्ति करना (कर देना) ; снабди́ть всем необходи́мым सब ज़रूरी चीज़ें

सप्लाई कर देना ; снабжа́ть населе́ние това́рами जनता को माल सप्लाई करना

снару́жи *нареч.* (*где?*) बाहर से ; вы́мыть о́кна снару́жи बाहर से खिड़कियाँ धो देना

снаря́д, -а *м* गोला

снача́ла *нареч.* 1. पहले, आरंभ (शुरू) में ; снача́ла поду́май, пото́м отвеча́й पहले सोचो फिर जवाब दो। ; снача́ла я с трудо́м понима́л ру́сскую речь पहले (शुरू में) मैं मुश्किल से रूसी भाषा समझ पाता था। 2. आरंभ (शुरू) से ; फिर से, नये सिर से ; де́лайте всё снача́ла सब कुछ शुरू से कीजिये। ; чита́й снача́ла शुरू से पढ़ो।

снег, сне́га *и* **сне́гу,** *предл.* о сне́ге, на снегу́ *м* बर्फ़, हिम ; его́ ша́пка и воротни́к бы́ли в снегу́ उसकी टोपी और कालर पर बर्फ़ थी। ; пошёл си́льный снег भारी बर्फ़ गिरने लगी।

снегопа́д, -а *м* बर्फ़बारी, हिमपात

сне́жн/ый, -ая, -ое, -ые बर्फ़ीला, बर्फ़ानी, बर्फ़ का

снижа́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **сни́з/иться, сни́жусь, сни́з/ишься, -ятся** *сов.* घटना (घट जाना), कम होना (हो जाना), गिरना (गिर जाना) ; температу́ра сни́зилась तापमान गिर गया। ; це́ны на това́ры сни́зились माल के दाम कम हो गये।

сни́зиться *см.* снижа́ться

снима́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **снять, сниму́, сни́м/ешь, -ут** (*прош.* снял, -а́, сня́л/о, -и) *сов.* 1. *кого-что* उतारना (उतार देना, उतार लेना) ; लेना (ले लेना) ; हटाना (हटा देना, हटा लेना) ; снять карти́ну со стены́ दीवार से तसवीर उतार देना ; снять кни́гу с ве́рхней по́лки उपरले तख़्ते से किताब लेना (ले लेना) ; снять ска́терть со стола́ मेज़ पर से मेज़पोश हटा लेना 2. *что* उतारना (उतार देना, उतार लेना) ; снима́ть пла́тье कपड़ा उतारना ; снять шля́пу и перча́тки टोपी और दस्ताने उतार देना 3. *кого-что* चित्र (तसवीर, फ़ोटो) उतारना (खींचना, लेना) ; चित्र (तसवीर, फ़ोटो) खिंचवाना ; снима́ть демонстра́цию जलूस का फ़ोटो लेना ; снять ребёнка в фотогра́фии फ़ोटो-स्टुडियो में बच्चे का चित्र (फ़ोटो) खिंचवा लेना ; снима́ть фильм फ़िल्म लेना



соба́ка

сни́м/ок, -ка *м* चित्र, तसवीर, फ़ोटो ; сде́лать не́сколько сни́мков कई फ़ोटो लेना (ले लेना), कई चित्र बना देना ; сни́мок получи́лся хоро́ший फ़ोटो अच्छा बना।

сни́ться, сню́сь, сни́шься, сня́тся *несов.*; **присн/и́ться, -ю́сь, -и́шься, -я́тся** *сов.*; *кому* सपना आना (आ जाना), सपना (ख़्वाब) दिखाई देना, सपने (ख़्वाब) में आना (आ जाना), सपना (ख़्वाब) देखना (देख लेना) ; ему́ присни́лся стра́шный сон उसे भयानक सपना आ गया, उसे भयानक सपना दिखाई दिया। ; она́ мне ча́сто сни́тся वह अक्सर मेरे सपने में आती है, मैं अक्सर उसे सपने में देखता हूँ।

сно́ва *нареч.* फिर [से] ; сно́ва пошёл дождь फिर से बारिश शुरू हुई। ; когда́ мы уви́димся сно́ва? हम फिर कब मिलेंगे ?

снять *см.* снима́ть

со *см.* с

соба́к/а, -и *ж* कुत्ता ; лай соба́ки कुत्ते की भौंक ; пойти́ на охо́ту с со-

бакой कुत्ते को लेकर शिकार करने जाना

собира́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **собра́ть**, собер/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* собра́л, собрала́, собра́л/о, -и) *сов.* 1. इकट्ठा (एकत्र, एकत्रित) करना (कर देना, कर लेना), समेटना (समेट देना, समेट लेना), बटोरना (बटोर देना, बटोर लेना); собра́ть ве́щи в доро́гу यात्रा के लिए सामान समेट लेना; собра́ть карандаши́ в коро́бку पेंसिलों को डिब्बे में समेट देना 2. *кого* इकट्ठा (एकत्र, एकत्रित) करना (कर देना, कर लेना); собра́ть всех уча́стников похо́да कूच के सब भागीदारों को इकट्ठा (एकत्र) करना (कर देना, कर लेना), कूच में सब भाग लेनेवालों को एकत्र करना (कर देना, कर लेना); собра́ть друзе́й на пра́здник त्योहार पर मित्रों को इकट्ठा कर लेना 3. *что* इकट्ठा (एकत्र) करना (कर लेना); собира́ть по́дписи हस्ताक्षर कराना (करा देना, करा लेना); हस्ताक्षर-अभियान चलाना (चला देना); собира́ть све́дения सूचनाएँ इकट्ठी करना 4. *что* संग्रह करना (कर लेना), संग्रहीत करना (कर लेना), रखना (रख लेना); собира́ть ма́рки टिकटों का संग्रह करना, टिकट रखना 5. *что* इकट्ठा करना (कर देना, कर लेना), समेटना (समेट देना, समेट लेना), बटोरना (बटोर लेना), चुनना (चुन लेना), तोड़ना (तोड़ लेना); собира́ть в лесу́ грибы́ и я́годы जंगल में खुमियाँ और बेरियाँ चुनना; собра́ть хоро́ший урожа́й अच्छी फ़सल बटोर लेना; собира́ть цветы́ на лугу́ चरागाह पर फूल चुनना (तोड़ना) 6. *что* जोड़ना (जोड़ देना); собра́ть мото́р इंजन के पुरज़े जोड़ देना

собира́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **собра́ться**, собер/у́сь, -ёшься, -у́тся (*прош.* собра́лся, собрал/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* 1. (*1 и 2 л. ед. не употр.*) इकट्ठा (एकत्र, एकत्रित) होना (हो जाना), जमा होना (हो जाना); собрала́сь огро́мная толпа́ बड़ी भीड़ लग गयी।; у нас собира́ются друзья́ हमारे यहाँ मित्र इकट्ठे होते हैं।; уча́стники конфере́нции собрали́сь в за́ле सम्मेलन के प्रतिनिधि हाल में इकट्ठे हो गये। 2. तैयारी करना (कर लेना); собира́ться в теа́тр थियेटर जाने की तैयारी करना; собира́ться на экску́рсию सैर पर निकलने की तैयारी करना; он бы́стро собра́лся и ушёл वह जल्दी तैयार होकर चला गया। 3. *с неопр.*: он собира́ется поступа́ть в институ́т वह इन्स्टिट्यूट में प्रवेश पाने का इरादा रखता है।; что вы собира́етесь де́лать за́втра? आप कल क्या करनेवाले हैं?, आप कल क्या करने जा रहे हैं?

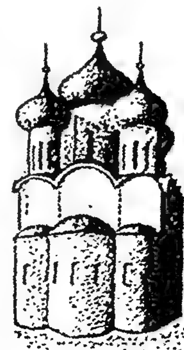
соблюда́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *что* पालन (अनुपालन) करना, अनुसरण करना; निभाना, रखना; соблюда́ть указа́ния врача́ डाक्टर के निर्देशों का पालन (अनुसरण) करना; соблюда́ть чистоту́ и поря́док सफ़ाई और व्यवस्था निभाना (रखना)

соблюде́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) पालन, अनुपालन, अनुसरण

собо́й *см.* себе́

собо́р, -а *м* कैथीड्रल, बड़ा गिरजा; стари́нный собо́р पुराना कैथीड्रल

собра́ни/е, -я *с* 1. सभा, जलसा, बैठक, मीटिंग; о́бщее собра́ние आम (सार्वजनिक) सभा, आम जलसा; парти́йное собра́ние पार्टी-मीटिंग; закры-


собо́р

ва́ть собра́ние सभा समाप्त करना; обсуди́ть вопро́с на собра́нии सभा में प्रश्न पर विचार करना (कर देना, कर लेना); прису́тствовать на собра́нии सभा में उपस्थित होना; провести́ собра́ние सभा आयोजित करना (कर देना, कर लेना) 2. *чего* संग्रह; собра́ние ре́дких книг दुर्लभ पुस्तकों का संग्रह; по́лное собра́ние сочине́ний Го́рького गोर्की की पूरी रचनावली, गोर्की की कृतियों का पूरा संग्रह

собра́ть(ся) *см.* собира́ть(ся)

со́бственност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) 1. संपत्ति, जायदाद; госуда́рственная со́бственность राजकीय संपत्ति; обще́ственная со́бственность सार्वजनिक (सामाजिक) संपत्ति 2. स्वामित्व; социалисти́ческая со́бственность на сре́дства произво́дства उत्पादन के साधनों का समाजवादी स्वामित्व; отмени́ть ча́стную со́бственность на зе́млю भूमि पर व्यक्तिगत स्वामित्व रद्द कर देना

со́бственн/ый, -ая, -ое, -ые 1. अपना, निज, निजी, व्यक्तिगत; со́бственная маши́на अपनी गाड़ी, निज (निजी) गाड़ी; он живёт в со́бственном до́ме वह अपने (निजी) घर में रहता है। 2. अपना, आत्म-; чу́вство со́бственного досто́инства आत्म-सम्मान, आत्माभिमान, आत्म-गौरव; я э́то ви́дел со́бственными глаза́ми मैंने यह अपनी आँखों से देखा।

собы́ти/е, -я *с* घटना; собы́тие в ли́чной жи́зни व्यक्तिगत जीवन की घटना; истори́ческое собы́тие ऐतिहासिक घटना; междунаро́дные собы́тия अंतर्राष्ट्रीय घटनाएँ; после́дние собы́тия ताजा घटनाएँ; произошли́ ва́жные собы́тия महत्वपूर्ण घटनाएँ घटीं।

соверша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, **соверш/и́ть, -у́, -и́шь, -а́т** *сов.*; *что* करना (कर देना), साधना (साध देना), संपन्न करना (कर देना); совершить подвиг पराक्रम साध देना; соверши́ть преступле́ние अपराध कर देना (डालना); соверша́ть путеше́ствие यात्रा करना

соверша́/ться, -ется, -ются *несов.*, **соверш/и́ться, -и́тся, -а́тся** *сов.* होना (हो जाना), घटना (घट जाना), घटित होना (हो जाना); соверши́лось ва́жное собы́тие महत्वपूर्ण घटना हुई (घटी)।

соверше́ни/е, -я *с* साधन, संपादन; соверше́ние преступле́ния अपराध-करण

соверше́нно *нареч.* बिलकुल, सर्वथा, पूर्णतः, पूर्णतया; вы соверше́нно пра́вы आप बिलकुल ठीक (सही) हैं, आपकी बात बिलकुल ठीक (सही) है।; он стал соверше́нно седы́м उसके बाल बिलकुल सफ़ेद हो गये।; э́то соверше́нно невозмо́жно यह सर्वथा असंभव है।; я говорю́ соверше́нно серьёзно मैं पूरी गंभीरता से कह रहा हूँ।

совершенноле́тн/ий, -яя, -ее, -ие वयस्क, बालिग़, सयाना; совершенноле́тний сын बालिग़ (सयाना) बेटा

соверше́нн/ый, -ая, -ое, -ые: соверше́нный вид [глаго́ла] पूर्णतावाची पक्ष

соверши́ть(ся) *см.* соверша́ть(ся)

со́вест/ь, -и *ж* (*мн. нет*) अंतःकरण, अंतरात्मा, ईमान; челове́к без стыда́ и со́вести बेशर्म और बेईमान आदमी

он поступи́л по со́вести उसने ईमान से काम लिया।

сове́т I, -а *м* सलाह, राय, मशविरा, परामर्श ; дать хоро́ший сове́т अच्छी सलाह देना, अच्छा परामर्श देना ; обрати́ться за сове́том к врачу́ डाक्टर की सलाह (राय) लेना

сове́т II, -а *м* सोवियत ; Сове́ты наро́дных депута́тов जन-प्रतिनिधियों की सोवियतें ; Верхо́вный Сове́т СССР सोवियत संघ की सर्वोच्च (सुप्रीम) सोवियत ; городски́е и се́льские Сове́ты नगर और गाँव की सोवियतें ; ме́стные Сове́ты स्थानीय सोवियतें ; Страна́ Сове́тов सोवियतों का देश

сове́т/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*; **посове́т/овать**, -ую, -уешь, -уют *сов.*; *кому с неопр.* सलाह (राय, परामर्श) देना (दे देना) ; сове́тую вам прочита́ть э́ту кни́гу मैं आपको यह किताब पढ़ने की सलाह देता हूँ, मेरी सलाह है कि आप यह किताब पढ़ लें। ; мне посове́товали отдохну́ть मुझे आराम करने की सलाह दी गयी।

сове́т/оваться, -уюсь, -уешься, -уются *сов.*, *с кем* सलाह-मशविरा करना (कर लेना), सलाह (राय, मशविरा, परामर्श) करना (कर लेना) ; посове́товаться с врачо́м डाक्टर की सलाह लेना (ले लेना) ; сове́товаться с друзья́ми मित्रों से सलाह-मशविरा करना, दोस्तों की सलाह (राय) लेना

сове́тск/ий, -ая, -ое, -ие सोवियत ; Сове́тская А́рмия सोवियत सेना ; сове́тская власть सोवियत शासन (सत्ता) ; сове́тский наро́д सोवियत जनता ; сове́тская нау́ка सोवियत विज्ञान

совеща́ни/е, -я *с* बैठक, सम्मेलन ; совеща́ние глав госуда́рств शिखर-सम्मेलन ; совеща́ние глав прави́тельств सरकार के नेताओं का सम्मेलन ; произво́дственное совеща́ние कार्य-संबंधी बैठक ; уча́ствовать в совеща́нии बैठक (सम्मेलन) में भाग लेना

совме́стн/ый, -ая, -ое, -ые सम्मिलित ; совме́стные заня́тия सम्मिलित पढ़ाई ; совме́стное заседа́ние सम्मिलित (संयुक्त) अधिवेशन ; совме́стный полёт космона́втов अंतरिक्ष-यात्रियों की सम्मिलित उड़ान

совпада́/ть, -ет, -ют *несов.*; **совпа́сть**, совпад/ёт, -у́т (*прош.* совпа́л, -а, -о, -и) *сов.*; *обычно с чем* 1. एक ही समय होना (हो जाना), एक साथ होना (हो जाना), सन्निपतित होना (हो जाना) ; э́то собы́тие совпа́ло с его́ прие́здом यह घटना उसके आगमन के साथ (समय) हुई। 2. एक-सा (समान) होना (रहना) ; их мне́ния совпа́ли उनके मत एक-से रहे। ; на́ши вку́сы совпада́ют हमारी रुचियाँ एक-सी हैं।

совпаде́ни/е, -я *с* 1. मेल ; по́лное совпаде́ние पूरा मेल ; случа́йное совпаде́ние सांयोगिक मेल 2. समानता, साम्य ; совпаде́ние мне́ний विचारों में समानता (साम्य)

совпа́сть *см.* совпада́ть

совреме́нн/ый, -ая, -ое, -ые आधुनिक, वर्त्तमान, आज (आज-कल) का ; совреме́нное иску́сство आधुनिक कला ; совреме́нное положе́ние वर्त्तमान स्थिति ; совреме́нная те́хника आधुनिक यंत्र-साधन ; совреме́нный челове́к आज का आदमी

совсе́м *нареч.* बिलकुल, सर्वथा, एक-

दम ; совсе́м но́вое пла́тье बिलकुल नया फ़्राक ; пого́да совсе́м испо́ртилась मौसम एकदम बिगड़ गया। ; я совсе́м забы́л об э́том मैं यह बिलकुल भूल गया।

совхо́з, -а *м* सोवख़ोज़, सोवियत फ़ार्म ; передово́й совхо́з अग्रणी सोवख़ोज़ ; дире́ктор совхо́за सोवख़ोज़ का डाइरेक्टर ; рабо́тать трактори́стом в совхо́зе सोवख़ोज़ में ट्रैक्टर-चालक का काम करना

согла́с/ен, -на, -но, -ны 1. *на что и с неопр.* सहमत, राज़ी ; она́ согла́сна е́хать वह जाने को (के लिए) सहमत (राज़ी) है। ; я согла́сен на все ва́ши усло́вия मैं आपकी सब शर्तों पर सहमत (राज़ी) हूँ। 2. *с кем-чем* सहमत, राज़ी ; мы не согла́сны с твои́м мне́нием हम आपकी राय से राज़ी नहीं हैं। ; она́ не согла́сна с ва́ми वह आपसे सहमत (राज़ी) नहीं है।

согла́си/е, -я *с* सहमति, रज़ामंदी, स्वीकृति ; вы́разить своё согла́сие с че́м-нибудь किसी बात से अपनी सहमति प्रकट करना (कर देना); дать согла́сие на что́-нибудь किसी बात पर सहमति देना (दे देना) ; получи́ть чьё-нибудь согла́сие किसीसे सहमति लेना (ले लेना), किसीकी सहमति (स्वीकृति) पाना (पा लेना) ; он жени́лся без согла́сия роди́телей उसने माँ-बाप की सहमति के बिना शादी की। ; она́ уе́хала с согла́сия нача́льника वह कार्य-अध्यक्ष (विभागाध्यक्ष) की सहमति से चली गयी।

согласи́ться *см.* соглаша́ться

согла́сн/ый, -ого *м* (*или* согла́сный звук) व्यंजन

соглаша́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **согла/си́ться**, -шу́сь, -си́шься, -ся́тся *сов.* 1. *на что и с неопр.* सहमत (राज़ी) होना (हो जाना), सहमति देना (दे देना); соглаша́ться на предложе́ние това́рища साथी के सुझाव पर सहमत (राज़ी) होना (हो जाना), साथी के सुझाव पर सहमति देना ; он согласи́лся сде́лать э́ту рабо́ту वह यह काम करने के लिए राज़ी हो गया। 2. *с кем-чем* सहमत (राज़ी) होना (हो जाना) ; मानना (मान लेना), स्वीकार करना (कर लेना); согласи́ться с предложе́нием председа́теля собра́ния सभा-पति के प्रस्ताव से सहमत हो जाना ; соглаша́ться с това́рищем साथी से सहमत (राज़ी) होना (हो जाना) ; соглаша́ться с тре́бованием माँग मानना (स्वीकार करना) ; я не могу́ согласи́ться с э́тим реше́нием मैं इस निर्णय को नहीं मान सकता हूँ।

соглаше́ни/е, -я *с* समझौता, संधि, अनुबंध ; соглаше́ние о взаи́мной по́мощи परस्पर सहायता की संधि ; междунаро́дное соглаше́ние अंतर्राष्ट्रीय समझौता ; подписа́ть соглаше́ние समझौते पर हस्ताक्षर करना (कर देना)

согну́ть(ся) *см.* сгиба́ть(ся)

согре́ть *см.* греть

содержа́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) सार, सारांश, आशय ; содержа́ние докла́да रिपोर्ट का सार ; рассказа́ть содержа́ние фи́льма फ़िल्म का सारांश बताना (बता देना)

содерж/а́ть, -у́, соде́рж/ишь, -ат *несов.* 1. *кого-что* सँभालना, भरण-पोषण करना ; содержа́ть роди́телей माता-

-पिता का भरण-पोषण करना ; содержа́ть семью́ परिवार सँभालना 2. *кого-что в чём* रखना; содержа́ть в чистоте́ साफ़ रखना 3. (*1 и 2 л. не употр.*) *что* होना ; кни́га соде́ржит в себе́ мно́го интере́сных подро́бностей पुस्तक में बहुत रोचक ब्योरे हैं। ; свёкла соде́ржит са́хар चुकंदर में चीनी [होती] है।

соедини́ть(ся) *см.* соединя́ть(ся)

соединя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **соедин/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т** *сов.*; *что* 1. मिला (मिला देना), एक (सम्मिलित) करना (कर देना), संयुक्त करना (कर देना) ; соедини́ть две гру́ппы в одну́ दो दलों को एक कर देना, दो टोलियाँ एक में मिला देना ; соединя́ть уси́лия рабо́чих и крестья́н मजदूरों और किसानों के प्रयासों को संयुक्त करना 2. जोड़ना (जोड़ देना); соедини́ть две трубы́ दो पाइपों को जोड़ देना ; соединя́ть концы́ про́волоки तार के सिरों को जोड़ना 3. मिलाना (मिला देना) ; соедини́ть два го́рода желе́зной доро́гой रेल द्वारा दो नगरों को मिला देना ; возду́шное сообще́ние соединя́ет мно́гие стра́ны विमान-यातायात बहुत देशों को मिला देता है। 4. एक करना (कर देना) ; соединя́ть тео́рию с пра́ктикой सिद्धांत और व्यवहार एक करना

соединя́/ться, -ется, -ются *несов.*; **соедин/и́ться, -и́тся, -я́тся** *сов.* मिलना (मिल जाना), एक (सम्मिलित) होना (हो जाना); отря́ды соедини́лись на рассве́те तड़के में दस्ते मिल गये।

сожале́ни/е, -я *с* खेद, दुःख, अफ़सोस ; पछतावा, पश्चात्ताप ; сожале́ние о про́шлом अतीत पर पछतावा (पश्चात्ताप) ; с сожале́нием खेद सहित ; испы́тывать чу́вство сожале́ния खेद अनुभव करना ; पश्चात्ताप अनुभव करना ; мы вы́разили ему́ своё сожале́ние हमने उसे अपना खेद प्रकट कर दिया। ◇ к сожале́нию खेद (अफ़सोस) है, दुःख का विषय है ; к сожале́нию, я не могу́ вам помо́чь खेद (अफ़सोस) है कि मैं आपकी सहायता नहीं कर सकता हूँ।

созва́ть *см.* созыва́ть

созда/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **созда́/ть, -м, -шь, -ст, создад/и́м, -и́те, -у́т** (*прош.* со́здал, создала́, со́здало, созда́ли) *сов.*; *что* बनाना (बना देना), निर्माण करना (कर देना) ; स्थापित (क़ायम) करना (कर देना), स्थापना करना (कर देना) ; उत्पन्न (पैदा) करना (कर देना) ; रचना करना (कर देना) ; созда́ть госуда́рство राज्य बनाना (बना देना), राज्य स्थापित करना (कर देना) ; создава́ть коми́ссию आयोग बनाना (बैठाना) ; создава́ть необходи́мые усло́вия आवश्यक परिस्थितियाँ बनाना ; созда́ть но́вую тео́рию नया सिद्धांत बनाना (बना देना); создава́ть сло́жную обстано́вку जटिल स्थिति उत्पन्न (पैदा) करना

созда/ва́ться, -ётся, -ю́тся *несов.*; **созда́/ться, -стся, создаду́тся** (*прош.* созда́лся, создал/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* बनना (बन जाना), बनाया जाना ; उत्पन्न (पैदा) होना (हो जाना) ; создаю́тся но́вые произведе́ния иску́сства नयी कला-कृतियाँ बन रही हैं, नयी कला-कृतियाँ बनायी जा रही हैं। ; созда-

ла́сь тяжёлая обстано́вка विकट स्थिति (परिस्थिति) पैदा हुई।

созда́ни/е, -я *с* स्थापना, गठन, निर्माण; созда́ние госуда́рства राज्य की स्थापना; созда́ние но́вой организа́ции नयी संस्था की स्थापना (गठन)

созда́ть(ся) *см.* создава́ть(ся)

созна/ва́ться, -ю́сь, -ёшься, -ю́тся *несов.*; **созна́/ться,** -юсь, -ешься, -ются *сов.*; *обычно в чём и с союзом* «что» मानना (मान लेना), स्वीकार करना (कर लेना); сознава́ться в своей вине́ अपना दोष मानना (स्वीकार करना); престу́пник созна́лся अपराधी ने अपना अपराध स्वीकार कर लिया।

созна́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. चेतना, होश; челове́ческое созна́ние मानव-चेतना 2. चेतना; обще́ственное созна́ние सामाजिक चेतना; рост полити́ческого созна́ния राजनीतिक चेतना की वृद्धि 3. चेतना; созна́ние до́лга कर्त्तव्य की चेतना; созна́ние свое́й вины́ अपने दोष की समझ ◇ [быть] без созна́ния अचेत (बेहोश) होना; *приходи́ть в* созна́ние होश आना; больно́й без созна́ния रोगी बेहोश है।; к ней верну́лось созна́ние उसकी चेतना लौट आयी।

созна́тельно *нареч.* 1.: созна́тельно относи́ться к труду́ श्रम के प्रति चेतनाशील रुख़ अपनाना 2. जान-बूझकर, सोच-समझकर, जानकर; он сде́лал э́то созна́тельно उसने यह जान-बूझकर किया।

созна́тельн/ый, -ая, -ое, -ые; созна́телен, созна́тельн/а, -о, -ы 1. (*тк. полн. ф.*) चेतनायुक्त, चेतनाशील, चेतनावान्; челове́к — существо́ созна́тельное मनुष्य चेतनायुक्त जीव है। 2. सचेत, चेतनायुक्त; созна́тельные де́йствия सचेत क्रियाएँ, चेतनायुक्त कार्य 3. चेतनाशील; созна́тельная дисципли́на चेतनाशील अनुशासन; созна́тельное отноше́ние к труду́ मेहनत के प्रति चेतनाशील रुख़ 4. सोद्देश्य, सोचा-समझा; созна́тельный обма́н सोद्देश्य (सोचा-समझा) धोखा

созна́ться *см.* сознава́ться

созрева́/ть, -ет, -ют *несов.*; **созре́/ть,** -ет, -ют *сов.* पकना (पक जाना), पक्व (परिपक्व) होना (हो जाना); घुलना (घुल जाना); огурцы́ созре́ли खीरे पक गये।

созре́ть *см.* созрева́ть *и* зреть

созыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **созва́ть,** созов/у́, -ёшь, -у́т *сов.*; *что* बुलाना (बुला लेना); созыва́ть собра́ние सभा बुलाना, सभा का आयोजन करना; созва́ть съезд па́ртии पार्टी-कांग्रेस बुलाना (बुला लेना), पार्टी-कांग्रेस का आयोजन करना (कर देना)

сойти́ *см.* сходи́ть I

сок, со́ка *м* रस; вы́пить стака́н фрукто́вого со́ка एक गिलास फल का रस पी लेना

сокраща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **сокра/ти́ть,** -щу́, -ти́шь, -тя́т *сов.*; *что* घटाना (घटा देना), कम करना (कर देना), कमी (कटौती) करना (कर देना); छोटा (संक्षिप्त) करना (कर देना); сократи́ть рабо́чий день काम के दिन को घटा देना; сократи́ть расхо́ды ख़र्च घटा (कम कर) देना, ख़र्च में कमी (कटौती) कर देना; сокраща́ть статью́ लेख छोटा (संक्षिप्त) करना

солгáть *см.* лгать

солдáт, -а *м* (*мн.* солдáты, солдáт) जवान, सैनिक, सिपाही; хрáбрый солдáт बहादुर जवान (सैनिक)

солён/ый, -ая, -ое, -ые 1. नमकीन, खारा; солёная водá खारा पानी; суп óчень солёный सूप बहुत नमकीन है, सूप में ज़्यादा नमक है। 2. नमकीन; солёные огурцы́ नमकीन खीरे

солидáрност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) एकजुटता, सहानुभूति; междунарóдная солидáрность пролетариáта सर्वहारा की अंतर्राष्ट्रीय एकजुटता; из солидáрности सहानुभूति के तौर पर

сол/и́ть, -ю́, сóл/ишь, -ят *несов.*; **посол/и́ть, -ю́, посóл/ишь, -ят** *сов.*; *что* 1. नमक डालना (डाल देना); посоли́ть суп सूप में नमक डाल देना 2. नमकीन बनाना (बना देना); посоли́ть нá зиму капýсту जाड़ों के लिए बंद-गोभी नमकीन बना देना; соли́ть огурцы́ खीरे नमकीन बनाना

сóлнечн/ый, -ая, -ое, -ые 1. सूर्य (सूरज) का, सूर्य-, सूरज-; сóлнечный свет धूप, सूर्य का प्रकाश, सूरज की रोशनी 2. धूपहला, धूपवाला, धूपदार; сóлнечный день धूपहला दिन; сóлнечная погóда धूपहला (धूपवाला) मौसम

сóлнц/е, -а *с* 1. सूर्य, सूरज; лучи́ сóлнца सूर्य की किरणें; расстоя́ние от Земли́ до Сóлнца पृथ्वी से सूर्य तक की दूरी; сóлнце всхóдит и захóдит सूरज उगता है और डूबता है।; свéтит сóлнце सूरज चमकता है। 2. धूप; блестéть на сóлнце धूप में चमकना; прятáться от сóлнца धूप से छिपना; сидéть на сóлнце धूप में बैठना; в кóмнате мнóго сóлнца कमरे में बहुत धूप है।

соловéй, соловья́ *м* बुलबुल; слýшать пéние соловья́ बुलबुल का गाना सुनना

солóнк/а, -и *ж* (*мн.* солóн/ки, -ок, -кам) नमकदानी

соль, сóли *ж* नमक; добáвить в суп сóли सूप में और नमक डाल देना

сомневá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов., в ком-чём и с союзом «что»* संदेह (शंका, शक) करना; сомневáться в успéхе सफलता पर संदेह करना; мы не сомневáемся, что вы вы́полните обязáтельство हमें कोई संदेह नहीं है कि आप ज़िम्मेदारी पूरी कर देंगे।; я не сомневáюсь в своём дрýге मैं अपने मित्र पर संदेह नहीं करता हूँ, मुझे अपने मित्र से कोई शंका नहीं है।

сомнéни/е, -я *с* संदेह, शंका, शक; испы́тывать сомнéние संदेह अनुभव करना; нет никакóго сомнéния в том, что... इसमें कोई संदेह नहीं कि...

сон, сна *м* 1. (*мн. нет*) नींद, निद्रा; глубóкий сон गहरी नींद; крéпкий сон गाढ़ी नींद; плохóй сон उखड़ी नींद; दुःस्वप्न, बुरा सपना; погрузи́ться в сон नींद में पड़ (डूब) जाना; спать спокóйным сном चैन की नींद सोना 2. सपना, स्वप्न, ख़्वाब; ви́деть сон सपना (स्वप्न, ख़्वाब) देखना; мне присни́лся стрáшный сон मुझे भयानक सपना दिखाई दिया।; я ви́дел тебя́ во сне मैंने तुमको सपने में देखा।

сообщá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **сообщ/и́ть, -ý, -и́шь, -áт** *сов.*; *что и о чём* बताना (बता देना), समाचार

соловéй

(सूचना, ख़बर) देना (दे देना), सूचित करना (कर देना); сообщи́ть друзья́м о своём прие́зде मित्रों को अपने आगमन की सूचना देना (दे देना); сообщи́ть свой но́вый а́дрес знако́мым जान-पहचानियों को अपना नया पता देना; газе́ты сообща́ют, что начала́сь се́ссия Верхо́вного Сове́та СССР समाचार-पत्रों की सूचना है कि सोवियत संघ की सर्वोच्च सोवियत का अधिवेशन शुरू हुआ है।; по ра́дио сообщи́ли о за́пуске но́вого косми́ческого корабля́ रेडियो से नया अंतरिक्ष-यान छोड़ने के बारे में समाचार सुनाया गया, आकाश-वाणी से नया अंतरिक्ष-यान छोड़ने की सूचना दी गयी।

сообще́ни/е, -я *с* 1. समाचार, सूचना, ख़बर; переда́ть по ра́дио ва́жное сообще́ние आकाश-वाणी (रेडियो) से महत्वपूर्ण समाचार सुना (प्रसारित कर) देना; получи́ть сообще́ние о прие́зде дру́га मित्र के आगमन का समाचार मिलना (मिल जाना) 2. आवागमन, यातायात, आना-जाना; संचार; возду́шное сообще́ние ме́жду двумя́ города́ми दो नगरों के बीच वैमानिक यातायात; прямо́е сообще́ние सीधा यातायात, सीधी संचार-सेवा; пути́ сообще́ния आवागमन के रास्ते, यातायात-मार्ग; сре́дства сообще́ния आवागमन के साधन

сообщи́ть *см.* сообща́ть

сооруди́ть *см.* сооружа́ть

сооружа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **соору/ди́ть**, -жу́, -ди́шь, -дя́т *сов.*; *что* बनाना (बना देना), निर्माण करना (कर देना); स्थापना करना (कर देना), स्थापित (खड़ा) करना (कर देना); сооружа́ть па́мятник स्मारक की स्थापना करना, स्मारक स्थापित (खड़ा) करना; сооруди́ть плоти́ну बाँध बना देना

сооруже́ни/е, -я *с* 1. (*мн. нет*) निर्माण; स्थापना; сооруже́ние плоти́ны बाँध का निर्माण 2. इमारत, भवन; большо́е сооруже́ние बड़ी इमारत

соотве́тстви/е, -я *с* अनुरूपता ◇ в соотве́тствии के अनुसार, के अनुकूल, के अनुरूप; в соотве́тствии с зако́ном क़ानून के अनुसार

соотве́тств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*, *чему* अनुकूल (अनुरूप) होना, मेल खाना (रखना); соотве́тствовать и́стине सत्य के अनुकूल होना, सत्य से मेल खाना; соотве́тствовать тре́бованиям माँगों के अनुकूल होना; разме́ры соотве́тствуют но́рме साइज़ माप-दंड पर उतरते हैं, साइज़ माप-दंड के अनुरूप हैं।; э́то сообще́ние не соотве́тствует действи́тельности यह सूचना वास्तविकता से मेल नहीं खाती है।

соотноше́ни/е, -я *с* अनुपात; सहसंबंध, परस्पर संबंध; соотноше́ние тео́рии и пра́ктики सिद्धांत और व्यवहार का सहसंबंध

сопровожда́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; *кого-что* साथ जाना, साथ होना, साथ हो लेना; сопровожда́ть делега́цию प्रतिनिधि-मंडल के साथ जाना (होना, हो लेना); дете́й сопровожда́ли взро́слые बच्चों के साथ बड़े थे।

сопротивле́ни/е, -я *с* विरोध, प्रतिरोध, सामना, मुक़ाबला; оказа́ть сопротивле́ние विरोध (सामना) करना (कर देना); сда́ться без сопротивле́ния बिना विरोध आत्मसमर्पण कर देना

сопротивля́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов., кому-чему* विरोध (प्रतिरोध, सामना, मुक़ाबला) करना ; сопротивля́ться врагу́ शत्रु का विरोध (प्रतिरोध) करना, दुश्मन का सामना (मुक़ाबला) करना

сорва́ть *см.* срыва́ть

соревнова́ни/е, -я *с* 1. (*мн. нет*) प्रतियोगिता, मुक़ाबला, होड़ ; соревнова́ние двух заво́дов दो कारख़ानों की प्रतियोगिता (होड़) ; социалисти́ческое соревнова́ние समाजवादी प्रतियोगिता (होड़) ; вы́звать това́рища на соревнова́ние साथी को प्रतियोगिता (होड़) के लिए ललकारना (ललकार देना) 2. (*обычно мн.*) प्रतियोगिता, मुक़ाबला ; соревнова́ния по пла́ванию तैराकी-प्रतियोगिता ; провести́ междунаро́дные соревнова́ния अंतर्राष्ट्रीय प्रतियोगिता[एँ] आयोजित करना (कर देना)

соревн/ова́ться, -у́юсь, -у́ешься, -у́ются *несов.* 1. प्रतियोगिता (होड़) करना ; соревнова́ться за выполне́ние пятиле́тки в четы́ре го́да पंचवर्षीय योजना को चार साल में पूरा करने के लिए प्रतियोगिता (होड़) करना ; соревнова́ться с това́рищем в учёбе साथी से पढ़ाई में प्रतियोगिता (होड़) करना 2.: соревнова́ться в бе́ге दौड़ में होड़ करना

со́рок, сорока́ *числ.* चालीस ; ему́ испо́лнилось со́рок лет उसके चालीस वर्ष पूरे हो गये, उसने चालीस वर्ष पूरे कर लिये ।

сороков/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е *числ.* चालीसवाँ ; на сороково́й страни́це चालीसवें पृष्ठ पर

соро́чк/а, -и *ж* (*мн.* соро́ч/ки, -ек, -кам) क़मीज़, शर्ट ; наде́ть но́вую соро́чку नयी क़मीज़ पहन लेना

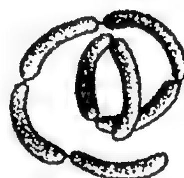
сорт, со́рта *м* (*мн.* сорт/а́, -о́в) क़िस्म ; конфе́ты не́скольких сорто́в कई क़िस्मों की टाफ़ियाँ ; но́вый сорт карто́феля आलू की नयी क़िस्म ; ра́нние сорта́ виногра́да अंगूर की जल्द पकनेवाली क़िस्में ; това́ры вы́сшего со́рта बढ़िया क़िस्म का माल

сосе́д, -а *м* (*мн.* сосе́д/и, -ей) पड़ोसी ; сосе́д по кварти́ре फ़्लैट का पड़ोसी ; зайти́ к сосе́ду पड़ोसी के यहाँ हो आना

сосе́дка, -и *ж* (*мн.* сосе́д/ки, -ок, -кам) पड़ोसिन ; сосе́дка по столу́ मेज़ की पड़ोसिन ; сосе́дка по этажу́ मंज़िल की पड़ोसिन

сосе́дн/ий, -яя, -ее, -ие पड़ोसी, पड़ोस का ; сосе́дний дом पड़ोसी घर ; сосе́дняя кварти́ра पड़ोस का फ़्लैट

соси́с/ки, -ок, -кам *мн.* (*ед.* соси́ск/а, -и *ж*) सौसेज ; соси́ски с капу́стой गोभी के साथ सौसेज ; горя́чие соси́ски गरम सौसेज


соси́ски

соску́ч/иться, -усь, -ишься, -атся *сов.* 1. [जी] ऊब जाना ; соску́читься без де́ла ख़ाली बैठते जी ऊब जाना ; соску́читься в одино́честве अकेले में जी ऊब जाना 2. *о ком-чём и по кому-чему* तरस जाना, दिल तड़प जाना ; соску́читься о сы́не (по сы́ну) बेटे [को देखने] के लिए तरस जाना ; соску́читься по до́му घर के लिए दिल तड़प जाना ; соску́читься по рабо́те काम के लिए दिल तड़प जाना

сосн/а́, -ы́ *ж* (*мн.* со́с/ны, -ен, -нам) चीड़ ; высо́кая сосна́ ऊँचा चीड़

сосно́в/ый, -ая, -ое, -ые चीड़ का ;

сосно́вый лес चीढ़ का जंगल ; сосно́вая ши́шка चीढ़ का चिलगोज़ा

соста́в, -а *м*: соста́в прави́тельства सरकार के सदस्यगण ; войти́ в соста́в делега́ции प्रतिनिधि-मंडल में आ (शामिल हो) जाना ◇ избра́ть прези́диум в соста́ве трёх челове́к तीन सदस्यीय अध्यक्ष-मंडल चुन लेना

соста́вить *см.* составля́ть

составля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **соста́в/ить**, -лю, -ишь, -ят *сов.*; *что* 1. बनाना (बना देना), तैयार करना (कर देना) ; соста́вить план рабо́ты कार्य की योजना बना देना ; соста́вить *спи́сок ученико́в* छात्रों की सूची बना देना ; составля́ть фра́зу वाक्य बनाना 2. बनाना (बना देना, बना लेना) ; соста́вить мне́ние о кни́ге किताब पर राय बना लेना

состоя́ни/е, -я *с* 1. स्थिति, परिस्थिति, दशा, अवस्था, हालत ; состоя́ние дел काम का हाल ; экономи́ческое состоя́ние страны́ देश की आर्थिक स्थिति ; в како́м состоя́нии нахо́дится ва́ша рабо́та? आपके काम का हाल क्या है ? 2. अवस्था, स्थिति, हालत ; состоя́ние здоро́вья स्वास्थ्य की अवस्था ; быть в не́рвном состоя́нии उत्तेजित स्थिति (हालत) में होना ; больно́й нахо́дится в тяжёлом состоя́нии रोगी गंभीर स्थिति में है । ; состоя́ние больно́го улу́чшилось बीमार की हालत (स्थिति) बेहतर हो गयी । ◇ быть не в состоя́нии स्थिति (हालत) में नहीं होना ; сейча́с я не в состоя́нии продолжа́ть разгово́р अभी मैं बातचीत जारी रखने की स्थिति में नहीं हूँ ।

состо/я́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *несов.* 1. (*1 и 2 л. не употр.*) *из кого-чего* होना ; кварти́ра состои́т из двух ко́мнат फ़्लैट दो कमरों का है, फ़्लैट में दो कमरे हैं । ; семья́ состои́т из трёх челове́к परिवार में तीन आदमी हैं । 2. (*1 и 2 л. не употр.*) *в чём* होना ; в чём состоя́т ва́ши обя́занности? आपकी ज़िम्मेदारियाँ क्या हैं ? 3. *в чём* शामिल होना ; состоя́ть в о́бществе дру́жбы मैत्री-संघ में शामिल होना

состо/я́ться, -и́тся, -я́тся *сов.* होना (हो जाना) ; встре́ча состо́ится за́втра भेंट कल होगी । ; собра́ние не состоя́лось सभा [संपन्न] नहीं हुई ।

состяза́ни/е, -я *с* प्रतियोगिता, मुक़ाबला ; состяза́ние в бе́ге दौड़-प्रतियोगिता

сосу́д, -а *м* पात्र, बरतन ; сосу́д с водо́й पानी-भरा बरतन ; металли́ческий сосу́д धातु का पात्र (बरतन) ; стекля́нный сосу́д शीशे का पात्र (बरतन)

сосуществова́ни/е, -я *с* सह-अस्तित्व ; ми́рное сосуществова́ние शांतिपूर्ण सह-अस्तित्व

сосчита́ть *см.* счита́ть

сотру́дник, -а *м* कार्यकर्त्ता, कर्मचारी ; нау́чный сотру́дник वैज्ञानिक कार्यकर्त्ता ; постоя́нный сотру́дник журна́ла पत्रिका का स्थायी कर्मचारी

сотру́дничеств/о, -а *с* (*мн. нет*) सहयोग ; культу́рное сотру́дничество двух стран दो देशों का सांस्कृतिक सहयोग ; экономи́ческое, нау́чное и техни́ческое сотру́дничество आर्थिक, वैज्ञानिक एवं तकनीकी सहयोग

со́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* सौवाँ ; на со́той страни́це सौवें पृष्ठ पर

со́хн/уть, -у, -ешь, -ут (*прош.* сох, со́хл/а, -о, -и) *несов.*; **вы́сохн/уть, -у, -ешь, -ут** (*прош.* вы́сох, -ла, -ло, -ли) *сов.* सूखना (सूख जाना); бельё со́хнет कपड़े सूख रहे हैं, कपड़ा सूख रहा है। ; лу́жи уже́ вы́сохли डबरे सूख चुके हैं।

сохрани́ть(ся) *см.* сохраня́ть(ся)

сохраня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **сохран/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т** *сов.*; *что* रखना (रख लेना), बनाये (सुरक्षित) रखना (रख लेना); сохрани́ть докуме́нт दस्तावेज़ सुरक्षित रखना ; сохраня́ть здоро́вье स्वास्थ्य सुरक्षित रखना ; сохрани́ть прия́тные воспомина́ния सुखद स्मृतियाँ बनाये रखना ; сохраня́ть секре́т भेद रखना

сохраня́/ться, -ется, -ются *несов.*; **сохран/и́ться, -и́тся, -я́тся** *сов.* बना रहना, सुरक्षित रहना (होना); बचना (बच जाना); сохрани́лись пи́сьма худо́жника चित्रकार की चिट्ठियाँ सुरक्षित रहीं। ; ме́жду ни́ми сохраня́ются хоро́шие отноше́ния उनमें अच्छे संबंध बने रहते हैं।

социали́зм, -а *м* (*мн. нет*) समाजवाद ; основны́е при́нципы социали́зма समाजवाद के मूल सिद्धांत ; перехо́д от социали́зма к коммуни́зму समाजवाद से साम्यवाद में संक्रमण

социалисти́ческ/ий, -ая, -ое, -ие समाजवादी ; социалисти́ческое о́бщество समाजवादी समाज ; социалисти́ческая револю́ция समाजवादी क्रांति ; социалисти́ческая страна́ समाजवादी देश ; социалисти́ческий строй समाजवादी व्यवस्था

сочине́ни/е, -я *с* रचना, कृति ; собра́ние сочине́ний Л. Толсто́го ल० तोल्स्ताई की रचनावली, ल० तोल्स्ताई की कृतियों का संग्रह

сочини́ть *см.* сочиня́ть

сочиня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **сочин/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т** *сов.*; *что* लिखना (लिख देना, लिख लेना), बनाना (बना देना, बना लेना), रचना (रच देना, रच लेना); сочиня́ть стихотворе́ние कविता लिखना (बनाना)

сочу́встви/е, -я *с* सहानुभूति, संवेदना ; вызыва́ть сочу́вствие सहानुभूति उत्पन्न (पैदा) करना ; вы́разить това́рищу своё сочу́вствие साथी को (के प्रति) अपनी सहानुभूति प्रकट कर देना ; прояви́ть сочу́вствие सहानुभूति दिखा (प्रकट कर) देना

сочу́вств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов., кому-чему* सहानुभूति रखना ; сочу́вствовать чужо́му несча́стью किसीकी विपत्ति से (के प्रति) सहानुभूति रखना ; все сочу́вствуют ему́ सबकी सहानुभूति उसके साथ है, सब उससे सहानुभूति रखते हैं।

сою́з I, -а *м* 1. संघ ; मेल ; сою́з нау́ки и те́хники विज्ञान और तकनीक का मेल ; сою́з рабо́чих и крестья́н मज़दूर-किसान-संघ 2. गंठ-बंधन, गंठ-जोड़, गंठ-जोड़ा ; заключи́ть сою́з с дру́жественными стра́нами मित्रतापूर्ण देशों से (के साथ) गंठ-बंधन करना (कर देना) 3. संघ, यूनियन ; Сою́з Сове́тских Социалисти́ческих Респу́блик सोवियत समाजवादी गनतंत्रों का संघ ; Сове́тский Сою́з सोवियत संघ, सोवियत यूनियन 4. संघ, यूनियन ; сою́з писа́телей लेखक-संघ ; коммунисти́ческий сою́з молодёжи तरुण साम्यवादी

संघ ; профессиона́льный сою́з श्रमिक-संघ, श्रम-संघ ; ट्रेड-यूनियन

сою́з II, -а *м* संयोजक, समुच्चय-बोधक

спа́льн/я, -и *ж* (*мн.* спа́льни, спа́лен, спа́льням) सोने का कमरा, शयन-कक्ष ; де́тская спа́льня बच्चों का शयन-कक्ष ; в спа́льне стоя́т две крова́ти सोने के कमरे (शयन-कक्ष) में दो पलंग हैं।

спаса́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **спас/ти́**, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* спас, спас-л/а́, -о́, -и́) *сов.*; *кого-что* बचाना (बचा देना, बचा लेना), उबारना (उबार देना, उबार लेना); спасти́ жизнь больно́му रोगी की जान (के प्राण) बचा देना; спасти́ ребёнка बच्चे को बचाना (बचा देना)

спасе́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) बचाव, उबार

спаси́бо *частица* धन्यवाद, शुक्रिया ; спаси́бо за сове́т सलाह के लिए धन्यवाद ; большо́е спаси́бо вам за письмо́ चिट्ठी के लिए आपको बहुत धन्यवाद ; говори́ть спаси́бо धन्यवाद कहना

спасти́ *см.* спаса́ть

спать, сплю, спишь, спят (*прош.* спал, -а́, спа́л/о, -и) *несов.* सोना, नींद लेना ; ложи́ться спать सो जाना ; он кре́пко спит वह गहरी (गाढ़ी) नींद सो रहा है। ; я не спал всю ночь रात भर मेरी आँखों में नींद न थी, मैंने आँखों में रात काटी।

спекта́кл/ь, -я *м* नाटक, तमाशा, अभिनय ; смотре́ть но́вый спекта́кль नया नाटक देखना ; ста́вить спекта́кль नाटक प्रस्तुत करना, नाटक का मंचन करना ; э́тот спекта́кль идёт у́тром и ве́чером यह नाटक (तमाशा) प्रातः और सायं-काल में प्रस्तुत किया जाता है।

спе́л/ый, -ая, -ое, -ые पक्का, पका, परिपक्व ; спе́лое я́блоко पक्का (पका) सेब

спеть *см.* петь

специали́ст, -а *м* विशेषज्ञ, माहिर ; специали́ст по боле́зням се́рдца हृदय-रोग का विशेषज्ञ ; обрати́ться за сове́том к специали́сту विशेषज्ञ की राय (सलाह) लेना

специа́льно *нареч.* विशेषकर, विशेष रूप से, ख़ासकर, ख़ास तौर पर (से); я э́то говорю́ специа́льно для тебя́ मैं विशेषकर (ख़ास तौर से) तुम्हारे लिए यह कह रहा हूँ।

специа́льност/ь, -и *ж* व्यवसाय, पेशा, उद्यम ; ре́дкая специа́льность विरला व्यवसाय ; он инжене́р по специа́льности वह व्यवसाय (पेशे) का (से) इंजीनियर है।

специа́льн/ый, -ая, -ое, -ые 1. विशेष, ख़ास ; специа́льное обору́дование विशेष उपकरण ; специа́льная оде́жда विशेष परिधान ; специа́льный представи́тель विशेष प्रतिनिधि ; вы́делить специа́льную по́лку для книг किताबों के लिए विशेष तख़्ता रख देना 2. विशेष, ख़ास ; специа́льные зна́ния विशेष ज्ञान ; специа́льное образова́ние विशेष शिक्षा

спеш/и́ть, -у́, -и́шь, -а́т *несов.* 1. जल्दी करना, जल्दी में होना, जल्दी होना ; спеши́ть домо́й घर जाने की जल्दी करना, जल्दी घर जाना; спеши́ть на по́езд गाड़ी पकड़ने की जल्दी करना ; он спеши́т зако́нчить рабо́ту वह काम

ख़तम करने के लिए जल्दी कर रहा है। 2. आगे (तेज़) होना, तेज़ चलना; ва́ши часы́ спеша́т на де́сять мину́т आपकी घड़ी दस मिनट आगे (तेज़) है।

спин/а́, -ы́, *вин.* спи́ну *ж* (*мн.* спи́ны, спин) पीठ; лежа́ть на спине́ पीठ के बल लेटना; стоя́ть спино́й к окну́ खिड़की की ओर पीठ करके खड़ा होना; я услы́шал за спино́й го́лос бра́та पीठ के पीछे मैंने भाई की आवाज़ सुन ली।

спирт, спи́рта *м* स्पिरिट

спиртн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е मादक, मद्यसारीय; спиртны́е напи́тки मादक (मद्यसारीय) पेय

спи́с/ок, -ка *м* सूची, फ़िहरिस्त; спи́сок ученико́в छात्रों की सूची; вноси́ть в спи́сок सूची में शामिल करना; соста́вить спи́сок ну́жных книг आवश्यक पुस्तकों की सूची बना देना, जरूरी किताबों की फ़िहरिस्त बना देना

спи́чк/а, -и *ж* (*мн* спи́ч/ки, -ек, -кам) *ж* दियासलाई; коро́бка спи́чек दियासलाई की डिब्बी (डिबिया); заже́чь спи́чку दियासलाई जला देना

споко́йно *нареч.* शांतिपूर्वक, शांति से, शांत भाव से; споко́йно говори́ть शांत स्वर में बोलना; спать споко́йно चैन की नींद सोना

споко́йн/ый, -ая, -ое, -ые; споко́ен, споко́йн/а, -о, -ы 1. शांत; споко́йное мо́ре शांत समुद्र 2. शांत; निश्चिंत; споко́йный го́лос शांत स्वर; он был споко́ен वह शांत था।; я споко́йна за ребёнка मैं बच्चे की ओर से निश्चिंत हूं। 3. शांत-चित्त, शांत-स्वभाव का, शांत-प्रकृति का; споко́йный челове́к शांत-चित्त आदमी; у него́ споко́йный хара́ктер उसका स्वभाव शांत है। 4. शांतिमय; चैन का, आराम का; споко́йная жизнь शांतिमय जीवन; споко́йная рабо́та चैन का काम; споко́йный сон चैन की नींद

спор, спо́ра *м* बहस, विवाद, वाद-विवाद; жа́ркий спор गर्म बहस; нау́чные спо́ры वैज्ञानिक वाद-विवाद; вести́ спо́ры о воспита́нии дете́й बच्चों की शिक्षा-दीक्षा पर वाद-विवाद करना; прекрати́ть спор बहस (विवाद) को बंद कर देना; уча́ствовать в спо́ре बहस (विवाद) में भाग लेना

спо́р/ить, -ю, -ишь, -ят *несов.*; поспо́р/ить, -ю, -ишь, -ят *сов.* 1. बहस (वाद-विवाद) करना (कर देना); спо́рить с това́рищем о фи́льме साथी से फ़िल्म पर बहस (वाद-विवाद) करना 2. बाज़ी लगाना (लगा देना) ◇ о вку́сах не спо́рят रुचियाँ अलग अलग होती हैं।

спорт, спо́рта *м* (*мн. нет*) खेल-कूद, खेल, स्पोर्ट; занима́ться спо́ртом खेल-कूद का अभ्यास करना

спорти́вн/ый, -ая, -ое, -ые खेल-कूद का, खेल-कूद-, खेल-, स्पोर्ट्स-; спорти́вный зал खेल-कूद का हाल, जिमख़ाना; спорти́вные и́гры खेल; спорти́вный пра́здник खेल-кूद-समारोह

спортсме́н, -а *м* खिलाड़ी, स्पोर्ट्समैन; знамени́тый спортсме́н विख्यात खिलाड़ी

спортсме́нк/а, -и *ж* (*мн.* спортсме́н/ки, -ок, -кам) खिलाड़िन

спо́соб, -а *м* 1. पद्धति, प्रणाली, विधि; социалисти́ческий спо́соб произво́дства समाजवादी उत्पादन-पद्धति (उत्पादन-प्रणाली, उत्पादन-विधि) 2.



спи́чка

उपाय, प्रकार, तरीक़ा, ढंग; все́ми возмо́жными спо́собами सब संभव तरीक़ों से

спосо́бност/ь, -и *ж* 1. क्षमता, सामर्थ्य, समर्थता, शक्ति; спосо́бность дви́гаться चलने की क्षमता, चलने का सामर्थ्य; спосо́бность предви́деть आगे देखने की क्षमता; облада́ть спосо́бностью к понима́нию समझने की क्षमता (समझने का सामर्थ्य) रखना 2. (*чаще мн.*) योग्यता, प्रतिभा; спосо́бность к матема́тике गणित-प्रतिभा; музыка́льные спосо́бности ребёнка बच्चे की संगीत-प्रतिभा; тво́рческие спосо́бности रचनात्मक योग्यताएँ; развива́ть свой спосо́бности अपनी प्रतिभा विकसित करना

спосо́бн/ый, -ая, -ое, -ые; спосо́б/ен, -на, -но, -ны 1. योग्य, प्रतिभाशाली, प्रतिभासंपन्न; спосо́бный учени́к योग्य (प्रतिभाशाली) छात्र 2. समर्थ, सक्षम; спосо́бный к труду́ челове́к श्रम-समर्थ आदमी; он спосо́бен рабо́тать без о́тдыха वह बिना सुसताये काम कर सकता है।

спра́ва *нареч.* (*где?*) दायें, दायीं ओर, दाहिने, दाहिनी ओर; спра́ва от доро́ги стои́т дом रास्ते से दायें (दायीं ओर) घर है।

справедли́во *нареч.* न्याय से, न्यायतः, इंसाफ़ से; поступи́ть справедли́во न्याय (इंसाफ़) करना (कर देना), इंसाफ़ से काम लेना

справедли́вост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) न्याय, इंसाफ़; социа́льная справедли́вость सामाजिक न्याय; доби́ться справедли́вости न्याय प्राप्त कर लेना; иска́ть справедли́вости इंसाफ़ चाहना

справедли́в/ый, -ая, -ое, -ые न्यायपूर्ण, न्यायोचित, न्यायप्रिय, इंसाफ़पसंद; справедли́вое реше́ние न्यायोचित निर्णय; справедли́вый челове́к न्यायप्रिय (इंसाफ़पसंद) आदमी; он строг, но справедли́в वह सख़्त पर इंसाफ़पसंद है।

спра́виться I, II *см.* справля́ться I, II

спра́вк/а, -и *ж* (*мн.* спра́в/ки, -ок, -кам) 1. सूचना, ख़बर; обрати́ться за спра́вкой सूचना (ख़बर) लेना; получи́ть спра́вку по телефо́ну टेलीफ़ोन पर सूचना लेना 2. प्रमाणक, प्रमाण-पत्र; спра́вка с ме́ста рабо́ты कार्य-स्थल का प्रमाणक; вы́дать спра́вку о состоя́нии здоро́вья स्वस्थ्य-प्रमाण-पत्र देना

справля́/ться I, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **спра́в/иться**, -люсь, -ишься, -ятся *сов.*; *с чем* निभाना (निभा देना, निभा लेना); निपटाना (निपटा देना, निपटा लेना); он не спра́вился с э́той рабо́той वह यह काम नहीं निभा सका, वह यह काम नहीं कर पाया।

справля́/ться, II, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **спра́в/иться**, -люсь, -ишься, -ятся *сов.*; *о ком-чём* पूछना (पूछ लेना), पूछ-ताछ करना (कर लेना); спра́виться о состоя́нии больно́го रोगी का हाल पूछना (पूछ लेना); како́й-то челове́к справля́лся о тебе́ कोई आदमी तुम्हें पूछ रहा था।

спра́шива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **спро/си́ть**, -шу́, спро́с/ишь, -ят *сов.*; *кого* पूछना (पूछ लेना), प्रश्न (सवाल) करना (कर लेना); спра́шивать о дела́х हाल पूछना; спра́шивать о

здоро́вье कुशल पूछना ; спроси́ть фами́лию а́втора लेखक का नाम पूछना (पूछ लेना) ; вас спра́шивают आपको पूछते हैं। ; «Ты пойдёшь в теа́тр?» — спроси́л меня́ това́рищ साथी ने मुझसे पूछा – «तुम थियेटर जा रहे हो ?»

спроси́ть *см.* спра́шивать

спряга́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* क्रिया के रूप बनाना

спряже́ни/е, -я *с* क्रिया का रूप-साधन

спря́тать(ся) *см.* пря́тать(ся)

спуск, спу́ска *м* 1. उतराई, अवतरण ; спуск с горы́ पहाड़ से उतराई ; спуск за́нял мно́го вре́мени उतराई में बहुत देर लगी। 2. उतार, ढाल ; круто́й спуск к мо́рю समुद्र की ओर सीधी ढाल

спуска́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **спу/сти́ться**, -щу́сь, спу́ст/ишься, -ятся *сов.* [नीचे] उतरना (उतर जाना) ; спуска́ться в *подва́л* तहखाने में जाना (उतरना) ; спусти́ться по ле́стнице सीढ़ियों से उतरना (उतर जाना) ; спуска́ться с горы́ पहाड़ से उतरना

спусти́ться *см.* спуска́ться

спустя́ *предлог с вин.* [के] बाद, [के] पश्चात् ; он прие́хал ме́сяц спустя́ वह एक महीने बाद आया।

спу́тник, -а *м* 1. साथी, सहयात्री, हमराह, हमसफ़र ; мой спу́тник е́хал в командиро́вку मेरा सहयात्री मिशन पर जा रहा था। 2. उपग्रह ; спу́тник свя́зи संचार-उपग्रह ; запусти́ть иску́сственный спу́тник कृत्रिम उपग्रह छोड़ देना ; Луна́ — спу́тник Земли́ चंद्रमा पृथ्वी का उपग्रह है।

спу́тниц/а, -ы *ж* साथिन, सहयात्रिणी

сравне́ни/е, -я *с* 1. तुलना, मुक़ाबला ; сравне́ние двух явле́ний दो घटनाओं की तुलना ; для сравне́ния तुलना के लिए 2. उपमा ; *литерату́рное* сравне́ние साहित्यिक उपमा ◇ по сравне́нию с че́м-нибудь किसी बात की तुलना में, किसी बात के मुक़ाबले [में] ; он о́чень измени́лся по сравне́нию с про́шлым го́дом पिछले साल की तुलना में वह बहुत बदल गया। ; я учу́сь ху́же по сравне́нию с бра́том भाई की तुलना में मैं उतना अच्छा नहीं सीखता।

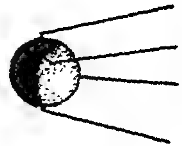
сра́внива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **сравн/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *кого-что* 1. तुलना (मुक़ाबला) करना (कर देना) ; сравни́ть две величины́ दो राशियों की तुलना करना (कर देना) ; сра́внивать фа́кты तथ्यों की तुलना करना 2. *с кем-чем* तुलना (मुक़ाबला) करना (कर देना) ; сравни́ть пове́рхность воды́ с зе́ркалом आईने से पानी की सतह की तुलना करना (कर देना) ; трусли́вого челове́ка сра́внивают с за́йцем डरपोक आदमी की तुलना ख़रगोश से की जाती है।

сравни́тельн/ый, -ая, -ое, -ые तुलनात्मक ; сравни́тельное изуче́ние языко́в भाषाओं का तुलनात्मक अध्ययन ; сравни́тельный ме́тод तुलनात्मक रीति (प्रणाली) ; сравни́тельные сою́зы तुलनात्मक समुच्चयबोधक

сравни́ть *см.* сра́внивать

сража́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* लड़ना, जूझना, लड़ाई (युद्ध) करना ; сража́ться за свобо́ду स्वतंत्रता के लिए लड़ना ; сража́ться с врага́ми शत्रुओं से लड़ना (जूझना)

сраже́ни/е, -я *с* लड़ाई, युद्ध ; мор-



иску́сственный спу́тник

ское сраже́ние समुद्री लड़ाई ; вы́играть сраже́ние लड़ाई जीत लेना ; проигра́ть сраже́ние लड़ाई हार जाना

сра́зу *нареч.* तुरंत , फ़ौरन , एकदम ; как прие́дешь, сра́зу напиши́ мне आते ही मुझे लिख दो। ; мы ушли́ сра́зу по́сле докла́да हम रिपोर्ट के तुरंत (फ़ौरन) बाद चले गये। ; он сра́зу всё по́нял वह एकदम सब कुछ समझ गया।

сред/а́ I, -ы́ *ж* (*мн. нет*) पर्यावरण , प्रतिवेश ; वातावरण ; окружа́ющая среда́ पर्यावरण ; социа́льная среда́ सामाजिक पर्यावरण ; влия́ние среды́ на челове́ка मनुष्य पर पर्यावरण का प्रभाव

сред/а́ II, -ы́, *вин.* сре́ду *ж* (*мн.* сре́ды, сред, среда́м) बुधवार ; в сре́ду мы уезжа́ем बुधवार को हम जा रहे हैं। ; по среда́м заня́тий не бу́дет बुधवारों में पढ़ाई नहीं होगी।

среди́ *предлог с род.* 1. के बीच , में ; останови́ться среди́ пло́щади चौक के बीच रुक जाना ; просну́ться среди́ но́чи रात के बीच (मध्यरात्रि में) जाग पड़ना ; дом стои́т среди́ со́сен घर चीढ़ के पेड़ों के बीच है। 2. में , के बीच , के मध्य में ; рабо́тать среди́ молодёжи युवा-वर्ग में काम करना ; среди́ студе́нтов мно́го спортсме́нов विद्यार्थियों में (के मध्य में) बहुत खिलाड़ी हैं।

сре́дн/ий, -яя, -ее, -ие 1. बिचला , बीच का ; मँझला ; сре́дний брат मँझला भाई ; сре́дняя ко́мната बिचला (बीच का) कमरा ; сре́днее окно́ बिचली खिड़की ; сре́дний па́лец बीच की उँगली 2. औसत , मँझोला ; साधारण , सामान्य ; мужчи́на сре́дних лет (сре́днего во́зраста) अधेड़ उम्र का पुरुष ; челове́к сре́днего ро́ста औसत क़द का आदमी ; име́ть сре́дние спосо́бности साधारण योग्यताएँ होना 3. मध्य , मध्यम , औसत ; сре́дняя ско́рость по́езда रेल-गाड़ी की मध्यम गति , रेल-गाड़ी की औसत रफ़्तार; сре́дняя температу́ра मध्यम तापमान ◇ сре́днее образова́ние माध्यमिक शिक्षा ; сре́дняя шко́ла माध्यमिक स्कूल

сре́дств/о, -а *с* (*мн.* сре́дства, средств, сре́дствам) 1. उपाय , साधन , माध्यम ; сре́дство воспита́ния शिक्षा-दीक्षा का उपाय (साधन) ; добива́ться це́ли любы́ми сре́дствами सभी उपायों से उद्देश्य को सिद्ध करना 2. (*обычно мн.*) साधन ; сре́дство защи́ты रक्षा का साधन ; сре́дства передвиже́ния यातायात के साधन ; сре́дства произво́дства उत्पादन के साधन ; сре́дства свя́зи संचार के साधन 3. (*тк. мн.*) साधन , धन ; сре́дства к существова́нию जीवन के साधन , जीवन-साधन , जीविका ; израсхо́довать все сре́дства सारा धन व्यय कर देना ; получи́ть сре́дства на строи́тельство निर्माण के लिए साधन (धन) प्राप्त कर लेना

срок, сро́ка *м* 1. काल , अवधि , मीयाद , मुद्दत ; срок де́йствия лека́рства दवा के प्रभाव की अवधि ; срок слу́жбы в а́рмии सैन्य सेवा-काल ; в коро́ткий срок अल्प अवधि में , थोड़े ही अरसे में ; устана́вливать срок अवधि निर्धारित करना 2. समय , वक़्त , मीयाद ; сде́лать рабо́ту в срок (к сро́ку) समय (वक़्त) पर काम कर देना ; все сро́ки прошли́ निर्धारित समय गुज़र चुका है, मीयाद गुज़र चुकी है।

сро́чно *нареч.* फ़ौरन, तत्काल, अविलंब; जल्दी, शीघ्र; сро́чно уе́хать फ़ौरन (अविलंब) चला जाना; э́ту рабо́ту на́до сро́чно вы́полнить यह काम जल्दी (शीघ्र) पूरा कर देना चाहिये।

сро́чн/ый, -ая, -ое, -ые फ़ौरी, ज़रूरी, तात्कालिक, अविलंब; сро́чный зака́з फ़ौरी (ज़रूरी) आर्डर; сро́чное сообще́ние तात्कालिक सूचना; сро́чная телегра́мма तात्कालिक (अविलंब) तार

срыва́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **сорв/а́ть, -у́, -ёшь, -у́т** *сов.*; *что* तोड़ना (तोड़ लेना); сорва́ть цвето́к फूल तोड़ना (तोड़ लेना); срыва́ть я́блоки सेव तोड़ना

ссо́р/а, -ы *ж* झगड़ा, अनबन, विवाद; мы с ним в ссо́ре हम [दोनों] में अनबन है।; произошла́ ссо́ра झगड़ा हो गया, अनबन हो गयी।

ссо́р/иться, -юсь, -ишься, -ятся *несов.*; **поссо́р/иться, -юсь, -ишься, -ятся** *сов.*; *с кем* झगड़ना (झगड़ जाना, झगड़ पड़ना), झगड़ा करना (कर देना); ссо́риться из-за пустяка́ ज़रा-सी बात पर झगड़ना; поссо́риться с подру́гой सहेली से झगड़ पड़ना; не на́до ссо́риться झगड़ना नहीं चाहिये।

ста́в/ить, -лю, -ишь, -ят *несов.*; **поста́в/ить, -лю, -ишь, -ят** *сов.*; *что* 1. रखना (रख देना); खड़ा करना (कर देना), गाड़ना (गाड़ देना); ста́вить столбы́ खंभे खड़े करना, खंभे गाड़ना 2. रखना (रख देना); खड़ा करना (कर देना); ста́вить ве́щи на ме́сто असबाव (सामान) जगह पर रखना; поста́вить кни́ги на по́лку किताबें तख़्ते पर रख देना; ста́вить маши́ну в гара́ж गाड़ी गैरज में खड़ी करना; поста́вить посу́ду в шкаф बरतन अलमारी में रख देना 3. लगाना (लगा देना); लगवाना (लगवा देना); ста́вить замо́к в дверь दरवाज़े में ताला लगाना (लगवाना); нам поста́вили телефо́н हमारे यहाँ टेलीफ़ोन लग (लगाया) गया। 4. डालना (डाल देना); लगाना (लगा देना); ста́вить да́ту तिथि (तारीख़) डालना; ста́вить печа́ть मोहर लगाना; поста́вить свою́ по́дпись हस्ताक्षर (स्वहस्ताक्षर) कर देना; ста́вить то́чку в конце́ предложе́ния वाक्य के अंत में विराम-चिह्न डालना 5.: ста́вить о́пыты प्रयोग (परीक्षाएँ) करना; поста́вить пье́су नाटक प्रस्तुत कर देना, नाटक का मंचन कर देना, रंगमंच पर नाटक उतार देना 6. रखना (रख देना); खड़ा करना (कर देना), पेश (प्रस्तुत, उपस्थित) करना (कर देना); ста́вить вопро́с на обсужде́ние प्रश्न को विचारार्थ रखना (पेश करना, उपस्थित करना); ста́вить пе́ред собо́й ва́жную зада́чу अपने सामने महत्वपूर्ण लक्ष्य रखना; поста́вить усло́вие शर्त रख (लगा) देना 7. डालना (डाल देना); ста́вить кого́-нибудь в тру́дное положе́ние किसीको दिक़्क़त में डालना

стадио́н, -а *м* स्टेडियम, अखाड़ा, खेल-कूद का मैदान; мы пошли́ на стадио́н हम स्टेडियम चले।; соревнова́ния проходи́ли на зи́мнем стадио́не प्रतियोगिता शीतकालीन स्टेडियम में हुई।

ста́д/о, -а *с* (*мн.* стада́, стад, стада́м) रेवड़, गल्ला; ста́до коро́в गायों

का गल्ला ; пасти́ ста́до रेवड़ (गल्ला) चराना

стажёр, -а *м* प्रशिक्षणार्थी

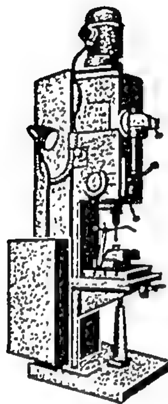
стака́н, -а *м* गिलास ; стака́н молока́ एक गिलास दूध ; вы́пить стака́н ча́я एक गिलास चाय पी लेना



стака́н

сталь, ста́ли *ж* (*мн. нет*) इस्पात, फ़ौलाद ; нож из ста́ли इस्पात की छुरी

стальн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е इस्पात (फ़ौलाद) का, इस्पाती, फ़ौलादी ; стально́й нож इस्पाती (इस्पात की) छुरी



стано́к

станов/и́ться I, -лю́сь, стано́в/ишься, -ятся *несов.*; **стать, ста́н/у, -ешь, -ут** *сов.* 1. खड़ा हो जाना ; станови́ться на ступе́ньку सीढ़ी पर खड़ा हो जाना ; стать у стены́ दीवार के पास खड़ा हो जाना 2. (*тк. сов.*; *1 и 2 л. не употр.*) रुकना (रुक जाना), थमना (थम जाना); वंद होना (हो जाना); ло́шади ста́ли घोड़े रुक (थम) गये । ; мото́р стал इंजन वंद हो गया । ; часы́ ста́ли घड़ी रुक (वंद हो) गयी ।

станов/и́ться II, -лю́сь, стано́в/ишься, -ятся *несов.*; **стать, ста́н/у, -ешь, -ут** *сов.* 1. *кем-чем или каким* होना (हो जाना), वनना (वन जाना); станови́ться взро́слым सयाना होना (हो जाना); стать инжене́ром इंजीनियर हो (वन) जाना ; во́здух стал холодне́е हवा ज़्यादा ठंडी हो गयी । ; не́бо ста́ло си́ним आकाश नीला हो गया । ; ста́ло темно́ *безл.* अँधेरा हो (उतर) गया । ; на у́лице ста́ло прохла́дно *безл.* वाहर ठंड पड़ने लगी । 2. (*тк. сов., с неопр.*): больно́й стал поправля́ться रोगी अच्छा होने लगा। ; де́ти ста́ли игра́ть वच्चे खेलने लगे । ; он не стал обе́дать उसने खाना खाने से इनकार कर दिया । ; я не ста́ну ждать मैं इंतज़ार नहीं करूँगा ।

стан/о́к, -ка́ *м* मशीन ; рабо́тать на но́вом станке́ नयी मशीन पर काम करना ; управля́ть станко́м मशीन चलाना

ста́нци/я, -и *ж* 1. स्टेशन ; железнодоро́жная ста́нция रेलवे-स्टेशन ; но́вая ста́нция метро́ नया मेट्रो-स्टेशन, मेट्रो का नया स्टेशन 2.: телефо́нная ста́нция टेलीफ़ोन-एक्सचेंज ; электри́ческая ста́нция विजली-घर

стара́ни/е, -я *с* उद्योग, उद्यम ; प्रयास, प्रयत्न, कोशिश

стара́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **постара́/ться, -юсь, -ешься, -ются** *сов.*; *часто с неопр.* उद्योग करना (कर देना), प्रयास (प्रयत्न, कोशिश) करना (कर देना); стара́йтесь говори́ть пра́вильно ठीक वोलने की कोशिश कीजिये । ; он о́чень стара́ется वह वहुत उद्योग (कोशिश) करता है ।

стари́к, старика́ *м* वूढ़ा, वुड्ढा, वृद्ध ; седо́й стари́к सफ़ेद वालोंवाला वूढ़ा (वुड्ढा)

стари́нн/ый, -ая, -ое, -ые पुराना, पुरातन, प्राचीन ; стари́нная кре́пость पुराना क़िला ; стари́нный обы́чай पुरानी प्रथा

ста́рост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) वुढ़ापा, वृद्धावस्था ; к ста́рости он стал пло́хо ви́деть वुढ़ापे में उसकी आँखें कमजोर हो गयीं, वृद्धावस्था में उसकी नज़र ख़राव हो गयी ।

стару́х/а, -и *ж* वुढ़िया, वृद्धा

ста́рш/ий, -ая, -ее, -ие 1. वड़ा ; ста́рший брат рабо́тает на заво́де, а

ста́ршая сестра́ у́чится в университе́те बड़ा भाई कारख़ाने में काम करता है और बड़ी बहिन यूनिवर्सिटी में पढ़ती है। 2. वरिष्ठ, सीनियर; ста́рший нау́чный сотру́дник वरिष्ठ वैज्ञानिक कार्य-कर्त्ता; рабо́тать ста́ршим инжене́ром सीनियर इंजीनियर का काम करना

ста́р/ый, -ая, -ое, -ые; стар, -а́, ста́р/о, -ы 1. बूढ़ा, बुड्ढा, वृद्ध, वयोवृद्ध, पुराना; ста́рое де́рево पुराना पेड़ (वृक्ष); ста́рый челове́к बूढ़ा आदमी; её мать о́чень стара́ उसकी माँ बहुत बूढ़ी हैं। 2. (*тк. полн. ф.*) पुराना; ста́рый знако́мый पुराना जान-पहचानी; ста́рый парк पुराना पार्क (उद्यान); мы с ним ста́рые друзья́ हम पुराने दोस्त हैं। 3. पुराना; ста́рая о́бувь पुराने जूते; ста́рый портфе́ль पुराना बैग; ста́рые часы́ पुरानी घड़ी 4. (*тк. полн. ф.*) पुराना; верну́ться на ста́рую кварти́ру पुराने फ़्लैट में लौटना (लौट आना, लौट जाना); встре́тить своего́ ста́рого учи́теля अपने पुराने अध्यापक से मिलना (मिल जाना); пиши́те мне по ста́рому а́дресу मुझे पुराने पते पर लिखिये। 5. (*тк. полн. ф.*) पुराना; ста́рые времена́ पुराना ज़माना; ста́рая мо́да पुराना फ़ैशन; ста́рые поря́дки पुराने तौर-तरीक़े 6. पुराना; ста́рая кре́пость पुराना क़िला

ста́ту/я, -и *ж* मूर्त्ति, प्रतिमा; мра́морная ста́туя संगमरमर की मूर्त्ति

стать I, II *см.* станови́ться I, II

стать/я́, -и́ *ж* (*мн.* статьи́, стате́й, статья́м) लेख, मज़मून; статьи́ о космона́втах अंतरिक्ष-यात्रियों पर लेख; нау́чная статья́ वैज्ञानिक लेख; напеча́тать статью́ в газе́те समाचार-पत्र में लेख छाप (छपवा) देना; написа́ть статью́ для журна́ла पत्रिका के लिए लेख लिख देना

ствол, -а́ *м* तना, धड़; то́лстый ствол ду́ба बलूत का मोटा तना (धड़)

сте́бл/ель, -ля *м* (*мн.* сте́бли, стебле́й, стебля́м) डंठल, तना; цвето́к на то́нком сте́бле पतले डंठल का फूल

стекл/о́, -а́ *с* (*мн.* стёк/ла, -ол, -лам) 1. (*мн. нет*) शीशा, काँच; ва́за из стекла́ शीशे (काँच) का फूलदान 2. शीशा, काँच; карти́на под стекло́м शीशा लगी (काँच मढ़ी) तसवीर; разби́ть стекло́ в окне́ खिड़की का शीशा तोड़ देना; одно́ стекло́ у очко́в разби́лось ऐनक का एक शीशा टूट गया।

стекля́нн/ый, -ая, -ое, -ые शीशे (काँच) का; стекля́нная ва́за शीशे (काँच) का फूलदान; стекля́нные две́ри शीशे के दरवाज़े

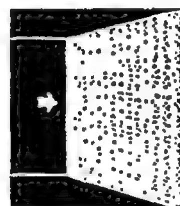
стемне́ть *см.* темне́ть

стен/а́, -ы́, вин. сте́ну *ж* (*мн.* сте́ны, стен, стена́м) 1. दीवार; ка́менные сте́ны до́ма घर की पक्की दीवारें; пове́сить карти́ну на сте́ну दीवार पर चित्र टाँगना (टाँग लेना) 2. दीवार; сте́ны Кремля́ क्रेमलिन की दीवारें

сте́пен/ь, -и *ж* 1. सीमा, हद; в вы́сшей сте́пени बड़ी (बहुत) हद तक; в значи́тельной сте́пени काफ़ी हद तक; в како́й сте́пени? किस हद तक?; в тако́й сте́пени इस सीमा (हद) तक; до не́которой сте́пени एक (कुछ) सीमा (हद) तक, एक दर्जे तक 2. उपाधि, पद, पदवी, डिगरी; нау́чная сте́пень वैज्ञानिक उपाधि ◇ сте́пени сравне́ния तुलनाएँ, तुलनावस्थाएँ; пре-


ствол


сте́бель


стена́


ста́туя

восхóдная стéпень उत्तमावस्था ; сравни́тельная стéпень उत्तरावस्था

степн/óй, -áя, -óе, -ы́е स्टेपी (स्तेप) का ; степны́е райóны страны́ देश के स्टेपी के क्षेत्र

степь, стéпи, *предл.* о стéпи, в степи́ *ж* (*мн.* стéпи, степéй) स्टेपी , स्तेप ; гóрод в степи́ स्टेपी में नगर ; ороси́ть степь स्टेपी (स्तेप) सींचना (सींच देना)

стерéть *см.* стирáть I

стéрж/ень, -ня *м* चूल ; металли́ческий стéржень धातु की चूल

стесня́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* झेंपना , संकोच करना , शर्माना , शर्म करना (खाना) ; он стесня́ется обрати́ться к вам वह आपको संबोधित करने में संकोच करता है , आपको संबोधित करते हुए उसे शर्म आती है। ; ребёнок стесня́ется незнакóмых людéй अपरिचित लोगों को देखकर बच्चा झेंप जाता है।

стиль, сти́ля *м* शैली , ढंग , तरीक़ा ; литератýрный стиль साहित्य-शैली , साहित्यिक शैली ; рáзные сти́ли в архитектýре वास्तु-कला की विभिन्न शैलियाँ

стипéнди/я, -и *ж* छात्र-वृत्ति , वज़ीफ़ा ; студéнты получáют стипéндию छात्रों को छात्र-वृत्ति मिलती है।

стирá/ть I, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **стерéть**, сотр/ý, -ёшь, -ýт (*прош.* стёр, -ла, -ло, -ли) *сов.*; *что* पोंछना (पोंछ डालना) ; मिटाना (मिटा देना) ; стирáть пыль тря́пкой झाड़न से धूल पोंछना ; стерéть рисýнок с доски́ काले तख़्ते पर चित्र को पोंछ (मिटा) देना

стирá/ть II, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **вы́стира/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* धोना (धो डालना) ; вы́стирать бельё कपड़े को धो डालना ; стирáть с мы́лом साबुन से धोना

сти́рк/а, -и *ж* (*мн.* сти́р/ки, -ок, -кам) धुलाई ; сти́рка белья́ कपड़ों की धुलाई

стих, -á *м* 1. छंद ; ромáн в стихáх पद्य-उपन्यास 2. (*тк. мн.*) कविता , कविताएँ ; стихи́ Лéрмонтова लेरमोन्तोव की कविताएँ; кни́га стихóв для детéй बच्चों के लिए कविताओं की पुस्तक

стихотворéни/е, -я *с* कविता ; стихотворéния извéстного поэ́та प्रसिद्ध कवि की कविताएँ ; написáть стихотворéние कविता लिख देना

сто, ста *числ.* सौ ; проéхать бóльше ста киломéтров सौ से अधिक किलोमीटर जाना

стóимост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) मूल्य , दाम , क़ीमत ; стóимость билéта टिकट का मूल्य (दाम)

стó/ить, -ит, -ят *несов.* 1. मूल्य (दाम , क़ीमत) होना ; билéт стóит дóрого टिकट बहुत महँगा [पड़ता] है। ; плáтье стóит девянóсто рублéй फ़्राक का दाम नौ सौ रूबल है। 2. *безл.* стóит *с неопр.* योग्य (लायक़) होना ; चाहिये ; не стóит волновáться из-за пустякóв ज़रा-सी (छोटी-छोटी) बातों के लिए घबराना नहीं चाहिये। ; кни́гу стóит прочитáть यह किताब पढ़ने योग्य है।

стол, -á *м* मेज़ ; крýглый стол गोल मेज़ ; пи́сьменный стол लिखने की मेज़ ; встать из-за столá मेज़ से उठना (उठ जाना) ; обéдать за столóм मेज़ पर लंच खाना ; сесть за стол मेज़


стол

पर (के गिर्द) बैठना (बैठ जाना); убрать со стола́ मेज़ साफ़ करना

столб, -а́ *м* खंभा, स्तंभ; фона́рь виси́т на столбе́ लालटेन खंभे पर लटकी है।

столе́ти/е, -я *с* शताब्दी, शती, सदी; втора́я полови́на двадца́того столе́тия बीसवीं शताब्दी (सदी) का उत्तरार्द्ध; э́тот писа́тель жил в про́шлом столе́тии यह लेखक पिछली शताब्दी (सदी) में जी रहा था।

столи́ц/а, -ы *ж* राजधानी; Москва́ — столи́ца СССР मास्को सोवियत संघ की राजधानी है।

столо́в/ый, -ая, -ое, -ые 1.: столо́вый прибо́р छुरी-काँटा 2. *в знач. сущ.* **столо́в/ая, -ой** *ж* भोजनालय; студе́нческая столо́вая छात्र-भोजनालय; пообе́дать в столо́вой भोजनालय में दोपहर का खाना खा लेना

сто́лько *нареч. и* **сто́лько, сто́льких** *мест.* इतना, उतना; जितना; где ты был сто́лько вре́мени? तुम इतना समय कहाँ थे?; ско́лько люде́й, сто́лько хара́ктеров जितने लोग हैं उतने ही चरित्र हैं।

столя́р, столяра́ *м* बढ़ई; рабо́тать столяро́м बढ़ई का काम करना

сто́рож, -а *м* चौकीदार, रखवाला; сто́рож охраня́ет колхо́зный сад चौकीदार कोलख़ोज़ी बाग़ की रखवाली करता है।

сторон/а́, -ы́, *вин.* сто́рону *ж* (*мн.* сто́роны, сторо́н, сторона́м) 1. ओर, तरफ़, दिशा; пра́вая сторона́ दाईं ओर (तरफ़); дви́гаться в сто́рону ле́са जंगल की ओर (तरफ़) बढ़ना; подъе́хать с ле́вой стороны́ बाईं ओर (तरफ़) से आना (आ जाना) 2. ओर, तरफ़; बग़ल, पहलू, पार्श्व; се́верная сторона́ зда́ния इमारत का उत्तरी पहलू (पार्श्व); на ле́вой стороне́ груди́ छाती की बाईं ओर, छाती के बायें पहलू (पक्ष) पर; на той стороне́ реки́ नदी के उस पार; по о́бе сто́роны доро́ги सड़क के दोनों ओर (तरफ़); с двух сторо́н दो ओर से; с четырёх сторо́н चारों ओर से; осмотре́ть вещь со всех сторо́н वस्तु को चारों ओर से देखना (देख लेना); перейти́ на другу́ю сто́рону у́лицы सड़क के पार जाना, सड़क के दूसरी ओर जाना 3. (*тк. с предлогами* «в», «с»): постро́ить дом в стороне́ от дере́вни गाँव से अलग घर बना देना; сиде́ть в стороне́ बग़ल में बैठना, एक ओर बैठना, अलग बैठना; уйти́ в сто́рону от доро́ги रास्ते के एक ओर जाना 4. पहलू; на одно́й стороне́ моне́ты изображён герб सिक्के के एक पहलू पर राज्य-चिह्न अंकित है। 5. पहलू, पक्ष; ва́жная сторона́ де́ла मामले का महत्वपूर्ण पहलू; рассмотре́ть вопро́с со всех сторо́н समस्या पर सब पहलुओं से विचार करना (कर देना) 6. पक्ष; догова́ривающиеся сто́роны संविदाकारी पक्ष; о́бе сто́роны दोनों पक्ष ◇ быть на стороне́ кого́-нибудь, быть на чьёй-нибудь стороне́ किसीके पक्ष में होना; со стороны́ кого́-нибудь, с чьей-нибудь стороны́ किसीकी ओर (तरफ़) से; с его́ стороны́ э́то бы́ло оши́бкой उसकी ओर से यह ग़लती थी।

сторо́нник, -а *м* समर्थक; сторо́нники ми́ра शांति-समर्थक


столб

стоя́нк/а, -и *ж* (*мн.* стоя́н/ки, -ок, -кам) अड्डा, स्टैंड ; взять такси́ на стоя́нке टैक्सी-स्टैंड पर टैक्सी लेना

сто/я́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *несов.* 1. खड़ा होना ; стоя́ть пе́ред зе́ркалом आईने के सामने खड़ा होना ; стоя́ть у окна́ खिड़की पर (के पास) खड़ा होना ; во дворе́ стоя́л автомоби́ль आँगन में गाड़ी खड़ी थी । 2. खड़ा होना ; стоя́ть на посту́ चौकी पर खड़ा होना, पहरे पर तैनत होना 3.: стоя́ть во главе́ институ́та इन्स्टिट्यूट का निर्देशन करना ; стоя́ть у вла́сти सत्ता में होना 4. (*1 и 2 л. не употр.*) होना, खड़ा होना ; дом стои́т у реки́ घर नदी के पास है । ; маши́на стои́т в гараже́ गाड़ी गैरज में खड़ी है । 5. (*1 и 2 л. не употр.*) होना, पड़ना ; стои́т жара́ गरमी पड़ रही है । ; стоя́т тёплые дни गरम दिन हैं । ; в ко́мнате стоя́л шум कमरे में शोर-गुल मच रहा था । 6. (*1 и 2 л. не употр.*) खड़ा होना ; пе́ред на́ми стои́т серьёзная зада́ча हमारे सामने गंभीर समस्या खड़ी है । 7. (*1 и 2 л. не употр.*) रुकना ; बंद होना ; по́езд стои́т на ста́нции пять мину́т रेल-गाड़ी स्टेशन पर पाँच मिनट रुकती (रुकी रहती) है । ; часы́ стоя́т घड़ी बंद है । ◇ стоя́ть у станка́ मशीन पर काम करना ; рабо́та стои́т काम ठप पड़ा है ।

страда́ни/е, -я *с* कष्ट, दु:ख, यातना ; वेदना, पीड़ा ; физи́ческие страда́ния शारीरिक कष्ट (दु:ख), शारीरिक यातनाएँ ; страда́ния больно́го रोगी के कष्ट (दु:ख), रोगी की यातनाएँ ; перенести́ мно́го страда́ний बहुत कष्ट (दु:ख) उठाना (झेलना, भोगना, सहना) ; причиня́ть страда́ния कष्ट (दु:ख) देना (पहुँचाना)

страда́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* कष्ट (दु:ख) उठाना (झेलना, भोगना, सहना), पीड़ित होना ; страда́ть от зубно́й бо́ли दाँत-दर्द से कष्ट (दु:ख) उठाना, दाँत-दर्द से पीड़ित होना ; страда́ть от несча́стной любви́ अभागे प्रेम से कष्ट (दु:ख) झेलना

стран/а́, -ы́ *ж* (*мн.* стра́ны, стран) 1. देश, राष्ट्र, राज्य ; родна́я страна́ मातृभूमि, स्वदेश ; сосе́дние стра́ны पड़ोसी देश ; отъе́зд из страны́ देश से प्रस्थान ; прие́зд в страну́ देश में आगमन ; соверша́ть путеше́ствие по стране́ देश की यात्रा करना, देश का दौरा (भ्रमण) करना, देश में घूमना 2. देश ; жа́ркие стра́ны उष्णप्रधान देश ; холо́дные стра́ны शीतप्रधान देश

страни́ц/а, -ы *ж* पृष्ठ, पन्ना ; страни́цы тетра́ди कापी के पन्ने ; прочита́ть не́сколько страни́ц कई पृष्ठ पढ़ लेना ; в кни́ге две́сти страни́ц पुस्तक में दो सौ पृष्ठ हैं ।

стра́нно *нареч.* विचित्र (अजीव) ढंग से ; он стра́нно ведёт себя́ वह विचित्र आचरण (व्यवहार) कर रहा है ।

стра́нн/ый, -ая, -ое, -ые विचित्र, विलक्षण, अद्भुत, निराला, अजीव ; стра́нное поведе́ние विचित्र आचरण ; стра́нный челове́к विचित्र (अजीब) आदमी

страсть, стра́сти *ж* शौक़ ; रुचि, लगन ; страсть к чте́нию पढ़ने में शौक़

страх, стра́ха *м* डर, भय ; дрожа́ть от стра́ха भय के मारे थरथराना ; испы́тывать страх भय अनुभव करना

стра́шно *безл. в знач. сказ.* (*обычно кому*): мне было стра́шно मुझे डर लग रहा था।

стра́шн/ый, -ая, -ое, -ые; стра́шен, страшна́, стра́шн/о, -ы 1. डरावना, भयानक, भयंकर, भीषण; стра́шный зверь डरावना (भयानक) जानवर; стра́шный расска́з भयानक कहानी 2. भयानक, भयंकर, भीषण; стра́шная катастро́фа भयानक दुर्घटना; стра́шный пожа́р भीषण अग्निकांड; стра́шные собы́тия भयानक घटनाएँ

стре́лк/а, -и *ж* (*мн.* стре́л/ки, -ок, -кам) सूई, काँटा; стре́лка весо́в तराज़ू की सूई, तराज़ू का काँटा; переводи́ть стре́лку часо́в घड़ी की सूई घुमाना

стрельб/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) फ़ायर; गोलीबारी, शुटिंग; गोलाबारी; стрельба́ из ору́дий गन-फ़ायर, [तोपों की] गोलाबारी

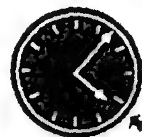
стреля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* गोली चलाना; गोले दाग़ना (मारना); стреля́ть из ору́дия तोप दाग़ना; стреля́ть из ружья́ बंदूक़ चलाना; стреля́ть по самолёту विमान पर गोले मारना

стрем/и́ться, -лю́сь, -и́шься, -я́тся *несов., к чему и с неопр.* प्रयास (प्रयत्न, चेष्टा) करना, उत्सुक होना; стреми́ться к зна́ниям ज्ञान-प्राप्ति के लिए प्रयास करना, ज्ञान के लिए उत्सुक होना; стреми́ться к свобо́де स्वतंत्रता के लिए प्रयास करना, स्वतंत्रता के लिए प्रयत्नशील (उत्सुक) होना; стреми́ться победи́ть विजय पाने का प्रयास करना, विजय पाने के लिए उत्सुक होना

стремле́ни/е, -я *с* अभिलाषा, उत्कंठा; प्रयास, प्रयत्न, चेष्टा; стремле́ние всё поня́ть सब कुछ समझने का प्रयास

стричь, стриг/у́, -жёшь, -гу́т (*прош.* стриг; стри́гл/а, -о, -и) *несов.*; пост**ри́чь**, постри/гу́, -жёшь, -гу́т (*прош.* постри́г, -ла, -ло, -ли) *сов.*; *кого-что* बाल काटना; बाल कटवाना; हजामत बनाना; постри́чь во́лосы बाल काटना (बनाना); बाल कटवाना (बनवाना); стричь но́гти नाख़ून लेना (तराशना)

стри́чься, стри/гу́сь, -жёшься, -гу́тся (*прош.* стри́г/ся, -лась, -лось, -лись) *несов.*; постри́чься, постри/гу́сь, -жёшься, -гу́тся (*прош.* постри́г/ся, -лась, -лось, -лись) *сов.* अपने बाल काटना, बाल कटवाना (बनवाना); हजामत बनवाना; стри́чься в парикма́херской नाई की दुकान में बाल बनवाना



стре́лка часо́в

стро́г/ий, -ая, -ое, -ие; строг, строга́, стро́г/о, -и (*сравн. ст.* стро́же) 1. सख़्त, कड़ा, कठोर; стро́гий взгляд कड़ी दृष्टि; стро́гий учи́тель कड़ा (कठोर) अध्यापक; говори́ть стро́гим го́лосом कठोर स्वर में बोलना 2. कड़ा, कठोर, सख़्त; стро́гий контро́ль सख़्त नियंत्रण; стро́гие пра́вила कड़े (कठोर) नियम

стро́го *нареч.* (*сравн. ст.* стро́же) 1. कड़ाई से, सख़्ती से; стро́го обраща́ться с детьми́ बच्चों के साथ कड़ापन बरतना 2. कड़ाई से, सख़्ती से; стро́го соблюда́ть зако́ны नियमों का सख़्त पालन करना

строе́ни/е, -я *с* 1. इमारत, भवन; ка́менное строе́ние पक्की इमारत 2.

बनावट, रचना, संरचना, ढाँचा; строе́ние а́тома परमाणु की संरचना; строе́ние Земли́ पृथ्वी की बनावट; строе́ние органи́зма शरीर की बनावट

стро́же *см.* стро́гий *и* стро́го

строи́тел/ь, -я *м* निर्माता, निर्माण-कर्त्ता; строи́тели шко́лы स्कूल के निर्माण-कर्त्ता; брига́да строи́телей निर्माण-टीम

строи́тельн/ый, -ая, -ое, -ые निर्माणकारी, निर्माण-; इमारती; строи́тельные материа́лы निर्माण-सामग्री; इमारती सामान (सामग्री); строи́тельная площа́дка निर्माण-स्थल; строи́тельный рабо́чий इमारती मज़दूर

строи́тельств/о, -а *с* निर्माण; строи́тельство заво́да कारख़ाने का निर्माण; жили́щное строи́тельство गृह-निर्माण, भवन-निर्माण; рабо́тать на строи́тельстве доро́ги सड़क-निर्माण-स्थल पर काम करना

стро́/ить, -ю, -ишь, -ят *несов.*; **постро́/ить, -ю, -ишь, -ят** *сов.*; *что* 1. बनाना (बना देना, बना लेना), निर्माण करना (कर देना, कर लेना), निर्मित (स्थापित) करना (कर देना, कर लेना); стро́ить дом घर बनाना; постро́ить желе́зную доро́гу रेल-सड़क बना देना 2. बनाना (बना देना), निर्माण करना (कर देना), स्थापित करना (कर देना); стро́ить коммуни́зм साम्यवाद का निर्माण करना, साम्यवाद स्थापित करना; постро́ить но́вое о́бщество नया समाज बना देना, नया समाज स्थापित कर देना 3. बनाना (बना देना); стро́ить пла́ны на бу́дущее भविष्य के लिए योजनाएँ बनाना; стро́ить предположе́ния अटकलें लगाना

стро́/иться, -ится, -ятся *несов.* बनना, निर्मित होना, बनाया जाना; стро́ится мост че́рез ре́ку नदी पर पुल बन (बनाया जा) रहा है।

строй I, **стро́я,** *предл.* о стро́е *м* व्यवस्था, प्रणाली, पद्धति, ढाँचा; госуда́рственный строй राज-व्यवस्था, राज्य-व्यवस्था; обще́ственный строй सामाजिक व्यवस्था (ढाँचा); социалисти́ческий строй समाजवादी व्यवस्था

строй II, **стро́я,** *предл.* о стро́е, в строю́ *м* क़तार, लाइन; станови́ться в строй क़तार में खड़ा हो जाना; стоя́ть в строю́ क़तार में खड़ा होना; пионе́ры шли стро́ем पायोनियर क़तारें बाँधे चल रहे थे।

стро́йк/а, -и *ж* (*мн.* стро́йки, стро́ек, стро́йкам) निर्माण-स्थल; рабо́тать на стро́йке निर्माण-स्थल पर काम करना

строк/а́, -и́ *ж* (*мн.* стро́ки, строк, стро́кам *и* строка́м) पंक्ति; строка́ стихотворе́ния कविता की पंक्ति, कविता का चरण; запи́ска в не́сколько строк कई पंक्तियों का पत्र

стро́чк/а, -и *ж* (*мн.* стро́ч/ки, -ек, -кам) पंक्ति; доба́вить к письму́ не́сколько стро́чек चिट्ठी में कई पंक्तियाँ जोड़ देना

струн/а́, -ы́ *ж* (*мн.* стру́ны, струн, стру́нам) तार; стру́ны гита́ры गिटार के तार

студе́нт, -а *м* विद्यार्थी, छात्र; студе́нты университе́та विश्वविद्यालय के विद्यार्थी (छात्र); э́тот студе́нт хорошо́ у́чится यह छात्र अच्छा पढ़ता है।

студе́нтк/а, -и *ж* (*мн.* студе́нт/ки, -ок, -кам) विद्यार्थिनी, छात्रा; студе́нтка пе́рвого ку́рса पहले वर्ष की छात्रा

студе́ническ/ий, -ая, -ое, -ие विद्यार्थी-, छात्र- ; студе́нческий биле́т छात्र-पत्र, स्टूडेंट-पास ; студе́нческие го́ды छात्रावस्था ; студе́нческое общежи́тие छात्रावास, छात्रालय ; студе́нческий сове́т छात्र-परिषद्

стук, сту́ка *м* खटखट, दस्तक ; धड़-धड़, धड़धड़ाहट ; стук в окно́ खिड़की पर खटखट (दस्तक) ; стук колёс по́езда रेल-गाड़ी के पहियों की धड़-धड़ ; войти́ в ко́мнату без сту́ка खटखटाये विना कमरे में आना (आ जाना) ; услы́шать гро́мкий стук ज़ोर का खटका सुन लेना

стул, сту́ла *м* (*мн.* **сту́ль/я, -ев**) कुरसी ; встать со сту́ла कुरसी से उठना (उठ जाना) ; дать го́стю стул अतिथि को कुरसी देना ; сиде́ть на сту́ле कुरसी पर बैठना ; в ко́мнате стоя́ли мя́гкие сту́лья कमरे में गद्देदार कुरसियाँ लगी थीं।

ступе́ньк/а, -и *ж* (*мн.* **ступе́ньки, ступе́нек, ступе́нькам**) सीढ़ी ; ле́стница с широ́кими ступе́ньками चौड़ी सीढ़ियों का ज़ीना ; стать на пе́рвую ступе́ньку ле́стницы ज़ीने की पहली सीढ़ी पर खड़ा हो जाना

стуч/а́ть, -у́, -и́шь, -а́т *несов.* 1. *сов.* **постуч/а́ть, -у́, -и́шь, -а́т** खटखटाना, खटकाना (खटका देना), दस्तक देना ; стуча́ть молотко́м हथौड़ा मारना (पटकना) ; гро́мко стуча́ть в дверь ज़ोर से दरवाज़ा खटखटाना ; кто́-то стучи́т, на́до откры́ть कोई खटखटा (खटखट कर) रहा है, खोलना चाहिये। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) खटकना (खटक जाना), खटखट होना (हो जाना) ; зу́бы стуча́т от хо́лода दाँत सर्दी से बज रहे हैं। ; колёса стуча́т पहिये खटकते हैं, पहियों में खटखट होती है।

стыд, -а́ *м* (*мн. нет*) शर्म, लाज, लज्जा ; испы́тывать стыд शर्म (लाज, लज्जा) आना (लगना) ; покрасне́ть от стыда́ शर्म (लाज, लज्जे) से चेहरा लाल होना (हो उठना)

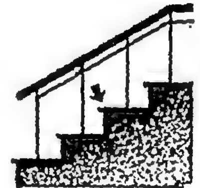
сты/ди́ться, -жу́сь, -ди́шься, -дя́тся *несов., кого-чего и с неопр.* शरमाना, शर्म (लाज) करना, शर्म (लाज, लज्जा) आना (लगना) ; стыди́ться своего́ посту́пка अपनी करतूत पर शर्म करना, अपनी हरकत पर शर्म आना ; он стыди́тся сказа́ть об э́том यह बताते उसे शर्म आती है।

сты́дно *безл. в знач. сказ.* (*обычно кому*) यह शर्म की बात है ; शर्म (लज्जा) आती है ; ему́ бы́ло сты́дно пе́ред това́рищем साथी के सामने उसे शर्म आ रही थी। ; сты́дно, что мне прихо́дится напомина́ть тебе́ об э́том यह शर्म की बात है कि मुझे तुम्हें इसकी याद दिलानी पड़ती है। ; как вам не сты́дно так говори́ть! यह कहते आपको शर्म नहीं आती ! ; мне сты́дно за тебя́ तुम्हारे लिए मुझे शर्म (लज्जा) आती है।

суббо́т/а, -ы *ж* शनिवार ; в суббо́ту мы не рабо́таем शनिवार को हम काम नहीं करते हैं। ; по суббо́там быва́ют хоро́шие конце́рты हर शनिवार को अच्छे कंसर्ट होते हैं।

суд, -а́ *м* अदालत, न्यायालय ; наро́дный суд जन-न्यायालय ; пригово́р суда́ अदालत का फ़ैसला ; пода́ть заявле́ние в суд अदालत में आवेदन-पत्र देना (दे देना) ; рассмотре́ть чьё-нибудь заявле́ние в суде́ (на заседа́-

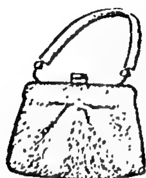

стул


ступе́нька

нии суда́) अदालत में किसीके आवेदन-पत्र पर विचार करना (कर देना)

суде́бн/ый, -ая, -ое, -ые अदालती, न्यायालयी, अदालत (न्यायालय) का, न्यायिक; суде́бное заседа́ние अदालत की बैठक; суде́бное реше́ние अदालत का फ़ैसला, न्यायिक निर्णय

суди́ть, сужу́, су́д/ишь, -ят *несов.* 1. *кого* मुक़दमा चलाना; суди́ть престу́пника अपराधी पर मुक़दमा चलाना 2. *о ком-чём* राय देना, सुझाव देना (करना); धारणा बनाना, अनुमान करना (लगाना); суди́ть об иску́сстве कला पर राय देना; суди́ть о челове́ке по его́ поведе́нию आदमी के बारे में उसके आचरण पर अनुमान करना


су́мка

су́дн/о, -а *с* (*мн.* суд/а́, -о́в) पोत, जहाज़; морско́е су́дно समुद्रगामी (समुद्री) पोत (जहाज़); стро́ить суда́ पोत (जहाज़) बनाना

судьб/а́, -ы́ *ж* (*мн.* су́дьбы, су́деб, су́дьбам) भाग्य, क़िस्मत; судьба́ наро́да जनता का भाग्य; судьба́ челове́ка मनुष्य का भाग्य; я ничего́ не зна́ю о судьбе́ дру́га मैं मित्र के भाग्य के बारे में कुछ नहीं जानता हूँ।

судь/я́, -и́ *м* (*мн.* су́дьи, су́дей, су́дьям) 1. न्यायाधीश, न्याय-कर्त्ता, जज; наро́дный судья́ जन-न्यायाधीश 2. रेफ़री, निर्णायक; судья́ всесою́зной катего́рии अखिल-सोवियत-संघीय स्तर का रेफ़री; судья́ междунаро́дной катего́рии अंतर्राष्ट्रीय स्तर का रेफ़री, अंतर्राष्ट्रीय श्रेणी का निर्णायक

сукн/о́, -а́ *с* बनात; ку́ртка из сукна́ बनात की जाकेट

суко́нн/ый, -ая, -ое, -ые बनाती, बनात का

суме́/ть, -ю, -ешь, -ют *сов.*, *с неопр.*: вы бы суме́ли отве́тить на тако́й сло́жный вопро́с? ऐसे कठिन प्रश्न का आप उत्तर दे सकते (पाते)?; ты суме́ешь реши́ть э́ту зада́чу? तुम यह सवाल हल कर सकोगे?; я не суме́л во́время верну́ться домо́й मैं समय पर घर नहीं लौट पाया।

су́мк/а, -и *ж* (*мн.* су́м/ки, -ок, -кам) थैला, थैली, बैग; су́мка для проду́ктов खाने-पीने की चीज़ों के लिए बैग; же́нская су́мка ज़नाना बैग

су́мм/а, -ы *ж* राशि, रक़म; су́мма расхо́дов ख़र्च की रक़म; больша́я су́мма де́нег भारी राशि (रक़म)

суп, су́па *м* (*мн.* суп/ы́, -о́в) सूप, शोरबा; карто́фельный суп आलू का सूप; моло́чный суп दूध का सूप; мясно́й суп मांस का सूप; свари́ть вку́сный суп ज़ायक़ेदार सूप बनाना (बना देना); съесть таре́лку су́па из овоще́й सब्ज़ियों के सूप का एक प्लेट खा लेना

супру́г, -а *м* पति

супру́г/а, -и *ж* पत्नी, बीवी

суро́во *нареч.* कड़ाई से, सख़्ती से; суро́во обраща́ться с ке́м-нибудь किसीके प्रति कठोर रुख़ अपनाना, किसीके प्रति कठोरता से पेश आना; он суро́во посмотре́л на меня́ उसने मुझ पर कड़ी नज़र डाली।

суро́в/ый, -ая, -ое, -ые 1. सख़्त, कड़ा, कठोर; суро́вый взгляд कड़ी नज़र; суро́вое наказа́ние कड़ा दंड; суро́вый челове́к कड़ा (कठोर) आदमी 2. कड़ा; суро́вый кли́мат कड़ा जल-वायु; зима́ в э́том году́ была́ суро́вая इस साल [में] सर्दियाँ कड़ी (कड़ाके की) थीं।

сут/ки, -ок, -кам *мн.* दिन-रात, चौबीस घंटे ; в течение суток चौबीस घंटों के अंदर ; дежурить целые сутки दिन-रात ड्यूटी पर होना ; ехать несколько суток कई दिन यात्रा करना

сухар/и, -ей *мн.* (*ед.* сухарь, сухаря *м*) रस्क ; пить чай с сухарями रस्क के साथ चाय पीना ; сушить сухари रस्क तैयार करना

сух/ой, -ая, -ое, -ие; сух, -а, сух/о, -и (*сравн. ст.* суше) 1. सूखा, ख़ुश्क ; сухая дорога सूखा रास्ता ; сухие дрова सूखी लकड़ी ; сухое полотенце सूखा तौलिया ; сними мокрые туфли и надень сухие भीगे जूते उतारकर सूखे पहन लो। 2. सूखा, रूखा ; сухой сыр सूखा पनीर ; сухой хлеб सूखी (रूखी) डबल-रोटी 3. सूखा, ख़ुश्क ; сухой климат सूखा जल-वायु, ख़ुश्क आबोहवा ; сухая осень सूखी पतझड़ ; стоит сухая погода सूखा (ख़ुश्क) मौसम है। 4. सूखा, ख़ुश्क ; сухая ветка सूखी टहनी ; сухие листья सूखे पत्ते ; дерево с сухой вершиной सूखे सिरे का पेड़ 5. (*тк. полн. ф.*) सूखा, ख़ुश्क ; сухое молоко सूखा दूध ; сухие фрукты सूखा (ख़ुश्क) मेवा

суш/а, -и *ж* (*мн. нет*) स्थल, ख़ुश्की ; на суше स्थल पर ; по суше ख़ुश्की के रास्ते से

суше *см.* сухой

суш/ить, -у, суш/ишь, -ат *несов.*; высуш/ить, -у, -ишь, -ат *сов.*; *что* सुखाना (सुखा देना) ; сушить бельё कपड़ों को सुखाना ; солнце высушило землю धूप ने ज़मीन को सुखा दिया।

существенн/ый, -ая, -ое, -ые महत्वपूर्ण, तात्विक ; बड़ा ; भारी ; существенные недостатки भारी कमियाँ ; существенный признак महत्वपूर्ण (तात्विक) लक्षण

существительн/ое, -ого *с* संज्ञा

существ/о I, -а *с* जीव, प्राणी ; живые существа जीव, प्राणी ; человек — существо разумное मनुष्य बुद्धिमान् प्राणी है।

существ/о II, -а *с* (*мн. нет*) सार, मूल-तत्व ; अर्थ, मतलब ; говорить по существу सारांश बताना, मतलब की बात करना, पते की बात करना ; понять существо вопроса प्रश्न का मूल-तत्व समझ लेना; प्रश्न का अर्थ समझ लेना

существовани/е, -я *с* (*мн. нет*) अस्तित्व, हस्ती ; независимое существование स्वतंत्र अस्तित्व

существ/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.* होना, विद्यमान् (मौजूद) होना, रहना ; जीना, जीवित होना ; существует два объяснения этого явления इस घटना की दो व्याख्याएँ हैं। ; жизнь на Земле существует десятки миллионов лет पृथ्वी पर जीवन करोड़ों वर्षों से विद्यमान् है (चल रहा है)।

сфотографировать(ся) *см.* фотографировать(ся)

схватить *см.* хватать I

схо/дить I, -жу, сход/ишь, -ят *несов.*; сой/ти, -ду, -дёшь, -дут (*прош.* сош/ёл, -ла, -ло, -ли) *сов.* उतरना (उतर जाना) ; медленно сходить по лестнице सीढ़ियों से आहिस्ता उतरना

схо/дить II, -жу, сход/ишь, -ят *сов.* जाना ; сходить в магазин दुकान जाना ; мне надо сходить на почту मुझे डाक-घर जाना चाहिये।

схо́дств/о, -а *с* सादृश्य, समता, साम्य, समानता; схо́дство хара́ктеров स्वभावों की समता; вне́шнее схо́дство वाह्य सादृश्य; ме́жду бра́тьями бы́ло большо́е схо́дство भाइयों में बड़ी समता थी।

сце́н/а, -ы *ж* मंच, रंग-मंच; сце́на теа́тра थियेटर का मंच; выступа́ть на сце́не मंच पर अभिनय करना; выходи́ть на сце́ну मंच पर आना

счастли́в/ый, -ая, -ое, -ые; сча́стлив, -а, -о, -ы भाग्यशाली, सौभाग्यशाली, ख़ुशक़िस्मत; सुखमय, सुखी, आनंदमय; счастли́вое де́тство सुखमय (आनंदमय) बचपन; счастли́вый челове́к भाग्यशाली आदमी; как я сча́стлив! मैं कितना ख़ुशक़िस्मत हूँ!

сча́сть/е, -я *с* (*мн. нет*) सौभाग्य, ख़ुशक़िस्मती; सुख, आनंद; семе́йное сча́стье पारिवारिक सुख; к сча́стью सौभाग्य (ख़ुशक़िस्मती) से; жела́ю вам сча́стья आपकी शुभ-कामना करता हूँ, आपके सुख की कामना करता हूँ।

счёт, -а *м* 1. गणना, गिनती, हिसाब; допусти́ть оши́бку при счёте गिनती (हिसाब) में ग़लती कर देना 2. स्कोर; счёт ма́тча 1:0 मैच का स्कोर १:० है।; вы́играть со счётом 5:0 ५ और ० के स्कोर से जीत लेना; проигра́ть со счётом 3:4 ३ और ४ के स्कोर से हार जाना; игра́ зако́нчилась со счётом 2:2 खेल २:२ से समाप्त हुआ। 3. बिल; счёт за телефо́н टेलीफ़ोन का बिल; заплати́ть по счёту в рестора́не रेस्तोराँ का बिल चुका देना ◇ быть на плохо́м счету́ कुख्यात (बदनाम) होना; быть на хоро́шем счету́ सुख्यात (नेकनाम) होना

счита́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **сосчита́/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.* 1. गिनना (गिन लेना), गिनती करना (कर देना, कर लेना); счита́ть до десяти́ दस तक गिनना; счита́ть на па́льцах उँगलियों पर गिनना 2. *кого-что* गिनना (गिन लेना); счита́ть де́ньги पैसा गिनना; сосчита́ть карандаши́ पेंसिलें गिन लेना; счита́ть лошаде́й घोड़ों की गिनती करना 3. (*тк. несов.*) *кого-что и с союзом* «что» समझना (समझ लेना), मानना (मान लेना); мы не счита́ем, что он прав हम नहीं मानते हैं कि वह सही है।; он счита́ет э́ту рабо́ту о́чень интере́сной वह इस काम को बहुत दिलचस्प मानता है।; я счита́л тебя́ свои́м дру́гом मैं तुम्हें अपना मित्र समझता था।

счита́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* 1. *с кем-чем* मानना (मान लेना); चिंता (परवाह) करना (कर लेना), ख़याल करना (कर लेना); счита́ться с мне́нием други́х दूसरों की राय मानना; он не счита́лся со свои́м вре́менем वह अपने समय की चिंता नहीं करता था। 2. *кем-чем* समझा जाना, माना जाना; он счита́лся хоро́шим инжене́ром वह अच्छा इंजीनियर समझा (माना) जाता था।; э́та кни́га счита́ется одно́й из лу́чших यह पुस्तक सर्वश्रेष्ठ पुस्तकों में एक समझी जाती है।

сшить *см.* шить

съедо́бн/ый, -ая, -ое, -ые; съедо́б/ен, -на, -но, -ны खाने-योग्य, खाद्य; съедо́бные я́годы खाने-योग्य (खाद्य) बेरियाँ; плоды́ э́того расте́ния съедо́бны इस पौधे के फल खाने-योग्य हैं।

съезд, съе́зда *м* सम्मेलन, कांग्रेस;

съезд КПСС सोवियत संघ की कम्युनिस्ट पार्टी की कांग्रेस; съезд писателей लेखक-सम्मेलन, लेखक-कांग्रेस; междунаро́дный съезд враче́й अंतर्राष्ट्रीय चिकित्सक-सम्मेलन; делега́ты съе́зда सम्मेलन के सदस्य, कांग्रेस के प्रतिनिधि; в прези́диуме съе́зда कांग्रेस के अध्यक्ष-मंडल में; вы́ступить на съе́зде с ре́чью कांग्रेस में भाषण देना

съе́з/дить, -жу, -дишь, -дят *сов.* जाना, हो आना; съе́здить к родны́м в дере́вню गाँव में रिश्तेदारों के यहाँ हो आना; съе́здить на экску́рсию सैर को जाना

съёмк/а, -и *ж* (*мн.* съём/ки, -ок, -кам) फ़िल्म-शूटिंग; идёт съёмка фи́льма फ़िल्म-शूटिंग हो रही है।

съесть *см.* есть I

сыгра́ть *см.* игра́ть

сын, сы́на *м* (*мн.* сыновья́, сынове́й, сыновья́м) बेटा, पुत्र, लड़का; мла́дший сын छोटा बेटा; ста́рший сын बड़ा (जेठा) बेटा; у неё взро́слый сын उसके सयाना बेटा है।

сыр, сы́ра *м* पनीर; кусо́к сы́ра पनीर का टुकड़ा; ре́зать сыр पनीर काटना

сыр/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е 1. गीला, सीला, नम, तर; сыры́е дрова́ गीली (सीली) लकड़ी; вы́тереть стол сыро́й тря́пкой मेज़ को गीली झाड़न से पोंछ डालना 2. नम, आर्द्र; сыро́й кли́мат नम (आर्द्र) जल-वायु; сыра́я пого́да नम मौसम 3. कच्चा; сыро́е мя́со कच्चा मांस; сыры́е о́вощи कच्ची साग-सब्ज़ी, कच्ची तरकारियाँ; не пей сыру́ю во́ду कच्चा पानी न पियो।

сы́т/ый, -ая, -ое, -ые; сыт, -а́, сы́т/о, -ы छकाछक; сы́тый челове́к छकाछक आदमी; ребёнок сыт, он неда́вно поёл बच्चे का पेट भरा है उसने थोड़ी देर हुई खाना खा लिया था।

сюда́ *нареч.* यहाँ, इधर; иди́ сюда́! यहाँ (इधर) आओ!; он смо́трит сюда́ वह इधर देख रहा है।; я прие́хал сюда́ вчера́ मैं यहाँ कल आया।

Т

таба́к, табака́ *и* табаку́ *м* तंबाकू; кури́ть таба́к तंबाकू पीना

таба́чн/ый, -ая, -ое, -ые तंबाकू का, तंबाकू-; таба́чный дым तंबाकू का धूआँ; таба́чная фа́брика तंबाकू-फ़ैक्टरी

табле́тк/а, -и *ж* (*мн.* табле́т/ки, -ок, -кам) टिकिया, गोली; табле́тки от головно́й бо́ли सिर-दर्द की टिकियाँ (गोलियाँ); принима́йте по одно́й табле́тке три ра́за в день दिन में तीन दफ़ा एक एक टिकिया खा लीजिये।

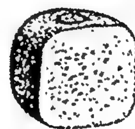
табли́ц/а, -ы *ж* तालिका, सारणी; вы́учить табли́цу умноже́ния पहाड़ा याद कर लेना, पहाड़ा पढ़ जाना

таджи́к, -а *м* ताजिक

таджи́кск/ий, -ая, -ое, -ие ताजिक

таджи́чк/а, -и *ж* (*мн.* таджи́ч/ки, -ек, -кам) ताजिक नारी

та́йн/а, -ы *ж* भेद, रहस्य; вое́нная та́йна सैनिक भेद; выдава́ть та́йну भेद खोल (बता) देना; держа́ть в та́йне गुप्त रखना; раскрыва́ть та́йну भेद खोलना (प्रकट करना); храни́ть госуда́рственную та́йну राजकीय भेद रखना; у меня́ нет никаки́х тайн от тебя́ मुझे तुमसे कुछ छिपाना नहीं है, तुमसे मेरा कोई भेद नहीं है।



сыр

та́йно *нареч.* गुप्त रूप (रीति) से ; встреча́ться та́йно गुप्त रूप से मिलना

та́йн/ый, -ая, -ое, -ые गुप्त, गोपनीय, रहस्यमय, ख़ुफ़िया ; та́йное голосова́ние गुप्त मतदान ; та́йный догово́р गुप्त संधि ; та́йные мы́сли गुप्त विचार



такси́

так *нареч.* **1.** ऐसा, ऐसे, वैसा, वैसे, यों ही, इस प्रकार (तरह); так говоря́т ऐसा बोलते हैं। ; де́лай так, как ну́жно ऐसा करो जैसा चाहिये, जैसा चाहिये ऐसा करो। ; меня́ не так по́няли मेरी बात उलटी समझी गयी। **2.** इतना ; мы так уста́ли हम बेहद थक गये। ; сего́дня так хо́лодно आज इतनी ठंड पड़ रही है। ; э́то бы́ло так давно́ यह बहुत समय पहले हुआ (था)। ◇ так и есть सचमुच ; так и́ли ина́че किसी न किसी प्रकार (तरह), जैसे-तैसे ; बहर-हाल ; и так да́лее (и т. д.) आदि, इत्यादि, वग़ैरह

та́к как *союз* क्योंकि, चूँकि ; он не пришёл на собра́ние, та́к как был бо́лен वह सभा में नहीं आया, क्योंकि बीमार था।

та́кже *нареч. и союз* भी ; мы та́кже согла́сны с тобо́й हम भी तुमसे सहमत हैं। ; наш дом, а та́кже сосе́днее зда́ние бу́дут ремонти́ровать हमारे घर की और पड़ोसी इमारत की भी मरम्मत की जायेगी। ; он та́кже был в кино́ वह भी सिनेमा में था। ; э́то та́кже бы́ло зимо́й यह भी सर्दियों में था।



танк

так/о́й, -а́я, -о́е, -и́е *мест.* **1.** ऐसा, वैसा, इस प्रकार (तरह) का ; जैसा ; тако́й челове́к нам ну́жен ऐसा आदमी हमें चाहिये। ; он тако́го же ро́ста, как я इसका क़द ऐसा ही है जैसा मेरा। ; я ви́дел таку́ю кни́гу मैंने ऐसी किताब देखी। **2.** ऐसा ; इतना ; тако́е несча́стье! ऐसी मुसीबत ! ; тако́й у́мный челове́к इतना बुद्धिमान् आदमी ; на у́лице тако́й хо́лод बाहर इतनी ठंड पड़ रही है।

такси́ *с нескл.* टैक्सी ; стоя́нка такси́ टैक्सी का अड्डा, टैक्सी-स्टैंड ; брать такси́ टैक्सी लेना ; вы́звать такси́ по телефо́ну टेलीफ़ोन पर टैक्सी बुला लेना ; е́хать на (в) такси́ टैक्सी में जाना ; прие́хать на такси́ टैक्सी में आना (आ जाना)

тала́нт, -а *м* प्रतिभा, हुनर ; у него́ большо́й тала́нт उसमें बड़ी प्रतिभा है।

тала́нтлив/ый, -ая, -ое, -ые, प्रतिभाशाली, प्रतिभापूर्ण, हुनरमंद ; тала́нтливая кни́га प्रतिभाशाली पुस्तक ; тала́нтливый учёный प्रतिभाशाली वैज्ञानिक (विद्वान) ; он о́чень тала́нтлив वह बहुत प्रतिभाशाली है।

та́ли/я, -и *ж* कमर ; то́нкая та́лия पतली कमर

там *нареч.* वहाँ, उधर ; там всегда́ тепло́ वहाँ सदा गरमी है। ; там живу́т мои́ друзья́ वहाँ मेरे मित्र रहते हैं। ; я там роди́лся मेरा जन्म वहाँ हुआ, मैंने वहाँ जन्म लिया।

та́н/ец, -ца *м* (*мн.* та́нц/ы, -ев) नाच, नृत्य ; ве́чер та́нцев नाच-पार्टी, नृत्य-संध्या ; испо́лнить наро́дный та́нец लोक-नृत्य प्रस्तुत कर देना ; пригласи́ть де́вушку на та́нец नाच के लिए लड़की को आमंत्रित कर लेना

танк, та́нка *м* टैंक ; води́тель та́нка टैंक-चालक ; в бою́ уча́ствовали та́нки लड़ाई में टैंकों ने भाग लिया।

танц/ева́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.*, *что и без доп.* नाचना, नृत्य करना; танцева́ть с де́вушкой लड़की के साथ नाचना; танцева́ть совреме́нные та́нцы आधुनिक नाच नाचना, आधुनिक नृत्य करना; она́ о́чень хорошо́ танцу́ет वह बहुत अच्छा नाचती है।

танцо́р, -а *м* नर्तक, नृत्यकार; он прекра́сный танцо́р वह बढ़िया नर्तक है।

таре́лк/а, -и *ж* (*мн.* таре́л/ки, -ок, -кам) 1. तश्तरी, रकाबी, प्लेट; глубо́кая таре́лка गहरी तश्तरी; ме́лкая таре́лка [चिपटी] तश्तरी; нали́ть суп в таре́лку रकाबी में सूप डाल देना; поста́вить таре́лки на стол मेज पर रकाबियाँ (प्लेट) रख देना 2. प्लेट; съесть таре́лку су́па एक प्लेट सूप खा लेना

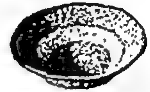
тащ/и́ть, -у́, та́щ/ишь, -ат *несов.*, *кого-что* खींचना, घसीटना; ढोना, ले जाना; тащи́ть ло́дку на бе́рег नाव को किनारे पर घसीटना; тащи́ть мешо́к муки́ एक बोरा आटा ढोना; тащи́ть на себе́ ра́неного घायल को अपनी पीठ पर उठा ले जाना

та́ять, та́ет, та́ют *несов.*; **раста́/ять,** -ет, -ют *сов.* पिघलना (पिघल जाना), गलना (गल जाना); весно́й снег та́ет वसंत में बर्फ़ पिघल जाती है।; моро́женое бы́стро раста́яло आइसक्रीम जल्दी पिघल गया।

твёрд/ый, -ая, -ое, -ые; твёрд, тверда́, твёрд/о, -ы (*сравн. ст.* твёрже) 1. (*тк. полн. ф.*) ठोस; твёрдое вещество́ ठोस पदार्थ 2. कड़ा, कठोर, दृढ़, सख़्त; твёрдая земля́ कड़ी (सख़्त) जमीन, कठोर भूमि; твёрдый как ка́мень पत्थर जैसा कड़ा; твёрдый оре́х कड़ा अखरोट 3. दृढ़, मजबूत, पक्का; твёрдое мне́ние दृढ़ मत; име́ть твёрдые убежде́ния दृढ़ (पक्की) धारणाएँ होना

твёрже *см.* твёрдый

твой, твоего́ *м*; твоя́, твое́й *ж*; твоё, твоего́ *с* (*мн.* твои́, твои́х) *мест.* तेरा, तुम्हारा; твой дом तुम्हारा घर; твоя́ кни́га तुम्हारी किताब; твоя́ рабо́та तुम्हारा काम; твой сын तुम्हारा बेटा; я вы́полню твою́ про́сьбу मैं तुम्हारी प्रार्थना पूरी कर दूंगा।


таре́лка

твори́тельный *см.* паде́ж

творо́г, творога́ *и* творогу́ *м* (*мн. нет*) छेना, खोया

тво́рческ/ий, -ая, -ое, -ие रचनात्मक, सृजनात्मक; тво́рческий проце́сс रचनात्मक प्रक्रिया

тво́рчеств/о, -а *с* (*мн. нет*) सृजन; कृतित्व; худо́жественное тво́рчество कलात्मक सृजन; изуча́ть тво́рчество поэ́та कवि के कृतित्व का अध्ययन करना

теа́тр, -а *м* 1. थियेटर, नाट्य-कला; исто́рия ру́сского теа́тра रूसी थियेटर (नाट्य-कला) का इतिहास; я люблю́ теа́тр मैं थियेटर को पसंद करता हूँ। 2. थियेटर, थियेटर-घर, नाटकशाला, रंगशाला; теа́тр ку́кол कठपुतली-थियेटर, पपिट-थियेटर; теа́тр о́перы и бале́та ओपेरा और बैले-थियेटर; драмати́ческий теа́тр ड्रामा-थियेटर; мы пошли́ в теа́тр हम थियेटर गये।; он купи́л два биле́та в теа́тр उसने थियेटर के दो टिकट लिये।

театра́льн/ый, -ая, -ое, -ые थियेटर-; театра́льный зал थियेटर-हाल; театра́льная ка́сса थियेटर-टिकट-घर

тебе́, тебя́ *см.* ты

текст, те́кста *м* पाठ, मूल-पाठ, टेक्स्ट; прочита́ть текст докла́да रिपोर्ट का टेक्स्ट पढ़ देना

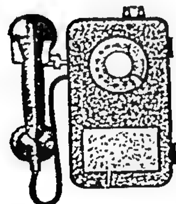
тексти́льн/ый, -ая, -ое, -ые कपड़े का, कपड़ा-, वस्त्र-; тексти́льная промы́шленность कपड़ा-उद्योग, वस्त्रोद्योग; тексти́льная фа́брика कपड़े की मिल, कपड़ा-मिल

теку́щ/ий, -ая, -ее, -ие चालू, चलता, प्रचलित, प्रतिदिन (रोज़मर्रे) का; теку́щие дела́ चालू काम; प्रतिदिन (रोज़मर्रे) के काम; теку́щие собы́тия चालू घटनाएँ; в теку́щем году́ चालू (प्रचलित) वर्ष में

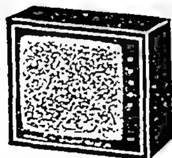
теле... *употр. как первая часть сложных слов в знач.* телевизио́нный, *например*: **телеателье́** *с нескл.* टेलीविज़न-सेट का मरम्मतख़ाना; **телеба́шн/я, -и** *ж* टेलीविज़न-मीनार; **телепереда́ч/а, -и** *ж* टेलीविज़न-प्रसारण, टेलीकास्ट; **телефи́льм, -а** *м* टेलीविज़न-फ़िल्म

телеви́дени/е, -я *с* (*мн. нет*) टेलीविज़न, दूरदर्शन; цветно́е телеви́дение रंगीन टेलीविज़न

телевизио́нн/ый, -ая, -ое, -ые टेलीविज़न-, दूरदर्शन-; телевизио́нный спекта́кль टेलीविज़न-नाटक; телевизио́нный фильм टेलीविज़न-फ़िल्म; програ́мма телевизио́нных переда́ч टेलीविज़न-प्रसारण-कार्यक्रम


телефо́н-автома́т

телеви́зор, -а *м* टेलीविज़न-सेट, दूरदर्शन-यंत्र; телеви́зор но́вой ма́рки नयी क़िस्म का टेलीविज़न-सेट; цветно́й телеви́зор रंगीन टेलीविज़न-सेट; включи́ть телеви́зор टेलीविज़न [-सेट] खोल देना; вы́ключить телеви́зор टेलीविज़न [-सेट] बंद कर देना; пока́зывать по телеви́зору но́вый фильм टेलीविज़न (दूरदर्शन) पर नयी फ़िल्म दिखाना; смотре́ть переда́чу по телеви́зору टेलीविज़न-प्रसारण देखना


телеви́зор

телегра́мм/а, -ы *ж* तार; сро́чная телегра́мма तात्कालिक (फ़ौरी) तार; *получи́ть телегра́мму с поздравле́нием* वधाई का तार मिलना (मिल जाना); посла́ть (отпра́вить) телегра́мму तार भेजना (भेज देना), तार देना (दे देना)

телегра́ф, -а *м* (*мн. нет*) **1.** तार; переда́ть сообще́ние по телегра́фу तार द्वारा (से) समाचार भेजना (देना) **2.** तार-घर; он пошёл на телегра́ф वह तार-घर गया।

телеграфи́р/овать, -ую, -уешь, -уют *сов. и несов., что и о чём* तार भेजना (देना); तार द्वारा (से) सूचना देना; телеграфи́ровать о своём прие́зде अपने आगमन के बारे में तार भेजना (देना); तार द्वारा अपने आगमन की सूचना देना; телеграфи́ровать своё согла́сие вы́ступить भाषण देने की अपनी सहमति पर तार भेजना (देना); तार द्वारा भाषण देने की अपनी सहमति की सूचना देना

телегра́фн/ый, -ая, -ое, -ые तार का, तार-

телефо́н, -а *м* टेलीफ़ोन; телефо́н-автома́т पब्लिक (सार्वजनिक) टेलीफ़ोन; но́мер телефо́на टेलीफ़ोन-नंबर; говори́ть с сестро́й по телефо́ну वहिन से टेलीफ़ोन पर बोलना; звать к телефо́ну टेलीफ़ोन पर बुलाना; звони́ть това́рищу по телефо́ну साथी को टेलीफ़ोन (फ़ोन) करना

телефо́нн/ый, -ая, -ое, -ые टेलीफ़ोन का, टेलीफ़ोन-; телефо́нная кни́га टेलीफ़ोन-निदेशिका, टेलीफ़ोन-डाइरेक्टरी; телефо́нный разгово́р टेलीफ़ोन पर वातचीत, टेलीफ़ोन-वार्त्ता

те́л/о, -а *с* (*мн.* тела́, тел, тела́м) 1. पदार्थ, पिंड; жи́дкие и твёрдые тела́ तरल और ठोस पदार्थ; положе́ние те́ла в простра́нстве अवकाश (अंतराल) में पिंड की अवस्थिति 2. शरीर, वदन; температу́ра те́ла शरीर का तापमान; ча́сти те́ла शरीर के अंग (अवयव)

те́м/а, -ы *ж* विषय; те́ма докла́да रिपोर्ट का विषय; те́ма уро́ка पाठ का विषय; учёный рабо́тает над но́вой те́мой वैज्ञानिक नये विषय पर काम कर रहा है।

темне́/ть, -ет, -ют *несов.*; **потемне́/ть, -ет, -ют** *и* **стемне́/ть, -ет, -ют** *сов.* 1. *сов.* потемне́ть काला पड़ना (पड़ जाना); धुँधला होना (हो जाना), धुँधला (धूमिल) पड़ना (पड़ जाना); мета́лл потемне́л от вре́мени समय वीतने पर धातु काली पड़ गयी। 2. *безл.* अँधेरा वढ़ना (उतरना, छाना); в ко́мнате потемне́ло कमरे में अँधेरा पड़ गया, कमरे में अँधेरा हो चला।; зимо́й ра́но темне́ет सर्दियों में अँधेरा जल्दी वढ़ जाती है।; уже́ стемне́ло, ничего́ не ви́дно अँधेरा उतर गया, कुछ दिखाई नहीं देता है।

темно́ *безл. в знач. сказ.* अँधेरा है; в ко́мнате ста́ло темно́ कमरे में अँधेरा हो चला, कमरे में अंधकार छा गया।; на у́лице бы́ло темно́ वाहर अँधेरा था।

темнот/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) अँधेरा, अंधकार; в темноте́ ничего́ не ви́дно अँधेरे में कुछ दिखाई नहीं देता है।

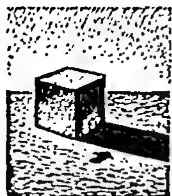
тёмн/ый, -ая, -ое, -ые; тёмен, темн/а́, -о́, -ы́ 1. अँधेरा, अंधकारमय, अँधियारा; काला; тёмная ночь अँधेरी (काली) रात; тёмное помеще́ние अँधेरा मकान; тёмная у́лица अँधियारी सड़क 2. धूमिल; गहरा, गहरे रंग का, गाढ़ा; काला; тёмные во́лосы काले वाल; тёмный костю́м गहरे रंग का कोट; ткань тёмного цве́та गहरे रंग का कपड़ा

темп, те́мпа *м* गति; бы́стрые те́мпы разви́тия промы́шленности उद्योग के विकास की तीव्र गति; увели́чить те́мпы строи́тельства निर्माण की गति वढ़ाना (वढ़ा देना)

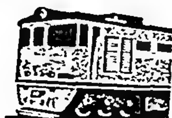
температу́р/а, -ы *ж* 1. ताप, तापमान, तापक्रम, टेंपेरेचर; высо́кая температу́ра ऊँचा तापमान; ни́зкая температу́ра निम्न तापमान; пониже́ние температу́ры ताप का घटाव; ре́зкое повыше́ние температу́ры ताप का तेज़ वढ़ाव; изме́рить температу́ру воды́ पानी का तापमान (टेंपेरेचर) लेना; температу́ра во́здуха $+20°$ वायु का तापमान २० डिगरी है। 2. तापमान, टेंपेरेचर; वुख़ार, ज्वर, ताप; норма́льная температу́ра साधारण (सामान्य) तापमान; температу́ра сни́зилась (упа́ла) टेंपेरेचर घट गया, वुख़ार उतर गया।; у больно́го подняла́сь температу́ра रोगी का तापमान चढ़ गया, रोगी को वुख़ार (ज्वर) चढ़ गया।

те́ннис, -а *м* (*мн. нет*) टेनिस; игра́ть в те́ннис टेनिस खेलना

те́ннисн/ый, -ая, -ое, -ые टेनिस का,


тень


термо́метр


теплово́з

टेनिस- ; те́ннисный мяч टेनिस का गेंद

тень, те́ни, *предл.* о те́ни, в тени́ *ж* छाया , साया ; тень от де́рева पेड़ की छाया , पेड़ का साया ; он сиде́л в тени́ वह छाया (साये) में बैठा था।

теорети́ческ/ий, -ая, -ое, -ие सैद्धांतिक ; теорети́ческие вы́воды सैद्धांतिक निष्कर्ष ; теорети́ческие иссле́дования सैद्धांतिक अनुसंधान ; теорети́ческая рабо́та सैद्धांतिक शोध-प्रबंध

тео́ри/я, -и *ж* सिद्धांत ; опрове́ргнуть тео́рию सिद्धांत का खंडन करना (कर देना); соединя́ть тео́рию с пра́ктикой सिद्धांत और व्यवहार को एक करना

тепе́рь *нареч.* अब , आज , आज-कल , इस समय (वक़्त); тепе́рь мы пойдём гуля́ть अब हम घूमने जाएँगे। ; тепе́рь он рабо́тает инжене́ром इस समय वह इंजीनियर का काम करता है।

тепл/о́ I, -а́ *с* (*мн. нет*) गरमी , ताप , उष्मा ; держа́ть но́ги в тепле́ पैरों को गरम रखना ; сиде́ть в тепле́ गरमी (ताप) में बैठना ; на у́лице де́сять гра́дусов тепла́ बाहर दस डिगरी गरमी है। ; от пе́чки идёт тепло́ चूल्हे से गरमी आ रही है।

тепло́ II *безл. в знач. сказ.* 1. गरमी है, गरमी पड़ रही है ; в ко́мнате бы́ло тепло́ कमरे में गरमी थी। ; сего́дня на у́лице тепло́ आज बाहर गरमी है। 2. *кому-чему* गरमी लग रही है ; мне тепло́ मुझे गरमी लग रही है। ; рука́м в перча́тках тепло́ दस्तानों में हाथों को गरमी लग रही है।

теплово́з, -а *м* डीज़ल-इंजन , डीज़ल-लोकोमोटिव

теплохо́д, -а *м* डीज़ल-जहाज़ , डीज़ल-चालित जहाज़ , मोटर-जहाज़ ; соверша́ть экску́рсию на теплохо́де डीज़ल-जहाज़ पर (की) सैर करना

тёпл/ый, -ая, -ое, -ые 1. गरम ; тёплый во́здух गरम हवा ; тёплая ко́мната गरम कमरा ; тёплое молоко́ गरम दूध ; тёплая о́сень गरम पतझड़ ; тёплая пого́да गरम मौसम ; тёплые ру́ки गरम हाथ ; чай чуть тёплый चाय कुनकुनी है। 2. गरम ; тёплые ве́щи गरम चीज़ें ; тёплое пальто́ गरम कोट 3.: оказа́ть тёплый приём भव्य स्वागत करना (कर देना)

термо́метр, -а *м* ताप-मापक [यंत्र], थर्मामीटर ; термо́метр пока́зывает 25° тепла́ थर्मामीटर २५ डिगरी गरमी दिखाता है। ; на термо́метре —10° थर्मामीटर में १० डिगरी सर्दी है। ◇ ста́вить термо́метр [बग़ल में] थर्मामीटर लगाना

терпели́во *нареч.* धैर्यपूर्वक , धीरज (धैर्य) से (के साथ); терпели́во ждать письма́ पत्र की धैर्यपूर्वक प्रतीक्षा करना ; терпели́во переноси́ть боль धैर्यपूर्वक पीड़ा सहना

терпели́в/ый, -ая, -ое, -ые धीर, धैर्यवान् , धैर्यशील , सहनशील ; терпели́вый ребёнок धीर (सहनशील) बच्चा ; он о́чень терпели́в वह बहुत सहनशील है।

терпе́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. धीरज , धैर्य , सहन-शक्ति ; учи́тель до́лжен облада́ть терпе́нием अध्यापक को धीरज होना चाहिये। 2. सहनशीलता , सहन-शक्ति ; больно́й до́лжен прояви́ть терпе́ние रोगी को सहनशीलता दिखानी चाहिये।

терп/е́ть, -лю́, те́рп/ишь, -ят *несов.*

1. *что* सहना, सहन करना, वरदाश्त करना ; я не могу́ терпе́ть бо́ли मैं दर्द को नहीं सह सकता हूँ, मुझसे दर्द नहीं सहा जाता । 2. *что*: терпе́ть нужду́ तंगी में होना ; терпе́ть пораже́ние в спо́ре वहस में हारना (हार खाना) ; терпе́ть страда́ния कष्ट उठाना (झेलना, भोगना, सहना) 3. *кого-что* (*обычно с отрицанием* «не») सहन करना, वरदाश्त करना ; он не терпе́л возраже́ний वह एतराज़ वरदाश्त नहीं करता था। ; она́ не те́рпит ко́шек वह विल्लियों को वरदाश्त नहीं करती, विल्लियाँ उसे फूटी आँखों नहीं भातीं।

террито́ри/я, -и *ж* क्षेत्र, भू-क्षेत्र, प्रदेश, इलाक़ा ; террито́рия госуда́рства राज्य-क्षेत्र, राष्ट्र का प्रदेश ; террито́рия совхо́за सोवख़ोज का भू-क्षेत्र (इलाक़ा) ; заво́д занима́ет большу́ю террито́рию कारख़ाना वड़ा इलाक़ा घेरे हुए है।

теря́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **потеря́/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *кого-что* 1. खोना (खो देना) ; потеря́ть кошелёк वटुआ खो देना ; он ча́сто теря́ет ключи́ वह अक्सर चावियाँ खो देता है। 2. खोना (खो देना) ; गँवाना (गँवा देना) ; भूलना (भूल जाना) ; теря́ть вре́мя समय खोना (गँवाना) ; теря́ть доро́гу रास्ता भूलना ; теря́ть друзе́й मित्रों को खोना ; потеря́ть здоро́вье सेहत खो देना ; потеря́ть зре́ние आँखें खो देना ; теря́ть наде́жду आशा खोना ; потеря́ть сы́на वेटे को खो देना ◇ теря́ть созна́ние होश उड़ना, होश खोना, वेहोश पड़ना ; больно́й потеря́л созна́ние रोगी के होश उड़ गये, रोगी वेहोश पड़ गया।

те́сн/ый, -ая, -ое, -ые; те́сен, тесна́, те́сн/о, -ы 1. तंग ; те́сная ко́мната तंग कमरा 2. तंग, सँकरा ; те́сная о́бувь तंग जूते ; э́то пла́тье мне те́сно यह फ़्राक मेरे लिए तंग (सँका) है, यह फ़्राक मुझे तंग लगता है।

тетра́д/ь, -и *ж* कापी ; тетра́дь в клётку चारख़ानेदार कापी ; тетра́дь в лине́йку लकीरदार कापी ; шко́льная тетра́дь स्कूली कापी ; записа́ть что́-нибудь в тетра́дь कापी में कोई वात लिख देना ; писа́ть в тетра́ди कापी में लिखना


тетра́дь

тёт/я, -и *ж* (*мн.* тёт/и, -ей) फूफी ; मौसी ; मामी ; चाची

те́хник, -а *м* तकनीशियन, तकनीशन ; рабо́тать те́хником तकनीशियन का काम करना

те́хник/а -и *ж* (*мн. нет*) 1. प्रौद्योगिकी, तकनीक ; передова́я сове́тская те́хника अग्रणी सोवियत तकनीक ; разви́тие те́хники प्रौद्योगिकी (तकनीक) की उन्नति 2. तकनीक, मशीनरी, मशीनें ; вое́нная те́хника सैनिक तकनीक ; снабди́ть колхо́з но́вой те́хникой कोलख़ोज़ को नयी मशीनरी (मशीनें) सप्लाई करना (कर देना) 3. तकनीक ; те́хника игры́ на скри́пке वायोलिन-वादन की तकनीक (शैली)

те́хникум, -а *м* प्रौद्योगिक (प्राविधिक) स्कूल ; медици́нский те́хникум मेडिकल स्कूल ; сельскохозя́йственный те́хникум कृषि-स्कूल ; он поступи́л в строи́тельный те́хникум वह निर्माण-स्कूल में प्रविष्ट हुआ। ; она́ око́нчила железнодоро́жный те́хникум उसने रेलवे-स्कूल समाप्त किया।

техни́ческ/ий, -ая, -ое, -ие प्रौद्यो-

гिक, प्राविधिक, तकनीकी ; техни́ческие зна́ния प्रौद्योगिक (तकनीकी) ज्ञान ; техни́ческий прогре́сс तकनीकी उन्नति ; име́ть сре́днее техни́ческое образова́ние माध्यमिक प्रौद्योगिक शिक्षा प्राप्त होना

течéни/е, -я *с* धारा, प्रवाह, बहाव ; бы́строе тече́ние तेज़ धारा ; морски́е тече́ния समुद्री धाराएँ ; плыть по тече́нию प्रवाह (बहाव) में बहना ◇ в тече́ние *чего* के दौरान, के भीतर (अंदर) ; в тече́ние го́да एक वर्ष के दौरान ; в тече́ние двух дней दो दिन के दौरान, दो दिन के भीतर (अंदर), दो दिन में

течь, течёт, теку́т (*прош.* тёк, текл/á, -ó, -и́) *несов.* **1.** (*1 и 2 л. не употр.*) बहना ; निकलना ; चूना, रिसना ; вода́ течёт из кра́на टोंटी से पानी चू रहा है। ; по её щека́м текли́ слёзы उसके गालों पर आँसू बह रहे थे। ; река́ течёт с се́вера на юг नदी उत्तर से दक्षिण की ओर बह रही है। **2.** (*1 и 2 л. не употр.*) टपकना, चूना ; кры́ша течёт छत टपकती है।



тигр

тигр, ти́гра *м* बाघ

тип, ти́па *м* प्रकार, प्ररूप, क़िस्म, नमूना ; ти́пы произво́дственных отноше́ний उत्पादन-संबंधों के प्रकार (प्ररूप) ; госуда́рство но́вого ти́па नयी क़िस्म का राज्य

типи́чн/ый, -ая, -ое, -ые; типи́ч/ен, -на, -но, -ны ठेठ, प्ररूपी, प्रारूपिक, प्रतिरूपात्मक ; типи́чная оши́бка प्ररूपी ग़लती ; типи́чный слу́чай प्ररूपी (प्रतिरूपात्मक) घटना ; така́я пого́да типи́чна для се́вера ऐसा मौसम उत्तर के लिए प्रतिरूपात्मक है। ; э́то типи́чный ю́жный го́род यह ठेठ दक्षिणी नगर है।

ти́х/ий, -ая, -ое, -ие; тих, -á, ти́х/о, -и (*сравн. ст.* ти́ше) **1.** धीमा, मंद ; ти́хий го́лос धीमी आवाज़ ; ти́хая му́зыка धीमी धुन ; ти́хий смех धीमी (मंद) हँसी ; разгово́р стал ти́ше बातचीत धीमी पड़ गयी। **2.** शांत ; ти́хая жизнь शांत जीवन ; ти́хий посёлок शांत बस्ती ; ти́хое у́тро शांत सुबह **3.** धीमा, मंद ; ти́хий ход धीमी (मंद) चाल (गति) ; идти́ ти́хим ша́гом धीमी चाल चलना

ти́хо *нареч.* (*сравн. ст.* ти́ше) **1.** धीमे, धीरे ; ти́хо смея́ться धीमे हँसना ; говори́ ти́ше! धीमे बोलो! **2.** धीमे, धीरे, आहिस्ता ; ти́хо идти́ धीरे चलना **3.** *безл. в знач. сказ.* सन्नाटा (शांति) है ; в до́ме ти́хо घर में सन्नाटा (शांति) है।

ти́ше *см.* ти́хий *и* ти́хо

тишин/á, -ы́ *ж* (*мн. нет*) सन्नाटा, ख़ामोशी, शांति ; по́лная тишина́ पूरा सन्नाटा ; наруша́ть тишину́ सन्नाटा तोड़ना, शांति भंग करना ; соблюда́ть тишину́ सन्नाटा (शांति) निभाना ; в до́ме тишина́ घर में सन्नाटा है।

ткань, тка́ни *ж* कपड़ा, वस्त्र ; хлопчатобума́жная ткань सूती कपड़ा (वस्त्र) ; шёлковая ткань रेशमी कपड़ा (वस्त्र) ; шерстяна́я ткань ऊनी कपड़ा (वस्त्र) ; костю́м из дорого́й тка́ни महँगे कपड़े का सूट

то *союз* **1.** या तो... या ; कभी... कभी ; то здесь, то там कभी यहाँ, कभी वहाँ ; то снег, то дождь कभी बर्फ़ पड़ती है कभी वर्षा ; она́ то пла́чет, то смеётся वह या तो रोती है या

हँसती है। 2. तो ; е́сли успе́ю, то приду́ अगर आ पाऊँगा तो आऊँगा।

тобо́й *см.* ты

това́р, -а *м* (*ед. обычно употр. в знач. мн.*) माल ; промы́шленные това́ры औद्योगिक माल ; хоро́ший това́р अच्छा माल ; показа́ть това́р покупа́телю माल ग्राहक को दिखा देना

това́рищ, -а *м* (*мн.* това́рищ/и, -ей) 1. साथी , सहयोगी ; मित्र , दोस्त ; това́рищи по рабо́те काम के सहयोगी ; ве́рный това́рищ सच्चा मित्र ; шко́льный това́рищ स्कूली साथी ; у него́ мно́го хоро́ших това́рищей उसके बहुत अच्छे साथी हैं। 2. (*обычно в обращении, тж. к женщине*) साथी ; това́рищ капита́н, разреши́те обрати́ться साथी कप्तान , संबोधित करने की अनुमति दीजिये। ; това́рищ Петро́ва, вас про́сят к телефо́ну साथी पेत्रोवा , आपका टेलीफ़ोन आया है। ; това́рищи, разреши́те откры́ть собра́ние साथियो , सभा शुरू करने की इजाजत दीजिये।

тогда́ *нареч.* 1. तब , उस समय (वक़्त) ; мы жи́ли тогда́ в дере́вне तब हम गाँव में रहते थे। 2. तब ; когда́ прочита́ю кни́гу, тогда́ дам её тебе́ जब किताब पढ़ लूँगा तब उसे तुझे दूँगा।

то́ есть (т. е.) *союз* अर्थात् , यानी ; до ста́нции ещё со́рок киломе́тров, то́ есть час езды́ स्टेशन तक और चालीस किलोमीटर हैं यानी एक घंटे का रास्ता है।

то́же *нареч.* भी ; мы то́же уста́ли हम भी थक गये। ; подожди́те, я то́же иду́ ठहरिए , मैं भी चलता (आता) हूँ।

ток, то́ка *м* संचार , धारा , प्रवाह ; करेंट ; электри́ческий ток विद्युत् का संचार , विद्युत्-धारा ; включи́ть ток धारा खोल देना ; вы́ключить ток धारा बंद कर देना

толка́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **толкн/у́ть, -у́, -ёшь, -у́т** *сов.*; *кого-что* ढकेलना (ढकेल देना), ठेलना (ठेल देना), धक्का देना (दे देना); толкну́ть ло́ктем कोहनी से धक्का देना

толп/а́, -ы́ *ж* (*мн.* то́лпы, толп) भीड़ , भीड़-भाड़ ; на пло́щади собрала́сь больша́я *толпа́* चौक पर बड़ी भीड़ लग गयी।

то́лст/ый, -ая, -ое, -ые; толст, -а́; то́лст/о, -ы (*сравн. ст.* то́лще) 1. मोटा ; то́лстая кни́га मोटी किताब ; то́лстый ствол मोटा तना 2. मोटा , मोटा-ताजा , स्थूल ; то́лстые но́ги मोटी टाँगें ; то́лстый челове́к मोटा आदमी

толщин/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) मोटाई ; толщина́ ствола́ де́рева पेड़ के तने की मोटाई ; толщина́ доски́ два с полови́ной сантиме́тра तख़्ते की मोटाई ढाई सेंटीमीटर है।

то́лько 1. *частица* ही , केवल , सिर्फ़ ; говори́ то́лько пра́вду! सच ही बोलो ! ; он то́лько посмотре́л उसने केवल देखा। ; прошёл то́лько ме́сяц एक महीना ही गुज़रा , केवल एक महीना गुज़रा। ; то́лько ты зна́ешь э́то सिर्फ़ तुम यह जानते हो, तुम्हीं यह जानते हो। ; у меня́ есть то́лько тетра́дь मेरे पास सिर्फ़ कापी है। 2. *союз* केवल , सिर्फ़ ; परंतु , पर , लेकिन ; я всё сде́лаю, то́лько не сейча́с मैं सब कुछ करूँगा , केवल अभी नहीं। 3. *частица* (*употр. с частицей «бы»*): то́лько

бы он был до́ма! वह घर पर हो तो अच्छा! ; то́лько бы уе́хать! काश, निकला जा सकता! ◇ то́лько что अभी अभी ; вам то́лько что звони́ли अभी अभी आपका टेलीफ़ोन आया था।

том, то́ма *м* (*мн.* том/а́, -о́в) भाग, खंड, जिल्द ; второ́й том сочине́ний Достое́вского दोस्तोयेव्स्की की रचनावली का दूसरा भाग (खंड); собра́ние сочине́ний в пяти́ тома́х पाँच भागों (खंडों) की रचनावली

тон, то́на *м* स्वर, लहजा ; сухи́м то́ном रूखे स्वर में ; он говори́л серди́тым то́ном वह रोषपूर्ण स्वर में बोल रहा था।

то́нк/ий, -ая, -ое, -ие; то́нок, тонка́, то́нк/о, -и (*сравн. ст.* то́ньше) पतला, बारीक, महीन ; то́нкая ткань पतला (बारीक, महीन) कपड़ा ◇ то́нкая рабо́та बारीक काम

то́нн/а, -ы *ж* टन ; де́сять тонн у́гля दस टन कोयला

тон/у́ть, -у́, то́н/ешь, -ут *несов.*; **утон/у́ть, -у́, уто́н/ешь, -ут** *сов.* डूबना (डूब जाना); де́рево не то́нет в воде́ लकड़ी पानी में नहीं डूबती है। ; кора́бль то́нет जहाज़ डूब रहा है। ; ма́льчик утону́л в реке́ लड़का नदी में डूब गया।

то́ньше *см.* то́нкий

топ/и́ть, -лю́, то́п/ишь, -ят *несов.*, *что* जलाना ; топи́ть печь चूल्हा जलाना

то́плив/о, -а *с* (*мн. нет*) ईंधन ; жи́дкое то́пливо तरल ईंधन ; твёрдое то́пливо ठोस ईंधन

топо́р, топора́ *м* कुल्हाड़ा, कुठार ; руби́ть де́рево топоро́м कुल्हाड़े से पेड़ काटना


топо́р

торг/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.*, *чем, с кем-чем* व्यापार करना ; торгова́ть со мно́гими стра́нами बहुत देशों के साथ (से) व्यापार करना ; торгова́ть станка́ми मशीनों का व्यापार करना, मशीनें बेचना

торго́вл/я, -и *ж* (*мн. нет*) व्यापार, वाणिज्य ; торго́вля овоща́ми साग-सब्ज़ी का व्यापार ; госуда́рственная торго́вля सरकारी व्यापार ; вести́ торго́влю व्यापार चलाना (करना); развива́ть торго́влю с сосе́дними стра́нами पड़ोसी देशों से व्यापार का विकास करना

торже́ственно *нареч.* समारोहपूर्वक, समारोह से, धूम-धाम से ; торже́ственно отме́тить समारोहपूर्वक (समारोह से) मनाना

торже́ственн/ый, -ая, -ое, -ые 1. समारोही, सामारोहिक, उत्सव का ; торже́ственный день उत्सव का दिन ; भव्य दिन ; торже́ственное собра́ние सामारोहिक (उत्सव की) सभा ; भव्य सभा 2. गंभीर ; торже́ственный вид गंभीर मुद्रा ; торже́ственная му́зыка गंभीर संगीत

торжеств/о́, -а́ *с* (*мн.* торжества́, торже́ств, торжества́м) 1. समारोह, उत्सव ; Октя́брьские торжества́ अक्तूबर-क्रांति-समारोह ; семе́йное торжество́ पारिवारिक उत्सव (समारोह) 2. (*мн. нет*) विजय ; торжество́ ле́нинских иде́й लेनिन के विचारों की विजय ; торжество́ справедли́вости न्याय की विजय

тороп/и́ться, -лю́сь, торо́п/ишься, -ятся *несов.* जल्दी में होना, जल्दी (हड़बड़ी) करना, हड़बड़ाना, उतावला

рахना ; вы кудá так торóпитесь? — На пóезд आप कहाँ के लिए इतनी जल्दी कर रहे है? — रेल-गाड़ी पकड़ने की जल्दी में हूँ। ; мы торóпимся в теáтр हमें थियेटर जाने की जल्दी है। ; я тороплю́сь на рабóту मुझे काम पर जाने की जल्दी है।

торопли́вый, -ая, -ое, -ые उतावला, हड़वड़िया ; торопли́вые движéния उतावली (हड़वड़िया) हरकतें ; торопли́вый шаг उतावली (हड़वड़िया) चाल

торт, тóрта *м* केक ; шоколáдный торт चाकलेट का केक ; пить чай с тóртом केक के साथ चाय पीना

тоск/á, -и́ *ж* (*мн. нет*) उदासी, विपाद ; им овладéла тоскá по рóдине स्वदेश-वियोग की उदासी उसे घेरे हुए थी।

тот, тогó *м*; та, той *ж*; то, тогó *с* (*мн.* те, тех) *мест.* 1. वह ; वे ; на том берегу́ उस पार ; я егó ви́дел на той недéле उस सप्ताह में मैंने उसे देखा था। 2. वह ; वे ; на те дéньги он купи́л кни́гу उस पैसे से उसने किताव ख़रीद ली। ; онá занятá той рабóтой, котóрую ей поручи́ли वह उस काम में व्यस्त है जो उसे दिया गया था। 3. वही ; он сел не в тот вагóн वह ग़लत डब्वे में वैठ गया। ; э́то та сáмая кни́га यह वही किताव है। 4. (*с частицей «же»*) वही ; на нём бы́ло то же пальтó उस पर वही कोट था। ; они́ живу́т в том же дóме वे उसी घर में रहते हैं। ◇ дéло в том, что... वात यह है कि... ; вмéсте с тем इसके साथ ही साथ ; вмéсто тогó, чтóбы इसके वदले कि ; для тогó, чтóбы कि, के लिए ; до тогó, как इस (उस) से पहले (पूर्व) ; и без тогó उसके विना ही ; к тому́ же साथ ही, साथ ही साथ ; тем лу́чше तो और भी अच्छा

тóтчас *нареч.* तुरंत, एकदम, फ़ौरन ; когдá приéду, тóтчас вам позвоню́ आते ही मैं आपको टेलीफ़ोन कर दूँगा, आने पर तुरंत ही मैं आपको फ़ोन करूँगा।

тóчк/а, -и *ж* (*мн.* тóч/ки, -ек, -кам) 1. विंदु, विंदी, नुक़ता ; стекло́ в чёрных тóчках काली विंदियोंवाला शीशा 2. विंदु, विराम-चिह्न, पूर्ण-विराम ; постáвить тóчку в концé предложéния वाक्य के अंत में विंदु (विराम-चिह्न) लगा देना 3. विंदु, स्थल; сáмая сéверная тóчка страны́ देश का सवसे उत्तरी विंदु ◇ достигáть крáйней тóчки चरम विंदु पर पहुँचना

тóчно *нареч.* ठीक ; тóчно такóй же ठीक वैसा ही ; часы́ иду́т тóчно घड़ी ठीक चलती है।

тóчност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) शुद्धता ; тóчность перевóда अनुवाद की शुद्धता

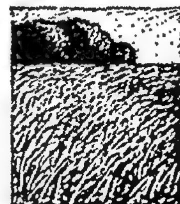
тóчн/ый, -ая, -ое, -ые; тóчен, точнá, тóчн/о, -ы ठीक, शुद्ध ; тóчное врéмя ठीक समय ; тóчное описáние ठीक वर्णन ; тóчный перевóд ठीक (शुद्ध) अनुवाद

трав/á, -ы́ *ж* घास ; густáя и высóкая травá घनी और ऊँची घास ; идти́ по травé घास पर चलना ; лежáть на травé घास पर लेटना

трáктор, -а *м* (*мн.* трáктор/ы, -ов *и* трактор/á, -óв) ट्रैक्टर

тракторúст, -а *м* ट्रैक्टर-चालक, ट्रैक्टर-ड्राइवर ; он рабóтает трактори́стом в колхóзе वह कोलख़ोज़ में

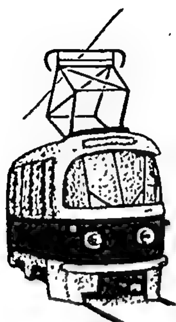

торт


травá


трáктор

ट्रैक्टर-चालक का काम करता है।

тра́кторн/ый, -ая, -ое, -ые ट्रैक्टर का, ट्रैक्टर-; тра́кторный заво́д ट्रैक्टर बनाने का कारख़ाना, ट्रैक्टर-कारख़ाना


тра́мвай

трамва́/й, -я *м* ट्राम, ट्राम-गाड़ी; вы́йти из трамва́я ट्राम से उतर (निकल) जाना; е́хать на трамва́е, е́хать трамва́ем ट्राम में (से) जाना; сесть в (на) трамва́й ट्राम में बैठ जाना, ट्राम पर चढ़ जाना

трамва́йн/ый, -ая, -ое, -ые ट्राम-; трамва́йная остано́вка ट्राम-स्टाप

тра́нспорт, -а *м* यातायात, ट्रांस्पोर्ट; железнодоро́жный и во́дный тра́нспорт रेल- व जल-यातायात; пассажи́рский тра́нспорт यात्री-यातायात; рабо́та городско́го тра́нспорта नगर-यातायात का काम

тра́/тить, -чу, -тишь, -тят *несов.*; **истра́/тить, -чу, -тишь, -тят** *сов.*; *что* ख़र्च (व्यय) करना (कर देना); गँवाना (गँवा देना), खपाना (खपा देना); истра́тить все де́ньги सब पैसा ख़र्च कर देना; тра́тить си́лы и вре́мя напра́сно शक्ति तथा समय व्यर्थ गँवाना

тре́бовани/е, -я *с* माँग; दावा; он гото́в э́то сде́лать по пе́рвому тре́бованию वह पहली माँग पर यह कर देने को तैयार है।; я вы́полню ва́ше тре́бование मैं आपकी माँग पूरी कर दूँगा।

тре́б/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*; **потре́б/овать, -ую, -уешь, -уют** *сов.* 1. *кого-что, чего и с союзом* «чтобы» माँगना (माँग लेना), माँग करना (कर लेना); मँगाना (मँगा लेना); потре́бовать спра́вку с ме́ста рабо́ты कार्य-स्थल का प्रमाणक माँगना (माँग लेना); он тре́бует себе́ помо́щника वह अपने लिए सहायक की माँग कर रहा है।; она́ тре́бует, что́бы вы верну́ли кни́гу वह माँग रही है कि आप किताब लौटा दें।; я потре́бовал у него́ объясне́ний मैंने उससे स्पस्टीकरण की माँग की। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) *чего* आवश्यकता (ज़रूरत) होना; де́ти тре́буют забо́ты बच्चों को परवाह की ज़रूरत है।; э́та рабо́та потре́бует мно́го вре́мени इस काम के लिए बहुत समय की आवश्यकता होगी, इस काम में बहुत समय लगेगा।

тре́б/оваться, -уется, -уются *несов.*; **потре́б/оваться, -уется, -уются** *сов.* आवश्यक (ज़रूरी) होना, आवश्यकता (ज़रूरत) होना; लगना (लग जाना); заво́ду тре́буются рабо́чие कारख़ाने को मज़दूर आवश्यक हैं, कारख़ाने को मज़दूरों की आवश्यकता है।; на э́то потре́буется мно́го вре́мени и сил इसके लिए बहुत समय और शक्ति लगेगी।

трево́г/а, -и *ж* 1. परेशानी, बेचैनी, खलबली, आशंका; постоя́нная трево́га за дете́й बच्चों के लिए निरंतर परेशानी (बेचैनी); быть в трево́ге परेशान (बेचैन) होना; с трево́гой ждать отве́та बेचैनी से उत्तर की प्रतीक्षा करना; состоя́ние больно́го вызыва́ет трево́гу रोगी की स्थिति आशंका पैदा करती है, रोगी की हालत से आशंका पैदा होती है। 2. अलार्म, ख़तरे का संकेत; возду́шная трево́га हवाई ख़तरे का अलार्म

трево́ж/ить, -у, -ишь, -ат *несов.*; **встрево́ж/ить, -у, -ишь, -ат** *сов.*; *кого* परेशान (बेचैन, चिंतित) करना (कर देना); меня́ трево́жит отсу́тствие

пи́сем от жены́ पत्नी के पत्रों का अभाव मुझे परेशान कर रहा है, मैं पत्नी के पत्रों के अभाव से परेशान (चिंतित) हूँ।; телегра́мма его́ о́чень встрево́жила तार ने उसे बहुत परेशान कर दिया।

трево́жн/ый, -ая, -ое, -ые; трево́ж/ен, -на, -но, -ны 1. परेशान, बेचैन, चिंतित, चिंता-ग्रस्त, व्याकुल; трево́жный взгляд परेशान (व्याकुल) दृष्टि; трево́жный го́лос परेशान आवाज़ 2. चिंताजनक, आशंकाजनक; трево́жное изве́стие चिंताजनक समाचार

тре́зв/ый, -ая, -ое, -ые; трезв, -á, тре́зв/о, -ы 1. अमत्त, अनपिया 2. संयत, विवेकपूर्ण; тре́звый взгляд на собы́тия घटनाओं पर संयत दृष्टि; тре́звый подхо́д к де́лу मामले पर विवेकपूर्ण दृष्टि-कोण (रवैया)

тре́нер, -а *м* प्रशिक्षक, कोच, ट्रेनर; тре́нер кома́нды университе́та यूनिवर्सिटी-टीम का कोच (प्रशिक्षक)

тренир/ова́ться, -у́юсь, -у́ешься, -у́ются *несов.* प्रशिक्षण (अभ्यास) करना; тренирова́ться три ра́за в неде́лю हफ़्ते में तीन दफ़ा प्रशिक्षण (अभ्यास) करना

трениро́вк/а, -и *ж* (*мн.* трениро́в/ки, -ок, -кам) प्रशिक्षण, अभ्यास, ट्रेनिंग

тре́тий, тре́тья, тре́тье, тре́тьи *числ.* 1. तीसरा, तृतीय; тре́тий дом от угла́ नुक्कड़ से तीसरा घर 2. *в знач. сущ.* тре́ть/е, -его *с* [खाने का] तीसरा आइटम (कोर्स); на тре́тье по́дали моро́женое तीसरे आइटम के तौर पर आइसक्रीम दिया गया।

треуго́льник, -а *м* त्रिकोण, त्रिभुज

треуго́льн/ый, -ая, -ое, -ые तिकोना, त्रिकोण, त्रिकोणाकार, त्रिभुज, त्रिभुजाकार

трёхсо́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* तीन सौवाँ; на трёхсо́той страни́це तीन सौवें पृष्ठ पर

три, трёх *числ.* तीन; три челове́ка तीन आदमी; с тремя́ подру́гами तीन सहेलियों के साथ

тридца́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* तीसवाँ; на тридца́тый день तीसवें दिन

три́дцать, тридцати́ *числ.* तीस; в тридцати́ ме́трах от до́ма घर से तीस मीटर की दूरी पर

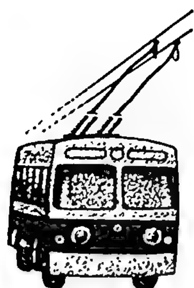
трина́дцат/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* तेरहवाँ; он роди́лся трина́дцатого апре́ля उसने तेरह अप्रैल को जन्म लिया।

трина́дцат/ь, -и *числ.* तेरह; дом в трина́дцать этаже́й तेरह मंज़िला घर, तेरह मंज़िलों का घर

три́ста, трёхсо́т *числ.* तीन सौ; в трёхста́х киломе́трах от Алма́-Аты́ अल्मा-अता से तीन सौ किलोमीटर की दूरी पर

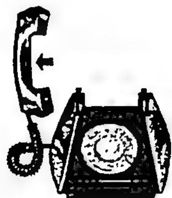
тро́га/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **тро́н/уть**, -у, -ешь, -ут *сов.*; *кого-что* 1. छूना (छू देना, छू लेना), स्पर्श करना (कर देना, कर लेना); छेड़ना (छेड़ देना, छेड़ लेना); тро́гать во́лосы рука́ми हाथों से बाल छूना; тро́нуть това́рища за плечо́ साथी का कंधा छू लेना 2. (*чаще с части́цей «не»*) छूना (छू देना), हाथ लगाना (लगा देना); не тро́гай мои́ кни́ги मेरी किताबें छूओ मत, मेरी किताबों को हाथ न लगाओ। 3. छूना (छू लेना), छेड़ना (छेड़ देना); меня́ тро́нула судьба́ ребёнка बच्चे की क़िस्मत पर मेरा दिल पसीज गया।


треуго́льник


трамва́й


тротуа́р


труба́


тру́бка (телефо́нная)

тролле́йбус, -а *м* ट्रालीबस ; вы́йти из тролле́йбуса ट्रालीबस से उतर (निकल) जाना ; е́хать на (в) тролле́йбусе, е́хать тролле́йбусом ट्रालीबस में (से) जाना ; сесть в тролле́йбус ट्रालीबस में बैठ जाना , ट्रालीबस पर चढ़ जाना

тро́нуть *см.* тро́гать

тропи́нк/а, -и *ж* (*мн.* тропи́н/ки, -ок, -кам) पगडंडी ; лесна́я тропи́нка जंगली (जंगल की) पगडंडी ; идти́ по тропи́нке पगडंडी पर जाना ; тропи́нка шла вдоль реки́ पगडंडी नदी के साथ साथ (के किनारे किनारे) चल रही थी ।

тротуа́р, -а *м* पटरी , फ़ुटपाथ ; идти́ по тротуа́ру पटरी पर जाना

труб/а́, -ы́ *ж* (*мн.* тру́бы, труб) 1. नल , नाल , नाली , पाइप ; тру́бы водопрово́да पानी के नल (पाइप) 2. चिमनी ; из заводско́й трубы́ шёл дым कारख़ाने की चिमनी से धूआँ निकल रहा था ।

тру́бк/а, -и *ж* (*мн.* тру́б/ки, -ок, -кам) 1. नली , नलिका , नाल , नालिका ; стекля́нная тру́бка शीशे की नली 2. चोंगा , रिसीवर ; класть [телефо́нную] тру́бку चोंगा रखना (रख देना); снять [телефо́нную] тру́бку चोंगा उठाना (उठा लेना) 3. पाइप , नली ; он ку́рит тру́бку वह पाइप पीता है ।

труд, -а́ *м* 1. (*мн. нет*) श्रम , परिश्रम , मेहनत ; काम , कार्य ; у́мственный труд मानसिक श्रम (परिश्रम); физи́ческий труд शारीरिक श्रम (परिश्रम) ; ору́дия труда́ श्रम के औज़ार ; пла́та за труд श्रम का वेतन , पारिश्रमिक , मज़दूरी , उजरत , मेहनताना ; производи́тельность труда́ श्रम-उत्पादकता , श्रम-क्षमता 2. कठिनाई , मुश्किल ; он с трудо́м встал वह कठिनाई (मुश्किल) से उठ गया । ; она́ без труда́ реши́ла зада́чу उसने बिना कठिनाई के प्रश्न हल कर दिया । 3. कृति ; нау́чный труд वैज्ञानिक कृति

тру/ди́ться, -жу́сь, тру́д/ишься, -ятся *несов.* श्रम (परिश्रम , मेहनत) करना ; काम (कार्य) करना ; труди́ться на бла́го наро́да जनता की भलाई के लिए परिश्रम करना ; он всю жизнь труди́лся वह जीवन भर काम करता रहा ।

тру́дно *нареч.* (*чаще безл. в знач. сказ.*) कठिन (मुश्किल) है ; мне тру́дно вы́полнить ва́шу про́сьбу मेरे लिए आपकी प्रार्थना पूरी करना कठिन है । ; с ним тру́дно договори́ться उससे बात तय करना मुश्किल है ।

тру́дност/и, -ей *мн.* (*ед.* тру́дност/ь, -и *ж*) कठिनाइयाँ , मुश्किलें ; тру́дности в рабо́те काम में कठिनाइयाँ ; преодолева́ть тру́дности कठिनाइयों (मुश्किलों) पर क़ाबू पाना

тру́дн/ый, -ая, -ое, -ые; тру́ден, трудна́, тру́дн/о, -ы 1. कठिन , मुश्किल ; тру́дная зада́ча कठिन प्रश्न ; тру́дный экза́мен कठिन परीक्षा 2. कठिन , मुश्किल , विकट , विषम ; тру́дное вре́мя कठिन समय ; тру́дная доро́га कठिन (विकट) मार्ग ; тру́дная обстано́вка कठिन परिस्थिति ; тру́дное положе́ние कठिन (विकट) स्थिति 3. कठिन , मुश्किल ; बिगड़ैल ; टेढ़ा ; тру́дный ребёнок बिगड़ैल (मुश्किल) बच्चा ; тру́дный хара́ктер टेढ़ा (कठिन)

स्वभाव ; тру́дный челове́к कठिन आदमी

трудов/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е श्रमिक, श्रम का, श्रम-; трудово́е воспита́ние श्रम-शिक्षा; трудова́я де́ятельность श्रम-कार्य, श्रमिक कार्य ; трудово́й дохо́д श्रम की आय

трудя́щ/ийся, -аяся, -ееся, -иеся 1. श्रमिक, श्रमजीवी, मेहनतकश ; трудя́щееся населе́ние страны́ देश की श्रमिक जनता ; трудя́щийся челове́к श्रमजीवी (मेहनतकश) आदमी 2. *в знач. сказ.* **трудя́щи/еся, -хся** *мн.* श्रमजीवी, मेहनतकश

трус, тру́са *м* कायर, डरपोक, बुज़दिल

трусли́в/ый, -ая, -ое, -ые कायर, डरपोक, बुज़दिल, भीरु ; трусли́вый челове́к कायर (डरपोक, बुज़दिल) आदमी ; она́ о́чень трусли́ва वह बहुत भीरु है।

трус/ы́, -о́в *мн.* जाँघिया ; трусы́ и ма́йка जाँघिया और बनियान

тря́пк/а, -и *ж* (*мн.* тря́п/ки, -ок, -кам) झाड़न ; चिथड़ा ; вытира́ть пыль тря́пкой झाड़न से धूल पोंछना

тряс/ти́, -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* тряс, трясл/а́, -о́, -и́) *несов., кого-что* हिलाना, झँझोड़ना, कँपाना ; трясти́ де́рево पेड़ हिलाना ; переста́нь трясти́ меня́ за плечо́ मेरा कंधा पकड़कर हिलाना छोड़ दो।

туале́т, -а *м* 1. शौचालय, शौच-गृह, पाखाना ; же́нский туале́т स्त्रियों का शौचालय ; мужско́й туале́т पुरुषों का शौचालय 2. (*мн. нет*) सिंगार ; у́тренний туале́т सुबह का सिंगार ; соверша́ть туале́т सिंगार करना

туале́тн/ый, -ая, -ое, -ые टायलेट-; туале́тное мы́ло टायलेट-सोप, ख़ुशबूदार साबुन

туда́ *нареч.* वहाँ, उधर ; вы не туда́ идёте आप ग़लत दिशा में जाते हैं। ; оте́ц сейча́с в шко́ле, позвони́те ему́ туда́ पिता जी अभी स्कूल में हैं, उन्हें वहाँ टेलीफ़ोन कीजिये। ; я собира́юсь туда́ пое́хать मैं वहाँ जानेवाला हूँ।

ту́ловищ/е, -а *с* धड़

тума́н, -а *м* कोहरा, धुँध ; над реко́й стои́т тума́н नदी पर कोहरा है। ; сего́дня на у́лице тума́н आज बाहर कोहरा है।

туп/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; туп, -а́, ту́п/о, -ы भोथरा, कुंद, कुंठ, कुंठित ; тупы́е но́жницы भोथरी कैंची

тури́зм, -а *м* (*мн. нет*) पर्यटन ; междунаро́дный тури́зм अंतर्राष्ट्रीय पर्यटन ; молодёжный тури́зм युवा-पर्यटन

тури́ст, -а *м* पर्यटक, टूरिस्ट ; иностра́нные тури́сты विदेशी पर्यटक ; гру́ппа тури́стов पर्यटक-दल

туркме́н, -а *м* तुर्कमान

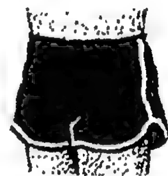
туркме́нк/а, -и *ж* तुर्कमान नारी

туркме́нск/ий, -ая, -ое, -ие तुर्कमान

турни́р, -а *м* टूर्नामेंट ; хокке́йный турни́р [आइस-]हाकी का टूर्नामेंट ; организова́ть турни́р по футбо́лу फ़ुटबाल का टूर्नामेंट आयोजित करना (कर देना) ; проводи́ть ша́хматный турни́р शतरंज का टूर्नामेंट चलाना

тут *нареч.* यहाँ, इधर ; мы тут живём हम यहाँ रहते हैं। ; подожди́ меня́ тут यहाँ मेरा इंतज़ार करो।

ту́ф/ли, -ель, -лям *мн.* (*ед.* ту́фл/я, -и *ж*) जूते ; носи́ть ту́фли на высо-



трусы́



ту́фли

ких каблука́х ऊँची एड़ी के जूते पहनना

ту́ч/а, -и *ж* बादल, मेघ; по не́бу шли чёрные ту́чи आसमान पर काले बादल चल रहे थे।

туш/и́ть, -у́, ту́ш/ишь, -ат *несов.*; **потуш/и́ть**, -у́, поту́ш/ишь, -ат *сов.*; *что* बुझाना (बुझा देना); туши́ть ого́нь आग बुझाना; потуши́ть пожа́р आग बुझा देना; потуши́ть свет बिजली बुझा (बंद कर) देना

ты, тебя́, тебе́, тебя́, тобо́й, о тебе́ *мест. 2 л. ед.* तू; तुम; мы придём к тебе́ हम तुम्हारे यहाँ आयेंगे।; он тебя́ зна́ет वह तुम्हें जानता है।; что ты де́лаешь? तुम क्या करते हो?

тыл, ты́ла *м* (*мн.* тыл/ы́, -о́в) पिछवाड़ा; ра́неных отпра́вили в тыл घायलों को पिछवाड़े में भेजा गया।

ты́сяч/а, -и, *твор.* ты́сячью *и* ты́сячей *ж* हज़ार, सहस्र; ты́сяча киломе́тров एक हज़ार किलोमीटर; две ты́сячи лет दो हज़ार साल

ты́сячн/ый, -ая, -ое, -ые हज़ारवाँ

тюрьм/а́, -ы́ *ж* (*мн.* тю́рьмы, тю́рем, тю́рьмам) जेल, जेलख़ाना, क़ैदख़ाना, कारागार; сиде́ть в тюрьме́ जेल में [बंद] होना; престу́пника посади́ли в тюрьму́ अपराधी को जेल (कारागार) में डाला गया।

тяжело́ *нареч. и безл. в знач. сказ.* 1. कठिन (मुश्किल) है; ма́льчику тяжело́ нести́ э́тот чемода́н लड़के के लिए यह सूटकेस उठा ले जाना मुश्किल है। 2. कठिन (मुश्किल) है; на него́ тяжело́ смотре́ть उसे देखकर दु:ख होता है, उसे देखा नहीं जाता। 3. कठिनाई (मुश्किल) से; कठिन (मुश्किल) है; рабо́та шла о́чень тяжело́ काम मुश्किल से चल रहा था।; с ним тяжело́ разгова́ривать उससे बात करना मुश्किल है।

тяжёл/ый, -ая, -ое, -ые; тяжёл, тяжел/а́, -о́, -ы́ 1. भारी, वज़नदार, बोझिल; тяжёлые ве́щи भारी सामान; тяжёлый груз भारी बोझ 2. कठिन, मुश्किल; भारी; कड़ा; тяжёлая рабо́та कठिन काम; тяжёлый труд कठिन श्रम 3. कठिन, मुश्किल, विकट, विषम; тяжёлые времена́ कठिन समय; тяжёлая жизнь कठिन (विषम) जीवन; у него́ бы́ло тяжёлое де́тство उसका बचपन कठिन था। 4. भारी; कड़ा; тяжёлая боле́знь कठिन रोग, भारी बीमारी; тяжёлое наказа́ние कड़ा दंड; тяжёлое преступле́ние भारी अपराध 5. कठिन, मुश्किल; тяжёлый хара́ктер कठिन स्वभाव; тяжёлый челове́к कठिन आदमी

тян/у́ть, -у́, тя́н/ешь, -ут *несов.*, *кого-что* खींचना, घसीटना; тяну́ть верёвку रस्सी खींचना; тяну́ть ло́дку на бе́рег नाव को किनारे पर घसीटना; парохо́д тя́нет за собо́й не́сколько ло́док स्टीमर अपने पीछे कई नावों को खींच रहा है।

тяну́ться, тя́н/ется, -утся *несов.* 1. खिँचना, तनना; рези́на хорошо́ тя́нется रबड़ अच्छी तरह खिँचता है। 2. फैलना; चलना; за дере́вней тя́нется лес गाँव के बाहर जंगल फैला हुआ है।; тропи́нка тя́нется вдоль реки́ पगडंडी नदी के साथ साथ चल रही है। 3. धीरे-धीरे बीतना (चलना); вре́мя тя́нется ме́дленно समय धीरे-धीरे बीत रहा है। 4. घसिटना, रेंगना; по не́бу тя́нутся чёрные ту́чи आसमान पर काले बादल घसिट रहे हैं।

У

у *предлог с род.* 1. पर, के पास, के निकट (समीप, नज़दीक); у бéрега мóря समुद्र के तट पर; он стоúт у окнá वह खिड़की के पास (पर) खड़ा है।; я останови́лся у двéри मैं दरवाज़े पर रुक गया। 2. पर; рабóтать у станкá मशीन पर काम करना; стоя́ть у руля́ चालन-चक्का (स्टीयरिंग-पहिया) सँभालना, कर्णधार होना 3. के यहाँ; से; жить у роди́телей माँ-बाप के यहाँ रहना; отдыхáть у друзéй मित्रों के यहाँ आराम करना; учи́ться у профéссора प्रोफ़ेसर से शिक्षा पाना 4. के पास; को; का; у бáбочки краси́вые кры́лья तितली के सुंदर पर हैं।; у двéри сломáлась ру́чка दरवाज़े का हत्था टूट गया।; у меня́ есть кни́га मेरे पास किताब है।; у негó нет врéмени उसको समय नहीं है। 5. से, के पास से, के यहाँ से; взять кни́гу у товáрища साथी से किताब लेना; получи́ть задáние у учи́теля अध्यापक से घर का काम लेना (ले लेना)

убегá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **убе/жáть**, -гу́, -жи́шь, -гу́т *сов.* 1. दौड़ना (दौड़ जाना), भागना (भाग जाना); убежáть в лес जंगल में दौड़ (भाग) जाना; убежáть к рекé नदी पर (की ओर) दौड़ (भाग) जाना; убегáть от собáки कुत्ते से भागना 2. भागना (भाग जाना); убегáть из дóма घर से भागना; убежáть из плéна क़ैद से भाग जाना; убежáть из тюрьмы́ जेल से भाग जाना

убеди́ть(ся) *см.* убеждáть(ся)

убежáть *см.* убегáть

убеждá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **убед/и́ть** (*1 л. ед. не употр.*), -и́шь, -я́т *сов.*; *кого в чём и с неопр.* मनाना (मना देना), राज़ी करना (कर देना), समझाना (समझा देना); врач убеди́л больнóго лечь в больни́цу डाक्टर ने रोगी को अस्पताल में दाख़िल होने के लिए मना दिया।; я дóлго убеждáл егó в необходи́мости поéздки मैं देर तक उसे यात्रा की आवश्यकता समझाता रहा।

убеждá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **убед/и́ться**, (*1 л. ед. не употр.*), -и́шься, -я́тся *сов.*; *в чём и с союзом «что»* विश्वास (यक़ीन) आना (आ जाना), विश्वास (यक़ीन) होना (हो जाना); убеждáться в чём-нибудь на своём óпыте अपने अनुभव के आधार पर किसी बात का विश्वास (यक़ीन) आना (होना); он убеди́лся, что был не прав उसे विश्वास हुआ कि वह सही नहीं था।

убеждéни/е, -я *с* 1. समझावा, समझाव, प्रबोधन; дéйствовать убеждéнием समझावे (प्रबोधन) से काम लेना 2. (*обычно мн.*) विचार, धारणाएँ; полити́ческие убеждéния राजनीतिक विचार

убивá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уби́ть**, **убь/ю́**, -ёшь, -ю́т (*повел.* убéй) *сов.*; *кого* मारना (मार देना, मार डालना), हत्या (क़तल) करना (कर डालना); он уби́л вóлка उसने भेड़िये को मार डाला।

убирá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **убрáть**, **убер/у́**, -ёшь, -у́т (*прош.*

убра́л, убрала́, убра́л/о, -и) *сов.*; *что* 1. उठाना (उठा लेना, उठा ले जाना), हटाना (हटा देना, हटा लेना); रखना (रख देना); убери́ тетра́ди со стола́ मेज़ पर से कापियाँ उठा लो।; он убра́л книги в шкаф उसने किताबें अलमारी में रख दीं। 2. काटना (काट देना, काट लेना), बटोरना (बटोर देना, बटोर लेना), समेटना (समेट देना, समेट लेना); убира́ть карто́фель आलू बटोरना; убира́ть урожа́й फ़सल काटना (बटोरना, समेटना); колхо́зники убра́ли рожь कोलख़ोज़ियों ने रई [की फ़सल] काट ली। 3. सफ़ाई करना (कर देना), झाड़ना-पोंछना; ठीक करना (कर देना); убира́ть ко́мнату कमरे की (में) सफ़ाई करना; убра́ть крова́ть (посте́ль) बिस्तर ठीक कर देना, बिस्तर समेट लेना

уби́ть *см.* убива́ть

убо́р, -а *м*: головно́й убо́р टोपी

убо́рк/а, -и *ж* (*мн.* убо́р/ки, -ок, -кам) 1. कटाई; убо́рка урожа́я फ़सल की कटाई 2. सफ़ाई, झाड़-पोंछ; убо́рка помеще́ния मकान की सफ़ाई; сде́лать убо́рку सफ़ाई कर देना

убо́рн/ая, -ой *ж* 1. प्रसाधन-कक्ष 2. शौचालय, शौच-गृह, पाख़ाना; обще́ственная убо́рная सार्वजनिक शौचालय

убра́ть *см.* убира́ть

уважа́ем/ый, -ая, -ое, -ые 1. आदरणीय, मान्य, सम्मानित; уважа́емый челове́к आदरणीय (सम्मानित) व्यक्ति 2. (*употр. как форма официального обращения*) मान्यवर; आदरणीय, सम्माननीय; уважа́емый Ива́н Ива́нович! आदरणीय (सम्माननीय) इवान इवानोविच!; уважа́емая Мари́я Петро́вна! आदरणीय (सम्माननीय) मरीया पेत्रोवना!; уважа́емые това́рищи! आदरणीय साथियो!

уважа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *кого-что* आदर (सम्मान) करना, मानना; уважа́ть роди́телей माता-पिता का आदर (सम्मान) करना, माता-पिता को मानना

уваже́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) आदर, सम्मान, श्रद्धा; взаи́мное уваже́ние परस्पर आदर (सम्मान); завоева́ть всео́бщее уваже́ние सबकी आदर प्राप्त करना (कर लेना); потеря́ть уваже́ние आदर गँवाना (गँवा देना), आदर खोना (खो देना); он по́льзуется уваже́нием това́рищей उसे साथियों का आदर प्राप्त है।

увезти́ *см.* увози́ть

увеличе́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) वृद्धि, बढ़ोतरी, बढ़ती; увеличе́ние дохо́дов населе́ния जनता की आय में वृद्धि; увеличе́ние за́работной пла́ты वेतन में वृद्धि; увеличе́ние ско́рости गति में (की) वृद्धि

увели́чива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **увели́ч/ить, -у, -ишь, -ат** *сов.*; *что* बढ़ाना (बढ़ा देना), वृद्धि करना (कर देना); увели́чить вы́пуск това́ров माल का उत्पादन बढ़ाना; увели́чить расхо́ды семьи́ परिवार का ख़र्च बढ़ाना (बढ़ा देना); увели́чить ско́рость по́езда रेल-गाड़ी की गति बढ़ा देना; увели́чить число́ рабо́чих मजदूरों की संख्या में वृद्धि कर देना

увели́чива/ться, -ется, -ются *несов.*; **увели́ч/иться, -ится, -атся** *сов.* बढ़ना (बढ़ जाना), वृद्धि होना (हो जाना); увели́читься в объёме आयाम में बढ़ना

(वढ़ जाना); числó студéнтов увели́чивается с кáждым гóдом प्रतिवर्ष छात्रों की संख्या वढ़ती जाती है, प्रतिवर्ष छात्रों की संख्या में वृद्धि होती जाती है।

увели́чить(ся) *см.* увели́чивать(ся)

увéренно *нареч.* विश्वासपूर्वक, विश्वास (यक़ीन) से (के साथ); увéренно отвечáть विश्वास के साथ उत्तर देना

увéренност/ь, -и *ж* (*мн. нет*) विश्वास, यक़ीन, भरोसा; увéренность в своих си́лах अपनी शक्ति पर (में) विश्वास; увéренность в себé आत्म-विश्वास; чу́вство увéренности विश्वास का भाव

увéренн/ый, -ая, -ое, -ые 1. (*кратк. ф.* увéрен, -а, -о, -ы): быть увéренным в успéхе सफलता में विश्वास (यक़ीन) रखना (होना); мы увéрены в побéде हमें विजय में विश्वास है।; я увéрен, что он прав मेरा विश्वास है कि वह सही है। 2. (*кратк. ф.* увéрен, -на, -но, -ны) विश्वासपूर्ण, यक़ीनी; увéренный в себé आत्म-विश्वासी; увéренный отвéт विश्वासपूर्ण उत्तर, यक़ीनी जवाव; егó движéния бы́ли быстры́ и увéренны उसके अंग-चालन द्रुत और विश्वासपूर्ण थे।

увéрить *см.* уверя́ть

уверя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; увéр/ить, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *кого в чём и с союзом* «что» विश्वास (यक़ीन) दिलाना (दिला देना), आश्वासन देना (दे देना), आश्वस्त करना (कर देना); он уверя́л, что э́то прáвда वह विश्वास दिला रहा था कि यह सच है।; ты напрáсно уверя́ешь меня́ в э́том तुम मुझे इसमें व्यर्थ विश्वास दिलाते हो।

увести́ *см.* уводи́ть

уви́деть(ся) *см.* ви́деть(ся)

увлекá/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **увлéчься**, увле/кýсь, -чёшься, -кýтся (*прош.* увлёкся, увлекл/áсь, -óсь, -и́сь) *сов.*; *чем* रुचि (दिलचस्पी) लेना (ले लेना), लगना (लग जाना); धुन (शौक़) होना (हो जाना); увлéчься кни́гой किताव में रुचि (दिलचस्पी) लेना (ले लेना), किताव में लगना (लग जाना); увлéчься рабóтой काम में दिलचस्पी लेना (ले लेना), काम में लगना (लग जाना); он увлёкся шáхматами उसे शतरंज की धुन थी, उसे शतरंज का शौक़ था।

увлечéни/е, -я *с* धुन, शौक़; लगन; увлечéние теáтром थियेटर का शौक़; он с увлечéнием занимáется му́зыкой वह लगन से संगीत का अभ्यास कर रहा है।

увлéчься *см.* увлекáться

уво/ди́ть, -жý, увóд/ишь, -ят *несов.*; уве/сти́, -дý, -дёшь, -дýт (*прош.* увёл, увел/á, -ó, -и́) *сов.* *кого* ले जाना; увести́ детéй из кóмнаты कमरे में से वच्चों को ले जाना

уво/зи́ть, -жý, увóз/ишь, -ят *несов.*; **увез/ти́**, -ý, -ёшь, -ýт (*прош.* увёз, увезл/á, -ó, -и́) *сов.*; *кого-что* ले जाना; увози́ть детéй на дáчу वच्चों को ग्रीष्मकालीन वँगले में ले जाना; увезти́ мéбель на маши́не गाड़ी में फ़र्नीचर ले जाना; увезти́ с собóй часть вещéй सामान का एक भाग अपने साथ ले जाना

уво́лить *см.* увольня́ть

увольня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **увóл/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *кого* हटाना (हटा देना), निकालना (निकाल

देना), बरख़ास्त करना (कर देना); уво́лить с рабо́ты नौकरी से हटा (निकाल) देना

угнета́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; *кого* अत्याचार (दमन, उत्पीड़न) करना (कर देना)

угнете́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) अत्याचार, उत्पीड़न; борьба́ про́тив угнете́ния उत्पीड़न के विरुद्ध संघर्ष

угова́рива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уговор/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *кого с неопр.* मनाना (मना देना), राज़ी करना (कर देना); समझाना (समझा देना); я уговори́л друзе́й пое́хать за́ город मैंने दोस्तों को शहर के बाहर जाने के लिए मना दिया।

уговори́ть *см.* угова́ривать

уго́дно *частица* (*употр. после мест. и нареч.*): где уго́дно कहीं भी; как уго́дно जैसे (जिस प्रकार) भी हो; како́й уго́дно जैसा भी हो; когда́ уго́дно जब भी हो; кто уго́дно जो (चाहे कोई) भी हो; куда́ уго́дно कहीं भी, जहाँ जी चाहे; ско́лько уго́дно जितना जी चाहे

у́гол, угла́, *предл.* на (в) углу́ *м* 1. कोना; नुक्कड़; मोड़; у́гол до́ма घर का कोना; у́гол стола́ मेज़ का कोना; в углу́ ко́мнаты कमरे के कोने में; на углу́ у́лицы सड़क के नुक्कड़ पर; из-за угла́ появи́лась маши́на मोड़ से गाड़ी आ निकली। 2. कोण; прямо́й у́гол पूरा कोण

у́голь, у́гля *м* कोयला; ка́менный у́голь पत्थर का कोयला; добы́ча у́гля कोयले की निकासी; запа́сы у́гля कोयले का भंडार; добыва́ть у́голь कोयला निकालना

угости́ть *см.* угоща́ть

угоща́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уго/сти́ть**, -щу́, -сти́шь, -стя́т *сов.*; *кого чем* खिलाना (खिला देना), चखाना (चखा देना); он угости́л нас вино́м и фру́ктами उसने हमें शराब और फल चखाये।; она́ угоща́ла госте́й пирога́ми वह अतिथियों को पकौड़े खिला रही थी।

угрожа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* 1. *кому чем* धमकाना, धमकी (धौंस), देना, डाँट बताना, ख़तरा पहुँचाना; она́ угрожа́ет ему́ судо́м वह उस पर मुक़दमा चलाने को धमका रही है, वह उस पर मुक़दमा चलाने की धमकी दे रही है। 2. (*1 и 2 л. не употр.*) *кому* ख़तरा पहुँचना; ему́ угрожа́ла опа́сность उसे ख़तरा पहुँचा था, उसे ख़तरा उत्पन्न हुआ था।

угро́з/а, -ы *ж* 1. धमकी, धौंस, डाँट; он произнёс э́то с угро́зой उसने यह धमकी के साथ कहा।; я не бою́сь твои́х угро́з मैं तुम्हारी धमकियों से नहीं डरता हूँ। 2. ख़तरा; угро́за войны́ युद्ध का ख़तरा; угро́за нападе́ния आक्रमण का ख़तरा; угро́за сме́рти मृत्यु का ख़तरा; вое́нная угро́за सैनिक ख़तरा

уда/ва́ться, -ётся, -ю́тся *несов.*; **уда́/ться**, -стся, -дутся (*прош.* уда́лся, удал/а́сь, -о́сь, -и́сь) *сов.* 1. सफल (कामयाब) होना (हो जाना), सफल (कामयाब) रहना; о́пыт уда́лся प्रयोग सफल रहा। 2. *безл.*, *кому с неопр.*: нам не удало́сь встре́титься हम नहीं मिल पाये।

удали́ть(ся) *см.* удаля́ть(ся)

удаля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*;

удал/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* 1. हटाना (हटा देना), दूर करना (कर देना), निवारण करना (कर देना); निकालना (निकाल देना, निकाल लेना); उखाड़ना (उखाड़ देना); удаля́ть зуб दाँत उखाड़ना ; удали́ть препя́тствие रुकावट हटा (दूर कर) देना ; удаля́ть пя́тна с костю́ма सूट के धब्बे निकालना 2. निकालना (निकाल देना), निकाल बाहर करना ; удали́ть всех из ко́мнаты सबको कमरे से निकाल बाहर करना

удаля́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **удал/и́ться**, -ю́сь, -и́шься, -я́тся *сов.* दूर होना (हो जाना); जाना, चला जाना ; они́ удали́лись от до́ма वे घर से दूर हो गये । ; по́езд ме́дленно удаля́лся रेल-गाड़ी आहिस्ता-आहिस्ता छूट रही थी ।

уда́р, -а *м* मार, चोट, धक्का, प्रहार, आघात ; си́льный уда́р по голове́ सिर पर गहरी चोट, सिर पर जोर का प्रहार ; наноси́ть уда́р चोट पहुँचाना (लगाना)

уда́рить(ся) *см.* ударя́ть(ся)

уда́рник, -а *м* अग्रणी कामगार (श्रमिक); уда́рник коммунисти́ческого труда́ साम्यवादी ढंग का अग्रणी श्रमिक

ударя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уда́р/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *кого-что чем, по чему, во что* मारना (मार देना), चोट (प्रहार, आघात) करना (कर देना), चोट मारना (मार देना), चोट (धक्का, आघात) पहुँचाना (पहुँचा देना), चोट (आघात) लगाना (लगा देना); он уда́рил меня́ руко́й по плечу́ उसने मेरे कंधे पर हाथ से मार दिया । ; я уда́рил ного́й в дверь मैंने दरवाज़े को ठोकर मार दी ।

ударя́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **уда́р/иться**, -юсь, -ишься, -ятся *сов.* टकराना (टकरा जाना), टक्कर (चोट, धक्का) खाना, टक्कर (चोट, धक्का) लगना (लग जाना); я уда́рился колéном о ка́мень पत्थर से टकराने से मेरे घुटने में चोट लगी ।

уда́ться *см.* удава́ться

уда́ч/а, -и *ж* सफलता, कामयाबी ; больша́я уда́ча बड़ी सफलता ; я жела́ю тебе́ уда́чи मैं तुम्हारी सफलता चाहता हूँ, मैं तुम्हारी सफलता की कामना करता हूँ ।

уда́чно *нареч.* सफलतापूर्वक ; пое́здка прошла́ уда́чно यात्रा सफल रही, यात्रा सफलतापूर्वक संपन्न (समाप्त) हुई ।

уда́чн/ый, -ая, -ое, -ые; **уда́ч/ен**, -на, -но, -ны सफल, कामयाब ; अच्छा ; शुभ ; уда́чное нача́ло учёбы पढ़ाई का शुभारंभ ; уда́чная пое́здка सफल यात्रा ; уда́чный рису́нок अच्छा चित्र

удиви́тельно *нареч.* आश्चर्यजनक रूप से ; она́ удиви́тельно краси́ва वह आश्चर्यजनक रूप से सुंदर है ।

удиви́тельн/ый, -ая, -ое, -ые; **удиви́телен**, **удиви́тельн/а**, -о, -ы आश्चर्यजनक, विस्मयजनक, अद्‌भुत, विलक्षण, अनोखा, अजीब ; удиви́тельный слу́чай अद्‌भुत (अनोखी) घटना ; удиви́тельный челове́к अद्‌भुत (अजीब) आदमी ; каза́ться удиви́тельным अजीब लगना ; нет ничего́ удиви́тельного, что... आश्चर्य की कोई बात नहीं कि..., यह कोई अचरज की बात नहीं कि...

удиви́ть(ся) *см.* удивля́ть(ся)

удивле́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) आश्चर्य, अचंभा, अचरज, विस्मय; выража́ть удивле́ние आश्चर्य प्रकट करना; приходи́ть в удивле́ние आश्चर्य (अचंभे, अचरज) में आना (पड़ना); он смотре́л на меня́ с удивле́нием वह मुझे (मेरी ओर) आश्चर्य से देख रहा था।

удивля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **удив/и́ть**, -лю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *кого* आश्चर्य (अचंभे, ताज्जुब) में डालना (डाल देना), आश्चर्य-चकित करना (कर देना); вы удиви́ли меня́ свои́м вопро́сом आपने अपने प्रश्न से मुझे आश्चर्य में डाल दिया।; меня́ удивля́ет ва́ше отноше́ние आपका रवैया मुझे आश्चर्य-चकित कर रहा है, मुझे आपके रवैये से आश्चर्य होता है।; он удиви́л нас свои́ми зна́ниями उसने हमें अपनी जानकारी से आश्चर्य-चकित कर दिया।

удивля́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **удив/и́ться**, -лю́сь, -и́шься, -я́тся *сов.* आश्चर्य करना, आश्चर्य-चकित रहना (रह जाना), अचंभे (अचरज) में आना (आ जाना), आश्चर्य में पड़ना (पड़ जाना); я удивля́юсь твоему́ терпе́нию मैं तुम्हारे धीरज से आश्चर्य कर रहा हूँ।

удо́бно *нареч., часто безл. в знач. сказ.* सुविधापूर्वक, आराम से; सुविधाजनक (आरामदेह) है; вам удо́бно здесь? आपको यहाँ आराम है?; он удо́бно сиде́л в кре́сле वह आराम से कुरसी पर बैठा था।

удо́бн/ый, -ая, -ое, -ые; **удо́б/ен**, -на, -но, -ны सुविधापूर्ण, सुविधाजनक, सुविधा का, आरामदेह; удо́бная кварти́ра सुविधापूर्ण (आरामदेह) फ़्लैट; удо́бное кре́сло सुविधापूर्ण आराम-कुरसी; занима́ть удо́бное положе́ние सुविधा का स्थान लेना (घेरना)

удо́бств/о, -а *с* सुविधा, सहूलियत; आराम; кварти́ра со все́ми удо́бствами सब सुविधाओं से पूर्ण फ़्लैट

удовлетворе́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. पूर्त्ति; удовлетворе́ние материа́льных и культу́рных потре́бностей населе́ния जनता की आर्थिक और सांस्कृतिक आवश्यकताओं की पूर्त्ति 2. संतोष, तृप्ति; с чу́вством глубо́кого удовлетворе́ния गहरी तृप्ति की भावना से (के साथ); вы́разить удовлетворе́ние संतोष प्रकट करना (कर देना); испы́тывать мора́льное удовлетворе́ние नैतिक संतोष का अनुभव करना; с удовлетворе́нием заяви́ть संतोष से (के साथ) कहना (कह देना)

удовлетвори́ть *см.* удовлетворя́ть

удовлетворя́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **удовлетвор/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* पूरा करना (पूरा कर देना), पूर्त्ति करना (कर देना); संतुष्ट करना (कर देना); ваш отве́т меня́ не удовлетворя́ет आपके उत्तर से मुझे संतोष नहीं होता है, आपके उत्तर से मैं संतुष्ट नहीं हूँ।; журна́л удовлетвори́л про́сьбу чита́телей पत्रिका ने पाठकों की प्रार्थना पूरी कर दी।

удово́льстви/е, -я *с* आनंद, प्रसन्नता, ख़ुशी, मज़ा; с удово́льствием आनंद से (के साथ), प्रसन्नतापूर्वक, ख़ुशी से; он с удово́льствием прочита́л кни́гу उसने मज़े से किताब पढ़ ली।; получи́ть удово́льствие आनंद (मज़ा) आना (मिलना); конце́рт доста́вил

мне большо́е удово́льствие कंसर्ट में मुझे बड़ा आनंद मिला।; я без удово́льствия посмотре́л фильм मैंने बिना मज़ा लिए फ़िल्म देखी।

удостовере́ни/е, -я *с* प्रमाण-पत्र, प्रमाणक, सर्टिफ़िकेट; удостовере́ние ли́чности पहचान-पत्र

уезжа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уе́хать, уе́д/у,** -ешь, -ут *сов.* जाना, चला जाना, रवाना होना (हो जाना), प्रस्थान करना (कर देना); брат уе́дет отдыха́ть भाई आराम करने [चला] जायेगा।; мы уезжа́ем из э́того го́рода हम इस नगर से चले जाते हैं।; он уе́хал на не́сколько дней во Фру́нзе वह कई दिन के लिए फ़्रुंज़े गया।

уе́хать *см.* уезжа́ть

уж *см.* уже́

у́жас, -а *м* आतंक, त्रास, संत्रास, दहशत, भय; его́ охвати́л у́жас वह भयभीत हो गया।; изве́стие привело́ всех в у́жас समाचार ने सबको भयभीत कर दिया।

ужа́сн/ый, -ая, -ое, -ые; **ужа́с/ен,** -на, -но, -ны 1. भयानक, भयंकर, डरावना, भीषण; ужа́сный слу́чай भयानक घटना 2. ख़राब; ужа́сная пого́да ख़राब मौसम

у́же *см.* у́зкий

уже́ *и* **уж** *нареч.* अभी; ей уже́ со́рок лет उसके चालीस वर्ष पूरे हो चुके हैं।; он уже́ уе́хал वह अभी चला गया है, वह जा चुका है।

у́жин, -а *м* व्यालू, रात का खाना, रात्रि-भोजन; она́ гото́вит у́жин वह रात का खाना तैयार कर रही है।; я позвоню́ тебе́ по́сле у́жина मैं तुम्हें व्यालू के बाद टेलीफ़ोन कर दूँगा।

у́жина/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **поу́жина/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.* व्यालू करना (कर लेना), रात का खाना खाना (खा लेना), रात्रि-भोजन करना (कर लेना); мы у́жинаем в во́семь часо́в ве́чера रात के आठ बजे हम व्यालू करते हैं।

узбе́к, -а *м* उज़्बेक

узбе́кск/ий, -ая, -ое, -ие उज़्बेक

узбе́чк/а, -и *ж* (*мн.* узбе́ч/ки, -ек, -кам) उज़्बेक नारी

у́зел, узла́ *м* 1. गाँठ, गिरह; завяза́ть у́зел गाँठ बाँधना (लगाना, देना); развяза́ть у́зел गाँठ खोलना (खोल देना); она́ завяза́ла концы́ платка́ узло́м उसने रूमाल के सिरों को गाँठ लगाकर बाँध दिया। 2. गठरी, गाँठ; узлы́ с веща́ми सामान की गठरियाँ



у́зел (на верёвке)

у́зк/ий, -ая, -ое, -ие; **у́зок, узка́, у́зк/о,** -и *и* **у́зки** (*сравн. ст.* у́же) 1. तंग, सँकरा, पतला; у́зкая дверь सँकरा दरवाज़ा; у́зкий переу́лок तंग गली; у́зкая у́лица तंग (सँकरी) सड़क 2. (*обычно кратк. ф.*) *кому* तंग; пиджа́к ему́ у́зок कोट उसके लिए तंग है।

узна/ва́ть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **узна́/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.*; *кого-что* 1. पहचानना (पहचान लेना); он узна́л шко́льного това́рища उसने स्कूल के साथी को पहचान लिया।; она́ узна́ла знако́мого по го́лосу उसने परिचित को स्वर से पहचान लिया।; я не узнаю́ свой ста́рый дом मैं अपने पुराने घर को नहीं पहचानता हूँ। 2. *тж. о ком-чём* जानना (जान लेना), मालूम करना (कर लेना), पता लगाना

(लगा लेना); мы узна́ли интере́сную но́вость हमने दिलचस्प ख़बर जान ली। ; он узна́л а́дрес магази́на उसने दुकान का पता मालूम कर लिया। ; со вре́менем я узна́л его́ лу́чше समय वीतने के साथ-साथ मैंने उसे वेहतर जान लिया।

узна́ть *см.* узнава́ть

уйти́ *см.* уходи́ть

ука́з, -а *м* अध्यादेश, आदेश ; ука́з Прези́диума Верхо́вного Сове́та СССР सोवियत संघ की सर्वोच्च सोवियत का अध्यादेश ; издава́ть ука́з अध्यादेश (आदेश) जारी करना

указа́ни/е, -я *с* निर्देश, निदेश, आदेश, अनुदेश ; выполня́ть указа́ния निर्देशों का पालन करना ; сле́довать указа́ниям निर्देशों का अनुसरण करना ; ему́ да́ли практи́ческие указа́ния उसे व्यावहारिक निर्देश दिये गये। ; я получи́л указа́ние मुझे निर्देश मिल गया।

указа́ть *см.* ука́зывать

ука́зыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **ука/за́ть, -жу́, ука́ж/ешь, -ут** *сов.* 1. *на кого-что* संकेत (इशारा) करना (कर देना), इंगित करना (कर देना); लक्षित करना (कर देना), दिखाना (दिखा देना); он указа́л па́льцем на собесе́дника उसने उँगली से संभाषी की ओर संकेत (इंगित) किया। ; я укажу́ ему́ на его́ оши́бку मैं उसे उसकी ग़लती दिखा दूँगा, मैं उसे उसकी ग़लती की ओर इंगित कर दूँगा। 2. *кого-что* दिखाना (दिखा देना), वताना (वता देना); укажи́ ему́ са́мый коро́ткий путь उसे सवसे छोटा रास्ता दिखा (वता) दो। 3. *что* वताना (वता देना); लिखना (लिख देना); укажи́те на конве́рте обра́тный а́дрес लिफ़ाफ़े पर वापसी पता लिख दीजिये। ; он указа́л свою́ фами́лию, и́мя и во́зраст उसने अपना कुल-नाम, नाम और उम्र वता दी।

укла́дыва/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **улож/и́ть, -у́, уло́ж/ишь, -ат** *сов.* 1. *кого* लेटाना (लेटा देना); सुलाना (सुला देना); она́ уложи́ла ребёнка спать उसने वच्चे को सुला दिया। 2. *что во что* रखना (रख देना); он укла́дывает кни́ги в шкаф वह किताबें अलमारी में रख रहा है। ; я уложи́л ве́щи в чемода́н मैंने सामान सूटकेस में रख दिया।

украи́н/ец, -ца *м* उक्रइनी

украи́нк/а, -и *ж* (*мн.* украи́н/ки, -ок, -кам) उक्रइनी नारी

украи́нск/ий, -ая, -ое, -ие उक्रइनी

укра́сить *см.* украша́ть

укра́сть *см.* красть

украша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **укра́/сить, -шу, -сишь, -сят** *сов.*; *кого-что чем* सजाना (सजा देना), सँवारना (सँवार देना); дом украша́ют к пра́зднику घर को त्योहार के लिए सजाया जाता है। ; пло́щадь укра́сили фла́гами चौक को झंडों से सजाया गया।

украше́ни/е, -я *с* 1. सजावट, अलंकार 2. आभूषण, गहना, जेवर ; साज-सज्जा, सजावटी सामान ; носи́ть дороги́е украше́ния क़ीमती गहने पहनना ; мы купи́ли украше́ния для ёлки हमने नव-वर्ष-वृक्ष के लिए सजावटी सामान ख़रीद लिया।

укрепи́ть *см.* укрепля́ть

укрепля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **укреп/и́ть, -лю́, -и́шь, -я́т** *сов.*; *что*

1. दृढ़ (सुदृढ़, मज़बूत) करना (कर देना), दृढ़ (सुदृढ़, मज़बूत) बनाना (बना देना); जमाना (जमा देना), लगाना (लगा देना); укрепля́ть забо́р बाड़ को मज़बूत कर देना; он укрепи́л по́лку на стене́ उसने दीवार पर तख़्ते को मज़बूत कर दिया। 2. बहाल करना (कर देना, कर लेना); укрепи́ть здоро́вье सेहत बहाल कर लेना

укуси́ть *см.* куса́ть

улета́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уле/-те́ть, -чу́, -ти́шь, -тя́т** *сов.* उड़ना (उड़ जाना); जाना, चला जाना; пти́цы улета́ют на юг पक्षी दक्षिण की ओर उड़ जाते हैं।; самолёт улете́л ра́но у́тром विमान सुबह-सवेरे चला गया।

улете́ть *см.* улета́ть

у́лиц/а, -ы *ж* 1. सड़क; широ́кая у́лица चौड़ी सड़क; на у́лицах го́рода सड़कों में (पर); он живёт на у́лице Го́рького वह गोर्की सड़क पर रहता है। 2. बाहर; ма́льчик пришёл с у́лицы लड़का बाहर से आया।; мы вы́шли на у́лицу हम बाहर गये।; на у́лице бы́ло хо́лодно बाहर ठंड पड़ रही थी।

у́личн/ый, -ая, -ое, -ые सड़क का, सड़क-; у́личное движе́ние सड़क-यातायात; у́личный шум सड़क का शोर-गुल

уложи́ть *см.* укла́дывать

улучша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **улу́чш/ить, -у, -ишь, -ат** *сов.*; *кого-что* बेहतर बनाना (बना देना), सुधार करना (कर देना), सुधारना (सुधार देना); улучша́ть ка́чество проду́кции उपज की क्वालिटी बेहतर बनाना; улу́чшить рабо́ту тра́нспорта यातायात के काम में सुधार कर लेना

улучша́/ться, -ется, -ются *несов.*; **улу́чш/иться, -ится, -атся** *сов.* बेहतर होना (हो जाना), सुधरना (सुधर जाना); अच्छा (ठीक) होना (हो जाना); моё настрое́ние улу́чшилось मेरा मिज़ाज बेहतर हो गया।; пого́да улучша́ется मौसम बेहतर होता जा रहा है।; состоя́ние его́ здоро́вья улу́чшилось उसकी स्वास्थ्य-स्थिति अच्छी हो गयी।

улучше́ни/е, -я *с* सुधार; улучше́ние жили́щных усло́вий रिहायशी परिस्थितियों में सुधार; улучше́ние здоро́вья स्वास्थ्य में सुधार

улу́чшить(ся) *см.* улучша́ть(ся)

улыба́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **улыбн/у́ться, -у́сь, -ёшься, -у́тся** *сов.* मुसकराना (मुसकरा देना); он ве́село улыба́ется वह ज़िंदादिली से मुसकरा रहा है।; она́ улыбну́лась ребёнку वह बच्चे को देखकर मुसकरा दी।

улы́бк/а, -и *ж* (*мн.* улы́б/ки, -ок, -кам) मुसकान, मुसकराहट; весёлая улы́бка प्रसन्न मुसकान; он сказа́л э́то с насме́шливой улы́бкой उसने मज़ाकिया मुस्कान से यह कहा।

улыбну́ться *см.* улыба́ться

ум, ума́ *м* बुद्धि, विवेक, अक़्ल, दिमाग़; челове́к большо́го ума́ बड़े दिमाग़ का आदमी; он облада́ет о́стрым умо́м उसकी प्रखर बुद्धि है।

уме́л/ый, -ая, -ое, -ые कुशल, दक्ष, निपुण, चतुर, कर्मठ; योग्य, सुयोग्य; уме́лые де́йствия कुशल कारर्वाइयाँ; уме́лый рабо́чий कुशल (दक्ष) मज-

दूर ; умéлое руковóдство कुशल (कर्मठ, सुयोग्य) नेतृत्व ; у негó умéлые рýки उसके सधे [हुए] हाथ हैं।

умéни/е, -я *с* (*мн. нет*) कुशलता, कौशल, दक्षता, निपुणता, चतुरता, कर्मठता ; умéние читáть पढ़ने का सामर्थ्य ; он с умéнием взя́лся за дéло उसने कुशलता से काम लिया, वह कुशलता से काम में जुट गया।

уменьшá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **умéньш/ить**, -у, -ишь, -ат *сов.*; *что* घटाना (घटा देना), कम करना (कर देना), कटौती (कमी) करना (कर देना) ; слéдует умéньшить расхóды ख़र्च में कमी करनी चाहिये। ; шофёр умéньшил скóрость ड्राइवर ने गति कम कर दी।

уменьшá/ться, -ется, -ются *несов.*; **умéньш/иться**, -ится, -атся *сов.* घटना (घट जाना), कम होना (हो जाना), कमी आना (आ जाना) ; вес умéньшился वज़न कम हो गया, वज़न में कमी आ गयी। ; давлéние постепéнно уменьшáется दवाव धीरे-धीरे कम होता जाता है।

уменьшéни/е, -я *с* (*мн. нет*) घटाव, कमी, कटौती, गिरावट ; уменьшéние скóрости गति में कमी

умéньшить(ся) *см.* уменьшáть(ся)

умéренн/ый, -ая, -ое, -ые; умéрен, -на, -но, -ны 1. संयत, संयमी, मिताचारी ; साधारण, मामूली ; умéренный аппетúт मामूली भूख ; умéренная плáта मामूली किराया 2. (*тк. полн. ф.*) समशीतोष्ण ; умéренный клúмат समशीतोष्ण जल-वायु

умерéть *см.* умирáть

умé/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *с неопр.* सकना ; जानना ; आना ; умéть писáть लिख सकना ; он умéет петь वह गाना जानता है, उसे गाना आता है। ; онá не умéет плáвать वह तैरना नहीं जानती है, उसे तैरना नहीं आता है।

умирá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **умерéть**, умр/ý, -ёшь, -ýт (*прош.* ýмер, умерл/á, ýмерл/о, -и) *сов.* मरना (मर जाना), मृत्यु होना (हो जाना), चल बसना ; егó мать давнó умерлá उसकी माँ वहुत समय हुआ चल वसी थी। ; он ýмер от ран वह घावों से मर गया, उसकी मृत्यु घावों से हो गयी। ; отéц ýмер пóсле тяжёлой болéзни पिता जी सख़्त बीमारी के वाद चल वसे।

умножá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **умнóж/ить**, -у, -ишь, -ат *сов.*; *что* गुणा करना (कर देना) ; умнóжьте два на три २ को ३ से गुणा करो।

умножéни/е, -я *с* (*мн. нет*) गुणा, गुणन ; таблúца умножéния [गुणन का] पहाड़ा ; производúть умножéние गुणा करना

умнóжить *см.* умножáть

ýмн/ый, -ая, -ое, -ые; умён, умн/á, -ó *и* ýмно, умны́ 1. बुद्धिमान्, अक़्लमंद, दिमाग़दार ; होशियार ; ýмные глазá बुद्धिपूर्ण (होशियार) आँखें ; ýмный человéк बुद्धिमान् (अक़्लमंद, होशियार) आदमी 2. बुद्धिमत्तापूर्ण, विवेकपूर्ण ; ýмная кнúга विवेकपूर्ण पुस्तक ; ýмное решéние बुद्धिमत्तापूर्ण (विवेकपूर्ण) निर्णय ; ýмный совéт बुद्धिमत्तापूर्ण (विवेकपूर्ण) परामर्श

ýмственн/ый, -ая, -ое, -ые मानसिक, बौद्धिक, दिमाग़ी ; ýмственный труд मानसिक (बौद्धिक) श्रम, दिमाग़ी

мेहनत ; у́мственное разви́тие बौद्धिक विकास

умыва́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **умы́ться,** умо́/юсь, -ешься, -ются *сов.* हाथ-मुँह धोना (धो देना, धो लेना); он умы́лся с мы́лом उसने साबुन से हाथ-मुँह धो लिया । ; я умыва́юсь холо́дной водо́й मैं ठंडे पानी से हाथ-मुँह धोता हूँ ।

умы́ться *см.* умыва́ться

унести́ *см.* уноси́ть

универма́г, -а *м* डिपार्टमेंट-स्टोर ; де́тский универма́г बच्चों की चीज़ों का डिपार्टमेंट-स्टोर ; центра́льный универма́г केंद्रीय डिपार्टमेंट-स्टोर ; я купи́л пальто́ в универма́ге मैंने डिपार्टमेंट-स्टोर में कोट ख़रीद लिया ।

университе́т, -а *м* 1. विश्वविद्यालय, यूनिवर्सिटी ; Моско́вский госуда́рственный университе́т मास्को राजकीय विश्वविद्यालय, मास्को स्टेट यूनिवर्सिटी ; он у́чится в университе́те वह विश्वविद्यालय में पढ़ता है । 2. विश्वविद्यालय ; вече́рний университе́т культу́ры सायंकालीन संस्कृति-विश्वविद्यालय

уничтожа́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уничто́ж/ить,** -у, -ишь, -ат *сов.*; *кого-что* मिटाना (मिटा देना), नष्ट (बरबाद) करना (कर देना), विध्वंस करना (कर डालना); उन्मूलन करना (कर देना); уничтожа́ть мух मक्खियों को मिटाना (नष्ट करना); уничто́жить эксплуата́цию शोषण का उन्मूलन कर देना

уничтоже́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) विनाश, विध्वंस, बरबादी ; उन्मूलन

уно/си́ть, -шу́, уно́с/ишь, -ят *несов.*; **унест/и́,** -у́, -ёшь, -у́т (*прош.* унёс, унесл/а́, -о́, -и́) *сов.*; *кого-что* ले जाना, उठा ले जाना ; он унёс кни́ги в другу́ю ко́мнату वह किताबें दूसरे कमरे में ले गया ।

упа́д/ок, -ка *м* (*мн. нет*) पतन, अध:पतन, ह्रास ; по́лный упа́док сил पूरा शक्तिपात ; экономи́ческий упа́док आर्थिक ह्रास ; хозя́йство пришло́ в упа́док अर्थ-व्यवस्था का ह्रास हो गया ।

упа́сть *см.* па́дать

упо́рно *нареч.* डटकर, दृढ़तापूर्वक, दृढ़ता से (के साथ); враг упо́рно сопротивля́лся शत्रु डटकर (दृढ़तापूर्वक) विरोध कर रहा था । ; мы бу́дем упо́рно добива́ться своéй це́ли हम दृढ़ता से अपने उद्देश्य को प्राप्त करते रहेंगे ।

упо́рн/ый, -ая, -ое, -ые; **упо́р/ен,** -на, -но, -ны दृढ़संकल्प, दृढ़धर्म, आग्रही, दुराग्रही, ज़िद्दी ; कड़ा ; आग्रपूर्ण ; संघर्षपूर्ण ; упо́рная борьба́ हकड़ा संघर्ष ; упо́рный матч संघर्षपूर्ण मैच ; упо́рный труд कड़ा श्रम ; упо́рный челове́к दृढ़संकल्प (आग्रही) आदमी

употреби́ть *см.* употребля́ть

употребле́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) प्रयोग, उपयोग, इस्तेमाल ; употребле́ние лека́рств औषधियों का प्रयोग

употребля́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **употреб/и́ть,** -лю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* प्रयोग (उपयोग, इस्तेमाल) करना (कर देना, कर लेना), प्रयुक्त करना (कर देना, कर लेना); ख़र्च करना (कर देना); употребля́ть в пи́щу о́вощи खाने में सब्ज़ियों का इस्तेमाल करना ; употреби́ть де́ньги на поку́пку книг किताबों को ख़रीदने के लिए

पैसा ख़र्च कर देना ; употребля́ть но́вые слова́ नये शब्दों का प्रयोग करना

употребля́/ться, -ется, -ются *несов.* प्रयोग (उपयोग, इस्तेमाल) होना, प्रयुक्त होना ; э́та ры́ба не употребля́ется в пи́щу यह मछली खायी नहीं जाती है।

управле́ни/е, -я *с* 1. (*мн. нет*) प्रशासन ; संचालन, प्रबंध ; управле́ние госуда́рством राज-प्रशासन, राज्य-प्रशासन ; управле́ние су́дном नौका-नयन 2. विभाग, कार्यालय, निदेशालय ; он рабо́тает в управле́нии желе́зной доро́ги वह रेलवे-दफ़्तर में काम करता है।

управля́ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *кем-чем* 1. चलाना ; управля́ть ло́шадью घोड़ा चलाना ; घोड़ा हाँकना ; он уме́ет управля́ть маши́ной वह गाड़ी चला सकता है। 2. चलाना, संचालन करना ; शासन करना ; управля́ть заво́дом कारख़ाना चलाना, कारख़ाने का संचालन करना ; управля́ть страно́й देश पर शासन करना

упражне́ни/е, -я *с* 1. व्यायाम, कसरत ; гимнасти́ческие упражне́ния व्यायाम [के अभ्यास], कसरत [के करतव] ; физи́ческие упражне́ния शारीरिक व्यायाम 2. अभ्यास ; упражне́ние по грамма́тике व्याकरण का अभ्यास ; сде́лайте упражне́ние но́мер три अभ्यास नंबर तीन कीजिये।

упражня́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.* अभ्यास करना ; упражня́ться в игре́ на роя́ле प्यानो बजाने का अभ्यास करना

упрёк, -а *м* झिड़की, धिक्कार, भर्त्सना, मलामत ; справедли́вый упрёк उचित झिड़की (धिक्कार) ; он посмотре́л на меня́ с упрёком उसने मेरी ओर धिक्कार (भर्त्सना) से देखा। ◇ броса́ть упрёки кому́-нибудь किसी पर आरोप करना ; де́лать упрёки кому́-нибудь किसीको झिड़कियाँ देना, किसीकी भर्त्सना (मलामत) करना ; ста́вить что́-нибудь в упрёк кому́-нибудь किसीको किसी बात के लिए झिड़की देना, किसीकी किसी बात के लिए भर्त्सना करना

упрека́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **упрекн/у́ть**, -у́, -ёшь, -у́т *сов.*; *кого-что* झिड़की देना (दे देना), धिक्कारना (धिक्कार देना), भर्त्सना (मलामत) करना (कर देना) ; мне не́ в чем вас упрекну́ть ऐसी कोई बात नहीं है जिसके लिए मैं आप पर भर्त्सना करता।

упрекну́ть *см.* упрека́ть

упря́мо *нареч.* हठपूर्वक, हठात्, आग्रहपूर्वक ; он упря́мо наста́ивал на своём वह अपने हठ पर अड़ा रहा।

упря́м/ый, -ая, -ое, -ые हठीला, हठी, ज़िद्दी, दुराग्रही ; упря́мый челове́к हठीला (ज़िद्दी) आदमी

у́ров/ень, -ня *м* 1. स्तर, सतह, तल ; у́ровень воды́ в реке́ नदी में पानी का स्तर ; у́ровень мо́ря समुद्र का तल, समुद्र-तल 2. स्तर, तल ; у́ровень жи́зни जीवन-स्तर ; у́ровень зна́ний ज्ञान का स्तर ; высо́кий культу́рный у́ровень उच्च सांस्कृतिक स्तर ; на всех у́ровнях सभी स्तरों पर ; поднима́ть у́ровень обуче́ния शिक्षा का स्तर ऊँचा उठाना ◇ встре́ча на вы́сшем у́ровне शिखर-सम्मेलन ; перегово́ры на вы́сшем у́ровне शिखर-वार्त्ता, शीर्ष-वार्त्ता, उच्चस्तरीय वार्त्ता

урожа́/й, -я *м* फ़सल ; большо́й урожа́й карто́феля आलू की जोरदार फ़सल ; высо́кий урожа́й пшени́цы गेहूँ की ज़ोरदार फ़सल ; колхо́зники убира́ют урожа́й कोलख़ोज़ी फ़सल काट (समेट) रहे हैं।

уро́к, -а *м* 1. पाठ , सवक़ ; уро́к матема́тики गणित का पाठ ; уро́к по геогра́фии भूगोल का पाठ ; он опозда́л на уро́к वह पाठ में देर से आया। ; я пропусти́л три уро́ка ру́сского языка́ रूसी भाषा के तीन पाठ मुझसे छूट गये। 2. पाठ ; мы с ним вме́сте де́лаем (гото́вим) уро́ки हम साथ पाठ कर रहे हैं। ; он вы́учил уро́к उसने पाठ सीख लिया, उसने पाठ याद कर लिया।

урони́ть *см.* роня́ть

уси́лива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уси́л/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *что* वढ़ाना (वढ़ा देना); दृढ़ (मजबूत) करना (कर देना), दृढ़ (मजबूत) वनाना (वना देना), तेज़ करना (कर देना); уси́лить борьбу́ за мир शांति-संघर्ष को तेज़ करना (कर देना), शांति-संघर्ष में तेज़ी लाना (ला देना); уси́ливать внима́ние к чему́-нибудь किसी वात पर सावधानी वढ़ाना

уси́лива/ться, -ется, -ются *несов.*; **уси́л/иться**, -ится, -ятся *сов.* वढ़ना (वढ़ जाना); तेज (तीव्र) होना (हो जाना), तेज़ी आना (आ जाना); जोर पकड़ना (पकड़ लेना); боль уси́ливается दर्द तेज़ होता जा रहा है। ; ве́тер уси́лился हवा तेज़ (ज़्यादा) हो गयी।

уси́ли/е, -я *с* प्रयास , प्रयत्न , कोशिश ; беспло́дные уси́лия विफल प्रयत्न , नाकाम कोशिशें ; прилага́ть уси́лия प्रयास (प्रयत्न , कोशिश) करना , ज़ोर लगाना ; приложи́ть все уси́лия कोई प्रयास (कोशिश) उठा न रखना ; он с уси́лием встал वह कठिनाई (मुश्किल) से खड़ा हुआ। ; я э́то сде́лал без уси́лия मैंने यह विना कठिनाई के किया , मैंने यह ज़ोर लगाए वग़ैर किया।

уси́лить(ся) *см.* уси́ливать(ся)

уско́рить *см.* ускоря́ть

ускоря́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уско́р/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.*; *что* वढ़ाना (वढ़ा देना), तेज़ (ज़्यादा तेज़ , तीव्र) करना (कर देना), तेज़ी लाना (ला देना); мы должны́ уско́рить выполне́ние пла́на हमें योजना की पूर्त्ति में तेज़ी लानी चाहिये। ; он уско́рил шаги́ उसने क़दम वढ़ाये।

усло́ви/е, -я *с* 1. शर्त ; э́то гла́вное усло́вие успе́ха यह सफलता की मुख्य शर्त है। 2. *(чаще мн.)* शर्तें , प्रतिवंध ; усло́вия ми́рного догово́ра शांति-संधि की शर्तें ; безо вся́ких усло́вий विना किसी शर्त के ; выдвига́ть усло́вие शर्त रखना (लगाना); нару́шить усло́вие शर्त तोड़ (भंग कर) देना ; торгова́ть на вы́годных усло́виях लाभदायक शर्तों पर व्यापार करना 3. *(тк. мн.)* परिस्थितियाँ , स्थितियाँ , दशाएँ , अवस्थाएँ , हालात ; усло́вия жи́зни जीवन की परिस्थितियाँ ; усло́вия труда́ श्रम की परिस्थितियाँ ; благоприя́тные усло́вия अनुकूल (उपयुक्त) परिस्थितियाँ ; приро́дные усло́вия प्राकृतिक परिस्थितियाँ ; в э́тих усло́виях इन परिस्थितियों में ; созда́ть норма́льные усло́вия для рабо́ты काम के लिए सामान्य परिस्थितियाँ वना देना

услы́шать *см.* слы́шать

уснýть *см.* засыпáть

успевá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **успé/ть,** -ю, -ешь, -ют *сов.*; *с неопр. и к чему, на что* पाना ; мы не успéем на пóезд हम रेल-गाड़ी को नहीं पकड़ पायेंगे। ; он успéл [прийти́] к обéду वह दोपहर के खाने के लिए आ पाया। ; я успéл закóнчить рабóту मैं यह काम पूरा कर पाया।

успéть *см.* успевáть

успéх, -а *м* 1. सफलता, उपलब्धि, कामयाबी ; उन्नति, प्रगति, तरक़्क़ी ; успéхи нау́ки विज्ञान की सफलताएँ (उपलब्धियाँ) ; произвóдственные успéхи उत्पादन-संबंधी सफलताएँ ; добиться успéха (успéхов) सफलता (कामयाबी) प्राप्त (हासिल) करना (कर लेना), सफलता (कामयाबी) पाना (पा लेना) ; желáю вам успéха (успéхов) в рабóте काम में आपको सफलता (सफलताओं) की कामना करता हूँ, काम में आपकी सफलता (सफलताएँ) चाहता हूँ। ; онá дéлает большúе успéхи в мýзыке वह संगीत में बड़ी उन्नति (तरक़्क़ी) कर रही है। 2. (*мн. нет*) सफलता ; кни́га имéет успéх पुस्तक की प्रशंसा की जा रही है, पुस्तक लोकप्रिय हो रही है।

успéшно *нареч.* सफलतापूर्वक, सफलता (कामयाबी) से ; он успéшно вы́полнил задáние उसने कार्य को सफलतापूर्वक पूरा कर दिया।

успéшн/ый, -ая, -ое, -ые; **успéш/ен,** -на, -но, -ны सफल, सफलतापूर्ण, कामयाब ; успéшное окончáние экзáменов परीक्षाओं की सफलतापूर्ण समाप्ति ; успéшная рабóта सफल काम

успокáива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **успокó/ить,** -ю, -ишь, -ят *сов.*; *кого* शांत करना (कर देना), ठंडा करना (कर देना) ; दिलासा (तसल्ली) देना (दे देना) ; врач успокóил больнóго डाक्टर ने रोगी को दिलासा दिया। ; мать успокáивает ребёнка माँ बच्चे को शांत कर रही है।

успокáива/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **успокó/иться,** -юсь, -ишься, -ятся *сов.* शांत होना (हो जाना), ठंडा पड़ना (पड़ जाना) ; दिलासा (तसल्ली) होना (हो जाना) ; चैन आना (आ जाना), चैन पाना (पा लेना) ; онá дóлго не моглá успокóиться वह देर तक चैन नहीं पा रही थी, उसे देर तक चैन नहीं आ रहा था। ; ребёнок бы́стро успокóился बच्चा शीघ्र ही शांत हो गया।

успокóить(ся) *см.* успокáивать(ся)

устáв, -а *м* नियम, नियमावली, विधान, चार्टर ; Устáв Коммунисти́ческой пáртии Совéтского Сою́за सोवियत संघ की कम्युनिस्ट पार्टी के नियम

уста/вáть, -ю́, -ёшь, -ю́т *несов.*; **устá/ть,** -ну, -нешь, -нут *сов.* थकना (थक जाना), थकान आना (आ जाना), ऊबना (ऊब जाना) ; он устаёт от ходьбы́ वह चलते चलते थक जाता है, चलने से उसे थकान आ जाती है। ; я сегóдня óчень устáл आज मैं बहुत थक गया हूँ।

устáлост/ь, -и *ж* (*мн. нет*) थकान, थकावट, ऊब ; устáлость от рабóты काम से थकावट ; физи́ческая устáлость शारीरिक थकावट ; я почу́вствовал си́льную устáлость मैंने बड़ी थकान अनुभव की।

уста́л/ый, -ая, -ое, -ые थका-माँदा, थका [हुआ]; уста́лое лицо́ थका-माँदा चेहरा; уста́лый челове́к थका आदमी; он верну́лся с рабо́ты уста́лым वह काम से थका हुआ लौट आया।

устана́влива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **установ/и́ть**, -лю́, устано́в/ишь, -ят *сов.*; *что* 1. लगाना (लगा देना), लगवाना (लगवा देना); स्थापित (खड़ा, क़ायम) करना (कर देना), स्थापना करना (कर देना); установи́ть па́мятник स्मारक स्थापित करना (कर देना), स्मारक की स्थापना करना (कर देना); устана́вливать телефо́н टेलीफ़ोन लगाना (लगवाना) 2. नियत (तय, निश्चित, निर्धारित) करना (कर देना), ठहराना (ठहरा देना); установи́ть но́рму कोटा तय कर देना; устана́вливать расписа́ние समय-सारणी निर्धारित करना; устана́вливать сро́ки अवधि नियत करना 3. स्थापित (क़ायम) करना (कर देना), स्थापना करना (कर देना), रखना (रख लेना); устана́вливать дру́жеские отноше́ния с сосе́дями पड़ोसियों से मित्रतापूर्ण संबंध स्थापित करना; установи́ть тишину́ शांति स्थापित कर देना 4. पता लगाना (लगा देना); सिद्ध करना (कर देना); устана́вливать вину́ кого́-нибудь किसीका अपराध सिद्ध करना; установи́ть причи́ну ава́рии दुर्घटना के कारण का पता लगा देना; устана́вливать фа́кты तथ्यों का पता लगाना

установи́ть *см.* устана́вливать

устано́вк/а, -и *ж* (*мн.* устано́в/ки, -ок, -кам) 1. (*мн. нет*): устано́вка телефо́на टेलीफ़ोन लगाना, टेलीफ़ोन लगाने का काम 2. यंत्र 3. निर्देश, अनुदेश; дать устано́вку निर्देश देना; получи́ть устано́вку निर्देश प्राप्त करना (कर लेना), निर्देश मिलना (मिल जाना)

уста́ть *см.* устава́ть

у́стно *нареч.* मौखिक रूप से, शब्दों में, ज़बानी; отве́тить у́стно मौखिक उत्तर देना

у́стн/ый, -ая, -ое, -ые मौखिक, शाब्दिक, ज़बानी; у́стное заявле́ние मौखिक वक्तव्य; у́стный расска́з मौखिक बयान; у́стное сообще́ние मौखिक सूचना; у́стный экза́мен मौखिक परीक्षा, ज़बानी इम्तहान

усто́йчив/ый, -ая, -ое, -ые 1. स्थिर, स्थायी; усто́йчивая пого́да स्थिर मौसम 2. दृढ़, अटल, अचल; усто́йчивые убежде́ния दृढ़ विचार

устра́ива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **устро́/ить**, -ю, -ишь, -ят *сов.* 1. *что* आयोजित करना (कर देना), आयोजन (प्रबंध, इंतज़ाम) करना (कर देना), व्यवस्था करना (कर देना); устро́ить вы́ставку молоды́х худо́жников युवा चित्रकारों की प्रदर्शनी का आयोजन करना (कर देना); устра́ивать литерату́рный ве́чер साहित्य-संध्या आयोजित करना 2. *кого* दाख़िल (प्रविष्ट) करना (कर देना); दाख़िल (प्रविष्ट) कराना (करा देना); ठिकाना (ठिका देना); устра́ивать кого́-нибудь на́ ночь रात को किसीको ठहराना; устра́ивать на рабо́ту काम पर लगाना, ठिकाना लगाना; устро́ить ребёнка в я́сли बच्चे को शिशु-गृह में दाख़िल करा देना

устра́ива/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; **устро́/иться**, -юсь, -ишься,

-ятся *сов.* 1. बसना (बस जाना); ठहरना (ठहर जाना); बैठना (बैठ जाना); устра́иваться на но́вой кварти́ре नये फ़्लैट में बसना (ठहरना); удо́бно устро́иться в кре́сле सुविधा से आराम-कुरसी में बैठ जाना 2. ठिकाना लगना, दाख़िल (प्रविष्ट) होना (हो जाना), काम मिलना (मिल जाना); устра́иваться на заво́д कारख़ाने में दाख़िल होना, कारख़ाने में काम मिलना; устро́иться рабо́тать काम पर लग जाना, ठिकाने लग जाना

устро́ить(ся) *см.* устра́ивать(ся)

устро́йств/о, -а *с* 1. (*мн. нет*) बनावट, संरचना; व्यवस्था, प्रबंध, इंतज़ाम; устро́йство приёмника रेडियो-सेट की बनावट; удо́бное устро́йство кварти́ры मकान की सुविधाजनक व्यवस्था 2. व्यवस्था, प्रणाली, पद्धति, ढाँचा; госуда́рственное устро́йство राज्य-व्यवस्था, शासन-व्यवस्था, शासन-प्रणाली, शासन-पद्धति; обще́ственное устро́йство सामाजिक व्यवस्था (ढाँचा) 3. यंत्र

у́тка

усту́пк/а, -и *ж* (*мн.* усту́п/ки, -ок, -кам) रिआयत, छूट; он тре́бует усту́пок वह रिआयत (छूट) माँग रहा है।; они́ не соглаша́ются на усту́пки वे रिआयत (छूट) देने पर राज़ी नहीं हैं। ◇ идти́ на усту́пки, де́лать усту́пки кому́-нибудь в чём-нибудь किसीको किसी बात की रिआयत (छूट) देना, किसीके साथ किसी बात की रिआयत करना

усы́, усо́в *мн.* (*ед.* ус, у́са *м*) मूँछें; мужчи́на с уса́ми मूँछोंवाला पुरुष

усы́

утверди́ть *см.* утвержда́ть

утвержда́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **утвер/ди́ть**, -жу́, -ди́шь, -дя́т *сов.* 1. (*тк. несов.*) *что* दावा करना (कर देना), [दावे के साथ] कहना (कह देना); он утвержда́ет, что он прав वह दावा करता है कि वह सही है, उसका कहना है कि वह सही है। 2. *кого-что* स्वीकृति (मंज़ूरी) देना (दे देना), अनुमोदन (पुष्टि) करना (कर देना); утверди́ть но́вый зако́н नये क़ानून को स्वीकृति देना, नये क़ानून की मंज़ूरी देना, नये क़ानून का अनुमोदन कर देना; утверди́ть прое́кт пла́на योजना के प्रारूप को स्वीकृति देना (दे देना); его́ утверди́ли в до́лжности гла́вного инжене́ра प्रधान इंजीनियर के पद पर उसकी नियुक्ति की पुष्टि की गयी।

у́тк/а, -и *ж* (*мн.* у́тки, у́ток, у́ткам) बत्तख़

утону́ть *см.* тону́ть

уточни́ть *см.* уточня́ть

уточня́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уточн/и́ть**, -ю́, -и́шь, -я́т *сов.*; *что* जाँच करना (कर देना, कर लेना); निश्चित करना (कर देना, कर लेना); स्पष्ट करना (कर देना, कर लेना); [ठीक] मालूम करना (कर लेना); уточни́ть вре́мя заня́тий पढ़ाई का समय निश्चित कर देना; पढ़ाई का समय मालूम कर लेना; уточня́ть све́дения आँकड़ों की जाँच करना; आँकड़े ठीक मालूम करना

у́тренн/ий, -яя, -ее, -ие प्रातःकालीन, प्रातः-, सुबह (सवेरे) का; у́треннее вре́мя प्रातःकाल, सुबह का समय; у́тренние заня́тия प्रातःकालीन (सुबह की) पढ़ाई

у́тро, у́тра, *но* с утра́, до утра́,

у́тру, *но* к утру́ (*мн.* у́тра, утр, у́трам, *но* по утра́м) *с* सुबह, सवेरा, प्रात: ; ра́ннее у́тро सुबह-तड़का, [बड़ा] सवेरा, प्रात: ; шесть часо́в утра́ सुबह (प्रात:) [के] छ: बजे ; рабо́тать с утра́ до ве́чера सुबह से शाम तक काम करना ; к утру́ дождь прошёл सुबह होते न होते बारिश ख़तम हुई।

у́тром सुबह को, प्रात: ; я просну́лся ра́но у́тром मैं सुबह-तड़के (बड़े सवेरे) जाग पड़ा।

утю́г, утюга́ *м* इस्तरी, लोहा ; электри́ческий утю́г बिजली की इस्तरी ; она́ гла́дит костю́м утюго́м वह सूट पर इस्तरी कर रही है।

уха́жива/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*, *за кем-чем* देख-भाल करना, सेवा [-टहल] करना ; уха́живать за больны́м रोगी की देख-भाल (सेवा-टहल) करना ; уха́живать за цвета́ми फूलों की देख-भाल करना

у́хо, у́ха *с* (*мн.* у́ши, уше́й, уша́м) कान ; пра́вое у́хо दायाँ कान ; он не слы́шит ле́вым у́хом वह बायें कान से नहीं सुनता है।

ухо/ди́ть, -жу́, ухо́д/ишь, -ят *несов.*; уйти́, уйд/у́, -ёшь, -у́т (*прош.* ушёл, ушл/а́, -о́, -и́) *сов.* जाना, चला जाना ; छूटना (छूट जाना) ; брат ушёл на рабо́ту भाई काम पर [चला] गया। ; мы ра́но ушли́ домо́й हम जल्दी घर चल गये। ; он ухо́дит из до́ма в во́семь утра́ वह घर से सुबह के आठ बजे चला जाता है। ; она́ ушла́ в другу́ю ко́мнату वह दूसरे कमरे में गयी। ; по́езд ухо́дит в семь часо́в ве́чера रेल-गाड़ी शाम के सात बजे छूट रही है।

ухудша́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **уху́дш/ить**, -у, -ишь, -ат *сов.*; *что* बिगाड़ना (बिगाड़ देना), बदतर बनाना (बना देना), ख़राब करना (कर देना) ; ухудша́ть отноше́ния संबंध बिगाड़ना ; ты э́тим уху́дшил своё положе́ние तुमने इससे अपनी स्थिति बिगाड़ दी।

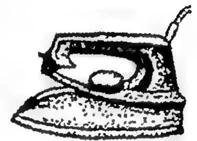
ухудша́/ться, -ется, -ются *несов.*; **уху́дш/иться**, -ится, -атся *сов.* बिगड़ना (बिगड़ जाना), बदतर होना (हो जाना), ख़राब होना (हो जाना) ; здоро́вье больно́го уху́дшилось रोगी की तबीयत बिगड़ गयी, बीमार की सेहत ख़राब हो गयी। ; *пого́да* ухудша́ется मौसम ख़राब हो (होता) जाता है।

ухудше́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) बिगाड़ ; ухудше́ние ка́чества проду́кции उत्पाद की कोटि में गिरावट ; ухудше́ние отноше́ний संबंधों का बिगाड़

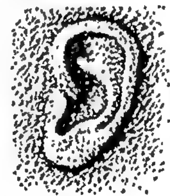
уху́дшить(ся) *см.* ухудша́ть(ся)

уча́ств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*, *в чём* भाग (हिस्सा) लेना ; уча́ствовать в вы́борах चुनाव (चुनावों) में भाग लेना ; уча́ствовать в демонстра́ции जलूस में भाग लेना ; уча́ствовать в междунаро́дных соревнова́ниях अंतर्राष्ट्रीय प्रतियोगिताओं में भाग लेना

уча́сти/е, -я *с* (*мн. нет*) भागीदारी, भाग, हिस्सा ; акти́вное уча́стие в обще́ственной жи́зни सामाजिक जीवन में सक्रिय भागीदारी ; спекта́кль с уча́стием (при уча́стии) изве́стного арти́ста नाटक जिसमें प्रसिद्ध अभिनेता भाग ले रहे हैं। ; *он не принима́л* уча́стия в спо́ре उसने बहस में भाग (हिस्सा) नहीं लिया।



утю́г



у́хо

уча́стник, -а *м* भागीदार, भागी, भाग (हिस्सा) लेनेवाला; уча́стник догово́ра संधि का भागीदार; уча́стники пе́рвенства Сове́тского Сою́за по хокке́ю на траве́ फ़ील्द-हाकी (मैदानी हाकी) की सोवियत संघ की चैंपियनशिप के भागीदार; уча́стник совеща́ния बैठक में भाग लेनेवाला; уча́стник экспеди́ции अभियान का भागीदार, अभियान में भाग लेनेवाला

уча́стниц/а, -ы *ж* भाग (हिस्सा) लेनेवाली

уча́ст/ок, -ка *м* 1. भाग, हिस्सा, खंड; पट्टी; уча́сток доро́ги रास्ते का टुकड़ा; уча́сток земли́ भू-भाग, भू-खंड, ज़मीन का टुकड़ा, चक; уча́сток ле́са जंगल की पट्टी 2. क्षेत्र; ва́жный уча́сток рабо́ты कार्य का महत्वपूर्ण क्षेत्र

уча́щ/ийся, -егося *м* छात्र, विद्यार्थी, शिक्षार्थी, पढ़नेवाला; уча́щийся пя́того кла́сса पाँचवीं कक्षा का छात्र; уча́щиеся сре́дних специа́льных уче́бных заведе́ний माध्यमिक विशेष शिक्षालयों के छात्र

учёб/а, -ы *ж* (*мн. нет*) पढ़ाई, शिक्षा, अध्ययन; го́ды учёбы в шко́ле स्कूल में पढ़ने के साल

уче́бник, -а *м* पाठ्य-पुस्तक; уче́бники для те́хникумов औद्योगिक स्कूलों के लिए पाठ्य-पुस्तकें; уче́бник исто́рии (по исто́рии) इतिहास की पाठ्य-पुस्तक; шко́льный уче́бник स्कूली पाठ्य-पुस्तक, स्कूली पुस्तक

уче́бн/ый, -ая, -ое, -ые पाठ्य-; शैक्षणिक, शिक्षा-, अध्ययन-, पढ़ाई का; уче́бный предме́т पाठ्य-विषय; уче́бная програ́мма पाठ्य-क्रम; уче́бные часы́ पढ़ाई के घंटे

уче́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) 1. पढ़ाई, शिक्षा; го́ды уче́ния पढ़ने के साल 2. सिद्धांत, शिक्षा; филосо́фское уче́ние दार्शनिक सिद्धांत

учени́к, ученика́ *м* छात्र; शिष्य; ученики́ деся́тых кла́ссов दसवीं कक्षाओं (श्रेणियों) के छात्र; хоро́ший учени́к अच्छा छात्र

учени́ц/а, -ы *ж* छात्रा

учён/ый, -ого *м* वैज्ञानिक, विद्वान; вели́кий учёный महान् वैज्ञानिक (विद्वान); но́вое откры́тие изве́стного учёного प्रसिद्ध वैज्ञानिक का नया आविष्कार

учи́лищ/е, -а *с* स्कूल, विद्यालय; он око́нчил музыка́льное учи́лище उसने संगीत-विद्यालय समाप्त किया।; она́ поступи́ла в профессиона́льно-техни́ческое учи́лище वह व्यावसायिक स्कूल में दाख़िल हुई।

учи́тел/ь, -я *м* (*мн.* учител/я́, -е́й) अध्यापक, शिक्षक; учи́тель исто́рии इतिहास का अध्यापक; стро́гий учи́тель कड़ा (सख़्त) अध्यापक; шко́льный учи́тель स्कूली अध्यापक, स्कूल-शिक्षक

учи́тельниц/а, -ы *ж* अध्यापिका; учи́тельница матема́тики गणित की अध्यापिका

учи́ть, учу́, у́чишь, у́чат *несов.* 1. *сов.* науч/и́ть, -у́, нау́ч/ишь, -ат *кого чему и с неопр.* पढ़ाना (पढ़ा देना), सिखाना (सिखा देना), शिक्षा देना (दे देना); научи́ть игре́ на скри́пке वायोलिन-वादन (वायोलिन बजाना) सिखा देना; учи́ть ребёнка писа́ть बच्चे को लिखना सिखाना 2. *сов.* вы́уч/ить, -у, -ишь, -ат *что* सीखना

(सीख लेना), याद करना (कर लेना); вы́учить стихотворе́ние कविता सीख (याद कर) लेना; учи́ть уро́ки पाठ सीखना

учи́ться, учу́сь, у́чишься, у́чатся *несов.* 1. पढ़ना; он у́чится в шко́ле वह स्कूल में पढ़ता है।; я учу́сь в институ́те मैं इन्स्टिट्यूट में पढ़ता हूँ। 2. *сов.* **науч/и́ться,** -у́сь, нау́ч/ишься, -атся *и* **вы́уч/иться,** -усь, -ишься, -атся *чему и с неопр.* सीखना (सीख लेना), शिक्षा पाना; он у́чится чита́ть वह पढ़ना सीख रहा है।; она́ научи́лась (вы́училась) писа́ть उसने लिखना सीख लिया।

учрежде́ни/е, -я *с* संस्था, संस्थान, कार्यालय, दफ़्तर; госуда́рственное учрежде́ние सरकारी संस्था; нау́чное учрежде́ние वैज्ञानिक संस्थान

Ф

фа́брик/а, -и *ж* कारख़ाना, फ़ैक्टरी, मिल; фа́брика де́тских игру́шек बच्चों के खिलौनों का कारखाना, खिलौना-फ़ैक्टरी; она́ рабо́тает на конди́терской фа́брике वह मिठाई-फ़ैक्टरी में काम करती है।

фабри́чн/ый, -ая, -ое, -ые कारख़ाने (फ़ैक्टरी, मिल) का, फ़ैक्टरी-, मिल-

факт, фа́кта *м* तथ्य; сле́дует прове́рить фа́кты तथ्यों की जाँच करनी चाहिये।; фа́кты подтвержда́ют, что он был прав तथ्य साबित करते हैं कि वह सही था।

факульте́т, -а *м* संकाय, फ़ैकल्टी; он поступи́л на истори́ческий факульте́т университе́та उसने विश्वविद्यालय के इतिहास-संकाय में प्रवेश पाया।; я учу́сь на юриди́ческом факульте́те मैं विधि-शास्त्र-संकाय में पढ़ता हूँ।

фами́ли/я, -и *ж* कुल-नाम; как ва́ша фами́лия? — Моя́ фами́лия Ивано́в आपका [कुल-] नाम क्या है? — मेरा [कुल-]नाम इवानोव है।; он назва́л меня́ по фами́лии उसने मुझे [कुल-] नाम से पुकारा।

февра́ль, февраля́ *м* फ़रवरी; в нача́ле февраля́ फ़रवरी के आरंभ (शुरू) में

февра́льск/ий, -ая, -ое, -ие फ़रवरी का; февра́льские мете́ли फ़रवरी के बर्फ़-तूफ़ान

фе́рм/а, -ы *ж* फ़ार्म; она́ рабо́тает на моло́чной фе́рме वह डेरी में काम करती है।

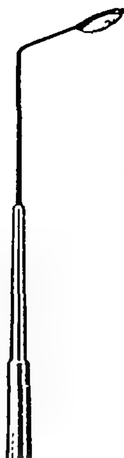
фестива́л/ь, -я *м* समारोह, उत्सव; Всеми́рный фестива́ль молодёжи и студе́нтов विश्व युवक मेला

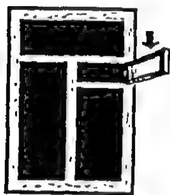
фигу́р/а, -ы *ж* [डील-]डौल, आकार, आकृति; же́нская фигу́ра स्त्री का डील-डौल, स्त्र्याकार; мужска́я фигу́ра पुरुष का डील-डौल, पुरुषाकार ◇ геометри́ческая фигу́ра आकृति

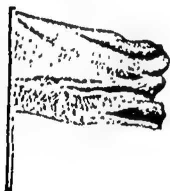
фи́зик, -а *м* भौतिकीविज्ञ, भौतिक-विज्ञानी, भौतिक-शास्त्री

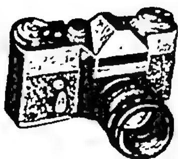
фи́зик/а, -и *ж* (*мн. нет*) भौतिकी, भौतिक विज्ञान, भौतिक शास्त्र; зако́ны фи́зики भौतिकी के नियम; но́вые достиже́ния фи́зики भौतिकी की नयी उपलब्धियाँ; он изуча́ет фи́зику वह भौतिकी का अध्ययन कर रहा है।

физи́ческ/ий, -ая, -ое, -ие 1. भौतिक; физи́ческий зако́н भौतिक नियम; физи́ческие о́пыты भौतिक


фона́рь (у́личный)


фо́рточка


флаг


фотоаппара́т

प्रयोग, भौतिक परीक्षाएँ 2. शारीरिक ; физи́ческая си́ла शारीरिक वल (शक्ति) ; физи́ческий труд शारीरिक श्रम ; физи́ческие упражне́ния शारीरिक व्यायाम

физкульту́р/а, -ы *ж* (*мн. нет*) [शारीरिक] व्यायाम, कसरत ; занима́ться физкульту́рой शारीरिक व्यायाम करना, व्यायाम का प्रयोग करना, कसरत करना

фило́соф, -а *м* दार्शनिक

филосо́фи/я, -и *ж* दर्शन, दर्शन-विज्ञान, दर्शन-शास्त्र ; материалисти́ческая филосо́фия भौतिकवादी दर्शन ; совреме́нная филосо́фия आधुनिक दर्शन ; изуча́ть филосо́фию दर्शन का अध्ययन करना

филосо́фск/ий, -ая, -ое, -ие दार्शनिक, दर्शन- ; филосо́фский факульте́т दर्शन-संकाय

фильм, фи́льма *м* फ़िल्म, चलचित्र ; фи́льмы для дете́й वच्चों के लिए (वालोपयोगी) फ़िल्में ; фи́льмы о живо́тных जानवरों पर फ़िल्में ; истори́ческий фильм ऐतिहासिक फ़िल्म ; худо́жественный фильм कलात्मक फ़िल्म ; цветно́й фильм रंगीन फ़िल्म ; демонстри́ровать фильм फ़िल्म दिखाना ; снима́ть фильм फ़िल्म लेना ; како́й фильм идёт сего́дня в э́том кинотеа́тре? इस सिनेमा-घर में आज कौनसी फ़िल्म चल रही है? ; мы посмотре́ли но́вый фильм हमने नयी फ़िल्म देख ली।

фиоле́тов/ый, -ая, -ое, -ые वैंगनी ; фиоле́товый цвет वैंगनी रंग ; фиоле́товые черни́ла वैंगनी रंग की स्याही

флаг, фла́га *м* झंडा, ध्वज, पताका ; госуда́рственный флаг राज्य-ध्वज ; го́род укра́шен фла́гами नगर झंडों से सजा है।

флот, фло́та *м* वेड़ा ; вое́нный флот नौसैनिक बेड़ा, नौ-सेना ; морско́й флот समुद्री (जहाज़ी) बेड़ा ; торго́вый флот व्यापारिक बेड़ा ; он слу́жит во фло́те वह नौ-सेना में सेवा करता है।

фона́рь, фонаря́ *м* लैंप, वत्ती ; электри́ческий фона́рь विजली की वत्ती ; свет фонаря́ वत्ती की रोशनी ; на у́лице горя́т фонари́ सड़क पर वत्तियाँ जल रही हैं।

фонта́н, -а *м* फ़व्वारा, फ़ौवारा, फुहारा ; мы сиде́ли у фонта́на в саду́ हम वाग़ में फ़ौवारे के पास वैठे थे।

фо́рм/а, -ы *ж* 1. रूप, आकार, आकार-प्रकार ; предме́т квадра́тной фо́рмы चौकोने आकार की वस्तु ; Земля́ име́ет фо́рму ша́ра पृथ्वी गोल आकार की है। 2. रूप ; ढंग, तरीक़ा, प्रणाली ; но́вые фо́рмы рабо́ты среди́ молодёжи तरुणों में काम के नये रूप 3. वरदी, पोशाक ; фо́рма лётчика विमान-चालक की वरदी (पोशाक) ; вое́нная фо́рма सैनिक वरदी (पोशाक) ; шко́льная фо́рма स्कूली (स्कूल की) पोशाक ; он но́сит фо́рму वह वरदी पहनता है। 4. रूप ; кра́ткие фо́рмы прилага́тельных विशेषणों के संक्षिप्त रूप

фо́рточк/а, -и *ж* (*мн.* фо́рточ/ки, -ек, -кам) छोटी खिड़की, दरीचा ; закро́й фо́рточку छोटी खिड़की बंद कर दो। ; он откры́л фо́рточку उसने छोटी खिड़की खोल दी, उसने दरीचा खोल दिया। ; я сплю при откры́той фо́рточке मैं छोटी खिड़की खोले सोता हूँ।

фотоаппара́т, -а *м* [फ़ोटो-]कैमरा ;

снимáть фотоаппарáтом कैमरे से फ़ोटो लेना (खींचना)

фотóграф, -а *м* फ़ोटोग्राफ़र, फ़ोटो-चित्रकार

фотографи́р/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*; **сфотографи́р/овать**, -ую, -уешь, -уют *сов.*; *кого-что* फ़ोटो (चित्र, तसवीर) लेना (खींचना, उतारना), फ़ोटो (चित्र, तसवीर) ले (खींच, उतार) लेना ; он фотографи́рует здáние теáтра वह थियेटर-भवन का फ़ोटो (चित्र) ले (खींच) रहा है। ; я сфотографи́ровал сы́на मैंने बेटे का फ़ोटो खींच लिया।

фотографи́р/оваться, -уюсь, -уешься, -уются *сов.* फ़ोटो (चित्र, तसवीर) खिंचवाना (खिंचवा लेना)

фотогрáфи/я, -и *ж* 1. (*мн. нет*) फ़ोटोग्राफ़ी, फ़ोटो-चित्रण, चित्र-कला ; занимáться фотогрáфией फ़ोटोग्राफ़ी (फ़ोटो-चित्रण) करना 2. फ़ोटो, फ़ोटो-चित्र, चित्र, तसवीर; фотогрáфия люби́мой дéвушки प्यारी लड़की का [फ़ोटो-] चित्र; на э́той фотогрáфии егó друзья́ इस चित्र (तसवीर) में उसके मित्र हैं। ; он сдéлал хорóшую цветну́ю фотогрáфию उसने अच्छा रंगीन [फ़ोटो-] चित्र बना दिया। 3. फ़ोटो-स्टुडियो ; он ушёл в фотогрáфию वह फ़ोटो-स्टुडियो गया। ; я рабóтаю в фотогрáфии मैं फ़ोटो-स्टुडियो में काम करता हूँ।

фрáз/а, -ы *ж* वाक्य ; дли́нная фрáза लंबा वाक्य ; онá сказáла нéсколько фраз उसने कुछ वाक्य कहे।

фронт, фрóнта *м* (*мн.* фронты́, фронтóв) मोरचा ; сéверный фронт उत्तरी मोरचा ; он сражáлся на ю́жном фрóнте वह दक्षिण मोरचे पर लड़ रहा था।

фруктóв/ый, -ая, -ое, -ые फल (फलों) का ; фруктóвые дерéвья फल (फलों) के पेड़ ; фруктóвые консéрвы टिनबंद फल ; фруктóвый сад फलों का बाग़ (उद्यान)

фру́кт/ы, -ов *мн.* फल, मेवा ; свéжие фру́кты ताज़ा फल, तर मेवा ; покупáть фру́кты на ры́нке बाज़ार में फल ख़रीदना

футбóл, -а *м* (*мн. нет*) फ़ुटबाल ; ребя́та игрáют в футбóл लड़के फ़ुटबाल खेल रहे हैं।

футболи́ст, -а *м* फ़ुटबाल का खिलाड़ी

футбóльн/ый, -ая, -ое, -ые फ़ुटबाल- ; футбóльная комáнда फ़ुटबाल-टीम ; футбóльный матч फ़ुटबाल-मैच ; футбóльный мяч फ़ुटबाल का गेंद, फ़ुटबाल ; футбóльное пóле फ़ुटबाल-ग्राउंड

Х

халáт, -а *м* चोग़ा, लबादा ; домáшний халáт चोग़ा, लबादा, ड्रेसिंग गाउन ; рабóчий халáт काम की पोशाक, ओवराल ; врачи́ рабóтают в халáтах डाक्टर स्माक (विशेष कुरते) पहनकर काम करते हैं।

харáктер, -а *м* 1. स्वभाव, प्रकृति, मिज़ाज, तबीयत ; человéк с харáктером स्वभावी (मिज़ाजी, मिज़ाजदार) आदमी ; по харáктеру स्वभाव से ; у негó тяжёлый харáктер उसका कड़ा स्वभाव है। 2. (*мн. нет*) रूप, स्वरूप ; харáктер заболевáния बीमारी का रूप ; в ближáйшее врéмя харáктер погóды не измéнится निकट समय में मौसम का स्वरूप नहीं बदलेगा। ; их



халáт

отноше́ния при́няли дру́жеский хара́ктер उनके संबंधों ने मैत्रीपूर्ण रूप (स्वरूप) धारण कर लिया।

характериз/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов. и сов., кого-что* विशेषता बताना (कहना), ठहराना, क़रार देना; э́то характеризу́ет его́ как у́много челове́ка यह उसे बुद्धिमान् आदमी क़रार देता है।

характери́стик/а, -и *ж* 1. चरित्र-चित्रण, गुणांकन; характери́стика челове́ка आदमी का चरित्र-चित्रण (गुणांकन); характери́стика эпо́хи युग का चरित्र-चित्रण, युग के विशिष्ट लक्षण; он дал им отли́чную характери́стику उसने उनका उत्तम गुणांकन कर दिया। 2. प्रमाण-पत्र, प्रमाणक; характери́стика с ме́ста рабо́ты कार्यालय का प्रमाण-पत्र; произво́дственная характери́стика योग्यता का प्रमाण-पत्र (प्रमाणक); вы́дать характери́стику प्रमाण-पत्र प्रदान करना (कर देना)

хара́кте́рн/ый, -ая, -ое, -ые लाक्षणिक, लक्षणयुक्त; विशेष, विशिष्ट, ख़ास; характе́рный за́пах विशेष गंध, ख़ास बू; характе́рный при́знак, характе́рная черта́ विशेष लक्षण, विशेषता, विशिष्टता

хвал/и́ть, -ю́, хва́л/ишь, -ят *несов.*; **похвал/и́ть, -ю́, похва́л/ишь, -ят** *сов.*; *кого-что* प्रशंसा (तारीफ़) करना (कर देना); он похвали́л кни́гу उसने पुस्तक की प्रशंसा कर दी।; учи́тель хва́лит ученика́ за успе́хи अध्यापक सफलताओं के लिए छात्र की प्रशंसा कर रहा है।

хвата́/ть I, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **схва/ти́ть, -чу́, схва́т/ишь, -ят** *сов.*; *кого-что* पकड़ना (पकड़ लेना); он схвати́л меня́ за́ руку उसने मेरा हाथ पकड़ लिया।; я схвати́л его́ за плечо́ मैंने उसे कंधे से पकड़ लिया।

хвата́/ть, II, -ет *несов.*; **хвати́ть, хва́тит** *сов.*; *безл., чего* काफ़ी (पर्याप्त) होना; книг хва́тит всем पुस्तकें सबके लिए पर्याप्त होंगी।; у него́ не хвата́ло вре́мени उसके पास समय कम था, उसके पास समय की कमी थी।

хвати́ть I, II *см.* хвата́ть I, II

хво́йн/ый, -ая, -ое, -ые कोनिफ़रस, शंकुधारी; хво́йное де́рево शंकु-वृक्ष; хво́йный лес शंकु-वन

хвост, -а́ *м* दुम, पूँछ; соба́ка ма́шет хвосто́м कुत्ता दुम (पूँछ) हिला रहा है।

хи́мик, -а *м* रसायनज्ञ, रसायन-शास्त्री

хими́ческ/ий, -ая, -ое, -ие रासायनिक, रसायन-; хими́ческий заво́д रसायन-कारख़ाना; хими́ческие о́пыты रासायनिक प्रयोग, रासायनिक परीक्षाएँ; хими́ческая промы́шленность रसायन-उद्योग

хи́ми/я, -и *ж (мн. нет)* रसायन, रसायन-विज्ञान, रसायन-शास्त्र; разви́тие хи́мии रसायन की उन्नति; он изуча́ет хи́мию वह रसायन का अध्ययन कर रहा है।

хиру́рг, -а *м* सर्जन, शल्यकार, शल्य-चिकित्सक

хи́тр/ый, -ая, -ое, -ые; хитёр, хитра́, хи́тр/о, -ы चालाक, धूर्त; хи́трый челове́к चालाक आदमी; он о́чень хитёр वह बहुत चालाक है।

хи́щн/ый, -ая, -ое, -ые हिंसक; хи́щное живо́тное हिंसक जानवर; хи́щная пти́ца हिंसक पक्षी

хлеб, хлéба *м* 1. (*мн. нет*) डबल-रोटी; бéлый хлеб गेहूँ की डबल-रोटी; свéжий хлеб ताज़ा डबल-रोटी; сухóй хлеб सूखी डबल-रोटी; чёрный хлеб रई की डबल-रोटी; печь хлеб रोटी पकाना; он отрéзал кусóк хлéба उसने डबल-रोटी का टुकड़ा काट लिया। 2. (*мн.* хлеб/á, -óв) अनाज, अन्न; убóрка хлебóв अनाज की फ़सलों की कटाई; сéять хлеб अनाज को बोना

хлéбн/ый, -ая, -ое, -ые अनाजी, अनाज का; хлéбные поля́ अनाजी (अनाज के) खेत

хлóп/ок, -ка *м* (*мн. нет*) रूई; कपास; сбор хлóпка कपास की चुनाई; собирáть хлóпок कपास चुनना

хлопчатобумáжн/ый, -ая, -ое, -ые सूती; хлопчатобумáжные издéлия सूती कपड़े, सूत की बनी चीज़ें

ход, хóда *м* 1. *род. тж.* хóду, *предл.* в хóде, на ходу́ चाल, गति; ход пóезда रेल-गाड़ी की चाल (गति); бы́стрый ход तेज़ चाल, द्रुत (तीव्र) गति; от дóма до рабóты час хóду घर से कार्य-स्थल तक पैदल जाने में एक घंटा लगता है। 2. *предл.* в хóде क्रम, प्रवाह; ход болéзни रोग का दौर; ход собы́тий घटना-क्रम 3. *предл.* в хóде, в ходу́ (*мн.* ход/ы́, -óв) प्रवेश, द्वार; подзéмный ход सुरंग; ход в дом со дворá घर में प्रवेश आँगन की ओर से है। ◇ в хóде чегó-нибудь किसी घटना (बात) के क्रम में, किसी घटना (बात) के दौरान में; в хóде переговóров बातचीत के क्रम में, बातचीत के दौरान; пóлным хóдом पूरे ज़ोरों से; не выходи́те из трамвáя на ходу́ चलती ट्राम से उतरिये नहीं।

ходи́ть, хожу́, хóд/ишь, -ят *несов.* 1. जाना, चलना; आना-जाना; дéти ходи́ли гуля́ть बच्चे घूमने गये थे।; мы цéлый день ходи́ли по гóроду हम पूरे दिन (दिन भर) नगर में घूमते रहे।; он хóдит бы́стро वह जल्दी (तेज़ी से) जाता (चलता) है।; они́ хóдят друг к дру́гу в гóсти वे एक-दूसरे के यहाँ जाते रहते हैं।; по воскресéньям онá хóдит в теáтр हर रविवार को वह थियेटर जाती है।; поездá хóдят по расписáнию रेल-गाड़ियाँ समय-सारणी के अनुसार आती-जाती हैं।; я хожу́ на рабóту по э́той у́лице मैं काम पर इस रास्ते से जाता हूँ। 2. पहनना; брат хóдит с дли́нными волосáми भाई लंबे बाल रखे हुए है।; он всю зи́му хóдит без шáпки वह जाड़े भर टोपी नहीं पहनता है।; онá хóдит в очкáх वह ऐनक लगाती है।; я хожу́ в пальтó मैं कोट पहनता हूँ।

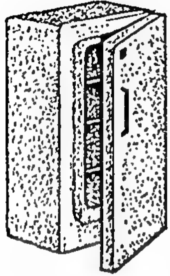
ходьб/á, -ы́ *ж* (*мн. нет*) चलना; पैदल सैर; до гóрода два часá ходьбы́ नगर तक पैदल चलने में दो घंटे लगते हैं।; онá устáла от ходьбы́ वह चलते चलते थक गयी।

хозя́ин, -а *м* (*мн.* хозя́ева, хозя́ев) 1. स्वामी, मालिक; хозя́ин кварти́ры फ़्लैट (मकान) का मालिक; хозя́ин маши́ны गाड़ी का स्वामी (मालिक) 2. गृहस्थ, गृह-प्रबंधक; प्रबंधक, मैनेजर; плохóй хозя́ин ख़राब प्रबंधक (मैनेजर); хорóший хозя́ин अच्छा प्रबंधक (मैनेजर) 3. मेज़बान, आतिथेय; хозя́ин встречáет гостéй मेज़बान मेहमानों की अगवानी कर रहा है।

хозя́йк/а, -и *ж* (*мн.* хозя́йки, хо-



хлóпок


холоди́льник

зя́ек, хозя́йкам) 1. स्वामिनी, मालिकिन ; хозя́йка соба́ки कुत्ते की मालिकिन 2. गृह-स्वामिनी ; уме́лая хозя́йка कुशल गृह-स्वामिनी 3. मेज़बानी, आतिथेया, मेहमानदारिन ; хозя́йка проводи́ла госте́й आतिथेया ने अतिथियों को विदा कर दिया।

хозя́йственн/ый, -ая, -ое, -ые: хозя́йственная жизнь страны́ देश का आर्थिक जीवन ; хозя́йственный магази́н घर की आम ज़रूरत की चीज़ों की दुकान ; хозя́йственные това́ры घर की आम ज़रूरत की चीज़ें

хозя́йств/о, -а *с* 1. अर्थ-व्यवस्था, अर्थतंत्र, अर्थ-नीति ; наро́дное хозя́йство страны́ देश की राष्ट्रीय अर्थ-व्यवस्था; социалисти́ческое хозя́йство समाजवादी अर्थ-व्यवस्था 2. फ़ार्म ; खेत ; коллекти́вное хозя́йство सामूहिक फ़ार्म ; крестья́нское хозя́йство किसान-खेत, किसान-घर, किसानी ; кру́пное хозя́йство बड़ा फ़ार्म 3. गृहस्थी, गृह-प्रबंध, गृह-व्यवस्था; дома́шнее хозя́йство गृहस्थी, गृह-प्रबंध ; она́ уме́ло ведёт хозя́йство वह चतुराई से घर चलाती है, वह कुशलता से गृहस्थी सँभालती है, वह दक्षता से गृह-प्रबंध करती है।

хоккеи́ст, -а *м* [आइस-]हाकी का खिलाड़ी ; о́пытный хоккеи́ст [आइस-] हाकी का अनुभवी खिलाड़ी

хокке́/й, -я *м* (*мн. нет*) [आइस-] हाकी ; хокке́й на траве́ फ़ील्ड-हाकी ; игра́ть в хокке́й हाकी खेलना

хокке́йн/ый, -ая, -ое, -ые [आइस-] हाकी- ; хокке́йная кома́нда हाकी-टीम; хокке́йная площа́дка हाकी-ग्राउंड

холм, -а́ *м* पहाड़ी, टीला

хо́лод, -а *м* (*мн.* холод/а́, -о́в) 1. (*мн. нет*) ठंड, सर्दी ; держа́ть проду́кты на хо́лоде खाद्य-सामग्री सर्दी में रखना ; я дрожу́ от хо́лода मैं ठंड के मारे काँप रहा हूँ। 2. ठंड, जाड़ा, सर्दी ; наступи́л хо́лод ठंड (सर्दी) आ गयी। ; наступи́ли холода́ सर्दियाँ आ गयीं।

холоди́льник, -а *м* रेफ़्रीजिरेटर, शीतक ; положи́ мя́со в холоди́льник गोश्त रेफ़्रीजिरेटर में रख दो।

хо́лодно, *безл. в знач. сказ.* 1. ठंड (सर्दी) है, ठंड (सर्दी) पड़ती (पड़ रही) है ; в ко́мнате ста́ло хо́лодно कमरे में ठंड (सर्दी) हो गयी। ; вчера́ бы́ло дово́льно хо́лодно कल काफ़ी सर्दी थी। ; сего́дня на у́лице хо́лодно आज बाहर ठंड (सर्दी) [पड़ती] है। 2. *кому-чему* ठंड (सर्दी) लगती (लग रही) है ; мне хо́лодно मुझे ठंड (सर्दी) लगती (लग रही) है। ; рука́м хо́лодно हाथों में सर्दी पहुँच रही है।

холо́дн/ый, -ая, -ое, -ые; хо́лоден, *холодна́, хо́лодн/о, -ы и холодны́* 1. ठंडा, सर्द, शीत, शीतल ; холо́дный ве́тер ठंडी हवा ; холо́дная зима́ ठंडा जाड़ा ; холо́дный кли́мат ठंडा जल-वायु ; холо́дное молоко́ ठंडा दूध ; холо́дная пого́да ठंडा मौसम 2. ठंडा ; холо́дное пальто́ ठंडा कोट 3. ठंडा, रूखा ; холо́дный взгляд रूखी नज़र ; холо́дная встре́ча रूखा स्वागत ; холо́дный отве́т रूखा उत्तर ; холо́дные отноше́ния ठंडे संबंध

холост/о́й, -ы́е; хо́лост, -ы कुँवारा, अविवाहित, अनब्याहा ; холосто́й мужчи́на कुँवारा (अविवाहित) पुरुष ; он

ещё хо́лост वह अभी कुँवारा (अविवाहित) है।

хор, хо́ра *м* कोरस, सहगान-दल, सहगान-मंडली; хор ру́сской пе́сни रूसी गीत की सहगान-मंडली; шко́льный хор स्कूली कोरस (सहगान-मंडली)

хорон/и́ть, -ю́, хоро́н/ишь, -ят *несов.*; **похорон/и́ть, -ю́, похоро́н/ишь, -ят** *сов.*; *кого* दफ़नाना (दफ़ना देना), दफ़न करना (कर देना)

хоро́ш/ий, -ая, -ее, -ие; хоро́ш, хорош/а́, -о́, -и́ (*сравн. ст.* лу́чше) अच्छा, भला; хоро́шее здоро́вье अच्छा स्वास्थ्य, अच्छी सेहत; хоро́шая пого́да अच्छा मौसम

хорошо́ *нареч.* (*сравн. ст.* лу́чше) अच्छा, ख़ूब, अच्छी तरह, भली-भाँति; он хорошо́ у́чится वह अच्छा पढ़ता है।; я чу́вствую себя́ лу́чше मेरी तबीयत बेहतर है।

хоте́ть, хочу́, хо́ч/ешь, -ет, хот/и́м, -и́те, -я́т *несов.*; **захо/те́ть, -чу́, захо́ч/ешь, -ет, захот/и́м, -и́те, -я́т** *сов.*; *чего, с неопр. и союзом* «что́бы» चाहना, इच्छा करना (रखना); мы хоти́м, что́бы ты оста́лся हम चाहते हैं कि तुम रहो (रह जाओ)।; он захоте́л пить उसे प्यास लग गयी [है]।; ребёнок хо́чет молока́ बच्चा दूध [पीना] चाहता है।; я хочу́ есть मुझे भूख लगी है।

хоте́ться, хо́чется *несов.*; **захоте́ться, захо́чется** *сов.*; *безл. кому-чему чего и с неопр.* चाहना, जी चाहना, मन करना (होना), इच्छा होना (लगना); ей захоте́лось пойти́ в кино́ उसने सिनेमा जाना चाहा, उसे सिनेमा जाने की इच्छा हुई।; ему́ хо́чется пить उसे प्यास लगी है।; мне хо́чется ча́ю मैं चाय चाहता हूँ, चाय पीने को मेरा जी चाहता है।; нам хо́чется есть हमें भूख लगी है।

хотя́ и хоть *союз* यद्यपि, हालाँकि, अगरचे, गोकि; хоть пого́да была́ плоха́я, мы пое́хали за́ город यद्यपि मौसम ख़राब था, [तथापि] हम नगर के बाहर चले गये।; он придёт, хотя́ ему́ и не́когда वह आयेगा गोकि उसके पास समय नहीं है।

хра́бро *нареч.* वीरतापूर्वक, वीरता (बहादुरी) से; они́ хра́бро сража́лись वे वीरता से लड़ रहे थे।

хра́бр/ый, -ая, -ое, -ые; храбр, -а́, хра́бр/о, -ы и храбры́ साहसी, साहसिक, बहादुर; वीरतापूर्ण, साहसपूर्ण; хра́брый челове́к साहसी (बहादुर) आदमी

хране́ни/е, -я *с* (*мн. нет*) संभरण; भंडारण

хран/и́ть, -ю́, -и́шь, -я́т *несов., что* रखना, सुरक्षित रखना; जमा करना; храни́ть де́ньги в сберега́тельной ка́ссе सेविंग-बैंक में पैसे रखना; храни́ть проду́кты в холоди́льнике खाद्य-सामग्री रेफ़्रीजिरेटर में रखना ◇ храни́ть молча́ние चुप्पी रखना (साधना, लगाना)

хрома́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.* लँगड़ाना; его́ брат хрома́ет на ле́вую но́гу उसके भाई की बायीं टाँग लँगड़ाती है।; он си́льно хрома́ет वह बहुत लँगड़ाता है।

хром/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е लँगड़ा; хромо́й челове́к लँगड़ा आदमी

хру́пк/ий, -ая, -ое, -ие; хру́пок, хрупка́, хру́пк/о, -и कुरकुरा, भुरभुरा, भंगुर; хру́пкий лёд कुरकुरी (भुरभुरी)

वर्फ़ ; хрупкая чашка कुरकुरा (भुरभुरा) प्याला

худе́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **похуде́/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.* दुबलाना (दुबला जाना), घुलना (घुल जाना), दुबला (पतला) होना (हो जाना); он похуде́л वह दुबला हो गया, वह घुल गया।

худо́жественн/ый, -ая, -ое, -ые कलात्मक, कलापूर्ण, कला- ; худо́жественная вы́ставка कला-प्रदर्शनी ; худо́жественная литерату́ра ललित साहित्य ; худо́жественное произведе́ние कलापूर्ण कृति, कला-कृति, कलात्मक रचना ; худо́жественное тво́рчество कला-कृतित्व ; худо́жественный фильм कलापूर्ण फ़िल्म, कला-फ़िल्म

худо́жник, -а *м* चित्रकार, चितेरा, कलाकार ; но́вая карти́на изве́стного худо́жника प्रसिद्ध चित्रकार का नया चित्र

худо́жниц/а, -ы *ж* चित्रकरी, चित्रकर्त्री, चितेरिन, कलाकर्त्री

худ/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е; худ, -а́, ху́д/о, -ы *и* худы́ दुबला, पतला, दुबला-पतला, क्षीण ; худы́е ру́ки и но́ги दुबले[-पतले] हाथ-पाँव ; худо́й челове́к दुबला आदमी

ху́дш/ий, -ая, -ее, -ие सबसे बुरा (ख़राब), बदतरीन ; ху́дший учени́к в кла́ссе कक्षा में सबसे बुरा छात्र

ху́же *см.* плохо́й *и* пло́хо

Ц

цве/сти́, -тёт, -ту́т (*прош.* цвёл, цвел/а́, -о́, -и́) *несов.* फूलना, फूल आना (लगना), खिलना, चटकना ; लहलहाना ; в саду́ цвели́ ро́зы बाग़ में गुलाब चटक रहे हैं। ; сад цветёт बाग़ लहलहाता है। ; я́блоня цветёт सेब का पेड़ फूल रहा है।

цвет, цве́та *м* (*мн.* цвет/а́, -о́в) रंग ; голубо́й цвет не́ба आकाश का नीला रंग ; я́ркие цвета́ चटकीले रंग ; пальто́ тёмного цве́та गहरे रंग का कोट

цветн/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е रंगीन ; цветны́е карандаши́ रंगीन पेंसिलें ; кни́га с цветны́ми рису́нками रंगीन चित्रोंवाली पुस्तक

цвет/о́к, -ка́ *м* (*мн.* цвет/ы́, -о́в) फूल, पुष्प ; краси́вый цвето́к सुंदर फूल ; буке́т цвето́в फूलों का गुलदस्ता ; выра́щивать цветы́ फूल उगाना ; сажа́ть цветы́ फूल लगाना ; собира́ть цветы́ फूल चुनना

целико́м *нареч.* 1. पूरे का पूरा, सारे का सारा ; проглоти́ть целико́м पूरे का पूरा (सारे का सारा) निगल जाना 2. बिलकुल, सर्वथा, सरासर, पूर्णतः, पूर्ण (संपूर्ण) रूप से, पूरे तौर से, पूरी तरह ; мы вас целико́м подде́рживаем हम आपका पूरा पूरा साथ देते हैं। ; я целико́м и по́лностью согла́сен с ва́ми मैं सर्वथा और संपूर्ण रूप से आपसे सहमत हूँ।

цел/ова́ть, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *несов.*; **поцел/ова́ть**, -у́ю, -у́ешь, -у́ют *сов.*; *кого-что* चुंबन करना (कर देना), चूमना (चूम लेना), चूमा (बोसा) देना (दे देना), चूमा (बोसा) लेना (ले लेना); он поцелова́л её в щёку उसने उसका गाल चूम लिया, उसने उसके गाल का चूमा लिया।

цел/ова́ться, -у́юсь, -у́ешься, -у́ются *несов.*; **поцел/ова́ться**, -у́юсь, -у́ешься,

-у́ются сов. एक दूसरे का चुंवन करना, एक दूसरे को चूमना (चूम लेना), एक दूसरे को चूमा देना (दे देना), एक दूसरे का चूमा लेना (ले लेना)

це́л/ый, -ая, -ое, -ые; цел, цела́, це́л/о, -ы 1. (*тк. полн. ф.*) सारा, पूरा, संपूर्ण, समस्त, समग्र, तमाम, कुल; це́лый день सारा (पूरा) दिन, दिन भर; це́лый кусо́к хле́ба डवल-रोटी का पूरा टुकड़ा; це́лый стака́н молока́ एक पूरा गिलास दूध; он боле́л це́лый ме́сяц वह सारे (पूरे) महीने वीमार रहा। 2. सही-सलामत, भला-चंगा; सावूत, अक्षत; все ве́щи це́лы सव सामान सही-सलामत है।; ча́шка упа́ла, но оста́лась цела́ प्याला गिर पड़ा पर सावूत रहा। ◇ в це́лом कुल (सव) मिलाकर; в це́лом он оста́лся дово́лен результа́тами пое́здки कुल मिलाकर वह यात्रा के परिणामों से संतुष्ट रहा।

цель, це́ли *ж* 1. निशाना, लक्ष्य; попа́сть в цель निशाना ठीक (सही) वैठना (वैठ जाना); стреля́ть в цель निशाना लगाना, निशाना लगाकर गोली चलाना 2. उद्देश्य, लक्ष्य, मक़सद; цель жи́зни जीवन का उद्देश्य (लक्ष्य); в ми́рных це́лях शांतिपूर्ण उद्देश्यों के लिए; ста́вить цель उद्देश्य रखना; мы стреми́мся к одно́й це́ли हम एक ही लक्ष्य की ओर वढ़ रहे हैं।; он дости́г свое́й це́ли उसने अपने उद्देश्य [को] प्राप्त (सिद्ध) कर लिया।

цен/а́, -ы́, *вин.* це́ну *ж* (*мн.* це́ны, цен, це́нам) 1. मूल्य, क़ीमत, दाम, भाव; цена́ биле́та टिकट का दाम; высо́кая цена́ ऊँचा मूल्य (दाम, भाव), ऊँची क़ीमत; ни́зкая цена́ नीचा (कम) मूल्य (दाम, भाव), नीची क़ीमत 2. मूल्य, क़ीमत; он хорошо́ знал це́ну дру́жбы वह मित्रता का मूल्य अच्छी तरह जानता था। ◇ цено́й жи́зни जीवन की क़ीमत पर; любо́й цено́й किसी भी क़ीमत पर, हर क़ीमत पर

цен/и́ть, -ю́, це́н/ишь, -ят *несов.*, *кого-что* क़दर करना; цени́ть свобо́ду स्वतंत्रता की क़दर करना; цени́ть своё вре́мя अपने समय की क़दर करना; его́ це́нят как рабо́тника कर्मी के नाते उसकी क़दर की जाती है।

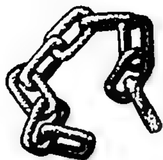
це́ннност/ь, -и *ж* 1. मूल्य; це́нность кни́ги पुस्तक का मूल्य 2. (*обычно мн.*) मूल्य; жи́зненные це́нности जीवन-मूल्य; мора́льные це́нности नैतिक मूल्य

це́нн/ый, -ая, -ое, -ые; це́н/ен, -на, -но, -ны 1. वहुमूल्य, मूल्यवान्, क़ीमती; це́нные ве́щи वहुमूल्य वस्तुएँ, क़ीमती चीज़ें; це́нный пода́рок वहुमूल्य (मूल्यवान्, क़ीमती) उपहार 2. वहुमूल्य, मूल्यवान्, क़ीमती; це́нный вклад मूल्यवान् योगदान; це́нная кни́га क़ीमती किताव; це́нное предложе́ние वहुमूल्य (क़ीमती) प्रस्ताव; це́нный рабо́тник वहुमूल्य कर्मी (कार्य-कर्ता)

центр, це́нтра *м* 1. केंद्र; центр окру́жности वृत्त का केंद्र; я живу́ в це́нтре го́рода मैं नगर के केंद्र में रहता हूँ। 2. केंद्र; центр революцио́нного движе́ния क्रांतिकारी आंदोलन का केंद्र 3. केंद्र; промы́шленные и культу́рные це́нтры страны́ देश के औद्योगिक तथा सांस्कृतिक केंद्र; райо́нный центр हल्का-केंद्र

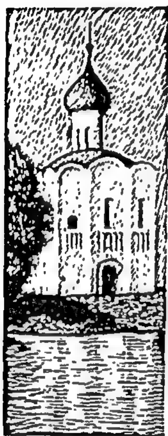
центра́льн/ый, -ая, -ое, -ые 1.

केंद्रीय ; центра́льные у́лицы го́рода नगर की केंद्रीय सड़कें 2. केंद्रीय, सेंट्रल ; центра́льный банк केंद्रीय (सेंट्रल) वैंक ; Центра́льный Комите́т КПСС सोवियत संघ की कम्युनिस्ट पार्टी की केंद्रीय कमिटी



цепь

цепь, це́пи, *предл.* о це́пи, в (на) цепи́ *ж* (*мн.* це́пи, цепе́й) 1. ज़ंजीर ; соба́ка на цепи́ ज़ंजीर से बँधा कुत्ता 2. माला, श्रृंखला, श्रेणी ; цепь собы́тий घटनाओं की श्रृंखला ; го́рная цепь पर्वत-माला, पर्वत-श्रृंखला, पर्वत-श्रेणी



це́рковь

це́рк/овь, -ви *ж* (*мн.* це́ркви, церкве́й, церква́м) गिरजा, गिरजा-घर ; стари́нная це́рковь पुराना गिरजा

цех, це́ха, *предл.* в це́хе *м* (*мн.* це́хи, цехо́в) विभाग, वर्कशाप ; ма́стер це́ха वर्कशाप का मिस्तरी (फ़ोरमैन)

цирк, ци́рка *м* सर्कस ; смотре́ть представле́ние в ци́рке सर्कस में (का) प्रोग्राम देखना ; брат рабо́тает в ци́рке भाई सर्कस में काम करता है। ; мы пошли́ в цирк हम सर्कस चले।

цирков/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е सर्कस का, सर्कस- ; цирково́й арти́ст सर्कस-कलाकार ; цирковы́е номера́ सर्कस के करतब

ци́фр/а, -ы *ж* अंक, आँकड़ा, संख्या ; ци́фра 5 अंक ५ ; писа́ть [число́] ци́фрами अंकों में लिखना



ча́йка



ча́йник

Ч

чай, ча́я *и* ча́ю *м* चाय ; чай с лимо́ном नीबू मिली चाय ; жи́дкий чай पतली चाय ; кре́пкий чай गाढ़ी (कड़ी) चाय ; сла́дкий чай मीठी चाय ; две па́чки ча́ю दो पैकेट चाय, चाय के दो पैकेट ; положи́ть в чай два куска́ са́хара चाय में शक्कर के दो टुकड़े डालना ; угоща́ть ча́ем с пиро́жными पेस्ट्रियों के साथ चाय पिलाना ; нале́йте мне ча́шку ча́я एक प्याला चाय दीजिये। ; он пьёт чай без са́хара वह चीनी के बिना चाय पीता है। ; она́ вы́пила два стака́на ча́я с пече́ньем उसने बिस्कुटों के साथ चाय के दो गिलास पिये। ; я пью чай с са́харом मैं चीनी के साथ चाय पीता हूँ।

ча́йк/а, -и *ж* (*мн.* ча́йки, ча́ек, ча́йкам) गंगाचिल्ली, समुद्र-चिल्ली ; ча́йки лета́ют над водо́й गंगाचिल्लियाँ पानी के ऊपर उड़ रही हैं।

ча́йник, -а *м* केतली ; चायदान, चायदानी ; электри́ческий ча́йник बिजली की केतली ; поста́вить ча́йник на плиту́ केतली स्टोव पर चढ़ाना (चढ़ा देना)

ча́йн/ый, -ая, -ое, -ые चाय का, चाय- ; ча́йная ло́жка छोटा चम्मच, चमची ; ча́йный серви́з टी-सेट

час, ча́са *и* ча́су (*но*: два, три, четы́ре, полтора́ часа́), *предл.* о (в) ча́се, в часу́ *м* (*мн.* час/ы́, -о́в) 1. घंटा ; в су́тках два́дцать четы́ре часа́ दिन-रात में चौबीस घंटे हैं। ; кото́рый час? — Три часа́ дня कितने बजे हैं?, क्या बजा है?, क्या समय (वक़्त) है? — दिन के तीन बजे हैं। ; он встал в восьмо́м часу́ утра́ वह सुबह को सात बजने पर जाग उठा। ; прошёл час एक घंटा बीत गया। ; прошло́ два часа́ दो घंटे बीत गये। ; сейча́с семь часо́в ве́чера अब शाम के सात बजे हैं। 2. *какой или чего* समय, वक़्त ; घड़ी ; часы́ о́тдыха विश्राम का समय, विश्राम के घंटे ; в час испыта́ний परीक्षा की

घड़ी में ; в любо́й час किसी भी घड़ी ; в э́тот по́здний час देर रात को

части́ц/а, -ы *ж* 1. अंश, लेश ; कण, ज़र्रा ; 2. निपात

части́чно *нареч.* आंशिक रूप से, अंशत: ; я вы́полнил рабо́ту части́чно मैंने आंशिक रूप से काम पूरा किया।

ча́стн/ый, -ая, -ое, -ые 1. विशेष, विशिष्ट, ख़ास ; ча́стный вы́вод आंशिक निष्कर्ष ; ча́стный слу́чай विशेष घटना 2. व्यक्तिगत, निजी, निज का ; ча́стная перепи́ска व्यक्तिगत पत्र-व्यवहार ; ча́стная со́бственность व्यक्तिगत (निजी) संपत्ति

ча́сто *нареч.* अक्सर, प्राय: ; мы ча́сто хо́дим в теа́тр हम अक्सर थियेटर जाते हैं।

ча́ст/ый, -ая, -ое, -ые; част, часта́, ча́ст/о, -ы (*сравн. ст.* ча́ще) अक्सर (वार वार) होनेवाला; ча́стые встре́чи अक्सर होनेवाली भेंटें

часть, ча́сти *ж* (*мн.* ча́сти, часте́й) 1. भाग, हिस्सा, अंश, खंड, अंग, टुकड़ा ; часть су́ток दिन का भाग (अंश) ; бо́льшая часть зда́ния इमारत का अधिकांश भाग ; в центра́льной ча́сти го́рода नगर के केंद्रीय भाग में ; часть люде́й ушла́ с собра́ния कुछ लोग सभा से चले गये। ; он раздели́л я́блоко на две ра́вные ча́сти उसने सेव के दो बराबर भाग कर दिये। 2. भाग, हिस्सा, अंग ; पुरज़ा ; ча́сти те́ла शरीर के अंग (अवयव) ; ва́жная часть маши́ны मशीन का महत्वपूर्ण पुरज़ा ; разобра́ть часы́ на ча́сти घड़ी के पुरज़े खोल (अलग कर) देना 3. भाग, खंड ; рома́н в двух частя́х दो भागों (खंडों) का उपन्यास ; пе́рвая часть уче́бника पाठ्य-पुस्तक का पहला भाग 4. दस्ता, टुकड़ी, यूनिट ; ча́сти Сове́тской А́рмии सोवियत सेना के दस्ते ; авиацио́нная часть वैमानिक (वायु-सैनिक, वायु-सेना का) दस्ता ; во́инская часть दस्ता, टुकड़ी, यूनिट

час/ы́, -о́в *мн.* घड़ी ; золоты́е часы́ सोने की घड़ी ; заведи́ часы́ घड़ी में चाबी दो। ; часы́ иду́т то́чно घड़ी ठीक चलती (चल रही) है।

ча́шк/а, -и *ж* (*мн.* ча́ш/ки, -ек, -кам) प्याला, कप ; ча́шка с блю́дцем प्याला और चपनी ; он вы́пил две ча́шки ко́фе उसने दो प्याले काफ़ी पी ली।

ча́ще *см.* ча́стый *и* ча́сто

чего́ *см.* что

чей, чьего́ *м*; чья, чьей *ж*; чьё, чьего́ *с* (*мн.* чьи, чьих) *мест.* किसका ; जिसका ; чья э́то кни́га? यह किसकी पुस्तक है?

че́й-нибудь, чьего́-нибудь *м*; чья́-нибудь, чье́й-нибудь *ж*; чьё-нибудь, чьего́-нибудь *с* (*мн.* чьи́-нибудь, чьи́х-нибудь) *мест.* किसीका ; постучи́ в чью́-нибудь дверь किसीके दरवाज़े पर दस्तक दो।

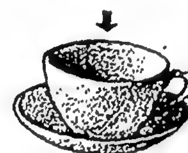
че́й-то, чьего́-то *м*; чья́-то, чье́й-то *ж*; чьё-то, чьего́-то *с* (*мн.* чьи́-то, чьи́х-то) *мест.* किसीका ; че́й-то портфе́ль किसीका बैग ; чья́-то соба́ка किसीका कुत्ता ; за две́рью слы́шатся чьи́-то голоса́ दरवाज़े के पीछे किसीकी आवाज़ें सुनाई देती हैं।

чек, че́ка *м* चेक

челове́к, -а *м* (*в знач. мн. употр.* лю́ди, *но с числ. и словами, обозначающими количество*: пять, шесть,



часы́ (нару́чные)



ча́шка

семь ... челове́к; пяти́, шести́, семи́ ... челове́кам; мно́го, не́сколько челове́к) आदमी, मनुष्य, मानव, जन, इनसान; просто́й челове́к सामान्य (आम) आदमी; хоро́ший челове́к अच्छा (भला) आदमी; че́стный челове́к ईमानदार आदमी; лу́чшие лю́ди заво́да कारख़ाने के बेहतर लोग; мно́го люде́й बहुत लोग

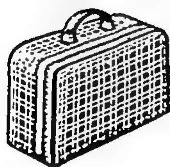
челове́ческ/ий, -ая, -ое, -ие मानुषिक, मानुषीय, मानवी, मनुष्य-, मानव-, मनुष्य (मानव) का; челове́ческий го́лос मानव की वाणी (आवाज़); челове́ческое о́бщество मानव-समाज, मनुष्य-समाज

челове́честв/о, -а *с* (*мн. нет*) मानव-जाति, मनुष्य-जाति; прогресси́вное челове́чество प्रगतिशील मानव-जाति

чем I *см.* что II

чем II *союз* (*употр. после сравн. ст.*) से, की अपेक्षा; брат ста́рше, чем сестра́ भाई बहिन से बड़ा है।; он пришёл поздне́е, чем ну́жно वह आवश्यक समय से देर से आया।

чемода́н, -а *м* सूटकेस; он сложи́л ве́щи в чемода́н उसने सामान सूटकेस में रख दिया।


чемода́н

чемпио́н, -а चैंपियन; чемпио́н ми́ра по бо́ксу विश्व बाक्सिंग-चैंपियन; чемпио́н Олимпи́йских игр ओलिंपिक चैंपियन

чемпиона́т, -а *м* चैंपियनशिप; чемпиона́т ми́ра по футбо́лу विश्व फ़ुटबाल-चैंपियनशिप; чемпиона́т страны́ по хокке́ю देश की [आइस-] हाकी-चैंपियनशिप; вы́играть чемпиона́т страны́ по волейбо́лу देश की वालीवाल-चैंपियनशिप जीतना (जीत लेना)

чемпио́нк/а, -и *ж* (*мн.* чемпио́н/ки, -ок, -кам) चैंपियन; чемпио́нка го́рода по те́ннису नगर की टेनिस-चैंपियन

чему́ *см.* что I

червя́к, червяка́ *м* कीड़ा

че́рез *предлог с вин.* 1. पर; мост че́рез ре́ку नदी पर पुल; мы перешли́ че́рез у́лицу हमने सड़क को पार कर दिया।; су́мка виси́т че́рез плечо́ बैग कंधे पर लटका है। 2. पर से, के ऊपर से; он пры́гнул че́рез забо́р वह बाड़ पर से (के ऊपर से) कूद पड़ा। 3. होकर, से (में) होकर, होते हुए; е́хать в Ленингра́д че́рез Москву́ मास्को से होकर लेनिनग्राद जाना 4. में से; से, से [में] होकर; идти́ че́рез лес जंगल से [होकर] जाना; проходи́ть че́рез го́род शहर से गुज़रना; пры́гнуть в ко́мнату че́рез окно́ खिड़की में से कमरे में कूद पड़ना; смотре́ть че́рез стекло́ शीशे में से देखना 5. में, [के] बाद; матч начнётся че́рез не́сколько мину́т मैच कुछ मिनट में (बाद) शुरू होगा।; они́ встре́тились че́рез год वे एक साल [के] बाद मिले।; я приду́ че́рез час मैं एक घंटे में (के बाद) आऊँगा।

черни́ла, черни́л *мн.* स्याही, रोशनाई; он пи́шет си́ними черни́лами वह नीली स्याही से लिखता है।

чёрн/ый, -ая, -ое, -ые; чёрен, черн/а́, -о́, -ы́ काला, स्याह; чёрные во́лосы काले बाल; чёрный костю́м काला सूट; чёрная кра́ска काला रंग

черт/а́, -ы́ *ж* 1. रेखा, लकीर, लाइन; он провёл черту́ кра́сным карандашо́м उसने लाल पेंसिल से रेखा (लकीर) खींच दी। 2. (*мн. нет*) सीमा, हद;

мы живём в черте́ го́рода हम नगर की सीमा (सीमाओं) में रहते हैं। 3. (*тк. мн.*): черты́ лица́ मुखाकृति, मुख-मुद्रा, नाक-नक़्शा; знако́мые черты́ परिचित मुखाकृति (नाक-नक़्शा)

чертёж, чертежа́ *м* नक़्शा, ड्राफ़्ट; он сде́лал чертёж зда́ния उसने इमारत का नाक़्शा बना दिया।

чер/ти́ть, -чу́, че́рт/ишь, -ят *несов.*; **начер/ти́ть**, -чу́, наче́рт/ишь, -ят *сов.*; *что* नक़्शा बनाना (खींचना, उतारना); он че́ртит чертёж वह नक़्शा बना रहा है।; я начерти́л план до́ма मैंने घर का नक़्शा बना दिया।

че́стно *нареч.* ईमानदारी से (के साथ); он поступи́л че́стно उसने ईमानदारी से काम लिया।

че́стн/ый, -ая, -ое, -ые; че́стен, честна́, че́стн/о, -ы ईमानदार, सच्चा; че́стные наме́рения ईमानदार (सच्चे) उद्देश्य; че́стный посту́пок ईमानदार व्यवहार; че́стный челове́к ईमानदार (सच्चा) आदमी ◇ че́стное сло́во ईमान की बात; че́стное сло́во, я не брал э́ту кни́гу ईमान से (ईमान की बात है) मैंने यह किताब नहीं ली।; он дал че́стное сло́во, что придёт उसने वचन दिया कि आयेगा।

честь, че́сти *ж* (*мн. нет*) प्रतिष्ठा, इज़्ज़त, सम्मान, मान; э́то — де́ло мое́й че́сти यह मेरे सम्मान का विषय है। ◇ в честь *кого-чего* के सम्मान में, के उपलक्ष्य में; пра́здник в честь Дня Побе́ды विजय-दिवस के उपलक्ष्य में समारोह, विजय-दिवस पर समारोह; дать обе́д в честь высо́кого го́стя उच्च अतिथि के सम्मान में भोज देना; у́лица на́звана в честь геро́я वीर के सम्मान में सड़क का नाम रखा गया।; с че́стью सम्मानपूर्वक; с че́стью вы́полнить зада́ние सम्मानपूर्वक कार्य निभाना (निभा देना); э́то не де́лает ему́ че́сти यह उसे शोभा नहीं देता, यह उसे नहीं सोहता।

четве́рг, четверга́ *м* बृहस्पतिवार, गुरुवार; в четве́рг мы пойдём в музе́й बृहस्पतिवार को हम संग्रहालय चलेंगे।

четвёрт/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* चौथा, चतुर्थ; четвёртый год пятиле́тки पंचवर्षीय योजना का चौथा साल

че́тверт/ь, -и *ж* (*мн.* че́тверти, четверте́й) 1. चौथाई, पाव; че́тверть ве́ка चौथाई सदी; че́тверть я́блока चौथाई (पाव) सेब, सेब की एक चौथाई; три че́тверти необходи́мого вре́мени तीन चौथाई आवश्यक समय; я приду́ че́рез че́тверть часа́ मैं पंद्रह मिनट में आऊँगा। 2.: че́тверть шесто́го सवा पाँच बजे; без че́тверти час पौन बजे

четы́ре, четырёх *числ.* चार; в брига́де четы́ре челове́ка ब्रिगेड में चार आदमी हैं।; он прие́дет че́рез четы́ре дня वह चार दिन में (के बाद) आयेगा।; приходи́ к четырём часа́м चार बजे तक आइये।

четы́реста, четырёхсо́т *числ.* चार सौ; кинотеа́тр на четы́реста мест चार सौ सीटों का सिनेमा-घर; в кни́ге четы́реста два́дцать страни́ц पुस्तक में चार सौ बीस पृष्ठ हैं।; мотоци́кл сто́ит четы́реста рубле́й मोटर-साइकिल का दाम चार सौ रूबल है।

четырёхсо́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* चार सौवाँ; на четырёхсо́той страни́це चार सौवें पृष्ठ पर

четы́рнадцат/ый, -ая, -ое, -ые चौदहवाँ; сыну идёт четы́рнадцатый год बेटे का चौदहवाँ साल चल रहा है।

четы́рнадцат/ь, -и *числ.* चौदह; э́ти брю́ки сто́ят четы́рнадцать рубле́й इस पैंट का दाम चौदह रूबल है।

чин/и́ть, -ю́, чи́н/ишь, -ят *несов.*; **почин/и́ть**, -ю́, почи́н/ишь, -ят *сов.*; *что* मरम्मत करना (कर देना); здесь чи́нят о́бувь यहाँ जूते की मरम्मत की जाती है।; он почини́л замо́к उसने ताले की मरम्मत कर दी।; рабо́чие чи́нят кры́шу मज़दूर छत की मरम्मत कर रहे हैं।

числи́тельн/ое, -ого *с* संख्यावाचक [शब्द]

числ/о́, -а́ *с* (*мн.* чи́с/ла, -ел, -лам) 1. अंक; сложи́ть два числа́ दो अंकों को जोड़ देना 2. दिनांक, तिथि, तारीख़; пе́рвого числа́ ка́ждого ме́сяца हर महीने की पहली तारीख़ को; ста́вить число́ तिथि (तारीख़) डालना; како́е сего́дня число́? आज कौनसी तारीख़ है?; мы уезжа́ем деся́того числа́ हम दस तारीख़ को जा (चल) रहे हैं।; сего́дня уже́ тридца́тое число́ आज तीस (तीसवीं) तारीख़ हो गयी है। 3. *кого-чего* संख्या, तादाद; большо́е число́ люде́й लोगों की भारी संख्या 4. वचन; еди́нственное число́ एकवचन; мно́жественное число́ बहुवचन ◇ в том числе́ समेत; उस (उन) में,... भी है (हैं)

чи́стить, чи́щу, чи́ст/ишь, -ят *несов.*, *что* 1. *сов.* **вы́чи/стить**, -щу, -стишь, -стят *и* **очи́/стить**, -щу, -стишь, -стят साफ़ करना (कर देना); पालिश करना (कर देना, कर लेना); झाड़ना (झाड़ देना); почи́сти зу́бы! दाँत साफ़ कर लो!, दातुन कर लो!; ма́льчик чи́стит боти́нки кре́мом लड़का रोग़न से जूतों पर पालिश करता है, लड़का जूतों में रोग़न लगाता है।; на́до вы́чистить ковёр कालीन को झाड़ देना चाहिये।; она́ чи́стит пальто́ щёткой वह ब्रश से कोट साफ़ कर रही है। 2. *сов.* **очи́/стить**, -щу, -стишь, -стят छीलना (छील देना); она́ чи́стит карто́фель वह आलू छील रही है।; я очи́стил апельси́н मैंने मालटा छीला।

чи́стк/а, -и *ж* सफ़ाई; чи́стка о́буви बूट-पालिशिंग; чи́стка оде́жды कपड़ों की सफ़ाई

чи́сто *нареч.* (*сравн. ст.* чи́ще), *часто безл. в знач. сказ.* साफ़; чи́сто вы́мыть пол फ़र्श साफ़ धो देना; в ко́мнате о́чень чи́сто कमरे में बहुत सफ़ाई है, कमरा बहुत साफ़ है।

чистот/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) सफ़ाई, स्वच्छता; содержа́ть в чистоте́ साफ़ रखना; соблюда́й[те] чистоту́! सफ़ाई निभाओ!

чи́ст/ый, -ая, -ое, -ые; чист, чиста́, чи́ст/о, -ы *и* чисты́ (*сравн. ст.* чи́ще) साफ़, स्वच्छ, उजला; чи́стое бельё साफ़ कपड़े; чи́стая посу́да साफ़ बरतन

чита́тел/ь, -я *м* पाठक; чита́тель библиоте́ки पुस्तकालय का पाठक; встре́ча писа́теля с чита́телями पाठकों से लेखक की भेंट।; газе́та отвеча́ет на пи́сьма чита́телей समाचार-पत्र पाठकों की चिट्ठियों का उत्तर देता है।

чита́тельниц/а, -ы पाठिका

чита́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; **прочита́/ть**, -ю, -ешь, -ют *сов.*; *что* 1. पढ़ना (पढ़ लेना, पढ़ डालना); он

читáет газéту वह समाचार-पत्र पढ़ रहा है। ; онá грóмко читáла стихотворéние वह ऊँचे स्वर से कविता पढ़ रही थी। ; ты ужé прочитáл э́ту кни́гу? तुम इस पुस्तक को पढ़ चुके हो? 2. पढ़ना (पढ़ देना); он прочитáл интерéсный доклáд उसने दिलचस्प रिपोर्ट (पेपर) पढ़ दी। ; профéссор читáет лéкцию प्रोफ़ेसर लेक्चर दे रहे हैं।

чихá/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; чихн/у́ть, -у́, -ёшь, -у́т *сов.* छींकना, छींक आना (देना, लेना); он простуди́лся, поэ́тому чихáет उसे सर्दी लगी, इस लिए वह छींकता है, उसे ठंड लगी, इस लिए उसे छींकें आ रही हैं।

чихну́ть *см.* чихáть

чи́ще *см.* чи́стый *и* чи́сто

член, члéна *м* सदस्य, मेंबर ; член коммунисти́ческой пáртии कम्युनिस्ट पार्टी का सदस्य (मेंबर); член профсою́за श्रम-संघ का सदस्य, ट्रेड-यूनियन का मेंबर ; все члéны семьи́ परिवार के सव सदस्य (लोग); э́та странá — член Организáции Объединённых Нáций यह देश संयुक्त राष्ट्र-संघ का सदस्य है।

чрезвычáйно *нареч.* अत्यंत, निहायत ; я чрезвычáйно рад मैं अत्यंत प्रसन्न हूँ।

чрезвычáйн/ый, -ая, -ое, -ые; чрезвычáен, чрезвычáйн/а, -о, -ы 1. असाधारण, ग़ैरमामूली ; अत्यधिक ; чрезвычáйная опáсность अत्यधिक ख़तरा ; чрезвычáйный успéх असाधारण सफलता 2. (*тк. полн. ф.*) असाधारण, आपातकालीन, आपात- ; чрезвычáйное положéние в странé देश में आपात-स्थिति (आपातकालीन स्थिति, असाधारण स्थिति); чрезвычáйная сéссия आपात-अधिवेशन; чрезвычáйный съезд असाधारण कांग्रेस

чтéни/е, -я *с* 1. पठन, पाठ ; чтéние газéт и журнáлов पत्रों तथा पत्रिकाओं का पठन (पाठ) 2. पाठन, वाचन ; чтéние лéкций व्याख्यान-पाठन

что I, чегó, чему́, что, чем, в чём *мест.* क्या ; что он сказáл? उसने क्या कहा? ; что случи́лось? क्या हुआ? ; что э́то? — Э́то кни́га यह क्या है? — यह पुस्तक है। ; о чём вы ду́маете? आप क्या सोच रहे हैं?, आप किस वारे में सोच रहे हैं?, आप किस सोच में हैं?

что II *союз* कि ; мы рáды, что вы верну́лись हमें ख़ुशी है कि आप वापस आ गये। ; он пи́шет, что рабóта закóнчена उसने लिखा है कि काम समाप्त हो गया है। ; я знал, что вы придёте मैं जानता था कि आप आयेंगे।

чтóбы *и* чтоб *союз* 1. कि, ताकि ; мы встáли рáно, чтóбы не опоздáть на пóезд हम जल्दी जाग उठे कि गाड़ी पकड़ने में देर न हो। 2. कि ; нáдо, чтóбы все пришли́ चाहिये कि सव आ जाएँ। ; я хочу́, чтóбы вы э́то знáли मैं चाहता हूँ कि आप यह जानें।

чтó-нибудь, чегó-нибудь *мест.* कुछ, कुछ न कुछ ; покажи́ мне чтó-нибудь из свои́х книг अपनी पुस्तकों में से कोई मुझे दिखा दो। ; расскажи́ мне о чём-нибудь कोई वात मुझे सुनाओ।

чтó-то, чегó-то *мест.* कोई चीज़ ; कोई वात ; чтó-то лежи́т на столé मेज़ पर कोई चीज़ पड़ी है। ; он чéм-то недовóлен वह किसी वात से नाराज़ है। ; они́ дóлго говори́ли о чём-то वे देर तक किसी वात पर वोलते रहे।

чу́вств/о, -а *с* 1. चेतना ; इंद्रिय ; о́рганы чувств इंद्रिय 2. भावना , भाव ; अनुभव ; чу́вство отве́тственности दायित्व का भाव ; чу́вство солида́рности एकजुटता की भावना ; чу́вство удовлетворе́ния तृप्ति ; выража́ть дру́жеские чу́вства मैत्रीपूर्ण भाव व्यक्त करना ; он испы́тывает чу́вство ра́дости वह आनंद की भावना अनुभव करता है।

чу́вств/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*; **почу́вств/овать,** -ую, -уешь, -уют *сов.*; *что* अनुभव (महसूस) करना (कर लेना); он чу́вствует к вам глубо́кое уваже́ние वह आपके प्रति गहरे सम्मान की भावना रखता है। ; она́ почу́вствовала смуще́ние उसने संकोच का अनुभव किया। ; я чу́вствую боль मैं दर्द महसूस कर रहा हूँ। ◇ чу́вствовать себя́ *как или каким, кем* अनुभव (महसूस) करना ; как вы себя́ чу́вствуете? आपकी तबीयत कैसी है ?, आपका मिज़ाज कैसा है ?; он чу́вствовал себя́ обма́нутым वह अपने को धोखा खाया हुआ अनुभव करता था। ; я чу́вствую себя́ хорошо́ मेरी तबीयत ठीक (अच्छी) है, मेरा मिज़ाज अच्छा है, मैं ठीक हूँ।

чуде́сно *нареч.* ख़ूब , अच्छी तरह ; мы чуде́сно отдохну́ли हमने ख़ूब आराम किया।

чуде́сн/ый, -ая, -ое, -ые; чуде́с/ен, -на, -но, -ны बढ़िया ; чуде́сное настрое́ние बढ़िया मनःस्थिति ; чуде́сная пого́да बढ़िया मौसम

чуж/о́й, -а́я, -о́е, -и́е पराया , दूसरे (दूसरों) का , अजनबी ; чужи́е ве́щи परायी चीज़ें ; чужа́я кни́га परायी पुस्तक ; чужо́й ребёнок पराया बच्चा

чул/ки́, -о́к, -ка́м *мн.* (*ед.* чул/о́к, -ка́ *м*) मोज़े ; जुर्राबें ; де́тские чулки́ बच्चों के मोज़े ; же́нские чулки́ ज़नाना मोज़े ; наде́ть чулки́ मोज़े पहन लेना ; снять чулки́ मोज़े उतार देना ; она́ хо́дит в шёлковых чулка́х, она́ но́сит шёлковые чулки́ वह रेशमी मोज़े पहनती है।

чуть *нареч.* थोड़ा-सा , कुछ , ज़रा ; за стено́й чуть слышна́ му́зыка दीवार के पीछे बाजा थोड़ा-सा सुनाई देता है। ; иди́ чуть ме́дленнее! थोड़ा-सा (कुछ , ज़रा) आहिस्ता चलो ! ◇ он чуть не опозда́л на по́езд गाड़ी पकड़ने में उसे देर होते होते बची। ; я чуть бы́ло не упа́л मैं गिरते गिरते बचा। ; чуть-чу́ть थोड़ा-सा , कुछ-कुछ , ज़रा ; говори́ чуть-чу́ть ти́ше ज़रा और धीमे स्वर में बोलो।

Ш

шаг, ша́га *и* ша́гу (*но*: два, три, четы́ре шага́) *м* (*мн.* шаг/и́, -о́в) 1. क़दम , पग , डग ; мы шли бы́стрым ша́гом हम क़दम बढ़ाकर चल रहे थे। ; он сде́лал шаг наза́д वह एक क़दम पीछे हटा। 2. क़दम ; предпринима́ть необходи́мые шаги́ ज़रूर क़दम उठाना (बढ़ाना); ты сде́лал отве́тственный шаг तुमने उत्तरदायित्वपूर्ण क़दम उठा लिया। ◇ шаг за ша́гом क़दम क़दम (पग पग) पर ; на ка́ждом шагу́ क़दम-बक़दम ; услы́шать чьи́-нибудь шаги́ किसीकी आहट सुनना ; она́ живёт в не́скольких шага́х от институ́та

वह उच्च विद्यालय के बहुत नज़दीक रहती है।

шага́/ть, -ю, -ешь, -ют *несов.*; шаг-н/у́ть, -у́, -ёшь, -у́т *сов.* 1. (*тк. несов.*) क़दम बढ़ाते जाना; солда́ты шага́ли по доро́ге सैनिक रास्ते पर क़दम उठाते जा रहे थे। 2. *через что* लाँघना; мы шага́ем че́рез лу́жи हम डबरों को फाँदते चल रहे हैं, हम डबरों के पार क़दम रखते जा रहे हैं।; он шагну́л че́рез поро́г उसने दहलीज़ लाँघी।

ша́пк/а, -и *ж* (*мн.* ша́п/ки, -ок, -кам) टोपी, हैट; мехова́я ша́пка रोयेंदार (फ़रवाली) टोपी; наде́ть ша́пку टोपी पहन लेना; он хо́дит всю зи́му без ша́пки जाड़े भर वह टोपी नहीं पहनता है।; сними́те ша́пки टोपियाँ उतारिये।

шар, ша́ра (*но*: два, три, четы́ре шара́) *м* (*мн.* шар/ы́, -о́в) गोल, गोला, गोलक; возду́шный шар गुब्बारा, बलून; металли́ческий шар धातु का गोल (गोला)

шарф, ша́рфа *м* (*мн.* шарф/ы́, -о́в) गुलूबंद, स्कार्फ़; шерстяно́й шарф ऊनी गुलूबंद; он завяза́л ше́ю ша́рфом उसने गले में गुलूबंद बाँधा।

шахмати́ст, -а *м* शतरंजबाज़, शतरंज का खिलाड़ी

ша́хматн/ый, -ая, -ое, -ые शतरंज का, शतरंज-; ша́хматная доска́ बिसात; ша́хматная фигу́ра मोहरा

ша́хматы, ша́хмат *мн.* शतरंज; чемпио́н ми́ра по ша́хматам विश्व-शतरंज चैंपियन; он проигра́л па́ртию в ша́хматы वह शतरंज की बाज़ी हार गया।; они́ хорошо́ игра́ют в ша́хматы वे शतरंज अच्छा खेलते हैं।

ша́хт/а, -ы *ж* खान, खदान; он рабо́тает на ша́хте वह खान में काम करता है।

шахтёр, -а *м* खनक, खान-मज़दूर

ша́ш/ки, -ек, -кам *мн.* ड्राफ़्ट्स; мы игра́ли в ша́шки हम ड्राफ़्ट्स खेल रहे थे।; он вы́играл две па́ртии в ша́шки वह ड्राफ़्ट्स की दो बाज़ियाँ जीत गया।

шёлк, шёлка *м* (*мн.* шелк/а́, -о́в) रेशम; пла́тье из иску́сственного шёлка नक़ली (कृत्रिम) रेशम का फ़्राक

шёлков/ый, -ая, -ое, -ые रेशमी, रेशम का; шёлковый плато́к रेशमी रूमाल; шёлковое пла́тье रेशमी फ़्राक

шёпот, -а *м* (*мн. нет*) फुस-फुस, फुसफुसाहट; он говори́л шёпотом वह फुस-फुस करके बात कर रहा था।; я слы́шу че́й-то шёпот मैं किसीकी फुस-फुसाहट सुन रहा हूँ।

шеп/та́ть, -чу́, ше́пч/ешь, -ут *несов.*; прошеп/та́ть, -чу́, проше́пч/ешь, -ут *сов.*; *что и без доп.* फुसफुसाना; она́ что́-то прошепта́ла ему́ на́ ухо उसने कोई बात उसके कान में कही।

шерсть, ше́рсти *ж* 1. बाल; रोयें; у соба́ки густа́я шерсть कुत्ते के घने बाल हैं। 2. ऊन, ऊनी कपड़ा; костю́м из ше́рсти ऊनी कपड़े का सूट

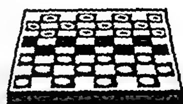
шерстян/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е ऊनी, ऊन का [बना]; шерстяно́е пла́тье ऊनी (ऊन का बना) फ़्राक

шестидеся́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* साठवाँ

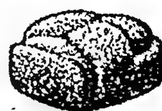
шестисо́т/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* छः सौवाँ

шестна́дцат/ый, -ая, -ое, -ые *числ.* सोलहवाँ

шестна́дцат/ь, -и *числ.* सोलह



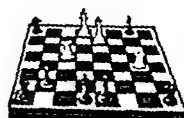
ша́шки



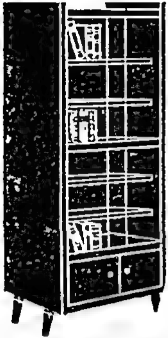
ша́пка

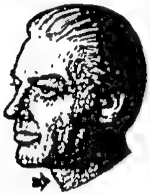


шарф



ша́хматы


книжный шкаф


ше́я


шля́па

шест/о́й, -а́я, -о́е, -ы́е *числ.* छठा ; шесто́й день неде́ли सप्ताह का छठा दिन

шест/ь, -и́ *числ.* छः, छह ; семья́ из шести́ челове́к छः आदमियों का परिवार ; прошло́ шесть лет छः साल बीत गये ।

шестьдеся́т, шести́десяти *числ.* साठ ; шестьдеся́т килогра́ммов साठ किलोग्राम ; ему́ о́коло шести́десяти [лет] वह क़रीब साठ वर्ष का है ।

шестьсо́т, шестисо́т *числ.* छः सौ ; шестьсо́т рубле́й छः सौ रूबल ; расстоя́ние бо́льше шестисо́т киломе́тров छः सौ से अधिक किलोमीटर की दूरी, छः सौ किलोमीटर से अधिक दूरी

ше́я, ше́и *ж* गला, गरदन ; то́нкая и дли́нная ше́я पतली और लंबी गरदन

ши́ре *см.* широ́кий

ширин/а́, -ы́ *ж* (*мн. нет*) चौड़ाई ; доска́ ширино́й в два́дцать сантиме́тров बीस सेंटीमीटर चौड़ा तख़्ता ; изме́рить ширину́ у́лицы सड़क की चौड़ाई नापना (नाप लेना)

широ́к/ий, -ая, -ое, -ие; широ́к, широк/а́, -о́, -и́ (*сравн. ст.* ши́ре) **1.** चौड़ा ; широ́кое окно́ चौड़ी खिड़की ; широ́кая у́лица चौड़ी सड़क ; река́ здесь ши́ре, чем в друго́м ме́сте यहाँ नदी दूसरी जगह से चौड़ी है । **2.** (*обычно кратк. ф.*) *кому* ढीला ; пальто́ вам широко́ कोट आपको ढीला है । **3.** व्यापक ; широ́кое обще́ственное движе́ние व्यापक सामाजिक आंदोलन ; широ́кое сотру́дничество व्यापक सहयोग

шить, шью, шьёшь, шьют (*повел.* шей) *несов.*; **сшить, сошь/ю́, -ёшь, -ю́т** (*повел.* сшей) *сов.*; *что* सीना (सी देना); सिलाना (सिला देना), सिलवाना (सिलवा देना); мне сши́ли но́вый костю́м मेरे लिए नया सूट सिला (सिलाया) गया । ; она́ шьёт пла́тье वह फ़्राक सी रही है ।

шкаф, шка́фа, *предл.* о шка́фе, в (на) шкафу́ *м* (*мн.* **шкаф/ы́, -о́в**) अलमारी ; кни́жный шкаф किताबों की अलमारी ; бельё лежи́т в шкафу́ कपड़ा अलमारी में रखा हुआ है । ; пове́сь пальто́ в шкаф कोट अलमारी में टाँग दो ।

шко́л/а, -ы *ж* स्कूल, पाठशाला ; музыка́льная шко́ла संगीत-विद्यालय ; специа́льная шко́ла विशेष स्कूल ; перевести́ в другу́ю шко́лу दूसरी स्कूल में बदलना (बदल देना); поступи́ть в шко́лу स्कूल में भरती (दाख़िल) होना ; он у́чится в шко́ле वह स्कूल में पढ़ता है । ; я зако́нчил сре́днюю шко́лу मैंने माध्यमिक स्कूल समाप्त किया । ◇ вы́сшая шко́ла (*высшие учебные заведения*) उच्च शिक्षालय

шко́льник, -а *м* स्कूली छात्र, स्कूली लड़का

шко́льниц/а, -ы *ж* स्कूली छात्रा, स्कूली लड़की

шко́льн/ый, -ая, -ое, -ые स्कूली, स्कूल का ; шко́льный двор स्कूल का आँगन (अहाता); шко́льные заня́тия स्कूली (स्कूल की) पढ़ाई; шко́льные кани́кулы स्कूली (स्कूल की) छुट्टियाँ

шля́п/а, -ы *ж* टोपी, हैट ; надева́ть шля́пу टोपी पहनना (लगाना); снять шля́пу टोपी उतारना (उतार लेना); он не лю́бит носи́ть шля́пу उसे टोपी लगाना पसंद नहीं है ।

шнур/óк, -кá *м* फ़ीता, तसमा; шнуркú для ботúнок जूते के फ़ीते

шоколáд, -а *м* (*мн. нет*) चाकलेट; корóбка шоколáда चाकलेट का डब्बा

шоколáдн/ый, -ая, -ое, -ые चाकलेट का, चाकलेट-; шоколáдная конфéта चाकलेट की टाफ़ी; шоколáдный торт चाकलेट-केक

шоссé *с нескл.* पक्की सड़क, शाहराह, राज-मार्ग, राज-पथ; мы éхали по шоссé हम पक्की सड़क से जा रहे थे।

шофёр, -а *м* (*мн.* шофёр/ы, -ов) ड्राइवर, मोटर-चालक; óпытный шофёр अनुभवी ड्राइवर; он рабóтает шофёром таксú वह टैक्सी-चालक का काम करता है।

штóр/а, -ы *ж* परदा; चिलमन; онá опустúла штóры на óкнах उसने खिड़कियों के परदे गिराये, उसने खिड़कियों पर परदे किये।

штраф, штрáфа *м* जुरमाना, दंड; заплатúть штраф за нарушéние прáвил ýличного движéния यातायात-नियमों के उल्लंघन के लिए जुरमाना देना

штýк/а, -и *ж* चीज़; अदद; нéсколько штук карандашéй कई पेंसिलें; пять штук яиц पाँच अंडे; тетрáди стóят две копéйки штýка (за штýку) दो कोपेक की एक कापी है।

шýб/а, -ы *ж* फ़र-कोट; жéнская шýба из дорогóго мéха महँगे फ़र का ज़नाना कोट

шум, шýма *и* шýму *м* शोर[-गुल], कोलाहल, हो-हल्ला, हुल्लड़; шум вéтра हवा की आवाज़; шум мотóра इंजन का शोर; в зáле был (стоя́л) шум हाल में शोर-गुल था।; раздáлся сúльный шум ज़ोर का शोर मच गया।

шум/éть, -лю́, -úшь, -я́т *несов.* शोर (कोलाहल, हो-हल्ला) करना (मचाना); дéти óчень шумя́т बच्चे बहुत शोर मचाते हैं।; лес шумúт जंगल सरसरा रहा है।

шýмно *безл. в знач. сказ.*: в зáле бы́ло шýмно हाल में शोर-गुल था।

шýмн/ый, -ая, -ое, -ые शोर करनेवाला, शोर [मचानेवाला; कोलाहल-पूर्ण, शोर-गुल-भरा; шýмный спор ज़ोरदार बहस; шýмные ýлицы कोलाहलपूर्ण (शोर-गुल-भरी) सड़कें

шутúть, шучý, шýт/ишь, -ят *несов.*; **пошу/тúть,** -чý, пошýт/ишь, -ят *сов.* 1. मज़ाक (हँसी, ठट्ठा) करना; друзья́ весь вéчер шутúли и смея́лись शाम भर दोस्त मज़ाक करते और हँसते रहे। 2. *над кем-чем* मज़ाक (हँसी, दिल्लगी, ठट्ठा) उड़ाना; над ним чáсто шýтят अक्सर उसका मज़ाक उड़ाया जाता है।

шýтк/а, -и *ж* (*мн.* шýт/ки, -ок, -кам) मज़ाक, हँसी, दिल्लगी, ठट्ठा); э́то былá тóлько шýтка यह सिर्फ़ मज़ाक था। ◇ в шýтку मज़ाक (हँसी, दिल्लगी) में; я сказáл э́то в шýтку मैंने यह मज़ाक में कहा।; он не на шýтку обúделся वह तो सचमुच ही बुरा मान गया।

Щ

щéдр/ый, -ая, -ое, -ые; щедр, -á, щéдр/о, -ы उदार, उदारतापूर्ण, दानशील; щéдрый человéк उदार आदमी

щек/á, -ú, *вин.* щёку *ж* (*мн.* щёки,

штóра

шýба

щекá

щёк, щекáм) गाल ; блéдные щёки पीले गाल ; он удáрил егó по щекé उसने उसके गाल पर चपत (तमाचा) लगाया ; онá поцеловáла сы́на в щёку उसने बेटे का गाल चूमा।

щётк/а, -и ж (мн. щёт/ки, -ок, -кам) ब्रश, बुरुश ; щётка для óбуви बूट-ब्रश ; зубнáя щётка दाँत का ब्रश ; он чи́стит ковёр щёткой वह कालीन को ब्रश से साफ़ करता है।


щётка (для óбуви)

щи, щей, щам, щи, щáми, о щах мн. बंद-गोभी का सूप ; мясны́е щи गोश्त मिला बंद-गोभी का शोरबा ; свари́ть вку́сные щи मज़ेदार बंद-गोभी का शोरबा तैयार करना (कर देना) ; он съел тарéлку щей из свéжей капу́сты उसने एक प्लेट ताज़ी बंद-गोभी का शोरबा खाया।

Э

экзáмен, -а м परीक्षा, इम्तहान ; экзáмен по фи́зике भौतिकी की परीक्षा ; тру́дный экзáмен कठिन परीक्षा ; экзáмен принимáет профéссор प्रोफ़ेसर परीक्षा कर रहे हैं। ; иду́т экзáмены परीक्षाएँ हो रही हैं। ; мы сдаём госудáрственные экзáмены हम सरकारी परीक्षाएँ दे रहे हैं। ; он сдал ужé два экзáмена वह दो परीक्षाएँ दे चुका है, वह दो परीक्षाओं में पास हो चुका है।

экзаменациóнн/ый, -ая, -ое, -ые: экзаменациóнная сéссия परीक्षा-सत्र

экономи́к/а, -и ж (мн. нет) 1. अर्थ-व्यवस्था, अर्थतंत्र ; экономи́ка страны́ देश की अर्थ-व्यवस्था, देश का अर्थतंत्र ; бы́строе разви́тие экономи́ки अर्थ-व्यवस्था की द्रुत उन्नति 2. अर्थ-शास्त्र ; преподавáть экономи́ку अर्थ-शास्त्र पढ़ाना

экономи́ческ/ий, -ая, -ое, -ие आर्थिक ; экономи́ческое положéние страны́ देश की आर्थिक स्थिति ; с экономи́ческой тóчки зрéния आर्थिक दृष्टि से

эконóм/ить, -лю, -ишь, -ят несов., что बचाना, बचत करना, मितव्यय (किफ़ायत) करना ; эконóмить врéмя и си́лы समय तथा शक्ति की बचत करना ; эконóмить дéньги पैसा (धन) बचाना, पैसे (धन) की बचत करना

эконóми/я, -и ж (мн. нет) बचत, मितव्ययता, किफ़ायत, कमख़र्ची ; эконóмия врéмени समय की बचत ; бóльшая эконóмия энéргии बिजली की बड़ी बचत (किफ़ायत)

экрáн, -а м परदा, रजत-पट, स्क्रीन ; широ́кий экрáн चौड़ा परदा ; на экрáне телеви́зора टेलीविज़न के परदे पर

экску́рси/я, -и ж सैर ; поéхать на экску́рсию सैर पर निकलना (निकल जाना) ; мы при́няли учáстие в экску́рсии по гóроду हमने नगर की सैर में भाग लिया। ; они́ пошли́ на экску́рсию वे सैर [करने] को गये।

экспеди́ци/я, -и ж अभियान, यात्रा ; экспеди́ция на Сéверный пóлюс उत्तरी ध्रुव की यात्रा ; организовáть экспеди́цию अभियान (यात्रा) का आयोजन करना (कर देना) ; учáствовать в экспеди́ции अभियान (यात्रा) में भाग लेना

эксперимéнт, -а м प्रयोग, परीक्षा ; нау́чный эксперимéнт वैज्ञानिक प्रयोग

(परीक्षा); результа́ты эксперимéнта प्रयोग का परिणाम; проводи́ть экспериме́нты प्रयोग (परीक्षाएँ) करना

эксплуата́ци/я, -и *ж* (*мн. нет*) शोषण; эксплуата́ция человéка человéком मनुष्य द्वारा मनुष्य का शोषण; борьба́ про́тив эксплуата́ции शोषण के विरुद्ध संघर्ष

эксплуати́р/овать, -ую, -уешь, -уют *несов.*, *кого-что* शोषण करना; он эксплуати́рует чужо́й труд वह दूसरों के श्रम का शोषण करता है।; они́ эксплуати́руют рабо́чих वह मजदूरों का शोषण करते हैं।

э́кспорт, -а *м* (*мн. нет*) निर्यात; э́кспорт промы́шленного обору́дования औद्योगिक यंत्र-साधन का निर्यात

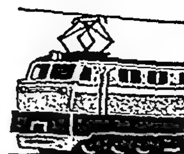
электрифика́ци/я, -и *ж* (*мн. нет*) विजलीकरण, विद्युतीकरण; электрифика́ция желéзных доро́г रेलवे (रेल-मार्गों) का विजलीकरण; электрифика́ция сéльского хозя́йства कृषि का विजलीकरण

электри́ческ/ий, -ая, -ое, -ие विजली का, विजली-, विद्युत् का, विद्युत्-; электри́ческая ла́мпа विजली का लैंप, विजली की बत्ती; электри́ческий свет विजली की रोशनी, विजली का प्रकाश; электри́ческий ток विजली की धारा, विद्युत्-धारा, विद्युत् का संचार

электри́честв/о, -а *с* (*мн. нет*) 1. विजली, विद्युत्; испо́льзование электри́чества в промы́шленности उद्योग में विजली का उपयोग 2. विजली; провести́ в дом электри́чество मकान में विजली लगाना (लगवाना)

электри́чк/а, -и *ж* (*мн.* электри́ч/ки, -ек, -кам) विजली की रेल-गाड़ी, विद्युत्-रेल-गाड़ी; мы сéли в электри́чку हम विजली की रेल-गाड़ी में बैठ गये।

электрово́з, -а *м* विजली का इंजन



электрово́з

электроста́нци/я, -и *ж* विजली-घर; а́томная электроста́нция आणविक विजली-घर, अणु-विजली-घर; кру́пная электроста́нция बड़ा विजली-घर; он рабо́тает на электроста́нции वह विजली-घर में काम करता है।

элемéнт, -а *м* तत्व, अंश; отдéльные элемéнты карти́ны चित्र के कुछ अंश

энерги́чно *нареч.* फुरती से, उत्साहपूर्वक, सक्रिय रूप से, स्फूर्ति से, जोरदार ढंग से; он энерги́чно взя́лся за дéло वह उत्साहपूर्वक (फुरती से) काम में लग गया।

энерги́чн/ый, -ая, -ое, -ые; энерги́ч/ен, -на, -но, -ны फुरतीला, उद्योगी, कर्मठ, क्रियाशील, सक्रिय; энерги́чный человéк उद्योगी (कर्मठ) आदमी

энéрги/я, -и *ж* (*мн. нет*) 1. ऊर्जा, शक्ति; а́томная энéргия अणु-शक्ति, आणविक ऊर्जा; электри́ческая энéргия विजली की शक्ति, विद्युत्-शक्ति, विद्युत्-ऊर्जा; испо́льзовать энéргию воды́ जल-शक्ति (जलीय ऊर्जा) का उपयोग करना 2. कर्मठता, क्रियाशीलता, सक्रियता; прояви́ть энéргию कर्मठता दिखाना (दिखा देना)

энтузиа́зм, -а *м* (*мн. нет*) उत्साह, सरगरमी, जोश; трудово́й энтузиа́зм श्रमिक उत्साह; проявля́ть энтузиа́зм उत्साह दिखाना; он рабо́тает с энтузиа́змом वह उत्साह से (के साथ) काम करता है।

эпо́х/а, -и *ж* युग, जमाना, दौर; эпо́ха социали́зма समाजवाद का युग;

сове́тская эпо́ха सोवियत युग ; вступа́ть в но́вую эпо́ху नये युग में प्रवेश करना

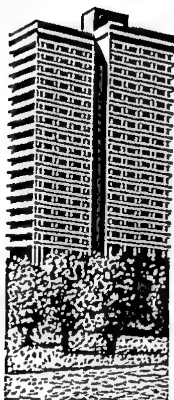
эсто́н/ец, -ца एस्तोनियाई

эсто́нк/а, -и *ж* (*мн.* эсто́н/ки, -ок, -кам) एस्तोनियाई नारी

эсто́нск/ий, -ая, -ое, -ие एस्तोनियाई

эстра́д/а, -ы *ж* 1. मंच, रंगमंच ; на эстра́ду вы́шел изве́стный арти́ст मंच पर विख्यात अभिनेता आया। 2. मंचीय कला, वैराइटी आर्ट ; арти́сты эстра́ды मंच के कलाकार, वैराइटी आर्टिस्ट ; она́ поёт на эстра́де वह वैराइटी शो में गाती है।

эта́ж, этажа́ *м* मंज़िल, तल्ला ; дом в шестна́дцать этаже́й सोलह मंज़िला घर, नौ तल्ले का घर ; его́ кварти́ра на пе́рвом этаже́ उसका फ़्लैट पहली मंज़िल में है। ; мы подняли́сь на тре́тий эта́ж हम तीसरी मंज़िल पर चढ़े। ; она́ живёт на восьмо́м этаже́ वह आठवीं मंज़िल पर रहती है।



дом в шестна́дцать этаже́й

э́тот, э́того *м*; э́та, э́той *ж*; э́то, э́того *с* (*мн.* э́ти, э́тих) 1. यह ; э́та де́вочка хорошо́ у́чится यह लड़की अच्छी तरह पढ़ती है। ; в э́то вре́мя разда́лся стук в дверь तभी खटखट सुनाई दी। ; на э́той неде́ле он уезжа́ет इस सप्ताह वह जा रहा है। ; я живу́ в э́том до́ме मैं इस घर में रहता हूँ। 2. यह ; он ничего́ не зна́ет об э́том де́ле वह इस मामले के बारे में कुछ नहीं जानता है। ; ту рабо́ту она́ вы́полнила, спра́вится и с э́той वह काम उसने पूरा कर दिया है, यह भी निभा लेगी। 3. *в знач. сущ.* **э́то**, э́того *с* यह ; э́того забыва́ть нельзя́ यह भूलना नहीं चाहिये। ; как э́то случи́лось यह कैसे हुआ ? 4. э́то *с нескл.* यह ; э́то кни́га моего́ бра́та यह किताब मेरे भाई की है। ; э́то наш дом यह हमारा घर है। ; кто́ э́то? — Э́то моя́ сестра́ यह कौन है ? — यह मेरी बहिन है। ; что э́то? — Э́то шко́ла यह क्या है ? — यह स्कूल है। ; что э́то тако́е? — Э́то уче́бник यह क्या [चीज़] है ? — यह पाठ्य-पुस्तक है।



ю́бка

Ю

ю́бк/а, -и *ж* (*мн.* ю́бки, ю́бок, ю́бкам) स्कर्ट, घघरा ; дли́нная ю́бка लंबी स्कर्ट ; коро́ткая ю́бка ऊँची स्कर्ट ; шерстяна́я ю́бка ऊनी स्कर्ट ; носи́ть ко́фту с ю́бкой ब्लाउज़ और स्कर्ट पहनना

юг, ю́га *м* (*мн. нет*) दक्षिण ; мы е́дем на юг हम दक्षिण को जाते हैं।

ю́жн/ый, -ая, -ое, -ые दक्षिणी, दक्षिण [का] ; ю́жный ве́тер दक्षिणी हवा ; ю́жная приро́да दक्षिण की प्रकृति ; ю́жные стра́ны दक्षिणी देश

ю́мор, -а *м* (*мн. нет*) हास्य, हास्य-व्यंग, [हास-]परिहास; он с ю́мором расска́зывал о свои́х приключе́ниях वह मज़ाक़िया ढंग से आप-बीती सुना रहा था। ; у неё есть чу́вство ю́мора उसमें विनोद-वृत्ति (हास्य-रसज्ञता) है।

ю́ность, -и *ж* (*мн. нет*) जवानी, नौजवानी, युवावस्था, युवा-काल, तरुनाई, तरुणावस्था ; счастли́вая ю́ность सुखी जवानी (नौजवानी); в ю́ности он писа́л стихи́ युवा-काल में वह कविताएँ लिखता था।

ю́нош/а, -и *м* (*мн.* ю́нош/и, -ей) युवक, तरुण, नौजवान, जवान ; вы-

со́кий ю́ноша लंबा युवक ; он преврати́лся из ю́ноши в мужчи́ну वह तरुण से [प्रौढ़] पुरुष में विकसित हो गया।

ю́ный, ю́ная, ю́ное, ю́ные युवा, तरुण, जवान, नौजवान ; ю́ный во́зраст युवायु, युवावस्था, तरुणावस्था, किशोरावस्था ; ю́ные го́ды युवा-काल ; ю́ная де́вушка युवती, नौजवान लड़की, किशोरी

Я

я, меня́, мне, меня́, мной, обо мне *мест. 1 л. ед. числа* मैं ; я инжене́р मैं इंजीनियर हूँ। ; я учи́тельница मैं अध्यापिका हूँ। ; мне со́рок лет मैं चालीस वर्ष का (की) हूँ। ; меня́ пригласи́ли на конце́рт मुझे कंसर्ट में बुलाया गया है। ; со мной был това́рищ मेरे साथ एक मित्र था। ; они́ забы́ли обо мне वे मुझे भूल गये।

я́блок/о, -а *с* (*мн.* я́блоки, я́блок) सेव ; спе́лое я́блоко पक्का सेव ; варе́нье из я́блок सेव का जैम ; пиро́г с я́блоками सेव का पकौड़ा

я́блон/я, -и *ж* (*мн.* я́блони, я́блонь) सेव का पेड़ ; в саду́ растёт ста́рая я́блоня बाग़ में सेव का पुराना पेड़ है।

я́блочн/ый, -ая, -ое, -ые सेव का ; я́блочный пиро́г सेव का पकौड़ा ; я́блочный сок सेव का रस

яви́ться *см.* явля́ться

явле́ни/е, -я *с* घटना ; явле́ния приро́ды प्राकृतिक घटनाएँ ; стра́нное явле́ние विलक्षण घटना

явля́/ться, -юсь, -ешься, -ются *несов.*; яви́ться, явлю́сь, я́вишься, я́вятся *сов.* 1. आना (आ जाना) ; вам ну́жно яви́ться к дире́ктору आपको डाइरेक्टर के पास आना चाहिये, आपको डाइरेक्टर के सामने पेश होना चाहिये। ; он не яви́лся на рабо́ту वह काम पर नहीं आया। ; она́ яви́лась домо́й по́здно वह घर देर से आयी। 2. *кем-чем* होना ; просту́да яви́лась причи́ной боле́зни सर्दी बीमारी का कारण थी। 3. (*тк. несов.*) *кем-чем* होना ; он явля́ется мои́м помо́щником वह मेरा सहायक है।

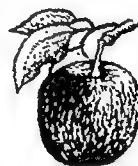
я́вн/ый, -ая, -ое, -ые 1. खुला, स्पष्ट ; он говори́л с я́вным раздраже́нием उसके बोलने से स्पष्ट था कि वह चिढ़ा हुआ है। 2. प्रत्यक्ष, स्पष्ट, व्यक्त, प्रकट ; я́вное превосхо́дство प्रत्यक्ष (स्पष्ट) श्रेष्ठता ; я́вные при́знаки боле́зни रोग के स्पष्ट लक्षण ; э́то я́вная ложь यह सफ़ेद (सरासर) झूठ है।

я́год/а, -ы *ж* बेरी ; варе́нье из я́год बेरियों का जैम ; де́ти собира́ют в лесу́ я́годы बच्चे जंगल में बेरियाँ चुन रहे हैं।

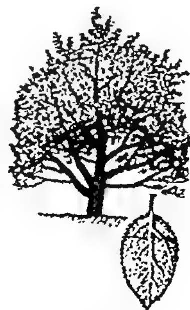
ядр/о́, -а́ *с* (*мн.* я́дра, я́дер, я́драм) 1. गुठली, गूदा 2. नाभिक ; ядро́ а́тома अणु का नाभिक

язы́к I, языка́ *м* जीभ, जिह्वा, ज़बान

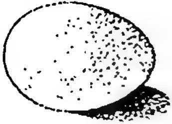
язы́к II, языка́ *м* 1. भाषा, ज़बान ; родно́й язы́к मातृभाषा ; он изуча́ет ру́сский язы́к वह रूसी भाषा सीख रहा है। ; она́ владе́ет не́сколькими иностра́нными языка́ми वह कई विदेशी भाषाएँ जानती है, वह कई विदेशी भाषाओं पर अधिकार रखती है। 2. (*мн. нет*) भाषा, ज़बान ; язы́к писа́теля लेखक की भाषा

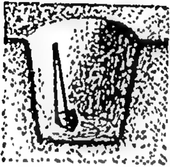


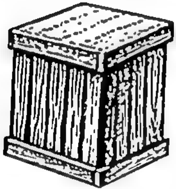
я́блоко



я́блоня


яйцо́


я́ма


я́щик

яи́чниц/а, -ы *ж* तले हुए अंडे ; жа́рить яи́чницу अंडे तलना ; на за́втрак была́ яи́чница с колбасо́й नाश्ते में सौसेज के साथ तले हुए अंडे थे।

яйц/о́, -а́ *с* (*мн.* я́йца, яи́ц, я́йцам) अंडा ; он съел два яйца́ उसने दो अंडे खाये।

я́ма, я́мы *ж* गढ़ा, गड्ढा ; он ро́ет я́му лопа́той वह कुदाल से गढ़ा (गड्ढा) खोदता है।

янва́рск/ий, -ая, -ое, -ие जनवरी का ; янва́рские моро́зы जनवरी के जाड़े

янва́рь, января́ *м* (*мн. нет*) जनवरी ; пе́рвое января́ एक (पहली) जनवरी ; в январе́ быва́ют си́льные моро́зы जनवरी में कड़ाके के जाड़े पड़ते हैं।

я́рк/ий, -ая, -ое, -ие; я́рок, ярка́, я́рк/о, -и (*сравн. ст.* я́рче) 1. तेज़ ; я́ркая ла́мпа तेज़ लैंप ; я́ркий ого́нь तेज़ ज्वाला ; я́ркий свет तेज़ रोशनी ; я́ркое со́лнце तेज़ धूप 2. चटकीला, चमकीला ; я́ркая ле́нта चटकीला फ़ीता ; я́ркое пла́тье चटकीला फ़्राक ; я́ркий цвет चटकीला (तेज़) रंग ; 3. ज्वलंत ; я́ркий приме́р ज्वलंत उदाहरण

я́рко *нареч.* तेज़ ; я́рко гори́т костёр अलाव तेज़ जल रहा है। ; я́рко све́тит со́лнце तेज़ धूप चमक रही है।

я́сл/и, -е́й *мн.* शिशु-गृह, शिशु-सदन ; отда́ть ребёнка в я́сли बच्चे को शिशु-सदन में देना (दे देना)

я́сно *нареч.* 1. साफ़, स्पष्ट ; он я́сно услы́шал стук उसने खटखट साफ़ सुनी। 2. साफ़, स्पष्ट ; я́сно излага́ть свои́ мы́сли अपने विचार साफ़ बताना ; он говори́т о́чень я́сно वह बहुत साफ़ बोलता है।

я́сн/ый, -ая, -ое, -ые; я́сен, ясна́, я́сн/о, -ы *и* ясны́ 1. साफ़ ; я́сный день साफ़ दिन ; я́сная пого́да साफ़ मौसम 2. साफ़, स्पष्ट ; я́сное изложе́ние स्पष्ट वर्णन ; ва́ша мысль мне ясна́ मेरे लिए तो आपका विचार स्पष्ट है। ; вопро́с я́сен सवाल साफ़ है।

я́щик, -а *м* 1. डब्बा, डिब्बा, बकस ; я́щик с консе́рвами टिनबंद खाद्य का बकस ; деревя́нный я́щик लकड़ी का डब्बा 2. दराज़ ; бельё лежи́т в ни́жнем я́щике шка́фа कपड़े अलमारी की निचली दराज़ में रखे (पड़े) [हुए] हैं। ; он откры́л я́щик пи́сьменного стола́ उसने लिखने की मेज़ की दराज़ खोली।

СОКРАЩЕНИЯ НЕКОТОРЫХ СЛОВ НА ПИСЬМЕ

लिखने में कुछ शब्द-संक्षेप

в. — век शताब्दी, सदी
вв. — века शताब्दियाँ, सदियाँ
г — грамм ग्राम
г. — 1) год वर्ष, साल 2) город नगर
гг. — годы वर्ष, साल (बहुवचन)
гл. — глава अध्याय
д. — дом (*в адресе*) घर, मकान (पते पर)
др. — другие इत्यादि, आदि, वग़ैरह
им. — имени (*в названиях*) नामक (नामों में)
ин-т — институт इन्स्टिट्यूट, उच्च विद्यालय
и т. д. — и так далее इत्यादि, आदि, वग़ैरह
и т. п. — и тому подобное इत्यादि, आदि, वग़ैरह
к., коп. — копейка कोपेक
кв. — квартира (*в адресе*) फ़्लैट (पते पर)
кг — килограмм किलोग्राम
км — километр किलोमीटर
л. — литр लिटर
мин. — минута मिनट
млн. — миллион दस लाख
млрд. — миллиард अरब
мм — миллиметр मिलीमीटर
обл. — область प्रदेश
пер. — переулок (*в адресе*) गली (पते पर)
пр. — прочие, прочее इत्यादि, आदि, वग़ैरह
пр., пр-т — проспект प्रोस्पैक्ट
р., руб. — рубль रूबल
р-н — район महल्ला; हल्क़ा
с., стр. — страница पृष्ठ
сек. — секунда सेकंड
см — сантиметр सेंटीमीटर
т — тонна टन
т. — том भाग, खंड
т., тов. — товарищ साथी
т., тыс. — тысяча हज़ार
т. е. — то есть अर्थात्, यानी
ул. — улица (*в адресе*) सड़क (पते पर)
ун-т — университет यूनिवर्सिटी, विश्वविद्यालय
ц. — центнер क्वल (मैट्रिक) सेंटनर
ч. — час घंटा
шк. — школа स्कूल, पाठशाला

रूसी ध्वनि-विचार का संक्षिप्त विवरण

बलाघात। बलाघात (गतिक बलाघात) रूसी भाषा की लाक्षणिक विशेषता है। प्रत्येक शब्द का कोई एक अंश अधिक ज़ोर से उच्चारित किया जाता है। स्वरों का गुण एवं रणन बलाघात से प्रभावित होता है। बलाघातित शब्दांश में स्वर बलरहित शब्दांश की अपेक्षा अधिक स्पष्ट और दीर्घ होता है।

एक अंशवाले शब्दों, पूर्वसर्गों, समुच्चयबोधकों तथा निपातों को छोड़कर सभी रूसी शब्दों का कोई न कोई अंश बलाघातित होता है। कभी कभी पूर्वसर्ग पर ज़ोर दिया जाता है, उदाहरणार्थ: зá руку, и́з лесу।

रूसी भाषा में शब्द के किसी भी अंश पर ज़ोर दिया जा सकता है—पहले शब्दांश पर, दूसरे शब्दांश पर आदि। उदाहरणार्थ: нóвый, краси́вый, золотóй। कारक-रचना, क्रिया-रूप-निर्माण तथा शब्दों के रूपांतर के समय कभी कभी आघात-परिवृत्ति हो जाती है: ру́ки — рукáм, пишу́ — пи́шешь, нóвый — нóвое। शब्दकोष में बलाघात और आघात-परिवृत्ति को यथास्थान इंगित किया गया है।

रूसी वर्ण-माला और अक्षरों के नाम

А а (а)	З з (зэ)	П п (пэ)	Ч ч (че)
Б б (бэ)	И и (и)	Р р (эр)	Ш ш (ша)
В в (вэ)	Й й (и краткое)	С с (эс)	Щ щ (ща)
Г г (гэ)	К к (ка)	Т т (тэ)	ъ[1] (твердый знак)
Д д (дэ)	Л л (эль)	У у (у)	ы[1] (ы)
Е е (е)	М м (эм)	Ф ф (эф)	ь[1,2] (мягкий знак)
Ё ё (ё)	Н н (эн)	Х х (ха)	Э э (э)
Ж ж (жэ)	О о (о)	Ц ц (цэ)	Ю ю (ю)
			Я я (я)

---

[1] यह अक्षर शब्दों के आरंभ में कभी नहीं आता।

[2] ь चिह्न व्यंजन की मृदुता इंगित करता है।

ध्वनियां और अक्षर

स्वर। रूसी भाषा में ६ मुख्य स्वर हैं: [а], [э], [и], [о], [у], [ы]। ये स्वर केवल बलाघातित शब्दांश में स्पष्टतः उच्चारित किये जाते हैं, बलरहित शब्दांश में उनका उच्चारण अस्पष्ट होता है। स्वर अंकित करने के लिए а, е, ё, и, о, у, ы, э, ю, я अक्षर प्रयुक्त होते हैं।

व्यंजनों के बाद आनेवाले е, ё, ю, я अक्षर [э], [о], [у], [а] स्वर तथा पूर्ववर्त्ती व्यंजन की मृदुता को सूचित करते हैं: пел — [п^{ь}эл], мёд — [м^{ь}от], люди — [л^{ь}у́д^{ь}и], дядя — [д^{ь}а́д^{ь}а] मृदु व्यंजन उसके बाद आनेवाले स्वर से मिलकर उच्चारित होता है। शब्द के आरंभ में, स्वरों तथा कठोर चिह्न ъ एवं मृदु चिह्न ь के बाद е, ё, ю, я अक्षरों का उच्चारण दो ध्वनियों के संयोजन के समान होता है: е — [йэ], ё — [йо] (केवल बलाघातित शब्दों में), ю — [йу], я — [йа]: ель — [йэль], ёлка — [йолка], июнь — [ийу́н^{ь}], чья — [чйа]।

э अक्षर मुख्यतः गृहीत शब्दों में (поэ́т, экза́мен, экра́н) और कुछेक रूसी शब्दों (э́тот, поэ́тому) में उपयुक्त होता है।

व्यंजन। रूसी भाषा के व्यंजन-अक्षर हैं: б, в, г, д, ж, з, й, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ। [б], [в], [г], [з], [к], [л], [м], [н], [п], [р], [с], [т], [ф], [х] व्यंजन कठोर और मृदु हो सकते हैं। कठोरता एवं मृदुता की दृष्टि से व्यंजनों का भेद — रूसी भाषा की महत्वपूर्ण स्वनिक विशेषता है जो कभी कभी शब्दार्थ-विभाजक भूमिका अदा करती है। तुलना करें: жал — жаль, брат — брать इत्यादि। ж, ц, ш व्यंजन सदा कठोर और ч, щ व्यंजन सदा मृदु होते हैं। й भी मृदु व्यंजन माना जाता है।

शब्द अथवा शब्दांश के अंत में व्यंजन के बाद मृदु चिह्न ь लगाकर (кровь, ого́нь, бо́льно, го́рький) और व्यंजन के बाद е, ё, и, ю, я अक्षर लिखकर (де́ло, мёд, лю́ди, ряд) व्यंजन की मृदुता व्यक्त की जाती है। а, о, у, ы, э स्वरों से पहले व्यंजनों का उच्चारण कठोर होता है।

यद्यपि रूसी वर्त्तनी के नियमानुसार ж, ш के बाद е, ё, и और ц के बाद е, и लिखा जाता है तथापि इन संयोजनों में (же, жё, жи आदि) व्यंजन का उच्चारण कठोर है। ч, щ के बाद लिखा जाता है а, у (न कि я, ю) परन्तु इस प्रकार के संयोजनों में (ча, чу आदि) में व्यंजन मृदु होते हैं।

रूसी भाषा में व्यंजन घोष तथा अघोष होते हैं। कुछ व्यंजनों के युग्म विद्यमान् हैं:

घोष — б, в, г, д, ж, з

अघोष — п, ф, к, т, ш, с।

अन्य व्यंजनों के युग्म नहीं होते: л, м, н, р — घोष और х, ц, ч, щ अघोष व्यंजन हैं।

रूसी वर्णमाला में दो अक्षर हैं जो किसी ध्वनि को व्यक्त नहीं करते: ъ — कठोर चिह्न और ь — मृदु चिह्न।

शब्द अथवा शब्दांश के अंत में मृदु चिह्न लगाकर पूर्ववर्त्ती व्यंजन की मृदुता व्यक्त की जाती है (конь, конь-кий, да́ль-ний)। е, ё, ю, я के पहले ъ, ь चिह्न लगाने से पता चलता है कि पूर्ववर्त्ती व्यंजनों के साथ ये स्वर घुल-मिल नहीं जाते, वे й के साथ स्वर के संयोजन के समान उच्चारित होते हैं। उदाहरणार्थ: объём — [об + йом], лью — [ль + йу] आदि। इस प्रकार प्रयुक्त ъ और ь चिह्न विभाजक-चिह्न कहे जाते हैं।

उच्चारण के प्रमुख नियम

१. वलाघातित स्वर स्पष्ट और बलरहित स्वर अस्पष्ट तथा लघु होते हैं।

वलाघातित शब्दांश से पहलेवाले शब्दांश में о और а अक्षर [а] के समान उच्चारित होते हैं, उदाहरण के लिए: вода — [вадá], сады — [сады́]। अन्य बलरहित शब्दांशों में [ы] तथा [а] से मिलता-जुलता ह्रस्व अस्पष्ट स्वन सुनाई पड़ता है जो ъ चिह्न से अंकित किया जाता है। उदाहरणार्थ: голова — [гълавá], пароход — [пърахóт], город — [гóрът]।

वलाघातित शब्दांश से पहलेवाले शब्दांश में е और я अक्षर लगभग [и] के समान उच्चारित होते हैं (весна — [виснá], пятно — [питнó])। इसलिए лесá तथा лисá जैसे शब्दों का उच्चारण क़रीब-क़रीब समान हैं। अन्य बलरहित शब्दांशों में भी [и] ध्वनि से मिलता-जुलता मगर और अस्पष्ट स्वन सुनाई देता है (человек — [чилав^{b}э́к], пятилетка — [питил^{b}э́тка])।

२. शब्दांत में और अघोष व्यंजनों से पहले शब्द के मध्य तथा आरंभ में घोष व्यंजनों का अघोषीकरण हो जाता है, उदाहरणार्थ: дуб — [дуп], рукав — [рукáф], луг — [лук], род — [рот], нож — [нош], ложка — [лóшка], глаз — [глас]। бог — [бох] शब्द और гк, гч वर्ण-संयोजनों में г का उच्चारण [х] के समान होता है: лёгкий — [лёхкий], легче — [лéхче]।

в को छोड़कर सभी घोष व्यंजनों से पहले अघोष व्यंजन अपने युग्म के घोष व्यंजनों की तरह उच्चारित किये जाते हैं। उदाहरणार्थ: сделать — [здéлать], отдать — [оддáть], вокзал — [вогзáл]; मगर: свет, отвéт।

३. निजवाचक क्रियाओं में тс, тьс वर्ण-संयोजन [ц] दोहरे कठोर व्यजन के समान उच्चारित होता है। उदाहरणार्थ: встречаться — [встречáцца], находиться — [находи́цца]।

धातु एवं प्रत्यय के संगम-स्थल में дс, тс वर्ण-संयोजन [ц] व्यंजन की तरह बोले जाते हैं। उदाहरणार्थ: городской — [горoцкóй], дéтский — [дéцкий]।

४. निम्न-लिखित शब्दों के उच्चारण की ओर ध्यान दें: конечно — [канéшнъ], нарочно — [нарóшнъ], что — [што], чтобы — [штóбы]।

५. стн, здн, стл वर्ण-संयोजनों का उच्चारण [сн], [зн], [сл] के समान होता है। उदाहरणार्थ: грустный — [грýсный], лестница — [лéсница], поздно — [пóзно], праздник — [прáзник], счастливый — [счасли́вый]।

निम्न-लिखित शब्दों के उच्चारण की ओर ध्यान दीजिये: здрáвствуй(те) — [здрáствуй(те)], сердце — [сéрце], солнце — [сонце]।

६. -ого, -его शब्दांत में г की जगह [в] सुनाई देता है: белого — [бéлово], кого — [ковó], чего — [чевó]। यही बात сегодня पर भी लागू है — [севóдня]।

टिप्पणी। शब्द में स्वरों तथा व्यंजनों की स्थिति के कारण उनका रूपांतर रूसी साहित्यिक उच्चारण का नियम-मात्र है, शब्दार्थ में कोई अन्तर नहीं आता।

वर्ण-विपर्यय

स्वर-विपर्यय :

е, ё, о/ लुप्त स्वर : день/дня, бéден/беднá; лёд/льда, умён/ýмный; лоб/лба, ни́зок/ни́зкий;
о/а: осмóтр/осмáтривать, говори́ть/разговáривать;
е/и/о: вы́беру/выбирáть/вы́бор, умерéть/умирáть, нести́/носи́ть;
о/ы: вздохнýть/вздыхáть

व्यंजन-विपर्यय :

б/бл: люби́ть/люблю́, оскорби́ть/оскорблéние;
в/вл: лови́ть/ловлю́, дешёвый/дешéвле;
г/ж: ногá/нóжка, дорогóй/дорóже, бéгать/бежáть;
г/ж/з: друг/дрýжба/друзья́;
д/ж/жд: ходи́ть/хожý/хождéние, молодóй/молóже;
з/ж: вози́ть/вожý, бли́зкий/бли́же;
к/ч: рукá/рýчка, грóмкий/грóмче, востóк/востóчный;
м/мл: корми́ть/кормлю́, знакóмить/знакóмлю;
п/пл: терпéть/терплю́, топи́ть/топлю́;
с/ш: носи́ть/ношý, высóкий/вы́ше;
ст/щ: пусти́ть/пущý, простóй/прóще;
т/ч: отвéтить/отвечáть, корóткий/корóче;
т/щ: освети́ть/освещáть, преврати́ть/превращáть;
х/ш: пахáть/пашý, ти́хий/ти́ше, ýхо/ýши.

व्याकरण-परिचय

संज्ञा

लिंग। रूसी भाषा में तीन लिंग होते हैं: पुंलिंग, स्त्रीलिंग और नपुंसकलिंग। प्रत्येक संज्ञा किसी लिंग-श्रेणी में शामिल होती है: оте́ц, ма́льчик, писа́тель, волк, дуб, дом — पुंलिंग संज्ञाएँ; мать, де́вочка, писа́тельница, лиса́, сосна́, шко́ла — स्त्रीलिंग संज्ञाएँ; живо́тное, де́рево, крыло́, по́ле, зда́ние, чу́вство — नपुंसकलिंग संज्ञाएँ हैं।

चेतन (प्राणिवाचक) संज्ञाओं का लिंग वास्तविक अर्थ रखता है, वह लिंग-भेद का परिचायक होता है। जड़ (अप्राणिवाचक) संज्ञाओं के शब्दार्थ तथा लिंग के बीच कोई संबंध नहीं होता। अर्थ की दृष्टि से समतुल्य संज्ञा-शब्दों तक के लिंग भिन्न हो सकते हैं। उदाहरण के लिए, सप्ताह के दिनों के नामों में понеде́льник, вто́рник, четве́рг — पुंलिंग, среда́, пя́тница, суббо́та — स्त्रीलिंग और воскресе́нье — नपुंसकलिंग है। अतः अधिकांश संज्ञाओं का लिंग व्याकरणिक संकेत मात्र है और रूपात्मक लक्षण अर्थात् एकवचन कर्त्ता-कारक में संज्ञा की विभक्ति के अनुरूप होता है। केवल बहुवचन में व्यवहृत संज्ञाओं का लिंग नहीं होता है। उदाहरणार्थ: духи́, кани́кулы, су́тки।

पुंलिंग संज्ञाओं की श्रेणी में परिगणित हैं:

क) कठोर व्यंजनांत संज्ञाएँ — дом, стол, мир, го́род, вид आदि

ख) й समेत मृदु व्यंजनांत संज्ञाएँ — гвоздь, ого́нь, янва́рь, руче́й, геро́й आदि

ग) बिना मृदु चिह्न के ж, ш, ч, щ अंत्याक्षरवाली संज्ञाएँ — нож, каранда́ш, ключ, плащ आदि।

पुरुषों को और पुरुषों के नामों (बहुधा अल्पार्थक-स्नेहवाचक नाम) को बतानेवाली कुछ पुंलिंग संज्ञाओं का -а, -я अंत्याक्षर हो सकता है (мужчи́на, ю́ноша, Бо́ря, Ва́ня, Са́ша, Ники́та)।

स्त्रीलिंग संज्ञाओं की श्रेणी में परिगणित हैं:

क) -а, -я, -ия अंत्याक्षरवाली संज्ञाएँ — страна́, земля́, па́ртия आदि

ख) मृदु व्यंजनांत संज्ञाएँ — ель, крова́ть, пло́щадь आदि

ग) मृदु चिह्न सहित ж, ш, ч, щ अंत्याक्षरवाली संज्ञाएँ — рожь, мышь, ночь, речь, по́мощь आदि।

नपुंसकलिंग संज्ञाओं की श्रेणी में परिगणित हैं:

क) -о, -е, -ё, -ие अंत्याक्षरवाली संज्ञाएँ — окно́, мо́ре, полоте́нце, ружьё, уме́ние आदि

ख) -мя शब्दांतवाली संज्ञाएँ — вре́мя, и́мя, зна́мя, пла́мя आदि।

नपुंसकलिंग संज्ञाओं को पहचानने में कोई कठिनाई नहीं होती है। पुंलिंग तथा स्त्रीलिंग संज्ञाओं के कर्त्ता-कारक कुछ हद तक एकरूप होते हैं (मृदु व्यंजनांत तथा ж, ш, ч, щ अंत्याक्षरवाली संज्ञाएँ)। शब्दकोष में दिये गये संकेतों की सहायता से लिंग-भेद याद कर लेना चाहिये। लिंग-भेद करने के कुछ सहायक उपाय हैं: ж, ш, ч, щ अंत्याक्षरवाली पुंलिंग तथा स्त्रीलिंग संज्ञाओं के उच्चारण में कोई अन्तर नहीं है। परन्तु लिखित रूप में स्त्रीलिंग संज्ञाओं के व्यंजन-अंत्याक्षर के बाद मृदु चिह्न लगाया जाता है जब कि पुंलिंग संज्ञाओं में मृदु चिह्न नहीं होता (рожь — нож, ночь — мяч आदि)। -тель प्रत्यय सहित सभी चेतन संज्ञाएँ पुंलिंग होती हैं (писа́тель, чита́тель आदि)। -ость प्रत्यय सहित सभी जड़ संज्ञाएँ स्त्रीलिंग हैं (мо́лодость, национа́льность, незави́симость आदि)।

रूप-विचार की दृष्टि से संज्ञाओं का लिंग विभक्तियों द्वारा और वाक्य-विन्यास की दृष्टि से विशेषणों, सर्वनामों, कृदंतों तथा भूतकालिक क्रियाओं के साथ अन्विति द्वारा व्यक्त किया जाता है। उदाहरणार्थ: послéдний день, день прошёл (पुंलिंग); послéдняя óсень, óсень прошлá (स्त्रीलिंग); послéднее лéто, лéто прошлó (नपुंसकलिंग)।

वचन। संज्ञाओं के दो वचन होते हैं: एकवचन तथा बहुवचन (кнúга — кнúги, стол — столы́, учúтель — учителя́)।

सामग्री एवं द्रव्य-बोधक कुछ संज्ञाएँ (молокó, соль, зóлото), भाववाचक संज्ञाएँ (изучéние, ходьбá, присýтствие, мýжество), कुछ वनस्पतियों के नाम (картóфель, моркóвь, лук, клубнúка), भौगोलिक दिशाओं के नाम (юг, сéвер, зáпад, востóк) तथा व्यक्तिवाचक नाम (Москвá, Вóлга, Кавкáз, Úндия, Ленингрáд आदि) केवल एकवचन होते हैं।

जुड़वाँ एवं संयुक्त वस्तुओं (брю́ки, ворóта, нóжницы, очкú) आदि और कुछ पदार्थों (духú, слúвки, чернúла आदि) के नाम केवल बहुवचन होते हैं।

कारकों के प्रमुख अर्थ

रूसी भाषा में छः कारक हैं:

कर्त्ता-कारक (कर्त्ता) ... кто? что?
संबंध-कारक (संबंध) ... кого? чего?
संप्रदान-कारक (संप्रदान) ... кому? чему?
कर्म-कारक (कर्म) ... кого? что?
करण-कारक (करण) ... кем? чем?
पूर्वसर्ग-कारक (पूर्वसर्ग) ... о ком? о чём?

कर्त्ता-कारक — संज्ञा और सभी अन्य विकारी शब्द-भेदों का मूलरूप है। शब्दकोषों में संज्ञाओं का यही रूप दिया जाता है। वाक्य में उद्देश्य (мáльчик читáет, окнó закры́то) अथवा विधेय का नामिक अंश (мой товáрищ — врач; э́то былá шкóла) कर्त्ता-कारक का रूप धारण किये होता है।

संबंध-कारक का प्रयोग संज्ञाओं, विशेषणों, संख्याओं, क्रियाओं और कृदंतों तथा क्रियार्थक कृदंतों पर निर्भर हो सकता है।

संज्ञाओं का संबंध-кारक स्वामित्वबोधक होता है: кóмната сестры́, кнúга товáрища, стихотворéние Пýшкина; संबंधसूचक होता है: зáпах цветóв, свет луны́, центр гóрода, лист кнúги, рукá человéка; कर्त्तासूचक होता है (क्रियार्थक संज्ञाओं के बाद): выступлéние артúста (तुलना कीजिये — артúст выступáет), приéзд делегáтов; कर्मसूचक होता है (क्रियार्थक संज्ञाओं के बाद): решéние задáчи, чтéние кнúги (तुलना कीजिये — решáть задáчу, читáть кнúгу); पदार्थ का परिमाणसूचक होता है: стакáн воды́, литр молокá, килогрáмм сáхару।

गणनावाचक संख्याओं (два ученикá, 5 тетрáдей, 50 лет), अनिश्चित परिमाणसूचक शब्दों (мнóго машúн, мáло сил, нéсколько мéтров, скóлько человéк आदि) और विशेषणों की तुलनावस्था (вы́ше дéрева, белéе снéга) के बाद संबंध-कारक का उपयोग किया जाता है।

क्रियाओं पर निर्भर संबंध-कारक सूचित करता है: निषेध-निपात सहित सकर्मक क्रिया का प्रधान कर्म: не сказа́л пра́вды, не получи́л письма́ (तुलना कीजिये: сказа́л пра́вду, получи́л письмо́ — कर्म-कारक) अथवा ऐसी वस्तु जिस पर क्रिया-व्यापार का फल आंशिक रूप से पड़े: нали́ть воды́, вы́пить молока́ (अर्थात् «थोड़ा-सा»; तुलना कीजिये — вы́пить молоко́ यानी «सारे का सारा»)। «бояться» (соба́ки), «добиваться» (це́ли), «избегать» (просту́ды), «лишаться» (наде́жды) आदि क्रिया के बाद और भाववाचक वाक्यों में «не было», «не будет» क्रिया तथा «нет» शब्द के बाद भी संबंध-कारक उपयोग में लाया जाता है: не́ было (нет) бума́ги, не бу́дет вре́мени।

संबंध-कारक ठीक तिथि बताने के लिए उपयुक्त होता है: он верну́лся деся́того ма́я, она́ родила́сь пе́рвого сентября́ ты́сяча девятьсо́т сороково́го го́да (तुलनार्थ: पूर्वसर्ग-कारक)।

क्रियाओं और कतिपय संज्ञा-शब्दों, प्रायः क्रियार्थक संज्ञाओं पर निर्भर संप्रदान-कारक द्वारा अप्रत्यक्ष कर्म सूचित किया जाता है: ве́рить лю́дям, помога́ть това́рищу, писа́ть бра́ту (तुलनार्थ: писа́ть письмо́ प्रधान कर्म)। भाववाचक वाक्यों में विधेयात्मक क्रिया-विशेषणों तथा क्रियाओं के संसर्ग में संप्रदान-कारक कर्त्ता की ओर इंगित करता है: мне гру́стно, ему́ не спало́сь (अर्थात् उसे नींद नहीं आ रही थी)।

कर्म-कारक (पूर्वसर्ग के बिना) सकर्मक क्रियाओं के प्रधान कर्म को सूचित करता है: ви́жу де́рево, пишу́ письмо́, встреча́ю това́рища (तुलनार्थ: संबंध-कारक)।

क्रियाओं तथा कुछ संज्ञाओं पर निर्भर कारण-कारक द्वारा सूचित्त किया जाता है: 1) क्रिया-व्यापार का साधन: уда́рить (уда́р) па́лкой, писа́ть карандашо́м 2) कार्य-विधि, तुलना, काल एवं स्थान: говори́ть гро́мким го́лосом, петь соловьём (как солове́й), прие́хать ра́нней весно́й, идти́ ле́сом 3) कर्मवाच्च अथवा भाववाच्य वाक्य का वास्तविक कर्त्ता: дом стро́ится рабо́чими (तुलनार्थ: рабо́чие стро́ят дом), берёзу повали́ло ве́тром (तुलनार्थ: ве́тер повали́л берёзу) 4) «быть», «стать», «станови́ться», «де́латься», «каза́ться», «явля́ться» आदि जैसी क्रियाओं के संसर्ग में संयुक्त विधेय का नामिक अंश: он был студе́нтом, она́ ста́ла инжене́ром, ма́льчик стано́вится взро́слым 5) «владеть» (до́мом), «руководить» (гру́ппой), «управлять» (произво́дством), «заниматься» (чте́нием) आदि जैसी क्रियाओं के बाद भी करण-कारक का प्रयोग होता है।

संबंध-कारक, संप्रदान-कारक, कर्म-कारक तथा करण-कारक पूर्वसर्गों समेत प्रयुक्त होते हैं। संबंध-कारक के साथ विशेषकर उपयुक्त पूर्वसर्ग हैं — «без», «для», «до», «из», «из-за», «от», «с», «у»; संप्रदान-कारक के साथ — «к», «по»; कर्म-कारक के साथ — «в», «за», «на», «под», «про», «через»; करण-कारक के साथ — «за», «над», «под», «перед», «с»।

पूर्वसर्ग-कारक क्रियाओं तथा कुछ संज्ञाओं के बाद केवल पूर्वसर्गों सहित प्रयुक्त किया जाता है और भाषण, विचार आदि के विषय को सूचित करता है। इसका प्रयोग «о» («об», «обо») पूर्वसर्ग के साथ होता है: говори́ть (разгово́р) о литерату́ре, ду́мать о дела́х, узна́ть об отъе́зде। पूर्वसर्ग-कारक द्वारा भी क्रिया-व्यापार का स्थान व समय सूचित किया जाता है। इसका प्रयोग «в», «на», «при» पूर्वसर्ग के साथ होता है: учи́ться (учёба) в институ́те, быть на се́вере, жить при шко́ле (तुलनार्थ: сад при шко́ле), в про́шлом году́, на э́той неде́ле।

पूर्वसर्ग-कारक का किसी घटना की तिथि में वर्ष बताने के लिए (जब महीने तथा दिन का उल्लेख

नहीं किया जाता है) प्रयोग होता है (संबंध-कारक से तुलना करें): Пу́шкин роди́лся в ты́сяча семьсо́т девяно́сто девя́том году́। अगर महीना तथा वर्ष बताया जाता है मगर दिन का उल्लेख नहीं होता, तो महीने का नाम पूर्वसर्ग-कारक के रूप में और वर्ष का नाम संबंध-कारक के रूप में होता है:... в ма́е ты́сяча девятьсо́т восьмидеся́того го́да।

संज्ञाओं की कारक-रचना

कठोर एवं मृदु व्यंजनांत पुंलिंग संज्ञाओं की कारक-रचना

एकवचन

कर्त्ता	стол	учени́к	конь	бо-й
संबंध	стол-а́	учени́к-а́	кон-я́	бо́-я
संप्रदान	стол-у́	учени́к-у́	кон-ю́	бо́-ю
कर्म	стол	учени́к-а́	кон-я́	бо-й
करण	стол-о́м	учени́к-о́м	кон-ём	бо́-ем
पूर्वसर्ग	(о) стол-е́	(об) учени́к-е́	(о) кон-е́	(о) бо́-е

बहुवचन

कर्त्ता	стол-ы́	учени́к-и́	ко́н-и	бо-и́
संबंध	стол-о́в	учени́к-о́в	кон-е́й	бо-ёв
संप्रदान	стол-а́м	учени́к-а́м	кон-я́м	бо-я́м
कर्म	стол-ы́	учени́к-о́в	кон-е́й	бо-и́
करण	стол-а́ми	учени́к-а́ми	кон-я́ми	бо-я́ми
पूर्वसर्ग	(о) стол-а́х	(об) учени́к-а́х	(о) кон-я́х	(о) бо-я́х

-о, -е, -ё, -ие अंतवाली नपुंसकलिंग संज्ञाओं की कारक-रचना

एकवचन

कर्त्ता	де́л-о	по́л-е	ружь-ё	зда́ни-е
संबंध	де́л-а	по́л-я	ружь-я́	зда́ни-я
संप्रदान	де́л-у	по́л-ю	ружь-ю́	зда́ни-ю
कर्म	де́л-о	по́л-е	ружь-ё	зда́ни-е
करण	де́л-ом	по́л-ем	ружь-ём	зда́ни-ем
पूर्वसर्ग	(о) де́л-е	(о) по́л-е	(о) ружь-е́	(о) зда́ни-и

बहुवचन

कर्त्ता	дел-á	пол-я́	ру́жь-я	зда́ни-я
संबंध	дел	пол-е́й	ру́ж-ей	зда́ни-й
संप्रदान	дел-а́м	пол-я́м	ру́жь-ям	зда́ни-ям
कर्म	дел-á	пол-я́	ру́жь-я	зда́ни-я
करण	дел-а́ми	пол-я́ми	ру́жь-ями	зда́ни-ями
पूर्वसर्ग	(о) дел-а́х	(о) пол-я́х	(о) ру́жь-ях	(о) зда́ни-ях

-а, -я, -ия अंतवाली स्त्रीलिंग संज्ञाओं की कारक-रचना

एकवचन

कर्त्ता	стран-á	сестр-á	земл-я́	а́рми-я
संबंध	стран-ы́	сестр-ы́	земл-и́	а́рми-и
संप्रदान	стран-е́	сестр-е́	земл-е́	а́рми-и
कर्म	стран-у́	сестр-у́	зе́мл-ю	а́рми-ю
करण	стран-о́й	сестр-о́й	земл-ёй	а́рми-ей
पूर्वसर्ग	(о) стран-е́	(о) сестр-е́	(о) земл-е́	(об) а́рми-и

बहुवचन

कर्त्ता	стра́н-ы	сёстр-ы	зе́мл-и	а́рми-и
संबंध	стран	сестёр	земе́ль	а́рми-й
संप्रदान	стра́н-ам	сёстр-ам	зе́мл-ям	а́рми-ям
कर्म	стра́н-ы	сестёр	зе́мл-и	а́рми-и
करण	стра́н-ами	сёстр-ами	зе́мл-ями	а́рми-ями
पूर्वसर्ग	(о) стра́н-ах	(о) сёстр-ах	(о) зе́мл-ях	(об) а́рми-ях

-ж, -ш, -ч, -щ अंतवाली और मृदु व्यंजनांत स्त्रीलिंग संज्ञाओं की कारक-रचना

	एकवचन		बहुवचन	
कर्त्ता	кость	ночь	ко́ст-и	но́ч-и
संबंध	ко́ст-и	но́ч-и	кост-е́й	ноч-е́й
संप्रदान	ко́ст-и	но́ч-и	кост-я́м	ноч-а́м
कर्म	кость	ночь	ко́ст-и	но́ч-и
करण	ко́сть-ю	но́чь-ю	кост-я́ми	ноч-а́ми
पूर्वसर्ग	(о) ко́ст-и	(о) но́ч-и	(о) кост-я́х	(о) ноч-а́х

संज्ञाओं की प्रमुख कारक-विभक्तियाँ

एकवचन

	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग
कर्त्ता	—[३] /-ь, -й	-о/-е, -ё	-а/-я, -ь
संबंध	-а/-я		-ы/-и
संप्रदान	-у/-ю		-е, -и
कर्म	=कर्त्ता अथवा संबंध	=कर्त्ता	-у/-ю, -ь
करण	-ом/-ем, -ём		-ой/-ей, -ёй, -ью
पूर्वसर्ग	-е		-е, -и

वहुवचन

	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग
कर्त्ता	-ы/-и	-а/-я	-ы/-и
संबंध	-ов/-ей, -ев (-ёв)	— /-ей	— /-ь, -ей
संप्रदान	-ам/-ям		-ам/-ям
कर्म	=कर्त्ता अथवा संबंध		=कर्त्ता अथवा संबंध
करण	-ами/-ями		-ами/-ями
पूर्वसर्ग	-ах/-ях		-ах/-ях

संज्ञाओं की कारक-रचना की विशिष्टताएँ

प्राणिवाचक पुंलिंग संज्ञाओं का कर्म-कारक एकवचन में संवंध-कारक के समरूप और अप्राणिवाचक पुंलिंग संज्ञाओं तथा सभी नपुंसकलिंग संज्ञाओं का कर्म-कारक कर्त्ता-कारक के समरूप होता है (ви́жу учи́теля मगर : ви́жу стол, окно́)।

वहुवचन में सभी लिंगों की प्राणिवाचक संज्ञाओं का कर्म-कारक संवंध-कारक के समान और सभी अप्राणिवाचक संज्ञाओं का कर्म-कारक कर्त्ता-कारक के समान होता है (ви́жу учителе́й, сестёр मगर : ви́жу столы́, о́кна, стра́ны)।

एकवचन संवंध-कारक में सामान्य विभक्ति -а/-я के साथ कुछ पुंलिंग संज्ञाओं का -у/-ю शब्दांत भी होता है। प्रायः मात्रा एवं परिमाण को सूचित करने के लिए (мно́го сне́гу, стака́н ча́ю) अथवा

[३] (–) विभक्ति न होने का चिह्न है।

कुछ पूर्वसर्गों के साथ प्रयुक्त संज्ञाओं में ये शब्दांत लग जाते हैं (дойти́ до́ дому, вы́йти и́з лесу, закрича́ть от стра́ху)। ऐसे अवसरों पर -у/-ю विभक्ति के बजाय -а/-я भी लगायी जा सकती है।

«в», «на» पूर्वसर्ग सहित पूर्वसर्ग-कारक में (मुख्यत: स्थान सूचित करने के लिए) कुछ पुंलिंग संज्ञाओं का -у/-ю अंत्याक्षर होता है। यह अंत्याक्षर हमेशा बलाघातित रहता है: в лесу́, в порту́, в строю́, на мосту́। ऐसे शब्दों में -е विभक्ति नहीं लगायी जाती है यद्यपि «о» पूर्वसर्ग सहित संज्ञाओं में सामान्यत: -е अंत्याक्षर विद्यमान् है (तुलना कीजिये: на снегу́ मगर: о сне́ге)।

एकवचन पूर्वसर्ग-कारक में -ие विभक्तिवाली नपुंसकलिंग संज्ञाएँ -и अंत्याक्षर (в зда́нии, на собра́нии) और बहुवचन संबंध-कारक में -ий अंत्याक्षर (зда́ний, собра́ний) रखती हैं।

-ия तथा -ь विभक्तिवाली स्त्रीलिंग संज्ञाओं का एकवचन संप्रदान-कारक एवं पूर्वसर्ग-कारक में -и शब्दांत (к а́рмии, к ко́сти; в а́рмии, о ко́сти) रहता है। -ия विभक्तिवाली स्त्रीलिंग संज्ञाओं का बहुवचन संबंध-कारक में -ий अंत्याक्षर (а́рмий, па́ртий) रहता है।

पुंलिंग संज्ञाओं के बहुवचन कर्त्ता-कारक में -ы/-и शब्दांत के साथ -а́/-я́ (केवल बलाघातित) शब्दांत भी मिलता है: бе́рег — берега́, до́ктор — доктора́, па́спорт — паспорта́; कुछ संज्ञाओं का -ья शब्दांत होता है: брат — бра́тья, друг — друзья́, стул — сту́лья।

कुछ नपुंसकलिंग संज्ञाएँ बहुवचन कर्त्ता-कारक में -а/-я सामान्य अंत्याक्षर से भिन्न शब्दांत रखती हैं: де́рево — дере́вья, крыло́ — кры́лья, плечо́ — пле́чи, у́хо — у́ши, я́блоко — я́блоки।

एकवचन में कर्त्ता-कारक को छोड़कर सभी कारकों और बहुवचन में सभी कारकों में पुंलिंग संज्ञाओं के о, е स्वर का लोप हो जाता है: 1) -ок विभक्तिवाली संज्ञाएँ: замо́к — замка́, замки́; плато́к — платка́, платки́ 2) -ец विभक्तिवाली संज्ञाएँ: комсомо́лец — комсомо́льца, комсомо́льцы; оте́ц — отца́, отцы́ 3) कुछ अन्य प्रातिपदिकोंवाली संज्ञाओं में: у́гол — угла́, углы́; орёл — орла́, орлы́; ка́мень — ка́мня, ка́мни 4) कुछ एक शब्दांशवाले शब्दों में: день — дня, дни; лоб — лба, лбы; сон — сна, сны।

संबंध-कारक बहुवचन में कुछ नपुंसकलिंग तथा स्त्रीलिंग संज्ञाओं के प्रातिपदिकों में е, о स्वर समाविष्ट हो जाते हैं: ведро́ — вёдер, окно́ — о́кон, де́вочка — де́вочек, ска́зка — ска́зок।

-а, -я विभक्तिवाली पुंलिंग संज्ञाओं (мужчи́на) की कारक-रचना स्त्रीलिंग संज्ञाओं की कारक-रचना जैसी है। путь संज्ञा (पुंलिंग) की कारक-रचना मृदु व्यंजनांत स्त्रीलिंग संज्ञाओं की कारक-रचना के समान होती है मगर एकवचन करण-कारक में इसका रूप है путём।

мать, дочь स्त्रीलिंग संज्ञाओं के विभिन्न कारकों में शब्द का प्रातिपदिक बदलता है: мать — ма́тери (संबंध-कारक, संप्रदान-कारक, पूर्वसर्ग-कारक), ма́терью (करण-कारक), बहुवचन — ма́тери, матере́й इत्यादि; дочь — до́чери इत्यादि।

-мя विभक्तिवाली नपुंसकलिंग संज्ञाओं के कारक-रूपों में भी (रूसी भाषा में इन संज्ञाओं की संख्या १० है) प्रातिपदिक-परिवर्त्तन होता है: и́мя — и́мени (संबंध-कारक, संप्रदान-कारक, पूर्वसर्ग-कारक), и́менем (करण-कारक), बहुवचन — имена́, имён, имена́м इत्यादि।

संज्ञावान् विशेषणों (सर्वनामों, कृदंतों) की कारक-रचना विशेषणों जैसी ही है।

रूसी भाषा में कुछ गृहीत शब्दों (ख़ास तौर से नामों) का (кино́, пальто́, ра́дио, Баку́, О́сло) और अधिकांश अक्षर-संक्षेपों का (КПСС, СССР) कारक-रूपांतर नहीं होता। ऐसा शब्द किस कारक और वचन में प्रयुक्त हुआ इसका पता वाक्य में अन्य शब्दों के साथ उसके संबंध से ही चल सकता है (तुलनार्थ: купи́ть пальто́ (कर्म-कारक), в но́вом пальто́ (पूर्वसर्ग-कारक)।

संज्ञाओं के सबसे उत्पादक प्रत्यय

१. व्यक्ति के व्यवसाय-सूचक अथवा कार्यक्षेत्र-सूचक प्रत्यय

पुंलिंग	स्त्रीलिंग
-тель: писа́тель, учи́тель, чита́тель	(-тель)-ниц(а): писа́тельница, учи́тельница, чита́тельница
-чик, -щик, -льщик: зака́зчик, приёмщик, подава́льщик	-чиц(а), -щиц(а), -льщиц(а): зака́зчица, приёмщица, подава́льщица

उपरोक्त प्रत्ययोंवाली संज्ञाएँ प्रायः क्रियाओं से बनायी जाती हैं और ऐसे व्यक्ति को सूचित करती हैं «वह जो कुछ करता है, वह जो किसी काम में लगा होता है» (мечта́тель — वह जो कल्पना करता है; перево́дчик — वह जो अनुवाद करता है)। स्त्रीलिंग संज्ञाएँ पुंलिंग संज्ञाओं से बनायी जाती हैं।

२. पितृनाम-बोधक प्रत्यय

पुंलिंग	स्त्रीलिंग
-ович, -евич: Ива́нович (Ива́н से), Петро́вич (Пётр से), Васи́льевич (Васи́лий से) बनाया जाता है।	-овн(а), -евн(а): Ива́новна, Петро́вна, Васи́льевна

ये प्रत्यय पिता के नाम के साथ लगाये जाते हैं। इन प्रत्ययों सहित संज्ञाएँ व्यक्ति के अपने नाम के बाद प्रयुक्त की जाती हैं, उदाहरणार्थ: Пётр Ива́нович, Мари́я Ива́новна; Пётр Васи́льевич, Мари́я Васи́льевна।

३. भाववाचक प्रत्यय

क) वे प्रत्यय जिनके माध्यम से क्रियाओं से नपुंसकलिंग तथा स्त्रीलिंग संज्ञाएँ बनायी जाती हैं। ये संज्ञाएँ कार्य-बोधक अथवा अवस्था-बोधक होती हैं: -ни(е) (-ание, -ение) — введе́ние, возмуще́ние, зна́ние, ухудше́ние; -к(а) — вы́борка, переде́лка, чи́стка।

कुछ क्रियाओं से अनेक क्रियार्थक संज्ञाएँ बनायी जा सकती हैं (बिना प्रत्यय के भी)। उदाहरणार्थ: перепи́сывать — переписа́ть से: перепи́сывание, перепи́ска, пе́репись।

ख) वे प्रत्यय जिनकी सहायता से गुणवाचक विशेषणों के आधार पर गुण एवं विशेषता बतानेवाली स्त्रीलिंग संज्ञाएँ बनायी जाती हैं। मिसाल के लिए: -ость — весёлость, ги́бкость, жесто́кость, кра́ткость; -от(а) — глухота́, доброта́; -изн(а) — желтизна́, кривизна́।

४. मनोगत मूल्यांकन-बोधक प्रत्यय

रूसी भाषा में कई प्रत्ययों का व्यापक प्रचलन है जिनके माध्यम से सामान्य से छोटी वस्तुएँ सूचित की जाती हैं और स्नेहवाचक शब्द बनाये जाते हैं (उदाहरणार्थ : cáдик — छोटा बग़ीचा ; собáчка — छोटा कुत्ता अथवा बड़े कुत्ते को प्यार से पुकारने का शब्द) : -к-: голóвка (головá से), птúчка (птúца से), спúнка (спинá से); -ик: дóмик (дом से), мя́чик (мяч से); -чик: дивáнчик (дивáн से), костю́мчик (костю́м से); -очк-, -ечк-: ботúночки (ботúнки से), мáмочка (мáма से), местéчко (мéсто से); -ушк-, -юшк-, -ышк-: зúмушка (зимá से), пóлюшко (пóле से), кры́лышко (крылó से), сóлнышко (сóлнце से) ।

-очк-, -ечк-, -еньк- प्रत्ययों का व्यक्तिवाचक नामों के स्नेहवाचक रूप बनाने के लिए अकसर प्रयोग किया जाता है : Вéрочка (Вéра से), Нúночка (Нúна से), Áнечка (Áня — Áнна से), Мáшенька (Мáша — Марúя से), Кóленька (Кóля — Николáй से) ।

विशेषण

रूसी भाषा में विशेषण दो प्रकार के होते हैं : गुणवाचक और संबंधवाचक।

गुणवाचक विशेषण ऐसे गुणों एवं विशेषताओं का बोध कराते हैं जो बदल सकते हैं और कम या अधिक मात्रा में प्रकट हो सकते हैं : бéлый, слáдкий, хорóший, ýмный ।

गुणवाचक विशेषणों का पूर्ण एवं संक्षिप्त रूप होता है (पूर्ण रूप : красúвый, красúвая, красúвое, красúвые; संक्षिप्त रूप : красúв, красúва, красúво, красúвы) । उनकी तुलनावस्था तथा उत्तमावस्था होती हैं (красúвый — красúвее, красúвейший) । वे मनोगत मूल्यांकन-बोधक प्रत्ययों के साथ प्रयुक्त हो सकते हैं (крáсный — красновáтый, крáсненький) ।

संबंधवाचक विशेषण किसी वस्तु की ऐसी विशेषता बताते हैं जिसका संबंध अन्य वस्तुओं और घटनाओं के साथ हो : деревя́нный дом (लकड़ी का बना घर), дéтская библиотéка (बच्चों का पुस्तकालय) । संबंधवाचक विशेषणों का केवल पूर्ण रूप होता है। उनकी तुलनावस्था अथवा उत्तमावस्था नहीं होती है।

विशेषणों की कारक-रचना

रूसी भाषा में केवल पूर्ण विशेषणों की कारक-रचना होती है। विशेषण का लिंग, वचन तथा कारक उस संज्ञा के अनुरूप रहता है जिसके साथ यह विशेषण प्रयुक्त होता है।

विशेषणों की लिंग-विभक्तियाँ

पुंलिंग : -ый/-ой/-ий (нóв-ый, прост-óй, лéтн-ий)
स्त्रीलिंग : -ая/-яя (нóв-ая, прост-áя, лéтн-яя)
नपुंसकलिंग : -ое/-ее (нóв-ое, прост-óе, лéтн-ее)

बहुवचन : -ые/-ие (सभी लिंग : нóв-ые, прост-ы́е, лéтн-ие) विशेषणों की कारक-रचना की दो प्रणालियाँ होती हैं : कठोर प्रातिपदिकवाले विशेषणों (विभक्तियाँ : -ый (-ой, -ая, -ое) की कारक-रचना और मृदु प्रातिपदिकवाले विशेषणों (विभक्तियाँ : -ий, -яя, -ее) की कारक-रचना।

कठोर प्रातिपदिकवाले विशेषणों की कारक-रचना

	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग	सभी लिंग
कर्त्ता	нóв-ый	нóв-ое	нóв-ая	нóв-ые
संबंध	нóв-ого		нóв-ой	нóв-ых
संप्रदान	нóв-ому		нóв-ой	нóв-ым
कर्म	= कर्त्ता अथवा संबंध	= कर्त्ता	нóв-ую	= कर्त्ता अथवा संबंध
करण	нóв-ым		нóв-ой	нóв-ыми
पूर्वसर्ग	(о) нóв-ом		(о) нóв-ой	(о) нóв-ых

मृदु प्रातिपदिकवाले विशेषणों की कारक-रचना

	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग	सभी लिंग
कर्त्ता	лéтн-ий	лéтн-ее	лéтн-яя	лéтн-ие
संबंध	лéтн-его		лéтн-ей	лéтн-им
संप्रदान	лéтн-ему		лéтн-ей	лéтн-им
कर्म	= कर्त्ता अथवा संबंध	= कर्त्ता	лéтн-юю	= कर्त्ता अथवा संबंध
करण	лéтн-им		лéтн-ей	лéтн-ими
पूर्वसर्ग	(о) лéтн-ем		(о) лéтн-ей	(о) лéтн-их

विशेषणों की कारक-विभक्तियाँ

	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग	सभी लिंग
कर्त्ता	-ый (-ой)/-ий	-ое/-ее	-ая/-яя	-ые/-ие
संबंध	-ого/-его		-ой/-ей	-ых/-их

संप्रदान		-ому/-ему	-ой/-ей	-ым/-им
कर्म	= कर्त्ता अथवा संबंध	= कर्त्ता	-ую/-юю	= कर्त्ता अथवा संबंध
करण		-ым/-им	-ой/-ей	-ыми/-ими
पूर्वसर्ग		-ом/-ем	-ой/-ей	-ых/-их

विशेषणों की कारक-रचना की विशेषताएँ

г, к, х व्यंजनांत प्रातिपदिकवाले विशेषण (стрóг-ий, лёгк-ий, сух-óй) बहुवचन में मृदु प्रातिपदिकवाले विशेषणों के समान (стрóг-ие, стрóг-их आदि) और एकवचन में—कठोर प्रातिपदिकवाले विशेषणों के समान कारक-रूप ग्रहण करते हैं। मगर पुंलिंग एवं नपुंसकलिंग करण-कारक में वे मृदु प्रातिपदिकवाले विशेषणों की -им विभक्ति रखते हैं (стрóг-им учи́телем, ти́х-им гóлосом)।

ж व्यंजनांत प्रातिपदिकवाले विशेषण (शब्दांत बलरहित होने की हालत में) तथा щ व्यंजनांत प्रातिपदिकवाले विशेषणों के शब्दांत मृदु प्रातिपदिकवाले विशेषणों के शब्दांतों के समान रहते हैं (свéж-ий, свéж-его; óбщ-ий, óбщ-его)। परन्तु स्त्रीलिंग विशेषणों के एकवचन कर्त्ता-कारक तथा कर्म-कारक में कठोर प्रातिपदिकवाले विशेषणों जैसे शब्दांत लगते हैं (свéж-ая, свéж-ую; óбщ-ая, óбщ-ую)।

ш व्यंजनांत प्रातिपदिकवाले विशेषण (хорóш-ий, больш-óй) बहुवचन में मृदु प्रातिपदिकवाले विशेषणों के समान (хорóш-ее, хорóш-их) शब्दांत रखते हैं। एकवचन में (यदि प्रातिपदिक बलाघातित है) उनके शब्दांत मृदु प्रातिपदिकवाले विशेषणों जैसे होते हैं (मगर स्त्रीलिंग विशेषण होगा: хорóш-ая, хорóш-ую)। यदि शब्दांत बलाघातित हैं वे कठोर प्रातिपदिकवाले विशेषणों जैसे होते हैं (больш-óй, больш-óго ..., मगर करण-कारक में—больш-и́м)।

यदि विशेषण अप्राणिवाचक संज्ञा के साथ अन्वित होता है तो पुंलिंग एवं नपुंसकलिंग एकवचन तथा तीनों लिंगों के बहुवचन में कर्म-कारक कर्त्ता-कारक के समान होता है (читáю нóв-ый ромáн, нóв-ое стихотворéние, нóв-ую кни́гу; нóв-ые ромáны, стихотворéния, кни́ги)।

अगर विशेषण प्राणिवाचक संज्ञा के साथ अन्वित होता है तो पुंलिंग एकवचन तथा तीनों लिंगों के बहुवचन में कर्म-कारक संबंध-कारक के समान होता है (ви́жу нóв-ого ученикá, нóв-ых ученикóв, учени́ц)।

संक्षिप्त विशेषणों का निर्माण

पूर्ण गुणवाचक विशेषणों से संक्षिप्त विशेषण बनाने की विधि:

पूर्ण विशेषण	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	स्त्रीलिंग	नपुंसकलिंग	सभी लिंग
	(विभक्ति रहित)	(-а)	(-о/-е)	(-ы/-и)
молод-óй	мóлод	молод-á	мóлод-о	мóлод-ы
здорóв-ый	здорóв	здорóв-а	здорóв-о	здорóв-ы

похóж-ий	похóж	похóж-а	похóж-е	похóж-и
стрóг-ий	строг	строг-á	стрóг-о	стрóг-и

संक्षिप्त पुंलिंग विशेषणों के निर्माण के समय कभी कभी о, е लुप्त स्वर आ जाते हैं (प्रायः -к-, -н- प्रत्ययों के पहले): крéпк-ий — крéпок (крепкá), трýдн-ый — трýден (труднá), ýмн-ый — умён (умнá)।

आधुनिक रूसी भाषा में संक्षिप्त विशेषणों की कारक-रचना नहीं होती। उनमें केवल लिंग एवं वचन के भेद होते हैं और वाक्य में उनका उपयोग विधेय के रूप में किया जाता है (э́та кни́га интерéсна)।

विशेषणों की तुलनावस्था तथा उत्तमावस्था

गुणवाचक विशेषणों की तुलनावस्था तथा उत्तमावस्था होती हैं।

तुलनावस्था विशेषण के प्रातिपदिक में -ее (कभी कभी -е अथवा -ше) प्रत्यय लगाने से बनायी जाती है:

красúв-ый — красúв-ее, мя́гк-ий — мя́гч-е;
нóв-ый — нов-ée, тóнк-ий — тóнь-ше,
сúн-ий — син-ée; далёк-ий — дáль-ше,
дорог-óй — дорóж-е, дóлг-ий — дóль-ше।
молод-óй — молóж-е,

-е प्रत्यय के ज़रिये विशेषणों की तुलनावस्था के निर्माण के समय प्रातिपदिक के व्यंजन-अंत्याक्षर का विपर्यय (उदाहरण ऊपर देखें) और कभी कभी -ок-, -к- प्रत्यय का लोप हो जाता है (высóк-ий — вы́ш-е, корóтк-ий — корóч-е)।

तुलनार्थक विशेषण बदलते नहीं हैं और वाक्य में विधेय के रूप में प्रयुक्त होते हैं (э́та кни́га интерéснее, э́тот ромáн интерéснее)। वह वस्तु जिससे तुलना की जाती है संबंध-कारक में रहती है अथवा «чем» समुच्चयबोधक के ज़रिये जोड़ दी जाती है (तुलना कीजिये: лев сильнée вóлка — лев сильнée, чем волк)।

तुलनावस्था वर्णनात्मक रूप से व्यक्त करने के लिए पूर्ण विशेषण «бóлее», «мéнее» शब्द के साथ जोड़ा जा सकता है (бóлее краси́вый, мéнее си́льный)।

उत्तमावस्था का निर्माण करने के लिए विशेषण के प्रातिपदिक के साथ -ейш- अथवा -айш- प्रत्यय लगाया जाता है। इसके साथ साथ व्यंजन-विपर्यय भी होता है:

нóв-ый — нов-éйш-ий, высóк-ий — высоч-áйш-ий,
си́льн-ый — сильн-éйш-ий крéпк-ий — крепч-áйш-ий,
стáр-ый — стар-éйш-ий; бли́зк-ий — ближ-áйш-ий।

उत्तमावस्था में विशेषण पूर्ण विशेषणों के समान विभक्ति तथा कारक-रूप ग्रहण करते हैं और पूर्ण विशेषणों की ही तरह वाक्य में उनका उपयोग किया जाता है।

उत्तमावस्था का वर्णनात्मक रूप अधिक उपयुक्त है। वह «сáмый» शब्द के साथ पूर्ण विशेषण का संयोजन है (сáмый краси́вый, сáмый нóвый, сáмый высóкий)।

विशेषणों के सबसे उपयोगी प्रत्यय तथा उपसर्ग

१. संज्ञाओं के आधार पर संबंध-बोधक विशेषण («относящийся к ...», «сделанный из ...», «свойственный кому-н., чему-н.») बनाने के लिए प्रायः ये प्रत्यय उपयोग में लाये जाते हैं: -н-: бума́жный, во́дный, желе́зный, степно́й; -ов-: берёзовый, столо́вый; -ск-: геро́йский, же́нский, октя́брьский, учи́тельский; -енн-: госуда́рственный, обще́ственный; -овск-: отцо́вский, ма́ртовский; -еск-, -ическ-, -ческ-: дру́жеский, географи́ческий, практи́ческий।

२. क्रियाओं के आधार पर गुणवाचक विशेषण बनाने के लिए -лив-, -чив- प्रत्यय प्रयुक्त होते हैं: выно́сливый, забо́тливый, крикли́вый, забы́вчивый, измéнчивый, оби́дчивый।

इन प्रत्ययों के लगने से इस प्रकार के अर्थ हो जाते हैं: забы́вчивый — «ऐसा व्यक्ति जो आसानी से कुछ भूल जाता है».; измéнчивый — «ऐसा जो अकसर बदलता है»।

३. -оват-/-еват- प्रत्यय के ज़रिये गुणवाचक विशेषणों से ऐसे विशेषण बनाये जाते हैं जो अपूर्ण या अधूरे गुण का बोध कराते हैं: красновáтый — हलका लाल; синевáтый — हलका नीला; слабовáтый — कुछ कमज़ोर।

गुणवाचक विशेषणों से -еньк-/-оньк- प्रत्यय लगाये जाने से उनमें स्नेहवाचक, उपेक्षासूचक आदि भाव आ जाता है: ни́зенький до́мик, но́венькое плáтье, плóхонький стол।

४. без- (бес-) उपसर्ग की सहायता से (अकसर -н- प्रत्यय भी लगता है) संज्ञाओं के आधार पर «не имеющий чего-л.», «лишённый чего-л.» का बोध करानेवाले विशेषणों की रचना होती है: беззу́бый (без зубóв), безóблачный (без облакóв), бесконéчный (без концá)। इस उपसर्ग सहित और उससे रहित विशेषण अकसर विरुद्धार्थी होते हैं (तुलना करें: лу́нный — безлу́нный, оши́бочный — безоши́бочный)।

५. не- उपसर्ग अनेक विशेषणों से लगाये जाने पर नये विरुद्धार्थी विशेषण बनते हैं (तुलना करें: большóй — небольшóй, весёлый — невесёлый, ну́жный — нену́жный, привéтливый — неприве́тливый)।

६. по- उपसर्ग विशेषणों की तुलनावस्था में लगाया जाता है जिससे विशेषण का अर्थ सबल (अथवा निर्बल) बनाया जाता है: побóльше (कुछ अधिक), пони́же (थोड़ा नीचे), посильнée (ज्यादा जोर से), поху́же, поя́рче।

सर्वनाम

अर्थ के अनुसार सर्वनाम के प्रमुख भेद

पुरुषवाचक: я, мы (उत्तम पुरुष), ты, вы (मध्यम पुरुष), он (онá, онó), они́ (अन्य पुरुष)
निजवाचक: себя́
स्वामित्ववाचक: мой, наш, твой, ваш, свой
प्रश्नवाचक: кто, что, какóй, какóв, котóрый, чей
संकेतवाचक: э́тот, тот

उत्तम एवं मध्यम पुरुष पुरुषवाचक सर्वनामों की कारक-रचना के समय प्रातिपदिक-परिवर्त्तन होता है:

	एकवचन		बहुवचन	
	उत्तम पुरुष	मध्यम पुरुष	उत्तम पुरुष	मध्यम पुरुष
कर्त्ता	я	ты	мы	вы
संबंध	меня́	тебя́	нас	вас
संप्रदान	мне	тебе́	нам	вам
कर्म	меня́	тебя́	нас	вас
करण	мной	тобо́й	на́ми	ва́ми
पूर्वसर्ग	(обо) мне	(о) тебе́	(о) нас	(о) вас।

я, ты सर्वनामों का व्याकरणिक लिंग नहीं होता। व्यक्ति के लिंग के अनुसार क्रिया स्त्रीलिंग अथवा पुंलिंग के रूप में रखी जाती है, तुलना कीजिये: я (ты) чита́л (पुंलिंग) – я (ты) чита́ла (स्त्रीलिंग)।

вы सर्वनाम केवल बहुवचनार्थक रूप में नहीं (तुम तथा कोई और, अन्य लोग), वरन् किसी एक व्यक्ति के शिष्ट संबोधन के रूप में भी प्रयुक्त होता है: Ни́на Петро́вна, вы чита́ли э́ту кни́гу? (पत्राचार में बड़े अक्षर लिखे जाते हैं – Вы, Вас इत्यादि)।

अन्य पुरुष एकवचन में पुरुषवाचक सर्वनाम के तीन लिंग होते हैं: он (पुंलिंग), она́ (स्त्रीलिंग), оно́ (नपुंसकलिंग); तीनों लिंगों का बहुवचन रूप एक है: они́।

	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग	सभी लिंग
कर्त्ता	он	оно́	она́	они́
संबंध	его́		её	их
संप्रदान	ему́		ей	им
कर्म	его́		её	их
करण	им		е́ю (ей)	и́ми
पूर्वसर्ग	(о) нём		(о) ней	(о) них

पूर्वसर्गों के साथ प्रयुक्त अन्य पुरुष सर्वनामों के आरंभ में н- लग जाता है (у него́, к ней, за ним, с ни́ми)।

себя́ निजवाचक सर्वनाम (संबंध-कारक में) के कर्त्ता-कारक, लिंग तथा वचन नहीं होते हैं। इसके रूप हैं – संप्रदान-कारक में – себе́, कर्म-कारक में – себя́, करण-कारक में – собо́й, पूर्वसर्ग-कारक में – о себе́।

वाक्य में себя́ सर्वनाम का तात्पर्य क्रिया-व्यापार के कर्म से होता है जो कर्त्तृ से भिन्न नहीं है। उत्तम, मध्यम तथा अन्य पुरुष सर्वनामों के साथ और एकवचन तथा बहुवचन में उसका उपयोग किया जा सकता है: я (ты, он) купи́л себе́ кни́гу, мы (вы, они́) верну́лись к себе́ домо́й।

स्वामित्ववाचक सर्वनाम: мой – मेरा, твой – तुम्हारा, наш – हमारा, ваш – आपका। अन्य पुरुष

के स्वामित्व को सूचित करने के लिए अन्य पुरुष पुरुषवाचक सर्वनामों के संबंध-कारक का उपयोग किया जाता है: его́ (её, их) кни́га। इस अर्थ-वोध में प्रयुक्त ये सर्वनाम नहीं बदलते और पूर्वसर्गों के वाद उनमें н- नहीं जोड़ा जाता। तुलनार्थ: мы бы́ли у него́ (पुरुषवाचक सर्वनाम)—мы бы́ли у его́ това́рища (स्वामित्ववाचक सर्वनाम)।

свой स्वामित्ववाचक सर्वनाम का अर्थ यह है कि उल्लेखित वस्तु कर्त्ता की सम्पत्ति है। उत्तम, मध्यम तथा अन्य पुरुष सर्वनामों के साथ एकवचन और वहुवचन में इसका प्रयोग होता है: я взял свою́ кни́гу (मेरी, अपनी), а он—свою́ (उसकी, अपनी); мы сложи́ли свои́ уче́бники (हमारी, अपनी)। свой सर्वनाम себя́ निजवाचक सर्वनाम के समकक्ष है।

विशेषणों की भांति स्वामित्ववाचक सर्वनाम विशेष्य संज्ञा के साथ लिंग, वचन तथा कारक-रूप में अन्वित रहते हैं।

мой, твой, свой सर्वनामों के कारक-रूप मृदु प्रातिपदिकवाले विशेषणों के कारक-रूपों के समान हैं:

	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग	सभी लिंग
कर्त्ता	мой	мо-ё	мо-я́	мо-и́
संबंध	мо-его́		мо-е́й	мо-и́х
संप्रदान	мо-ему́		мо-е́й	мо-и́м
कर्म	= कर्त्ता अथवा संबंध	= कर्त्ता	мо-ю́	= कर्त्ता अथवा संबंध
करण	мо-и́м		мо-е́й	мо-и́ми
पूर्वसर्ग	(о) мо-ём		(о) мо-е́й	(о) мо-и́х।

наш, ваш सर्वनामों की कारक-रचना ш प्रातिपदिक तथा वलरहित विभक्तिवाले विशेषणों की कारक-रचना के समान है:

	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग	सभी लिंग
कर्त्ता	наш	на́ш-е	на́ш-а	на́ш-и
संबंध	на́ш-его		на́ш-ей	на́ш-их
संप्रदान	на́ш-ему		на́ш-ей	на́ш-им
कर्म	= कर्त्ता अथवा संबंध	= कर्त्ता	на́ш-у	= कर्त्ता अथवा संबंध
करण	на́ш-им		на́ш-ей	на́ш-ими
पूर्वसर्ग	(о) на́ш-ем		(о) на́ш-ей	(о) на́ш-их।

प्रश्नवाचक सर्वनाम: кто व्यक्ति अथवा पशु जैसे प्राणिवाचक संज्ञाओं के संबंध में, что अप्राणि-

वाचक संज्ञाओं के संबंध में उपयुक्त होता है। чей का अर्थ है—किस का, какóй का अर्थ—कैसा आदि।

кто, что सर्वनामों (उनकी कारक-रचना शब्दकोश में देखिये) का व्याकरणिक लिंग नहीं होता है। кто सर्वनाम के साथ प्रयुक्त विधेय-क्रिया पुंलिंग एकवचन रूप में रखी जाती है: Кто пришёл? (उत्तर में भले ही स्त्री या अनेक व्यक्तियों का उल्लेख किया जाये)। что सर्वनाम के साथ प्रयुक्त विधेय-क्रिया नपुंसकलिंग एकवचन रूप में व्यवहृत होती है: Что э́то бы́ло?, Что произошло́?

чей प्रश्नवाचक सर्वनाम की कारक-रचना

	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग	सभी लिंग
कर्त्ता	чей	чьё	чья	чьи
संबंध	чьегó		чьей	чьих
संप्रदान	чьемý		чьей	чьим
कर्म	= कर्त्ता अथवा संबंध	= कर्त्ता	чью	= कर्त्ता अथवा संबंध
करण	чьим		чьей	чьи́ми
पूर्वसर्ग	(о) чьём		(о) чьей	(о) чьих

тот संकेतवाचक सर्वनाम की कारक-रचना

	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग	सभी लिंग
कर्त्ता	тот	то	та	те
संबंध	тогó		той	тех
संप्रदान	томý		той	тем
कर्म	= कर्त्ता अथवा संबंध	= कर्त्ता	ту	= कर्त्ता अथवा संबंध
करण	тем		той	тéми
पूर्वसर्ग	(о) том		(о) той	(о) тех

एकवचन में э́тот सर्वनाम की कारक-रचना भी इसी प्रकार है (मगर पुंलिंग तथा नपुंसकलिंग करण-कारक के रूप हैं—э́тим), बहुवचन में इसके कारक-रूप हैं: э́ти, э́тих, э́тим (कर्म-कारक = कर्त्ता-कारक अथवा संबंध-कारक), э́тими, (об) э́тих। сам सर्वनाम के कारक-रूप э́тот के कारक-रूपों के समान हैं।

весь निश्चयवाचक सर्वनाम के कारक-रूप

	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	नपुंसकलिंग	स्त्रीलिंग	सभी लिंग
कर्त्ता	весь	всё	вся	все
संबंध	всегó		всей	всех
संप्रदान	всемý		всей	всем
कर्म	=कर्त्ता अथवा संबंध	=कर्त्ता	всю	=कर्त्ता अथवा संबंध
करण	всем		всей	всéми
पूर्वसर्ग	(обо) всём		(обо) всей	(обо) всех

विशेषणों जैसी विभक्तियाँ रखनेवाले बाक़ी सर्वनामों की कारक-रचना विशेषणों की कारक-रचना के समान होती है (вся́кий, инóй, кáждый, какóй, котóрый, такóй आदि)।

संख्या[-शब्द]

संख्या-शब्द गणनावाचक (оди́н, два, три, двенáдцать, три́дцать आदि) और क्रमवाचक (пéрвый, второй, трéтий, двенáдцатый, тридцáтый आदि) होते हैं।

गणनावाचक संख्याएँ

१ — оди́н (पुंलिंग), однá (स्त्रीलिंग), однó (नपुंसकलिंग)
२ — два (पुंलिंग और नपुंसकलिंग), две (स्त्रीलिंग)
३ — три
४ — четы́ре
५ — пять
६ — шесть
७ — семь
८ — вóсемь
९ — дéвять
१० — дéсять
११ — оди́ннадцать
१२ — двенáдцать
१३ — тринáдцать
१४ — четы́рнадцать
१५ — пятнáдцать
१६ — шестнáдцать
१७ — семнáдцать
१८ — восемнáдцать
१९ — девятнáдцать
२० — двáдцать
२१ — двáдцать оди́н
२२ — двáдцать два आदि
३० — три́дцать
४० — сóрок
५० — пятьдеся́т
६० — шестьдеся́т
७० — сéмьдесят
८० — вóсемьдесят

९० — девяно́сто	७०० — семьсо́т
१०० — сто	८०० — восемьсо́т
१०१ — сто оди́н	९०० — девятьсо́т
१०२ — сто два	१००० — ты́сяча
२०० — две́сти	१००१ — ты́сяча оди́н
२०१ — две́сти оди́н	१००२ — ты́сяча два आदि
२०२ — две́сти два	२००० — две ты́сячи
३०० — три́ста	३००० — три ты́сячи
४०० — четы́реста	४००० — четы́ре ты́сячи आदि
५०० — пятьсо́т	२१००० — два́дцать одна́ ты́сяча
६०० — шестьсо́т	२२००० — два́дцать две ты́сячи आदि

१ से १९ तक और २०, ३०, ४०..., १००, २००, ३००..., १०००, १००००००, १००० ००० ००० मूल संख्या-शब्द हैं। बाक़ी संख्याओं की रचना इन संख्या-शब्दों के संयोजन से होती है: ६४ — шестьдеся́т четы́ре, ७९३ — семьсо́т девяно́сто три आदि।

गणनावाचक संख्याओं के लिंग एवं वचन नहीं होते। अपवाद हैं оди́н संख्या जिसके तीनों लिंग हैं оди́н, одна́, одно́ बहुवचन — одни́) और два संख्या जिसके समान पुंलिंग तथा नपुंसकलिंग (два до́ма, окна́) और स्त्रीलिंग होते हैं (две кни́ги)।

गणनावाचक संख्याओं की कारक-रचना

оди́н (одна́, одно́, одни́) संख्या के कारक-रूप э́тот सर्वनाम जैसे हैं। इसका बहुवचन का रूप одни́ गणनावाचक संख्या-शब्द की तरह केवल ऐसी संज्ञाओं के साथ उपयोग में आता है जो सिर्फ़ बहुवचन में प्रयुक्त होती हैं अथवा जोड़ों के नाम होती हैं (одни́ но́жницы, одни́ часы́, одни́ чулки́)। अन्यथा одни́ शब्द विशेषण या सर्वनाम का अर्थ रखता है (शब्दकोष में देखें)।

два (पुंलिंग तथा नपुंसकलिंग), две (स्त्रीलिंग), три, четы́ре संख्याएँ

कर्त्ता	два	две	три	четы́ре
संबंध	двух		трёх	четырёх
संप्रदान	двум		трём	четырём
कर्म	= कर्त्ता		अथवा संबंध	
करण	двумя́		тремя́	четырьмя́
पूर्वसर्ग	(о) двух		(о) трёх	(о) четырёх

५ से २० तथा ३० तक संख्या-शब्दों के कारक-रूप मृदु व्यंजनांतवाली संज्ञा (кость) जैसे होते हैं। ५०, ६०, ७०, ८०, २००, ३००, ४००, ५००, ६००, ७००, ८००, ९०० संख्याओं की कारक-रचना के समय शब्द के दोनों अंश बदलते हैं।

५ – २० और ३०		५०, ६०, ७०, ८०
कर्त्ता	пять	пятьдеся́т
संबंध	пяти́	пяти́десяти
संप्रदान	пяти́	пяти́десяти
कर्म	пять	пятьдеся́т
करण	пятью́	пятью́десятью
पूर्वसर्ग	(о) пяти́	(о) пяти́десяти

२००, ३००, ४००		५००, ६००, ७००, ८००, ९००
कर्त्ता	две́сти	пятьсо́т
संबंध	двухсо́т	пятисо́т
संप्रदान	двумста́м	пятиста́м
कर्म	две́сти	пятьсо́т
करण	двумяста́ми	пятьюста́ми
पूर्वसर्ग	(о) двухста́х	(о) пятиста́х

४०, ९०, १०० संख्याओं के सभी कारकों में (कर्त्ता-कारक तथा कर्म-कारक को छोड़कर) -а विभक्ति रहती है (сорока́, девяно́ста, ста)।

ты́сяча संख्या के कारक-रूप स्त्रीलिंग संज्ञा (उदाहरणार्थ: да́ча) जैसे होते हैं। миллио́н, миллиа́рд संख्या-शब्दों की कारक-रचना कठोर व्यंजनांतवाली पुंलिंग संज्ञाओं (उदाहरणार्थ: дом) के समान होती है।

полтора́ (पुंलिंग एवं नपुंसकलिंग) तथा полторы́ (स्त्रीलिंग) संख्या-शब्द कर्त्ता-कारक और कर्म-कारक को छोड़कर सभी कारकों में полу́тора का रूप ले लेते हैं।

यौगिक संख्याओं की कारक-रचना के समय प्रत्येक शब्द परिवर्त्तित होता है:

कर्त्ता восемьсо́т со́рок де́вять

संबंध восьмисо́т сорока́ девяти́ आदि।

गणनावाचक संख्याओं के प्रयोग की विशेषताएँ

गणनावाचक संख्याएँ संज्ञाओं से पहले रखी जाती हैं और वस्तुओं की ठीक संख्या बताती हैं। यदि संख्या का उपयोग संज्ञा के बाद की जाये तो «के लगभग» अर्थ हो जायेगा (तुलना कीजिये: пять дней — дней пять)।

оди́н संख्या के लिंग, वचन तथा कारक संज्ञा के अनुरूप होते हैं (оди́н стол, одного́ стола́ ..., одна́ кни́га, одно́й кни́ги ...)।

два, три, четы́ре संख्याओं (कर्त्ता-कारक में) के साथ प्रयुक्त संज्ञा संबंध-कारक एकवचन में रहती है: два (три, четы́ре) до́ма, две (три, четы́ре) карти́ны।

пять संख्या और उसके बाद की सभी संख्याओं (कर्त्ता-कारक तथा कर्म-कारक में) के साथ प्रयुक्त संज्ञा संबंध-कारक बहुवचन में रहती है: пять (во́семь, де́сять домо́в, карти́н, ученико́в)।

अन्य कारकों में संख्याएँ संज्ञाओं के अनुरूप होती हैं, उदाहरणार्थ: к двум (к трём, к пяти́) домáм, в двух (в трёх, в пяти́) домáх।

оди́н, два, три, четы́ре संख्याएँ जब प्राणिवाचक संज्ञाओं के साथ प्रयुक्त होती हैं, तब उनका कर्म-कारक संबंध-कारक के समान होता है। बाक़ी सभी गणनावाचक संख्याओं का कर्म-कारक कर्ता-कारक के समान होता है। ты́сяча, миллио́н, миллиáрд संख्या-शब्द के साथ प्रयुक्त संज्ञा संबंध-कारक बहुवचन में रहती है: ты́сяча жи́телей, бо́льше ты́сячи жи́телей, к ты́сяче жи́телей।

क्रमवाचक संख्याएँ

क्रमवाचक संख्याएँ गिनती के समय वस्तुओं का क्रम सूचित करती हैं और गणनावाचक संख्याओं के प्रातिपदिक में विशेषणों की विभक्तियाँ लगाने से निर्मित होती हैं (пéрвый, второ́й को छोड़कर)।

оди́н — пéрвый
два — второ́й
три — трéтий
четы́ре — четвёртый
пять — пя́тый
шесть — шесто́й
семь — седьмо́й
во́семь — восьмо́й
дéвять — девя́тый
дéсять — деся́тый
оди́ннадцать — оди́ннадцатый
двенáдцать — двенáдцатый
тринáдцать — тринáдцатый
четы́рнадцать — четы́рнадцатый
пятнáдцать — пятнáдцатый
шестнáдцать — шестнáдцатый
семнáдцать — семнáдцатый
восемнáдцать — восемнáдцатый
девятнáдцать — девятнáдцатый
двáдцать — двадцáтый
три́дцать — тридцáтый
со́рок — сороково́й
пятьдеся́т — пятидеся́тый
шестьдеся́т — шестидеся́тый
сéмьдесят — семидеся́тый
во́семьдесят — восьмидеся́тый
девяно́сто — девяно́стый
сто — со́тый
двéсти — двухсо́тый
три́ста — трёхсо́тый
четы́реста — четырёхсо́тый
пятьсо́т — пятисо́тый
шестьсо́т — шестисо́тый
семьсо́т — семисо́тый
восемьсо́т — восьмисо́тый
девятьсо́т — девятисо́тый
ты́сяча — ты́сячный
миллио́н — миллио́нный
миллиáрд — миллиáрдный

कुछ शब्दों से बनी यौगिक गणनावाचक संख्याओं के आधार पर क्रमवाचक संख्याएँ बनाते समय केवल अंतिम शब्द बदलता है: 136 — сто три́дцать шесто́й, 1977 — ты́сяча девятьсо́т сéмьдесят седьмо́й।

क्रमवाचक संख्याओं के लिंग, वचन तथा कारक संज्ञा के अनुरूप होते हैं। उनके कारक-रूप कठोर प्रातिपदिकवाले विशेषणों जैसे होते हैं (трéтий संख्या की कारक-रचना чей सर्वनाम की जैसी है)।

कई अन्य भाषाओं के विपरीत रूसी भाषा में क्रमवाचक संख्याएँ ठीक तिथि बताने के लिए: ше-

сто́го сентября́, тре́тьего ма́рта ты́сяча девятьсо́т со́рок восьмо́го го́да तथा समय सूचित करने के लिए जब अपूर्ण घंटे का उल्लेख होता है: в полови́не седьмо́го, два́дцать мину́т восьмо́го व्यवहृत होते हैं।

क्रिया-विशेषण

क्रिया-विशेषण अविकारी शब्द है जो क्रिया अथवा विशेषण की विशेषता बताता है (उदाहरणार्थ, कार्य की विधि – бы́стро, хорошо́, по-ру́сски; कार्य-काल – всегда́, до́лго, у́тром; कार्य-स्थल – бли́зко, изда́ли, спра́ва; मात्रा – ма́ло, мно́го, о́чень, сли́шком आदि)।

विधेयात्मक क्रिया-विशेषण अवस्थासूचक होते हैं और भाववाचक वाक्य में विधेय के रूप में प्रयुक्त किये जाते हैं: На у́лице хо́лодно। उनके साथ संप्रदान-कारक के रूप में कर्म व्यवहृत हो सकता है जिसकी सहायता से वह व्यक्ति इंगित किया जाता है जो किसी अवस्था से प्रभावित है: Мне гру́стно. Ему́ смешно́।

विधेयात्मक क्रिया-विशेषणों का «быть», «стать», «станови́ться» सहायक क्रियाओं के साथ उपयोग किया जा सकता है (Бы́ло темно́. Ему́ ста́ло жа́рко)।

क्रिया-विशेषण के निर्माण की मुख्य विधियाँ

१. गुणवाचक विशेषणों के प्रातिपदिक से -о/-е प्रत्यय लगाकर: краси́во, ча́сто, и́скренне। ऐसे क्रिया-विशेषण नपुंसकलिंग लघु विशेषणों के समरूप होते हैं और उनकी तुलनावस्था होती है (краси́вее, ча́ще)।

२. विशेषणों तथा सर्वनामों के संप्रदान-कारक के साथ по- उपसर्ग जोड़कर: по-но́вому, по-пре́жнему, по-ва́шему अथवा -ски, -ки अंतवाले अपूर्ण विशेषणों से पहले по- उपसर्ग लगाकर: по-коммунисти́чески, по-ру́сски। कुछ विशेषणों के साथ по- उपसर्ग जोड़े बिना क्रिया-विशेषणों की रचना की जाती है: дру́жески, крити́чески, практи́чески, экономи́чески।

३. संज्ञाओं के करण-कारक से: зимо́й, у́тром, ша́гом अथवा उपसर्गों सहित अन्य कारकों से: вдаль, вдали́, и́здали, сбо́ку, вверх, све́рху।

क्रिया

क्रिया का सामान्य रूप उसका आधारिक रूप माना जाता है। यही रूप शब्दकोषों में दिया जाता है।

अधिकांश क्रियाओं के सामान्य रूप का व्याकरणिक लक्षण -ть अंत्य प्रत्यय है जिसके पहले प्रायः स्वर-वर्ण रहता है: говори́ть, писа́ть, уме́ть। उसकी अपवाद हैं कुछ क्रियाएँ जिनमें -ть अंत्य प्रत्यय व्यंजनों के बाद लगाया जाता है: грызть, класть, красть, лезть, сесть। कुछ क्रियाओं के सामान्य रूप में -ти प्रत्यय (प्रायः बलाघातित) विद्यमान् है जो व्यंजनों (एवं й) के बाद लगाया जाता है: везти́, идти́, найти́, вы́йти।

कुछ क्रियाओं के सामान्य रूप का -чь अंत्य प्रत्यय होता है: бере́чь, жечь, лечь, мочь, печь, течь (तथा उनके आधार पर बनी क्रियाएँ)।

क्रिया के पक्ष

रूसी भाषा में क्रियाओं के दो पक्ष होते हैं—पूर्णताबोधक (पूर्ण) तथा अपूर्णताबोधक (अपूर्ण)। Оте́ц писа́л письмо́ और Оте́ц написа́л письмо́ दो वाक्यों में एक ही प्रकार की क्रिया व्यक्त की गयी है मगर यदि писа́л का अर्थ «लिखता था» है तो написа́л का अर्थ है «लिखा है» अर्थात् क्रिया पूरी हो गयी। इस तरह писа́л तथा написа́л क्रियाओं का शब्दार्थ समान है लेकिन उनमें पक्ष-भेद है: писа́л—अपूर्ण पक्ष और написа́л—पूर्ण पक्ष है।

अपूर्णताबोधक क्रियाएँ दीर्घकालीन, अनवरत या बारम्बार होनेवाले व्यापार का बोध कराती हैं, उदाहरण के लिए: Он до́лго молча́л. Река́ течёт на се́вер. Она́ хо́дит на рабо́ту пешко́м। अपूर्ण पक्ष की क्रियाओं के साथ «всегда́», «до́лго», «обы́чно», «постоя́нно», «ча́сто» जैसे क्रिया-विशेषण अक्सर प्रयुक्त होते हैं जो काल-परिसीमन न होने अथवा व्यापार के बारम्बार होने की ओर इंगित करते हैं।

पूर्णताबोधक क्रियाएँ कार्य के समापन अथवा किसी सीमा तक पहुँचने का बोध कराती हैं। उदाहरण के लिए: Я прочита́л э́ту кни́гу. Ученики́ реши́ли зада́чу. Сестра́ уе́хала в дере́вню। पूर्ण पक्ष की क्रियाओं के माध्यम से ऐसी क्रिया भी सूचित की जा सकती है जो एक बार सम्पन्न होती है (кри́кнуть, пры́гнуть, толкну́ть), आरंभ हुई (заговори́ть, закрича́ть, запе́ть), कुछ समय तक जारी रही और समाप्त हो गयी (поговори́ть, порабо́тать, посиде́ть)।

शब्दार्थ की दृष्टि से समतामूलक और केवल पक्ष-भेद की दृष्टि से भिन्न क्रियाओं के युग्म होते हैं: дава́ть — дать, де́лать — сде́лать, гото́вить — пригото́вить, начина́ть — нача́ть, реша́ть — реши́ть, уходи́ть — уйти́।

पक्ष-युग्मवाली क्रियाओं के अलावा एकपक्षीय क्रियाएँ भी हैं जिनका केवल अपूर्ण पक्ष (быть, прису́тствовать, уча́ствовать ...) अथवा केवल पूर्ण पक्ष होता है (пона́добиться, закрича́ть ...)।

अपूर्ण तथा पूर्ण पक्ष का व्याकरणिक भेद निम्न सारणी से स्पष्ट है:

पक्ष	वर्त्तमान	भूत	भविष्यत्	वर्त्तमानकालिक कृदंत
अपूर्णताबोधक	+	+	संयुक्त	+
पूर्णताबोधक	—	+	सामान्य	—

अपूर्णताबोधक क्रियाओं के तीन काल होते हैं: वर्त्तमान काल, भूतकाल तथा संयुक्त भविष्यत् काल।
पूर्णताबोधक क्रियाओं के दो काल होते हैं: भूतकाल और सामान्य भविष्यत् काल।

क्रिया-पक्ष की रचना

क्रिया-पक्ष की रचना की दो विधियाँ हैं: १) अपूर्णताबोधक क्रिया के आधार पर पूर्णताबोधक क्रिया की रचना २) पूर्णताबोधक क्रिया के आधार पर अपूर्णताबोधक क्रिया की रचना। कभी कभी भिन्न धातुओंवाले शब्दों का उपयोग करके क्रिया का पक्ष-भेद किया जाता है: брать — взять, говори́ть — сказа́ть, класть — положи́ть, ложи́ться — лечь, сади́ться — сесть।

अपूर्ण पक्ष से पूर्ण पक्ष के निर्माण की विधियाँ

१. उपसर्गों की सहायता से: де́лать — сде́лать, ме́рить — изме́рить, писа́ть — написа́ть, стро́ить — постро́ить, чита́ть — прочита́ть। अधिक उपयुक्त उपसर्ग हैं по-, с- (со-)। पक्ष-युग्म (उपसर्ग रहित अपूर्णतावोधक क्रिया — उपसर्ग सहित पूर्णतावोधक क्रिया) केवल तव विद्यमान् होते हैं जब उपसर्ग लगने से क्रिया का अर्थ नहीं बदलता है, उदाहरण के लिए: стро́ить — постро́ить। стро́ить — перестро́ить, стро́ить — достро́ить, стро́ить — пристро́ить पक्ष-युग्म नहीं होते क्योंकि उपसर्ग के जुड़ने से क्रिया का शब्दार्थ बदल जाता है: перестро́ить — दूसरे ढंग से बनाना, достро́ить — निर्माण पूरा करना, пристро́ить — बनाये जा चुके मकान आदि के साथ एक और भाग जोड़ना।

२. -ну- प्रत्यय की सहायता से जो व्यापार के समापन अथवा उसके एक वार संपन्न होने का बोध कराता है: двига́ть — дви́нуть, исчеза́ть — исче́знуть, крича́ть — кри́кнуть, пры́гать — пры́гнуть।

टिप्पणी। -ну- प्रत्यय सहित कुछ क्रियाएँ अपूर्णतावोधक होती हैं और क्रिया का पूर्ण पक्ष बनाने के लिए उनके साथ उपसर्ग जोड़ दिये जाते हैं: ги́бнуть — поги́бнуть, мёрзнуть — замёрзнуть।

३. -и- प्रत्यय की सहायता से। अपूर्ण क्रिया-पक्ष में उसके प्रतिरूप प्रत्यय हैं -а-/-я-: броса́ть — бро́сить, выполня́ть — вы́полнить, реша́ть — реши́ть। धातु के व्यंजन अंत्याक्षर का विपर्यय हो सकता है: возвраща́ть — возврати́ть, встреча́ть — встре́тить, объявля́ть — объяви́ть।

४. बलाघात-स्थानांतरण के माध्यम से: насыпа́ть — насы́пать, отреза́ть — отре́зать।

पूर्ण पक्ष से अपूर्ण पक्ष के निर्माण की विधियाँ

१. -ыва-/-ива, -ва- प्रत्ययों की सहायता से (व्यंजन-विपर्यय तथा स्वर-विपर्यय संभव है): записа́ть — запи́сывать, перестро́ить — перестра́ивать, вы́лить — вылива́ть, отда́ть — отдава́ть, выходи́ть — выха́живать।

२. क्रिया की धातु में वर्ण-विपर्यय के माध्यम से (प्रायः प्रत्यय भी लग जाते हैं): вы́брать — выбира́ть, посла́ть — посыла́ть, смять — смина́ть, съесть — съеда́ть।

कुछेक क्रियाओं के दोनों क्रिया-पक्ष एकरूप होते हैं: атакова́ть, веле́ть, жени́ться, обеща́ть, образова́ть, организова́ть। आधुनिक बोल-चाल की भाषा में इस प्रकार की क्रियाओं का पक्ष-भेद स्पष्ट करने के लिए रूपात्मक उपायों से काम लेने की प्रवृत्ति नजर आती है। образо́вывать, организо́вывать जैसे रूप (-ыва- प्रत्यय अपूर्ण पक्ष का द्योतक है) अथवा пообеща́ть (по- उपसर्ग पूर्ण पक्ष का द्योतक है) जैसे रूप सामने आ रहे हैं।

क्रिया-पक्ष की प्रणाली में गतिवाचक क्रियाओं को विशेष स्थान प्राप्त है।

इन क्रियाओं के अपूर्ण पक्ष के दो रूप हैं और वे दो श्रेणियों में विभाजित होती हैं:

бежа́ть — бе́гать	идти́ — ходи́ть
везти́ — вози́ть	лете́ть — лета́ть
вести́ — води́ть	нести́ — носи́ть
е́хать — е́здить	плыть — пла́вать

бежáть, везти́, вести́ आदि क्रियाएँ ऐसी गति सूचित करती हैं जो एक ही दिशा में, किसी निश्चित समय में, अविरत हो रही होती है। бéгать, вози́ть, води́ть आदि क्रियाएँ ऐसी गति को सूचित करती हैं जो किसी एक दिशा में नहीं होती है, वार-वार होती है, समयांतर में हुआ करती है। तुलनार्थ: Он идёт в теáтр (इस समय, निश्चित दिशा में)—Он хóдит в теáтр (एक वार नहीं, समय-समय पर)—Он хóдит по гóроду (विभिन्न दिशाओं में)।

दिशासूचक उपसर्ग लगाये जाने से प्रथम श्रेणी की क्रियाओं के आधार पर पूर्णतावोधक क्रियाएँ वनायी जाती हैं, परन्तु उपसर्ग के जोड़ने के फलस्वरूप शब्दार्थ-संवर्द्धन हो जाता है: бежáть — прибежáть, везти́ — увезти́, вести́ — перевести́, éхать — проéхать आदि। उपसर्ग सहित पूर्णतावोधक क्रियाओं के आधार पर अपूर्णतावोधक क्रियाओं की रचना होती है: прибежáть (पूर्ण)—прибегáть (अपूर्ण), приéхать — приезжáть, уéхать — уезжáть इत्यादि।

क्रिया-उपसर्गों के अर्थ

В- (во-, въ-). इसका अर्थ «в» पूर्वसर्ग (कर्म-कारक सहित) के समान है। यह उपसर्ग «अंदर» गति-दिशासूचक है: вбежáть в кóмнату, внести́ вéщи в вагóн (вы- के प्रथम अर्थ का विरुद्धार्थी)।

Вы-. १. «अंदर से वाहर» गति-दिशासूचक है (इस उपसर्ग सहित क्रियाओं का प्राय: «из» पूर्वसर्ग सहित संज्ञा के संवंध-कारक के साथ उपयोग किया जाता है): вы́бежать из кóмнаты, вы́нести вéщи из вагóна (в- का विरुद्धार्थी)। २. पूर्णतावोधक क्रियाओं की रचना का साधन है: глáдить — вы́гладить, крáсить — вы́красить, мыть — вы́мыть, учи́ть — вы́учить।

До-. «до» पूर्वसर्ग का समानार्थी है। इसके जोड़ने से क्रिया में निम्नलिखित अर्थ आ जाते हैं: किसी वस्तु तक चलने का अर्थ — добежáть до дверéй, донести́ чемодáн до такси́ अथवा व्यापार की समाप्ति का अर्थ — дописáть письмó, дочитáть кни́гу до середи́ны।

За-. १. «за» पूर्वसर्ग का समानार्थी है। इसके जोड़ने से क्रिया में ये अर्थ आ जाते हैं: किसी वस्तु के उस पार पहुँचने का अर्थ: забежáть зá угол, заползти́ за дéрево; अतिरिक्त व्यापार का अर्थ: заéхать за товáрищем, занести́ письмó знакóмым; व्यापार एवं गति के वहुत दूर, किसी सीमा के परे होने का अर्थ: забрóсить мяч дáльше всех। २. व्यापार के आरंभ होने का अर्थ: задрожáть, закричáть, запры́гать (по- उपसर्ग के प्रथम अर्थ से तुलना करें)। आरंभ का वोध करानेवाले за- उपसर्ग सहित क्रियाओं का अपूर्ण पक्ष नहीं होता है।

Из- (изо-, -изъ-, ис-). इस उपसर्ग के जोड़ने से क्रिया में व्यापार की हद होने का अर्थ आ जाता है: изби́ть (वुरी तरह पीटना), исписáть (पूरी पेंसिल आदि घिसा देना)। कभी कभी из- (ис-) उपसर्ग के जोड़ने से अपूर्णतावोधक क्रिया पूर्ण पक्ष का रूप धारण करती है: печь — испéчь, пугáть — испугáть, трáтить — истрáтить।

На-. १. «на» पूर्वसर्ग (कर्म-कारक सहित) का समानार्थी है। उसके जोड़ने से क्रिया में किसी वस्तु पर या की ओर गति एवं व्यापार के लक्षित होने का अर्थ आ जाता है: наéхать на кáмень, набрóсить платóк на плéчи, надви́нуть шля́пу на лоб। २. अनेक वस्तुओं पर व्यापार का फल पड़ने का अर्थ: набрáть грибóв, нажáрить котлéт, наноси́ть воды́। प्रधान कर्म — संज्ञा प्राय: संवंध-कारक वहुवचन में रहता है। ३. на- उपसर्ग और -ся निपात के माध्यम से ऐसी क्रियाओं की रचना की जाती है जो

पूर्ण संतुष्टि का वोध कराती हैं: наговори́ться (जी भरकर बातें करना), нае́сться, напи́ться, нарабо́таться।

От- (ото-, отъ-). यह «от» उपसर्ग का समानार्थी है और वस्तु से दूसरी ओर लक्षित गति एवं व्यापार को सूचित करता है: отбежа́ть от де́рева, отодви́нуть стул от окна́, отъе́хать от го́рода (प्राय: под- का विरुद्धार्थी; तुलना करें—у-)।

Пере-. इसके जोड़ने से क्रिया में निम्नलिखित अर्थ आ जाते हैं: १. «पार करने» का अर्थ जैसे: перебежа́ть доро́гу (че́рез доро́гу), перевести́ ребёнка че́рез у́лицу, перешагну́ть поро́г। २. «दुबारा करने», «फिर से (नये सिरे से) करने» का अर्थ जैसे: переде́лать рабо́ту, переписа́ть статью́, переспроси́ть (दुबारा पूछना), перечита́ть кни́гу। ३. सभी या अनेक वस्तुओं पर व्यापार के विस्तार का अर्थ: перемы́ть всю посу́ду, перелома́ть все игру́шки, перечита́ть мно́го книг।

По-. इस उपसर्ग के जोड़ने से क्रिया में निम्नलिखित अर्थ आ जाते हैं: १. चाल के आरम्भ का अर्थ—побежа́ть, повезти́, повести́, понести́, поползти́ (за- के दूसरे अर्थ से तुलना करें)। २. थोड़े समय के लिए व्यापार के जारी रहने का अर्थ—побе́гать (थोड़ी देर तक दौड़ना), поговори́ть, порабо́тать, почита́ть (про- के तीसरे अर्थ से तुलना करें)। पहले तथा दूसरे अर्थ में प्रयुक्त по- उपसर्गवाली क्रियाओं का अपूर्ण पक्ष नहीं होता। ३. पूर्णतावोधक क्रियाओं के निर्माण का अर्थ: гаси́ть — погаси́ть, за́втракать — поза́втракать।

Под- (подо-, подъ-). इसके जोड़ने से क्रिया में «समीप आने» या «नीचे» का अर्थ आ जाता है: подбежа́ть к окну́, подойти́ к това́рищу, подложи́ть поду́шку под го́лову (प्राय: от- का विरुद्धार्थी; при- से तुलना कीजिये)।

При-. इस उपसर्ग के जोड़ने से गतिवाचक क्रिया में पूर्णता सूचित करने का अर्थ आ जाता है: прие́хать на Се́вер, прийти́ в библиоте́ку, принести́ [кни́гу] домо́й (у- का विरुद्धार्थी)।

при- उपसर्ग का अर्थ под- के अर्थ के निकट है परन्तु अगर под- का अर्थ «किसी वस्तु के निकट ही आना» है, तो при- व्यापार की संपन्नता की ओर इंगित करता है, तुलनार्थ: подъе́хать к теа́тру — прие́хать в теа́тр।

Про-. इसके जोड़ने से क्रिया में निम्नलिखित अर्थ आ जाते हैं: १. «के पास से गुज़रने» का अर्थ जैसे пробежа́ть ми́мо окна́, прое́хать о́коло до́ма, пролете́ть над зали́вом। २. «आर-पार जाने» या «भेदने» का अर्थ जैसे прорубить окно́ в стене́, проде́лать отве́рстие। ३. किसी निश्चित समय तक व्यापार के जारी रहने का अर्थ जैसे пробе́гать [весь день], проговори́ть [це́лый час], продежу́рить [дво́е су́ток] (по- उपसर्ग के दूसरे अर्थ से तुलना करें)। इस अर्थ में प्रयुक्त про- उपसर्ग सहित क्रियाओं का अपूर्ण पक्ष नहीं होता। ४. क्रिया के पूर्ण पक्ष की रचना के लिए उपयोग में लाया जाता है जैसे чита́ть — прочита́ть, шепта́ть — прошепта́ть।

Раз- (разо-, разъ-, рас-). इस उपसर्ग के जोड़ने से क्रिया में ये अर्थ आ जाते हैं: १. «विभक्त करने», «वितरित करने» आदि का अर्थ: разби́ть, разорва́ть, разда́ть [всем карандаши́], разложи́ть [кни́ги по по́лкам]। २. раз- उपसर्ग और -ся निपात की सहायता से विभिन्न दिशाओं में गति को सूचित किया जाता है: разбежа́ться, разойти́сь, разъе́хаться (с- उपसर्ग के दूसरे अर्थ का विरुद्धार्थी)।

С- (со-, съ-). १. यह संबंध-कारक में प्रयुक्त «с» पूर्वसर्ग का समानार्थी है। इस उपसर्ग के जोड़ने से क्रिया में «ऊपर से नीचे को गति» का अर्थ आ जाता है जैसे сбежа́ть [с крыльца́], сбро́сить [снег с кры́ши], скати́ться [с горы́]। २. с- उपसर्ग तथा -ся निपात की सहायता से ऐसी क्रियाएँ

बनायी जाती हैं जिनका अर्थ «विभिन्न दिशाओं से एक ही बिन्दु की ओर चलना» होता है: сбежáться, слетéться, съéхаться (раз- उपसर्ग के दूसरे अर्थ के विपरीत)। ३. पूर्णताबोधक क्रियाओं की रचना का माध्यम: вари́ть — свари́ть, дéлать — сдéлать, мять — смять।

У-. इस उपसर्ग के जोड़ने से क्रिया में «किसी से हटने», «कहीं से दूर चले जाने» का अर्थ आ जाता है जैसे убежáть из дóму, уйти́ от товáрища (при- का विरुद्धार्थी)। у- का अर्थ от- उपसर्ग के अर्थ के निकट है। परन्तु यदि от- का अर्थ है प्रस्थान-बिन्दु तथा किसी चलती वस्तु के बीच अन्तर में वृद्धि होना, तो у- के जोड़ने से क्रिया में किसी वस्तु से बिलकुल दूर हो जाने का अर्थ आ जाता है। तुलना कीजिये: отъéхать от гóрода (दूर, कुछ दूरी पर, कई किलोमीटर के फ़ासले पर) — уéхать из гóрода (बिलकुल चले जाना)।

सकर्मक और अकर्मक क्रियाएँ

सकर्मक क्रियाएँ ऐसे व्यापारों को सूचित करती हैं जो किसी व्यक्ति एवं वस्तु की ओर परिलक्षित होते हैं। सकर्मक क्रियाओं के साथ प्रधान कर्म रहता है (पूर्वसर्ग के बिना संज्ञा के कर्म-कारक अथवा संबंध-कारक के रूप में): встрéтить (*когó?*) товáрища, читáть (*что?*) кни́гу, ждать (*чегó?*) пóезда।

अकर्मक क्रियाओं द्वारा ऐसे व्यापार सूचित किये जाते हैं जिनके साथ प्रधान कर्म उपयुक्त नहीं हो सकता, केवल अप्रधान कर्म का उपयोग संभव है (पूर्वसर्गों सहित कर्म-कारक अथवा संज्ञा का संबंध-कारक, संप्रदान-कारक, करण-कारक तथा पूर्वसर्ग-कारक): болéть (*чем?*) гри́ппом, дýмать (*о чём?*) о делáх, жить (*где?*) в гóроде, разговáривать (*с кем?*) с друзья́ми।

-ся निपात सहित क्रियाएँ

-ся निपात सहित क्रियाएँ दो प्रकार की होती हैं: निजवाचक तथा कर्मवाच्य। सकर्मक (अथवा अकर्मक) क्रिया के -ся निपात के साथ जोड़ने से ऐसी क्रियाओं का निर्माण किया जाता है, जो अकर्मक क्रियाएँ होती हैं: встречáть + ся — встречáться, дéлать + ся — дéлаться।

सकर्मक क्रियाओं के आधार पर निर्मित निजवाचक क्रियाएँ निम्नलिखित व्यापारों को सूचित करती हैं: क) जिसका फल कर्त्ता पर पड़ता है: мы́ться (नहाना), одевáться (कपड़े पहनना) ख) परस्पर व्यापार: встречáться (किसीसे मिलना), обнимáться (एक दूसरे को गले लगाना)।

अकर्मक क्रियाओं से बनी निजवाचक क्रियाएँ प्रायः कर्तृ-निरपेक्ष होती हैं: Емý не сиди́тся (उससे बैठा नहीं जाता); Как вам живётся? (आपका हाल क्या है?)।

боя́ться, горди́ться, надéяться, нрáвиться, смея́ться, старáться, улыбáться आदि जैसी निजवाचक क्रियाओं का -ся रहित रूप अनुपयुक्त है।

सकर्मक क्रियाओं से बनी -ся सहित कुछ क्रियाओं का अर्थ कर्मवाच्य होता है: Дом стрóится рабóчими. Задáние выполня́ется ученикáми। वास्तविक कर्त्ता करण-कारक के रूप में रहता है (рабóчими, ученикáми) और कर्म (дом, задáние) व्याकरणिक कर्त्ता के रूप में सामने आता है (तुलनार्थः Рабóчие стрóят дом. Ученики́ выполня́ют задáние — यहाँ वास्तविक तथा व्याकरणिक कर्त्ता एक है।) कर्मवाच्य प्रयोग में -ся सहित क्रियाओं का मुख्यतः अन्य पुरुष व्यवहृत होता है। वास्तविक कर्त्ता का उल्लेख अनिवार्य नहीं है।

क्रियाओं की काल-रचना

रूसी भाषा में तीन काल हैं: वर्त्तमान काल, भूतकाल और भविष्यत् काल।

वर्त्तमान काल

वर्त्तमान काल केवल अपूर्णतावोधक क्रियाओं का होता है। पुरुषवाचक विभक्तियों के अनुसार दो क्रिया-रूप-साधन हैं—प्रथम क्रिया-रूप-साधन और द्वितीय क्रिया-रूप-साधन।

		प्रथम क्रिया-रूप-साधन		द्वितीय क्रिया-रूप-साधन	
एकवचन	उत्तम पुरुष	нес-ý	читá-ю	леж-ý	стрó-ю
	मध्यम पुरुष	нес-ёшь	читá-ешь	леж-ѝшь	стрó-ишь
	अन्य पुरुष	нес-ёт	читá-ет	леж-ѝт	стрó-ит
बहुवचन	उत्तम पुरुष	нес-ём	читá-ем	леж-ѝм	стрó-им
	मध्यम पुरुष	нес-ёте	читá-ете	леж-ѝте	стрó-ите
	अन्य पुरुष	нес-ýт	читá-ют	леж-áт	стрó-ят

प्रथम और द्वितीय क्रिया-रूप-साधनों की क्रियाओं की पुरुषवाचक विभक्तियों में е तथा и बलाघातित स्वरों का भेद स्पष्ट होता है। बलरहित होने की स्थिति में उनके उच्चारण में अंतर नहीं के बराबर है मगर यथास्थान е अथवा и लिखा जाता है।

कुछ क्रियाओं के एकवचन उत्तम पुरुष के रूप की रचना के समय धातु के व्यंजन अंत्याक्षर का विपर्यय होता है जैसे вожý/вóзишь (तुलनार्थ: возѝть), люблю́/лю́бишь (तुलनार्थ: люби́ть)।

कुछ क्रियाओं के प्रथम तथा द्वितीय क्रिया-रूप-साधन की पुरुषवाचक विभक्तियाँ समान होती हैं। शब्दकोष में इन विशिष्टताओं के संकेत दिये गये हैं।

भविष्यत् काल

रूसी भाषा में भविष्यत् काल के दो रूप हैं: संयुक्त भविष्यत् काल और सामान्य भविष्यत् काल।

संयुक्त भविष्यत् काल केवल अपूर्णतावोधक क्रियाओं से बनाया जाता है। उसकी रचना करने के लिए быть सहायक क्रिया के भविष्यत्कालिक पुरुषवाचक रूप (бýду, бýдешь, бýдет, бýдем, бýдете, бýдут) मुख्य क्रिया के सामान्य रूप से जोड़ दिये जाते हैं: Я бýду дéлать (боя́ться, знать, сидéть, умéть). Ты бýдешь дéлать (боя́ться, знать, сидéть, умéть) आदि।

संयुक्त भविष्यत् काल ऐसे व्यापार को सूचित करता है जो भविष्य में होगा मगर यह मालूम नहीं है कि वह पूरा होगा, उसका कोई नतीजा निकलेगा या नहीं।

सामान्य भविष्यत् काल केवल पूर्णतावोधक क्रियाओं से बनाया जाता है और रूप की दृष्टि से वह अपूर्णतावोधक क्रियाओं के वर्त्तमान काल के समान होता है: Я отнесý, принесý, прочитáю आदि (तुलनार्थ: Я несý, читáю)।

सामान्य भविष्यत् काल ऐसे व्यापार को सूचित करता है जो भविष्य में संपन्न होगा, जो भविष्य में शुरू होगा या केवल एक बार संपन्न होगा।

वर्तमान (अथवा सामान्य भविष्यत्) काल की क्रियाओं की पुरुषवाचक विभक्तियाँ

		प्रथम क्रिया-रूप-साधन	द्वितीय क्रिया-रूप-साधन
एकवचन	उत्तम पुरुष	-ю, -у	-ю, -у
	मध्यम पुरुष	-ешь (-ёшь)	-ишь
	अन्य पुरुष	-ет (-ёт)	-ит
बहुवचन	उत्तम पुरुष	-ем (-ём)	-им
	मध्यम पुरुष	-ете (-ёте)	-ите
	अन्य पुरुष	-ют, -ут	-ят, -ат

भूतकाल

अपूर्णतावोधक तथा पूर्णतावोधक क्रियाओं के भूतकाल की रचना करने के लिए सामान्य रूप की धातु से -л प्रत्यय और लिंगानुसार विभक्तियाँ जोड़ी जाती हैं: -а — स्त्रीलिंग, -о — नपुंसकलिंग, -и — तीनों लिंग बहुवचन। पुंलिंग एकवचन की विभक्ति नहीं होती।

सामान्य रूप	एकवचन			बहुवचन
	पुंलिंग	स्त्रीलिंग	नपुंसकलिंग	तीनों लिंग
писá-ть	писáл	писáл-а	писáл-о	писáл-и
сказá-ть	сказáл	сказáл-а	сказáл-о	сказáл-и
смея́-ть-ся	смея́л-ся	смея́л-ась	смея́л-ось	смея́л-ись

कुछ पुंलिंग क्रियाओं के एकवचन भूतकालिक रूप में -л प्रत्यय नहीं होता। स्त्रीलिंग, नपुंसकलिंग तथा बहुवचन में यह प्रत्यय आ जाता है: берéчь — берёг (береглá, береглó, береглú); нестú — нёс (неслá, неслó, неслú)।

идтú क्रिया और उसके आधार पर बने समस्त रूपों की भूतकाल में दूसरी धातु उपयुक्त होती है जो इस क्रिया के सामान्य रूप की धातु से भिन्न होती है: идтú — шёл, шла, шло, шли।

भूतकाल में क्रियाओं का पुरुषानुसार रूपांतर नहीं होता है।

अपूर्णतावोधक क्रियाओं के भूतकाल का अर्थ यह है कि व्यापार भूतकाल में हो रहा था, उसके पूरा होने का संकेत नहीं मिलता है। पूर्णतावोधक क्रियाओं का भूतकालिक रूप किसी व्यापार के पूर्ण होने, उसका कोई परिणाम निकलने अथवा व्यापार के केवल एक वार संपन्न होने का संकेत देता है।

क्रियाओं के अर्थ

रूसी भाषा में क्रियाओं के तीन अर्थ होते हैं: निश्चयार्थ, आज्ञार्थ और संभावनार्थ।

क्रिया के निश्चयार्थक रूप के द्वारा ऐसा व्यापार व्यक्त किया जाता है जो वर्त्तमान काल, भूतकाल या भविष्यत् काल में होता है और जिसका कर्त्ता एकवचन या बहुवचन में उत्तम, मध्यम एवं अन्य पुरुष होता है। अब तक जिन क्रियाओं का विवेचन हो चुका है वे सब निश्चयार्थक हैं।

आज्ञार्थ कोई व्यापार करने की प्रार्थना या आज्ञा व्यक्त करता है और विशेष रणण की अपेक्षा करता है।

आज्ञार्थ का मुख्य रूप है एकवचन अथवा बहुवचन मध्यम पुरुष।

आज्ञार्थक क्रिया बनाने को लिए क्रिया की वर्त्तमनकालिक धातु (अपूर्ण पक्ष) या सामान्य भविष्यत्-कालिक धातु (पूर्ण पक्ष) से -и, -й अथवा मृदु चिह्न जोड़ दिये जाते हैं: вед-и́ (вед-ёшь से), смо-тр-и́ (смо́тр-ишь से), де́ла-й (де́ла-ешь से), спо́-й (спо-ёшь से), встань (вста́н-ешь से)। बहुवचन में आज्ञार्थक क्रियाओं के एकवचनवाले रूप में -те क्रियांत जोड़ दिया जाता है, जैसे веди́-те, де́лай-те, вста́нь-те आदि। निजवाचक क्रियाओं के आज्ञार्थक रूप में -ся निपात बना रहता है। स्वरों के बाद वह -сь का रूप ले लेता है: одева́й-ся, одева́йте-сь।

कुछ परिस्थितियों में संभव अथवा वांछित व्यापार का बोध करानेवाले संभावनार्थ की रचना के लिए क्रिया के भूतकालिक रूप का бы (б) निपात के साथ संयोजन किया जाता है: посмотре́л бы, сказа́л бы।

संभावनार्थक रूपों का उपयोग मिश्र वाक्यों में शर्त या संभावना का बोध कराने के लिए किया जाता है। бы निपात क्रिया के पास और उससे अलग रह सकता है: Я написа́л бы вам, е́сли бы знал ваш а́дрес. (Я бы вам написа́л ...)।

कृदंत

कृदंत (कृदंत-विशेषण) क्रिया का विशेष रूप है जो किसी व्यापार के परिणामस्वरूप उत्पन्न हुए व्यक्ति अथवा वस्तु के लक्षण को व्यक्त करता है: това́рищ (कैसा?), прие́хавший из Москвы́ (साथी जो मास्को से आया); кни́га (कैसी?), прочи́танная мно́ю (किताब जिसे मैंने पढ़ा)। कृदंत में क्रिया तथा विशेषण के व्याकरणिक लक्षण विद्यमान् होते हैं। क्रिया के समान उसमें काल तथा पक्ष का भेद होता है, वह सकर्मक या अकर्मक और निजवाचक होता है। कृदंत के साथ वही कारक-रूप व्यवहृत होता है जिसकी अपेक्षा क्रिया करती है और उसके साथ वही क्रिया-विशेषण प्रयुक्त किये जाते हैं जिनका प्रयोग क्रिया के साथ होता है। मगर इसके साथ ही कृदंत की कारक-रचना विशेषण की कारक-रचना के समान होती है और विशेषण की ही तरह वह संज्ञा के लिंग, वचन तथा कारक के अनुरूप रहता है।

कृदंत चार प्रकार के होते हैं: कर्तृवाच्य वर्त्तमानकालिक और भूतकालिक तथा कर्मणिवाच्य वर्त्त-मानकालिक और भूतकालिक। भविष्यत्कालिक कृदंत नहीं होते।

कर्त्तृवाच्य कृदंत

कर्त्तृवाच्य कृदंत व्यक्ति अथवा वस्तु की वह विशेषता बताता है जो इस व्यक्ति अथवा वस्तु के व्यापार का परिणाम होती है: чита́ющий кни́гу учени́к, стоя́щий в ко́мнате стол।

कर्त्तृवाच्य कृदंत सकर्मक तथा अकर्मक क्रियाओं से बनाये जाते हैं, क्रियाओं के समान कारक-निर्देशन करते हैं। निजवाचक क्रियाओं के आधार पर बने कर्त्तृवाच्य कृदंत -ся निपात रखते हैं (встреча́ющийся, встреча́вшийся, встре́тившийся)।

कर्त्तृवाच्य वर्त्तमानकालिक कृदंत केवल अपूर्णताबोधक क्रियाओं से बनाये जाते हैं। क्रिया की वर्त्तमानकालिक धातु से -ущ-/-ющ- (प्रथम क्रिया-रूप-साधन) अथवा -ащ-/-ящ- (द्वितीय क्रिया-रूप-साधन) प्रत्यय और विशेषण के लिंगानुसार विभक्तियाँ जोड़ दिये जाते हैं:

пи́ш-ут — пи́ш-ущ-ий (пи́шущая, пи́шущее, пи́шущие)
зна́-ют — зна́-ющ-ий (зна́ющая, зна́ющее, зна́ющие)
стуч-а́т — стуч-а́щ-ий (стуча́щая, стуча́щее, стуча́щие)
стро́-ят — стро́-ящ-ий (стро́ящая, стро́ящее, стро́ящие)।

कर्त्तृवाच्य भूतकालिक कृदंत अपूर्णताबोधक तथा पूर्णताबोधक क्रियाओं से बनाये जाते हैं। क्रिया की भूतकालिक धातु से -вш- (स्वर के बाद) अथवा -ш- (व्यंजन के बाद) प्रत्यय और विशेषण के लिंगानुसार विभक्तियाँ जोड़ दिये जाते हैं: писа́-л (अपूर्ण) — писа́-вш-ий, написа́-л (पूर्ण) — написа́-вш-ий; вёз (अपूर्ण) — вёз-ш-ий, привёз (पूर्ण) — привёз-ш-ий।

कर्मणिवाच्य कृदंत

कर्मणिवाच्य कृदंत व्यक्ति अथवा वस्तु की विशेषता बताते हैं जिनपर किसी व्यापार का परिणाम पड़ता है, जैसे кни́га, прочи́танная това́рищем (वह किताब जिसे साथी ने पढ़ा); дом, постро́енный рабо́чими (वह घर जिसे मजदूरों ने बनाया)। कर्मणिवाच्य कृदंत केवल सकर्मक क्रियाओं से बनाये जाते हैं।

वर्त्तमानकालिक कर्मणिवाच्य कृदंत बनाने के लिए अपूर्णताबोधक क्रियाओं की वर्त्तमानकालिक धातु से -ем- (प्रथम क्रिया-रूप-साधन) अथवा -им- (द्वितीय क्रिया-रूप-साधन) प्रत्यय और विशेषण के लिंगानुसार विभक्तियाँ जोड़ दिये जाते हैं:

чита́-ем — чита́-ем-ый (чита́емая, чита́емое, чита́емые)
ви́д-им — ви́д-им-ый (ви́димая, ви́димое, ви́димые)।

बहुत से अपूर्णताबोधक सकर्मक क्रियाओं से वर्त्तमानकालिक कर्मणिवाच्य कृदंत नहीं बनाये जाते हैं। उदाहरण के लिए: бере́чь, бить, брить, гнуть, греть, держа́ть, жа́рить, ме́рить, мыть, мять, пить, топи́ть, чи́стить, шить आदि।

भूतकालिक कर्मणिवाच्य कृदंत बनाने के लिए अपूर्णताबोधक तथा पूर्णताबोधक सकर्मक क्रियाओं की भूतकालिक धातु से -нн-, -енн-, -т- प्रत्यय और विशेषण के लिंगानुसार विभक्तियाँ जोड़ दिये जाते हैं: чита́-л — чи́та-нн-ый; принёс — принес-ённ-ый; закры́-л — закры́-т-ый।

-нн- प्रत्यय भूतकालिक धातुओं से जोड़ा जाता है जिनके अंत में а, я और कभी कभी ё स्वर होते हैं : (посе́я-л — посе́я-нн-ый; уви́де-л — уви́де-нн-ый) ।

-енн- (अथवा -ённ-) प्रत्यय व्यंजनांत (ऊपर देखें) या и स्वरांत धातु से लगाया जाता है। и स्वर का लोप हो जाता है और धातु के व्यंजन अंत्याक्षर का विपर्यय होता है। ऐसा व्यंजन-विपर्यय उत्तम पुरुष के वर्त्तमान अथवा सामान्य भविष्यत् काल की रचना के समय भी होता है : купи́-л — ку́пл-енн-ый (तुलना कीजिये : куплю́); спроси́-л — спро́ш-енн-ый (तुलना कीजिये : спрош-у́) ।

-т- प्रत्यय उन क्रियाओं की धातुओं से, जिनके सामान्य रूप के अंत में -нуть, -оть, -ереть होता है और एक शब्दांशवाली धातुओं से लगाया जाता है (उपसर्ग ध्यान में नहीं रखा जाता है) : вы́ну-л (вы́нуть से) — вы́ну-т-ый; коло́-л (коло́ть से) — ко́ло-т-ый; вы́тер (вы́тереть से) — вы́тер-т-ый; би-л (бить से) — би́-т-ый (इसी तरह : приби́тый, разби́тый) ।

पूर्णताबोधक क्रियाओं से बनाये गये भूतकालिक कर्मणिवाच्य कृदंतों का सबसे अधिक प्रचलन है।

कृदंतों की कारक-रचना

कृदंतों की कारक-रचना पूर्ण विशेषणों की कारक-रचना के समान होती है। कर्त्तृवाच्य कृदंतों के कारक-रूप щ, ш व्यंजनांत प्रातिपदिकोंवाले विशेषणों के कारक-रूपों के समान हैं (जैसे хоро́ший, о́бщий)। कर्मणिवाच्य कृदंतों की कारक-रचना कठोर व्यंजनांत प्रातिपदिकोंवाले विशेषणों की कारक-रचना के समान है (जैसे но́вый): чита́ющ-ий, чита́ющ-его ..., чита́вш-ий, чита́вш-его ..., чи́танн-ый, чи́танн-ого आदि।

कृदंतों का संक्षिप्त रूप

वर्त्तमानकालिक तथा भूतकालिक कर्मणिवाच्य कृदंतों का संक्षिप्त रूप होता है जो विशेषणों के संक्षिप्त रूप की तरह बनाया जाता है : पुंलिंग — विभक्तिहीन, स्त्रीलिंग — -а विभक्ति, नपुंसकलिंग — -о विभक्ति, बहुवचन — -ы विभक्ति (तीनों लिंग)। उदाहरणार्थ : люби́м-ый — люби́м, люби́м-а, люби́м-о, люби́м-ы; принесён-ный — принесён, принесен-а́, принесен-о́, принесен-ы́ ।

वाक्य में संक्षिप्त कृदंतों का संक्षिप्त विशेषणों की तरह विधेय के रूप में (सहायक क्रिया के साथ या उसके बिना) उपयोग किया जाता है : Магази́н закры́т. Окно́ бы́ло закры́то. Кни́ги бу́дут ку́плены ।

क्रियार्थक कृदंत

क्रियार्थक कृदंत — क्रिया का अविकारी रूप है जो मुख्य व्यापार की पूरक क्रिया को सूचित करता है। Слу́шая му́зыку или чита́я интере́сную кни́гу, он обо всём забыва́ет जैसे वाक्य में забыва́ет विधेय-क्रिया कर्त्ता के मुख्य व्यापार को व्यक्त करती है। слу́шая तथा чита́я क्रियार्थक कृदंतों द्वारा अतिरिक्त क्रियाएँ सूचित की गयी हैं जो यह बताती हैं कि मुख्य व्यापार कैसी परिस्थितियों में होता है।

क्रिया की भाँति क्रियार्थक कृदंत को पूर्ण पक्ष तथा अपूर्ण पक्ष और निजवाचक तथा अनिजवाचक

रूप होते हैं। वह उसी कारक-रूप की अपेक्षा करता है जो क्रिया के साथ आता है (तुलना कीजिये: читáть кни́гу — читáя кни́гу; приплы́ть на лóдке — приплы́в на лóдке) और उसके साथ वे ही क्रिया-विशेषण उपयुक्त हो सकते हैं जिनका प्रयोग क्रिया के साथ होता है (तुलना कीजिये: ти́хо разговáривать — ти́хо разговáривая; вернýться домóй — вернýвшись домóй)।

क्रियार्थक कृदंत द्वारा व्यक्त अतिरिक्त व्यापार सदा उस व्यक्ति अथवा वस्तु से संवद्ध होता है जो वाक्य का कर्त्ता है। Слýшая мýзыку, он обо всём забывáет वाक्य में забывáет क्रिया की तरह слýшая क्रियार्थक कृदंत भी он कर्त्ता से संवद्ध है। Слýшая мýзыку, я обо всём забывáю वाक्य में क्रियार्थक कृदंत का वास्ता я कर्त्ता के साथ है।

अपूर्णतावोधक क्रियार्थक कृदंत अपूर्णतावोधक क्रियाओं की वर्त्तमानकालिक धातु से -а (-я) प्रत्यय जोड़कर वनाये जाते हैं: дрож-áт (дрожáть सामान्य रूप) — дрож-á; жив-ýт (жить सामान्य रूप) — жив-я́; рисý-ют (рисовáть सामान्य रूप) — рисý-я।

निजवाचक क्रियाओं से क्रियार्थक कृदंत वनाते समय -а (-я) प्रत्यय के वाद -сь निपात जोड़ा जाता है: *возвращá-ют-ся (возвращáться* सामान्य रूप) — *возвращá-я-сь*।

अपूर्णतावोधक क्रियार्थक कृदंत के ज़रिये अतिरिक्त क्रिया सूचित की जाती है जो मुख्य व्यापार के साथ (वर्त्तमान, भूत अथवा भविष्यत् काल में) एक ही समय में होती है: Гуля́я по пáрку, он любýется лебедя́ми (वर्त्तमान काल); Гуля́я по пáрку, он любовáлся лебедя́ми (भूतकाल); Гуля́я по пáрку, он снóва бýдет любовáться лебедя́ми (भविष्यत् काल)।

पूर्णतावोधक क्रियार्थक कृदंत पूर्णतावोधक क्रियाओं की भूतकालिक धातु से -в, -вши प्रत्यय (यदि धातु के अंत में स्वर है) अथवा -ши प्रत्यय (यदि धातु के अंत में व्यंजन है) लगाकर वनाये जाते हैं: встрéти-л (встрéтить सामान्य रूप) — встрéти-в (कभी कभी встрéти-вши); вы́рос (вы́расти सामान्य रूप) — вы́рос-ши।

निजवाचक क्रियाओं से क्रियार्थक कृदंत वनाने के लिए -вши, -ши प्रत्यय के वाद -сь निपात लगाया जाता है: встрéти-л-ся (встрéтиться सामान्य रूप) — встрéти-вши-сь; закры́-л-ся (закры́ться सामान्य रूप) — закры́-вши-сь।

पूर्णतावोधक क्रियार्थक कृदंतों का सबसे अधिक प्रचलित प्रत्यय -в है। -вши प्रत्यय निजवाचक क्रियार्थक कृदंतों के लिए लाक्षणिक है।

कभी कभी पूर्णतावोधक क्रियार्थक कृदंतों की रचना अपूर्णतावोधक कृदंतों की भाँति क्रिया की सामान्य भविष्यत्कालिक धातु के साथ -а (-я) प्रत्यय जोड़कर की जाती है (привед-я́ — привед-ýт से; прид-я́ — прид-ýт से)। उनका भी पूर्ण पक्ष का अर्थ होता है।

पूर्णतावोधक क्रियार्थक कृदंत के ज़रिये ऐसी क्रिया सूचित की जाती है जो वर्त्तमान काल, भूतकाल अथवा भविष्यत् काल में मुख्य क्रिया-व्यापार से पूर्ववर्त्ती होती है: Вернýвшись домóй, он дóлго читáет. Вернýвшись домóй, он дóлго читáл. Вернýвшись домóй, он бýдет дóлго читáть।

Перевод В. М. Машанова

Залман Мовшевич
ДЫМШИЦ

РУССКО-ХИНДИ УЧЕБНЫЙ СЛОВАРЬ

Редакция языков
Юго-Восточной Азии
и Африки

Зав. редакцией
Ю. А. ГАЛАКТИОНОВ

Редактор
В. П. ПАВЛОВ

Иллюстрации художника
Б. А. ШЛЯПУГИНА

Художественный редактор
З. Ю. БУТТАЕВ

Технический редактор
Э. С. СОБОЛЕВСКАЯ

Корректоры:
В. И. РОЗИН,
О. Н. ШУШУНОВА